

EL RUHA

3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

2-4 Kasım 2018
Şanlıurfa

KONGRE TAM METİN KİTABI

Editörler

Doç. Dr. M. Salih MERCAN

RAHMAT ULLAH

isbn 978-605-7923-18-9

TAM METİN KİTABI

III. ULUSLARARASI EL RUHA SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

2-4 Kasım 2018
ŞANLIURFA

Editörler

Doç. Dr. M. Salih MERCAN
Rahmat ULLAH

Institute Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

issued in November 15, 2018

Iksad Publications - 2018©

ISBN 978-605-7923-18-9

KONGRE KÜNYESİ

Kongre Onursal Başkanı

Prof. Dr. Ramazan TAŞALTIN
Harran Üniversitesi Rektörü

2-4 Kasım Kongre Başkanı

Prof. Dr. Mehmet DKUR

Kongre Düzenleme Kurulu Başkanı

Dr. Hüseyin ERIŞ

Kongre Düzenleyicileri

Harran Üniversitesi
İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği

Kongre Dilleri

Türkçe, İngilizce, Rusça

Kongre Tarihleri

2-3-4 Kasım 2018

Yabancı Katılımcılar

A.N. Muhametjan - Kazakistan
Zhi HUAN - Çin Halk Cumhuriyeti
Azar ASHTIANI - İran İslam Cumhuriyeti
Natalya KOJIVINSKAYA - Rusya
Gulanbar R. ABBASOVA - Azerbaycan

3. Uluslararası

El-Ruha

Şosyal Bilimleri Kongresi

BİLİM VE
DANIŞMA
KURULU

3. ULUSLARARASI EL RUHA SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

DR. ABDULHAMİT ŞUAYB	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. A.S. KİSTAUBAYEVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDULHALİM AYDIN	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDİKALIK KUNİMJAN	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDİGAPPAR MAVLYANOV	KYRGYZSTAN NATIONAL ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDULLAH KIRAN	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
DR. ADEM ÜZÜMCÜ	KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
DR. ADNAN OKTAY	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
DR. ADİL AKINCI	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET BOZYİĞİT	SIİRT ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET GÜNDÜZ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMED SALİH ABDULVEHHAB	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET İHSAN KAYA	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET KAYAOĞLU	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET KULAŞ	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMED LİD	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET MAZLUM	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET ULUSOY	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. AİOMİ KITAGAVA	TOHOKU ÜNİVERSİTESİ
DR. AKİRA HIBIKI	TOHOKU ÜNİVERSİTESİ
DR. AKMARAL S. SYRGAKBAYEVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİ EROL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİ RIZA GÜL	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİA R. MASALİMOVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALLA A. TIMOFEVA	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALMA T. AKAJANOVA	ABAY KAZAK MİLLİ PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AMANBAY MOLDİBAEV	TARAZ DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ANATOLİY LOGİNOV	UKRAYNA ŞEVÇENKO LUGAN MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ARMAĞAN KONAK	MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
DR. ARZU ÖZMERDİVANLI	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR. ARZU TUNCER	HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
DR. ASLI GÜLER	ORDU ÜNİVERSİTESİ
DR. A.S. KIDIRŞAYEV	MAKHAMBET U. BATI KAZAKİSTAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. ATIF MUHAMMED EL EKRET	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. ATILA DOĞAN	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. ATİLLA YÜCEL	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. AYLA KAŞOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AYSLU B. SARSEKENOVA	ORLEU MİLLİ KALKINMA ENSTİTÜSÜ
DR. AYŞE ATAY	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR. AYTEN ER	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AYŞE YANARDAĞ	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. BAHİT KULBAEVA	S.BAYBEŞEV AKTOBE ÜNİVERSİTESİ
DR. BAKİT OSPANOVA	H.AHMET YESEVİ ULUSLARARASI KAZAK-TÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. BARIŞ AYTEKİN	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BARIŞ YILDIZ	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
DR. BAZARHAN İMANGALİYEVA	K.ZHUBANOV AKTOBE DEVLET BÖLGE ÜNİVERSİTESİ

DR. BEKİR BULUÇ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BEKZHAN B. MEYRBAEV	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BELGİN AYDINTAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BERRİN GÜZEL	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
DR. BENGÜ HIRLAK	KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. B.K.ZAYADAN	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BİROL YILDIRIM	KASTAMONU ÜNİ
DR. BOTAGUL TURGUNBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CANAN GAMZE BAL	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR. CANER KARAVİT	MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
DR. CEMAL İNCE	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. CEMİL ÖRGEV	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR. CEYLAN GAZİ UÇKUN	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CHOLPON TOKTOSUNOVA	RASULBEKOV KIRGIZ EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CİHAN SEÇİLMİŞ	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CYNTHIA CORREA	SAO PAULO ÜNİVERSİTESİ
DR. COŞKUN ERDAĞ	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. D.K.TÖLEGENOVA	MAKHAMBET U. BATI KAZAKİSTAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. DİNARAKHAN TURSUNALİEVA	RASULBEKOV KIRGIZ EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. DURSUN KÖSE	MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
DR. DZHAKİPBEK A. ALTAEV	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. EBRU GÜHER	OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
DR. EDA DİNERİ	HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
DR. EDİZ GÜRİPEK	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. ELBEYİ PELİT	AFYONKOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR. ELENA BELİK VENIAMINOVNA	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. EMİN ARSLAN	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. ENGİN ÇAKIR	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
DR. ENGİN KANBUR	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
DR. ERDİNÇ ŞAHİNÖZ	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. ERKAN ALSU	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. EŞREF SAVAŞ BAŞCI	HİTİT ÜNİVERSİTESİ
DR. FATİH TÜRKMEN	KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
DR. FATMA FEHİME AYDIN	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. FATMA ÖZTÜRK DAĞABAKAN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. FETHİ DEMİR	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. FİLİZ METE	BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
DR. FUJİMAKİ HARUYUKI	TOTTORI ÜNİVERSİTESİ
DR. FUNDA BUGAN	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. F. ZİŞAN KARA	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. GEORGE RUDIC	MONTREAL PEDAGOJİ ENSTİTÜSÜ
DR. G.I. ERNAZAROVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. GİZEM AKBULUT	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
DR. GÖKHAN KERSE	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. GÖNÜL ERDEM NAS	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. GULMİRA ABDİRASULOVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. GHULAM DASTGEER	PAKİSTAN AIR ÜNİVERSİTESİ

DR. GULŞAT ŞUGAYEVA	DOSMUKHAMEDOV ATYRAU DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. GUZEL SADYKOVA	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
DR. GÜLAY KARAMAN	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. GÜLCAN AVŞİN GÜNEŞ	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. HACER ARSLAN KALAY	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. HACER MUTLU DANACI	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. HACI YUNUS TAŞ	YALOVA ÜNİVERSİTESİ
DR. HASAN COŞKUN	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. HASAN TUTAR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR. HARUN DEMİRKAYA	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. HAKAN CANDAN	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR. HAKAN EVİN	ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HALE ALAN	BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
DR. HALİL AKMEŞE	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HANİFİ MURAT MUTLU	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. HATİCE KADIOĞLU ATEŞ	İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
DR. HATİCE NUR GERMİR	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR. HAYRİYE IŞIK	NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
DR. HEDİYE ŞİRİN AK	ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
DR. HİMMET KARADAL	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. HİKMETULLAH ERTAŞ	NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
DR. HİROSHİ NAKAHARA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. H.KÂMİL BİÇİCİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN ÇETİN	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN KOTAMAN	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN YAŞAR	SIİRT ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM BOZACI	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM KILIÇ	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM TÜRKERİ	GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM TÜRKOĞLU	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. İLKE BEZEN TOZKOPARAN	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. İLKER YAKIN	MERSİN ÜNİVERSİTESİ
DR. İLYAS AKHİSAR	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. İLYAS ERPAY	SIİRT ÜNİVERSİTESİ
DR. İRFAN KALAYCI	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
DR. İSA ÇELİK	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. İSAEVNA URKİMBAEVA	ABILAY HAN ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL GÜMÜŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL GÜNEŞ	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL SEKİ	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
DR. JUN NAGAYASU	TOHOKU ÜNİVERSİTESİ
DR. K.A.TLEUBERGENOVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KADRİ KURAM	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. KADİR ÖZTAŞ	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR. KALEMKAS KALİBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KARLİGASH BAYTANASOVA	AL - FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KELES NURMAŞULI JAYLIBAY	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ

DR. KEMAL EROL	YÜZÜNCÜ YILÜNİVERSİTESİ
DR. KENJEHAN MEDEUBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KENAN İLARSLAN	AFYON KOCATEPEÜNİVERSİTESİ
DR. KENES JUSUPOV	M. TINIŞBAYEV KAZAK ARAÇ VE İLETİŞİM AKADEMİSİ
DR. KULAŞ MAMİROVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. LATKİN A. PAVLOVIC	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MALİK YILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MAHABBAT OSPANBAEVA	TARAZ DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAHA HAMDAN ALANAZİ	RİYAD KRAL ABDÜLAZİZ TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
DR. MAHBUB UL ALAM	BANGLADESH İSLAMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAİRA ESİMBOLOVA	KAZAKİSTAN NARKHOZ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAİRA MURZAHMEDOVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MERİNA B. VLADIMIROVNA	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAVLYANOV ABDİGAPPAR	KIRGIZİSTAN ELARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. MASAYA SAITO	SAPPARO CİTY ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET AKSARAYLI	DOKUZ EYLÜLÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET ALİ TÜRKMENOĞLU	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET AVCI	MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET BURHANETTİN COŞKUN	OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET DİKKAYA	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET EMİN USTA	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET GÜLLÜ	GAZİOSMANPAŞA
DR. MEHMET SAİT ŞAHİNALP	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET SALİH MERCAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET OKUR	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET RECEP TAŞ	YÜZÜNCÜ YILÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET TUNÇER	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET YÜCENURŞEN	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. MELTEM KESKİN KÖYLÜ	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. METİN KOPAR	ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MİCHİO SUZUKI	TOHOKU ÜNİVERSİTESİ
DR. MİNE ERSEVİNÇ	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR. MİRAÇ EREN	ONDOKUZ MAYISÜNİVERSİTESİ
DR. MUHAMMED ASIF YOLDAŞ	AVRASYA ÜNİVERSİTESİ
DR. MUHAMMAD ISMAEEL RAMAY	BAHRİA ÜNİVERSİTESİ
DR. MUHSİN HALİS	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT BAHADIR	ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT DİLMAÇ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT KARAHAN	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT YILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT YILMAZ	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. MURATHAN KEHA	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA AKMAN	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA ÇAKIR	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA ÇAĞLAYANDERELİ	MERSİN ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA KARAAĞAÇLI	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA METE	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

DR. MUSTAFA ŐIT	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA TALAS	NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
DR. MUTLU ÖZGEN	T.C. BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEMÜDÜRLÜĞÜ
DR. MUSTAFA ÖZMUSUL	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. NECATİ DEMİR	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. N. GAMZE ILIÇAK	İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
DR. NİHAN BİRİNCİOĞLU	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. NOBUAKİ TAKEDA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. N.N. KERMANOVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOĞİ ÜNİVERSİTESİ
DR. NURAN AKŐİT AŞIK	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR. NURHAN PAPATYA	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
DR. NURETTİN BELTEKİN	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
DR. NURAY PAMUK ÖZTÜRK	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR. NURİ KAVAK	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. OKTAY AKTÜRK	AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. OSMAN KUBİLAY GÜL	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. OZAN DENİZ YALÇINKAYA	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖMER ÇAKIN	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.ÖMER OKAN FETTAHLIOĞLU	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖZLEM GÜZEL	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖMER METİN	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖMER UĞUR	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
DR. P.S. PANKOV	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOĞİ ÜNİVERSİTESİ
DR. RAHMİ YÜCEL	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
DR. RÖVŐEN MEMMEDOV	SUMGAYIT DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. RAMAZAN KHALIFE	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. R. ŐAMİL TATIK	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
DR. RÜŐTÜ YAYAR	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. RYO YAMADA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. SABİNA ABİD	ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
DR. SADETTİN PAKSOY	KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. SUSIN HASENEYN EL-HUDHUDİ	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. SALİH YEŞİL	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR. SARASH KONYRBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOĞİ ÜNİVERSİTESİ
DR. SEDAT CERECİ	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
DR. SELAHATTİN AVŐAROĐLU	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
DR. SELAHATTİN KAYNAK	19 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR. SELÇUK BURAK HAŐILOĐU	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. SELİN SERT SÜTÇÜ	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. SERKAN ÇALIŞKAN	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. SEVCAN YILDIZ	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. SİBEL BAYRAM	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
DR. SİBEL MEHTER AYKIN	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. SİNAN GERÇEK	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR. ŐİGEKO KAMISHIMA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. SUAT KOLUKIRIK	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. ŐABAN ÇETİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ

DR. ŞAFAK KAYPAK	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞARA MAJITAYEVA	E.A. BUKETOV KARAGANDA DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞAYAN ULUSAN	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞEFİK ÖZDEMİR	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞİRİN ŞENGEL	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. TAKASHİ HASUNI	SAPPARO CİTY ÜNİVERSİTESİ
DR. T. M. ABDULFETTAH MUHAMMED	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. TANSU HİLMİ HAÇER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR. TSENDİN BATTULGA	MOĞOLİSTAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. T.O. ABİSEVA	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
DR. TUGHRAL YAMIN	PAKİSTAN NATIONAL UNIVERSITY OF SCIENCE
DR. TÜRKMEN TAŞER AKBAŞ	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. UĞUR KURTARAN	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR. ULBOSIN KIYAKBAEVA	ABAY KAZAK MİLLİ PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. USAM FARUK İMAM	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. ÜMMÜGÜLSÜM CANDEĞER	OSMANIYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
DR. ÜMRAN TÜRKYILMAZ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. VELİ URHAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. VECİHİ SÖNMEZ	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. VERA ABRAMENKOVA	RUSYA AİLE VE EĞİTİM ÇALIŞMALARİ ENSTİTÜSÜ
DR. VEYSEL BOZKURT	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR. VEYSEL ÇAKMAK	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. VEYSİ GÜNAL	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. VLADEMİR VISLIVİY	UKRAYNA MİLLİ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. WAKAKO SADAHIRO	SAPPARO CİTY ÜNİVERSİTESİ
DR. WALİ RAHMAN	SARHAD UNIVERSITY OF SCIENCE & INFORMATION
DR. YANG ZİTONG	WUHAN ÜNİVERSİTESİ
DR. YASEMİN ERTEK MORKOÇ	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR. YASİN ÇAKİREL	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. YASİN DÖNMEZ	KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
DR. YASSER ALİ MUHAMMED ALİ	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. YAVUZ SELİM DÜĞER	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR. YOSHİO KANAZAKİ	TOHOKU UNIVERSITY
DR. YUNUS EMRE TANSÜ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. YÜCEL GELİŞLİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ZEKERİYA NAS	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. ZİA UR REHMAN	A/P NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DR. ZEYNEP KARAÇOR	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR. ZUHAL ÖNEZ ÇETİN	UŞAK ÜNİVERSİTESİ
DR. ZÜBEYİR BAĞCI	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. ZÜLEYHA YILMAZ	ORDU ÜNİVERSİTESİ

3. ULUSLARARASI EL RUHA SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ PROGRAMI

YERİ: HOTEL EL-RUHA, ŞANLIURFA

2-4 KASIM, 2018

2 KASIM. 2018

CUMA: 14.00-16.00

SALON: 1

MODERATÖR	Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
KÜRESELLEŞME, BİLGİ TOPLUMU VE EĞİTİM YÖNETİMİ ALANINDA YENİ YAKLAŞIMLAR	İlknur ORAL
ÖĞRENEN ÖRGÜTLER VE YENİ LİDERLİK YAKLAŞIMLARI	Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
BİLİM FUARLARININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN İNCELENMESİ: AKRAN VE ÖZ DEĞERLENDİRME ÖRNEĞİ	Öğrt. Gizem TEZCAN Doç. Dr. Hüseyin ARTUN Dr. Öğr. Üyesi Hasan BAKIRCI Öğr. Gör. Emrullah YİĞİT
4006 TUBİTAK BİLİM FUARI HAKKINDA FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Hasan BAKIRCI Mahmut ERKOL Doç. Dr. Hüseyin ARTUN Öğr. Gör. Emrullah YİĞİT
EDAT, BAĞLAÇ VE ÜNLEMLER ÜZERİNE	Dr. Öğr. Üyesi Burhan BARAN
GİRİŞİMCİLİĞİN EKONOMİK GELİŞME İLE İLİŞKİSİ	Öğr. Gör. Yusuf Taha OKAN Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım YILDIRIM
İŞLETME FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KURUMSAL İMAJ ALGISI VE İŞ ARAYIŞLARINDAKİ FİRMA SEÇİMLERİNE ETKİSİ: DÜZCE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım YILDIRIM Öğr. Gör. Yusuf Taha OKAN
SON BEŞ YILDA KONKORDATO İLAN EDEN LOJİSTİK ŞİRKETLERİN KONKARKADO NEDENLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Selminaz ADIGÜZEL
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DIŞ TİCARET POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Selminaz ADIGÜZEL

13:30 – 14:15 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECESİ ve 4 Kasım'daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

CUMA: 16.00-17.45

SALON: 1

MODERATÖR	Doç. Dr. Sema AY
ETKİLİ LİDERLİK VE DUYGUSAL ZEKÂ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE VE AFGANİSTAN ÜZERİNDE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA	Prof. Dr. Belgin AYDINTAN Dr. Öğr. Neslihan KÜNYE Dr. Öğr. Hamayoun GHAFORZAY
PROBLEMS OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AT THE PRESENT STAGE	A.H. Мұхаметжан
TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÇIKMAZI: GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRMELER	Doç. Dr. Sema AY
TÜRKİYE’DE İŞSİZLİĞİN NEDENLERİ: İSTİHDAM POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Doç. Dr. Sema AY
YENİ BİR İŞLETME FONKSİYONU OLARAK İŞ ANALİTİĞİ	Prof. Dr. Sait Yüksel KAYGUSUZ Dr. Öğr. Gör. Yeşim KAYGUSUZ
ŞEHRENGİZLERİN PERSPEKTİFİNDEN 15. VE 16. YÜZYILLARDA OSMANLI ŞEHİRLERİNDE MEKÂNSAL VE KÜLTÜREL YAPININ TASVİRİ	Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
KENTLEŞME, GÜVEN, DAYANIŞMA KAVRAMLARI BAĞLAMINDA SOSYAL SERMAYE VE MUSAHİPLİK GELENEĞİNİN ANALİZİ	Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
TÜRKİYE’DE GÜNEŞ ENERJİSİ VE LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE UYGULAMA ÖRNEKLERİ	Öğr. Gör. Ayşegül TAŞÇIOĞLU Doç.Dr. Hilal YILDIRIR KESER

15:00 – 16:00 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECESİ ve 4 Kasım’daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

Cuma 16:30 -17:30

SALON: 2

MODERATÖR	Prof. Dr. Mehmet OKUR
KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN İNCELENMESİ: SAĞLIK PROFESYONELLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	ÖĞr. Gör. Dilek ŞENEL ÖĞr. Gör. Ayça KARAHAN
PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF MODERN EDUCATION IN CHINA	Zhi HUAN
SAĞLIK PROFESYONELLERİNİN KADIN İŞGÜCÜ ÖZELİNDE İNCELENMESİ	ÖĞr. Gör. Ayça KARAHAN ÖĞr. Gör. Dilek ŞENEL
1999-2016 YILLARI ARASI TÜRKİYE'DE CEPTEN YAPILAN SAĞLIK HARCAMALARININ ANALİZİ	ÖĞr. Gör. Dilek ŞENEL ÖĞr. Gör. Ayça KARAHAN
POSITION OF ADOLESCENTS IN FAMILIES AND RELATIONS WITH PARENTS	Azar ASHTIANI
KAMU YÖNETİMİNDE YENİ YÖNETİM YAKLAŞIMLAR: HOLLANDA ÖRNEĞİ	Dr. ÖĞr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENÖĞLU
GİRİŞİMCİLİĞİN ULUSLARARASI BOYUTLARA ULAŞMASINI ENGELLEYEN POLİTİKALAR HAKKINDA BİR AVRUPA ANALİZİ	Dr. ÖĞr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENÖĞLU
TÜRKİYEDE AFETLER VE BAZI ÖNLEME MEKANİZMALARI	Dr. ÖĞr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENÖĞLU
HATAY VE DOĞU AKDENİZ'DE ALTERNATİF ULAŐM YÖNTEMLERİ GÖÇÜN ŞEHİR EKONOMİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Ali BİRVURAL & Mehmet TAMER Mehmet TAMER & Ali BİRVURAL
VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN HUKUKİ KİMLİĞİ ORMAN YAKMA SUÇU	Aynur AYDIN O. DEVRİM ELVAN
AARHUS SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE Y. Özhan TÜRKER & Aynur AYDIN	ORMANLARDA AĞAÇ, AĞAÇCIK KESME VE ZARAR VERME SUÇU İLE KABAHATİNİN HUKUKİ OLARAK İNCELENMESİ Osman Devrim ELVAN
ORMANLARDA YENİLENEBİLİR ENERĐİ TESİS İZİNLERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ	Nimet VELİÖĞLU

3 KASIM, 2018

CUMARTESİ: 9.30-12.00

SALON: 1

MODERATÖR	Dr. Öğr. Üyesi Okan SARIGÖZ
4-7 YAŞ ÇOCUKLARIN AİLE KONULU RESİMLERİNİN DUYGUSAL YÖNLERİ	Öğretmen Fazilet Merve KETENCİ
ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME STANDARTLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Okan SARIGÖZ
ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPILANDIRMACI ÖĞRENMEYE YÖNELİK İNANÇ DÜZEYLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Okan SARIGÖZ
VAN'A GELEN İRAN'LI KADINLARIN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI	Zeynep ÖZALP
ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL MUTLULUĞA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: ŞANLIURFA İLİ ÖRNEĞİ	Banu MOÇOŞOĞLU Doç. Dr. Ahmet KAYA
İLKOKULDA GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL SESSİZLİK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: ŞANLIURFA İLİ ÖRNEĞİ	Banu MOÇOŞOĞLU Doç. Dr. Ahmet KAYA
İDARİ İŞLEMLERİN AÇIK VE GEREKÇELİ OLARAK TEBLİĞİ VE ZİMNİ RET KURUMU ELEŞTİRİSİ	Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen EROĞLU DURKAL

08:30 – 09:30 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECESİ ve 4 Kasım'daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

CUMARTESİ: 9.30-12.00

SALON: 2

MODERATÖR	Dr. Öğr. Üyesi Fatih Çağatay BAZ
SOSYAL MEDYANIN GELENEKSEL YEMEK KÜLTÜRÜNE ETKİSİ	Dr. Öğr. Üyesi Fatih Çağatay BAZ Öğr. Gör. Özden ÖZDEMİR
YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNİN KURULMASINDA SOSYAL MEDYANIN GİRİŞİMCİLİK KÜLTÜRÜNE ETKİSİ	Öğr. Gör. Özden ÖZDEMİR Dr. Öğr. Üyesi Fatih Çağatay BAZ
GÖÇMEN GİRİŞİMCİLİĞİN ULUSLARARASI BİR BOYUTU OLARAK ULUSAŞIRI GİRİŞİMCİLİK: KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA VE PRATİKTE KEŞFİ	Arş. Gör. Talha FIRAT Doç. Dr. Umut Sanem ÇİTÇİ
OSMANLI ESNAF BİRLİKLERİNDE DEĞİŞİM YÖNETİMİ VE GELENEKLER	Arş. Gör. Metin SÖYLEMEZ
İŞ ARAYAN, ELEMAN BULAMAYAN VE İŞ BEĞENMEYENLER SARMALI: BİR ALAN ARAŞTIRMASI	Prof. Dr. İsmail BAKAN Öğr. Gör. Ayşegül AKMEŞE Buket SEZER, Zehra ÇALIŞIR, Hüsne GÖZÜKARA
ÖZ BENLİK SAYGISI VE KARIYER PLANLAMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ŞANLIURFA SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ	Prof. Dr. İsmail BAKAN Buket SEZER, Öğr. Gör. Ayşegül AKMEŞE Zehra ÇALIŞIR Hüsne GÖZÜKARA

08:30 – 09:30 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECESİ ve 4 Kasım'daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

CUMARTESİ: 09:30-12.00

SALON: 3

MODERATÖR	Dr. Mehmet CÜREOĞLU
İŞLETMELERİN ÖRGÜTSEL PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN TÜRKİYE'DE KAMU KURUMLARINCA KULLANILAN METOTLAR: KOSGEB ÖRNEĞİ	Dr. Mehmet CÜREOĞLU Doç. Dr. Cengiz DURAN Prof. Dr. Sema BEHDİOĞLU
FAMILY CLASSIFICATION IN RAISING A CHILD	Dr. Natalya KOJIVINSKAYA
MALİ MÜŞAVİR STAJYERLERİNİN SORUNLARI ÜZERİNE BİR NİTEL ARAŞTIRMA: NUSAYBİN ÖRNEĞİ	Öğr. Gör. Özlem ÖZER
MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN MUHASEBE EĞİTİMİNE DEVAM ETME EĞİLİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA	Öğr. Gör. Özlem ÖZER
İNOVASYON VE FİRMA BÜYÜMESİNDE YAŞ ROL OYNAR MI?	Doç. Dr. Hasan AYAYDIN, Doç.Dr. Alper Veli ÇAM Dr. Abdulkadir BARUT, Öğr. Gör. Abdulmuttalip PLATİN
SAHİPLİK YAPISININ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME YATIRIMLARINA ETKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA	Doç. Dr. Hasan AYAYDIN, Doç.Dr. Alper Veli ÇAM Dr. Abdulkadir BARUT, Öğr. Gör. Fahrettin PALA
TRAFİK GÜVENLİĞİNİ KONU ALAN KAMU SPOTLARINDA KORKU ÇEKİCİLİĞİ KAVRAMININ KULLANIMI: BREZİLYA KAMU SPOTLARI ÜZERİNE İNCELEME	Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA Arş. Gör. Caner ÇAKI
NAZİ PROPAGANDASINDA GENERAL ERWIN ROMMEL'İN KÜLT KİŞİLİK OLARAK İNŞASI: "UNSER ROMMEL" PROPAGANDA MÜZİĞİ ÜZERİNE İNCELEME	Arş. Gör. Caner ÇAKI Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA

08:30 – 09:30 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECESİ ve 4 Kasım'daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

CUMARTESİ: 13.00-15.00

SALON: 1

MODERATÖR	Prof. Dr. Refik BALAY
EFFECT OF WEB PAGE STRUCTURE ON PURCHASING PREFERENCES	Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÇİFTÇİ
LANGUAGE WOUND IN EDUCATION	Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÇİFTÇİ
YEREL YÖNETİMLERDE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNDEN FAYDALANMA DÜZEYİ E-BELEDİYE UYGULAMALARI KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Aziz BELLİ Yusuf Özkan ATAŞ Egemen KARAKAYA
YENİ KAMU YÖNETİMİ VE YÖNETİŞİM KAVRAMLARININ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ VİZYON VE MİSYONLARINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Aziz BELLİ Egemen KARAKAYA Yusuf Özkan ATAŞ
MİLLİ DEVLETİN KÜRESELLEŞME İLE İMTİHANI	Prof. Dr. Refik BALAY
ULUSLARARASI HUKUKTA KORUMA SORUMLULUĞUNUN HUKUKİ DAYANAĞI OLARAK ÜÇÜNCÜ KİŞİ LEHİNE MEŞRU MÜDAFAA HAKKI	Öğr.Gör. Filiz DEĞER

11:30 – 12:00 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECESİ ve 4 Kasım'daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

CUMARTESİ: 15.00-17.00

SALON: 1

MODERATÖR	Doç. Dr. Mehmet Sait ŞAHİNALP
TBK 633 HÜKMÜNÜN MEHAZ DÜZENLEME BAĞLAMINDA ELE ALINMASI	Arş. Gör. Emre TÜRKMEN
LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN FİNANSAL TUTUM VE DAVRANIŞLARININ ÖLÇÜLMESİ: SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Sevinç NAMLI Doç. Dr. Abdulkadir KAYA
BİST'TE SEÇİLMİŞ BİR İŞLETME ÜZERİNDE TREND ANALİZİ UYGULAMASI: TARIM SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ	Doç.Dr. Cuma ERCAN Dr. Öğr. Gör. Emel ABA ŞENBAYRAM
İŞGÖRENLERİN SOSYAL SERMAYE DÜZEYLERİNİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE FARKLILIKLARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	Dr. Öğr. Gör. Emel ABA ŞENBAYRAM Doç.Dr. Cuma ERCAN
ŞANLIURFA ŞEHRİNDE EYYÜBİYE İLÇESİ SINIRLARI İÇİNDEKİ LİSELERİN ÇEVRESİNDE YER ALAN RİSK FAKTÖRERİNİN COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMİ (CBS) İLE ANALİZİ	Doç. Dr. Mehmet Sait ŞAHİNALP Abdullah İzzeddin KARABULUT
EYYÜBİYE İLÇESİ ŞEHİRSEL ALANINDA ÇEVRESEL FAKTÖRLERE GÖRE LİSELERİN RİSK DERECELENMESİNİN COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMİ (CBS) İLE ANALİZİ	Doç. Dr. Mehmet Sait ŞAHİNALP Abdullah İzzeddin KARABULUT

14:00 – 14:30 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECESİ ve 4 Kasım'daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

CUMARTESİ: 13.00-15.30

SALON: 2

MODERATÖR	Doç. Dr. Veysi GÜNAL
HALİLİYE İLÇESİ (ŞANLIURFA) ŞEHİRSEL ALANINDA YER ALAN LİSELERİN COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ (CBS) İLE GENEL ÇEVRESEL RİSK ANALİZİ	Doç. Dr. Veysi GÜNAL Mehmet VAROL
HALİLİYE İLÇESİ ŞEHİRSEL ALANINDAKİ LİSELERİN ÇEVRESEL RİSK YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI	Doç. Dr. Veysi GÜNAL Mehmet VAROL
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAVRAMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN
SİBER COĞRAFYA: TEKNİK VE TASARIMSAL BİR MEKANIN ÜRETİMİ	Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN
FERİT EDGÜ'NÜN DO SESİ ADLI ÖYKÜ KİTABINDAN SÖZ DİZİMSEL DEĞERLENDİRMELER	Betül EĞİ Prof. Dr. İsmail ULUTAŞ
ESKİ TÜRK VE SLAV KÜLTÜRLERİNDE GÜNEŞ SEMBOLÜ	Emine KARABACAK KÜNDEM
15 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERİN OKUL AIDIYETİ: TÜRKİYE, SINGAPUR, JAPONYA, ESTONYA, FINLANDIYA VE KANADA KARŞILAŞTIRMASI	Doç. Dr. Mustafa ÖZMUSUL
ÖĞRENCİ KAYNAKLI OKUL İKLİMİ ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN BAZI DEĞİŞKENLER	Doç. Dr. Mustafa ÖZMUSUL
İSLAM SANATI'NDA ESTETİK	Uzm. İzzet ZORLU
LINGUO-POETIC PROPERTIES OF SUFFIXES THAT CREATE MORPHOLOGICAL PARALLELISM IN AZERBAIJAN AND ENGLISH	Gulanbar R. Abbasova

12:00 – 12:30 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECESİ ve 4 Kasım'daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

CUMARTESİ: 14.00-16.30

SALON: 3

MODERATÖR	Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA
GİYSİDE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK VE ANLAMSAL DEĞİŞİMLER: MARDİN KADIN GİYSİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Nurcan KUTLU YAPICI
ŞEYH GÂLİB DİVANI'NDA MANZUM HİKÂYELER VÂHİDÎ VE SAÂDET-NÂME'Sİ	Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA
GÜREŞ ANTRENÖRLERİNİN SPORCULARINA KARŞI DAVRANIŞ TARZLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Nevzat DİNÇER Dr. Öğr. Üyesi Zühal KILINÇ
KAVRAMLAŞTIRMANIN ÇAĞDAŞ SÜRECİNDE FOUCAULT VE DELEUZE	Dr. Öğr. Üyesi Kudret ARAS
PLATON'UN TIMAIOS DİYALOGUNDA AKIL ZORUNLULUK İLİŞKİSİ	Dr. Öğr. Üyesi Gülay ÖZDEMİR AKGÜNDÜZ
RUS EDEBİYATININ CAN ALICI KONUSU: ZAVALLI LİZA NASIL VE NEDEN İNTİHAR ETTİ?	Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ Arş. Gör. Gülhanım Bihter YETKİN
REGIONAL AND INTERNATIONAL POLITICS OF ARMENIA	Dr. Elena TINIKOVA
PUŞKİN'İN "ÇİNGENELER" VE GORKİ'NİN "MAKAR ÇUDRA" ADLI ESERLERİNDE RUS EDEBİYATININ VAZGEÇİLMEZ KAHRAMANLARI ÇİNGENELER	Arş. Gör. Gülhanım Bihter YETKİN Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ
TUTMACI'NIN GÜL Ü HÜSREV MESNEVİSİNDE SOSYAL HAYAT	Öğrt. Maşallah KIZILTAŞ

13:00 – 13:30 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECESİ ve 4 Kasım'daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

CUMARTESİ: 15.00-17:30

SALON: 2

MODERATÖR	Doç. Dr. Murat AKTAŞ
ORTA ÇAĞ AVRUPA'SINDA TROUBADOUR'LAR VE MÜZİK	Arş. Gör. Harun KORUNUR
BİZANS İMPARATORLUĞU'NDA KADIN VE EVLİLİĞE BİR BAKIŞ	Arş. Gör. Harun KORUNUR
DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN KUR'AN'I KERİMDE ZİKREDİLEN GENÇLER	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MÜFTÜOĞLU
MUŞ İLİNDEKİ KADINLARIN İŞ YAŞAMINA ERİŞİMİ	Doç. Dr. Murat AKTAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Süreyya ECE Arş. Gör. Sıddıka ÖZTEKİN
TOPLUMSAL CİNSİYET VE GİRİŞİMCİLİK	Doç. Dr. Murat AKTAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Süreyya ECE Arş. Gör. Sıddıka ÖZTEKİN
KIRKLARELİ'DE YAŞAYAN YERLİ ROMANLARIN SOSYAL KİMLİK ALGILARI İLE İLGİLİ SAHA ARAŞTIRMASI	Dr. Ferda Şule KAYA
ÖĞRETMENLERDE; ÖZ-DUYARLILIK, DÖNÜŞÜMCÜ-ETKİLEŞİMCİ LİDERLİK VE PSİKOLOJİK SAHİPLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Dr. Ferda Şule KAYA
ŞANLIURFA'DA ÇALIŞAN HEKİMLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERİŞ
NEUMAN SİSTEMLER MODELİNE GÖRE BİR KOLON VE OVER KANSERİ TANILI VAKA ÇALIŞMASI	Öğr. Gör. Feray KABALCIOĞLU BUCAK
DOĞUMDA ALINAN KORDON KANI VE DOKUSUNDA BULUNAN KÖK HÜCRELERİN YAPISI, KULLANILDIĞI HASTALIKLAR, VE SAKLANMA YÖNTEMLERİ	Yasemin AĞAOĞLU
SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLERİN İŞ – YAŞAM DENGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ	Mali Müşavir Murat SAYIN
EĞİTİMDE ETİK KONUSU: BASKI VE CAYDIRMA TEORİLERİ ETRAFINDA EĞİTİM PAYDAŞLARINA DÖNÜK BİR ANALİZ	Doç. Dr. Mustafa ÖZMUSUL

14:00 – 15:00 arası kayıt masasına başvurarak kaydınızı yaptırınız

Katılım belgeleri oturum sonunda Oturum Başkanı tarafından verilecektir

Sunum sıralaması, ara verilmesi gibi oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanı yetkilidir

3 Kasım akşamındaki SIRA GECE'Sİ ve 4 Kasım'daki gezi programına katılmak için lütfen bilgilendirme broşürünü okuyunuz

KONGRE KÜNYESİ	i
BİLİM KURULU	ii
PROGRAM	iii
FOTOĞRAFLAR	iv
KARMA SERGİ	v

TAM METİNLER

İlknur ORAL <i>KÜRESELLEŞME, BİLGİ TOPLUMU VE EĞİTİM YÖNETİMİ ALANINDA YENİ YAKLAŞIMLAR</i>	1-11
Gökhan OFLUOĞLU <i>ÖĞRENEN ÖRGÜTLER VE YENİ LİDERLİK YAKLAŞIMLARI</i>	12-15
Gizem TEZCAN & Hüseyin ARTUN & Hasan BAKIRCI & Emrullah YİĞİT <i>BİLİM FUARLARININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN İNCELENMESİ: AKRAN VE ÖZ DEĞERLENDİRME ÖRNEĞİ</i>	16-22
Hasan BAKIRCI & Mahmut ERKOL & Hüseyin ARTUN & Emrullah YİĞİT <i>4006 TUBİTAK BİLİM FUARI HAKKINDA FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ</i>	23-32
Burhan BARAN <i>EDAT, BAĞLAÇ VE ÜNLEMLER ÜZERİNE</i>	33-41
Yusuf Taha OKAN & Yıldırım YILDIRIM <i>GİRİŞİMCİLİĞİN EKONOMİK GELİŞME İLE İLİŞKİSİ</i>	42-46
Yıldırım YILDIRIM & Yusuf Taha OKAN <i>İŞLETME FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KURUMSAL İMAJ ALGISI VE İŞ ARAYIŞLARINDAKİ FİRMA SEÇİMLERİNE ETKİSİ: DÜZCE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ</i>	47-61
Sema AY <i>TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN NEDENLERİ: İSTİHDAM POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME</i>	62-71
Sema AY <i>TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÇIKMAZI: GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRMELER</i>	72-76
Elif KARAKURT TOSUN <i>KENTLEŞME, GÜVEN, DAYANIŞMA KAVRAMLARI BAĞLAMINDA SOSYAL SERMAYE VE MUSAHİPLİK GELENEĞİNİN ANALİZİ</i>	77-81
Elif KARAKURT TOSUN <i>ŞEHRENGİZLERİN PERSPEKTİFİNDEN 15. VE 16. YÜZYILLARDA OSMANLI ŞEHİRLERİNDE MEKÂNSAL VE KÜLTÜREL YAPININ TASVİRİ</i>	82-86
Ayşegül TAŞÇIOĞLU & Hilal YILDIRIR KESER <i>TÜRKİYE'DE GÜNEŞ ENERJİSİ VE LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE UYGULAMA ÖRNEKLERİ</i>	87-97
Dilek ŞENEL & Ayça KARAHAN <i>1999-2016 YILLARI ARASI TÜRKİYE'DE CEPTEN YAPILAN SAĞLIK HARCAMALARININ ANALİZİ</i>	98-102
Ayça KARAHAN & Dilek ŞENEL <i>SAĞLIK PROFESYONELLERİNİN KADIN İŞGÜCÜ ÖZELİNDE İNCELENMESİ</i>	103-107
Dilek ŞENEL & Ayça KARAHAN <i>KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN İNCELENMESİ: SAĞLIK PROFESYONELLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	108-116
Okan SARIGÖZ <i>ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME STANDARTLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ</i>	117-122

Okan SARIGÖZ ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPILANDIRMACI ÖĞRENMEYE YÖNELİK İNANÇ DÜZEYLERİ	123-128
Zeynep ÖZALP VAN'A GELEN İRAN'LI KADINLARIN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI	129-135
Banu MOÇOŞOĞLU & Ahmet KAYA ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL MUTLULUĞA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: ŞANLIURFA İLİ ÖRNEĞİ	136-147
Banu MOÇOŞOĞLU & Ahmet KAYA İLKOKULDA GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL SESSİZLİK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: ŞANLIURFA İLİ ÖRNEĞİ	148-164
Fatih Çağatay BAZ & Özden ÖZDEMİR SOSYAL MEDYANIN GELENEKSEL YEMEK KÜLTÜRÜNE ETKİSİ	165-171
Özden ÖZDEMİR & Fatih Çağatay BAZ YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNİN KURULMASINDA SOSYAL MEDYANIN GİRİŞİMCİLİK KÜLTÜRÜNE ETKİSİ	172-177
Talha FIRAT & Umut Sanem ÇİTÇİ GÖÇMEN GİRİŞİMCİLİĞİN ULUSLARARASI BİR BOYUTU OLARAK ULUSAŞIRI GİRİŞİMCİLİK: KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA VE PRATİKTE KEŞFİ	178-191
İsmail BAKAN & Ayşegül AKMEŞE & Buket SEZER & Zehra ÇALIŞIR & Hüsne GÖZÜKARA İŞ ARAYAN, ELEMEN BULAMAYAN VE İŞ BEĞENMEYENLER SARMALI: BİR ALAN ARAŞTIRMASI	192-201
İsmail BAKAN & Buket SEZER & Ayşegül AKMEŞE & Zehra ÇALIŞIR & Hüsne GÖZÜKARA ÖZ BENLİK SAYGISI VE KARIYER PLANLAMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ŞANLIURFA SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ	202-208
Mehmet CÜREOĞLU & Cengiz DURAN & Sema BEHDİOĞLU İŞLETMELERİN ÖRGÜTSEL PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN TÜRKİYE'DE KAMU KURUMLARINCA KULLANILAN METOTLAR: KOSGEB ÖRNEĞİ	209-219
Özlem ÖZER MALİ MÜŞAVİR STAJYERLERİNİN SORUNLARI ÜZERİNE BİR NİTEL ARAŞTIRMA: NUSAYBİN ÖRNEĞİ	220-231
Özlem ÖZER MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN MUHASEBE EĞİTİMİNE DEVAM ETME EĞİLİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA	232-246
Hasan AYAYDIN & Alper Veli ÇAM & Abdulkadir BARUT & Abdulmuttalip PİLATIN İNOVASYON VE FİRMA BÜYÜMESİNDE YAŞ ROL OYNAR MI?	247-250
Hasan AYAYDIN & Alper Veli ÇAM & Abdulkadir BARUT & Fahrettin PALA YABANCI SAHIPLIĞIN ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME YATIRIMLARINA ETKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA	251-253
Mehmet Ozan GÜLADA & Caner ÇAKI TRAFİK GÜVENLİĞİNİ KONU ALAN KAMU SPOTLARINDA KORKU ÇEKİCİLİĞİ KAVRAMININ KULLANIMI: BREZİLYA KAMU SPOTLARI ÜZERİNE İNCELEME	254-260
Caner ÇAKI & Mehmet Ozan GÜLADA NAZİ PROPAGANDASINDA GENERAL ERWIN ROMMEL'İN KÜLT KİŞİLİK OLARAK İNŞASI: "UNSER ROMMEL" PROPAGANDA MÜZİĞİ ÜZERİNE İNCELEME	261-268

Hasan ÇİFTÇİ <i>LANGUAGE WOUND IN EDUCATION</i>	269-273
Hasan ÇİFTÇİ <i>EFFECT OF WEB PAGE STRUCTURE ON PURCHASING PREFERENCES</i>	274-276
Aziz BELLİ & Yusuf Özkan ATAŞ & Egemen KARAKAYA <i>YEREL YÖNETİMLERDE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNDEN FAYDALANMA DÜZEYİ E-BELEDİYE UYGULAMALARI KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ</i>	277-290
Aziz BELLİ & Egemen KARAKAYA & Yusuf Özkan ATAŞ <i>YENİ KAMU YÖNETİMİ VE YÖNETİŞİM KAVRAMLARININ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ VİZYON VE MİSYONLARINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ</i>	291-312
Sevinç NAMLI & Abdulkadir KAYA <i>LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN FİNANSAL TUTUM VE DAVRANIŞLARININ ÖLÇÜLMESİ: SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ</i>	313-323
Cuma ERCAN & Emel ABA ŞENBAYRAM <i>BİST'TE SEÇİLMİŞ BİR İŞLETME ÜZERİNDE TREND ANALİZİ UYGULAMASI: TARIM SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ</i>	324-333
Emel ABA ŞENBAYRAM & Cuma ERCAN <i>İŞGÖRENLERİN SOSYAL SERMAYE DÜZEYLERİNİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE FARKLILIKLARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA</i>	334-348
Veysi GÜNAL & Mehmet VAROL <i>HALİLİYE İLÇESİ (ŞANLIURFA) ŞEHİRSEL ALANINDA YER ALAN LİSELERİN COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ (CBS) İLE GENEL ÇEVRESEL RİSK ANALİZİ</i>	349-358
Veysi GÜNAL & Mehmet VAROL <i>HALİLİYE İLÇESİ ŞEHİRSEL ALANINDAKİ LİSELERİN ÇEVRESEL RİSK YÖNÜNDE KARŞILAŞTIRILMASI</i>	359-372
Mustafa ÖZMUSUL <i>15 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERİN OKUL AIDİYETİ: TÜRKİYE, SINGAPUR, JAPONYA, ESTONYA, FINLANDIYA VE KANADA KARŞILAŞTIRMASI</i>	373-378
Mustafa ÖZMUSUL <i>ÖĞRENCİ KAYNAKLI OKUL İKLİMİ ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN BAZI DEĞİŞKENLER</i>	379-383
Mustafa ÖZMUSUL <i>EĞİTİMDE ETİK KONUSU: BASKI VE CAYDIRMA TEORİLERİ ETRAFINDA EĞİTİM PAYDAŞLARINA DÖNÜK BİR ANALİZ</i>	384-387
Nevzat DİNÇER & Zühal KILINÇ <i>GÜREŞ ANTRENÖRLERİNİN SPORCULARINA KARŞI DAVRANIŞ TARZLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ</i>	388-390
Emine KARABACAK KÜNDEM <i>ESKİ TÜRK VE SLAV KÜLTÜRLERİNDE GÜNEŞ SEMBOLÜ</i>	391-400
Maşallah KIZILTAŞ <i>TUTMACI'NIN GÜL Ü HÜSREV MESNEVİSİNDE SOSYAL HAYAT</i>	401-410
Mehmet MÜFTÜOĞLU <i>DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN KUR'AN'I KERİMDE ZİKREDİLEN GENÇLER</i>	411-417
Murat AKTAŞ & Süreyya ECE & Sıddıka ÖZTEKİN <i>MUŞ İLİNDEKİ KADINLARIN İŞ YAŞAMINA ERİŞİMİ</i>	418-429

Murat AKTAŞ & Süreyya ECE & Sıddıka ÖZTEKİN TOPLUMSAL CİNSİYET VE GİRİŞİMCİLİK	430-441
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERİŞ ŞANLIURFA'DA ÇALIŞAN HEKİMLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	442-447
Feray KABALCIOĞLU BUCAK NEUMAN SİSTEMLER MODELİNE GÖRE BİR KOLON VE OVER KANSERİ TANILI VAKA ÇALIŞMASI	448-453
Yasemin AĞAOĞLU DOĞUMDA ALINAN KORDON KANI VE DOKUSUNDA BULUNAN KÖK HÜCRELERİN YAPISI, KULLANILDIĞI HASTALIKLAR, VE SAKLANMA YÖNTEMLERİ	454-461
Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU TÜRKİYEDE AFETLER VE BAZI ÖNLEME MEKANİZMALARI	462-463
Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU KAMU YÖNETİMİNDE YENİ YÖNETİM YAKLAŞIMLAR: HOLLANDA ÖRNEĞİ	464-466
Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU GİRİŞİMCİLİĞİN ULUSLARARASI BOYUTLARA ULAŞMASINI ENGELLEYEN POLİTİKALAR HAKKINDA BİR AVRUPA ANALİZİ	467-469
Nurettin ÖZGEN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAVRAMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	470-490
Nurettin ÖZGEN TEKNİK VE TASARIMSAL BİR MEKÂN OLARAK SİBER COĞRAFYA	491-506
Bülent SİĞVA ŞEYH GÂLİB DİVANI'NDA MANZUM HİKÂYELELER	507-526
Refik BALAY MİLLİ DEVLETİN KÜRESELLEŞME İLE İMTİHANI	527- 534
BETÜL EĞİ & İSMAİL ULUTAŞ FERİT EDGÜ'NÜN DO SESİ ADLI ÖYKÜ KİTABINDAN SÖZ DİZİMSSEL DEĞERLENDİRMELER	535- 550
SELMİNAZ ADIGÜZEL SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN EKONOMİYE KATKILARI	551-573
BÜLENT SİĞVA VÂHİDİ VE SAÂDET-NÂME'Sİ	574- 583
Selminaz ADIGÜZEL LOJİSTİK ŞİRKETLERİNİN KONKORDATO NEDENLERİ	584- 600
Ali BİRVURAL & Mehmet TAMER HATAY VE DOĞU AKDENİZ'DE ALTERNATİF ULAŞIM YÖNTEMLERİ	601-607
Mehmet TAMER & Ali BİRVURAL GÖÇÜN ŞEHİR EKONOMİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	608-613
Aynur AYDIN VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN HUKUKİ KİMLİĞİ	614-627
Osman Devrim ELVAN ORMAN YAKMA SUÇU	628-646
Y. Özhan TÜRKER & Aynur AYDIN AARHUS SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE	647-654
Nimet VELİOĞLU ORMANLARDA YENİLENEBİLİR ENERJİ TESİS İZİNLERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ	655-663
Osman Devrim ELVAN ORMANLARDA AĞAÇ, AĞAÇCIK KESME VE ZARAR VERME SUÇU İLE KABAHAHATİNİN HUKUKİ OLARAK İNCELENMESİ	664 - 675

KÜRESELLEŞME, BİLGİ TOPLUMU VE EĞİTİM YÖNETİMİ ALANINDA YENİ YAKLAŞIMLAR

İlknur ORAL

Bülent Ecevit Üniversitesi

ilknur.oral@beun.edu.tr

ÖZET

Küreselleşme, hizmetin, ticaretin ve sermayenin ülkeler arasında dolaşımıdır. Kapitalizmin evrensel olmasıdır. Bilgi toplumu, geleneksel üretim materyallerinin yerine bilginin tümüyle sermaye haline gelmesidir. Bilgi, modern sanayi toplumunun devamı niteliğindedir. Sanayileşme ile yapı, sanayi işçileri yerine bilgi işçilerince doldurulacaktır. Bilgi işçisi, eğitilmiş, teknolojik ve bağımsız yani çok boyutludur. İş planlar ve denetler. Bilgi, her şeyin önüne geçmiştir ve bilgi işçisi gün geçtikçe önem kazanmaktadır.

Eğitim yönetiminin değişen bağlamından bahsederken, öğrenci odaklı liderlik ve uzmanlık önem arz etmektedir. Küreselleşmeyle beraber eğitim lideri, yüksek planlama kapasitesine sahip, pazarlama kapasitesi güçlü olan, kamu fonları sağlayabilen, eğitimin hayat boyu öğrenmenin bir parçası olduğunu kabul eden, kuruma destek hizmeti sağlayabilen, tüm değişikliklere rağmen kurumun bağımsızlığını koruyabilen karar alma süreçlerine aktif olarak katılabilen, kurumun ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek program ve hizmetler sunabilen, kurumun amaç ve çıkarlarını dikkate alarak öğrenciye en iyi eğitimi sunabilecek vasıflarda olmalıdır. Eğitim yönetimi, tüm bu küresel süreçlere uygun olarak hazırlanmalıdır.

1980'lerden günümüze akan yeni kamu yönetimi anlayışı ile öğrenci merkezli, hesap veren, bilgi toplumu, küreselleşme vb. temel eğilim ve yaklaşımlar, eğitim yönetimi kavramını değiştirmiştir. Bu değişim, eğitim ve okul liderlerinden, bilgi, beceri ve kapasite, liderlik anlayışı olarak yeni beklentiler yaratmıştır. Buna bağlı olarak eğitim ve okul liderlerini hazırlayan eğitim programlarının en önemlisi de doktora programlarının; amaç, içerik, müfredat, strateji ve teknik hususlarında yeniden gözden geçirilerek yeni eğitim yönetimi anlayışına uygun hale getirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Yönetim, Bilgi Toplumu, Kültürel Liderlik, Yenilikçi Yaklaşımlar.

1. GİRİŞ

Bilgi kavramı Latince “infarmato” kökünden gelir. Biçim, şekil, haber verme manalarına gelmektedir (Öğüt, 2003:9). Bilgi çağı denilen bu döneme Toffler (1980) “üçüncü dalga” demiştir. Aynı zamanda bilgi toplumu da denilmesi doğrudur. Toffler’a göre birinci dalga tarım toplumu, ikinci dalga, sanayi toplumdur. Üçüncü dalga denilen bu döneme bilgi çağı, elektronik, uzay, global, teknetronik, bilimsel çağ dönemi de denilebilir. Bu dönemde bireyselleşme, bilgiye dayalı üretim ve değişim söz konusudur (Özden, 2002:5). Aynı zamanda “Enformasyon Devrimi (haberleşme-bilgilendirme)” olarak bu döneme birçok akademisyen tarafından değinilmektedir (Kaplan, 1991:1-10). Bilgi çağı aynı zamanda bilgi toplumu kurumlarda eğitim anlayışı gereği, öğrencilerde gözlenen ilgi ve yeteneklerin farkına varıp, ona cevap verebilen ve her öğrenci için ayrı ayrı gruplar oluşturulabilen programlar yapılmasını gerektirmektedir (Kuzgun vd., 1997:28).

“Küreselleşme” aynı zamanda globalleşmenin Türkçe karşılığıdır (Tezcan, 1996:187). Önemli bir kavram olup toplumların birbirlerinden haberdar olması için de etkili bir araçtır. Bu önemli araç toplumsal yapıda da bazı değişimleri beraberinde getirmiştir (Balay, 2004: 61-82); Örneğin,

ekonomik değişim, nüfustaki değişimler, aile biçimlerinde yapısal değişimler, yaşam tarzlarının niteliğinde meydana gelen değişimler vs. Küreselleşme ile okulları da temelden etkileyen beş ana değişme alanı vardır (Huse, 1980) :

- Bilginin açığa çıkması kısaca patlaması,
- İşgücü yapısında meydana gelen değişimler,
- Ürün eskimesi, yerini yeni ürüne bırakması,
- İşgücü yapısının değişmesi,
- Toplumsal ve bireysel sorunlara olan ilginin artması,
- Artan süreçte bu değişimin uluslararası nitelik kazanması olarak sayılabilir.

John Naisbitt (1982) 1980'lerde küreselleşme ile ortaya çıkan ekonomik, sosyal, politik, kültürel vs. değişimleri ifade edebilmek için “mega trends” kavramını kullanmıştır. Yani ona göre bilgi çağında;

- Gelişen ülkelerin ilgi ve çabalarına yönelme,
- Kurumsal yardım yerine kendine yardıma,
- Uzun dönemden kısa döneme,
- İnsan yönelimli yüksek teknolojiye,
- Endüstriyel toplum yerine bilgi toplumuna geçiş,
- Merkezi sistemden yerinden yönetim sistemine,
- Ulusal ekonomi perspektifinden dünya ekonomisi perspektifine,
- Tekli seçimden çoklu seçime,
- Temsili demokrasi yerine katılımcı demokrasi,
- Alt üst (hiyerarşik) iletişimden network iletişim ağına, doğru bir değişme gözlenmektedir.

Modern yüzyılda bilgiyi hızlı öğrenmek hem birey hem toplum için yaşamsal önem içermektedir. Eğitim Yönetim Sistemlerinin çeşitliliğine bakıldığında, öğrencinin merkezde olduğu çeşitli düzeyde eğitim programları ve ders yapıları bulunduğu gözlenir. Bu yapıların gelişmesi için uzmanlık ve iş birliği gerekir. Sağlam ve kaliteli bir öğrenme için kaynaklar en iyi şekilde kullanılmalıdır. Öğrenmenin amacı, öğrenci özellikleri, zaman, maliyet ve imkânlarla göre ders yapıları seçilebilir ve geliştirilebilir. İletişim teknolojisinin gelişmesi ile eğitim olanakları gelişir (Toulmin, 1999:905).

2. EĞİTİM LİDERLİĞİNDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

Goldring ve Schuermann (2009), eğitim liderliğinde meydana gelen değişimleri aşağıdaki şekilde özetlerler :

2.1. Ast-Üst Arasında Hesap Verme

Yeni kamu yönetimi anlayışı ile eğitim liderliği, çağdaş ve modern beklentiler listesinin ilk sırasında, hesap verme (accountability) bilgisi gelmektedir. Newman, King ve Rigdon, (2010) hesap vermeyi, “Bir hizmetin sağlayıcısı ile onu ödüllendirme, cezalandırma ya da değiştirme gücüne sahip kurucu arasındaki bir ilişki” olarak tanımlamıştır. Hesap verme, bir iş veya görev için kendisine kaynak verilenlerin, kaynakları emanet edenlere, işi veya görevi yerine getirme ve kaynakları kullanma hususunda astın üste bilgi vermesidir (Baş, 2005). Üstün ast üzerindeki hakkını kapsayan sosyal bir etkileşimdir. Taraflardan biri cevap ister, diğeri ise buna karşılık verir; aksi halde ceza veya yaptırım uygulanır.

Bu durum eğitim liderine yeni sorumluluklar yükler. Öğrencilerin yetiştirilmesi hususunda etkiler yaratır. Eğitim liderleri, okul sisteminin başarılı bir şekilde sürdürülebilmesi için açık, ölçülebilir hedefler belirlemekle yükümlüdürler. Aynı faaliyetler dış çerçeve içinde geçerlidir.

Hedefler için çalışanlara yardımcı olması gerekir. Eğitim liderlerinin kamu ideallerine ve etik kurallara göre hareket etmesi de hesap verebilirliğin bir gereğidir. Kısaca sonuç amaca ulaşmaktır. Onun için performans incelemeleri, sınıf ziyaretleri ve program ve öğretim konularında bu kriterler dikkate alınır (Öztürk ve Celep, 2009; Goldring ve Schuermann, 2009: 9-43).

2.2. Amacı Öğretim Odaklı Liderlik

Mevcut kriterleri karşılamak üzere eğitim-öğretimi geliştirmeyi hedefler. Eğitim sisteminde her düzeyde eğitim liderinin öğrenme ve öğretmeyi en ince ayrıntısına kadar anlamasını ve altta bulunan hiyerarşik sistemin başarı ve gelişim göstermesini sağlar. Ortak eğitim veren okullarda, kaliteli eğitim programları, işbirliği kuralları, akademik başarı için kolektif sorumluluk, çalışanların birbirleriyle olan iletişimde amaca uygun diyaloglar ve araştırma dokümanları vs. gibi etkenler aynı zamanda eğitici uygulamaları geliştirici ve özendirici olmalıdır. Eğitim liderlerinin öğretimi desteklememesi halinde, yerel ya da ulusal düzeydeki reform girişimlerinin, öğrenme ve öğretmeye etkileri çok sınırlı kalır. Amerika'da No Child Left Behind (Arkada eğitilmeyen çocuk kalmasın) ilkesi uygulanmaktadır (Goldring ve Schuermann, 2009: 9-43). ABD'de eğitim ve bilimsel araştırmalar en çok kamu kesimi tarafından desteklenmektedir. Dünya Bankası, OECD, TÜSİAD, Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Hizmet Ticareti Genel Anlaşması, YÖK, DPT, TÜBA, TÜBİTAK vs. gibi Kamu ve Özel Sektör kuruluşları da eğitim ve öğretimi geliştirmeyi destekler (Şenses, 2007:1-31).

2.3. Çözümeye Dayalı Yeni Beceriler: Verilere Dayalı Karar

Çözümeye dayalı beceri, zor ve karmaşık sorunların ve nosyonların görselleştirilmesi, karşı tarafa aktarılması, enformasyona (bilgi) dayalı karar verme becerisi olarak açıklanabilir. Bahsedilen beceriler aynı zamanda bilginin toplanması, analizi ve plan geliştirmeye dayalı mantıksal düşüncenin uygulanabilmesini de kapsamaktadır (http://wikipedia.org/wiki/analytical_skill). Eğitim sistemi kapsamında bilimsel araştırmaya dayalı yani verilere dayalı karar verme, eğitim liderleri için gerekli olan beceriler arasında yer almaktadır. Veri toplama aynı zamanda veri zenginliği önemlidir. Bu verilerle hem programı değerlendirme hem de politika öğretim ve öğrenmenin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Eğitim liderleri bu verileri, bireysel ve toplu öğrenmeyi desteklemek için sistemler oluşturmada kullanabilirler. Bu verilerin ekibin her tarafına yayılması da örgütsel öğrenmeye yol açar (Goldring ve Schuermann, 2009:9-43).

2.4. Okul Seçimi ve Seçimde Yaşanan Rekabet

Okul seçimi, ailelere, çocuklarının eğitim göreceği okulu seçme imkanı sunar (http://edreform.com/About_CER/). Birçok okul seçeneği vardır. Yalnız bunlardan bazıları ülkemizde hala uygulanmamaktadır. Bunlar;

2.4.1. Charter okul: Özel işletmelerce kurulan halka açık, parasız birimlere Charter adı verilmektedir. Öğrenci sayıları azdır. Başarı odaklılar çünkü başarısız çocuklar yetiştirmeleri halinde kapanma ihtimalleri bulunmaktadır. Bağışlarla finanse olmaktadır. Amerika eğitim sektöründe önde gelen okullardan birisidir. Eğitim yönetiminde reform yapmak üzere kurulan aynı zamanda ruhsatlı okullarda denilen bu okullar daha çok özelleştirme ile ilgilidir. Amerika'daki en büyük Charter okullar zinciri Yahudilere ve Yunanlılara aittir (<http://www.ogretmenplatformu.com/amerikanin-charter-okul-sistemi/>).

2.4.2. Açık Kayıt Sistemi: Açık kayıt için, açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemleri bulunmaktadır. Amaca uygun olan eğitim yönetim sistemleri genel perspektifi ile incelenmeli,

karşılaştırılmalı ve kurumun ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap veren öğretim yönetim sistemi seçilmelidir. Uzaktan eğitim süreci, normal (örgün) eğitimden farklı sebeplerle faydalanamayan insanların, eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş bir sistemdir. Bu boyutta uzaktan eğitim sisteminin en önemli öğelerinden birini de e-öğrenme ve yönetim sistemleri oluşturmaktadır (Altıparmak vd, 2011:319-327).

2.4.3. Evde Eğitim (Ev Okulu): Amerika’da yönetim, okulları direk yönetmez. Kullanılacak kitaplar ve uygulanacak olan öğretim metotları ile ilgili herhangi bir öneride bulunmaz. Her eyalet kendi eğitim politikasını belirler. Okul için genel politikalar ve yabancı öğrencilerden alınacak harç miktarını belirler. Öğrenciler 12. sınıfa kadar okul harcı ödemezler. (Hesapçıoğlu ve Çelebi, 2011:79-101). Öğrencilerin yaklaşık %90’ı eyalet vergileriyle finanse edilen, ücretsiz, kamuya ait ilk ve ortaöğretim okullarına gider. Özel okulların 4/5’i dini gruplar tarafından yönetilir. Bu çeşit okullarda müfredatın gereği olarak dini dersler de verilir (Kamu okullarında dini eğitim verilmez). Ev okulu (home schooling) adı verilen bir sistemle de aileler kendi evlerinde çocuklarına eğitim verirler (Uluslararası Eğitim, 2018).

2.4.4. Magnet okul: Irk ayrımcılığını önlemek için özellikle üniversite öncesi eğitim düzeyinde çeşitli seçenekler sunan farklı okullar açılmıştır (Magnet Schools of America, 2018). Sonraları Magnet Okulları olarak isimlendirilen bu okullar öncelikle klâsik eğitim dışında yeni bir eğitim anlayışı geliştirilmesi için belli alanlarda profesyonellemiş (uzmanlaşmış) okullar olarak tasarlanmıştır (Rossel, 1990).

2.4.5. Okul transfer seçenekleri: Yapılan bilimsel çalışmalar okul seçimi ve öğrencinin başarısı arasında olumlu bir ilişki olduğunu söylemektedir. Eğitim liderleri, okul tercihi yaparken ortaya çıkan çeşitlilik ve okullar arasındaki rekabetten “pazar hesap vermesi” sorunu ile karşılaşılır. Okul seçim tercihleri, özel okullarda olduğu gibi kamu okullarında da okulun başarısına dönük pazar yönelimine bağlıdır. Yapılan seçimlerin ebeveynlerin çeşitli ihtiyaçlarını ve tercihlerini karşılaması gerekir. İlgili ihtiyaçlar ve tercihler karşılanmazsa veliler çocuklarını başka bir okula kayıt ettirebilirler. Okul seçimi, veli ve öğretmen arasında şu 3 nedenle pozitif bir iletişim sağlar (Gibbons, Machin ve Silva 2006):

- Seçme İşlemi
- Ebeveyn Okul Uygunluğu
- Kurumsal Çevre ve Okul Örgütü

2.5. Sistem Çaplı Toplum Tamamlanması

Günümüzde eğitim liderleri “açık sistem” eylemi ile ilgilenmek zorundadır. Eğitim liderleri, “karşılıklı ilişki toplumu” anlayışı içinde hareket etmek zorundadır. Çünkü toplumun bir parçasıdır ve başka eğitim kurumları ile de ilgilenmeleri gerekir. Bu anlayış ile birlikte toplum kurumları örneğin, sağlık hizmetleri, iş dünyası vb. ile etkileşimini içermektedir. Kamu okulları, toplumsal ve ekonomik kalkınma aracıdır. Okulda yapılan değişiklik ve düzenlemeler önemlidir. Okul işbirliği ile toplumsal kalkınma projesi, işverenlerle olumlu ilişkiler kurulmasını sağlar. Okullar, akşamları iş dünyasına hizmet verebilirler. Okullar, eğitim dışı kurumlarla daha çok etkileşime geçebilir (Balci, 2011:196-208).

Neoliberal küreselleşme sürecinin en yoğun olduğu dönemlerde bile üniversiteler arasında birbirlerine uyum zorlukları yaşanabilir. Örneğin, Almanya, Fransa, Finlandiya vb. ülkeler yükseköğretimi hala parasız sunulacak bir kamu hizmeti olarak görürken birçoğu hala paralı olması

gerektiğini savunmaktadır (YÖK, 2007:16). Bu sebeple eğitim liderleri, toplumu güdüleyip, örgütleyerek, onları harekete geçirerek toplumsal problemlere çözüm bulunmasını sağlamalıdır. En önemlisi sistem çaplı toplum tamamlanmasında küreselleşme ve bilgi toplumu gerçeği asla göz ardı edilmemelidir.

3. EĞİTİM PROGRAMLARINA EĞİTİM YÖNETİMİNDE YAŞANAN DEĞİŞMELERİN ETKİSİ

Eğitim yönetiminde yaşanan değişimler eğitim programlarını önemli ölçüde etkiler. Günümüzde bilgi toplumu sürecinde eğitim liderlerinden ilk olarak beklenen yenilikçi ve değişken sistemde öğrenci başarısını sağlamak için gerekli donanım, beceri, öğretim anlayışı ve liderlik yeterliliklerine sahip olmak ve bunları doğru kullanarak örgütü yönetmeleri beklenir (Goldring ve Schuermann, 2009). Yaşanan değişimler eğitimin biçim ve yapısını etkiler ve yeni eğitim programları ve modelleri geliştirmeye zorlar. Şu anda gelişen en önemli modellerden birisi uzaktan eğitimidir. Bu uygulama e-öğrenme biçiminde yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Altıparmak vd, 2011:319-327). Avrupa Birliği'nde bu konu ile ilgili yaşanan gelişmelere göz atacak olursak Sokrates, Leonarda da Vinci Programı ve Avrupa için Gençlik Programları gibi modeller gelişmektedir (Şenses, 2007:1-31, Milli Eğitim Dergisi). Yaşanan gelişmelerle rekabet artık Almanya ile ABD veya Avrupa ile ABD arasında olmaktan çok uygulanan modeller arasında olmaktadır. Bilgi toplumu ve küreselleşme ile artık amaç çakışması da varlığını gösterir (Toulmin, 1999:905).

Farklı programlara ihtiyaç duyan eğitim kurumları, nicel ölçülerle değerlendirilmemelidir. Daha çok nitel ölçülerle değerlendirilmelidir. Bakanlık devletten aldığı finansal kaynakları okullara ana teminatlar vererek dağıtmalıdır. Büyük şirket ve vakıfların eğitim süreçlerine katılmasını sağlayacak uygulamalar geliştirilmelidir. Okullara malzeme sağlayacak kuruluşların isimlerini duyurmaları sağlanmalıdır. Risk altındaki öğrenciler (devamsızlık vb.) tespit edilmelidir. İhtiyaçları karşılanmalıdır. Alt yapı eksiklikleri giderilmelidir. Malzeme temini için öğretmenlere de yetki verilmelidir. Öğretmenlerin ders saatleri hafif olmalı, kendilerini geliştirmeleri için zaman ayırmaları sağlanmalıdır. Yerel birimler merkezi otoritenin yetkisinin ve harcamalarının belli bir kısmını üstlenebilir. Okullar kendi imkânları ile de kaynak bulabilmelidir. Okullara ait bahçeler, salonlar kullanılmadıkları zaman kiraya verilebilmelidir (Hesapçoğlu ve Çelebi, 2011: 79-101). Eğitim yönetiminin gelişmesi için aşağıdaki hususlara dikkat etmek gerekir.

3.1. Öğrenci Yetiştirme Programlarında Yaşanan Değişmeler

Eğitim yönetiminde yaşanan değişimler, lisansüstü programlarda öncelikle de doktora programlarında radikal gelişim ve değişimlere neden olmaktadır. Önceden eğitim yönetimi doktora programları, “uygulamalı araştırma” aracılığıyla bilim insanı (scolarly) yetiştirmeyi hedeflerken son yaşanan süreçler doktora programlarını çeşitlendirmiş ve analiz yapan profesyonel bilim insanları yetiştirmeyi hedeflemiştir (Balcı, 2011:196-208).

Türk eğitim sisteminde son yıllarda köklü değişiklikler olmuştur. . Zorunlu eğitim süresini kesintisiz olarak sekiz yıla çıkararak yasanın 15 Ağustos 1997'de TBMM'de kabul edilmesi en önemli eğitim reformlarından birisidir. Bu yasal düzenleme eğitim sistemimize farklı bir yapı kazandırmıştır. Bu yeni yapı, eğitim liderlerine de yeni sorumluluklar yüklemiştir. YÖK, 1996 yılında Üniversitelerin öğretmen yetiştiren programlarında yeniden düzenlemeye yönelik çalışma başlatmıştır. Alan öğretmenlerinin yüksek lisans düzeyinde programlarda yetiştirilmeleri öngörülmektedir (YÖK/Dünya Bankası, 1999). Eğitim sistemimizde reform niteliğindeki yeni uygulamalar, eğitim liderlerinin görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmede gereksinim duydukları yeterliklere yeni bir bakış açısı getirmektedir. Bu yeterlilikler yeniden düzenlenmelidir (Şahin, 2000:243-260).

3.2. Eğitim Yönetimi Programı ve Yeni Beklentiler

Eğitim yönetimi programı merkezin öğretici ve eğitici olduğu uzmanlığı gerektirir. Doktora programları bu uzmanlığı geliştirecek şekilde düzenlenmelidir. Eğitim liderlerinin karar verme kapasitesini güçlendirmelidir. Yapılan en son çalışmalar eğitim liderliği kapsamını ve süreçlerini tanımlar. Doktora programları içeriği geniş bir perspektif de olmalı, sınırlı kalmamalıdır. Bunlar eğitim liderliği oluşumunu sağlamaktadır. Doktora programları yeniden gözden geçirilerek uygulanan dersler yanında yeni dersler örneğin; Stratejik Planlama, Stratejik Yönetim, Bilgi Yönetimi, Pazarlama, Liderlik vs. gibi derslerde konulabilir (Balcı, 2011:196-208). Yaşanan tüm bu gelişmelerle (küreselleşme-bilgi toplumu) eğitim lideri (Caldwell, 1995; Balcı, 2007):

- Büyük resmi görebilmeli ve yüksek planlama kapasitesine sahip olmalı, .
- Pazarlama kapasitesi yüksek olmalı ve yeni kamu fonları sağlayabilmeli, .
- Toplumun ve öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek program ve hizmetler sunabilmeli,
- Okulun merkez destek hizmeti olmasını sağlamalı,
- Okul bağımsızlığını korumalı,
- Toplumun ve bireylerin okulun aktif karar alma sürecine dahil olmasını sağlayabilmelidir.

Küresel ekonomik güçlerin her geçen arttığı günümüzde eğitim yönetimi programı öğrencileri bu çevrede çalışmak üzere hazırlanmalıdır. Kültürel değerler her geçen gün değişir ve artar. Eğitim lideri, kaynaklık etme (resourcefulness), esneklik, hoşgörü ve nasıl bir yol izleyeceğine dair vizyon sahibi olmalıdır. Kendi kültürünün farkında olması (self-awareness), gerekir. Liderlerin bu becerileri bireysel, örgütsel gruplarda da uygulaması beklenmektedir (Egan ve Bendick, 2008).

3.3. Programın Öğretmeye Dayalı Stratejileri

Eğitim yönetimi eğitim liderliği doktora programı, uzmanlık yanında yeni uygulanabilir yöntemler ve yeni bir eğitim yönetimi anlayışı gerektirmektedir. Mesleki uygulama karmaşıklığı için durumsal öğrenme, eylem araştırması, araştırma kanıtı ve veri analizi için gerekli analitik becerileri geliştirmede önemli yardımcı araçlar olacaktır. Öğrenciler için belirli bir amaç dâhilinde becerilerini, zayıf ve güçlü taraflarını keşfetme alanları ve elde etmiş oldukları başarı düzeylerini anlatan/yansıtan sistem dosyaları oluşturulabilir (www.egitimağ.com). Öğrencilerin kişisel/mesleki gelişimlerini, becerilerini gösteren, ders dışı ve ders içi tüm çalışmaların bir bütünü olarak ortaya çıkacaktır. Öğrencilere eğitim yönetimi ile beraber iş ortamının öğrenilmesine de fırsat verecektir (Taylor ve Maxwell, 2004).

3.4. Programın Kazanılacağı Ortam

Birçok ülkede programla ilgili gelişmenin sağlanacağı en uygun ve güvenilir yer üniversitelerdir. Doktora programları Üniversiteler de şekillenir ve yürütülür. Uzaktan Eğitim Programı, fiziksel çevre yanında önemli bir şekilde sınıfta geçirilen saatlerle öğretilir ve geliştirilir. Asistanlar/stajyerler içinse uygulama, denetim, ispat vb. gibi yeni alternatifler uygulanabilir. Üniversite ve kurumların temsilcileri düzenli (rutin) bir şekilde bir araya gelerek, işbirliği yaparlar ve mesleğe ilişkin önemli deneyimler kazanabilirler. Bu hususta bilginin nerede kazanılacağı önemlidir (Taylor ve Maxwell, 2004).

3.5. Program Eğitimi

Eğitimi programını yetenekli, uzman ve kendini geliştirmiş üniversite öğretim üyeleriyle, eğitim alanına katkıda bulunmuş uygulamacılar öğretebilir. Öğrenci ve öğretici arasındaki iletişim ve

etkileşim önemlidir. Aynı zamanda eğitim anahtar paydaşlar tarafından da verilebilir. Bu paydaşlar, analitik becerisiyle iş dünyasından elde etmiş olduğu bilgisiyle mesleki yetkinin demokratikleşmesini de sağlar. Eğitim yönetimi programlarının şekillenmesinde uzman uygulamacıların görüşleri önemlidir (Goldring ve Schuermann, 2009). Eğitim liderlerinde olması gereken özellikler Tablo 1'deki gibi özetlenebilir (Şahin, 2000: 243-260):

Tablo 1. Eğitim Liderinde Olması Gereken Özellikler

Eğitim Liderliği	Kişilik Özellikleri	Araştırma ve Mesleki Gelişim	İletişim
Yenilikleri takip etme- Türk eğitim sistemindeki yasal düzenlemeleri öğrenme ve uygulama	Demokratik ve Adil Olma	Yeni fikirlere ve değişime açık olma	Ana dilini doğru ve güzel kullanma
Eğitmenlerin ve diğer tüm personelin psikolojilerini anlama ve gelişimlerini destekleme, psikolojilerini anlama	Bedensel ve Ruhsal Sağlık	Literatürü takip etme ve uygulamalardan haberdar olma	Kararlara bu kararlardan etkilenenlerin katılımını sağlama
Eğitim yönetimine ilişkin ilke, kuram ve modellerden yararlanma, gerektiğinde uzmanlardan yardım alma	Çevredekilere güven verme, Sabırlı olma	Bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerini kullanma	Dinleme becerisine sahip olma,
Okulun öğretim etkinliklerini planlayıp, geliştirici etkinlikleri başlatma	Duyarlılık ve Yaratıcı Düşünme, Dışa Dönük, Atılgan Olma	Okulda sorunların çözümünde bilimsel araştırma bulgularından yararlanma	Kişiler arası ilişkilerde etkili olma
Yeni öğretim programlarının geliştirilmesi, araştırılması ve uygulanmasını destekleme	Okuma Alışkanlığı ve Eleştiriye Açık Olma	Konferanslara, seminerlere, hizmet-içi eğitim çalışmalarına katılma	Açık, özgün bir yazılı ve sözlü iletişim becerisine sahip olma
Okulun diğer örgütlerden farklılığını kavrama, mevcut eğitim teknolojisinin sınıf içinde etkili şekilde kullanılmasını sağlama	Giyim ve Görünüşe Önem Verme	Becerilerinin güçlü ve zayıf yönlerini belirleme mesleki gelişim sağlama	Birey ve grupları anlama, ikna gücüne sahip olma, kendini karşısındakinin yerine koyma
Okulun eğitim standartlarını belirleme, geliştirme, eğitimin amaç, ve politikalarını açıklama, disiplin sağlama	Geniş İlgi Alanı, Güncel Konuları İzleme	Çevre ile mesleki dayanışma oluşturma	Okul radyosu, ilanı vb. araçlarla çevre iletişimini sağlama

Okula ilişkin vizyon, geliştirme ve paylaşma, bu vizyona bağlılığı sağlama, öğretim modellerinin etkili kullanımını sağlama	Ekolojik Çevre Bilincine Sahip Olma	Problemlerin çözümüne ilişkin araştırmalara öncülük etme,	İletişimde yargılayıcı olmayan bir yol kullanma, iletişimde bilgisayar teknolojilerinden (internet, e-mail vb.) yararlanma
---	-------------------------------------	---	--

4. SONUÇ

Türkiye’de yapılan reformlar çoğunlukla eğitim kalitesinin arttırmak ve eğitimde yaşanan sorunları çözmeye yöneliktir. Türk eğitim sisteminin kalitesinin yükseltilmesi için okulu olmayan yerlere okul yapılması, öğretmen açığının giderilmesi, öğrenci sayısının azaltılması, eğitimde fırsat eşitliği gibi çözüm önerileri getirilebilir. Eğitimde fırsat eşitliği denilince bu sorunun temelinde eğitime aktarılan bütçenin düşük olması gözlenir ve bölgesel farklılıklar yaşanır. Bu sorunu çözmek için ABD’deki charter okul, magnet okul, ev okulu vs. gibi üst düzeyde eğitim veren okullar kurulabilir. Maddî imkânları olmayan fakat yetenekli öğrencilerin sınavla devlet tarafından seçilmesi uygun görülebilir. Böyle bir eğitim sistemi için ülkenin eğitime harcadığı bütçeyi artırması ve nitelik, nicelik ve altyapı sorunlarını çözmesi gerekmektedir.

Türkiye’de eğitim sisteminde karşımıza çıkan diğer sorun bürokrasidir. Bürokratik yapılanmadır ve bu durum eğitim kalitesini düşürür. Bu sorun ABD’de charter okul modeli ile çözülmeye çalışılmaktadır. Bu reform modeli Türkiye’de de uygulanabilir ve yönetime bağımsız karar alma imkanı sağlar. Eğitim müfredatları yeniden düzenlenebilir bu durum eğitim sistemine de olumlu yansır. Reform girişimleri ile eğitim liderlerinden olan beklentiler artmıştır. Eğitim liderinin araştırmacı, insan kaynakları yöneticisi ve demokratik lider olması beklenmektedir.

Türkiye’de 72 vakıf, 129 devlet, 5 Vakıf MYO olmak üzere 206 üniversite bulunmaktadır (<https://istatistik.yok.gov.tr>). Bu sayıya bakıldığında rekabetin olması kaçınılmazdır. Ve eğitim hizmetinin önemli olduğunu gösterir. Erasmus ve Bologna süreçleri ile üniversiteler uluslararası alanda da rekabete daha açık hale gelmişlerdir (Tayyar, N. Ve Dilşeker, F., 2012:185-203). 2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistiklerine Göre Türkiye’de 2.768.757 Ön Lisans, 4.241.841.Lisans, 454.673 Yüksek Lisans, 95.100 Doktora öğrencisi bulunmaktadır. Nüfusun 2018 yılında 80 milyondan fazla olduğu düşünüldüğünde eğitim gören insan sayısı %10 bile değildir. Yükseköğretim sektöründe istihdam edilen akademik personel rakamı, küresel işgücü piyasasının %5’ni oluşturur. Dış ülkelerde en çok öğrenci Çin, Hindistan ve Güney Asya’da eğitim görmektedir. Küresel yükseköğretim sektöründe en büyük pay sahibi olan ülke ABD’dir. Sonra sırasıyla İngiltere, Fransa, Almanya vb. gibi ülkeler gelmektedir. Malezya, Afrika, Güney Kore vb. ülkelerde sanal üniversiteler kurulmuştur. Güney Kore’de 15.000 öğrenciye eğitim veren 15 sanal üniversite vardır. Dünya’da yükseköğretim sektöründe faaliyet gösteren en büyük şirket Apollo Grubu’dur. ABD’de ki “Phonix University” bu şirketin kurduğu en büyük özel üniversitedir. Latin Amerika ve Meksika’da 116 öğrenme merkezinde internet aracılığıyla uzaktan eğitim ve telekonferans verilmektedir (Perkinson, 2003).

Eğitim yönetimi kavramının detaylarını iyi bilmek gerekir. Türkiye’de eğitim yönetimi alanının gelişmesi ve bir bilim haline gelmesi için öğretim alanında kalite boyutu kazanması, dünya perspektifinde “iyi” düzeye gelmiş alan bölümleriyle işbirliği yapması gerekmektedir. Bunun için Türkiye’de ki eğitim yönetimi lisansüstü programları yeniden düzenlenmeli ve gözden geçirilmelidir. Özelliklerinin dünya standartlarına uygun olmasına çalışılmalıdır.

Sonuç olarak, devletin yükseköğretimdeki geleneksel rolü giderek azalacaktır. Devlet, daha modern ve çağdaş, global trendlere uygun bir yükseköğretim rolü üstlenecektir. Uzaktan eğitim ve sanal eğitim giderek yaygınlaşacaktır. Yükseköğretimde kalite yönetimi uygulamaları ve akreditasyon sistemleri geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Üniversiteler yarı kamusal mal yerine özel mal niteliği kazanacaktır. Talep artacak disiplin ve rekabet olgusu belirginleşecektir. İngilizce, global dil olduğu için tamamen İngilizce eğitim veren okullar kurulacaktır. Üniversitelerde, regülasyon, deregülasyon, demonopolizasyon, serbestleştirme, özelleştirme vs. reformlar daha sık yapılacaktır. Yaşam boyu öğrenme, e-öğrenme, sınır ötesi eğitim daha da yaygınlaşacaktır. Kapitalizm gelişecek kar amaçlı üniversiteler kurulacaktır. Yükseköğretimde fırsat eşitliği sağlanacaktır. Yabancı öğrencilere belirli bir ücret karşılığında hizmet verilecektir. Akademik hareketlilik ve idari hareketlilik artacaktır. Üniversitelere gelir temin etmede devletin finansmanından çok özel finansman yolları aranacaktır. Evde hatta her yerde “yaşam boyu öğrenme” yaygınlaşacaktır. Yükseköğretimde özerklik ve hesap verme sorumluluğu artacaktır. “Akademik özgürlük” yönünde çok mesafe alınacaktır. Bilgi hırsızlığı artacak ve bu nedenle kurulacak olan etik kurullar daha da yaygınlaşacaktır. Girişimcilik ve paydaşlar önem kazanacaktır. Üniversitelerde üst düzey yöneticilere “rektör, daire başkanı vs.” seçim yerine atama sistemi getirilecektir. Üniversiteler “dev mega trend”lere doğru yol almaktadır.

Kaynakça

- Aktan, C. C., (2009), “Yükseköğretimde Değişim: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 1 (2), 39-97.
- Altıparmak, M. Kurt, İ.D., ve Kapıdere, M., (2011), “E-Öğrenme ve Uzaktan Eğitimde Açık Kaynak Kodlu Öğrenme Yönetim Sistemleri”, Akademik Bilişim’11-XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 2-4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Bademci, V., (1997), Aymazlığın Sonu Geleceği Tehlikede Bir Ulus. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Balay, R. (2004), “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37 (2), 61-82.
- Balcı, A. (2007), Etkili Okul: Okul Geliştirme: Kuram, Uygulama ve Araştırma, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Balcı, A. (2008), “Türkiye’de Eğitim Yönetiminin Bilimleşme Düzeyi”, Educational Administration: Theory and Practice, Bahar 2008 (54), 181-209.
- Balcı, A. (2011), “Eğitim Yönetiminin Değişen Bağlamı ve Eğitim Yönetimi Programlarına Etkisi”, Eğitim ve Bilim Dergisi, 36 (162), 196-208.
- Baş, H. (2005), “Hesap Verme Sorumluluğu ve Kamu Yönetimi ve Kontrol Kanunu”, 20. Türkiye Maliye Sempozyumu, 23-27 Mayıs 2005, Pamukkale.
- Caldwell, B. J. (1995), The Changing role of the school principal in Dimmock, C. (1995) School-based Management and School Effectiveness. London and New York: Routledge in.
- Christine, H. R. (1990), “The Carrot or the Stick for School Desegregation Policy”. Magnet Schools or Forced Busing. Philadelphia: Temple University Press.
- Çallı, İ., İşman, A., & Torkul, O., “Sakarya Üniversitesi’nde Uzaktan Eğitimin Dünü Bugünü ve Geleceği”.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.102.2851&rep=rep1&type=pdf>,
 Erişim tarihi: 15.10.2018.
- Duran, N., Önal, A., & Kurtuluş, C., ‘E-Öğrenme ve Kurumsal Eğitimde Yeni Yaklaşım Öğrenim Yönetim Sistemleri’ <http://ab.org.tr/ab06/bildiri/165.pdf>, Erişim tarihi: 15.10.2018.

- Egan, M. R., ve Bendick, Jr. M. (2008), "Combining multicultural management and diversity into one course on cultural competence". *Academy of management Learning and Education*, 7(3), 387- 393.
- Gibbons, S., Machin, S. ve Silva, O. (2006), *Choice, Competition and Pupil Achievement*. London School of Economics. JEL Classification. 120, H70, R5.
- Goldring, E. ve Schuermann, P. (2009), "The Changing Context of K-12 Education Administration: Consequences for Ed. D. Program Design and Delivery". *Peabody Journal of Education*, 84 (9), 9-43.
- Hesapçioğlu, M. Ve Çelebi, N. (2011), "Magnet ve Charter Okullarının Eğitim ve Finans Yapıları", *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 33, 79-101.
- <http://edreform.com/About CER/> Erişim tarihi: 1.10.2018.
- http://wikipedia.org/wiki/analytical_skill Erişim tarihi: 10.10.2018.
- <http://www.ogretmenplatformu.com/amerikanin-charter-okul-sistemi/> Erişim tarihi: 5.10.2018.
- <https://istatistik.yok.gov.tr>, Erişim Tarihi: 25.10.2018.
- Huse, E. F., (1980), *Organization Development and Change*, (İkinci Baskı), New York, West Publishing Company.
- İşman, A., "Sakarya İli Öğretmenlerinin Eğitim Teknolojileri Yönündeki Yeterlilikleri" <http://www.tojet.net/articles/1110.pdf>, Erişim tarihi: 15.10.2018.
- Kaplan, Y. (1991), *Giriş. Enformasyon Devrimi Efsanesi*, (Der ve Çev: Y. Kaplan), İstanbul: Rey Yayınları, 1-10.
- Kuzgun, K; Sevim, S. A; Ersever, H; Akbalık, G; Pişkin, M ve Hamamcı, Z. (1997), "Öğrencilerin Akademik Danışmanlarından Bekledikleri Görevler ve Danışmanların Görev Algıları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 30 (1) 27-43.
- Magnet Schools of America, *Goals and Objectives*, <http://www.magnetedu/objectives.htm>, Erişim Tarihi: 24.10.2018.
- Naisbitt, J. (1982) *Megatrends*. London: Future Pres.
- Newman, F.M., King, M.B. ve Rigdon, M. (1997), "Accountability and School Performance. Implications form restructuring Schools", *Harward Educational Review*, 67 (1), 41-74.
- Öğüt, A. (2003), *Bilgi Çağında Yönetim* (2. Baskı), Ankar, Nobel Yayıncılık.
- Özden, Y. (2002), *Eğitimde Dönüşüm: Eğitimde Yeni Değerler*. (4. Baskı), Ankara, Pegem Yayıncılık.
- Öztürk, N. ve Celep, C. (2009), "Lider Olarak Okul Müdürünün Hesap Verebilirlik, Açıklık ve Sorumluluk Ölçeklerinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *IV. Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi*, 14-15 Mayıs 2009, Denizli.
- Perkinson, R. (2003), *Global Education Market, Presentation To World Education Market* Lisbon.
- Serter, N. (1997), *Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim*. İstanbul, Sarmal Yay.
- Şahin, A. E. (2000), "İlköğretim Okulu Müdürlerinin Yeterlilikleri", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 2, 243-260.
- Şenses, F. (2007), "Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler, Öneriler" *ODTÜ, ERC Working Papers In Economics* 07/05 September 2007, 1-31.
- Taylor, N. ve Maxwell, T. W. (2004), "Enhancing the Relevance of a Professional Doctorate. The Case of Education Degree at the University of New England", *Asia- Pasific Journal of Cooperative Education*, 5(1), 60-69.

- Tayyar, N. Ve Dilşeker, F. (2012), “Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Hizmet Kalitesi ve İmajın Öğrenci Memnuniyetine Etkisi”, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, Bahar 2012 (28), 185-203.
- Tezcan, M. (1996), “Küreselleşmenin Eğitimsel Boyutu”, Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi, 23-26 Ekim 1996, Van.
- Toffler, A. (1980), The Third Wave, New York, William Morrow and Company Inc.
- Toulmin, S. (1999), “The Ambiguities of Globalization”, Futures 31, 905-912.
- Uluslararası Eğitim, Amerikan Eğitim Sistemi, <http://www uluslararasi egitim.com/ulkeler/usa/egitim/1/sistem.asp> Erişim Tarihi: 24.10.2018.
- YÖK (1998), “Eğitim Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme Programlarının Yeniden Düzenlenmesi”, Ankara, Türkiye.
- YÖK (1999), “Türkiye’de Öğretmen Eğitiminde Standartlar ve Akreditasyon”, Ankara.
- YÖK (2007), “Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi”, Ankara.
- YÖK (2007), “Vakıf Üniversiteleri Raporu”, Ankara.

ÖĞRENEN ÖRGÜTLER VE YENİ LİDERLİK YAKLAŞIMLARI

Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU

Bülent Ecevit Üniversitesi

Çalışma Ekonomisi Bölümü

gofluoglu@yahoo.com

ÖZET

Günümüzün çok hızlı değişen ve karmaşık şartlarında uzun dönemde hayatta kalma, rekabetçi olabilmek ve daha iyi performansa ulaşma tamamıyla örgütlerin dışsal çevredeki sürekli değişikliklere ayak uydurma kapasitesine bağlıdır. Bu ise ancak öğrenme ile gerçekleşecek bir olgudur. Öğrenme kapasitesi ise bireyin ve dolayısıyla bu bireylerden oluşan bir örgütün etkinliğinin ve yenilik yapma ve büyüme potansiyelinin anahtar kavramı olarak düşünülür. Öğrenmenin temeli insanoğlunun kendisini değiştirerek, değişimle baş etme yeteneğidir. Örgütler hızlı değişen dünyada varlıklarını sürdürebilmek için yeni beceriler ve tutumlar edinme yeteneğini geliştirmelidirler.

Değişime adapte olabilmek ve hatta değişimi yaratabilmek için işletmelerin, sürekli öğrenebilmek yeteneğini edinmeleri gerektiğini savunan örgütsel öğrenme, bunun nasıl gerçekleştirileceğini de göstermektedir. İşletmeler temelde yöneticileri ve iş görenleri aracılığıyla öğrenirler. İnsanlar öğrenme merakı ve öğrenmeden tat alma duygularıyla birlikte dünyaya gelmektedirler. Diğer bir deyişle, insanlar öğrenmeleri için dizayn edilmişlerdir.

Örgütlerin öğrenme ihtiyacı, çevredeki sürekli ve hızlı değişimlerden kaynaklanmaktadır. Sürekli değişen ve gelişen bir çevre içinde yaşayan örgütler, bir taraftan stratejik amaçlarını belirlemede iken diğer taraftan teknolojik ve yapısal olarak bu değişikliklere uyum sağlamak zorundadırlar. Örgütler teknolojik, ekonomik ve sosyal alanlardaki değişikliklere uyum sağlayabilmek için ayakta kalabilmenin formülünü aramaktadırlar. İşte bu örgütlerden kendilerini daha hızlı bir şekilde değiştirebilenler yarının örgütleri olarak yaşamlarını sürdürebileceklerdir. Öğrenen örgütler bu hızlı değişimi yakalayabilen ve ihtiyaç duyulan dönüşümleri gerektiği anda gerçekleştirerek kendi kendini yenileyebilen, örgütsel öğrenme yetersizliklerinin olmadığı örgütlerdir. Liderliğe ilişkin yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Liderlik yöneticilikten farklı kavram olarak geleceği görmeyi, insanlara yön vermeyi, insanları ikna etmeyi ve etkilemeyi içerir. Liderlik yaklaşımları genel ve günümüzde olarak iki kategoride incelenmektedir.

Genel yaklaşımlar geniş perspektifte bir çerçeve çizerken, günümüz yaklaşımları hem genel hem de daha spesifik olarak örgütsel davranış elemanlarını içeren ve örgütün belirli noktalarına uygulanması gereken konulara yoğunlaşmaktadır. Kullanılan liderlik yaklaşımları; dönüştürücü geleneksel, işlemci ve vizyoner liderlik yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar günümüzde kullanılan liderlik yaklaşımları olup, özellikle vizyoner liderlik ve dönüştürücü liderlik yaklaşımları örgütlere liderlik kazanımları açısından avantaj sağlayan yaklaşımlardır.

Anahtar Kelimeler: Örgütler, Öğrenen Örgütler, Liderlik, Vizyoner liderlik

1-GİRİŞ

Günümüzde teknolojik yapıda meydana gelen değişimler, yönetim ve organizasyon alanında da görülmekte ve yeni yönetim yaklaşımları ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreç içinde klasik, neo-klasik, modern ve stratejik yönetim yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Ancak bu yönetim yaklaşımları birbirinin yerine geçen değil, birbirini tamamlayan yönetim yaklaşımlarıdır. Yönetim anlayışlarında meydana gelen değişimler organizasyon yapıları ve liderlik anlayışlarında da görülmüştür.

Küreselleşme ve bilgi toplumuna geçişin sonucunda örgütler hızlı teknolojik gelişmelere ayak uydurmak zorunda kalmışlar ve açık sistemler olarak çevreden daha çok etkilenir hale gelmişlerdir. Günümüzde belirsizliğin ve rekabetin giderek arttığı koşullarda hızlı, etkin ve seri bir şekilde kararlar almak zorunda kalmışlardır. Günümüz dünyasında bilgi en temel iktisadi kaynakların başında gelmektedir. Küresel rekabet şartlarında etkin, doğru ve hızlı kararlar alınabilmesi için örgütlerin sağlıklı ve sürekli bir öğrenme yeteneğine sahip olmaları gerekmektedir. İşletmelerin iç ve dış çevre analizlerini yaparak başarı ve başarısızlıklarını değerlendirmeleri öğrenen organizasyon yapılarını geliştirmeleri ile mümkündür(Öneren,2008:164).

Günümüz işletme yönetiminde öğrenen örgüt kavramı, küreselleşme ve bilgi toplumu çağında işletmelerin hayatta kalabilmeleri ve kendilerini sürekli geliştirebilmeleri için son derece önemli bir yaklaşımdır(Eisenhardt ve Galunic, 2001:120) Öğrenen örgütlerin başlıca üç temel özelliği bulunmaktadır. Öğrenen örgütler bilgi kaynakları ile iç içe bulunmak zorundadır. Ayrıca kendilerini sürekli olarak yenilemek zorundadır. Öteyandan dış dünya da olanlara karşı duyarlı olmak zorundadırlar(Mills ve Friesen,1992:147-148).

2-ÖĞRENEN ÖRGÜT KAVRAMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

Öğrenen örgüt, kendi geleceğini belirleme kapasitesini sürekli olarak geliştiren bir örgüttür(Tüz,1996:36). İşletmeler küreselleşme ve bilgi toplumu çağına girdiğimiz bu dönemde hayatta kalabilmek için çevreye uyum sağlamak zorundadır. Sürekli bilgi edinme ve kendini yenileme ihtiyacı stratejik düşünme durumundaki yöneticilerin gündemini oluşturmaktadır. Çevresinden gerekli bilgileri sağlayamayan bir yönetici, yeni yaklaşımlar sergileyemez ve bunları inceleyerek bir karara da dönüştüremez. Bu durum da örgütlerin çevreleri ile bağlarının kopmasına ve uyumsuzluğa yol açabilmektedir(Koçel, 1993:252).Öğrenen örgüt yalnızca bir yönetim modeli değil, aynı zamanda bir yönetim anlayışı ya da felsefesidir. Yoğun değişim ortamında rekabetçi olabilmek için her işletmenin hem iç çevresini, işleyişini, işletme yapısı ve sistemlerini, hem de dış çevrede meydana gelen gelişmeleri öğrenip, adapte olabilmesi gerekmektedir(Kırım, 1998:79).

Örgütlerde meydana gelen olayların birçoğunun kökeninde öğrenme olgusu yatmaktadır. Örgüt üyeleri devamlı olarak örgüt hakkındaki düşünce ve duygularını değiştirebilmekte, hatta uygulanan teori ve sistemlerde de değişiklik yapabilmektedirler. Bu nedenle örgüt üyelerinin kişisel öğrenmesi ile örgütsel öğrenme arasında çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Kişisel öğrenme, örgütsel öğrenme için son derece önemlidir. Ancak tek başına yeterli bir koşul değildir(Argyris ve Schön,1978:20).

Öğrenen örgüt genel olarak, iç ve dış çevresindeki değişiklikleri zamanında öğrenerek, sürekli olarak kendini eğiten ve yenileyen, meydana gelen her olaydan ders çıkararak, sorun çözme yeteneğini geliştiren ve böylece çağdaş teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı yeniliklere adapte olarak ilerleyen ve tüm faaliyetlerini kurumsallaştırabilen bir örgüttür(Öneren,2008:166).

Öğrenen örgüt aşamasına örgütler, belli aşamalardan geçtikten sonra ulaşırlar. Öğrenen örgüt aşaması bu açıdan son aşamayı ifade etmektedir. İlk aşamalarda görülen örgüt tipleri bilen örgüt, anlayan örgüt ve düşünen örgüt aşamalarıdır(Fedayi, 1998:1231). Bilen örgütler yazılı kurallara dayanırken, anlayan örgütler kurumsal kültüre önem vermektedir. Düşünen örgütler ise sorunun çözümü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öğrenen örgüt ise bir yönetim modeli olmaktan çok bir yönetim anlayışı ya da yönetim felsefesidir(Kırım,1998:79).

Öğrenen örgütlerin üç temel özelliği bulunmaktadır(Öneren,2008:167):

-Öğrenen örgütler, bilgiyle sürekli bir ilişki içindedir.

-Öğrenen örgütler sürekli olarak kendilerini yenileyen bir işleyişe sahiptirler.

-Öğrenen örgütler dış çevrede meydana gelen gelişmelere karşı daha duyarlı ve kendini adapte edici olmaktadır.

-Öğrenen örgütlerde çalışanlara daha yüksek sorumluluk verilmektedir.

-Öğrenen örgütlerde görülen liderlik şekli daha çok düşünceli liderliktir.

Öğrenen örgütlerin kurulması değişim sürecine adapte olma ile mümkündür. Örgütlerin gerçek anlamda öğrenen örgüte dönüşebilmesi için öncelikle yetersiz oldukları noktaları iyi analiz edebilmeleri gerekmektedir(Arat, 1997:197).

Öğrenen örgütün kuruluşu zorlu bir süreci gerektirmektedir. Sürekli öğrenebilen bir işletmenin meydana gelebilmesi, hayat boyu öğrenen insanlar ve öğrenen örgütler geliştirmekten geçmektedir. Bireyin öğrenmesi grupların öğrenmesine ve dolayısıyla örgütün öğrenmesine yol açacaktır. Öğrenen örgütler, çalışanların gelişimini sürekli teşvik eden bir anlayışla, öğrenmeyi işletmenin geleceğine bir yatırım olarak görürler. Öğrenen örgüt haline gelme, işletmelerin kendi sorunlarını çözmelerine, yeni atılımlara yönelmeleri için kapasitelerini arttırmalarına olanak sağlamaktadır(Rosen,1996:177).

3-ÖĞRENEN ÖRGÜTLER VE YENİ LİDERLİK YAKLAŞIMLARININ ORTAYA ÇIKMASI

Öğrenen örgütler gelişmelere odaklanırken işletmelerde örgütsel davranışlara dayalı yeni liderlik yaklaşımları ortaya çıkmaktadır. Dönüştürücü, işlemci ve vizyoner liderlik yaklaşımları günümüzde ortaya çıkan başlıca liderlik yaklaşımlarıdır.

3.1-Vizyoner Liderlik

Yönetim ve organizasyon alanında 1990'lı yıllardan itibaren vizyoner liderlik önem kazanmıştır. Vizyoner lider, örgütün geleceğe yönelik belirsizlikleri gidermedeki başarısına dayanarak önem kazanan liderdir. Örgütlerde meydana gelen hızlı değişim, örgütlerin geleceğe dönük kararlarını etkileyecektir. Küreselleşme çağında örgütleri paylaşılan bir vizyonla geleceğe taşıyan ve statükodan kurtaran vizyoner liderler geleceğin liderleri olarak görülmektedir(Çelik,1997:465). Liderliğin vizyon ile özdeşleştiği günümüz dünyasında, liderin karizmatik özelliği, vizyonu oluşturma ve vizyonu sürdürme kavramları ile de desteklenmektedir(Cafoğlu,1997:133).

Vizyoner liderler, analiz yapabilme yeteneğine sahip, stratejik düşünen, zaman yönetimini iyi bilen, olasılıkları görebilen, kendini sürekli yenileyen ve sürekli öğrenme eğiliminde olması gereken, iyi bir iletişim becerisine sahip olan liderlerdir. Bir başka deyişle öğrenen organizasyon yapısına uygun olarak vizyoner liderler, keşfedici, paylaşımcı, idealist ve esnek düşünen bireylerdir(Doğan,2016:108).

3.2-Dönüşümcü Liderlik

Çağdaş teknolojik gelişmelerin yol açtığı bir başka liderlik yaklaşımı da dönüşümcü liderliktir. Dönüşümcü liderler, örgütlerin değişen koşullara uyum sağlayacak biçimde dönüşümlerini sağlayarak, yaşam süresini uzatan, öğrenen örgüt yapısına uygun bir başka liderlik şeklidir(Doğan,2016:108).

Dönüşümcü liderlik, örgüt amaçlarına bağlılığın oluşturulması ve izleyenlerin bu amaçlara ulaşmalarını sağlamak için onlara güç verme sürecini ifade etmektedir. Dönüşümcü lider, takipçilerinin kendi düşüncelerini vizyona bağlamaktadır. Lider bunu vizyonu yapılandırarak ve ortak ilgi ve grup amaçlarının önemini artırarak yapmaktadır(Chemers,2000:27).

Değişim süreci, liderlerin var olan işleyişi sorgulama, ortak vizyon oluşturma, astların eyleme geçmesini sağlamak ve astlar için moral kaynağı olma gibi dönüşümcü liderliğin gerektirdiği fonksiyonların yerine getirilmesini gerektirmektedir. Dönüşümcü Liderlikte, liderin kendisi değişimi başlatan kişi olarak görülmektedir(Çolakoğlu,2005:63).

Liderin örgütü dönüştürme görevi çok geniş alanları içerebilir. Dönüşümcü liderler, öğrenen örgüt yapısına uygun olarak, örgütü yeniden yapılandırmaya çalışmaktadır.

3.3-İşlemci Liderlik

İşlemci liderlik, durumsallık yaklaşımına uygun olarak liderin değişik davranışlar gösterdiği yönetim şeklidir. Buna göre liderin davranışı bazen demokratik iken, bazen de otoriter olabilmektedir. İşlemci liderler, örgütün geleneklerine ve kültürüne bağlılık göstererek varolan durumu korumaya çalışmaktadırlar(Doğan,2016:122).

İşlemci lider mevcut yapıyı ve sistemi korumaya yönelik davranış biçimleri geliştirir. Geçmişteki olumlu ve faydalı yaklaşımları sürdürme, bunları gelecek kuşaklara bırakma ve kültürü taşıma söz konusu olduğunda faydalı hizmetlerde bulunur(Bass,1999:32).

İşlemci lider, diğerleriyle yakın ilişki kurarak örgütsel değişimi yapar. Öğrenen örgüt yapısına uygun olarak işlemci liderlik, liderle grup arasındaki sosyal ilişkileri ve tatmin/ödül konularını içerir. Şarta bağlı ödüllendirme sistemi, hem aktif, hem de pasif yönetim ve tam serbestliğe dayanan yönetim bu modelin temel unsurlarını oluşturmaktadır(Doğan,2016:124).

4-SONUÇ:

Küreselleşme ve bilgi toplumu çağında öğrenen örgütler, belirsizliklere, örgütsel çatışmaları ortadan kaldırma, değişikliğe katılma ve değişikliklere uyum sağlama felsefesinin içinde bulunduğu örgüt yapılarıdır. Öğrenen örgüt, örgütsel çevrenin belirsizlik ve karmaşıklığına tepki göstererek, değişiklik meydana getirme düşüncesini ortaya koyan örgüt anlayışıdır.

Öğrenen örgütler, sürekli bir değişimin yaşandığı günümüz dünyasında vizyoner liderin önemini benimseyen örgütlerdir. Öğrenen örgütler önceden belirlenmiş amaçlarla beklenen öğrenmeyi tanımlar ve vizyon sahibidir. Öğrenen örgütler değişim kültürü oluşturur ve sürekli olarak çalışanlarını geliştirme eğilimindedir. Bu nedenle çalışanlarının başarısını destekleyen ve toplumsal değişim sürecine katkıda bulunan yapılardır. Öğrenen örgüt kendi içindeki farklı gruplarla işbirliği içindedir ve örgüt yapısını yeniler. Öğrenen örgüt üretim sürecindeki işleyişten geri besleme alarak kendini sürekli düzeltmeye ve yenilemeye çalışır.

Öğrenen örgüt yapısı, vizyoner, dönüşümcü ya da işlemci liderliği gerektirir. Lider, takım ruhu ile açık ve sınırları aşan bir anlayışla öğrenen örgüt yapısına uygun olarak, örgütü yönlendirir. Öğrenen örgütlerde, ne öğrenildiği incelendiği gibi, nasıl öğrenileceği de değerlendirilmektedir. Öğrenen örgütün liderinin öğrenen örgüt ortamını sağlayabilmesi için örgüte rehberlik edecek düşüncelere

sahip olması, çalışanların öğrenmesi için gerekli ortamı sağlaması, ekibiyle birlikte tüm çalışanlarına model olması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Arat, Melih(1997)**, ‘‘Şirketler Neden Öğrenemez’’, Power, Sayı:4, ss.78-85
- Argyris, Chris and Donald A. Schön,(1978)**, Organizational Learning: A Theory of Action Perspective, Addison-Wesley Pub. Comp., Mass.
- Bass, B.M.(1999)**, Two decades of research and development in transformational leadership. European Journal of Work and Organizational Psychology, volume:8, Number:1, pp.9-32.
- Cafoğlu, Zuhul(1997)**,Liderlik: bilgi-karizma-değişim. 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu.(5-6 Haziran 1997). Bildiriler Kitabı. Tuzla-İstanbul:Deniz Harp Okulu Basımevi, ss.321-326
- Chemers, M.M.(2000)**. Leadership research and theory: a functional integration. Droup Dynamics:Theory, Research, and Practice, 4, pp.27-43.
- Çelik, Vehbi(1997)**, Eğitim Yönetiminde Vizyoner Liderlik. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Cilt:3, Sayı:4, ss.465-474.
- Çolakoğlu, Mustafa Hilmi(2005)**, Eğitim Örgütlerinde Değişim ve Liderlik, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt:1, ss.63-77.
- Doğan, Soner(2016)**, Çağdaş Liderlik Yaklaşımları, Eğitim Yönetiminde Liderlik:Teori, araştırma ve uygulama, Ed: Güçlü, Nezahat, Ankara:Pegem Akademi Yayınları.
- Eisenhardt, K.M. ve D.C. Galunic(2001)**, ‘‘Birlikte Evrim’’, Örgütsel Öğrenme, (Çev. N. Elhüseyni), MESS Yayınları, İstanbul.
- Fedayi, Cemal C.(1998)**, ‘‘Öğrenen Örgütler Teorisi ya da Öğrenmeyi Öğrenmek,’’ Yeni Türkiye, Sayı:20, ss.1230-1240.
- Öneren, M.(2008)**, ‘‘İşletmelerde Öğrenen Örgütler Yaklaşımı’’, Z.K.Ü Sosyol Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:7, ss.163-178.
- Kırım, Arman(1998)**, Yeni Dünyada Strateji ve Yönetim, Sistem Yayınları, İstanbul.
- Koçel, T.(1993)**, İşletme Yöneticiliği, Beta Yayınları, İstanbul.
- Mills, D.Q ve Friesen, B.(1992)**, ‘‘ The Learning Organization’’, European Management Journal, Vol.10, No.2.
- Rosen, Robert H.(1996)**, Leading People:Transforming Business from the Inside Out, Viking, New York.
- Tüz, M.V.(1996)**, Kriz Dönemlerinde İşletme Yönetimi, Ekin Yayınları, Bursa.

**BİLİM FUARLARININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN İNCELENMESİ:
AKRAN VE ÖZ DEĞERLENDİRME ÖRNEĞİ****Gizem TEZCAN**Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, VAN, gizemtezcan6@gmail.com**Hüseyin ARTUN**Doç. Dr., VAN Yüzüncü Yıl Üniversitesi, VAN, huseyinartun@gmail.com**Hasan BAKIRCI**Dr. Öğr. Üyesi, VAN Yüzüncü Yıl Üniversitesi, VAN, hasanbakirci09@gmail.com**Emrullah YİĞİT**Öğr. Gör. Hakkâri Üniversitesi, HAKKÂRİ, eyigit87@gmail.com**ÖZET**

Bu araştırmada, 4006 TÜBİTAK Bilim Fuarlarında görev almanın ne tür sonuçları olduğunu ortaokul öğrencilerinin akran ve öz değerlendirme formu kullanılarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmada, nicel araştırma yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2017–2018 eğitim-öğretim yılında Van il merkezinde bulunan bir ortaokulun 5., 6., 7. ve 8. sınıfta okuyan toplam 41 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada, MEB tarafından proje değerlendirmelerinde kullanılan akran değerlendirme ve öz değerlendirme formları kullanılmıştır. Verilerin analizinde, Öz değerlendirme formu için Geliştirilmeli (1), İyi (2) ve Mükemmel (3) şeklinde, akran değerlendirme ölçeği için ise Hiçbir zaman (0), Projenin Sonunda (1), Projenin Başında (2) ve Her Zaman (3) şeklinde düzenlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, öz değerlendirme öğrencilerin 28 ile 45 arasında puan aldıkları, akran değerlendirme ölçeğinde ise arasında 19 ile 45 arasında puan aldıkları görülmektedir. Bu bulguların öğrencilerin 4006 TÜBİTAK Bilim Fuarlarının yapılış amaçları doğrultusunda kendilerini ve akranlarını olumlu değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilim fuarı, Akran değerlendirme, Öz değerlendirme, Ortaokul öğrencileri

GİRİŞ

Birey bilim üretirken, toplumlar ise onun kullanıcısıdır. Doğru bilgiye sahip toplumlar, bilimsel bilgiyi etkili ve verimli kullanarak daha güçlü hale gelmiş olurlar (Bahar, 2006). Çağın değişimine ve getirdiği koşullara uyan toplum bireyleri, yaratıcı bilgi ve beceriye sahip olmak zorundadırlar (Karakaş 2015). Bu değişimden en çok bilim ve teknoloji etkilenmektedir. Değişen bilim ve teknoloji ile, bilgiyi üreten ve işlevsel olarak kullanabilen, problem çözen ve eleştirel düşünebilen, girişimci, kararlı, iletişim becerisine sahip, empati kuran, topluma ve kültüre katkı sağlayan bireylere ihtiyaç duyulmaktadır (MEB 2018). Bu ihtiyaçlar doğrultusunda hazırlanan fen bilgisi öğretim programında yer alan 4006 TÜBİTAK bilim fuarında bu ihtiyaca karşılık gelmektedir. Öğrenciler için TÜBİTAK Bilim Fuarı Kılavuzunda; bilim fuarları bir öğrenme metodu olarak görülmüştür. Öğrencilere, bilimsel bakış açısı kazanma, yaratıcılık ve yeni beceriler geliştirme, merak edilen konularda bilgiye ulaşma, bilimin gerçek hayattaki önemini kavrama ve derslerinde daha yüksek motivasyon sağlama gibi kazanımları sunmuştur (MEB, 2015). Nitelikli bireyin özellikleri tanımlanırken; problem çözebilen, araştıran, sorgulayan, iletişim kurabilen, üretken, iş birliğine yatkınlık sağlayan öğrenci profilleri vurgulanmıştır (MEB 2013). Bu araştırmanın amacı da özellikle 4006 TÜBİTAK bilim fuarlarının ortaokul öğrencilerinin gözünden incelenmesi ve çeşitli formlarla değerlendirilmesidir.

YÖNTEM**Araştırma Modeli**

Bu araştırmada, nicel araştırma yaklaşımlarından yararlanılmıştır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, 2017–2018 eğitim-öğretim yılında Van il merkezinde bulunan bir ortaokulun 5., 6., 7. ve 8. sınıfta okuyan toplam 41 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrenciler okullarında düzenlenen bilim fuarına katılım isteklerine göre gönüllü olarak seçilmiştir. Tablo 1’de fuarda yer alan proje ve katılımcı öğrenci bilgileri verilmiştir.

Tablo 1. Fuarda yer alan proje ve katılımcı öğrenci bilgileri tablosu

Proje Türü	Proje Alanı	Sınıf Düzeyi	Katılan Öğrenci Sayısı
Araştırma	Fizik	6	2
	Kimya	6	4
	Biyoloji	6	3
		7	2
	Mühendislik	7	4
	Uzay / Havacılık Bilimleri	5	2
		7	2
	Tarih	6	2
	Diğer	6	4
		Matematik	5
Araştırma-Geliştirme		6	2
	Fizik	7	2
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	8	2
	Edebiyat / Türkçe	5	2
Bilgi Araştırma	Fizik	8	2
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	8	2
Toplam			41

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, MEB tarafından proje değerlendirmelerinde kullanılan akran değerlendirme ve öz değerlendirme formları kullanılmıştır. Öz değerlendirme formunda, on beş olumlu beceri ifadesi yer almaktadır. Öğrencilerin bilim fuarı projeleri sürecinde kendilerini planlı çalışma, araştırma yapma, eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerilerde değerlendirmeleri istenmiştir. Akran değerlendirme formunda da öz değerlendirme formunu da kapsayan toplam on beş soru yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Öz değerlendirme formunda “Geliştirilmeli”, “İyi” ve “Mükemmel” olmak üzere üç kriter olarak ölçeklendirilmiştir. Maddelerin karşısında yer alan seçenekler ve puan karşılıkları; Geliştirilmeli (1), İyi (2) ve Mükemmel (3) şeklinde düzenlenmiştir. Ölçekte olumsuz ifade yer almadığı için ters puanlama uygulanmamıştır. Akran değerlendirme ölçeğinde ise, on beş olumlu beceri ifadesi, “Hiçbir zaman”, “Projenin Sonunda”, “Projenin Başında” ve “Her Zaman” olmak üzere dört kriterde ölçeklendirilmiştir. Maddelerin karşısında yer alan seçenekler ve puan karşılıkları; Hiçbir zaman (0), Projenin Sonunda (1), Projenin Başında (2) ve Her Zaman (3) şeklinde düzenlenmiştir. Ölçekte olumsuz ifade yer almadığı için ters puanlama uygulanmamıştır.

BULGULAR

Bu araştırmadaki veriler bilim fuarına katılan öğrencilere öz değerlendirme ve akran değerlendirme ölçeklerini doldurtularak toplanmıştır. Öğrencilerin bu süreçte kendilerini değerlendirdiği öz değerlendirme ölçeğinin verileri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin öz değerlendirme ölçeğinde kendilerine verdikleri puanların dağılımı

Öğrenci / Sorular	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	TOP
Ö1	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	2	3	42
Ö2	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	43
Ö3	3	3	3	2	1	3	2	3	2	2	3	2	3	3	2	37
Ö4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö5	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45

Ö6	3	3	3	3	2	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	42
Ö7	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	43
Ö8	3	2	2	2	2	3	2	3	2	2	3	2	3	2	3	36
Ö9	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	43
Ö10	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	44
Ö11	1	2	1	1	2	3	2	3	3	2	3	2	3	2	1	31
Ö12	2	2	2	2	2	3	1	2	3	3	3	2	3	3	3	36
Ö13	2	2	1	1	2	1	3	2	3	2	1	3	2	1	2	28
Ö14	3	3	3	3	3	2	2	3	2	2	3	3	2	3	3	40
Ö15	2	2	1	1	2	1	3	2	3	2	1	3	2	1	2	28
Ö16	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	2	3	3	30
Ö17	2	2	1	2	1	1	3	3	2	2	3	1	2	3	3	31
Ö18	3	2	3	1	2	3	2	1	2	3	1	3	2	1	3	32
Ö19	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	44
Ö20	3	3	2	2	2	1	2	3	3	3	2	3	3	3	3	38
Ö21	3	1	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	39
Ö22	3	3	3	2	3	3	2	2	3	3	2	3	3	3	3	41
Ö23	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	28
Ö24	2	2	3	3	2	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	40
Ö25	3	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	43
Ö26	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö27	3	2	3	2	3	2	1	3	3	3	3	1	2	3	3	37
Ö28	3	1	2	3	1	2	1	3	3	2	3	1	3	2	3	33
Ö29	3	3	2	3	3	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	42
Ö30	3	3	3	1	2	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	39
Ö31	3	2	3	2	3	2	3	3	3	2	3	2	3	3	3	40
Ö32	2	2	2	3	1	3	2	3	3	3	3	2	2	3	3	37
Ö33	3	2	2	2	3	2	2	3	3	2	2	2	3	2	2	35
Ö34	3	3	2	2	2	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	40
Ö35	3	2	2	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	42
Ö36	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3	41
Ö37	2	2	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	40
Ö38	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1	3	3	3	3	3	42
Ö39	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö40	3	3	3	2	3	2	3	3	3	3	3	2	2	3	3	41
Ö41	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45

Ö13, Ö15 ve Ö23 kodlu öğrenciler öz değerlendirme formunda toplamda kendilerine en az puanı veren öğrencilerdir. Toplam puanları 28'dir. Kendilerine en az iki veya daha fazla maddede "Geliştirilmeli" kategorisinde puan vermişlerdir. Ö23 kodlu öğrenci kendisine "Mükemmel" kategorisinde hiç puan vermemiştir. Öz değerlendirme formunda kendine orta düzeyde puan veren; Ö3, Ö8, Ö12, Ö27 ve Ö33 kodlu öğrencilerdir. Kendilerine toplam 35- 37 puan aralığında puan vermişlerdir. Öz değerlendirme formunda yer alan maddelere, formdaki her üç kategoride de puan vermişlerdir. Ö4, Ö5, Ö26, Ö39 ve Ö41 kodlu öğrenciler öz değerlendirme formunda her bir maddeden kendilerine "Mükemmel" kategorisinde puan vererek formdan 45 tam puan almışlardır. Öz değerlendirmenin birinci maddesi; "*Projede planlı ve düzenli çalıştım.*" öğrencilerin tamamından toplam 109 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine "Mükemmel" veya "İyi" düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin ikinci maddesi; "*Araştırmalarımda çeşitli kaynaklar kullandım.*" öğrencilerin tamamından toplam 101 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine "İyi" veya "Geliştirilmeli" düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin üçüncü maddesi; "*Kaynaklardan edindiğim bilgileri projeme aktardım.*" Öğrencilerin tamamından toplam 103 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine "İyi" veya "Geliştirilmeli" düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin dördüncü maddesi; "*Projede sıkıştığım noktalarda kolaylıkla kendime göre yeni çözümler buldum.*" öğrencilerin tamamından toplam 98 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine "İyi" veya "Geliştirilmeli" düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin beşinci maddesi; "*Projeye yeni fikirler kattım.*" Öğrencilerin tamamından toplam 100 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine

“İyi” veya “Geliştirilmeli” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin altıncı maddesi; “*Projemin her adımından bir sonraki adımını tahmin edebildim.*” öğrencilerin tamamından toplam 92 puan verilmiştir. Ortalama her öğrenci kendine “İyi” veya “Geliştirilmeli” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin yedinci maddesi; “*Projeme tüm fikirlerimi yansıtabildim.*” öğrencilerin tamamından toplam 102 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine “İyi” veya “Geliştirilmeli” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin sekizinci maddesi; “*Grup arkadaşımın çalışmalarında destek oldum.*” öğrencilerin tamamından toplam 115 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine “Mükemmel” veya “İyi” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin dokuzuncu maddesi; “*Grup arkadaşımın fikirlerimi paylaştım.*” öğrencilerin tamamından toplam 114 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine “Mükemmel” veya “İyi” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin onuncu maddesi; “*Grup arkadaşlarımdan fikirlerini dikkate aldım.*” Öğrencilerin tamamından toplam 109 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine “Mükemmel” veya “İyi” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin on birinci maddesi; “*Grup arkadaşımı incitmeden teşvik ettim.*” öğrencilerin tamamından toplam 109 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine “Mükemmel” veya “İyi” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin on ikinci maddesi; “*Anlamadığım yerlerde sorular sordum.*” Öğrencilerin tamamından toplam 104 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine “Mükemmel” veya “İyi” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin on üçüncü maddesi; “*İhtiyacım olduğunda kaynaklardan, öğretmenimden ve grup arkadaşlarımdan yardım istedim.*” öğrencilerin tamamından toplam 112 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine “Mükemmel” veya “İyi” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin on dördüncü maddesi; “*Projemi düzenli takip ettim.*” öğrencilerin tamamından toplam 110 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine “İyi” veya “Geliştirilmeli” düzeyinde puan vermiştir. Öz değerlendirmenin on beşinci maddesi; “*Projemi eksiksiz tamamladım.*” öğrencilerin tamamından toplam 115 puan almıştır. Ortalama her öğrenci kendine “Mükemmel” düzeyinde puan vermiştir. Öğrencilerin projelerini beraber tamamladıkları grup arkadaşlarını değerlendirdikleri Akran Değerlendirme verileri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin akran değerlendirme ölçeğinde, proje akranlarına verdikleri puanların dağılımı

Öğrenci / Sorular	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	TOPLAM
Ö1	3	3	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	43
Ö2	3	3	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	43
Ö3	3	3	3	2	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	43
Ö4	1	3	3	3	3	3	3	0	0	1	0	0	3	0	3	26
Ö5	3	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	43
Ö6	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	44
Ö7	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	3	43
Ö8	3	3	1	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	42
Ö9	3	3	3	3	3	1	1	3	3	3	3	3	3	3	3	41
Ö10	3	3	0	3	2	3	2	1	3	3	0	3	2	3	3	34
Ö11	3	3	3	2	3	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	42
Ö12	3	3	3	2	3	0	3	3	2	2	2	3	1	3	1	34
Ö13	3	3	2	3	1	3	2	1	3	2	2	3	3	2	3	36
Ö14	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	44
Ö15	2	3	2	3	1	3	2	1	3	2	3	3	1	2	1	32
Ö16	3	3	2	3	2	3	1	3	3	3	3	3	0	3	3	38
Ö17	3	3	3	3	3	3	2	3	3	2	3	3	3	3	3	43
Ö18	3	3	3	3	3	0	2	2	3	2	2	2	3	3	3	37
Ö19	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö20	3	3	3	3	2	3	0	2	1	3	0	2	1	3	3	32
Ö21	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3	42
Ö22	3	3	0	0	3	3	3	0	2	3	3	3	3	3	3	35

Ö23	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö24	3	3	2	1	3	3	2	0	0	1	3	3	3	3	3	33
Ö25	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö26	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö27	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö28	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	44
Ö29	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö30	3	3	0	0	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	39
Ö31	3	3	3	3	2	2	3	3	2	3	3	3	3	0	3	39
Ö32	2	3	3	3	2	0	3	3	3	2	1	0	0	3	3	31
Ö33	3	2	2	2	3	2	2	3	2	2	1	3	3	2	3	35
Ö34	3	0	2	2	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	38
Ö35	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45
Ö36	3	3	3	3	3	0	2	3	3	3	3	3	3	3	3	41
Ö37	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	44
Ö38	3	2	3	3	3	0	3	2	3	2	3	3	2	3	3	38
Ö39	2	0	3	2	3	0	0	0	0	0	0	0	3	3	3	19
Ö40	3	2	2	3	3	2	1	2	3	3	3	3	2	3	3	38
Ö41	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45

Ö4 ve Ö39 kodlu öğrenci akran değerlendirme formundan en az puan alan öğrencilerdir. Projede çalıştıkları grup arkadaşlarından, formdaki bazı maddelerde “Hiçbir zaman” kategorisinde puan almışlardır. Akran değerlendirme formundan proje akranlarından orta düzeyde puan alanlar; Ö13, Ö18 ve Ö33 kodlu öğrencilerdir. Akranlarından 35 - 37 puan aralığında puan almışlardır. Her maddeden dört kategori düzeyinde de puan almışlardır. Proje akranlarından, Akran değerlendirme formundan tam puan alan öğrenciler; Ö19, Ö23, Ö25, Ö26, Ö27, Ö29, Ö35 ve Ö41 kodlu öğrencilerdir. Formda yer alan bütün maddelerde proje akranlarından “Her zaman” kategorisinde puan almışlardır. Akran ve öz değerlendirmeleri karşılaştırdığımızda dikkat çeken bir bulgu olarak; Ö4 ve Ö39 kodlu öğrencinin öz değerlendirme puanı 45 tam puanken, grup arkadaşının akran değerlendirme puanı 19 ve 26 olması verilebilir. Akran değerlendirmenin birinci maddesi; “*Projede planlı ve düzenli çalıştı.*” öğrencilerin tamamından toplam 118 puan almıştır. Bu maddenin öz değerlendirme toplam puanı 109’dur. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” , “Projenin sonunda” veya “Her zaman” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin ikinci maddesi; “*Projeye katılmada gönüllüydü.*” öğrencilerin tamamından toplam 113 puan verilmiştir. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin üçüncü maddesi; “*Araştırmalarında çeşitli kaynaklar kullandı.*” öğrencilerin tamamından toplam 103 puan verilmiştir. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin dördüncü maddesi; “*Kaynaklardan edindiği bilgileri projeye aktardı.*”dır. Bu madde öz değerlendirmede üçüncü maddeyi kapsar. Bu maddeden öğrenciler toplam 109 puan vermişlerdir. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin beşinci maddesi; “*Projede sıkıştığı noktalarda kolaylıkla kendine göre yeni çözümler buldu.*” öğrencilerin tamamından toplam 113 puan verilmiştir. Öz değerlendirmede bu madde toplamda 100 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin altıncı maddesi; “*Projeye yeni fikirler kattı.*” öğrencilerin tamamından toplam 100 puan verilmiştir. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 100 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin yedinci maddesi; “*Projemizin her adımından bir sonraki adımını tahmin edebildi.*” öğrencilerin tamamından toplam 93 puan almıştır. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 92 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin sekizinci maddesi; “*Projeye tüm fikirlerimi yansıtabildi.*” öğrencilerin tamamından toplam 100 puan almıştır. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 102 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin dokuzuncu maddesi; “*Bana çalışmalarında destek oldu.*” öğrencilerin tamamından toplam 108 puan almıştır. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 115 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda”

düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin onuncu maddesi; *“Fikirlerini benimle paylaştı.”* Öğrencilerin tamamından toplam 107 puan almıştır. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 114 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin on birinci maddesi; *“Fikirlerimi dikkate aldı.”* öğrencilerin tamamından toplam 104 puan almıştır. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 109 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin on ikinci maddesi; *“Beni incitmeden projeye teşvik etti.”* Öğrencilerin tamamından toplam 111 puan almıştır. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 109 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin on üçüncü maddesi; *“İhtiyacı olduğunda kaynaklardan, öğretmenimden ve benden yardım istedim.”* öğrencilerin tamamından toplam 105 puan almıştır. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 112 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin on dördüncü maddesi; *“Projemizi düzenli takip etti.”* öğrencilerin tamamından toplam 103 puan almıştır. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 110 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir. Akran değerlendirmenin on beşinci maddesi; *“Projeyi birlikte eksiksiz tamamlayabildik.”* öğrencilerin tamamından toplam 119 puan almıştır. Öz değerlendirmede de bu madde toplamda 115 puan almıştır. Öğrenciler akranlarına genellikle “Projenin başında” veya “Projenin sonunda” düzeyinde puan vermiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğitim faaliyetlerin yapıldığı yerler sadece sınıf içi ortamlar olmaktan çıkmaktadır (Şimşek, 2011). Eğitim, öğretim programı beklentileri ve okul duvarları sınırlı olmamalıdır (Maden 2012). Okul sonrası etkinlikler bireye öğrenme ortamında kazandıklarını gerçek sosyal yaşam alanının da kullanma fırsatı verir. Okullarda düzenlenen 4006 TÜBİTAK Bilim fuarı da öğrencilere okul dışı etkinlik ortamı sağlar. Bu çalışmada öğrencilerin öz ve akran değerlendirme formlarında verdikleri puanlar analizlerinde bu durum açığa çıkarılmıştır. Fuar, çalışma grubunda yer alan düşük gelirli öğrencilere ilgi geliştirme fırsatı sağlamıştır. Ayrıca, devlet okullarında düzenlenen bu ek programlar, öğrencilerin bilimsel yöntemleri deneyimlemelerine ve geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Öz değerlendirme formunda öğrenciler kendilerini bu süreçte değerlendirmişlerdir. Öz değerlendirme araçları, çalışmaların kalitesine eleştirel bir şekilde bakmayı sağladığı belirtilmektedir (Rogers’ten akt. Solomon, 2003). Bu bağlamda öğrencilerin öz değerlendirme sonuçlarına göre, kendilerine en düşük 28, en yüksek 45 puan vermişlerdir. Akran değerlendirme formunda öğrenciler akranlarını bu süreçte değerlendirmişlerdir. Akran değerlendirme ile öğrenciler puanlama sürecine katılarak, durumu inceleyerek akranı için yapıcı yorumlar yapma fırsatı bulur (Davies, 2002). Ayrıca akran değerlendirme sürecinde değerlendirilen ve değerlendiren öğrenciler etkileşim içindedir (Bozkurt 2013). Bu süreçte öğrenciler proje akranlarına en düşük 26, en yüksek 45 puan vermişlerdir. Problem çözme becerisi gelişen birey, etkili olan ve etkili olmayan problem çözme yollarını yaşantılar sonucu edinir. Etkili problem çözme aşamaları arasında, problemi doğru tanımlama, en uygun çözüm seçeneğini tercih edebilme ve uygulama vardır (Kuzgun 1992). Bilim fuarı katılımcılarının da bu süreçte verilen aşamaları başarılı tamamlamışlardır. Etkili çözüm yolunu keşfeden birey, ona benzer diğer problemleri de kolaylıkla çözebilmektedir (Aytaç 1991). Katılımcıların proje sürecinde edindikleri deneyimleri günlük hayatta kullandıklarını ifade etmeleri ile de, bu becerinin kalıcılığının sağlandığı söylenebilir. Branch (2000) eleştirel düşünme becerisi kullanan bireylerin özelliklerini sıralarken, meraklı olma özelliğinden bahsetmiştir. Bu bilgiye dayanarak mülakat katılımcılarının bilim fuarı sürecinde merak duygularının arttığını ifade etmeleri eleştirel düşünme becerisi kazandıklarını gösterir. İletişim kurma yeteneği gelişen bireylerin düşüncelerini etkili bir iletişimle, anlaşılır ifadelerle paylaşabilmesi de söz konusudur (Demirel 1999). Bu bağlamda öğrencilerin projelerini yaparken akranlarıyla ve danışmanlarıyla, sunum aşamasında ise fuar katılımcılarıyla girdikleri diyaloglar bu becerilerini etkin kullandıklarını de destekler. Bilimsel süreç becerileri, problem çözme, eleştirel düşünme, bilgiyi ve kendini yönetme becerilerine vurgu yapmaları dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alkın Şahin, S. ve Tunca, N. (2015). Felsefe ve eleştirel düşünme. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 192-206.
- Aslan, E. (2001). Torrance Yaratıcı Düşünme Testinin Türkçe Versiyonu. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14, 19-40.
- Ataç, F. (1991). *İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 33
- Bahar, M., (2006). *Fen ve Teknoloji Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bozkurt, E., ve Demir, R., (2013). Öğrenci Görüşleriyle Akran Değerlendirme: Bir Örnek Uygulama. *İlköğretim Online*, 12(1), 241-253.
- Branch, I. B. (2000). The relationship among critical thinking, clinical decision-making, and clinical practice: A comparative study. University of Idaho, Idaho, *unpublished doctoral dissertation*.
- Davies, P. (2002). Using Student Reflective Self-Assessment for Awarding Degree Classifications. *Innovations in Education and Teaching International*, 39(4), 307-319
- Dearing, R. (1997). The National Committee of Inquiry into Higher Education. *Higher Education in the Learning Society* (Norwich, HMSO).
- Demirel, Ö. (1999). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- ISTE. (b.t.). The ISTE National Educational Technology Standards (NETS•S) and Performance Indicators for Students. 01.05.2018 tarihinde <http://www.iste.org/standards/nets-for-students> sitesinden elde edilmiştir.
- Karakaş, M. (2015). Ortaokul Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Fen Bilimlerine Yönelik 21.Yüzyıl Beceri Düzeylerinin Ölçülmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Koenig, J. A. (2011). Assessing 21st Century skills: Summary of a workshop. Washington, DC: National Research Council.
- Kuzgun, Y. (1992). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, ÖSYM Yayınları, Ankara.
- Lai, E. R. & Viering, M. (2012). *Assessing 21st century skills: Integrating research findings*. Vancouver, B.C.: National Council on Measurement in Education.
- Maden, S. (2012). Temel dil becerilerinin eğitimi açısından ders dışı (informal) etkinliklere yönelik öğretmen ve öğrenci tercihleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 196, 36-55.
- MEB. (2018). *Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı* (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Odabaşı, H. F., Kuzu, A. ve Gülüç, S. (2013). 21. yüzyıl öğrenci özelliklerinin öğretmen adayları tarafından tanımlanması: Bir Twitter uygulaması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(4), 436-455.
- Öğrenciler için 4006 - TÜBİTAK Bilim Fuarları Kılavuzu 05.03.2018 tarihinde http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/tubitak_brosur_ogrenci.pdf adresinden alınmıştır.
- Partnership for 21st Century Skills-P21. (2009). P21 framework definitions. Retrieved from 05.03.2018 tarihinde http://www.p21.org/storage/documents/P21_Framework_Definitions.pdf sitesinden elde edilmiştir.
- Phoenix Üniversitesi. (2011). Postsecondary education in the 21st century: Students & Institutions. http://cdn.theatlantic.com/static/front/docs/sponsored/phoenix/postsecondary_education.pdf
- Solomon, G. (2003). Project Based Learning: A Primer. *Technology and Learning*, 23(6).
- Şimşek, C. L. (2011). Fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamları. Pegem A, Ankara.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, N. S., Sarı Uzun, M. ve Dost, Ş. (2013). Matematik Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı 1, 393-403.

4006 TUBİTAK BİLİM FUARI HAKKINDA FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan BAKIRCI

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü
VAN, hasanbakirci09@gmail.com

Mahmut ERKOL

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı
VAN, mahmut_yyu_65@icloud.com

Doç. Dr. Hüseyin ARTUN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü
VAN, huseyinartun@gmail.com

Öğr. Gör. Emrullah YİĞİT

Hakkâri Üniversitesi
eyigit87@gmail.com

Özet

Eğitim ortamının daha etkin kullanılması ve amaca ulaştırmada ki etkililiği ancak doğru yöntem, teknik ve strateji ile gerçekleşir. Bu açıdan baktığımız da bu stratejilerden en etkili olanlardan birisi öğrenci odaklı alanlardır. Bu çalışmanın amacı da 4006 TUBİTAK Bilim fuarı hakkında çalışmada rehber olarak görev almış fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerini almaktır. Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından özel durum çalışma modeli kullanılmıştır. Bu çalışma Van iline bağlı farklı ilçe ortaokullarında görev yapan 10 Fen Bilimleri öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen ve uzman görüşü alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler betimsel ve içerik analizine tabii tutulmuştur. Yapılan analiz sonuçlarına göre 4006 bilim fuarı hakkında bazı tespitlerde bulunulmuş buna bağlı olarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: 4006 TUBİTAK Bilim fuarı, Fen bilimleri öğretmenleri, Öğretmen görüşleri

Giriş

Günümüz şartların da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önceliğinin nitelikli bireyler yetiştirmek olduğu görülmektedir. Araştıran, sorgulayan, eleştiren, çözüm üretebilen problem çözebilen bireyler ülkelerinin kalkınmalarına, teknolojik açıdan gelişmelerine daha fazla katkı sunmaktadırlar. Bundan dolayı bireylerin bilimsel okuryazar olarak eğitilmesi daha fazla ön plana çıkmaktadır (Bayır, Çakıcı ve Atalay, 2015). Türkiye de gelişmekte olan ülkeler gibi çağın ihtiyaçlarına kulak vererek araştıran, sorgulayan ve üreten, bilimsel okuryazar nesiller yetiştirmek için ülke çapında son yıllar da birçok kurum ve kuruluş destekli proje yarışmaları düzenlenmektedir. Eğitim kurumları bu yarışmalara başvurarak kendi projelerini sunmaktadırlar. Çalışmalar kurumların belirlediği standartlara uyum gösteriyorsa kurumlarca gerekli destekleme ve hibe yardımı yapılmaktadır (URL-1, 2017). Bu kurumlardan bazıları Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, Elçilikler, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) bu alanda hibe ve proje çağrısına çıkan önemli kurumlardan bazılarıdır (Akay 2013). Ülkemizde birçok alanda sanayileşme uğraşları, şehirleşmeden ekim arazilerine, eğitimden ulaşım, sağlıktan çevre bilinci kazanmak gibi birçok çalışma ve faaliyet alanına yönelik destekler verilmektedir. Devlet eliyle yürütülen TUBİTAK-**Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı** (TEYDEB), **Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı** (KOSGEB) ve **Sanayi araştırma ve geliştirme genel müdürlüğü** (SAN-TEZ) gibi Araştırma ve Geliştirme kurumu (Ar-Ge) destek ve teşvikleri ile Kamu-Üniversite-Sanayi işbirliği gelişimi amaçlanmıştır. En temel destekleme kurumlarından biri TÜBİTAK'tır (URL-1, 2017). Yine TÜBİTAK'ın yapmış olduğu proje çalışmalarından ortaokul boyutunu ve Fen bilimleri öğretmenlerini ilgilendiren çalışma 4006 TUBİTAK Bilim fuarı proje çalışmasıdır.

4006 TÜBİTAK Bilim Fuarları çağrı programı, Ortaokul ve ortaöğretim öğrencilerinin öğretim programı bünyesinde ve kişisel ilgi alanlarında karar verdikleri konular üzerine çalışma yaparak çalışmalarının sonuçlarını gösterebilecekleri ve eğlenerek öğrenebilecekleri bir ortam sağlamak için Bilim Fuarlarına destek verilmesini amaçlamaktadır (URL-1, 2017). 4006 TUBİTAK bilim fuarı

Ortaokul ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik Fizik, Kimya Biyoloji, Matematik, Türkçe vb. Bu alanlardan en az üçü seçilerek hazırlanır. Desteklenen proje kapsamında 20 proje sunumu yapılmalıdır. Bu projelerin yarısı araştırma projesi olmalıdır. Başvuruların Alınması ve Fuarda Sergilenecek Proje Girişleri İçin Sistemin açılması Ekim – Aralık ayları arasındadır. Sonuçların Web Sitesinde İlan Edilmesi genellikle Aralık ayındadır. Proje başvurularını il temsilcilikleri değerlendirerek onaylar. Daha sonra karşılıklı sözleşmenin elektronik ortamda Ocak ayında imzalanmasıyla TUBİTAK tarafından da onaylanmış olur. Desteğin aktarılma tarihi ocak ayın. Destek tutarı 5000 TL’ dir. Okul da bulunan proje yürütücüsünün kendi adına bulunan ve TUBİTAK’ a bildirdiği hesaba aktarılır. Harcamalar sonunda artan para olursa TUBİTAK’ın belirlemiş olduğu hesaplara tekrar yatırılır. Bilim fuarını sistemde belirtilen sergileme tarihinde TUBİTAK tarafından görevlendirilmiş olan Proje izleyicisi tarafından ziyaret edilir. Serginin kapsama uygun olup olmadığını, harcama belgelerine bakarak rapora alır ve TUBİTAK’ a sunar. Sonuç raporu harcama bilgilerine ilişkin faturalar, proje izleyicisi tarafından hazırlanan değerlendirme izleyici raporunun olumlu olması halinde bilim fuarı sonuçlanmış olur (URL-1, 2017).

Fen Bilimleri öğretim programlarının çok yoğun olmasından dolayı öğrenciler adına zahmetli ve kendi yaşamları ile ilişkilendirmede zorluk yaşayacaklarından dolayı (Gott ve Duggan, 2002), öğrenci ve öğretmenleri daha basit ve uygulamada zorluk yaşamayacakları çalışmalara yönlendirmektedir (Abrahams ve Miller, 2009). Projelerle öğrenme, yaşam alanının bilimin benimsenmesine dahil edilmesi açısından önemlidir. Öğrencilerin kendi yaşantılarında ki sorunları, kapsamlı bir süreçte bazı becerileri daha fazla ön plana çıkararak, yaparak yaşayarak etkin oldukları uygulamalardır. Proje Tabanlı Öğrenme (PTÖ) uygulamaları, son zamanlarda eğitim-öğretim kurumlarında daha fazla önem verilip, bu alanda çalışmalar üretilmeye başlanmıştır (Çeken 2012). PTÖ, eğitim-öğretim sürecinde öğrencileri daha ön planda, etkin olduğu, özgün ürünler verebilen, farklı düşünebilen, ilgi duydukları konulara yoğunlaşabilen, grup çalışmalarına dâhil olan ve sosyalleşebilen bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Saka ve Gürdal, 2010; Erdem, 2002; Önen, Mertoğlu, Saka ve Gürdal, 2010). 4006 TUBİTAK bilim fuarı da tam bu noktada öğrencilerde ki bilimsel becerileri geliştirmek için PTÖ tabanlı bir çalışmadır.

4006 TUBİTAK projesi 2012-2013 yılları arasında TUBİTAK ve MEB arasında imzalanan anlaşma gereği ortaokullarda bilim fuarları düzenleneceği duyurulmuştur. Ancak özellikle 2015-2016 yılları arasında milli eğitim müdürlüklerinin okulların daha aktif katılımını istemesi, bu konu üzerine daha çok durması üzerine bu yıllardan sonra projeye katılım artmıştır. Bu anlamda proje denince akla ilk gelen bölümlerden biri olan Fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerinin alınması önem arz etmektedir. Bu konuda çalışma yapılmamakla birlikte bundan önce yine ülkemizde 2005 yılından itibaren ülke çapında ilköğretim öğrencilerine yönelik “Bu Benim Eserim Matematik ve Fen Bilimleri Proje Çalışması” ile ilgili yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu yarışma ile ilgili en güncel altı yılda yarışmanın final kısmına kalmaya hak kazanan biyoloji çalışmalarını, ilköğretimde müfredat dışı proje konularını içerik analizi yoluyla ele almıştır (Çeken, 2010). Yine 2006 yılından sonra finale kalmaya hak kazanan öğretim programında olmayan kimya konularını içerik analizi yoluyla ele almıştır (Çeken, 2012). Yapılan diğer çalışmalardan biri de “Proje Yarışmasının Öğrencilerin Fen Ve Teknoloji Dersine Olan Tutumlarına Etkisi Ve Öğretmen Görüşleri” isimli çalışmalar ile batı bölgesinde (Muğla, İzmir, Manisa) ki bazı okullarda 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinde bu yarışmaya fen alanından katılım sağlayan öğrencilerin, fen bilimleri dersine karşı görüş ve tutumlarıyla birlikte öğretmenlerinde görüşlerini almıştır (Ekiz ve Sülün, 2009). Başka bir çalışmada ortaöğretim kademesinde ki öğrencilerine yönelik yapılan TUBİTAK’ ın Proje ve Beceri yarışmalarında elde edilen kazanımlar ve karşılaşılan sorunlarla ilgili çalışma yapılmıştır (Kührevioğlu, Bağdaş ve Göktaş, 2011). Ancak yeni yeni uygulama boyutu kazanan bu proje çalışmasının literatürde yapılan çalışmada ortaokul boyutuna bakılmadığı görülmüştür.

4006 TUBİTAK Bilim fuarı ulusal düzeyde ülkemizin gelişmesi ve özgün ürünler elde etmesi açısından önemli bir çalışmadır. Bu uygulamanın amaçlarına ulaşabilmesi noktasında izleyici olan proje izleyicisine, yönetici olan okul idaresine, rehber olan danışman öğretmene çok büyük sorumluluk düşmektedir. Bu somut durumdan yola çıkarak sorumluluğun en önemli ayağı olan Fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri önem arz etmektedir. 4006 TUBİTAK Bilim fuarı çalışması ulusal düzeyde gerçekleşen, öğrencilerin kendi çabalarıyla ürün ortaya çıkararak öğrenmelerini sağlayan önemli bir organizasyondur. Bu da bu organizasyonun daha yeni bir organizasyon olduğunu gösteriyor. Bu çalışmaların öğrencilerin sonraki yaşantılarına kattığı katkıların bilmek son derece önemlidir. Ayrıca bu katkıların önündeki engeller de net bir şekilde ortaya konulmalı ve bunların önüne geçecek çözümler hayata geçirilmelidir. Bu durumda 4006 TUBİTAK Bilim fuarı çalışması

daha etkili ve daha anlamlı olacaktır. İşte bu çalışma 4006 TÜBİTAK Bilim fuarı çalışmasına katılan öğrencilerin elde ettiği kazanımları, yaşadıkları sıkıntıları ve çözüme yönelik önerilerini onlara süreç içerisinde rehberlik eden Fen bilimleri öğretmenleri tarafından ortaya konması açısından önemlidir. Bu çalışmayı, bu uygulamanın yeni olması nedeniyle fen bilimleri öğretmenlerinin yeni olan bu uygulamaya bakış açılarını ve görüşlerini ortaya koymaları önemli görülmesi, bu proje uygulamalarının öğrencilere katkıları hakkında, süreçte onlara rehber olan Fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerini almak, bu proje çalışmalarının okul ortamını, öğretmenin kendini geliştirme sürecini, öğrencilerde ki 21. Yüzyıl becerilerini nasıl etkilediğini araştırmak amacıyla öğretmen görüşlerinin önemli olduğu, bundan sonra yapılacak olan bilimsel proje ve yarışmalara ışık tutması amacıyla yaptığımızı söyleyebiliriz. Bu gerekçeler ışığında araştırmanın problemi “4006 TÜBİTAK Bilim fuarı hakkında Fen Bilimleri Öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Çalışmanın deseni, yapılan araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma türlerinden olan durum çalışmasıdır. Çalışılan bu araştırma türünde durum ile ilişkili etkenler bütün olarak ortak bir çerçevede analiz edilebilir ve bağlantılı olan etkenler araştırılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu durumdan yola çıkarak yapılan araştırmada; fen bilimleri öğretmenlerinin 4006 TÜBİTAK Bilim fuarına danışmanlık süreçleri, bu fuarın olumlu olumsuz yanları, eksikliklerini sınırlı sayıda ki öğretmenlerle ortaya çıkarılması hedeflendiğinden dolayı bu çalışmada özel durum yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda 4006 TÜBİTAK bilim fuarının öğrenciler üzerine etkileri, öğretmenlere etkileri bütüncül olarak ortak çerçevede incelemek hedeflenmiştir.

Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcıları Van ili merkez ilçelerinde farklı okullarda görev yapmakta olan, 4006 TÜBİTAK bilim fuarının da danışmanlık tecrübeleri bulunan Fen bilimleri öğretmenlerinden oluşmaktadır. Araştırma sürecine istekli olarak katılmak isteyen 10 Fen Bilimleri öğretmeni seçilmiştir. Araştırma etiği çerçevesinde katılımcıların isimleri kullanılmamıştır. Bu nedenle katılımcı öğretmenler Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö10 kodlarıyla isimlendirilmiştir. Katılımcıların özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Mezuniyet	Hizmet yılı	Görev yeri
Ö1	Bay	Eğitim Fakültesi	4 yıl	İpekyolu
Ö2	Bayan	Eğitim Fakültesi	3 yıl	İpekyolu
Ö3	Bayan	Eğitim Fakültesi	5 yıl	Edremit
Ö4	Bay	Eğitim Fakültesi	5 yıl	İpekyolu
Ö5	Bay	Eğitim Fakültesi	4 yıl	Edremit
Ö6	Bayan	Eğitim Fakültesi	4 yıl	Edremit
Ö7	Bayan	Eğitim Fakültesi	4 yıl	Erciş
Ö8	Bay	Eğitim Fakültesi	3 yıl	İpekyolu
Ö9	Bayan	Eğitim Fakültesi	7 yıl	İpekyolu
Ö10	Bay	Eğitim Fakültesi	5 yıl	İpekyolu

Veri toplama aracı

Çalışmanın amacına hizmet etmesi açısından 4006 TÜBİTAK Bilim fuarında danışman olan Fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerini, deneyimlerini, samimi bir ortamda aktarması için yarı yapılandırılmış form kullanılmıştır. Bu form ilk önce 10 sorudan oluşturulup daha sonra uzman görüşüyle her bir soru incelenip sorular üzerinde düzenlemeler yapıp 7 adet soruya indirgenmiştir. Yarı yapılandırılmış formun son hali pilot uygulama olarak, farklı okullarda görev yapmakta olan 5 adet Fen Bilimleri öğretmenin görüşleri alınarak yapılmıştır. Son haliyle katılımcılara uygun zaman aralıklarında uygulanmıştır. Mülakat formunda yer alan sorular aşağıda verilmiştir.

Verilerin Analizi ve Uygulama

Bu çalışmanın verilerinin analizinde içerik ve betimsel analiz kullanılmıştır. İçerik analizi, bazı kurallar çerçevesinde yapılan kodlamalarla, bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Betimsel analizde, verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmesi, yorumlanması ve görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Betimsel analizde; fark edilmeyen kavram ve temaları ortaya çıkarmak, verileri daha derin bir işleme tabi tutmak için içerik analizi de kullanılmıştır (Çepni, 2011; Ekiz, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2006). Öncelikle ses kayıt cihazından veriler yazılı hale geçirilmiştir. Yazılar teker teker analiz edilerek çalışma kapsamı dışında olanlar çıkarılmıştır. Bundan sonra beş araştırmacıyla beraber kod ve temalar oluşturulmuştur. Elde edilen kodlar tablolastırılarak sunulmuştur. Böylece her bir katılımcının araştırma sorusu hakkındaki görüşlerini görebileceğimiz tablolar aracılığıyla veriler sergilenmiştir. En fazla tekrar eden tema ve kodların, katılımcıların verdiği cevaplardan doğrudan alıntılar yapılarak daha anlaşılır olması sağlanmıştır. Sergilenen verilerden anlamlı sonuçlar çıkarılmaya çalışılarak, mülakat analizi sonlandırılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, öğretmenler ile yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılan temalar ve kodlar sunulmuştur. 4006 – TÜBİTAK bilim fuarının öğrencilere nasıl bir katkı sağladığını düşünüyorsunuz? Sorusuna verilen cevaplar Tablo 2’ de sunulmuştur.

Tablo 2. Fen Bilimleri Öğretmenlerinin “4006 TÜBİTAK bilim fuarının öğrencilere nasıl bir katkı sağladığını düşünüyorsunuz?” sorusuna vermiş oldukları cevaplar

Temalar	Kodlar	Fen Bilimleri Öğretmenleri									
		Ö ₁	Ö ₂	Ö ₃	Ö ₄	Ö ₅	Ö ₆	Ö ₇	Ö ₈	Ö ₉	Ö ₁₀
Projelerin Öğrencilere katkısı	Bilimsel araştırma süreci	*		*		*	*	*			*
	Üst düzey düşünme becerileri			*		*			*	*	
	Yeni fikirler üretme	*			*			*			*
	Merak duygusunu geliştirme				*	*					*
	Hayal gücünü kullanma		*					*			*
	Problemleri tespit etme				*						*
	Zaman yönetimi			*		*			*		
	Problem çözme			*				*			*
	Derslere karşı olumlu tutum								*		*
	Araştırma yapma	*					*		*		
	Yaparak yaşayarak öğrenme		*					*			
	Özgüven ve yeterlilik duygusu		*			*		*			
	Sorumluluk duygusu							*			
	Öğrencilerin kendini keşfetme		*					*			*

Fen bilimleri öğretmenleri 4006 TÜBİTAK bilim şenliğini “projelerin öğrencilere katkısı” teması altında; bilimsel araştırma süreci, üst düzey düşünme becerileri, merak duygusunu geliştirme, yeni fikirler üretme, hayal gücünü kullanma kodları ile açıklanmıştır. Yine bunun yanında problemleri tespit etme, zaman yönetimi problem çözme, derslere karşı olumlu tutum, araştırma yapma, yaparak yaşayarak öğrenme kodları ön plana çıkmaktadır. Diğer kodlar da özgüven ve yeterlilik duygusu, sorumluluk duygusu, öğrencilerin kendi yeteneklerinin varma olarak açıklamışlardır. Bu konuda öğretmenlerden Ö₁ kodlu öğretmen “Öğrencileriniz bu etkinliklerin planlanması, hazırlanması ve gerçekleştirilmesi aşamalarında eleştirel düşünme, zaman yönetimi, problem çözme, yazılı ve sözlü sunum ile bilimsel araştırma becerilerini geliştirecek, sabırlı ve özgüvenli olmayı öğrenecek, liderlik vasıflarını kazanacaktır.” şeklinde görüş bildirmiştir. Bunun yanında Ö₃ kodlu öğretmen ise; ‘Öğrencilerde bilimsel süreç ve araştırma yöntem ve tekniklerinin gelişmesini sağlıyor. Öğrencilerin

bilimsel sürecin farkına varmasını ve basamakları takip etmesini sağlıyor. Çevrelerine ve sorunlara karşı daha dikkatli daha duyarlı ve daha farkında olarak yetişmelerine katkı sağlıyor. ' şeklinde yanıtlar vererek bilimsel araştırma sürecine vurgu yapmışlardır. Araştırmaya katılan Fen Bilimleri öğretmenlerinin mülakat formunda yer alan ikinci soruya verdikleri cevapların kod-tema bilgileri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Fen Bilimleri Öğretmenlerinin “TÜBİTAK bilim fuarının bundan önce düzenlenen ve yarışma temelli olan diğer proje yarışmalarından farkı nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar

Temalar	Kodlar	Fen Bilimleri Öğretmenleri									
		Ö ₁	Ö ₂	Ö ₃	Ö ₄	Ö ₅	Ö ₆	Ö ₇	Ö ₈	Ö ₉	Ö ₁₀
TUBİTAK Bilim şenliğine özgün özellikler	Öğrenci daha fazla aktif	*	*		*		*		*		*
	Birçok alan da proje sergileme	*	*				*		*		
	Problem çözme yeteneği ön planda		*	*					*		
	Daha fazla bilgi edinme	*				*			*		
	Yarış ortamından uzak			*				*		*	
	Rahat ve daha yaratıcı ortam			*				*		*	
	Daha fazla değer görme			*				*			*
	Bilimsel çalışmaya teşvik				*			*			
	Gönüllülüğün daha fazla olması				*		*				*
	Sergileme ortamı				*		*			*	
	Kendi seviyelerinde ürün üretme							*			
	Proje sayı sınırlılığı yok		*			*			*		
	Heyecan ve beğenilmeme korkusu									*	
	Kazanan ve kaybeden yok		*			*					*
	Maddi desteğin sağlanması		*						*		*

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların ikinci soruya “4006 TÜBİTAK Bilim şenliğine özgün özellikler” teması altında; Öğrenci daha fazla aktif, birçok alan da proje sergileme, problem çözme yeteneği ön planda, daha fazla bilgi edinme, yarış ortamından uzak, rahat ve daha yaratıcı ortam, daha fazla değer görme, bilimsel çalışmaya teşvik, gönüllülüğün daha fazla olması, sergileme ortamı kendi seviyelerinde ürün üretme, proje sayı sınırlılığı yok, heyecan ve beğenilmeme korkusu yok, kazanan ve kaybeden yok, maddi desteğin sağlanması kodları ile cevap verdikleri görülmektedir. Bu konuda en fazla ortak fikrin olduğu kod “Öğrenci daha fazla aktif” kodu olmuştur. Bu konu da Ö₁ kodlu öğretmen; “Deney yapma disiplini kazanırken, deneyler sırasında elde ettikleri bulguları ve araştırmalarının sonuçlarını sunumlar yaparak ifade edebilirler.” şeklinde görüş bildirmiştir. Ayrıca Ö₂ kodlu öğretmen ise, “Okul bazında il ilçe bazında elemeler yapılarak orijinal fikirler tanıtılmaya çalışılıyor. Tek bir alanda değil birçok alanda öğrenci ürün sergileyebiliyor aktif çalışabiliyor.” şeklinde görüş sunmuştur. Öğretmenlerin bazıları ise “Birçok alan da proje sergileme” fikrini savunmuşlardır. Bu konuda Ö₆ kodlu öğretmen; “Diğer yarışmalarda tek bir proje üzerinde odaklanırken TÜBİTAK bilim fuarında çeşitli alanlarda farklı ve güzel projeler oluşturmaktır.” görüş beyan etmiştir. Bu soru da araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun 4006 TÜBİTAK bilim şenliğinin önceki yarışma temelli bilimsel çalışmalardan daha özgün olduğu fikrini savundukları görülmektedir. Fen Bilimleri öğretmenlerinin 4006 TÜBİTAK Bilim şenliğinin öğrenme ve öğretme ortamına etkisi ile ilgili görüşleri Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların “4006 – TÜBİTAK bilim fuarının okul ortamını durağan bir yapıdan dinamik bir yapıya ulaştırmaya etkisi var mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplar

Temalar	Kodlar	Fen Bilimleri Öğretmenleri									
		Ö ₁	Ö ₂	Ö ₃	Ö ₄	Ö ₅	Ö ₆	Ö ₇	Ö ₈	Ö ₉	Ö ₁₀
Eğitim ortamının etkisi	Daha aktif bir ortam	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	Bilimselliğe açık bir ortam	*			*			*		*	
	Çevre sorunlarını fark etme			*		*					*

İşbirliği içinde çalışma	*	*	*
Çözümler üretme	*		*
Branşlar arası etkileşim, işbirliği	*	*	
Öğrencilerin sınav stresini azaltma	*	*	
Öğretmenlerin güncel olması	*	*	
Kendilerini geliştirmesi	*	*	*
Yeterliliğini sorgulaması	*	*	*
Monotonluktan uzak bir ortamı	*	*	*
Yaparak yaşayarak öğrenme	*	*	*

Fen bilimleri öğretmenlerin hepsi öğrencinin daha aktif olduğu bir ortam sağlamaya katkısının olacağını ifade etmişlerdir. Bu görüşü dayandırdıkları temel ise öğretmenlerin süreçte rehber olduğu öğrencilerin bizzat kendilerinin aktif olarak bir ürün ortaya koydukları gerçeği olmuştur. Bu soruya Ö₁₀ kodlu öğretmen “Evet, var çünkü öğrenciler 5,6 ay boyunca süreç içinde aktif olarak proje tasarlıyorlar” şeklinde görüş bildirmektedir. Ö₈ kodlu öğretmen ise; “Var tatbiki Okulda verilen eğitimde nasıl yapılandırma yaklaşımında kullanıyor olsak. Özellikle Teog öğrencilerinde teorik bilgileri tek taraflı aktarmakla zamanımızı geçiriyorduk. Böyle yapılan bilim fuarları eğitime öğrencinin biraz daha dâhil olmasını sağlamaktadır.” şeklinde fikir bildirmiştir. Katılımcıların 4006 TÜBİTAK Bilim fuarının çalışmalarında rehber olarak görev alacak olan öğretmenlere etkisi ile ilgili görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların “4006 – TÜBİTAK bilim fuarının öğretmenler üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar

Temalar	Kodlar	Fen Bilimleri Öğretmenleri									
		Ö ₁	Ö ₂	Ö ₃	Ö ₄	Ö ₅	Ö ₆	Ö ₇	Ö ₈	Ö ₉	Ö ₁₀
Öğretmenler üzerine etkisi	Kendini yenileme, geliştirme	*		*	*	*	*	*	*	*	*
	Takım çalışması bilinci	*		*				*			
	Stres ve sıkıntı yaratma		*		*			*			
	Öğretmenlerin etkileşimini sağlama			*		*				*	*
	Araştırma yapma			*	*	*		*			*
	Çözüm üretmeye yönelme	*			*					*	
	Motivasyon artıyor		*						*		
	Olumlu yönde etkiliyor						*				
	Atraksiyonlu bir ortam sağlıyor			*				*			

Katılımcılar, öğretmenler için daha dinamik bir ortamın sağlandığı, öğretmenlerin kendilerini geliştirmek zorunda kaldığı için öğretmen yeterliliğine olumlu katkı sunduğunu dile getirmişlerdir. Bu konuda katılımcılar “Öğretmenler üzerine etkisi” teması altında; Kendini yenileme ve geliştirme, takım çalışması bilinci, stres ve sıkıntı yaratma, öğretmenlerin etkileşimini sağlama, araştırma yapma, çözüm üretmeye yönelme, motivasyonu artıyor, olumlu yönde etkiliyor, atraksiyonlu bir ortam sağlıyor, kodları ile cevap verdikleri görülüyor. Bu konu da Ö₄ kodlu öğretmenin cevabı; “Güncel problemler üzerine çözüm üretme becerisi gelişebiliyor. Üretime açık öğretmenlerin performansı ve araştırma isteği daha da artabiliyor. Fakat birçok okulda gönüllülük esasından ziyade okul idaresi zorlamasıyla yapıldığı için bu çalışmalar öğretmenler üzerinde ters etki yapabiliyor.” şeklindedir. Yine aynı kod ile ilgili Ö₉ kodlu öğretmenin cevabı; “Öğretmenleri dersin monotonluğundan çıkarıp farklı etkinlikler düzenlemeye sevk ediyor. Öğrencilere rehberlik ederek dersleri daha eğlenceli hale

getiriyor. Test tekniğinden uzaklaştırarak sözlü bir şekilde dönüt aldurmaya teşvik ettiriyor.” şeklinde olmuştur. 4006 TÜBİTAK Bilim fuarının belirlenen amaçlara ulaşması için en fazla proje çıkarılan alan öğretmenleri olan Fen bilimleri öğretmenlerinin önerileri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Fen Bilimleri öğretmenlerinin 4006 TÜBİTAK bilim fuarının hedeflenen amaçlara ulaşması için önerileriniz nelerdir? sorusuna verdikleri cevaplar

Temalar	Kodlar	Fen Bilimleri Öğretmenleri									
		Ö ₁	Ö ₂	Ö ₃	Ö ₄	Ö ₅	Ö ₆	Ö ₇	Ö ₈	Ö ₉	Ö ₁₀
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Amaçlara yönelik öneriler	Özgün çalışmaların olması	*	*	*		*	*		*	*	*
	Öğrenci ve öğretmene tanıtım semineri		*			*			*		*
	Öğrenci düzeyine uygun projeler	*	*				*				
	Öğretmen müdahalesi azaltılmalı			*		*				*	
	Usulsüzlükler denetlenmeli		*			*			*		
	Çalışmalar ve harcamalar denetlenmeli		*					*		*	
	Alt yapının daha sağlam olması			*		*			*		
	Objektif değerlendirme sağlanmalı									*	
	Çok sayıda proje ile katılım		*		*						*

Fen bilimleri öğretmenlerinin 4006 TÜBİTAK bilim fuarının belirlenen amaçlara ulaşabilmesi için önerileriniz nelerdir? sorusuna verdikleri cevaplar; amaçlara yönelik öneriler teması altında toplanmıştır. Öneri teması altında; Özgün çalışmaların olması, öğrenci ve öğretmene tanıtım semineri, öğrenci düzeyine uygun projeler, öğretmen müdahalesi azaltılmalı, usulsüzlükler denetlenmeli, çalışmalar ve harcamalar denetlenmeli, alt yapının daha sağlam olması, objektif değerlendirme sağlanmalı, çok sayıda proje ile katılım kodları ile cevap vermişlerdir. Bu konuda Ö₃ kodlu Öğretmen; “Tabi ki mümkün olduğunca özgün olması olacak. Fakat şu da bir gerçek ki bütün projelerde bunu sağlamak bir hayli zor olacak. O yüzden amaç çevresinin ve sorunların farkında, çözüm önerileri üretebilen, bilim sürecin farkında ve bunu uygulayabilen bireyler yetiştirmek. Öğrenci süreçte kendi kapasitesini de fark edecek disiplinli çalışmayı ve araştırmayı öğrenecek. Her zaman araştırarak bir şeyler olacağını bilerek merakla çevresine bakacak. Tüm bu disiplinleri kazandığında da daha özgün çalışmalar ortaya koyabilecek.” şeklinde görüş bildirmiştir. Ö₈ kodlu öğretmen ise; “Öncelikle baştakilerin bu projeye inanması lazım ve bu projenin bütün alanlara yayılması için gerekli alt yapıların oluşturulması lazım. Ayrıca projenin yerelden çıkartarak bütün alanlara yaymaları gerekir. Bunlarla beraber kamuoyunun da çok aktif bir şekilde kullanmaları gerekir. Yukarıda da dile getirdiğim gibi bu projenin rehberliğini ve uygulamasını sağlayan öğretmenlerin bilgilendirilmesi lazım.” şeklinde görüş beyan etmiştir. 4006 TÜBİTAK Bilim fuarı için ayrılan bütçenin yeterliliği ile ilgili görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Fen Bilimleri öğretmenlerinin “4006 – TÜBİTAK bilim fuarının hedeflenen amaçlara ulaşması için ayrılan destekleme bütçesi hakkında düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar

Temalar	Kodlar	Fen Bilimleri Öğretmenleri									
		Ö ₁	Ö ₂	Ö ₃	Ö ₄	Ö ₅	Ö ₆	Ö ₇	Ö ₈	Ö ₉	Ö ₁₀
Destekleme bütçesinin yeterliliği	Proje niteliğine göre değişim bütçe olmalı	*		*		*			*		*
	Yetersiz buluyorum		*		*		*	*			
	Fazla buluyorum		*					*			
	Bütçe daha fazla arttırılabilir				*				*		*
	Yeterli buluyorum	*		*						*	*

Daha erken verilmeli

*

Fen bilimleri öğretmenlerinin 4006 TÜBİTAK bilim fuarının bütçesi ile ilgili iki farklı görüşünde aynı oranda çıktığını görülmektedir. Bu soruda katılımcıların verdikleri cevaplar destekleme bütçesinin yeterliliği teması adı altında toplanmıştır. Bu temaya verilen cevaplardan Proje niteliğine göre değişim bütçe olmalı, yetersiz buluyorum, fazla buluyorum, bütçe daha fazla artırılabilir, yeterli buluyorum, daha erken verilmeli kodları ile cevap vermişlerdir. Bu konuda Ö₃ kodlu Öğretmen; “Böyle bir bütçe olması çok iyi ve okulları ve öğrencileri çalışmaya sevk etmekte. Ama amaç bu bütçe olmamalı ve bütçe projelerdeki özgünlüğe göre bölgeye göre okulun başarı durumuna göre değişiklik gösterebilmeli. Özgünlüğün artması ve taklitten kurtulmak bence bu sayede sağlanabilir. Farkında, çözüm önerileri üretebilen, bilim sürecin farkında ve bunu uygulayabilen bireyler yetiştirmek. Öğrenci süreçte kendi kapasitesini de fark edecek disiplinli çalışmayı ve araştırmayı öğrenecek. Her zaman araştırarak bir şeyler olacağını bilerek merakla çevresine bakacak. Tüm bu disiplinleri kazandığında da daha özgün çalışmalar ortaya koyabilecek.” şeklinde görüş bildirmiştir. Ö₅ kodlu öğretmen ise; “Bütçe temel ihtiyaçlar için yeterli görünse de 3 boyutlu yazıcı, mbot, rasperry pi gibi yeni teknolojileri içeren projeler için yetersiz kalmaktadır.” şeklinde görüş bildirmiştir. 4006 TÜBİTAK Bilim fuarının bilime ve bilimin benimsenmesine etkisi ile ilgili Fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. “4006 – TÜBİTAK bilim fuarı çalışmalarının bilime ve bilimsel çalışmaların benimsenmesine etkisi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar

Temalar	Kodlar	Fen Bilimleri Öğretmenleri									
		Ö ₁	Ö ₂	Ö ₃	Ö ₄	Ö ₅	Ö ₆	Ö ₇	Ö ₈	Ö ₉	Ö ₁₀
Bilime etkisi	Olumlu etkisinin olduğunu düşünüyorum	*		*		*	*			*	*
	Bilime bir farkındalık yaratma		*	*		*			*		*
	Bilimsel süreç basamaklarını öğrenmelerini sağlıyor			*		*		*			
	Dar kapsamlı çok etkili değil				*				*		
	Bilimi daha alt sınıftaki öğrencilerle buluşturma	*					*			*	
	Olması gerektiği düzeyde değil	*			*				*		
	Öğrencileri bilime güdüleme teşvik etme		*				*			*	

Fen bilimleri öğretmenlerinin 4006 TÜBİTAK bilim fuarının bilime ve bilimsel çalışmaların benimsenmesine etkisi ile ilgili hemen hemen bütün öğretmenler olumlu cevaplar vermiştir. Bu cevaplar bilime etkisi teması altında incelenmiştir. Öğretmen cevaplarından Olumlu etkisinin olduğunu düşünüyorum, bilime bir farkındalık yaratma, bilimsel süreç basamaklarını öğrenmelerini sağlıyor, dar kapsamlı çok etkili değil, bilimi daha alt sınıftaki öğrencilerle buluşturma, olması gerektiği düzeyde değil, öğrencileri bilime güdüleme teşvik etme kodları ile cevap vermişlerdir. Bu kodlardan en çok tekrar eden kod “olumlu etkisinin olduğunu düşünüyorum” olmuştur. Ö₃ kodlu Öğretmen; “Öğrencileri şimdiye kadar alıştıkları ezbercilikten kurtararak bilimin ve araştırmacılığın farkına varmalarını sağlar. Bilimsel süreçleri uygulayabilmek için araştırma yöntem ve tekniklerinin öğrenilmesini ve disiplinli çalışmayı öğrencilere kazandırır. Onların çevresine karşı duyarlı bireyler olarak yetişmesini sağlar. Çözüm üretebilmelerine imkân sağlar. Küçük büyük tüm araştırma ve tasarımların sergilenmesi kendilerine olan güvenlerini geliştirir. Özgün olabilmeyi ve yapılan araştırmaları geliştirmeyi öğrenirler.” şeklinde görüş bildirmiştir. Ö₇ kodlu öğretmen ise; “Etkisinin olumlu yönde olduğunu düşünüyorum.” şeklinde görüş bildirmiştir. Ö₁₀ kodlu öğretmen; “Bilime ve bilimsel düşünmeye katkısının olduğunu düşünüyorum. Çünkü öğrenciler daha ortaokul yılların da bilimsel süreç becerilerini kullanarak bir çalışma yapmayı öğreniyorlar.” şeklinde görüş bildirmiştir.

Tartışma ve sonuç

Öğrencilerde ki sorumluluk bilincini geliştiren yaparak yaşayarak öğrenme etkili bir fen eğitiminin vazgeçilmezidir. En etkili öğretim şekli öğrencilerin bütün duyularını kullanacakları ortamı sağlayan, yaparak ve yaşayarak öğrenmelerine imkân sağlayan eğitim ortamlarıdır (Şimşek, 2011). Son yıllar da eğitim de kullanılmaya başlanan stratejilere bakıldığında da hepsinin ortak noktası öğrenciyi merkeze alan, bireysel farklılıklara özen gösteren, öğretmenin pasif (rehber) olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır (Kaptan ve Korkmaz, 2001). Bu ölçüde bakıldığında fen bilimleri öğretmenlerinin verdiği cevaplar doğrultusunda sadece fen dersinin değil de bütün derslerin etkili öğretimini sağlayacak olan stratejinin öğrencinin aktif olduğu süreç içerisinde sorumluluk alacağı etkinliklerdir. Fen bilimleri öğretmenleri 4006 TÜBİTAK bilim fuarının öğrencilere katkısının bilimsel araştırma süreçlerini öğrenmek olduğunu bunun yanında üst düzey düşünme becerileri kazanma, yeni fikir üretme, merak duygusunun gelişmesi, hayal gücünün gelişmesi, yaparak yaşayarak öğrenme, derslere karşı olumlu tutum geliştirme olarak tanımlamaktadırlar. Kaptan ve Korkmaz (2001) yaptıkları çalışmada öğrencilerin aktif oldukları çalışmalarda problemi hissetme, gözlem, kaynak taraması, hipotez kurma, kurulan hipotezleri test etme, çalışmayı sonuçlandırma ve paylaşma şeklindeki basamaklarını yaparak ve yaşayarak öğrenebilmektedirler. Pearlman (2006) göre de proje tabanlı öğrenme yöntemi öğrencilerin süreç içerisinde öğrendikleri, sorumluluk aldıkları, işbirliğine dayalı, eleştirel düşünmeyi geliştiren sorgulayan bir nesil yetiştirmek adına geliştirilmesi gereken bir yöntemdir. 4006 TÜBİTAK bilim fuarı da bu noktada çok önemli bir yere sahip bir proje tabanlı öğretim temelli etkinlik programıdır. Bu fuarın öğrencilere en önemli katkısı da bilimin ne demek olduğunu bilimsel araştırmanın ne demek olduğunu merak etmeleri araştırmalarıdır. Süreç sonunda kendi ürünlerini oluşturma sevinci heyecanı öğrencide ki bilime ve fen karşı tutumu olumlu etkilemektedir. Katılımcıların bu fuarın öğrencilere katkısı hakkında tespit yaparken bizzat bu çalışmalarda görev almış rehber öğretmen olarak çalışmalarını yakından takip etmeleri etkili olmuştur. Özellikle doğrudan gözlem yapan süreç içerisinde aktif olan öğretmenlerle mülakat yapılması bu noktada çok önem arz etmektedir.

Katılımcılara sorulan diğer soruda bunda önce ki çalışmalarla bilim fuarı arasında ki farkların neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bundan önceki yarışma temelli çalışmaların en önemli dezavantajı öğrencilerin yapmış oldukları çalışmaların az sayıda üyenin bulunduğu alanında uzmanlığı tartışılacak kişiler tarafından elenmesi olarak görülüyor. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun hem fikir olduğu diğer bir noktada öğrencileri bilim fuarı sürecinde daha fazla sorumluluk alarak daha aktif rol almaları olmuştur. Nitekim TÜBİTAK' ın proje çağrısında ki amaçlarında da bu görülmektedir. Bilginin öğrencilere anlaşılır bir biçimde aktarılmasını, bunu yaparken de bilginin mümkün olduğunca görselleştirilerek, etkileşimli uygulamalarla desteklenmesini amaçlar. Bu projelerde, klasik eğitim metodlarının kullanılarak, katılımcılara olabildiğince fazla bilgi aktarılması değil, katılımcıların basit bilimsel olguları fark etmeleri sağlanarak, merak duygularının, araştırma ve öğrenme isteklerinin tetiklenmesi önem arz etmektedir (TÜBİTAK, 2013). Bundan önceki ortaokul düzeyindeki en kapsamlı çalışma olan “Bu Benim Eserim” proje çalışmasının da kazanımların ortaya çıkmasında önemli engellerden birinin de teşvikte desteğin yetersiz olması olduğu söylenebilir (Küfrevioğlu, Baydaş ve Göktaş, 2011). Bu fuar çalışmasında ise yapılan tespitlerden bir diğeri yapılan çalışmaların elenip elenmemesine bakılmaksızın, fuar sergisi yapacak olan bütün okullara fuar öncesinde maddi desteğin sağlanmasıdır. Yine katılımcıların en çok dile getirdiği konu sadece fen ve matematik değil de birçok farklı alanda bilimsel çalışmanın yapıyor olmasıdır.

Katılımcılara sorulan diğer bir soru ile bilim fuarı çalışmalarının okul ortamına nasıl bir etkisi olduğu, bu ortamın durağan bir yapıdan dinamik bir yapıya ulaşmasında etkisi araştırılmak istenmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun bu soruda verdikleri cevap okul ortamına olumlu bir etkisi olduğu, öğretmenlerin bu çalışmalarla kendilerini geliştirmek mecburiyetin de kaldıklarını dile getirmişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere bir çalışmanın tek yönlü bir etki alanı yoktur. Çalışmaya katılan öğrencilerden tutun da çalışma ortamı, bilime ve bilimselliğe bakış açısı, öğretmen yeterliliğine, idari anlayışa birçok değişken üzerine etkili olduğu görülmektedir (Baki ve Bütüner, 2009). Bu noktada cevap aranan diğer soruda bu bilim fuarların öğretmenler üzerine olumlu olumsuz etkileri nelerdir şeklinde olmuştur. Burada katılımcıların çoğunluğu bu çalışmalar sayesinde öğretmenlerin kendilerini yenilediklerini dile getiriyorlar. Bazı katılımcıların da savunduğu fikir; bu tür çalışmaların idare zoruyla öğretmen ve öğrencilere dayatıldığı bu durumun da öğretmenlerde olumsuz bir etki yaptığıdır. Bu sebeptendir ki çıkan ürünlerin de niteliksiz ve özgünlükten uzak olduğu dile getirilmiştir.

Katılımcılara yöneltilen bilim fuarının etkililiği için proje yürütücülerine önerileriniz nelerdir sorusuna çok faydalı olabileceğini düşündüğümüz cevaplar alınmıştır. Bunlardan en önemlisi

çalışmaların değerlendirilirken daha dikkatli davranılması gerektiği özgün olmayan çalışmalarla katılımın sağlatılmaması gerektiğidir. Seçilen çalışmaların öğrenci düzeyine uygun seçilmesi, süreç içerisinde öğrencinin sorumluluk almasına imkân verilmesi, çalışmayı bizzat öğrencinin kendisinin yürütmesi, bu çalışmalar için yapılan harcamaların daha ayrıntılı incelenmesi, yansız ve gerçekten alanında uzman kişilerin değerlendirme yapması yapılan diğer önerilerden bazıları olmuştur. En önemlisi de bu çalışmaya başvurular alınmadan önce mutlaka öğretmenlerin hizmet içi eğitim almaları sağlanmalı. Yine hizmet içi eğitimle donatılan öğretmenin de öğrencilere bu süreci çok iyi anlatarak sağlıklı bilgilendirmeyi yapması çalışmaların özgünlüğü ve gönüllülüğü açısından çok önemlidir.

Öneriler

Bilim fuarı çalışmalarına katılacak öğretmen ve öğrencilerin süreçten gerçekten haberdar olan süreç hakkında eğitim almış olmaları gerekmektedir. Çalışmaların özgünlüğü ve gönüllülüğü açısından bu çok önemlidir. Bu çalışmaların hedeflenen amaçlara ulaşmasında ki en önemli etkenin öğrencinin süreç içerisinde aktif olduğu bu süreçte sorumluluk alan bilimsel araştırma basamaklarını uygulayan olmaları gerektiğidir. Bu noktada öğretmenlere düşen çalışmaları kendileri yapıp öğrencilere mal etmektense, bizzat öğrencilerin çalışmalarda aktif olmalarını sağlayıp onlara rehberlik yapmaktır. Çalışmaların niteliğine ve ihtiyaçlarına göre bütçe aktarılması gerekmektedir. Sabit bir bütçenin olması çalışmaların niteliğini ve özgünlüğünü olumsuz etkiliyor. TUBİTAK' ın değerlendirme kurulunun alanında uzman kişilerin seçimine dikkat etmesi, tarafsız ve adil bir değerlendirme için vazgeçilmezdir. 4006 Bilim fuarı hakkında bizzat çalışmaya proje sunmuş olan öğrencilerin fikirleri alınarak katkı sağlanabilir. 4006 bilim fuarının öğrencilerin derslere karşı tutumunu nasıl etkilediği ile ilgili çalışma yapılabilir. TUBİTAK bilim fuarının öğrencilerde ki bilimsel süreç basamaklarını kullanma noktasında ki etkililiği araştırılabilir.

Kaynaklar

- Baki, A. ve Bütüner, S.(2009). Kırsal Kesimdeki Bir İlköğretim Okulunda Proje Yürütme Sürecinden Yansımalar. *İlköğretim-Online*, 8(1), 146-158.
- Bayır, E. Çakıcı, Y. ve Ertaş Atalay, Ö. (2015). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Bilimin Doğasına İlişkin Görüşleri: Bilişsel Harita Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3).
- Çeken (2010). “Bu Benim Eserim” Öğrenci Projelerinin Okul Türü Bakımından Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22,1-14
- Çeken, R. (2012). İlköğretim Düzeyi Öğrenci Projelerinin Biyoloji ile İlgili Program Dışı Bilgiler Yönünden İçerik Analizi. Balıkesir: *Necati bey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, 6(1), 55-66.
- Çeken, R.(2012). İlköğretim Düzeyi Öğrenci Projelerinin Kimya İle İlgili Müfredat Dışı Bilgiler Yönünden İçerik Analizi.
- Duggan, S. ve Gott, R. What sort of science do we really need? *International Journal of Science Education*, 24(7), 661-679.
- Küfrevioğlu, R. M. Bağdaş, ve Göktaş, Y.(2011). Proje Ve Beceri Yarışmalarında Elde Edilen Kazanımlar, Karşılaşılan Zorluklar ve Öneriler. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium, 22-24 September, Fırat Üniversite, Elazığ- TURKEY.
- Millar, R. and Abrahams, I. (2009). Practical work: making it more effective. *School Science Review*, 91(334), 58-85.
- Önen, F., Mertoğlu, H., Saka, M. ve Gürdal, A. (2010). Hizmet içi eğitimin öğretmenlerin proje ve proje tabanlı öğrenmeye ilişkin bilgilerine ve proje yapma yeterliklerine etkisi: Öpyep örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 137-158.
- Sülün, Y. Ekiz, S. O., ve Sülün, A (2009). Proje Yarışmasının Öğrencilerin Fen Ve Teknoloji Dersine Olan Tutumlarına Etkisi Ve Öğretmen Görüşleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11-1,75-94.
- URL-1 <http://bilgihanem.com/tubitak-nedir/>
- URL-2 TUBİTAK tanıtım sayfası “Biz kimiz” <https://www.tubitak.gov.t>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, L, C. (2011). Fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamları. (Şimşek L, C. Okul dışı öğrenme ortamları ve Fen eğitimi). Ankara: Pegem Akademi.
- Korkmaz, H., Kaptan F. (2001). Fen Eğitiminde Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 193-200
- Pearlman, B. (2006). New Skills For A New Century. *Edutopia*, June 2006 Pg:50,53

FEDAT, BAĞLAÇ VE ÜNLEMLER ÜZERİNE**Burhan BARAN**

Dr. Öğretim Üyesi, Dicle Üniversitesi, b.baran@dicle.edu.tr

ÖZET

Edatlar, görev yönleri ağır basan sözcükler olup tek başlarına anlamları olmayan, kullanıldıkları cümle içinde anlamları ortaya çıkan, sözcük veya sözcük grupları arasında ilişki kurmaya yarayan; bağlaçlar, sözcük, sözcük grupları veya cümleleri birbirine bağlayan; ünlemler ise seslenme, onama, onamama, taşkın duygular vb.ni ifade eden dilbilgisel anlamlı sözcük türleridir.

Gramerimizin tartışmalı konularından biri olan bu sözcük türleri, Türk dili araştırmalarında pek çok çalışmaya kaynaklık etmiştir. Edat, bağlaç ve ünlemlerin edat kapsamında veya birbirinden bağımsız birer sözcük türü olarak ele alınması konusu bu tartışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Bazı araştırmacılar, edat, bağlaç ve ünlemleri edat kapsamında ele almışlardır. Edatları geniş anlamda inceleyen bu araştırmacılar edat ana başlığı altında edat, bağlaç, ünlem veya bunlar için tercih ettikleri farklı terimleri alt başlık olarak kullanmışlardır. Bazı araştırmacılar ise ünlemleri ayırıp edat ve bağlaçları edat kapsamında incelemişlerdir. Bu araştırmacılara göre edat ve bağlaçlar, görevli sözcükler olup tek başına anlam ifade etmediklerinden ünlemlerden farklıdır; ünlemler ise cümle değerinde sözler olup tek başına da anlam ifade edebilir. Başka bir grup araştırmacı ise edat, bağlaç ve ünlemleri ayrı birer sözcük türü olarak ele almayı uygun görmüştür. Bu araştırmacılar edat, bağlaç ve ünlemlerin benzer yönleri olmakla birlikte her birinin kendine özgü özelliklere de sahip olduğunu; bu nedenle ayrı birer sözcük türü olarak değerlendirilmesinin uygun olduğunu savunmuşlardır. Kapsamla ilgili ortaya çıkan bu tartışmalı durum doğal olarak terim, tasnif ve tanım konusunda da farklı tercihlere neden olmuştur.

Biz de bu bildirimizde önce edat, bağlaç ve ünlemlerin özelliklerini, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları göstereceğiz. Ardından edat sözcüğünün kapsamı ve kullanılan terimler konusunda araştırmacıların görüş ve tercihleri ile kendi değerlendirme ve tercihimiz üzerinde duracağız. Daha sonra edat, bağlaç ve ünlemler için yapılan tasnifler ve tanımlar konusuna değinerek, tasnif ve tanım konusunda değerlendirme ve tercihlerimizi aktaracağız. Bildirimizin sonunda ise elde ettiğimiz veriler ışığında edat sözcüğünün kapsamı ile, edat, bağlaç ve ünlemlerde terim, tasnif ve tanım konusunda ulaştığımız sonuçları ifade edeceğiz.

Anahtar Sözcükler: Dilbilgisel anlamlı sözcük türleri, edat, bağlaç, ünlem.

1. Giriş

Türk dili araştırmalarında edatlarla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda birbirinden farklı terimler kullanılmış, farklı tanım ve tasnifler yapılmıştır.

Öncelikle edatların kapsamı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşleri şu üç maddede belirtmek mümkündür:

1. Edat kavramı içinde edat, bağlaç ve ünlemleri inceleyen araştırmacılar,
2. Edat ve bağlaçları edat kavramı içinde, ünlemleri farklı bir sözcük türü olarak ele alan araştırmacılar.
3. Edat, bağlaç ve ünlemleri ayrı birer sözcük türü olarak inceleyen araştırmacılar.

Yukarıda sunduğumuz üç maddeye göre edatlar için kullanılan terimlerde de farklılık görülmektedir. Edat, aygıt, gramatikal kelime, bağımlı kelime terimleri edatları geniş kapsamda ele alan araştırmacılar tarafından tercih edilmiştir. Dar kapsamda edat için edat, ilgeç, çekim edatı, son çekim edatı, takı, ilgiç, artlaç terimleri kullanılmıştır. Edat terimini dar veya geniş anlamda kullanan araştırmacılar bağlaçlar için bağlaç, bağlama edatı, rabıt edatı, atıf edatı, bağlam, bağlaç, bağlacımsı, bağlaçlık; ünlemler için ünlem, ünlem edatı ve nida terimlerini kullanmışlardır.

Oruç, edat konusunda dikkati çeken problemleri şöyle açıklar: “Edat konusunda dikkatimizi çeken ilk problem terim kargaşasıdır. İkinci problem bu terminoloji farkından doğan edatın kapsamı, yani neler edat, neler ilgeç, bağlaç vs. konusu, üçüncü problem bu edatların tespiti ve fonksiyonları yani işleyişleri, dördüncü problem özellikleri ve türleri gibi konulardır. Bu başlıklar altında dar ve geniş anlamda edatların ne olduğu, daha doğrusu ne olması gerektiği konusunda çözüm yolları bulmamız gerekecektir.” (Oruç, 2011: 533)

Şimdi edat, bağlaç ve ünlemlerin özelliklerini, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları göstereceğiz. Ardından edat sözcüğünün kapsamı ve kullanılan terimler konusunda araştırmacıların

görüşleri ve tercihleri ile kendi değerlendirme ve tercihimizi aktaracağız. Daha sonra edat, bağlaç ve ünlemler için yapılan tasnifler ve tanımlar konusuna değinerek, tasnif ve tanım konusunda tercihlerimizi belirteceğiz. Bildirimizin sonunda elde ettiğimiz veriler ışığında edat sözcüğünün kapsamı ile, edat, bağlaç ve ünlemlerde terim, tasnif ve tanım konusunda ulaştığımız sonuçları sunacağız.

2. Dar Anlamda Edatların Özellikleri

Dar anlamda edatların özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Edatlar, tek başlarına tam bir anlam vermez. Bilgegil'in ifadesiyle anlamları eksiktir. "İsim ve fiilin anlamı, cümleye nispetle eksiktir. Edatın anlamı da, isim ve fiile nispetle eksiktir." (Bilgegil, 1982: 220) Diğer bir deyişle edatlar, bulunduğu cümleye göre farklı anlam fonksiyonları taşıyabilir. Bu nedenle onları anlamlarına göre kesin bir sınır çizerek sınıflandırmak zordur.

2. Edatlar bir nesne veya hareketi karşılamaz.

3. Edatlar görev yönleri ağır basan sözcük türüdür.

4. Çeşitli sözcüklerden sonra gelerek sonuna geldiği sözcükle cümledeki diğer sözcükler arasında çeşitli anlam ilgileri kurar. "İlgeçler, bağımsız anlam taşımayan işlevsel sözcüklerdir. İki kavram arasında ilişki kurar. Anlam ve görevleri tümce içinde buldukları sözcük ya da yan tümcelerle belirlenir." (Bozkurt, 2017: 71)

5. Edatların bir kısmı yalın durumda kullanılırken, bir kısmı sadece ilgi, yönelme veya ayrılma durumuyla kullanılır. Bu bakımdan bir tasnif yapmak mümkün olabilir.

6. Önce, sonra, evvel gibi bazı zaman zarflarıyla ileri, geri, içeri, dışarı gibi bazı yer-yön zarfları ayrılma durumu ekiyle kullanıldığında edat görevi üstlenmiş olurlar.

7. Edatlar işlek isim çekim eklerini almaz. "Edatların isim, kelime manası taşımamalarının ve bilhassa çekimsiz unsur olmalarının esas olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır." (Ergin, 1992: 373)

8. Edatlar, genellikle beraber kullanıldıkları sözcükleri isim ve zarf olarak kullanırlar.

9. Edatlar, bazı yönlerden hâl eklerine benzer. Bu nedenle bazı hâl eklerini edatlar içinde alan araştırmacılar da olmuştur. "Bunlar, mutlaka bir isimden sonra gelmeleri ve ancak o isim sayesinde mana kazanmaları sebebi ile, isim hâl eklerine çok benzerler." (Hacıeminoğlu, 1992: 1) "Fonksiyonları bakımından bu edatları hâl eklerine benzetebiliriz. Hâl ekleri isim hâllerini, son çekim edatları ise zarf hâllerini meydana getirirler. (...) Beraber buldukları isim unsurunun sonuna gelir ve onunla birlikte edat grubu adını verdiğimiz kelime grubu meydana getirirler. İsmi zarf hâlini teşkil eden bu grup zarf veya sıfat olarak kullanılır." (Ergin, 1992: 366)

10. Edatlar ek değil sözcüktür. Ek, sözcüğe eklenen, onunla ses uyumlarına giren, tamamen anlamsız harf topluluğudur. İle gibi ekleşme özelliği gösterenleri saymazsak edatlar ek özelliği değil sözcük özelliği gösterir. Bu nedenle bazı eklerin edat olarak zikredilmesi doğru değildir.

11. "Edatların bir özelliği de eklendikleri kelime ve kelime grupları ile kendileri arasına başka bir kelimenin girmemesidir." (Korkmaz, 2003: 1052)

3. Bağlaçların Özellikleri

Bağlaçların özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Tek başına anlamları olmayıp geçtikleri cümle içinde çeşitli anlamlar kazanan bağlaçlar, bu anlamlarıyla sözcük, sözcük grupları veya cümleler arasında anlamlı ilişkiler kurulmasını sağlar. "(...) kendilerinden önceki veya sonraki cümlelerle ileriye ve geriye doğru bir ilişki ağı kurduğu, okuyucunun dikkatini bu cümlelerde beyan edilen yargıların üzerine çektiği ve böylelikle olayların belirli bir anlam kazanmasına katkıda buldukları belirlenmiştir." (Aktaş, 1994: 64) "Bu kelimeler tek başlarına anlamlı değildirler. Ancak onların cümle içinde kesinlikle bir anlamları vardır." (Özçelik, 2000: 1330)

2. Sözcük, sözcük grupları veya cümleleri çeşitli anlam ilgileriyle birbirine bağlar. "Bağlaçlar, cümle ya da cümleciklerin öğeleri arasında harç ya da lehim görevindedirler." (Ediskun, 2005: 302)

3. Bazı bağlaçlar, bağlama özellikleriyle birlikte anlamı pekiştirme, kuvvetlendirme ifadesi de taşıyabilir.

4. Öteki sözcük türleri bağlama göreviyle bağlaç olarak kullanılabilir. "Bağlaçların tümcede öteki sözcük türleri yerine kullanılışlarına pek rastlanmaz. Ancak belirteçlerle ilgeçler, kimi kez, tümcede bağlama görevi yaparak bağlaç gibi kullanılırlar. Ayrıca bağlaçların belli sözcüklerle kullanılma zorunluluğu yoktur. Her tür sözcük ve tümce arasında bağlama görevi yapabilirler." (Atabay-Özel-Kutluk, 2003: 126)

5. Bağlaçlar tek başlarına cümlenin herhangi bir ögesi olamaz.

4. Ünlemlerin Özellikleri

Ünlemlerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Duygularımızı daha iyi ifade edebilmek için başvurduğumuz sözlerdir.
2. Çeşitli heyecan, gerginlik, öfke, sevinç, acı, acıma, övme, korku, şaşkınlık, özlem, pişmanlık gibi türlü duyguları ifade eder.
3. Çeşitli seslenmeleri içerir.
4. Yardımcı fiilin tamamlayıcısı olmayan, isim, sıfat, zarf, fiil türlerinden biri olarak da kullanılmayan ses yansımaları sözcükler ünlem sınıfına alınabilir. “(...) Hâlbuki yansıma kelimeler apayrı, çok geniş bir konu. Her bahis işlenirken, zarf bahsi işlenirken bir paragraf yansıma kelimelere ayrılabilir. Sıfat bahsi işlenirken bir paragraf yansıma kelimelere ayrılabilir. (...) Ses yansımaları kelimeleri diğer bütün kelimeler içerisine dağıtmalı veya başlı başına ele alınmalı. Ünlemler içerisinde de ses taklidi kelimelerin bir yeri var, ama küçük bir yeri var. (...)” (Zülfikar, 2011: 606-607)
5. Ünlemlerin ifade tarzında vurgu ve tonlama çok önemlidir. Bazen çekimli bir fiil, özellikle seslenmede kullandığımız bir isim, istek, dua, emir içeren bir sözcük veya cümle ya da coşkuyla söylenmiş sıradan bir cümle ünlem değeri kazanabilir. Bunlardaki ünlem ifadesi konuşmada vurgu ve tonlamayla açığa çıkarırken yazıda bir ünlem işaretiyle gösterilir. Ancak yazar ünlem işareti kullanmasa da cümlelerin ünlem değerinde olduğunu önceki ve sonraki cümlelere bakarak anlamamız mümkün olabilir. Bunları ünlem değerinde sözler veya ünlem gibi kullanılan sözcükler olarak nitelemek de mümkündür.
6. Doğrudan doğruya belirli bir kavramı karşılamamakla birlikte bazı ünlemler tek başına da bir anlam ifade edebilir. “İfadeleri ses yapılarına dayanan, ses yapıları bir şeye delalet edenler tek başlarına da vazife görebilir, kullanılabilir, bir şeyler ifade edebilirler. İfadeleri bir arada kullanıldıkları cümlelere dayananlar tek başlarına bir şey ifade etmez ve kullanılamazlar.” (Ergin, 1992: 349) “
7. Ünlemlerin bazıları anlatım olarak cümleye denk bir işlev görürler. “(...) Cümle eşittir ünlem veya ünlem eşittir cümle olabiliyor. Off demek eşittir canım sıkıldı demek olabiliyor. Ünlemlerin çok önemli bir özelliği, kelime sınırının dışına çıkıyor ve söz değeri taşıyor, cümle değeri taşıyor.” (Karahan, 2011: 616)
8. Bazı ünlemlere yapım ekleri getirilerek yeni sözcükler türetilir.

5. Edat, Bağlaç ve Ünlemler Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

Şimdi yukarıda sunduğumuz özelliklere dayanarak edat, bağlaç ve ünlemler arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde duracağız.

Önce edat ve bağlaçlar arasında tespit ettiğimiz benzerlikleri sıralayacağız. Daha sonra edat ve bağlaçlardan tek başına anlamlı olma yönüyle ayrılan ünlemlerin bu sözcük türlerinden farklı olan özelliklerini ayrı paragraflarda sunacağız.

Edat ve bağlaçlar arasında tespit ettiğimiz benzerlikler şunlardır:

1. Tek başına anlam taşımayan, belli bir kavramı karşılamayan, anlamları cümle içinde ortaya çıkan sözcüklerdir.
 2. Görev yönleri ağır basan sözcüklerdir.
 3. Sözcük türetmeye elverişli değildirler.
- Edat ve bağlaçlar arasında tespit ettiğimiz farklar şunlardır:
1. Edatlar eklendikleri sözcükleri genellikle sıfat veya zarf yapar. Bağlaçlar, eklendikleri sözcüklerde genellikle işlev değişikliği yapmaz.
 2. Edatlar, eklendikleri sözcükle beraber edat grubu oluşturur. Bağlaçların bazıları ancak sözcüklerin arasına girmek suretiyle bağlama grubu oluşturur.
 3. Bağlaçlar cümle başında önceki sözcüğe bağlı olmaya ihtiyaç duymadan kullanılabilir. Edatlar ise mutlaka bir sözcükten sonra gelir ve o sözcüğe sıkı sıkıya bağlı kalır.
 4. Bağlaçlar, sözcük, sözcük grupları veya cümleler arasında bir kaynaştırma, bir bağ görevi üstlenir. Edatların ise böyle bir bağ görevi yoktur. Sözcükler arasında çeşitli anlam ilgileri kurar.
- Diğer sözcük türleri belli bir kavramın karşılığı iken edat, bağlaç ve ünlemler tam olarak bir kavramı karşılamazlar. Buna göre belli bir kavramı karşılamama açısından bunları bir noktada birleştirmek mümkün olabilir. Ancak diğer sözcük türlerinde olduğu gibi tam olarak bir kavramı karşılamak şeklinde olmasa da ünlemlerin bir kısmı, edat ve bağlaçlardan farklı olarak tek başına da bir anlam ifade edebilir. Akalın da buna uygun bir görüş ifade eder: “Ünleme biz anlamsız kelime diyemiyoruz. (...) Ünlemde bir anlam var. Ama bir isim gibi, bir sıfat gibi de kullanılma özelliği o

kadar yok. (...) Bence ünlemi anlamlı bir kelime olarak her şeyden önce tanımlamakta yarar var.” (Akalin 2011: 609-610)

Ünlemleri edat ve bağlaçlardan ayıran diğer farkları ise şöyle sıralayabiliriz:

1. Ünlemler bazen bir cümle yerini de tutabilmektedir.
2. Vurgu ve tonlamaya göre bazen sıradan bir cümle de ünlem olabilmektedir.
3. Ünlemlerin bir kısmı tek başına da kullanılabilir.
4. Bazı ünlemlerden yeni sözcükler türetilir.

6. Edatların Kapsamı ve Kullanılan Terimler Konusunda Araştırmacıların Görüşleri ve Tercihleri

Edatların kapsamı ve kullanılan terimler konusunda bazı araştırmacıların görüş ve tercihleri şöyledir:

Sözcük türlerini, Anlamlı Kelimeler (Asıl kelimeler), Görevli Kelimeler (Yardımcı kelimeler), Anlamlı-Görevli Kelimeler olmak üzere üç ana gruba ayıran Korkmaz, yöntem olarak Arap grameri temelindeki gramer anlayışını benimsemiş olan dilcilerin, görevli kelime türlerinin tümünü ortak bir “edat” başlığı altında topladıklarını belirtir. Ardından, “alet, vasıta, araç” anlamlarına gelen Arapçadan geçme edat sözünün bu anlamın gramere aktarılması ile geniş kapsamlı bir gramer terimi niteliği kazandığını söyler. Konuya Batı gramerleri temelinde eğilen dilcilerimizin ise, edat terimini dar kapsamlı ve dar anlamı olarak ele aldıklarını ve yalnız çekim edatları veya son çekim edatları için kullandıklarına değinir. Daha sonra Türkçenin kendi malzemesini ve gramer birimlerinin dildeki şekil ve işlevlerini göz önünde tutarak, anlamlı kelimeler niteliğindeki ad ve fiillerin dışında kalan görevli kelime türlerini kendi içinde edat ve bağlaç olmak üzere iki alt bölüme ayırdığını belirtir. Korkmaz, ünlemlerin de sadece görevli kelime sayılmasını uygun bulmadığını, ünlemlerin bir yönü ile özel anlam taşıyan sözler olduğunu bu özellikleri dolayısıyla çekim ve yapıma girebildiklerini, diğer yönleri ile aynı zamanda görevli kelimeler olduklarını söyleyerek, ünlemleri üçüncü bir gruba (anlamlı-görevli kelimeler grubuna) dâhil ettiğini belirtir. (Korkmaz, 2003: 1049-1050)

“Türkiye Türkçesinde Edat” konulu toplantıda Ercilasun, anlamlı kelimeler, görevli kelimeler yerine asıl kelimeler, yardımcı kelimeler genel tasnifinin önerir. Buna sebep olarak öbürlerinde de anlamın olabileceğine değinir. Araştırmacı, yardımcı kelimeleri de kendi içinde bağlaçlar, edatlar, ünlemler diye üçe ayırmayı, daha sonra ise bunları da kendi içinde tasnif etmeyi önerir. (Ercilasun, 2011: 574)

Şimdi ünlemlerin edat kapsamında ele alınıp alınmaması konusunun da tartışıldığı “Türkiye Türkçesinde Ünlem” konulu toplantıda öne sürülen bazı görüşleri aktaracağız:

Özkan, duygulanma ve hislenme ifade eden ünlemlerin edatlardan ayrı bir sözcük çeşidi olarak değerlendirilmesinin ve kendi içerisinde, hislenme ve duygulanmayı ifade edenler biçiminde ele alınmasının onların diğer edatlardan farklı olduğunu göstermesi açısından önemli olduğunu belirtir. (Özkan, 2011: 612)

Bağdemir, terim konusunda ünlem teriminin son derece doğru olduğunu, ayrı bir tür olarak ele alınması gerektiğini, duyguyu ön plana almak şartıyla her türlü seslenmeyi de ünlem sınıfına sokabileceğimizi belirtir. Araştırmacı, bazı dilcilerin ünlemlerin tasnifinde asıl ünlemler, ünlem gibi kullanılan sözcükler ayrımını yapmalarını yerinde bulur. (Bağdemir, 2011: 613-614)

Ünlemlerin edatlardan ayrı bir sözcük çeşidi olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunan Karahan, bu savını şöyle açıklıyor: “Gramer kitabında ünlemleri anlatırken cümle değerinde oldukları, söz değerinde oldukları belirtiliyor, bu gözden kaçıyor, ön plana çıkarılmıyor. Bu çok önemli. Cümle eşittir ünlem veya ünlem eşittir cümle olabiliyor. (...) Bu bakımdan çekim edatlarından ve bağlama edatlarından farklı, ayrı bir grup içinde, ayrı bir kelime olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.” (Karahan, 2011: 611)

Edatların kapsamı ve kullanılan terimler konusundaki değerlendirmeye ve tercihimize sunmadan önce geniş ve dar anlamda edatlar ve bunlar için kullanılan terimleri aşağıdaki tabloda göstermek istiyoruz.

Araştırmacılar / Sözlükler	Edat terimini geniş anlamda alanlar ve kullandıkları terimler	Dar anlamda edat için kullanılan terimler							
		Edat	çeki m edatı	Son çeki m edatı	ilgeç	ilgiç	artla ç	takı	Son takı
A.C.Paşa-F.	Edat								

Paşa									
Aksan					+				
Atabay-Özel-Kutluk					+				
Banguoğlu								+	(+)
Bilgegil		+							
Bilgin					+				
Bozkurt					+				
Delice	Edat (ilgeç)		+		(+)				
Deny	Edat (aygıt)					+			
Dilbilim Terimleri Sözlüğü	Edat (gramatikal kelime) (ünlem hariç)						+		
Ediskun		+							
Ergin	Edat		(+)	+					
Gencan		(+)			+				
Göknel		+							
Gülensoy	Edat (ilgeç)			+					
Hacıeminoğlu	Edat		+						
Hatiboğlu					+				
Hengirmen		(+)			+				
Karaağaç	Edat								
Koç		(+)			+				
Korkmaz		+							
Örnekleriyle T.Sözlük		+							
Özçelik - Erten	Edat (ünlem hariç)		+						
Topaloğlu	Bağımlı kelime							+	
Toparlı	Edat				+				
TDK T.Sözlük		+			+			+	
Vardar					+				
Toplam 27	11	9	4	3	11	1	1	3	1

Bu tabloya göre 27 araştırmacı / sözlükten 11'i edatları geniş kapsamda ele almışlardır. Bunlardan 2'si edat ve bağlaçları edat sınıfında ünlemleri ayrı bir tür olarak incelemişlerdir. 15 araştırmacı / sözlük edatları dar kapsamda ele alıp edat, bağlaç ve ünlemleri ayrı birer sözcük türü olarak kabul etmişlerdir.

Kullanılan terimler ise şunlardır: Edat, aygıt, gramatikal kelime, bağımlı kelime terimleri edatları geniş kapsamda ele alan araştırmacılar tarafından tercih edilmiştir. Dar kapsamda edat için edat, ilgeç, çekim edatı, son çekim edatı, takı, ilgiç, artlaç terimleri kullanılmıştır. Edat terimini dar veya geniş anlamda kullanan araştırmacılar bağlaçlar için bağlaç, bağlama edatı, rabit edatı, atıf edatı, bağlam, bağlaç, bağlacımsı, bağlaçlık; ünlemler için ünlem, ünlem edatı ve nida terimlerini kullanmışlardır.

Topaloğlu, bağımlı kelime maddesinde tabloya aldıklarımızın dışında şu terimlerin de kullanıldığı belirtmektedir: “sözcük, yepsel: Gram. İst. 1934; yardımcı söz (sözcük): Mansuroğlu 1958, Dilaçar 1971, 97; katma kelime, kelimecik: Banguoğlu 1974, 152; söz ulaşı: Gencan 1979, 145.” (Topaloğlu, 1989: 33)

Ayrıca Kononov, edat soneklerde ilgeçleri incelemiştir. (Atabay-Özel-Kutluk, 2003: 116; 113. Dipnot)

7. Edatların Kapsamı ve Kullanılan Terimler Konusundaki Değerlendirme ve Tercihimiz

Edat, bağlaç ve ünlemlerin özelliklerini incelediğimizde; aradaki farkları ve araştırmacıların görüşlerini değerlendirdiğimizde edat, bağlaç ve ünlemlerin ayrı birer sözcük türü olarak incelenmesinin daha uygun olacağı görüşündeyiz. Ancak bu sözcüklerin benzer yanlarına dayanarak onları dilbilgisel anlamlı sözcük¹ grubuna dâhil edebiliriz. Edat veya ilgeç, bağlaç ve ünlem terimleri en çok tercih edilen, kullanımı yaygınlaşmış terimlerdir. Terim karmaşası oluşturup yeni yeni terimler ortaya atmak yerine yaygınlaşmış olan bu terimleri kullanmanın daha doğru olduğu fikrindeyiz.

8. Edat, Bağlaç ve Ünlemler İçin Yapılan Tasnifler

Önce araştırmacıların edatlar için yaptığı tasniflerden bazılarını aşağıda sunuyoruz:

Koç, ilgeçleri Yalın İlgeçler, Yönelmeli İlgeçler, Çıkmalı İlgeçler, Bağlamalı İlgeçler, Eylem Çekim Ekleriyle Kullanılan İlgeçler, Eylemsiz Ekleriyle Kullanılan İlgeçler olarak altı başlık altında toplar. (Koç, 1997: 229-244)

Gülensoy, çekim edatları terimini kullanarak edatları şu şekilde tasnif eder:

1. İsimlerle Eksiz Olarak Birleşenler
2. Zamirlerin Genitif Hâlleri ile Birleşenler
3. İsimlerin ve Zamirlerin Datif Hâli ile Birleşenler
4. İsimlerin ve Zamirlerin Ablatif Hâli ile Birleşenler (Gülensoy, 2000: 427)

Korkmaz, edatları taşıdıkları temel özelliklere göre Yapı ve Kökenleri Bakımından, Kullanılış Biçimleri Bakımından ve Görevleri Bakımından olmak üzere üç gruba ayırıp bu grupları da kendi aralarında ayrıca sınıflandırır. (Korkmaz, 2003: 1055-1084)

Karaağaç, çekim edatları terimini kullanarak bunları sekize ayırır: yer-yön; zaman; benzerlik; yaklaşma, amaç ve neden; uzaklaşma, ayrılık, başkalık ve sonuç; karşılaştırma, nitelik ve nicelik; birliktelik ve araç; sınırlandırma bildirenler. (Karaağaç, 2012: 434)

Bağlaçlar için araştırmacıların tercih ettiği bazı tasnifler ise şöyledir:

Kaynak, bağlaçları yapı bakımından Tek Kelime Hâlindeki Bağlaçlar ve Birlik Hâlinde Kullanılan Bağlaçlar olarak; kullanılış yerlerine göre ise Kelime Bağlaçları, Cümle Bağlaçları, Kelime ve Cümle Bağlaçları biçiminde tasnif ederek inceler. (Kaynak, 1969: 697-705)

Koç, Yapı Bakımından Bağlaçlar başlığı altında Yalın Bağlaç, Türemiş Bağlaç, Birleşik Bağlaç, Öbekleşmiş Bağlaç, Tekrarlanmış Bağlaç ve Tümce Yapısında Bağlaç tasnifini yapar. (Koç, 1997: 245-274)

Özmen bir bildirisinde, her zaman bağlaç görevinde kullanılan sözcüklere bağlaç, geçici olarak bağlaç görevinde kullanılan sözcüklere bağlacımsı, bağlaç görevinde kullanılan sözcükten büyük söz öbeklerine ise bağlaçlık demektedir. (Özmen 1999: 121)

Şimdi ünlemler için yapılan birkaç tasnifi aktaralım:

Bilgegil, ünlemleri Yapılarına Göre Ünlemler, Anlamlarına Göre Ünlemler ve Diğer Ünlemler biçiminde tasnif ederek bunları kendi aralarında sınıflandırır. (Bilgegil, 1982: 229-239)

Sözcük Türleri'nde ünlemler üçe ayrılır: Doğrudan Doğruya Ünlem Olarak Kullanılan Sözcükler, Ünlem Olmuş Sözcükler ve Yansıma Sözcükler (Atabay-Özel-Kutluk 2003: 157)

Korkmaz, anlamlı- görevli kelimeler sınıfına dâhil ederek bağımsız bir sözcük türü olarak incelediği ünlemleri kökenleri, ses ve kelime yapıları, nitelik ve görevleri bakımından tasnif etmiştir. (Korkmaz, 2003: 1146-1148)

9. Edat, Bağlaç ve Ünlemler İçin Yapılan Tasnifler Konusundaki Değerlendirme ve Tercimiz

Yukarıda sunduğumuz bazı tasnifleri şöyle değerlendirebiliriz: Genel olarak araştırmacılar edatlar konusunda, durum eklerini temel alarak yapı bakımından bir sınıflandırma yapmışlardır. Bağlaçlar için de çoğunlukla yapı ve görev bakımından bir tasnif yapıldığını görüyoruz. Ünlemlerin sınıflandırılmasında ise yapı ve anlam özellikleri dikkate alınmıştır.

¹ Delice, sözlüksel anlamlı sözcükleri; “soyut, somut ve oluş-kılış adlandırmalarını temsil eden ve cümle içinde yüklem anlamıyla doğrudan ilişki kurabilen sözcükler grubu” olarak tanımlayıp isim, zamir, sıfat, zarf ve asıl fiili bu gruba dahil eder. Dilbilgisel anlamlı sözcükler için ise “Ya yüklem çevresi dışındaki öğeleri oluşturan ya da sözcük öbekleri içinde ilgi, bağıntı, pekiştirme ve ünleme bildiren uydu sözcüklerdir ki, bu sözcük dizilerinde anlam tamamen dil bilgiseldir ve sözlük anlamları ile asla kullanılmaz.” açıklamasını yapıp yardımcı fiil, çekim edatı, bağlama edatı, ünlem edatı ve pekiştirme edatının bu grupta olduğunu belirtir. (Delice 2012: 33)

Biz de yukarıda sunduğumuz verilere dayanarak edat, bağlaç ve ünlemlerin isim, sıfat, zarf, zamir ve asıl fiil türlerinden kullanılış şekli, anlam ve görev bakımından farklı olduğunu belirtiyoruz. Bu nedenle edat, bağlaç ve ünlemleri dilbilgisel anlamlı sözcükler adı altında ayrı birer sözcük türü olarak tasnif etmeyi uygun görüyoruz. Bu sözcük türleri de kendi aralarında yapı veya görev bakımından ve cümledeki anlam fonksiyonları bakımında tasnif edilebilir. Yapı veya görev bakımından edatları ad durum eklerini alma özelliğine göre, bağlaçları basit ve birleşik olma durumuna göre, ünlemleri seslenme, yansıma, yanıt gibi üstlendikleri görevleri dikkate alarak tasnif edebiliriz. Ayrıca bu sözcük türlerini cümledeki benzerlik anlamı veren edatlar; karşıtlık anlam veren bağlaçlar; şaşkınlık bildiren ünlemler vb. özelliklerini dikkate alarak anlam fonksiyonlarına göre sınıflandırabiliriz.

10. Edat, Bağlaç ve Ünlemler İçin Yapılan Tanımlar

Edat, bağlaç ve ünlemleri ayrı birer sözcük türü olarak kabul edip buna göre tasnifimizi yaptıktan sonra şimdi de bu sözcük türleri için yapılan bazı tanımlara bakalım. Edatlar için yapılan tanımlardan üçünü aşağıya alıyoruz:

“Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hakim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözcüktür.” (Korkmaz 2003: 1052)

Karaağaç, bir adla birlikte kullanılarak, o ada yer, yön, zaman, şekil, tarz, neden, miktar gibi nitelikler yükleyen, kendisinden sonra gelen eylem ve adı bu özelliklerle niteleyen veya ilişkilendiren çekimlik bağlı birimleri çekim edatları olarak tanımlar. (Karaağaç, 2012: 434)

İlgeçlerin bağımsız anlam taşımayan işlevsel sözcükler olduğunu belirten Bozkurt, bunların iki kavram arasında ilişki kurduğunu belirtir. (Bozkurt, 2017: 71)

Genel olarak bağlaçlar için yapılan tanımlardan birkaçı şöyledir:

“Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ya da tümceleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir.” (Koç, 1997: 245)

“Bir tümcede işlev açısından iki sözcüğü, iki sözcük öbeğini ya da hem aynı türden, hem de ayrı işlevli iki tümceyi birbirine bağlayan biçimbirim.” (Vardar, 1998: 34)

“Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ve cümleleri birbirine çeşitli anlam ve görev ilişkileri kurarak bağlayan sözcük.” (Hengirmen, 1999: 49)

Ünlem için yapılan tanımlardan bazıları şunlardır:

“Sert, dokunaklı etkilerle, duygular birden uyanır, coşkulaşır. Coşkunun söze dönüşmesiyle, yani bir coşkunun etkisiyle içten kopup gelen; sevinç, korku, üzüntü, acı, şaşma... duygularını canlı canlı anlatmaya yarayan sözcüklere ünlem diyoruz.” (Gencan, 2001: 516)

“Korku, sevinme, kızma, şaşma, acıma, üzülmeye gibi, birdenbire oluşan duyguları anlatmaya veya bir kimseye, bir varlığa seslenmeye yarayan sözcüklere ünlem denir. Ünlemler söze beğenme, şaşma, kızma, acıma... duygularını katar. Bu duygulardan hangisinin söz konusu olduğu genel olarak söyleyişte ses tonuyla belirlenir. Yazıda ise sözün gelişi, noktalama işaretleri, ünlemlerin söze kattığı anlamı belirlemede yardımcı olur.” (Demir, 2004: 535)

Bilgin, ünlemleri korkma, şaşma, acıma, sevinme, kızma gibi ansızın beliren duyguları anlatan, kimi zaman onay, karşı çıkma, çağrı, buyruk, uyarı, yasaklama vb. belirten, kendi başına tümce değeri taşıyan sözcükler, olarak tanımlar. (Bilgin, 2006: 341)

Sözcük türlerini sözlüksel anlamlı ve dilbilgisel anlamlı sözcükler olarak iki grupta tasnif eden Delice, ünlemleri duygulanma, seslenme, onama / onamama ve yansımaların cümledeki karşılığı olan ve hem asıl hem uydu olarak kullanılabilen dilbilgisel anlamlı sözcük türü olarak tanımlar. (Delice, 2012: 33)

11. Edat, Bağlaç ve Ünlemler İçin Yapılan Tanımlar Konusundaki Değerlendirme ve Tercihimiz

Edat, bağlaç ve ünlemler için yapılan diğer tanımlar da bu tanımlarla aşağı yukarı örtüşmektedir. Tanımlarda ortaya çıkan sorun edatların kapsamının geniş olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Geniş anlamda yapılan tanımlar genelde sadece edatları kapsamakta, ünlem ve bağlaçların özellikleri zikredilmemektedir. Yukarıda verdiğimiz tanımlar edat, bağlaç ve ünlemler için ayrı ayrı yapıldığından bu sözcük türlerinin özelliklerini de tam olarak vermekte bu şekilde tanım sorunu da kısmen ortadan kalkmaktadır.

Araştırmacıların görüşlerini de dikkate alarak edat, bağlaç ünlemler için şu tanımları yapmak mümkündür:

Edat: Görev yönleri ağır basan sözcükler olup tek başına anlamları olmayan; ancak kullanıldıkları cümle içinde anlamları ortaya çıkan; işlek çekim eklerini almayan; cümle içinde sözcük veya sözcük grupları arasında çeşitli ilişkiler kurmaya yarayan dilbilgisel anlamlı sözcük türü.

Bağlaç: Görev yönleri ağır basan sözcükler olup tek başına anlamları olmayan; ancak kullanıldıkları cümle içinde anlamları ortaya çıkan; sözcük, sözcük grupları veya cümleleri birbirine bağlayan dilbilgisel anlamlı sözcük türü.

Ünlem: Kendi başlarına görevleri ve anlamları olan, cümle değeri taşıyan, seslenme, onama, onamama, taşkın duygular, yansıma sesler vb.ni ifade eden dilbilgisel anlamlı sözcük türü.

12. Sonuç

Edat, bağlaç ve ünlemler; isim, sıfat, zarf, zamir ve asıl fiil türlerinden kullanılış şekli, anlam ve görev bakımından farklıdır. Sözcük türlerini genel olarak sözlüksel anlamlı sözcükler ve dilbilgisel anlamlı sözcükler olarak iki grupta ele alırsak edat, bağlaç ve ünlemlerin yukarıda değindiğimiz benzer yönlerini dikkate alarak onları dilbilgisel anlamlı sözcükler grubuna dahil edebiliriz. Bu grup içinde de edat, bağlaç ve ünlemlerin birbirinden farklı özelliklerine dayanarak onları birbirinden bağımsız birer sözcük türü olarak ele almanın uygun olduğu kanısındayız. Bu özellikleri dikkate alarak bu sözcük türleri için yukarıda sunduğumuz tanımları yapabiliriz.

Edat, bağlaç ve ünlemler, kendi aralarında yapı veya görev bakımından ve cümledeki anlam fonksiyonları bakımında tasnif edilebilir.

Edat veya ilgeç, bağlaç ve ünlem terimleri en çok tercih edilen, kullanımı yaygınlaşmış terimlerdir. Bu terimleri kullanmak terim karmaşasına neden olmamak açısından daha uygundur.

Kaynaklar

- AKALIN, Ş. H. (2011). Türkiye Türkçesinde Ünlemler. (17 Nisan 1998 tarihli toplantı) *Türk Gramerinin Sorunları-Bildiriler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 609-610.
- AKTAŞ, T. (1994). Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 505 / 53-64.
- ATABAY, N. ÖZEL, S. ve KUTLUK, İ. (2003). *Sözcük Türleri*. Yöneten ve Yayına Hazırlayan: Doğan Aksan. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- BAĞDEMİR, A. (2011). Türkiye Türkçesinde Ünlemler. (17 Nisan 1998 tarihli toplantı) *Türk Gramerinin Sorunları-Bildiriler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 613-614.
- BANGUOĞLU, T. (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BARAN, B. (2017). Soru İşlevi Gören Mı Üzerine. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic ISSN: 1308-2140*, Volume 12/22, p. 113-122, Ankara-Turkey.
- BARAN, B. (2017). Yanıt İfade Eden Evet, Hayır ve Benzeri Sözcükler Üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3), 1306-1315.
- BARUTÇU-ÖZÖNDER, S. (2011). Türkçede Edat Kavramı. *Türk Gramerinin Sorunları- Bildiriler (22-23 Ekim 1993 tarihli toplantı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 73-74
- BİLGEGİL, M. K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- BİLGİN, M. (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- BOLULU, O. (1990). İlgeç ve Bağlaçların Anlam Değerleri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 20 / 8-13.
- BOZKURT, F. (2017). *Türkiye Türkçesi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- ÇİFTÇİ, M. (2007). Tanzimat Dönemi ve Günümüz Romanlarında Cümle Bağlayıcı Bağlaçların İşlevleri ve Kullanım Sıklıkları. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 662 / 147-161.
- DELİCE, H. İ. (2008). *Sözcük Türleri*. Sivas: Asitan Yayınları.
- DELİCE, H. İ. (2012). Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic ISSN: 1308-2140*, Volume 7/4, Fall 2012, p. 27-34, Ankara-Turkey.
- DEMİR T. (2004). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Yayınevi.
- DENY, J. (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*. (Tercüme Eden: Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Maarif Matbaası.
- EDİSKUN, H. (2005). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- EMRE, A. C. (1954). Türkçede Cümle: I. Ünlemden Cümleye. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 105-180.

- ERCİLASUN, A.B. (2011). Türkçede Edat. *Türk Gramerinin Sorunları-Bildiriler*. (14 Kasım 1997 tarihli toplantı) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 574.
- ERGİN, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak / Basım / Yayım / Dağıtım.
- GEDİZLİ, M. (2015). Türkçede Ünlemler ve Temel İşlevi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/36, 126-134.
- GENCAN, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- GÜLENSOY, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- HENGİRMEN, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- HENGİRMEN, M. (2005). *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Engin Yayınevi.
- KARAAĞAÇ, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAAĞAÇ, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAHAN, L. (2011). Türkiye Türkçesinde Ünlemler. (17 Nisan 1998 tarihli toplantı) *Türk Gramerinin Sorunları Bildiriler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 611, 616.
- KAYNAK, O. (1969). Türkçede Bağlaçlar. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 209 / 697-705.
- KOÇ, N. (1997). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- KORKMAZ, Z. (2000). Türkçede Edat Konusu ve Gramerlerimizde Bu Konu ile İlgili Sınıflandırma Sorunu. *Hasan Eren Armağanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 226-236
- KORKMAZ, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ORUÇ, B. (2011). Türkiye Türkçesinde Kullanılan Çekim Edatları Üzerine Görüş Farklılıklarından Kaynaklanan Problemler. *Türk Gramerinin Sorunları- Bildiriler*. (14 Kasım 1997 tarihli toplantı) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 533-542.
- ÖNER, M. (1999 / 2). Edatların Karşılaştırma ve Sınırlandırma Bağlantıları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 147-157.
- ÖZÇELİK, S. (2000). Türkiye Türkçesinde Cümle Başı Edatlarının Anlam Fonksiyonları Üzerine. *IV. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri*, 1329- 1335
- ÖZÇELİK, S. ve ERTEN, M. (2011). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Ankara: Bizim Büro Basımevi Yayın-Dağıtım.
- ÖZKAN, M. (2011). Türkiye Türkçesinde Ünlemler. (17 Nisan 1998 tarihli toplantı) *Türk Gramerinin Sorunları Bildiriler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 612.
- ÖZMEN, M. (1999). Eksik Olan Dil Bilgisi Terimlerimiz Üzerine. Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 111-125.
- ŞAHİN, H. (2001). Evet ve Hayır Kelimeleri Üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 593, 528-535.
- TOPALOĞLU, A. (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- TOPARLI, R. (2011). Son Çekim Edatları. *Türk Gramerinin Sorunları-Bildiriler*. (14 Kasım 1997 tarihli toplantı) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 544- 546.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- VARDAR, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- ZÜLFİKAR, H. (2011). Ünlemler ve Ses Yansımalı Kelimeler. *Türk Gramerinin Sorunları- Bildiriler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 606-607.

GİRİŞİMCİLİĞİN EKONOMİK GELİŞME İLE İLİŞKİSİ

Yusuf Taha OKAN

Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, ytokan@harran.edu.tr

Yıldırım YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, yildirimyildirim@duzce.edu.tr

GİRİŞ

Sanayi devriminden önceki dönemlerde, ticaret yapan kişiler daha çok tacir olarak adlandırılmaktaydı. Sanayileşme sürecinde ise daha farklı özellikler kazanmışlardır. Girişimcilik özelliklerinde meydana gelen bu değişim hem girişimcinin ekonomik değerini hem de toplum içindekini önemini artırmıştır. Bütün bu gelişmelerden sonra genel iktisatta girişimcilik, emek unsurundan bağımsız olarak algılanmış ve üretim faktörlerinin içinde kabul görmeye başlamıştır. Hem klasik anlamda hem de modern anlamda ekonomik gelişme için girişimci ve girişimcilik faaliyetleri büyük önem arz etmektedir. (Selçuk ve diğerleri, 2002: 243)

Girişimcilik, ekonomik büyümede, işsizliğin azaltılmasında ve toplumda yenilikçi süreçlerin başlamasında temel faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Bu nedenledir ki girişimcilik ruhuna sahip girişimci adaylarının desteklenmesi ve teşvik edilmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmamızda girişimciliğin gelişim süreci ve girişimcilik kavramının ilk olarak kim tarafından ortaya atıldığı, daha sonra kimler tarafından geliştirildiği, girişimciliğe yönelten temel sebeplerin neler olduğu, girişimciliğin ekonomik gelişmeyle ilişkisinin ne olduğu, ülkemizde girişimcilik faaliyetlerinin ne aşamada olduğu ve diğer dünya ülkeleri ile kıyaslandığında girişimcilikte ne durumda olduğumuz üzerinde durulmaktadır. Daha sağlıklı veriler elde edebilmek amacıyla 2016-2017 GEM (Küresel Girişimcilik Monitörü) girişimcilik verilerini ele aldık. Bu veriler 62 ülkeyi kapsamış olmakla birlikte dünya nüfusunun yaklaşık %69,9'una tekabül etmekte ve dünyadaki GSYH'nın %84,9'unu kapsamaktadır. Ayrıca çalışma kapsamında, girişimcilikle ilgili yayınlanmış olan basılı ve elektronik yayınlar incelenmiş ve bu yayınların girişimciliği hangi noktada ele almış oldukları ve ne tür katkı sağladıkları da ayrıca incelenmiştir. Bu bağlamda ifade edilecek olursa, bu çalışmanın amacı girişimciliğin tarihsel serüvenini literatür taraması yapmak suretiyle incelemek, bununla ilgili yazılmış olan kaynakların taranması ve yapılan çalışmaların meta bir incelenmesinin yapılmasıdır.

1. Girişimcilik Kavramı ve Tanımı

Girişimcilik kavramı takriben 260 yıl önce çoğu insan tarafından mistik bir güç olarak kabul görmüş ve zamanla yeni anlamlar kazanarak gelişme göstermiştir. (Sarıkaya ve diğerleri, 2010: 4).

Bugün yaygın olarak kullanılan girişimcilik terimi, sözcük olarak Fransızca 'entrepreneurs' sözcüğünden gelmektedir. Girişimcilik kavramı ilk olarak Fransız düşünür ve yazarlarından Jean-Baptista Say tarafından kullanılmış ve literatüre onun aracılığıyla girmiştir. Buna karşın bilimsel olarak girişimciliği ilk ele alan Fransız iktisatçı Richard Cantillon'dur. Cantillon, iktisattaki risk içermek ve girişimcilik kavramını birlikte incelemiştir. Cantillon girişimciliği, üretim araçlarını belirli fiyattan satın alıp, yine bu üretim araçlarından yeni ürünler elde ederek beli olmayan fiyata piyasaya arz etmek isteyen aracı olarak ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle piyasadaki çiftçilerden belirli bir fiyattan ürünler satın alıp beli olmayan fiyattan piyasaya sunan kişi olan girişimciyi bu faaliyetlere iten güç, bu faaliyetler sonunda elde edeceği kar olmaktadır. Elde etmeyi umduğu bu karda piyasalardaki dalgalanmalar nedeniyle belirsizlik ifade etmektedir. Cantillon geleceği bugünden tahmin etmenin zor olması nedeniyle, girişimciliğin daha çok risk üstlenme özelliğini vurgulamaktadır (Alada, 2000-2001:47-48).

20. yüzyıla gelindiğinde ise kavrama yeni anlamlar yüklenmiş ve girişimcilik risk alma, yenilikleri yakalama, fırsatları değerlendirme ve bunları hayata geçirme olarak ifade edilmektedir. (Sarıkaya ve diğerleri, 2010: 4)

Türkçede ise bir şeyi üstlenmek anlamında ifade edilmektedir.

Arapçada ise yapışkan anlamına gelen şebbs kelimesinden türetilmiş olup ve bu manada teşebbüs, yapışmak, elinde tutmak ve ayrıca tutuğunu bırakmamak ve bunun için gerekeni yapmak anlamlarına gelmektedir. İbni Haldun'a göre müteşebbis, "Husumete kadir, hesap-kitapta mahir..." kişi olarak ifade edilmiştir. Buradaki husumet kelimesi cesaret etme ve rekabete bulunma şeklinde kullanılmaktadır. (İrmiş ve diğerleri, 2010: 7)

2.Niçin Girişimci Olunur ve Temel Girişimci Davranışları

Girişimci olmanın dört temel güdüsü bulunmaktadır. Bunlar:

1. Kar elde etmek,
2. Kendinin patronu olmak,
3. Kişisel tatmin elde etmek,
4. Tercih edilen yaşam biçimini kurmak. (Yurtseven, 2007: 64)

Schumpeter'e göre beş temel girişimci davranışı vardır. Bunlar;

- 1.Yeni bir malın ya da hizmetin yeni bir tipinin veya kalitesinin sürülmesi,
- 2.Üretime yeni bir tekniğin uygulanması,
- 3.Yeni bir pazarın oluşturulması,
- 4.Endüstrinin yeniden yapılandırılması,
- 5.Yeni bir hammadde veya yarı mamul kaynağının bulunması. (Müftüoğlu ve diğerleri, 2006: 150)

3.Girişimcilerin Önemi ve Ekonomiye Katkıları

İnsanlık tarihi içinde evrensel boyuta bakıldığında yaşamış olan toplumların, göçebe yaşamdan tarım toplumuna, daha sonra tarım toplumundan sanayi toplumuna ve en son olarak sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişlerinde girişimcilerin rolü yadsınamayacak derecede büyüktür.

Girişimcilik hakkında ilk ve temel ekonomik katkılar Fransız yazar ve düşünce adamları tarafından yapılmıştır. Fransız yazar Cantillon; ekonomiye etki eden ve onları biçimlendiren ekonomik ajanları üç kategoride toplamaktadır. Cantillon'a göre bu ajanlardan birincisi, kaynaklara sahip olan kişiler (o zaman ki arazi sahipleri), ikincisi, bu kaynaklara profesyonel olarak çalışanları bir araya getiren (organize eden) müteşebbisler ve üçüncüsü de, kiralanan veya bedeli ödenerek (istihdam edilerek) iş yapan profesyonellerdir. Cantillon müteşebbislerin ekonomik değerdeki rollerine dikkat çekerek, girişimcinin, ekonomideki bütün mübadele ve dolaşımdan sorumlu olduğunu ileri sürmüş, girişimciler sınıfının arz-talep dengesini oluşturan sınıf olduğunu ifade etmiştir. (Apak ve diğerleri, 2010: 113)

Girişimciliğe Fransız yazar ve düşünürlerden sonra ikinci önemli katkı Avusturyalı yazar ve düşünürlerden gelmiştir. Avusturya Okulu, girişimciliğin toplumlar açısından çok yaşamsal ve ciddi bir iş olduğunu ve makro düzeyde ekonomik değişimin dinamiği olduğunu ileri sürmüşlerdir.(Apak ve diğerleri, 2010: 153.)

Toplumların refah düzeyi, modern endüstrilerin kurulmasına bağlı olarak istihdamı sağlayarak, işsizlik ve yoksulluğun azalmasında, onun da ötesinde milli ihtiyaçları karşılayarak, toplumun mal ve hizmet ihtiyacını karşılayan girişimciler ve onların kurmuş olduğu işletmelerden kaynaklanmaktadır. Yapılan bu yatırımlar ekonomide dengeyi yakalamada önemli rol oynamaktadır. Bunun yanında milli ekonomiye de ciddi anlamda girişimcilerin katkılarının olduğu yadsınamayacak derecede önem arz etmektedir. Milli ekonomiye katkıları:

- Milli gelirden artış sağlar,
- Gizli ve açık işsizliğin giderilmesi,
- Gelir dağılımında adaletsizliğin önlenmesi,
- Kalkınma ve sanayileşmenin yaygın hale getirilmesi,
- Dış ödemeler dengesinde açığın kapatılması,
- Yerli hammaddelerin üretimde değerlendirilmesi,

(Güney, 2008: 68)

Gerek bölgelerin ve gerek ülkelerin ekonomik gelişmeleri her şeyden önce girişimci özelliklerine ve girişimcilik faaliyetlerine bağlıdır. Girişimcilik, ülke ve toplumların gelişmelerinde en önemli güç kaynaklarından biridir. Buna bağlı olarak bir ülkede var olan bölgesel gelişmişlik farkını ortadan kaldırıp, merkez-çevre arasındaki gelişmişlik farkında azalmaya sebebiyet verecektir. Buna bağlı olarak ülkenin tamamında topyekûn bir gelişme ve kalkınma sağlayacaktır. Girişimcilikle ülke sınırları dâhilindeki ekonomik kalkınma siyasi gücü, teknolojik ve bilimsel gelişmesiyle döngüsel olarak artıracak ve dünya ülkeleri arasında rekabette avantaj sağlayacaktır. Hatta girişimcilikle ilgili gelişmeler, o ülke için bir hazine mahiyetindedir.

4.Girişimcilik Engelleri ve Yapılması Gerekenler

Günümüz dünyasında girişimciliğin mahiyeti ve öneminin artmasıyla beraber, girişimcilerin aldıkları sorumluluklar ve riskler de bir o kadar artmış ve buna bağlı olarak da girişimcilik zorlaşmıştır. Bunun nedeni ise pazar'ın artık sadece yaşanılan ülke değil de bütün ülkeler topluluğu olan dünya'nın olmasıdır. Girişimciler nezdinde dünya bir pazar olarak görülse de ve üretimin

dünyanın her yerinde yapıldığı düşünülse de mevcut ülke girişimcisinin diğer ülke girişimcileriyle ortaklıklar kurabilmeleri, kendi ülkelerinin diğer ülkelere göre mevcut rekabet durumunu görebilmeleri ve kendi ülkelerinin gelişimini sağlayabilmeleri için ne yapmaları gerektiğini düşünmeleri onların girişimci olarak yapacakları planları ve girişimsel faaliyetlerini etkileyecektir. (İrmiş ve diğerleri 2010: 112) Dünya ülkeleriyle yapılacak ortak girişimcilik faaliyetleri, ülkelerin birbirinden farklı olan yönlerini bir araya getirip birbirlerinin eksik yönlerini tamamlayıp sinerjiye dönüşmesini sağlayacaktır. Buda ülkelerin ortak girişimcilik faaliyetleriyle eksikliklerinin fark edilip gerekli önlemlerin alınmasını sağlayacaktır.

Girişimcilik bilimsel ilgi alanı olarak sadece ortaya çıkan mevcut ekonomik organizasyonların içine hapsedilmemesi, bunun aksine, bunları da içine alacak şekilde toplumda var olan mevcut girişimcilik ruhu ve kurulacak ve yeni ortaya çıkacak bütün girişimlerin ekonomik faaliyeti olarak algılanmalıdır.

5. Girişimciliğin Rolü ve Girişimcilerin Öneminin Artmasının Nedenleri

Girişimcilik demokrasinin yerleşmesinde, ekonomik gelişmede, kalkınmada ve bireysel düzeyde refahın kaynağını oluşturan önemli bir güce sahiptir. Girişimciliğin ekonomik bir role sahip olduğu düşüncesi, ekonomik düşünürlerin dışından gelmiştir. Bu rolün ne olduğu da uzun süre anlaşılammıştır. Ta ki KOBİ'lerin, sektörün, ekonomik gelişmenin, demokrasinin, liberalizmin ve toplumun en önemli unsuru olduğu anlaşıldığında, o zaman da girişimcilik olgusu gerek gelişmiş ülkelerde gerek gelişmekte olan ülkelerde ilgi odağı haline gelmiştir. Çünkü çoğu zaman geri kalmışlık olgusu ülkelerin kaynak eksikliğinden çok girişimci sınıfının eksikliğine, başka bir söylemle yatırım yapma kapasitesi yetersizliğine bağlanmaktadır. (Güler, 2010: 29)

Girişimciliğin ekonomik gelişmede nasıl bir rol oynadığını bir örnekle açıklayalım. Örneğin, hemen hemen tüm gelişmiş ülke ekonomilerinde yeni ve küçük işletmeler bütün işletmelerin %90'a yakınıni teşkil etmektedir. AB (Avrupa Birliği) ülkeleriyle alakalı olarak yapılan diğer bir çalışmada ise GSYİH (Gayri safi yurtiçi hasıla)'daki yıllık değişimin %83'ünün daha çok küçük ölçekli işletmelerin satış sonrası elde etikleri gelirlerinden meydana geldiği görülmektedir. Ayrıca dünya geneline bakıldığında ve mevcut veriler incelendiğinde istihdam olanaklarının büyük çoğunluğu yeni ve küçük boyutlu işletmeler tarafından sağlandığı görülmektedir. (Müftüoğlu ve diğerleri, 2006: 152)

Yaklaşık yirmi beş yıldır girişimcilik üzerine geçmiş yüzyıla oranla daha büyük bir sermaye yatırımı yapılmaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Çin'in küçük işletmelere önem vermesi ekonominin girişimci ruhu olmadan kalkınamayacağını göstergesidir. Dünyadaki ülkelerin çoğunda ülkeler girişimciliği destekleme çabasına girmişlerdir. Gelişmiş ülkelerin üniversitelerinde girişimcilik dersleri verilmektedir. Ülkemizde de girişimcilik dersleri veren üniversitelerin sayısı giderek artmaktadır. (Yurtsever ve diğerleri, 2006: 10) Girişimciliğe olan ilgi akademik anlamda da artmıştır. Girişimciliğe olan ilgi geçmişte akademik anlamda yetersizken günümüzde aşırı derecede bir ilgi ile karşılanmakta ve girişimcilikle ilgili yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca girişimciliğin kalitesi de hem nicel hem de nitel olarak artmıştır. Girişimciliğin hayati olduğu kanısı artık çoğu ülke ve millet tarafından da tasvip edilip kabul görmektedir. Çünkü girişimciler günümüzde giderek ülkelerin misyonerleri ve askerleri konumuna gelmiştir.

Toplumların girişimciliğe olan desteği sürecektir. Ülkeler, girişimciliği onurlu ve prestijli bir iş olarak görmektedirler. (Yurtseven, 2007: 64) Yoğun girişimci dinamizmi ile hızlı ekonomik gelişme arasında paralel bir ilişki olduğu, girişimciliğin ekonomik gelişme için hayati öneme sahip olduğu, girişimciliğin istihdam olanaklarında ve refah artışında büyük katkı sağladığı, artık neredeyse toplumun herkesini tarafından kabul edilebilir bir duruma gelmiştir. Girişimcilik, ülkelerin ekonomik büyümelerinin en önemli yapı taşıdır. (<http://notoku.com>)

6. GEM (Küresel Girişimcilik Monitörü) 2016-2017 Girişimcilik Verileri

Küresel Girişimcilik Monitörü verileri 19 yıldır dünyadaki tek ve en geniş kapsamlı verileri oluşturmaktadır. Bu veriler 62 ülkeyi kapsamış olmakla birlikte dünya nüfusunun yaklaşık %69,9'una tekabül etmekte ve dünyadaki GSYH'nın %84,9'unu kapsamaktadır.

Bu verilere göre ülkemiz büyüme potansiyeline sahip erken dönem girişimcilerin oranlamasına nazaran araştırmada yer alan 62 ülke arasında 2. sırada yer almaktadır.

Faktör odaklı ekonomilerde erken dönem girişimcilik oranı yüksek seviyede olma eğilimi gösterirken, ekonomik kalkınma seviyeleri yüksek ülkelerde ise bu oran azalmaktadır.

Erken dönem girişimcilik oranı, faktör odaklı ekonomilerde %17, etkinlik güdümlü ekonomilerde %14 ve yenilik odaklı ekonomilerde %9 olarak açıklanmıştır.

Ülkemiz etkinlik güdümlü ekonomiler arasında yer almakta ve ülkemizde erken dönem girişimcilik oranı %16,1 'dir. Bu orana göre ülkemiz etkinlik güdümlü ekonomide yer alan ülkelere nazaran daha yüksek bir orana sahiptir.

Bölgesel olarak en yüksek erken dönem girişimcilik oranı, Latin Amerika ve Afrika'dadır. Ülkemiz bölgesel olarak (%16,1), Asya bölgesinde yer alan Hindistan(%10,6) ve Çin(%10,3)'den daha yüksek girişimcilik oranına sahiptir.

Girişimcilik oranı bölgesel olarak en düşük Avrupa'dadır. İngiltere, Almanya, Bulgaristan ve Fransa dâhil tümünde bu oran %5'in altındadır.

Kuzey Amerika'da girişimcilerin %39'u yenilikçi iken, bu oran en düşük seviye olan %20 ile Afrika'dadır. Ülkemiz ise %30,1'lik orana sahiptir (<https://www.gemconsortium.org/report/49812>).

7. Girişimcilik ve Ekonomi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Analiz

Bu bölümde girişimcilik ve ekonomik gelişmeler arasındaki ilişkiyi inceleyen beş çalışma ile ilgili veriler sunulmaktadır.

Tablo 1. Girişimcilik İle İlgili Yapılan Çalışmalar İle İlgili Tablo

Çalışma Kodları	Çalışma İsmi	Çalışma Örneklemi	Çalışma Sonucu
Makale 1	Geçiş Ekonomilerinde Girişimciliğin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri	Orta Asya, Merkezi-Doğu Avrupa ve Kafkasya ekonomileri ile Türkiye	<i>Ekonomik büyümenin sağlanmasında emek ve sermaye birikimi ne kadar önemli ise girişimciliğin de önemi o kadar büyüktür.</i>
Makale 2	Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Girişimciliğin Rolü ve Önemi	Gelişmiş, Gelişmekte Olan Ve Gelişmemiş Ülkeler (Sınırlı Sayıda)	<i>Girişimcilik, ekonomik büyümenin sağlanabilirliği açısından ülkelerin oldukça önem vermesi gereken bir unsurdur.</i>
Makale 3	Girişimciliğin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmadaki Rolü: Seçilmiş AB Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi (2001-2015)	AB Ülkeleri	<i>Çalışma sonucunda girişimciliğin ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerinin inceleme döneminde pozitif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir.</i>
Makale 4	Girişimcilik İle Ekonomik İstikrar Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Türkiye Örneği	Türkiye	<i>Parasal istikrar, fiyat istikrarı ve girişimcilik faaliyeti arasında uzun dönem denge ilişkisinin vardır.</i>
Makale 5	Girişimcilik – Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz	Türkiye	<i>Türkiye'de girişimcilik ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir.</i>

Tablo incelendiğinde, beş çalışmada da girişimcilik ve ekonomik göstergeler arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak unutulmamalıdır ki, büyük toplumlar, girişimcinin kendi rolünün büyüklüğünü anlamış olan toplumlardır. Çünkü girişimcilik faaliyetleri artık, bütün dünyadaki, bölgeler ve ülkeler için sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal gibi çoğu fonksiyonun belirleyicisidir (İrmiş ve diğerleri, 2010: 126).

Girişimcilik faaliyetleri ile birlikte ülke ekonomilerinde iyileşme olduğu ve ekonomik istikrar açısından girişimcilerin rolünün yadsınamaz düzeyde olduğu görülmektedir. Özellikle girişimcilik işsiz kesimin istihdamında çok ciddi düzeyde olumlu katkı sağlamaktadır. Girişimcilerin artık toplumların damarlarında dolaşan kan gibi hayati olduğu gerçeği açık olarak kabul görmeğe

başlamıştır ve girişimciliğin ekonomik gelişmede önemli bir role sahip olduğu artık yadsınamaz bir gerçektir. Ekonomik anlamda gelişmek isteyen toplumlar girişimciliğe gerekli önem ve desteği vermelidirler. Girişimcilik ruhuna sahip girişimcilerin bu özelliklerinin gün yüzüne çıkması için gerekli destek ve teşvikler sağlanmalıdır. Çalışma sonucu incelenen çalışmalar da bu sonucu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ALADA, A. Dinç., *İktisadi Düşünce Tarihinde Girişimcilik Kavramı Üzerine Notlar*, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:23-24 Ekim 2000-Mart2001, s47-48.
- APAK S., TAŞCIYAN K, H., AKSOY M., *Girişimcilik ve Sermaye Tedarik Yöntemleri*, Papatya, İstanbul, 2010, s113, 153.
- EMSEN, Ö. Selçuk., İRMİŞ, A., DELİKTAŞ, ERTUĞRUL., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2002, s243.
- GÜLER, B. Kümbül., *Sosyal Girişimcilik*, Efil Yayınevi, Ankara, 2010, s29.
- GÜNEY, S., *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2008, s68-69.
- <https://www.gemconsortium.org/report/49812> , 12.09.2018.
- <http://notoku.com/gelişmiş-ve-gelişmekte-olan-ülkelerde-girişimcilik>,03.09.2018.
- İRMİŞ, A., DURAK, İ., ÖZDEMİR, L., *Girişimcilik Kültürü (Anadolu Girişimciliğinden Örnekler)*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010, s112.
- İRMİŞ, A., DURAK, İ., ÖZDEMİR, L., *Girişimcilik Kültürü (Anadolu Girişimciliğinden Örnekler)*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010, s7.
- MÜFTÜOĞLU, T., ÜRPEL, Y., BAŞAR, M., TOSUNOĞLU, B. Tuğrek., *Girişimcilik*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2006, s152.
- SARIKAYA, M., ve diğerleri., *Sosyal Girişimcilik*, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s4.
- TOP, S., *Girişimcilik Keşif Süreci*, Beta Yayınları, İstanbul, 2006, s4-5, 36,184.
- YURTSEVER, G., Atış, C., Yurtsever, Ş., *Girişimcilik*, Karahan Kitabevi, Adana,2006, s10.
- YURTSEVEN, R., *Girişimcilik*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2007, s64.

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KURUMSAL İMAJ ALGISI VE İŞ ARAYIŞLARINDAKİ FİRMA SEÇİMLERİNE ETKİSİ: DÜZCE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Yıldırım YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi., Düzce Üniversitesi, yildirimyildirim@duzce.edu.tr

Yusuf Taha OKAN

Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, ytokan@harran.edu.tr

Giriş

Gelişen bilgi teknolojileri ve bilgiye verilen önemin artması işletmeleri bu alanda daha fazla çaba harcamaya yöneltirken, diğer yandan bilgiyi daha etkin kullanmaya ve bilgi kaynaklarını elde tutmaya zorlamaktadır. Ülkemizde artan üniversite sayısı mezun olan öğrenci sayısını da arttırmakta ve mezun olan öğrencilerin ekonomik sisteme dâhil olmalarını her geçen gün daha da zorlaştırmaktadır. Bilginin yeni ekonomik düzende ana güç olması dolayısıyla bilginin elde edilmesi, işlenmesi, işletme yönetimleri dâhilinde en etkin şekilde kullanılabilmesi ve dağıtılarak pazarlanması son derece önem taşımaktadır. İş arayanlar açısından bilgi kaynaklarının verimli bir şekilde kullanımı ve bilgiye ulaşımın kolaylığı önem kazanırken, işverenlerin de bilgi çağında nitelikli insan gücünü işletmeye çekebilmesi ve “güçlü bir işletme” algısı yaratabilmeleri önem kazanmaktadır. İmaj kavramının hem yönetim hem de pazarlama/marka alanında giderek ön plana çıkması işletmeleri imaj kavramı üzerinde düşünmeye zorlamaktadır. Kurumsal imaj, bir işletmenin iş yaptığı çevredeki paydaşlar – rakipler, hissedarlar, tedarikçiler, müşteriler, çalışanlar vs. – tarafından nasıl algılandığına dair fikirler toplamı olarak belirtilebilir. Çevresel koşulların dinamik olduğu bir ortamda değişen koşullar karşısında işletmeler kurumsal imajlarını oluşturmakla kalmamalı aynı zamanda bu imajlarını sürekli olarak koruma altına alacak tedbirler almalıdır.

Personel kıyafetlerinden, iş yapma metotlarına, marka sahipliğinden, yönetim biçimlerine, iletişim türlerinden hizmet çeşitliliğine kadar her şey kurumsal imajın unsurlarından sayılabilir ve hepsi ayrı ayrı işletmenin iç ve dış çevresi tarafından algılanışını etkileyebilmektedir. Bir işletmenin kurumsal olarak çekici görülmesi onun kurumsal imaj algısını da olumlu anlamda etkileyecek ve etrafta güven duyulan, herkesin saygı gösterdiği bir işletme olarak anılmasına vesile olacaktır. Böylece nitelikli personelin işletmeye doğru çekilmesi daha da kolaylaşacaktır. Bu araştırmanın amacı öğrencilerin “kurumsal imaj algılamalarını” belirlemek ve imaj algısının firma tercihleri üzerindeki etkisini araştırmaktır. Kurumsal imaja etki eden kurumsal çekicilik unsurlarından hangilerine daha çok önem verildiğini saptayarak öğrencilerin firma arayışlarındaki süreçlerine olan etkileri araştırılacak ve etkin bir kurumsal imaj geliştirmede işletmelere çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

1. “Kurumsal” Kavramının Açılımı

Kurumsal/Kurumsallaşma kelimeleri sıklıkla günümüzde kullanılmakta ve anlamı bilinse de bilinmese de herkeste bir “kurumsal olma çabası” gözlenebilmektedir. Şirket yöneticileri kurumsallaşmayı kimi zaman profesyonelleşme olarak görürken, yeni mezun öğrenciler kurumsal işletmelerin kendilerine diğerlerinden çok daha fazla katma değer sağlayacağını düşünmekte ve kurumsal firmalara çok daha fazla güvenebilmektedirler. Hatta işlerin bile kurumsal bir düzeyde ilerlemesini isteyenler, iş, kurumsalın tanımlanmasına geldiğinde tutarlı bir cevap verememektedir.

Kurumsallaşma, farklı şekillerde algılanmaktadır. İşletmelerde kurumsallaşma genellikle, bazı organizasyon ve idari yetersizlikleri olan işletmelerin kurum olma süreçlerini ifade etmekte kullanılmaktadır. Ancak biliyoruz ki işletmelerin kurum olamamasının sebebi sadece organizasyon ve idari yapı yetersizliği değildir. Kurum, çok uzun yıllarda oluşmuş ve ancak çok yavaş değişebilecek bir kültürsahip, tutucu olmaktan da öte, kendine has bir ekol oluşturmuş bir oluşumu ifade eder. Toplumsal anlamda kurum, toplumda organize olmuş, yerleşmiş, kabul edilmiş, prosedürleri, belirli toplumsal ilişkiler düzenini ve topluluğu ifade etmektedir. Dolayısıyla ‘kurumsal’ bu özelliklere sahip olma durumunu, kurumsallaşma da bu özelliklere sahip olmaya doğru gitme sürecini anlatır (Ak, 2010: 70-71).

Kurumsallaşma, her şeyin katı ve değişmez kurallara bağlanması ve çalışanların birer makine gibi hareket etmesi manasına gelmemektedir. Kurumsallaşma, örgütsel açıdan bürokrasinin oluşması ve bu tür faaliyetlerin yoğunlaşması demek de değildir. Kurumsallaşmadan kasıt, her işin konunun uzmanlarınca yerine getirilmesi ve görev/yetki tanımlar çerçevesinde düzenli faaliyetler icra edilmesidir (Sundu, 2013: 153).

Kurumsallaşma, en yalın anlatımla konu ne olursa olsun her türlü iletişim ve etkileşimde belirli kuralların hâkim olmasıdır. Diğer bir ifade ile bir insanın bireysel yaşamından aile yaşamına, kurum ve kuruluşlardan, toplumlara ve toplumlar arası ilişkilere kadar bütün sosyal süreçlerde belirli kuralların egemen olmasıdır (Fındıkçı, 2005: 82). Kurumsallaşmayı, bir şirketin kişilerden ziyade kurallara, standartlara, prosedürlere sahip olması, kendisine özgü selamlama biçimlerini, iş yapma usul ve yöntemlerini içermesi ve bu sayede diğer şirketlerden farklı ve ayırt edici bir kimliğe bürünme süreci olarak tanımlamakta mümkündür (Karpuzoğlu, 2002: 72)

“Kurumsallaşmak” teriminin Türk Dil Kurumu’nun düzenlediği Güncel TürkçeSözlükteki karşılığı, kurumsal duruma gelmek, örgütlü duruma gelmek, süreklilikkazanmak olarak ifade edilmektedir (www.tdk.gov.tr).

2. Kurumsal İmaj Algısı ve Öğrencilerin Tercihleri

Kurumsal imajla ilgili bir tanım yapılmadan önce kurumsal imajın temelini oluşturan “imaj” kavramının anlaşılması gerekmektedir. İmaj, kişi ve kurumların, kendileriyle ilgili bilgive verileri, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, kamuoyuna aktarması sonucunda,kamuoyunda yarattığı öznel ya da nesnel yargılardan oluşan düşünce veizlenimlerin bütünüdür, şeklinde tanımlanabilir (Bolat, 2006: 10).

Son yıllarda kurumsal imaj sadece pazarlama sektörü için değil, insan kaynakları yönetimi açısından da önem arz eden konulardan biri olmuştur. İşe alımlarda adaylar üzerinde olumlu bir kurumsal imaj oluşturan işletmeler daha yetenekli adayları işletmeye kazandırmakta ve bu adayları uzun vadede elde tutmada da daha başarılı olmaktadır. Bazı araştırmalar, kurumsal imajın, iş gücü devrini de etkilediğini göstermektedir. Güçlü bir imaja sahip işletmede çalışan biri bu işletmeye kendini daha fazla ait hissedecek ve işletmenin sahip olduğu imajın kendisini de etkilediğini düşünerek çevresinden sosyal onay almayı bekleyecektir. İşletmeyle ilgili olumlu intiba ve imaj, kişiye sembolik olarak örgüt üyeliği ya da örgütle bütünleşmesine yol açacak, bu da bireyin örgütsel bağlamda işine karşı daha olumlu tutumlara sahip olmasına neden olabilecektir (Gürbüz, 2010: 232).Ancak günümüzde mükemmellik, yalnızca müşteriye bağlı değildir, aynı zamanda işletmenin tüm paydaşları olan, müşteriler, hissedarlar, tedarikçiler, iş görenler ve genel anlamda toplumu tatmin eden sürekli bir dengeyi sağlamaya bağlıdır (Özalp, Tonus ve Sarıkaya, 2008: 71).

Kurum imajı, hedef kitleleri oluşturan bireylerin düşüncelerinde yapılanan, organizasyondan beklentiler ve izlenimlerin toplamıdır (Yeygel ve Temel, 2006: 217).Kurumsal imaj esasında, bir kurumunbütün faaliyetleri sonucunda kurumla özdeşleştirilmişolan düşünceler, algılar ve bilgilerbirikiminden oluşan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Koçak, 2014: 72).Algılanan kurumsal imaj ise, örgüt dışındakilerin örgütü nasıl gördüklerine dair çalışanların zihinlerindeoluşan algılardan oluşmaktadır. Örgüt üyeleri, örgüt dışındakiler tarafından sosyal onay alan ve olumlu imaj ve prestije sahip örgütlerde daha çok çalışmak isterler (Gürbüz, 2010: 229). Algılanan kurumsal imaj ile işletmenin sahip olduğu kurumsal imaj arasında bazen uyumsuzluklar görülebilir. İşletme kendini toplumda saygın bir yeri olan, çevreye duyarlı, güçlü finansal yapıya sahip bir işletme olarak görebilir ancak paydaşların zihinlerindeki imaj bundan çok farklı olabilir ve örgüt dışındaki kişiler işletmeyi sahte çevreci, topluma duyarsız, sahip olduğu finansal gücü kötüye kullanan bir işletme olarak algılayabilir. Bu anlamda işletmelerin imajlarını sürekli olarak tazelemeleri ve bu alanda ciddi yatırımlar yapmaları gerekmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar insanların çalıştıkları kurumun, etraflarındaki diğer insanlar tarafından sevilmesini ve güven duyulmasını önemsedğini, hayranlık ve saygı duyulan bir kurumun üyesi olmayı istediklerini söylemektedir (Boztepe, 2014: 6)

Kurumsal imaj, itibar kavramıyla da yakından ilgilidir. İtibar kavramsal olarak güveni, saygınlığı ve kredibilitiyi simgelemektedir. Kurumsal itibar ise işletmenin ismine ilişkin müşteriler, yatırımcılar, çalışanlar ve toplumun sahip olduğu -iyi ya da kötü, güçlü ya da zayıf- ‘net’ duygusal tepkileri ifade etmektedir (Kadıbeşegil, 2006:118).Ayrıca kurum imajının şekillenmesinde ve aktarılmasında kurumun sahip olduğu kültür, bu kültürün yarattığı genel atmosferi yansıtan kurum iklimi ve tüm bu unsurların kurumsal imajı oluşturacak şekilde algılanmasını sağlayan kurum kimliği kavramlarının karşılıklı bir etkileşim içinde olduğunu söylemekte mümkündür (Yeygel ve Temel, 2006: 218).

Forbes Dergisi'nin "2008 Milyarderler Listesi"ne göre dünyanın en zengin insanı seçilen ABD’li işadamı Warren Buffet çalışanlarına; *“Eğer kötü bir karar sonunda firmanın parasını kaybederseniz çok anlayışlı olabilirim, fakat eğerfirma bu kararınız sonucunda itibar kaybederse son derece zalim olurum”* diyerek itibarınmaddi değerlerden çok daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde Robert Bosch *“İnsanların güvenini kaybetmektense para kaybetmeyi tercih ederim”*

sözyle güvenin bir başka ifadeyle itibarın maddi değerlerden daha önemli olduğunun altını çizmektedir (Ural, 2012: 8).

Gürbüz (2010: 230) kurumsal kimlik ve imajın, iç ve dış paydaşlar arasında önemli bir köprü vazifesi gördüğünü söylemektedir. Dış çevre aktörleri tarafından örgüt kimliğine ilişkin algılar, kurumsal imaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir örgütün kurumsal imajının müşteriler, tedarikçiler ve ortaklar gibi dış çevre aktörleri üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte bu imaj, iç müşterileri olarak çalışanları da dolaylı olarak etkilemektedir. Bu bağlamda işletmeler yoğun rekabet ortamında varlıklarını devam ettirebilecek ve hedef kitlelerin farkındalığını sağlayacak tutarlı, güçlü bir kurum imajını tek bir ses yaratacak şekilde bir araya getirip oluşturabilmelidirler (Yeygel ve Temel, 2006: 217).

İç paydaşlar kuruma duydukları aidiyet ve inancılık ile dışarıdaki paydaşların kurum hakkındaki güvenlerine gerekçe oluştururlarken; dış paydaşlar da bilgileri değerlendirerek kurumun kendileri için ne anlama geldiğini ve neden o kurumla birlikte çalışmalarını gerektiğine karar verirler. Dolayısıyla dış paydaşların kuruma ilişkin uzun süreli ve yerleşmiş tutum, algı ve görüşlerinin toplamı olarak bu tepkiler belli bir değere sahiptir. Olumlu biçimde etkilenecek bir algı da, şüphesiz kurum için bir katma değer olarak kabul edilmelidir (Keskin vd., 2014: 104).

Çınaroğlu ve Şahin (2013) kurumsal imajın, tüketicileri işletmelerin sundukları ürün ve hizmetler konusundaki belirsizlikten kurtardığını söylemektedirler. Yani, iyi bir itibara – dolayısıyla iyi bir imaja – sahip bir işletmenin pazara sunduğu ürün ve hizmetlerin tüketiciler tarafından güvenle satın alınacağı söylenebilir. Aynı zamanda tüketiciler kadar işletmenin potansiyel çalışanları da (başka işletmelerde çalışanlar, yeni mezunlar, işsizler vs.) işletmeyi olumlu olarak değerlendirmeli ve işletmenin itibarlı ve iyi bir kurumsal imaja sahip olduğunu düşünmelidirler. Aksi halde potansiyel çalışanlar kuruluşun ne yaptığını bilmedikçe ve potansiyel olarak iyi bir işveren olduğuna inanmadıkça bir kuruluştaki çalışmalarını veya kuruluşun boş kadroları için verdiği ilanlara başvurmaları mümkün değildir (Okay ve Okay, 2013: 219). Bu açıdan bakıldığında başarılı örgütlerin temelini nitelikli çalışanların oluşturduğu, yetenekli çalışanları örgüte çekmenin ve örgüt içinde tutabilmenin ise örgütlerin temel hedefleri arasında girdiği söylenebilir (Sav, 2008: 6).

Kurumun neyi yapıp neyi yapmayacağı ve nasıl davranacağı ile ilgili olarak belirli bir süreç sonucunda oluşan değer yargılarının birleşimi olan kurumsal itibardan işletmedeki herkesin sorumlu olduğu ve bu yüzden güçlü kurumsal itibar oluşturmak için tüm çalışanların ortak çaba göstermesi gerektiği gerçeği bütün pozisyonlardaki çalışanlar tarafından benimsenmelidir (Argon ve Dilekçi, 2014: 166). Kurumsal itibar oluşturma görevi bu anlamda yalnızca tepe yöneticilerin sorumluluğunda değil, işletmenin her kademesindeki çalışanların ortak sorumluluğu altındadır. Çünkü müşterilerle yüz yüze gelen ve en sık onlarla iletişime geçenler işletmenin çalışanlarıdır. Zira bir işletmenin kurumsal imajını belirleyen faktörler arasında personel kıyafetleri, kurumsal iletişim, personel davranışı ve tutarlılık, tüketici kolaylık maliyetleri, hizmet çeşitliliği ve bölümler arası erişim ve iletişim gibi faktörlerin etkisibulunmaktadır (Aksoy ve Bayramoğlu, 2008: 85).

Kurumsal imaj, pazarlama araştırmacıları tarafından daha çok dış müşteriler açısından ele alınmıştır. Örgütsel açıdan ise, kurumsal imajın daha çok örgütün iç müşterileri, özellikle de örgüt üyeleri açısından önem kazanmakta olduğu görülmektedir (Gürbüz, 2010: 231). Kurumsal imaj, insanların zihinlerinde var olan örgütle ilgili izlenimlerinin toplamı olarak tanımlanabilir (Dowling, 1993: 104) ve bu tanım içerisine hem dış müşteriler dediğimiz potansiyel işletme çalışanları ile potansiyel müşteriler hem de işletmenin iç müşterileri dediğimiz mevcut çalışanlar ve yöneticiler girmektedir.

Kurumsal imaj kavramı ve bu kavramla yakından ilgili olan kimlik, itibar gibi kavramların kısa açıklamalarından sonra bunların iş, meslek ve firma tercihlerine olan etkilerine değinmekte yarar vardır. Öğrencilerin iş ve meslek tercihlerini nasıl yaptıkları ve bu tercihleri yaparken hangi kriterlerin etkili olduğuna yönelik Türkçe yazında birçok araştırma yapılmaktadır. Öğrenciler mesleklerini ve o mesleği icra edecekleri firmaları seçerken belli başlı bazı özellikler aramakta ve kurumun imajı, kimliği, kültürü, kişilerin işletmeyi algılama düzeyleri seçim yapmada etkili olmaktadır.

Örneğin, Pekkaya ve Çolak'ın (2013) öğrencilerin meslek seçimi üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğuna yönelik yaptıkları araştırma sonucunda öğrencilerin meslek seçerken sırasıyla iş güvencesi, meslek kazançları ve kariyer imkânları kriterlerine çok önem verdikleri görülmüştür. Çelik ve Üzmez'in (2014: 102) "Çağrı Merkezi Hizmetleri" mesleğine ilişkin yaptıkları araştırma sonuçlarına göre ise katılımcıların %33'ünün bu mesleği seçmelerinin tamamen kendi tercihleri olduğu, %64'ünün başkalarının tavsiyeleri sonucunda bu mesleği tercih ettikleri, bunlar arasında okul ve/veya dersane öğretmenlerinin en yüksek oranda etkili olduğu görülmüştür. Benzer

şekilde Keser'in (2006) "Çağrı merkezi çalışanlarında iş yükü düzeyi ve iş doyumu ilişkisini" araştırdığı çalışmasında bu mesleğin imajının pekte iyi olmadığı ve çalışma ve örgüt psikolojisi uzmanları tarafından yoğun eleştirilere maruz kaldığı belirtilmektedir.

Arslan'ın (2002: 6) "Üniversite gençlerinin mesleki tercihleri" üzerine yaptıkları araştırmaya göre "üniversiteyi bitirdikten sonraki mesleki idealiniz nedir sorusuna öğrencilerin verdikleri yanıtlar önem derecesine göre birinci derecede önceliği kendi işini kurma (%45,6), ikinci derecede önceliği özel sektörde çalışma (%25,8), üçüncü derecede önceliği akademisyenlik (%8), dördüncü derecede önceliği ise baba mesleğini sürdürme (%7,6) almıştır.

Dinçer, Akova ve Kaya'nın öğrencilerin kariyer planları üzerine yaptıkları araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin çoğunluğunun gelecekte eğitime devam etmek istediğini, gelecek beş ve on beş yıllık süreç göz önüne alındığında, öğrencilerin beş yıl içerisinde orta kademedede, on beş yıl içerisinde ise üst kademedede kendilerini görmek istedikleri görülmektedir (2013: 47).

3. Algı Yönetimi Kavramı

Kurumsal imaj ve imajla ilgili bir kavram olan kurumsal itibardan bahsederken, algı kavramını da tanımlamak ve kurumsal imaja olan katkıları ve etkilerini de belirtmek gerekir. Algı, insanların çevresinde yer alan uyarılara anlam vermesürecidir. Algı ayrıca; dış dünyadan gelen uyarıların, zihinsel olarak yorumlanması olarakta tanımlanabilir. Algılar; ne gördüğümüzü, nasıl yorumladığımızı, neye inandığımızı, nasıl davrandığımızı bize göstermektedir. Algı, hemdoğuştan gelen yetenekler ve sonradan öğrenilen becerilerin birleşimidir, hemde doğuştan gelen yeteneklerin öğrenme ile şekillenerek gelişmesidir (Bakan ve Kefe, 2012: 21-22).

Eren (2010: 70) algı sürecini etkileyen faktörleri 3 başlıkta toplamaktadır:

1. Algılayan bireyin özellikleri (bireyin kişiliği, kişisel özellikleri, geçmişte yaşamış olduğu tecrübeler)
2. Algılanan nesnenin özellikleri (kişi, eşya, olay, canlı ve cansız varlıklar)
3. Algılama ortamı (algılama sürecinin yaşandığı fiziksel, sosyal ve örgütsel çevre koşulları).

Farklı yönelimler, algı mekanizmasının farklı taraflarının görülmesini sağlamaktadır. Örneğin; bir köprüye baktığında bir metalürji uzmanı, köprü'nün meydana gelmesini sağlayan demir gibitamamlayıcı unsurları dikkate alırken; bir inşaat mühendisi tüm yapıntaşıyabileceği maksimum taşıma kapasitesini dikkate alır. Bir şehirplanlamacısı ise, köprüdeki trafik akışının sorunsuz bir şekilde sağlanıpsağlanamayacağını dikkate alır. Kısaca kişilerin sahip oldukları bilgiye göre konuyu farklı açılardan değerlendirdikleri ve farklı hassasiyetlerle olaylara, nesnelere ve durumlara yaklaşımları söylenebilir (Bakan ve Kefe, 2012: 22).

Algı kavramı, yönetilmesi gereken bir süreci ifade eder. Planlanmış eylemler dizisi olan algı yönetiminde bazı araçların kullanılması kaçınılmazdır. Özellikle ülkeler başka ülkeler üzerinde fikirlerini onaylatmak veya bazı olumsuzluklara karşı oluşabilecek tepkileri yumuşatmak için çeşitli örtbas, yalanlama ve manipülasyon tekniklerini kullanmaktadırlar.

Siegel özellikle şu faktörlerdendolayı kişilerin hassasiyetlerinin arttığını ya da bazı önemli olaylara, skandallara ve olumsuzluklara karşı hassasiyetlerinin azaldığını belirtmektedir (2005: 120-122):

- Küresel medya
- Sürekli haber döngüsü
- Anlık haber bildirme
- Gerçek zamanlı bilgi
- İnternet
- Haber hazırlama kolaylığı

Çalışmamızın konusu kapsamında değerlendirildiğinde potansiyel çalışanlar (başka işletmelerde çalışanlar, yeni mezunlar, işsizler vs.) medyada çıkan haberlere ve bu haberlerin döngüsüne göre, internet kullanım sıklıklarına göre ve çevre ile olan etkileşimlerine (o işletmede çalışan yakınlarının, o işletme ile alışveriş yapmış bir arkadaşının veya ailesinin etkisine) göre işletmeler hakkında farklı algılamalara ve tutumlara sahip olacak ve bunun neticesinde de işletmeleri (olumlu veya olumsuz olarak) farklı değerlendireceklerdir. Bu bağlamda bireylerin bir işletme hakkında tek bir kurumsal imaj algısına değil, çeşitli uyarıların ve çevrenin etkisiyle birçok ve çeşitli algılara sahip olduğunu söyleyebiliriz (Koçak, 2014: 72). İşletmelerin uzun dönemde varlıklarını devam ettirebilmeleri değer zincirinde farklılıklar oluşturmalarına ve paydaşları tarafından farklı

algılanmalarına bağlıdır. Dolayısıyla bir işletmenin ne olduğu kadar ilgili çevrede nasıl algılandığı da önemlidir (İbicioğlu, 2005: 59).

Algı yönetimi, hedef kitleleri kendi çıkarları ve kendi hedefleri doğrultusunda kullanacakları birer unsur haline getirmek amaçlı bir iletişim disiplini olarak tanımlanmaktadır. Algı yönetiminin özünü “ikna ve inandırma faaliyetleri” oluşturmaktadır. Bu çerçevede tarih boyunca gerek fert bazında gerekse de kurumsal bazda hedef kitleleri etkilemek için bu metot kullanılmıştır (Öksüz, 2013: 12). Amerikalı siyasetçi Henry Kissinger, “bir şeyin gerçek olması pek o kadar önemli değildir, fakat gerçek olarak algılanması çok önemlidir” sözüyle bizlere algı yönetiminin ne kadar etkili olabileceğini açıklamaktadır.

Bu anlamda kurumsal algı yönetimi, kuruma ilişkin algıları etki ve kontrol altına almak için tasarlanır. Örneğin, 1996 yıllarında Ulusal Silah Derneği kamusal alandaki imajının ve algısının oldukça düşük noktalarda olduğunu keşfetti. 1871 yılında kurulan bu dernek daha sonra yaptığı halkla ilişkiler çalışmaları ve kullandığı algı yönetimi araçları sayesinde derneğe duyulan negatif tutumu pozitif çevirmeyi başardı. Önceleri olimpiyat ve spor oyunları gibi yarışmalarda oyuncuları ve sporcuları destekleyen kuruluş daha sonra odak noktasını silah kontrolü üzerinde söz sahibi olan politikacılara kaydırıldı. Ve silah kontrolü üzerindeki politikacılarda yaptıkları açıklamalar ve verdikleri röportajlarda silah gücünün öneminden bahsederek, bir ülke için silah üreten bir işletmenin ne kadar onurlu bir iş yaptığına ve ülkesinin güvenliği için çalıştığına vurgu yaparak kuruluşun halk nezdindeki algısını değiştirmeye çalıştı (Elsbach, 2003: 298).

Algı yönetimindeki araçlar; örgütsel düzeyde imaj (mevcut algının geçerli ve güvenilir olması), itibar (sürekli zor bir rakip olarak görülme) ve kimliği (küçülme esnasında yaşanan aitlik duygusu ile kurumun ekonomik performansını etkileyen karar verme yetkisini) içerir. Kısacası imaj, itibar ve kimliğin, bir işletmenin algı yönetiminin oluşturulması bakımından bünyesinde var olması ve odaklanılması gereken önemli üç fonksiyon olduğu söylenebilir (Elsbach, 2003: 300).

ABD Savunma Bakanlığı tarafından kurumsal algı yönetimi kavramının tanımı şu şekilde yapılmıştır; “seçilmiş bilgileri yabancı izleyicilere yönelik olarak yalanlama ve/veya bildirme, onların duygu, düşünce, inançlarını, amaçlarını etkileme ve değiştirme ve bunun her düzeyde ve her türlü istihbarat sistemi kurarak doğru projeksiyonları, operasyon güvenliğini, örtbas etmeyi, aldatmayı ve psikolojik operasyonları bir araya getirme faaliyetleridir”. (Siegel, 2005: 118).

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Günümüz iş dünyasında, kurumların potansiyel çalışanları kuruma çeken faktörleri tespit etmesi giderek önem kazanmaktadır. Kurumsal çekiciliğin göstergeleri olarak kurumsal prestij ve imajın altın çizilmesi bu anlamda önem taşımaktadır. Potansiyel çalışanların kuruma çekilmesi açısından kurumsal başarıya ulaşılmasında; işe başvuran adayların, kurumun çekicilik algısını da içeren izlenimleri anahtar rol üstlenmektedir. Çekicilikteki kurumsal faktörleri inceleyen araştırmacılar, potansiyel çalışanların bir kurumu çekici olarak görmesinin, çalışan adaylarının kurumun imajına ilişkin algısı (kurumun objektif ve kişisel algılanma biçimleri) tarafından etkilendiğini tespit etmişlerdir.

Bu araştırmanın amacı, Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi öğrencilerinin “kurumsal imaj algılamalarını” belirlemek ve imaj algısının firma tercihleri üzerindeki etkisini araştırmaktır. Aynı zamanda kurumsal imaj algılamalarının cinsiyet, aile geliri, okudukları bölüm ve çalışmayı düşündükleri sektöre göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymakta bu çalışmanın alt amaçları arasında sayılabilir. İlave olarak, araştırma kapsamında kullanılan Harris-Fombrun İtibar Katsayısı ölçeğine göre ortaya çıkan boyutlardan hangisinin en önemli olduğunu ve öğrencilerin daha çok hangi sektörde (özel-kamu sektörü) çalışmak istediklerini veya kendi işyeri sahibi olmayı isteyip istemediklerinin öğrenilmesi de amaçlanmaktadır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmanın evrenini Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına son sınıfta okuyan öğrencilerin alınma nedeni, artık okulu bitirecek olmaları ve diğer sınıflarda okuyan öğrencilere nazaran daha çok iş kaygısı taşıyor olmalarıdır. Mezun olmaya yakın bu öğrencilerin sıklıkla iş başvurusu yaptıkları göz önüne alınarak, yaptıkları iş ve işletme tercihlerinde kurumsal imaj algısının etkisini ölçmek amaçlanmıştır. Sav (2008: 63) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi işletme fakültesinden mezun olan bir öğrencinin üç çeşit kariyer yolu olduğunu söylemekte ve bunları Kamu Kurum ve Kuruluşları, Özel Sektör ve

Girişimcilik olarak belirtmektedir. Aynı şekilde diğer bölümlerden mezun olan öğrencilerinde (iktisat, kamu yönetimi, ekonometri vb.) benzer kariyer olanaklarına sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmada yapılandırılmış anket formu kullanılmış olup, anket sorularının hazırlanmasında Boztepe'nin (2006) yaptığı çalışmadan yararlanılmıştır. Anketler son sınıflarda okuyan öğrencilere girecekleri dersten önce dağıtılarak cevaplanması sağlanmıştır.

Anketin birinci bölümünde öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır (yaş, cinsiyet, hane geliri vs.). İkinci bölümünde öğrencilerin bir iş başvurusunda bulunurken hangi kaynaklardan yararlandıkları sorulmuş ve bu kaynakların başvurularına olan etki dereceleri ölçülmeye çalışılmıştır. Anketin son bölümünde ise bir işletmeyi kurumsal imaj yönünde değerlendirebilmeki için gerekli olan duygusal çekicilik, ürün ve hizmet kalitesi yönünden çekicilik, liderlik yönünden çekicilik, yönetsel açıdan çekicilik, finansal performans yönünden çekicilik ve sosyal performans yönünden çekicilik unsurlarından oluşan "Harris – Fombrun İtibar Katsayısı Bileşenleri" ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte yer alan 24 ifadeye öğrencilerin katılım düzeyleri, 1=Kesinlikle katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Ne katılıyorumne katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum şeklinde belirtmeleri istenmiştir. Araştırma kapsamında geliştirilen ve sınanacak hipotezler şu şekildedir

H₁: Kurumsal imaj boyutları ile öğrencilerin cinsiyetleri arasında bir ilişki bulunmaktadır

H₂: Kurumsal imaj algılamaları öğrencilerin aile gelirlerine göre farklılaşmaktadır

H₃: Kurumsal imaj algılamaları öğrencilerin okudukları bölüme göre farklılaşmaktadır

H₄: Kurumsal imaj algılamaları öğrencilerin çalışmayı düşündükleri sektöre göre farklılaşmaktadır

H₅: Çalışmak istenen sektörle öğrencilerin önemseydiği kurumsal imaj boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde araştırmada sorulan demografik soruların ve diğer değişkenlerin frekans ve yüzde analizleri gibi tanımlayıcı istatistikler ile çeşitli değişkenlerin birbiriyle ilişkisini ve farklılıklarını açıklayacak parametrik testler ve hipotez testleri açıklanacaktır.

Tablo 1. Bazı Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Cevap Seçenekleri	Frekans	Yüzde
Aile geliriniz	2.000 TL ve altı	86	28,7
	2.001-3.000 TL	111	37,0
	3.001-4.000 TL	57	19,0
	4.001-5.000 TL	21	7,0
	5.001 TL ve üstü	25	8,3
	Toplam	300	100,0
Cinsiyetiniz	Kadın	189	63,0
	Erkek	111	37,0
	Toplam	300	100,0
Mezuniyetten sonra eğitime devam edecek misiniz?	Evet	165	55,0
	Hayır	135	45,0
	Toplam	300	100,0
Hangi bölümde okuyorsunuz?	İşletme	203	67,7
	Uluslararası Ticaret	33	11,0
	Yön. Bilişim Sis.	8	2,7
	Sağlık Yönetimi	34	11,3
	Uluslararası İlişkiler	19	6,3
	Sigortacılık	3	1,0
Toplam	300	100,0	
En çok hangi sektörde çalışmayı isterdiniz?	Kamu sektörü	94	31,3
	Özel sektör	11	3,7
	Kendi işimi kurmak	95	31,7
	Toplam	300	100,0
İş ilanlarında deneyim aranmasını	Deneyim	205	68,3
	aranmamalıdır	95	31,7

nasıl karşılıyorsunuz?

aranmalıdır

Toplam

300

100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile geliri çoğunlukla (%37,0 ile) 2.001-3.000 TL arasındadır. Hemen arkasından %28,7 ile 2.000 TL ve altı gelire sahip ailelerin çocukları takip etmektedir. Cevapları birleştirdiğimizde 2.001-4.000 TL arası gelire sahip ailelerin yarısından çoğunu oluşturduğu görülmektedir (%56). Cinsiyet bakımından değerlendirildiğinde kadın öğrencilerin oranı %63, erkek öğrencilerin oranı ise %37'dir. Araştırmaya katılanların çoğunluğu işletme bölümünde okumaktadır (%67,7). Bunu sırasıyla Sağlık yönetimi (%11,3), Uluslararası ticaret (%11,0) ve Uluslararası ilişkiler (%6,3) takip etmektedir. Öğrenciler özel sektörde çalışmayı daha çok istemektedir (%37 oranı ile). Kamu sektöründe çalışmak isteyenlerle (%31,3), kendi işini kurmak isteyenler (%31,7) arasında çok az yüzdelik bir fark ortaya çıkmıştır. Öğrencilere mezuniyetten sonra eğitimlerine devam etmek isteyip istemedikleri sorulmuş ve katılımcıların büyük çoğunluğu mezuniyetten sonra lisansüstü bir programa başlamak istediklerini ve bu vesile ile eğitimlerine devam etmek istediklerini belirtmiştir. İş ilanlarında deneyim aranmasını nasıl karşılıyorsunuz sorusuna ise katılımcılar, üniversiteden yeni mezun olmuş kişiler için deneyim aranmaması gerektiğini belirtmişlerdir (%68,3 ile). Deneyimin önemli olduğunu, bu yüzden iş başvurularında deneyim şartının aranması gerektiğini belirtenlerin yüzdesi ise 31,7'dir.

Tablo 2. Kurumsal İmaj Sorularına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Cevap seçenekleri	Frekans	Yüzde
Bir işletmenin en çok hangi alanda kurumsal imaja sahip olmasını istersiniz?	Tüketicileriyle kurduğu duygusal yakınlık	27	9,0
	Sosyal sorumluluk	37	12,3
	Finansal performans	58	19,3
	Ürün ve hizmetlerde marka olması	83	27,7
	İyi okullardan mezun yöneticiler tarafından yönetiliyor olması	15	5,0
	Güçlü bir pazar payına sahip olması	80	26,7
	Toplam	300	100,0
Kurumsal işletme kavramından anladığınız nedir?	Esnek çalışma saatleri	13	4,3
	İyi maaş ödenen	14	4,7
	Anlayışlı yöneticiler	18	6,0
	İyi prim/ödüllendirme sistemi	17	5,7
	Uygun çalışma ortamı	47	15,7
	Hizmet içi eğitim ve kariyer imkânları	81	27,0
	Profesyonel yöneticiler	21	7,0
	Görev ve iş tanımları belli olan işletme	59	19,7
	Ast-üst ilişkileri ciddi ve resmi olan	19	6,3
	Bütün faaliyet ve hesapları şeffaf olan	11	3,7
Toplam	300	100,0	

Kurumsal imajla ilgili sorulan, bir işletmenin en çok hangi alanda kurumsal imaja sahip olmasını isterdiniz sorusuna katılımcıların çoğu (%27,7) sunduğu ürün ve hizmetlerde marka olması cevabını vermişlerdir. Bunu sırasıyla, %26,7 ile güçlü bir pazar payına sahip olması, %19,3 ile

finansal performans bakımından imajı olması ve %12,3 ile sosyal olarak sorumlu olan ve bu alanda işletmelerin kurumsal imajının olmasını önemsemişlerdir. En az yüzdeyle “iyi okullardan mezun yöneticiler tarafından yönetiliyor olması (%5,0)” ve “tüketicileriyle kurduğu duygusal yakınlık (%9)” seçenekleri kurumsal imaj yönünden en az önemsenen özellikler olmuştur. Katılımcılara “kurumsal işletme” kavramından ne anladıkları sorulmuş ve en çok “hizmet içi eğitim veren, kariyer imkânları geniş olan işletme (%27)”, “görev ve iş tanımları belli olan işletme (%19,7)” seçeneklerini işaretlemişlerdir. Öğrenciler, kurumsal işletme denince algısal olarak onlara sunulan kariyer imkânları ve hizmet içi eğitim ile görev ve tanımlarda kesinlik akıllarına geldiği ve bu tür işletmeleri kendi zihinlerinde kurumsal işletme olarak belirledikleri görülmektedir. “Bütün faaliyet ve hesapları şeffaf olan işletme” ile “esnek çalışma saatleri olan işletme” kurumsal işletme algısında en az akla gelen kavramlar arasında yer almıştır.

Tablo 3. İş Ararken Öğrencilerin En çok Etkilendikleri Faktörlerin Önem Derecesi

İş aramak istediğinizde en çok hangi faktörlerden etkilenir ve işletme tercihlerinizi neye göre yaparsınız	1.	O kurumda daha önce çalışmış veya hala çalışan kişiler	%42,7 (128 kişi)
	2.	Arkadaş ve tanıdıkların tavsiyesi	%28 (84 kişi)
	3.	Kurumsal web siteleri	%30,3 (91 kişi)
	4.	Sosyal medyada kurumla ilgili yapılan yorumlar	%30 (90 kişi)
	5.	Gazete, dergi, TV gibi kitle iletişim araçları	%27 (81 kişi)

*** Bu tablo her bir maddenin ayrı ayrı frekansları alınarak ve her bir maddede en yüksek yüzdeye bakılarak yazar tarafından tek bir tablo haline getirilmiştir.**

Öğrenciler iş aramak istediklerinde veya işletme tercihinde bulunurken en çok o işletmede daha önce çalışmış veya halen çalışan kişileri dikkate almakta ve işletme çalışanlarını önemsemektedirler. Yapılan frekans analizi sonucunda öğrencilerin 1.ci sıraya koydukları ve en çok önemsedikleri faktör %42,7 ile “o işletmede çalışan veya daha önce çalışmış kişiler” olurken, 2.ci sırada %28 ile arkadaş ve tanıdıkların tavsiyesi gelmektedir. Öğrenciler yine iş ararken çevrelerinin tavsiyelerine uymakta ve çevrelerinin etkisi altında kalmaktadır. 3.cü sıraya koydukları ve iş ararken orta düzeyde önemli gördükleri faktör “kurumsal web siteleridir”. İşletmelerin kurumsal web siteleri iş ararken öğrencileri işletme içinde çalışanlar veya tanıdık tavsiyesi kadar etkileyememekte ve bir tercih nedeni olamamaktadır. En son sırada olan ve en az önemli faktör olarak görülen ise “Gazete, dergi TV gibi kitle iletişim araçları” olmuştur. Öğrencilerin iş ararken veya işletme tercihlerinde en az başvurdukları kaynak kitle iletişim araçları olarak görülmüştür.

Tablo 3. Faktör Analizi ve Ortaya Çıkan Boyutlar

Boyut	Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alpha
Ürün-Hizmet Çekiciliği (Özdeğer=8,543)	3.İş ararken çalışacağım işletmeye olumlu duygular besliyor olmama dikkat ederim	0,660	50,252	0,906
	4. Kaliteli ürün ve hizmet üreten işletmeler tercihimdir	0,685		
	5. Ürün - hizmetlerin arkasında duran işletmeleri tercih ederim	0,693		
	6. Bir işletmenin piyasaya yenilikçi ve yaratıcı ürünler sunması beni heyecanlandırır	0,726		
	7. Bir işletmenin ürün ve hizmetlerinin değer taşıyor olması benim için önemlidir	0,776		
	11.İyi yönetildiğine inandığım bir işletmede çalışmak isterim	0,600		
Sosyal İyi Niyet Çekiciliği (Özdeğer= ,814)	15. Kaliteli ve kalifiye çalışanların olduğu işletmeyi tercih ederim	0,692	6,993	0,768
	21.Sosyal sorumlulukta işletmenin iyi niyete sahip olması o işletmede çalışmam için yeterli bir sebeptir	0,895		
Finansal Çekicilik	22.Topluma katkı sağlamayı kar elde etmekten önemli gören işletmelerde çalışmayı isterim	0,828	5,265	0,632
	İder bir işletmede çalışmak isterim	-0,467		
	16.İyi bir maaş ödeme vaadinde bulunan işletmeyi	-0,818		

(Özdeğer= ,895)	tercih ederim			
Toplumsal Çekiciliği (Özdeğer=1,184)	19.Toplumun sorunlarına karşı duyarlı işletmelerde çalışmayı tercih ederim	-0,808	4,791	0,812
	20.Çevre, eğitim, sağlık ve sanat gibi konulara destek veren işletmelerin bendeki algısı olumludur	-0,800		
Duygusal Çekicilik (Özdeğer= ,709)	1.İş ararken tercih edeceğim işletmenin diğer insanlar tarafından da sevilen bir işletme olmasına önem veririm	0,839	4,170	0,836
	2.Hayranlık ve saygı duyulan bir işletmede çalışmak benim için önemlidir	0,714		
Algı Çekiciliği (Özdeğer= ,649)	10.Herkesin çalışmak isteyeceği bir işletmede çalışmak beni mutlu eder	0,656	3,783	0,612
	18.Hissedarları ve paydaşları tarafından güçlü finansal performansa sahip olarak algılanan işletmeleri tercih ederim	0,701		

Toplam Açıklanan Varyans %72,357

KMO=0,948>0,60; Cronbach Alfa=0,956 ve Barlett Küresellik testi ($X^2= 3856,808$; sd=210; p= 0,000)

Ölçeğin yapı geçerliliğini ortaya koymak için açıklayıcı (açımlayıcı) faktör analizi uygulanmış ve Varimax dik döndürme yöntemi seçilmiştir. Faktör analizi sonucunda değişkenler toplam açıklanan varyansı % 72,357olan 6 faktör altında toplanmıştır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek ve faktör analizine uygun olup olmadığını öğrenmek amacıyla yapılan KMO (0,948) ve Barlett Küresellik testlerinin (p=0,000) ve Cronbach Alfa değerlerinin (0,789) yüksek çıktığı görülmüş ve bunun sonucunda ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu anlaşılmıştır. Ölçekte yer alan ifadelerden 8, 12, 13, 14, 17, 23, 24 ifadeler birden fazla faktöre yüklendiği ve faktör yükleri birbirine yakın olduğu için analizden çıkarılmıştır. Ölçeğin faktör analizi değerlendirilmesinde değişkenlerin faktör içerisindeki ağırlığını gösteren faktör yüklerinin yüksek olmasına, aynı değişken için faktör yüklerinin birbirine yakın olmamasına dikkat edilmiştir.Faktör analizinde bir diğer önemli kriter açıklanan varyansın yüzdesidir. Bu çalışmada kullanılan ölçekte faktörlerin %52'si toplam varyansın açıklanmasına katkıda bulunmaktadır. Açıklanan varyansın toplam varyans üzerinden %50'yi geçiyor olması faktör analizinin önemli bir kriteridir. Çünkü oluşturulan faktör yapısı toplam değişken varyansının yarısından azını açıklıyor ise temsil yeteneğinden söz etmek yanlış olur (Yaşlıoğlu, 2017: 77).Ayrıca ölçeğin çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında verilerin +1,5 ile - 1,5 arasında dağıldığı dolayısıyla normallik varsayımını sağladığı da görülmüştür. Bazı yazarlar bu değerlerin -2 ile +2 arasında olabileceğini belirtmiştir (George ve Mallery, 2000). Bu varsayımdan hareketle çalışmada Anova, T-testi, Ki-kare gibi parametrik testler kullanılabilir. Aşağıdaki tabloda araştırmada kullanılan ölçekte ortaya çıkan alt boyutların basıklık ve çarpıklık değerleri gösterilmektedir.

Tablo 4. Kurumsal İmaj Boyutları ile Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair t-Testi

	Grup	N	Ort.	Ss	F	p
Ürün – Hizmet Çekiciliği	Kadın	189	4,14	0,700	4,761	0,025
	Erkek	111	3,92	0,853		
Sosyal iyi Niyet Çekiciliği	Kadın	189	3,76	0,973	2,747	0,124
	Erkek	111	3,57	1,055		
Finansal Çekicilik	Kadın	189	4,23	0,803	2,751	0,005
	Erkek	111	3,94	0,959		
Toplumsal Çekicilik	Kadın	189	4,15	0,847	1,121	0,074
	Erkek	111	3,96	0,971		
Duygusal Çekicilik	Kadın	189	4,06	0,915	17,593	0,004
	Erkek	111	3,68	1,183		
Algısal Çekicilik	Kadın	189	4,00	0,888	1,173	0,019
	Erkek	111	3,75	0,889		

Cinsiyete göre öğrencilerin kurumsal imaj algılamalarına bakıldığında, yapılan T-testi sonucunda aralarında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuş ve kadın ve erkeğin işletmelerin kurumsal imaj algılamalarının birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Buna göre kadınlar bütün kurumsal imaj boyutlarında (ürün-hizmet çekiciliği, finansal çekicilik, duygusal çekicilik ve algısal

çekicilik boyutlarında) erkeklere göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Özellikle finansal ve toplumsal olarak çekici işletmelere yönelik imajları daha olumlu olurken, en düşük ortalamaya sosyal iyi niyet çekiciliği sahiptir. Erkekler ise toplumsal ve finansal olarak çekici işletmelerin imajlarını olumlu olarak algılamaktadır.

Tablo 5. Kurumsal İmaj Algılamalarının Öğrencilerin Aile Gelirlerine Göre Farkını Belirlemeye Yönelik ANOVA Analizi

Özellik	Grup	N	Ort	ss	F	p	Fark
Ürün – Hizmet Çekiciliği	2.000 TL ve altı	86	4,19	0,669	3,852	0,005	1>5 2>5 3>5
	2.001 – 3.000 TL	111	4,07	0,688			
	3.001 – 4.000 TL	57	4,09	0,840			
	4.001 – 5.000 TL	21	4,00	0,832			
	5.000 TL üstü	25	3,53	0,983			
Sosyal İyi Niyet Çekiciliği	2.000 TL ve altı	86	3,94	0,905	3,174	0,014	1>5
	2.001 – 3.000 TL	111	3,62	1,060			
	3.001 – 4.000 TL	57	3,59	0,979			
	4.001 – 5.000 TL	21	3,85	0,950			
	5.000 TL üstü	25	3,22	1,031			
Finansal Çekicilik	2.000 TL ve altı	86	4,21	0,886	2,236	0,065	1>5
	2.001 – 3.000 TL	111	4,13	0,860			
	3.001 – 4.000 TL	57	4,16	0,857			
	4.001 – 5.000 TL	21	4,16	0,483			
	5.000 TL üstü	25	3,64	1,075			
Toplumsal Çekicilik	2.000 TL ve altı	86	4,22	0,831	2,372	0,052	1>5
	2.001 – 3.000 TL	111	4,04	0,889			
	3.001 – 4.000 TL	57	4,14	0,880			
	4.001 – 5.000 TL	21	4,16	0,747			
	5.000 TL üstü	25	3,62	1,183			
Duygusal Çekicilik	2.000 TL ve altı	86	4,07	0,905	3,578	0,007	1>5 2>5 3>5
	2.001 – 3.000 TL	111	3,92	1,024			
	3.001 – 4.000 TL	57	4,01	1,030			
	4.001 – 5.000 TL	21	3,90	1,135			
	5.000 TL üstü	25	3,22	1,225			
Algısal Çekicilik	2.000 TL ve altı	86	4,04	0,794	2,914	0,022	1>5 3>5
	2.001 – 3.000 TL	111	3,86	0,946			
	3.001 – 4.000 TL	57	4,03	0,849			
	4.001 – 5.000 TL	21	3,88	0,947			
	5.000 TL üstü	25	3,40	0,912			

İşletmelerin kurumsal imaj algılamalarının aile gelirlerine göre farkını belirlemeye yönelik yapılan ANOVA analizi sonucunda aile gelirine göre imaj algılamalarının farklılaştığı ve gelir ile imaj algısı arasında istatistiksel bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür ($p<0,05$). Buna göre kaliteli ürün ve hizmetler üreten, sosyal iyi niyete sahip, duygusal ve algısal olarak çekici işletmelerin imaj algılamalarının daha olumlu olduğu ve buna ilişkin ortalamalarının daha yüksek çıktığı görülmektedir. Kaliteli ürün ve hizmetler üreten, ürettiği ürün ve hizmetlerin arkasında duran, herkes tarafından sevilen ve saygı duyulan, değer yaratan işletmelerin kurumsal imaj algıları aile geliri düşük çıkan öğrenciler tarafından daha olumlu algılanmaktadır. Aile geliri yüksek olan öğrenciler işletmenin ürün-hizmet veya duygusal yönden çekici olmasını aile geliri düşük olan öğrenciler kadar önemsememektedir. Benzer şekilde aile geliri 2.000 TL ve altı ile 3.001-4.000 TL arası olan öğrenciler işletmelerin algısal çekiciliğini önemsemekte ve bu tür işletmelerin kurumsal imaj algılamalarını daha olumlu olarak değerlendirmektedir.

Tablo 6. Kurumsal İmaj Algılamalarının Öğrencilerin Okudukları Bölümlere Göre Farkını Belirlemeye Yönelik ANOVA Analizi

Özellik	Grup	N	Ort	ss	F	p	Fark
Ürün – Hizmet Çekiciliği	İşletme	203	4,03	0,784	2,103	0,065	
	Uluslararası	33	3,89	0,790			
	Yönetim Bilisim	8	4,01	0,327			
	Sağlık Yönetimi	34	4,16	0,696			

	Uluslararası	19	4,54	0,673			
	Sigortacılık	3	3,90	0,359			
Sosyal İyi Niyet Çekiciliği	İşletme	203	3,71	0,964	2,526	0,029	5>6
	Uluslararası	33	3,46	1,110			
	Yönetim Bilisim	8	3,56	0,863			
	Sağlık Yönetimi	34	3,61	1,022			
	Uluslararası	19	4,26	1,147			
	Sigortacılık	3	2,50	0,000			
Finansal Çekicilik	İşletme	203	4,08	0,884	2,008	0,078	
	Uluslararası	33	3,98	1,056			
	Yönetim Bilisim	8	3,81	0,923			
	Sağlık Yönetimi	34	4,35	0,645			
	Uluslararası	19	4,57	0,593			
	Sigortacılık	3	4,00	0,866			
Toplumsal Çekicilik	İşletme	203	4,10	0,890	2,046	0,072	
	Uluslararası	33	3,80	0,959			
	Yönetim Bilisim	8	3,56	0,623			
	Sağlık Yönetimi	34	4,35	0,621			
	Uluslararası	19	4,21	1,182			
	Sigortacılık	3	3,66	1,258			
Duygusal Çekicilik	İşletme	203	3,90	0,998	1,581	0,165	
	Uluslararası	33	3,57	1,173			
	Yönetim Bilisim	8	4,25	0,597			
	Sağlık Yönetimi	34	4,19	0,969			
	Uluslararası	19	4,15	1,364			
	Sigortacılık	3	4,00	0,500			
Algısal Çekicilik	İşletme	203	3,89	0,866	1,583	0,165	
	Uluslararası	33	3,83	1,028			
	Yönetim Bilisim	8	3,50	0,886			
	Sağlık Yönetimi	34	3,94	0,975			
	Uluslararası	19	4,39	0,774			
	Sigortacılık	3	3,66	0,288			

İşletmelerin kurumsal imaj algılarının öğrencilerin okudukları bölümlere göre farkını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonucunda sosyal iyi niyet boyutuyla okunan bölüm arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p < 0,05$). Buna göre uluslararası ilişkiler bölümünde okuyan öğrenciler sosyal iyi niyete sahip işletmelerin kurumsal imajlarını daha olumlu değerlendirmiş ve buna dair ortalamaları daha yüksek çıkmıştır. Sigortacılık bölümünde okuyan öğrencilerin bu imaj boyutu en düşük ortalamaya sahip bölüm olarak görülmüştür. Yani sigortacılık bölümünde okuyan öğrenciler işletmelerin sosyal iyi niyete sahip olmalarının kurumsal imaj algılamalarında bir etkisi olmadığını görmekteyiz. Ürün-hizmet çekiciliği, finansal, toplumsal, duygusal ve algısal çekicilik ile öğrencilerin okudukları bölüm arasında anlamlı farklılıklar gözlenmemiştir.

Tablo 7. Kurumsal İmaj Algılamalarının Öğrencilerin Çalışmayı Düşündükleri Sektöre Göre Farkını Belirlemeye Yönelik ANOVA Analizi

	Grup	N	Ort.	Ss	F	p
Ürün – Hizmet Çekiciliği	Kamu sektörü	94	4,07	0,744	0,233	0,792
	Özel sektör	11	4,02	0,805		
	Kendi işimde	95	4,09	0,745		
Sosyal iyi Niyet Çekiciliği	Kamu sektörü	94	3,71	1,04	0,984	0,375
	Özel sektör	11	3,59	1,06		
	Kendi işimde	95	3,78	0,889		
Finansal Çekicilik	Kamu sektörü	94	4,12	0,850	1,411	0,246
	Özel sektör	11	4,22	0,867		
	Kendi işimde	95	4,01	0,900		
Toplumsal Çekicilik	Kamu sektörü	94	4,09	0,883	1,318	2,69

	Özel sektör	11	3,98	0,954		
	Kendi işimde	95	4,18	0,841		
Duygusal Çekicilik	Kamu sektörü	94	3,95	0,996	0,184	0,832
	Özel sektör	11	33,94	1,021		
	Kendi işimde	95	3,87	1,101		
Algısal Çekicilik	Kamu sektörü	94	3,87	0,872	0,209	0,811
	Özel sektör	11	3,89	0,922		
	Kendi işimde	95	3,95	0,892		

Kurumsal imaj algılamalarının öğrencilerin çalışmayı düşündükleri sektöre göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonucunda istatistiksel bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$). Buna göre ürün-hizmet çekiciliği, sosyal iyi niyet, finansal, toplumsal, duygusal ve algısal çekicilik gibi boyutlarla öğrencilerin çalışmayı düşündükleri sektör arasında kurumsal imaj algılamaları bakımından bir farklılık yoktur.

Tablo 8. Öğrencilerin Çalışmak İstedikleri Sektörle İşletmelerin En Çok Hangi Alanda Kurumsal İmaja Sahip Olmalarını İstedikleri Arasındaki İlişkiye Dair Ki-Kare Analizi

Çalışmak istenen sektör	Bölümü tercih etmenizden en etkili kişi kimdi?												Toplam	p
	Tüketiciyle kurulan yakınlık		Sosyal sorumluluk		Finansal performans		Ürün ve hizmetlerde marka olması		İyi yöneticiler tarafından yönetilmesi		Güçlü Pazar payına sahip olması			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Kamu sektörü	8	8,5	14	14,9	21	22,3	24	25,5	5	5,3	2	23,4	94	0,014
Özel sektör	9	8,1	7	6,3	26	23,4	23	20,7	8	7,2	3	34,8	111	
Kendi İşim	10	10,5	16	16,8	11	11,6	36	37,9	2	2,1	2	21,0	95	

İşletmelerin kurumsal imajının hangi alanda olması gerektiğinin öğrencilerin çalışmak istedikleri sektöre göre değişip değişmediği ve aralarında istatistiksel olarak bir ilişkinin olup olmadığını öğrenmek amacıyla yapılan Ki-kare analizi sonucunda p değerinin 0,05'ten küçük olduğunu ve işletmelerin kurumsal imaj alanlarıyla öğrencilerin çalışmayı düşündükleri sektör arasında bir ilişkinin olduğu anlaşılmıştır. Buna göre, kamu sektöründe çalışmayı düşünen öğrenciler işletmelerin ürettiği ürün ve hizmetlerde marka olmasını ve bu alanda kurumsal imaja sahip olmasını beklerken, özel sektörde çalışmayı düşünen öğrenciler işletmelerin güçlü bir pazar payına sahip olmasını ve finansal imaja sahip olmasını beklemektedir. Kendi işini kurmayı düşünen öğrencilerde kamu sektöründe çalışmayı düşünen öğrenciler gibi işletmelerin ürün ve hizmetlerinde iyi bir imaja sahip olmasını beklemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletme fakültesi öğrencilerinin işletmelere ait kurumsal imaj algılamalarını öğrenmek ve kurumsal imaj boyutlarından hangisine çok daha fazla önem verdiklerini belirlemek amacıyla yapılan araştırma sonucunda işletmenin ürettiği ürün ve hizmetlerde marka olmasını ve güçlü bir pazar payına sahip olmasını önemsedikleri görülmüştür. Bu alanlarda kurumsal imaja sahip işletmeleri öğrenciler daha olumlu ve çalışılabilir olarak değerlendirmektedir. En düşük imaj algısına “iyi okullardan mezun yöneticilere sahip işletmeler” sahiptir. Öğrenciler için bir işletmede iyi okullardan mezun bir yöneticinin çalışıyor olması yeterince önemsenmemekte ve kurumsal imaj algılamasında olumlu bir etki yaratmamaktadır. Bu anlamda işletmeler pazarda lider işletme olarak görünmenin ve üretilen mal ve hizmetlerde üstün kaliteyi yakalamanın avantajlarından yararlanabilirler. Mal ve hizmetlerin kalite algılamalarının işletmenin imaj algısını da etkilediği bu araştırma sonucunda söylenebilir. Öğrencilere kurumsal işletme kavramından ne anladıkları sorulduğunda ise en çok “hizmet içi eğitim ve kariyer olanakları sunan işletme” ve “görev ve iş tanımları belli olan işletme” cevaplarını

vermişlerdir. Bu anlamda işletmeler yeni mezun öğrencilere deneyimsiz olsalar bile kendilerini geliştirebilecekleri imkânlar sunmalı, eğitim ve seminerlerle istihdam pazarına katılmalarını sağlamalıdır. Ayrıca işletme büyüklüğüne bakılmaksızın işyerindeki görev ve sorumlulukların net olarak belirlenmesi “kurumsal” kelimesinin öğrenciler tarafındaki karşılığı olarak görülmektedir.

İş ararken en çok hangi faktörlerden etkilenir ve iş başvurunuzu neye göre yaparsınız sorusuna katılımcıların çoğu “o işletmede daha önce çalışmış veya hala çalışan kişilerden etkilenirim (%42,7)” cevabını vermiştir. Dolayısıyla iç müşteriler olarak adlandırılan personelin moral ve motivasyonu, işletme dışında olan ve potansiyel olarak görülen müşteri ve çalışanları da etkilemekte, onların işletmeye olan bakış açılarını şekillendirebilmektedir. Öğrencilerin iş başvurusu esnasında etkilendiği faktörlerden ikinci sırada %28 ile arkadaş ve tanıdıkların tavsiyesi gelmektedir. Bu seçenek aslında bir önceki seçeneği de barındırmaktadır. Bu tanıdık ve arkadaşların işletme içinde çalışan kişilerden oluşması muhtemeldir. Eğer değilse bile, tanıdık ve arkadaşların ilgili kurumda hala çalışan personel tanıdıkları/arkadaşları olabilir ve yine doğrudan değil belki ama dolaylı olarak işletme dışı paydaşların kurum hakkındaki algılamalarını, görüşlerini, düşüncelerini etkileyebilir. Üçüncü sırada %30,3 ile kurumsal web siteleri, %30 ile sosyal medyada kurumla ilgili yapılan yorumlar ve son sırada gazete, TV, dergi gibi kitle iletişim araçlarından duyurulan ilanlar gelmektedir.

Harris-Fombrun İtibar Katsayısı ölçeğinde yer alan 24 ifadeye faktör analizi uygulanmış ve analiz sonucunda 6 alt boyut ortaya çıkmıştır. Bunlar sırasıyla; ürün – hizmet çekiciliği, sosyal iyi niyet çekiciliği, finansal çekicilik, toplumsal çekicilik, duygusal çekicilik ve algı çekiciliği şeklinde isimlendirilmiştir. Orijinal ölçekte yer alan yönetsel çekicilik ve liderlik yönünden çekicilik boyutları bu araştırmada, ifadelerin başka faktörlere yüklenmesi ve ölçeğin uygulandığı örnekleme sosyal-kültürel farklılıklar, isimlendirme farklılığına yol açmıştır. Araştırmada uygulanacak analiz çeşitlerinin belirlenmesi için verilerin normal olarak dağılıp dağılmadığına bakılmış ve verilerin +1,5 ile – 1,5 arasında dağıldığı dolayısıyla normallik varsayımını sağladığı gözlemlenmiştir. Bunun sonucunda çalışmada ANOVA, t-testi, Ki-kare gibi parametrik analiz teknikleri uygulanabilmiştir.

Kurumsal imaj boyutları ile cinsiyet arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek için t-testi uygulanmış ve cinsiyet ile kurumsal imaj boyutlarının algılanması arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre bayan öğrencilerin ürün – hizmet çekiciliği, finansal, duygusal ve algısal çekicilik boyutlarında ortalamalarının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bayan öğrenciler erkeklere göre duygusal, algısal, finansal ve ürün-hizmet olarak çekici işletmeleri daha çok tercih etmekte ve bu imaj boyutlarına erkeklere göre daha fazla önem atfetmektedir. Finansal çekicilik, bayan öğrencilerin kurumsal imaj boyutları içerisinde en yüksek ortalamaya sahip boyut olarak gözlenmiştir. Dolayısıyla işletmeler başarılı bayan öğrencileri mezuniyet sonrasında işletmeye çekebilmek için finansal çekiciliklerini ön plana çıkarmalı ve ücret sistemleri, performans yönetimi, kariyer ve terfi konularına ağırlık vermelidirler.

Kurumsal imaj algılamalarının öğrencilerin aile gelirine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonucunda farklı gelir düzeylerine sahip öğrencilerin kurumsal imaj boyutlarını farklı değerlendirdiği ve ortalamalar itibarıyla gruplar arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Buna göre aile geliri düşük olan öğrenciler işletmelerin daha çok sosyal iyi niyetine, duygusal davranış biçimine, toplum tarafından nasıl algılandığına odaklanmakta ve bu kurumsal imaj özelliklerini önemsemektedirler. Aile geliri 5.000 TL ve üstü olan öğrenciler için bu kurumsal imaj boyutlarının bir önemi yoktur veya çok azdır. Buna göre yüksek gelirli ailelere mensup öğrenciler ile düşük gelirli ailelerden gelen öğrencilerin farklı stratejilerle işletmeye çekilmesi sağlanmalı ve işletmenin algılanan imajına aile gelirinin etki ettiği hesaba katılarak iletişim faaliyetleri gerçekleştirilmelidir.

Kurumsal imaj algılamalarının öğrencilerin okuduğu bölüme göre farklılaşıp farklılaşmadığını öğrenmek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonucunda ($p<0,05$) uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerinin sigortacılık bölümü okuyan öğrencilere göre sosyal iyi niyete sahip işletmeleri daha olumlu değerlendirdiği ve sosyal iyi niyet unsurunun imaj algılamasında daha önemli olduğu görülmüştür. Öğrencilerin mezun oldukları bölüm onların iş tercihlerini ve işletmeler hakkındaki bilgi düzeylerini, algılamalarını, değerlendirme kriterlerini etkileyebilmekte ve değiştirebilmektedir. Bu nedenle işletmeler toplumdaki imaj algılamalarını öğrencilerin mezun olduğu bölümü dikkate alarak yönetmeleri ve her bir bölümün özelliklerini ve gereklerini bilerek, o bölümden mezun olan öğrencilerin farklı beklentileri, istekleri olabileceği düşüncesinden hareketle işletmesini konumlandırabilmelidir. Kurumsal imaj algılamalarının çalışmak istenen sektöre göre farkı test edildiğinde ürün-hizmet çekiciliği, sosyal iyi niyet, finansal, toplumsal, duygusal ve algısal çekicilik

gibi boyutlarla öğrencilerin çalışmayı düşündükleri sektör arasında anlamlı farklılıkların olmadığı bulunmuştur ($p>0,05$)

KAYNAKÇA

- AK, Bihder Güngör; (2010), Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmanın İşletme Başarısına Olan Etkileri: Aydın İlinde Faaliyet Gösteren Aile İşletmeleri Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Aydın, 2010
- AKSOY, Ramazan ve Vecdi BAYRAMOĞLU; (2008), “Sağlık işletmeleri için kurumsal imajın temel belirleyicileri: tüketici değerlemeleri”. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), ss.85-96.
- ARGON, Türkan ve Ümit DİLEKÇİ; (2014), “Öğretmenlerin Okul Müdürlerinin Yönetim Tarzları ve Kurumsal İtibara Yönelik Algıları Arasındaki İlişki”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/2 Winter*, pp.161-181
- ARSLAN, Kahraman; (2002), “Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2002/6, ss.1-11.
- BAKAN, İsmail ve İlker KEFE; (2012), “Kurumsal Açından Algı ve Algı Yönetimi”, *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ss.19-34
- BOLAT, Oya İnci; (2006), Konaklama İşletmelerinde İş görenlerden Yansıyan Kurumsal İmajın Analizi ve Bir Uygulama, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Balıkesir.
- BOZTEPE, Hatun; (2014), “Kurumsal Çekicilik Kavramı ve Kurumsal Çekicilik Unsurlarının Algılanan Önemi Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2014/1, 46, ss.1-21
- ÇELİK, Nermin ve Umut ÜZMEZ; (2014), “Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi: Çağrı Merkezi Hizmetleri Örneği”, *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ss.94-105.
- ÇINAROĞLU, Songül ve Bayram ŞAHİN; (2013), “Özel ve Kamu Hastanelerinin Algılanan Kurumsal İtibar ve İmaj Açısından Karşılaştırılması”, *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 9, Sayı 18, ss.283-298
- DİNÇER, Füsun İstanbullu; Orhan AKOVA ve Fazıl KAYA; (2013), “Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı Öğrencilerinin Kariyer Planlaması Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Üniversitesi ve Gümüşhane Üniversitesi Örneği”, *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, ss.42-56.
- DOWLING, Grahame R.; (1993), “Developing your company image into a corporate asset”, *Long Range Planning*, 26 (2), ss. 101-109
- ELSBACH, Kimberly D.; (2003), Organizational Perception Management, *Research in Organization Behavior*, (25), ss.297-332
- EREN, Erol; (2010), Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Yayınları, 12. Baskı, İstanbul
- FINDIKÇI, İlhami; (2005), Aile Şirketleri, Birinci Basım, Alfa Basım Yayın: İstanbul.
- GÜRBÜZ, Sait; (2010), “Algılanan Kurumsal İmajın Yöneticilerin Bazı Tutum ve Davranışlarına Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, ss.229-240
- KADIBEŞEGİL, Salim; (2006), İtibar Yönetimi: itibarınızı yönetmekten daha önemli bir işiniz var mı?, İstanbul: MediaCat Kitapları.
- KARPUZOĞLU, Ebru; (2002), Büyüyen ve Gelişen Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma, Hayat Yayıncılık: İstanbul.
- KESER, Aşkın (2006) “Çağrı Merkezi Çalışanlarında İş Yükü Düzeyi İle İş Doyumu İlişkisinin Araştırılması”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), ss.100-119
- KESKİN, İshak; Mehmet Fahri FURAT, Esra Gökçen KAYGISIZ ve Nizamettin OĞUZ; (2014), “Bilgi Kurumlarında Kurumsal itibar: İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Örneği”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt IX, Sayı II, ss.101-120
- KOÇAK, Funda; (2014), Öğrenci Görüşlerine Göre Spor Öğretimi Veren Yüksek Öğretim Kurumlarının Kurumsal İmajı, Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, 12 (1), ss.71-80
- OKAY, Ayla ve Aydemir OKAY; (2013), Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları, Genişletilmiş 6. Basım, İstanbul: Der Yayınları.
- ÖKSÜZ, Harun; (2013), Algı Yönetimi ve Sosyal Medya, *İdarecinin Sesi*, 156. Sayı, ss.12-15
- ÖZALP, İnan; H. Zümrüt TONUS ve Muammer SARIKAYA; (2008), “İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamaları Üzerine Bir Araştırma”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, ss.69-84

PEKKAYA, Mehmet ve Nurdan ÇOLAK; (2013), “Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörlerin önem derecelerinin ahp ile belirlenmesi”, *International Journal of Social Science*, 6 (2), ss.797-818.

SAV, Duygu; (2008), Bireysel Kariyer Planlamada Etkili Olan Faktörler ve Üniversitelerin Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

SİEGEL, Pascale Combelles, (2005), Perception Management: IO’s Stepchild?, *Low Intensity Conflict & Law Enforcement*, 13 (2), ss.117-134

SUNDU, Mustafa; (2013), Uluslararasılaşma Sürecine Kurumsallaşmanın Etkileri: KOBİ’lerde Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

URAL, Ebru Güzelcik; (2012), “Kurumsal İtibarı Ölçme Yöntemi Olarak Türkiye İtibarı Endeksi ve Endeks Sonuçlarından Hareketle Türkiye’de Elektronik Sektörünün İtibarı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Online Academic Journal of Information Technology*, Cilt 3, Sayı 7, ss.7-20.

YEYGEL, Sinem ve Ayşen TEMEL; (2006), İşletmelerin Kurumsal İmajlarının Hedef Kitlelere İletilmesinde Bir Araç Olarak Kurum Web Siteleri, II. Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu, 27-28 Nisan.

TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN NEDENLERİ: İSTİHDAM POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Doç. Dr. Sema AY

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu
Dış Ticaret Bölümü, semay@uludag.edu.tr

Özet: İşsizliğin azaltılması ve istihdam olanaklarının artırılması öneminden hareketle yapılan bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de işsizlik sorunun nedenlerini ortaya koymak, soruna yönelik uygulanan politikaları tartışmak ve işsizlik sorununu gidermek için hangi istihdam politikalarının daha uygun olacağını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikli olarak, Türkiye’deki işsizlik nedenleri, konu ile ilgili literatür araştırması çerçevesinde ortaya konulmaktadır. Daha sonra, 1960 yılından günümüze kadar Türkiye’de işsizliğin azaltılması ve istihdam olanaklarının artırılmasına yönelik uygulanan politikalar incelenerek bu politikaların ne derece etkin olabildikleri tartışılmaktadır. Son kısımda ise genel bir değerlendirme yapılmakta ve çalışma, önerilerin sunulması ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İstihdam, İşsizlik Nedenleri, İstihdam Politikaları

GİRİŞ

İşsizlik, ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılık gösterse de çoğu ülkenin önemli sorunlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Bu sorunun hafifletilmesi hatta mümkünse ortadan kaldırılması, en büyük amaçlardan bir tanesidir. Çünkü birçok sorunun kaynağı ve destekleyicisi, işsizliktir. Standart tanımlara göre işsizlik, genel olarak piyasadaki ücret düzeyinde çalışma istek ve gücünde olup iş arandığı halde iş bulunamaması durumu olarak kabul edilmektedir. Herhangi bir kişinin işsiz sayılabilmesi için bir işte çalışmıyor olması, i arıyor olması ve cari ücret düzeyinde kendisine bir iş teklif edildiğinde bu teklifi kabul edecek olması gerekmektedir. İşsizlik oranı ise ekonomideki işsiz sayısının, işgücü sayısına oranlanması ile elde edilmektedir.

İşgücü piyasalarının önemli göstergelerinden diğeri olan istihdam, dar anlamda, emek faktörünün üretim sürecine dahil edilmesi iken geniş anlamda, tüm üretim faktörlerinin üretim sürecine katılması anlamına gelmektedir. Çalışanlar açısından, herhangi bir işte ücret, maaş vb. karşılığı işgücünün o işverenin işine tahsis edilmesi, işverenler açısından ise bir bedel karşılığı çalışana çalışma imkânı sağlanması istihdam olgusuna işaret etmektedir. Kısaca, istihdam ve işsizlik, aynı gerçeğin iki farklı fakat birbirini tamamlayan ayrılmaz parçalarıdır. Hangisi ele alınırsa alınsın, diğerdinden bahsedilmeden istihdam politikalarının incelenmesi ve sonuçlandırılması mümkün değildir. İstihdam, uygulanan politikalar sonucu ulaşılmak istenen hedefi, işsizlik ise kaçınılmak istenen tarafı oluşturmaktadır.

Türkiye, 1960’lardan beri hemen her dönem görülen yüksek işsizlik oranlarıyla mücadele etmek zorunda kalan bir ülkedir. Özellikle 1980’lerden sonra, küreselleşme ve teknolojik ilerleme nedeniyle artmaya başlayan işsizlik, 1990’larda evrensel ölçülere göre yüksek sayılan düzeylere ulaşmıştır. 2001 kriziyle birlikte, işsizlik daha da derinleşmiş ve kriz sonrası istihdamdaki toparlanma ekonomik büyümedeki toparlanmanın aksine çok yavaş ve sınırlı olmuştur. Hızlı nüfus artışı, eğitim politikasındaki sorunlar, yatırım yetersizliği ve ekonomik istikrarsızlık gibi nedenler bu sorunun daha da aşırlaşmasına neden olmuştur.

Ekonomilerde işsizliğin azaltılması ve istihdam olanaklarının artırılması öneminden hareketle yapılan bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de işsizlik sorunun nedenlerini ortaya koymak, soruna yönelik uygulanan politikaları tartışmak ve işsizlik sorununu gidermek için hangi istihdam politikalarının daha uygun olacağını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikli olarak, Türkiye’deki işsizlik nedenleri, konu ile ilgili literatür araştırması çerçevesinde ortaya konulmaktadır. Daha sonra, 1960 yılından günümüze kadar Türkiye’de işsizliğin azaltılması ve istihdam olanaklarının artırılmasına yönelik uygulanan politikalar incelenerek bu politikaların ne derece etkin olabildikleri tartışılmaktadır. Çalışma, değerlendirmelerin yapılarak önerilerin sunulması ile sona ermektedir.

* Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi’nin 2012 yılı, Cilt: 19, Sayı:2’de yayınlanan “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, başlıklı çalışmadan türetilmiştir.

1. Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: Literatür Araştırması

İktisatçılar, ekonomik olduğu kadar sosyal açıdan da kritik önem taşıyan istihdamın artırılması için işsizliğin nedenleri ile ilgili çalışmalara büyük önem vermektedirler. Literatürdeki çalışmalara göre işsizliğin nedenlerini yapısal sorunlar, işgücü maliyeti ve ekonomik büyüme ile ilgili nedenler şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

1.1. İşsizlik ve Yapısal Sorunlar Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de istihdam yapısı, son 10 yıllık dönemde önemli bir değişim geçirmiş ve işsizlik sorununa yapısal değişim nedenli yaklaşan çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda, Türk işgücü piyasasında üç önemli özellik dikkat çekmektedir. Bu özelliklerden bir tanesi, 1950’lerden sonra başlayan kırsaldan kente geçiş sürecinin hala devam etmesidir. Ercan (1998), Tatlıdil ve Xanthacou, (2002) ve Dayıoğlu ve Ercan, (2010)’a göre, evrensel kalkınma sürecine özgü olarak kırsaldan kentlere geçiş, tarımdan tarım dışına işgücü göçünü ve tarım dışında yüksek miktarda istihdam yaratılması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Ancak, planlı kalkınma döneminde hızlı bir büyüme sürecine girilmesine rağmen, Türkiye’de sanayi istenilen düzeye ulaşamamıştır.

Türk işgücü piyasasının dikkat çeken özelliklerinden diğeri, kırsaldan kentlere göç sürecinin eğitimsiz bir kent nüfusunun artmasına yol açarak sektörler arası geçişin nitelikli değişim yaratmamasıdır. Tatlıdil ve Xanthacou, (2002), Tunalı, (2003), Ercan (2007a) ve Dayıoğlu ve Ercan, (2010) çalışmalarında, Türkiye’nin yoğun göç sonucu kentsel alanlarda üretim yapan ekonominin gereksinim duyduğu eğitilmiş ve nitelikli insan kaynağına ulaşmada zorluk yaşadıklarına dikkat çekmektedir.

Türk işgücü piyasasının üçüncü bir özelliği olarak, işgücüne katılım açısından kadınların konumu karşımıza çıkmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranı, işgücü piyasasında köklü bir sorunu yansıtmakta ve sanayileşmiş ülkeler ile Türkiye arasında en önemli farklılıklardan bir tanesini oluşturmaktadır. Katılım oranını ölçen araştırmalar, Türkiye’deki katılım oranının kadınlarda oldukça düşük olduğunu göstermektedir (Gürsel ve Levent, 2003; Boztepe, 2007; Parlaktuna, 2010; Dayıoğlu ve Ercan, 2010; Menezes-Filho ve Scorzafove, 2011). 24,8 milyon kişinin istihdam edildiği Türk işgücü piyasasında kadınlar, 7,2 milyon ile küçük bir paya sahiptir (Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Eylül 2011). Türkiye’de, kadınların işgücüne katılmada veya istihdamda kalma isteksizliğinin arka planında, geleneksel toplumsal değerlerin önemli bir rol aldığı bilinmektedir. Kadınların katılım oranlarının artması için yine yetersiz eğitim düzeyi engelini aşılması gerekmektedir. Gürsel ve Levent, (2003), Parlaktuna (2010) ve Dayıoğlu ve Ercan, (2010) çalışmalarında, eğitim ile katılım oranı arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu ifade ederek Türkiye’deki kadın katılım oranına ait bu ortalamanın, kadınların eğitim seviyesi arttıkça yükseldiğine dikkat çekmektedir.

Türk işgücü piyasasında tespit edilen bu özellikler yanında, 1990’lı yıllarda Türkiye’deki işgücünün yaş profilinde de belirgin bir değişim gözlenmektedir. İşgücünün yaş profili ile ilgili çalışmalar, Türkiye’deki işsizlik oranları içinde genç işgücü üzerinde yoğunlaşmaktadır (Gürsel ve Atasoy, 2000; Tatlıdil ve Xanthacou, 2002; Ercan, 2007b; Ercan, 2010a; Ercan, 2010b). TÜİK’in 2009 yılı 15-29 yaş genç işgücü verileri ile Ercan (2010b) tarafından hesaplanan rakamlara göre, Türkiye’de 17.8 milyonluk genç nüfus, toplam nüfusun neredeyse dörtte birini temsil etmektedir. Ancak, genç nüfusun sadece % 37’si istihdam edilmektedir. Ercan (2010b) aynı çalışmada, kentlerde yaşayan genç işsizlik oranının, kırsaldaki genç işsizliğe göre daha yüksek olduğuna işaret etmektedir (Ercan, 2010b: 2).

1.2. İşsizlik ve İşgücü Maliyeti Üzerine Yapılan Çalışmalar

İşgücü maliyetinin, istihdam vergileri ve ücretler gibi iki temel belirleyicisi bulunmaktadır. İşsizlik ve işgücü maliyeti üzerine yapılan belli başlı çalışmalar, işgücü maliyeti ile işgücü talebi arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Bu çalışmalarda, (Onaran, 2002; İlkcaracan ve Yörükoğlu, 2004; İlkcaracan ve Selim, 2003; Onaran ve Aydın-Avşar, 2006; Boztepe, 2007). Boztepe (2007), imalat sanayinde istihdam vergilerinin oluşturduğu maliyette bir birimlik azalmanın istihdamı 0.2 birim artıracakını tahmin etmiştir. Tahmin edilen etki düşük gibi görülse de, işgücü maliyetinin toplam maliyet içindeki payının yüksek olduğu emek yoğun sektörlerde, istihdam vergilerindeki azalmanın daha kuvvetli bir talep artışına neden olacağı belirtilmiştir (Boztepe, 2007: 90). Öte yandan, Onaran ve Yentürk (2001), Onaran ve Stockhammer (2005a), Onaran ve Stockhammer (2005b), Onaran ve Aydın-Avşar (2006) ve Boztepe (2007), ücretin de istihdam vergileri gibi bir maliyet unsuru olmasının yanı sıra gelir olduğu ve uzun dönemde büyümeyi,

dolayısıyla istihdamı desteklediği fikrini tartışmıştır. Bu tartışmanın sonucu olarak, işgücü talebini kısıtlayan maliyet unsurunun, ücret olmadığı, Türkiye gibi işgücü maliyeti içinde oldukça yüksek bir orana sahip ülkelerde istihdam vergilerinin, toplam talebi önemli ölçüde kısıtlayıcı etki yaptığı ileri sürülmüştür.

Bununla birlikte, ekonomide bir gelir unsuru olarak toplam talebi artırmak için nominal ücretlerin yüksek tutulması, enflasyon oranını yükseltebilmekte, enflasyon oranını düşürmek için alınan önlemler de işsizliği artırılabilir. İktisat literatüründe Phillips Eğrisi ile izah edilen bu ilişkiyi ele alan çalışmalarda, enflasyona veya üretime olan devlet müdahaleleriyle Phillips eğrisinin ters orantı işlevinin Türkiye ekonomisinde doğru sonuçlar vermediği görülmekte, Phillips eğrisinin geçici olduğu ve uzun dönemde enflasyon ile işsizlik arasında karşılıklı ilişkinin var olmadığına işaret edilmektedir (Metin-Özcan ve Üçdoğruk, 1998; Pazarlıoğlu ve Çevik, 2007; Bilman, 2008). Nitekim Phelps (1967), Friedman (1968) ve Lucas ve Rapping (1969) tarafından da ifade edildiği gibi enflasyon oranı ne olursa olsun uzun dönemde işsizlik doğal oranda kalacak, işsizliği doğal oranın altında tutma çabaları enflasyonu hızlandırıcı etki yaratacaktır. Bu itibarla, Türkiye’de işgücü talebinin artırılmasına yönelik olarak işgücü maliyetlerinin azaltılması için ücretlerin maliyet unsuru olmasının yanı sıra gelir olmasından dolayı düşük istihdam vergilerine yönelik politikalar geliştirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Diğer taraftan işgücü maliyetlerinin azaltılması ile ilgili olarak ücret esnekliğinin varlığına dikkat çekilmektedir (Onaran, 2002; İlkaracan ve Selim, 2003; İlkaracan ve Yörükoğlu, 2004; Taymaz ve Özler, 2005; Demir ve Erdem, 2010). OECD tarafından oluşturulan istihdamı koruma endeksine göre Türkiye, Almanya, Polonya, İspanya gibi AB ülkelerinden ve ABD’den yüksek bir skora yani daha esnek işgücü piyasasına sahiptir (OECD, 2011). Türkiye’de işgücü piyasasının esnekliği, daha çok ücret esnekliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, işgücü maliyetlerin azaltılması için önemli bir gelir unsuru olmasına rağmen ücretlerin aşağı çekilmesini kolaylaştırmaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde Türkiye’de çalışanlara dayatılan ücretsiz izinler ve önemli ücret artışlarının yapılmaması, ücret esnekliğinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Onaran, 2007: 3). Çoğu zaman iş güvencesi, düşük ücretli işçiler için dahi ücretten daha önemli bir yere sahiptir ve işçiler çoğu kez işini koruyabilmek için kendilerini ücret düşüşlerine razı olmak zorunda hissetmektedir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, ücretlerdeki esnekliğin işsizlere daha çok iş sağlamadığı gibi, işi olanların da durumunu ne kısa ne de uzun vadede düzeltmediği gözlenmektedir.

1.3. İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmalar, daha çok 1980 sonrası ve 2001 ile 2009 krizi sonrası dönemler için yapılmıştır. İhracat yönelimli 1980 sonrası dönemde, büyümenin işsizliği azaltmadığı yönünde bulgulara ulaşan çalışmalar mevcuttur (Taymaz, 1999; Erlat, 2000; Dietzenbacher ve Günlük-Şenesen, 2003; Tunalı, 2004). Günçavdı ve Büyükçiftçi (2001), 1980’lerden itibaren ihracattaki artışın büyük oranda iç talepteki artıştan kaynaklandığına ve büyümenin dışa bağımlı yapısının yol açtığı yüksek dış ticaret açıklarına dikkat çekmiştir (Günçavdı ve Büyükçiftçi, 2001: 75- 88). Ayrıca, konu ile ilgili yapılan diğer çalışmalar sonucunda rekabetçi büyüme stratejilerinin benimsendiği süreçte büyümenin, gençlerin işsizliği pahasına düşük ücretlerle emek verimliliğinin artırılması sonucunda gerçekleştiği ifade edilmiştir (Modigliani vd., 1999; Ayaş ve Çeştepe, 2010; Karagöl ve Akgeyik, 2010).

İstihdam ve büyüme arasındaki ilişkiyi 2001 ile 2009 krizi sonrası dönem için araştıran çalışmalarda artan işsizlik oranları ile büyümeye karşı katı bir yapının sergilendiği ifade edilmektedir (Yılmaz-Göktaş, 2005; Telli vd., 2006; Ceylan-Ataman, 2006; Yılmaz-Eser ve Terzi, 2008; Charmes, 2010; Yeldan, 2010). Yeldan (2010) tarafından, yüksek büyümeye rağmen işsizlik oranlarının sergilediği bu katılık, ekonomide ileri teknoloji sayesinde yakalanan gelişmiş alanlar ile durgunlaşan geleneksel alanlar arasında ikili bir yapının oluşmasına bağlanmıştır (Yeldan, 2010: 11). Bir başka ifade ile üretimde emek-sermaye bileşiminin yüzdesinin ne olduğu ve büyümenin emek- yoğun veya sermaye-yoğun bir büyüme olup olmadığı önem arz etmekte ve bu faktörler büyüme- işsizlik ilişkisinin yönünü ve kuvvetini belirlemektedir (Yılmaz-Göktaş, 2005; Onaran ve Aydın- Avşar, 2006).

Diğer taraftan, işsizlik ve ekonomik büyüme üzerine yapılan çalışmalarda enformel işgücü piyasası konusu da önemli bir yer tutmaktadır (Tunalı, 2003; Mütevellioğlu ve Sayım, 2009; Yeldan ve Ercan, 2011; Demir ve Erdem, 2010). Türkiye’de enformel sektör 1990’ların ortasından itibaren genişlemeye başlamıştır. Kırsaldan kentlere göçle işgücü formel sektörlere geçmektedir. Fakat Eylül 2011 itibariyle, toplam çalışanların %42.8’si, mevcut işlerinde hala herhangi bir sosyal sigorta

sistemine bağlı olmaksızın çalışmaktadırlar (Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Eylül 2011). Bu durum işsizlik ölçümünde önemli bir sorun yaratmaktadır. İşsizliğin doğru olarak ölçülememesi, uygulanacak politikaların da doğru ve etkin olarak tespit edilememesine yol açmaktadır. Özetle, büyüme her zaman işsizliği azaltmayı başaramamış, istihdam ile büyüme arasındaki ilişki, iktisat teorisinin tartışmalı ve karmaşık bir konusu haline gelmiştir.

2. Türkiye’de İstihdama Yönelik Uygulana Politikalar

Türkiye’de özellikle son dönemde işgücü piyasasını iyileştirmeye yönelik çalışmaların, AB aday ülke olmamızın da getirdiği bazı yaptırımlar sonucunda hız kazandığı görülmektedir. Ancak, işsizlik sorununun yoğun olarak yaşandığı ülkemizde doğrudan AB projelerine uyumdan ziyade Türkiye’nin kendi şartları dikkate alınarak, ülkemizin istihdam yapısına uygun çeşitli projelerin yürürlüğe koyulması zorunlu bir hal almaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, ülkemizde uygulanan istihdam politikaları dönemsel olarak incelenmektedir. Söz konusu politikaların işsizlikle mücadelede etkili olup olmadıkları tartışılarak konu ile ilgili politika önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

2.1. 1960–1980 Yılları Arasında Uygulanan Politikalar

Bu dönemde ithal ikameci politikalarla hızlı bir sanayileşme hedeflenmiş ve planlı kalkınma uygulanmaya başlamıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) gelir artışlarına göre düzenlenmiş, istihdam yan hedef olarak kabul edilmiştir. 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ana hedef, GSMH’nin artırılması olmuştur. Yani bu plan da gelir artış hedeflerine göre düzenlenmiştir. Planın istihdam konusundaki çözüm yolu, ekonomik kalkınma ile birlikte sorunun kendiliğinden çözüme kavuşacağı şeklindedir. 3. Beş Yıllık Kalkınma Planında istihdam konusunda daha uzun vadeli bir anlayış hakim olmuştur. Plan yine ana amaç olarak %7.9’luk gelir artışı hedefini benimsemiştir (Görmezöz, 2007: 50- 55). İstihdam artırma çabaları ise sadece sermaye yoğun teknolojilerin gelişmesini engellemeyecek ve ekonomik gelişmeyi hızlandıracak bir anlayışla ele alınmıştır. Benzer şekilde, istihdam ve işsizlik sorununun hızla büyüyen bir ekonominin yaratacağı çalışma olanakları ile birlikte kendiliğinden çözüme kavuşacağı beklentisi ağırlık kazanmıştır. Bu itibarla ekonomide emek arzı ile emek talebi arasındaki dengesizliğin daha uzun bir süre devam edeceği beklentisi ortaya çıkmıştır (Bekiroğlu, 2010: 181-189). Ancak ne var ki, bu dönemde, niteliği yüksek yatırımların desteklenmesi, milli hasılanın artırılması görüşü benimsenmesine rağmen işsizlik sorununun artmasına engel olunamamıştır (Karabulut, 2007: 32). Özellikle 1970’lerden sonra KİT’ler tarafından yatırımlar yapılmış olması, Çıraklık Eğitimi Yasalarıyla gençlerin işsizlik probleminin çözümüne yönelik adımlar atılmış olması dahi emek talebinin hızla artan emek arzını massetmesine yeterli olamamıştır. Sadece, Batı Avrupa ülkelerindeki ekonomik konjonktürün uygunluğu nedeniyle Türkiye’den bu ülkelere işgücü akımı sayesinde istihdam ve işsizlik baskısı açısından ferahlık yaşanmıştır (Çivi, 1981: 4).

2.2. 1980–2000 Yılları Arasında Uygulanan Politikalar

24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte o ana kadar izlenen ithal ikamesine dayanan sanayileşme stratejisinden ihracata dayalı sanayileşme modeline geçilmiştir. İhracata yönelik stratejide ekonomik büyüme esas olarak dış ticarete rekabet imkânlarının genişletilmesine, dış ticarete rekabet imkânlarının genişletilmesi de daha çok nispi fiyatlar ve ücret hadlerine bağlanmıştır. İhraç fiyatlarının düşük tutulması için temel üretim faktörlerin ve tabi ki ücretin piyasa şartlarına göre belirlenmesi, aynı zamanda KİT’lerin özelleştirilmesi girişimleri içinde devletin bir işveren olarak ekonomik yaşamdan uzaklaşması, 1980–1988 yılları arasında reel ücretlerin düşmesine yol açmıştır. Bu durum, işsizlik sorununun giderek ağırlaşmasını beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan, düşük maliyetli etkin işgücünün temini için sadece ücretler aşağı çekilmekle kalmamış, bunun sürekli olabilmesi için çalışma şartları konusunda işçi haklarını ve onların toplu pazarlık gücünün kontrol altında tutulmasına çalışılmıştır. Sendikal faaliyetler askıya alınarak toplu pazarlığın yerine zorunlu tahkim sistemi getirilmiştir (Karabulut, 2007: 33-35).

1988 yılında işgücü eğitimi konusunda yürürlüğe giren yönetmelikle aktif istihdam politikaları başlamış ve İŞKUR bu alanda etkin bir rol oynamıştır. Aktif istihdam politikalarının Türkiye’deki bir diğer uygulama alanı da özelleştirme kapsamındadır. Bu çerçevede hazırlanan Özelleştirme Uygulamaları Teknik Yardımı ve Sosyal Güvenliği Sözleşmesi, Hazine Müsteşarlığı ve Dünya Bankası arasında 5 Mayıs 1994 tarihinde imzalanmıştır. Söz konusu sözleşmeyle işgücü uyum programı yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca İŞKUR, istihdam, mesleki eğitim ve kamu yararına çalışma programlarından, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

(KOSGEB), küçük işletmelere danışmanlık ve teşvik çalışma programlarından, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ise yerel ekonomiyi geliştirmeye yönelik hizmetlerden sorumlu tutulmuştur. Bununla birlikte, aktif istihdam politikalarının etkin biçimde uygulanabilmesi amacıyla 1993 yılında başlatılan İstihdam ve Eğitim Projesi, istihdam hizmetlerinin çeşitlendirilmesini ve etkinliğinin artırılmasını hedeflemiştir.

Fakat 1990 sonrası dönemde altyapı yatırımlarına kaynak aktarımı azalmış, çalışma hayatına yönelik popülist yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Verimlilik artışlarından bağımsız bir şekilde, ücretlerin yükseltilmesi ve erken emeklilik politikaları sosyal güvenlik ve çalışma hayatının bozulmasına neden olmuştur. Kamu tüketim harcamalarının artırılması bütçe dengesini bozmuştur. Artan kamu harcamalarının finanse edilmesinde para arzı artırılmış ve borçlanma politikaları ön plana çıkarılmış sonuçta faiz oranları ve enflasyon hızla yükselmiştir. Bütün bu gelişmeler, büyüme oranlarında dalgalanmalara ve özel sektörün yatırım yapmaktan uzaklaşmasına neden olmuştur. İktidarın uyguladığı enflasyonist büyüme ve fiyatlara yönelik müdahaleci politikalar, 1994 yılında finans piyasalarında başlayan krizin tüm ekonomiye yayılmasına neden olmuştur. Krizi aşmak için uygulanan 5 Nisan Kararları ekonomide eksik istihdam yaratmış, GSMH %6,4 küçülmüş enflasyon oranı %149'a yükselmiş ve gelir dağılımı bozukluğu artmıştır (Ulusoy ve Cural, 2004: 38-39).

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisinin uluslararası ekonomiye dahil olma sürecinde, ağırlıklı olarak vurgulanan girişimciliğin teşviki ve küçük işletmeciliğin geliştirilmesine yönelik çalışmalara rağmen kısıtlayıcı makro ekonomik politikalar bu dönemde girişimcilik ruhunun gelişmesine engel olmuştur. Ücretleri bastırmak uluslararası rekabet gücü elde etmenin en temel aracı haline getirilmiştir. İthal ikameci döneme göre ihracat ve ithalat, aynı zamanda dış ticaret açığı yükselmiş, fakat hem ücret payı hem de yatırımlar ve büyüme daha düşük, işsizlik daha yüksek seyretmiştir.

2.3. 2000 Yılı Sonrasında Uygulanan Politikalar

Bu dönemde istihdam stratejisi, yatırımların artırılması ve istikrarlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi suretiyle istihdam yaratılması ve işsizliğin azaltılması amacı etrafında yoğunlaşmıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ)'in istihdam yaratma potansiyellerinden azami ölçüde yararlanılmasına çalışılmıştır. 2008 yılında hissedilmeye başlanan küresel durgunluk karşısında Türk hükümeti, vergi indirimleri (ÖTV ve KDV'de indirimler) ve artırılan kamu harcamaları şeklinde bir dizi mali canlandırma politikası uygulamaya koymuştur. Ayrıca, kadın ve gençlerin istihdamı için emek maliyetine yönelik teşviklerden ziyade işsizliği önleyici aktif istihdam politikalarına ağırlık verilmiştir. Öte yandan, 4857 sayılı kanunla, formal ekonomi alanındaki firmalara esnek düzenlemeler getirilip haksız yere işten çıkarılmaya ve kıdem tazminatına yönelik sınırlamalar büyük ölçüde rahatlatılmıştır. İşgücü piyasalarına yönelik olarak "kısa çalışma ödeneği fonu" oluşturulmuş, part-time işler yasal temellere oturtulmuştur (Yeldan, 2010: 9).

Kurumsal açıdan, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) yeniden yapılandırılmıştır. SGK, bünyesinde finansal olarak bağımsız dört farklı kurum barındırmaktadır. Bunlar, ücret ve maaşlarla ilgili Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), tarımı da kapsayacak şekilde kendi işini yapanlarla ilgili BAĞKUR, İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) yerine kurulan Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve beyaz yakalı kamu çalışanları ile ilgili Emekli Sandığı kurumlarıdır. İşgücü piyasalarına yönelik Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına ek olarak Milli Eğitim Bakanlığı, eski ismi ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (KOSGEB aracılığı ile), Turizm Bakanlığı (TUREM aracılığı ile) ve Sağlık Bakanlığı olmak üzere dört bakanlık daha çalışmalar yapmaktadır. Ulusal seviyede fonksiyonları olan başka kurumlar da kurulmuştur. TOBB, TİSK, TESK, TZOB, DİSK, HAKİŞ ve TÜRKİŞ gibi sosyal partnerli olup danışmanlık hizmeti veren "Ekonomik ve Sosyal Konsey", istihdam politikalarına katkıda bulunan "İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurumları", hükümet yetkilileri yanında işveren konfederasyonlarının da katılımı ile toplanan "Asgari Ücret Tespit Komisyonu", ortak pazarlık üzerinde önemli bir güce sahip olan "Yüksek Hakem Kurulu" bu kurumlar arasında yer almaktadır.

Öte yandan, AB ile Türkiye işgücü ve istihdam sorunlarının genellikle örtüştüğü ancak temel bazı konularda önemli farklılıklar arz ettiği bilinmektedir. AB istihdam politikaları, ulusal işgücü politikalarının AB ile ortak ve eşgüdümlü hareketi esas olmak üzere, genel olarak büyüme ve istihdam artışını amaç edinmiştir (Trubek ve Mosher, 2001: 18). Bu amaç doğrultusunda, daha çok mesleki eğitime yönelik aktif projeler geliştirilmiş, belirli işsiz grupların meslek edinmesi ve çalışanların nitelik düzeylerinin yükseltilmesine çalışılmıştır (Kluve ve Schmidt, 2002: 409). Ayrıca, 1990'ların ortalarından beri sağlanan istihdam artışlarının, birçok Avrupa ülkesinde gerçekleştirilen istihdam korumalarına kısıtlama getirilmesini kapsayan işgücü piyasası reformlarıyla ilgili olduğu ifade

edilmektedir (Garibaldi ve Maora, 2002: 67). Son dönemde Türkiye’de işgücü piyasasını iyileştirmeye yönelik çalışmalar, AB aday ülke olmamızın da getirdiği bazı yaptırımlar sonucunda, hız kazanmaktadır. Avrupa istihdam hedeflerine yönelik ancak Türk işgücü piyasasına özgü politikaların saptanması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, artan aktif istihdam politikaları ve kurumsal açıdan yapılan tüm yeniliklere rağmen, 2008 yılında hissedilmeye başlanan küresel durgunluk karşısında, krizin Türkiye’yi etkilemeyeceği inancı tedbirlerin alınmasında gecikmelere yol açmış, geç kalınmışlık ise tedbirlerin etkilerinin zayıf kalması ile sonuçlanmıştır. Aktif istihdam politikalarının, sektörlerle ve mesleklerle ilgili araştırmalar yapılmadan uygulanması, işverenleri, aktif politikalar bünyesinde yapılan eğitim kampanyalarına karşı genellikle ilgisiz bırakmış, bu durum beşeri sermaye, girişimcilik ve inovasyon konularının ihmeline yol açmıştır.

3. Sonuç ve Öneriler

Türkiye’deki işsizliği temel olarak üç neden altında ele almak mümkündür. Birinci neden olarak, kırsaldan kente göç sürecinin devam etmesi ve sanayileşmenin yavaş kalması gibi yapısal sorunların işsizliğe neden olduğu ifade edilmektedir. Türkiye’deki demografik özelliklerin bu sorunları derinleştirdiği görülmektedir. Türkiye’deki işsizliğin diğer nedeni, işgücü maliyetlerinin yüksek olması ile izah edilmektedir. Türkiye üzerine yapılan uygulamalı çalışmalar incelendiğinde, istihdam vergileri ile ücretlerin belirleyici olduğu işgücü maliyetlerinin düşürülmesinin, istihdama olumlu katkı sağlayabileceği sonucu ön plana çıkmaktadır. İşsizliğe yol açan üçüncü bir neden, “istihdam yaratmayan büyüme” tezi ile açıklanmaktadır. Türkiye’de, özellikle 2001 krizinden sonra artan işsizlik oranları ile büyümeye karşı katı bir yapı göze çarpmakta ve büyümenin istihdam üzerindeki pozitif etkisi azalmaktadır.

Ülkemizde uygulanan istihdam politikaları dönemsel olarak incelendiğinde, 1960-1980 arası planlı kalkınma dönemi ile birlikte öncelikli olarak gelir artışlarının hedeflendiği, istihdam konusunda daha uzun vadeli bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. Ancak ne var ki, bu dönemde, niteliği yüksek yatırımların desteklenmesi, milli hâsılanın artırılması görüşü benimsenmesine rağmen işsizlik sorununun artmasına engel olunamamıştır. 1980 sonrası ihracata dayalı sanayileşme modeline geçişle birlikte, ekonomik büyüme esas olarak ihraç fiyatlarının düşük tutulması sonucu rekabet imkânlarının genişletilmesine bağlanmıştır. İhraç fiyatlarının düşük tutulması için temel üretim faktörlerin ve tabii ki ücretin piyasa şartlarına göre belirlenmesi 1980-1988 yılları arasında reel ücretlerin düşmesine yol açmıştır. Bu durum, işsizlik sorununun giderek ağırlaşmasını beraberinde getirmiştir. 2000’li yıllara kadar, istihdam ve işsizlik sorununa gereken önem verilmemiş, hızla büyüyen bir ekonominin yaratacağı çalışma olanakları ile birlikte sorunun kendiliğinden çözüme kavuşacağı beklentisi ağırlık kazanmıştır. 2000 yılı sonrası dönemde, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ)’in istihdam yaratma potansiyellerinden azami ölçüde yararlanılmasına çalışılmış, küresel durgunluk karşısında vergi indirimleri (ÖTV ve KDV’de indirimler) ve artırılan kamu harcamaları şeklinde bir dizi mali canlandırma politikası uygulamaya koyulmuştur. Diğer taraftan kadın ve gençlerin istihdamı için emek maliyetine yönelik teşviklerden ziyade işsizliği önleyici aktif istihdam politikalarına daha fazla ağırlık verilmiştir.

Ekonomide gerçekleşen büyümenin istihdam yaratmaması ve sektörler arasındaki istihdam yaratma farkları, büyümenin sektörel kompozisyonu açısından çok önemlidir. İstihdamı artırmak için kalkınma stratejilerinde, öncelikli sektörlerin tespit edilerek genel politikalar yerine sektörel politikalar geliştirilmelidir. Kırsal kesime veya gelişmemiş bölgelere yönelik politikaların düzenlenmesi yanında, bölgesel çekim merkezleri olan illere (Bursa, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, Urfa v.b.) sektörel destek sağlanmalıdır. Bunun için pilot uygulamalar yapılmalıdır.

Aynı düzeyde bir yatırım, diğer sektörlerle kıyasla hizmetler sektöründe çok daha fazla yeni iş alanı yaratmaktadır. Bu nedenle, yatırımlarda turizm, finans ve bilişim sektörü, sağlık, hemşirelik, aile ve çocuk gelişimi gibi uzun dönemde istihdamın lokomotifi olan hizmet sektörlerine öncelik verilmelidir. Büyüme merkezli bir iktisat politikası çerçevesinden bakıldığında, istihdamın motoru olan hizmetler sektörünün büyüebilmesi, iç talebin canlanmasına ve gelir düzeyinin yükselmesine bağlıdır.

Ücretlerin rolü istihdam politikaları çerçevesinde sadece bir maliyet unsuruna indirgenmemekte ve toplam talebin önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Bu itibarla, Türk işgücü piyasası, ücret esnekliklerinden çok part-time ve geçici istihdam gibi esnek çalışma biçimlerinin yaygın olarak kullanılması ile esnek hale getirilmelidir. İşgücü talebini artırmaya yönelik olarak işgücü maliyetlerinin azaltılması için istihdam vergileri düşürülmelidir.

İstihdam vergilerinin düşürülmesinde enformel işgücü piyasası ile mücadele de önemlidir. Ücret ve verimlilik politikaları, 1990'ların ortasından itibaren genişlemeye başlayan ve işsizlik ölçümünde önemli bir sorun yaratan enformel işgücü piyasasını düzeltebilecek şekilde oluşturulmalıdır.

Türkiye'nin en önemi sorunlarından bir tanesi, cari açıklar ve dışa bağımlı bir ihracat yapısıdır. Büyümeye yön verecek bir gösterge olarak dış ticareti artırıcı tedbirler artırılmalıdır. Komşu ülkelerle olan karşılıklı ilişkiler, bu süreçteki önemli gelişmelerden bir tanesidir. Özellikle sorunsuz ve vizesiz geçişler, sınır yerleşim birimlerinde hareketlilik sağlanması ve dolayısıyla ortaya çıkan ticaret fırsatları önemli gelişmeler olarak değerlendirilmelidir. Bu ve benzeri uygulamalarla ihracat için pozitif etkenler artırılmalı dışa bağımlı ihracat yapısından sıyrılmalıdır.

Bir ülkenin kalkınmasında itici gücün beşeri sermaye olduğu olgusundan hareketle, eğitime ayrılan pay artırılmalı ve eğitim istihdam ilişkisi güçlendirilmelidir. Eğitim istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi için eğitimler, piyasa tarafından talep edilen nitelikleri karşılayacak şekilde uygulanmalıdır.

Kurumsal olarak daha adil, tatmin edici ve güven verici kurumlar ve uygulamalar artırılmalıdır. İşçi ile işveren yani emek arzı ve talebi arasındaki enformasyon ağı geliştirilmeli ve böylece geçici işsizlik oranı düşürülmelidir. Enformasyon ağının oluşturulması için özel istihdam büroları kurulmalı ve İŞKUR'un fonksiyonları genişletilmelidir.

Türkiye'de gençlerin ve kadınların işgücüne katılımının orta ve uzun dönemde nasıl artırılacağına odaklanmalı, istihdam politikaları, kadınlar ve gençler odaklı sosyal içerikli özel istihdam politikaları şeklinde geliştirilmelidir. İşe almada kadınlara ve gençlere yönelik pozitif ayrımcı uygulamalar yapılmalıdır. Kadınların işgücüne katılımını kolaylaştıracak çocuk, yaşlı, hasta bakımı gibi alanlarda toplumsal hizmetler yaygınlaştırılmalıdır.

Türkiye'de, Kısa Çalışma Ödeneği, Toplum Yararına Çalışma Programı, İşsizlik Sigorta Fonu, Ücret Garanti Fonu ve İş Kaybı Tazminatı gibi pasif istihdam programlarına yönelik uygulamaların geçmişi çok kısadır. Pasif politika düzenlemeleri, ekonomik durgunluk dönemlerinde istikrar sağlayıcı bir araç olarak daha etkin kullanılmalıdır.

İstihdam politikaları kapsamlı bir makro ekonomik yaklaşım ile birliktelik içermelidir. Türkiye ekonomisinde, etkin olan makroekonomik politikaların genelde istihdam yaratma taraftarı olmadıkları düşünüldüğünde, istihdam artırıcı politikaların sadece yurtiçinde değil küresel seviyede de istihdam yanlısı bir görüşün hâkim olduğu makroekonomik politika ortamı ile desteklenmedikçe başarıya ulaşamayacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

AYAŞ, Necla ve Hamza ÇEŞTEPE (2010), "Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkileri: Türk İmalat Sanayi Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15(2): 259-281.

BEKİROĞLU, Cemil (2010), **Türkiye'de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi**, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

BİLMAN, Aslı Seda (2008), **Phillips Eğrisinin Politika Önerisi ve Asimetrik Etkiler: Türkiye Örneği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

BOZTEPE, Yenal (2007), **Türkiye'de İşsizlik Kavramı ve İşsizliğin Ortadan Kaldırılması ile İlgili Bir Model Oluşturulması**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans, İstanbul.

CEYLAN-ATAMAN, Berrin (2006), "Türkiye'de 2000-2005 Dönemi İşsizlik Üzerine Tartışmalar", **İşletme İktisat Finans Dergisi**, 21(239): 93-107.

CHARMES, Jacques (2010), **Informal Economy and Labour Market Policies and Institutions in Selected Mediterranean Countries: Turkey, Syria, Jordan, Algeria and Morocco**, International Labour Organization Research Background Paper, Geneva.

ÇİVİ, Halil; (1981), "Türkiye'de Planlı Dönemde İstihdam ve İşsizlik Sorunu: 1962-1978", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 5(1-2): 1-29.

DAYIOĞLU, Meltem and Hakan ERCAN (2010), **Developing More Effective Labour Market Policies and Institutions in Emerging Economies: Turkey**, International Labour Organization Project, Employment Analysis and Research Unit (EMP/ANALYSIS), Geneva.

DEMİR, Fırat and Nilgün ERDEM (2010), "Labor Market Performance after Structural Adjustment in Developing Countries: The Interesting But not so Unique Case of Turkey", in L.K.

VALENCIA and B.J. HAHN (Ed.), **Employment and Labor Issues: Unemployment, Youth Employment and Child Labor** (Chapter 1), Nova Science Publishers, New York: 1-55.

DIETZENBACHER, Erik and Gülay GÜNLÜK-ŞENESEN (2003), "Demand-Pull and Cost-Push Effects on Labor Income in Turkey: 1973-1990", **Environment and Planning**, 35(10): 1785-1807.

ERCAN, Hakan (1998), "Non-Wage Labor Costs in the Turkish Manufacturing Industry: An International Comparison," in Tuncer BULUTAY (Ed.), **Impositions and Policies Related to the Turkish Labour Market**, Ankara State Institute of Statistics Publication, Ankara: 113-130.

ERCAN, Hakan (2007a), Demographic Trends and Rural-to-Urban Migration in Turkey: Implications for the Labour Market and Education, Background chapter for the World Bank project on **Investing in Turkey's Next Generation: Making Youth Transition from School to Work Contribute to Turkey's Development: 1-7**

ERCAN, Hakan (2007b), **Youth Employment in Turkey**, International Labour Organization Publications, Geneva.

ERCAN, Hakan (2010a), "The Impact of the Global Financial Crisis on Employment in Turkey" iç. **Crisis and Turkey: Impact Analysis of Crisis Response Measures**, International Labour Office Publications, Ankara: 73-97.

ERCAN, Hakan (2010b), **EEO Review: Youth Employment Measures 2010**, European Employment Observatory, Turkey.

ERLAT, Güzin (2000), "Measuring the Impact of Trade Flows on Employment in the Turkish Manufacturing Industry", **Applied Economics**, 32(9): 1169-1180.

FRIEDMAN, Milton (1968), "The Role of Monetary Policy", **American Economic Review**, 58(1): 1-17.

GARIBALDI Pietro and Paola MAORA (2002), "Anatomy of Employment Growth", **Economic Policy**, 17(34): 67-114.

GÖRMEZÖZ, Gökten (2007), **Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Dalgalanmaların İstihdam Üzerindeki Etkisi ve Olumsuz Etkilerin Azaltılmasına Yönelik Önlemler**, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

GÜNÇAVDI, Öner and Suat KÜÇÜKÇİFTÇİ (2001), "Foreign Trade and Factor Intensity in an Open Developing Country: An Input-Output Analysis for Turkey", **Russian and East European Finance and Trade**, 37(1): 75-88.

GÜRSEL, Seyfettin and Haluk LEVENT (2003), "Fluctuations économiques et chocs asymétriques dans Le marché du travail: Le cas de la Turquie (2000-2002)," **Communiqué au 7e Rencontres Euro Méditerranéennes**, CEREC CEMAFİ, 8-10 Octobre 2003.

GÜRSEL Seyfettin ve Veysel ATASOY (2000), "Genç İşsiz, Kadın İşsiz", **Forum TOBB Dergisi**, 7(6): 18-22.

İLKKARACAN, İpek ve Arzu YÖRÜKOĞLU (2004), "Ücretlerin Belirlenme Süreçleri" iç. **Türkiye'de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik**, TÜSİAD, İstanbul: 95- 145.

İLKKARACAN, İpek and Raziye SELİM (2003), "The Role of Unemployment in Wage Determination: Further Evidence on the Wage Curve from Turkey", **Applied Economics**, 35(14): 1589-1598.

KARABULUT, Alpaslan (2007), **Türkiye'de İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

KARAGÖL, Erdal Tanas ve Tekin AKGEYİK (2010), "Türkiye'de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, Sayı: 21: 1-28.

KLUVE, Jochen and Christoph SCHMIDT (2002), "Can Training and Employer Subsidies Combat European Unemployment?", **Economic Policy**, 17(35): 409-448.

LUCAS, Jr. Robert and Leonard RAPPING (1969), "Price Expectations and the Phillips Curve", **The American Economic Review**, 59(3): 342-350.

MENEZES-FILHO, Aquino Naercio and Luiz Guilherme SCORZAFAVE (2011), "Developing More Effective Labour Market Policies and Institutions in Emerging Economies: The Brazilian Case", Institute of Education and Research Policy Papers, İnternet Adresi: www.insper.edu.br/cpp Erişim Tarihi: 02.09.2011.

METİN-ÖZCAN, Kıvılcım ve Şenay ÜÇDOĞRUK (1998), "Türk İmalat Sanayi'nde Uzun Dönem Ücret-Fiyat-İstihdam İlişkilerinin Ekonometrik Olarak İncelenmesi", **Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 8(1): 279-287.

MODIGLIANI, Franco; Jean-Paul FITOUSSI, Beniamino MORO, Dennis SNOWER, Robert SOLOW, Alfred STEINHERR and Paolo Sylos LABINI (1999), **An Economists Manifesto on Unemployment in the European Union**, Free University of Bozen School of Economics, Working Paper No: 1, Bolzano.

MÜTEVELLİOĞLU, Nergis ve Işık SAYIM (2009), “Türkiye’de Neoliberal Dönüşümün Emek Piyasası Üzerindeki Etkileri”, iç. N. MÜTEVELLİOĞLU ve S. SÖNMEZ (Ed.), **Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 159-204.

OECD Economic Outlook: Part VII, “OECD Recent Labour Market Performance and Structural Reforms”, İnternet Adresi: www.oecd.org/dataoecd/42/4/42768860.xls Erişim Tarihi: 12.08.2011.

ONARAN, Özlem (2002), “Measuring Wage Flexibility: The Case of Turkey Before and After Structural Adjustment”, **Applied Economics**, (34): 767-781.

ONARAN, Özlem (2007), **İşsizlik ve Alternatif Politikalar**, Türkiye’de İşsizliğin Çözüm Yolları ve Sendikalar Çalıştayı DİSK.

ONARAN, Özlem and Engelbert STOCKHAMMER (2005a), “Two Different Export-Oriented Growth Strategies under a Wage-Led Accumulation Regime: A la Turca and a la South Korea”, **Emerging Markets Finance and Trade**, 41(1): 65-89.

ONARAN, Özlem and Engelbert STOCKHAMMER (2005b), **Growth and Employment in Europe: Sustainability and Competitiveness**, Wirtschaftsuniversität Wien Vienna University of Economics and Business Administration, Working Paper Series No: 44, Vienna.

ONARAN, Özlem and Nurhan YENTÜRK (2001), “Do Low Wages Stimulate Investments? An Analysis of the Relationship between Wages and Investments in Turkish Private Manufacturing Industry”, **International Review of Applied Economics**, 15(4): 359- 374.

ONARAN, Özlem and Nursel AYDINER-AVŞAR (2006), **The controversy over employment policy: Low labor costs and openness, or demand policy?: A sectoral analysis for Turkey**, Department of Economics Working Paper Series No: 97, Vienna.

PARLAKTUNA, İnci (2010), “Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi”, **Ege Akademik Bakış**, 10(4): 1217-1230.

PAZARLIOĞLU Vedat ve Emrah İsmail ÇEVİK (2007), “Ratchet Model Uygulaması ve Türkiye Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 12(2): 41-51.

PHELPS, Edmund (1967), “Phillips Curves: Expectations of Inflation and Optimal Unemployment Overtime”, **Economica New Series**, 34(135): 254-281.

TATLIDİL, Ercan ve Yota XANTHOCOU (2002), “Türk İşgücünün Yapısı ve Avrupa Birliği İstihdam Politikaları”, **Ege Akademik Bakış**, 2(2): 1-14.

TAYMAZ, Erol (1999), **Trade Liberalization and Employment Generation: the Experience of Turkey in the 1980s**, Middle East Technical University Economics Research Center Working Paper No: 99-11, Ankara.

TAYMAZ Erol and Şule ÖZLER (2005), “Labour Market Policies and EU Accession: Problems and Prospects for Turkey”, in HOEKMAN and TOGAN (Ed.), **TURKEY: Economic Reform and Accession to the EU**, The World Bank, Washington DC: 223-260.

TELLİ, Çağatay, Ebru VOYVODA and Erinç YELDAN (2006), “Modeling General Equilibrium for Socially Responsible Macroeconomics: Seeking For the Alternatives to Fight Jobless Growth in Turkey” **Middle East Technical University Studies in Development**, 33(2): 255-293.

TRUBEK, David and James MOSHER (2001), “New Governance, EU Employment Policy, and the European Social Model”, Jean Monnet Working Paper No.6(1): 1-28.

TUNALI, İnsan (2003), **Background Study on the Labour Market and Employment in Turkey**, European Training Foundation Final Report.

TUNALI, İnsan (2004), **Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdam Araştırması**, Türkiye İş Kurumu, İstihdam Durum Raporu, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikileri: Eylül 2011, İnternet Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8657> Erişim Tarihi: 15.12.2011.

Türkiye İstatistik Kurumu, İnternet Adresi: <http://www.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 15.08.2011. Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü Maliyeti Endeksi: III. Dönem 2011, İnternet Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8660> Erişim Tarihi: 12.12.2011.

ULUSOY, Ahmet ve Mehmet CURAL (2004), “Üretim ve İstihdam Politikaları Yeniden Yapılandırılmalı”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, 19(1-2), ss. 36-58. ÜLGENER, Sabri

Fehmi; (1980), **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, Der Yayınevi, Altıncı Baskı, İstanbul.

YELDAN, Erinç (2010), “Global Crisis and Turkey: A Macroeconomic Assessment of the Effects of Fiscal Stimulus Measures on Employment and Labour Markets”, in **Crisis and Turkey: Impact Analysis of Crisis Response Measures**, International Labour Organization Publications, Ankara: 9-39.

YELDAN, Erinç and Hakan ERCAN (2011), **Growth, Economic policies and Employment Linkages: Turkey**, International Labour Organization Employment Sector Employment Working Paper No: 84.

YILMAZ-ESER, Burçin ve Harun TERZİ (2008), “Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 30: 229-250.

YILMAZ-GÖKTAŞ, Özlem (2005), “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı: 2: 63-76.

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÇIKMAZI: GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRMELER

Doç. Dr. Sema AY

Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu,
Dış Ticaret Bölümü, semay@uludag.edu.tr

Özet: Gümrük Birliği (GB) Anlaşmasının Türkiye’nin tam üyeliğine yönelik daha verimli işlemesi için revizyon edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışmada, Türkiye için çıkmaz hale gelen Avrupa Birliği (AB) tam üyeliğine yönelik çözüm önerileri geliştirmek amaçlanmaktadır. Söz konusu amaç doğrultusunda çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, dünyadaki ekonomik entegrasyonlar ve entegrasyonlarda yaşanan değişimler yer almaktadır. İkinci bölümde, Türkiye ve AB arasındaki GB Anlaşması süreci ve yol açtığı ticari ve ekonomik gelişmeler aktarılmaktadır. Üçüncü bölümde, dünyada ekonomik entegrasyonlarda meydana gelen değişiklikler kapsamında Türkiye-AB arasındaki GB Anlaşmasının revize edilmesi gerekliliği nedenleri ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Çalışma, AB’ye tam üyelik doğrultusunda GB revizyon önerilerinin yer aldığı sonuç bölümü ile son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Entegrasyonlar, Avrupa Birliği, Gümrük Birliği, Gümrük Birliği Revizyonu.

GİRİŞ

Gümrük Birliği (GB) Anlaşması ile Türkiye-Avrupa Birliği (AB) arasında serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması sonucu, Türkiye’nin en büyük ticaret ortağı olan AB ile ticari işlemlerin hacminde artışlar kaydedilmiştir. Türkiye’nin AB’ye sanayi ürünleri alanında serbest ticaret yapabilmesi için AB’nin hukuki standartlarına uygun üretim yapması gerekliliği dolayısıyla Türkiye AB müktesebatına uyum sağlayan gerekli hukuki düzenlemeleri de gümrük birliği kapsamında gerçekleştirmiştir. Bu durum Türk mallarının daha kaliteli ve uluslararası alanda rekabet edebilir olmasını sağlamıştır. Hal böyle olunca, GB’nin ticaret hacmi ve üretim kalitesi bakımından hem AB hem de Türkiye için karlı olduğu görülmektedir.

GB ile ilgili değerlendirmeler yapılırken AB’ye tam üye olmadan GB Anlaşması imzalayan tek ülke olarak Türkiye için GB Anlaşması’nın, Türkiye ile AB arasında tam üyelik yolunda bir geçiş aşaması olması yani serbest ticaret yapılmasından çok Türkiye’nin AB’nin standartlarına uygun üretim yapması ve ileride tek pazara sorunsuz uyum sağlaması amacı göz ardı edilmemelidir. Halbuki GB sonrası geçen 22 yılda Türkiye-AB tam üyeliği konusunda ilerleme kat edilememiştir. Buna ek olarak AB içerisindeki bazı ülkelerin Türkiye’nin tam üyeliğine karşı çıkararak “Stratejik Ortaklık”ı tercih ettiği bilinmektedir.

Diğer taraftan gelişmekte olan ekonomilerin hızla büyüdüğü, üretimin gelişmiş ülkelere bu ülkelere kaydığı, uluslararası sermaye hareketlerinin hızla arttığı bir süreçte, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) aracılığıyla çok taraflı serbest ticaret anlaşmaları denenmiş, fakat sonrasında beklenen verim alınamayınca GB yetersiz bir ticaret anlaşması olmaya başlamıştır. Bu bağlamda AB de birlik dışı ülkelerle bir çok ticaret anlaşması yapmaya başlamıştır. AB’nin farklı ülkelerle Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalaması ve müzakere sürecinin üye ülkeler adına AB Komisyonu tarafından yürütülmesi fakat Türkiye’nin tam üye olmamasından dolayı müzakerelerde Türkiye çıkarlarının Komisyon tarafından temsil edilmemesi, Türkiye’nin bu ülkelerle serbest ticaret anlaşması müzakerelerinde konumunu zayıflatmıştır.

Sonuç olarak, GB Anlaşmasının Türkiye’nin tam üyeliğine yönelik daha verimli işlemesi için revizyon edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışmada, Türkiye için çıkmaz hale gelen AB tam üyeliğine yönelik çözüm önerileri geliştirmek amaçlanmaktadır. Söz konusu amaç doğrultusunda çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, dünyadaki ekonomik entegrasyonlar ve entegrasyonlarda yaşanan değişimler yer almaktadır. İkinci bölümde, Türkiye ve AB arasındaki GB Anlaşması süreci ve yol açtığı ticari ve ekonomik gelişmeler aktarılmaktadır. Üçüncü bölümde, dünyada ekonomik entegrasyonların kapsamında meydana gelen değişiklikler kapsamında Türkiye-AB arasındaki GB Anlaşmasının revize edilmesi gerekliliği nedenleri ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Çalışma, AB’ye tam üyelik doğrultusunda GB revizyon önerilerinin yer aldığı sonuç bölümü ile son bulmaktadır.

1. Ekonomik Entegrasyonlarda Yaşanan Değişimler

Küreselleşme sürecinde uluslararası ticarete ve sermaye hareketlerine konulan çeşitli engelleri ortadan kaldıran uluslararası anlaşmalar yapılmıştır. İkinci dünya savaşından sonra Uluslararası Para Fonu (International Money Fund-IMF), Dünya Bankası (World Bank-WB) gibi iktisadi kuruluşlar ile Gümrük

Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) dünya ekonomisinde piyasa kurallarının iyileşmesini sağlayacak amaç ve hedeflerle donatılmışlardır. Böylece bu kuruluşlar, anlaşmalar ve bunların faaliyetleri çerçevesinde dünyada hem bir küreselleşme hem de bir dayanışma ortamının sağlanması amacı ön plana çıkmıştır.

Aynı dönemde, İkinci Dünya Savaşı'ndan yıkık çıkan Avrupa, Marshall Planı çerçevesindeki yardımlarla tekrar kalkınmaya başlamıştır. Uzak Doğu, Latin Amerika ve Okyanusya ülkeleri, bağımsızlıklarını yani kazanan sömürgelerle beraber dünya pazarlarındaki yerlerini almışlardır. Diğer taraftan tarım sektöründeki teknoloji devrim (yeşil devrim) yaşanırken çok uluslu şirketlerin sayılarının ve faaliyetlerinin artması, üretimin, sermayenin, ticaretin ve iş gücünün uluslararası nitelikler taşımalarına neden olmuştur.

Bu gelişmeler küreselleşmeye hız kazandırdığı gibi beraberinde benzer özelliklere sahip olup aynı bölge içerisinde olan ülkeleri, güçlerini birleştirici yoğun bölgesel ilişkiler içerisine itmiştir. Böylece güçlü ekonomilerin baskısından etkilenen veya uluslararası rekabet ortamında, rekabetin olumsuz etkilerini en aza indirmek isteyen ülkeler tarafından ekonomik amaçlı bütünleşmelere gidilmiştir. Bütün bunlar küreselleşmeye yeni bir ivme kazandırmıştır. Çünkü bölgesel entegrasyon hareketleri geniş çaplı bir serbest ticari ve finansal bütünleşme ortamına geçişin safhasını oluşturmaktadır.

Ülkelerin ekonomik birleşmelere duydukları ilginin asıl nedeni ekonomik kalkınma olsa bile başlangıçta bu nedenler farklılık göstermektedir. Sanayileşmiş ülkeler daha çok ekonomik birliklerin statik etkileri ile yani ticaret hacminin artması ile ilgilenir. Oysa Gelişmekte Olan Ülke (GOÜ)'lerin ilgisini çeken statik değil, daha çok dinamik etkilerdir. Bu ülkeler, yarattıkları geniş piyasa dolayısıyla ekonomik entegrasyonları sanayileşmelerini hızlandıran bir araç gibi düşünürler.

Ancak gelişmiş ülkeler iktisadi ve sosyal sorunlarla karşılaştıkları ölçüde içlerine kapanmakta, koruma politikalarına ağırlık vermekte ve aralarında oluşturdukları grup içerisindeki ilişkileri düzenlemeye öncelik tanımaktadırlar (Seyidoğlu, 2003: 264). Bloklaşmalar artıkça blok-içi ilişkilerin önemi artmakta, bloklar arası ilişkiler ve blokların blok dışı ülkelerle ilişkileri ikinci plana itilmektedir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1995: 3).

Bu durum endüstrilerini yeni kurmuş veya bunları henüz geliştirme aşamasında olan GOÜ'ler için rekabet gücü elde edemedikleri için ekonomik birleşmelerden elde edilecek dinamik etkileri kısıtlamıştır. Hal böyle olunca, ekonomik entegrasyonların başlangıçta yaratacağı bölgesel ve bölgeler arası dengesizliklerin ortadan kaldırılmasına veya en düşük düzeye indirilebilmesine yönelik "bölgesel politika" tedbirlerinin oluşturulması gerekmektedir. Bu gerçeği ilk gören AB, 1975 yılından itibaren bölgesel politikalar oluşturma sürecine girmiştir (Tsoukalis, 1991: 207).

Dünyadaki çok sayıda ekonomik entegrasyon hareketine karşın dünya ekonomisinin üç guruplu bir yapıya doğru gitme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu ticaret bloklarından biri, merkezini AB'nin oluşturduğu Batı Avrupa'dır. Kırsal ölçekte ABD'nin önderlik ettiği Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North America Free Trade Agreement-NAFTA) çerçevesindeki Kuzey Amerika Bölgesi ikinci bloğu oluşturur. Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerinin üye oldukları ve Japonya'nın önderlik ettiği Asya ve Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia Pasific Economic Cooperation-APEC) üçüncü bir blok görünümündedir. Yeni dünya düzeni olarak adlandırılan bu oluşumun bloklar içi serbest ticaret, bloklar arası ise kontrollü ticaret anlayışını güttüğü gözlenmektedir (Alpar ve Ongun, 1987; Paelinck ve Polese, 1999; Pekcan, 1994).

2. Türkiye-AB Gümrük Birliği Süreci

2. Dünya Savaşı sonrası Batıda meydana gelen gelişmelerle eş zamanlı olarak Türkiye'nin batılılaşma hareketleri devam etmiştir. 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu (Avrupa Ekonomik Topluluğu-AET; Avrupa Birliği'nin eski ismi)'na ortaklık talebinde bulunmuştur. Bu kapsamda politik ve ekonomik sisteminde önemli değişiklikler yapma zorunluluğu duyan Türkiye, 1960'lara kadar Avrupa'nın bütünleşmesi amacına dönük hemen hemen bütün oluşumlara katılmıştır.

Türkiye'nin bu oluşumlara dönük iktisadi, siyasi, askeri ve sosyal sorunları aşma gayretleri içerisinde olduğu böyle bir dönemde Yunanistan, AET'ye katılmak 15 Temmuz 1959'da resmen başvuruda bulunmuştur. Özellikle AB çevrelerinde bu talep genişlemeye yeni bir yön ve hız verecek bir olanak olarak değerlendirilmiş ve olumlu karşılanmıştır. Yunanistan'ın başvurusu, Türkiye'nin AB dışında kalması sonucu Batı dünyasındaki konumun yitireceğini açıkça belli etmiştir. Gerek siyasi gerekse askeri yönden AB ülkeleri ile daha sıkı ilişkiler içinde bulunan Türkiye'nin ekonomik yönden de en önemli ortağı AB ülkeleridir. Bu gelişmelerin ve değerlendirmelerin ışığı altında Türkiye'nin ortaklık için AB'ye başvurusu kaçınılmaz olmuş Yunanistan'ın başvurusunda iki hafta sonra 31 Temmuz 1959'da Türkiye ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Bu talep doğrultusunda taraflar arasında 4 yıl süren görüşmeler sonucunda, 1963 yılında imzalanan ve 1 Aralık 1964'de yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile Türkiye-AB ortaklığı ilişkisi tesis edilmiştir.

Ankara Anlaşması ile Türkiye ile topluluk arasında hazırlık, geçiş ve son dönem olarak adlandırılan üç aşamada tamamlanacak bir ortaklık ilişkisi tesis edilmiştir. Buna göre Türkiye ile AB arasında aşamalı bir GB

kurulacak ve son aşamada bunu tam üyelik izleyecektir.

-Hazırlık Dönemi: Ankara Anlaşmasının 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle başlayan ve 1 Ocak 1973 tarihine kadar devam eden bu dönemde, AB ile ilişkilerin geliştirilmesi bakımından, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiş, Türk ekonomisi ile Birlik ekonomisi arasındaki farkı azaltmak üzere Türkiye tek taraflı ödümler vermiştir. Böylece geçiş dönemi ve son dönem içinde kullanılmak üzere Mali Protokol çerçevesinde 175 milyar ECU kredi sağlanmıştır.

Hazırlık döneminin en önemli özelliğinin Türkiye'ye tek taraflı tarife kotalarının açılması olduğu düşünülmektedir (Çimen, 1996: 130). Tarife kotalarında kota limiti içinde tercihli bir gümrük tarifesi uygulanmakta kota miktarı aşılmaya normal tarifelere geçilmektedir. Ancak tarife kontenjanlarına rağmen hazırlık döneminde Türkiye'nin AB'ye yönelik ihracatında önemli bir gelişmenin ortaya çıkmadığı gözlenmiştir. Bu duruma arz yetersizliği ile talep esnekliği düşük olan ihraç ürünleri içerisinde, fındık dışında eski kontenjanların bile doldurulamaması etken olarak gösterilmiştir (Karluk, 1994: 278).

-Geçiş Dönemi: Hazırlık döneminin son bulup geçiş döneminin hukuken başlaması 1 Ocak 1973 tarihinde Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile olmuştur. Bu dönemin başlıca amacı, Türkiye ve AB arasında sanayi mallarını kapsayan bir GB gerçekleştirmek olmuştur. Bunun için söz konusu mallarda aşamalı bir biçimde gümrük, resim ve harçların sıfıra indirilmesi, tarife dışındaki miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve AB'nin ortak gümrük tarifesinin uygulanması gerekli görülmüştür.

Gümrük vergilerinin ve öteki eş etkili vergilerin kaldırılması bir kısım mallarda 12 yılda bir kısım mallarda ise 22 yılda gerçekleşecektir. Tarımsal ürünler ile kömür ve çelik, GB'nin kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca Katma Protokol'de 1976-1986 döneminde, Birlik ve Türkiye arasında işgücünün serbest dolaşacağı öngörülmüştür. Fakat Türkiye'de işsizlik oranının yüksek olması sebebi ile anlaşmaya Birlik tarafından uyulmamıştır. Sonuç olarak, Katma Protokol uyarınca geçiş döneminde, Türkiye'nin ekonomi politikası ve yasal mevzuatı, Birliğin rekabet ve vergileme gibi konulardaki mevzuatı ile uyumlaştırılmaya çalışılmıştır.

-Son Aşama: Türkiye, sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşıma imkan veren GB'ni 22 yıllık bir geçiş dönemi ardından 1 Ocak 1996 tarihi itibarı ile tamamlamıştır. Ankara Anlaşması'na göre geçiş döneminin tamamlanması ile yani 1996 yılından itibaren son döneme girilmiştir. Son dönemde ekonomi politikalarının AB ekonomi politikalarına yaklaştırılması amaç edilmiştir. Türkiye 1980'den beri AB'nin iç piyasadaki değişikliklere uyum sağlamaya çalışmış uyum çalışmalarına yardımcı olmak için Dünya Bankası ve IMF tarafından yapısal ayarlama kredileri ile desteklenmiştir.

2.1. Türkiye- AB Gümrük Birliği Kararının Öngördüğü Koşullar

Türkiye ve AB arasında tamamlanan GB, 1963 Ortaklık Anlaşması'nda öngörülen ekonomik entegrasyon sürecinin üçüncü ve son aşamasını oluşturmaktadır. AB ile aday ülkeler arasında gerçekleştirilen katılım müzakereleri ve her yıl Komisyon tarafından hazırlanan İlerleme Raporları kapsamında ele alınan AB mevzuatı diğer bir ifade ile Topluluk Müktesebatı, 29 bölüme ayrılmaktadır. GB de bu 29 bölümden birini teşkil etmektedir. GB'ye ait bu bölüm aday ülkelerin oluşturduğu GB'ye katılabilmesi için gerekli teknik hususları ve öncelikleri içermektedir.

GB, her iki taraf içinde GB sınırları içinde kendi aralarında ve diğeri, GB sınırları dışında dünyanın geri kalanına karşı olmak üzere iki ayrı alanda yükümlülükler doğurmaktadır. Bu yükümlülükler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

-İçeride ticaretin önündeki engellerin kaldırılması yanı sıra bazı politikaların uyumlaştırılması da gerekmektedir.

-Dışarıda ise her iki taraf da ortak bir ticaret politikası uygulamak zorundadır.

-Türkiye-AB gümrük birliği sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır.

-Türkiye'nin, AB'nin tercihli ticaret gerçekleştirdiği üçüncü ülkeler ile serbest ticaret anlaşması müzakere etmesi gerekmektedir.

-GB'nin hizmetler sektörünü de içerecek şekilde genişletilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Ancak bu konu hakkında kesin bir tarih kararlaştırılmış ve henüz uygulanmasına başlanılmamıştır.

-Uyuşmazlıkların çözümü ile ilgili olarak Avrupa Adalet Divanından ayrı, sınırlı bir hakemlik kurumu geliştirilmiştir.

-Ayrıca Türkiye'nin Trans-Avrupa yol şebekesine katılması, sanayi, enerji, ulaştırma, telekomünikasyon, çevre, bilimsel araştırma ve makro ekonomik politikalar gibi konularda tavsiye kararları ile işbirliği konuları da yer almaktadır.

Bunun dışında Birliğin Türk ekonomisinde GB'ye bağlı olarak oluşacak yeni ihtiyaçların karşılanması amacıyla Türkiye'ye yapacağı mali yardım koşulları da 1995 yılının ilk yarısında saptanmıştır. AB kaynaklarından sağlanacak kredilerin değerinin 3.5 milyar ECU dolayında olacağı tahmin edilmiştir. Ancak bu süre içerisinde sağlanan kredilerin tutarı beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir.

2.2. Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği'nin Farklılıkları

Türkiye ile AB arasındaki GB'yi benzerlerinden ayıran bir takım özellikleri ve içerisinde barındırdığı bazı eksiklikleri mevcuttur. GB genel olarak, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği yolunda ileri bir adım olarak kabul edilmektedir. Nitekim GB'nin tamamlanması sonucu Türkiye pazarı ile AB iç pazarı ile birleşmiştir. Zaten GB'nin tamamlanması talebinde, ürünlerinin Avrupa pazarında sahip oldukları potansiyelin farkında olan Türk iş çevrelerinin arzuları da yer almaktadır. Zira AB, onlar için coğrafi olarak yakın olmasının yanı sıra son derece geniş ve gelişmiş bir pazar olma niteliğini taşımaktadır.

Türkiye-AB arasındaki GB Anlaşması'nın bazı açılardan klasik anlamdaki GB modelinden ayrıldığı konular aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

-Türkiye, AB ile GB ilişkisi içinde bulunan tek aday ülke durumundadır.

-Türkiye, ticareti doğrudan ve dolaylı etkileyebilecek tüm tedbirlerin (rekabet politikası, devlet yardımları, standartlar, teknik mevzuat, fikri mülkiyet haklarının korunması) uyumunu içeren bir GB anlaşması uygulamaktadır.

-AB'nin yeni çok taraflı müzakerelerinin başlaması ile birlikte ortak ticaret, rekabet ve tarım politikalarında yeni çok taraflı müzakerelerinin başlatılması ve Türkiye'nin de içinde bulunmadığı bir süreçte üstlenmek durumunda kalacağı kapsamlı ilave taviz ve taahhütler anlamına gelmektedir.

-AB, sanayi ürünlerinde yeni indirimler taahhüt etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin AB pazarında üçüncü ülkeler karşısındaki sahip olduğu avantajları aşındırmaktadır (Tigrel, 1995: 68-69).

-Türkiye'nin AB kaynaklarından sağladığı mali destek diğer ülkelere kıyaslandığında hayli düşük kalmaktadır.

-GB, Türkiye için salt bir ekonomik entegrasyon hareketi değil AB'ye tam üyelik yolunda tamamlaması gereken bir aşama olarak görülmektedir. Yani GB, Türkiye'nin AB entegrasyonunun olmazsa olmaz bir aşaması olarak algılanmaktadır.

Bunun yanında GB, Türkiye ekonomisi için bir dönüm noktası olmuştur. Gümrük Birliği'ne giriş yılında ithalat rakamları patlama yapmış daha sonra daha istikrarlı bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin GB'ye geçişte birlikte AB'nin yapmış olduğu ülkelerle de çok sayıda serbest ticaret anlaşması imzalaması sonucu ihracatı da artmıştır. Ancak ihracatta beklendiği kadar önemli bir artış görülmemiştir. İhracat artışının sınırlı kalması, Ankara Anlaşması'ndan sonra "geçiş aşaması"nda GB'den çok önce Türkiye'nin ihraç ettiği sanayi mallarına gümrük tarifeleri ve öteki ticari kısıtlamaların kaldırılmış olmasına bağlanabilir. Ayrıca tekstil sektöründeki ihracat da GB sonrası beklentileri gerçekleştirememiştir. Bunun enerji ve işgücü gibi faktörlerden dolayı Asya ülkeleri karşısında rekabet gücünün yeterince artırılmamasında kaynaklandığı düşünülmektedir.

Artan ticaret hacmi ve ticarete değişen ve giderek ağırlaşan rekabet koşullarına rağmen tam üye olmadan GB Anlaşmasını sürdüren bir ülke olarak Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği adeta bir çıkmaz hale gelmiştir. Çünkü AB'ye tam üye olmayan Türkiye'nin, AB karar alma mekanizmalarında yer alamaması, ticari ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Hal böyle olunca GB Anlaşmasının gözden geçirilerek yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

3. Gümrük Birliği Anlaşmasında Gerekli Görülen Revizyon

Gümrük Birliği'nin uygulanmaya başladığı 1996 yılından günümüze kadar olan süreçte AB'nin ticaret politikasında bir çok yeni serbest ticaret anlaşmalarının yer alması, Türkiye açısından uluslararası rekabet kurallarında değişiklikler yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle AB ve ABD arasında yapılması planlanan, küresel ekonomide kuralları yeniden belirleme potansiyeline sahip Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) ile Türkiye, dış ticaretinde çok önemli yere sahip bu iki ekonomiye olan mal ve hizmet ticareti ve yatırımlar alanında yeni düzenlemelere ve kurallara göre hareket etmek zorunda bırakılacaktır. TTYO'nun AB ürünleri karşısında Türk ürünlerinin ABD pazarında rekabet imkanını azaltarak Türkiye'nin ABD ile ticaret dengesini olumsuz etkileyeceği beklenmektedir (Öztrak ve Duvan, 2014: 1-41; Kirişçi, 2013: 1-26).

Diğer taraftan, Türkiye'nin GB'nin işleyişinde yaşadığı sorunların çözülmesi için de mevcut işbirliğinin revizyonuna ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu revizyon, işleyişinde var olan sorunların aşılması, Türkiye ile AB arasında ekonomik açıdan daha geniş bir entegrasyonun sağlanması anlamına gelmektedir (Cengiz ve Kurtbağ, 2015: 1-33).

Öncelikle AB'nin üçüncü ülkeler ile müzakere ettiği Ticari Anlaşmalara Türkiye'nin de dahil edilmesi gerekmektedir. Bilhassa TTYO ile ilgili gelecek belirsizlikten kurtulmalıdır. GB'nin hizmetler sektörü, tarım sektörü ve kamu alımlarını içermemesi rekabet koşullarını bozmaktadır. Birlik, bu alanları içerecek şekilde daha geniş bir entegrasyon olarak geliştirilmelidir.

Benzer şekilde, GB'nin işleyişinden kaynaklanan ve artık kronik hale gelen taşıma kotaları yeniden düzenlenmelidir. Ticaretin serbest olduğu bu birlik içerisinde üreticilere, ihracatçılara ve

ithalatçılara vize serbestliği tanınmalıdır.

Devlet yardımları rejiminin AB müktesebatı ile tam uyumlu hale getirilmesi rekabet koşullarının etkin olması açısından önem taşımaktadır. Bunların yanında revizyon çalışmalarının başarılı bir şekilde yürütülmesi için taraflar arasında meydana gelebilecek sorunların çözümünde etkin bir mekanizma oluşturulmalıdır.

Sonuç olarak iki taraf da GB'nin yeniden düzenlenmesine ve kapsamının genişletilmesine olumlu yaklaşmaktadır. GB'nin revize edilmesi, Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu ve TTIP'nin bir parçası olma yolunda önemli bir adım atması anlamına gelmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin kendi taleplerini dile getirmesi ve müzakerelerde paydaşların temsil edilmesi önemli bir yer tutmaktadır.

4. Sonuç

Gümrük Birliği Anlaşması Türkiye için bir dönüm noktasıdır. Ancak Türkiye'nin, Gümrük Birliği Anlaşması ile iç pazarının AB'ye açılması kozunu vererek tam üyelikte pazarlık gücünü kaybettiği düşünülmektedir. Hal böyle olunca Türkiye'nin AB'ye üyeliği bir çıkmaz haline gelmiştir.

AB'nin ticaret politikasında artan serbest ticaret anlaşmaları, Türkiye açısından uluslararası rekabet kurallarında değişiklikler yaşanmasına neden olmaktadır. Bilindiği üzere AB'ye üye olmadan GB uygulayan tek ülke olarak Türkiye'nin, AB karar alma mekanizmalarında yer alamaması ticari ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Değişen ekonomik koşullar, Gümrük Birliği Anlaşmasının Türkiye açısından avantajlarını azaltmış en kısa zamanda iki tarafın da katılacağı müzakerelerin başlaması ve yol haritası belirlenmesi zorunlu hale gelmiştir.

KAYNAKLAR

Alpar, Cem ve Tuba M. Ogun (1987), **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar: Az Gelişmiş Ülkeler Yönünden Değerlendirme**, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, No. 3: 192-216.

Cengiz, Cihangir ve Ömer Kurtbağ (2015), "Türkiye-AB Gümrük Birliğinde Yaşanan Sorunlar ve Bunlara Olası Çözüm Önerileri", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, 6(2): 1-33.

Çimen, Ahmet (1996), **Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türlike İlişkileri**, Ankara.

Karlık, Rıdvan S. (1994), **Avrupa Birliği ve Türkiye, Birlik Matbaası**, ikinci Baskı, Eskişehir.

Kirişçi, Kemal (2013), **Turkey and the Transatlantic Trade and Investment Partnership-Boosting the Model Partnership with the United States**, The Center on the United States and Europe at Brookings Turkey Project: 1-26.

İktisadi Kalkınma Vakfı (2002), **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Süreci: Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği, Malların Serbest Dolaşımı, Ortak Dış ticaret Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu**, İstanbul.

Öztrak, Faik ve Osman Berke Duvan (2014), "AB-ABD Arasında Gerçekleştirilecek Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması: Türkiye Ekonomisi Üzerine Olası Etkileri", **Toplumcu Düşünce Enstitüsü Değerlendirme Raporu**: 1-41

Paelinck, J. S. and Polese, M. (1999), "Modelling the Regional Impact of Continental Economic Entegration: Lesson from the European Union for NAFTA", **Regional Studies**, Vol: 33(8): 727-738.

Pekcan, Erdoğan (1994), **Avrupa Topluluğu ve Gümrük Birliği'ne Türkiye'nin Uyumu ve Sorunlar**, İstanbul ticaret Odası, Yayın No. 30, İstanbul.

Seyidoğlu, Halil (2003), **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, Genişletilmiş 15. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.

Tigrel, Ali (1995), **Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisine Etkileri ve Alınması Gereken Önlemler**, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2. Sanayi Şurası, 15-16 Haziran: 68-69.

Tsoukalis, L. (1991), **The New European Economy: The Politics and Economics of Integration**, Oxford University Pres, London.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (1995), **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar**, Yayın No: DPT: 2375-ÖİK: 440, Kitap 2, Ankara.

KENTLEŞME, GÜVEN, SOSYAL SERMAYE KAVRAMLARI VE MUSAHİPLİK GELENEĞİNİN ANALİZİ

Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN

Bursa Uludağ Üniversitesi

ekarakurt@uludag.edu.tr

GİRİŞ

Günümüz kentlerinde bireyler arasındaki iletişimsizlik ve güvensizlik, sürdürülebilir kentsel yaşamın önündeki en büyük tehditlerden birisidir. Farklı toplumsal grupların yaşamlarını sürdürdükleri iş, ikamet ve eğlence mekânlarının birbirinden ayrılmasıyla toplumsal gruplar arasında ayrışma (segregasyon) hız kazanmaktadır. (Ayata, 2003: 37).

Kente yönelen yoğun göç ile birlikte kentte *bilinmeyen* olgusu giderek artmıştır. Zorunlu sebeplerle kentte göç etmiş ve formel mekanizmalar içinde konut – iş bulmayan kişilerin bir kısmı, kentte yaşamlarını sürdürebilmek adına enformel mekanizmalara başvurmaktadır. Kentsel mekanda barınma amaçlı gecekondular tarzı konutların yapılması, kişilerin geçimlerini enformel işlerle sağlamaları, kentteki sosyo – ekonomik koşullara adapte olamayan parçalanmış aileler ve bunun sonucu ortaya çıkan evsiz çocuklar, sayısı her geçen gün artan kap – kaçların varlığı ve diğer kent suçlarının sayısının yükselmesi, vb. unsurlar enformel mekanizmaların örnekleridir. Özellikle göçle büyüyen az gelişmiş toplumların kentlerinde, formel sektörlerde istihdam imkânı olmadığı zaman yoksulluk kültürü ortaya çıkmaktadır. Bu kesim bir yoksulluk kültürüne sahiptir, koşullar değiştikçe bunalımlı ve sadece anlık yaşamaya önem vermektedir, geleceğe ise önem vermemektedir (Kıray, 1982: 59). Bu bireylerin kentsel yaşamda sayılarının artması, orta – üst gelir grupları arasında kendi yaşamlarına ait bir tehdit olarak algılanmakta ve bu kişilerle ortak mekânları paylaşmak ciddi bir risk olarak kabul edilmektedir. Neticede özellikle orta – üst gelir grupları kentsel kamusal alanı terk ederek kendi kabuklarına çekilmeye başlamışlardır. Sennett'in ifadesiyle, ... kentler insanlarla doldukça bu insanlar birbirleriyle işlevsel bağlarını yitirmeye başladılar. Kentlerde daha fazla yabancı vardır ve daha yalıtılmış durumdadırlar. Bu yoğun insan akını ile kentsel yaşam gittikçe renksizleşmekte ve nihayet kamusal alan ortadan kaybolmaktadır (Sennett,1996:176). Bilinmeyenin verdiği korkuyla yükselen özel yaşam anlayışı sonucunda orta ve üst gelir grupları, kent içi alanların negatif özelliklerinden uzak, ama kente yakın bölgelerde oluşturulmuş olan yerleşim bölgelerine taşınmaya başlamışlardır. Bu kişiler, benzer toplumsal yapıya sahip, homojen grupların oluşturduğu yerleşim bölgelerinde yaşamayı tercih etmektedirler. Bir zamanlar kentlerin kurulmalarına neden olan korkuların yerini, 21. yüzyıl kentinde 'kentsel korkular' almıştır; 'içerideki düşman'a ilişkin korkular. Bu tür korku bir bütün olarak; kolektif mülkiyet ve bireysel güvenliğin kolektif teminatı olarak kentin bütünlüğü ve güvenliğinden çok, kentin içinde kişinin kendi yuvasının yalıtılmışlığı ve güvenliğiyle ilgilidir. Bir zamanlar kentin etrafını saran duvarlar artık çok farklı yönlerde şehri boydan içeriden bölmektedir. Kontrol altındaki bölgeler, belli kişilerin girişine izin verilen kontrol altındaki kamusal mekânlar, kapılarda silahlı bekçiler ve elektronik olarak işleyen kapılar; bütün bunlar artık kent kapılarının altında pusuya yatmış yabancı ordular ya da yol çeteleri, çapulcular ve büyük oranda bilinmeyen öteki tehlikelerden çok, istenmeyen hemşerilere karşı alınmış önlemlerdir (Baumann, 1999: 57). Kentlerdeki demografik yapının çeşitlenmesiyle kamusal alanlarda yaşanmaya başlanan güvenlik sorununun yol açtığı boşluk ve korku, orta ve üst gelir gruplarının kentsel mekânı terk ederek kentlerin etrafında yeni yapılanan ve güvenlik önlemleriyle korunan konutlarla aşılma çalışılmıştır. Böylesi güvensiz bir ortamda kentteki bireyler arasında güven ilişkisinin kurulmasına imkân verecek, işbirliği ve dayanışmayı geliştirecek mekanizmalar her geçen gün önem kazanmaktadır.

1. Sosyal Sermaye Bileşeni ve Kentsel Yapıda Güven Sorunsalı

Sosyal sermaye kavramı farklı disiplinler ve yaklaşımlar tarafından farklı kavramsal çerçevelerle sınırlandırılmakta, amaçlarına ya da kaynaklarına göre farklı sosyal sermaye tanımları tartışılmaktadır (Köse, 2004: 45). Sosyal sermaye; en az iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkânı veya başka bir ifade ile toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri (Temple, 2000; 23) olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal sermaye ile ilgili olarak yapılan tanımlamaların temelinde *sosyal dayanışma, güven ve işbirliği* vardır. Sosyal sermaye, tanıma ve karşılıklı tanışıklık ilişkilerinin azami veya asgari düzeyde kuramsallaşan sağlam bir ağ yapılanmasında, dürüstlüğe ve iyi niyete dayanan kaynakların toplamıdır (Bourdieu, 1986: 119). Fukuyama'ya göre, sosyal sermaye modern ekonomilerin verimli bir şekilde işlemesi için çok önemlidir, ayrıca istikrarlı liberal demokrasiler için de olmazsa olmaz koşuldur

(Fukuyama, 1999). Bu anlamda sosyal sermaye ile ekonomik, politik ve sosyal kalkınma arasında doğrusal bir ilişki vardır (Trigilia, 2001: 18). Sosyal sermaye; bir toplumun üretkenliğini ve sağlıklı bir sosyal yapıya kavuşmasını sağlayan normlar, sosyal ağlar ve insanlar arası güven olarak tanımlanmaktadır. Sosyal sermayenin temelinde insanların kendi bireysel ve topluluk hedeflerini gerçekleştirmeyi sağlayan ve toplumsal ilişkilere, yapılarla ve kurumsal düzenlemelere içkin olan kural, norm, görev, karşılıklılık ve güven (Akdoğan, 2002: 72) vardır. Bu yönüyle sosyal sermaye, mikro ve makro ölçeklerdeki sosyal ve ekonomik gelişmenin ayrılmaz bir bileşenidir (Şenkal, 2005: 3). Toplumdaki güçlü bir sosyal sermaye, ortak hedefleri olan kişilerin, hedeflerine daha etkin ve verimli bir şekilde ulaşmalarını sağlar (Sporer, 2004). Farklı bir ifade ile sosyal sermaye, toplumdaki bireyler arasında *tutkal* işlevine sahip bir unsur olarak görülmektedir. Bu tutkal, insanların bir arada çalışmalarına, yaşamalarına ve bir şeyler paylaşmalarına imkân verecek bağların oluşmasını sağlamaktadır (Paldam, 2000: 2). Söz konusu tutkal, inançları, normları ve dinsel inançları da içeren farklı sosyal olgu ve uygulamalarla açıklanmaktadır (Woolcock, 1998: 158-160).

Dünya Bankası tarafından yapılan çalışmalarda da sosyal sermaye kavramı açıklanmaktadır, bu çalışmalarda özellikle altı unsura dikkat çekilmektedir; “gruplar ve ağlar”, “güven ve dayanışma”, “kolektif çalışma ve işbirliği”, “bilgi ve iletişim”, “sosyal birleşme ve bütünleşme”, “yetki ve politik faaliyetler” (Grootaert, Narayan, Jones ve Woolcock, 2003: 13).

Putnam’a göre ise sosyal sermayenin göstergeleri şu şekildedir; sosyal eşitsizlik oranı, ekonomik eşitsizlik oranı, tolerans –hoşgörü– vergi yükümlülüklerini yerine getirme oranı, sağlık hizmetleri, şiddet oranı, suç oranı, çocukların televizyon izleme oranı, çocuk sağlığı ve eğitim kalitesi (Putnam, 2000). Dünya Bankası ve Putnam tarafından yapılan çalışmalarda, toplumsal bir yapıda sosyal sermayenin ölçülmesine ilişkin belirli göstergeler belirlenmesine rağmen Harper, Prusack, Cohen gibi akademisyenler sosyal sermayenin ölçülemeyeceğini iddia etmektedirler. Buna göre, sosyal sermayenin ölçülmesiyle ilgili yürütülen çalışmalar, çok az bir uyarılma ile tamamen ABD’den ithal edilen ölçümlere dayanmaktadır. Hâlbuki ilişkiler ve paylaşılan değerler yerel koşullardan kaynaklanmaktadır ve insanlar bunların etkilerini çok farklı şekillerde yaşamaktadırlar. Sosyal sermaye ile doğrudan ilgili olan şeylerin çoğu söze dökülmemiş ve ilişkiseldir, ölçüm ve sınıflandırmayı mümkün kılmaz (Field, 2006: 180).

Sosyal sermaye bir kişi veya kurumun elinde değildir; kişiler veya kurumlar arası ilişkiler ağında ortaya çıkar, ilişkiler devam ettikçe sosyal sermaye de artar. Bu açıdan sosyal sermayenin kurulması, karşılıklı güven, diyalog ve işbirliğine bağlıdır (Şenkal, 2005: 11). Sosyal sermayenin bu özelliği nedeniyle, kentteki kişiler arasındaki ilişkiler ağının güçlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel toplum, asla yan yana konulmuş bir atomlar yığından oluşmaz. Kentsel toplumun üyeleri, değişimin yapıldığı kısa anları daha derin ve daha ileriye yayan bağlarla birleşmiştir (Durkheim’den aktaran Field, 2006: 16) Jacobs, Durkheim ile paralel bir görüştedir. Buna göre Jacobs, kentsel mekânda kişiler arasında kısa anlarda kurulan ilişkilere dikkat çeker, örneğin sokakta veya parkta yürüyüş yapan kişilerin birbirleriyle kurdukları göz kontağının bile kent kültürünün geliştirilmesi açısından önemli olduğunu vurgular. Hatta Jacobs, kaldırımların ve parkların –kentsel kamusal alanların– amaçlarından birisinin de, çeşitli nedenlerle oralarda bulunan kişilerin birbirleriyle karşılaşmalarını ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamak olduğunu ifade eder (Jacobs, 1992). Fakat kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim yerlerinin nüfusu arttıkça kişiler arasındaki ilişkiler de zayıflar. Küçük yerleşimlerde kişilerin birbirleriyle kurduğu ilişkiler daha yoğun ve uzun sürelidir. Buralarda herkes birbiri hakkında bilgilere sahiptir. Büyük kentlerde ise, kentin kamusal alanlarında kişiler yüz yüze geldiklerinde aralarında doğal veya resmi hiçbir bağ kurulmaz. Dolayısıyla büyük kentlerde kişiler arası diyaloglar gittikçe azalır; bunun temel sebebi, kişilerin diğerlerini tanımamasıdır (Jacobs, 1992: 53-72). Büyük kentlerde, bireyler arasında ilişkilerin minimum düzeye ulaşmasına paralel olarak sivil dayanışma ve kişilerin birbirlerine karşı yükümlülükleri zayıftır (Putnam, 2000: 206; Rosero, Bixby, Collado ve Seligson, 2005: 5). Bir diğer ifade ile küçük yerleşim birimlerine oranla büyük kentlerde sosyal sermaye daha zayıftır. Fakat paradoksal bir şekilde büyük kentlerin güvensiz ve belirsiz sosyal atmosferinde, huzurlu ve sürdürülebilir bir yaşamın sağlanabilmesi için sosyal sermaye bağlarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu sosyal sermaye bağı; kimi zaman bir sivil toplum kuruluşunun yürüttüğü bir sosyal sorumluluk projesi ile kimi zaman bir okul bünyesindeki öğrenci – öğretmen – aile işbirliği ile kimi zaman dini bir kurumun başlattığı hoşgörü ve dayanışma iklimi ile kurulmalıdır. Büyük kentlerde yabancı olgusu temelinde şekillenen korku – güvensizlik atmosferinin dağılarak güven – işbirliği – dayanışma duygusunun hâkim olacağı bir kentsel yapının şekillenmesinde etkili olabilecek araçlardan birisi de hem bir dini sistem hem de sosyal bir sistem olarak kabul edilen Alevilik anlayışı ve bu anlayışın içindeki dedelik kurumu, cem evleri ve musahiplik geleneği bu

sürece katkı sağlayabilir. Bu çalışmada Alevilikteki önemli bir kurum olan musahiplik geleneğinin sosyal sermaye bileşeni olarak kabul edilip edilemeyeceği sorunsalı üzerinde durulmuştur.

2. Bir Alevilik Kurumu Olarak Müsahiplik Geleneği

Alevilik bir inanç sistemi olmanın çok daha ötesinde mensubu olduğu bireylerin ait oldukları toplum içinde uymaları gereken kuralları, değerleri olan kendi içinde öğretilere – geleneklere sahip bir yaşam modeli veya sosyal sistemdir. Alevilik, günümüze kadar devam eden, süreç içinde kısmen değişmiş olsa bile, hâlen varlığını sürdüren güçlü bir sosyal sistemdir. Caferilik'ten ve Batnîlik'ten etkilenmiş olan Alevilik, İslam'dan önceki Türklerin örf ve adetlerini de inanç esaslarına eklemiştir (Ekinci 2002: 226). Alevilik, zengin bir kültürel karışıma sahip olup, farklı kültürlerin inanç izlerini taşımaktadır. Ayrıca Alevilik, İslam inanç esaslarına zıt unsurlar içermeyen, İslamiyet'in değişik bir yorumu olarak kabul görülmektedir (Gül,2014: 68).

Alevilik ile ilgili olarak çok farklı tanımlamalar ve kavramlar bulunmaktadır. Burada bu tanımlamalardan 'Alevî' kelimesinin, sözcük olarak, 'Ali'yi tutan', 'Ali'nin yolunda giden', 'Ali taraftarı', 'Ali'ye bağlanan' anlamı kullanılmıştır. Bu yönüyle Alevilik, bir inanç sistemidir. Bu inanç sisteminin bir uzantısı olarak kendi içinde uyulması gereken kuralları ve yerine getirilmesi gereken ritüelleri barındırmaktadır. Bu kurallar ve ritüeller kısaca şu şekilde özetlenebilir: İmam Cafer Buyruğu'nda belirtilen "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışı; "Üç Sünnet Yedi Farz" bahsi; on iki hizmetin varlığı; bir ibadet olarak kabul edilen "cem ayini" ve bu ayin içinde yerine getirilmesi gereken kurallar, oruç ibadeti (Gül, 2014: 72-74), vb. bu inanç sisteminin temel uygulamaları ve kuralları arasında yer almaktadır.

Günümüzde ise Alevilik bir inanç sistemi olduğu kadar insanların yaşayış biçimi hâlini almıştır, dolayısıyla bir sosyal sistemdir. Kentleşme süreçleriyle birlikte Alevilik ritüelleri ve kurumları da bir dönüşüm sürecine girmiştir. Kentleşme süreçleriyle köylerini terk eden Aleviler, zamanla köyde kalan Alevilerden dini idrak şekilleri ve uygulamaları farklılaşmaya başlamıştır. Bir taraftan kent kültürünün etkileri, farklı dinî kimliklere sahip gruplarla temas, diğer taraftan eğitim düzeyinin yükselmesi kentlerdeki Alevilik algısını etkilemiştir. Özellikle kentsel yapıda yeni kuşaklarda melezleşme ve Lila Abu Lughod'un yarımlik (halfy) diye tanımladığı yeni bir melez kültürel yapı meydana gelmiştir. Farklı kültürlerle ve inanç sistemleriyle karşılaşma durumu, kentsel yapıdaki Aleviliği doğrudan etkilemiştir. Kırsal yapıda geleneksel Alevilik olarak adlandırılan yapıda zorunlu olarak yerine getirilmesi gereken ritüeller ve kurumlar modern Alevilikte veya bir diğer ifade ile kentsel yapıdaki Alevilikte her zaman için tezahür etmemektedir. Veya tam tersi olarak kırsal yapıda görülmeyen uygulamalar kentsel yapıda yeni bir mekanizma olarak gelişmektedir. Bu çalışma kapsamında Alevilik sistemi içinde önemli bir yere sahip olan musahiplik geleneği temel tartışma konusu olarak ele alınmıştır.

Alevilik anlayışının temel yapı taşlarından birisi olarak kabul edilen musahiplik, iki Alevî ailenin dünyada ve ahirette kardeş olmasıdır (Azar 2013:76). Alevilik- Bektaşilik Terimleri Sözlüğü'ne göre musahiplik; "Arkadaşlık eden, ikrar verecek, nasip olacak erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği kefil, eş, yol arkadaşı; musahip kavline girme; Alevî meydanına girme (Korkmaz 2005)" şeklinde tanımlanmaktadır.

Alevî-Bektaşî inancında kişinin "musahibi" olma yükümlülüğü yedi farzdan, yani yerine getirilmesi gereken yedi yükümlülüğün biridir (Azar 2013:76). Geleneksel Alevî yaşamında, her Alevinin bir musahibi olması zorunludur. Zira musahibi olmayan bir Alevî yapılan dini ritüellerin hiçbirine katılamaz.

Musahip olan çiftler kardeş sayılır. Çocukları birbiriyle evlenemez. Her yol kardeşi birbirlerinin eşlerine bacı, kardeş şeklinde hitap ederler. Birbirlerinin ekonomik ve sosyal durumlarında yardımlaşma yapmak bir zorunluluktur. Birbirlerinin çocuklarını koruyup gözetmek ile yükümlüdürler (Yılmaz 2005: 100). Musahip olmuş kişilerin (canlar), biri açken diğeri tok yatamaz; biri çıplakken diğeri kaftanla dolaşamaz. Birinin sorunu varken diğeri o sorunun dışında duramaz. Aynı baba ve anneden olanların rızıkı farklıdır ama musahiplerin rızıkları birdir; olan olmayana vermek mecburiyetindedir. Vermezse bu kişilerin musahipliği düşer. Ayrıca musahipler, aynı yerde yaşamalıdır ki birbirlerinin sorunlarına ve yardımlarına koşabilsinler. Musahipler, birbirinden kız alıp-veremez. Çünkü evlatları kardeştir ve eğer ki evlenirse zina yapmış olurlar. Bu nedenle musahibiyle evlenen biri olursa hem evlenenlerin hem de ailelerin musahiplikleri düşer ve cemaatten kovulurlar (Türkekul 2016:163).

Musahiplik kurumu ve sosyal sermaye olgusunun dayandığı temel değerler bir arada analiz edildiğinde ortaya çıkan durum aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Sosyal sermaye toplumdaki tüm bireyler arasında karşılıklı olarak kurulabilecek bir bağı ifade etmektedir. Bu bireylerin dini inançları, kültürel yapıları, sosyo – ekonomik özellikleri belirleyici bir faktör değildir. Herhangi bir sivil toplum kuruluşu aracılığıyla gerçekleştirilen bir projede, bir okul - hastane çatısı altında veyahut komşuluk – arkadaşlık ilişkisi içinde kısacası toplumsal yapının tüm izdüşümlerinde kendisini gösterebilmektedir. Sosyal sermaye olarak adlandırılan köprü veya bağlarda önemli olan tamamen gönüllülük esasına göre işlemedir. Kişiler tamamen kendi rızaları ile komşularına yardım ederler, huzurevinde bulunan kişilere veya hastanedeki hastalara refakat ederler, bakıma ihtiyaç duyan hayvanların bakımlarını gerçekleştirirler. Neticede önce mikro düzeyde eyleme başlayan bireyler arasındaki bağlar zamanla genişler ve tüm topluma yayılır. Toplumsal yapıda bireylerin önce kendi çevresiyle kurmuş oldukları bağlar zamanla toplumsal yapının tüm katmanlarını etkileyecek bir şekilde kurumsallaşmaya başlar.

Musahiplik kurumunu sosyal sermaye olgusundan ayıran en önemli fark da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Sadece Alevi olan ve aynı yerleşim yerinde yaşayan aileler arasında musahiplik bağı kurulabilir. Hatta sosyo –ekonomik olarak da birbirlerine denk olan kişilerin musahip olması tercih edilen bir durumdur. Bu yönüyle sosyal sermaye olgusunun bir alt tezahürü olarak karşımıza çıkan musahiplik bağının, gerek akademik yazında tanımlanan gerek toplumsal yapıda izlenen karakteri ile sosyal sermaye bağından çok daha kuvvetli ve kalıcı bir bağa sahip olduğu fakat daha sınırlı bir hedef kitleye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle musahipliğin sosyal sermayeden daha güçlü ve ömür boyu devam eden bir bağ olması fakat toplumsal yapıdaki belirli kişileri içermesi aralarındaki önemli bir farklılıktır.

SONUÇ

Bu çalışmada Alevilik anlayışı içinde yer alan musahiplik geleneğinin bir sosyal sermaye bileşeni olup olamayacağı üzerinde durulmuştur. Neticede musahiplik geleneğinin bir dini inanış biçiminin temel enstrümanlarından birisi olduğu ve bununla birlikte bu bağ ile birbirine bağlanan kişilerin hem dini bir vecibeyi yerine getirmeleri nedeniyle dini bir boyutu olduğu hem de yaşamlarını köklü olarak etkilemesi nedeniyle sosyal bir boyutu olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda sosyal sermaye olgusundan tamamen farklı olmamakla birlikte sosyal sermaye kavramının hedeflerinden çok daha derin ve anlamlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak musahiplik geleneği ile sosyal sermaye olgusunun içinde yer aldığı toplulukta tutkal işlevini görmeleri, gönüllülük esasına dayanmaları, güven ve dayanışmanın temel değerler olarak kabul görülmesi, geleceğin kentlerinde sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması yönünde önemli araçlar olduklarını ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, A. Argun (2002). “Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü”. Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları: Sempozyum Bildirileri. Ed. Yasemin Özdek. TODAIE Yayınları, Ankara.
- Azar, Birol (2013). “Sözlü Geleneğin Kurumsallaşması: Gelenekten Geleceğe Musahiplik Örneği”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 2(3): 74-87.
- Baumann, Zigmunt (1999). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Bourdieu, Pierre (1986). “The Forms of Capital”. Ed. J. G. Richardson, *The Handbook of Theory: Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press 241-258.
- Ekinci, Mustafa (2002). *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*. İstanbul: Beyan Yay.
- Field, John (2006). *Sosyal Sermaye*, Çev: Bahar Bilgen, Bayram Şen. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Fukuyama, Francis (1999). “Social Capital and Civil Society”, 1 October 1999 IMF Conference on Second Generation Reforms, The Institute of Public Policy George Mason University.
- Gül, İbrahim (2014). “Bir Sosyal Sistem Olarak Alevilik”, *Hünkar: Alevilik Bektaşılık Akademik Araştırmalar Dergisi* 1(1): 67-82.
- Grootaert, Christiaan vd. (2003). “Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire”, <http://www.povlibrary.worldbank.org/library/view/11998> (Erişim Tarihi: 15.04.2007).
- Jacobs, Jane (1992). *The Death and Life of Great American Cities*. NewYork: Vintage Books.
- Korkmaz, Esat (2005). *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşılık Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Köse, Elif (2004). “Yeni Bir İktidar Tarzı Olarak Liberal Yönetim Zihniyeti Ve Beşeri-Sosyal Sermaye Kavramı”. 3. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi. 25-26 Kasım 2004. Osmangazi Üniversitesi. Eskişehir.

- Kıray, Mübeccel (1982). "Toplumsal Değişme ve Kentleşme", *Kentsel Bütünleşme*, Ankara: TGAV Yay. 57-66.
 - Paldam, Martin (2000). "Social Capital: One or Many? Definition and Measurement". *Journal of Economic Surveys* 6/7:1-22.
 - Putnam, Robert (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster Press.
 - Rosero –Bixby, Luis; Collado, Andrea; Seligson, A. Mitchell (2005). "Social Capital, Urban Settings and Demographic Behavior in Latin America". IUSSP XXV International Population Conference. France.
 - Sennett, Richard (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
 - Sporer, Zelijka (2004). "Knowledge-Based Economy and Social Capital in Central and East European Countries". *Eastern European Economics* 42/6 (October-December).
 - Su, Süreyya (1995). "Postmodern Dönem Semptomları". *Birikim Dergisi* 74: 22-31.
 - Şenkal, Abdülkadir (2005). "Sosyal Politika Ve Sosyal Sermaye: Sosyal Sermayenin Sosyal Politikaya Etkileri Konusunda Bir Değerlendirme". *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi* 8/1 (Ocak).
 - Temple, Jonathan (2000). "Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries", OECD Working Paper No: 00/36.
 - Trigilia, Carlo (2001). "Social Capital and Local Development". *European Journal of Social Theory* 4/ 4.
 - Woolcock, Micheal (1998). "Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework". *Theory and Society* 27.
- Yılmaz, Nail (2005). *Kentin Alevileri: Reşadiye, İkitelli Örneği*. İstanbul: Kitabevi.

ŞEHRENGİZLERİN PERSPEKTİFİNDEN 15. VE 16. YÜZYILLARDA OSMANLI ŞEHİRLERİNDE MEKÂNSAL VE KÜLTÜREL YAPININ TASVİRİ

Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN

Bursa Uludağ Üniversitesi

ekarakurt@uludag.edu.tr

Özet

Edebi eserler kaleme alındıkları dönemle günümüz arasında köprü kurma işlevine sahiplerdir. Bu eserler yoluyla şehirlerin mekânsal - kültürel yapılarının zamansal bir döngüde geçirdikleri dönüşümler ve şehirlerdeki değerler sisteminin oluşum süreci analiz edilebilir. Her şehrin tarihsel çerçevede şekillenen kendine özgü mekânsal – kültürel formunun günümüz bireylerine aktarmanın yolu olarak bu çalışmada şehrengiz türü edebi eserler seçilmiştir. Doğrudan bir şehir için kaleme alınmış olan şehrengizler; şehrin mekânsal ve kültürel yapısı hakkında okuyucularına bilgi aktarmaktadırlar. Bursa şehriyle ilgili olarak yazılmış şehrengizlerden hareketle bu üç şehrin mekânsal ve kültürel yapısı irdelenmiştir. Şehrengizler herhangi bir şehir hakkında ansiklopedik bilgi veren eserler değildir fakat şehrengizler yoluyla dönemin sosyal hayatına, mekânların fiziki ve ruhani görünümüne ulaşmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Şehrengiz, Osmanlı Devleti, Bursa, mekânsal yapı, kültürel yapı.

DESIGN OF SPATIAL AND CULTURAL STRUCTURE IN OTTOMAN CITIES IN THE 15TH AND 16TH CENTURIES FROM THE PERSPECTIVE OF THE ŞEHRENGİZES

Abstract

Literary works have the function of building bridges between the present day and the day when they were indited. Through these works, the transformations that the spatial-cultural structures of the cities undergo in a temporal cycle and the formation process of the values system in the cities can be analyzed. As a way of transferring the distinctive spatial-cultural form of each city formed in the historical framework to the present day individuals, şehrengiz type literary works have been selected in this study. The şehrengizes indited directly for a city transfer information to their readers about the spatial and cultural structure of the city. Based on the şehrengizes written in relation to the cities of Bursa the spatial and cultural structure of Bursa have been examined. The şehrengizes are not the works giving encyclopedic information about any city, but it is possible to attain the social life, the physical and the spiritual appearances of the environment of the period through the şehrengizes.

Key Words: Şehrengiz, Ottoman Empire, Bursa, spatial structure, cultural structure.

GİRİŞ

Şehir; sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşim birimidir (Keleş, 2012). Tarih içinde çeşitli nedenlerle taşıdıkları anlamlar ve fonksiyonları sürekli olarak değişikliğe uğramıştır.

Tarihsel perspektifte geçirmiş olduğu değişimler, şehirlere bir karakter kazandırmıştır. Bu karakterin bir yansıması olarak bazı şehirler *ruhani şehir*, *ulu şehir*, *gönüllerin şehri*, vb. şeklinde adlandırılmaktadır. Şehirlere yüklenen bu anlamlandırmalar; mekânın dönüşümünde, şehirli bireylerin ilişkilerinde izlenirken bazı durumlarda bir yazarın romanındaki mekân tasvirlerinde bazı durumlarda bir şairin beyitlerinde ortaya konmaktadır. Edebi eserler yoluyla şehir tarihinin yazıya geçirilmeyen birikimi gelecek kuşaklara aktarılır.

Şehirlerin geçmiş ve günümüz koşullarındaki yapısı arasında köprü kurarak geleceğe ilişkin perspektif geliştirilmesi sürecinde bir edebi eser türü olarak şehrengizler, bu çalışmanın temel enstrümanı olarak ele alınmıştır. Şehirlerin analizinde şehrengiz türünün seçilmesinin sebebi; şehrengizlerin doğrudan bir şehrin mimari eserlerini, kültürel yapısını, şehirde tanık olunan olaylarını ve kişilerini ele almış olmalarıdır. Türk edebiyatına özgü bir tür olarak kabul edilen şehrengiz tarzı

edebi eserler, doğrudan bir şehrin ismi ile yazılmaktadır ve o şehirle ilgili önemli bilgileri içermektedir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olan Bursa ile ilgili olarak yazılmış şehrengizlerden hareketle şehrin mekânsal ve kültürel yapısı irdelenmiştir.

1. ŞEHİRDE MEKÂN VE KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ

İnsanoğlu, fitri olarak mekâna ihtiyaç duyar. Kendini güvende hissedeceği bir yer bulma çabası, bir yere ait olma mücadelesi, sonunda insanın kendine bir mekân ve nihayetinde ise bir şehir inşa etmesini sağlamıştır. Söz konusu inşa etme süreci zamanla köy tarzı bir yapılanmadan şehirleşmeye doğru ilerlemiştir. Şehirleşme olgusu ise medeniyet ile paralel bir şekilde yol almıştır. Nitekim şehirleşme olgusunun medeniyet kadar eski olduğu kavramlaştırmasıyla şehir ve medeniyet arasında bir organik bağ kurulmaktadır. İslam medeniyetinde, “medeniyet” kavramıyla “medine/şehir-mekân” arasında doğrudan bir bağ kurulması, medeniyetin medine'ye ait olarak gelişen ve şekillenen hayat şeklinde kabul edilmesi, medeniyet - şehir ilişkisine bir anlam kazandırmaktadır (Coşkun, 2009:237). Bu bakış açısıyla tarih içinde yavaş yavaş oluşurken arkasına büyük bir felsefi birikimi alan şehir, medeniyetin mekâna yansıyan halidir (Taşçı, 2012:85).

Şehri semboller ve değerler mekânı olarak tanımlayan anlayışa göre; her şehrin dili vardır. Şehirler sahip oldukları bu dil vasıtasıyla sakinleriyle konuşur. Şehrin sakinleri de, şehirde gerçekleştirmiş oldukları imar faaliyetleri, sosyo – kültürel yaşantıları, mekânsal düzenlemeler yoluyla içinde yaşadıkları şehirle konuşurlar (Andı, 2013: 80). Şehirlere yüklenen bu anlamın bir uzantısı olarak her şehrin kendine has bir lisanı vardır. Şehrin yüklendiği değerler farklı şekillerde somutlaşır ve günlük hayatı şekillendirir ve nihayetinde bu değerler gelecek nesillere aktarılır. Dolayısıyla toplumların sahip oldukları şehir kültürü ve bu kültür doğrultusunda kurmuş oldukları şehirler, o toplumların şahsiyeti, bu şahsiyeti yapan medeniyet değerleri; hayatı inşa ve ikame ettikleri inanç ve düşünce ölçütleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu ilişki, şehrin ruhunu oluşturur. Zira her şehrin bir ruhu vardır (Andı, 2013: 80). Ve şehrin sahip olduğu bu ruh mimari eserler, sokaklar ve insanlardan oluşmaktadır (Karakoç, 2003: 95).

Şehirleri bu kadar değerli yapan ve her şehrin sahip olduğu *lisan* veya *ruh* birden bire oluşmamaktadır. Şehrin sahip olduğu lisan veya ruh belirli biçimlerle var olurlar. Birer sembol olan biçimler, doğal bir şekilde ve belirli bir zaman dilimi içinde ortaya çıkar. Ne kendilerinden önce ne de kendilerinden sonra gelen biçimlerle çatışmazlar (Mumford, 2013: 45). Şehirleri inşa eden medeniyetlerin, kendine özgü hayat felsefesi, bir dünya görüşü bulunmaktadır (Ökten, 2012: 10). Medeniyetlerin şekillendirdiği hayat görüşünü; şehrin sokaklarında, mimari yapılarında ve hatta şehirlilerin ilişkilerinde izlemek mümkündür. Şehirdeki bu hayat görüşü bir diğer ifade ile kültürel yapı, gelenekler aracılığıyla kentin kurumlarına aktarılır. Bu kurumlar bir cami/kilise cemaati olabileceği gibi, meslek teşekkülü veya mahalle örgütlenmeleri şeklinde karşımıza çıkabilmektedir (Benevolo, 1995: 95). Bu yapıların/ kurumların şekillendirdiği semboller şehir hayatının sosyal, estetik ve psikolojik bir parçasıdır (Lynch, 1960).

Şehir ve mekân kavramları analizlerinde, şehrin sakinlerinin biraya geldikleri, şehrin sahip olduğu kültürün yeni nesle aktarıldığı mimari yapılar ön plana çıkmaktadır. Lynch'a göre, şehrin kimliğini oluşturan beş temel mekân vardır: yollar, şehri çevreleyen elementler, mahalleler, kavşaklar ve nirengi noktalarıdır* (Lynch, 1960: 46). Sözkonusu mekânlar ve bu mekânların şehir sakinleri üzerindeki etkileri ise, edebi eserler yoluyla kolayca izlenebilmektedir.

2. ŞEHRENGİZ NEDİR?

Tarih boyunca insanlar, yaşadığı şehre, bulunduğu çevreye ilgi duymuşlardır. Bu ilginin bir yansıması olarak yaşadıkları şehirleri anlatan edebi eserleri kaleme almışlardır. Bu eser türlerinden birisi de şehrengizlerdir. Türk edebiyatında şehrengiz olarak adlandırılan ve kişilerin yaşadıkları şehirlerin güzelliklerini anlatan manzum niteliğindeki eserler yoluyla Osmanlı şehirlerindeki mekânsal yapıyı ve sosyal hayatı analiz edebilmek mümkündür.

Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat'te “şehrengiz”, kelime anlamıyla “şehri karıştıran”, edebiyat türü olarak ise “bir yerin tabii ve sosyal özelliklerinden bahseden bir nazım türü” şeklinde tanımlanmaktadır. Arapça “şehir” kelimesi ile Farsça “-engîz” edatından meydana gelir. -engiz, sözlükte “koparan, karıştıran” anlamlarına gelmekte; “sefa-engîz” (neşe yaratan) şeklinde de anlam kazanmaktadır. “Neşe yaratan” anlamından hareketle şehir-engîz, “şehir kuran” anlamında kullanılabilir. Şehrengizler bir şehrin güzellerini veya güzelliklerini tasvir eden eserlerdir. Bu eserlerde şehrin özelliklerinin yanında, dönemin toplumsal hayatından da kesitler yer almaktadır (Eflatun, 2003:1). Ağâh Sırrı Levend şehrengizi; “bir şehrin güzellerini tasvir maksadıyla kaleme alınmış

* İslam şehirlerinde camiler, Batı şehirlerinde ise meydanlar şehrin nirengi noktalarıdır.

eserler (Levend, 1958: 13)” olarak tanımlarken Ahmet Kırkkılıç “Edirne Şehrengizleri ve Şairleri” adlı çalışmasında şehrengizleri şu şekilde tanımlamaktadır: “şehrengizler bir şehrin güzelleri, güzel yerleri, ziyaretgâhları, mimarî eserleri, suyu, havası, hayat biçimi vb. hakkında tanıtıcı çizgiler veren ve yer yer bunları öven eserlerdir (Kırkkılıç, 1994: 94).” Bazı yazarlar ise şehrengizlerin daha çok şehrin güzelleri ile ilintili olarak kaleme alındıklarını belirterek kadın ve aşk üzerine yazılan eserler olarak şehrengizleri tanımlamaktadır. Aşkın temel tema olduğu şehrengizlerde şehrin mekânlarına yapılan vurgular yoluyla dönemin şehirlerine ilişkin bir mekânsal analiz yapmak da mümkündür.

Şehrengizler, Türk şiirinde 15. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkmışlardır. Türk edebiyatında bugüne kadar, şekil ve muhteva bakımından toplam 68 şehrengizin var olduğu belirtilirken (Karacasu, 2007: 302) şehrengizler üzerine yapılan bir yüksek lisans tezi niteliğinde olan bir bibliyografyada ise 85 adet şehrengizin (Tıgılı, 2007:769) bulunduğu ifade edilmektedir.

Şehrengizler, Türk edebiyatına özgü bir tür sayılmaktadır. Bazı yazarlar tarafından bu türün ilk örneğinin Priştineli Mesîhî (Ö. 1518)’ye ait olduğu belirtilirken (Eflatun, 2003:1), bazı yazarlar ise Mesîhî ve Zâtî’nin 1512-13 yılında Edirne üzerine yazdığı şehrengizleri türün ilk örneği olarak kabul etmektedir (Tuğcu, 2007: 26). Beyitlerden oluşan bu eserler nitelik itibari ile öznel bir karaktere sahiptir. Şairin duyguları ve kişiliği, eserin üzerinde doğrudan etkilidir. Şehrengizler, herhangi bir şehir hakkında ansiklopedik bilgi veren eser değildir, şairlerin o şehirle ilgili duygularını ve değerlerini paylaştıkları eserlerdir.

Şehrengizlerde mekân, insan ve toplum vardır. Mekân, bazen teşhis sanatıyla canlandırılır bazen tarihiyle ele alınır. Bu canlandırmalarda hayalî ve gerçek unsurlar yan yana bulunabilir. Ayrıca bireylerin kişisel hayatlarına ve/veya sosyal hayata ilişkin bilgiler de bulunmaktadır. Böylece dönemin sosyal hayatına, insan - mekân etkileşimine, mekânların fiziki ve ruhani görünümüne, ayrıca dönemin değer yargılarına ulaşmak mümkündür (Cançelik, 2016).

3. BURSA ŞEHRENGİZLERİ

Bursa şehrine ilişkin olarak yazılan şehrengizler, şehrengiz türü edebi eserler içinde önemli bir yere sahiptir. Bursa şehri hakkında Lami’i Çelebi, İshak Çelebi, Çalıkzade Mehmed Mani, Nazûk Abdullah, Belîğ ve İsmail Belîğ’in kaleme almış oldukları şehrengizler bulunmaktadır.

Bursa şehrengizleri arasında Lami’i Çelebi’nin Bursa şehrengizi en çok tanınanı ve günümüze kadar korunarak ulaşabilen şehrengizlerdendir. Şairin bu eseri, Kanuni Sultan Süleyman’ın Bursa’yı ziyaret edeceğini haber alması üzerine yazdığını belirtmesinden yola çıkılarak eserin 1522 yılında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir (Levend, 1958). Lâmi’i Çelebi’nin kaleme almış olduğu Bursa şehrengizinin diğer şehrengizlerden ayrılan önemli bir yönü bulunmaktadır. Lami’i Çelebi’nin eserinde sadece Bursa şehrinin güzelliklerini kaleme almış ve şehrin güzellerinden çok az bahsetmiştir (Tezcan, 2001:164). Büyük oranda şehrin güzel mekânları tasvir edilmiştir. Şairin amacı şehre gelen Kanuni Sultan Süleyman’a, o şehirde yaşayan bir kişi olarak Bursa şehrinin en güzel yönleriyle tanıtılmasıdır. Nitekim Lami’i Çelebi, yazmış olduğu şehrengizi İbrahim Paşa’ya sunmuştur. Lâmi’i Çelebi’nin şehrengizinin öbürlerinden daha çok adının geçmesinde, tanınmasında, şehrengiz türüne örnek olarak gösterilmesinde bu özelliğinin rolü büyüktür (Tezcan, 2001:164).

Lami’i Çelebi şehrengizinin takdim bölümünde Kanuni Sultan Süleyman’ın şehre gelecek olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir.

Haber aldun ki şâhenşâh-ı devrân
Gelürmiş Bursa şehrin ide seyrân

“*Haber aldım ki devrin padişahı Bursa şehrine gezmeye gelirmiş.*”

Lami’i Çelebi, padişahın Bursa’ya gelecek olmasının verdiği mutluluktan sonra, Bursa’da yaşamış olan Osmanlı padişahlarından bahsetmiştir. Bursa şehrinin imarında ve gelişmesinde rol oynayan bu padişahlar tarafından inşa edilen cami, medrese, imaret ve darüşşifa gibi eserler sıralanmış ve bunların şehre olan faziletlerini dile getirmiştir.

Her adım yirde bir Ali imaret
Ki evşafında kasırdur ibaret

“*Her adım başında bir Al-i imaret vardır ki bunlar saraydan ibarettir.*”

Bursa şehrengizlerinde şehrin önemli mekânları olan Uludağ etekleri, Kaplıkaya Vadisi, Çamlıca Ayazma, Musa Baba Meydanı, Gökdere Vadisi, Abdal Murad ve Sarnıç Alanı, Kale ve Pınarbaşı, Ulucami gibi mekân tasvirleri ön plana çıkmaktadır. Bursa şehrinin doğal güzelliklerine ilişkin Lami’i Çelebi’nin tasvirlerinden biri aşağıdaki gibidir:

Müzeyyen revzalıdır cümle etraf
Sekiz cennetten urur her biri laf

“*Şehrin her tarafı cennet bahçelerine bezenmiş, her biri sekiz cennetten türemiştir.*”

Şehrengizlerde ayrıca şehri güzelleştiren güzellerin mesleklerinden ve isimlerinden bahsedilmektedir. Böylece şehrengizlerde meslekleri ile birlikte konu alınan güzellerin, günümüzde kaybolmuş veya kaybolmakta olan meslekler ile yaptıkları işlere göre kullandıkları aletlerin ve araçların tasvirlerinde kullanılan gündelik hayata dair yapılabilecek incelemeler için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır (Tuğcu, 2007: 102).

Çeker kendüye sîmi ‘âdetidür
O mâhün sîm-keşlik san’atıdır.

“Gümüş (ipi) kendine çekmek âdetidir, Bu ay yüzünün sanatı sîmkeşliktir.”

Çalıkzade Mehmed Mani'nin kaleme aldığı şehrengizde, dokumacılıkta kullanılan sırma çekilmiş ipliği üreten bir sîmkeş esnafını yukarıda beyitte görüldüğü gibi tasvir eder. Söz konusu bu işkolu günümüzde artık makinalar aracılığıyla yapılmaktadır ve günümüzde kaybolan meslekler arasındadır.

Lami'i Çelebi, İshak Çelebi, Çalıkzade Mehmed Mani ve İsmail Belig'in kaleme almış oldukları şehrengizlerde doksan sekiz güzel –kadın veya erkek– tasvir edilmiştir. Bu güzellerin elli dördü çarşı esnafıdır. Bu esnafların yüzde 46'sı dokumacılık mesleği ile uğraşmaktadır. Şehrengizlerden yola çıkılarak elde edilmiş bu istatistiksel veri bile Bursa şehrinin, dokumacılık sektöründe önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır¹. Nitekim Nuran Tezcan da Bursa şehrengizlerini değerlendirirken; eserde yer alan mesleklerden dokumacılıkla ilgili olanların büyük çoğunluğu oluşturmasını, Bursa'nın 15. ve 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ipekçilikte ticaret merkezi olmasına ve halkın yüzde yetmişinin dokumacılıkla uğraşmasına bağlamaktadır (Tezcan, 2001: 170).

Bursa şehrinin sahip olduğu doğal değerlerden birisi de şehirdeki kaplıcalardır. Bursa üzerine yazılmış olan şehrengizlerinde mekân olarak kaplıcaların ve hamamlarının yer alması, Bursa'nın kaplıcalarıyla tanınmış bir şehir olmasının sonucudur.²

Münevver havzıdır ser-çerşme-i nûr
Görenler kevser-i cennetten el yur

“Çeşmelerindeki nur aydınlatır havuzu, görenler cennetteki kevser sanır.”

Bursa'ya ilişkin olarak kaleme alınmış şehrengizler incelendiğinde şehirde çok sayıda imaret, vakıf, türbe olduğu ve mekânsal yapılanma açısından Osmanlı mimarisinin izlerini yansıttığı; Osmanlı padişahları için önemli bir şehir olduğu, Uludağ ve birçok mesire alanlarından oluşan önemli doğal güzellere sahip olduğu, ticaret hayatının özellikle dokumacılık temelinde şekillenen ekonomik yapının canlı olduğu ve kaplıcaları gibi sahip olduğu doğal zenginlikleri ile de renkli bir sosyal hayata sahip olduğu tespit edilebilmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak; 15. ve 16. yüzyıl Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan şehrengizler, doğrudan bir şehrin adıyla kaleme alınmışlardır ve o şehirdeki önemli olaylar, şehirdeki doğal güzellikler, mimari yapılar, önemli zatlar ve güzeller hakkında bilgileri içermektedirler. Bu dönemlere ilişkin olarak şehirlerin ekonomik, siyasal ve toplumsal yapısına ilişkin arşiv kayıtları ve tarih çalışmaları bulunmaktadır. Fakat bu bilimsel nitelikli çalışmalardan ziyade şehrin maneviyatı ve o dönemde yaşayan kişilerin ruh dünyaları hakkında bilgi sahibi olabilmek adına şehrengizler bizlere bir pencere açmaktadır.

Şehirlerin mekânsal ve kültürel değerlerinin çok uzun bir zaman dilimi içinde ilmek ilmek oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda şehrin bugünkü yöneticilerine ve sakinlerine; şehirlerin sahip oldukları bu mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılmasında sorumluluk sahibi oldukları edebi eserler özellikle şehrengizler yoluyla bir kere daha hatırlatılmaktadır.

KAYNAKÇA

Andı, Fatih (2013). “Beton Duvarlar Arasında Açan Çiçek”: Modern Kente Ve Kentleşmeye Karşı Erdem Bayazıt'ın Şiiri”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimler Dergisi* 1: 79 – 92.
Andrews, Walter (2000). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*. Çev. Tansel Güney. İstanbul: İletişim Yay.
Benevolo, Leonardo (1995). *Avrupa Tarihinde Kentler*. Çev. Nur Nirven, İstanbul: Afa Yay.
Cançelik, Ali (2016). “Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincinin Oluşumunda Şehrengizlerin Rolü”. *Paradoks: Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi* 3:127-142.

¹ Halil İnalçık, "Bursa", The Encyclopaedia of Islam adlı eserinde 16. yüzyılın başlarında Bursa'da 1000 adet dokuma tezgâhının olduğunu belirtir (İnalçık 1960: 1333-1336). Yine aynı döneme ilişkin diğer bir tespit Evliya Çelebi'nin kaleme almış olduğu Seyahatnamede de görülmektedir. Bu eserde Evliya Çelebi Bursa halkının yaklaşık %70'inin dokumacılıkla uğraştığını belirtmektedir.

² Bursa'nın kaplıcaları ve kaplıca kültürüne ilişkin olarak Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinde kaplıcalardaki mermerlerden, aslan ve ejder kellelerinden akan suların bahsedilmektedir (Cilt 2: 17).

- Coşkun, Sezai (2009) “Mekândaki Medeniyet – Medeniyetteki Mekân: Sezai Karakoç’un Şirinde Mekân – Medeniyet İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22: 235-257.
- Eflatun, Muvaffak (2003). “Şehir Medhiyesine Bir Örnek: Akşehir Medhiyesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi* 26: 273-278.
- Karacasu, Barış (2007). “Türk Edebiyatında Şehr-engizler.” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* V /10: 259-313.
- Karakoç, Sezai (2003). *Diriliş Muştusu*. İstanbul: Diriliş Yay.
- Keleş, Ruşen (2012). *Kentleşme Politikaları*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kırkkılıç, Ahmet (1994). “Edirne Şehrengizleri ve Şairleri”. *Yedi İklim* (Şubat): 94-101.
- Levend, Ağah Sırrı (1958). *Türk Edebiyatında Şehr - Engizler ve Şehr - Engizlerde İstanbul*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yay.
- İnalçık, Halil (1960). "Bursa". *Encyclopedia of Islam*: 1333-1336.
- Mumford, Lewis (2013). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. Çev. Gürol Koca ve Tamer Tosun. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ökten, Sadettin (2012). *Yahya Kemal’in İstanbul’u ve Devamı*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Taşçı, Hasan (2012). *Kent Meydanı ve Kent Kimliği İlişkisi: Üsküdar Medyanı Örneği*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Tezcan, Nuran (2001). “Güzele Bir Şehrengizden Bakış”. *Türkoloji* 1 XIV: 163-194.
- Tuğcu, Emine (2007). *Şehrengizler ve Ayine-i Huban-ı Bursa: Bursa Şehrengizlerinde Güzeller*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

TÜRKİYE'DE GÜNEŞ ENERJİSİ VE LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Ayşegül TAŞÇIOĞLU

Öğr.Gör., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, atascioglu@mehmetakif.edu.tr

Hilal YILDIRIR KESER

Doç.Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, hilal.yildirir@btu.edu.tr

ÖZET

Mevcut enerji üretim kaynaklarının hızla tükenme eğilimi içine girmesi, hammadde fiyatlarının artması, çevreye ve insan sağlığı üzerine olan olumsuz etkileri, kullanımlarındaki bir takım zorluklar, son yıllarda yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları üzerinde yapılan çalışmaları arttırmıştır. Yenilenebilir enerji teknolojileri içerisinde, her ne kadar pahalı da olsa, tasarım ve kurulum açısından en kolay teknoloji güneş enerjisinin bir uygulaması olan fotovoltaik teknolojidir. Fakat asıl üstünlüğü, çevreyi kirletmeyen, çevre dostu ve bakım maliyeti düşük bir teknoloji olmasından kaynaklanmaktadır. Güneş enerjisi kullanımı tüm dünyada ve ülkemizde son dönemde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımındaki artışla birlikte oldukça artmış ve bu konuda en büyük payı çatılar almıştır. Güneş enerjisinin Avrupa'daki başlangıç noktası olan Almanya ve İtalya'da hali hazırda bulunmakta olan kurulu tesislerin %50'den fazlasının çatılarda olduğu düşünülürse, çatılar güneş enerjisi kullanımının artışında önemli bir yer arz etmektedir. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle sahip olduğu güneş enerjisi potansiyeli açısından birçok ülkeye göre şanslı durumdadır. Türkiye'nin en fazla güneş enerjisi alan bölgesi Güney Doğu Anadolu Bölgesi olup, bunu Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Son dönemde güneş enerjisinin dünyada ve Türkiye'de yoğun olarak kullanıldığı sektörlerden biri lojistik sektörü olmuştur. Özellikle lojistik depoların çatılarında kurulan güneş enerjisi sistemleri ile lojistik maliyetlerde önemli düşüşler yaşanmakta, bu durum firmaların rekabet gücünü arttırmaktadır. Bununla birlikte güneş enerjisinin taşımacılık faaliyetlerinde de kullanılmaya başlandığı, güneş enerjisi ile çalışan karayolu taşıtları ve yük gemilerinin arttırılmasına yönelik ar-ge çalışmalarının olduğu bilinmektedir. Ayrıca taşıma altyapısını güçlendiren güneş enerjili otoyollar ile lojistik süreçlerin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmakta, bu uygulamalar yaygınlaşmaktadır. Çalışmada bu kapsamda yenilenebilir enerji çeşitleri arasında en ilgi çekenlerden bir tanesi olan güneş enerjisi, onu kullanarak elektrik enerjisi üreten fotovoltaik teknolojisine değinilecek, sonrasında Türkiye ve Dünya'daki mevcut durum ortaya konulacaktır. Son olarak ise Lojistik sektöründe güneş enerjisinin kullanımı ile dünyada ve Türkiye'de uygulama örneklerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Güneş Enerjisi, Lojistik, GES, Depo Sistemleri

ABSTRACT

The fact that the current energy production resources have a tendency to be extinguished rapidly, the raw material prices have increased, their negative effects on the environment and human health, some difficulties in their use have increased the studies conducted on new and renewable energy sources in recent years. Among the renewable energy technologies, even though its somewhat expensive, the easiest technology in terms of design and installation is the photovoltaic technology which is an application of solar energy. But its real superiority arises from the fact that it is a technology that does not pollute the environment, is environmentally friendly and has low maintenance costs. The use of solar energy has increased considerably with the increase in the use of renewable energy sources in the world and in our country in recent years and the roofs have had the largest share in this regard. Considering that more than 50% of the installed facilities in Germany and Italy, which are the starting point of solar energy in Europe, are on the roofs, the roofs have an important place in the increase of solar energy usage. Turkey is in fortunate situation compared to many countries in terms of the solar energy potential due to its geographical location. South Eastern Anatolia Region is the region that receives the most solar energy, this is followed by the Mediterranean Region. The logistics sector has recently been one of the sectors in which the solar energy is widely used in the world and in Turkey. In particular, significant reductions have been achieved in logistics costs with the solar energy systems installed on the roofs of the logistics warehouses, this event have increased the competitiveness of the companies. In addition, it is known that solar energy has been started to be used in the transportation activities and there are R & D studies for increasing road vehicles and cargo ships working with solar energy. In addition, efforts are being made to improve the solar-powered highways which

strengthen the transport infrastructure and the logistics processes and these applications are becoming widespread. In study, the solar energy which is one of the mostly interested one among the renewable energy forms and the photovoltaic technology producing electrical energy using it will be discussed in this context, an then the current situation in Turkey and the World will be presented. Finally, the usage of the solar energy in the logistics sector and the applicaton examples in the world and in Turkey will be included.

Key Words: Solar Energy, Logistics, SES, Warehouse Systems

1.GİRİŞ

Dünyadaki politik gelişmelere bağlı olarak enerji fiyatlarının sürekli artması, fosil yakıtların belli bir süre sonra bitecek ve üretiminin oldukça pahalı olması, alternatif enerji kaynaklarının tespit edilerek bu kaynaklardan yüksek verimle faydalanılmasını zorunlu kılmaktadır. Dünyada büyük ölçüde yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanılıyor olması, çevre sorunlarını önemli ölçüde artırmıştır. Bu nedenle çevresel etkileri az olan yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik her bakımdan avantajlı duruma gelmiştir (Anonim 2018a).

Enerji kaynakları niteliklerinin değiştirilip değiştirilmemesi açısından “birincil” ve “ikincil enerji kaynakları” olarak ikiye ayrılmaktadır. Birincil enerji kaynakları, doğada buldukları biçimde değiştirilmeden kullanılabilen kaynaklardır. Örneğin; taş kömürü, linyit, petrol, doğalgaz, jeotermal enerji, hidrolik enerji, güneş enerjisi, odun, hayvan ve bitki artıkları bu tür enerji kaynaklarıdır. İkincil enerji kaynakları ise, birincil kaynakların çeşitli işlemlerden geçirilmesi ile elde edilen enerji türleridir. Örneğin elektrik enerjisi, motorin, benzin, gazyağı, vb. bu tür enerji kaynaklarıdır. Birleşmiş milletler ise enerji kaynaklarını, “yenilenebilir” ve “yenilenemez” enerji kaynakları olmak üzere iki ana grupta toplamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları; güneş, rüzgar, biomas, su gücü, dalga gücü, okyanus akıntıları, jeotermal enerjidir (Resim 1). Yenilenemez enerji kaynakları maddenin tekrar kullanılmayacağı bir enerji kaynağı olarak tanımlanır. Kömür, petrol, doğalgaz ve uranyum bu grup içinde yer almaktadır (Oluklulu 2001).

Resim 1. Yenilenebilir Enerji Kaynakları (Anonim 2018b).

Mevcut enerji üretim kaynaklarının hızla tükenme eğilimi içine girmesi, hammadde fiyatlarının artması, çevreye ve insan sağlığı üzerine olan olumsuz etkileri, kullanımlarındaki bir takım zorluklar, son yıllarda yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları üzerinde yapılan çalışmaları arttırmıştır (Özgöçmen 2007). Yenilenebilir enerji kaynakları ise, doğal ortamdaki enerji döngüsünde, sürekli veya tekrarlanır akımlardan elde edilen enerji veya kullanıldıkları hızda yeri doldurulan enerji akışları olarak tanımlanır (Öztürk ve Kaya 2013).

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE GÜNEŞ ENERJİSİ

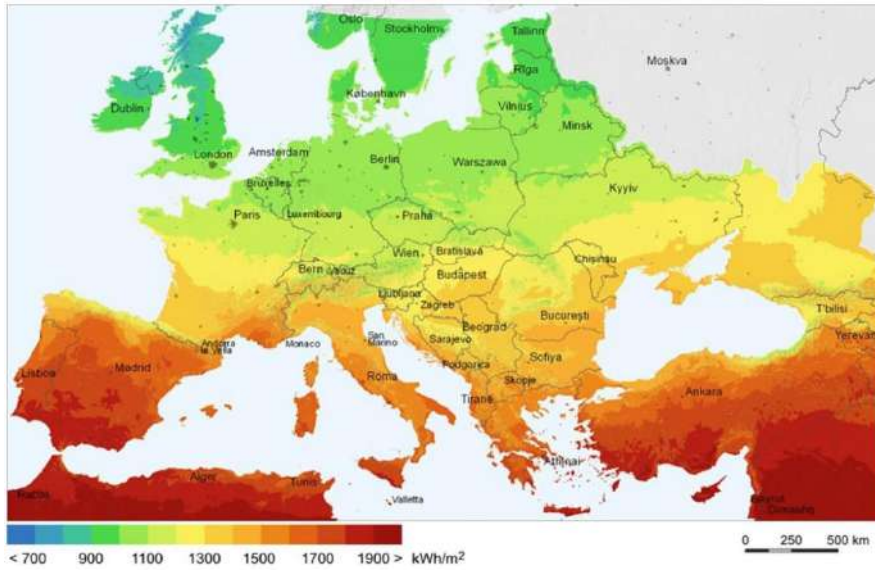
2.1. Dünya'da Güneş Enerjisi

Güneş enerjisi kullanımı tüm dünyada ve ülkemizde son dönemde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımındaki artışla birlikte oldukça artmış ve bu konuda en büyük payı çatılar almıştır. Güneş enerjisinin Avrupa'daki başlangıç noktası olan Almanya ve İtalya'da hali hazırda bulunmakta olan

kurulu tesislerin %50'den fazlasının çatılarda olduğu düşünülürse, çatılar güneş enerjisi kullanımının artışında önemli bir yer arz etmektedir.

En Çok Güneş Alan Bölge Ve Ülkeler: Afrika'nın büyük bir bölümü (özellikle de Sahra Afrika olarak bilinen ve tamamen çöl olan bölge), Avustralya ve Amerika'nın orta bölgesi güneşin en fazla ulaştığı yerler olarak, dünyanın öteki bölgelerine göre daha avantajlıdır (Harita 1). Türkiye bu haritadaki ölçeğe göre m^2 'ye, yıllık 1500–2000 kwh civarında güneş ışınının düştüğü, ortalamasının çok üzerinde ve fazla şanslı bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Güneş ışığı alan bölgelerin neredeyse tamamı çöllerden oluşmakta, bu bölgeler yerleşim ve yatırım bölgelerine çok uzak kalmaktadır. Diğer yandan buralara yatırım yapılsa dahi bu sefer de üretilen enerjinin nakliyesi ikinci bir maliyeti gerektirecektir. Bunun için Türkiye, İspanya gibi ülkeler yatırım imkanları, tüketim merkezleri benzer biçimde hususları göz önüne aldığımızda dünyanın en şanslı ülkeleri olarak dikkat çekmektedir.

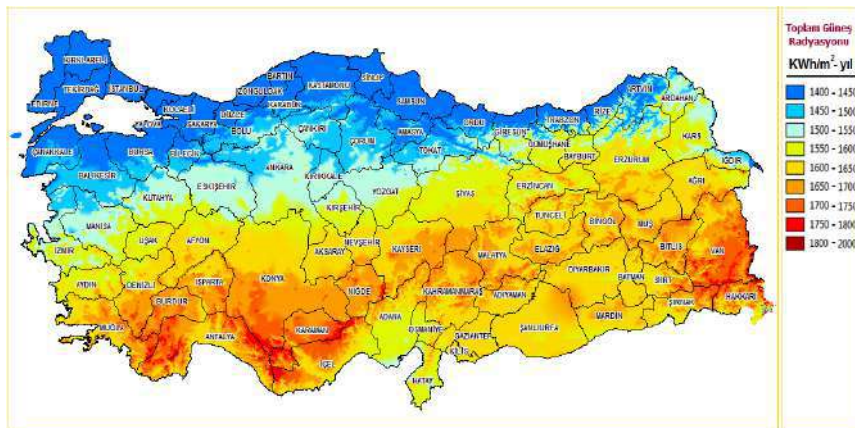
Almanya, Danimarka, İspanya gibi ülkeler güneş enerjisi üretimi ve teknolojisi konusunda Avrupa'nın öncüleridir. Küresel bir güç olma yolunda ilerleyen Almanya, bu güneş enerjisi konusunda önemli bir ülkedir. Danimarka da güneş pilleri üretiminde şaşırtıcı bir şekilde öne çıkmaktadır (Anonim 2018c).

Harita 1. Avrupa, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Işınım Haritası (Anonim 2018c).

2.2. Türkiye'de Güneş Enerjisi

Ülkemiz, coğrafi konumu nedeniyle sahip olduğu güneş enerjisi potansiyeli açısından birçok ülkeye göre verimli durumdadır (YEGM, 2018). Ülkemiz gibi Akdeniz kuşağında yer alan ülkeler için en önemli doğal enerji kaynağı güneş enerjisidir. Ülkemiz güneş kuşağı adı verilen ve güneş enerjisi bakımından zengin bir bölgede yer almasına karşın, güneş enerjisinden yeteri kadar faydalanılmamaktadır (Öztürk 2008b). Ülkemizde güneş enerjisinin maalesef çoğunlukla sıcak su temininde değerlendirildiği görülmektedir.

Harita 2. Türkiye'nin güneş enerjisi potansiyel atlası
Kaynak: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü (YEGM), 2018

Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlası” isimli çalışmada (Harita 2), Türkiye’nin güneş ışınımı miktarının bölgeler arasında değişim göstermekle birlikte 1400 ile 2000 kWh/m²-yıl arasında olduğu bildirilmiştir (YEGM, 2018). Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünde (DMİ) mevcut bulunan 1966-1982 yıllarında ölçülen güneşlenme süresi ve ışınım şiddeti verilerinden yararlanarak YEGM tarafından yapılan bir başka çalışmaya göre ise Türkiye'nin ortalama yıllık toplam güneşlenme süresi 2640 saat (günlük toplam 7,2 saat), ortalama toplam ışınım şiddeti 1311 kWh/m²-yıl (günlük toplam 3,6 kWh/m²) olduğu tespit edilmiştir. Aylara göre Türkiye güneş enerji potansiyeli ve güneşlenme süresi değerleri Tablo 1'de verilmiştir (YEGM, 2018).

Tablo 1. Türkiye'nin Aylık Ortalama Güneş Enerjisi Potansiyeli

AYLAR	AYLIK TOPLAM GÜNEŞ ENERJİSİ (Kcal/cm ² -ay)	(kWh/m ² -ay)	GÜNEŞLENME SÜRESİ (Saat/ay)
OCAK	4,45	51,75	103
ŞUBAT	5,44	63,27	115
MART	8,31	96,65	165
NİSAN	10,51	122,23	197
MAYIS	13,23	153,86	273
HAZİRAN	14,51	168,75	325
TEMMUZ	15,08	175,38	365
AĞUSTOS	13,62	158,40	343
EYLÜL	10,60	123,28	280
EKİM	7,73	89,90	214
KASIM	5,23	60,82	157
ARALIK	4,03	46,87	103
TOPLAM	112,74	1311	2640
ORTALAMA	308 cal/cm ² -gün	3,6 kWh/m ² -gün	7,2 saat/gün

Kaynak: YEGM, 2018

Güneş enerjisi potansiyeli ve güneşlenme süresi değerlerinin bölgelere göre dağılımı da Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre Türkiye'nin en fazla güneş enerjisi alan bölgesi Güney Doğu Anadolu Bölgesi olup, bunu Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Ancak, bu değerlerin, Türkiye'nin gerçek potansiyelinden daha az olduğu, daha sonra yapılan çalışmalar ile anlaşılmıştır. 1992 yılından bu yana YEGM ve DMİ, güneş enerjisi değerlerinin daha sağlıklı olarak ölçülmesi amacıyla enerji amaçlı güneş enerjisi ölçümleri almaktadırlar. Devam etmekte olan ölçüm çalışmalarının sonucunda, Türkiye güneş enerjisi potansiyelinin eski değerlerden %20-25 daha fazla çıkması beklenmektedir. Güneş Enerjisi Potansiyel Atlasında kullanılan verilerin bu çerçevede daha doğru olduğu söylenebilir (YEGM, 2018).

Tablo 2. Türkiye'nin Yıllık Toplam Güneş Enerjisi Potansiyelinin Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGE	TOPLAM GÜNEŞ ENERJİSİ (kWh/m ² -yıl)	GÜNEŞLENME SÜRESİ (Saat/yıl)
G.DOĞU ANADOLU	1460	2993
AKDENİZ	1390	2956
DOĞU ANADOLU	1365	2664
İÇ ANADOLU	1314	2628
EGE	1304	2738
MARMARA	1168	2409
KARADENİZ	1120	1971

Kaynak: YEGM, 2018

3. FOTOVOLTAİK TEKNOLOJİ

Yeryüzündeki bütün yenilenebilir enerji kaynakları, farklı teknolojiler kullanılarak doğrudan veya dolaylı olarak enerjiye dönüştürülebilen güneş ışınımı etkisiyle oluşmaktadır. Her ne kadar en pahalı yenilenebilir enerji teknolojisi olsa da, tasarım ve kurulum açısından en kolay enerji teknolojisi

“fotovoltaik” teknolojidir. Fakat asıl üstünlüğü, çevreyi kirlilemeyen çevre dostu ve bakım maliyeti düşük, bir teknoloji olmasından kaynaklanmaktadır (Öztürk ve Kaya 2013). Bu teknolojiye hareketli aksamaların bulunmaması ve sistemin son derece basit bileşenlerden oluşması da önemli bir avantajdır.

Resim 2. Fotovoltaik Güneş Panelleri (Anonim 2018d)

Fotovoltaik Yunanca, ışık anlamına gelen photo ve elektrik akımını geliştiren makinayı tasarlayan Alessandra Volt'dan esinlenerek gerilim anlamına gelen voltaic kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Güneş hücreleri (fotovoltaik hücreler), ilk kez 1839 yılında Becquerel tarafından araştırılmıştır. Güneş hücreleri, güneş ışınlarını doğrudan elektriğe dönüştüren yarı iletken maddelerden tasarlanırlar (Öztürk 2008b). Yüzeyleri kare, dikdörtgen, daire şeklinde biçimlendirilen güneş hücrelerinin alanları genellikle 100 cm² civarında, kalınlıkları özellikle en yaygın olan silisyum güneş hücrelerinde 0,2-0,4 mm arasındadır (Karamanav 2007). Şekil 5’de Güneş Panellerinin Hücre, Panel ve Dizi görünüşleri görülmektedir.

Hücre

(0.3-2 W)

Modül

(10-300 W)

Dizi

(>5MW)

Resim 3. Güneş Pillerinin Hücre (Cell), Panel (Modül) ve Dizi görünüşleri

Güneş hücreleri fotovoltaik ilkeye dayalı olarak çalışırlar. Yani üzerlerine ışık düştüğü zaman uçlarında elektrik gerilimi oluşur. Hücrenin verdiği elektrik enerjisinin kaynağı, yüzeyine gelen güneş enerjisidir. Güneş enerjisi, güneş hücresinin yapısına bağlı olarak %5 ile %20 arasında bir verimle elektrik enerjisine çevrilebilir. Güç çıkışını artırmak amacıyla çok sayıda güneş hücresi birbirine paralel ya da seri bağlanarak bir yüzey üzerine monte edilir. Bu yapıya güneş paneli ya da fotovoltaik panel adı verilir. Güç talebine bağlı olarak paneller birbirlerine seri ya da paralel bağlanarak bir kaç Watt'tan Megawatt'lara kadar sistem oluşturulur (Anonim 2018e).

4. LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE GÜNEŞ ENERJİSİ VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Lojistik; bir ürünün ilk üreticiden son tüketiciye kadar olan nakliye, depolama, gümrükleme, ambalajlama, dağıtım gibi tüm süreçlerini ifade etmektedir.

Lojistik, otomotiv, tekstil, gıda, kimya, ilaç başta olmak üzere tüm sektörlerin en önemli maliyet kalemidir. Bu sebeple firmalar, başta taşımacılık faaliyetleri olmak üzere depolama, gümrükleme, dağıtım gibi tüm lojistik hizmetlerde maliyetlerin düşürülmesine yönelik AR-GE çalışmaları yapılmaktadır.

Lojistik Sektöründe maliyetlerin düşürülmesi ile birlikte, çevreye verilen zararın da minimum seviyede tutulmak istenmesiyle, yeşil lojistik kavramını ön plana çıkarmıştır. Özellikle taşımacılık hizmetlerinde fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ile CO2 salınımının azaltılması lojistik firmalarının en temel amaçlarından biri olmuştur. Yenilenebilir enerji kaynaklarının en önemlilerinden olan Güneş Enerjisi, lojistik sektöründe pek çok alanda kullanılmaktadır.

Güneş Enerjisi Lojistik Sektöründe etkinliği arttıran ve maliyetleri azaltan en önemli yenilenebilir enerji kaynaklarından biridir. Yoğun olarak aşağıdaki lojistik hizmet alanlarında güneş enerjisi kullanılmaktadır;

- Taşımacılık Hizmetleri
- Depolama Hizmetleri
- Lojistik Hizmetlerin Sunulmasına Yönelik Altyapı hizmetleri

Taşımacılık Hizmetleri

Güneş enerjisi, karayolu, havayolu, denizyolu ve demiryolu olmak üzere tüm taşıma modlarındaki araçlarda kullanılmaya başlamıştır. Çevreye verilen zararın en fazla olduğu lojistik hizmetlerden biri olan taşımacılık hizmetlerinde hem çevreye olumsuz etkilerinin minimum seviyeye düşürülmesi hem de maliyetlerin azaltılması için güneş enerji sistemlerinin kullanılması önemli bir fırsat sunmaktadır.

Karayolu taşımacılığında esnek solar modüllerin kullanılması güneş enerjisi kullanımına örnek olarak verilebilir. Solar modüllerin karayolu taşıma araçlarının tavanına monte edilmesiyle akülerin sürekli kullanıma hazır bulunması sağlanmaktadır. Aynı zamanda akülerin aşırı şarj olması da engellenmektedir (Taşıyanlar, 2017). Tesla Semi isimli araç, son dönemde güneş enerjisinin karayolu taşımacılığında kullanımına başka bir örnek olarak verilebilir. Bu araç, güneş enerjisi ile şarj olan dev piliyle 805 km giden, 17,5 ton yük taşıyan ve 2 metre yüksekliğinde olan 18 tekerlekli bir treyler olarak tanıtılmaktadır (NTV, 2017).

Fotoğraf 1a Karayolunda Solar Modül
Kaynak:<http://www.tasiyanlar.com>, 2018

Fotoğraf 2b. Tesla Semi
Kaynak:<https://www.tesla.com/semi>, 2018

Mevcut durumda güneş enerjisinin en yoğun kullanılmaya başlandığı diğer taşıma modu da denizyolu taşımacılığıdır. Panasonic firmasının 2010 yılında Mitsui O.S.K. Lines Ltd. (MOL) ve Mitsubishi Heavy Industries Ltd. (MHI) ile birlikte başlattığı yenilenebilir enerji kullanan bir Ro-Ro gemisi olan EMERALD ACE, hibrit elektrikli güç kaynağı ile demirliken kendi enerjisini üretmekte ve bu esnada dizel motorlarını kapatarak karbon salınımını da engelleyebilmektedir. Elektrik enerjisi elde etmek için gemide Panasonic'in yüksek performanslı HIT güneş modülleri ve (160 KW) ve lityum iyon pilleri (yaklaşık 2.2MWh) kullanılmaktadır. HIT güneş modülleri tarafından oluşturulan ve lityum

iyon pillerde depolanan enerji öncelikli olarak gemi demirli durumdayken kullanılarak geminin dizel güç jeneratörü kapatılabilmektedir. Bu da geminin çevreye olan etkisini ve karbon salınımını azaltmaktadır (MOL, 2012).

Fotoğraf 3. Denizyolunda Güneş Enerjisi Kullanan Emerald Ace Gemisi ve Güneş Modülleri
Kaynak: <https://www.mol.co.jp/en/pr/2012/12035.html> , 2012

Güneş enerjisinin kullanıldığı bir diğer taşıma modu da demiryolu taşımacılığıdır. Hindistan Demiryolları, trenlerin karbon ayak izini azaltmak amacıyla demiryolu taşımacılığında güneş enerjisi kullanmaya başlamıştır. Planlanan yeni proje kapsamında demiryollarında çalışan trenin üst kısmı güneş panelleri ile kaplanarak, trenin iç ihtiyaç için duyduğu yaklaşık 20 kWh üretebilmesi amaçlanmıştır. Üretilen enerjinin, trenin aydınlatma, kapı çalıştırma, yolcu bilgilerini kontrol etme gibi işlemlerinde kullanılması, ayrıca 120 Ah'lik batarya paketinde enerji depolanması planlanmıştır. Bu şekilde trenin elektrik sistemlerinin mazota ihtiyaç duymadan gece çalışması sağlanmaktadır (Ekolojist, 2017).

Fotoğraf 4. Demiryolunda Güneş Enerjisi Kullanımı – Hindistan
Kaynak: <http://ekolojist.net> , 2017

Havayolu taşımacılığında güneş enerjinin kullanılacağı araçlar henüz tasarım aşamasındadır. Fransız tasarımcı Daphnis Fournier, “Ecological Aircraft Design Concept” adını verdiği projeye hava taşımacılığını daha verimli hale getiren ve çevre dostu bir uçak tasarlamaya çalışmaktadır. Tasarlanan konsept uçak ile taşıyıcıların uçaklarının daha az enerji harcayarak operasyonlarını gerçekleştirmesine imkân sağlaması beklenmektedir (Habertürk, 2017).

Depolama

Gelişen teknoloji ile birlikte güneş panellerinin artan verimliliği, üretilen elektriğin depolanması ve tesisler içerisinde kullanımı her geçen gün geliştirmektedir. Önceleri yalnızca suyun ısıtılabilmesi için kullanılan güneş panelleri artık evlerde elektrikli tüm eşyaları çalıştırabilir duruma gelmiştir. Bu gelişmeler mal ve hizmet üretimi yapan firmaları güneş enerji sistemlerini kullanmaya teşvik etmektedir. Günümüzde lojistik hizmet sunan depo işletmeleri güneş enerji sistemlerinden yararlananların başında gelmektedir (Knez vd., 2011). Sayıları henüz çok olmamakla birlikte, çatılarına kurulan fotovoltaik sistemler ile depolama tesisleri tüm elektrik ihtiyaçlarını bu yolla karşılamaktadırlar. Özellikle daha çok elektrik tüketen soğuk hava depolarında fotovoltaik sistemlere olan talebin daha fazla olduğu görülmektedir. Resim 4a ve 4b’de görülen depolar, lojistik hizmet sunan ve güneş enerjisi kullanan depolara örnek olarak verilebilir.

Fotoğraf 5a.
M&S – İngiltere
Kaynak: http://www.hsssearch.co.uk/page_579973.asp, 2015

Fotoğraf 5b.
Amazon – USA
Kaynak: <https://www.seattletimes.com/business/amazon/amazoncom-plans-big-solar-power-rollout-at-warehouses/>, 2017

Lojistik Altyapı

Güneş enerjisi, taşımacılık ve depolama hizmetleri ile birlikte lojistik hizmetlerin sunulmasına yönelik altyapının iyileştirilmesi kapsamında da kullanılmaktadır. Örneğin Normandiya Bölgesindeki Tourouvre-au-Perhe isimli kasabada 1 km. uzunluğunda “Wattway” isimli dünyanın ilk güneş enerjili yolu yapılmıştır. Yaklaşık 100 kilometrekare alanı kaplayan ve 5.2 milyon dolara mal olan yolu 2 yılda 2000'den fazla sürücü test etmiştir. Sokak lambalarını bile çalıştırabilecek yolun aynı zamanda 3 bin 400 nüfuslu bir köyün elektrik ihtiyacını karşılayabileceği ifade edilmektedir. Bu bölge yılda sadece 44 gün güçlü güneş ışığı almaktadır. Resim 5’de, Wattway görülmektedir (Bilim ve Tekno, 2017).

Fotoğraf 6. Wattway
Kaynak: Bilim ve Tekno, 2017

Fotoğraf 7. Çin-Jinan’da Güneş Enerjili Yol
Kaynak: Şahiner, 2017

Güneş enerjili yol uygulamalarından bir diğeri Çin’de görülmektedir. Yenilenebilir enerjiye yönelik yatırımlarının büyük bir kısmını güneş enerjisi üzerinden gerçekleştiren Çin, Resim 6.’da görülen güneş enerjili yolu kullanıma sunmaktadır. 7 milyona yakın insanın yaşadığı ve Çin’in ulaşım ağı için önemli bir noktada yer alan Jinan şehrinde inşa edilen 2 kilometre uzunluğundaki yol, ilk etapta çevresindeki konutlar için elektrik üretecek, ilerleyen dönemlerde ise elektrikli araçlar için kablosuz şarj teknolojisinin gelişmesiyle birlikte üzerinde seyahat eden araçları doğrudan şarj edebilecek şekilde planlanmıştır (Şahiner, 2017).

Çin, ayrıca güneş ışığı sayesinde elektrik üretecek ilk güneş enerjili süper otoyolu üzerinde çalışmaktadır. 100 mil (160 km) uzunluğundaki otoyolun, doğu Çin’deki üç büyük şehri birbirine bağlaması planlanmaktadır. Bu otoyol, elektrikli otomobilleri şarj edebilecek ve sürücülerin durmadan yola devam etmesine izin verebilecek şekilde inşa edilmektedir. Maliyeti 17.4 milyar yuan (2 milyar euro) olan süper otoyolun ilk kısmının 2021’de açılması hedeflenmektedir. Uzun vadede karayolunda ve araçlarda akıllı bir trafik kontrol sisteminin kurulacağını ve böylece otonom araçlarında desteklenebileceği ifade edilmektedir (Binay, 2018).

5. TÜRKİYE’DE LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE GÜNEŞ ENERJİSİ ve UYGULAMALARI

Türkiye’de Lojistik Sektöründe güneş enerjisinin kullanımı gelişmiş ülkeler kadar yoğun değildir. Lojistik sektöründe sağlanan hizmetler açısından değerlendirildiğinde, en çok depolama ve antrepo hizmetlerinde tercih edildiği görülmektedir.

Son dönemde güneş enerjisinin yükselen ivmesi, özellikle büyük çatı alanlarına sahip olan lojistik firmalarının ve depo işleticilerinin ilgisini çekmeye başlamış, firmalar güneş enerjisini depolarında kullanmaya başlamışlardır.

Sayıları henüz çok az olsa da çatılarına kurulan fotovoltaik sistemler kurulan depolama tesisleri tüm elektrik ihtiyaçlarını bu yolla karşılamaktadırlar. Özellikle daha fazla elektrik tüketen soğuk hava depolarında güneş enerjisi kullanımına yönelik talebin daha fazla olduğu görülmektedir.

'Yeşil liman' kapsamında önemli bir projeyi 2018 yılı başında hayata geçiren Cey Group'un Samsunport liman sahasında bulunan depo ve antrepo çatıları üzerinde, 2 MW üretim kapasitesine sahip Türkiye'nin liman sahasında kurulan ilk güneş enerjisi santrali, ocak ayında elektrik üretimine başlamıştır (Solarist, 2018).

Fotoğraf 8. Cey Group Tesisleri - Samsun Limanı

Kaynak: <http://www.samsunport.com.tr>, 2018

23 bin 500 metrekarelik çatı alanında toplam 8 bin 448 adet yüksek verimlilik oranına sahip mono kristal tip güneş paneli kullanımıyla yıllık yaklaşık 2 milyon 800 bin kW saat elektrik üretiminin gerçekleştirilmesi ve 30 yılda yaklaşık 32 milyon kg CO2 emisyon azalımı sağlanması planlanmaktadır. Yaklaşık 2 bin meskenin elektrik ihtiyacına eş değer elektrik üretimi sağlanacak GES ile çevrenin korunmasına katkı verilmesi amaçlanmaktadır.

Fotoğraf 9. Reysaş Lojistik Tesisleri – Torbalı

Kaynak: <http://www.reysas.com>, 2018

Reysaş Lojistik tarafından Torbalı ilçesindeki depolarının çatısı üzerinde kurulan ve 840 kilowatt üretim kapasitesiyle Türkiye'nin en büyük çatı üzeri fotovoltaik enerji santrallerinden biri hizmet sunmaktadır (Reysaş Lojistik, 2014).

SONUÇ

Yenilenebilir enerji, doğadaki kaynaklardan elde edilebilen ve doğa tarafından daimi olarak takviye edilebilen enerjiye denir. Güneş Enerjisi hiç bitmediğinden dolayı yenilenebilir enerji kaynakları noktasında en fazla tercih edilen sistemler arasında yer almaktadır. Güneş Enerjisi, çevresel açıdan temiz enerji kaynağıdır, doğal malzemeler kullanılır, çok ekonomiktir, dış kaynaklara bağımlı değildir ve her ülke kullanılabilir. Almanya, Danimarka, İspanya gibi ülkeler güneş enerjisi üretimi ve teknolojisi konusunda Avrupa'nın öncüleridir. Küresel bir güç olma yolunda ilerleyen Almanya, bu güneş enerjisi konusunda önemli bir ülkedir. Ülkemizde ise en fazla güneş enerjisi alan bölge Güney Doğu Anadolu Bölgesi olup, bunu Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Güneş enerjisinden elektrik

üretiminde ilk akla gelen, güneş ışınlarını elektrik haline çeviren güneş pilleri yani fotovoltaik hücrelerdir. Güneş hücreleri fotovoltaik ilkeye dayalı olarak çalışırlar. Yani üzerlerine ışık düştüğü zaman uçlarında elektrik gerilimi oluşur. Hücrenin verdiği elektrik enerjisinin kaynağı, yüzeyine gelen güneş enerjisidir. Güç talebine bağlı olarak modüller birbirlerine seri ya da paralel bağlanarak bir kaç Watt'tan Megawatt'lara kadar sistem oluşturulur.

Türkiye’de Lojistik Sektöründe güneş enerjisinin kullanımı gelişmiş ülkeler kadar yoğun değildir. Lojistik sektöründe sağlanan hizmetler açısından değerlendirildiğinde, en çok depolama ve antrepo hizmetlerinde tercih edildiği görülmektedir. Son dönemde güneş enerjisinin yükselen ivmesi, özellikle büyük çatı alanlarına sahip olan lojistik firmalarının ve depo işleticilerinin ilgisini çekmeye başlamış, firmalar güneş enerjisini depolarında kullanmaya başlamışlardır. Sayıları henüz çok az olsa da çatılarına kurulan fotovoltaik sistemler kurulan depolama tesisleri tüm elektrik ihtiyaçlarını bu yolla karşılamaktadırlar. Özellikle daha fazla elektrik tüketen soğuk hava depolarında güneş enerjisi kullanımına yönelik talebin daha fazla olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Anonim (2018a). Enerjinin Kullanım Alanları. <http://enerjistemleri.blogspot.com.tr/2010/12/resim-galerisi.html> (Erişim tarihi: 13.10.2018).
- Anonim (2018b) . <https://www.ultraenerji.com/yenilenebilir-enerji-2/yenilenebilir-enerji-neden-onemlidir.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2018).
- Anonim (2018c). <https://www.enerji.gen.tr/dunyada-gunes-enerjisi.html> (Erişim tarihi: 13.10.2018).
- Anonim (2018d) . <http://www.ayetek.com/gunes-paneli-sistemleri-nedir/> (Erişim Tarihi: 10.10.2018).
- Anonim (2018e). <http://www.solar-bazaar.com/menus/igeme-yenilenebilir-enerjiler-teknolojileri..pdf> (Erişim tarihi: 13.10.2018).
- Bilim ve Tekno (2017). Dünyanın İlk Güneş Enerjili Yolu: Wattway, Erişim: <https://www.bilimvetekno.com/dunyanin-ilk-gunes-enerjili-yolu-wattway/> , Erişim Tarihi: 20.10.2018)
- Binay, O. (2018). Çin'den milyar dolarlık süper otoyol!, Milliyet Gazetesi – 01.03.2018, Erişim: <http://www.milliyet.com.tr/cin-den-milyar-dolarlik-super-otomobil-2619125/> , Erişim Tarihi: 02.10.2018)
- Ekolojist (2017). Hindistan Güneş Enerjisi ile Çalışan Tren Üretti – 23.07.2017, Erişim: <http://ekolojist.net/hindistan-gunes-enerjisi-ile-calisan-tren-uretti/> , Erişim Tarihi: 03.10.2018
- Habertürk (2017). Güneş Enerjisi ile Çalışan Tren Seferlere Başladı – 20.07.2017, Erişim: <https://www.haberturk.com/ekonomi/enerji/haber/1569858-hindistan-gunes-enerjisi-tren> , Erişim Tarihi: 03.10.2018)
- HSS (2015). M&S Leads Way With Roof-Mounted Solar Power, Erişim: http://www.hsssearch.co.uk/page_579973.asp , Erişim Tarihi: 29.09.2018)
- Karamanav, M. (2007). Güneş enerjisi ve güneş panelleri. *Yüksek Lisans Tezi*, SÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Elektronik Bilgisayar Eğitimi Anabilim Dalı, Sakarya.
- Kargo Haber (2016). “Lojistik Depolarda Güneş Enerjisi Kullanımını Uzmanına Sorduk”, <http://www.kargohaber.com/lojistik-depolarda-gunes-enerjisi-kullanimini-uzmanina-sorduk-3791h.htm> , (Erişim Tarihi: 12.10.2018)
- Knez, M., Bajor, P., & Seme, S. (2011). Green logistics - a solar warehouse concept. Logistics & Sustainable Transport. Retrieved from <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=eng&id=31028>

- MOL – Mitsui O.S.K. Lines (2012). World's First Hybrid Car Carrier Emerald Ace Completed – 29.07.2012, Erişim: <https://www.mol.co.jp/en/pr/2012/12035.html> , Erişim Tarihi: 05.10.2018.
- NTV (2017). Tesla Semi, İlk Defa Yollarda – 18.11.2017, Erişim: <https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/tesla-semi-ilk-defa-yollarda,0kjbf0chEW6BtYpKzPC2w/tSRcavN8IE-PzesYMGyz4Q> , Erişim: 05.10.2018.
- Oluklulu, Ç. (2001). Güneş enerjisinden etkin olarak yararlanmada kullanılan fotovoltaik modüller, boyutlandırılmaları ve mimaride kullanım olanakları üzerine bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi, GÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.*
- Özgöçmen, A. (2007). Güneş panelleri kullanarak elektrik üretimi. *Yüksek Lisans Tezi, GÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Anabilim Dalı, Ankara.*
- Öztürk, H. (2008b). Güneş enerjisi ve uygulamaları. Birsen Yayınevi, İstanbul, 277 s.
- Öztürk, H.H., Kaya, D (2013). Güneş enerjisinden elektrik üretimi: Fotovoltaik teknoloji. Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 417 s
- Reysaş Lojistik (2014). Yeşil Lojistikçiler Röportajı., http://www.reysas.com/uploads/yesil-lojistikciler-sitesinde-24temmuz2014-de-yayinlanan-roportajx_1451916342.pdf , Erişim Tarihi: 16.10.2018
- Solarist (2018). Ceynak'da Tüm Tesisler Elektriği Güneşten Alacak. Erişim: <https://www.solar.ist/ceynakta-tum-tesisler-elektrigi-gunesten-alacak/> , Erişim Tarihi: 29.09.2018
- Şahiner, Seda G. (2017). Çin “Güneş Enerjili” Otoyolunu Yakında Hizmete Açacak”, Webrazzi Köşe Yazısı – 25.12.2017, Erişim: <https://webrazzi.com/2017/12/25/cin-gunes-enerjili-otoyolunu-yakinda-halka-acacak/> , Erişim tarihi: 26.10.2018.
- Taşıyanlar (2017). Yeni Dünyanın Yolu Güneşe Doğru – 27.12.2017 , Erişim: <http://www.tasiyanlar.com/haber/13037-yenilenebilir-hareket-yeni-dunyanin-yolu-gunese-dogru.html> , Erişim Tarihi: 04.10.2018.
- YEGM, (2018). Yenilenebilir enerji genel müdürlüğü, <http://www.yegm.gov.tr/MyCalculator/Default.aspx> , Erişim tarihi: 11.10.2018.

1999-2016 YILLARI ARASI TÜRKİYE'DE CEPTEN YAPILAN SAĞLIK HARCAMALARININ ANALİZİ

Dilek ŞENEL

Öğr.Gör., Pamukkale Üniversitesi dsenel@pau.edu.tr

Ayça KARAHAN

Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, akarahan@pau.edu.tr

Özet

Gerek ülkemizde gerekse dünyada sağlık hizmetlerinin bir kısmı özel sektör tarafından, diğer bir kısmı ise sosyal devlet anlayışı minvalinde devlet tarafından sunulmaktadır. Vergi gelirleri, sosyal sağlık sigortaları, özel sağlık sigortaları ile birlikte cepten yapılan sağlık harcamaları da sağlık hizmetlerinin finansmanında kullanılan yöntemlerden biridir. Cepten yapılan sağlık harcaması, sağlık hizmetinden yararlanabilmek adına bireylerin ve/veya hanehalkının yapmış oldukları ödemeleri ifade etmektedir. Cepten yapılan sağlık harcamalarının yüksekliği, bireylerin ve/veya hanehalkının bütçelerinden sağlık hizmetine fazladan para ayırmaları anlamını taşımaktadır. Bu harcamaların düşük olması ise bireylerin ve/veya hanehalkının, bu tüketim grubuna daha az kaynak ayırması gerektiğini, devletin sağlık hizmetini üstlendiğini göstermektedir.

Bu çalışma, cepten yapılan sağlık harcamalarının yıllar itibariyle durumunu ortaya koymak maksadı ile yapılmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılmıştır. Çalışma neticesinde; Türkiye'de 1999 ile 2016 yılları arasında toplam sağlık harcamalarının arttığı belirlenmiştir. 1999 yılında devlet bütçesinden karşılanan toplam sağlık harcamalarının, toplam sağlık harcamalarına oranı %61,1 iken, 2016 yılından devlet bütçesinden karşılanan toplam sağlık harcamalarının, toplam sağlık harcamalarına oranı %78,5 olarak belirlenmiştir. Bu sonuç, yıllar itibariyle devlet bütçesinden karşılanan toplam sağlık harcamalarının payının yükseldiğini göstermektedir. Özel sektörün toplam sağlık harcamalarındaki payı incelendiğinde ise, 1999 yılında özel sektörün toplam sağlık harcamaları içindeki payı, %38,9 iken, 2016 yılında özel sektörün, toplam sağlık harcamaları içindeki payı %21,5'e gerilemiştir. Ayrıca cepten yapılan sağlık harcamalarının yıllar itibariyle analizi gerçekleştirilmiştir. Cepten yapılan sağlık harcamalarını bulmak için, hanehalkı toplam sağlık harcamaları, toplam sağlık harcamalarına bölünmek suretiyle saptanmıştır. Yapılan analizler çerçevesinde, 1999 yılında cepten yapılan sağlık harcamaları %29,1 iken, 2016 yılında bu oran %16,3'e gerilemiştir. Bu gerileme, sağlık hizmetlerinin finansmanında devletin daha etkin bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bunlara ek olarak, toplam sağlık harcamalarının, Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya oranı incelenmiştir. Bu kapsamda toplam sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payına bakılmıştır. 1999 yılında toplam sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı %4,8 iken, 2016 yılında bu oran %4,6'ya gerilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Cepten yapılan Sağlık harcamaları, Toplam Sağlık Harcamaları, TÜİK Verileri

1. Giriş

En dar anlamı ile sağlık, bireylerin zihinsel, ruhsal ve fiziksel herhangi bir hastalığı olmadan hayatını devam ettirebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ise sağlığı; bireyin hastalık ya da sakatlık durumunun olmaması yanında, ruhen, bedenen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali içerisinde bulunması olarak tanımlamaktadır (Çelikay ve Gümüş, 2009: 3).

Sağlık hem birey özelinde, hem de toplum genelinde önem arz etmektedir. Bu öneminden hareketle devlet, sağlık hizmetlerinin sunumunda aktif rol oynamaktadır. Çağdaş devlet anlayışında sağlık hizmetleri hem bireyin hem de toplumun refahını artıracak şekilde etkin bir şekilde sunulmalıdır. Bu nedenle sağlık hizmetlerinin sunumunda kamu müdahalesi önemlidir (Çelikay ve Gümüş, 2009: 4). Sağlık hizmetlerinin sunumunda kamu müdahalesi, hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerin sorunudur. Çünkü zengin bireyler ile fakir bireylerin gelirleri ile harcamaları arasındaki fark önemlidir. Yoksul bireyler daha düşük bir gelire sahiptirler ve bu suretle gelirlerinin büyük bir kısmını sağlık harcamasına ayırmak durumunda kalabilmektedirler. Bunun sonucunda da daha az sağlık hizmetinden yararlanabilmektedirler. Ayrıca, gerçekte yoksul olmayan bireyler, cepten sağlık harcaması yapmaları nedeniyle yoksul duruma da düşebilmektedirler (Çınaroğlu, 2018: 877).

Genel olarak bakıldığında sağlık hizmetlerinin finansmanı; vergiler, sosyal sigortalar, özel sigorta katkı payı ve cepten yapılan ödemeler yoluyla sağlanmaktadır (Kılıç, 2017: 6; Çınaroğlu, 2018: 877). Cepten yapılan sağlık harcamaları, sağlık hizmeti alanların, hizmet alımı esnasında yaptıkları

doğrudan ödemeleri ifade etmektedir. Cepten yapılan sağlık harcamalarının miktarının artması hanehalklarına bir külfet oluşturmakta ve kamu düzeninde eşitlik ve hakkaniyet prensiplerine zarar verebilmektedir (Çınaroğlu, 2018: 879; Başara ve Şahin, 2008: 322). Gelişmişlik düzeyi düşük, sağlık sigortasının kapsamının dar olduğu, toplumun genel sağlık düzeyinin düşük olduğu ve sosyal yardımların yeterince gelişmediği ülkelerde, cepten yapılan sağlık harcamaları yüksektir. Cepten yapılan sağlık harcamalarının yüksek olması da, bireylerin nitelikli sağlık hizmetine erişim noktasında sorun yaşamalarına ve en temel sağlık hizmetlerinin alınımının güçleşmesine neden olabilmektedir (Kılıç, 2017:6).

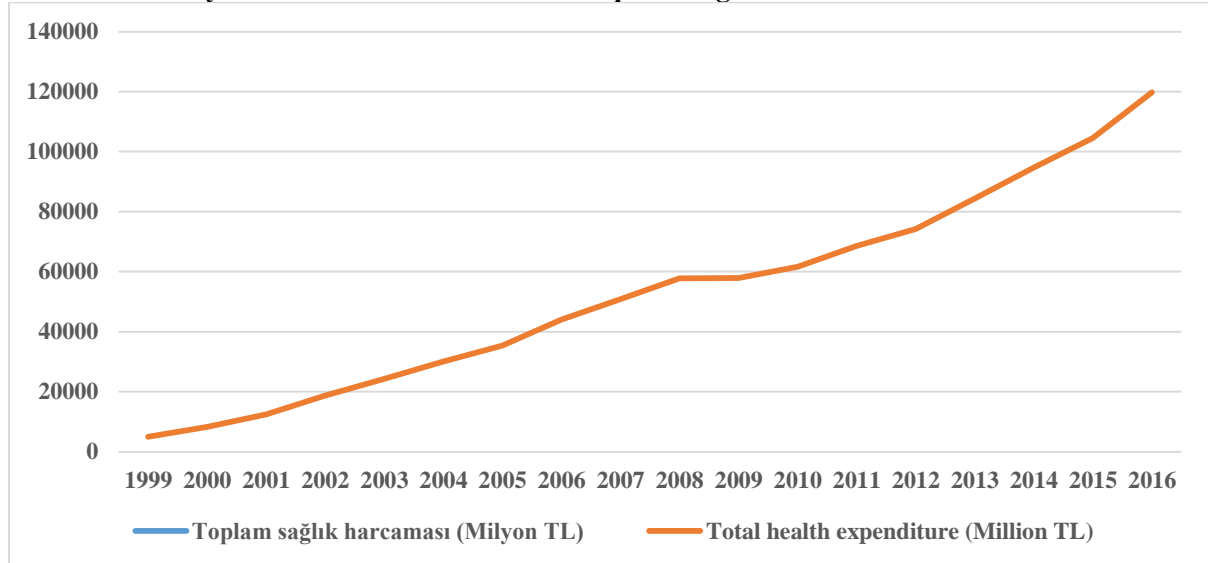
Bu çalışma Türkiye’de 1999 ile 2016 yılları arasında cepten yapılan sağlık harcamalarının analizini yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle toplam sağlık harcamalarının 1999 yılından 2016 yılına kadar gerçekleşen payı verilmiş daha sonra da toplam sağlık harcamalarının kamu ve özel sektör tarafından finansmanı izah edilmiştir. Araştırma cepten yapılan sağlık harcamalarının, yıllar itibariyle toplam sağlık harcaması içindeki oranı araştırılmıştır ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

2. Türkiye Sağlık Harcamaları ve Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları

Türkiye’de sağlık harcamalarının başka ülkelerle karşılaştırılması kolay olmamaktadır. Çünkü veri toplamada Türkiye farklı zamanlarda farklı yöntemler kullanmayı seçmiştir. Ayrıca Türkiye’de sağlık harcamalarının ne olduğu ve farklı kaynaklardan temin edilen sonuçların karşılaştırılması konularında da birtakım sorunlar oluşmuştur. Bu sorunları çözebilmek adına 1999 ve 2000 yıllarını kapsayacak şekilde ilk Ulusal Sağlık Hesapları çalışması yapılmıştır. 2001 yılı sonrası için de Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) sağlık harcamaları ile ilgili veri toplamaya başlamıştır (Çelik, 2011: 299).

Grafik 1’de Türkiye’de 1999 ve 2016 yılları arasında gerçekleşen toplam sağlık harcamaları verilmektedir. Bu grafiğe göre Türkiye’de 1999 yılından 2008 yılına kadar artış gösteren toplam sağlık harcamaları, 2009 yılında düşmüş ve onu takip eden yatay bir seyir göstermektedir. Bunun nedeni 2009 yılında yaşanan ekonomik kriz olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan sağlık harcamaları 2010 yılından itibaren tekrar yükseliş eğilimine girmiştir.

Grafik 1: Türkiye’de 1999-2016 Yılları Arası Toplam Sağlık Harcamaları

Ülkemizde 1999-2016 yılları arasında toplam sağlık harcamalarının devlet ve özel sektör tarafından finansmanı incelendiğinde ise; 1999 yılında toplam sağlık harcamalarının %61,1’i devlet eliyle örgütlenmekteyken, %38,9’u özel sektör tarafından örgütlenmekteydi. 1999 yılından 2016 yılına kadar olan değişim incelendiğinde, devletin bütçesinden karşılanan toplam sağlık harcamalarının payının giderek yükseldiği görülmektedir. 2016 yılında toplam sağlık harcamalarının %78,5’i devlet bütçesinden karşılanmakta iken, %21,5’i özel sektör tarafından karşılandığı belirlenmiştir. Elde edilen verilerin yer aldığı Tablo 1’de devlet bütçesinden karşılanan sağlık harcamalarında en yüksek seviyenin 2009 yılı olduğu ortaya konmaktadır. Bu durum kriz dönemlerinde sağlık harcamalarında devletin payı artması, özel sektörün payının ise düşmesi ile açıklanmaktadır.

Tablo 1. Türkiye Toplam Sağlık Harcamalarının Devlet ve Özel Sektör Payları

Toplam Sağlık Harcamaları (TSH)	Devlet	Özel Sektör	Toplam	Devlet Bütçesinden Karşılanan TSH (%)	Özel Sektör TSH (%)
1999	3 048	1.937	4.985	0,611	0,389
2000	5 190	3.058	8.248	0,629	0,371
2001	8 438	3.958	12.396	0,681	0,319
2002	13 270	5.504	18.774	0,707	0,293
2003	17 462	6.817	24.279	0,719	0,281
2004	21 389	8.632	30.021	0,712	0,288
2005	23 987	11.372	35.359	0,678	0,322
2006	30 116	13.953	44.069	0,683	0,317
2007	34 530	16.374	50.904	0,678	0,322
2008	42 159	15.580	57.739	0,730	0,270
2009	46 890	11.021	57.911	0,810	0,190
2010	48 482	13.196	61.678	0,786	0,214
2011	54 580	14.028	68.607	0,796	0,204
2012	58 785	15.404	74.189	0,792	0,208
2013	66 228	18.162	84.390	0,785	0,215
2014	73 382	21.368	94.750	0,774	0,226
2015	82 121	22.446	104.568	0,785	0,215
2016	94 012	25.744	119.756	0,785	0,215

Kaynak: TÜİK Sağlık Harcamaları İstatistiklerinden Derlenmiştir.

Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları; cepten yapılan sağlık harcaması, bireylerin sağlık hizmeti satın almalarıdır. Cepten yapılan sağlık harcamaları ile sağlık hizmeti alan kişi, sağlık hizmeti sunumu yapan kişi veya kurumlardan, direkt kendi cebinden ödeme yapmak suretiyle hizmet satın alımı yapmaktadır. Cepten yapılan sağlık harcamaları yolu ile sağlık hizmetini finanse eden kişi, yaptığı harcamaların bir kısmını veya tamamını kamudan veya özel birtakım kaynaklardan iade alamamaktadır (Çelikay ve Gümüş, 2009: 12) Cepten yapılan sağlık harcamaları hanehalkı tarafından doğrudan yapılan ödemeleri ifade etmektedir (Kılıç, 2017: 6; Başara ve Şahin, 2008: 321). Öte yandan cepten yapılan sağlık harcamaları, hasta bireyler veya hanehalkları tarafından özel doktor veya özel kurumlara yapılan ödemeleri kapsamaktadır. Bunlara ek olarak, gönüllü sağlık sigortasına ödenen primler ile ilaç, tıbbi cihaz vb. hizmetlere yapılan katkı payları da cepten yapılan sağlık harcamaları kapsamında değerlendirilmektedir (Atasever vd., 2018:24).

Cepten yapılan sağlık harcamalarını etkileyen olası etmenler arasında ailenin gelir düzeyi, bireylerin sağlık güvencelerinin olup olmaması, yaş, sağlık durumu, ikamet ettiği bölge, hanedeki kişi sayısı, eğitim düzeyi, cinsiyet ve bireylerin medeni durumu bulunmaktadır (Başara ve Şahin, 2008).

Cepten yapılan sağlık harcaması; hanehalkı sağlık harcamalarının, toplam sağlık harcamaları içindeki payı olarak ifade edilmektedir. Buna göre 1999 yılı ile 2016 yılları arasında TÜİK Sağlık Harcamaları İstatistiklerinden elde edilen verilerle cepten yapılan sağlık harcamaları hesaplanmış ve elde edilen değerler Tablo 2’de verilmiştir. Tablo 2’ye göre 1999 yılında Türkiye’de bireylerin cepten yaptığı sağlık harcamalarının oranı 0,291 iken, bu oran 2016 yılında 0,163’e gerilemiştir. Cepten yapılan sağlık harcamalarının en düşük olduğu dönem ise 2009 yılıdır. 2009 yılında cepten yapılan sağlık harcamaları 0,141 olarak saptanmıştır.

Tablo 2. Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları

Yıllar	Hanehalkı Sağlık Harcamaları	Toplam Sağlık Harcamaları	Cepten Sağlık Harcaması
1999	1 449	4,985	0.291
2000	2 280	8,248	0.276
2001	2 832	12,396	0.228

2002	3 725	18,774	0.198
2003	4 482	24,279	0.185
2004	5 775	30,021	0.192
2005	8 049	35,359	0.228
2006	9 684	44,069	0.220
2007	11 105	50,904	0.218
2008	10 036	57,739	0.174
2009	8 142	57,911	0.141
2010	10 062	61,678	0.163
2011	10 590	68,607	0.154
2012	11 750	74,189	0.158
2013	14 156	84,390	0.168
2014	16 819	94,750	0.178
2015	17 315	104,568	0.166
2016	19 562	119,756	0.163

Kaynak: TÜİK Sağlık Harcamaları İstatistiklerinden Derlenmiştir.

3. Sonuç ve Öneriler

Araştırma Türkiye’de 1999 ile 2016 yılları arasında cepten yapılan sağlık harcamalarının seyrini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda TÜİK Sağlık İstatistiklerinden yararlanılmıştır. Öncelikle 1999 ve 2016 yılları arası toplam sağlık harcamaları incelenmiş, daha sonra da hanehalkının toplam sağlık harcamaları içerisindeki payını ifade eden cepten yapılan sağlık harcamalarının seyri analiz edilerek, yorumlanmıştır.

Sağlık hizmeti; devlet veya özel sektör tarafından finanse edilmektedir. Sosyal devlet anlayışı minvalinde, kamu, vatandaşlarına sağlık hizmeti sunmak durumundadır. Dolayısıyla, devlet bu işin ne kadar çok içerisinde yer alırsa, ne kadar çok vatandaşa bu hizmeti götürüp, faydalanmasını sağlarsa, bireyler o oranda sağlık hizmeti alabilecek ve cepten yaptıkları sağlık harcamaları azalacaktır. Bunun etkin bir şekilde yönetilebilmesi için, tabana yayılan, tüm kesimlere ulaşılabilen bir sağlık sisteminin olması gerekmektedir. Çınaroğlu’na göre (2018: 878) Türkiye 2003 yılından bu yana sağlık harcamalarının kontrol edilmesi ve daha eşitlikçi bir sağlık hizmetleri finansmanı için yeni reformlar uygulamaktadır. Sağlıkta reform uygulamaları öncesinde yetersiz ve değişkenlik gösteren bir sağlık sigorta sistemi mevcut idi. Verimsiz bir yapı, düzensiz hasta akışı ve kaynakların verimsiz kullanımı da bu yapıya eklenmekteydi. Ancak 2003 yılından sonraki süreçte sağlıkta reform gerçekleştirilmiş, sigortanın kapsamı genişletilmiş ve kaynakların eşitsizliğinin giderilmesi noktasında ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir.

Araştırma neticesinde Türkiye’de 1999 ile 2016 yılları arasındaki toplam sağlık harcamaları incelendiğinde, 2008 yılına kadar bir yükseliş görülmektedir. 2008 ve 2009 yılları arasında yatay bir seyir izlemekte ve 2010 yılından itibaren de yükseliş göstermektedir. 2008 yılında başlayan ve 2009 yılında devam eden bu yatay seyrinde, hem ülkemizde hem dünyada yaşanan krizin etkilerinin olabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan sağlık harcamalarının devlet ve özel sektör tarafından finansmanı incelendiğinde; 1999 yılında toplam sağlık harcamalarının %61,1’i devlet tarafından finanse edilmekteyken, geri kalan %38,9’u özel sektör tarafından finanse edilmiştir. 2016 yılı incelendiğinde ise toplam sağlık harcamalarının %78,5’i devlet tarafından, %21,5’u özel sektör tarafından finanse edilmiştir. Bu bulgular, 1999 yılından 2016 yılına kadar geçen süreçte, devletin sağlık harcamalarının finansmanında daha etkin çalıştığını, payını arttırdığını ve bireylerin cepten yaptıkları sağlık harcamalarında azalmalar olduğunu göstermektedir. Ayrıca devlet bütçesinden karşılanan toplam sağlık harcamalarının en yüksek olduğu yıl, 2009 yılı olarak belirlenmiştir.

1999 yılı ile 2016 yılları arası cepten yapılan sağlık harcamaları incelendiğinde ise; ülkemizde 1999 yılında cepten yapılan sağlık harcamaları oranı 0,291 iken, 2016 yılında bu oran 0,163’e gerilemiştir. Cepten yapılan sağlık harcamalarının en düşük olduğu dönem de 2009 yılı olarak saptanmıştır.

Sonuç olarak, ülkemizde 1999 yılından bu yana sağlık harcamalarının finansmanında devletin payının giderek arttığı ve bireylerin cepten yapılan sağlık harcamalarının azaldığı saptanmıştır. Kriz

dönemlerinde ise bireylerin, sağlıkları için cepten harcama yapmamayı tercih ettikleri görülmüştür. Bu dönemlerde devletin sunduğu sağlık hizmetleri daha fazla kullanılmaktadır.

Kaynakça

- Atasever, M., Karaca, Z., Sanisoğlu, S. Y., Alkan, A., Bağcı, H. (2018).Türkiye’de Katastrofik Sağlık Harcamaları ve Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Oranı ile İlişkisi. Ankara Medical Journal, 18(1), 22-30.
- Başara, B. B., Şahin, İ. (2008). Türkiye’de Cepten Yapılan Sağlık Harcamalarını Etkileyen Etmenler. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26(2), 319-340.
- Çelik, Y. (2011). Sağlık Ekonomisi. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Çelikay, F., Gümüş, E. (2009) Türkiye’de Sağlık Hizmetleri Ve Finansmanı. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 177-216.
- Çınaroğlu, S.(2018). Cepten Sağlık Harcamalarının Finansmanında Eşitsizlik ve Hakkaniyet: Uygulamalı Bir Ekonometrik Yaklaşım, Journal of Business Research Turk, 10(1), 876-897.
- Kılıç, D. (2017). Türkiye’de 2009-2015 Yılları İçin Cepten Yapılan Sağlık Harcamalarının Katastrofik Etkisi. Fiscaoconomia, 5-14.
- Türkiye İstatistik Kurumu. Sağlık Harcamaları İstatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1084 Erişim Tarihi: 30.10.2018.

SAĞLIK PROFESYONELLERİNİN KADIN İŞGÜCÜ ÖZELİNDE İNCELENMESİ**Ayça KARAHAN**

Öğr.Gör., Pamukkale Üniversitesi, akarahan@pau.edu.tr

Dilek ŞENEL

Öğr.Gör., Pamukkale Üniversitesi, dsenel@pau.edu.tr

Özet

Kadınların ülkemizde başta ailelerine maddi destek olmak için, sonrasında da ekonomik özgürlüklerini elde etmek için çalışma hayatına atılmalarıyla birçok sektörde kadın işgücü ciddi oranda artmaktadır. Ülkemiz nüfusunun yarısını kadınların oluşturduğu dikkate alındığında, kadınların profesyonel alanlarda işgücüne erkeklerle eşit katılımı gerektiği düşünülmektedir. Ancak, Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre ülkemiz cinsiyet eşitsizliğinde 2017 yılında 140 ülke arasında 131. sırada yer almaktadır. Kadın işgücü özelinde yapılacak araştırmaların bu eşitsizlikleri kapamak için gerekli çalışmalara yön vermek açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bakımdan kadın işgücünün çoğunlukta olduğu sağlık profesyonelleri ve sağlık sektöründeki kadın işgücü bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Sağlık profesyonelleri kavramı; Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından ISCO 08 (International Standard Classification Of Occupations) sınıflamasında 22 numaralı sınıflamayı içermektedir. Sağlık profesyonelleri tıp doktorlarını, hemşire ve ebeleri, geleneksel ve tamamlayıcı tıp profesyonellerini, paramedikal uygulayıcıları, veterinerleri ve diğer sağlık profesyonellerini kapsamaktadır.

Araştırmada sağlık profesyonellerinin cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitim seviyelerine, doğum yerlerine göre dağılımı kadın işgücü özelinde incelenmiştir. Bunlara ek olarak sağlık profesyonellerinin gelir durumları ve işteki durumları (ücretli/yevmiyeli, işveren, kendi hesabına çalışan, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan) da cinsiyet özelinde incelenmiştir. Araştırma için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2016 yılı Hane Halkı İşgücü Anketi mikro veri setlerinden yararlanılmıştır. TÜİK'dan elde edilen veriler SPSS istatistik programı aracılığı analiz edilmiştir.

Araştırma neticesinde; araştırmaya konu olan ve Türkiye'de faaliyet gösteren sağlık profesyonellerinin yaklaşık %65'inin kadın, %35'inin erkek olduğu, katılımcıların %56'sının 31-50 yaş aralığında bulunduğu, %90,5'inin lisans ve üstünde bir eğitime sahip olduğu ve %96'sının Türkiye doğumlu olduğu sonucunda varılmıştır. Katılımcıların sektörel dağılımlarına bakıldığında %66'sının kamu sektöründe yer aldığı görülmüştür. Katılımcıların %45'i asgari ücret ve altında bir gelire sahipken, %32'lik kısmı ise 3.001TL ile 5.000TL arasında bir gelire sahip bulunmaktadır. İşteki durumlarına bakıldığında ise, katılımcıların %90'ı ücretli veya yevmiyeli olarak faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak çalışmanın alt başlıklarında tüm bu veriler kadın işgücü özelinde incelenerek, erkek işgücü ile arasındaki farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın İşgücü, Sağlık Profesyonelleri, TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketi Mikro Veri Setleri

1. Giriş

Kadınların ülkemizde 1950'lerden sonra kırdan kente göç nedeniyle ortaya çıkan hızlı kentleşme sonucunda işgücü piyasasında yer almalarıyla başlayan işgücüne katılımı (Berber ve Eser, 2008:2) her geçen gün ciddi oranda artmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin de bir göstergesi olan kadın işgücü oranı ayrıca cinsiyete dayalı eşitliğin sağlanması, yoksulluğun azalması gibi nedenlerden dolayı kadınların işgücüne katılımı arzu edilen bir durumdur (Yıldırım ve Doğrul, 2008:240). Ülkemiz nüfusunun yarısını kadınların oluşturduğu dikkate alındığında, kadınların profesyonel alanlarda işgücüne erkeklerle eşit oranda katılımı gerektiği düşünülmektedir. Ancak, Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre ülkemiz cinsiyet eşitsizliğinde 2017 yılında 140 ülke arasında 131. sırada yer almaktadır. Kadın işgücü özelinde yapılacak araştırmaların bu eşitsizlikleri kapamak için gerekli çalışmalara yön vermek açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

2. Sağlık Profesyonelleri Kavramı

Kadın işgücünün yoğun olarak hizmet sektörlerinde yer almaktadırlar (Berber ve Eser, 2008) ve bu sektörlerden biri de sağlık sektörüdür. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlık çalışanlarını "toplumun sağlığını iyileştirme, koruma ve geliştirme işiyle uğraşan kişiler" olarak tanımlamaktadır (Dayan ve Öngel, 2016). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise ISCO 08 (International Standard Classification Of Occupations) sınıflamasında 22 numaralı sınıflandırmada kapsamında sağlık alanında çalışanları altı başlık altında toplamaktadır. Buna göre sağlık profesyonelleri tıp doktorları, hemşire ve ebeleri,

geleneksel ve tamamlayıcı tıp profesyonelleri, paramedikal uygulayıcılar, veterinerler ve diğer sağlık profesyonellerinden oluşmaktadır (ILO, 2018).

3. Araştırmanın Metodolojisi ve Bulgular

Araştırma, sağlık profesyonellerinin cinsiyet ve Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı olup olma durumlarının incelenmesi üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2016 yılı Hane Halkı İşgücü Anketleri (HHİA) mikro veri seti kullanılarak, SPSS programı ile analiz edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Araştırmada ilk olarak sağlık profesyonellerinin Türkiye genelindeki demografik bulguları verilmiş, daha sonra da cinsiyet ve SGK'na kayıtlılık durumları analiz edilmiştir.

3.1. Sağlık Profesyonellerine İlişkin Demografik Bulgular

TÜİK'in tıp doktorlarını, hemşire ve ebeleri, geleneksel ve tamamlayıcı tıp profesyonellerini, paramedikal uygulayıcıları, veterinerleri ve diğer sağlık profesyonellerini kapsayan sınıflandırmasının cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, kadınların oranı %64,6, erkeklerin oranı ise %35,4 olarak belirlenmiştir. Kadın çalışanların sayısı, erkek çalışanların sayısından daha fazla olduğu saptanmıştır. Araştırma neticesinde elde edilen veriler Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Sağlık Profesyonellerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	152.437	35,4	35,4	35,4
Kadın	277.668	64,6	64,6	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Türkiye'deki sağlık profesyonellerinin yaşlarına göre dağılımları Tablo 2'de verilmektedir. Tablo 2'ye göre 25 ile 30 yaş aralığında olanların sayısı %22,9 iken 31-50 yaş aralığında olanlar %56,3 olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşı 51 ve üzerinde olanlar ise %1,3 olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Sağlık Profesyonellerinin Yaşlarına Göre Dağılımları

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
15-18 yaş	4.540	1,1	1,2	1,2
19-24 yaş	39.389	9,2	10,1	11,3
25-30 yaş	98.286	22,9	25,2	36,5
31-50 yaş	242.218	56,3	62,1	98,6
51 yaş ve üzeri	5.641	1,3	1,4	100,0
Toplam	390.074	90,7	100,0	
Missing System	40.032	9,3		
Toplam	430.106	100,0		

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık Profesyonellerinin eğitim seviyesi incelendiğinde ise katılımcıların %53,1'inin lisans mezunu, %37,4'ünün ise yüksek lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Büyük kısmının profesyonel olması nedeniyle yüksek eğitim seviyesi beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma neticesinde elde edilen veriler Tablo 3'de verilmektedir.

Tablo 3. Sağlık Profesyonellerinin Eğitim Seviyesi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İlköğretim 8 yıl	3.923	0,9	0,9	0,9
Lisans	228.497	53,1	53,1	54,0
Yüksek Lisans	160.702	37,4	37,4	91,4
Genel lise	844	0,2	0,2	91,6
Mesleki lise	36.140	8,4	8,4	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin doğum yerleri incelendiğinde ise, katılımcıların %95,9'u Türkiye doğumludur, geri kalan %4,1'i Türkiye dışında doğduklarını ifade etmişlerdir. Türkiye 2011 yılından bu yana Suriye'den göç almaktadır. Yurt dışı doğumlu olarak çalışanların göç alan Suriyeli olanların olabileceği düşünülmektedir. Elde edilen veriler Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4. Sağlık Profesyonellerinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Türkiye	412.575	95,9	95,9	95,9
Yurtdışı	17.530	4,1	4,1	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

3.2. Sağlık Profesyonellerinin Çalışma Şartlarına İlişkin Bulgular

Katılımcıların çalışma şartlarına ilişkin olarak, hangi sektörlerde yoğun olarak çalıştıkları, SGK'ya kayıtlı olarak çalışıp çalışmadıkları, kısmi zamanlı mı yoksa tam zamanlı mı çalıştıkları, gelir seviyeleri, hangi bölgelerde çalıştıkları ve işteki durumları araştırılmıştır.

Sağlık profesyonellerinin çalıştıkları sektörler göre dağılımları incelendiğinde %65,6'sının kamuda istihdam edildiği belirlenmiştir. Katılımcıların %34'ü özel sektörde, geri kalan %0,4'lük kısmı da dernek, vakıf, sendika olarak sınıflandırılan kısımda hizmet verdikleri saptanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 5'de verilmektedir.

Tablo 5. Sağlık Profesyonellerinin Sektörel Dağılımı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Özel	146.118	34,0	34,0	34,0
Kamu	282.150	65,6	65,6	99,6
Diğer (Vakıf, dernek vb)	1.838	0,4	0,4	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Katılımcıların tam zamanlı olarak mı, yoksa kısmi süreli mi çalıştıkları araştırılmıştır. Büyük çoğunluğunun, %97,9'unun, tam zamanlı olarak çalıştığı saptanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6. Sağlık Profesyonellerinin Çalışma Şekilleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Tam zamanlı	421.265	97,9	97,9	97,9
Yarı zamanlı	8.840	2,1	2,1	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin gelir seviyesi araştırılmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle asgari ücretle çalışanları tespit etmek amacıyla 2016 yılı asgari ücreti olan 1.300TL en alt sınır saptanmıştır. Bu çerçevede katılımcıların sadece %5,5'lik kısmı asgari ücret ile çalıştıkları belirlenmiştir. Katılımcıların %51,4ü 3.000TL ve altında bir gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir. 3.000 TL ile 5.000TL arasında gelir elde edenlerin oranı ise %32,3 olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya katılanların %11,1'i yeni işe girmiş ve gelir elde etmemiş bireyler olabileceği gibi kazançlarını ifade etmekten imtina eden bireyler olarak ifade edilmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler Tablo 7'de verilmektedir.

Tablo 7. Sağlık Profesyonellerinin Gelir Durumları

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
0TL -1.300TL	23.610	5,5	6,2	6,2
1.301TL - 3.000TL	173.061	40,2	45,2	51,4
3.001TL- 5000TL	123.462	28,7	32,3	83,7
5.001TL - 10000TL	62.443	14,5	16,3	100,0
Total	382.576	88,9	100,0	
Missing System	47.530	11,1		
Toplam	430.106	100,0		

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin işteki durumları incelenmiştir. TÜİK işteki durum kategorisini; ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan, işveren olarak çalışan, kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan olarak sınıflandırmaktadır. Bu kapsamda sağlık profesyonellerinin %90,2'sinin ücretli veya yevmiyeli olarak çalıştığı tespit edilmiştir. İşveren olarak çalışanların oranı %7,4 iken, kendi hesabına çalışanların oranı ise %2,4 olarak karşımıza çıkmaktadır. Elde edilen veriler Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Sağlık Profesyonellerinin İşteki Durumlarına Göre Dağılımları

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Ücretli/yevmiyeli	388.145	90,2	90,2	90,2
İşveren	31.649	7,4	7,4	97,6
Kendi hesabına	10.167	2,4	2,4	100,0
Ücretsiz aile işçisi	145	0,0	0,0	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

3.3. Cinsiyetleri Bakımından Sağlık Profesyonellerinin Durumu

Araştırmaya sağlık profesyonellerinin cinsiyetleri bakımından incelenmesi ile devam edilmektedir. Bu kapsamda cinsiyet ile işteki durumları karşılaştırılmaktadır. Erkek sağlık profesyonellerinin %83,1'i ücretli ve yevmiyeli olarak çalışmaktayken, kadın çalışanların %94,2'si ücretli veya yevmiyeli olarak çalışmaktadır. Erkeklerin %13,3'ü işveren olarak çalışmayı tercih ederken, bu oran kadınlarda sadece %4,1 olarak saptamıştır. Kendi hesabına çalışma bakımından irdelendiğinde ise erkeklerin %3,6'sı kendi hesabına çalışmakta iken, kadınların %1,1'i kendi hesabına çalıştığını belirtmektedir. Erkeklerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan sağlık profesyoneli bulunmazken, toplam 430.105 sağlık profesyonelinin 145 kadın profesyonel, ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığını belirtmektedir. Katılımcıların cinsiyetleri ile işteki durumlarını ele alan araştırma verileri Tablo 9'da verilmektedir.

Tablo 9. Sağlık Profesyonellerinin Cinsiyetleri ile İşteki Durumları

Cinsiyet		İşteki Durum				Toplam
		Ücretli / Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	
Erkek	Sayı	126.686	20.223	5.528	0	152.437
	Cinsiyet	83,1%	13,3%	3,6%	0,0%	100,0%
	İş Durumu	32,6%	63,9%	54,4%	0,0%	35,4%
	Toplam	29,5%	4,7%	1,3%	0,0%	35,4%
Kadın	Sayı	261.459	11.426	4.638	145	277.668
	Cinsiyet	94,2%	4,1%	1,7%	0,1%	100,0%
	İş Durumu	67,4%	36,1%	45,6%	100,0%	64,6%
	Toplam	60,8%	2,7%	1,1%	0,0%	64,6%
Toplam	Sayı	388.145	31.649	10.166	145	430.105
	Cinsiyet	90,2%	7,4%	2,4%	0,0%	100,0%
	İş Durumu	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam	90,2%	7,4%	2,4%	0,0%	100,0%

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin cinsiyetleri ile gelirleri karşılaştırılmaktadır. Erkeklerin %29,7'si asgari ücret ile çalışmaktayken, kadınların %70,3'ü'nün asgari ücretle çalıştığı tespit edilmiştir. Geliri 5.001TL'nin üzerinde olanlar incelendiğinde ise, erkeklerin %61,1'i bu geliri elde ederken, kadınların %38,9'u bu geliri elde etmektedir. Bu bulgular neticesinde kadınların erkeklerden daha düşük gelir aldığı söylenebilmektedir. Cinsiyet ve gelirin karşılaştırmasına ilişkin veriler Tablo 10'da verilmektedir.

Tablo 10. Sağlık Profesyonellerinin Cinsiyetleri İle Gelirlerinin Karşılaştırılması

Cinsiyet		Gelir				Toplam
		0TL - 1.300TL	1.301TL - 3.000TL	3.001TL- 5000TL	5.001TL - 10000TL	
Erkek	Count	7.003	34.828	42.860	38.178	122.869
	% within Cinsiyet	5,7%	28,3%	34,9%	31,1%	100,0%
	% within Gelir	29,7%	20,1%	34,7%	61,1%	32,1%
	% of total	1,8%	9,1%	11,2%	10,0%	32,1%
Kadın	Count	16.606	138.233	80.602	24.265	259.706

% within Cinsiyet	6,4%	53,2%	31,0%	9,3%	100,0%
% within Gelir	70,3%	79,9%	65,3%	38,9%	67,9%
% of total	4,3%	36,1%	21,1%	6,3%	67,9%
Toplam Count	23.609	173.061	123.462	62.443	382.575
% within Cinsiyet	6,2%	45,2%	32,3%	16,3%	100,0%
% within Gelir	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
% of total	6,2%	45,2%	32,3%	16,3%	100,0%

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Sağlık profesyonelleri kavramı; Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından ISCO 08 (International Standard Classification Of Occupations) sınıflamasında 22 numaralı sınıflamayı içermektedir. Kavram; tıp doktorlarını, hemşire ve ebeleri, geleneksel ve tamamlayıcı tıp profesyonellerini, paramedikal uygulayıcıları, veterinerleri ve diğer sağlık profesyonellerini kapsamaktadır. Yapılan araştırmada sağlık profesyonelleri demografik yapıları, çalışma şartlarına ilişkin durumları, cinsiyet ve kayıtlı çalışma bakımından incelenmiştir. Araştırma için TÜİK 2016 yılı Hane Halkı İşgücü Anketi mikro veri setlerinden yararlanılmıştır. TÜİK'dan elde edilen veriler SPSS istatistik programı aracılığı analiz edilmiştir.

Araştırma neticesinde; araştırmaya konu olan Türkiye'de faaliyet gösteren sağlık profesyonellerinin yaklaşık %65'i kadın, %35'i erkektir. Katılımcıların %56'sı 31-50 yaş aralığında bulunmaktadır. Katılımcıların %90,5'i ise lisans ve üstünde bir eğitime sahip ve %96'sı Türkiye doğumludur. Katılımcıların sektörel dağılımlarına bakıldığında ise %66'sı kamu sektöründe faaliyet göstermekte iken, geri kalan %34'ü özel sektörde faaliyet göstermektedir. Çalışma şekilleri açısından irdelendiğinde ise, %98'i tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Elde ettikleri gelir incelendiğinde, katılımcıların %45'i asgari ücret ve altında bir gelire sahip olduklarını beyan etmişlerdir. %32'lik kısmı ise 3.001TL ile 5.000TL arasında bir gelire sahip bulunmaktadır. İşteki durumlarına bakıldığında ise, katılımcıların %90'ı ücretli veya yevmiyeli olarak çalışmaktadır.

Cinsiyet bağlamında işteki durumları ve gelirleri karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar neticesinde kadınlar erkeklere göre daha fazla ücretli veya yevmiyeli çalışmakta iken, erkeklerde işveren ve kendi hesabına çalışma çok daha fazla gözlemlenmektedir. Bu kadınların daha ziyade bağımlı çalışmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Gelir anlamında incelendiğinde ise, kadınlar asgari ücret seviyesinde, asgari ücretle 3.000TL seviyesinde ve 3.001TL ile 5.000TL seviyesinde ücreti erkeklerden daha çok iken, yüksek gelir grubu olan 5.000TL ve üzerinde gelir elde edenlerde erkeklerin sayısı kadınlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Kadınların gerek ücretli veya yevmiyeli çalışması gerekse yüksek ücret grubunda olamamalarının nedeni, kadının iş dünyasında karşılaştığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde kaynaklanıyor olabilmektedir. Ayrıca kadınlar erkeklerle aynı işi yaptıklarında, aynı ücreti alamayabilmektedir. Erkekler aynı iş için kadınların aldığından daha çok ücret alabilmektedirler (Ertek,2009 :239). Bunlara ek olarak sağlık profesyonellerinin çoğunluğunu (yaklaşık %65'ini) kadınlar oluşturduğu halde geliri 5001TL'nin üzerinde olanların çoğunluğunu ise (yaklaşık %61'ini) erkekler oluşturmaktadır. Bu durum sağlık profesyoneli olan kadınların yüksek gelir elde edemediklerini düşündürmektedir. İleride yapılacak çalışmalarda bu durumun nedenlerinin araştırılmasının yazına önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Berber, M., & ESER, B. Y. (2008). Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke Ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz. ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 10(2), 1-16.
- Dayan, S., & Öngel, V. (2016). İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Sağlık Çalışanları Tarafından Değerlendirilmesi: Bir Özel Hastane Örneği, . SESSION 4C: Sağlık Ekonomisi, 479-486.
- Ertek, T. (2009). Temel Ekonomi, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- ILO (2018). <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/docs/groupdefn08.pdf> (Erişim Tarihi: 20.10.2018)
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). Hane Halkı İşgücü Anketi.
- Yıldırım, K., & Doğrul, G. (2008). "Çalışmak ya da Çalışmamak": Türkiye'de Kentsel Alanlarda Yasayan Kadınların İşgücüne Katılmama Kararlarının Olası Belirleyicileri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), 239-262.

KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN İNCELENMESİ: SAĞLIK PROFESYONELLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dilek ŞENEL

ÖĞr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, dsenel@pau.edu.tr

Ayça KARAHAN

ÖĞr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, akarahan@pau.edu.tr

Özet

Kayıt dışı istihdam, kayıt dışı ekonominin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayıt dışı istihdama ilişkin sorunlar, özellikle gelişmekte olan birÇok ülkenin, kısa sürede çözüme kavuŐturması gereken sorunlarının başında yer almaktadır. Kayıt dışı istihdam, çalışanların gerekli kurum ve kuruluşlara hiç bildirilmemesi Şeklinde ortaya çıkabileceği gibi, gün ya da kazanç olarak eksik bildirilmesini Şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Kayıt dışı istihdama ilişkin maruz kalınan kazanç kaybı, devletin daha düşük gelir elde etmesine, gelir dağılımının adaletsizliğine, işletmeler arasında haksız rekabete neden olmaktadır. Bu nedenle hem ülkemizde, hem de uluslararası platformlarda kayıt dışılık ile ilgili çeşitli mücadele politikaları üretilmektedir. Kayıt dışılık ile ilgili mücadele politikalarının oluşturulmasında kimlerin daha yoğun kayıt dışı çalıştığı veya hangi kesimin daha fazla kayıtlı çalışma içinde olduğunun tespiti önem arz etmektedir. Bu çalışma Türkiye’de sağlık profesyonellerinin kayıt dışı çalışma karşısındaki durumunu incelemek üzere gerçekteŐtirilmiŐtir.

Çalışma kapsamında, Türkiye İstatistik Kurumu 2016 yılı Hane Halkı İŞgücü Anketinden elde edilen veriler kullanılarak, SPSS İstatistik Programı ile analiz edilmiştir. Uluslararası Standart Mesleki Sınıflandırılmasına (ISCO-08) göre sağlık profesyonelleri; tıp doktorları, hemşireler ve ebeler, geleneksel ve tamamlayıcı tıp profesyonelleri, paramedikal uygulayıcılar, veterinerler ve diğer sağlık profesyonelleri olmak üzere gruplandırmaktadır. Bu sınıflandırma neticesinde, sağlık profesyonellerinin %35’i erkek, %65’i kadın olarak tespit edilmiştir. Örneklemin %90,5’i lisans ve üstünde bir eğitime sahiptir. Sağlık profesyonellerinin %65,6’sı kamuda çalışmakta iken, %34’ü özel sektörde faaliyet göstermektedir. Öte yandan sağlık profesyonellerinin %90,2’si ücretli veya yevmiyeli olarak çalıştıkları belirlenmiştir. Ayrıca araştırma neticesinde, Türkiye’de sağlık profesyonellerinin %97,8’inin kayıtlı çalıştığı tespit edilmiştir. Türkiye dışında doğanların (% 9,3), Türkiye’de doğanlara göre (%1,9) daha fazla kayıt dışı çalıştığı tespit edilmiştir. İlköğretim mezunları, lisans ve yüksek lisans mezunlarına göre daha fazla kayıt dışı çalışmaktadır. Kısmi zamanlı sağlık çalışanlarının, tam zamanlı sağlık çalışanlarına göre daha fazla kayıt dışı çalıştığı belirlenmiştir. Öte yandan sağlık çalışanlarının gelir seviyeleri arttığıça, kayıt dışı çalışma eğilimleri azalmaktadır. Yaş olarak irdelendiğinde ise sağlık çalışanlarının, 50 yaŐına kadar, yaş arttığıça kayıt dıŐılıkları azalırken, 51 yaş ve üzerinde kayıt dışı çalışmanın arttığı belirlenmiştir. Yaş grupları arasında en fazla kayıt dışı çalışma; 15-18 yaş aralığında kendini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kayıt Dışı İstihdam, Sağlık Profesyonelleri, TÜİK, Hane Halkı İŞgücü Anketi Mikro Veri Setleri

1.Giriş

Kayıt dışı istihdam sadece Türkiye’nin ve gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de temel sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayıt dışı istihdam ile mücadele etmek için birtakım politikalar uygulamaya konulmakta ve kayıt dışılığı en aza indirmeye yönelik eylem planları hazırlanmaktadır.

İŞverenler, faaliyetlerini, faaliyetlerinden elde ettikleri gelirleri, çalıŐtırdıkları iŐçilerden yaptıkları kesintileri, mevzuat gereği resmi kurumlara bildirmek ve bildirim sonrasında ortaya çıkan yükümlülükleri yerine getirmekle mükelleftirler. Bu bağlamda, faaliyetlerin mevzuat gereği hiçbir resmi kurum ve kuruluŐa bildirilmemesi veya gün ve kazanç olarak eksik bildirilmesi Şeklinde ortaya çıkan durum, kayıt dışılığı ifade etmektedir. Kayıt dışılık zaman zaman işverenin talebi olarak karşımıza çıkarken, zaman zaman da işçinin talebi doğrultusunda karşımıza çıkmaktadır. Bazı durumlarda hem işçi hem işveren kayıt dışı çalışmayı birlikte istemektedirler. İŞverenler, daha ziyade

maliyet kaygısı ile kayıt dışı çalışmaya yönelirken, işçiler ise, nafaka vb. borçlarından kurtulmak amacıyla veya daha fazla gelir elde etme ve günü kurtarma umuduyla kayıt dışı çalışmayı istemektedirler. Her ne kadar bu durum, kısa vadede işçilerin ve işverenlerin avantajına bir durum yaratıyor gibi görünse de, uzun vadede işçilerin birtakım haklardan mahrum kalmalarına, ayrıca devletin vergi ve prim gibi gelirlerinin düşmesine, kamu maliye dengesinin bozulmasına sebebiyet vermektedir. Bu bozulmalar, toplum içerisinde kamu otoritesine ve sosyal güvenlik sistemine olan inancı da olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu çalışma, sağlık profesyonellerinin kayıt dışılığa ilişkin durumlarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında TÜİK mikro veri setlerinden yararlanılmıştır. TÜİK'dan elde edilen veriler SPSS istatistik programı ile analizler yapılmak suretiyle durum ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.Kayıt Dışı İstihdam Kavramı

Kayıt dışı istihdam kavramı ilk olarak 1970 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından ortaya atılmıştır. ILO tarafından düzenlenen Dünya İstihdam Programında “enformal sektör” olarak ifade edilmiştir (Korkmaz, 2003: 53). Kayıt dışı istihdam kayıt dışı ekonominin bir uzantısıdır. Kayıt dışı ekonomi, literatürde farklı isim ve başlıklar altında da karşımıza çıkmaktadır. Baldemir ve diğerlerine göre (2005: 232) kayıt dışı ekonomi yeraltı ekonomisi, illegal ekonomi, gayri resmi ekonomi, marjinal ekonomi, görünmeyen ekonomi, paralel ekonomi olarak da tanımlanabilmektedir. Akalın ve Kesikoğlu'na göre (2007: 72) literatürde en çok rastlanan ismi kara ekonomidir.

Kayıt dışı ekonomi, alışlagelen istatistiksel yöntemlerle tahmin edilemeyen, gayri safi milli hasılanın içine dâhil edilmesine olanak tanınmayan ancak gelir yaratan faaliyetlerin tümü olarak ifade edilebilmektedir (Baldemir vd. 2005:232).

Kayıt dışı istihdam ise kayıt dışı ekonominin bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayıt dışı istihdam; mevzuat gereği resmi kurumlara bildirilmesi gereken kişilerin, ya hiç bildirilmemesi, ya gün veya kazanç olarak eksik bildirilmesi ya da usulüne uygun bildirilmemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kayıt dışı çalışmayı veya kayıt dışı işçi çalıştırmayı zaman zaman işçiler zaman zaman işverenler, zaman zaman da her ikisi birlikte talep etmektedirler. İşverenler özellikle emek yoğun sektörlerde faaliyet gösteriyorlarsa, işçilik maliyetlerini düşürmek adına bu yola yönelmektedirler. İşçiler ise, daha fazla gelir elde etme düşüncesi ve birtakım idari ve mali yükümlülüklerden sıyrılmak amacı ile kayıt dışı çalışmayı tercih ettikleri bilinmektedir. Ayrıca işçilerin günü kurtarma çabaları ve sosyal güvenlik sistemlerine olan inançlarının düşüklüğü ve uzun vadeli düşünememeleri de kayıt dışı çalışmaya çanak tutmaktadır. Öte yandan Özgür ve Demirbilek'e göre (2016:927) işçiler, sağlık hizmetlerinden yararlanamama, emeklilik şartlarındaki zorluklar ve emekli maaşlarının düşüklüğü de kayıt dışılığı arttırmaktadır.

3.Araştırmanın Metodolojisi ve Bulgular

Araştırma, sağlık profesyonellerinin Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı olup olma durumlarının incelenmesi üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2016 yılı Hane Halkı İşgücü Anketleri (HHİA) mikro veri seti kullanılarak, SPSS programı ile analiz edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Araştırmada ilk olarak sağlık profesyonellerinin Türkiye genelindeki demografik bulguları verilmiş, daha sonra da SGK'na kayıtlılık durumları analiz edilmiştir.

3.1. Sağlık Profesyonellerine İlişkin Demografik Bulgular

TÜİK'in tıp doktorlarını, hemşire ve ebeleri, geleneksel ve tamamlayıcı tıp profesyonellerini, paramedikal uygulayıcıları, veterinerleri ve diğer sağlık profesyonellerini kapsayan sınıflandırmasının cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, kadınların oranı %64,6, erkeklerin oranı ise %35,4 olarak belirlenmiştir. Kadın çalışanların sayısı, erkek çalışanların sayısından daha fazla olduğu saptanmıştır. Araştırma neticesinde elde edilen veriler Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Sağlık Profesyonellerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	152.437	35,4	35,4	35,4

Kadın	277.668	64,6	64,6	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Türkiye'deki sağlık profesyonellerinin yaşlarına göre dağılımları Tablo 2'de verilmektedir. Tablo 2'ye göre 25 ile 30 yaş aralığında olanların sayısı %22,9 iken 31-50 yaş aralığında olanlar %56,3 olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşı 51 ve üzerinde olanlar ise %1,3 olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Sağlık Profesyonellerinin Yaşlarına Göre Dağılımları

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
15-18 yaş	4.540	1,1	1,2	1,2
19-24 yaş	39.389	9,2	10,1	11,3
25-30 yaş	98.286	22,9	25,2	36,5
31-50 yaş	242.218	56,3	62,1	98,6
51 yaş ve üzeri	5.641	1,3	1,4	100,0
Toplam	390.074	90,7	100,0	
Missing System	40.032	9,3		
Toplam	430.106	100,0		

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin doğum yerleri incelendiğinde ise, katılımcıların %95,9'u Türkiye doğumludur, geri kalan %4,1'i Türkiye dışında doğduklarını ifade etmişlerdir. Türkiye 2011 yılından bu yana Suriye'den göç almaktadır. Yurt dışı doğumlu olarak çalışanların göç alan Suriyeli olanların olabileceği düşünülmektedir. Elde edilen veriler Tablo 3'de verilmektedir.

Tablo 3. Sağlık Profesyonellerinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Türkiye	412.575	95,9	95,9	95,9
Yurtdışı	17.530	4,1	4,1	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık Profesyonellerinin eğitim seviyesi incelendiğinde ise katılımcıların %53,1'inin lisans mezunu, %37,4'ünün ise yüksek lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Büyük kısmının profesyonel olması nedeniyle yüksek eğitim seviyesi beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma neticesinde elde edilen veriler Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4. Sağlık Profesyonellerinin Eğitim Seviyesi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İlköğretim 8 yıl	3.923	0,9	0,9	0,9
Lisans	228.497	53,1	53,1	54,0
Yüksek Lisans	160.702	37,4	37,4	91,4
Genel lise	844	0,2	0,2	91,6
Mesleki lise	36.140	8,4	8,4	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

3.3. Sağlık Profesyonellerinin Çalışma Şartlarına İlişkin Bulgular

Katılımcıların çalışma şartlarına ilişkin olarak, hangi sektörlerde yoğun olarak çalıştıkları, SGK'ya kayıtlı olarak çalışıp çalışmadıkları, kısmi zamanlı mı yoksa tam zamanlı mı çalıştıkları, gelir seviyeleri, hangi bölgelerde çalıştıkları ve işteki durumları araştırılmıştır.

Sağlık profesyonellerinin çalıştıkları sektörlerle göre dağılımları incelendiğinde %65,6'sının kamuda istihdam edildiği belirlenmiştir. Katılımcıların %34'ü özel sektörde, geri kalan %0,4'lük kısmı da

dernek, vakıf, sendika olarak sınıflandırılan kısımda hizmet verdikleri saptanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 5’de verilmektedir.

Tablo 5. Sağlık Profesyonellerinin Sektörel Dağılımı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Özel	146.118	34,0	34,0	34,0
Kamu	282.150	65,6	65,6	99,6
Diğer (Vakıf, dernek vb)	1.838	0,4	0,4	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin SGK’ya kayıtlı olup olmadıklarını saptamak için araştırma yapıldığında katılımcıların %97,8’nin kayıtlı olduğu saptanmıştır. Bunda katılımcıların büyük kısmının kamuda çalışıyor olmasının, eğitim seviyesinin ve yaşın etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Katılımcıların kayıtlı olup olmadıklarına ilişkin ilgiler Tablo 6’da verilmektedir.

Tablo 6. Sağlık Profesyonellerinin SGK’na Kayıtlı Olma Durumu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kayıtlı	420.628	97,8	97,8	97,8
Kayıt dışı	9.478	2,2	2,2	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Katılımcıların tam zamanlı olarak mı, yoksa kısmi süreli mi çalıştıkları araştırılmıştır. Büyük çoğunluğunun, %97,9’unun, tam zamanlı olarak çalıştığı saptanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 7’de verilmektedir.

Tablo 7. Sağlık Profesyonellerinin Çalışma Şekilleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Tam zamanlı	421.265	97,9	97,9	97,9
Yarı zamanlı	8.840	2,1	2,1	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin gelir seviyesi araştırılmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle asgari ücretle çalışanları tespit etmek amacıyla 2016 yılı asgari ücreti olan 1.300.-TL en alt sınır saptanmıştır. Bu çerçevede katılımcıların sadece %5,5’lik kısmı asgari ücret ile çalıştıkları belirlenmiştir. Katılımcıların %51,4ü 3.000.-TL ve altında bir gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir. 3.001.-TL ile 5.000.-TL arasında gelir elde edenlerin oranı ise %32,3 olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya katılanların %11,1’i yeni işe girmiş ve gelir elde etmemiş bireyler olabileceği gibi kazançlarını ifade etmekten imtina eden bireyler olarak ifade edilmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler Tablo 8’de verilmektedir.

Tablo 8. Sağlık Profesyonellerinin Gelir Durumları

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
0TL -1.300.-TL	23.610	5,5	6,2	6,2
1.301.-TL - 3.000.TL	173.061	40,2	45,2	51,4
3.001.-TL- 5.000.-TL	123.462	28,7	32,3	83,7
5.001.-TL – 10.000.-TL	62.443	14,5	16,3	100,0
Toplam	382.576	88,9	100,0	
Kaçan Veri	47.530	11,1		
Toplam	430.106	100,0		

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin işteki durumları incelenmiştir. TÜİK işteki durum kategorisini; ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan, işveren olarak çalışan, kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan olarak sınıflandırmaktadır. Bu kapsamda sağlık profesyonellerinin %90,2'sinin ücretli veya yevmiyeli olarak çalıştığı tespit edilmiştir. İşveren olarak çalışanların oranı %7,4 iken, kendi hesabına çalışanların oranı ise %2,4 olarak karşımıza çıkmaktadır. Elde edilen veriler Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9. Sağlık Profesyonellerinin İşteki Durumlarına Göre Dağılımları

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Ücretli/yevmiyeli	388.145	90,2	90,2	90,2
İşveren	31.649	7,4	7,4	97,6
Kendi hesabına	10.167	2,4	2,4	100,0
Ücretsiz aile işçisi	145	0,0	0,0	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

TÜİK, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapmak suretiyle Türkiye'yi 12 bölgeye ayırmıştır. Bu 12 bölge Tablo 10'da gösterilmektedir. Sağlık profesyonelleri bakımından irdelendiğinde, en fazla sağlık profesyonelinin bulunduğu bölge %19,1 ile İstanbul olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'u %15,4 ile Ege Bölgesi, %13,6 ile Batı Anadolu Bölgesi ve %11,7 ile Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Sağlık profesyonellerin en az bulunduğu bölge ise %1,1 ile Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi olarak saptanmıştır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesini, %3,7 ile Ortadoğu Anadolu Bölgesi, %4,2 ile Batı Marmara takip etmektedir.

Tablo 10. Sağlık Profesyonellerinin İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Dağılımı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İstanbul	82.164	19,1	19,1	19,1
Batı Marmara	18.204	4,2	4,2	23,3
Ege	66.070	15,4	15,4	38,7
Doğu Marmara	40.453	9,4	9,4	48,1
Batı Anadolu	58.599	13,6	13,6	61,7
Akdeniz	50.327	11,7	11,7	73,4
Orta Anadolu	20.597	4,8	4,8	78,2
Batı Karadeniz	27.096	6,3	6,3	84,5
Doğu Karadeniz	21.410	5,0	5,0	89,5
Kuzeydoğu Anadolu	4.918	1,1	1,1	90,6
Ortadoğu Anadolu	15.922	3,7	3,7	94,3
Güneydoğu Anadolu	24.345	5,7	5,7	100,0
Toplam	430.106	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

3.5. SGK'ya Kayıtlılıklarına Göre Sağlık Profesyonellerinin Durumu

Türkiye 2011 yılından bu yana Suriye'den göç almaktadır ve Suriyeli göçmenler, Türkiye'de istihdam içerisinde kendilerine yer aramaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de göçmenlerin çalışma şartları ve kayıt altına alınmalarında birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye dışında doğan sağlık profesyonellerinin kayıtlı çalışıp çalışmadıkları incelenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 11'de verilmektedir. Kayıtlı çalışan sağlık profesyonellerinin %3,8'i yurtdışı doğumlu iken, kayıt dışı çalışanlarda bu oran %17,2 olarak saptanmaktadır. Başka bir ifade ile; Türkiye'de doğan sağlık profesyonellerinin sadece %1,9'u kayıt dışı çalışmakta iken, yurtdışında doğan Sağlık Profesyonellerinin %9,3'ü kayıt dışı çalışmakta olduğu belirlenmektedir.

Tablo11.Sağlık Profesyonellerinin Kayıtlı Olma Durumları İle Doğum Yeri Karşılaştırması

Kayıtlılık		Doğum Yeri		Toplam
		Türkiye	Yurtdışı	
Kayıtlı	Sayı	404.726	15.903	420.629
	Kayıtlılık	96,2%	3,8%	100,0%
	Doğum Yeri	98,1%	90,7%	97,8%
	Toplam	94,1%	3,7%	97,8%
Kayıt dışı	Sayı	7.850	1.628	9.478
	Kayıtlılık	82,8%	17,2%	100,0%
	Doğum Yeri	1,9%	9,3%	2,2%
	Toplam	1,8%	0,4%	2,2%
Toplam	Sayı	412.576	17.531	430.107
	Kayıtlılık	95,9%	4,1%	100,0%
	Doğum Yeri	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam	95,9%	4,1%	100,0%

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin büyük çoğunluğunun lisans ve yüksek lisans seviyesinde eğitime sahip olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmalar eğitim seviyesi yükseldikçe, SGK'ya kayıtlılığın arttığını göstermektedir. Bu bilgiler çerçevesinde, sağlık profesyonellerinin kayıt olma durumları ile eğitim seviyeleri arasındaki ilişki irdelenmektedir. Elde edilen veriler Tablo 12'de verilmektedir. Tablo 12'ye göre ilköğretim mezunu olup kayıt dışı çalışan sağlık profesyonellerinin oranı %16,3 iken, lisans ve yüksek lisans mezununda kayıt dışı çalışanların oranı %2,2 olarak saptanmaktadır.

Tablo 12. Sağlık Profesyonellerinin Kayıtlı Olma Durumları İle Eğitim Durumlarının Karşılaştırılması

Kayıtlılık		Eğitim Seviyesi					Total
		İlköğretim 8 yıl	Lisans	Yüksek Lisans	Genel lise	Meslek lise	
Kayıtlı	Sayı	3.285	223.400	157.210	844	35.890	420.629
	Kayıtlılık	0,8%	53,1%	37,4%	0,2%	8,5%	100,0%
	Eğitim	83,7%	97,8%	97,8%	100,0%	99,3%	97,8%
	Toplam	0,8%	51,9%	36,6%	0,2%	8,3%	97,8%
Kayıt dışı	Sayı	638	5.098	3.493	0	249	9.478
	Kayıtlılık	6,7%	53,8%	36,9%	0,0%	2,6%	100,0%
	Eğitim	16,3%	2,2%	2,2%	0,0%	0,7%	2,2%
	Toplam	0,1%	1,2%	0,8%	0,0%	0,1%	2,2%
Toplam	Sayı	3.923	228.498	160.703	844	36.139	430.107
	Kayıtlılık	0,9%	53,1%	37,4%	0,2%	8,4%	100,0%
	Eğitim	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam	0,9%	53,1%	37,4%	0,2%	8,4%	100,0%

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

TÜİK çalışanları tam zamanlı çalışan ve yarı zamanlı çalışan olarak sınıflandırmaktadır. 4857 sayılı İş Kanununun 63. Maddesine göre haftalık çalışma saati 45 saat olarak belirlenmiştir. Hafta 45 saat çalışan kişiler, tam zamanlı olarak çalıştığı kabul edilmektedir. Literatürde zaman zaman kısmi çalışma olarak da ifade edilen yarı zamanlı çalışma ise, haftalık çalışma saatinin 2/3'lük kısmına denk gelen, haftada 30 saat ve altında çalışmayı ifade etmektedir. Yapılan araştırmalarda yarı zamanlı çalışmalarda kayıt dışı çalışmanın fazla olduğu yönünde bulgular tespit edilmiştir. Bu veri sağlık profesyonelleri açısından irdelendiğinde ise benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Öncelikle sağlık profesyonellerinin sadece % 2,1'i yarı zamanlı çalıştığı belirlenmektedir. Tam zamanlı çalışan sağlık profesyonellerinin sadece %1,8'i kayıt dışı çalışmakta iken, yarı zamanlı çalışanların % 20,5'i kayıt dışı çalıştığı belirlenmiştir. Araştırmaya ilişkin elde edilen veriler Tablo 13'de verilmektedir.

Tablo 13. Sağlık Profesyonellerinin Kayıtlılık Durumları İle Çalışma Şekillerinin Karşılaştırılması

Kayıtlılık		Çalışma Şekli		Toplam
		Tam zamanlı	Yarı zamanlı	
Kayıtlı	Sayı	413.596	7.032	420.628
	Kayıtlılık	98,3%	1,7%	100,0%
	Çalışma Şekli	98,2%	79,5%	97,8%
	Toplam	96,2%	1,6%	97,8%
Kayıt dışı	Sayı	7.669	1.808	9.477
	Kayıtlılık	80,9%	19,1%	100,0%
	Çalışma Şekli	1,8%	20,5%	2,2%
	Toplam	1,8%	0,4%	2,2%
Toplam	Sayı	421.265	8.840	430.105
	Kayıtlılık	97,9%	2,1%	100,0%
	Çalışma Şekli	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam	97,9%	2,1%	100,0%

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin kayıtlılık durumları ile gelir seviyeleri karşılaştırılmaktadır. Kayıt dışı çalışan sağlık profesyonelleri incelendiğinde ise gelir seviyesi arttıkça kayıt dışılık düşmektedir. Asgari ücret seviyesinde gelir elde eden sağlık profesyonellerinin kayıt dışı oranı %58,2 iken, 5.001.- TL üzerinde gelir elde edenlerde kayıt dışı çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 14. Sağlık profesyonellerinin Kayıtlılık Durumları İle Gelir Seviyelerinin Karşılaştırılması

Kayıtlılık		Gelir				Toplam
		0TL - 1.300TL	1.301TL - 3.000TL	3.001TL- 5000TL	5.001TL - 10000TL	
Kayıtlı	Sayı	21.496	171.617	123.391	62.443	378.947
	Kayıtlılık	5,7%	45,3%	32,6%	16,5%	100,0%
	Gelir	91,1%	99,2%	99,9%	100,0%	99,1%
	Toplam	5,6%	44,9%	32,3%	16,3%	99,1%
Kayıt dışı	Sayı	2.113	1.445	70	0	3.628
	Kayıtlılık	58,2%	39,8%	1,9%	0,0%	100,0%
	Gelir	8,9%	0,8%	0,1%	0,0%	0,9%
	Toplam	0,6%	0,4%	0,0%	0,0%	0,9%
Toplam	Sayı	23.609	173.062	123.461	62.443	382.575
	Kayıtlılık	6,2%	45,2%	32,3%	16,3%	100,0%
	Gelir	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam	6,2%	45,2%	32,3%	16,3%	100,0%

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

Sağlık profesyonellerinin kayıtlılık durumları ile yaşları karşılaştırılmaktadır. Bu araştırma neticesinde ise yaş arttıkça, kayıt dışılığın düşmekte olduğu gözlemlenmektedir. Katılımcılardan 15-24 yaş aralığında olanlardan kayıt dışı çalışanların oranı %14,1 iken, 19-24 yaş aralığında olup kayıt dışı çalışanların oranı %2,5, 25-30 yaş aralığında olup kayıt dışı çalışanların oranı %1,2 ve 31-50 yaş ve

üzerinde olanların oranı ise %0,5 olarak belirlenmiştir. Yaş arttıkça kayıt dışı çalışmada saptanan düşüş ivmesi, 51 yaş ve sonrası çalışan sağlık profesyonelleri için de artmaktadır. Bu durum, emekli çalışanların maaşlarından yapılan kesintiler veya emekli olmaya yaklaşan çalışanların, aylık bağlama oranlarındaki düşüş sebebi ile çalıştıkça daha düşük emekli maaşı alacakları düşüncesinde dolayı kaynaklanıyor olabilmektedir. Elde edilen veriler Tablo 15’de verilmektedir.

Tablo 15. Sağlık Profesyonellerinin Kayıtlılık Durumları İle Yaşlarının Karşılaştırılması

Kayıtlılık		Yaş					Toplam
		15-18 yaş	19-24 yaş	25-30 yaş	31-50 yaş	51 yaş ve üzeri	
Kayıtlı	Sayı	3.902	38.421	97.113	241.311	5.220	385.967
	Kayıtlılık	1,0%	10,0%	25,2%	62,5%	1,4%	100,0%
	Yaş	85,9%	97,5%	98,8%	99,6%	92,5%	98,9%
	Toplam	1,0%	9,8%	24,9%	61,9%	1,3%	98,9%
Kayıt dışı	Sayı	638	968	1.172	907	422	4.107
	Kayıtlılık	15,5%	23,6%	28,5%	22,1%	10,3%	100,0%
	Yaş	14,1%	2,5%	1,2%	0,4%	7,5%	1,1%
	Toplam	0,2%	0,2%	0,3%	0,2%	0,1%	1,1%
Total	Sayı	4.540	39.389	98.285	242.218	5.642	390.074
	Kayıtlılık	1,2%	10,1%	25,2%	62,1%	1,4%	100,0%
	Yaş	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam	1,2%	10,1%	25,2%	62,1%	1,4%	100,0%

Kaynak: TÜİK HHİA 2016 yılı verilerinden derlenmiştir.

4.Sonuç ve Öneriler

Sağlık profesyonelleri kavramı; Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından ISCO 08 (International Standard Classification Of Occupations) sınıflamasında 22 numaralı sınıflamayı içermektedir. Kavram; tıp doktorlarını, hemşire ve ebeleri, geleneksel ve tamamlayıcı tıp profesyonellerini, paramedikal uygulayıcıları, veterinerleri ve diğer sağlık profesyonellerini kapsamaktadır. Yapılan araştırmada sağlık profesyonelleri demografik yapıları, çalışma şartlarına ilişkin durumları, kayıtlı çalışma bakımından incelenmiştir. Araştırma için TÜİK 2016 yılı Hane Halkı İşgücü Anketi mikro veri setlerinden yararlanılmıştır. TÜİK’den elde edilen veriler SPSS istatistik programı aracılığı analiz edilmiştir.

Araştırma neticesinde; araştırmaya konu olan Türkiye’de faaliyet gösteren sağlık profesyonellerinin yaklaşık %65’i kadın, %35’i erkektir. Katılımcıların %56’sı 31-50 yaş aralığında bulunmaktadır. Katılımcıların %96’sı Türkiye doğumlu, %90,5’i ise lisans ve üstünde bir eğitime sahiptir. Katılımcıların sektörel dağılımlarına bakıldığında ise %66’sı kamu sektöründe faaliyet göstermekte iken, geri kalan %34’ü özel sektörde faaliyet göstermektedir. Sağlık profesyonellerinin SGK’ya kayıtlı olup olmadıkları araştırılmış ve yaklaşık %98’inin SGK’ya kayıtlı oldukları tespit edilmiştir. Çalışma şekilleri açısından irdelendiğinde ise, %98’i tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Elde ettikleri gelir incelendiğinde, katılımcıların %45’i asgari ücret ve altında bir gelire sahip olduklarını beyan etmişlerdir. %32’lik kısmı ise 3.001TL ile 5.000TL arasında bir gelire sahip bulunmaktadır. İşteki durumlarına bakıldığında ise, katılımcıların %90’ı ücretli veya yevmiyeli olarak faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılanların kayıt dışı çalışma ile Türkiye’de doğup doğmadığı, eğitim durumu, çalışma şekilleri, gelir seviyesi ve yaş değişkenleri karşılaştırılmıştır. Yapılan araştırma neticesinde Türkiye’de doğanların sadece %1,9’u kayıt dışı çalışmakta iken, yurtdışında doğanlarda bu oran %9,3’e çıkmaktadır. Bu, kayıt dışı çalışanlar içinde yurtdışında doğanların fazla olduğunu göstermektedir. Yurtdışında doğanların kayıt altına alınması ile ilgili çeşitli politikaların yürürlüğe konulması yerinde olacaktır.

Kayıt dışı çalışma ile eğitim arasındaki karşılaştırmalar incelendiğinde ise, ilköğretim mezunu olanların %16,3’ü kayıt dışı çalışırken, lisans veya yüksek lisans mezunu olanların %2,2’si kayıt dışı çalışmaktadır. Bu bulgular, eğitim seviyesi yükseldikçe, kayıt dışı çalışmanın azaldığını göstermektedir. Eğitim seviyesi ile kayıt dışı çalışma arasındaki ilişki, daha sonraki çalışmalarda araştırma konusu olabilir.

Kayıt dışı çalışma ile çalışma şekilleri incelendiğinde ise, yarı zamanlı çalışanlarda kayıt dışı çalışmanın daha fazla olduğu görülmektedir. Yarı zamanlı çalışma haftada 30 saatin altında çalışmayı ifade etmektedir. Kontrolü, tam zamanlı çalışmaya göre daha zor olmaktadır. Yarı zamanlı çalışanların otokontrollerini sağlamak amacıyla SGK sistemine girip, sigorta hizmetlerinin kontrol edilmesine yönelik politikalar üretip, kamu spotları aracılığı ile sosyal bir bilinç oluşturulabilir.

Öte yandan kayıt dışı çalışma ile gelir arasındaki bağlantı incelenmiş ve gelir arttıkça kayıt dışılığın azaldığı saptanmıştır. Kayıt dışılık ile yaş arasındaki ilişki açısından değerlendirildiğinde ise, 50 yaşa kadar katılımcıların yaşları arttıkça kayıt dışılık azalmış fakat 51 yaştan kayıt dışılık artmaya başlamıştır. Küçük yaşlarda kayıt dışı çalışmanın, günü kurtarmak çabası içinde olmak ve geleceğin çok uzakta oluşu algısı ile insanlar kayıt dışı çalışmaya yönelmektedirler. Aynı durum ilerleyen yaşlarda farklı şekillerde kendine yol bulmaktadır. 51 yaşından sonra ise çalıştıkça emekli maaşlarının düşeceği kaygısı içinde oldukları veya emekli durumunda iseler emekli maaşlarından kesinti yapılacağı kaygısı ile kayıt dışı çalışmaya yönelmektedirler. Bu haklı gerekçeler ve kanundan kaynaklanan zaafllara ilişkin gerekli önlemler alınmalı veya kayıt dışılık kanun eli daha fazla teşvik eder hale getirilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Akalin, G., Kesikoğlu, F. (2012). Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 3(5), 71-87.
- Baldemir, E., Gökalp, M. F., Avcı , A. G. M. (2005). “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Mıımc Model İle Tahminlenmesi” , Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2).
- Korkmaz, A. (2003). Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (45), 51-96.
- Özgür, A.Ö., Demirbilek, S. (2016). “Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Sorunu” ,İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Prof. Dr. Fevzi Demir’e Armağan Özel Sayı, 891-948.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). Hane Halkı İşgücü Anketi. 4857 Sayılı İş Kanunu

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME STANDARTLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Okan SARIGÖZ

Dr. Öğr. Gör., Mustafa Kemal Üniversitesi, okan.sarigoz@gmail.com

Özet

Eleştirel düşünme, düşünmeyi en ince ayrıntılarına kadar sentezleyerek veya analiz ederek değerlendirmektir. Eleştirel düşünmede dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi düşünürken doğruların veya yanlışların farkına vararak düşünceyi doğru ya da yanlış durumlar üzerinde odaklayabilmektir. Eleştirel düşünmede birey kendi içinde bulunduğu durumu veya kendi yaptıklarının eleştirel olarak düşünebileceği gibi başkasının içinde bulunduğu durumları da eleştirel olarak düşünebilir. Böylelikle eleştirel düşünme ile meşgul olan zihinler zamanla kendilerini düşünsel beceriler bakımından geliştireceklerinden bir problem ile karşılaştıklarında problemi çok yönlü olarak ele alıp düşünerek en mantıklı veya en doğru şekilde çözümleneceklerdir. Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının bazı demografik değişkenlere bağlı olarak eleştirel düşünme standartları hakkındaki görüşlerini belirleyebilmektir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 öğretim yılı Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı farklı bölümlerde okuyan öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının eleştirel düşünme standartlarını belirleyebilmek amacıyla Öğretmen Adaylarına Yönelik Eleştirel Düşünme Standartları Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, bayan öğretmen adayları ile erkek öğretmen adayları arasında eleştirel düşünme standartları bakımından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir görüş farkının olmadığı yani eleştirel düşünme standartları konusunda cinsiyete bağlı olarak öğretmen adaylarının benzer görüşlere sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada, öğretmen adaylarının, çoğunlukla düşünceleri ile ilgili dönütleri dikkate aldıkları, düşüncelerini açıklarken karşısındaki kişinin düzeyini dikkate aldıkları, bir görüşü kabul ederken sorgulamadan doğruluğuna inanmadıkları ve düşüncelerini oluştururken kaynağını sorgulamadan bilgiyi kabul etmedikleri gibi sonuçlara da ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eleştirel düşünme, Üst düzey düşünme, Eleştirel düşünme standartları, Öğretmen adayı

GİRİŞ

Düşünme akıl tarafından yapılan özgür eylemlerdir. Eleştirel düşünme ise bireyin kendinin ve kendinden başka diğer düşünenlerin görüşlerini değerlendirmesidir. Cüceloğlu (1997: 255) eleştirel düşünme için kendi düşünce süreçlerimizin bilincinde olarak, başkalarının düşünce süreçlerini göz önünde tutarak, öğrendiklerimizi uygulayarak kendimizi ve çevremizde yer alan olayları anlayabilmeyi amaç edinen aktif ve organize zihinsel süreç ifadelerini kullanmaktadır. Eleştirel düşünme kişinin kendi ve diğerlerinin görüşlerini değerlendirme, alternatifler bulma ve çıkarımlar yaparak verimli bir şekilde düşünme eğilimi içeren bireysel bir gerekliliktir (Norris, 1985).

Eleştirel düşünme, kişinin düşünce sistemindeki yapıları usta bir şekilde yöneterek ve bu yapıları entelektüel standartlar getirerek düşünme yönteminin kalitesini arttırdığı bir süreçtir (Paul & Elder, 2013). Johnson'a (2000) göre eleştirel düşünme örgütlenme, analiz etme ve değerlendirme süreçlerini içeren bir düşünme biçimidir. Halpern (1999) eleştirel düşünmeye hem düşünme süreçlerinin hem de ürün olarak ortaya çıkan fikirlerin değerlendirilmesi olarak bakmaktadır. Eleştirel düşünen bireyler bir olayın anlamını ve nedenlerini sorgulamakta, bir bilginin gerçekliğini araştırmakta, eksik ve yanlış bilgiyi ayıklamakta, farklı görüşlerden yararlanarak bilgiyi yeniden organize etmektedir.

Eleştirel düşünme analiz edildiğinde eleştirel düşünme beş temel boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; *Tutarlılık*, eleştirel düşünen bireyin düşüncelerindeki karmaşıklıkların farkına varması ve bu karmaşık durumları ortadan kaldırabilmesidir. *Birleştirme*, eleştirel düşünen bireyin farklı düşünceleri varsa bunları bir çatı altında birleştirmesidir. *Uygulanabilme*, eleştirel düşünen bireyin düşüncelerini başka bir model üzerinde uygulayabilmesidir. *Yeterlilik*, eleştirel düşünen bireyin, deneyimlerini ve ulaştığı sonuçları gerçekçi temellere dayandırabilmesidir. *İletişim kurabilme*, ise eleştirel düşünen bireyin düşüncelerini etkili bir iletişimle anlaşılır bir biçimde paylaşabilmesidir (Demirel, 1999; Facione vd., 2000: 21; Seferoğlu & Akbıyık, 2006). Eleştirel düşüncenin öneminin anlaşılmasıyla beraber birçok ülke eleştirel düşünme becerileri eğitim öğretim ortamlarına da taşımıştır. Bu nedenle

ülkeler öğrencilerine ve öğretmenlerine eğitim öğretimleri boyunca eleştirel düşünme, objektif düşünme ve üst düzey düşünme gibi konularda teorik ve uygulamalı dersler vermektedirler.

YÖNTEM

Problem Cümlesi

Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının bazı demografik değişkenlere bağlı olarak eleştirel düşünme standartları hakkındaki görüşleri hangi düzeydedir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme standartları hakkındaki düşüncelerini *cinsiyet, sınıf düzeyi ve bölüm türü* demografik değişkenlerini de göz önünde bulundurarak belirlemeye çalışmaktır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı bölümlerde okuyan tüm öğrenciler, örneklemini ise yine Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı Türkçe Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, BÖTE ve Sınıf Öğretmenliği bölümlerinde okuyan toplam 855 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma; Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme standartları hakkındaki düşüncelerini *cinsiyet, sınıf düzeyi ve bölüm türü* demografik değişkenlerini de göz önünde bulundurarak belirleyebilmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Aybek, Aslan, Dinçer & Arısoy, (2015) tarafından geliştirilmiş olan Öğretmen Adaylarına Yönelik Eleştirel Düşünme Standartları Ölçeği araştırmada kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları tekrardan hesaplanmış ve 42 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach Alpha iç güvenilirlik katsayısı 0.83 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik değişkenlere bağlı olarak ölçek maddelerine verdikleri cevaplar SPSS 20 istatistik paket programı yardımıyla F testi, t- testi ve tek yönlü varyans analizi olan Anova testi kullanılarak hesaplanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek beşli likert türünde (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum ve (5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde 42 maddeden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçek maddelerinin seçenek aralıkları ve genel değerlendirilmesi hesaplanarak aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Sarığöz & Özdiñç, 2014; Özkartal, 2016a-2016b):

$$SA = \frac{EYD - EDD}{SS} = \frac{5 - 1}{5} = 0.8$$

SA: Seçenek Aralığı

EYD: En Yüksek Değer

EDD: En Düşük Değer

SS: Seçenek Sayısı

1.00 - 1.80: Kesinlikle Katılmıyorum

1.81 - 2.60: Katılmıyorum

2.61 - 3.40: Kararsızım

3.41 - 4.20: Katılıyorum

4.21 - 5.00: Kesinlikle Katılıyorum

Ölçek, Eğitim fakültesinde okuyan 855 öğrenciye uygulanmış ve bazı demografik değişkenlere bağlı olarak öğrencilerin, eleştirel düşünme standartları hakkındaki görüş ve düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada, betimsel tarama yöntemlerinden birisi olan ‘genel tarama modeli’ kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında bir yargıya varmak amacıyla, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek veya örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2010: 79). Genel **tarama modeli, insanların tutumları, inanışları, değerleri, alışkanlıkları ve düşünceleri gibi bilgi türlerini belirlemede kullanılan bir araştırma modelidir (McMillan & Schumacher, 2001).**

BULGULAR

Bu bölümde Eğitim fakültelerinde okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme standartları hakkındaki görüşlerine ve görüşlere bağlı olarak yorumlara yer verilmiştir. Araştırmanın amacına

yönelik olarak öğrencilere Öğretmen adaylarına Yönelik Eleştirel Düşünme Standartları Ölçeği uygulanmış ve öğrencilerin ölçek maddelerine verdikleri yanıtlar tablolaştırılarak yorumlanmıştır.

Tablo. 1 Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerin Öğretmen Adaylarına Yönelik Eleştirel Düşünme Standartları Ölçeğine verdikleri cevapların cinsiyet değişkenine göre t- testi analiz sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
1.Bayan	537	171.207	11.504	853	.416	.678
2.Erkek	318	170.871	10.723			

$p > 0.05$

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme standartları hakkındaki görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre bayan öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı ($p > .05$) belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle Eğitim fakültelerinde okuyan bayan öğrenciler ile erkek öğrencilerin eleştirel düşünme standartları bakımından görüşlerinin birbirine denk veya yakın olduğu söylenebilir.

Tablo. 2 Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerin Öğretmen Adaylarına Yönelik Eleştirel Düşünme Standartları Ölçeğine verdikleri cevapların sınıf düzeyi değişkenine göre Anova testi analiz sonuçları

Sınıf düzeyi	N	\bar{X}	Ss	Var. Kay.	Kar. Top.	Sd	Kar. Ort.	F	p	Anlamlı Fark (Anova)
1. Sınıf	227	169.31	11.42	G.içi	1239.46	3	413.15	3.2	.023	3-1
2. Sınıf	222	171.72	12.53	G.ara	109920.81	851	129.17			
3. Sınıf	202	172.55	11.46	Toplam	111160.27	854				
4. Sınıf	204	170.91	9.77							
Toplam	855	171.08	11.41							

$p < 0.05$

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme standartları hakkındaki görüşlerinin sınıf düzeyi değişkenine bağlı olarak 3. sınıfta okuyan öğrenciler ile 1. sınıfta okuyan öğrenciler arasında, 3. sınıfta okuyan öğrenciler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu ($p < .05$) belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle 3. sınıfta okuyan öğrencilerin 1. sınıfta okuyan öğrencilere göre eleştirel düşünme standartları bakımından daha hassas oldukları söylenebilir.

Tablo. 3 Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerin Öğretmen Adaylarına Yönelik Eleştirel Düşünme Standartları Ölçeğine verdikleri cevapların cinsiyet değişkenine göre Anova testi analiz sonuçları

Bölüm türü	N	\bar{X}	Ss	Var. Kay.	Kar. Top.	Sd	Kar. Ort.	F	p	Anlamlı Fark (Anova)
1)Türkçe Ö.	86	171.65	10.03	G.içi	865.38	4	216.35	1.67	.156	
2)İng. Ö.	218	170.51	11.02	G.ara	110294.89	850	129.76			
3)Fen Ö.	109	169.64	8.04	Top.	111160.27	854				
4)BÖTE	112	173.28	9.72							
5)Sınıf Ö.	330	171.04	13.27							
Toplam	855	171.08	11.41							

$p > 0.05$

Tablo 3'deki veriler incelendiğinde farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm türü değişkenine bağlı olarak farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme standartlarına yönelik görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir görüş farkının olmadığı ($p < .05$) sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo. 4 Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerin Öğretmen Adaylarına Yönelik Eleştirel Düşünme Standartları Ölçeğine verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ile beceri düzeyleri

<i>ÖLÇEK MADDELERİ</i>	\bar{X}	Beceri Düzeyi
1.Sorulara çözüm yolu ararken çok yönlü düşünürüm.	3.88	Katılıyorum
2.Bir şey düşünürken yeterince analiz yaparım.	3.83	Katılıyorum
3.Bir konu hakkında detaylı düşünürüm.	4.52	K.Katılıyorum
4.Bir konuya farklı bakış açılarıyla bakarım.	4.48	K.Katılıyorum
5.Bir konu hakkında ortaya alternatif seçenekler sunarım.	4.38	K.Katılıyorum
6.Düşünmeye yeterli zaman ayırırım.	3.84	Katılıyorum
7.Düşüncelerimi ifade ederken birçok kanıtla desteklerim.	4.50	K.Katılıyorum
8.Bir düşünceyi benimsemeden önce birçok faktörü dikkate alırım.	4.50	K.Katılıyorum
9.Bir konunun altında başka alt konu başlıklarının olup olmadığını araştırırım.	4.00	Katılıyorum
10.Bir konu ile ilgili temel ve güçlü kavramları öğrenmeye çalışırım.	4.36	K.Katılıyorum
11.Bana aktarılan düşüncelere dönüt veririm.	3.76	Katılıyorum
12.Düşüncelerimi aktarırken konu ile ilgili sorular sorarım.	4.09	Katılıyorum
13.Bir konu hakkında yeterince araştırma yaparım.	4.05	Katılıyorum
14.Bir konuda yeterli bilgi sahibi olmak isterim.	3.92	Katılıyorum
15.Düşüncelerim ile ilgili dönütleri dikkate alırım.	3.93	Katılıyorum
16.Karşımdaki düşüncesini açıklarken yeterli zaman veririm.	4.03	Katılıyorum
17.Düşüncelerimi zıt düşüncelerle karşılaştırırım.	3.88	Katılıyorum
18.Düşüncelerimi açıklarken karşımdaki kişinin düzeyini dikkate alırım.	4.26	K.Katılıyorum
19.Bir görüşü kabul ederken sorgulamadan doğruluğuna inanırım.	4.18	Katılıyorum
20.Yorum yaptığım her konuda hatasız bilgi sahibi olduğuma inanırım.	4.23	K.Katılıyorum
21.Uzmanların her dediği doğrudur.	4.05	Katılıyorum
22.Düşüncemi belirtirken tek bir disiplinden yararlanırım.	4.19	Katılıyorum
23.Çevremdekiler dar görüşlü olduğumu söylerler.	4.10	Katılıyorum
24.Bir fikir bana göre siyah ya da beyazdır. Gri yoktur.	4.04	Katılıyorum
25.Sahip olduğum düşünce, inanç ve değerlerimi asla değiştirmem.	4.07	Katılıyorum
26.Düşüncelerimi oluştururken kaynağını sorgulamadan bilgiyi kabul ederim.	3.93	Katılıyorum
27.Bir konu hakkında yeterince araştırma yapmadan karar veririm.	3.92	Katılıyorum
28.Sevdiğim insanların düşüncelerini doğru kabul ederim.	3.79	Katılıyorum
29.Genellikle çok acele karar veririm.	3.90	Katılıyorum
30.İfadelerde mutlak gerçeğe inanırım.	4.06	Katılıyorum
31.Düşüncelerim, ifade etmek istediğim anlamı açıkça belirtir.	4.01	Katılıyorum
32.Düşüncelerim akla yatkındır.	3.89	Katılıyorum
33.Düşüncelerimi açık bir şekilde ifade ederim.	4.13	Katılıyorum
34.Karşımdaki kişinin düşüncelerini önemserim.	3.99	Katılıyorum
35.Düşüncelerimi ifade ederken amacımı belirtirim.	4.19	Katılıyorum
36.Düşüncelerimi benzer/paralel düşüncelerle desteklerim.	3.99	Katılıyorum
37.Düşüncelerim gerçek hayata uygundur.	4.37	K.Katılıyorum
38.Karşımdaki kişinin düşüncelerine saygı duyarım.	3.94	Katılıyorum
39.Düşüncelerimi sade bir hale getirdikten sonra açıklarım.	4.16	Katılıyorum

40.Düşüncelerim başkaları tarafından genellikle yanlış anlaşılır.	4.07	Katılıyorum
41.Düşüncelerimi yanlış anlaşılacak şekilde aktarırım.	3.96	Katılıyorum
42.Düşüncelerimin doğru aktarıldığını karşımdaki insana ne anladığımı sorarak kontrol ederim.	4.05	Katılıyorum

Genel aritmetik ortalama: 4.07 (Katılıyorum)

Tablo 4’de Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin Öğretmen Adaylarına Yönelik Eleştirel Düşünme Standartları Ölçeğine verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ve beceri düzeyleri hesaplanmıştır. Öğrencilerin ölçek maddelerine verdikleri yanıtların aritmetik ortalamalarından, 3. maddenin ‘*Bir konu hakkında detaylı düşünürüm.*’ ($\bar{X}=4.52$), 8. maddenin ‘*Bir düşüncüyü benimsemeden önce birçok faktörü dikkate alırım.*’ ($\bar{X}=4.50$) ve 7. maddenin ‘*Düşüncelerimi ifade ederken birçok kanıtla desteklerim.*’ ($\bar{X}=4.50$) ölçekteki *en yüksek* aritmetik ortalamaya sahip maddeler olduğu tespit edilmiştir. Ölçek maddelerine verilen yanıtlardan hareketle öğrencilerin, eleştirecekleri konuları detayları ile düşündükleri, benimseyecekleri düşünceleri çok yönlü olarak ele aldıkları ve düşündüklerini kanıtlarla ölçek maddelerine verilen yanıtların aritmetik ortalamalarından hareketle söylenebilir.

Yine öğrencilerin ölçek maddelerine verdikleri yanıtların aritmetik ortalamalarından, 11. maddenin ‘*Bana aktarılan düşüncelere dönüt veririm.*’ ($\bar{X}=3.76$) ve 28. maddenin ‘*Sevdiğim insanların düşüncelerini doğru kabul ederim.*’ ($\bar{X}=4.50$) ölçekteki *en düşük* aritmetik ortalamaya sahip maddeler olduğu tespit edilmiştir. Ölçek maddelerine verilen yanıtlardan hareketle öğrencilerin, aralarında konuştukları bir konu hakkındaki düşünceleri konusunda daha sonra beklenen düzeyde dönüt vermedikleri ve sevdikleri kişilerin söylemiş oldukları konularda söyleneni her zaman doğru olarak kabul etmedikleri ölçek maddelerine verilen yanıtların aritmetik ortalamalarından hareketle söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme standartlarına bağlı davranışları arasında cinsiyet değişkenine bağlı olarak bayan öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle eğitim fakültesinde okuyan bayan öğrenciler ile erkek öğrencilerin eleştirel düşünme standartlarına bağlı olarak düşüncelerinin birbirine denk veya yakın olduğu söylenebilir.

Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme standartlarına bağlı olarak düşünceleri arasında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olarak 3. sınıfta okuyan öğrenciler ile 1. sınıfta okuyan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir görüş farkının olduğu belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle 3. sınıfta okuyan öğrencilerin 1. sınıfta okuyan öğrencilere göre eleştirel düşünme standartları bakımından daha hassas düşündükleri söylenebilir.

Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme standartlarına bağlı olarak düşünceleri arasında öğrenim gördükleri bölüm değişkenine bağlı olarak farklı bölümlerde okuyan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir görüş farklılığının olmadığı belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme standartlarına bağlı olarak düşüncelerinin birbirine denk veya yakın olduğu söylenebilir.

Ölçek maddelerine verilen yanıtlardan hareketle öğrencilerin, eleştirel düşünme standartları bakımından düşüncelerinin beklenenden (Kesinlikle Katılıyorum) daha düşük (Katılıyorum) çıktığı belirlenmiştir. Bunun sebebini öğrenmek için öğrencilerle yapılan görüşmelerden hareketle öğrencilerin büyük bir kısmının eleştirel düşünme hakkında bilgi sahibi oldukları ancak eleştirel düşünme standartları bakımından bilgilerinin yeterli seviyede olmadığı sonucuna varılmıştır.

Öneriler

Üniversitede okuyan tüm öğrencilere eleştirel düşünme standartları ile ilgili bilgi verilmelidir. Bu bilgiler ya ilgili derslerin içeriğine eklenmeli ya da ayrı bir ders olarak verilmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışan öğretmenlere de eleştirel düşünme standartları hakkında bilgi verilmelidir. Bu bilgiler ya hizmet içi eğitimlerle ya da seminer, sempozyum veya panel gibi bilimsel etkinlikler ile verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Cüceloğlu, D. (1997). İyi Düşün Doğru Karar Ver. İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Demirel, Ö. (2006). Öğretme Sanatı. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Facione, P. A., Facione, N. C. & Giancarlo, C. A. (2000). The disposition toward critical thinking: Its character, measurement, and relationship to critical thinking skill. *Informal Logic*, 20(1), 61-84.
- Halpern, D. F. (1999). Teaching for critical thinking: helping college students develop the skills and dispositions of a critical thinker. *New Directions for Teaching and Learning*, 80, 69-74.
- Johnson, A. (2000). Using creative and critical thinking skills to enhance learning. Boston: Allyn and Bacon.
- Karasar, N. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Mcmillan, H. J. & Schumacher, S. (2001). Research in Education: A Conceptual Introduction. New York: Longman.
- Norris, S. P. (1985). Synthesis of research on critical thinking. *Educational Leadership*, 8, 40-45.
- Özkartal, Z. (2016a). Sınıf öğretmenlerinin ilköğretimde sanat eğitiminin gerekliliğine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *XV. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, 1-14 Mayıs, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Özkartal, Z. (2016b). Sınıf öğretmenlerinin ilköğretimde verilen sanat eğitimine yönelik analitik bir çalışma. *XV. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, 1-14 Mayıs, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Paul, R. & Elder, L. (2013). Kritik Düşünce. (Çev. E. Aslan & G. Sart). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sarıgöz O. & Özdiñ S. (2014). Öğretmen adaylarının beyin temelli öğrenme ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Beşeri ve Hakemli Akademik Bilimler Dergisi*, 9, 10-21.
- Seferoğlu, S. & Akbıyık, C. (2006). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36, 193-200.
- Johnson, A. (2000). Using creative and critical thinking skills to enhance learning. Boston: Allyn and Bacon.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPILANDIRMACI ÖĞRENMEYE YÖNELİK İNANÇ DÜZEYLERİ

Okan SARIGÖZ

Dr. Öğr. Gör., Mustafa Kemal Üniversitesi, okan.sarigoz@gmail.com

Özet

Yapılandırıcılık bireyin önceden edinmiş olduğu bilgilerin üzerine yeni edindiği bilgileri de ekleyerek tüm bilgileri zihninde tekrardan yapılandırmasıdır. İnsanoğlu var olduğu günden bugüne edindiği tüm bilgileri eğer yanlış ise doğrusunu öğrendiğinde yanlış bilgi ile doğru bilgiyi zihninde yapılandırmakta ve artık sorunlarında yanlış olan yolu değil doğru olan yolu tercih etmektedir. Yapısalcılık, yapılandırıcılık, yeniden kurmacılık, yeniden inşacılık, oluşumculuk veya oluşturmancılık gibi isimlerle tabir edilen yapılandırıcılık bir anlamda eski bilgiler ile yeni bilgilerin ya da yanlış bilgiler ile doğru bilgilerin zihinde yer değiştirmesidir. Özellikle eğitimde yapılandırıcı yaklaşıma göre ders işleyen öğretmenlerin çok dikkatli olması gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının bazı demografik değişkenlere bağlı olarak yapılandırıcı öğrenmeye yönelik inanç düzeylerini belirlemeye çalışmaktır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 öğretim yılı Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı farklı bölümlerde okuyan öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Yapılandırıcı İnanç Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, bayan öğretmen adayları ile erkek öğretmen adayları arasında yapılandırıcı öğrenmeye yönelik inançları bakımından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir görüş farkının olmadığı yani cinsiyete bağlı olarak öğretmen adaylarının yapılandırıcı öğrenmeye yönelik inançları bakımından benzer ya da birbirine yakın görüşlere sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada, yaşamda karşılaşılabilecek problemlerin derslerde uygulamalı olarak verilmesi gerektiği, bazı problemlerin çözümü için farklı kaynaklardan ayrıntılı olarak araştırmaların yapılması gerektiği ve öğrenme ortamlarının düzenlenmesi için bazen öğrenci görüşlerine de başvurulması gerektiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yapılandırıcılık, Yapılandırıcı öğrenme, Bilişsel öğrenme, Sosyal öğrenme, Radikal öğrenme

GİRİŞ

Yapılandırıcılık, bireyin eskiden bildiklerinin üzerine yeni bildiklerini de ekleyerek tüm bilgileri zihninde yeniden yapılandırmasıdır. Şaşan, (2006)'ya göre yapılandırıcılık, var olanlarla yeni olan öğrenmeler arasında bağ kurma ve her yeni bilgiyi var olanlarla bütünleştirme sürecidir. Thanasoulas, (2007) yapısalcılıkla öğrenen kişinin, çevresiyle etkileşim içerisinde olduğunu bu nedenle de çevresindeki kültür ve özellikleri aldığını ve problemleri çözerken tek başına kendisinin çözdüğünü vurgulamaktadır. Yapılandırıcılık kuramı, bir öğretme kuramı olmayıp bireyin yalnız ise kendi kendine ya da bir sınıfta ise rehber öğretmen eşliğinde bilgi edinmesine dayalı bir öğrenme kuramıdır. Yapılandırıcılık kuramı öğrenci merkezli bir kuramdır. Yapılandırıcı kuramda öğretmen çok dikkatli olmalı ve öğrenenleri her an gözlemlemelidir. Çünkü öğrencilerin önceden edindiği bilgiler yanlış ise üzerine ekledikleri yeni bilgiler doğru bile olsa zihninde yapılandırdıkları bilgiler yanlış olabilir. Ya da öğrencinin önceden edindiği bilgiler doğru sonradan edindiği bilgiler yanlış ise yine zihinde yapılandırılan bilgiler yanlış olabilir. Burada öğretmene düşen görev öğrenciye rehberlik etmek ancak öğrenci yanlış bir bilgi edindiğinde ya da yanlış çıkarımlarda bulunduğu müdahale ederek öğrencinin doğru bilgiye veya doğru çıkarımlara ulaşmasını sağlamaktır. Yapılandırıcılık kavramı genel olarak üçe ayrılmaktadır. *Bilişsel yapılandırıcılık*, bilgi birey tarafından var olan eski bilgilerin üzerine etkin biçimde işlenerek yapılandırılır, birey çevreden bilgiyi etkin olarak kendisi alır, öğretmen ise öğrenciye kılavuzluk veya rehberlik eder. *Sosyal yapılandırıcılık*, bireyin çevreden etkilenecek öğrenmesidir, birey çevre ile etkileşim içerisinde, birey çevrenin etkisiyle güdülenendir. *Radikal yapılandırıcılık*, bireyin gerçeği anlaması hakkındaki sorulara bireyin yararına cevaplar aramakta ve bilgi, hakikat, iletişim ve anlama gibi kavramların kökten bir biçimde yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla yapılandırıcılık bireylerin bilgiyi araştırarak, yorumlayarak, çevre ile iletişim veya bağlantı kurarak ve bireysel olarak zihninde oluşturulmasını savunmaktadır.

YÖNTEM**Problem Cümlesi**

Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının bazı demografik değişkenlere bağlı olarak yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeyleri hangi düzeydedir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeylerini *cinsiyet, sınıf düzeyi ve bölüm türü* demografik değişkenlerini de göz önünde bulundurarak belirlemeye çalışmaktır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı bölümlerde okuyan tüm öğrenciler, örneklemini ise yine Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı Türkçe Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği ve Sınıf Öğretmenliği bölümlerinde okuyan toplam 686 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma; Eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeylerini *cinsiyet, sınıf düzeyi ve bölüm türü* demografik değişkenlerini de göz önünde bulundurarak belirleyebilmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Erdem & Kocadere, (2015) tarafından geliştirilmiş olan Yapılandırmacı Öğrenme İnanç Ölçeği araştırmada kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları tekrardan hesaplanmış ve 26 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach Alpha iç güvenilirlik katsayısı 0.79 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik değişkenlere bağlı olarak ölçek maddelerine verdikleri cevaplar SPSS 20 istatistik paket programı yardımıyla F testi, t- testi ve tek yönlü varyans analizi olan Anova testi kullanılarak hesaplanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek beşli likert türünde (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum ve (5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde 26 maddeden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçek maddelerinin seçenek aralıkları ve genel değerlendirmesi hesaplanarak aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Sarıgöz & Özdiç, 2014; Özkartal, 2016a-2016b):

$$SA = \frac{EYD - EDD}{SS} = \frac{5 - 1}{5} = 0.8$$

SA: Seçenek Aralığı

EYD: En Yüksek Değer

EDD: En Düşük Değer

SS: Seçenek Sayısı

1.00 - 1.80: Kesinlikle Katılmıyorum

1.81 - 2.60: Katılmıyorum

2.61 - 3.40: Kararsızım

3.41 - 4.20: Katılıyorum

4.21 - 5.00: Kesinlikle Katılıyorum

Ölçek, Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okuyan 686 öğrenciye uygulanmış ve bazı demografik değişkenlere bağlı olarak öğrencilerin, yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada, betimsel tarama yöntemlerinden birisi olan ‘genel tarama modeli’ kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında bir yargıya varmak amacıyla, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek veya örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2010: 79). Genel **tarama modeli, insanların tutumları, inanışları, değerleri, alışkanlıkları ve düşünceleri gibi bilgi türlerini belirlemede kullanılan bir araştırma modelidir (Mcmillan & Schumacher, 2001).**

BULGULAR

Bu bölümde Eğitim fakültelerinde okuyan öğrencilerin yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeylerine ve konu ile ilgili yorumlara yer verilmiştir. Araştırmanın amacına yönelik olarak öğrencilere Yapılandırmacı Öğrenme İnanç Ölçeği uygulanmış ve öğrencilerin ölçek maddelerine verdikleri yanıtlar tablolaştırılarak yorumlanmıştır.

Tablo. 1 Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerin Yapılandırmacı Öğrenme İnanç Ölçeğine verdikleri cevapların cinsiyet değişkenine göre t- testi analiz sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
1.Bayan	438	105.265	7.150	684	.975	.330
2.Erkek	248	104.706	7.324			

$p > 0.05$

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre bayan öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı ($p > .05$) belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle Eğitim fakültelerinde okuyan bayan öğrenciler ile erkek öğrencilerin yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeyi bakımından görüşlerinin birbirine denk veya yakın olduğu söylenebilir.

Tablo. 2 Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerin Yapılandırmacı Öğrenme İnanç Ölçeğine verdikleri cevapların sınıf düzeyi değişkenine göre Anova testi analiz sonuçları

Sınıf düzeyi	N	\bar{X}	Ss	Var. Kay.	Kar. Top.	Sd	Kar. Ort.	F	p	Anlamlı Fark (Anova)
1. Sınıf	177	104.06	7.57	G.içi	345.60	3	115.20	2.23	.084	
2. Sınıf	178	105.67	7.08	G.ara	35296.70	682	51.76			
3. Sınıf	173	105.76	7.23	Toplam	35642.31	685				
4. Sınıf	158	104.74	6.83							
Toplam	686	105.06	7.21							

$p > 0.05$

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde Eğitim fakültesindeki farklı sınıf düzeylerinde okuyan öğrencilerin yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılığın olmadığı ($p > .05$) belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle farklı sınıf düzeylerinde okuyan öğrencilerin yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeyi bakımından görüşlerinin birbirine denk veya yakın olduğu söylenebilir.

Tablo. 3 Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerin Yapılandırmacı Öğrenme İnanç Ölçeğine verdikleri cevapların cinsiyet değişkenine göre Anova testi analiz sonuçları

Bölüm türü	N	\bar{X}	Ss	Var. Kay.	Kar. Top.	Sd	Kar. Ort.	F	p	Anlamlı Fark (Tukey)
1)Türkçe Ö.	77	107.10	6.80	G.içi	607.69	3	202.56	3.94	.008	1-4
2)İng. Ö.	204	105.30	6.86	G.ara	35034.62	682	51.37			
3)Fen Ö.	105	105.65	6.80	Top.	35642.31	685				
4)Sınıf Ö.	300	104.17	7.58							
Toplam	686	105.06	7.21							

$p < 0.05$

Tablo 3'deki veriler incelendiğinde farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm türü değişkenine bağlı olarak öğrencilerin yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir görüş farkının olduğu ($p < .05$) sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılığın sebebini bulmak için yapılan Tukey testi sonuçlarında, Türkçe Öğretmenliğinde okuyan öğrenciler ile Sınıf öğretmenliğinde okuyan öğrenciler arasında, Türkçe öğretmenliğinde okuyan öğrenciler lehine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılığın olduğu ($p < .05$) belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle Türkçe öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin Sınıf öğretmenliğinde okuyan öğrencilere göre yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inanç düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo. 4 Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerin Yapılandırmacı Öğrenme İnanç Ölçeğine verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ile beceri düzeyleri

ÖLÇEK MADDELERİ	\bar{x}	Beceri Düzeyi
1. İlginç, gerçekçi problemler; araştırıp, tartışılmaya değer sorular üzerinde çalışılmalıdır.	3.71	Katılıyorum
2. Ele alınan problemlerin yaşamla ve diğer derslerle ilişkisini kurmayı kolaylaştıran örneklere, uygulamalara yer verilmelidir.	3.73	Katılıyorum
3. Problemlerle ilgili farklı örnekler incelenmelidir.	4.33	K.Katılıyorum
4. Problemlerin çözümü için farklı kaynaklardan ayrıntılı araştırmalar yapılmalıdır.	4.36	K.Katılıyorum
5. Çözüm önerilerinin denenebileceği gerçekçi uygulamalar gerçekleştirilmelidir.	4.24	K.Katılıyorum
6. Öğrencilere, derste kullanılacak öğretim yöntem ve teknikleri gerekçeleriyle açıklanmalıdır.	3.81	Katılıyorum
7. Öğrenme ortamının düzenlenmesi konusunda öğrencilerin görüşleri alınmalıdır.	4.31	K.Katılıyorum
8. Gerçekleştirilecek etkinlikler ve bunların düzenlenmesi konusunda öğrenci katkısı sağlanmalıdır.	4.03	Katılıyorum
9. Öğrencilerin öğrenme etkinlikleri içinden kendilerine uygun seçimler yapmasına fırsat sağlanmalıdır.	3.98	Katılıyorum
10. Öğrenciler öğrenmelerini gösterebilecekleri uygun değerlendirme yolları seçebilmelidir.	4.19	Katılıyorum
11. Grup çalışmaları yapılmalıdır.	3.89	Katılıyorum
12. Öğrencilerin birlikte problem çözmeleri sağlanmalıdır.	3.98	Katılıyorum
13. Öğrenciler problemleri nasıl çözdükleri konusunda birbirlerine açıklama yapmaya özendirilmelidir	4.07	Katılıyorum
14. Öğrencilerin oluşturdukları anlamları/ öğrenmelerini birbirleriyle paylaşmaları için fırsatlar yaratılmalıdır.	3.87	Katılıyorum
15. Öğrenciler öğrendiklerinin gerçek yaşamla ilişkisini kurabilmelidir.	3.85	Katılıyorum
16. Öğrenciler öğrendiklerini diğer derslerde kullanabilmelidir.	3.97	Katılıyorum
17. Diğer derslerde öğrenilenlerin kullanılabileceği uygulamalara yer verilmelidir.	3.81	Katılıyorum
18. Öğrencilerin önbilgileri (okul dışında ya da diğer derslerde kazanılmış olsa da) değerlendirilmelidir.	4.20	Katılıyorum
19. Diğerlerinin görüşlerini dikkate alma, bu görüşlerden yararlanma yolları örneklenmelidir.	4.14	Katılıyorum
20. Farklı kaynaklardan yararlanma yolları örneklenmelidir.	4.15	Katılıyorum
21. Açık uçlu, yorum gerektiren sorularla öğrencilerin kendi bilgilerini oluşturmaları sağlanmalıdır.	4.08	Katılıyorum
22. Öğrencilere kendi öğrenme yollarını keşfetmeleri konusunda destek sunulmalıdır.	4.13	Katılıyorum
23. Öğrencilere etkinlikleri tamamlamak için ihtiyaç duydukları zamanı belirleme becerisini geliştirmeleri konusunda destek sunulmalıdır.	4.17	Katılıyorum
24. Öğrencilere öz değerlendirmelerle kendi öğrenmelerini değerlendirme fırsatları verilmelidir.	4.06	Katılıyorum
25. Öğrencilere akranlarını ve dersi, ölçüt geliştirerek değerlendirmeleri konusunda fırsatlar verilmelidir.	4.04	Katılıyorum
26. Öğrencilere, kendimize ilişkin değerlendirmelerden yararlanma yolları örneklenmelidir.	3.98	Katılıyorum

Genel aritmetik ortalama: 4.04 (Katılıyorum)

Tablo 4’de Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin Yapılandırmacı Öğrenme İnanç Ölçeğine verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ve beceri düzeyleri hesaplanmıştır. Öğrencilerin ölçek maddelerine verdikleri yanıtların aritmetik ortalamalarından, 4. maddenin ‘Problemlerin çözümü için

farklı kaynaklardan ayrıntılı araştırmalar yapılmalıdır.' ($\bar{X}=4.36$), 3. maddenin *'Problemlerle ilgili farklı örnekler incelenmelidir.'* ($\bar{X}=4.33$), 7. maddenin *'Öğrenme ortamının düzenlenmesi konusunda öğrencilerin görüşleri alınmalıdır.'* ($\bar{X}=4.31$) ve 5. maddenin *'Çözüm önerilerinin denenebileceği gerçekçi uygulamalar gerçekleştirilmelidir.'* ($\bar{X}=4.24$) ölçekteki *en yüksek* aritmetik ortalamaya sahip maddeler olduğu tespit edilmiştir. Ölçek maddelerine verilen yanıtlardan hareketle öğrencilerin, problemlerin çözümünde farklı kaynaklardan araştırmaların yapılması, farklı örneklerin incelenmesi, öğrenme ortamlarının düzenlenmesinde öğrencilerin de görüşlerinin alınması ve önerilerin denemesi için uygulamaların yapılması gibi konularda öğrencilerin bilinçli oldukları ölçek maddelerine verilen yanıtların aritmetik ortalamalarından hareketle söylenebilir.

Yine öğrencilerin ölçek maddelerine verdikleri yanıtların aritmetik ortalamalarından, 1. maddenin *'İlginç, gerçekçi problemler; araştırıp, tartışmaya değer sorular üzerinde çalışılmalıdır.'* ($\bar{X}=3.71$) ve 2. maddenin *'Ele alınan problemlerin yaşamla ve diğer derslerle ilişkisini kurmayı kolaylaştıran örneklere, uygulamalara yer verilmelidir.'* ($\bar{X}=3.81$) ölçekteki *en düşük* aritmetik ortalamaya sahip maddeler olduğu tespit edilmiştir. Ölçek maddelerine verilen yanıtlardan hareketle öğrencilerin, sadece belirli konularda seçilecek olan problemlerin değil her türlü problemin çözümünün üzerinde durulması gerektiği ölçek maddelerine verilen yanıtların aritmetik ortalamalarından hareketle söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin yapılandırmacı öğrenme yönelik inançları bakımından cinsiyet değişkenine bağlı olarak bayan öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle eğitim fakültesinde okuyan bayan öğrenciler ile erkek öğrencilerin yapılandırmacı öğrenme konusundaki düşüncelerinin birbirine denk veya yakın olduğu söylenebilir.

Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin yapılandırmacı öğrenme yönelik inançları bakımından sınıf düzeyi değişkenine bağlı olarak farklı sınıf düzeyinde okuyan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir görüş farkının olmadığı belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle eğitim fakültesinde farklı sınıf düzeylerinde okuyan öğrencilerin yapılandırmacı öğrenme konusundaki düşüncelerinin birbirine denk veya yakın olduğu söylenebilir.

Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inançları bakımından öğrenim gördükleri bölüm değişkenine bağlı olarak farklı bölümlerde okuyan öğrenciler arasında istatistiksel olarak Türkçe Öğretmenliği bölümünde okuyan öğrenciler ile Sınıf Öğretmenliği bölümünde okuyan öğrenciler arasında Türkçe Öğretmenliği bölümünde okuyan öğrenciler lehine anlamlı düzeyde bir görüş farkının olduğu belirlenmiştir. Araştırma verilerinden hareketle Türkçe Öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin Sınıf Öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilere göre yapılandırmacı öğrenme konusunda daha hassas düşündükleri öğrencilerin ölçek maddelerine vermiş oldukları yanıtlarda hareketle söylenebilir.

Ölçek maddelerine verilen yanıtlardan hareketle öğrencilerin, yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inançları bakımından düşüncelerinin beklenenden (Kesinlikle Katılıyorum) daha düşük (Katılıyorum) çıktığı belirlenmiştir. Bunun sebebini öğrenmek için öğrencilerle yapılan görüşmelerden hareketle öğrencilerin büyük bir kısmının yapılandırmacı öğrenme konusunda bilgilerinin olduğu ancak yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inançlar hakkında bilgilerinin yeterli seviyede olmadığı sonucuna varılmıştır.

Öneriler

Üniversiteler okuyan tüm öğrenciler yapılandırmacılık konusunda yeterince bilgi sahibidirler. Ancak öğrencilere yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inançlar bakımından yeterince bilgiye sahip değildirler. Dolayısıyla bu konuda öğrenciler için gerekli tüm bilgiler ya ilgili derslerin içeriğine eklenmeli ya da ayrı bir ders olarak verilmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışan öğretmenlere de yapılandırmacı öğrenmeye yönelik inançlar konusunda gerekli bilgiler verilmelidir. Bu bilgiler ya hizmet içi eğitimlerle ya da seminer, sempozyum veya panel gibi bilimsel etkinlikler ile verilmelidir.

Yapılandırmacı yaklaşım dünyadaki birçok devlet tarafından eğitim-öğretimde aktif olarak kullanılmaktadır. Ancak bazı durumlarda uygulamalarda sorun çıkabilmektedir. Uygulamaların da en

üst düzeyde olabilmesi için gerek Milli Eğitim Bakanlığı gerekse de diğer tüm kurum ve kuruluşlar tarafından tüm bireylere gerekli görülen her durumda çeşitli eğitimler verilmeli böylelikle tüm bireyler bu konuda daha bilgili ve bilinçli hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Karasar, N. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özkartal, Z. (2016a). Sınıf öğretmenlerinin ilköğretimde sanat eğitiminin gerekliliğine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *XV. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, 1-14 Mayıs, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Özkartal, Z. (2016b). Sınıf öğretmenlerinin ilköğretimde verilen sanat eğitimine yönelik analitik bir çalışma. *XV. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, 1-14 Mayıs, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Sarıgöz O. & Özdiç S. (2014). Öğretmen adaylarının beyin temelli öğrenme ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Beşeri ve Hakemli Akademik Bilimler Dergisi*, 9, 10-21.
- Şaşan, H. H. (2002). Yapılandırmacı öğrenme. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 74(75), 45-52.
- Thanasoulas, D. (2002). Constructivist learning. <http://www3.telus.net/linguisticsissues/constructivist.html> Erişim Tarihi: 18.07.2018.

VAN'A GELEN İRANLI KADINLARIN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI

Zeynep ÖZALP

Giriş

Van'da her geçen yıl artış gösteren, araştırma konusunun da öznesi olan İranlı kadınların tüketim alışkanlıkları ve Van'ın İranlı kadınlar nezdinde cazibe merkezi haline gelmesi araştırmanın konusunu şekillendirmektedir. İran üzerindeki ambargo nedeniyle özellikle kadınların kendi ülkelerinde isteyip de bulamadıkları ya da fahiş fiyatlardan dolayı alamadıkları ürünleri (kıyafet, kozmetik, doğum kontrol hapları...) tedarik edebilecekleri yer olarak özellikle Van'ın seçimi, coğrafi yakınlığından kaynaklanmaktadır.

İran Devrimi sonucu (1979) 'Batılı' devletler ile ekonomik ve siyasi ilişkiler kesildiği gibi kültürel olarak da 'emperyalist' ve 'kapitalist' güçlerle ilişkilerin kesilmesi adına dışarıya kapalı bir dönem başlamıştı. Toplumun yoğun desteği alınarak gerçekleştirilen devrim bir takım olumsuz sonuçlar doğurmuştur zira statükoya ve baskıya karşı ayaklanan halk, otoriter ve ataerkil bir yönetimle karşılaşacaktır. Siyasi erklerin, kadınların yaşam şekillerini ve özgürlük alanlarını belirlemeleri, İran gibi dışa kapalı ülkelerde daha yaygındır. Kadınların en temel haklarından, takacakları başörtünün şekline ve rengine kadar müdahil olunması, kadınlarda bir başkaldırıya neden olmuştur. Bu başkaldırı sonucu kadınlar geleneksel giyim şekillerinden ve davranış kalıplarından sıyrılıp modayı, ünlü giyim markalarını takip ederek toplumsal prestijlerini güçlendiremeye çalışmıştır. Tüketim davranışlarına yönelik bu değişimi gözlemlemek ve kadınların tüketim konusundaki yönelimlerinin nedenini araştırmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Tüketim alışkanlıklarının incelendiği bir araştırmada olması gereken olgulardan biri de 'küreselleşme'dir. Küreselleşme sonucu ülkeler ve milletler arası iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel etkileşim giderek artmaktadır. Toplumların davranış tarzları ve tüketim alışkanlıkları, bu sürecin gereği olarak yerel veya ulusal sınırları aşarak 'Global Kültür'e evrilir. Global kültür ile yerel/ulusal kültürün çatışması ve bireyleri bir tercih yapmaya zorlaması olasıdır. İran toplumu devrimden sonra tedricen küreselleşmeye adapte olmuştur/olmak zorunda kalmıştır. Bir örnek vermek gerekirse devrime aktif bir şekilde katılan kadınlar 'Batı'ya/'Emperyalizm'e direnmek adına cafcıflı ve renkli giysilerden vazgeçerek 'asaletin ve ölümün' simgesi olan siyah çarşafı tercih etmişlerdir. Fakat 1990'lardan sonra devrime ait sembollere ve değerlere yönelik yapılan muhalefet sonucu siyah çarşafa olan rağbet azalmış buna karşın batıya ait markalara, kozmetik ürünlere, eğlence kültürüne yönelim artmıştır.

Araştırmanın metodolojik kısmı ise şu şekilde açıklanabilir; öncelikle teorik kısımda araştırma sorununa ilişkin olarak önemli kaynaklar taranarak kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Sonrasında bu amaçla yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlandı ve görüşme esnasında görüşmenin akışına göre farklı alt sorular ile katılımcının yanıtlarını açması sağlanmaya çalışıldı. Van'a gelen İranlı kadınlardan yaşları 25 ila 55 arası değişen 5 İranlı katılımcı ile derinlemesine görüşme yapılarak Van'daki deneyimleri, hangi amaçlarla bu şehri tercih ettikleri, alışveriş amacıyla geldikleri bu kenti nasıl yorumladıkları sosyo-politik bir yöntemle irdelenecektir.

1. Kavramsal Çerçeve**1.1 Tüketim Kavramı**

İktisadi, toplumsal ve psikolojik anlamda çok önemli bir olgu olan tüketim, günümüzde en çok tartışılan konulardan biridir. Özellikle Bauman, Boudrillard gibi düşünürler bu kavram üzerine çok ciddi bir entelektüel birikim oluşturmuşlardır. Küreselleşmenin etkisiyle dünyanın her yerine yayılan ve bir kültür, toplum, davranış kalıpları yaratan tüketim kavramı şu şekilde açıklanabilir:

"Bireylerin kendi ihtiyaçlarını ve/veya başkalarının ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini umut ettikleri ürün veya hizmetleri değerlendirme, arama, satın alma, kullanma ve elden çıkarma gibi fiziksel faaliyetleri etkileyen ve belirleyen karar verme süreçlerini kapsar."¹

Tüketimin sadece ihtiyaçların giderilmesi veya üretilen malların satın alınması olarak değerlendirilmesi durumunda bu kavram tüm boyutlarıyla anlaşılacaktır. Amerikalı sosyolog Veblen'e göre tüketim olgusunun altında insanların bir üstünlük olarak gördükleri zenginliklerini

¹ Detaylı bilgi için bkz: Anadolu Üniversitesi yayınları Eskişehir, Tüketici Davranışları, 1995, s. 2)

sergileme ve statü düşkünlüğü çabası içine girdikleri, yeni zengin yaşam biçimlerinde pahalı, gösterişli alışverişlerinden oluşan bir tüketimin ön plana çıktığını ileri sürmüşlerdir (Veblen, 2005).

Baudrillard'a göre (2016), eğer tüketim denilen şey kimi "saf insanların" sandıkları gibi bir emip yutma, yiyip yok etme sürecine benzeseydi, bu durumda belli bir doyum noktasına ulaşılması gerekirdi. Tüketim bu haliyle hiçbir zaman doyuma ulaşmayacak, sonu olmayacak bir şeydir. Çünkü tüketim bir ihtiyaca denk gelmekten ziyade bir arzuya tekabül etmektedir. Arzu ise sonsuz sayıda tahrike uğramaya müsait ve çeşitlenebilir olduğu için tüketim de çeşitlenebilmekte veya sona ermeyecek bir eylemiş gibi görünmektedir.

Geleneksel toplumlarda ihtiyaca binaen tüketim miktarı ölçüsünde üretim yapılırken 18.yy'dan sonra sanayi devrimi ve kapitalizmin gelişimi ile beraber tüketim olgusu toplulukların ihtiyacını aşarak sınıflar arası bir rekabete de dönüşmüştür.

1.2. Tüketim Toplumu

Tüketimin en önemli problemlerinden biri üretilen malların kimler tarafından kullanılacağı ile ilgilidir. Larsh metaların giderek artan bolluktaki kitlesel üretiminin, metaları yutacak kitlesel bir pazarı talep ettiğini söyler (2006:124). 1980'lerden itibaren küreselleşmenin artması ile beraber kitlesel pazarlar dünyanın her yerine yayılmıştır. Buradan hareketle Macfarlane'e göre o zamana değin temelde doğrudan tüketilmek ya da bazen takas edilmek amacıyla üretilen tarımsal ve başka nitelikli mallar artık çoğunlukla satılmak için üretilmektedir (1993:262).

Tüketim üzerine önemli tespitler geliştiren Bauman ise içinde bulunduğumuz toplumu şu şekilde tanımlamaktadır:

"Aklımızda o toplumun bütün fertlerinin bir şeyler tükettikleri gibi sıradan bir tespitten öte şeyler var; bütün insanlar, dahası, bütün canlılar ezelden beri 'tüketiyor'. Aklımızdaki şudur: Atalarımızın toplumu, kuruluş aşamasındaki modern toplum, endüstriyel çağ nasıl bir 'üreticiler' toplumu ise aynı derin ve temel anlamda bizim toplumumuz da bir 'Tüketiciler Toplumu'dur.'"(Bauman, 2016:92).

Atalarımızın toplumu ile bizim toplumumuz arasında geliştirilen bu karşılaştırmalı tanım birçok alışkanlığın, merkezi önemde olan mekanların, eşyaya yüklenen anlamın değişiminden kaynaklanmaktadır. Atalarımızın toplumunda din insanları birleştiren bir unsurdu. Şehirlerin en merkezi yerine devasa ibadethaneler dikilirdi. Cemaat vaktini önemli bir kısmını bu mabetlerde geçirirdi. Modern toplumlarda dinler, toplumu birleştiren ve toplumsal etkileşimi sağlayacak birleştirici bir unsur olmaktan çıkmıştır. Tüketim, toplumu birleştiren, harekete geçiren 'modern dinler' den biri olmuştur. Bu dinin mabedi ise Ritzer'in ifadesiyle "Tüketim Katedralleri"² olan AVM'ler olmuştur. Geleneksel mabetlerde beden saklanırken tüketim katedralinde teşhir edilir. Geleneksel mabet alt sınıfları hatırlatarak bireyleri paylaşmaya teşvik ederken yeni tüketim öğretisi bireylere sürekli üst sınıfları göstererek onların sahip olduğu statüye ve prestije ermek için ne kadar harcama yaparsa o kadar iç huzura ereceğini telkin eder.

1.3. Tüketim Kültürü

Tüketimin yaygınlaşması ile yerel veya milli olan kültürler etkisiz hale gelerek toplumdaki görünürlükleri azalmıştır. Tüketim, kendi kültürünü topluma empoze ederek insanlara yabancı oldukları bu kültürlerle uyum sağlayacakları bir ortam yaratmıştır. Teknolojinin ve bilgi akışının yaygınlaşması bu kültürün yayılmasını hızlandırmaktadır.

Baudrillard'ın tespitlerine göre sanayisel yoğunlaşma her zaman mal üretiminin artmasına neden oluyorsa, kentsel yoğunlaşma da ihtiyaçların sınırsız bir artışıyla sonuçlanır (2016:74). Kentlerin büyümesi, küreselleşmenin artması, ülkelerin ekonomik anlamda ortak bir pazara dahil olması ile bireyler de hızla bu kültüre angaje olurlar. Bireysel tüketim yoluyla kimlikler ve statüler edinir bu anlamda geleneksel işlevinden yani bireylerin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yapılan satın alma faaliyetinden oldukça farklılaşmıştır.

Tüketim bir kültür yaratmıştır ve bireyler bu alana dahil olmuşlardır. Bir kadının evde ailesine yemek yapmak için bir tencere seti alması onu tüketici yapar mı ve bu satın alma faaliyeti tüketim kültürü

² (79 Bkz. George Ritzer, *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. çev., Şen Süer Kaya. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları), 2010.)

alanına girer mi sorusuna verilmesi gereken cevap olumsuzdur zira bu davranış basitçe bir ürün satın almaktır. Çünkü o tencere seti evin bir ihtiyacına tekabül etmektedir. Masumane yapılan bir satın alma işlemini tüketim kültüründe fetişizme varan davranışlar kategorisine girmemektedir.

1.4. Cinsiyet Bağlamında Tüketim

Toplumsal konularda önemli bir kategori olan cinsiyet, tüketim konusunda da belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Tüketimde moda ve reklam gibi önemli araçların neden kadınlar üzerinden şekillendiği ve kadının bu alana çekildiği veya zaten gönüllü olarak bu alanda kalmak istedikleri önemli bir sorundur. Peterson'a göre hem satın alma kararında hem de ürün ve marka seçiminde cinsiyet önemli bir role sahiptir (2005:349). Böylece tüketim mekanizmaları da kadını merkeze alarak bu sistemi devam ettirmektedir. Nitekim kadının her ihtiyacının büyük projelerle piyasa sürülmesi tüketimin merkezinde olduğunun kanıtıdır. Bu konuda Baudrillard şu eleştiride bulunur; kadına kadınlık satılır... Sağlığına, vücut bakımına özen göstermeye, koku sürünmeye, giyinmeye tek bir kelimeyle yoktan var olmaya inanarak kadın kendini tüketir (2016:113).

Birey gibi bedeninin de tüm dinsel/siyasal otoritelerden kurtulup özgür olması ve bedeninin yeniden keşfi 18. Yüzyıla dayanmaktadır. Fransız İhtilali'nin öğretileri (Eşitlik, adalet, özgürlük) tüm dünyada geniş bir yankı uyandırmıştır. Baudrillard'a göre 2016(:163) özgürlük konusu sadece bireylerin sosyal ve siyasal açıdan özgürlüğü değil, bedensel anlamda da özgürlüğünü kapsamaktaydı. Fiziksel ve cinsel bir özgürleşme biçimi altında bedeninin 'yeniden keşfi' reklamda, modada, kitle kültüründe kullanılmıştır.

Bir özne olarak kadın ve özelde kadın bedeninin bir nesne haline gelmesi ve tüketimin çarklarında bunun kullanılması Feministlerin tepkisine yol açmıştır. Niessen ve Borydon giysi araştırmalarını şu şekilde açıklamıştır:

“Feministler kıyafete içkin olan, kadına köstek olan ve onu hapseden cinsel politikaları ve toplumsal cinsiyet baskılarını eleştirdiler. Marksistler moda fetişizmini ve gösterişli tüketim ideolojisini eleştirdiler. Psikologlar moda bağımlılığını bir patoloji olarak ele aldılar. “ (1998, 10-11)

1.5. Modanın Cinsiyeti

Tüketilen malların topluma mal edilmesinin en önemli aracı olan modanın tarihi 14. yy'a dayanır. Moda 14. Ve 15. yy.'da seçkin sınıflar tarafından kendi statülerini korumak için tekelinde tuttukları bir araç olmuştur. Endüstri Devrimi henüz olmamış ve kitlesel pazarlama ve üretim yayılmamışken moda küçük bir azınlığın tekelinde olmuştur. Fakat 19. ve 20. yy.'da bu durum değişerek moda da kitlelere yayılmıştır.

Moda kelimesinin etimolojik kökenleri ise şu şekilde açıklanmaktadır³; 'The Fashion' toplumda belli bir dönem kabul edilen giysi usulü, nezaket kuralları, mobilyalar ve konuşma tarzı için kullanılır (Kwamura, 2016: 20). The Barnhart Dictionary of Etymology'e göre ise (1988) moda sözcüğü aslen İngilizce'de biçim (manner) anlamına gelen 'modus' kelimesinden türetilmiştir.

18. yy'a kadar erkekler de kadınlar gibi özenle giyinmişler ve modanın takipçileri olmuşlardır. Flugel'in tanımladığı 'büyük erkeksi feragat' 18. yy.'ın sonunda gerçekleşmiştir. Bu feragat erkeğin güzel ve gösterişli kıyafetlerden vazgeçip, yararlı olmalarını kapsamaktadır (1930:111). Böylelikle bu gösteriş alanında tek cins kadınlar olmuş ve nihayetinde Hunt'un ifadesiyle 19. yy.'da moda kadınsılaştırmıştır (1996). Tam da bu ayrımda feminizmin moda eleştirisi gelişmektedir. Finklestein modanın feminist bakış açısını şu şekilde açıklamıştır (1996:56); moda çoğunlukla kadınları daha alt bir sosyal hapsedmenin aracı olarak görülmüştür. Kadınların toplumsal, kültürel ve entelektüel ufuklarını daraltmıştır. Erken moda kuramcılarında Simmel ve Veblen de (1957) moda kavramını kadınların konumları ile ilişkilendirmiştir. Kadınlar sosyal olarak özne olamamaları da kadınlık her zaman belli araçlarla görünür olmuştur ve modanın alanında önemini korumuştur.

Belirli tarzda bir giysinin moda olabilmesi için geniş kesimlerce kabul edilmesi gerekir (Kwamura, 2016:17). Küreselleşmenin gelişimi ile birlikte moda her dönemde ve her coğrafyada geniş bir pazar bulabilmektedir. Küreselleşmenin kısa bir tanımı şu şekilde yapılabilir: “Malların, sermayenin, enformasyonun ve emeğin tek tip düzenleme altında dünya çapında dolaşımı ve bunun giderek

³ The New Oxford English Dictionary on Historical Principles (1901)

anındalaşmaya yönelmesidir.”⁴ Küreselleşme dünya çapında 1960’larda başlamış olduğu düşünülmüş olsa da yaygınlaşması 1990’lardan sonra mümkün olabilmıştır.

2. Tarihsel Çerçeve

2.1. İranlı Kadınların Arada Kalmışlığı: Devrim mi Kapitalizm mi?

Dünyada cereyan eden toplumsal hareketlerin ve devrimlerin üzerinde en çok konuşulduğu örneklerden biri de 1979’da meydana gelen İran Devrimi’dir. İran toplumunda siyasal, ekonomik ve toplumsal birçok değişim yaratmış ve İslami bir rejim ile sonuçlanmıştır. Erkilet’in ifadesiyle bir toplumsal yapının sakatlıklarla dolu olarak algılanmasının çeşitli sonuçları vardır bu yapıya gösterilen tepkiler sonucunda protesto, reform ve devrim gibi toplumsal hareketler meydana gelir (Erkilet, 2015). Devrim denilince sosyolojinin duayeni Marx’ın kuramında sosyalist devrimin sebepleri proleterleşme ve sefilleşmedir (Freyer, 1977:84-89). İran Devrimi’ni Marx’ın kuramından hareketle üretim araçları ve ilişkileri üzerinden anlamaya çalışmak doğru olmayacaktır. Zira Ortadoğu’da gelişen toplumsal veya siyasal olayları Batı’da gelişen toplumsal olgulardan ve sosyolojik argümanlardan hareketle çözümlenmek doğru değildir. İran örneğinde olduğu gibi devrimi meydana getiren süreç de toplumsal aktörler de Marx’ın kuramına oldukça uzaktır.

İran toplumunu üstelik sosyalizm, liberalizm ve İslamcılık gibi çok sayıda ideolojiye mensup bireyleri kitlesel olarak eski rejime karşı ayaklandıran nedenleri, İran modernleşmesinin analizini yapmak çok zahmetli bir entelektüel faaliyettir. 19. yy.’dan itibaren İran modernleşmesi Türkiye Cumhuriyeti’nde olduğu gibi tavandan tabana dayatılan bir süreç olmuştur. 1926’da Rıza Şah ülkenin başına geçmiştir. Bu süreçten sonra sert bir modernleşme hareketi başlamıştır. Hedef İran’ın ‘İranlılaştırılması’ ve kadim Fars medeniyetini yeniden canlandırarak dinin ve geleneklerin etkisini toplumdaki silmekti. Woodsmall o dönemde İran’da örtülü kadınların kamu kliniklerinde tedavi göremeyeceği ve kamu taşıtlarında örtülü olarak seyahat edemeyeceği yolunda uygulamaların yürürlükte olduğunu belirtmektedir. Örtünün çıkarılması yolunda devlet bazı durumlarda fiziki olmak üzere zora başvurmuştu. 1941’e kadar bu uygulama devam etmiştir (İlyasoğlu 1994:47).

1979 Devrimi her anlamda toplumsal değerlerin ani değişikliğine karşı oluşan bir halk hareketiydi. İran Devrimi dünyadaki diğer devrimler gibi hakların genişletilmesi, statükocu yönetimin değişimine yönelik birçok talepte bulunurken öngörülmeleyen bazı sonuçlara neden olmuştur. Ataerkil, otokrat bir rejim güçlenmiş ve farklı cinsleri, ideolojileri elimine etme yoluna gitmişlerdir. 1990’lı yılların ortasına kadar içe kapanma yılları sürmüştür.

Modernleşme çok hızlı ve seçkinlerin istediği şekilde dizayn edilen bir süreç aldığına ki İran’da böyle olmuştur, halk bu sürece adapte olmak yerine tepkisel olur. Kurumsal anlamda yaşanan modernleşme kılık kıyafette dayatmacı bir şekilde uygulanmıştır. Toplumsal değerlere karşı olan hareketler, modernleşmede veya devrimsel hareketlerde, her zaman tepkiyle karşılanmıştır. Şahın aksine molla rejimi aynı yöntemle fakat farklı bir muhtevayla halka rejimin ilkelerini dayatmıştır.

1997 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde şeffaf bir devlet, çok sesli bir toplum, siyasal partiler, basın özgürlüğü, İslam’ın demokrasiyle bağdaşırılığı, kadınlarla ilgili hukuki problemlerin çözüleceği söylemleriyle Hatemi halkın özellikle de kadınların oylarını almayı başarmış ve cumhurbaşkanı olmuştur.⁵ Kadınların siyasete katılımı bu anlamda bütün siyasilerin önemseydiği bir konu olmuş, onların ihtiyaçları ve talepleri gündeme alınmıştır. Nitekim Hatemi de kadınların desteğini aldıktan sonra daha esnek politikalar izlemiştir. Merdiha’nın ifade ettiği gibi mükemmel ev kadını, güzel eş ve şefkatli anne tanımları artık kadınlara yetmemektedir.⁶

3. BULGULAR

4.1. İranlı Kadınların En Çok Talep Ettiği Ürünler

Tüketicilerin tüketim davranışlarında içsel (psikolojik) ve dışsal (sosyolojik) bazı etkileri görmek mümkündür. Bireylerin içinde bulunduğu toplumun satın alma faaliyetine yüklediği anlam ve tüketim kültürü bireyi doğrudan etkilemektedir. İranlı kadınların neyi, nasıl ve neden tükettiği en önemli tartışma konumuzdur.

Bu konuda Nazlı Hanım şunları söyledi:

⁴ haluk geray, telekomünikasyon dergisi, sayı: 1, İstanbul, 1996, s.3)

⁵ Cihan Aktaş, ‘İranda Siyah Yorgunluğu’, İslamiyat/Kadın, 3. Cilt (2000) sayı 2

⁶ (Seyyid Murtaza Merdiha, ‘Kadınların meselesi değil, ‘Kadınların’ Meselesi’, zenan, sayı 60, s 43)

‘‘Van’a özellikle giysi almak için gelirim. İran’da her markayı bulamıyoruz. Bazı güzel markalar çok pahalı. Ama burada fiyatlar çok uygun. Mesela öncelikle 4 valiz aldım onları güzel markalı giysilerle doldurup götüreceğim. Bazı arkadaşlar getirip satıyor. Ama ben satmam. Çocuklarıma, akrabalarıma güzel hediyeler aldım.’’

Reyhan Hanım ise ilk aldığı ürünü ve neden aldığını şu şekilde açıkladı:

‘‘Van’a gelir gelmez yaptığım ilk şey doğum kontrol hapı almak olur. Çünkü bu son zamanlarda İran’da her eczanede bulamıyoruz. Yani hükümet bizim korunmamızı istemiyor. Çok çocuk yapalım evde kalalım istiyorlar. Ama biz artık annelerimiz gibi değiliz. Yeni neslin ortalama 2 çocuğu var.’’

Görüldüğü üzere tüketim davranışları sosyolojik ve psikolojik olduğu kadar aynı zamanda politiktir. Van’da tüketilen şey sadece giyecek, ayakkabı, kozmetik ürünleri değil; aynı zamanda insanların eğlence sektörüne kamusal alanda herhangi bir yasak olmaksızın dahil olması katılımcıların en çok vurguladığı konulardan biri olmuştur. Bu konuda Fatma Hanım şunları söyledi:

‘‘Van’a sadece giysi almak için gelmeyiz. İyi bir tatil de yaparız ailecek. Biliyorsunuz biraz da eğlenmek istiyor insan. İran’da birçok şeyi gizli yaparız. Sokakta kadınların sigara içmesi yasaktır. Burada özgürce içebiliyoruz. Ya da gençler mesela barlara gidip eğlenirler, polis korkusu olmaksızın içki içerler. Orda da içerler. Tek fark orda gizli burada açık yapıyor her şey’’

4.2. İran’daki Politik Tutumun İran’lı Kadınların Tüketim Davranışlarına Etkisi

İran’dan gelen kadınlar mevcut İran Rejimi’ne karşı tepkisellikleri Devrim’den sonra otoriter ve ataerkil bir politikanın sürdürülmesinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle Reyhan Hanım Devrim hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etti:

‘‘Devrimden sonra İslami hükümet adeta halkı kandırdı. Önce herkesin desteğini aldı. Benim amcamlar mesela sosyalistlermiş. Ama destek vermişler. Neyse sonrasında bazı kurallar getiriliyor işte kadınlar için hicab zorunluluğu, içki yasağı, erkekler için Cuma namazı zorunluluğu...’’

Şair ve yazar Zehra Rahneverd devrimin ilk yıllarında siyah çarşafı batı kapitalizmine ve emperyalizmine karşı bir direniş sembolü olarak görürken 2000’lerden sonra gençlerin bu renkten usandığını ifade etmektedir.⁷

Seyhan Hanım:

‘‘Devrimden hemen sonra bütün kadınlar siyah çadur⁸ giymiş. Ama son 10 yılda bu siyah çarşaflar çok azaldı. Örneğin pantolon ve üstüne uzun bir gömlek ya da tunik giyiyoruz.’’

İran’da ancak kapalı bir toplum yaratılarak insanların dış dünyadan izole edilmesi mümkün olabilmıştır. Nitekim devrimden sonra ABD büyük elçiliğine yapılan saldırı batı ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkileri tamamen kesmiştir. Fakat buna rağmen İranlı halk bu sınırlara direnir yaratılmak istenen kapalı toplumu arzu etmemektedir.

Bahsedilmesi gereken en önemli konulardan biri de bireyselliğin gelişmesi nispetinde toplumsal değerlere ve kolektif davranış kalıplarına verilen değerin azalmasıdır. İran hükümeti her ne kadar batıya muhalif olsa da İran halkı batıyla entegre olmak istemiştir. Kadınlarda bireysellik duygusunun gelişiminin aksine 1980’lerde ve 1990’larda toplumsal değerlere ve dini sembollere olan bağlılıkları azalmıştır.

4.3. İranlı Kadınların Türkiye ile İlgili Düşünceleri

Türkiye İran halkı nezdinde bir Avrupa ülkesidir bu nedenle Türkiye’ye, coğrafi yakınlığından dolayı da Van’a gelmeleri salt bazı ihtiyaçlarını gidermelerinden kaynaklanmamaktadır. İran’da yaratılmak istenen kapalı toplumdaki kaçış ve Türkiye’de özgürlüğü deneyimlemek İranlı kadınlar için müthiş bir fırsat olmaktadır.

Bahar Hanım:

‘‘İran’a gelirsiniz görürsünüz, her yerde ahlak polisleri var. ‘Sözde’ ahlak bekçileri bir yanlış yaptığımızda hemen başımıza geliyorlar. Mesela kolunuz biraz açıksa hemen copuyla kolunuza vururlar ‘burayı’ kapat derler. Benim kuzenimi bir dağda içki içerken yakalamışlar. Neyse atmışlar içeri, işkence dayak. Yalnız işin ilginç tarafı dayak atarken yakaladıkları içkiyi içerek dövmüşler. Yani bu çelişkilerden nefret ediyorum. Ama özellikle kadınların giyim kuşamıyla çok

⁷ Zehra Rahneverd, Peyam-ı Azadi gazetesi, sayı:592, 15 Azer 1378

⁸ Çadur: İran’da kadınların dış kıyafet olarak kullandığı geleneksel tesettür formu

uğraşıyorlar. Bu baskıdan çıkıp Türkiye'ye gelmek özgürce dolaşmak ve özgürce giyinmek müthiş bir şey''

Katılımcıların söylemleri aynı zamanda Van'da yaşayan kadınlar ile İran'da yaşayan kadınların kültürel davranışlarını kıyaslama imkanı da vermektedir.

Seyhan Hanım:

'Güzel giyinmek ve bakımlı olmak her kadının ilgilenmesi gereken ilk iş olmalı. Van'daki kadınlara bakıyorum, kadınlar çok bakımsızlar. Mesela siz, çok güzelsiniz ama nerdeyse hiç makyaj yapmamışsınız. Biz sizin gibi değiliz. Bakımı severiz. Ben ev hanımıyım. Evdeki işlerimi 1 saatte bitiririm sonra dışarı çıkıp gezerim.'

Fatma Hanım ise şu şekilde bir karşılaştırma yapmıştır:

'Biz sizinle çok farklıyız. Mesela burada bakıyorum parkların hepsi erkeklerle dolu. Hiç kadın yok. Bizim orda tam tersi. Yani parkların çoğunda kadınlar var. Kadınlar ev işlerine çok zaman ayırmaz ama sizin kadınlar kendilerini paralıyor. Bütün vakitleri ev işleriyle geçiyor. Ama biz öyle yapmayız. Kendimize vakit ayırırız daha çok. Parklarda oturup piknik yaparız, kadınlarla dedikodu yaparız 😊 aldığımız yeni giysileri gösteririz.'

4.5. Moda İle İlgili Söylemleri

Maddi bir ihtiyaca denk gelen giysi, soyut bir mana yüklenen modanın en geniş alanlarından birini kapsamaktadır. Moda giyime yüklenen anlamdır. 1980'lerden sonra imaj/görüntüye verilen önem neticesinde küresel çapta modanın hinterlandını genişletmiştir. Moda aynı zamanda geleneksel giyimi yok ederek bireyler açısından anlamsızlaştırmaktadır.

Reyhan Hanım:

'Ben giysi alırken modaaya önem veririm. İnternette her zaman bakıyorum hangi kıyafetler moda olmuş, hangi ayakkabılar yeni üretilmiş. Modaya uymak ve güzel giyinmek bence insanı iyi hissettiriyor. '

Moda kadınlara sınıf tabanlı sosyal yapıdaki konumsuzluklarının telafisini sunmuştur (Simmel, Veblen 1957). Bilinenin aksine İran'da kadınların okuma oranı çok yüksektir. Fakat özellikle İran Rejimi'nin uyguladığı politikalar neticesinde kadınların önemli mesleklere gelmeleri, bağımsız bir şekilde örgütlenmelerinin önünde hala büyük engeller bulunmaktadır. Kadınların bu boşluğu moda ile doldurmaları olasıdır.

Bahar Hanım:

'Ben lise mezunuyum. İngilizce, Türkçe, Farsça ve Kürtçe dillerini biliyorum. Şahsen dünyadaki gelişmeleri de takip ederim. Fakat aynı zamanda güzelliğim benim için çok önemlidir. Modaya özellikle mollalar olumsuz baksa da bence her kadın bu alanla ilgilenmeli. Kadını geliştiren ve özel hissettiren bir alan''

Baudrillard'a göre moda devrimleri her gün yapıyor, bunlar zararsızdır ve diğer devrimleri devre dışı bırakır (2016:112). İran rejiminin endişesi biraz da bununla ilgilidir. Kadınların devrimin en önemli sembollerinden bir olan 'Siyah Çadur' dan vazgeçip renkli kıyafetlere yönelmeleri siyasal veya toplumsal hafızanın önünde de engel olarak görülmektedir.

Nazlı Hanım:

'Kadınların modaaya olan ilgisi aynı zamanda Avrupa'ya olan hayranlıklarını ve ilgilerini de artırıyor. Mollalar moda ile ilgili olmamızı istemiyor. Kendi halimizde sadece kendi toplumumuzu bilelim istiyorlar. Ama bu artık mümkün değil. Ninemlerden biliyorum cumhuriyetin ilk yıllarında tam anlamıyla batılı olmuşlar. Hatta Emel Sayın gibi sanatçılar geliyormuş İran'a konser vermeye... Şimdi ne kadar bizi kendi içimize çekmeye ve bizi geriletmeye çalışsalar da bunu başaramayacaklar. Biz modayı takip etmeye devam edeceğiz. '

Kaynakça

- Baudrillard, J. (2016). *Tüketim Toplumu*, çev. Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bauman, Z. (2014). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Debord, G. (2018). *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*. Çev. Ayşen Ekmekçi-Okşan Taşkent İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Erkilet, A. (2015). *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslamî Hareketler*. İstanbul: Büyüyen yayınları
- Finklestein, J.(1996). *After a Fashion Carlton*. Melbourne University Press
- Flugel , J.C . (1930). *The Psychology of Clothes*. London: Hogarth

- Hunt, A. (1996). *Governance of the Consuming Passion: A History of Sumptuary Law*. New York: St. Martin's Press.
- İnsan&İnsan, Yıl/Year 4, Sayı/Issue 12, Bahar/Spring 2017, 66-86e-ISSN: 2148-7537, www.insanveinsan.org
- Kwamura, Y. (2016). *Moda-loji*, çev. Şakir Özdoğru İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lasch, C. (2006). *Narsisizm Kültürü*. çev. Suzan Öztürk-Ü. Hüsrev Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Macfarlane, A. (1993). *Kapitalizm Kültürü*. çev. Remzi Hakan Kır. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Peyam-ı Azadi Gazetesi, sayı:592, 15 Azer 1378
- Ritzer, G. (2010). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, çev. Şen Süer Kaya. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Seyyid Murtaza Merdiha, "Kadınların meselesi değil, 'Kadınların' Meselesi", Zenan, sayı 60
- Sombart, W. (1967). *Aşk, Lüks ve Kapitalizm*, çev. Necati Aça. Ankara: Bilim ve sanat Yayınları.
- Veblen, T. (2005). *Aylak Sınıf Teorisi*. İstanbul: Babil Yayınları.

ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL MUTLULUĞA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: ŞANLIURFA İLİ ÖRNEĞİ

EXAMINING TEACHERS' VIEWS ON ORGANIZATIONAL HAPPINESS: THE SAMPLE
OF ŞANLIURFA PROVINCE

Banu MOÇOŞOĞLU

Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi,
banumocosoglu@windowslive.com

Ahmet KAYA

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, akaya574@hotmail.com

Özet

Mutluluk, insanlık tarihinin başından beri merak edilen bir konu olmuş ve ulaşılmak istenen nihai hedef hâline gelmiştir. Yunancada Eudaimonia olarak kullanılan mutluluk, insanın yaşamında ulaşmaya çalıştığı en yüksek doyum noktası anlamına gelmektedir. İnsanların belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya geldiği örgütlerde de insanı ilgilendiren bu duygu elbette önemsenmelidir. Örgütsel düzeyde yaşanan mutluluğun örgütlerdeki verimi ve üretimi arttırdığı, dolayısıyla kaliteyi beraberinde getirdiği çeşitli araştırmaların çıktılarında mevcuttur. Sosyal ilişkilerin ve etkileşimlerin yaygın olduğu okullarda öğretmenlerin yaşadığı duygu durumları öğrencileri, dolayısıyla eğitimi ve eğitilene etkiler. Mutluluk, bir okul için okula devamı, olumlu tutumları, kaliteli eğitim-öğretim ortamını beraberinde getiren bir kavramdır. Çocuklara, geleceğimize, eğitim veren öğretmenlerin bulunduğu okullarda kolektif olarak yaşadıkları mutluluk eğitimde verimliliği, sonuç olarak da öğrencilerin mutluluğunu artıracığı için bu konuda çalışmaların yapılması önemli görülmektedir.

Bu araştırmada, öğretmenlerin algıladıkları örgütsel mutluluk düzeylerini belirlemek ve çeşitli değişkenlere göre incelemek amaçlanmaktadır. Araştırma tarama modeli ile gerçekleştirilmiş, gönüllülük esas alınarak öğretmenlere anket ve ölçek uygulanmıştır. Çalışma, Şanlıurfa ili merkez ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığı'nda ilkökul ve ortaokullarda görev yapan 297 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Nicel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada verileri toplamak amacıyla Paschoal ve Tamayo (2008) tarafından geliştirilen, Arslan ve Polat'ın (2017) Türkçeye uyarlama çalışmasını yaptığı Örgütsel Mutluluk Ölçeği (ÖMÖ) kullanılmıştır. Verilerin analizi için ortalama, standart sapma, frekans gibi betimsel istatistiksel bilgilerin yanı sıra, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi ANOVA testinden faydalanılmıştır. Bu araştırmada, öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeylerine göre çeşitli demografik değişkenler ve görüşleri doğrultusunda incelemeler yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeyleri hesaplanmış ve sonuç ($\bar{X}=3,43$) genel ortalama doğrultusunda "yüksek" düzeyde bulunmuştur. Yapılan t testi ve fark analizleri neticesinde cinsiyet, yaş, medeni durum, okul türü gibi değişkenler açısından istatistiksel anlamda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak; okulun fiziki donanımı ve teknolojik yeterliği, öğretmenin görüşüne başvurulması durumu hakkındaki öğretmenlerin düşünceleri ile örgütsel mutluluk arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bunun yanında sendika üyeliğinin olup olmaması durumuna göre anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Anahtar Sözcükler: Örgütsel mutluluk, işte mutluluk, öğretmenler, okul, mutluluk.

Giriş

İnsanlar toplumun içinde doğar, toplumun içinde büyür, yaşar ve ölür. Hayatının tüm evrelerini toplum içerisinde geçiren birey, sevinçlerini, kırgınlıklarını, üzüntülerini de yine bu toplumlarda yaşar. Sosyal ilişkilerin ve etkileşimlerin yaygın olduğu toplumlar olan okullarda, öğretmenlerin yaşadığı duygu durumları da eğitimin kalitesini etkiler. Mutluluk, bir okul için okula devamı, olumlu tutumları, kaliteli eğitim-öğretim ortamını beraberinde getiren bir kavramdır. Tüm

örgütler için önem arz eden bu kavram, günümüzde insanların en çok ulaşmak istediği şeylerden biri hâline gelmiştir (Frey ve Stutzer, 2003). Bireylerin kendi mutlulukları için çabalaması ile birlikte örgütün amaçlarının gerçekleşmesi örgütleri hedeflerine yaklaştırabilir (Bulut, 2015).

Bu kapsamda mutluluğun ve örgütsel mutluluğun da farklı kelimelerle ve tanımlarla ifade edilişleri olsa da bizleri örgütler için çok önemli olan kavrama yönlendirmektedir. Mutluluk kavramı; psikolojide öznel iyi oluş veya iyi oluş olarak da kullanılmaktadır (Diener ve Seligman, 2002). Bu çalışmada ise örgütsel mutluluk (Bulut, 2015; Ertong, 2018) ile iş yerinde mutluluk (Pryce-Jones, 2011), işte mutluluk (Fisher, 2010; Nazlı, 2015; Abraham, 2015; Sousa ve Porto, 2015), iş doyumu [örgütsel mutluluğun içinde yer alan bir kavram (Fisher (2010))] aynı kapsamda değerlendirilip incelemeler yapılmıştır.

Örgütsel mutluluk; Pryce-Jones'un (2011) tanımı doğrultusunda sadece gülmek, olumlu duyguları hissetmek ve hep mutluluk dolu olmanın yanında, çalışanların kendisinde var olan potansiyeli açığa çıkarması ve gerçekleştirilmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda örgütsel mutluluk; iş doyumu duygusundan da öte kişilerin yaşadığı olumlu duyguları, işte yaşadığı memnuniyeti, içinde barındırdığı eğlenceli ruh hâlini ve genel olarak yaşam doyumunu da kapsamaktadır (Fisher, 2010).

Ancak, insanlar kişisel hayatlarında kendilerini mutsuz hissederken; buldukları örgüt içerisinde mutlu olabilmektedirler. Dolayısıyla örgüt üyelerinin örgütte kolektif olarak duygu durumlarının mutluluk olması bizi örgütsel mutluluk kavramına ulaştırmaktadır (Bulut, 2015; Moçoşoğlu ve Kaya, 2018). Yaşanılan bu kolektif mutluluk hâli iş yerinde bireylerin belirli doyumlara ulaşmasına yardım ederek işte yükselmelerin de önünü açacaktır. Paschoal ve Tamayo (2008) da bu noktada çalışanların kendilerini gerçekleştirebilmesi ve geliştirebilmesi, olumlu duyguları daha fazla yaşaması gibi durumlarından mutluluk hâlinin etkileneceğini belirtmiştir.

Çalışmasında işte mutluluğun belirli düzeylerde olduğunu belirten Fisher (2010) düzeyleri şu şekilde sınıflandırmıştır: *1. Geçici seviye:* Bu seviyede bireylerde kısa sürede değişen neşe, memnuniyet, zevk gibi duygu durumlar yer alır. *2. Kişisel seviye:* Bu seviyeyi Fisher (2010) “Neden bazı insanlar iş yerinde diğerlerinden daha mutlu ya da mutsuz?” (s. 386) sorusu ekseninde tanımlamıştır. Bireyin, işteki tipik ruh hâli, doyumu, işe karşı bağlılığını ve kendi duygu durumunu içerir (Fisher, 2010). *3. Birim seviyesi:* Mevcut işletme biriminde, çalışma ekibi olarak kolektif mutluluğu tanımlar. Örgütsel mutluluğu etkileyen kavramlar ise; işten duyulan memnuniyet duygusu, örgütsel bağlılık, işe katılım, akış ve içsel motivasyon, işte etkilenme gibi durumlar olarak belirtilmiştir (Fisher, 2010).

Örgütsel mutluluğun ne olduğu kadar, örgütlerdeki bu mutluluğu etkileyen faktörleri bilmek de örgütsel düzenlemeler açısından önem teşkil etmektedir. Nazlı'ya (2015) göre bu faktörler; bireyin psikolojik ihtiyaçları, kişisel özellikleri, sağlık durumu, kültür yapısı, sosyal ilişkiler, gelir düzeyi, eğitim seviyesi vb. olarak açıklanmaktadır. Ancak bu faktörlerin genel olarak bireysel düzeyde ele alındığı görülmektedir. Abraham (2015) ise örgütsel mutluluğa etki eden faktörleri bulmak için yaptığı araştırması sonucunda; bireyin canlılığı, kişisel olarak dayanıklı olmak, kişisel mutluluk, yönetilen ekip, çabaları gören ve güvenen yönetici faktörlerinin etkili olduğunu bulgulamıştır.

Bu çerçevede çalışanların bireysel, çevresel ve örgütsel nedenlerle mutlu olması, sonuç olarak yine aynı faktörleri etkileyen döngüsel bir durumu kapsamaktadır. Pryce-Jones (2011) tarafından yapılan araştırma sonuçlarında iş yerinde mutlu bireyler mutsuz olanlara göre hayatından ve işinden daha memnun, daha sevecen, kendine güveni yüksek, daha çok örgütüne katkı sunan kişiler olduğu raporlaştırılmıştır.

Mutlu bireylerin daha iyi çalışması, daha verimli ve üretken olması, örgüte karşı görev sorumluluklarını yerine getirmesi (Frey ve Stutzer, 2003) ve bu durum dolayısıyla örgüt hedeflerinin önünü açmasıyla sonuçlanan bir süreç hâline döner. Tam tersi olan durumlarda ise bireyin çalışma isteğinde azalmalar meydana gelmektedir. Bu yüzden okul yöneticilerinin de okuldaki mutluluğa önem vermeleri gerekmektedir. Çünkü yöneticilerin kararlarının eğitim sağlayanların ve eğitimden faydalananların mutluluğunu etkilediği için (Bogler, 2001) okul yönetiminin başarılı olmasının bir koşulu da onların mutlu olacağı ortamı hazırlayabilmektir.

(Sargent ve Hannum, 2005). Bu yüzden okul yöneticisinin insani ilişkileri, insan psikolojisini ve ruha hâlini iyi bilip süreci iyi yönetmesi gerekmektedir.

Okullarda örgütsel mutluluk kavramıyla ilgilenen araştırmacılar Sargent ve Hannum (2005) öğretmenlerin mutluluğunu etkileyen faktörleri üç gruba ayırmışlardır. Bunlar; sosyal yapı, okulun çevresi, öğretmenin kişiliği şeklindedir. Döş'ün (2013) öğrenciler ile yaptığı araştırma sonuçlarına göre mutlu okulların sahip olması gereken bazı kriterler şunlardır: sınıflardaki öğrenci sayısının az olması, sınıfın/okulun fiziki ve teknolojik açıdan yeterli olması, müdürün sorunların çözümüne yönelik faaliyetlerde bulunması, müdürün okulda yöneticilikten çok liderlik yapması olarak belirtilebilir.

Örgütsel mutluluğun genel olarak bireylerin yaşamını da tüm yönlerden etkilediğine dikkat çekilmektedir (Pryce-Jones, 2011). Bireysel olarak zaten önemli olan mutluluk kavramı, örgütsel boyut kazandığında örgütlerin gelişimi, verimliliği, üretkenliği, yenileşmesi ve sağlığı açısından da önem teşkil etmektedir (Moçoşoğlu ve Kaya, 2018).

Mutsuzluğun hâkim olduğu örgütlerde çalışanların örgüte karşı bağlılıkları azalır, huzursuzluklar ortaya çıkar, çalışmaya ve üretmeye karşı duyulan istekte azalma yaşanır, örgütün ikliminde bozulmalar meydana gelir. Tüm bu olumsuzlukların diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da kurum ve kişiler açısından çeşitli aksaklıklar meydana getirebilmektedir. Bu sebeple okullarda örgütsel mutluluğun gerçekleşmesi diğer hizmet sektörlerinde olduğu gibi eğitim sektöründe de önemli görülmelidir. Bu öneme rağmen Türkiye'de okullarda örgütsel mutluluk konusunda sınırlı sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle çalışmamız, literatürdeki boşluğu doldurabilecek olması açısından önemli olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ile öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algılarının çeşitli değişkenler ile birlikte incelenmesi amaçlanmaktadır. Belirtilen amaç çerçevesinde çalışmamızda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1-Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları hangi düzeydedir?
- 2-Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları arasında cinsiyete, medeni duruma, okul türüne, yaşa ve kıdeme göre anlamlı farklılık var mıdır ?
- 3- Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları arasında fiziki donanım ile teknolojik yeterliğin olup olmamasına göre anlamlı farklılık var mıdır ?
- 4- Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları arasında sendika üyeliği olup olmamasına göre anlamlı farklılık var mıdır ?
- 5- Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları arasında karar alınırken görüşüne başvurulmanın olup olmamasına göre anlamlı farklılık var mıdır ?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin görüşlerinin çeşitli değişkenlerce incelenmesine yönelik olması nedeniyle, tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Seçilen evrendeki örneklemden istenen bilgileri edinmek için herhangi bir değişim veya etkileme yapmadan genel durumu ortaya çıkarmada yapılan çalışmalara tarama araştırması denmektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa ili merkez ilçelerindeki ilk ve ortaokullarda görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Bu evren kapsamında, basit tesadüfi örnekleme yönetimi kullanılarak okullara 320 adet ölçek bırakılmış, 297 adet ölçek geri gelmiştir.

Araştırmaya katılan 297 öğretmenin 159'u (%53,5) kadın, 138'i (%46,5) erkektir. Medeni durum değişkeni açısından katılımcıların 218'i (%73,4) evli iken, 79'u (%26,6) bekarıdır. Yaş değişkeni doğrultusunda 297 öğretmenin 132'si (%44,4) 20-30 yaş aralığında; 110'u (%37) 31-40 yaş aralığında; 50'si (%16,8) 41-50 yaş aralığında ve 5'i (%1,7) 51 ve üzeri yaş aralığında yer almaktadır. Okul türüne bakıldığında öğretmenlerin 165'i (%55,6) ilkokullarda; 132'si (%44,4) ortaokullarda çalışmaktadır. Mesleki kıdem incelendiğinde araştırmaya katılan 297

öğretmenin 115'i (%38,7) 0-5 yıl arası grupta; 76'sı (%25,6) 6-10 yıl arası grupta; 68'i (%22,9) 11-19 yıl arası grupta; 38'i (%12,8) 20 yıl ve üzeri grubunda yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algılarının çeşitli değişkenler doğrultusunda incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, kişisel bilgilerin ve bazı görüşlerin yer aldığı anket formu ve Örgütsel Mutluluk Ölçeği (ÖMÖ) kullanılmıştır.

Kullanılan anket formunda katılımcıların demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, medeni durum, okul türü) hakkında bilgi edinmek amaçlanmıştır. Ayrıca ankette fiziki donanım, sendika üyeliği ve karar alınırken görüşlere başvurulup başvurulmaması durumu hakkında evet-kısmen-hayır şeklinde cevapları yer alan sorular yer almaktadır. Bu soruların cevapları doğrultusunda analizler yapılması amaçlanmaktadır.

Bu araştırma kapsamında kullanılan Örgütsel Mutluluk Ölçeği (ÖMÖ), Paschoal ve Tamayo (2008) tarafından geliştirilmiştir. Araştırmada Arslan ve Polat'ın (2017) Türkçeye uyarlama çalışması yapılmış, gerekli izinler alınarak çalışmamızda kullanılmıştır. Ölçek genel olarak Likert (5'li) tipinden oluşmaktadır. ÖMÖ'de toplam 29 madde ve 5 boyut bulunmaktadır. 29 maddeden 21 maddesinin işaretleme sistemi "*Hiç (1), Biraz (2), Oldukça (3), Sıklıkla (4), Tamamen (5)*" şeklinde oluşmaktadır. Sonraki 7 madde ise "*Tamamen Katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Kısmen Katılıyorum (3), Katılmıyorum (2), Tamamen Katılmıyorum (1)*" şeklindedir. Arslan ve Polat'ın (2017) yapmış olduğu geçerlik çalışmaları neticesinde yapılan faktör analizleri sonuçlarının iyi uyum değeri gösterdiği belirtilmiştir. Güvenirlik çalışmaları sonucunda ise ölçeğin alt boyutlarında; olumlu duygular boyutunda ,94; olumsuz duygular boyutunda ,95; potansiyelin gerçekleştirilmesi boyutunda ,92 şeklinde değer tespiti yapılmıştır. Ölçeğin genel iç tutarlık katsayısı ise ,96 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmamızda kullanılan ÖMÖ'deki bazı bilgiler ile bu araştırma için hesaplanan güvenilirlik katsayıları aşağıdaki Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1

Örgütsel Mutluluk Ölçeği Hakkında Bazı Bilgiler

Örgütsel Mutluluk Ölçeği	Madde Sayısı	İç Tutarlılık Katsayıları
1.Olumlu Duygular Boyutu	9	,936
2.Olumsuz Duygular Boyutu	12	,938
3.Potansiyelin Gerçekleşmesi Boyutu	8	,909
Toplam	29	,940

Yapılan hesaplamalar sonucunda düşük puan alımı örgütsel mutluluğun düşük olduğunu, yüksek puan alımı ise örgütsel mutluluğun yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple tabloda yer alan olumsuz duygular boyutu ters kodlanarak hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenilirlik sonucu ,940 olarak raporlaştırılmıştır.

Veri Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda toplanan verilerin istatistiksel çözümü için SPSS 18.0 paket programından yararlanılmıştır. Gerekli olan frekans, yüzde, ortalama, standart sapma hesaplamaları yapılmıştır. Ayrıca fark analizlerinin yapılması amacıyla iki grubun karşılaştırılması yapıldığında bağımsız örneklem t testi; ikiden fazla grubun karşılaştırılması yapıldığında ise tek yönlü varyans analizi ANOVA testi yapılmıştır. Çıkan farklılıklarda farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla Post Hoc analizlerinden olan LSD çoklu karşılaştırma testinden faydalanılmıştır.

Verilerin normal dağılımını saptayabilmek için normallik varsayımı incelenmiştir. Basıklık çarpıklık değerleri -,316 ile -,029 olarak hesaplanmıştır. Bu değerlerin -1,5 ile +1,5 değer aralığında olması verilerin normal dağılması açısından kabul görür şekildedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Normal dağılımın sağlanması için p değerinin 0,05'ten büyük olması gerekmektedir. Yapılan normallik testlerinin sonucunda $p > 0,05$ olarak çıkmış ve bu değer sonucunda verilerin normal dağılımı söz konusu olduğu için fark analizleri yaparken parametrik testler kullanılmıştır.

Düzey belirleyebilmek için ölçekten alınabilecek en yüksek puanın en düşük puandan çıkarılması ve toplam Likert sayısına bölümü ($5-1=4$ $4/5=0,80$) ile 0,80'lik aralıklarla hesaplama yapılmıştır: 1.00-1.80 aralığında alınan puan “çok düşük”; 1.81-2.60 aralığında alınan puan “düşük”; 2.61-3.40 aralığında alınan puan “orta”; 3.41-4.20 aralığında alınan puan “yüksek”; 4.21- 5.00 aralığında alınan puan ise “çok yüksek” olacak şekilde açıklanmıştır.

Bulgular

1-Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları hangi düzeydedir?

Öğretmenlerin örgütsel mutluluk ve alt boyutlarına ilişkin algılanan mutluluk düzeylerinin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Öğretmenlerin Alt Boyutlar ile Birlikte Örgütsel Mutluluk Düzeylerine İlişkin Analizleri

Alt Boyutlar	n	\bar{X}	S
Olumlu duygular	297	2,86	,92
Olumsuz duygular	297	3,69	,77
Potansiyelin gerçekleşmesi	297	3,67	,74
Toplam	297	3,43	,67

Tablo 2’deki bulgular doğrultusunda araştırmaya katılan öğretmenlerin genel örgütsel mutluluk ortalaması ($\bar{X}=3,43$) olması sebebiyle “yüksek” düzeyde olarak karşımıza çıkmaktadır. Olumlu duygular boyutunda ($\bar{X}=2,86$) örgütsel mutluluk düzeyi “orta” olarak değerlendirilmektedir. Olumsuz duygular ($\bar{X}=3,69$) ve potansiyelin gerçekleşmesi ($\bar{X}=67$) boyutunda ise örgütsel mutluluk “yüksek” düzeydedir.

2-Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları arasında cinsiyete, medeni duruma, okul türüne, yaşa ve kıdeme göre anlamlı farklılık var mıdır ?

Araştırma sorusu çerçevesinde öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları arasında cinsiyete, medeni duruma ve okul türüne göre anlamlı farklılık olup olmadığının bulgusuna ulaşabilmek amacıyla t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

Öğretmenlerin Örgütsel Mutluluk Düzeylerinin Cinsiyet ve Medeni Durum ve Okul Türüne Göre t testi Sonuçları

Demografik Özellikler	Kategori	n	\bar{X}	S	t	sd
Cinsiyet	Kadın	159	3,44	,64	,522	295
	Erkek	138	3,40	,69		
Medeni Durum	Evli	218	3,42	,69	-,054	295
	Bekar	79	3,43	,60		
Okul türü	İlkokul	165	3,46	,62	1,102	295
	Ortaokul	132	,062	,72		
Toplam		297	3,43	,67		

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre [$t_{(295)} = .522, p>0.05$] anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Medeni durum değişkeninde [$t_{(295)} = -.054, p>0.05$] de anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Öğretmenlerin ilkökul veya ortaokulda görev yapıyor olmasıyla örgütsel mutlulukları arasında

[$t_{(295)} = 1.102$, $p > 0.05$] olması sebebiyle anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Ayrıca tüm değişkenlerdeki grupların örgütsel mutluluk ortalamaları yüksek düzeyde bulunmuştur.

Öğretmenlerin örgütsel mutluluk algılarının yaş değişkenine göre anlamlı farklılık durumunu tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmış olup sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

Öğretmenlerin Örgütsel Mutluluk Düzeylerinin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması (ANOVA)

Öğretmen sayısı	n	\bar{X}	S	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p
20-30 yaş arası	132	3,42	,62	Gruplar arası	,519	3	,173	,382	,766
31-40 yaş arası	110	3,44	,72	Gruplar içi	132,674	293	,453		
41-50 yaş arası	50	3,37	,67	Toplam	133,194	296			
51 yaş ve üzeri	5	3,68	,66						
Toplam	297	3,43	,67						

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeylerinin yaş gruplarına göre karşılaştırılması sonucunda 20-30 yaş grubu, 31-40 yaş grubu ile 51 ve üzeri olan yaş grubunun “yüksek” düzeyde olduğu görülmektedir. 41-50 arası yaş grubu ise “orta” düzeyde örgütsel mutluluk ortalamasına sahip olarak belirtilebilir. Buna karşın bu gruplar arasında [$F_{(3-293)} = .382$, $p > 0,05$] sonucundan dolayı anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluk algılarının kıdem değişkenine için anlamlı bir farklılık olup olmadığını araştırmak amacı ile ANOVA testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Öğretmenlerin Örgütsel Mutluluk Düzeylerinin Kıdem Gruplarına Göre Karşılaştırılması (ANOVA)

Kıdem	N	\bar{X}	S	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p
0-5 yıl	115	3,44	,64	Gruplar arası	,253	3	,084	,186	,906
6-10 yıl	76	3,42	,64	Gruplar içi	132,941	293	,454		
11-19 yıl	68	3,38	,79	Toplam	133,194	296			
20 yıl ve üzeri	38	3,47	,55						
Toplam	297	3,43	,67						

Tablo 5 incelendiğinde 0-5 yıl ($\bar{X} = 3,44$), 6-10 yıl ($\bar{X} = 3,42$), 20 yıl ve üzeri ($\bar{X} = 3,47$) mesleki kıdeme sahip olan grupların ortalaması “yüksek”; 11-19 yıl ($\bar{X} = 3,38$) mesleki kıdeme sahip olan grubun ortalaması ise “orta” düzey olarak nitelendirilmiştir. Tablo 5’te yer alan veriler doğrultusunda F ,186 değeri 3-293 serbestlik derecesinde $p > 0,05$ olduğu için öğretmenlerin örgütsel mutluluğu, kıdeme göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

3- Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları arasında fiziki donanım ile teknolojik yeterliğin olup olmaması durumuna göre anlamlı farklılık var mıdır ?

Öğretmenlerin, algıladıkları örgütsel sessizlik düzeyi ile okulun fiziki yapısı ve teknolojik açıdan yeterli görüp görmemeleri arasındaki farkın varlığının tespiti için gerekli olan tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Öğretmenlerin Örgütsel Mutluluk Düzeylerinin Okulun Fiziki Donanımı ve Teknolojik Açıdan Yeterliği Hakkındaki Görüşlerine Göre ANOVA testi sonuçları

Okulu fiziki donanım ve	N	\bar{X}	S	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p

teknolojik
açıdan
yeterli
görüyor
musunuz?

Evet	41	3,74	,58	Gruplar arası	9,296	2	4,618	10,953	,000
Kısmen	130	3,51	,64	Gruplar içi	123,958	294	,422		
Hayır	126	3,24	,67	Toplam	133,194	296			
Toplam	297	3,43	,67						

Tablo 6 incelendiğinde buldukları okulu fiziki donanım ve teknolojik açıdan değerlendirip yeterli görüyorum (evet) diyenler ($\bar{X}=3,74$) ile “yüksek” düzeyde örgütsel mutluluk ortalamasına sahip olarak görülmektedir. Hayır diyen grup ise ($\bar{X}=3,24$) ortalama ile “orta” düzeyde örgütsel mutluluk düzeyindedir. [$F_{(2-294)} = 10.953, p < .05$] değerleri neticesinde okulun fiziki donanımı ve teknolojik açıdan yeterliği hakkındaki görüşlerine göre örgütsel mutlulukları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Farklılığın kaynağını tespit etmek için Post Hoc analizlerinden olan LSD testi uygulanıp Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Post Hoc Analizi Sonuçları

	(I)Görüşler	(J)Görüşler	Ortalama fark	Std. hata	p
		Kısmen	0,2356	0,1163	,044
	Evet	Hayır	0,5007	0,1167	,000
LSD	Kısmen	Evet	-0,2356	0,1163	,044
		Hayır	0,2651	0,0811	,001
	Hayır	Evet	-0,5007	0,1167	,000
		Kısmen	-0,2651	0,0811	,001

Tablo 7’ye bakıldığında uygulanan çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin okulun fiziki yapısının ve teknolojik donanımının yeterli olup olmadığı sorusunun cevabına evet-kısmen-hayır diyen gruplar arasında anlamlı farklılık vardır. Bu durumda evet diyenlerin ortalaması ($\bar{X}=3,74$) yüksek düzey olarak değerlendirilmiştir. Evet diyen gruptan, hayır diyen gruba doğru örgütsel mutluluk düzeyinde azalma vardır. Hayır diyenlerin ortalaması ($\bar{X}=3,24$) ise orta düzey olarak nitelendirilmiştir.

4- Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları arasında sendika üyeliği olup olmamasına göre anlamlı farklılık var mıdır ?

Katılımcıların algıladıkları örgütsel mutluluk düzeyleri ile herhangi bir sendikaya üyeliğinin olup olmaması durumu arasındaki fark analizleri bağımsız örneklem t testi ile gerçekleştirilmiş ve sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8

İlkokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Düzeylerinin Sendika Üyeliğine Göre t-testi sonuçları

Sendika Üyeliği	n	\bar{X}	S	t	sd	p
Var	150	3,42	,65	-,120	295	,509
Yok	147	3,43	,69			
Toplam	297	3,43	,67			

Tablo 8'deki veriler doğrultusunda herhangi bir sendikaya üyeliği olan ($\bar{X}= 3,42$) ya da olmayan ($\bar{X} = 3,43$) öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeyleri “yüksek” olarak belirtilebilir. Ancak ($t_{(295)} = -,120, p>0,05$) değerlerinden dolayı örgütsel mutluluk ile sendika üyeliği arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

5- Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluğa ilişkin algıları arasında karar alınırken görüşüne başvurulmanın olup olmamasına göre anlamlı farklılık var mıdır ?

Katılımcıların örgütsel mutluluk düzeyleri ile okulda herhangi bir karar alınırken kişilerin görüşlerine başvurulması durumunun olup olmamasına göre fark analizlerinin yapılabilmesi için gerekli olan tek yönlü varyans (ANOVA) testi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9

Öğretmenlerin Örgütsel Mutluluk Düzeyine göre görüşlerinin alınması arasında ANOVA testi

Okulda karar alınırken görüşünüze başvurulur mu? ?	<i>n</i>	\bar{X}	S	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Evet	117	3,67	,66	Gruplar arası	16,281	2	8,140	20,470	,000
Kısmen	145	3,35	,56	Gruplar içi	116,913	294	,398		
Hayır	35	2,93	,74	Toplam	133,194	296			
Toplam	297	3,43	,67						

Tablo 10 incelendiğinde okulda karar alınırken görüşüne başvurulmayan (evet) gruptan, görüşüne başvurulmayan gruba doğru örgütsel mutluluk ortalamaları azalmaktadır. [$F_{(2-294)} = 20.470, p < .05$] olduğu için anlamlı gruplar arasında anlamlı farklılık bulunduğu gözlenmektedir. Karşımıza çıkan farklılıkların hangi gruplardan kaynaklı olduğunu belirleyebilmek adına LSD testi yapılmış ve Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11

Post Hoc Analizi Sonuçları

(I)Görüşler	(J)Görüşler	Ortalama fark	Std. hata	<i>p</i>
Evet	Kısmen	0.3215	0.0783	,000
	Hayır	0.7351	0.1214	,000
LSD Kısmen	Evet	-0.3215	0.0783	,000
	Hayır	0.4135	0.1187	,001
Hayır	Evet	-0.7351	0.1214	,000
	Kısmen	-0.4135	0.1187	,001

Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptayabilmek için yapılan çoklu karşılaştırma testi sonucunda bütün gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okullarda karar alınırken görüşüne başvurulması konusunda evet (görüşüm alınıyor) diyenlerin ortalaması ($\bar{X}=3,67$); kısmen diyenlerin ortalaması ($\bar{X}=3,35$); hayır diyenlerin ortalaması ise ($\bar{X}=2,93$) olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda evet diyenlerin lehine bir farklılık söz konusudur.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada, öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeylerine göre çeşitli demografik değişkenler ve görüşleri doğrultusunda incelemeler yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç

doğrultusunda ilk olarak araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeyleri hesaplanmış ve sonuç ($\bar{X}=3,43$) genel ortalama doğrultusunda “yüksek” düzeyde bulunmuştur.

Tösten, Avcı ve Şahin’in (2017) araştırmasında araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeyleri “yüksek” olarak bulunması araştırmamız sonucuyla benzerlik göstermektedir. Bulut’un (2015) araştırması sonucunda da ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeylerinin ekonomik koşullar boyutunda “düşük” düzeyde çıkmasına rağmen, diğer tüm alt boyutlarda “yüksek” düzeyde olduğu raporlaştırılmıştır. Örgütsel mutluluğun içindeki kavram olarak nitelenen işte doyum (Fisher, 2010) kavramı üzerinde çalışan Günbayı’nın (2001) araştırmasında da öğretmenlerin iş doyumları düzeyleri bütüne bakıldığında “yüksek” olarak değerlendirilmiştir. İlköğretim okullarında araştırma yapan Şahin (2013) ise, öğretmenlerin iş doyumlarını özellikle ücret ve yönetsel konularda “kısmen doyumlu” düzeyde; Ayan, Kocacık ve Karakuş (2009) çalışmasında ise “orta” düzeyde olduğu belirtilmiştir.

Araştırmadaki bulgular ekseninde öğretmenlerin örgütsel mutluluğunun, cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılığa sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Kadın ile erkeklerin ölçek genelinde puan ortalamalarının arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiş, literatürde de bulgumuzu destekleyen çalışmalara rastlanmıştır (Erdem ve Demirel, 2009; Sargent ve Hannum, 2005; Şahin, 2013; Ayan vd., 2009; Koruklu, Feyzioğlu, Kiremit ve Aladağ, 2013). Böylece yalnızca cinsiyet değişkenine bakılarak örgütsel mutluluğun açıklanamaz olduğu tarafımızca belirtilmektedir. Ancak literatürde kadın ve erkeklere göre anlamlı farklılıklar olduğunu belirten araştırmalara da rastlanmış; genel olarak kadınların mutluluklarının erkeklere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Kumaş ve Deniz, 2010; Lu, 2000; Poopanit, 2008; Tingaz, 2013). Buna karşın, Düzgün (2016) ise erkeklerin kadınlardan daha yüksek düzeyde mutluluğa sahip olduğunu aktarmıştır. Ortaya çıkan bu çelişkinin sebebinin araştırmanın gerçekleştirildiği örneklem grubunun kültürü, yaşadığı yeri ve çalışma şartlarıyla da ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmadaki analizler sonucunda öğretmenlerin algıladıkları örgütsel mutluluk düzeyleri ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Evli olan bireylerin bekarlara göre örgütsel mutluluğunda farklılaşma görülmemiştir. Araştırmamız sonuçlarıyla benzer olan çalışmalar mevcuttur (Ayan vd., 2009; Gürbüz, 2008; Habibzadeh ve Allahviridiyani, 2011; Düzgün, 2016; Moçoşoğlu ve Kaya, 2018). Ancak bu bulgulara karşı olarak mutlu olduğunu ifade eden bireylerin daha çok evli bireyler olduğunu ileri süren araştırmalar da mevcuttur (Atay, 2012; Canbay, 2007; Tingaz, 2013). Ortaya çıkan bu bulguların zıtlığı sonucunda genelleme yapmak zorlaşmaktadır.

Bu araştırma kapsamında öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeylerinin çalıştıkları kurumun ilkökul veya ortaokul olmasına göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu durumda okul türü değişkeninin örgütsel mutluluk kavramını açıklayamadığı söylenebilir. Ancak ortalamalara bakıldığında ilkökulda çalışan öğretmenlerin ($\bar{X}=3,46$) ile “yüksek” düzeyde örgütsel mutluluğa sahip olduğu belirtilebilir. Buna karşın ortaokulda çalışan öğretmenlerin ortalaması ($\bar{X}=3,38$) ile anlamlı bir fark olmamasına rağmen “orta” düzey olarak yorumlanmaktadır. Bununla birlikte okul türüne göre örgütsel mutluluğun anlamlı farklılık gösterdiğini bulgulayan çalışmalar da mevcuttur (Kumaş ve Deniz, 2016; Moçoşoğlu ve Kaya, 2018).

Araştırmada kullanılan bir diğer değişken olan öğretmenlerin mesleki kıdemleri ile algılanan örgütsel mutluluk düzeyi arasında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Bu araştırmadaki bulgularla benzer bulgulara sahip olan çalışmalar bulunmaktadır (Koruklu vd., 2013; Gürbüz, 2008). Ancak meslekte 1 yıldır çalışanların diğer çalışma sürelerine sahip olan bireylere göre daha mutlu olduğunu ileri süren araştırmalar da vardır (Ayan vd. 2009; Kumaş ve Deniz, 2010; Bulut, 2015). Düzgün (2016) ise tezinde çalışma süresinin artmasıyla öğretmenlerin yaşadığı mutluluk düzeylerinin de arttığını belirterek farklı bir bulgu ortaya koymuştur. Araştırmamız kapsamında 20 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan öğretmenlerin en yüksek ortalama değerine sahip olduğu görülmüştür. Ancak diğer araştırmalara bakıldığında görülene göre, mesleğin ilk yıllarında öğretmenler oldukça hevesli ve mutlu olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırma kapsamında incelenen bir diğer demografik özellik de yaş değişkenidir. Öğretmenlerin örgütsel anlamda mutluluk algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Şahin (2013) ve Gürbüz 'ün (2008) bulgularını destekleyen sonuçlara ulaşılmış olmamıza rağmen, literatürde bu bulgunun tersi olarak yaşın örgütsel mutluluğa göre fark gösteren bir değişken olduğunu ortaya koyan araştırmalar da vardır (Günbayı, 2001; Koruklu vd., 2009; Düzgün, 2016; Ayan vd, 2013; Kumaş ve Deniz, 2010; Poopanit, 2008). Yaş gruplarına bakıldığında 51 yaş ve üstü olan grubun ortalamasının diğerlerine göre "yüksek" düzeyde olduğu, ancak 20-30 yaş aralığının da "yüksek" değere sahip olduğu söylenebilir. Bu noktada Blanchflower ve Oswald (2008) tarafından 500.000 kişi ile gerçekleştirilen mutluluk araştırmasında U bükümü etkisinden bahsedilebiliriz. U bükümü etkisine göre düşük yaş gruplarında mutluluk algısı yüksek iken; orta yaşlara doğru mutluluk azalmakta ve yüksek yaş gruplarında tekrar artış olmaktadır.

Bu çalışmada yer alan anket sorularına göre yapılan analizler sonucunda öğretmenlerin örgütsel mutlulukları ile fiziki donanım ve teknolojik yeterlilik hakkındaki görüşleri konusunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılık tüm gruplar arasındadır. Fark; evet, fiziki donanım ve teknolojik yeterlilik yeterli diyenlerin lehinedir. Bir diğer deyişle; okulun fiziki donanımı ve teknolojik yeterliliği öğretmenler tarafından yeterli görüldüğünde öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeyleri daha yüksek olmaktadır denilebilir.

Chukwuemeka (2013), okulun fiziki yapısının okul ikliminde önemli yeri olduğunu belirtmesi bulgumuzu desteklemektedir. Yine Döş (2013) mutlu okulların özelliklerinden bahsederken öğrenciye göre oluşturulmuş okulun fiziksel yapısının da bu konuda etkili olduğunu belirtmektedir. O hâlde mutlu öğretmenler, öğrenciler ve sonucunda mutlu bir örgüte ulaşmak için fiziki yapı da dikkate alınacak hususlar arasında yer almalıdır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeylerinin sendika üyeliği olup olmaması durumuna göre ortalamalar arasında ve istatistiksel olarak da farklılığı bulunmadığı tespit edilmiştir. Sendikal faaliyetlerin okullarda yaşanan mutluluk durumunu açıklayabilen bir değişken olmadığını söylemek mümkündür.

Bu araştırma kapsamında yer alan öğretmenlerin okullarında karar alınırken görüşlerine başvurulup başvurulmama konusundaki görüşleri ile örgütsel mutluluk algıları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu fark tüm gruplar (evet-kısmen-hayır) için geçerlidir. Fark, hayır diyenlerin aleyhinedir. Çünkü hayır diyenlerin örgütsel mutluluk düzeyleri, evet ve kısmen diyenlere göre düşük çıkmıştır. Örgütsel mutluluğu en yüksek çıkan grup evet diyen ($\bar{X}=3,67$) gruptur. Bu kapsamda öğretmenlerin yönetimde söz hakkına sahip olabilmesi, karar alınırken fikrine danışılması öğretmenleri örgütsel olarak mutlu eden bir durumdur denilebilir.

Sonuç olarak çeşitli kişisel bilgilerin örgütsel mutluluk üzerinde etkili olduğu, ancak araştırmamızın bulguları ekseninde fiziki donanım, teknolojik yeterlilik, karar alınırken görüş alma gibi durumların da önemli olduğu görülmektedir. Eğitim yöneticilerin ve söz konusu kavram ile ilgili araştırma yapanların kişisel bilgilerden çok iş yerlerindeki işleyişlere yönelik araştırma yapmaları önerilmektedir. Demokratik ortam oluşturmak, sıcak bir örgüt iklimi sağlamak tüm örgütlerde olduğu gibi okullarda da iletişimi kuvvetlendirip mutluluğu artıracak bir etkiye sahiptir. Bu kapsamda eğitim adına herhangi bir değişikliğe gidilmeden önce öğretmenlerden de fikir alınması, öğretmenleri kendilerini mutlu ve değerli hissettirmektedir.

Kaynakça

- Abraham, S. (2015). Factors influencing workplace happiness among employees in software companies in Bangalore. *International Journal of Research in Applied Management Science & Technology*, 2(1).
- Arslan, Y. ve Polat, S. (2017). Örgütsel mutluluk ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 23(4), 603-622.

- Atay, B. (2012). *Happiness in east Europe in comparison with Turkey*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ayan, S., Kocacık, F. ve Karakuş, H. (2009). Lise öğretmenlerinin iş doyumunu düzeyi ile bunu etkileyen bireysel ve kurumsal etkenler: Sivas merkez ilçe örneği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 18-25.
- Blanchflower, D.G. ve Oswald, A.J. (2008). Is well-being U-shaped over the life cycle?. *Social Science & Medicine*, 66(8), 1733-1749.
- Bogler, R. (2001). The influence of leadership style on teacher job satisfaction. *Educational Administration Quarterly*, 37(5), 662-683.
- Bulut, A. (2015). *Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel mutluluk algularının incelenmesi: Bir norm çalışması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Canbay, S. (2007). *İlköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin iş doyum ve denetim odağı ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Chukwuemeka, O. (2013). Environmental influence on academic performance of secondary school students in port harcourt local government area of rivers state. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 14(12), 34-38.
- Diener, E., ve Seligman, M. (2002). Very happy people. *American Psychological Society*, 13(1), 81-84.
- Döş, İ. (2013). Mutlu okul. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 265-280.
- Düzgün, O. (2016). *Ortaokulda görev yapmakta olan öğretmenlerin mutluluk düzeyleri ile sınıf yönetimi becerileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Erdem, A.R. ve Demirel, F. (2009). Sınıf öğretmenlerinin “denetim” boyutuna ilişkin iş doyum düzeyi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 1(4), 44-61.
- Ertong, C. (2018). *Okullarda öğretmenlerin örgütsel mutluluğunu etkileyen faktörlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Fisher, C. D. (2010). Happiness at work. *International Journal of Management Reviews*, 12(4), 384-412.
- Frey, B.S. ve Stutzer, A. (2003). Testing theories of happiness, working paper series. *Institute for Empirical Research in Economics, University of Zürich*, 147, 1-23.
- Günbayı, İ. (2001). İlköğretim okulu öğretmenlerinin iş doyumunu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 1(2), 93-112.
- Gürbüz, Z. (2008). *Kars İlinde görevli okul öncesi öğretmenlerinin iş tatmin düzeyleri ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Habibzadeh, S. ve Allahviridiyani, K. (2011). Effects of economic and non economic factors on happiness on primary school teachers and Urmia University professors. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 30, 2050-2051.
- Koruklu, N., Feyzioğlu, B., Özenoğlu-Kiremit, H. ve Aladağ, E. (2013). Öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(25), 119 – 137.
- Kumaş, V. ve Deniz, L. (2010). Öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 32, 123 – 139.
- Lu, L. (2000). Gender and conjugal differences in happiness. *Journal of Social Psychology*, 140(1), 132-141.

- Moçoşoğlu, B. ve Kaya, A. (2018). Okul yöneticileri ve öğretmenlerin örgütsel sessizlik ile örgütsel mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki: Şanlıurfa ili örneği. *Harran Maarif Dergisi*, 3(1), 52-70.
- Nazlı, M. (2015). *Hizmet sektöründe kurumsal yönetimin işte mutluluk üzerine etkisi*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Paschoal, T. ve Tamayo, A. (2008). Construção e validação da escala de bemestar no trabalho. *Avaliação Psicológica*, 7(1), 11-22.
- Poapanit, A. (2008). *Happiness at work index of personnel of the Office of the Rector Thammasat University*. Master's Thesis, Faculty of Social Administration, Thammasat University.
- Pryce-Jones, J. (2011). *Happiness at work*. Maximizing Your Psychological Capital For Success. John Wiley and Sons.
- Sargent, T. ve Hannum, E. (2005). Keeping teachers happy: Job satisfaction among primary school teachers in rural Northwest China. *Comparative Education Review*, 49(2), 173-204.
- Sousa, J.M.D. ve Porto, J.B. (2015). Happiness at work: Organizational values and person-organization fit impact. *Paidéia (Ribeirão Preto)*, 25(61), 211-220.
- Şahin, İ. (2013). Öğretmenlerin iş doyumu düzeyleri. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 142-167.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics* (sixth ed.). Boston: Pearson.
- Tingaz, E. O. (2013) *Beden eğitimi ve spor öğretmenliği ile bazı öğretmen adaylarının duygusal zekâ ve mutluluklarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tösten, R., Avcı, Y.E. ve Şahin, E. (2017). The relations between the organizational happiness and the organizational socialization perceptions of teachers: The sample of physical education and sport. *European Journal of Educational Research*, 7(1), 151-157.

İLKOKULDA GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL SESSİZLİK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: ŞANLIURFA İLİ ÖRNEĞİ

AN INVESTIGATION OF TEACHERS' VIEWS ON ORGANIZATIONAL SILENCE LEVELS IN PRIMARY SCHOOL: THE SAMPLE OF ŞANLIURFA PROVINCE

Banu MOÇOŞOĞLU

Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi,
banumocosoglu@windowslive.com

Ahmet KAYA

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, akaya574@hotmail.com

Özet

Örgütlerde iletişim kadar sessizlik de önemli bir yer tutmaktadır. İletişimin bir süreç olarak kabul edildiği günümüzde, örgütsel sessizlik de bir süreç dahilinde ortaya çıkmaktadır. Bireylerin örgüt içerisinde çeşitli sebeplerden dolayı kasıtlı olarak susmayı tercih etmesi, örgütsel sessizlik olarak tanımlanmaktadır. Sonuçta; olumlu da olsa olumsuz da olsa örgüt içerisindeki her olgunun bir geçmişi vardır. Kavramların ne olduğunu bilmek, olası problemleri önceden tahmin edebilmeyi artırmaktadır. Bu sebeple, örgütsel bağlamda bireylerde ortaya çıkan sessizlik ürününün nasıl oluştuğunu bilmek de önlemek adına büyük bir adım olarak değerlendirilmektedir. Yöneticilerin ve örgüt üyelerinin, örgüt düzeyinde oluşan sessizliği bir problem olarak algılamaları ve bu kavramın üzerine yoğunlaşarak çözüm üretme yoluna gitmeleri örgüt sağlığı açısından faydalı bir girişim olacaktır. Literatürdeki bu çalışmalar daha sağlıklı ve iletişim kanalları sağlam olan örgütlerin oluşması adına önemli görülmektedir. Sessizliğin yaygınlaşarak örgütte genel bir hava olarak yer aldığı okullarda gelişim, değişim ve yenileşmeden bahsetmek çok mümkün olmamakta; intikam, sinizm, dedikoduyu beraberinde getirmektedir. Eğitim yuvalarının yardımlaşma, dayanışma ve iletişim yoluyla daha ileri seviyeye gelebileceği bir gerçektir. Bu durumda ses ve sessizlik konusu örgütsel anlamda önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı; ilkokulda görev yapan öğretmenlerin görüşlerine göre örgütsel sessizlik düzeylerinin incelenmesidir. Araştırmada kullanılan ölçek Kahveci ve Demirtaş (2013) tarafından geliştirilen Örgütsel Sessizlik Ölçeği (ÖSÖ)'dir. Araştırma, Şanlıurfa ilinin merkez ilçelerindeki 14 resmi ilkokulda görev yapan 196 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızda algılanan örgütsel sessizlik düzeyinin çeşitli değişkenlere göre analizleri yapılmıştır. Yapılan fark analizleri bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi ANOVA ile gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin sessizlik algıları tüm alt boyutlarda incelenip genel örgütsel sessizlik "orta" düzey şeklinde bulgulanmıştır. Bu çalışmada cinsiyet, medeni durum, kıdem ve yaş değişkenlerinin dışında öğretmenlere sorulan üç adet soru bulunmaktadır. Bu sorular; okulun fiziki donanım ve teknolojik açıdan yeterli olup olmadığı, okul yönetimince uygulanan ve algılanan yönetim stiline ne olduğu ve araştırmaya katılanların sendika üyeliğinin bulunup bulunmadığıdır. Algılanan örgütsel sessizlik düzeylerinin okuldaki fiziksel ve teknolojik donanımın yeterliliği, yönetim stili görüşlerine göre anlamlı farklılık bulunurken; sendika üyeliğine göre ise anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Örgütsel sessizlik, ilkokul öğretmenleri, sessizlik.

Giriş

İnsan ve eğitim ikilisi önemli ve etkileşim içerisinde olan kavramlardır. Toplumumuzda insanların eğitim yoluyla formal ya da informal yapılar içerisinde davranışların kazandırıldığı

çok önemli bir örgüt olarak okullar da insanların ve insani ilişkilerin en çok yaygın olduğu, iletişim süreçlerinin fazlasıyla ön planda olduğu ortamlardandır. Tam da böyle olan örgütlerdeki üyelerin bilgisi olduğu halde susması, konuşmaması, sessizliği istedik olarak tercih etmesi ve düşüncelerini dile getirmemesi sosyal bir varlık olan insanın ve genel çerçevede örgütün gelişimini, yenileşmesini ve öğrenmesini zorlaştırmaktadır.

Kolektif bir biçimde düşünüldüğünde ‘örgütsel sessizlik’ olarak ele alınan bu kavram literatürdeki çeşitli tanımlar doğrultusunda işgörenlerin bildikleri bilgileri üstlerinden kasıtlı bir şekilde saklaması, paylaşmaması durumudur (Morrison ve Milliken, 2000; Dyne, Ang ve Botero, 2003; Vakola ve Bouradas, 2005; Çakıcı, 2007). Örgütsel sessizliğin; işgören sessizliği, çalışan sessizliği, sessizleşme gibi kelimelerle de aynı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.

Başka bir tanımda ise çalışan sessizliği, örgütteki bireylerin ortaya çıkan sorunlar ve yenileştirmeler ile ilgili bilgi, istek ve fikirlerini açığa çıkarmamaları ve bunun örgütteki diğer üyelerce yaşanmasıdır (Arlı, 2013). İş görenlerce karşılaşılan bir probleme karşı çözüme yönelik veya değil, düşünülenleri ve hissedilenleri dile getirmediğinde örgütsel sessizlik ortaya çıkmaktadır (Slade, 2008; Henriksen ve Dayton, 2006). Başka bir deyişle; bireyin bulunduğu örgüt içerisinde bildiği bir konu hakkında kendi içine konuşması, dış çevresine ve özellikle yönetime bildiklerini, düşündüklerini açıklamaması durumunun örgütte ortak bir davranışa dönüşmesi örgütsel sessizliği ortaya çıkarmaktadır.

Örgüt içerisinde sessizliğin mutlak bir şekilde karamsar bir kavram olduğu konusunda ikili durumlar mevcuttur. Çünkü örgüt içerisinde herkesin dilediği an aklına her geleni söyleyebilecek olması düşüncesi de aslında bir karmaşıklığa işaret etmektedir (Çakıcı, 2010). Sağlıklı bir iletişim için gerekli olan zamanda susulması ve karşı tarafın da anlattıklarının dinlenilmesi gerektiği belirtilmektedir (Bağ ve Ekinci, 2018). Fakat, bu sessizlik iklimi; örgüt yararı için konuşmak söz konusu olduğunda oluşuyorsa sorun teşkil etmeye başlamaktadır.

Örgütsel sessizliğin hâkim olduğu örgütlerde çalışanlar “İstediyini söyleyen, istemediyini işitir.” atasözündeki gibi düşünüp çeşitli korku kültürü ile kendi kabuğuna çekilip sessizliğe bürünmüştür. Yönetimler çeşitli iletişim ağlarına sahip olsalar da çalışanların yönetime veya örgüte karşı güvensizliği, korkuları ve çeşitli endişeleri sonucunda örgütte ses çıkarmaları engel teşkil etmektedir (Vakola ve Bouradas, 2005). Böylece aslında örgüt içerisinde mevcut sorunu çözebilecek yeterliliğe, yeteneğe veya kapasiteye sahip olan çalışanın bilgi ve tecrübelerini gizlemesi, sessizliği tercih etmesi ile sonuçlanabilmektedir (Pinder ve Harlos, 2001). Bu da okulun gelişimini, örgütsel öğrenmeyi, örgütsel yaratıcılığı ve örgütsel mutluluğu azaltabilecek bir durumdur (Moçoşoğlu ve Kaya, 2018). Sessizliğin çok fazla olduğu okullarda örgütsel dedikodu, örgütsel sinizm gibi olumsuz boyutlarda da artışa sebep olabilir.

İşgören sessizliği kavramını geliştiren Pinder ve Karlos (2001), *sineye çekme* ve *kabullenme* davranış biçimi olmak üzere iki türünün olduğunu belirtmiştir. Pinder ve Karlos’un bu çalışmasının ardından Van Dyne, Ang ve Botero (2003) sessizlik ve sesini çıkarma davranışları ekseninde *kabullenici sessizlik*, *korunma amaçlı sessizlik* ve *koruma amaçlı sessizlik* olmak üzere üç türe ayırmıştır. *Kabullenici sessizlik*; bireyin ifade ettiği fikirlerinin ardından hiçbir sonucun değişmeyeceği düşüncesi ile mevcut durumu kabul edip suskunluğu tercih etmesi anlamına gelmektedir (Durak,2018; Çakıcı, 2010). Konuştuğunda olumsuz tepkiler alan işgören bir daha konuşmak istemeyerek durumu kabul edecek ve öğrenilmiş çaresizliğe bürünecektir (Durak, 2018). *Korunma amaçlı sessizlik*; bireyin kendisini olası tehditlere karşı koruma güdüsüyle bilgi, fikir ve düşüncelerini açıklamamasıdır (Dyne vd., 2003; Çakıcı, 2010; Alparlan ve Kayalar, 2012). *Koruma amaçlı sessizlik* ise; kişisel çıkarlardan çok diğer insanlar veya örgütün faydası adına bilgi, fikir ve düşüncelerin paylaşılmamasıdır (Dyne vd., 2003; Çakıcı, 2010; Durak, 2018).

Belirtilen bu türler dahilinde bireylerin sessizliği seçmesi onların bazı durumlardan memnun olmadığını ama kabullenemediği şeylerin de olduğunu göstermektedir (Kahveci ve Demirtaş, 2013). İşgörenler bu gibi durumlarda kendi istekleriyle sessizliği seçebildikleri gibi, yönetimdekilerin çeşitli baskıları doğrultusunda da sessizlik davranışı sergileyebilmektedirler. Bu durum sessiz kalma ve sessiz bırakılma şeklinde boyutlandırılmıştır. *Sessiz bırakılma*; 'susturulma' (Blackman ve Sadler-Smith, 2009) olarak karşımıza çıkan boyut, bireyin kendi isteğiyle olmayan bir durumdur. Adeta bireyin ses çıkarma durunu engellemek için taciz söz konusudur. Bu bazen sözlü, bazen de yazılı olabilmektedir. *Sessiz kalma*; kişinin kendi isteğiyle gizli tuttuğu bilgilerdir. Bireye göre bu boyutta konuşulmaması gereken veya konuşulabilir konular vardır. Hangisini seçeceğine ilişkin kararı, birey kendisi verir ve ona göre hareket eder.

Bu kapsamda örgütlerde sessizleşme kendiliğinden ve birden bire oluşmamakta (Ballı ve Çakıcı, 2016), birtakım nedenler sonucunda istendik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenler, örgütlerin iyileştirilme süreci için araştırmaya değer görülmektedir. Araştırmacılar örgütlerde bireylerin sessizleşmesine sebep olan nedenleri genel olarak *bireysel faktörler* (kendine güvensizlik, deneyimsizlik vb.), *yönetimsel faktörler* (yöneticinin korku kültürü oluşturması, yöneticinin en iyi ben bilirim tavrı, dönütlerin olumsuz olması vb.) ve *örgütsel faktörler* (örgüt ikliminin soğuk olması, ast-üst ilişkisinde sert sınırlar, iletişimin sınırlılığı vb.) (Pinder ve Harlos, 2001; Premeaux, 2001) olarak sınıflandırma yapmışlardır.

Bireylerin sessizliğe yönelmesinin bir diğer sebebi de sürekli şikâyet veya itiraz eden biri olmaktan çekinmeleri, meslektaşları ve aslarıyla ters düşmek istememeleri olabilmektedir (Alparslan ve Kayalar, 2012; Çakıcı, 2010; Durak, 2018). Bir iş yerinde yönetici, çalışanın dile getirdiği bir fikirden dolayı onu yargıladıysa; kişi özgüvenini kaybedecek, kendisini ezilmiş hissedecektir. Dolayısıyla bir daha fikrini paylaşımaya çekinecektir. Aynı zamanda kurulmuş olan bazı dernekler, sendikalar, etnik köken ayrımı yapan birtakım gruplar sessizliğin oluşumuna zemin hazırlayabilmektedir (Daşçı ve Cemaloğlu, 2016). Bu şekilde ortaya çıkabilen sessizlik, örgüt için oldukça önemli olan bilgilerin yönetim kanallarında akışını engelleyip problemlerin çözümünü kısıtlayabilmektedir.

Türkiye'de gerçekleştirilen örgütsel sessizlik araştırmalarının literatürüne baktığımızda büyük çoğunluğunun eğitim sektöründe gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır (Yeşilaydın ve Bayın, 2015). Yapılan araştırmaların (Demirtaş ve Nacar, 2018; Önder, 2017; Kahveci, 2010; Paşa ve Negiş-Işık, 2017; Şahin ve Yalçın, 2017; Aydın, 2016; Gencer, 2018) taranması özellikle son yıllarda eğitim sektöründe örgütsel sessizlik kavramının araştırıldığı bilgisi bu bulguyu doğrular niteliktedir. Eğitim sektöründe bu konuya ilişkin yönelim sözkonusu iken, ilkokullarda gerçekleştirilen çalışmalar sınırlı sayıda bulunmaktadır (Arlı, 2013). Eğitim sektöründeki çalışanların örgütsel sessizlik düzeylerinin ve bu düzeye etki eden değişkenlerin ortaya çıkarılması; sessizliğin önüne geçilmesine ve oluşabilecek sorunların asgari düzeye düşürülmesine katkı sağlayacaktır.

Eğitimin temel sac ayaklarından olan öğretmenlerin; öğrencilere ses çıkarmayı, iletişimi öğretmenlerin kendileri olmaları ve onların işleri ile ilgili konularda sessizliği tercih etmesinin sebeplerinin ortaya çıkarılması Türkiye'de ve dünya çapında ilgi çeken bir konu olmaya devam etmektedir. Konunun derinlemesine incelenmesi ve problemin kaynağına inip çözümler aranması adına bu çalışma literatüre katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu araştırma neticesinde, hangi değişkenlerin sessizlik olgusu konusunda ne kadar etkilendiğini görmek, ilkokulda çalışan eğitim yöneticilerinin yönetimsel anlamda daha emin adımlar atmasında yardımcı olacaktır. Mevcut tabloyu açığa çıkarması ve alınabilecek tedbirlere yönelik çalışmalara ışık tutacak olması dolayısıyla yapılan bu araştırma bu anlamda önemli görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı; ilkokulda çalışan öğretmenlerin örgüt içerisinde yaşadıkları sessizlik düzeylerine göre çeşitli değişkenler açısından görüşlerinin incelenmesi ile birlikte incelemelerin neticesinde anlamlı farklılıklar varsa bu durumun ortaya çıkarılmasıdır. Bu çerçevede alt sorulara yanıt verilmek istenmiştir:

- 1- İkokulda çalışan öğretmenlerin örgütsel sessizlikleri hangi düzeydedir?
- 2- Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyleri ile cinsiyet, yaş, medeni durum ve kıdeme göre anlamlı farklılık var mıdır ?
- 3- Katılımcıların örgütsel sessizlik düzeyleri, buldukları okulun fiziki donanım ve teknolojik açıdan yeterliliği hakkındaki görüşlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir ?
- 4- Katılımcıların örgütsel sessizlik düzeyleri, algıladıkları yönetim stiline (demokratik, ilgisiz, otoriter) göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 5- Katılımcıların örgütsel sessizlik düzeyleri, herhangi bir sendika üyeliğine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

İkokulda çalışan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeylerinin incelenmesinin ve çeşitli analizlerinin gerçekleştirilmesinin amaçlandığı araştırmamızda tarama modelinden faydalanılmıştır. Tarama; betimleyici araştırma modeli olup, araştırmaya katılan kişilerin görüşlerinin ya da çeşitli özelliklerinin belirlendiği ve genellikle diğer araştırmalara göre daha fazla katılımcıya ulaşma imkanı veren bir modeldir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017, s. 15-16).

Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa ilindeki merkez ilçelerindeki ilkokullarda görev yapan tüm öğretmenler oluşturmaktadır. Evreni temsilen il merkezindeki 210 öğretmene uygun örnekleme yoluyla ulaşılmış ve yapılan incelemeler doğrultusunda boş bırakılan önemli miktarda soru sayısı sebebiyle 14 adet ölçek çıkarılıp 196 adet veri üzerinden analiz yapılmıştır. Uygun örnekleme; araştırmaya katılanlara ulaşmada kolaylığın ön planda olduğu örnekleme seçme yöntemidir (Creswell, 2017).

Gerekli olan güvenilirlik ve geçerlilik analizlerinin yapılabilmesi için örneklemin büyüklüğünün kullanılan ölçekteki madde sayısının asgari olarak iki katı olabilmekte, ancak 10 katının daha uygun olacağı belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2010). Kullandığımız ölçeğin 18 madde olmasından dolayı 196 öğretmen ile gerçekleştirilen bu veriler yeterli görülmüştür. Örneklemeye ait detaylı bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Örneklem Hakkındaki Demografik Bilgiler

Demografik Özellikler	<i>n</i>	%
Cinsiyet		
Kadın	99	50,5

	Erkek	97	49,5
Medeni Durum	Evli	153	78,1
	Bekâr	43	21,9
Mesleki Kıdem	0-5 yıl arası	55	28,1
	6-10 yıl arası	44	22,4
	11-19 yıl arası	57	29,1
	20 yıl ve daha fazla	40	20,4
Yaş	30 yaş ve altı	71	36,2
	31-40 yaş arası	72	36,7
	41-50 yaş arası	45	23,0
	51 yaş ve üzeri	8	4,1
Toplam		196	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcıların 99’unu (%50,5) kadın, 97’sini (%49,5) erkek öğretmenler oluşturmaktadır. Mesleki kıdem olarak %29,1’lik bir oran ile 57 öğretmen 11-19 yıl arasında hizmet süresine sahiptir. Katılımcılardan en az 8’i (%4,1) 51 yaş ve üzeriyken; en fazla 72’si (%36,7) 31-40 yaş aralığındadır.

Veri Toplama Araçları

Kullanılan veri toplama aracı, katılımcıların kişisel bilgilerinin ve bazı görüşlerinin tespit edilmesinin amaçladığı anket formu ve ‘Örgütsel Sessizlik Ölçeği’nden (ÖSÖ) oluşmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan ankette araştırmaya katılanların cinsiyet, yaş, medeni durum, mesleki kıdem, kurumlarında çalışan öğretmen sayısı hakkında bilgi edinilmiştir. Ayrıca evet, hayır, kısmen şeklinde yer alan ve okul yönetim stili hakkında görüşleri almayı hedefleyen sorular yer almaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

Okulunuzu, fiziki donanım ve teknolojik açıdan yeterli görüyor musunuz?
 Evet () Kısmen () Hayır ()
 Herhangi bir sendikaya üye misiniz?
 Evet () Hayır ()
 Okul yönetiminizin ağırlıklı olarak yönetim stili size göre nasıldır?
 Demokratik () İlgisiz () Otoriter ()

Çalışmamızda kullanılan ÖSÖ, Kahveci ve Demirtaş (2013) tarafından geliştirilmiş ve araştırmacılar tarafından izin alınarak uygulanmıştır. Ölçek Likert (5’li) tipinden oluşmaktadır. “*Tamamen Katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Orta Düzeyde Katılıyorum (3), Katılmıyorum (2), Hiç Katılmıyorum (1)*” derecelerinde olup katılımcılardan işaretleme (X) yapmaları istenmiştir.

Ölçekte; *yönetici* (üç madde), *duygu* (üç madde), *izolasyon* (üç madde), *okul ortamı* (dört madde) ve *sessizliğin kaynağı* (beş madde) şeklinde 5 boyut vardır ve toplam 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin puanlanması sonucunda alınan yüksek puan sessizliğin yüksek seviyede olduğunu, düşük puan sessizliğin düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Ölçekte olumlu ifade olarak yer alan üçüncü madde ters kodlanmıştır. Ölçeği geliştirenler 426 öğretmen ile ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması yapmıştır. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda

uyum iyiliği verilerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Kahveci ve Demirtaş, 2013). Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı toplamda ,89 olarak bulunmuştur. Alt boyutlardaki Alpha verileri ise ,74 ile ,83 aralığında değişim göstermekte olduğu bulgulanmıştır.

Bu araştırmada ise 196 öğretmene ulaşılarak uygulanan ÖSÖ’de ölçeğin bütününe ait Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ,912 şeklinde hesaplanmıştır. Alt boyutlara yönelik analiz sonucunda *yönetici* boyutu ,863; *duygu* boyutu ,756; *izolasyon* boyutu ,822; *okul ortamı* boyutu ,641 ve *sessizliğin kaynağı* boyutu ,735 olarak hesaplanmıştır. Cronbach’s Alpha değerinin ,70 ve üstünde bir değerde olduğunda genel anlamda araştırmaların güvenilirliği için uygun olduğunu belirtilmiştir (Büyüköztürk, 2010). Bu yüzden araştırmamızın bütünündeki iç tutarlılık katsayısının yeterli düzeyde olduğu belirtilebilir.

Veri Analiz Yöntemi

Çalışmamız kapsamında 196 öğretmene uygulanan ölçekteki veriler SPSS 18.0 yazılımı ile genel amaç ve alt sorular doğrultusunda analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde standart sapma, aritmetik ortalama, yüzde almai frekans gibi betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır.

Varsayımlar incelenmiş ve sonucunda normallik testlerinde $p>0,05$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca bakılarak normal dağıldığı varsayılmıştır. Ardından Q-Q Plot ve histogram grafiği uygulanıp, grafiklerdeki eğrilerin normal dağılıma uygun olduğu tespit edilmiştir. Basıklık-çarpıklık katsayıları ise (-,206; ,342) olarak hesaplanmıştır. Basıklık-çarpıklık katsayılarının -1,5 ile 1,5 arasında değer alması normal olarak değerlendirilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Tüm bu incelemelerin neticesinde analizler parametrik testler ile yapılmıştır.

Öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyinin çeşitli değişkenlere ve yanıtladıkları cevaplara göre anlamlı farklılık taşıyıp taşımadığının tespiti için bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Analizlerin neticesinde çıkan anlamlı farklılıkların sebebinin hangi gruptan kaynaklı olduğunu belirlemek amaçlı Post Hoc LSD testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi için $p=0,05$ olarak alınmıştır.

Ölçekte derecelendirmelerdeki aralıklar (5-1=4; 4/5=0,80) olarak belirlenmektedir. Buna göre, 1,00-1,80 aralığındaki değer “çok düşük”, 1,81 – 2,60 aralığındaki değer “düşük”, 2,61 – 3,40 aralığındaki değer “orta”, 3,41 – 4,20 aralığındaki değer “yüksek”, 4,21 – 5,00 aralığındaki değer “çok yüksek” şeklinde yorumlanacaktır.

Bulgular

1- İlkokulda çalışan öğretmenlerin örgütsel sessizlikleri hangi düzeydedir?

Öğretmenlerin örgütsel sessizlik ve alt boyutlarına ilişkin sessizlik düzeylerinin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

İlkokulda Görev Yapan Öğretmenlerinin Alt Boyutlar ile Birlikte Örgütsel Sessizlik Düzeylerine İlişkin Analizleri

Alt Boyutlar	n	\bar{X}	S
Okul Ortamı	196	2,52	,65

Duygu	196	3,42	,66
Sessizliğin Kaynağı	196	2,73	,85
Yönetici	196	3,26	
İzolasyon	196	3,07	
Toplam	196	2,94	

Tablo 2’deki bulgulara göre; ilkökulda çalışan öğretmenlerin örgütsel sessizlik ortalaması ($\bar{X}=2,94$) olduğu için “orta” düzey olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenlerin duygu boyutunda “yüksek” düzeyde sessizliğe sahip oldukları ($\bar{X}=3,42$) belirlenmiştir. Okul ortamı boyutunda ($\bar{X}=2,52$) olduğu için “düşük” düzeyde sessizlik olduğu bulunmuştur. Yüksekten düşüğe doğru sıraladığımızda ise sırasıyla duygu, yönetici, izolasyon, sessizliğin kaynağı ve okul ortamı boyutu şeklinde bir tablo oluşmaktadır.

2-Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyleri ile cinsiyet, medeni durum, kıdem, yaşa göre anlamlı farklılık var mıdır ?

İlkokulda görev yapan öğretmenlerin algılanan örgütsel sessizlik düzeylerinin cinsiyet ve medeni duruma göre t testi; kıdem ve yaşa göre ise tek yönlü varyans analizi ANOVA uygulanmıştır. Anlamlı farklılığın tespitinde ise Post Hoc LSD analizi yapılmış olup sonuçları Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 3

İlkokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Düzeylerinin Cinsiyet ve Medeni Duruma Göre t testi Sonuçları

Demografik Özellikler	Kategori	n	\bar{X}	S	t	sd
Cinsiyet	Kadın	99	3,00	,62	1,21	194
	Erkek	97	2,89	,67		
Medeni Durum	Evli	153	2,90	,66	-1,732	194
	Bekar	43	3,09	,57		
Toplam		196	2,94	,65		

Tablo 3’teki bulgulara göre araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyinin cinsiyet ve medeni duruma göre [$t_{(194)} = 1,21, p>0,05$] olduğu için anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Belirtilen kategorilerde örgütsel sessizlik puan ortalamalarının “orta” düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 4

İlkokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Düzeylerinin Kıdeme Göre ANOVA testi Sonuçları

Mezun olunan lise türü	n	\bar{X}	S	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P
0-5 yıl	55	3,16	,56	Gruplar arası	3,698	3	1,233	2,98	,033

6-10 yıl	44	2,89	,68	Gruplar içi	79,441	192	,414
11-19 yıl	57	2,85	,55	Toplam	83,140	195	
20 yıl ve üzeri	40	2,83	,79				
Toplam	196	2,94	,65				

İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel sessizlik puan ortalamalarının mesleki kıdeme göre anlamlı farklılığın bulunup bulunmadığını belirleyebilmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda [$F_{(3-192)} = 2,89, p < 0,05$] olarak bulunduğu için araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyi ile kıdem arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Ortaya çıkan bu farklılığın kaynağını bulabilmek amacıyla Post Hoc LSD analizi yapılmış ve Tablo 5'te sonuçları verilmiştir.

Tablo 5

Post Hoc Analizi Sonuçları

	(I)Kıdem	(J)Kıdem	Ortalama fark	Std. hata	p
LSD	0-5 yıl	6-10 yıl	,27298	,13010	,037
		11-19 yıl	,30601	,12158	,013
		20 yıl ve üzeri	,33093	,13367	,014
	6-10 yıl	0-5 yıl	-,27298	,13010	,037
		11-19 yıl	,03303	,12908	,798
		20 yıl ve üzeri	,05795	,14053	,680
	11-19 yıl	0-5 yıl	-,30601	,12158	,013
		6-10 yıl	-,03303	,12908	,798
		20 yıl ve üzeri	,02493	,13268	,851
	20 yıl ve üzeri	0-5 yıl	-,33093	,13367	,014
		6-10 yıl	-,05795	,14053	,680
		11-19 yıl	-,02493	,13268	,851

Yapılan LSD testi bulgularına göre mesleğinde 0-5 yıl çalışanlar ile 6-10 yıl, 11-19 yıl, 20 yıl ve üzeridir çalışanlar arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. 0-5 yıllık kıdeme sahip olanların ortalaması ($\bar{X}=3,16$) olduğu için fark bu grubun lehinedir.

Tablo 6

İlkokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Düzeylerinin Yaşa Göre ANOVA testi Sonuçları

Öğretmen sayısı	<i>n</i>	\bar{X}	S	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	<i>p</i>
30 yaş ve altı	71	3,14	,58	Gruplar arası	5,009	3	1,670	4,10	,008
31-40 yaş arası	72	2,86	,59	Gruplar içi	78,131	192	,407		
41-50 yaş arası	45	2,75	,78	Toplam	83,140	195			
51 yaş ve üzeri	8	2,95	,46						
	196	2,94	,65						
Toplam									

Tablo 6'daki sonuçlar incelendiğinde [$F_{(3-192)} = 1,670, p < 0,05$] bulgularından dolayı araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyi ile yaşları arasında anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlenebilmesi için gerekli olan Post Hoc LSD analizi yapılmış ve Tablo 7'te sonuçları verilmiştir.

Tablo 7

Post Hoc Analizi Sonuçları

	(I)Yaş	(J)Yaş	Ortalama fark	Std. Hata	<i>p</i>
LSD	30 yaş ve altı	31-40 arası	,28140	,10669	,009
		41-50 arası	,39390	,12155	,001
		51 ve üzeri	,19112	,23790	,423
	31-40 yaş arası	30 ve altı	-,28140	,10669	,009
		41-50 arası	,11250	,12122	,355
		51 ve üzeri	-,09028	,23774	,705
	41-50 yaş arası	30 ve altı	-,39390	,12155	,001
		31-40 arası	-,11250	,12122	,355
		51 yıl ve üzeri	-,20278	,24476	,408
	51 yaş ve üzeri	30 ve altı	-,19112	,23790	,423
		31-40 arası	,09028	,23774	,705
		41-50 arası	,20278	,24476	,408

Tablo 7'de verilen LSD testi sonuçları neticesinde araştırmamıza katılan öğretmenlerden 30 yaş ve altı ($\bar{X}=3,14$) – 31-40 yaş arası ($\bar{X}=26$) ile 30 yaş ve altı ($\bar{X}=3,14$) - 41-50 yaş arası ($\bar{X}=2,75$) gruplarının ortalamalarının karşılaştırılmasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu durum 30 yaş ve altı olan gurubun lehinedir. Bir diğer deyişle 30 yaş ve altında olan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyleri diğerlerine göre daha fazladır.

3-Katılımcıların örgütsel sessizlik düzeyleri buldukları okulun fiziki donanımı ve teknolojik yeterliği hakkındaki görüşlerine göre farklılık var göstermekte midir ?

Araştırmaya katılan öğretmenlere okulun fiziki donanım ve teknolojik açıdan yeterli olup olmadığı sorulmuş ve evet, kısmen, hayır şeklinde cevaplar alınmıştır. Bu cevaplar doğrultusunda öğretmenlerin belirtilen konu hakkındaki görüşleri ile örgütsel sessizlik düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığının ANOVA testi sonucu Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8

İlkokulda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Düzeylerinin Okulun Fiziki Donanımı ve Teknolojik Açından Yeterliği Hakkındaki Görüşlerine Göre ANOVA testi sonuçları

Okulu fiziki donanım ve teknolojik açıdan yeterli görüyor musunuz?	n	\bar{X}	S	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p
Evet	33	2,58	,70	Gruplar arası	10,805	2	5,402	14,414	,000
Kısmen	91	2,85	,63	Gruplar içi	72,335	193	,375		
Hayır	72	3,23	,52	Toplam	83,140	195			
Toplam	196	2,94	,65						

Tablo 8’deki bulgulara göre gruplar arasında [$F_{(2-193)} = 14,414, p < 0,05$] olduğu için anlamlı farklılık bulunmaktadır. Bu durumun hangi gruplar arasında olduğunu saptayabilmek için Post Hoc LSD testi uygulanmış olup sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9

Post Hoc Analizi Sonuçları

(I)Görüşler	(J)Görüşler	Ortalama fark	Std. hata	p
Evet	Kısmen	-,26486	,12440	,035
	Hayır	-,64148	,12870	,000
Kısmen	Evet	,26486	,12440	,035
	Hayır	-,37662	,09656	,000
Hayır	30 ve altı	,64148	,12870	,000
	31-40 arası	,37662	,09656	,000

Uygulanan Post Hoc LSD testi sonuçlarına göre tüm gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Evet ($\bar{X}=2,58$) - kısmen ($\bar{X}=2,85$) - hayır (3,23) arasında anlamlı farklılıklar vardır. Evet diyenlerin “düşük”, kısmen diyenlerin “orta”, hayır diyenlerin örgütsel sessizlik düzeyi ise “orta” düzeydedir.

4-Katılımcıların örgütsel sessizlik düzeyleri, algıladıkları yönetim stiline (demokratik, ilgisiz, otoriter) göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan öğretmenlere okul yönetiminin ağırlıklı olarak yönetim stiline onlara göre nasıl olduğu sorulmuş ve demokratik, ilgisiz, otoriter seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Bu cevaplar doğrultusunda öğretmenlerin yönetim stili hakkındaki görüşleri ile örgütsel sessizlik düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığının ANOVA testi sonucu Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10

İlkokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Düzeylerinin Algıladıkları Yönetim Stiline Göre ANOVA testi Sonuçları

Algılanan Yönetim Stili	n	\bar{X}	S	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p
Demokratik	143	2,76	,59	Gruplar arası	18,507	2	9,253	27,631	,000
İlgisiz	31	3,51	,49	Gruplar içi	64,633	193	,335		
Otoriter	22	3,36	,56	Toplam	83,140	195			
Toplam	196	2,94	,65						

İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeylerinin algıladıkları yönetim stiline göre ANOVA testi sonuçlarına göre [$F_{(2-193)} = 27,631, p < 0,05$] olduğu için anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için gerekli olan Post Hoc LSD testi Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11

Post Hoc Analizi Sonuçları

(I)Yönetim Stili	(J)Yönetim Stili	Ortalama fark	Std. Hata	P
Demokratik	İlgisiz	-,74851	,11465	,000
	Otoriter	-,59887	,13253	,000
İlgisiz	Demokratik	,74851	,11465	,000
	Otoriter	,14964	,16132	,355
Otoriter	Demokratik	,59887	,13253	,000
	İlgisiz	-,14964	,16132	,355

Yapılan Post Hoc LSD testi bulgularına göre yönetim stiline demokratik olduğunu düşünenler ($\bar{X}=2,76$) ile ilgisiz ($\bar{X}=3,51$) diyenler ile demokratik yönetim var diyenler ($\bar{X}=2,76$) ile otoriter ($\bar{X}=3,36$) olduğunu düşünen öğretmen gruplarının arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu durum yönetim stiline ilgisiz ve otoriter olduğunu düşünenlerin lehinedir.

Yönetim stilini demokratik ve otoriter olarak işaretleyenlerin örgütsel sessizlik düzeyi “orta” olarak kabul edilirken; ilgisiz olarak işaretleyen grubun örgütsel sessizlik düzeyi ise “yüksek” düzey şeklinde değerlendirilmiştir.

6-Katılımcıların örgütsel sessizlik düzeyleri, herhangi bir sendika üyeliğine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan öğretmenlere sendika üyeliğinin olup olmadığı sorulmuş; var ya da yok şeklinde işaretleme yapmaları istenmiştir. Bu cevaplar doğrultusunda örgütsel sessizlik düzeylerinin herhangi bir sendika üyeliğine göre anlamlı farklılık olup olmadığının t testi sonucu Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12

İlkokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Düzeylerinin Sendika Üyeliğine Göre t-testi sonuçları

Sendika Üyeliği	n	\bar{X}	S	t	Sd	p
Var	99	2,95	,64	1,21	194	
Yok	97	2,93	,66			
Toplam	196	2,94	,65			

Tablo 12’de yer alan bilgiler doğrultusunda sendika üyeliğinin olup olmaması durumunun [$t_{(194)} = 1,21, p > 0,05$] değerleri sonucunda örgütsel sessizlik düzeylerine göre anlamlı farklılık olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada ilkokullarda çalışan öğretmenlerin örgütsel anlamda sessizlik düzeylerinin ortaya çıkarılması ve çeşitli değişkenler ile fark analizlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın temel amacı doğrultusunda araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyleri “orta” düzey olarak saptanmıştır.

Alanyazında öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmalarda öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyinin “orta” düzeyde olduğunu bulgulayan çalışmalara rastlanmıştır (Aydm, 2016; Dal ve Atanur-Baskan, 2018; Demirtaş ve Nacar, 2018; Dönmez, 2016; Gencer, 2018; Çakal, 2016). Ancak yine bu araştırmadaki gibi ilkokullarda görev yapan öğretmenler ile gerçekleştirilen Kahveci (2010) ile Cemaloğlu, Daşcı ve Şahin’in (2013) araştırmalarının bulgularına göre öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyi “yüksek” olarak belirtilmiştir. Yenel (2016), Özdemir (2015) ve Önder’in (2017) çalışmalarındaki bulgulara göre ise öğretmenlerin sessizlik düzeyleri “düşük” olarak raporlaştırılmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda öğretmenlerin duygu boyutunda örgütsel sessizlik düzeyleri “yüksek” olarak bulunmuştur. Duygu boyutunun ardından sırayı yönetici boyutu takip etmektedir. Alanyazında bu bulguya benzer olarak en yüksek alt boyut yönetici boyutu olarak belirtilmiştir (Kahveci ve Demirtaş, 2013; Daşcı, 2014). Bu bağlamda, öğretmenlerin yönetime karşı duygularını ifade etmekte zorlandıkları ve de zor durumlar karşısında konuşmaktan çok susmayı tercih ettikleri belirtilebilir. Birey, bir konu hakkında konuştuğundan sonra hangi sonuçlarla karşı karşıya kalabileceğini düşünüp kendisini daha güvenli olan noktaya taşımak için suskunluğa bürünmüş olabilmektedir.

Bu araştırma kapsamında katılımcıların örgütsel sessizlik düzeyleri, cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Alanyazın incelendiğinde bu bulguyu doğrular nitelikte

çalışmalara rastlanmıştır (Ruçlar, 2013; Taşkıran, 2010; Dönmez, 2016; Dal ve Atanur-Baskan, 2018; Demirtaş ve Nacar, 2018; Önder, 2017; Moçoşoğlu ve Kaya, 2018). Ancak Kutlay'ın (2012) araştırmasında erkeklerin kadınlara göre daha sessiz olduğu belirtilmiştir. Araştırmamızda farklılık göstermemesinin sebebi olarak kadın erkek eşitliğinin yaygınlaşması ile iki cinsiyet durumu için de örgütsel anlamda aynı davranış biçiminin egemen olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyleri ile medeni durumun evli veya bekar olması açısından anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Sonuçlar Taşkıran (2010) ve Kolay'ın (2012) bulgularını doğrular niteliktedir. Ancak Yeşilaydın ve Bayın'ın (2015) yaptıkları literatür incelemesi çalışması sonuçlarında genel olarak bekarların evlilere göre daha sessiz olduğu belirtilmektedir. Bunun sebebi olarak, mevcut ilişkilerin zarara uğrayacak olması korkusu ile dışlanma ihtimali düşüncesi olabilmektedir.

Bu çalışmada öğretmenlerin kıdem değişkenine göre analizlerinin yapılması sonucunda örgütsel sessizlikleri kapsamında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. 0-5 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olanların diğer kategorilere göre daha yüksek düzeyde sessizliğe sahip olduğu bulunmuştur. Bunun sebebi olarak tecrübe eksikliği ve yanlış bir şey söyleme korkusu olabilmektedir. Öğretmenlerin tecrübeleri arttıkça sessizlik düzeylerinin azaldığı söylenebilir. Bayram (2010) tarafından yapılan çalışmada üniversite çalışanlarından 1-5 yıl arasında çalışanların daha sessiz olduğu bulgusu araştırmamızın bulgusunu doğrulamaktadır. Ancak Yeşilaydın ve Bayın (2015) araştırmalarında, çoğunlukla bu konuda fark olmadığını belirtmişlerdir.

Araştırmada, ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeylerinin, yaş değişkenine göre anlamlı farklılığa sahip olduğu bulunmuştur. 30 yaş ve altında olan öğretmenler ile 31-40 yaş ve 30 yaş ile 41-50 yaş arasında olan öğretmenlerin arasında farklılık anlamlı olarak tespit edilmiştir. Ortaya çıkan fark durumu 30 yaş ve altında olan öğretmenlerin diğer yaş gruplarına göre daha sessiz kaldığı sonucunu açığa çıkarmıştır. Bunun sebebi olarak yine meslekteki tecrübe eksiklerinden kaynaklandığı belirtilebilir.

Alanyazın incelendiğinde araştırmamızdan farklı olarak yaş kategorisinde sessizliğe göre anlamlı farklılığın tespit edilmediği çalışmalar mevcuttur (Yanık, 2012; Demirtaş ve Nacar, 2018). Ancak Yeşilaydın ve Bayın (2015) yapmış olduğu çalışma sonucunda genel olarak 20-30 yaş aralığının daha çok örgütsel sessizliğe büründüğünü belirtmiştir. Bu çalışmaya ek olarak literatürde, genç yaşta öğretmenlerin daha sessiz olduğunu ve yaş ilerledikçe sessizliğin azaldığını aktaran çalışmalar da bulunmaktadır (Kahveci ve Demirtaş, 2013; Kahveci, 2010; Şahin ve Yalçın, 2017). Buna karşın Dal ve Atanur-Baskan (2018) ise çalışmalarında, 21-30 yaş arasındaki öğretmenlerin sessizliklerinin daha az olduğunu raporlaştırmışlardır.

Bu farklılığın sebebi olarak eksik ya da yanlış bilgi aktarım mesleğin başlarında hata yapma korkusunun olması olabilmektedir. Ayrıca genç yaşta olan öğretmenler için sosyal çevre oldukça önemli görüldüğü için çevreye karşı çok konuşuyor, bilmeden konuşuyor imajı sergilemek istemiyor olabilmektedirler.

Bu çalışmada cinsiyet, medeni durum, kıdem ve yaş değişkenlerinin dışında öğretmenlere sorulan üç adet soru bulunmaktadır. Bu sorulardan ilki olan okulun fiziki donanım ve teknolojik açıdan yeterli olup olmadığının örgütsel sessizlik düzeylerine göre anlamlı farklılığı saptanmıştır. Fiziki donanım ve mevcut teknolojiyi yeterli bulan; yani evet diyenlerin örgütsel sessizlik düzeyleri düşük, kısmen ve hayır diyenlerin örgütsel sessizlik düzeyleri orta düzeyde çıkmıştır. Bütün gruplar arasında anlamlı farklılık vardır. Bu fark, evet diyenlerin lehinedir. Fiziki ve teknolojik açıdan daha donanımlı okulda bulunanlar isteklerini ve düşüncelerini daha rahat dile getiriyor olabilir.

Bir diğer bulgu olarak, araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyleri, algıladıkları yönetim stiline göre anlamlı farklılık göstermektedir. Yönetim demokratik diyenler – ilgisiz diyenler ile demokratik diyenler – otoriter diyenler arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Bu farklılıkta demokratik diyenlerin lehine bir durum söz konusudur. Yönetimin demokratik olduğunu düşünen öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeyleri tahmin edilir bir şekilde daha düşüktür. Demokrasinin egemen olduğu örgütlerde her bireyin örgütüne ses katması, fikirlerini beyan etmesi kabul gören bir durumdur.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeylerinin sendika üyeliğinin olup olmamasına göre anlamlı farklılık olmadığı analizler sonucuna göre tespit edilmiştir. Bu bulgu tartışılır niteliktedir. Nitekim; sendikanın öğretmenler için özlük haklarının korunması anlamına geldiği bilinmektedir. Bu durumda sendikası olan öğretmenlerin daha rahat yönetimde sorunlarını ifade edebileceği düşünülebilir. Örgütte bireylerin ses çıkarması önem ve fayda arz etmektedir diyen Şahin ve Yalçın (2017), sendikal faaliyetlerin çalışanların haklarını savunduğunu belirtmiştir. Gencer'e (2018) göre ise yöneticilerin, sendika ve belirli konumda olan kişilerden güç alması astların sessizleşmesine yol açabilmektedir. Ayduğ, Himmetoğlu ve Turhan (2017) öğretmenlerin sessiz kalma nedenlerini araştırdıkları çalışmalarında, nedenlerden birinin de sendikal baskıların olduğunu açıklamışlardır. Bu alanda fark çalışması yapılması konu ile ilgili araştırmacılara önerilmektedir.

Sessizliğin yaygınlaşıp örgütte genel bir hava olarak yer aldığı okullarda gelişim, değişim ve yenileşmeden bahsetmek çok mümkün olmamakta; intikam, sinizm, dedikoduyu beraberinde getirmektedir. Eğitim yuvalarının yardımlaşma, dayanışma ve iletişim yoluyla daha ileri seviyeye gelebileceği bir gerçektir. Bu durumda ses ve sessizlik konusu örgütsel anlamda önem arz etmektedir.

Ayrıca örgütsel sessizliğin ortaya çıkmasında rol oynayan faktörler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından da kontrol altına alınacak şekilde öğretmenleri ses katmaya teşvik etmelidir. Sendikal düzenin, fiziki donanımın, yönetim stiline de bu noktada önemli olduğunun altı çizilmekle birlikte okullarda çok sesliliğin fayda getirecek biçimde yaygınlaşması için çalışmaların yapılması önerilmektedir. Açık iletişimin yaygın olduğu, gelişimin, yaratıcılığın ve yenileşmenin desteklendiği okul ortamı dış çevreye de eğitim adına önemli çıktılar sunmaktadır.

Kaynakça

- Acaray, A., Çekmecelioğlu, H. ve Akturan, A. (2015). Örgüt kültürü ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3(32), 139-157.
- Alparlan, A. M. ve Kayalar, M. (2012). Örgütsel sessizlik: Sessizlik davranışları, örgütsel ve bireysel etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 136-147.
- Arlı, D. (2013). İlkokul müdürlerinin örgütsel sessizlik ile ilgili görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 69-84.
- Aydın, Y. (2016). Örgütsel sessizliğin okul yönetiminde kayırmacılık ve öğretmenlerin öz yeterlik algısı ile ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 22(2), 165-192.
- Ayduğ, D., Himmetoğlu, B. ve Turhan E. (2017). Öğretmenlerin örgütsel sessizliğe ilişkin görüşlerinin nitel bir araştırma ile incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1120-1143.

- Bağ, D. ve Ekinci, C. E. (2018). Öğretim elemanlarında örgütsel sessizlik davranışı, nedenleri ve sonuçları. *Journal of Human Sciences*, 15(1), 567-580. doi:10.14687/jhs.v15i1.5281
- Ballı, E. ve Çakıcı, A. (2016). Karanlık liderliğin örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik üzerine etkisi: Otel çalışanları üzerinde bir araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 167-180.
- Bayram, T.Y. (2010). *Üniversitelerde örgütsel sessizlik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Blackman, D. ve Sadler E. (2009). The silent and the silenced in organizational knowing and learning. *Management Learning*, 40(5), 569-585.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, spss uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cemaloğlu, N., Daşcı, E. ve Şahin, F. (2013). İlköğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel sessizlik yaşama nedenleri: Nitel bir çalışma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 112-124.
- Creswell, J.W. (2017). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap Yayınevi.
- Çakal, G. (2016). *Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin okul yönetimine katılma ile örgütsel sessizlik algıları arasındaki ilişki (Tekirdağ İli örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Çakıcı, A. (2007). Örgütlerde sessizlik: Sessizliğin teorik temelleri ve dinamikleri. *Ç.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 145 -162.
- Çakıcı, A. (2010). *Örgütlerde işgören sessizliği neden sessiz kalmayı tercih ediyoruz?*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dal, H. ve Atanur-Baskan, G. (2018). The views of teachers working in secondary educational institutions about organizational silence. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(1), 4591. doi: 10.14527/kuey.2018.002
- Daşcı, E. (2014). *İlköğretim kurumu yöneticilerinin liderlik tarzları ile öğretmenlerin yaşadıkları yıldırma (mobbing) ve örgütsel sessizlik davranışları arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirtaş, Z. ve Nacar, D. (2018). Öğretmenlerin iş doyum ve örgütsel sessizlik algıları arasındaki ilişki. *Journal of Educational Reflections*, 2(1). 13-23.
- Dönmez, E. (2016). *Örgütsel sosyalleşme ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Durak, İ. (2018). *Korku kültürü ve örgütsel sessizlik*. Ankara: Ekin Basım Yayım Dağıtım.

- Dyne, L. V., Ang, S. ve Botero, I. C. (2003). Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1359-1392.
- Gencer, M. (2018). *Güç merkezi oluşturma oyunlarının örgütsel sessizlik ve örgütsel sosyalleşmeye etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Henriksen, K. ve Dayton, E. (2006). Organizational silence and hidden threats to patient safety. *Health Research and Educational Trust*, 41(4), 1539-1554.
- Kahveci, G. (2010). *İlköğretim okullarında örgütsel sessizlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kahveci, G. ve Demirtaş, Z. (2013). Öğretmenler için örgütsel sessizlik ölçeği geliştirme çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(43), 167-182.
- Kolay, A. (2012). *Endüstri meslek liselerinde görev yapan öğretmenlerin örgütsel sessizlik ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kutlay, Y. (2012). *Araştırma görevlilerinin örgütsel adanmışlık ve öz-yeterliliklerinin örgütsel sessizlikleri üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Moçoşoğlu, B. ve Kaya, A. (2018). Okul yöneticileri ve öğretmenlerin örgütsel sessizlik ile örgütsel mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki: Şanlıurfa ili örneği. *Harran Maarif Dergisi*, 3(1), 52-70.
- Morrison, E. W. ve Milliken, F. J. (2000). Organizational silence: A barrier to change and development in a pluralistic world. *The Academy of Management Review*, 25(4), 706-725.
- Nartgün, Ş. S. ve Demirer, S. (2012). Öğretmenlerin örgütsel sessizlik ile iş yaşamında yalnızlık düzeylerine ilişkin görüşleri. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 139-156.
- Önder, E. (2017). Ortaöğretim okullarında örgütsel sessizliğin yordayıcısı olarak örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 18(2), 669-686.
- Özdemir, Ş. (2015). *Sınıf öğretmenlerinin örgütsel sessizlik ve örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişki (İstanbul- Ümraniye ilçesi örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Park, C. ve Keil, M. (2009). Organizational silence and whistle-blowing on it projects: An integrated model. *Decision Sciences*, 40(4), 901-918
- Paşa, Ö. ve Negiş-Işık, A. (2017). Öğretmenlerin okul müdürüne güven düzeyleri ve okul müdürü tarafından sergilenen etik liderlik davranışlarının örgütsel sessizlik üzerindeki etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(60), 134-144.
- Pinder C. C. ve Harlos, K. P. (2001). Employee silence: quiescence and acquiescence as responses to perceived injustice. *Personnel and Human Resources Management*, 20, 331-369.

- Premeaux, S. F. (2001). *Breaking the silence: Toward an understanding of speaking up in the workplace*. Unpublished Doctoral Dissertation, Louisiana State University.
- Ruçlar, K. (2013). *Örgüt kültürü ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişki- Sakarya Üniversitesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Slade M. R. (2008). *The adaptive nature of organizational silence: A cybernetic exploration of the hidden factory*. Published Doctoral Dissertation, School of Education and Human Development of The George Washington University.
- Şahin, H. ve Yalçın, B. (2017). Örgütsel sessizlik ve çalışanların performansları arasındaki ilişki: İzmir ili Çiğli ilçesi devlet ilkokullarına ilişkin bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(3), 60-90.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics (sixth ed.)*. Pearson, Boston.
- Taşkıran, E. (2010). *Liderlik tarzının örgütsel sessizlik üzerindeki etkisinde örgütsel adaletin rolü ve bir araştırma*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Vakola, M. ve Bouradas, D. (2005). Antecedents and consequences of organisational silence: An empirical investigation. *Employee Relations*, 27(5), 441- 458.
- Yanık, C. (2012). *Örgütsel sessizlik ile güven arasındaki ilişki ve eğitim örgütlerinde bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yeşilaydın, G. ve Bayın, G. (2015). Türkiye’de örgütsel sessizlik ile ilgili yapılan araştırmalara yönelik literatür incelemesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 103-120.

SOSYAL MEDYANIN GELENEKSEL YEMEK KÜLTÜRÜNE ETKİSİ**Dr. Öğr. Üyesi Fatih Çağatay Baz***Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye / Türkiye***Öğr. Gör. Özden Özdemir***Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı / Türkiye***ÖZET**

Web 2.0 teknolojisinin kullanıcıların hayatına kattığı güncel kavramlardan birisi “Sosyal Medya”dır. Sosyal medya sayesinde kullanıcılar düşüncelerini, fotoğraflarını, videolarını diğer kullanıcılar ile paylaşabilmektedir. Bunun yanında işletmeler de bu değişime ayak uydurarak, sosyal medyayı aktif şekilde kullanmakta ve hedefledikleri kitleye ulaşmak için işletmeleriyle ilgili paylaşımlarda bulunmaktadır. Günümüzde bu paylaşımlar sosyal medya araçlarını farklı alanlarda bilgiye erişim kaynağı haline getirmiştir. Kültürün küreselleşmesi üzerinde de önemli bir etkiye sahip olan sosyal medya özellikle son yıllarda gastronomi alanında insanların paylaşım yapmalarını arttırmış, yapılan paylaşımlar insanların bu alana olan ilgisini artırmış hatta yeni alışkanlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu yeni alışkanlıkların geleneksel yemek kültürünü nasıl etkilediğini bulmaya yönelik olarak bu çalışmada kullanıcılarla nitel görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda sosyal medya platformlarının kullanımlarının geleneksel yemek kültürü üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Medya, Sosyal Ağlar, Yemek Kültürü, Sosyal Medya Eğitimi*

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA IN TRADITIONAL FOOD CULTURE**ABSTRACT**

One of the current concepts that Web 2.0 technology adds to the lives of users is "Social Media". With social media, users can share their thoughts, photos, and videos with other users. In addition to this, businesses are also actively using social media, keeping up with this change, and sharing in their business to reach the targeted audience. Today these shares have made social media tools a source of information access in different areas. Social media, which has an important influence on cultural globalization, has also increased the number of people in the field of gastronomy in recent years to increase their share in this area and even new habits have emerged. Qualitative interviews with users have been conducted in this study to find out how these emerging new habits affect traditional food culture. As a result of the study, it has been determined that the use of social media platforms has an effect on traditional food culture.

Keyword: *Social Media, Social Networks, Food Culture, Social Media Education*

Giriş

Günümüz dünyasında kültürün en çok etkilendiği öge olan medya insan yaşamının da vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Medya aracılığıyla meydana getirilmiş olan yeni semboller insan hayatını şekillendirmekte ve belli bir yaşam tarzı ortaya çıkararak, fikirleri, eylemleri ve yapıntıları içeren yeni bir süreç olarak yeni bir kültür şekli ortaya çıkmaktadır (Karaduman, 2017). Toplum tarafından sevilen tanımı ile popüler kültür ve yakın ilişki içerisinde olduğu medya bu sevilen kelimesine etki yapmakta; insanların hayat tarzlarını değiştirmekte, algıları, sevgileri, nefretleri, sosyal ve siyasi düşüncelerini, günlük yaşamlarını kendi gücüne göre biçimlendirmektedir. Bu haliyle popüler kültür ve medyanın birlikte anılması çok olağandır (Geçer, 2013). Medyanın kendi varlığını sürdürebilmesi için sunmuş olduğu eğlence ve enformasyonun yanında ikonografik anlamların oluşmasına ihtiyaç duymaktadır. Bunun içinde yazılı ve görsel medya popüler simgeler yaratarak çalışmaktadır (Özdemir, 2001).

İletişim teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte günlük yaşantımızın vazgeçilmez öğeleri arasına giren bir diğer kavram ise sosyal medyadır. Son dönemlerde insanların birbiriyle en çok

etkileşim içerisinde oldukları kavramlardan biri olan sosyal medya; kullanıcıları sadece izleyici olarak değil aynı zamanda anlık bildiri ve tepkilerle de aktif olarak bu etkileşime katabilmektedir. Bunun yanında tıpkı klasik anlamda bildiğimiz yazılı ve görsel medyadaki gibi kendi ikonlarını yaratmaktadır. Sosyal medya aracılığı ile birçok insan üne kavuşmuş, ünlü olan insanlarda yaptıkları paylaşım ve hayranlarıyla girdikleri etkileşim ile hayran kitlesini daha da genişletmiştir. İkon haline gelen ya da hayran kitlesini arttıran bu kişilerin yaptıkları mekân, kıyafet, yaşam tarzı ve yemek gibi paylaşımlar birçok kişiye ulaşmakla kalmayıp bu insanda merak uyandırmıştır. Böylelikle insanlarda paylaşılan öğelere sahip olma ya da deneme isteği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte kullanıcıların sosyal medya aracılığı ile yaşadıkları deneyim ya da tecrübeyi anında ve birinci ağızdan paylaşımları, insanların tüketim kararlarına etki ederek tüketime ve reklam endüstrisine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Sosyal medyanın tüketim alışkanlıklarının yanında insanların yerel kültürlerine de etki ettiği bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur. İletişim teknolojisinin gelişmesiyle birlikte dünyanın herhangi bir yerinde yapılan paylaşım dünyanın her yerine saniyeler içinde yayılmaktadır. Bu durum kitle iletişim araçlarının, küreselleşmenin merkezine yerleşmesinde büyük rol oynamaktadır. Küreselleşmeyi kapitalizmin dünyanın her yerinde bir sistem olarak yayılmaya başlamasıyla açıklamak onu daha çok ekonomik bir olgu olarak görmekle birlikte, bu yapının kültürel ve siyasi yapısını da göz önünde bulundurmamak anlamına gelmektedir (Taylan ve Arkan, 2008). Küreselleşme, yerel kültürü yeniden üreten bir süreç olarak, yerelliğin özelliklerini yok etmek yerine kendine eklemektedir. Bu çerçevede yerelleşme kavramı, küreselleşmenin yaşam biçimleri arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmasını gizleyici bir göreve sahiptir. Küreselleşme süreci farklılık söylemi vasıtasıyla yarattığı neticelere karşı direnme odaklarını zayıflatmaktadır (Hülür, 2000). Enformasyon dengesizliği merkezdeki ülkelerin kitle iletişim araçları aracılığıyla kendi kültürlerini yaygınlaştırma çalışmalarına ve çevredeki ülkelerin merkezden yayılan kültürle bütünleşmesine neden olmaktadır. Kitle iletişim araçları yoluyla çevre ülkelerde tüketimcilik ve bireyselleşme teşvik edilmektedir (Hamelink, 1991).

Sosyal medya insan hayatının her alanına etki ettiği gibi, hayati önem taşıyan beslenme konusunda da büyük bir etkiye sahiptir. Bu etki yiyecek içecek işletmelerinin ürünlerini pazarlamasının yanında, sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlarla, bu paylaşımları takip edenlerin yeme içme alışkanlıklarına etki etmektedir. Diğer bir yandan işletmelerin, takipçilerinin kendi istekleriyle paylaşmış oldukları yaş, cinsiyet, medeni durum gibi demografik bilgileri ve bunların sürekli olarak güncelleniyor olması işletmelerin hedef kitleye en etkili şekilde ulaşabilmelerine olanak tanımaktadır (Kara ve Coşkun, 2012).

Amaç

Bu çalışmada, sosyal medyanın geleneksel yemek kültürü üzerine etkisini, sosyal medya kullanıcısı ve geleneksel yemek kültürü alanında deneyimli olduğu düşünülen kişilerin konuya ilişkin değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Sosyal medya araçlarının geleneksel yemek kültürü tercihlerine etkisi nedir?
2. Sosyal medya araçları geleneksel yemek kültürü konusunda seyahatleri etkiler mi?
3. Sosyal medya araçları ile gerçekleşen geleneksel yemek kültürü tanıtımları güvenilir midir?
4. Sosyal medya araçları kullanımı geleneksel yemek kültürü tanıtımına katkı sağlar mı?
5. Sosyal medya aracılığı ile geleneksel yemek kültürü konusunda ne şekilde eğitimler gerçekleştirilebilir?
6. Sosyal medya kullanımının geleneksel yemek kültürü konusunda kullanımı ne şekilde zorlukları kullanıcı açısından beraberinde getirir?

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma yöntemine dayalı olarak yapılmıştır. Araştırma durum çalışması (case study) desenine göre hazırlanmıştır. Ayaçlı (2012) araştırma stratejisi olan

durum çalışmasının bireysel, grup, örgütsel, sosyal, politik ve olaylar ile ilgili bilgilerimize katkıda bulunmak amacıyla birçok durumda kullanılmakta olduğunu ifade etmektedir. Durum çalışmasında toplanan veriler betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2011), durum çalışmasını bir veya birkaç durumun derinliğine araştırılması olarak ifade etmektedir. Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler, vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılarak ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerinde odaklanılır.

Örneklem

Araştırma farklı şehirlerde yaşamakta olan kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kişiler sosyal medya kullanıcısı olan ve sosyal medya aracılığı ile geleneksel yemek kültürünü takip eden kişilerden belirlenmiştir. Sosyal medyanın yemek kültürüne yönelik olarak açık uçlu sorularla gerçekleştirilen bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Özen ve Gül (2007) amaçlı örneklemede; koşulların kontrol altına alındığı problemlerde evrenden yüzeysel olarak farklı olan, araştırma için önemli olan özellikler bakımından ortalama düzeyde bunlara sahip olunmasına dikkat edilerek örneklem seçilmesini araştırmacının uygun görebildiğini ifade etmektedir. Yani araştırmacılar araştırmanın amacına hizmet edecek kişileri seçmeyi tercih ederler. Bu çalışmada, sosyal medya kullandığını ifade eden, geleneksel yemek kültürü konusunda aktif olduğunu belirten kişiler ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veriler açık uçlu sorular ile toplanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcılara yöneltilen sorular; sosyal medya kullanım sıklıklarını, sosyal medya araçlarının geleneksel yemek kültürü üzerindeki etkisini, sosyal medya araçlarının geleneksel yemek kültürü konusunda seyahat etmelerini, sosyal medya araçları ile geleneksel yemek kültürü tanıtımlarının güvenilir bulunmasını, sosyal medya araçlarının geleneksel yemek kültürü tanıtımına katkısı, sosyal medya araçları ile geleneksel yemek kültürü konusunda gerçekleştirilebilecek eğitimler gibi unsurları içerecek şekilde hazırlanmıştır. Nitel görüşme sorularının hazırlanması esnasında uzman görüşleri alınmıştır. Araştırmaya katkıda bulunan uzmanlar, üniversitede görev yapmakta olan sosyal medya ve gastronomi alanında lisans/lisansüstü düzeyde ders vermekte olan öğretim görevlilerinden oluşmuştur.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmanın analiz kısmında betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu betimsel analiz çalışması için bir çerçeve oluşturulmuş, veriler oluşturulan çerçeveye göre işlenmiş ve son olarak bulguların tanımlanması ve yorumlanması gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada örneklem yeterli büyüklükte seçilmiş, konu uzmanı ile araştırmacı tarafından konu ele alınmıştır. Tutarlık incelemesi ve katılımcı teyidi konularında uzman görüşü alınmıştır.

Bulgular

Bulgular bölümü araştırmaya katılan katılımcıların görüşleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu bölümde frekans (f), yüzde (%) ve görüşmecilerin ifadeleri doğrudan verilmektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	N	%
20-30 Yaş	11	68,75
31-40 Yaş	3	18,75
41 Yaş ve üzeri	2	12,5
Toplam	16	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin 20-30 yaş aralığında olanların oran %68,75' dir. 31-40 yaş arası ise %18,75 ve 41 yaş ve üzeri %12,5 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2. Kullanılan Sosyal Medya Araçları

Sosyal Medya Aracı	N	%
Facebook	10	62,5
Twitter	6	37,5
Instagram	15	93,75
Google +	5	31,25
linkedin	2	12,5

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin tamamına yakını (%93,75) Instagram kullanmaktadır. Facebook kullanıcılarının oranı %62,5 iken, en az kullanım oranı ise %12,5 ile linkedin olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Medya Araçları Kullanım Sıklıkları

Kullanım Sıklığı (Günlük)	N	%
0-2 saat	6	37,5
3-5 saat	2	12,5
Sık sık	8	50
Toplam	16	100

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin sosyal medya kullanım sıklık oranı günlük kullanım olarak 0-2 saat arasında olanlar %37,5' dir. Günlük 3-5 saat arası sosyal medya aracı kullandığını ifade eden kullanıcılar %12,5 olarak tespit edilmiştir. En çok kullanım oranı ise %50 ile sık sık sosyal medya aracı kullandığını ifade eden kullanıcılar tarafından belirlenmektedir.

Tablo 4. Sosyal Medya Araçlarının Geleneksel Yemek Kültürü Tercihine Etkisi

Alt Temalar	f	%	İfadeler
Yemek tercihlerine etkisi	13	81,25	“Bütün dünyada kabul gören sosyal medya artık ülkemizde de hemen hemen herkes tarafından kullanılmaktadır. Hal böyle olunca değişen dünyada sosyal medyanın gücü her geçen gün daha da artıyor. Bu denli büyük bir potansiyele sahip olan Facebook, Instagram ya da Twitter gibi alanlarda yapılan paylaşımlar ister istemez hedef kitleleri yani bizleri ister istemez tercih etme zorunda bırakıyor.” (G.6.)
Yeme alışkanlıklarını değiştirmesi	14	87,5	“Elbette bazı yönlerden alışkanlıklarımı etkiler ve değişik şekilde yönlenmesine neden olabilir. Çünkü o an üzerimde uyandırdığı merak o yemek kültürüne yönelmemi sağlayabilir.” (G.10.)

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin sosyal medya araçlarının geleneksel yemek kültürüne etkisi konusunda %81,25'i yemek tercihlerine etkisi olduğunu ifade etmektedir. Yine katılımcıların %87,5'i ise sosyal medya araçları kullanımının yeme alışkanlıklarını değiştirdiğini belirtmiştir.

Tablo 5. Sosyal Medya Araçlarının Geleneksel Yemek Kültürü Konusunda Seyahatlere Etkisi

Alt Temalar	f	%	İfadeler
Şehir içi seyahatler tercihlerine etkisi	12	75	“Şehir içi seyahatler de bu etki daha fazla belirgin olacaktır. Ulaşım konusu nispeten daha rahat olacağı için daha fazla etkileyecektir. Bazen sadece o şehre özgü yemekler yüzünden gittiğim oluyor.” (G.10.)
Şehirlerarası seyahatlere etkisi	13	81,25	“Ülkemde ki farklı kültürleri merak ederim. Doğal olarak gezmeyi de severim. Gittiğim başka şehirlerde de

aradığım şeylerde biri de yemek kültürüdür.” (G.3.)

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin sosyal medya araçlarının geleneksel yemek kültürü konusunda seyahatlerine etkisi konusunda, şehir içi seyahat tercihlerine etkisi konusunda %75 oranında katılımcılar olumlu görüş belirtmiştir. Aynı katılımcıların %81,25’i ise şehirlerarası seyahatleri konusunda olumlu görüş belirtmiştir.

Tablo 6. Sosyal Medya Araçları ile Gerçekleşen Geleneksel Yemek Kültürü Tanıtımlarının Güvenirliği ve Katkısı

Alt Temalar	f	%	İfadeler
Güvenilir bulmuyorum	9	56,25	“Hayır bulmuyorum. Sosyal medyada gördüğüm farklı yemekleri merak ederim ne olursa olsun canlı görmeden net hüküm vermeyi şahsen doğru bulmuyorum.” (G.4.)
Güvenilir buluyorum	7	43,75	“Genel olarak güvenli buluyorum çünkü tanıtımı yapılan yemeklerin tanıtımcıları genel olarak kurumsal firmalar olmakla birlikte ilgi çekici unsurlar barındırmaktadır.” (G.15.)

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin %56,25’lik kısmı sosyal medya araçları ile gerçekleşen geleneksel yemek kültürü tanıtımlarını güvenilir bulmaz iken, %43,75’i bu tanıtımları güvenilir bulduğunu belirtmiştir.

Tablo 7. Sosyal Medya Araçları ile Geleneksel Yemek Kültürü Konusunda Gerçekleşecek Eğitimler

Alt Temalar	f	%	İfadeler
Sosyal medya kullanımı eğitimleri	16	100	“Sosyal medya kullanımı eğitimleri verilerek geleneksel yiyeceklerin tanıtımında vizyonlu görseller kullanım ve sunumu aktarabilecek kareleri ya da videoları hazırlayacak kitle oluşturulabilir.” (G.4.)
Geleneksel yemek kültürü kavramı eğitimleri	13	81,25	“Geleneksel yemek kültürünü anlatan eğitimler verilebilir. Özellikle sosyal medya ile gerçekleşecek canlı yayınlar ile yapılabilir.” (G.2.)

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin sosyal medya araçları ile gerçekleşecek eğitimler konusunda sosyal medya kullanımı eğitimlerinin verilmesini isteyenler %100 olarak belirlenmiştir. Geleneksel yemek kültürü kavramı üzerine eğitimler verilmesini isteyen kullanıcılar ise %81,25 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 8. Sosyal Medya Kullanımının Geleneksel Yemek Kültürü Konusunda Karşılaşılabilecek Zorluklar

Alt Temalar	f	%	İfadeler
Görsel paylaşımlarda tecrübesizlik	10	62,5	“Görsel paylaşımda tecrübesizlik, kalitesiz ürün gösterme, fotoğraftaki gıda ile gerçekte getirilen gıdanın arasında çok büyük farkların olması.” (G.5.)
Sosyal medyada etik/telif konusu	4	25	“Sosyal medya da artık herkes bilgi paylaşmaktadır. Ancak bilgi paylaşımında bulunan insanlar kaynak belirtmeden sadece kopya-yapıştır yapmaktadırlar. Yani bir bireyin ürettiği bilgi onun adı anılmadan ve ona haber verilmeden adeta çalınmaktadır. Bunun dışında sosyal medya da ortaya çıkan ürünlerin doğruluğu teyit edilmeden yayınlanması etik değildir. Sosyal medya sayesinde artık telif hakkı ihlalleri oldukça karşımıza çıkmaya başlamıştır.” (G.6.)

Sosyal medya araçlarının zaman alması	6	37,5	“Asıl dikkat çekmek istedikleri konuyu kaçırabilirler.” (G.3.)
---------------------------------------	---	------	--

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin sosyal medya kullanımlarında geleneksel yemek kültürü konusunda karşılaşılabilecekleri zorluklara yer verilmiştir. Verilere göre görsel paylaşımlarda tecrübesizlik konusunda katılımcılar %62,5 ile karşılaştıkları zorlukları dile getirmiştir. Sosyal medyada etik/telif konusunda katılımcıların oranı %25 iken, sosyal medya araçlarının zaman almasını ifade edenlerin oranı ise %37,5 olarak belirlenmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırmada, sosyal medya platformlarının kullanımlarının geleneksel yemek kültürü üzerinde etkisine ilişkin bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Son zamanlarda kullanımı hızla yaygınlaşan sosyal medya platformlarının geleneksel yemek kültürü üzerinde etkili olduğu bu çalışmada ifade edilmektedir.

Alanyazına bakıldığında sosyal medya alanında çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Göker, 2015; Wu, 2015; Holmberg & diğ., 2016). Geleneksel yemek kültürü konusunda da çalışmalara rastlanmaktadır. Geleneksel yemek kültürünün sosyal medya aracılığı ile kullanımı son zamanlarda arttığı gözlenmektedir. Bu anlamda yapılan bu çalışmanın sonraki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Çalışmada yer alan katılımcılar sosyal medya araçları kullanımlarının geleneksel yemek kültürü tercihlerine etkisinin olduğunu ve yeme alışkanlıklarını değiştirmede sosyal medya kullanmanın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmanın başka bir bulgusunda da sosyal medya araçları kullanmanın sıklık göstermesi edinilen bulguyu destekler nitelikte olduğu ifade edilebilir. Araştırmaya katılanlar sosyal medya araçlarının şehir içi seyahatlerine etkisi ile şehirlerarası seyahatlerine etkisini yaklaşık olarak aynı oranda birbirlerine yakın ve yüksek oranda katılım ile belirtmektedir. Bu anlamda seyahatlerin hem yurtiçi hem yurtdışı tercihlerde, sosyal medya araçlarının önemli olduğu ifade edilebilir.

Araştırmaya katılanların tamamı tarafından sosyal medya kullanımı anlamında eğitimlerin olması gerektiği belirtilmiştir. Yine geleneksel yemek kültürü kavramı konusunda eğitimler verilmesi de ifade edilmektedir. Bu eğitimlerin kullanıcılara uzaktan eğitimler aracılığı ile alanında yetkin kişiler tarafından verilmesi önerilebilir. Aynı şekilde sosyal medya kullanımının geleneksel yemek kültürü konusunda karşılaşılabilecek zorlukları da yine benzer eğitimler ile en aza indirgenebileceği önerilebilir.

Bu çalışma konusuyla ilgili olarak bundan sonraki araştırmalarda farklı gruplar ile sosyal medya araçlarının yemek kültürü konusunda başka başlıklarda karşılaştırma yapılabilir. Belirli bir zaman sonra sosyal medya araçları kullanan katılımcıların görüşleri geleneksel yemek kültürü konusunda araştırılabilir.

Kaynakça

- Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 3(1), 1-9.
- Geçer, E. (2013). Medya ve Popüler Kültür: Diziler, Televizyon ve Toplum, İstanbul: Metemorfoz Yayıncılık, 28.
- Göker, G. (2015). İletişimin McDonaldlaşması: Sosyal Medya Üzerine Bir İnceleme. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 10(2). 389-410.
- Hamelink, C. (1991). “Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği”, Kaplan, Yusuf (Der. ve Çev.), Enformasyon Devrimi Efsanesi: Modernleşme Kuram ve Uygulamalarının Eleştirisi, Kayseri: Rey Yayıncılık, ss. 257-277.
- Holmberg, C., Chaplin, J. E., Hillman, T., & Berg, C. (2016). Adolescents' Presentation of Food in Social Media: An Explorative Study. Appetite 99, 121-129.

- Hülür, Himmet. (2000). "Toplumsal Bilim Söyleminde Yerellik", Selçuk İletişim, Cilt: 1, Sayı: 3, 103-116.
- Kara, Y. & Coşkun, A. (2012). Sosyal Ağların Pazarlama Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye'deki Hazır Giyim Firmaları Örneği, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 73-90.
- Karaduman, N. (2017). Popüler Kültürün Oluşmasında Ve Aktarılmasında Sosyal Medyanın Rolü, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi IX.III, 7-27
- Özdemir, İ. (2001). Popüler Bir İkon Olarak Fatih Terim. Tezkire, 64-186
- Özen, Y., & Gül, A. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi. 15, 395-422.
- Taylan, H. H, Arklan, Ü. (2008). "Medya ve Kültür: Kültürün Medya Aracılığıyla Küreselleşmesi", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.10(1), 85-97.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Wu, C. W. (2015). Facebook Users' Intentions in Risk Communication and Food-Safety Issues. Journal of Business Research. 68, 2242–2247.

YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNİN KURULMASINDA SOSYAL MEDYANIN GİRİŞİMCİLİK KÜLTÜRÜNE ETKİSİ

Öğr. Gör. Özden Özdemir

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı / Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Çağatay Baz

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye / Türkiye

ÖZET

İletişim teknolojisinin gelişmesiyle birlikte çağımızın en etkili iletişim aracı haline gelen sosyal medya, her alanda olduğu gibi girişimcilik konusunda da ön plana çıkmaktadır. Girişimciler ve girişimcilik kavramı ile ilgili olan kişilerin yapmış oldukları işlemlerin püf noktaları, girişimcinin kişisel özellikleri, kullanılan teknolojiler pazarlama ve işletme gibi konularda yapılan paylaşımlar hiç şüphesiz ki insanların girişimcilik konusunda bilinçlenmesine etki etmektedir. Sosyal medyanın bu anlamda etkisi, yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında rolü girişimcilik kültürü alanında bu çalışma ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntem ve tekniklerine dayalı bir durum çalışmasıdır. Bu çalışmada kullanıcılarla nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda sosyal medya platformlarının yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında girişimcilik kültürü üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal medya, Gastronomi, Girişimcilik, Yiyecek içecek işletmeleri*

EFFECTIVENESS OF SOCIAL MEDIUM ENTREPRENEURSHIP CULTURE IN ESTABLISHMENT OF FOOD AND BEVERAGE OPERATIONS

ABSTRACT

With the development of communication technology, social media, which has become the most effective communication tool of our time, is becoming a front for entrepreneurship as well as every other area. There are no doubt that people's awareness of entrepreneurship is undoubtedly influential on the entrepreneurs and the entrepreneurs who are involved in the concept of transactions, the special features of the entrepreneur, the personal characteristics of the entrepreneur, the technologies used, marketing and business. The role of social media in this sense, the role of food and beverage enterprises in the establishment of entrepreneurship culture in this study tried to put forward. Research is a case study based on qualitative research methods and techniques. Qualitative interviews were conducted with users in this study. As a result of the study, social media platforms have been found to influence the culture of entrepreneurship in establishing catering businesses.

Keywords: *Social Media, Gastronomy, Entrepreneurship, Catering Businesses*

Giriş

Girişimcilik kavramı günümüze üzerinde önemle durulan kavramların başında gelmektedir. Girişimcilik iktisadi bir değer üretimi olmanın yanında hem gerçekleştiği ortam hem de ortaya çıkardığı değişim hareketleri itibariyle, toplumsal, kültürel ve politik kavramlarıyla yakından ilişkilidir (Aytaç, 2006). Ekonomi ve işletme literatüründe ise girişimcilik, işsizliğin önlenmesinde, ekonomik büyümenin hızlandırılmasında ve toplumsal yapıda değişimci/yenilikçi bir sürecin başlatılmasında temel faktör olarak görülmektedir (Bozkurt ve diğ., 2012). Bu anlamda yiyecek içecek işletmelerinin kurulması safhasında girişimcilik önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla girişimcilik, artık, çağımızın yükselen bir değeri durumundadır. Dünya ekonomisinde görülen yeniden yapılanma/globalleşme eğilimleri de genelde, girişimcilik üzerine bina olmaktadır (Aytaç ve İlhan, 2007).

Girişimcilik kavramının birçok tanımı olmasına rağmen günümüzdeki en yaygın tanımı ile girişimcilik, bir vizyonu başarılı bir işletme girişimine dönüştüren bir kişisel çaba olarak tanımlanır. Bu tanımda girişimciler risk alabilen, sermaye temin edebilen, ileri görüşlü, kendi işletmelerinin patronları, yönetim bilgi ve becerilerine sahip, kaynakların etkili bir şekilde dağıtımını sağlayabilecek kapasitedeki kişilerdir (Er, 2012). Diğer bir tanımıyla Girişimcilik bir birey veya birey grubunun; hangi kaynaklara sahip olursa olsun, değer ve büyüme yaratmak için eşsiz, tek olma ve inovasyon yoluyla, gereksinimleri karşılayacak fırsatları takip etmek üzere düzenlenmiş güç ve imkanları kullandıkları süreç” olarak belirtir (Coulter ve Robbins, 2003). Yalçıntaş (2010)’ a göre, girişimcilik konusu inovasyon ile birlikte hareket edecektir. İnovasyon, yeni fikirlerin ticari bir yarara dönüştürülmesi sürecidir. Yani hayal gücünün, ticari ustalıklarla birleştirilmesidir. Hayal gücü fikir üretir ve üretilen fikirler yenidir. İnovasyon, hayal gücü tarafından üretilen yeni fikirlerin uygulamasından ibaret bir süreçtir. İnovasyon geleceği oluşturmakla ve sürdürülebilir kârlı büyüme sağlamakla ilgilidir.

İnsanların doğasında olan sosyalleşme gereksinimi iletişim ve bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte sosyal medya aracılığıyla ileri boyutlara taşınmıştır. İnsanlar günlük ya da iş yaşamları ile ilgili yapmış oldukları paylaşımları diğer insanlar görebilmekte hatta ilgi ile takip edebilmektedir. Bu iletişim ve paylaşımın kişilerin duygu, düşünce ve davranışları üzerinde olumlu ve/veya olumsuz etki yaratması ise kaçınılmaz bir gerçektir (Özmen ve Villi, 2014). Pazarlama, halka ilişkiler ve insan kaynakları uygulamalarının yanında sosyal medya finansal piyasalar ve yatırımcılar ile ilişkiler kurma noktasında da işletmelere yeni olanaklar sunabilmektedir. İşletmeler sosyal medya kanalı aracılığı ile yatırımcılarla etkileşime geçme olanağı sağlayabilir (Özmen ve Villi, 2014).

Bu çalışmada, sosyal medyanın yaşamın her alanın etkisi olduğu gibi, yiyecek içecek İşletmelerinin kuruluşunda girişimcilik ve inovasyon boyutundaki etkisinin de araştırılması hedeflenmektedir.

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma yöntem ve tekniklerine dayalı olarak yapılmıştır. Araştırma bir durum çalışmasıdır. Durum çalışmasında toplanan veriler betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir. Gelişen teknolojiler ile birlikte eğitim alanındaki gelişmeler göz önüne alındığında durum çalışmaları ile anlamlı bilgilerin elde edilebileceği sonucuna varılabilir (Leymun, Odabaşı ve Yurdakul, 2017). Aytacı (2012) araştırma stratejisi olan durum çalışmasının bireysel, grup, örgütsel, sosyal, politik ve olaylar ile ilgili bilgilerimize katkıda bulunmak amacıyla birçok durumda kullanılmakta olduğunu ifade etmektedir. Durum çalışmasında toplanan veriler betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2011), durum çalışmasını bir veya birkaç durumun derinliğine araştırılması olarak ifade etmektedir. Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler, vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılarak ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerinde odaklanılır.

Örnekleme

Araştırma Sosyal Medya ve Yiyecek İçecek İşletmeleri alanında tecrübe sahibi kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Yiyecek İçecek İşletmeleri ve Sosyal Medya alanına yönelik uygulanan açık uçlu soruların uygulanmasında, nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Sencer’e (1989) göre amaçlı örnekleme, araştırmanın amaçları doğrultusunda bir evrenin temsilci bir örneği yerine, amaçlı olarak bir ya da birkaç alt kesimini örnek olarak almaktır. Başka bir deyişle amaçlı örnekleme, evrenin soruna en uygun bir kesimini gözlem konusu yapmak demektir. Bu kapsamda araştırmada yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında sosyal medya ile girişimcilik alanlarında etkin kişiler ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veriler açık uçlu sorular ile toplanmıştır. Nitel görüşme sorularının hazırlanması esnasında alanında uzman kişilerin görüşleri alınmıştır. Alanında uzman olan kimseler, üniversitede görev yapmakta olan sosyal medya ve yiyecek içecek işletmeleri alanında lisans/lisansüstü düzeyde ders vermekte olan öğretim görevlilerinden oluşmuştur. Araştırmaya katılan katılımcılara yöneltilen sorular; yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında sosyal medya araçlarının girişimcilik kültürü üzerindeki etkisi, yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında sosyal medyanın hangi yönlerinden faydalanılacağı, yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında girişimcilere verilebilecek sosyal medya alanında eğitimler, yiyecek içecek işletmelerinin hangi alt alanlarında kurulmasında girişimciliğin etkili olabileceği gibi unsurları içerecek şekilde hazırlanmıştır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmanın analiz kısmında betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu betimsel analiz çalışması için bir çerçeve oluşturulmuş, veriler oluşturulan çerçeveye göre işlenmiş ve son olarak bulguların tanımlanması ve yorumlanması gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada örneklem yeterli büyüklükte seçilmiş, konu uzmanı ile araştırmacı tarafından konu ele alınmıştır. Tutarlık incelemesi ve katılımcı teyidi konularında uzman görüşü alınmıştır.

Bulgular

Bulgular bölümü araştırmaya katılan katılımcıların görüşleri doğrultusunda oluşturulmaktadır. Bu bölümde frekans (f), yüzde (%) ve görüşmecilerin ifadeleri doğrudan verilecektir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	N	%
20-30 Yaş	8	66,7
31-40 Yaş	3	25
41 Yaş ve üzeri	1	8,3
Toplam	12	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin 20-30 yaş aralığında olanların oran %66,7'dir. 31-40 yaş arası ise %25 olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların yaş dağılımlarına bakıldığında en az oran ile (%8,3) katılımın 41 yaş ve üzeri kişilerde olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Kullanılan Sosyal Medya Araçları

Sosyal Medya Aracı	N	%
Facebook	8	66,7
Twitter	6	50
Instagram	10	83,3
Google +	2	16,6

Tablo 2 incelendiğinde sosyal medya kullanım oranları en çok instagram kullanıcısı olarak %83,3 görülmektedir. Bunu facebook kullanıcıları %66,7 ile takip etmektedir. Bir de kullanılan sosyal medya aracı twitter %50 iken, en az kullanıma sahip ise Google + %16,6 olarak görülmektedir.

Tablo 3. Sosyal Medya Araçları Kullanım Sıklıkları

Kullanım Sıklığı (Günlük)	N	%
0-2 saat	4	25
3-5 saat	1	6,25
Sık sık	11	68,75
Toplam	16	100

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin sosyal medya kullanım sıklık oranı günlük kullanım olarak 0-2 saat arasında olanlar %25 dir. Günlük 3-5 saat arası sosyal medya aracı kullandığını ifade eden kullanıcılar %6,25 olarak tespit edilmiştir. En çok kullanım oranı ise %68,75 ile sık sık sosyal medya aracı kullandığını ifade eden kullanıcılar tarafından belirlenmektedir.

Tablo 4. Sosyal Medya Araçlarının Yiyecek-İçecek İşletmelerinin Kurulmasında Etkisi

Alt Temalar	f	%	İfadeler
Girişimcilik konusunda teşvik edicidir	12	100	“Sosyal medya, artık sadece iletişim yönüyle değil pazarlamacıların, işletmelerin, hedef kitle belirleme, piyasa araştırması gibi pek çok amaçla da kullanılabilir. Bu durumu çok iyi bilen girişimciler hem müşterileriyle hem de markalarla sosyal medya üzerinden direkt bağlantı kuruyor. Buda girişimcileri cesaretlendirir.” (G.5.)
İşletmelerin kuruluşunda etkin rol oynar	11	91,6	“Kuruluş aşamasında çok bir anlam ifade etmese de işletme kurulduktan sonraki ilk günden başlamak şartı ile işletme ömrünün sona ermesine kadar çok etkili bir araç olarak değerlendiriyorum.” (G.1.)

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin sosyal medya araçlarının yiyecek içecek işletmeleri kurulmasında girişimciliği teşvik edici olarak tüm kullanıcılar %100 görüşlerini belirtmiştir. Sosyal medya araçlarının yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında etkin rol oynadığını ifade eden katılımcıların oranı ise %91,6 olarak Tablo 4’de verilmektedir.

Tablo 5. Yiyecek-İçecek İşletmeleri Kurulmasında Girişimcilerin Sosyal Medya Araçlarından Faydalanma Yönleri

Alt Temalar	f	%	İfadeler
Hedef kitleyi etkileme	8	66,6	“Günümüzde sosyal medya insanların hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. İşletme sahibi sosyal medyayı kaliteli içeriği olan reklam yaparak kullanırsa sosyal medya fayda sağlayabilir.” (G.2.)
Satış stratejileri geliştirme	7	58,3	“Rakip firmaların, sosyal mecralardaki faaliyetlerini incelememiz gerekir. Bunun için herhangi bir yazılıma ihtiyacımız yoktur. Onların sosyal ağlarındaki profilleri takip ederek, kimlerle etkileşime girdiklerini, hedef kitlelerini ne tür içerikler paylaştıklarını ne sıklıkta bu mecralarda paylaşımlar yaptıklarını ve günün hangi zaman dilimlerinde daha aktif olduklarını görebiliriz. Rakip firmaların faaliyetlerini incelemek bizim stratejilerimize de yardımcı olabilir. Özellikle paylaşım sıklığı ve günün hangi saatlerinde paylaşımlar yaptıklarına bakarak, kendi stratejimizi daha iyi bir şekilde geliştirebiliriz. Onların iyi yaptıkları şeylerden yola çıkabilir ve kötü oldukları alanları geliştirerek, onların bir adım önüne geçebiliriz.” (G.5.)
Sektörle ilgili bilgi sahibi olma	7	58,3	“Bu konuda sosyal medyanın özellikle insanları bilgilendirme konusunda çok fazla yararlanılabilir. Çünkü insanlar çevresindeki insanların gittiği ve sosyal medya hesaplarından paylaştığı bir yere karşı daha fazla ilgi duymaya başlıyor ve aynı duyguyu kendi de deneyimlemek için sosyal medya üzerinde gördüğü yere kendi de gitmek istiyor.” (G.8.)

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin yiyecek-içecek işletmeleri kurulmasında sosyal medya araçlarından faydalanma yönlerine ilişkin bulgular verilmektedir. Bu yönlerden %66,6 ile en çok hedef kitleyi etkileme yönünün öne çıktığı görülmektedir. Satış stratejileri geliştirme ve sektörle ilgili bilgi sahibi olma yönleri ise %58,3 ile sosyal medya araçlarından faydalanmanın katılımcılar açısından diğer öne çıkan yönler olarak Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 6. Yiyecek-İçecek İşletmelerinin Kurulmasında Girişimcilere Sosyal Medya Alanında Verilebilecek Eğitimler

Alt Temalar	f	%	İfadeler
Diksiyon/hitap eğitimleri	2	16,6	“Bu konuda girişimcilere sosyal medya üzerindeki paylaşımlarını nasıl yapmaları gerektiği, nasıl bir dil kullanmaları gerektiği konularında eğitim verilebilir.” (G.2.)
Etkili sosyal medya kullanım eğitimleri	8	66,6	“Öğretmenler, tüm eğitimciler medya okuryazarlığı için çalışmaları başlatmalı. Her ülke medya okuryazarlığını okul müfredatına sokmalı. Bu da ülkenin eğitim ve kültürüne uygun ders kitapları ve görsel-işitsel malzemesi kullanılarak yapılmalı. Eğitim fakülteleri bu konudaki uzman öğretmenleri eğitmek için kadroları oluşturmalı. Konferans ve panellerin düzenlenmesi ve bunun büyük kuruluşlarca desteklenmesi gerekmektedir. Medya okuryazarlığının alanı televizyon, sinema, radyo, müzik, basılı medya, İnternet ve diğer tüm yeni dijital medyayı kapsamaktadır. Televizyondaki reklamdan, CD’deki müziğin sözüne, gazete yazısından bir tişörtün üzerindeki slogana kadar türlü biçimde akan medya mesajları karşısında bireylerin farkında ve uyanık olmasını sağlamak medya okuryazarlığının amaçlarının başında gelir.” (G.11.)
Sektörle ilgili gıdaların sunum, pazarlama eğitimleri	4	33,3	“Gıdaların sunum ve tat açısından uyumluluk eğitimi, pazarlama eğitimi, sunum eğitimi verilebilir.” (G.4.)

Tablo 6 incelendiğinde yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında girişimcilere sosyal medya alanında verilebilecek eğitimler incelendiğinde diksiyon ve hitap eğitimleri konusunda %16,6 oranında katılımcı fikir belirtmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan kişilerin %66,6’sı etkili sosyal medya kullanım eğitimleri verilmesi gerekliliğini ifade etmiştir. Sektörle ilgili gıdaların sunum ve pazarlama eğitimleri alanında verilecek eğitimleri %33,3 oran ile katılımcılar ifade etmiştir.

Tablo 7. Yiyecek-İçecek Sektörünün Girişimcilik İşletmeleri Kurulmasında Sektörün Alt Alanlarına Etkisi

Alt Temalar	f	%	İfadeler
Fastfood işletmeleri	5	41,6	“Örnek vermek gerekirse McDonald’s dendiğinde hemen herkesin aklına ucuz, hızlı ve kaliteli fastfood ürünleri gelir. Bu firmada oturup garson beklemek yoktur. Listedenden bir menü seçiyorsunuz, maksimum 4-5 dakikada yemeğimiz hazır. Hızlı, düşük fiyat ve sabit bir standart bakımından McDonald’s fastfood sektörünün tartışmasız lideridir diyebiliriz. Dünyada büyümeye devam ettiği gibi şu an sadece Türkiye’de birçok şube,

			belki binlerce çalışana sahip. Dünyaca tanınan bir fastfood zinciri. Fastfood işletmelerinin kurulması daha etkili olacağını düşünüyorum.” (G.6.)
Ocakbaşı/Kebap	2	16,6	“İlçelerdeki basit ocakbaşı gibi işletmelerin tanıtılmasında daha çok etkili olabilir.” (G.7.)

Tablo 7 incelendiğinde yiyecek içecek sektörünün girişimcilik işletmeleri kurulmasında sektörün alt alanlarına etkisi konusunda %41,6 oranında katılımcı fastfood işletmelerine etkisi olduğunu ifade etmiştir. Aynı katılımcıların %16,6’lık oranı ise yiyecek içecek sektörünün girişimcilik işletmeleri kurulmasında ocakbaşı veya kebab sektörüne etkisi olduğunu ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırmada, sosyal medya platformlarının yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında girişimcilik kültürü üzerinde etkisine ilişkin bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Son zamanlarda kullanımı hızla yaygınlaşan sosyal medya platformlarının yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında girişimcilik kültürü üzerinde etkili olduğu bu çalışmada ifade edilmektedir. Araştırmaya katılan katılımcılar sosyal medya araçlarının yiyecek içecek işletmeleri kurulmasında etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Girişimcilik konusunda teşvik edici olduğunu ve işletmelerin kuruluşunda etkin rol oynadığı da yine araştırmacılar tarafından ifade edilen bir başka konu başlığı olmuştur.

Araştırmaya katılanlar yiyecek içecek işletmeleri kurulmasında girişimcilerin sosyal medya araçlarından faydalanma yönlerini hedef kitleyi etkileme, satış stratejileri geliştirme ve sektörle ilgili bilgi sahibi olma şeklinde belirtmişlerdir. Yine yiyecek içecek işletmelerinin kurulmasında girişimcilere sosyal medya alanında verilebilecek eğitimlere araştırma bulgularında yer verilmektedir. Bu eğitimler diksiyon ve hitap eğitimleri, etkili sosyal medya kullanım eğitimleri ve sektörle ilgili gıda sunum ve pazarlama eğitimleri olarak belirtilmiştir. Bu eğitimlerin alanında yetkin kişiler tarafından, örneğin üniversitelerde görev yapan akademisyenler veya alanında yetkin sosyal medya kullanıcıları tarafından verilmesi önerilebilir.

Yiyecek içecek sektörünün girişimcilik işletmeleri kurulmasında sektörün alt alanlarında fastfood işletmeleri ile ocakbaşı ve kebab alanlarına etkisini ifade etmişlerdir. Yapılacak bundan sonraki araştırmalarda bu alanlarda daha detaylı çalışmalar yapmaları araştırmacılara önerilebilir.

Kaynakça

- Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik ve Girişimci Kültür: Sosyolojik Bir Perspektif. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (15), 140.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 3(1), 1-9.
- Aytaçlı, B., İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve Girişimci Kültür: Sosyolojik Bir Perspektif. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 18, 101.
- Bozkurt, Ö. Ç., Kalkan, A., Koyuncu, O., & Alparslan, A. M. (2012). Türkiye’de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1(15). 229-247.
- Coulter, M., Robbins, P. S. (2003), Management, New Jersey: Prentice Hall, 7.baskı.
- Er, P. (2012). Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadi Düşüncedeki Yeri: Joseph A. Schumpeter. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. 5.
- Leymun, Ş. O., Odabaşı, F. H., & Yurdakul, I. K. (2017). Eğitim Ortamlarında Durum Çalışmasının Önemi. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi- ENAD. 5 (3). 369-385.
- Özmen İ., Villi B. (2014). Sosyal Medya ve Finansal Performans: Borsa İstanbul’da İşlem Gören İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:14, Yıl:14, Sayı:1, 14:269-293
- Sencer, M. (1989). Toplum Bilimlerinde Yöntem. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Yalçıntaş, M. (2010). Çağımızda Girişimcilik. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi. 5(1). 95-98.

GÖÇMEN GİRİŞİMCİLİĞİN ULUSLARARASI BİR BOYUTU OLARAK ULUSAŞIRI GİRİŞİMCİLİK: KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA VE PRATİKTE KEŞFİ

Talha FIRAT

Sakarya Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi,
talha.firat@ogr.sakarya.edu.tr

Umut Sanem ÇİTÇİ

Doç.Dr., Bakırçay Üniversitesi, umutsanem.citci@bakircay.edu.tr

Özet

Geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu ve yakın tarihlerde kendisini belirgin olarak gösteren göçmen girişimcilik kavramı günümüz küreselleşen dünyasında iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesi ve yayılması ile birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle son çeyrek asırda küresel ölçekte yaşanan göç hareketliliğindeki yoğunluk, teknolojinin getirdiği iletişim ve ulaşım imkânlarının artması, ülkeler arası sınırların anlamını yitirmesi, insanların göç nedenlerinde geçmişe göre yaşanan değişimler, göçmenlerin birden fazla kurumsal yapıya yerleşiklikleri gibi faktörler göçmen girişimciliğinin yeni bir boyutu olarak görülebilecek olan ulusaşırı girişimciliğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kısaca iki ya da daha fazla ülkenin kurumsal yapılarına yerleşikliği bulunan girişimcilerin yoğun sınır ötesi bağlantıları ile gerçekleştirdiği bir dizi ekonomik ve sosyal sürecin tamamı olarak tanımlanabilecek olan ulusaşırı girişimcilik kavramı, literatürdeki çalışmalarda genellikle köken ülkesi ile kurumsal yerleşikliği bulunan, ekonomik ve sosyal ilişkilerini devam ettiren göçmen girişimciler üzerinden araştırılmaktadır. Göçmen girişimcilik faaliyetlerinin sadece alıcı ülke ile sınırlı kalmadığı ve bunun uluslararası bir boyuta evrilmesinin yanı sıra, yerel ve küresel ekonomik koşullar sonucu artan zorlu rekabet şartları ile başa çıkabilmek amacıyla bu girişimcilerin ihtiyaç duydukları hammadde, işgücü, bilgi, teknoloji, müşteri, tedarikçi, finans gibi konularda politik, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıya yerleşikliklerinin yüksek seviyede olduğu köken ülke ile bağlantı halinde bulunmaları ve hem alıcı hem de köken ülkenin kurumsal yapılarına ve sosyal ağlarına yerleşikliğinin getirdiği avantajları kullanmaları, bu tür girişimci profiline araştırmaçılar tarafından incelenmesini çekici hale getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, geniş literatürden ve araştırma bulgularından elde edilen çıkarımlarla ulusaşırı girişimcilik kavramının genel çerçevesini belirlemek, bazı noktalarda kavramsal karmaşa içermesinden dolayı konuyu tartışmaya açmak, bu kavramsal karmaşanın pratikteki durumunu anlamak adına göçmen girişimcilerin köken ve alıcı ülkedeki yerleşikliklerini ulusaşırı girişimci olma noktasında kullanma durum ve kapasitelerini keşfetmektir.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada kartopu yöntemi ile oluşturulan örneklemdaki sekiz kişiyle yüz yüze ve online imkanlar ile görüşmeler yapılarak maksimum seviyede bilgi sağlamak amaçlanmış, elde edilen verilerin literatürle uyum içinde olup olmadığı, olmasının ya da olmamasının sebepleri tartışılmıştır.

Çalışma sonucunda, Türkiye'deki göçmen girişimcilerin ulusaşırı faaliyet seviyeleri, bireylerin girişimcilik özellikleri, alıcı ve köken ülkenin kurumsal yapısına uyum ve yerleşiklik düzeylerine bağlı olarak değişiklik gösterdiği, faaliyet gösterilen alıcı ve köken ülkelerin kurumsal yapılarının, dışsal bir faktör olarak ulusaşırı girişimciliği ekonomik ve sosyal irtibat kurma açısından etkilediği tespit edilmiştir. Bunun yanında eğitim ve iş bulma gibi pozitif sebeplerle göç eden girişimcilerin savaş, baskı, toplumsal gerginlik gibi negatif sebeplerle göç eden girişimcilere göre ulusaşırı girişimciliğe katılım düzeylerinin daha yoğun olduğunun gözlenmesi çalışmada varılan diğer bir sonuçtur.

Anahtar Kelimeler: Ulusaşırı Girişimcilik, Göçmen Girişimcilik, Etnik Girişimcilik, Kurumsal Yerleşiklik, Sosyal Yerleşiklik.

1. Giriş

Uluslararası girişimcilik, son yıllarda girişimcilik alanında popülerlik kazanmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin ayırt edici bir katkısı olarak düşünülebilen bu kavram, sosyoloji (göçmen sosyolojisi), antropoloji (kültürel etkiler), ekonomi (ekonomik adaptasyon), ekonomik coğrafya ve bölgesel planlama bilgi transferi, teknoloji, know-how vs.) gibi çeşitli disiplinlerin etkileşimini de ifade etmektedir (Drori, Honig ve Wright 2009: 1002). Kavramın doğmasına neden olan şey, girişimcilik alanındaki özellikli durumları temsil etmek adına oluşturulan kavramların (uluslararası girişimci, etnik girişimci, göçmen girişimci, vb.) tespit edilen yeni vakaları betimlemekte yetersiz kalması olarak gösterilebilir. Söz konusu alanda uluslararası girişimcilik ne ilk ne de son olacak nitelik göstermektedir. Çünkü piyasa sistemi fonksiyonunu gerçekleştirdiği müddetçe içinde bulunulan zaman ve mekâna yani bağlama bağımlı olarak sürekli farklı vakalar sunmakta ve bunların akademik çalışmalar ile değerlendirilip tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bölüm uluslararası girişimciliğin ne olduğunu ve karıştırılması muhtemel girişimcilik biçimlerinden nasıl ayrıştığını, bir girişimcinin uluslararası girişimci olarak kabul edilip edilemeyeceğinde kriterlerin neler olabileceğini tartışmayı hedeflemektedir. Ayrıca bu bölüm, uluslararası girişimcilik kavramının Türkiye’de tespit edilen birkaç vaka özelinde nasıl tezahür ettiğini açığa çıkarmayı hedeflemektedir.

2. Literatür

2.1. Uluslararası Girişimciliğin Teorik Çatısı

Uluslararası girişimcilik konusunda teorik tartışma yapan ve yazında en fazla atıf alan araştırma Drori, Honig ve Wright (2009)’ın çalışmasıdır. Bu çalışmada Drori ve arkadaşları uluslararası girişimcilerin bireysel yetenek ve kaynaklarını etkileyen beş temel faktör olduğunu belirtmiş ve bunların hangi teorik zeminle ilişkili olduğunu açıklamışlardır:

Fail / agency: Fail yaklaşımına göre uluslararası girişimci hem köken ülkesinde hem de ev sahibi ülkede bir sosyal yerleşikliğin parçasıdır. Uluslararası girişimci olmasının şartı her iki sosyal bağlamında da sahip olduğu sosyo-ekonomik ve politik kaynaklarını eş anlı bir şekilde kullanabilmesidir. Ayrıca uluslararası girişimciler genellikle etnik yapının sunduğu imkânları değerlendirici olan etnik girişimcilerden farklı olarak kozmopolit kültüre ya da global pazarlardaki riskleri odaklanmaya yönelik hareket eden faillerdir (Drori, Honig ve Wright, 2009: 1007).

Kültürel perspektif: Farklı kültürel perspektiflere sahip olmalarını girişimcilik faaliyetlerinde yarar sağlayıcı bir unsur olarak kullanmaktadırlar. Girişimci tarafından sahip olunan çoklu kültür kazanımları sayesinde, yeni/bilinmeyen/farklı durumlar için alternatifler üretebilme ve uyumlandırma yeteneklerine sahiptirler. Ayrıca köken ülkeden miras aldıkları kültürel kodları kozmopolit yapıya uyumlandırma başarısıyla ikiden fazla ülkeye yayılma imkânı buldukları iddia edilmektedir (Drori, Honig ve Wright, 2009: 1008).

Kurumsal perspektif: Genellikle kurumsal bağlam gelişmiş ülkelerde ve emerging piyasa ekonomilerinde ayırt edici olabilmektedir. Çünkü piyasa ekonomisinin farklı tipleri farklı strateji ve operasyonlar gerektirmektedir. Bu durumda uluslararası girişimci oyunun kurallarını kavrayıp işini bunun üzerine geliştirir. Kurumsal perspektiften yapılan uluslararası girişimcilik çalışmaları belli bir ulusal bağlamda örgütleri ve insan aktivitelerini yürütmeyi, koordine etmeyi mümkün kılan kuralları, mantık ve eylemleri anlamayı sağlamaktadır (Drori, Honig ve Wright, 2009: 1009).

Güç ilişkileri perspektifi: Uluslararası girişimcinin iş stratejileri politik anlam ve sonuçlara sahiptir. Bu perspektife göre uluslararası girişimci politik pozisyonuna bağlı olarak her iki dünyası için (köken ve ev sahibi ülkenin politik atmosferi) de politik bir kaldıraç etkisi yaratma imkânına kavuşmaktadır. Uluslararası girişimcinin formları, stratejileri ve güç ilişkileri arasındaki kombinasyon konumsaldır, bağlamsaldır ve ortaya çıkan, belirgendir (Drori, Honig ve Wright, 2009: 1011).

Sosyal sermaye ve network perspektifi: Sosyal sermaye, karşılıklı tanışıklık ve kabul edilme ile oluşan, az ya da çok kurumsallaşmış devamlılığı olan ağlar sayesinde kişi ya da grupların elde ettiği soyut ve somut kaynakların bütününe verilen isimdir. Sosyal sermayeyi netice veren

sosyal ilişkiler, işlerini geliştiren uluslararası girişimcilerin birbiri yerine kullanacakları çeşitli sosyal ağları oluşturmaktadır. Sosyal sermaye, uluslararası girişimcilerin ikili (alıcı-köken ülke) ağlarındaki organizasyon ve üretimler ile birikir ve artı-üretim için kendi dezavantajlı durumlarını kolaylaştıran sosyal ve ekonomik özelliklere kaynak ve erişim sağlamaktadır (Drori, Honig ve Wright, 2009: 1011).

Uluslararası girişimcinin davranışları kurumsal çevre ile ilgili olduğu kadar onun bireysel karar ve motivasyonlarını da içeren sosyal yapısından da ileri gelmektedir. Söz konusu sosyal yapının uluslararası girişimci için üç farklı sosyal networkten oluştuğunu söylemek mümkündür: köken ülke networkü, ev sahibi ülke/ülkeler networkü ve endüstri networkü (Drori, Honig ve Wright, 2009: 1011).

2.2. Uluslararası Girişimcinin Kaynaklar Seti ve İş Geliştirme Stratejisi

Terjesen ve Elam (2009: 1093) uluslararası girişimciliğin iki sosyal bağlamının olmasından hareketle dört temel kaynak setine ihtiyacı olduğu üzerinde durmaktadır: ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye.

Ekonomik sermaye, doğrudan ekonomik değeri olan girişimcinin sahip olduğu her şeyi ifade etmektedir. Ekonomik sermaye diğer sermaye türlerinden de etkilenmektedir. Öyle ki finansal, sosyal ve hukuki bazı engeller nedeniyle yatırımcılar arasında nakit akışı görece daha az olabilmektedir. Bu durumda sosyal sermaye, aktörler için hareketlilik aracı görevi üstlenmektedir (Burt, 1995: 9; akt. Çitçi, 2011:65). Sosyal sermaye girişimcinin içinde bulunduğu networkün sunmakta olduğu imkânları ifade etmektedir. Bireyler bir topluluğun parçası oldukları için bu topluluğun kendilerine sunduğu imkânlardan yararlanma imkânına kavuşmaktadırlar. Özellikle girişimcilikte gerek finans kaynaklarının temini gerek motivasyonel destek gerekse bilgi kaynağı olması bakımından sosyal network bir sermaye kaynağı teşkil etmektedir (Jenssen ve Greve, 2002: 4). Kültürel sermaye, oldukça geniş tezahür edildiğinde/geniş bağlamda ele alındığında üç formda meydana geldiğinden söz edilebilir: kökleşmiş bir durum yani uzun zamandır süregelen bir düşünce ya da yapının biçimidir, nesnel bir durumdur çünkü kültürel ürünleri vardır ve son olarak da kurumsallaşmış bir durumdur (Bourdieu, 1986). Uluslararası girişimci, en az iki farklı kültüre de bu üç form açısından gark olduğu için diğer girişimcilere göre avantajlı olmaktadır. Sembolik sermaye ise uluslararası girişimcinin hayatında kendine yer bulan statü ve semboller ile şekillenen sermayedir. Bourdieu (1986) bunu sosyal yaşamdaki güç ve statü üzerinden bireyin grup içinde sahip olduğu kişisel alanla ilişkilendirmektedir. Hatta zaman zaman ödüllere ya da çeşitli ortamlarda konuşmacı olarak yer alma sayesinde somut sembollerle desteklenmektedir.

Girişimcilik makro seviyedeki yapısal fırsatlar ve mikro seviyedeki bireysel kaynak erişimleri ile şekillenen bir süreçtir (Shane ve Venkataraman, 2000: 218). Bu durumda girişimcilerin sahip olduğu kaynaklar da en az bağlam kadar önem kazanmaktadır. Terjesen ve Elam (2009: 1093) uluslararası girişimciliğin iki sosyal bağlamının olmasından hareketle dört temel kaynak setine ihtiyacı olduğu üzerinde durmaktadır: ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye.

Ekonomik sermaye, doğrudan ekonomik değeri olan girişimcinin sahip olduğu her şeyi ifade etmektedir. Ekonomik sermaye diğer sermaye türlerinden de etkilenmektedir. Öyle ki finansal, sosyal ve hukuki bazı engeller nedeniyle yatırımcılar arasında nakit akışı görece daha az olabilmektedir. Bu durumda sosyal sermaye, aktörler için hareketlilik aracı görevi üstlenmektedir (Burt, 1995: 9; akt. Çitçi, 2011:65). Sosyal sermaye girişimcinin içinde bulunduğu networkün sunmakta olduğu imkânları ifade etmektedir. Bireyler bir topluluğun parçası oldukları için bu topluluğun kendilerine sunduğu imkânlardan yararlanma imkânına kavuşmaktadırlar. Özellikle girişimcilikte gerek finans kaynaklarının temini gerek motivasyonel destek gerekse bilgi kaynağı olması bakımından sosyal network bir sermaye kaynağı teşkil etmektedir (Jenssen ve Greve, 2002: 4). Kültürel sermaye, oldukça geniş tezahür edildiğinde/geniş bağlamda ele alındığında üç formda meydana geldiğinden söz edilebilir: kökleşmiş bir durum yani uzun zamandır süregelen bir düşünce ya da yapının biçimidir, nesnel bir durumdur çünkü kültürel ürünleri vardır ve son olarak da kurumsallaşmış bir durumdur (Bourdieu, 1986). Uluslararası girişimci, en az iki farklı kültüre de bu üç form açısından gark

olduğu için diğer girişimcilere göre avantajlı olmaktadır. Sembolik sermaye ise ulusaşırı girişimcinin hayatında kendine yer bulan statü ve semboller ile şekillenen sermayedir. Bourdieu (1986) bunu sosyal yaşamdaki güç ve statü üzerinden bireyin grup içinde sahip olduğu kişisel alanla ilişkilendirmektedir. Hatta zaman zaman ödüllere ya da çeşitli ortamlarda konuşmacı olarak yer alma sayesinde somut sembollerle desteklenmektedir.

Yukarıda bahsedilen dört faktör bireysel ve örgütsel ya da topluluk olarak ayırt edilmesi pek mümkün faktörler değildir. Ancak bunun ulusaşırı girişimcilik özelinde zaten bir amaç olmadığını hatırlatmak yararlı olabilir. Çünkü ulusaşırı girişimcilik zaten örgütsel analiz seviyesine sahip olan uluslararası işletmecilik ile tamamıyla bireysel analiz seviyesine sahip olan etnik girişimciliğin arasında konumlanmaktadır.

Terjesen ve Elam (2009: 1094) çalışmalarında ulusaşırı girişimcilerin uluslararası piyasaları takip etmek için kurumsal çevrelerini ve bireysel tecrübelerini nasıl kullandıklarını ortaya çıkarmayı hedeflemişlerdir. Çalışmanın iddiası şudur ki yukarıda belirtilen sermaye tipleri bağlamında girişimciler sahip oldukları kaynak setini, köken ülke dışında gerçekleşen operasyonların yürütülmesinde yeni piyasaların keşfi, ucuz işgücünün temini ve diğer kaynaklara erişebilmek amacıyla kullanmaktadırlar.

2.3. Yeung'ın Bireysel ve Kurumsal Perspektifi

Ulusaşırı girişimciler, farklı ülkelerdeki kaynakları kontrol eden sosyal aktörlerdir. Ulusaşırı girişimciler, yabancı bir ülkede girişimsel operasyonları başlatmak, yürütmek için risk üstlenen ve stratejik inisiyatifler alan kişilerdir. Belli başlı bazı niteliklere sahip olmaları gerekmektedir. Ulusaşırı girişimciler stratejik eylemlerini, yerleşik oldukları sosyal ağlar sayesinde daha kolay bir şekilde gerçekleştirirler (Yeung, 2002: 37).

Yeung (2002: 37), ulusaşırı girişimcilerin eş zamanlı olarak gerçekleştirmesi gereken üç fonksiyondan bahsetmiştir:

1. Farklı ülkelerdeki sermaye, bilgi vb. kaynakların kontrolü.
2. Farklı ülkelerdeki stratejik yönetimlerde gösterilecek kabiliyetler (kaynakların yerleştirilmesindeki/konumlandırılmasındaki yenilikçilik ve yaratıcılık).
3. Farklı ülkelerdeki fırsatların keşfedilmesi ve değerlendirilmesi kabiliyeti.

Farklı ülkelerde kaynakları kontrol etmek ulusaşırı girişimcilerin alıcı ülkedeki rakipleriyle rekabet etme konusunda ve doğal olarak oluşabilecek dezavantajların üstesinden gelmesinde kendisine yardımcı olur. Burada kaynakları kontrol etmek onlara sahip olmak anlamına gelmemektedir. Mesela bir ulusaşırı girişimci potansiyel pazar fırsatları hakkında özel olarak kişisel bağlantıları ile bilgi edinebilirler. Bu tarz soyut ve somut kaynaklar sahiplik kavramıyla açıklanamaz. Burada sosyal ve iş ağları faktörü ulusaşırı girişimciler için alıcı ülkedeki girişimsel faaliyetlerin başarısı için kurumsal bir temel oluşturmaktadır (Yeung, 2002: 37).

Ulusaşırı girişimciler devam etmekte olan kurumsal ilişkilerinden hem kendi ülkelerinde hem misafir ülkede olumlu veya olumsuz şekilde etkilenmektedirler. Bu kurumsal ilişkilerden maksat, ulusaşırı girişimcilerin hem kendi ülkelerinde hem de misafir ülkede sosyal ve iş ağlarıyla, politik-ekonomik çevreyle ve baskın örgütsel ve kültürel uygulamalarla iç içe olmalarıdır (Yeung, 2002: 31).

Sosyal ve politik çevre, belirgin bir şekilde ulusaşırı girişimcilerin tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Bu ağlar ve kurumlar ulusaşırı girişimcilerin girişimlerinde başarılı olmaları için gerekli olan stratejik altyapıyı sağlamaktadır. Ulusaşırı girişimciler dış operasyonlar yaparken yerleşik oldukları çevreler sayesinde tecrübe ve bilgilerini geliştirirler. Bunun sayesinde sadece beklenmedik sorunlarla başa çıkma kabiliyetini geliştirmekle kalmazlar, bunun yanında misafir ülkedeki gelişmeleri ve fırsatları da daha derin okuma ve anlama imkânına sahip olurlar (Yeung, 2002: 38).

Alıcı ve köken ülkedeki politik, ekonomik, sosyal kurumsal yapıların durumu ile göçmen girişimcilerin ulusaşırı girişimci olmaları arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Alıcı ülkedeki formal ve informal kurumsal yapıların kalitesi ve gelişmişliğinin artması göçmenleri girişimci olmaya sevk edebilirken, her iki ülkedeki politik, ekonomik, sosyal kurumsal yapıların istikrarlı, güvenilir ve gelişme yönlü olması göçmenlerin ulusaşırı aktivitelere katılımlarını arttırmaktadır (Baltar ve Icart, 2013: 201).

Alıcı ülkede göçmen girişimcinin başarısına katkı sağlayacak kurumsal yapıların varlığı göçmenleri uluslararası girişimcilik konusunda teşvik etmektedir (Baltar ve Icart, 2013: 202). Yeung (2002: 38)'a göre göçmenler alıcı ülkedeki kurumsal şartları ne kadar iyi anlayabilirlerse ve alıcı ülkede ne kadar başarılı olurlarsa köken ülkeden o ölçüde yeni pazarlar, sosyal sermaye ve yeni kaynaklar temin edebilirler.

Alıcı ülkenin kurumsal yapılarını az gelişmiş ve istikrarsız olması göçmenlerin, girişimleri için daha az yatırım yapmalarına, daha az kişi istihdam etmelerine, daha az beceri gerektiren işler yapmalarına bunun sonucunda da köken ülkeye açılmalarının zorlaşmasına sebep olmaktadır. Sonuç olarak girişimsel çevrenin gelişmiş olması iş fırsatlarının ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden birisidir. Kurumsal çevrenin de gelişmiş olması göçmen girişimcilerin fırsatları keşfetmesi ve değerlendirmesine yardım etmektedir (Baltar ve Icart, 2013: 203).

2.4. Uluslararası Girişimciliğin Sosyal Yerleşiklikle İlişkisi

Sequeria, Carr ve Rasheed (2009: 1029)'e göre uluslararası faaliyetlere katılım, güçlü sınır ötesi ilişkiler gerektirir. Alıcı ve köken ülkedeki ağlara erişim, girişim faaliyetleri alıcı ülke ile sınırlı olmayan göçmen girişimciler için gereklidir.

Bir göçmenin alıcı ülkede uluslararası girişim başlatma kararında, gittiği ülkeye yönelik algısı ve kendi memleketindeki topluma yerleşiklik derecesi belirleyici etmenlerdir. Bu algı onun alıcı ülkedeki sosyal yerleşikliğini de etkileyecektir (Sequeria, Carr ve Rasheed, 2009: 1025).

Göçmenlerin yerel girişimci olma ve buradan uluslararası girişimci olma süreçlerinde Sequeira, Carr ve Rasheed (2009) şu tespiti yapmıştır: Alıcı ülkedeki dışlanma ve ayrımcılık veya buna yönelik göçmenlerdeki algı göçmenlerin girişimci olmasına pozitif etki sağlayabilir. Fakat bu durum, onların alıcı ülkedeki sosyal çevreyle iç içe geçmelerini ve uyumlarını engellediği için buradaki fırsat ve imkânları, somut ve soyut bilgileri elde etmeyi zorlaştırdığından, iki ülke arasında ticari bir bağ kurmaları da zorlaşmaktadır. Göçmen girişimcilerin maruz kaldığı bu ayrımcılık veya sahip oldukları olumsuz algı onların uluslararası girişimci olmalarını olumsuz yönde etkilemektedir (Sequeira ve diğerleri 2009: 1029).

Alıcı ülkedeki göçmenin iş niteliklerinin işveren tarafından bilinmemesi sebebiyle istihdamda ayrımcılık, yurtdışı deneyiminin olamaması, kalıplaşmış fikirler ve göçmenlere yönelik önyargılar, iş yerinde maruz kalınan çeşitli olumsuz uygulamalar, bu göçmenlerin istihdamını engellemekle birlikte bu deneyimler, bireyin ev sahibi ülkede bulunan fırsatların sayısını ve çeşitliliğini algılayabilmesini sınırlayabilir. Bu sınırlama o girişimcinin sosyal ve ekonomik açıdan o topluma yerleşikliğini olumsuz etkiler (Sequeria, Carr ve Rasheed, 2009: 1029).

Tüm bu olumsuz deneyimler, göçmenlerin alıcı ülke hakkındaki olumsuz algılamalarına yol açabilir. Onların uluslararası girişimci olmasını engelleyecek başka bir faktör de bu bireylerin köken ülkelerine sık seyahat veya iletişim sağlamak için mali kaynaklara sahip olmaması ya da düzenli olarak kendi ülkesindeki bazı faaliyetlere katılamaması ve önemli ağ ve bağlantılara erişemeyecek derecede mali kaynaklardan yoksun olması olarak açıklanabilir. Göçmen girişimci, memleketi ile yakın ve sıkı ilişkiler sürdürmüyorsa, ne uluslararası girişim için gerekli olan iş fırsatlarının çeşitliliğini algılayabilir ne de bu tür girişimler için ihtiyaç duyulan sosyal ağlara yerleşiklik sağlanabilir (Sequeria, Carr ve Rasheed, 2009: 1029).

Sequeria, Carr ve Rasheed (2009)'in çalışmasını özetlemek gerekirse göçmen girişimcilerin işletmelerinin faaliyetlerinin sınırlı boyutu, iş sahiplerinin fırsatları algılamadaki eksikliği, köken ülkedeki topluluğuna sınırlı katılımı ve girişim sahiplerinin düşük sosyal statüsü, onların hem köken ülkedeki hem de alıcı ülkedeki sosyal yerleşikliklerini engelleyerek onların uluslararası girişimci olmalarını engellemektedir.

Portes (1993: 1329) çalışmasında, göçmenlerin göç ettikleri ülkenin siyasal, ekonomik, sosyal yapılarına yerleşikliklerinin dışında, gittikleri ülkede kendi sosyal tabanlarının yerleşikliğine dayalı bir diaspora dayanışmasının onları ilk olarak girişimci olmaya ve sonrasında uluslararası girişimci olmaya sevk edebileceğini ve diğer rakiplerine göre bu durumun onlara avantaj sağladığını ifade etmektedir.

2.5. Ulusaşırı Girişimcilik İle Karıştırılması Muhtemel Kavramlar

2.5.1. Ulusaşırı Girişimciliğin Uluslararası Girişimcilikten Farkları

İki farklı coğrafyadaki sosyal, kültürel, ekonomik çevrelerdeki varlıklarıyla ulusaşırı girişimciler, rakiplerinin tanımlayamadığı fırsatları keşfetme ve değerlendirme avantajına sahiptirler (Drori, Honig ve Wright, 2009: 1001-1002). Ulusaşırı girişimcileri uluslararası girişimcilikten ayıran dört ana faktör vardır. Birincisi, iki yönlü uluslararası faaliyetler neticesi çok önemli bilgi kaynaklarına sahip olmalarıdır (Hernandez, 2004; akt. Dimitratos ve diğerleri, 2016: 1105). İkincisi, ulusaşırı girişimciler göç ettikleri ülkelerin pazarlarında var olmak ve rekabet avantajı sürdürmek için ihtiyaç duydukları kaynakları köken ülkelerinden temin edebilirler (Chung ve Tung, 2013; akt. Dimitratos ve diğerleri, 2016: 1105). Üçüncüsü ulusaşırı girişimciler köken ülkelerindeki etnik bağları sebebiyle sosyal sermayeye sahiptirler. Bundan dolayı uluslararasılaşma önündeki engelleri kolaylıkla aşabilirler (Coviello ve Martin, 1999; akt. Dimitratos ve diğerleri, 2016: 1105). Dördüncüsü ulusaşırı girişimcilerin kültürel geçmişleri ve uluslararasılaşmadan gelen fırsatları keşfetme ve değerlendirme özellikleri yerel girişimcilere nazaran daha fazladır ve bu onlara üstünlük sağlamaktadır (Light ve Dana, 2013; akt. Dimitratos ve diğerleri, 2016: 1105).

Uluslararası girişimciler yabancı bir ülkede yatırım yapacakları zaman maliyet dezavantajlarından ve o piyasadaki rekabet şartlarından “yabancı” olmanın getirdiği bazı kısıtlamalar sebebiyle olumsuz etkilenebilirler. Fakat ulusaşırı girişimciler için bu söz konusu değildir (Radulov ve Shymanskyi, 2014: 13). Ev sahibi ülkenin piyasa ve rekabetçilik şartlarına, kurumsal yapılarına ve sosyal durumlarına iyi bir şekilde yerleşiklik sağladıkları için uluslararası girişimcilerin yaşadıkları sorunları yaşama ihtimalleri daha düşüktür.

2.5.2. Ulusaşırı Girişimcilik ve Göçmen Girişimcilik Arasındaki Farklar

Ulusaşırı girişimcilik göçmen girişimciliğin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır (Light ve Gold 2000; Portes, Guarnizo ve Landolt, 1999; akt. Lin ve Tao, 2012: 52). Fakat ulusaşırı girişimcilik, göç edilen ülkedeki göçmen girişimcilik faaliyetlerinden bazı farklılıklarla ayrılır. Bütün göçmen girişimcilerin köken ülkeleri ile ekonomik işbirlikleri ve faaliyetleri bulunmamaktadır. Ulusaşırı girişimcilerin, göçmen girişimcilere göre göç edilen ülkede daha uzun ikamet ettikleri, daha eğitilmiş oldukları ve iş tecrübesine daha fazla sahip oldukları görülmüştür. Bu açıdan aynı etnik gruptan olan ulusaşırı girişimcilerin, diğer göçmen girişimcilere göre ekonomik anlamda göç edilen ülkeye daha fazla entegre olduğu görülmüştür (Lin ve Tao, 2012: 53).

2.5.3. Ulusaşırı Girişimcilik İle Göçmen ve Etnik Girişimcilik Kavramları

Girişimcilik çalışmalarında göçmen ve etnik girişimcilik, iki ayrı kavram olarak ele alınmaktadır. Göçmen girişimcilik olarak anlaşılan kavram, dışarıda doğup göçmen olarak gelmiş ve işini burada kurmuş ilk jenerasyon üyeleridir. Etnik girişimci ise göç edilen ülkede doğmuş ikinci, üçüncü ve daha sonraki göçmen kökenli jenerasyondur. Latinler, Asyalılar ve Doğu Avrupalılar gibi daha büyük göçmen azınlıklar da göçmen girişimci olarak adlandırılabilirler. Bu noktada ulusaşırı girişimcilik hem göçmen girişimciliği hem de etnik girişimciliği içine alabilir (Levie ve Smallbone, 2009; Brzozowski, Cucculelli ve Surdej, 2017: 109).

2.6. Göçmenlerin Girişimcilikten Başlayıp Ulusaşırı Girişimciliğe Uzanan Süreçleri

Öncelikle alıcı ülkedeki göçmenlerin ulusaşırı girişimci olmadan önce neden girişimci olmak istediklerini açıklama gerekliliği vardır. Çünkü göçmenleri girişimciliğe sevk eden itici ve çekici faktörler, onların ulusaşırı girişimci olmalarını doğrudan etkilemektedir. Baltar ve Icart (2013: 206)'ın İspanya'ya göç eden Arjantinli göçmenler üzerine yaptığı araştırmada göçmenlerin kendi girişimlerini kurma sebeplerini araştırmıştır. Göçmenleri girişim kurmaya iten negatif sebepler şunlardır: i. Göçmen işçilerin kazançlarının göçmen girişimcilerin kazancından daha az olması. ii. Göçmenin kendisini girişimci olarak tanımlayarak başka bir işletmede iş bulmasının zor olduğunu düşünmesi. iii. İşletmelerin göçmen işçilere ödedikleri maaşın yerel işçiye ödediği maaştan daha az olması. iv. Kendi kabiliyetlerine göre bir iş bulamaması. v. Göçmen statüsünden dolayı iş bulamaması.

Göçmenleri girişim kurmaya teşvik eden pozitif sebepler ise şunlardır: i. Kendi yönetsel tecrübelerini kullanmak istemesi. ii. İş kurma konusunda fikirlerinin olması. Bu yüzden diğer seçenekleri düşünmemesi. iii. Bağımsız çalışmak istemesi ve girişimcilik kabiliyetlerini geliştirmek istemesi. iv. İşleri kendi memleketine yaymak ve oralarda iş faaliyetlerini geliştirmek istemesi. v. Göç ettiği ülkede değerlendirilmeyi bekleyen iş fırsatları görmesi. Köken ülke ile bağlantılı kârlı yeni iş fırsatları keşfeden göçmenler, alıcı ülkede kendi işlerini kurmalarını ve yenilikçi stratejilerle girişimlerini büyütmelemlerini sağlamaktadır (Baltar ve Icart, 2013: 205). Özetle fırsat değerlendirme amacıyla, pozitif sebeplerle girişimciliğe başlayan göçmenlerin ulusaşırı girişimci olma eğilimleri daha fazla olmaktadır.

Göçmenlerin negatif ya da pozitif sebeplerle göç etmesi, o kişilerin köken ülke ile bağlantı kurma kararını büyük ölçüde etkilemektedir. Göçmenlerin eğitim veya ekonomik fırsatları değerlendirme gibi pozitif sebeplerle göç etmesi onların köken ülke ile ticari bağlantı kurma konusunda onları istekli yapmaktadır (Baltar ve Icart, 2013: 210). Köken ülkedeki kurumsal yapıların zayıflığı, istikrarsızlığı, politik, ekonomik, sosyal yapılarda yaşanan kriz ve gerilimler sebebiyle göçün yaşanması, göçmenlerin kendi ülkelerinde faaliyet yapma isteğini azaltmaktadır. Bunun sebebi yatırımlarını ve ekonomik varlıklarını daha istikrarlı kurumsal yapıların olduğu alıcı ülkede değerlendirme isteğidir (Baltar ve Icart, 2013: 214).

Lin ve Tao (2012), Kanada'da faaliyet gösteren Çinli göçmenleri ulusaşırı girişimci olmaya iten sebepler arasında Çin'deki ailelerine, akrabalarına, arkadaşlarına yakın olma isteğinin yattığını belirtmişlerdir. İkinci olarak kendi ülkelerinde çevresel ve sosyal açıdan daha güvenli olarak düşündükleri iş fırsatlarını değerlendirme düşüncesi, onları köken ülkelerinde faaliyet yapmaya sevk etmiştir. Üçüncü olarak Kanada'daki Çinliler burada önlerine görünmez engeller çıkarıldığını ve yeteneklerini sergileyemedikleri düşüncesiyle kendi memleketlerine yönelmektedirler. Dördüncü olarak göçmen gönderen Çin hükümeti, Çinli göçmenleri kendi ülkelerinde yatırım yapmaya yönlendirmek amacıyla mali destek, vergi indirimleri, daha az bürokratik prosedür gibi teşvik programları uygulamaya başlamışlardır. Son olarak göçmenler profesyonel bir bakış açısıyla her iki yerdeki kaynaklardan faydalanarak finans ve personel ihtiyacını en uygun şekilde karşılamaya çalışmaktadırlar (Lin ve Tao, 2012: 56).

Riddle ve Nielsen (2009)'e göre ise göçmen girişimcilerin köken ülkelerine yatırım yapma konusundaki motivasyonlarını maddi sebeplerle açıklamak doğru değildir. Onların yatırımlarının, kendi memleketlerinin ekonomik kalkınma ve istikrar kazanmasına katkıda bulunmak amacıyla olduğu düşünülebilir. Geride kalmış aile ve arkadaşlarına ekonomik fırsatlar sağlamak ve hem köken ülkelerindeki toplumda hem de alıcı ülkedeki diaspora toplumunda sosyal konumlarını genişletme ve geliştirme amacını taşırlar (akt. Riddle, Hrivnak ve Nielsen, 2010: 398-399).

2.7. Ulusaşırı Girişimciliğin Önemi

Uluslararası konjonktürdeki gelişmeler, milletlerin ekonomik olarak birbirlerine bağımlılıklarının artması, göçmenlere yönelik bariyerlerin azalması ve teknolojik yenilikler, girişimcilerin önüne yeni fırsatlar getirmiştir (Tung, 2008; akt. Lin ve Tao, 2012: 65).

E-mail, faks, internet, ucuz telefon hizmetleri, hava yolu taşımacılığı, bunun yanında heterojen nüfusların oluşturduğu çok kültürlü şehirler ve milletler, ulusaşırı girişimcilerin aynı etnik kökenden olmanın getirdiği farkındalık ile diasporaların ve sosyo-politik oluşumların gelişimini ve göçmenlerin memleketleri ile olan sosyal ve ekonomik irtibatlarının çok daha fazla artmasına yol açmıştır. Sosyal ağların gelişmesi, bilginin yayılması, yeni pazarların ortaya çıkması, açık ve belirgin bir şekilde ulusaşırı girişim aktivitelerinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Drori, Honig ve Wright, 2009: 1002; Riddle, Hrivnak, Nielsen, 2010: 399).

Ulusaşırı girişimciler makro ve mikro seviyedeki faktörlerden etkilenen aktörler olarak görülmektedir. Bu aktörler içinde buldukları çift yönlü kültürel çevre dolayısıyla benzersiz bir kültürel bakış açısına sahip olmaktadır. Bu çift yönlü kültürel bağlam onların girişim faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu noktada ulusaşırı girişimciler karşılaştıkları çift yönlü ortamlarda kültürel çevreyle, resmi kurumlarla, güç odakları ile ve sosyal ve mesleki çevre ile etkileşim halinde bulunmaktadır. İki farklı sosyal çevrede bulunarak kültürel, sosyal, ekonomik birikimlerini geliştirirler (Drori, Honig ve Wright, 2009: 1001). Böylelikle yerel

girişimcilerin sahip olmadıkları bilgilere erişerek fırsatları görüp değerlendirmede öne geçmiş olurlar (Radulov ve Shymanskyi, 2014: 14).

Uluslararası girişimciler diğer göçmen ve yerel girişimcilere göre yeni pazarlara ulaşmada, fırsatları değerlendirmede rekabetçi avantajları daha fazladır (Levie ve Smallbone, 2009: 18). Sınır ötesi ağlara giriş bilgiye ulaşımı ve paylaşımı, teknoloji transferini, finansal ve insan sermayesine ulaşımı kolaylaştırmaktadır (Saxenian, 2002: 56).

Uluslararası girişimciler, hem alıcı ülkenin hem de köken ülkenin diline, kültürüne ve piyasa koşullarına hâkimdirler. Uluslararası girişimcilik faaliyetlerinin artması, alıcı ülke ile köken ülke arasındaki uluslararası ticaretin gelişmesine katkı sağlamaktadır. İki ülke arasındaki uluslararası aktiviteler, yatırımların yoğunlaşması, köken ülkeye yönelik bilgi, tecrübe, sermaye, inovasyon ve teknoloji transferinin hızlanması, her iki ülkeye de rekabetçilik avantajı sağlamaktadır (Baltar ve Icart, 2013: 201).

Uluslararası girişimciler kendi ülkelerinin makro ekonomik gelişimine sermaye transferi aracılığıyla katkı sağlamaktadırlar. Köken ülkeye döviz girişi artmakta ve ülkenin ödemeler dengesine olumlu katkı sağlamaktadırlar. Uluslararası girişimcilerin köken ülkede kurdukları işletmeler ilk aşamada küçük boyutlu olmasına ve sadece yerel toplumda yaşayan aile üyeleri ve arkadaşlarını istihdam etmelerine rağmen, köken ülkede istihdam üretmektedirler (Riddle, Hrivnak, Nielsen, 2010: 403). Bazı uluslararası girişimciler köken ülkedeki işlerinin günü gününe yürütülmesi için oradaki aile üyelerine veya arkadaşlarına görevler verirler, kendileri ise işlerinin kontrolünü uzaktan devam ettirirler (Riddle, Hrivnak, Nielsen, 2010: 399).

Uluslararası girişimciler beraberinde getirdikleri fikirler, kaynaklar ve sağlayacakları iş fırsatları ile köken ülkelerindeki sosyal ve ekonomik gelişmelere olumlu katkı sağlayabilirler (Kuznetsov, 2006; Sorensen, 2007; akt. Riddle, Hrivnak ve Nielsen, 2010: 399).

Göçmen girişimciler uluslararası girişim faaliyetleri neticesinde iki toplum ve ekonomi arasında bağlantı kurabilirler. Teknik uzmanlık, tecrübe ve kaynak transferleriyle başlattıkları girişimler ile hem alıcı ülkede, hem de köken ülkedeki toplumun kalkınmasına katkı sağlayabilirler (Molenaar ve Joosten, 2006: 9; akt. Riddle, Hrivnak ve Nielsen, 2010: 402).

3. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

3.1. Araştırmanın Amacı

Uluslararası girişimcilik son yıllarda giderek araştırmacıların ilgisini çeken bir konu haline gelmiştir. Bunun sebepleri Dünyadaki göç hareketliliğinin artması, iletişim ve ulaşım imkânın herkes tarafından hızlı, ucuz ve yoğun bir şekilde kullanılması, günümüzde insanları göçe motive eden sebeplerin daha çok ekonomik ve eğitim gibi pozitif nedenler olması gibi durumlara bağlanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, öncelikle uluslararası girişimcilik kavramını ortaya çıkaran sebeplerin ve göçmen girişimcileri uluslararası girişimci olmaya sevk eden faktörlerin neler olduğunu kapsamlı bir şekilde inceleyerek bu çerçevede Türkiye özelinde farklı etnik ve kültürel özellikleri içeren bir örnekleme uluslararası girişimcileri Türkiye bağlamında keşfetmektir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Örnekleme oluşturulurken mülakat yapılacak kişilerin bir girişim sahibi olmaları, yurtdışından en az bir ülke ile sosyal veya ekonomik bağlarının bulunması gibi şartlar aranmıştır. Coğrafi yakınlık ve Balkan göçmeni nüfusun yoğunluğu sebebiyle Balkan göçmeni girişimciler Sakarya'dan, yine coğrafi yakınlık ve yüksek oranda Ortadoğulu göçmen kitleyi barındırması ve girişim faaliyetlerinin yoğunluğu sebebiyle Ortadoğulu girişimciler İstanbul'dan seçilmiştir. Örneklemin hem Balkan hem de Ortadoğulu göçmenlerden oluşturulmasındaki amaç ise farklı tarih, coğrafya ve kültürden gelen göçmenlerin alıcı ve köken ülkelerdeki kurumsal ve sosyal yerleşikliklerinin ve alıcı ülkedeki etnik çevreleriyle olan bağlarının seviyesindeki farklılıkları gözlemlemektir.

Örneklemin oluşturulmasında kartopu tekniği kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında mülakat yöntemi kullanılmıştır. Sekiz girişimcinin biri hariç hepsi ile işyerlerine ziyaret yapılarak yüz yüze görüşülmüştür. Ortadoğulu göçmen girişimcilerden bir tanesi ile skype üzerinden mülakat yapılmıştır. Mülakatlar yaklaşık 45-90 dakika arası sürmüştür. Türkçesi yeterli seviyede olmayan Ortadoğulu bir girişimci ile İngilizce mülakat yapılmıştır.

Bu çalışmada konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi temin edebilmek, verilen cevaplarla birlikte görüşülen kişilerin mülakat dışındaki sözlerini, tutum ve davranışlarını da analiz edebilmek için gözlem yöntemi de kullanılmıştır. Mülakat soruları yarı yapılandırılmış sorular olup ayrıntılı bilgi edinme ihtiyacı olduğu durumlarda öğrenilmek istenen konu ile ilgili sondaj soruları sorulmuştur.

Tablo 1 Girişimcilerin Demografik Özellikleri

Kişiler	Görüşme Tarihi	Cinsiyet	Doğum Yılı	Doğum Yeri	Türkiye 'de bulunma süresi	Sektör	Faaliyette bulunduğu süre	Eğitim
B1	18.03.2017	E	1981	Adapazarı	37 yıl	Otomotiv sanayi	10 yıl	Lisansüstü
B2	18.03.2017	E	1958	Adapazarı	60 yıl	Otomotiv sanayi	35 yıl	İlkokul
B3	16.09.2017	E	1964	Adapazarı	54 yıl	Asfalt-inşaat-maden-petrol	25 yıl	Lisans
O1	30.09.2017	E	1986	Aliabad/İran	8 yıl	Dış ticaret	3 yıl	Lisansüstü
B4	26.10.2017	E	1983	Adapazarı	35 yıl	Makine Mühendislik	7 yıl	Lisans
O2	15.12.2017	E	1960	Kerkük/İrak	34 yıl	Dış Ticaret	16 yıl	Lisans
O3	18.12.2017	E	1963	Humus/Suriye	4 yıl	Kağıtçılık	30 yıl	Lisans
O4	19.12.2017	E	1963	Kerkük/İrak	23 yıl	Dış Ticaret	18 yıl	Lisans

Mülakatlar açık uçlu sorular olarak girişimcilere yöneltilmiştir. Öncelikle girişimcilerin detaylı hayat hikâyeleri, demografik bilgileri, aile geçmişi, etnik kökeni, eğitimi, kişisel girişimcilik özellikleri, yurt içi ve yurt dışı iş tecrübesi, girişim başlatmaya sevk eden faktörleri, girişimleri keşfetmede ve kurumsal yerleşikliğinin sağlanması için gerekli olan bireysel özelliklerinin neler olduğu, ulusaşırı girişim faaliyetlerinin olup olmadığı, varsa hangi saiklerle bunun gerçekleştiği, yoksa neden olmadığı ve ulusaşırı girişimci olmaya yönelik eğilimlerinin hangi seviyede olduğu, bu süreçte sahip oldukları alıcı ve köken ülkelerdeki sosyal ağları, kurumsal yapıları yerleşiklik düzeyi ve faaliyet gösterdikleri ülkelerin siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel şartları ile ilgili sorular sorulmuştur.

4. Araştırma Bulguları

4.1. Araştırmaya Katılanların Profil Bilgileri

Çalışmanın analiz kısmında bulguları tartışırken kolaylık olması amacıyla mülakata katılan göçmen girişimcilerin her birisine ismi yerine bir kod yazılması uygun görüldü. Mülakat yapılan girişimcilerin 4'ü Balkan (B1,B2, B3, B4) 2'si Irak (O2,O4), 1'İran (O1), 1'de Suriye (O3)

kökenlidir. Balkan göçmenlerinin 2'si Sırbistan, 1'i Makedonya, 1'i Bulgaristan göçmenidir. Ortadoğu göçmeni girişimcilerden Suriyeli girişimci Arap, Iraklı iki göçmen Kuzey Irak Türkmeni, İranlı olan göçmen ise Türkmenistan Türkmenidir. Görüşme yapılan girişimcilerin tamamı erkektir. Yaş gruplaması yapıldığında 1'i 60-69 yaş aralığında, 4'ü 50-59 yaş aralığında, 3'ü 30-39 yaş aralığındadır. Girişimcilerden 1'i ilkokul, 5'ü lisans, 2'si lisansüstü mezundur. Katılımcılardan birisi lisansüstü terktir.

Balkan göçmeni girişimcilerin tamamı Türkiye'de doğup büyüyen ikinci jenerasyon göçmenlerdir. Ortadoğulu göçmenlerin ise tamamı sonradan Türkiye'ye gelmişlerdir. En eskileri ise 34 yıl önce gelen O2'dir. O'nu 23 yıllı O4 takip etmektedir. Yakın zamanda gelen girişimcilerden O1 8 yıl, O3 ise 4 yıldır Türkiye'de yaşamaktadır.

Toplam iş faaliyet zamanı ve mesleki deneyim açısından 0-5 yıl aralığında 1 girişimci, 6-10 yıl aralığında 2 girişimci, 16-20 yıl aralığında 2 girişimci, 21-25 yıl aralığında 1 girişimci, 26-30 yıl aralığında 1 girişimci, bulunmaktadır. 35-40 yıl aralığında 1 girişimci bulunmaktadır. Bu tarihler, göçmen girişimcilerin girişimcilğe başlama yılları temel alınarak belirlenmiştir. Balkan göçmeni girişimcilerin 3'ünün aileleri 1950'li yıllardaki göç dalgasında Türkiye'ye göç etmişlerdir. Diğer balkan göçmeni girişimcinin (B1) dedesi ise I. Balkan Harbi zamanında savaş ve katliamdan kaçarak Türkiye'ye sığınmıştır. Ortadoğulu göçmen girişimcilerden 2 Iraklı (O2, O4) girişimci 80'li ve 90'lı yıllarda rejim baskısından, 1 Suriyeli (O3) girişimci iç savaştan kaçarak Türkiye'ye gelmiştir. Burada savaş ve baskı ile Türkiye'ye gelmeyen tek Ortadoğulu girişimci İranlı O1'dir. O1, yüksek lisan eğitimi için Türkiye'ye gelmiş, daha sonra burada önce bir firmada iş fırsatları bularak Türkiye'ye yerleşmiştir.

4.2. Bulguların Analizi

Verilen cevaplardan yola çıkarak göçmen girişimcilerin sahip olduğu bağımsız çalışma isteği, fırsatları keşfetme ve değerlendirme özelliği, yenilikçilik ve yaratıcılık, araştırmacı olma, merak duygusu ve mücadeleci ve ısrarcı olma gibi özelliklerle girişimci olan göçmenlerin ulusaşırı girişimcilğe dönüşme eğilimlerinin daha fazla olduğu yorumu yapılabilir.

Mülakat yapılan girişimcilerin profiline bakıldığında birisi dışında hepsinin lisans ve lisansüstü olduğu görülmektedir. Alınan cevaplara bakıldığında yüksek öğrenimin bu kişilere teknik bilgi ve beceri katmaktan çok, küresel anlamda bir bakış açısı, vizyon ve yabancı dil yetkinliği kattığını söylemek mümkündür.

Köken ülkenin politik, ekonomik, sosyal yapılarındaki istikrarsızlık ve sorunların alıcı ülkede girişimcilik yapan göçmenlerin köken ülkeye yönelik ulusaşırı faaliyet yapma isteğini olumsuz etkilediği görülmüştür. Zaman içerisinde köken ülkedeki kurumsal yapılarda görülen istikrar ve düzen, alıcı ülkedeki göçmenlerin köken ülke ile ekonomik bağlantı kurma isteklerini arttırdığı tespit edilmiştir.

Ulusaşırı girişimcilerin köken ülkede ve alıcı ülkedeki kültürel organizasyonlara, siyasi gruplara ve derneklere derin yerleşiklikleri ve onların bu yolla güvenilir bağlara sahip olması, ulusaşırı girişimcilerin başarı şanslarını arttırmaktadır. Alıcı ülkeye kurumsal ve sosyal yapısına yerleşiklik sağlayamayan göçmen girişimcilerin kendi alıcı ülkedeki kendi etnik bağlantılarına yoğunlaştıkları ve ihtiyaç duydukları bilgi, işgücü, finans, hammadde, müşteri, tedarikçi gibi konularda yerleşikliklerinin yüksek seviyede olduğu kendi etnik çevrelerinden temin ettikleri görülmüştür.

Göç tarihleri nispeten daha yeni olan Ortadoğulu göçmenler arasındaki etnik bağ ve dayanışmanın göç tarihleri daha eskiye dayanan Balkan girişimcilere göre daha güçlü ve sıkı olduğu görülmüştür. Bununla ilişkili olarak Balkan göçmeni girişimcilerin alıcı ülkedeki kurumsal ve sosyal yapıya yerleşikliklerinin Ortadoğulu göçmenlere göre daha yoğun olduğu tespit edilmiştir.

5. Sonuç

Ulusaşırı girişimcilik araştırmalarının büyük çoğunluğu Avrupa ve ABD'deki göçmen ve ulusaşırı girişimcilik vakalarını incelemek için yapılmıştır. Bu bölgelere yönelik özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaşanan büyük göç dalgaları ve yapılan göçlerin pozitif sebeplerle yani eğitim ve ekonomik amaçlarla yapıldığı göz önüne alınırsa bu göçmenlerin kendi ülkeleri ile ticari ve sosyal bağlar açısından irtibat halinde olmalarının daha muhtemel olması sebebiyle bu konuda araştırma yapmak için araştırmacıların zengin bir araştırma havuzu oluşturma imkânına sahip oldukları söylenebilir. Türkiye ise bulunduğu coğrafi konum itibarıyla tarih boyunca yaşanan göç trafiğinde hem bir geçiş noktası hem de bir nihai durak olma özelliği ile göç olgusunu yoğun bir şekilde yaşamış bir ülkedir. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda bölgesinde yaşanan savaşlar, krizler, baskı ve şiddetten kaçan milyonlarca insan Türkiye'ye sığınmıştır. 21. yüzyılda da bölgedeki istikrarsızlık, belirsizlik ve krizler, insanları göçe zorlamaktadır. Batıdaki örneklerinin aksine savaş, baskı, etnik ve mezhebi gerilimden kaçmak gibi negatif sebeplerle Türkiye'ye gelen göçmenlerin köken ülkeleri ile tekrar bağlantı kurma konusunda ne imkânı ne de isteğinin olduğu söylenemez. Geç dönem Osmanlı ya da Cumhuriyet dönemlerinde yine negatif sebeplerle gelen göçmenlerin köken ülkelerindeki politik, ekonomik, sosyal durumda son yıllarda düzelme ve istikrar yaşanmasına rağmen göç üzerinden çok uzun zaman geçmesi ve çoğu göçmen kesimde ikinci jenerasyonun gelmesinden dolayı sosyal bağlar dışında, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel kurumlara uyum ve yerleşiklikte sorun yaşadıkları için ulusaşırı girişim faaliyetleri düşük seviyede kalmıştır. Buna ilave olarak Cumhuriyet dönemi ve sonrası dönemlerde Balkanlardan veya başka bölgelerden gelen Türk kökenli göçmenlerin Türkiye'deki politik, ekonomik ve sosyal kurumlara büyük ölçüde yerleşiklik sağlamaları ve kamu sektörünün kendilerine açılması özel sektörün ve girişimciliğin göçmenler için bir zorunluluktan ziyade bir alternatif olarak kalmasına sebep olmuştur. Bu ise Balkan göçmenleri arasındaki ulusaşırı girişimcilik olgusunun yeterli gelişme göstermemesine neden olduğu söylenebilir.

Fakat Cumhuriyetin erken dönemleri ile karşılaştırıldığında geç dönem Balkan göçmenlerinin ulusaşırı girişimcilik faaliyetlerine katılımının daha yoğun olduğu görülmüştür. Kahraman (2010: 62-63)'ın belirttiği gibi 80'li yılların sonlarında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yakın dönemde gelmiş olmaları, alıcı ve köken ülke arasında coğrafi yakınlık bulunması, iki ülkenin dilini, kültürünü çok iyi bilmeleri, her iki ülkede de akrabalık bağlarının canlı olması, bütün Bulgar göçmenlerinin Türkiye vatandaşlığına sahip olmamasından dolayı alıcı ülkeye kurumsal yerleşikliğin tam olarak sağlanamaması ve en önemlisi de baskıcı Jivkov döneminin bitmesinden sonra Bulgaristan'ın demokratikleşme sürecine girmesi ile dönüşlerin başlaması ve kurumsal istikrarın sağlanması gibi sebepler yüzünden, geç dönem Balkan göçmeni girişimciler arasında ulusaşırı girişimcilik faaliyetlerinin yüksek olduğu sonucuna varılabilir. Fakat bu çalışmadaki Balkan göçmenleri, 1950-60 yılları arasında veya öncesinde Türkiye'ye göç etmiş kişiler olmasından dolayı köken ülkedeki politik, ekonomik, sosyal ve kültürel kurumlara yerleşikliklerinin, alıcı ülkedeki kurumlara yerleşikliklerine göre daha düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Bundan dolayı da görüşme yapılan Balkan göçmeni girişimcilerin hepsinin köken ülke ile sosyal ve kültürel bağları bulunmasına rağmen, bazılarının ekonomik faaliyetlerinin olmadığı tespit edilmiştir. Bunda köken ülkede faaliyet gösterilmek istenirse bile bu ülkeye yerleşiklik düzeylerinin az olmasının bir dezavantaj olarak karşılıklarına çıkmasının etkisi olduğu gibi, üçüncü ülkelerle yaptıkları ekonomik faaliyetler sebebiyle köken ülkeyle bir ekonomik bağlantının öncelik sırasında olmaması ve bir gereklilikten ziyade bir tercih olarak kalmasının da payı büyüktür.

Araştırmada sonucunda ekonomik ve eğitim amacı gibi pozitif sebeplerle alıcı ülkeye gelen göçmen girişimcilerin savaş, baskı, toplumsal gerginlik gibi negatif sebeplerle göç eden girişimcilere göre ulusaşırı girişimciliğe katılım düzeylerinin daha yoğun olduğu görülmüştür. Fakat köken ülkedeki kurumsal yapıların gelişme göstermesi, negatif sebeplerle göç eden girişimcilerin köken ülke ile zamanla ticari bağ kurmalarını sağlamıştır.

Araştırılan Ortadoğulu girişimcilerin ulusaşırı faaliyetlere katılımları biraz farklılık göstermektedir. Geç dönem göçmenler olmalarından dolayı köken ülke ile ekonomik ve sosyal

bağlarının daha sıkı olması beklenirken ülkelerinden negatif sebeplerle göç etmeleri ve köken ülkelerindeki zayıf kurumsal yapılar sebebiyle göçmen girişimcilerin ulusaşırı faaliyetlerinde, ülkelerindeki kurumların düzelmeye başladığı yakın zamana kadar bir yoğunluk gözlenmemektedir. Yine çok yakın bir zamanda gelmiş olmasına rağmen negatif sebeplerle göç eden ve ülkesindeki kurumsal yapının hâlâ bozuk olduğu bir girişimcinin ulusaşırı faaliyetlere katılımı çok alt seviyede kalmıştır. Bu girişimcinin köken ülkede iş faaliyeti bulunmasına rağmen ülkesindeki savaş şartları, ekonomik zorluklar, getirilen ağır gümrük vergileri, rejim korkusu, bütün akrabalarının ülkeyi terk etmesi gibi sebeplerle alıcı ve köken ülke arasında karşılıklı ekonomik ve sosyal mobilizasyonu bulunmamaktadır. Görüşme yapılan Ortadoğulu göçmenler arasında bu konuda tek bir istisna vardır. Diğer Ortadoğulu göçmenlerin aksine eğitim gibi pozitif bir sebeple çok yakın bir zamanda gelen ve köken ülkesindeki politik, ekonomik, sosyal kurumlarında istikrar ve düzen bulunan bir girişimci, alıcı ve köken ülke arasındaki ulusaşırı faaliyetlere yoğun katılım gösterdiği görülmüştür.

Yukarıda anlatılanlardan şu sonuç çıkarılabilir ki, 80'li, 90'lı, 2000'li yıllar gibi Türkiye'nin geç dönemlerinde göç eden göçmenlerin de yine çoğunlukla negatif sebeplerle göç etmeleri onların başlangıçta köken ülkeleri ile sosyal ve ticari bağ kurmalarını engellerken daha sonra köken ülkede yaşanan kurumsal iyileşme, onların ekonomik ilişki kurma konusundaki imkân ve isteklerini arttırmıştır. Bunun yanında pozitif sebeplerle ve kurumsal istikrarın bulunduğu bir ülkeden gelen göçmen girişimcilerin ulusaşırı faaliyetlere daha hızlı ve daha yoğun bir şekilde başladıkları yorumu yapılabilir. 1950-60 arası yıllarda veya öncesinde gelen göçmenlerin ikinci jenerasyon olmaları sebebiyle köken ülkenin dil ve kültür öğelerinde yaşadıkları eksiklik, kurumsal yapılarına yerleşikliğinin az olması gibi sebeplerle sosyal bağlar güçlü tutulmaya çalışılsa bile ekonomik faaliyetlerin düşük yoğunlukta kalmasına neden olmuştur. Fakat köken ülkelerinde 90'lı yıllardan itibaren yaşanan kurumsal yapılardaki güven artırıcı iyileşmeler, görüşme yapılan Balkan göçmenlerinin köken ülkedeki sosyal ağlarını kullanarak kendi ülkelerinde faaliyet yapmaları konusunda onları motive etmiştir. Burada Balkan göçmenleri arasında bir kişi farklılık göstermektedir. Köken ülkesinin dilini ve kültürünü çok iyi bilen, kurumsal yapısı diğer Balkan ülkelerine göre eskiden beri istikrarlı olan bir ülkeden göç eden bir girişimci 80'li yıllardan beri farklı sektörlerde olmak üzere akrabalık ve sosyal ağlarını da kullanarak ulusaşırı faaliyet göstermektedir. Buradan ulusaşırı girişimciliğin başarısı ve devamlılığı için sosyal ve kurumsal yerleşikliğinin tek başına yeterli olmadığı bunun yanında faaliyet gösterilecek ülkedeki kurumların sağlamlığı, güvenilirliği ve istikrarının da çok önemi olduğu sonucu çıkarılabilir.

Bu çalışmada ulusaşırı girişimcilikle ilgili üç kavram dikkat çekmektedir. Görüşme yapılan göçmen girişimcileri bu üç kavrama göre sınıflandırarak değerlendirmek mümkündür. Bu kavramlardan birincisi göçmenlerin köken ülkenin kurumsal yapılarına yerleşikliği, ikincisi göçmenlerin alıcı ülkenin kurumsal yapılarına yerleşikliği, üçüncüsü ise göçmenlerin alıcı ülkedeki kendi etnik yapılarına yerleşikliğidir. Köken ülkeye yoğun olarak kurumsal yerleşiklik sağlayan biri Balkan, biri Ortadoğulu olmak üzere iki kişi vardır. Bunlardan Ortadoğulu olan, yakın zamanda pozitif bir sebeple gelmiştir. Balkan göçmeni olan ise ikinci jenerasyondur. Buradan şu sonuç çıkarılabilir ki, yakın zamanda göç etmenin, köken ülke ile yerleşiklik sağlamada ve ulusaşırı faaliyetlere katılımında girişimciye olumlu katkısı olmayabilir. Yine çok yakın zamanda gelen Ortadoğulu bir girişimcinin negatif sebeple göç etmesi ve köken ülkedeki kurumsal yapılardaki sorunlar yüzünden yerleşiklik sağlayamaması sebebiyle ulusaşırı girişimcilik oranının alt düzeyde kalması yakın zamanda göç etmenin ulusaşırı girişimcilik için bir ön şart olmadığını ispatlamaktadır.

Alıcı ülkenin kurumsal yapılarına yerleşiklik durumu ise daha çok Balkan göçmenlerinde gözlenmektedir. Ortadoğulu göçmenlere göre daha erken bir dönemde gelmeleri ve yerleşikliğinin neredeyse tamamen sağlanması gibi sebeplerle etnik bağın ve dayanışmanın Ortadoğulu göçmenlere göre daha zayıf olduğu görülmüştür. Alıcı ülkenin kaynaklarından herkes kadar istifade edebilme fırsatının olması, bununla ilgili bir ayrımcılığa maruz kalınmaması, alıcı ülkenin kültürel ve sosyal kurumlarına yerleşikliğinin tam olması gibi sebepler etnik bağlardan faydalanma oranını azaltmıştır.

Son olarak alıcı ülkedeki etnik bağlara yoğunlaşan girişimcilere gelinecek olursa, bu noktada geç dönemde gelen Ortadoğulu göçmenler göze çarpmaktadır. Burada en belirgin olanı yakın zamanda geldiği için alıcı ülkenin kurumlarına tam yerleşiklik sağlayamayan, onun ötesinde köken ülkesinde savaş, akrabaların ülkeyi terk etmesi sebebiyle sosyal ağlardan mahrumiyet ve rejim korkusu sebebiyle köken ülkeye de yerleşikliği alt seviyede bulunan bir girişimci, çareyi alıcı ülkedeki kendi etnik kaynaklarına odaklanmakta bulmuştur. Gerek bilgi ve tecrübe paylaşımı, gerek iş gücü ihtiyacı, gerek müşteriler, gerek tedarik konularında çoğunlukla kendi etnik ağlarından veya göç öncesinde sahip oldukları iş ve sosyal ağlardan faydalandığı görülmüştür. Portes (1993: 1345), alıcı ülkede kurumsal yerleşiklik sağlayamayan göçmenlerin kendi etnik sosyal yerleşikliklerinden doğan sosyal sermayeye yönelmek durumunda kaldıklarını belirtmiştir. Dış çevredeki ekonomik ve sosyal fırsatların kısıtlanması (bu göçmen kaynaklığı yerleşiklik eksikliğinden veya alıcı ülkenin ayrımcı tutumdan kaynaklanabilir) ve grup içi kaynakların mevcudiyeti gibi faktörler, göçmenleri kendi sosyal yerleşikliğinden doğan sosyal sermayesine yöneltmektedir.

Son yıllarda Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler ise hem negatif sebeplerle göç etmeleri ve hem de köken ülkenin kurumsal yapılarındaki istikrarsızlığın devam etmesi sebebiyle köken ülke ile ulusaşırı girişim yapma eğilimleri azdır. Üstelik alıcı ve köken ülke arasındaki politik gerilimin ekonomiye de yansımaları sonucu gümrük ve kotalar yoluyla bazı ekonomik engellerin çıkması nedeniyle Türkiye'de yasal yollarla kayıtlı girişimcilik yapan Suriyeli göçmenlerin köken ülke ile ticaret yapma konusundaki imkânları daralmıştır. Türkiye'nin sınır illerinde yasadışı yollarla iki ülke arasında ticaret yapan Suriyeli göçmenler ise ayrı bir araştırma konusu olarak ele alınabilir.

Kaynakça

- Baltar, F. ve Icart, I. B. (2013). Entrepreneurial gain, cultural similarity and transnational entrepreneurship. *Global Networks*. <https://doi.org/10.1111/glob.12020>
- Bonacich, E. (1973). "A theory of middleman minorities", *American Sociological Review*, 38, 583–594.
- Bourdieu, P. (1986). "The Forms of Capital", Edt. J. E. Richardson, *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education*: Greenwood Press.
- Brzozowski, J., Cucculelli, M. ve Surdej, A. (2017). Transnational ties and performance of immigrant entrepreneurs : the case of IT industry in Italy. *International Migration* © 2017 IOM International Migration Vol. 55 (3). ISSN 0020-7985
- Çitçi, U. S. (2011). *Örgüt Teorilerinde Yöneticinin Yeniden Konumlandırılması İçin Bir Araç Olarak Sosyal Ağlar*. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya, 2011.
- Dimitratos, P., Buck, T., Fletcher, M. ve Li, N. (2016). The motivation of international entrepreneurship: The case of Chinese transnational entrepreneurs. *International Business Review*. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2016.01.012>.
- Drori, I., Honig, B. ve Wright, M. (2009). Transnational entrepreneurship: An emergent field of study. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 33(5), 1001–1022. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2009.00332.x>
- Jenssen, J. I. and Greve, A. (2002). Does the Degree of Redundancy in Social Networks Influence the Success of Business Start-ups? *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, vol. 8, no. 5, pp. 254-267.
- Kahraman, N. (2010). *Transnational Entrepreneurship Activities of Bulgarian Turks*. M.Sc. Thesis. Istanbul Technical University. Institute of Science and Technology.
- Levie, J.D. ve Smallbone, D. (2009). Immigration, ethnicity and entrepreneurial behavior. In: *Perspectives on Entrepreneurship Volume 1*. Praeger Publishers.
- Lin, X. ve Tao, S. (2012). Transnational entrepreneurs: Characteristics, drivers, and success factors. *Journal of International Entrepreneurship*, 10(1), 50–69. <https://doi.org/10.1007/s10843-011-0082-1>
- Portes, A. ve Sensenbrenner, J. (1993). Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology*. Volume 98

Number 6 (May 1993): 1320-50.

Radulov, K. ve Shymanskyi, O. (2014). Transnational Entrepreneurs: Implications of the Dual Background on Opportunity Recognition: A Case Study of Transnational Entrepreneurs in the Skane Region, Lund: Lund University.

Riddle, L., Hrivnak, G. A. ve Nielsen, T, M. (2010). Transnational diaspora entrepreneurship in emerging markets: Bridging institutional divides. *Journal of International Management* 16 (2010) 398-411

Sequeira, J. M., Carr, J. C. ve Rasheed, A. (2009). Transnational entrepreneurship: Determinants of firm type and owner attributions of success. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 33(5), 1023–1044. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2009.00333.x>

Shane, S. ve Venkantaraman, S. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. *Academy of Management Review* 2000. Vol.25, No. 1,217-226.

Terjesen, S. ve Elam, A. (2009). Transnational entrepreneurs' venture internationalization strategies: A practice theory approach. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 33(5), 1093–1120. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2009.00336.x>

Yeung, H. W.-C. (2002). Entrepreneurship in International Business: An Institutional Perspective. *Asia Pacific Journal of Management*, 19(1), 29–61. <https://doi.org/10.1023/A:1014887523110>

İŞ ARAYAN, ELEMAN BULAMAYAN VE İŞ BEĞENMEYENLER SARMALI: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

İsmail BAKAN

Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ibakan63@hotmail.com

Ayşegül AKMEŞE

Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, aakmese21@harran.edu.tr

Buket SEZER

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, buketsezer86@gmail.com

Zehra ÇALIŞIR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, zehracalisir.46@gmail.com

Hüsne GÖZÜKARA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
husne.gozukara.46.80@gmail.com

Özet

Günümüzde, küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan değişimlerin işgücü piyasalarını önemli derecede etkilediği ve dünyada işsizlik sorununun giderek arttığı görülmektedir. Ülkemizde de işsizlik önemli bir sorun teşkil etmektedir. İşsizliği azaltmak için ve işletmelere kalifiye eleman kazandırmak için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yine bu amaçla kurulan resmi iş ve işgören bulma kurumu İŞKUR tarafından boş iş ve eleman eşleştirme, mesleki danışmanlık, mesleğe yönelik kurslar ve istihdam destekli programlar düzenlenmektedir. Ancak işsizlik sorunu halen ülkenin en önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır. Başta gençler arasında olmak üzere işsizlik oranlarının halen yüksek seviyelerde olduğu görülmektedir. Ülkemizde işgücü piyasasında işsizlik sorununun yanı sıra karşılaşılan diğer önemli bir sorun ise işsizlik oranının yüksek seviyelerde seyretmesine rağmen işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu alanlarda eleman bulamamasıdır. Özetle insan kaynağındaki arz artışına rağmen işverenlerin talepleri nitelik olarak karşılanamamaktadır. Ayrıca, Türkiye'de, bulunduğu işi beğenmeyen ciddi bir kesimin varlığından da söz etmek mümkündür. Bu durumda mevcut sorunların kalıcı çözüme kavuşturulabilmesi adına, öncelikli olarak işgücü piyasasının ihtiyaçlarının, sorun alanlarının ve mevcut dinamiklerinin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi gerekiyor.

Bu çalışma, bahsedilen sorunların nedenlerinin ve bu sorunların giderilmesi için yapılması gerekenlerin belirlenmesi amacı gütmektedir. Bu amaçla öncelikle firma temsilcileri, akademisyenler, İŞKUR bünyesinde çalışan iş ve meslek danışmanları ve iş arayan bireylerle yüz yüze mülakatlar yapılmış ve bu mülakatlar neticesinde elde edilen bulgulara dayalı olarak anket hazırlanmıştır. Anketler, Kahramanmaraş'ta çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren firma* temsilcilerine ve iş arayan bireylere uygulanmıştır. İş ve işgören bulamamanın, iş beğenmemenin nedenlerini ve işsizliğin azaltılması için yapılması gerekenleri içeren bu anket verileri doğrultusunda işverenler ve iş arayanların belirtilen değişkenlere ne ölçüde katıldıklarını karşılaştırmak amacıyla t testi uygulanmıştır. Literatürde bu kapsamda bir çalışmanın yer almaması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu çalışmanın, günümüzde en önemli ekonomik ve toplumsal sorunlardan bir tanesini oluşturan işsizliğin nedenlerinin belirlenmesi, iş beğenmeme nedenlerinin belirlenmesi ve işsizliğin azaltılması için yapılması gerekenlerin belirlenmesi açısından diğer çalışmalara öncülük edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş Arama, Eleman Bulamama, İş Beğenmeme

* Bu çalışma Prof. Dr. İsmail BAKAN Danışmanlığında “İş Arayan, Eleman Bulamayan Ve İş Beğenmeyenler Sarmalı: Bir Alan Araştırması” isimli tezden faydalanılarak hazırlanmıştır.

JOB SEEKERS, THOSE WHO CAN NOT FIND STAFF AND BUSINESS DISLIKES CORKSCREW: A FIELD OF RESEARCH

Abstract

Today, problem of unemployment has increased which affects the labor market significantly with the globalization process in the world. Unemployment is a main problem in our country, too. Despite significant advances have been recorded for the solution of the problem of unemployment in our country in recent years, it is seen that the unemployment rate is still at high levels, mainly among young people. Another important problem of unemployment as well as the labor market is encountered at high levels of unemployment in our country. Nevertheless, there are no person in the labor market in case of need. In summary, despite the increase the supply of human resources, employers demands can not be answer. Also, it is possible to say that there's a serious population who do not like the job, in Turkey. In this case, for the sake of to cause to meet permanent solution to the existing problems, primarily labor markets' needs, problem areas and the current Dynamics need to be analyzed in a healthy way.

In this study, it is intended to determine the problems' cause and effects mentioned before and to solve this problems. For this purpose, an interview have been made with the company representatives, academicians, employees and professional consultants who work in İŞKUR and job seekers. The survey has been prepared based on the result of the interview's findings. The survey was applied to job seekers and representatives of companies operating in various sectors in Kahramanmaraş. The collected data were analyzed and reached the various findings.

Key Words: Job seeking, Inability to find member, Job dislike

1. GİRİŞ

Günümüzde gelişmişlik düzeyinde ve gelişmişlik düzeyinin altında olan bütün ülkelerin karşılaştığı en önemli toplumsal sorunların ilk sıralarında işsizlik yer almaktadır. Bugün baktığımızda, bütün ülkeler teknolojik anlamda ilerlemekte, üretim sistemleri değişim göstermekte ve bu değişimlere uyum sağlayabilen işgücünü elde etmek zorlaşmaktadır. Öte yandan nüfusun artmasıyla birlikte mevcut işgücü için istihdam alanları oluşturmak sıkıntılı bir hal almaktadır (Güney, 2009:135).

Ülkemizde de birçok sektörde çok fazla pozisyon doldurulamamaktadır. Bunun nedeni olarak ise; bireylerin o pozisyonlar için gerekli nitelikleri barındırmamaları gösterilmektedir. Sonuç olarak, mesleki becerilere sahip olmayan bireylerin iş bulamaması işsizlik oranlarını arttırmaktadır (Kanlı ve Alparslan, 2011:94). Mevcut veriler araştırıldığında; işsizliğin, işgücü piyasasının makro ekonomik yapıdaki sorunlarının ilk sırasında bulunduğu görülmektedir (Sapancalı, 2007:29). Ülkemizde işsizlik sorununun temelinde indiğimizde genç nüfusun sürekli bir artış eğilimi gösterdiği buna karşılık istihdamın yeterli oranda sağlanmadığı görülmektedir. Çeşitli sektörlerin yatırımda istikrarlı olmaması, tarım sektörünün daralması ile ortaya çıkan işgören fazlasının tarımsal alan haricinde istihdam edilememesi gibi sorunlarda işsizliğin nedenlerinden birini oluşturmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2008:46). Kırsal kesimden kente göç eden genç ve dinamik nüfusun eğitim seviyesinin yetersiz olması ve işletmelerin beklentilerini karşılayacak bilgi ve yeteneğe sahip olmaması da işsizlik oranlarının yüksek seviyelerde seyretmesine neden olmaktadır. Yani yeterli mesleki yeteneğe ve düzeye sahip olmayan gençlerin istihdamı güçleşmektedir (İslamoğlu, 2014:126). Ayrıca istihdamın önündeki engellerden bir tanesi de iş beğenmemedir. İşsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması önemli bir süreçtir. Bu nedenle bu konu, yalnızca piyasa ve sermayenin harekete geçmesiyle çözümlenemeyebilir. Bunun sorumluluğunu öncelikle devlet olmak üzere herkes üstlenmelidir (Sapancalı, 2007:19).

Bu bağlamda, bu çalışmamızda Kahramanmaraş ili çerçevesinde bulunan ve çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren işletme sahip ve yöneticilerine ve iş arayan bireylere anket çalışması uygulanmıştır. Anket çalışması sonucunda, verilerin analizi yapılmış olup elde edilen bulgular sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Organizasyonlardaki, insan kaynakları yönetiminin etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi, işletmelerin rekabet avantajı sağlamasında ve başarılı olmasında büyük bir öneme sahiptir. İnsan kaynakları yönetiminin başarısının temelini oluşturan en önemli işlev ise personelin işe alınması sürecidir. Çünkü belirli bir iş için en uygun kişiyi işe almak örgütün etkinliği ve verimliliğini de yükseltecektir. Bu açıdan işe alma süreci insan kaynakları yönetiminde önemli bir işlev olmakla birlikte bu süreçte doğru karar verilmesi için bir takım yöntemlerin uygulanması gerekmektedir.

Organizasyon işgören tedarik sürecini daha verimli bir hale dönüştürebilirse kötüler arasından en iyiyi seçme değil iyiler arasından en iyiyi seçme eğilimi içinde olacaktır. Tabii bunun için işletmenin öncelikle hangi kaynaklardan en ideal işgücünü sağlayabileceğini araştırıp bulması gerekmektedir. Bu süreçte örgüte yol gösteren personel politikası etkili olmaktadır. İşletmeler işgören açıklıklarını kapatmak için iki yöntemden yararlanmaktadır. Bu yöntemler, iç tedarik ve dış tedarik kaynaklarıdır. İç tedarik kaynaklara başvurulup, terfi veya transfer yolları kullanılmasının yanı sıra dış tedarik kaynaklarına da başvurulabilir (Çavdar ve Çavdar, 2010:81). . Personel seçiminde işletme doğru kişiyi seçemezse örgüt içinde çalışanlar arasında uyuşmazlık, verimlilikte azalma, iş kazalarında artış ortaya çıkmaktadır. Bu durum, işten çıkarmalar ve ayrılmalar ile sonuçlanacaktır. Ortaya çıkan pozisyon açıklar yeni masraflara neden olacaktır (Demirkol ve Ertuğral, 2007:24).

İşgücünün yapısı ve niteliği bir ülkenin kalkınmasında etkili olan önemli faktörlerden birisidir. İşgücünün etkin ve verimli bir şekilde üretime katılımı sağlanırsa hem ekonomik açıdan hem de sosyal açıdan refah seviyesi yükselecektir

Eskiden işgücünde aranan nitelikler ile günümüzde işgücünde aranan özellikler arasında farklılıklar mevcuttur. Önceden sadece kendisine söylenenleri yapan işgücü aranırken şimdi sorgulayan, sürekli daha iyiyi yapmayı amaçlayan işgücü aranmaktadır. Günümüzde işgücünden takım halinde çalışabilme, teknolojik değişmelere ve gelişmelere uyum sağlayabilme ve bir problemi çözebilme yeteneğine sahip olması istenmektedir (Doğan, 1999:33;Akt. Öke, 2008:197).

Kapitalist sanayi devriminin ortaya çıkmasıyla başlayan hem sosyal politikanın hem de ekonomik politikanın büyük bir önemle odaklandıkları sorunların başında işsizlik gelmektedir. İşsizlik, sadece ülkemizin değil tüm dünya ülkelerinin yaşadığı en önemli sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Andaç, 2010:42)

Çalışmak isteyenlerin, iş aramasına rağmen iş bulamaması işsizlik olarak tanımlanmaktadır. İstihdam ve işsizlik bütün ülkeler için önem arz etmektedir. Fakat gelişmekte olan ülkeler için ayrı bir öneme sahiptir (Durgun, 2012:130).

Ülkemizde bir de çalışma yaşında ve isteğinde olup da iş bulamayan işsiz nüfustan bahsetmek mümkündür. İşsizlik hem kişi hem de toplum açısından ekonomik ve sosyal yönden birçok soruna neden olmaktadır. Bu nedenle kişiler ve toplum için oldukça önemli bir konudur. Yine ülkemizde işsiz nüfusun sosyal ve ekonomik güvencelerden yararlanamaması bu konunun önem boyutunu gözler önüne sermektedir (Yılmaz, 2005:44).

Ülkemizde 2007 yılında işsizlik % 10,3 civarında seyretmekteydi. Fakat krizin ortaya çıkmasıyla bu oran % 14 seviyelerine çıkmıştı. Uygulanan istihdam politikaları ile işsizlik rakamlarını tek haneye düşürülmüştür. Bu durum işsizlik alanında yeni çözümler üretme ve sorunun kaynağına yönelik önemli çalışmalar yapma konusunda zorunluluk oluşturmuştur. Son yıllarda İŞKUR tarafından iş arayanlar ile boş işlerin eşleş- tirilmesi, işgücü yerleştirme, mesleki eğitim ve işgücü uyum programları, mesleğe yöneltme, mesleki danışmanlık, istihdam garantili eğitim programları pozitif sonuçların ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur (Acar, 2013:20-21).

3. ARAŞTIRMA AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın bu kısmında, araştırmanın amacı, yöntemi, örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları hakkında bilgi verilecektir. Bu araştırmanın amacı, işverenlerin eleman bulamamalarının nedenlerinin, iş arayan bireylerin iş bulamamalarının nedenlerinin ve iş görenlerin iş beğenmeme nedenlerinin tespit edilmesi ve çözüm önerilerinin getirilmesi üzerine Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren firma temsilcilerini ve iş arayan bireyleri kapsayan bir alan araştırması yapmaktır.

Araştırmaya başlamadan önce konuyla ilgili bugüne kadar hazırlanan rapor, uygulama, değerlendirme ve görüşler taranmıştır. Veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Daha sonra Kahramanmaraş'ta faaliyette bulunan işletme yöneticilerine, sahiplerine ve iş arayan bireylere hazırlanan anketler uygulanmıştır. Anket, Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren işverenlerle, iş arayan bireylerle, akademisyenlerle, İŞKUR bünyesinde çalışan iş ve meslek danışmanlarıyla yapılan mülakatlar neticesinde oluşturulmuştur.

Anket dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara ait demografik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde işverenlerin eleman bulamama ve iş arayanların iş bulamama nedenleri ile ilgili sorular bulunmaktadır. Üçüncü bölümde iş beğenmeme nedenlerini içeren sorular yer almaktadır. Son bölümde ise, işsizliğin azaltılması için yapılması gerekenleri kapsayan sorular bulunmaktadır. Bu çalışmanın evrenini, Kahramanmaraş'ta faaliyette bulunan işletme sahipleri, yöneticileri ve iş arayan bireyler oluşturmaktadır. Kahramanmaraş'ta ana sektörlerde faaliyet gösteren işletmelere toplamda 140 anket gönderilmesine karşın, cevaplanan anket sayısı 95 olarak gerçekleşmiştir. İş arayan bireylere 150 anket uygulanmış fakat bazı eksikliklerden dolayı 125 tanesi değerlendirmeye alınmıştır. 95 işveren ve 125 iş arayan olmak üzere toplamda 220 katılımcının vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda elde edilen veriler SPSS 18 programıyla değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler ile ilgili önce geçerlilik ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Daha sonra araştırma verileri ile ilgili olarak tanımlayıcı istatistikler (demografik özellikler) belirlenmiştir. Daha sonra, analiz yöntemlerinden t testi uygulanmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Ölçeklerin güvenilirliğinin test edilmesinde, Cronbach's Alfa değeri kullanılmıştır. Değişkenlerin Nunally'nin (1978) kabul edilebilir düzey olarak tanımladığı 0,70 ve üzerinde bir değerde ($0,70 \leq \alpha \leq 1$) olup güvenilir şekilde ölçümlenmiş olduğu söylenebilir. Güvenilirlik değeri bir ölçme aracının tekrarlanan ölçümlerde aynı sonucu verme derecesinin göstergesidir. Araştırmada kullanılan ve anket formunda yer alan ölçeklerin her biri için güvenilirlik analizi yapılmıştır.

Sonuç olarak, araştırmada yer alan tüm ölçeklerin güvenilirlik sınırı olan 0,70'in üzerinde ve hatta 1'e oldukça yakın olduğu tespit edilmiştir. Literatüre göre, alfa değeri 0,70 veya üzerinde bir değere sahip ($0,70 \leq \alpha \leq 1$) ise ölçek güvenilir kabul edilmektedir (Nunally, 1979). Araştırmanın tüm ölçekleri kabul edilebilir düzey olarak tanımlanan 0,70'in oldukça üzerinde olup, bu değişkenlerin güvenilir şekilde ölçümlenmiş olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Araştırmada Yer Alan Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

<i>Ölçekler</i>	<i>Önerme Sayısı</i>	<i>Alfa Değeri</i>
İşverenden kaynaklanan iş ve işgören bulamama nedenleri	13	0,902
Örgütlerdeki kayırmacılık davranışından kaynaklanan iş ve işgören bulamama (Kurt ve Doğramacı, 2014)	4	0,822
İş arayandan kaynaklı iş ve işgören bulamama nedenleri	18	0,900
Genel sebeplerden kaynaklı iş ve işgören bulamama nedenleri	9	0,853
İş beğenmeme	9	0,871
İşsizliğin azaltılması için yapılması gerekenler	38	0,975

Araştırmaya katılan katılımcıların, %56,8'i (125) iş arayan, %43,2'sini (95) işveren oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Gruplara Göre Dağılımı

<i>Grup</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>	<i>Geçerli %</i>	<i>Kümülatif %</i>
İş arayan	125	56,8	56,8	56,8
İşveren	95	43,2	43,2	100,0
Toplam	125	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan iş arayanların %66,4'ü erkeklerden, %33,6'sı ise kadınlardan oluşmaktadır. İş arayanların %0,8'i 15-18, %41,6'sı 19-24, %47,2'si 25-34, %6,4'ü 35-44 ve %4'ü 45-54 yaş aralığında bulunmaktadır. En fazla oranı 25-34 yaş arası katılımcılar oluşturmaktayken, en düşük oranı ise 1 kişi ile 15-18 yaş oluşturmaktadır. Bu verilere dayanarak iş arayanların büyük çoğunluğunu 25-34 ve 19-24 yaş arası bireylerin oluşturduğu sonucuna varılmaktadır. Katılımcıların, %33,6'sı evli olduğunu, %66,4'ü bekâr olduğunu belirtmiştir. İş arayanların %2,4'ünü okuryazar, %20,8'ini ilköğretim, %23,2'sini lise ve dengi, %4'ünü meslek lisesi, %7,2'sini ön lisans, %33,6'sını en yüksek oranla fakülte mezunları oluşturmaktadır. %8,8'ini yüksek lisans ve doktora oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunu ilköğretim, lise ve fakülte mezunları oluşturmaktadır. Ankete katılan iş arayanların %36,8'i 1-6 ay, %24,8'i 6 ay ile 1yıl, %16'sı 1-2 yıl, %9,6'sı 2-3 yıl, %4,8'i 3-4 yıl, %8'i 4 yıl ve üzeri bir süredir iş aradıklarını belirtmişlerdir. İş arayanlar, kendilerine yöneltilen "Daha önce herhangi bir işte çalıştınız mı?" sorusunu cevaplamışlardır. Buna göre; %85,6'sı evet, %14,4'ü hayır cevabını vermiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan İş Arayanların Demografik Özellikleri

	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	42	33,6	Bekar	83	66,4
Erkek	83	66,4	Evli	42	33,6
Yaş			Eğitim Durumu		
15-18	1	,8	Okuryazar	3	2,4
19-24	52	41,6	İlköğretim	26	20,8
25-34	59	47,2	Lise ve dengi	29	23,2
35-44	8	6,4	Meslek Lisesi	5	4,0
45-54	5	,4	Önlisans	9	7,2
			Lisans	42	33,6
			Lisans üstü	11	8,8

İş Arama Süreleri			Daha önce bir işte çalıştınız mı?		
1-6 ay	46	36,8			
6 ay-1yıl	31	24,8			
1yıl-2yıl	20	16,0	Evet	107	85,6
2yıl-3yıl	12	9,6	Hayır	18	14,4
3yıl-4yıl	6	4,8			
4 yıl ve üzeri	10	8,0			

Araştırmaya katılan işverenlerin %83,2'si erkeklerden, %16,8'ise kadınlardan oluşmaktadır. Tablo 4'te görüldüğü üzere ankete katılan işverenlerin %7,4'ü 20-25 yaş aralığında, %23,2'si 26-30 yaş aralığında, %25,3'ü 31-35 yaş aralığında, %10,5'i 36-40 yaş aralığında, %11,6'sı 41-45 yaş aralığında, %7,4'ü 46-50 yaş aralığında, %14,7'si 51 ve üzeri yaşta olduğu belirlenmiştir. En yüksek oranı 31-35 yaş arası katılımcılar oluşturmaktayken, en düşük oranı ise 20-25 ve 46-50 yaş aralığındaki katılımcılar oluşturmaktadır. Bu verilere dayanarak işverenlerin büyük çoğunluğunu, 26-30 ve 31-35 yaş arası bireylerin oluşturduğu sonucuna varılmaktadır. Anketi yanıtlayan işverenlerin %73,2'sinin evli olduğunu, %26,3'ünün bekar olduğu tespit edilmiştir. Tablo 4'te görüldüğü üzere, ankete katılan işverenlerin %15,8'ini ilköğretim, %28,4'ünü lise, %10,5'ini ön lisans, %36,8'ini en yüksek oranla fakülte mezunları oluşturmaktadır. %8'ini lisansüstü oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunu lise ve lisans mezunları oluşturmaktadır. İşletmede sahip olunan pozisyona göre katılımcılar arasında bir ayırma gidildiğinde, katılımcıların çoğunluğunu %37,9 oranla üst düzey yöneticiler oluşturmaktadır. Orta kademe yöneticilerin oranının %32,6, alt kademe yöneticilerin oranının ise %10,5 olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %18,9'unun ise diğer (şef, mağaza müdürü, mağaza müdür yardımcısı vb.) pozisyonlar seçeneğini işaretledikleri görülmektedir. Katılımcıların çalıştıkları işletmenin bulunduğu sektördeki çalışma süresi incelendiğinde ise 1-3 yıl arasında çalışanların oranı %6,3(6) olarak, 4-6 yıl arasında çalışanların oranı %14,7 (14) olarak, 7-9 yıl arasında çalışanların oranı %6,3 (6) olarak, 10 yıl ve üstü çalışanların oranı %72,6 (69) olarak saptanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunu 10 yıl ve üstü çalışanlar oluşturmaktadır.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan İşverenlerin Demografik Özellikleri

	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	16	16,8	Bekar	25	26,8
Erkek	79	83,2	Evli	70	73,2
Yaş			Eğitim Durumu		
20-25	7	7,4			
26-30	22	23,2	İlköğretim	15	15,8
31-35	24	25,3	Lise	27	28,4
36-40	10	10,5	Önlisans	10	10,5
41-45	11	11,6	Lisans	35	36,8
46-50	7	7,4	Lisans üstü	8	8,4
51 ve üzeri	14	14,7			

İşletmedeki Pozisyon			Çalışma Süresi		
Üst Düzey Yönetici	36	37,9	1-3 yıl arası	6	6,3
Orta Düzey Yönetici	31	32,6	4-6 yıl arası	14	14,7
Alt Düzey Yönetici	10	10,5	7-9 yıl arası	6	6,3
Diğer	18	18,9	10 yıl ve üstü	69	72,6

İş ve iş bulamama nedenleri; işveren kaynaklı, iş arayan kaynaklı, kayırmacılık davranışından kaynaklı ve genel sebeplerden kaynaklı olmak üzere dört değişken altında incelenmiştir. Bu değişkenlerin her biri için işverenler ve iş arayanlar arasındaki farklılığı ölçmek için t testi yapılmıştır. Ayrıca iş beğenmeme nedenleri ve işsizliğin azaltılması için yapılması gerekenler değişkenleri için de işverenler ve iş arayanlar arasındaki farklılığı ölçmek amacıyla t testi uygulanmıştır.

Tablo 5. İşveren Kaynaklı İş ve İşgören Bulamama Nedenlerine İlişkin Gruba Göre T Testi Sonuçları

Grup	N	X	SS	Sd	t	p
İş Arayan	125	3,6474	,77776			
İşveren	95	2,7522	,72319	218	8,714	,000

H1: İşveren kaynaklı iş ve işgören bulamama nedenlerine katılım düzeyi, işveren ve iş arayanlara göre anlamlı farklılık göstermektedir.

İş arayanların ve işverenlerin, işveren kaynaklı iş ve işgören bulamama nedenlerine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t testi yapılmış ve bu test sonucunda, $t(218)= 8,714$; $p<0.05(p=0,000)$ bulunduğu için anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. H1 hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca iş arayanlar ($X=3,6474$), iş ve işgören bulamama nedenlerinin işveren kaynaklı olduğuna işverenlere ($X=2,7522$) göre daha fazla katılmaktadırlar. İşverenler kendilerinden kaynaklı önermelere iş arayanlara kıyasla daha az katılım göstermişlerdir. Yani işverenler iş ve işgören bulamama durumunun, çalışanlara yeterince değer verilmemesi, yeterli ücret verilmemesi, çalışma şartlarının ağır olması, çalışma saatlerinin fazla olması vb. nedenlerden kaynaklı olduğuna iş arayanlara oranla daha az katılım göstermişlerdir. İş arayanlar ise iş ve işgören bulamamanın işveren kaynaklı olduğunu yüksek oranda katılım sağlayarak belirtmişlerdir.

Tablo 6. Kayırmacılık Davranışından Kaynaklı İş ve İşgören Bulamama Nedenlerine İlişkin Gruba Göre T Testi Sonuçları

Grup	N	X	SS	Sd	t	p
İş arayan	125	3,8700	,91559			
İşveren	95	3,0316	,91765	218	6,721	,000

H2: Kayırmacılık davranışından kaynaklı iş ve işgören bulamama nedenlerine katılım düzeyi, işveren ve iş arayanlara göre anlamlı farklılık göstermektedir.

İş arayanların ve işverenlerin, kayırmacılık davranışından kaynaklı iş ve işgören bulamama nedenlerine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t testi yapılmış ve bu test sonucunda, $t(218)=6,721$; $p<0.05(p=0,000)$ bulunduğu için anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. H2 hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca iş arayanlar ($X=3,8700$), iş ve işgören bulamama nedenlerinin kayırmacılık davranışından kaynaklı olduğuna işverenlere ($X=3,0316$) göre daha fazla katılmaktadırlar. Açıklayacak olursak, iş arayanlar iş bulamama

nedeni olarak “Eleman alımında tanıdıklara öncelik verilmesidir”, “Personel alımında referansın belirleyici faktör olmasıdır”, “İş yerlerinde yöneticilere yakın olanalara, diğerlerine kıyasla daha az iş verilmesidir”, “İş yerlerinde eleman alımlarının objektif kriterlere göre gerçekleştirilmemesidir” önermelerine işverenlere oranla daha çok işaret etmektedirler.

Tablo 7. İş Arayandan Kaynaklı İş ve İşgören Bulamama Nedenlerine İlişkin Gruba Göre T Testi Sonuçları

Grup	N	X	SS	Sd	t	p
İş arayan	125	3,5862	,68131	218	,527	,599
İşveren	95	3,5357	,73394			

H3: İş arayandan kaynaklanan iş ve işgören bulamama nedenlerine katılım düzeyi, işveren ve iş arayanlara göre anlamlı farklılık göstermektedir.

İş arayanların ve işverenlerin, iş arayandan kaynaklanan iş ve işgören bulamama nedenlerine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t testi yapılmış ve bu test sonucunda, $t(218) = ,527$; $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. H3 reddedilmiştir. Yani hem iş arayanların iş ve işgören bulamamanın kendilerinden kaynaklandığına hem de işverenlerin iş ve iş bulamamanın iş arayanlardan kaynaklandığına yönelik katılım düzeyleri aynı olmakla beraber işverenler ve iş arayanlar arasında anlamlı farklılık görülmemiştir.

Tablo 8. Genel Sebeplerden Kaynaklanan İş ve İşgören Bulamama Nedenlerine İlişkin Gruba Göre T Testi Sonuçları

Grup	N	X	SS	Sd	t	p
İş arayan	125	3,6924	,73407	218	1,435	,153
İşveren	95	3,5450	,78082			

H4: Genel sebeplerden kaynaklanan iş ve işgören bulamama nedenlerine katılım düzeyi, işveren ve iş arayanlara göre anlamlı farklılık göstermektedir.

İş arayanların ve işverenlerin, genel sebeplerden kaynaklanan iş ve işgören bulamama nedenlerine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t testi yapılmış ve bu test sonucunda, $t(218) = 1,435$; $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. H4 hipotezi doğrulanmamıştır.

Tablo 9. İş Beğenmeme Nedenlerine İlişkin Gruba Göre T Testi Sonuçları

Grup	N	X	SS	Sd	t	p
İş arayan	125	3,7964	,82121	218	2,990	,003
İşveren	95	3,4760	,74052			

H5: İş beğenmeme nedenlerine katılım düzeyi, iş arayanlara ve işverenlere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

İş arayanların ve işverenlerin, iş beğenmeme nedenlerine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t testi yapılmış ve bu test sonucunda, $t(218) = 2,990$; $p < 0.05$ ($,003$) olduğundan anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. H5 hipotezi kabul edilmiştir. İş arayanlar iş beğenmeme nedenlerinin; popüler kültür ile aşılana hayat biçiminin gerçek hayat ile farklılık arz etmesinden, devletin istihdam politikalarından, hem işverenlerin hem de işgörenlerin farklı beklentilere sahip olmasından, işgörenlerin düşük ücretle fazla çalışmalarının istenilmesinden, izinlerin yetersiz olmasından, ikramiye, prim ödemelerinin

yapılmamasından, bireylerin yaptıkları işlerden mutluluk duymamasından, prestijli işlerde çalışma isteğinden kaynaklandığını işverenlere kıyasla daha çok vurgulamışlardır.

Tablo 10.İşsizliğin Azaltılması İçin Yapılması Gerekenlere İlişkin Gruba Göre T Testi Sonuçları

Grup	N	X	SS	Sd	t	p
İş arayan	125	4,0720	,80435	218	-,087	,930
İşveren	95	4,0806	,59945			

H6: İşsizliğin azaltılması için yapılması gerekenlere katılım düzeyi, işverenlere ve iş arayanlara göre anlamlı farklılık göstermektedir.

İş arayanların ve işverenlerin, işsizliğin azaltılması için yapılması gerekenleri içeren önermelere katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t testi yapılmış ve bu test sonucunda, $t(218) = -,087$; $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. H6 hipotezi kabul edilmemiştir.

5. SONUÇ

Ülkemizde işsizliği azaltmak için ve işletmelere kalifiye eleman kazandırmak için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yine bu amaçla kurulan resmi iş ve işgören bulma kurumu İŞKUR, boş iş ve eleman eşleştirme, mesleki danışmanlık, mesleğe yönelik kurslar ve istihdam destekli programlar düzenlemektedir.

Ancak işsizlik sorunu halen ülkenin en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. İşsizlik, ülkede istihdam sorunu yaşandığının bir göstergesidir. Bu durumda mevcut sorunların kalıcı çözüme kavuşturulabilmesi adına, öncelikli olarak işgücü piyasasının ihtiyaçlarının, sorun alanlarının ve mevcut dinamiklerinin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi gerekiyor. Bu çalışma, bahsedilen sorunların nedenlerinin ve bu sorunların giderilmesi için yapılması gerekenlerin belirlenmesi amacını taşımaktadır. Kahramanmaraş'ta çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren işverenler ve iş arayanlardan anket yoluyla toplanan veriler doğrultusunda demografik sorulara ait bulgular elde edilmiş daha sonra güvenilirlik analizi ve t testi yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Sonuç olarak, kurulan altı hipotezden; H1, H2, H5 hipotezleri kabul edilirken; H3, H4 ve H6 hipotezleri reddedilmiştir. Daha önce bu kapsamda herhangi bir çalışmanın olmaması nedeniyle çalışmamızın literatüre katkı sağlayacağı ve bundan sonraki çalışmalara, ilgili birey ve kurumlara yol göstereceği düşünülmektedir.

6. KAYNAKÇA

- ACAR, F., 2013, "Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001 - 2013)", ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 1(2), ss.15-32.
- ANDAÇ, F., 2010, "İşsizlik Sigortası", TÜHİS Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Eğitim Yayını, 270s.
- BOZDAĞLIOĞLU, E. Y., 2008, "Türkiye'de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", Sosyal Bilimler Dergisi, (20), ss.45-65.
- ÇAVDAR, H. Ve ÇAVDAR, M., 2010, "İşletmelerde İşgören Bulma Ve Seçme Aşamaları", Journal of Naval Science and Engineering, 6(1), ss. 79-93.
- DEMİRKOL, Ş. ve ERTUĞRAL, S. M., 2007, "İşletmelerde Personel Seçiminde Kullanılan Teknikler Ve Analizler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), ss.23-34.
- DURGUN, Ö., 2012, "Tarımsal İstihdamda Çözülme Devam Ediyor mu?", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 33(2), ss.129-144.

- GÜNEY, A., 2009, “İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları Ve Mücadele Yöntemleri”, Kamu-İş Dergisi, 10(4), ss. 135-159.
- İSLAMOĞLU, E., 2014, “Sakarya’da İşsizliğin Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma”, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(3), ss.123-137.
- KANLI, N. ve ALPARSLAN, İ., 2011, “ İstihdamda Arz-Talep Dengesizliği: Mesleği Ya Da Mekanı Değiştirmeli Mi?”, Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- ÖKE, M., 2008, “Mesleki Eğitim ve Öğretimde Sosyal Diyalog”, Sakarya Üniversitesi 1. Ulusal Çalışma İlişkileri Kongresi Bildiriler Kitabı, Sakarya Yayıncılık, İstanbul, 838s.
- SAPANCALI, F., 2007, “Türkiye’de İşgücü Piyasası, Sorunlar Ve Politikalar”, Tühis İş Hukuku Ve İktisat Dergisi, 21(2-3), ss.8-30.
- YILMAZ, Ö.G., 2005, “Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, Ekonometri ve İstatistik, (2), ss.63-76.

**ÖZ BENLİK SAYGISI VE KARIYER PLANLAMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ:
ŞANLIURFA SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ****İsmail BAKAN**

Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ibakan63@hotmail.com

Buket SEZER

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, buketsezer86@gmail.com

Ayşegül AKMEŞE

Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, aakmese21@harran.edu.tr

Zehra ÇALIŞIRYüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
zehracalisir.46@gmail.com**Hüsne GÖZÜKARA**Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
husne.gozukara.46.80@gmail.com**Özet**

Bu çalışmada, öz benlik saygısı ve kariyer planlaması arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu amaçla, öncelikle çalışmanın teorik kısmı üzerinde durulmuş, daha sonra ise araştırma bulguları sunulmuştur. Çalışmanın uygulama kısmında öz benlik saygısı ve kariyer planlaması arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla Şanlıurfa Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda çeşitli programlarda öğrenim gören öğrencilerden oluşan 197 katılımcıya anket çalışması uygulanmıştır. Anket yoluyla elde edilen bulgular SPSS 22 paket programıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öz Benlik Saygısı, Kariyer, Kariyer Planlaması**Abstract**

In this study, the relationship between self-esteem and career planning is examined. For this purpose, firstly the theoretical part of the study is emphasized and then the research findings are presented. In order to test the relationship between self-esteem and career planning in the application part of the study, a questionnaire study was applied to 197 participants who are in various programs in Şanlıurfa Social Sciences Vocational Training School. The findings of the questionnaire were analyzed with SPSS 22 package program.

Key Words: Self-Esteem, Career, Career Planning**1.GİRİŞ**

Bireyler bazı ihtiyaçlarını karşılamak, bazı arzu ve beklentilerini tatmin etmek, geleceğe yönelik planlarını oluşturup hiyerarşik yapıda yükselmek, işinde ilerlemek ve bunların hepsinin temelinde başarılı olmak ister (Aytaç, 2005: 21-22).

Bireylerin hem başarılı olmaları hem de günlük yaşama uyum sağlamaları için benlik saygısına sahip olmaları gerekmektedir (Erşan ve ark., 2009: 35-42). Benlik saygısı ortalamasının üzerinde olan bireyler daha yüksek bir ruhsal gelişime ve özgüvene sahip olarak toplumda varlık gösterirler. Benlik saygısı bireylerin davranışsal ve düşünsel varlığını etkileyeceği için bireylerin içinde bulunduğu gelişim ve sosyalleşme süreçlerinde onlara yardımcı olacaktır (Yıldız ve Çapar, 2010: 103-131).

Bireyler meslek seçimine hazırlanırken çok yönlü bir dizi plan gerçekleştirmektedir. Kariyer planlama çocukluktan itibaren başlayıp hayat boyu devam eden bir süreçtir (Super, 2003: 32-40). Kariyer planlaması istenilen neticelere ulaşabilmek için hedeflerin oluşturulmasını içeren bir süreçtir; kariyer planları bağlamında kariyer yolları, bu amaçları başarmak için gerekli araçları ifade etmektedir (Can, 2002:314). Buradan yola çıkarak kariyer planlaması, kişisel

kariyer planlarının ve kişilerin bu planları başarması için gereken araçların belirlenmesini içerir (Can,2002: 15). Doğru kariyer planlama ile tatmin edilen çalışanların, görevlerine daha bağlı, işlerinde daha verimli, yeni gelişmelere açık, özverili çalışmaya daha istekli ve bunların hepsinin nihayetinde daha başarılı oldukları belirtilmiştir (Yaylacı, 1999: 44). Bu çerçevede öz benlik saygısı yüksek olan kişilerin kariyerleri hakkında daha olumlu bir bakış açısına sahip oldukları ve daha pozitif bir yönde tutum geliştirmeleri beklenmektedir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Hümanist yaklaşımın varoluşundan itibaren benlik saygısı, insan davranışlarını anlama ve anlamlandırmada ciddi bir yer edinmiştir. Hümanist yaklaşıma göre, benlik saygısı gelişmenin yönü içinde doğal olarak ortaya çıkmış, koşulsuz olumlu kabulün yeterli bir derecesidir (Mruk, 2006; Akt: Saygın, 2008: 13). Benlik saygısı, kişilik oluşumunda önemli bir etken olarak ve bütün yönleriyle bireyin hayatını etkileyerek birey davranışlarına yön verebilmektedir. Bireyler için önemli olan algı, duygu ve düşüncelerin toplamı olan ve kişiliğin gelişiminde önemli bir yer tutan benlik saygısı, bireylerin sosyalleşme süreçlerinde büyük önem arz etmektedir (Hamarta, 2004: 37).

Benlik saygısı kavramı, birçok araştırmacı tarafından ele alınarak tanımı yapılmış ve birçok alanda araştırma konusu olmuştur. İlk olarak 1980 yılında William James tarafından kişinin kendisine verdiği değer olarak tanımlanmıştır (Wadiwalla, 2007: 5). Benlik saygısı literatürde; özsaygı, öz-değerlilik duygusu, kendine saygı, benlik değeri gibi farklı kavramlarla da ifade edilebilmektedir (Dilmaç ve Ekşi, 2008: 280; Kımtar, 2008: 13). Rosenberg (1965), benlik saygısı kavramını, insanların kendilerine karşı, negatif ya da pozitif tutumu olarak tanımlamaktadır. Ona göre benlik saygısı, bireyin kendini değerlendirmesinden sonra ortaya çıkan üründür. Bireylerin bu değerlendirmeler nihayetinde varmış olduğu sonuç, öz benlik saygısı algısının düzeyi için belirleyici niteliktedir. Buradan yola çıkarak; benlik saygısı, kişilerin benlik kavramına yönelik edindiği değerlilik yargısıdır.

Benlik saygısı, bireyin kendi varlığını tanımlama şeklidir (Laing, 1993:65). Benlik saygısının bazı öğeleri vardır. Bunlar; duygusal, bilişsel, toplumsal ve bedensel öğelerdir. Benlik saygısının oluşması ve gelişmesinde kendini değerli hissetme, yeteneklerini, bilgi ve becerilerini sergileyebilme, başarılı olma, beğenilme, kabul görme, sempati kazanma, kendi fiziksel özelliklerini kabul etme ve benimseme, önemli faktörlerdir (Yörükoğlu, 1986: 40).

Demo ve Saving-Williams'a (1992) göre benlik saygısı, bireylerin kendileri hakkında yaptığı değerlendirmeler bütünüdür. Bu değerlendirmeler kişisel değerlilik, onaylama ve onaylamama gibi benlik yargılamalarını ifade etmektedir. Benlik saygısı, bireylerin öz benlik imajı ile beraber ideal benliği arasındaki ayrımın değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkar. Benlik saygısı erken çocukluk döneminde ebeveynler tarafından oluşturulmaya başlanır ve şekillendirilir. Benliğin gelişmesinde en önemli dönem çocukluk çağı ile yetişkinlik çağı arasındaki geçiş dönemidir (Tözün, 2010: 52-57).

Kısaca belirtmek gerekirse benlik saygısı, düşündüklerimize, yaptıklarımıza, söylediklerimize, hayat görüşümüze, insanların bizi algılamasına ve bize karşı davranışlarına, tercihlerimize, mutluluğumuza büyük etki etmektedir. Bu nedenle benlik saygısı insan hayatında büyük öneme sahiptir (Kımtar, 2008: 44-45).

İş dünyasında ve çalışma hayatında verimliliği etkileyen en önemli faktörün insan kaynağı olduğunun anlaşılması üzerine, bireylerin isteklendirilmesine yönelik çalışmalar gün geçtikçe önem kazanmakta ve yenilenmektedir. Bu çalışmalardan en çok tercih edilen ve uygulamada en yaygın olanlardan bir tanesi de kariyer planlamasıdır (www.isguc.org, 27.10.2018).

Türkçe' de tam karşılığı olmayan kariyer sözcüğü, genellikle pozitif olarak yol almada ve yönetim dünyası hiyerarşik yapıda yükselmeye elverişli olan işleri tanımlamada kullanılmaktadır (www.hukuki.net, 25.10.2018). Ancak daha kapsamlı olarak kariyer, bir iş görenin bütün çalışma hayatı boyunca yapmış olduğu işler olarak tanımlanabilmektedir (Özgen v.d., 2002:179). Bireyler açısından kariyer kavramı, herhangi bir işe sahip olmaktan daha fazla bir anlam taşımaktadır. Buna göre kariyer, daha fazla kazanç, daha çok sorumluluk, saygınlık ve mesleki prestij elde etmek niteliği de taşımaktadır. Buradan yola çıkarak, kariyer sahibi olmak bir işe sahip olmak demekten daha farklı ve daha fazla bir anlam taşımaktadır. Kısacası kariyer,

bireylerin başarıma arzusu, elde edebilecekleri fırsatlar, psikolojik ödüller ve daha iyi bir yaşam sürdürme şekli ile alakalıdır (Demirbilek, 1994: 72).

Literatürde birçok tanımı bulunan kariyer planlama; iş görenlerin sahip oldukları seçeneklerin, fırsatların ve sonuçların farkına varmalarını, kariyer amaçlarını oluşturmalarını, bu amaçlara ulaşmada izleyecekleri yolu belirlemelerini ve zaman tespiti yapmalarını sağlayacak iş, eğitim ve diğer geliştirmeye yönelik faaliyetleri oluşturmaları süreci olarak tanımlanmaktadır (Anafarta, 2001:3). Ayrıca Kariyer Planlaması, çalışanların inançları ve ihtiyaçları ile beşeri sermayeleri ve sahip oldukları fırsatlar arasında en uygun ilişkiyi kurmayı hedefleyen bir sorun çözme ve karar alma süreci olarak da tanımlanabilir (Aytaç, 2005:234). Farklı bir tanımlamaya göre kariyer planlaması, kariyer basamaklarını doğru şekilde oluşturabilmek, bu basamakları doğru zaman dilimi içerisinde hangi yolu izleyeceğine karar vererek çıkmaktır (Schreuder ve Theron, 1999:4).

Batıda her geçen gün daha önemli bir insan kaynakları yönetimi etkinliği haline gelen kariyer planlama, insan gücü planlamasıyla paralel olmakla birlikte, zaman zaman farklı bir insan kaynağı yönetimi etkinliği olarak ta karşımıza çıkmaktadır. İnsan gücü planlamasının ana amacı, gelecekteki net personel açığının ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bu ihtiyaçları karşılayabilmek üzere gerekli seçme, eğitme ve yönlendirme aktivitelerinin yerine getirilmesidir (www.hukuki.net, 25.10.2018). Kariyer planlama süreci; bireylerin, örgütlerin ve çevre faktörünün mütemediyen değişime uğramasından etkilenecek şekilde değişime uğrayan bir süreçtir (Özgen v.d., 2001: 180).

Kariyer planlama sürecinin en temel basamağı bireyin bir kariyer seçmesi gereğinin farkında olması (Super, 1990: 13-15) ve edinmiş oldukları bilgi birikimleri ile kariyer yaşamlarını kontrol edebilme becerilerini geliştirmeleridir. Bu süreç içinde kişilerin daha etkili kararlar verebilmeleri ve geleceklerini daha doğru yönlendirebilmeleri için oluşturdukları kariyer planlarının daha gerçekçi ve esnek tercihleri içermesi gerekmektedir (Sabuncuoğlu, 2000: 148-149).

Pek çok araştırmada incelenen benlik saygısının kariyer planlama ve karar verme sürecinde etkili olduğu belirlenmiştir (Kaya ve Saçkes, 2004: 49-56). Çünkü benlik saygısı arttıkça bireylerin kendilerini gerçekleştirmeye yönelik kariyer beklenti düzeyleri de artmaktadır (Tanç, 1999: 32).

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, öz benlik saygısı ve kariyer planlaması arasındaki ilişkiyi incelemektir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın ana kütlesini Şanlıurfa Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda çeşitli bölümlerde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 215 anket elden dağıtılmış olup; bu anketlerin uygun şekilde doldurulup doldurulmadığı denetlenmiştir. Toplamda 197 öğrenci anketi araştırma kapsamına alınmıştır. Anketlerin geri dönüş oranı %91,6'dır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket başlıca üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcılara ait demografik sorulara, ikinci ve üçüncü bölümde ise araştırma değişkenlerine dair ifadeler yer verilmiştir. Kullanılan anket formunda iki araştırma değişkenini ölçmek için güvenilirlikleri test edilmiş ölçekler kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin tamamında 5'li Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme "kesinlikle katılmıyorum (5), katılmıyorum (4), kararsızım (3), katılıyorum ve (2) kesinlikle katılıyorum (1)" şeklinde yapılmıştır.

Araştırmada kullanılan birinci ölçek; Rosenberg tarafından geliştirilen (1965) öz benlik saygısı ölçeğidir. Bu ölçekte 10 ifade yer almaktadır. Araştırmada kullanılan ikinci ölçek ise; Akdemir vd.,'nin (2015) çalışmalarında kullandıkları kariyer planlama ölçeğidir. Bu ölçekte 10 ifade yer almaktadır.

Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Anketler ile toplanan verilerin istatistikî analizleri için örneklem grubunun özelliklerinin tespit edilmesine ilişkin

frekans ve yüzde hesaplamaları, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönünü ve düzeyini belirlemek amacıyla korelasyon analizi, öz benlik saygısının kariyer planlaması üzerindeki etkisini tespit etmek için regresyon analizi yapılmıştır.

1.4. Araştırma Hipotezi

Araştırma değişkenleri ile ilgili alan yazında yapılan araştırmalar doğrultusunda test edilecek hipotez aşağıda yer almaktadır.

H1. Öz benlik saygısı ve kariyer planlama arasında olumlu ve pozitif yönde bir ilişki vardır.

2. ARAŞTIRMA BULGULARI

2.1. Araştırmanın Güvenilirliği

Araştırmada kullanılan anket formunda yer alan ölçeklerin her biri için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamına alınan değişkenlerin güvenilirlik analizine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırmada Yer Alan Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Değişkenler	Cronbach Alfa Değeri	Önerme Sayıları
Öz Benlik Saygısı	0,766	6
Kariyer Planlama	0,828	10

Araştırmada kullanılan anket formunda yer alan ölçeklerin her birinin güvenilirliklerinin test edilmesinde Cronbach Alfa kat sayısı kullanılmıştır. 10 sorudan oluşan öz benlik saygısına ilişkin 4 önerme güvenilirliği düşürdüğü için kapsam dışında bırakılmıştır. 6 sorudan oluşan ölçeğin güvenilirlik analizi sonucu alfa değeri (α) 0,766 bulunmuştur. 10 sorudan oluşan kariyer planlamaya ilişkin ölçeğin güvenilirlik analizi sonucu alfa değeri (α) ise 0,828 olarak bulunmuştur. Literatüre göre, alfa değeri 0,70 veya üzerinde bulunan bir değere sahipse ölçek güvenilir kabul edilmektedir (Nunally,1978 Akt: Gürbüz ve Şahin, 2014: 305). Buna göre, ankette yer alan tüm ölçeklere ilişkin alfa değerlerinin güvenilir ve kabul edilebilir bir düzeyde olduğu söylenebilmektedir (Tablo 1).

Araştırmaya katılan 197 öğrencinin sosyo-demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, bölüm, sınıf vs.) ilişkin, frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Öğrencilere İlişkin Demografik Özellikler

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Yaş		
			18- 20 yaş	121	61,4
			21-23 yaş	64	32,5
Kadın	232	61,9	24- ve üzeri	12	6,1
Erkek	112	38,1			
Gelir Durumu					
	0-300 TL	102	51,8		
	301-600 TL	27	13,7		
	601-900 TL	21	10,7		
	901-1200 TL	23	11,7		
1200 TL ve Üzeri	24	12,2			
Öğrenim Türü			Sınıf		
			1.Sınıf	117	59,4
			2.Sınıf	80	40,6
Birinci Öğrenim	159	80,7			
İkinci Öğrenim	38	19,3			

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Korelasyon Testi Sonuçları

Değişkenler	İyimserlik Algısı	Yaşam Doyumu
Öz Benlik Saygısı	1	
Kariyer Planlama	0,542*	1

*r (korelasyon katsayısı) $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı korelasyon

Tablo 3’de yer alan korelasyon analizi sonuçlarına göre, öz benlik saygısı ve kariyer planlama arasında pozitif yönde anlamlı ilişki ($p < 0,01$) bulunmuştur. Araştırmada öz benlik saygısının öğrencilerin kariyer planlama düzeyi üzerindeki etkisini araştırmak üzere H1: “Öz benlik saygısı ve kariyer planlaması arasında olumlu ve pozitif yönde bir ilişki vardır” hipotezi kurulmuştur. Bu bağlamda öğrencilerin öz benlik saygı düzeyleri arttıkça, kariyer planlama düzeylerinin de artacağı söylenebilmektedir.

Öz benlik saygısının öğrencilerin kariyer planlama düzeyleri üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna ise aşağıdaki Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4: Öz Benlik Saygısının Kariyer Planlama Üzerine Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	Standart Hata	B	T	P
Öz Benlik Saygısı	0,056	0,542	9,017	0,000

$R^2 = 0,294$, Düzeltilmiş $R^2 = 0,291$, $F = 81,298$, $p = 0,000$

Bağımlı Değişken: Kariyer Planlaması

Tablo 4’te hipotez regresyon analizi ile test edilmiş ve araştırmanın bağımsız değişkeni olan öz benlik saygısının araştırmanın bağımlı değişkeni olan kariyer planlama düzeyini olumlu yönde etkilediği ($\beta = 0,542$) ve iki değişken arasında anlamlı ilişki ($F = 81,298$; $p < 0,001$) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Korelasyon analizi sonuçları da bu sonucu desteklemektedir. İyimserlik algısı yaşam doyumu düzeyinin %29,1’ini açıklamaktadır (düzeltilmiş $R^2 = 0,291$). Bu bulgu H1 hipotezini yeterli kanıtla desteklemektedir.

3. SONUÇ

Üniversite öğrencilerinin kariyer planlamasını sağlıklı ve bilinçli bir şekilde yapmaları, atacakları adımları sağlam ve kararlı bir şekilde atmaları açısından öğrencilerin sahip oldukları öz benlik saygısı büyük önem taşımaktadır.

Araştırma konusunun bu öneminden hareket edilerek bu araştırmada, Şanlıurfa Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin öz benlik saygılarının kariyer planlama arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada yapılan frekans analizleri sonuçlarına göre; araştırma toplamda 197 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Bu öğrencilerden 122’si kız, 75’i erkektir. Öğrencilerin %61,4’ü 18-20 yaş aralığında bulunmaktadır. Bu öğrencilerin %59,4’ü 1.sınıf, %40,6’sı ise 2. sınıf öğrencisidir. %51,8’inin geliri 0-300 TL arasındadır. Bu öğrencilerin %80,7’si birinci öğretim, %19,3’ü ise ikinci öğretim öğrencisidir.

Yapılan korelasyon analizinin sonucuna göre ise; öz benlik saygısı ve kariyer planlama arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre ise; araştırmanın bağımsız değişkeni olan öz benlik saygısının araştırmanın bağımlı değişkeni olan kariyer planlama düzeyini olumlu yönde etkilediği ($\beta = 0,542$) ve iki değişken arasında anlamlı ilişki ($F = 81,298$; $p < 0,001$) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Korelasyon analizi sonuçları da bu sonucu desteklemektedir. Bu bulgu H1 hipotezini de yeterli kanıtla desteklemiştir.

Kendini en az başkaları kadar değerli bulan, olumlu özelliklerinin olduğunu düşünen, kendini genelde başarılı gören, kendisiyle gurur duyan ve kendisinden memnun olan, kendi kendine yeten ve kendisine saygı duymayı bilen gençlerin kariyer planlaması hakkında daha olumlu bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir.

Bu gençler ilerde nitelikli bir eleman olarak işe başlayıp yükselmeyi hedeflemekte, iki yıllık eğitimi kariyerlerinin başlangıç noktası olarak görmekte ve alanlarıyla ilgili teknik yeterliliğe sahip olmayı ve yabancı bir dil öğrenmeyi planlamaktadırlar. Pek çoğu da Dikey Geçiş Sınavı (DGS) ya da Açık Öğretim okuyarak dört yıllık lisans programlarına geçmeyi hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, A., KARAGÖZ, A., SALİHOĞLU, G., KONAKAY, G., ADALI, P., KOÇYİĞİT, E., ve ZAIMOĞLU, Ö. 2015. “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Kariyer Planlarının Motivasyon Düzeylerine Etkilerinin Araştırılması”, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), Haziran.
- ANAFARNA, N., 2001. “Orta Düzey Yöneticilerin Kariyer Planlamasına Bireysel Perspektif”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2 (17), 3s.
- AYTAÇ , S., 2005. *Çalışma Yaşamına Kariyer Yönetimi Planlaması ve Sorunları*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- CAN, H., 2002. *Organizasyon ve Yönetim*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- DEMİRBİLEK, T., 1994. “Örgütlerde Kariyer Danışmanlığı Hizmetleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 72s.
- DEMO, D.H., SAVING-WILLİNS, R.C., 1992. “Self-Concept Stability and Change During Adolescence”. (Edit: Lipka, R.P and Brinithaupt, T.M.). New York: State University of New York Press.
- DİLMAÇ, B., EKŞİ, H., 2008. “Meslek Yüksek Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaşam Doyumları ve Benlik Saygılarının incelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20.ss. 279-289.
- ERŞAN, E., DOĞAN, O., DOĞAN, S. 2009. “Beden Eğitimi ve Antrenörlük Bölümü Öğrencilerinde Benlik Saygısı Düzeyi ve Bazı Sosyo-demografik Özelliklerle ilişkisi”. *Klinik psikiyatri*. 12, ss.35-42.
- GÜRBÜZ, S., ŞAHİN, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- HAMARTA, E., 2004. “Üniversite Öğrencilerinin Yakın İlişkilerindeki Bazı Değişkenlerin (Benlik Saygısı, Depresyon ve Saplantılı Düşünme) Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KAYA, A., SAÇKES, M., 2004. Benlik Saygısı Geliştirme Programının İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerine Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (21), ss.49-56.
- KIMTER, N., 2008. “Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi”. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa.
- LAİNG, R.D., 1993. *Bölünmüş benlik*, Kabakçı Yayınevi, İstanbul.
- ÖZGEN, H., ÖZTÜRK, A., YALÇIN, A., 2001. *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Nobel Kitabevi, Adana.
- ÖZGEN, H., Öztürk, A., Yalçın, A. (2002). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Nobel Yayınevi, Adana, 179s.
- ROSENBERG, M.1965. “Society and the Adolescent Self-Image”, New Jersey, Princeton University Press.
- SABUNCUOĞLU, Z., 1997. “Personel Yönetimi – Politika ve Yönetim Teknikleri”, VIII.Baskı, Bursa, 70s.
- SAYGIN, Y., 2008. *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek, Öznel İyi Oluş ve Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- SCHREUDER, A., THERON, A., 1999. *Careers: An Organizational Perspective*, Juta Akademic, South Africa.
- SUPER, D.E., 2003. A life-span approach to career development. In D. Brown, Career information, career counseling, and career development (pp. 32-40)., Boston, MA, Pearson Education.

SUPER, D.E., 1990. Work in a cross-national industrialized perspective. *Psycritiques*, 35, ss.13-15.

TANÇ, S., 1999. Benlik Değeri, Umutsuzluk ve Kariyer Beklentileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

TÖZÜN, M., 2010. Benlik saygısı. *Actual Medicine*, ss.52-57.

WADİWALLA, M., 200.. The Influence of Mother Care on the Relationship Between Selfesteem and Neural Substrates in Young Men And Women: A Neuroimaging Study. Master Thesis of Neurology and Neurosurgery. Department of Neurology and Neuroscience, McGill University, Montreal, QC.

YILDIZ, M., ÇAPAR, B., 2010. Orta Öğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı İle Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 10 (1), ss.103-131.

YÖRÜKOĞLU, A., 1986. “Gençlik Çağı”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Sosyal ve Felsefi Eserler Dizisi, Ankara, No: 26.

<http://www.isguc.org/?p=makale&id=149&cilt=5&sayi=2&yil=2003> (Erişim tarihi 27.10.2018)

<http://www.hukuki.net/archive/index.php?t-21028.html> (Erişim tarihi 25.10.2018)

İŞLETMELERİN ÖRGÜTSEL PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN TÜRKİYE'DE KAMU KURUMLARINCA KULLANILAN METOTLAR: KOSGEB ÖRNEĞİ

METHODS OF MEASURING ORGANIZATIONAL PERFORMANCE OF BUSINESSES BEING USED IN PUBLIC INSTITUTIONS: KOSGEB SAMPLE

Dr. Mehmet CÜREOĞLU

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
mehmet.cureoglu@kosgeb.gov.tr

Doç. Dr. Cengiz DURAN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İşletme Bölümü
cengiz.duran@dpu.edu.tr

Prof. Dr. Sema BEHDİOĞLU

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Ekonometri Bölümü
sema.behdioglu@dpu.edu.tr

Örgütsel performansın ölçülmesi işletme literatüründe nicel, nitel ve karma olarak özetlenebilecek performans ölçüm metotlarıyla ortaya konulmaktadır.

İşletmelerin örgütsel performanslarının ölçümünün kamu kurumlarında işletme ve girişimciler üzerine transfer niteliğinde kamu harcaması yapan birim ve kurumlarca gerçekleştirildiğine uygulamada denk gelinmektedir. Zira 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun ilgili maddeleri kamu harcamalarında ilgili harcamanın etkinliğine göndermede bulunmakta ve harcamanın etkin gerçekleştirilmesi hususunda kamu kurumuna ödev yüklemektedir. Bir işletme ya da girişimci lehine gerçekleştirilecek bir harcamanın etkinliğini ölçmenin bir yolu işletme / girişimcinin kendisine transfer niteliğinde harcama yapılmadan önceki ve harcama gerçekleştirildikten sonraki örgütsel performanslarının mukayese edilmesi iken, bir diğer yolu da örgütsel performansın bağımlı değişken olarak alınıp transfer niteliğinde yapılan harcamaların bağımsız değişken olarak ele alınmasıdır. Desteklerin performans değerlendirmeleri ve etki analizi gibi yöntemler de genel itibarıyla firmaların kendi içlerinde veya diğer firmalarla örgütsel performanslarının karşılaştırılmasını içermektedirler. Her hangi bir desteğin etkinliği veya daha genel bir ifade ile transfer niteliğindeki kamu harcamasının performans değerlemesini gerçekleştirmek adına örgütsel performansın nitel, nicel ya da karma metotlarla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Ancak kamu kurumlarında kullanılan örgütsel performans ölçme metotları ne düzeyde etkindir ve işletme literatür ve pratikleri ile hangi düzeyde uygunluk arz etmektedir? Bu çalışma kapsamında 3624 sayılı kanunla kurulan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)' inca uygulanan destek programlarında bu desteklerden faydalanmakta olan işletmelere uygulanmış ve/veya uygulanmakta olan bir takım örgütsel performans metotları derlenmekte ve bunların etkinliği irdelenmektedir. Çalışmanın eleştirel bir katkı yaptığına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel performans, nicel performans ölçüm metotları, nitel performans ölçüm metotları

GİRİŞ

Öncelikle performans kavramına sözlük anlamı olarak değinilecek olursa, 'yarışma gücü, takat' (Doğan, 2008: 1328), 'herhangi bir başarı, elde edilen iyi sonuç' (Püsküllüoğlu, 2008: 1412), 'verim gücü' (TDK, 2009: 1597) anlamlarındadır. Bir diğer tanımda performans bir işin başarılmasıdır (Çevik vd., 2008: 15). Örgütsel performans da işletmenin faaliyetleriyle ulaşmak istediği hedef ve sonuçlara ulaşma derecesinin bir ölçüsüdür (Yiğit, 2012: 3).

Örgütsel performansın ölçümüne nicel, nitel ve nihayetinde karma metotlar başlıkları halinde literatürde denk gelinmektedir.

Nicel performans ölçüm metotlarının kullanılmasında finansal tablolar hatırı sayılır bir yere sahiptir. Finansal tabloların ağırlıklı olarak kullanıldığı oranlara karlılığın ölçülmesinde kullanılan oranlar, likiditenin ve kredi riskinin ölçülmesinde kullanılan oranlar, işletme faaliyetlerinin analizinde kullanılan oranlar ve ana sermayenin piyasa değeri ölçülürken kullanılan oranlar örnek olarak verilebilir (Coşkun, 2007: 9 – 13). Trend analizi bir başka nicel metot olarak ele alınabilir. Finansal analizin önemli yöntemlerinden birisi olan trend analizinde, analize alınan dönemin mümkün olduğunca fazla yıl kapsamı istenmektedir (Kayahan, 2016: 137).

Örgütsel performansın nitel metotların kullanılıp ölçülmesine ise, Lopez – Nicolas ve Merono – Cerdan (2011) ve Greenley & Foxall (1997) çalışmaları örnek olarak verilebilecektir. Ayrıca, Kaplan & Norton tarafından geliştirilen ve doğrudan şirketin stratejisine bağlı ölçümler kümesi olarak da ifade edilen (Pearce ve Robinson, 2005: 194) performans karnesi (balanced scorecard) karma metotlara örnek verilebilecektir. Performans karnesinde finansal, müşteri, içsel iş ve öğrenme ve gelişme boyutları sistemin temelini oluşturur (Ensari, 2005: 63).

KOSGEB, 3624 sayılı kanunla kurulmuş olup, ağırlıklı olarak küçük ve orta ölçekli işletmelere hibe ve geri ödemeli destek sağlamaktadır. Kurumun 2010 yılında mevzuatında köklü değişikliklere gidildiği söylenebilir. Genel destek programı, işbirliği güçbirliği destek programı, yeni girişimci destek programı, araştırma geliştirme, inovasyon ve endüstriyel uygulama destek programı kurumun en fazla öne çıkan destekleri arasında sayılabilecektir.

Kamu tüzel kişiliğine haiz olarak kendi düzenleyici işlemlerini tesis edebilen kurum içerisinde İcra komitesi destek programlarını oluşturmaya ve Başkanlık ise destek programı uygulama esaslarını oluşturmaya yetkilidir. Destek programı, destek programı uygulama esaslarının bir üst normunu teşkil etmektedir.

Çalışma kapsamında tamamen KOSGEB'in resmi web adresinde yer alan belge ve bilgilerden faydalanılmıştır¹.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULAR

Araştırma kapsamında KOSGEB'in desteklemede bulunduğu firmaların örgütsel performanslarını ölçmek adına kullandığı enstrümanların işletme literatüründe ne düzeyde karşılık bulduğu ve ilgili metotların işletme performansını ne düzeyde sağlıklı ölçebildiği hususları irdelenmektedir.

Bu kapsamda öncelikle genel destek programı incelenecektir. Genel destek programı uygulama esasları gereği üç yıllık bir programdır ve işletme başvuruları Müdürlükçe değerlendirilmektedir. Nitelikli eleman desteği, yurtiçi fuar desteği, belgelendirme desteği ve benzeri şekilde alt destekler mevcuttur. Genel destek programı kapsamında işletme öncelikle ilk başvuruda performans bilgilerini Müdürlüğe beyan etmektedir ve sonrasında 3 yıl aradan geçtikten sonra izleme formu şeklinde ikinci bir beyanda bulunmaktadır. İlk başvuruya ilişkin genel destek programı başvuru formu aşağıda yer almaktadır.

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI

..... MÜDÜRLÜĞÜNE

¹ Bu kapsamda çalışma bünyesinde faydalanılan kanun, uygulama esasları, destek programları ve sair mevzuata ilişkin madde numaraları, revizyon tarihleri gibi bilgilere ayrıca yer verilmemesi ve genel bilgilerle yetinilmesi çalışmanın anlatımının akıcılığını sağlama yönünden uygun görülmüştür. Mevzuata ilişkin bilgilere www.kosgeb.gov.tr (E.T: 03.09.2018) adresinden ve izleme raporları, tablo ve şekillere ise yine www.kosgeb.gov.tr (E.T: 31.08.2018) adresinden erişim sağlanmıştır.

KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği kapsamında yer alan Genel Destek Programından yararlanmamız hususunda gereğini arz ederim.

İşletmenin Adı	
Adresi	
Yetkili Kişi	
Telefon No / Faks No	
Yetkili Kişi Cep No / e-posta	,@.....
Vergi Dairesi - Vergi No / TC Kimlik No (Şahıs İşletmeleri İçin)	
İŞLETMENİN TEMEL VERİLERİ (Bu bilgiler bir önceki yılın verileri esas alınarak yazılacaktır- Yeni kurulan işletmeler için bu bilgiler yazılmayacaktır)	
Yurt İçi Satışlar (TL)	
Yurt Dışı Satışlar (TL)	
Çalışan Sayısı (adet)	
Elektrik Enerjisi Yıllık Tüketimi (kWh)	
Yıllık Doğalgaz Tüketimi (m ³)	
Yıllık Diğer Enerji Tüketimi (Belirtiniz):.....	
Belgelendirme Sayısı (adet) (Sistem ve Ürün Belgeleri)	
Sınai Mülkiyet Belge Sayısı (adet) (Patent, Faydalı Model, End. Tasarım, Marka Tescil Belgeleri):	

Şekil 1: Genel Destek Programı Başvuru Formu

Kaynak: www.kosgeb.gov.tr, E.T: 31.08.2018

İşletmenin ilk başvurusunda genel destek dosyası açtırması için bu bilgileri beyan etmesi yeterlidir. İşletme bu bilgileri beyan ettikten üç yıl² sonra izleme formu doldurup Müdürlüğe başvuruda bulunur ve genel destek dosyası tekemmül ettirilir. Adı geçen izleme formu aşağıdaki gibidir.

² Uygulama Esasları üç yılın hemen sonunda işletmenin izleme raporu sunmasına yönelik bir müeyyide ön görmemektedir. Dolayısıyla işletmenin örneğin dört yıl sonra izleme raporu doldurmasını engelleyen bir yaptırım bulunmamakla birlikte, işletme yeniden üç yıllık genel destek programı dosyası açtırmak için bir önceki genel destek programına dair izleme raporu doldurmak durumundadır. Dahası, işletme üç yıllık genel destek programından faydalandıktan sonra hiç izleme raporu sunmadıysa ve yeni dosya açtırmak da istemiyorsa izleme raporu hiç de sunmayabilecektir. İzleme raporunu sunmama bir nevi müeyyidesi olmayan norm intibası vermektedir.

1-İşletmenin Kayıtlı Unvanı:		3-Vergi No / TC Kimlik No:		4- Genel Destek Programı Başlama Tarihi:	
İşletmenin Temel Verileri (Aşağıdaki veriler Programa Giriş ve Programdan Çıkış tarihlerinden önceki yıl esas alınarak verilecektir)		Program Başlangıcında (Bu bölüm Genel Destek Programı Başvuru Formundaki Bilgiler Dâhilinde KOBİ Uzman / Uzman Yrd. tarafından doldurulacaktır)		Program Bitiminde (Bu bölüm işletme tarafından doldurulacaktır.)	
Yurt İçi Satışlar (TL)					
Yurt Dışı Satışlar (TL)					
Çalışan Sayısı (adet)					
Elektrik Enerjisi Yıllık Tüketimi (kWh)					
Doğalgaz Yıllık Tüketimi (m ³)					
Diğer Enerji Yıllık Tüketimi (Belirtiniz):.....					
Belgelendirme Sayısı (Sistem ve Ürün Belgeleri) (adet)					
Sınai Mülkiyet Belge Sayısı (adet) (Patent, Faydalı Model, End. Tasarım, Marka Tescil Belgeleri)					
PROGRAM SÜRESİNCE İŞLETME TARAFINDAN ALINAN KOSGEB DESTEKLERİ (Bu bölüm işletmeden sorumlu KOBİ Uzman / Uzman Yardımcısı tarafından doldurulacaktır)					
Sıra No	Destek Adı	Toplam Ödeme Tutarı (TL)	Sıra No	Destek Adı	Toplam Ödeme Tutarı (TL)
1	Yurt İçi Fuar Desteği		9	Tasarım Desteği	
2	Yurt Dışı İş Gezisi Desteği		10	Sınai Mülkiyet Hakları Desteği	
3	Tanıtım Desteği		11	Belgelendirme Desteği	
4	Eğleştirme Desteği		12	Test, Analiz ve Kalibrasyon Desteği	
5	Nitelikli Eleman İstihdam Desteği		13	Bağımsız Denetim Desteği	
6	Danışmanlık Desteği		14	Görüllü Uzmanlık Desteği	
7	Eğitim Desteği		15	Lojistik Desteği	
8	Enerji Verimliliği Desteği				

FRM.01.00.02/03
Rev. Tarihi: 03/04/2018

GENEL DESTEK PROGRAMI İŞLETME İZLEME FORMU		EVET	HAYIR
Bu bölüm işletme tarafından doldurulacaktır.			
Ürün / hizmet kapasitesinde gelişim sağlandı mı?			
Kapasite kullanım oranında gelişim sağlandı mı?			
Ürün / hizmet maliyetlerinde gelişim sağlandı mı?			
Ürün / hizmet çeşitliliğinde gelişim sağlandı mı?			
Yeni ürün / hizmet tasarlandı mı?			
İyileştirilen ürün / hizmet süreci oldu mu?			
Satış yapılan bölgelerde artış oldu mu?			
Pazar payında artış oldu mu?			
Dağıtım kanalında iyileşme oldu mu?			
Satış sonrası hizmetlerde iyileşme oldu mu?			
Reklam - tanıtım faaliyetlerinde iyileşme oldu mu?			
Enerji verimliliği konusunda iyileşme oldu mu?			
İşletmenin belirtmek istediği diğer hususlar:			

"Bu Genel Destek Programı İzleme Formu tarafından .../.../20... tarihinde KOBİ Bilgi Sistemi üzerinden onaylanmıştır."

FRM.01.00.02/03
Rev. Tarihi: 03/04/2018

Şekil 2: Genel Destek Programı İşletme İzleme Formu
Kaynak: www.kosgeb.gov.tr, E.T: 31.08.2018

Şekil 1 ve Şekil 2’de yer alan genel destek programı başvuru formu ve izleme formu eğer birlikte yorumlanıp değerlendirilecek olursa; öncelikle başvuru formunun nicel ağırlıklı ve izleme formunun ise nicel ve nitel örgütsel performans ölçme teknikleri kullanarak performans ölçmeye çalıştığı ve amaçladığı söylenebilir. Örneğin yurt içi satış, yurtdışı satış, çalışan sayısı değerlerinin programın başında ve sonunda talep edilmesi, bu değerlerin değişimi üzerinden performans ölçmenin amaçlandığı şeklinde yorumlanabilir. Satış düzeylerindeki değişime göre organizasyonel performansı ölçmeyi amaçlayan çalışmalara her ne kadar literatürde rast gelinse de (Dess ve Robinson, 1984), buradaki sorun 3 – 4 yıl sonraki ve önceki iki değer karşılaştırılmasıdır. Örneğin 3 yıl önceki bir değere göre %50 artan satışlar, enflasyonist etki hariç tutulduğunda reel olarak satışlarda artış değil azalma anlamına gelebilir. Her iki formda da istenen bir diğer veri ise doğalgaz tüketimidir. Doğalgaz tüketimi üzerinden örgütsel performansın ölçülmesinin amaçlanmasına ise makul düzeyde gerçekleştirildiğine inanılan literatür çalışmasında denk gelindiğini söylemek güçtür. Örneğin eğer bir işletmenin sahip olduğu bütün makineler doğalgazla çalışıyor olsaydı, bu karşılaştırma ile makine parkı veya kullanım oranlarındaki değişimin ölçülebileceği söylenebilirdi. Ancak sahada yapılan gözlemler doğalgazın çoğunlukla ısınma amaçlı kullanıldığıdır. Kaldı ki KOSGEB’den sadece imalatçı işletmeler değil, hizmet sektöründen işletmeler de faydalanabilmektedir ve genel destek programına ticaretten sigortacılık üzerine işgal eden firmalara kadar geniş bir sektörel yelpazede başvuru yapılabilmektedir. 3 – 4 yıl önceki ve sonraki doğalgaz tüketimi miktarı kışın soğuk/ılıman geçmesiyle, işletmenin yalıtım yaptırmasıyla bile oldukça değişkenlik gösterebilecektir.

İzleme formundaki nitel ölçümü amaçladığı düşünülen sorulara değinilecek olursa; örneğin birinci soru ‘ürün/hizmet kapasitesinde gelişim sağlandı mı?’ şeklindedir. Burada sorudan ziyade soruya verilmesi istenen cevap seçenekleri dikkat çekicidir. İşletmeye yanıtlaması için sadece evet ve hayır seçenekleri sunulmaktadır. Ürün kapasitesinde gelişim sağlandı mı sorusuna ‘evet’ cevabı veren bir işletmenin verdiği yanıtın ürün kapasitesinin %1 mi yoksa %250 mi arttığı anlaşılacaktır. Kaldı ki salt evet ve hayırlı cevapların kullanılacakları istatistiksel enstrümanların fazlalığından da söz edilemeyecektir. Halbuki bu nitel ölçek örneğin 5’li Likert ölçeğine uygun şekilde olabilirdi. Bunun yanında, izleme formu ekindeki nitel sorular geçerli ve güvenilir bir ölçek midir? Bunlara ilişkin faktör analizi ve cronbach alfa değerleri daha öncesinden incelenmiş midir?

İkinci olarak yeni girişimci destek programı incelenecektir. Girişimcilik destek programı kapsamında uygulama esasları çerçevesinde bir girişimci son haliyle hibe ve geri ödemeli desteklerden üst limitler dahilinde faydalanabilmektedir. Girişimcilik destek programına ilişkin izleme formu aşağıda yer almaktadır.

İŞLETME ADI	
VERGİ NUMARASI / T.C. KİMLİK NO (Şahıs İşletmeleri İçin)	
DESTEK BAŞLANGIÇ TARİHİ	
1. İZLEMENİN YAPILDIĞI TARİH ve İŞLETME DURUMU/..../20.... ☐ İşletme Açıktır. ☐ İşletme Kapalıdır.
2. İZLEMENİN YAPILDIĞI TARİH ve İŞLETME DURUMU/..../20.... ☐ İşletme Açıktır. ☐ İşletme Kapalıdır.
3. İZLEMENİN YAPILDIĞI TARİH/..../20....

ve İŞLETME DURUMU	☐ İşletme Açıktır. ☐ İşletme Kapalıdır.
BULUNDUĞU İŞGEM ADI (VARSA)	

PERFORMANS BİLGİLERİ			
	İstihdam Sayısı*	Net Satışlar* (TL)	İhracat** (TL)
İZLEME TARİHİNDEKİ *			

(*) İşletmelerin KOBİ Beyannamesinden otomatik olarak alınacaktır.

(**) İşletmenin son mali yıl bilgilerine göre doldurulacaktır.

GÖRÜŞ VE ÖNERİLER	

Görüşülen İşletme Yetkilisi/Temsilcisi		KOBİ Uzmanı/Uzman Yardımcısı	
Adı Soyadı		Adı Soyadı	
İmza		İmza	
Tarih		Tarih	

Şekil 3: Yeni Girişimci Desteği İşletme İzleme Raporu

Kaynak: www.kosgeb.gov.tr, E.T: 31.08.2018

Yeni girişimcilik desteği uygulama esasları ile birlikte şekilde yer alan form değerlendirildiğinde, yeni girişimci desteğinden faydalanmakta olan bir işletmenin programa başlangıcının birinci ve ikinci yıllarında yeni girişimci işletmesinin sadece açık ya da kapalı olduğu kontrol edilmektedir. Üçüncü yılı itibarıyla ise açık / kapalı kontrolünün yanında formda performans bilgileri olarak yer alan istihdam sayısı, net satışlar ve ihracat bilgileri forma işlenmektedir. İşletmenin programa başladıktan sonraki 3. yılında talep edilen sadece 3 veri örgütsel performansı ne düzeyde ölçebilecektir? Öncelikle dönemsel ve çok daha ayrıntılı veriler işletmelerden dönem dönem talep edilebilir. Performans bilgileri başlığı altında bir sefere mahsus veri talep edilmesi şu örneğe benzemektedir: Bir hastanenin servisinde yatan hasta bölümünde hastanın taburcu olması esnasında onunla ilgili üstelik de az sayıda verinin tutulması hasta performansı açısından çok da fazla bilgi veremeyecektir. En az iki dönemde tutulan verilerin kıyaslanması neticesinde hasta performansına ilişkin daha etkin değerlendirme sözü konusu olabilecektir. Üçüncü olarak araştırma geliştirme, inovasyon ve endüstriyel uygulama destek programı incelenecektir. Aşağıda bu programa ilişkin izleme formu yer almaktadır.

ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME, İNOVASYON VE
ENDÜSTRİYEL UYGULAMA DESTEK PROGRAMI

PROJE SONRASI İZLEME RAPORU FORMU

İŞLETME ADI:	
PROJE ADI:	
PROJE NO:	
İŞLETME ZİYARET TARİHİ:	RAPOR TARİHİ:
İşletmenin Proje Başvuru Aşamasındaki Durumu	
Girişimci	İşletme

PERFORMANS BİLGİLERİ			
	İstihdam Sayısı	Net Satışlar (TL)	İhracat (TL)
PROJE TAMAMLANMA TARİHİNDEKİ*			
İZLEME TARİHİNDEKİ*			
DEĞİŞİM (%)			

*Son mali yıla ilişkin veriler esas alınacaktır.

PROJE ÇIKTISINA İLİŞKİN PERFORMANS BİLGİLERİ		
	Net Satışlar (TL)	İhracat (TL)
PROJE TAMAMLANMA TARİHİNDEKİ		
İZLEME TARİHİNDEKİ		
DEĞİŞİM (%)		

BELGELER (Alınan Patent ve konusu, marka, CE, TSE vb. belgeler)	
PROJE TAMAMLANMA TARİHİNDEKİ	
İZLEME TARİHİNDEKİ	

ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME, İNOVASYON VE
ENDÜSTRİYEL UYGULAMA DESTEK PROGRAMI
PROJE SONRASI İZLEME RAPORU FORMU

GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

İŞLETME YETKİLİSİ		KOBİ UZMANI/UZMAN YARDIMCISI	
Adı Soyadı		Adı Soyadı	
İmza		İmza	
Tarih		Tarih	

FRM.02.00.09/02
Rev. Tarihi: 07/09/2015

2/2

Şekil 4: Araştırma Geliştirme İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı Proje Sonrası İzleme Raporu Formu

Kaynak: www.kosgeb.gov.tr, E.T: 31.08.2018

Araştırma geliştirme ve inovasyon programından faydalanan bir işletmeden genel olarak bir ürünün prototipini oluşturması beklenirken, endüstriyel uygulama programından faydalanan bir işletmenin ise bu prototipi ticarileştirip seri üretime geçirmesi yine beklenmektedir. Yani iki program her ne kadar uygulama esaslarındaki destek kalemleri birbirine benziyor olsa da, örgütsel performansın ölçüm tekniği bakımından oldukça farklıdır. İki programa da aynı performans ölçüm enstrümanlarının uygulandığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan, program tamamlanma tarihi ve izleme tarihinde iki ayrı veri alınıp bunların yüzde değişimlerinin hesaplanması ve bu iki tarih aralığının görece kısa olması genel destek programı ve yeni girişimci destek programına göre daha isabetli bir tercih yapıldığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak sadece istihdam sayısı, net satışlar ve ihracat miktarlarının değişimi üstelik de görece yüksek düzeyde hibe ve geri ödemeli desteklerden faydalanan işletmelerin örgütsel performanslarını ölçmeye yeterli midir? Örneğin bir hastanede hastaya ilişkin sadece boy ve kilo verileri onun hasta performansını ölçebilecek midir? Kaldı ki nicel verilerin organizasyonel

performansın ölçümünde kullanılması da ayrıca bir takım riskleri ihtiva etmektedir (Cüreoğlu vd., 2018: 160) ve nicel verilerin nitel değerlendirme ve verilerle desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Son olarak işbirliği güçbirliği destek programı incelenecektir. İşbirliği güç birliği programına sektörlerine göre en az 3 veya en az 5 firma başvuru yapabilmektedir. Projesi kurulca desteklenme kararı alınan işletmeler uygulama esaslarınca sınırlı sayı ilkesi benimsenen şekilde işletici kuruluş modellerinden birisini kurmaktadır ve destekleme sürecinin başlangıcı ile birlikte işletici kuruluş Müdürlüğe ara faaliyet raporu sunup da ödeme talebinde bulunmaktadır. Yani projenin desteklenir bir proje olduğunun kabulüyle birlikte başvuran işletmelerin gerçek/tüzel kişiliğinden bağımsız olarak yeni kurulan işletici kuruluş tüzel kişiliği destekten faydalanmaktadır. İşbirliği güçbirliği desteğine ilişkin proje sonrası izleme raporu formu aşağıda yer almaktadır.

İŞBİRLİĞİ-GÜÇBİRLİĞİ DESTEK PROGRAMI

PROJE SONRASI İZLEME RAPORU FORMU

İŞLETİCİ KURULUŞ ADI:				
PROJE ADI :				
PROJE NO (YIL/SIRA NO):				
PERFORMANS BİLGİLERİ				
	İstihdam Sayısı	Net Satışlar (TL)	İhracat (TL)	Belge Sayısı (adet)
PROJE TAMAMLANMA TARİHİNDEKİ				
İZLEME TARİHİNDEKİ				
DEĞİŞİM (%)				
GÖRÜŞ VE ÖNERİLER				
İŞLETİCİ KURULUŞ YETKİLİSİ			KOBİ UZMANI/UZMAN YARDIMCISI	
Adı Soyadı			Adı Soyadı	
İmza			İmza	
Tarih			Tarih	

FRM.06.00.14/01

Rev. Tarihi: 28/09/2015

Şekil 5: İşbirliği Güçbirliği Destek Programı Proje Sonrası İzleme Raporu Formu

Kaynak: www.kosgeb.gov.tr, 31.08.2018

İşbirliği güçbirliği destek programı mevzuatta önceleri 5 işletmenin bir araya gelmesi, sonrasında gerçekleşen mevzuat değişikliğiyle bir takım sektörlerde 3 işletme ve bir kısmında yine 5 işletmenin bir araya gelmesiyle sınırlı sayıda işletici kuruluş modeli çerçevesinde faaliyette bulunmalarıyla ilgili bir destektir. Destek programı ve uygulama esaslarının amaç unsuru her şeyden önce işletmelerin işbirliği gütmeye saikiyle bir araya gelmesidir. İşte bu destek modelinde örgütsel performans ölçülürken nitel unsurlar da kullanılarak işletici kuruluşun performansının ölçülmesi ve işbirliği güçbirliği destek programı ve uygulama esaslarının amaç unsurunun da dikkate alınması beklenmektedir. Kaldı ki diğer destek programlarında da değinildiği üzere, salt istihdam sayısı, net satışlar, ihracat ve belge sayısındaki değişim gibi az sayıda enstrüman ile birlikte örgütsel performans hangi düzeyde ölçülebilir? Mevzuat işbirliği amacını güdüyorsa eğer işbirliği amacıyla kurulan bir işletici kuruluşun örgütsel performansının unsurlarından en az birisinin de bu işbirliği kültür ve ikliminin hangi düzeyde muhafazası ve devamlılığının sağlandığı, bu kültürün ilerleme gösterip göstermediği hususu olması beklenmektedir. Bunu ölçmeye yönelik herhangi bir metoda ise denk gelinmemiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında dört destek modeline ilişkin kurumca işletmelerin örgütsel performans ölçümünde kullanılacak enstrüman ve metotlar irdelenmiştir. Örgütsel performansın ölçümüne yönelik ideal bir model ortaya koymayı bu çalışma amaçlamamaktadır. Çalışma kapsamında kurumca kullanılan ilgili ölçüm metotlarının literatür de gözetlenerek etkinliği üzerine değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

Destek modellerinde işletmelerden talep edilen nicel verilerin oldukça sınırlı olduğu, ilgili verilere istinaden etkin bir performans ölçümünün gerçekleştirilmesinin de güç olduğu düşünülmektedir. Kaldı ki fazla sayıda ve daha kapsamlı veri elde etmenin, veri talep eden tarafın herhangi bir araştırmacı değil de, kamu gücüne sahip bir kurum olduğu hesaba katıldığında çok da zor ve maliyetli olmayacağı da ileri sürülebilecektir.

Dört destek modelinin tamamında nicel olarak karlılığın, likidite ve kredi riskinin ölçülmesinde kullanılan oranların kullanılmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca işletmelerden az sayıda talep edilen verinin de trend analizi gibi metotların kullanımını mümkün kılacak şekilde dönemsel ve yıllar süresince talep edilen şekilde olmadığı gözlemlenmektedir.

Kısıtlı düzeyde nicel verilerin yanında, nitel metotların etkin olarak kullanıldığı da ileri sürülemeyecektir. Genel destek programı izleme formunda nitel olarak değerlendirilebilecek sorular sorulmakta, ancak evet, hayır şeklinde bu sorulara verilecek cevapların istatistiki olarak kullanılmasının çok da elverişli olduğu yorumunu yapmak kolay değildir. Aynı sorular örneğin 5’li Likert ölçeğinde de sorulabilirdi ve daha kapsamlı bir ölçek de kullanılabilirdi. Kaldı ki izleme formlarını spesifik zamanlarda doldurmaya işletmeleri zorlayıcı ve etkili olduğu dile getirilebilecek yeterli sayıda mevzuat maddesinin bulunmadığı da ayrıca söylenebilir.

Destek modellerine göre nicel ve nitel veri ve ölçekler oluşturulup örgütsel performansın ölçülmesinin daha isabetli olacağı ileri sürülebilir. Araştırma geliştirme inovasyon ve endüstriyel uygulama destek programında iki ayrı alt destek tek destek modeli olarak kurgulanmış olsa dahi, örgütsel performansın ölçülmesinde ikisi için de aynı formun kullanılıp aynı verilerin talep edilmesinin isabetli olduğunu belirtmek güçtür. Düzenleyici idari işlem niteliğindeki destek programlarının sebep ve amaç unsurlarının gözetilerek işletme performanslarının ölçülmesinin de şekillendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. İşbirliği güçbirliği gibi ciddi olarak nitelendirilebilecek düzeyde kamu kaynağının aktarıldığı bir destek modelinde sadece net satışlar, ihracat durumu gibi az sayıda veriyi değerlendirmek, işletici kuruluşun kendisini oluşturan işletmeler arası işbirliğini ne düzeyde gerçekleştirebildiği, bunun ne düzeyde devamlılık sağlayabildiği gibi hususlar ile ilgili hiçbir bilgi, veri talebinin olmaması örgütsel performans olarak ulaştığımız sonucun gerçek sonuçtan çok daha farklı olabilmesi gibi bir neticeyle karşı karşıya bırakabilir. Örneğin bir dernek ve derneğin iktisadi işletmesini ele alırsak; sadece iktisadi işletmenin satışlarının belirli bir oranda artış göstermesi derneğin bütününe yönelik örgütsel performansını temsil edemez. Derneğin moral amaçlarına ulaşma derecesi de mutlaka ele alınması gereken bir unsurdur. Benzer şekilde işbirliği güçbirliği işletici

kuruluşunun salt satış yüzdesi değişimine göre performansının ölçülmeye çalışılması oldukça hatalı sonuçlar verebilecektir.

KAYNAKÇA

COŞKUN, Ali, (2007), Stratejik Performans Yönetimi ve Performans Karnesi, Literatür Yayıncılık Dağıtım, 2. Basım, İstanbul.

CÜREOĞLU Mehmet, DURAN Cengiz, BEHDİOĞLU Sema (2018), Örgütsel Performans Ölçümünde Kullanılan Nicel Performans Ölçüm Tekniklerinin Riskleri Üzerine Bir Araştırma, 2. Uluslararası GAP Sosyal Bilimler Kongresi, Kongre Kitabı, İKSAD Yayınevi

ÇEVİK Hasan Hüseyin, GÖKSU Turgut, BİLGİÇ Veysel K., KARAKAYA Muhittin, SEYHAN Kazım, GÜL Serdar Kenan (2008), Kamu Kurumlarında Performans Yönetimi, Seçkin Yayıncılık, Ankara

DESS Gregory G., ROBINSON Richard B and Jr. (1984), Measuring Organizational Performance in the Absence of Objective Measures: The Case of the Privately – Held Firm and Conglomerate Business Unit, Strategic Management Journal, Vol. 5, No. 3, Published by Wiley, pp. 265 – 273

DOĞAN Mehmet (2008), Doğan Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yayınları, 4. Basım, İstanbul

ENSARİ Hoşcan (2005), 21. Yüzyıl Okulları İçin Etkili Bir Stratejik Yönetim Aracı: Balanced Scorecard, Sistem Yayıncılık, İstanbul

GREENLEY Gordon E., FOXALL Gordon R. (1997), Multiple Stakeholder Orientation in UK Companies and the Implications for Company Performance, Journal of Management Studies, 34:2, 0022 – 2380, Blackwell Publishers, pp. 259 – 284

KAYAHAN Cantürk (2016), Hastanelerde Finansal Performans Analizi ve Sürdürülebilirliği, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 1. Basım

LOPEZ – NICOLAS Carolina, MERONO – CERDAN Angel L. (2011), Strategic Knowledge Management, Innovation and Performance, International Journal of Information Management, 31, pp. 502 – 509

PEARCE John A. II, ROBINSON Richard B., Jr. (2005), Strategic Management (Formulation, Implementation, and Control), McGraw – Hill Irwin, New York, Ninth Edition, International Edition

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, (2008), Türkçe Sözlük, Can Yayınları, 7. Basım, İstanbul.

TDK, (Türk Dil Kurumu) (2009), Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskıdan Yapılan Tıpkıbasım, Ankara.

YİĞİT, İhsan, (2012), Çeşitlendirme Stratejisi ve Örgütsel Performans İlişkisi – Bir Araştırma, Beta Yayıncılık, İstanbul.

www.kosgeb.gov.tr, E.T: 31.08.2018, E.T: 03.09.2018

MALİ MÜŞAVİR STAJYERLERİNİN SORUNLARI ÜZERİNE BİR NİTEL ARAŞTIRMA: NUSAYBİN ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Özlem ÖZER

Harran Üniversitesi Akçakale Meslek Yüksekokulu, ozlemozer@harran.edu.tr

Özet: Bu araştırma, mali müşavir stajyerlerinin staja başlamadan önceki ve staja başladıktan sonraki sorunlarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Mardin Mali Müşavirler Odasından alınan bilgiler ışığında, Nusaybin ilçesinde staj yapan sekiz mali müşavir stajyeri ile 9 Ekim – 28 Aralık 2017 tarihleri arasında yüz yüze görüşme tekniğiyle yapılan nitel bir araştırmadır. Araştırma sonucunda elde edilen bilgilere göre, Nusaybin’de yaşamalarından ötürü mali müşavir stajyerlerinin staj öncesi öncelikle stajyerlik sınavına hazırlanmada kaynak, kurs, kitap bulma gibi sıkıntılarla karşılaştıkları, staja başlama sınavlarının sadece Ankara ve İstanbul’ da yapılmasından dolayı ulaşım, barınma, yeme – içme gibi birçok maliyete katlandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca staja başladıktan sonra da stajyerlere verilen ücretlerin yetersiz olması, sosyal imkânların olmaması ve sürekli değişen mevzuata yetişilememesi gibi sorunların olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebeci, Mali Müşavir, Stajyer

Abstract: This research was carried out to determine the problems of financial advisor trainees before starting their internship and after they started their internship. In the light of the information obtained from the Mardin Chamber of Financial Advisors, it is a qualitative study conducted with eight financial consultant trainees in Nusaybin district between 9 October - 28 December 2017. According to the results of the study, financial adviser trainees who live in Nusaybin are faced with problems such as finding resources, courses and books in the preparation of the internship examination before the internship; it has been concluded that they have folded many costs. In addition, it has been determined that there are problems such as inadequate wages given to trainees, lack of social facilities and inability to reach continuously changing legislation.

Keywords: Accountant, Financial Advisor, Intern

1. GİRİŞ

Muhasebe, bir işletmedeki mali karakterdeki işlemleri para ile ifade edilmiş şekilde kaydeden, sınıflandıran, özetleyen, yorumlayıp analiz ederek ilgililere raporlar halinde sunan bilimdir. 1989 yılında yürürlüğe giren 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik kanunu ile muhasebe mesleği yasal bir düzene kavuşmuştur. Serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavirler muhasebe vergi dünyasının kilit noktalarıdır. Mali müşavirler mükelleflerle kamu arasında arabuluculuk rolü üstlenmektedirler. Elbetteki muhasebe meslek mensuplarının büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Kişi ve kurumların ihtiyaç duydukları bilgileri üretirken toplumun çıkarlarını da gözetmek zorundadırlar.

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde belirli şartların sağlanması sonucunda muhasebe mesleği yürütülmektedir. Lisans eğitiminin tamamlanmasının ardından meslek unvanının alınması arasındaki süreç staj dönemidir. Geleceğin muhasebecileri genellikle muhasebe mesleği ile staj sürecinde tanışmaktadırlar. Ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan ilerlemesinde büyük pay üstlenen mali müşavir stajyerlerinin staj dönemini çok iyi planlamaları gerekmektedir. Bu yüzden adaylara staja başlama döneminde ve staj süresince yardımcı olunması gerekmektedir. Tabi ki burada görev mali müşavirlere düşmektedir.

İyi birer mali müşavirin yetişebilmesi için staj dönemi çok önemlidir. Stajyerler, staj döneminde birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunların en azamiye indirilmesi çok önemlidir. Tabii ki mali müşavir stajyerlerinin sorunları üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Ancak sürekli gelişmekte olan ülkemizde kanunların da sürekli yenilenmesiyle mali müşavir stajyerlerinin sorunları da artmaktadır. Daha önce Mardin Nusaybin’ de yapılmış böyle bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Mesleki geçiş anlamında da stajın çok önemli olması da göz önüne alındığında bu çalışma uygulama yönüyle orijinaldir. Özellikle başka şehirlerde de yapılan çalışmalar genellikle nicel yöntem ışığında yapılmıştır. Bu çalışma ise bizzat mali müşavir stajyerleriyle yüz yüze görüşülerek o anki duyguları da gözlenerek nitel çalışma olarak uygulanmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Uzay (2005) muhasebe meslek mensubu stajyerlerinin sorunlarını ve beklentilerini araştırmıştır. Kayseri ilinde serbest muhasebeci mali müşavirler odasına kayıtlı 357 stajyerden 85 tanesiyle yüz yüze görüşme sağlanarak anket uygulanmıştır. Anket sonucunda staja başlama sınavını kazanmak ve staj yeri bulmak meslek mensubu stajyerlerin başlıca sorunu olduğunu ortaya koymuştur. Meslek odalarının adaylara yardımcı olması gerektiği, stajyerlerin ücretlerinin yetersizliği, staj öncesi eğitimde ön lisans – lisans – yüksek lisans arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılması gerektiğini çalışma sonucunda elde etmiştir. Ayrıca ankete katılanların büyük çoğunluğunun staj sürelerini yeterli bulduğunu belirtmiştir.

Gökgöz ve Zeytin (2012) muhasebe meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerinde karşılaştıkları sorunları ortaya koymak amacıyla Bilecik ve Yalova illerinde faaliyet gösteren 127 meslek mensubuna bir anket uygulaması yapmışlardır. Ankete katılanların 33 tanesi serbest muhasebeci iken 94 tanesi de serbest muhasebeci mali müşavirlerden oluşmuştur. Araştırma sonucunda muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunlar; muhasebe mesleğinde iş yükünün çok fazla olması, alınan ücretlerin emeği karşılama yetersiz kalması, devlet dairelerinde bürokratik işlemlerin çok olması, mükelleflerin evrakını zamanında ulaştırmaması, mükelleflerden muhasebe ücretlerinin zamanında veya hiç tahsil edilememesi şeklinde sıralanmıştır.

Biyan (2012) muhasebe meslek mensuplarının demografik durumlarını ve mesleki sorunlarını ele almıştır. Hazırlanmış olduğu 28 soruluk anketi 2.740 meslek mensubuna uygulamıştır ve mesleki sorunları ortaya koymuştur. Çalışmada meslek mensuplarının büyük bir çoğunluğunun erkek ve genç yaşta olduklarını belirlemiştir. Ayrıca genelin evli olduğu dikkat çekmiştir yani meslek mensuplarının genç yaşta evlendiği görülmüştür. Bunların büyük bir kısmının da lisans mezunu olduğunu belirtmiştir.

Aydemir (2015) muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunları ve beklentileri araştırmak üzere web ortamında uygulamış olduğu 428 adet anket ile SPSS analiz çalışması yapmıştır. Katılımcıların % 57,78’ ini SMMM ve % 37,26’ sını SMMM+Bağımsız Denetçiler oluşturmuştur. Verilerden elde edilen sonuçlara göre muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları en büyük sorun iş yükünün ağır olması olarak ortaya çıkmıştır. Bunu takiben diğer sorunlar bazı meslek mensuplarının çok ucuza defter tutması, mükelleflerin ücretlerini ödememeleri veya düzensiz ödemeleri, mesleki yeterlilik ve sorumluluklara karşın muhasebe meslek mensuplarının kazancının düşük olması, mevzuatın sık sık değişmesi ve takip edilememesi gibi belirlenmiştir.

Kaya (2015) Elazığ’da muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunları belirlemek ve hangisinin daha fazla önem taşıdığını tespit etmek için muhasebe meslek mensuplarının sorunları ve çözüm önerileri adlı bir çalışma hazırlamıştır. 20 soru, 26 ifade ve 11 çözüm önerisinden oluşan anket Elazığ’ da 74 meslek mensubuna uygulamıştır. Veriler SPSS analiz yöntemiyle değerlendirmiştir. Yapılan çalışma sonucunda muhasebe meslek mensuplarının çoğunun mesleklerinden memnun oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Deran, Erduru ve Keleş (2016) muhasebe meslek mensuplarının mesleki sorunları ve meslek odalarından beklentilerinin demografik özellikler ve faaliyet gösterilen ekonomik çevre açısından değerlendirilmesi üzerine Ordu ilinde bir çalışma yapmışlardır. Yapılan matematiksel

işlemler sonucu örneklem büyüklüğünü 131 olarak tespit etmişlerdir. Meslek mensuplarının elektronik posta adreslerine gönderilen anketler sonucunda 131 kişiye ulaşımlar ve verileri toplamışlardır. Çalışma sonucunda en önemli sorun yasal mevzuatlarda sürekli değişiklik yapılması ve buna bağlı olarak bürokratik işlemlerin fazla olması sorumlulukların ve iş gücünün artması olarak tespit etmişlerdir. Bunun dışında diğer karşılaşılan sorunun ise; il merkezi ile ilçelerdeki ekonomik gelişmişlik düzeyinin farklı olması müşteri sayısı ve buna bağlı olarak kazançların meslek mensupları arasında adaletsiz bir şekilde dağıtılması olduğuna ulaşımlardır. Sayın (2017) Diyarbakır ilini örnek olarak aldığı serbest muhasebeci mali müşavirlerin iş yaşam dengesi üzerine yaptığı yüksek lisans tez çalışmasında 40 kadın ve 107 erkek olmak üzere 147 kişiye anket çalışması yapmıştır. SPSS’ de faktör analizi, güvenilirlik analizi, Mann Whitney-U ve Kruskal Wallis testlerini kullanmıştır. Bunun sonucunda şu bulgulara ulaşımlar; eğitim, kişisel yaşamın işe etkisi ve eşle beraber çalışmanın etkisi üzerinde anlamlı etkiler elde etmiştir. Aynı zamanda medeni durum, işin kişisel yaşama etkisi üzerinde de anlamlı bir etki yaratırken; katılımcı grubuna ait diğer kişisel bilgilerin iş-yaşam dengesi üzerinde herhangi bir etki yaratmadığı tespit etmiştir.

Kaplanoğlu (2014) muhasebe stajyerlerinin meslek mensuplarından ve meslek örgütlerinden beklentilerini Manisa ilinde 72 muhasebe meslek mensubu stajyerlerine yapmış olduğu 25 sorudan oluşan anket çalışması ile değerlendirmiştir. Yapılan çalışmada stajyerlerin genel sorunları; staj yeri bulma zorlukları, ücret yetersizliği, çok sık değişen mevzuatı takip edememe, staj bitirme sınavına hazırlanabilmek için yeterli zamanın bulunamaması olarak tespit etmiştir. Ayrıca staj yerini değiştiren meslek mensubu stajyerlerine bu durumun sebebi de sormuştur. Genel olarak, iş yerinin kapanması, ikametgâh değişikliği, ulaşım sorunu, işten çıkarılma, ücret yetersizliği, meslek mensubunun stajyeri rakip olarak görmesi gibi sonuçlar elde etmiştir.

Gürdal ve Doğan (2014) muhasebe stajyerlerinin profili üzerine yaptıkları çalışmada staja giriş, staj, staj sürecinde uzaktan eğitim metodu ile verilen kuramsal eğitim ve stajın tamamlanmasından sonra muhasebe meslek mensubu olabilmek için girilmesi gereken sınavları kısaca anlatmışlardır.

Yazarkan ve Yılmaz (2016) TR90 bölgesinde Ordu’ 45, Giresun’ da 20, Trabzon’ da 45, Gümüşhane’ de 4, Rize’ de 27, Artvin’ de 3 stajyer bulunmasına karşın bunlardan 92 katılımcıya 56 soruluk anket çalışması uygulamışlardır. 92 kişinin 20’ sine yüz yüze, 72’ sine ise mail yolu ile ulaşımlardır. Yaptıkları frekans, faktör, t testi ve ANOVA analizleri sonucunda stajyerlerin başlıca staj ücretleri, staj süresi, yoğun çalışma temposu, SMMM’ lerin stajyer çalıştırmada isteksiz olması gibi çeşitli sorunlar yaşadıklarını tespit etmişlerdir.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Mali Müşavir Nasıl Olunur

3568 Sayılı Kanun’ a göre mali müşavir olmak için lisans seviyesinde işletme, iktisat, kamu yönetimi, hukuk, maliye, bankacılık ve siyasal bilgiler fakültelerinden mezun olmak gerekir. Bu bölümlerden herhangi birinden lisansüstü diploma alındığında Serbest Muhasebeci Mali Müşavir staj başlama sınavına girebilirler. Staj başvuruları kişinin ikamet ettiği ildeki serbest muhasebeci mali müşavir odalarına yapılır. İlk olarak staj dosyası açtırılır ve şuan ki kanuna göre staj dönemi üç yıl sürmektedir. Mali müşavir stajyerler stajlarını SMM bürolarında, şirketlerinde, SMM gözetim ve denetimi altındaki özel şirketlerde ya da YMM bürolarında, şirketlerinde, YMM gözetim ve denetimi altındaki özel şirketlerde yaparlar. Adaylar sınavı kazandıktan sonra iki yıl içerisinde staj yapabilecekleri yeri bulmak zorundadırlar. Çünkü sigortanın başlaması şarttır. Eğer bu sağlanamazsa staj dosyası iptal olur. Süreç şu şekilde işlemektedir. Mart, Temmuz ve Kasım aylarında staja başlama sınavı yapılmaktadır, bunun için Nisan, Ağustos ve Aralık dönemlerinde SMM odalarına dosya açtırılarak başvurunun yapılması gerekmektedir. Özellikle adayların bilmesi gereken bir hususta bu sınava her ilde yapılmamaktadır. Sadece Ankara, İzmir ve İstanbul illerinde bu sınava girilebilmektedir. Staj dosyasının iptal olmaması için üç yıl içinde sınavın kazanılması gerekir. Elbetteki stajyerler staj süresince kendi adlarına ticari faaliyette bulunamazlar. İmza yetkileri yoktur. Üç yıllık staj dönemi bittikten sonra SMM odalarına gidip dosya kapatma işlemleri yapılır. Ardından SMM

yeterlilik sınavına girilir. Yeterlilik sınavında her ders için sınav hakkı iki yıldır. Bütün derslerin ortalamasının 60 olması gerekir.

3.2. Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Stajyerleri

3568 Sayılı Kanun' a göre mali müşavir staj başvurusu yapabilmek için, iktisadi ve idari bilimler fakültesinin herhangi bir bölümden veya denkliği YÖK tarafından sağlanmış bilim dallarından mezun olmak gerekir. Geçici mezuniyet veya diplomaya sahip olmak şarttır. Nisan, Ağustos ve Aralık olmak üzere 3 dönemde staj başvurusu yapılabilmektedir. Staj süresi üç yıldır. Sınav ve staj başvuru tarihleri yıllık olarak belli olmaktadır. Staj, staja başlama sınavını kazandıktan sonraki ilgili dönemde başlatılır. Örneğin, Nisan 2017 döneminde başvurup sınavı kazanan aday Eylül 2017' de staja başlatılır. Ayrıca sınavı kazanan adayların Mayıs, Eylül, Ocak aylarında SSK girişinin yapılması şarttır. 3 yıl içerisinde staj yeri bulamayan adayların dosyaları iptal edilir. Sınavı kazanmak için de 3 yılınız bulunmaktadır aksi takdirde dosya yine iptal edilir. Staj kesintisiz bir şekilde yapılmak zorundadır. İş yeri değişikliği yapıldığı takdirde veya iş yeri aynı fakat mali müşavir değişikliği olduğunda 15 gün içinde odaya bildirilme zorunluluğu vardır. Serbest muhasebeci, serbest muhasebeci mali müşavir ve yeminli mali müşavir bürolarında stajyer sınırlaması bulunmamaktadır. Ancak yeni yasa gereği serbest muhasebecilikte staj yapma kaldırılmıştır. Ayrıca yüksek lisans yapan adayların staj sürelerinde bir yıl indirim yapılmaktadır.

Tüm illerdeki odalar temel alındığında 9077 tane SM ve 94675 tane SMMM olmak üzere toplam 103752 kişi vardır. Bu 9077 SM' nin 7477' si erkek ve 1600' ü kadındır; 94675 SMMM' nin ise 66352'si erkek ve 28323'ü kadındır (<http://www.turmob.org.tr>):

Tablo 1: Meslek Mensubu Dağılım Tablosu (SM – SMMM)

Oda Adı	SM Sayısı	SMMM Sayısı	Toplam Sayı
Mardin SMMM	33	216	249
Oda Adı	Serbest Sayısı	Bağımlı Sayısı	Toplam Sayı
Mardin SMMM	189	60	249

4. YÖNTEM

4.1. Nitel Araştırma

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay sınıflamalarından keşfedici örnek olay çalışması ile yapılmıştır. Birey ve grup davranışlarının sebebini ve nasılımı anlamak için yapılan çalışmalara nitel araştırma denir. Özneldir, olayları ve olguları doğal ortamda anlamaya ve açıklamaya çalışır. Bütüncül bir yaklaşım içermektedir. Tümevarımcı bir analiz tekniğidir (Gürbüz ve Şahin, 2017: 434).

4.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada mali müşavir stajyerlerinin sorunları keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Mardin Nusaybin ilçesinde bulunan stajyerlerden 8 kişi seçilmiştir. Örneklem dâhil edilen ve derinlemesine mülakat yöntemiyle görüşme yapılan kişilere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2: Derinlemesine Mülakat Yapılan Kişiler

Cinsiyet	Madeni Durum	Sınavı Kaçınıcı Girişte Kazandı	Kod
Kız	Bekâr	İkinci	R1
Kız	Bekâr	İkinci	R2
Kız	Bekâr	Üçüncü	R3
Kız	Bekâr	Birinci	R4
Erkek	Evli	Üçüncü	R5
Kız	Bekâr	İkinci	R6
Erkek	Evli	Üçüncü	R7
Erkek	Evli	İkinci	R8

4.3. Veri Toplama Aracının Hazırlanması

Bu çalışmada Mardin Nusaybin' de staj yapan mali müşavir stajyerlerinin yaşadığı problemler incelenmiştir. Stajyerlerin staj sınavı öncesi, staj yeri bulma esnasında, staj süresince yaşadıkları sorunların neler olduğuna ilişkin konuların yer aldığı çalışma için yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Stajyerlerin sorunlarının her yönden ele alınmasından dolayı bu yönteme başvurulmuştur. Görüşme soruları hazırlanırken hem meslek mensuplarının hem de stajyerlerin görüşleri dikkate alınmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde öncelikle araştırmacı önceden planladığı sorularla bir görüşme protokolü hazırlar. Ancak görüşme esnasında araştırmacı, görüşmenin gidişatına göre verilen cevaplar ışığında yeni sorular sorabilir, kişinin daha ayrıntılı açıklamalar yapmasını isteyebilir (Türnüklü, 2000: 547). Bu yöntem ile mali müşavir stajyerleri ile görüşülmüş ve stajyerlik konusunda sorunlar hakkında bilgi edinilmiştir.

4.4. Verilerin Toplanması

Stajyerlere ulaşmak ve hazırlanan sorular ışığında yapılacak derinlemesine görüşme için örnekleme ulaşmak için şehirde yer alan mali müşavir odasına ulaşılmıştır. Buradan alınan bilgilerle stajyerlerle iletişime geçilmiştir. Katılımcıların bir kısmıyla ilk önce telefonla görüşülerek randevu alınmış ve sonrasında yüz yüze görüşme yöntemiyle mülakat gerçekleştirilmiştir. Bir kısmıyla ise direkt staj görmekte oldukları kurumlara giderek yüz yüze görüşülerek rica edilerek görüşmeler sağlanmıştır. Mülakat başlamadan önce stajyerlere bu görüşmenin neden yapıldığı, işleri ile ilgili herhangi bir sıkıntı yaşamayacakları hakkında uzun uzun anlatımlar yapılmıştır. Bütün bu açıklamalara rağmen stajyerlerden bazıları tedirgin olmuştur. Çalışma koşullarının yoğun olmasına rağmen yeteri kadar zaman ayırmışlardır. Stajyerlerin gerçek duygularını yansıtabilmeleri için görüşmeler sohbet havasında gerçekleşmiştir. Verecekleri cevaplarda herhangi bir yönlendirme yapılmamıştır. Görüşme esnasında akışa göre yeni sorular sorularak genel bütün sorular öğrenilmeye çalışılmıştır.

4.5. Verilerin Analizi, Bulgular ve Değerlendirmeler

Araştırma kapsamında mali müşavir stajyerliği yapan sekiz kişiden yaşadıkları sorunlar hakkında görüşler alınmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz tekniğinde elde edilen veriler daha önceden belirlenen başlıklar altında sınıflandırılır ve yorumlanır. Elde edilen ön bilgilere göre düzenlemeler yapılır. Çalışmanın güvenilirliği açısından veri kaynaklarından bazı alıntılar yapmak önemlidir. Bu sayede ilgi çekici görüşmeler daha iyi bir şekilde yansıtılmış olur. Kısacası elde edilen veriler bir sıraya konur, sınıflandırılır ve yorumlanır. Bu şekilde sonuçlara ulaşılır. Son kısımda ise araştırmacı yorumlanan verilere dayanarak gelecekle ilgili önermelerde bulunur. Yani betimsel analiz dört kısımdan oluşur. Çerçeve oluşturulur, oluşturulan çerçeveye göre veriler işlenir, bulgular tanımlanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

Mali müşavir stajyerlerinden toplanan verilere dayanılarak sorunlar 2 ana kategori altında özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

Bu kategoriler: (1) mali müşavir stajyerlerinin staj öncesi süreç ve sorunları; (2) mali müşavir stajyerlerinin staja başladıktan sonraki süreç ve sorunlarıdır.

4.6. Yaşanılan Sorunlara İlişkin Bulgular

Belirlenen ana sorun kategorileri çerçevesinde yapılan betimsel analiz sonuçları aşağıda sunulmuştur.

4.6.1. Mali Müşavir Stajyerlerin Staj Öncesi Süreç ve Sorunları

Bu kategori altında mali müşavir stajyerlerinin staja başlama sınavı esnasındaki durumlarına, staj yeri bulma aşama süreçlerine, kurslarına, maliyetlerine, stajyerlerin yaptıkları işlere dair bulgular bulunmaktadır. Bu bulgular ışığında stajyerlere; Staja başlama değerlendirme sınavını kazanmada çok zorluk yaşadınız mı, ne gibi zorluklar vardır? Staj yeri bulmada çok sıkıntı

yaşadınız mı, o süreç nasıl geçti? Yeni mali müşavirin yetişmesinin istenmemesi gibi durumlar sizce söz konusu mu? Sizce stajla ilgili kurslar yetersiz midir? Sizce stajyerler yeterince yönlendiriliyor mu? Staja başlama işlemlerinin maliyeti yüksek mi? Staja başlamaya ilişkin bürokratik engeller var mı? Mali müşavirin yanında stajyerin yaptığı işler genel olarak nelerdir acaba? Soruları sorulmuş, verilen cevaplar analiz edilmiş ve sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Mali müşavir stajyerleri genel olarak bu meslekle ilgili bazı bilgilere sahiptirler. Staja başlama evresini, staj süresini ve staj sonrası durumları az çok bilmektedirler. Zaten ileri de iyi bir mali müşavir olabilmek için stajyer sınavlarına hazırlanıp stajyer olmaya karar verirler. R1 Kişisi: “Staja başlama sınavına hazırlandığım dönemde yaşadığım ilçede yasak dönemiydi, evimizden yurdumuzdan olmuştuk. Bu yüzden çok sıkıntı yaşadım. Kaynak ve öğretmen sıkıntısı vardı. Staja başladığım yer bir aile dostumun olduğu için staj yeri bulmada çok sıkıntı çekmedim. Ancak sıkıntı yaşayan çok arkadaşım oldu. Meslek mensupları yeni meslek mensuplarının yetişmesini istemeyebilirler, tam olarak emin değilim. Kurslar tabii ki de yetersiz. Zaten bildiğim kadarıyla çevremde kurs yok, eğitim veren online kurslar var. Hem donanım hem pratik hem de teorik açıdan yetersiz. Elbetteki kurs olsaydı mesleğin önü daha çok açılırdı, tecrübeli elemanlar yetişmiş olurdu, sınavda daha rahat bir şekilde kazanılırdı. Mali müşavirler genel olarak bütün bildiklerini anlatmıyorlar ama yine de iyi. Burada bana her şeyi yavaş yavaş tecrübe kazandıkça öğretiyorlar. Maliyetler kesinlikle çok yüksek. 1.500 TL dosya masrafı var, sınavı her kazanamadığımızda da 1.000 TL – 1.500 TL yol masrafı otel ücreti oluyor. Karşılaştığım bürokratik bir engel yok. Genel olarak fiş işleme, beyanname gönderme, geçici belgeleri gönderme, KDV beyannameleri, işçi bildirimeleri gibi birçok işi yapıyorum.” demiştir. Burada stajyer staja başlama maliyetinin çok yüksek olduğunu ve kursların olmadığını bu sebeple sınava hazırlanırken büyük sıkıntılar yaşandığını dile getirmiştir.

R2 Kişisi: “Staja başlama sınavına hazırlanırken kaynak kitap bulmakta zorlanmadım, video kayıtlarımdan yararlandım. Sınav soruları zordu ama çalışan kişi rahatlıkla yapar. Bazıları buradaki işlerle ilgili iken bazılarını hiç görmedik. Staja başlamadan önce de mali müşavirlik bürosunda çalıştığım için staj yeri bulmada sıkıntı yaşamadım. Hiç kimse yeni mali müşavirin yetişmesi konusunda bir sıkıntı çıkarmıyor. Stajla ilgili kurslar kesinlikle yetersiz. Mardin Nusaybin’ de kurs bulamıyorum. Başka bir ile gidip orda kurs görmem gerekiyordu çalıştığım için de bunu yapamadım. 3 yıl staj süresi olduğu için mali müşavirler her işi yaptırıyorlar ve öğretiyorlar. Bir yılın kayıt parası, kitap, kurs fiyatları derken maliyetler çok yüksek. Hiçbir bürokratik engelle karşılaşmadım. Burada fatura dosyalıyoruz, KDV vermeyi düzenliyoruz, fiş işlemlerini yapıyoruz yani temizlikten tutun bütün evraklara kadar bütün işleri yapıyoruz.” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Stajla ilgili kursların yetersizliğini, maliyetlerin çok yüksek olduğunu, büroda temizlikte dâhil olmak üzere bütün işlerin yaptırıldığını özellikle vurgulamıştır.

R3 Kişisi: “Bilgi eksikliğimden dolayı sınav biraz zor geçtim. Sınav sorularının zorluk derecesi elbetteki kişiden kişiye göre çalışanla çalışmayana göre değişiyor. Mali müşavirin yanında çalışmamızla sınav soruları çok farklıydı. Zaten öyle olmasaydı bütün muhasebeciler mali müşavir olurdu. Staj yeri bulmada zorluk yaşamadım. Çalıştığım yerde stajyerlere gayet iyi davranılıyor, hiçbir sıkıntı yaşanmıyor. Ancak başkalarından duyduklarım oluyor. Stajyerleri rakip olarak görüyorlarmış, dosyaları azalıp mükellefleri onlara geçer diye istemeyenler varmış. İlçede kurs yoktu hatta ilde bile yoktu. Dile getirdik ancak başvurunun az olması sebebiyle açılmadı, bu üzerine gidilmesi gereken ciddi bir konu. Normalde küçük yerlerde mali müşavir sayısı az, ancak 2016 KPSS’ den bu yana artış oldu. Çünkü sınavı kazanamayanlar iş bulabilmek için mali müşavirliğe yöneldiler. Tabii ki birçoğu iş olsun diye giriyor. Bu da mali müşavirlik mesleğinin ileride ne duruma düşeceğini düşündürüyor, mali müşavirleri üzüyor. Mali müşavirlikte ilgili, bilgili, araştırmacı olmalısın. Benim mali müşavirim çok ilgili birisi, beklediğimden daha fazlasını öğreniyorum. Çoğu kişiden duyduğuma göre mali müşavirler stajyerleri eziyormuş, maaş konusunda sıkıntı çıkıyormuş, sigortalarını yatırmıyorlarmış, çalışma saatleri çok ağırmış. Kayıt parası, kurs ve kitap ücretleri çok maliyetli oluyor. Hiçbir bürokratik engel bulunmuyor. Faturasıdır, gelirdir gideridir, işçi giriş çıkışlarıdır her işi yapıyoruz hatta mali müşavirden daha çok çalışıyoruz.” diyerek kendini ifade etmiştir. Burada

stajyer aslında sınavın zorluğundan ziyade kendi bilgi eksikliğinden ve çalışmamasından dolayı sınavı zor geçtiği itirafında bulunmuş. Kurs olmamasından ve staja başlama maliyetlerinin yüksekliğini dile getirmiş. Ayrıca insanların artık sadece bir işlerinin olması için mali müşavirlik mesleğine yöneldiklerinden dert yakınmış.

R4 Kişisi: “Kurs yoktu, kişilerden az talep olduğu için odalar kurs vermiyordu ve dershanede yoktu. Büyük şehirlerde bu imkânlar oluyor ama bizim oralarda yaşama lüksümüz yok. Kaynak sıkıntısı yok, piyasada yeterince kaynak var. Staj yeri bulmada biraz sıkıntı yaşadım, mali müşavirler almak istemediler, sanırım sigorta – maaş gibi maliyetleri karşılamak istemediler. Gelirsin işi öğrenirsin sigortanı kendin yatırırısın dediler. Bu şekilde başladım, geliş gidiş masrafları, sigorta bütün giderler çok maliyetli oldu. İlerleyen zamanlarda mali müşavir benden memnun kaldı ki sigortamı kendi yatırmaya başladı. Belli bir maaş almıyorum, odalar bu konularda yardımcı olmalılar. Ayrıca sınavın İstanbul, Ankara gibi şehirlerde yapılması da büyük sıkıntı yarattı. Kalacak yer sorun oluşturdu. Ayrıca sınav şehre yakın okullarda yapılmalı, gittiğimiz şehirde okulları bulmakta büyük bir mesele oluyor. Benim mali müşavirim kesinlikle beni rakip olarak görmüyor, elinden geldiğince destek olup beni eğitiyor. Sınav maliyeti değil de odaya vermek zorunda olduğumuz para yani dosya parası çok yüksek ve bence gereksiz olduğunu düşünüyorum. Bir sınavın bedeli bu kadar ağır olmamalı. Mesleğe yeni adım atacak kişiler bazen bu maliyetleri duyunca vazgeçiyorlar. Bir defa dosya açtırdığınızda 10 defa sınava girme hakkınız var ama her kazanamadığınızda yeniden sınav parası yatırılıyorsunuz. Bürokratik anlamda bir engel yok. Ancak benim ailem staj döneminin uzun olması konusunda sıkıntı yarattı. Beyanname, dosya fatura işlemleri, temizlik, ayak işleri, mükelleflerle ilgilenmek kısacası sorumluluğu öğrenmek için her işi yapıyoruz.” diyerek diğer stajyerlerle paralel sıkıntılarını dile getirdi. Diğerlerinden farklı olarak en büyük sorunu staj yeri bulmada yaşayan stajyer de maliyetlerin yüksekliğinden dert yakınmaktadır.

R5 Kişisi: “Mesleğe çok rağbet olmasıyla birlikte 2013’ ten itibaren sınav sisteminin değişmesi ve eski tip soruların sorulmaması durumu biraz zorlaştırdı. Gündüz işte çalışıp akşam ders çalışmak bu durumu daha da ağır bir hale getirdi. Staj yeri bulma konusunda hiç sıkıntı yaşamadım çünkü daha önce birlikte çalıştığım arkadaşım belgesini alıp burayı açtı. Bazı meslek mensupları yenilerin yetişmesini istemiyorlar. Yeni kişiler yetişirse benim dosyalarım azalır mükelleflerimi alır gözüyle bakıyorlar. Bu durum kişiden kişiye kişilikten kişiliğe değişiyor. Bana göre imkânlar yeterli, ben o dönemde işten çıktım ve 1,5 ay kursa gittim, çok sıkı çalıştım. Ancak iş ile sınav bir arada olmuyor. Yanında staj gördüğüm mali müşavir verdiği talimatlarla kesinlikle çok iyi yönlendiriyor. 1.500 tl odaya kayıt olmak üzere bütün maliyetler çok yüksek. Bürokratik engeller değil de ekonomik engeller var. Çok iş yapıyoruz. Şirketlere bakıyorum, aylık, üç aylık, genel muhasebe ile ilgili ne iş varsa onları yapıyorum. Fatura işleme, beyanname verilmesi, defter dökülmesi, KDV beyannamesinin son verilme günü ayın 24’ üdür, bu süreçte mükellefi ararım faturaları getirir, düzeltip dosyalarım, programa işlerim, SGK bildirgesi yaparım.” bildiriminde bulunmuştur. Stajyer, sınav sisteminin değişmesi gibi yeniliklerle karşılaşmak, maliyetlerin yüksekliği gibi dertlerini açığa vurmuştur.

R6 Kişisi: “Staja başlamadan önce hangi kitaplardan çalışacağımı bilmediğim için zorlandım, donanımlı kitaplar bulmakta sıkıntı yaşadım, temelim olmadığı için alan kısmı beni çok etkiledi. Ancak hem işte çalışıp hem sınava hazırlanmak bana çok fayda sağladı, pratikleşmeme sebep oldu. Staj yeri bulmada meslek mensupları çok yardımcı oldular, hiçbir sıkıntı yaşamadım. Bazı meslek mensupları yeni staja başlayanları kendilerine rakip olarak görüyorlar, rekabet ortamının oluştuğunu ve ellerindeki dosyaları kaybedebileceklerini düşünüyorlar. Bu yüzden çoğu zaman destek olmuyorlar. Kurslar konusunda pek bilgim yok çünkü ben evde kendim kitaplardan çalıştım. Açıkçası mali müşavirler pek yönlendirmiyorlar. Siz kapılarına gidip ısrar edeceksiniz. Ancak bu durum benim mali müşavirim için söz konusu değil, ben onun bana burada anlattıkları sayesinde sınavı geçtim, programları bile oturup anlattı. Kaynakların ve kitapların maliyeti çok yüksekti. Hiçbir bürokratik engelle karşılaşmadım. KDV, sigorta işlemleri, işçi giriş çıkışları, fatura dizmek, muhtasar beyanname vermek, SGK bildirgesi vermek, muhasebe kayıtlarını yapmak gibi birçok işle ilgileniyorum.” demiştir. Staj sınavına hazırlanma başlangıç dönemindeki tecrübesizliklerini, staj yeri bulmada meslek mensuplarından gördüğü yardımları,

genelde yenilerin rakip olarak görüldüğünü ancak kendi mali müşavirinin böyle bir davranışta bulunmadığını belirtmiştir.

R7 Kişisi: “Fırsat olmadığı için ders çalışmıyordum. Hem iş hem ev ortamı çocuklar falan derken zaman kalmıyordu yoksa sorular kitaptan soruluyordu. Burada gördüğümüz bilgiler pratik ancak sınavda teorik olduğu için buradan çok farklı oluyordu. Ancak akrabamın mali müşavir olması sebebiyle sınavı kazandıktan sonra staj yeri bulma konusunda sıkıntı yaşamadım. Aslında yeni kişilerin yetişmesine yardımcı olup olmamak kişinin kendi yapısına bağlıdır, işini düzgün dürüstçe yapanlar her zaman her yerde iş bulurlar. Bizim en büyük sıkıntımız Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ de kurs yetersiz, imkânlarımız kısıtlı olduğu için sınava kendi çabalarımızla hazırlanıyoruz. Oysaki batıda dersane imkânı çok fazla var. İş yoğunlukları sebebiyle mali müşavirler stajyerleriyle çok fazla ilgilenmiyorlar. Yani zaman sıkıntısı dolayısıyla stajyerlerine yeteri önemi göstermiyorlar. Staja başlama süreci kesinlikle çok masraflı, dosya masrafının yanı sıra sınav yerlerinin İstanbul ve Ankara olması da ayrı sorun teşkil ediyor. Gidiş geliş ücretleri, otel fiyatları derken hepsi ayrı birer yekün teşkil ediyor. Neyse ki ekstradan bir de bürokratik engeller yok. Burada beyannameler yapıyoruz, bildirgeler var, işçi giriş çıkışları, hesapları kaydetme, yurtdışı satışlar, ticari mallar, genel hesap kayıtları gibi işlerle uğraşıyoruz.” diyerek kendi durumunu özetlemiştir. Soruların direk kitaptan sorulduğunu ancak kendisinin çalışmaya fırsatının olmadığını, çalıştığı yerde gördüklerinin sınavda kendisine yardımcı olmadığını, kurs imkânının olmaması sebebiyle kendi çabalarıyla sınavı kazandığını, sınav yerlerinin kısıtlı olması ve bu sebeplerle de maliyetlerin çok fazla olmasını, mali müşavirlerin stajyerlere çok önem vermediklerini anlatmıştır.

R8 Kişisi: “Sınava hazırlanırken başka bir iş yerinde çalışıyordum. Bu yüzden zaman sıkıntısı yaşıyordum, hem iş hem ev hem sınava çalışmak ağır oluyordu. Yoksa sınav için yeterli zamanı ayırınca kazanmak rahat oluyor. Ağabeyim mali müşavir olduğu için tabii ki de staj yeri bulmada sıkıntı yaşamadım. Onun yanında hem mesleği öğrendim hem de staj yaptım. Ben avantajlıyım yoksa staj yeri bulmak gerçekten büyük sıkıntı oluyor, bulunan çoğu yerlerde de hiçbir şey öğretmiyorlar. Bence yeni mali müşavirin yetişmesini istememek gibi bir durum söz konusu bile olmaz. Bizim ilçemiz en büyük sıkıntılarının biri mesleki kursların bulunmamasıdır, hatta ilde bile yılda bir kez açılıyor tabii uzak olduğu için gitmekte sıkıntı oluyor. Bana göre meslek mensuplarının stajyerleri yönlendirip yönlendirmemesi stajyerin kendisine bağlıdır. Stajyerler istekli olursa mali müşavirler ellerinden gelenin fazlasını yaparlar. Ancak görüyorum ki genelde staja gelenler işi öğrenmek yerine ya telefonla ya da internetle ilgileniyorlar. Mesleği öğrenmeye çaba sarf etmiyorlar, katlandıkları onca zahmete rağmen. Oysaki zaten staja başlama maliyeti çok yüksek bunun değerini bilmiyorlar. Bürokratik engellerin olmaması da tabii ki bizim için bir avantaj. Bana göre mali müşavir ne iş yaparsa stajyerde onu görüp onu öğrenmeli, şirket bilançoları, evraklar, alım satımlar gibi. En azından ben öyle yapıyorum.” cümleleriyle özellikle bazı konulara farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Sınava hazırlanırken yaşadığı zaman sıkıntısını, ilçede en büyük sıkıntının kurs olmaması olduğunu, ayrıca farklı bir bakış açısıyla kendi gibi stajyer olan arkadaşlarını eleştirerek onların mesleği öğrenmeye yeterince ilgi göstermediğini dile getirmiştir.

Sonuç olarak stajyerlerin neredeyse hepsinin (R2 hariç) sınava hazırlanma da büyük sıkıntılar yaşadığı, bir kişi (R4) dışında diğerlerinin staj yeri bulmada zorluk yaşamadığı, kursların yetersiz olması ve maliyetlerin çok fazla olması gibi durumlar ifade edilmiştir.

4.6.2. Mali Müşavir Stajyerlerinin Staja Başladıktan Sonraki Süreç ve Sorunları

Bu kategori altında mali müşavir stajyerlerinin mevzuat değişikliği konusundaki sıkıntılarına, alınan ücretlere, sigorta durumlarına, yanında staj gördükleri mali müşavirin tutumlarına dair bulgular bulunmaktadır. Bu bulgular ışığında stajyerlere; Sık sık değişen mevzuatı izleyememek gibi sorunlarla karşılaşılıyor musunuz? Mesleki sınavlara yeterince hazırlanabiliyor musunuz? Alınan ücretler sizce yeterli midir? Sigorta ile ilgili sorunlar yaşanıyor mu? Çalışma saatlerinin uzaması gibi sıkıntılar yaşıyor musunuz? Yanında staj gördüğünüz mali müşavirin tutumu nasıl? (Geçici olarak bakılması, rakip olarak görülmesi, ilgisizlik, basit büro işlerinin yaptırılması) Stajyerlere yönelik sosyal etkinlikler artırılmalı mıdır? (Tatil yapmaya zamanınız kalmıyor diye

düşünüyoruz). Soruları sorulmuş, verilen cevaplar analiz edilmiş ve sonuçları aşağıda verilmiştir.

Mali müşavir stajyerleri elbetteki bu işin içine girdiklerinde bazı durumları daha açık görmüşlerdir. Sorunları bizzat kendileri yaşamış veya yakinen tanık olmuşlardır. Bu çerçevede staja başladıktan sonraki süreçlerini şöyle dile getirmişlerdir. R1 Kişisi: “Tabi ki mevzuat çok sık değişiyor ve hepsini de ezberlemek mümkün değil. Yetişebildiğimiz kadarıyla öğreniyoruz. Mali müşavirler kendileri ve mükellefleri için sürekli takip ediyorlar, bizler de öğrenebilmek için takip etmeye çalışıyoruz. Stajyerlik sınavına hazırlanırken başka bir işte çalışmadığım için rahattım. Ancak şimdi hem stajyerlik yaptığım yerde çalışmak hem de ders çalışmak zor oluyor. Zaman sıkıntısı yaşıyorum. Ücret konusu aslında göreceli bir kavramdır. Tecrübenize ve bilginize göre alınan ücret oranı da değişiyor. Elbetteki bulunduğu bölgeye de bağlı. Şanlıurfa, Mardin gibi yerlerde daha az ücret alınıyor hatta kimi zaman bu ücret asgari ücretin altında oluyor. Bu bölgeye göre bence yetersiz. Sigortayı elbetteki mali müşavir yatırıyor, zaten etik olan da budur. Çalıştığım yerde mesai saatleri dışında çalışmıyorum, böyle bir sıkıntı yaşamıyorum. Yanında staj yaptığım mali müşavir çok ilgili, çok yardımcı oluyor. Çok şanslıyım herhangi bir sıkıntı yaşamıyorum. Çünkü çevremde arkadaşlarım çok sıkıntı yaşıyorlar duyuyorum. Bu sıkıntılar; ilgisizlik, rakip olarak görme, her şeyi öğretmeme, yarın bu da mali müşavir olup bana rakip olacak gözüyle bakmaları. Bizlere yönelik hiçbir sosyal etkinlik yok. Zaten mali müşavirlerin de mali tatil dışında izinleri yok.” demiştir. Zaman sıkıntısından dolayı mesleki sınavlara çalışmakta zorluk yaşadığını, verilen ücretlerin yetersiz olduğunu, yanında staj gördüğü mali müşavirden çok memnun olduğunu ancak mali tatil dışında izinlerinin olmamasını dile getirmiştir.

R2 Kişisi: “Değişen mevzuatı mali müşavirimiz takip ediyor, ben pek ilgilenmiyorum. Gündüzleri işte çalıştığım için sınavlara hazırlanmaya pek zamanım olmuyor. Nusaybin’ e göre benim aldığım ücret yeterli, tabi ki başka yerlere göre başka mali müşavirlere göre bu miktar değişiyor. Başka yerde olsam benim maaşım yetmez. Sigortamı mali müşavirin kendisi yatırıyor, bu konuda herhangi bir sıkıntı yok. Şuan çalıştığım yerde mesai saatleri dışında çalışmam istenmedi ama böyle bir durum söz konusu olursa tabi ki sıkıntı olur. Mali müşavirimle arkadaş gibiyiz, bana gayet iyi davranıyor, çok mütevazı birisi. İş yoğunluğundan dolayı hiçbir etkinlik yapamıyoruz. Kesinlikle sosyal etkinlikler arttırılmalı.” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Değişikliklere duyarsız kaldığını, çalıştığı için sınavlara hazırlanmaya zaman yetiştiremediğini, yaşadığı yer dolayısıyla aldığı ücretin yeterli olduğunu ve sosyal imkânların olmadığını özellikle vurgulamıştır.

R3 Kişisi: “Mevzuatın çok sık değişmesinden dolayı çok sıkıntı yaşıyoruz. Aktifseniz bu değişiklikleri kendiniz de takip edersiniz zaten mali müşavirler sürekli takip ediyorlar. Hem iş hem de sınava çalışmak çok zor oluyor. Ücretler kesinlikle çok yetersiz. Bu Doğu Batı fark etmez, her yerde çok az maaş veriliyor tabi ki bu durumda sıkıntı oluyor. Zaten kanun var yani sigortayı mali müşavir yatırıyor. Biz burada bir aile gibi olduk, erken de geç de çıkabiliyoruz. Akşam 21:00 – 22:00’ ye kadar kalanlarda oluyor, 17:00’ de çıkalım olmuyor, mükellefin sıkıntıları ile uğraşıyoruz. Mali müşavirimiz bizi asla rakip olarak görmüyor, hiçbir sıkıntı yaşamıyoruz. Mali tatil var ama o zamanda çalışılıyor. Cumartesi öğleden sonra işler biter pazar tatildir.” diyerek kendini ifade etmiştir. Aktif olduğu için değişikliklerle kendisinin de ilgilendiğini, ücretlerin yetersiz olmasının da apayrı bir sıkıntı olduğunu, mali müşavirinden çok yardım gördüğünü belirtmiştir.

R4 Kişisi: “Aslında mevzuat değişikliğinden pek haberimin olduğu söylenemez, odalar bu değişiklikleri kısa bir maille bildirseler çok iyi olurdu. Açıkçası gündüz işte çalışıp akşamda sınava hazırlanmak çok ama çok zor oluyor. Çalışmalarımızı düzenli bir şekilde ilerlettiğimiz için işler birikmedi ve fazladan çalışmak zorunda kalmadık. Meslek mensupları stajyerlere stajı bitince hemen gidecek gözüyle baktıkları için yeterince sahiplenmiyorlar, ben bunu eğitsem ne olur eğitmesem ne olur gözüyle bakıyorlar. Sosyal etkinlik gibi bir lüksümüz yok, olsaydı çok iyi olurdu, sadece bir pazar tatilimiz var.” diyerek diğer stajyerlerle paralel sıkıntılarını dile getirdi. Değişikliklerden haberinin olmadığını söyleyerek mevzuata karşı ilgisiz olduğunu

ortaya koymuştur. Mesleki sınavlara hazırlanmada zorluklar yaşadığını, meslek mensuplarının kendilerini geçici olarak gördüğünü ve sosyal imkânların olmadığını açıkça belirtmiştir.

R5 Kişisi: “Yoğun çalıştığımız için bazen sık sık değişen mevzuattan sonradan haberimiz oluyor. Bizim buralarda değişiklikler pek takip edilmiyor, birbirlerine sorup bilgi alıyorlar. Ben ders çalışmaya erken başladığım için sınavlara rahat hazırlanıyorum, videolara bakıyorum, elbetteki hem iş hem sınav olduğu için zaman sıkıntısı var ama mecburuz. Ücretler kesinlikle yetersiz, ben şuan 1.800 tl alıyorum, ben çoğu kişiye göre gayet iyi alıyorum. Sigortayı mali müşavir yatırıyor bir sıkıntı yaşamadım. Bazen mükellefler faturaları geç gönderiyorlar bu yüzden ayın 20-26’ sı arası işten geç çıkmak zorunda kaldığımız oluyor. Benim mali müşavirim çok anlayışlı, rakip olarak görmüyor, istediğim zaman izin de veriyor. Sosyal etkinlikten ziyade temel sorun zaman meselesi.” bildiriminde bulunmuştur. Yoğun iş yükünden dolayı değişen mevzuattan bazen geç haberdar olduğu, maaşların azlığı, mükelleflerden kaynaklı fazla mesai ve kendilerine yeterli zamanın kalmaması gibi dertlerini açığa vurmuştur.

R6 Kişisi: “Elbetteki mevzuat değişikliği çok sıkıntı oluyor, mali müşavir sürekli takip ediyor. Sınavlara hazırlanabilmemiz açısından mali müşavirimiz bize çok tolerans gösteriyor, izin veriyor, akıl verip yol gösteriyor. Bize bizden daha çok değer veriyor, bu bizim için çok büyük bir avantaj. Aslında ben birçok kişiye göre biraz faklı düşündüğümü hissediyorum çünkü bana göre bu meslekte iyi bir yerlere gelmek istiyorsanız ücret oranına takılmamanız gerekir. Sigortalarımız mali müşavirin kendisi yatırıyor. Bulduğumuz ilçenin mevcut koşullarından dolayı çalışma saatlerimiz çok geç vakitlere kadar uzamıyor. Yapmakta olduğumuz meslek fiziksel değil de kafa yoran bir meslek olduğu için kesinlikle sosyal imkânlar sağlanmalı, tatil artırılmalı.” demiştir. Yanında staj gördüğü mali müşavirin kendisine çok yardımcı olduğunu, diğer arkadaşlarından farklı olarak ücret oranlarının sıkıntı edilmemesi gerektiğini, sosyal imkânların artırılması gerektiğini belirtmiştir.

R7 Kişisi: “Ağır iş yoğunluğu sebebiyle sürekli değişen mevzuatı takip etmede büyük sıkıntı yaşıyoruz. Açıkça itiraf etmek gerekirse mesleki sınavlara hazırlanma konusunda yeterli zamanım var ama ben gevşek davranıyorum. Bana göre verilen ücretler yeterli hem zaten sigortada yatırılıyor. Burada mesai dışı çalışma gibi bir sıkıntımız da yok. Kısacası mali müşavirimiz bize her imkânı sunuyor, her şeyi bizim için seferber ediyor, bize karşı çok iyi bir tutuma sahip. Bir yılda 14 gün izin veriliyor.” diyerek kendi durumunu özetlemiştir. İş yüklerinin fazla olmasından ve sürekli değişen mevzuattan dert yakınmıştır. Mesleki sınavlara hazırlanmada kendisinin yavaş adımlarla ilerlediğini, verilen ücretleri yeterli bulduğunu anlatmıştır.

R8 Kişisi: “Tabi ki işlerin zamanın yürümesi sıkıntı çıkmaması için mevzuatı da sürekli takip ediyorum, her ne kadar sürekli yapılan değişiklikler sıkıntı yaratsa da biz buna mecburuz. Bütün bu yoğunluğun içinde mesleki sınavlara çalışmak konusunda zaman sıkıntısı yaşıyorum. Gün boyu iş ve akşam ev çok yoğun oluyor. Bunlara karşılık alınan ücretler şehirden şehre farklılık gösteriyor. Doğu’ da 1.500 tl veya 2.000 tl almak yeterlidir. Ancak bu miktarlarla İstanbul gibi bir yerde yaşayamazsınız. Ben bile ağabeyimin yeri olduğu halde 2.000 tl alıyorum. Kısacası verilen ücretler çok yetersiz. Neyse ki sigortalarımızı meslek mensuplarının kendileri yatırıyor. Herkes işine özen gösterirse verilen işleri zamanında yapıp bitirirse hiçbir sıkıntı yaşanmıyor ve fazladan mesaiye kalmak zorunda olmuyoruz. Tabi ki ağabeyim beni kendisine rakip olarak görmüyor. Herkes kendi rızkını kendisi kazanır. Çoğu insandan bu konuda eleştiri alıyorum fakat bana göre sosyal etkinlik fazla verilmemelidir. İşe önem verilmelidir, stajyer iş yerinde ne kadar çok durursa o kadar çok şey öğrenir. Kısacası hafta sonu tatili yeterlidir.” cümleleriyle özellikle bazı konulara farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Stajyerlere verilen ücretlerle geçinilemeyeceğini, diğerlerine göre farklı bir bakış açısıyla sosyal etkinliklerin gereksiz olduğunu, stajyerlerin tatil yerine sürekli çalışmak zorunda olduğunu dile getirmiştir.

Sonuç olarak stajyerlerin hepsi sürekli değişen mevzuattan şikâyetçi olduklarını, bir kısmı (R1, R3, R4, R5, R8) verilen ücretlerin yetersiz olduğunu ve sadece az bir kısmın (R7 ve R8) dışındakiler sosyal etkinliklerin olmadığını dile getirmişlerdir.

5. SONUÇ

Teknolojinin de hızla ilerlemesiyle ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesinde büyük bir pay sahibi olan mali müşavirlerin önemi giderek artmaktadır. Ekonominin düzenli bir şekilde güven ortamında varlığını sürdürebilmesi büyük önem arz etmektedir. Tabii ki bu süreçte meslek mensuplarının omuzlarındaki yükleri de artmaktadır. Bunun yanı sıra meslek mensupları mesleklerine ilk daha başlangıç sürecinden itibaren birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. İlk adım olan staja başlama sınavı ile zorluklarla mücadele etmeye başlamaktadırlar.

Bu çalışmada da mali müşavir stajyerlerinin ne gibi sorunlarla karşılaştıkları, bu sorunların kişiden kişiye ne gibi değişiklikler gösterdiği, genel çerçevede benzer veya farklı olan sıkıntıların neler olduğu ele alınmıştır. Genel olarak baktığımızda mali müşavir stajyerlerinin staj öncesi süreçte; sınava hazırlanırken hem kaynak hem kurs hem zaman açısından çok sıkıntılar yaşadığı, dosya açtırma masraflarının fazla olduğu, sınav yerlerinin sadece Ankara, İstanbul ve İzmir olmasının onlar için sorun yarattığı, buralara gidiş geliş – otel ücretleri derken maliyetlerin yüklü olduğu gibi sorunların varlığına ulaşılmıştır. Mali müşavir stajyerlerinin staja başladıktan sonraki süreçte de; stajyerlerin hepsinin sık sık değişen mevzuattan şikâyetçi oldukları görülmektedir. Mali müşavirlerin ve stajyerlerin zaten yoğun iş yükleri var. Bu süreçte değişen mevzuatı takip etmek büyük sıkıntı yaratmaktadır. Ayrıca staj yapan kişiler kendilerine verilen ücretlerin yetersizliğinden şikâyetçi olmaktadır. Özellikle bu yoğun tempo içerisinde hiçbir sosyal etkinliklerinin olmaması konusunda büyük bir çoğunlukla ortak bir yargıya varmışlardır.

Mali müşavir stajyerleriyle ilgili ülkemizde yapılmış diğer çalışmalarla yapmış olduğum bu çalışmanın stajyerlerin sorunlarıyla ilgili ortak noktaları bulunmaktadır. Uzay (2005)' de Kayseri' de yapmış olduğu çalışma neticesinde staja başlama sınavını kazanmanın zorluklarını, staj yeri bulmanın ne kadar sıkıntılı bir süreç olduğunu, stajyer ücretlerinin yetersiz olduğunu, meslek odalarının adaylara yardımcı olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da tek bir nokta dışında aynı sonuçlar elde edilmiştir. Mardin Nusaybin' de stajyerler genel olarak staj yeri bulma konusunda sıkıntı yaşamadıklarını dile getirmişlerdir. Çalışma geneline bakıldığında bunun sebebinin ilçede yaşayan kişilerin çoğunlukla akraba oldukları ve birbirlerine yardımcı oldukları söylenebilir. Kaplanoğlu (2014)' te Manisa' da yapmış olduğu çalışmasında stajyerlerin sık sık değişen mevzuat değişikliklerinden dolayı sıkıntı yaşadıklarını, bunları takip etmekte güçlük çektikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da stajyerler aynı konu hakkında sıkıntılarını dile getirmişlerdir. Hatta çoğu değişen mevzuat değişikliklerini takip edemediklerini özellikle belirtmişlerdir. Yazarkan ve Yılmaz (2016)' da TR90 bölgesinde yapmış oldukları çalışmada stajyerlerin sorunlarının genel olarak yoğun çalışma, ücret yetersizliği, meslek mensuplarının stajyer çalıştırmada isteksiz olduğu verilerine ulaşmışlardır. Bu çalışmada da stajyerlerin çoğunluğu iş yoğunluğu nedeniyle mesleki yeterlilik sınavlarına hazırlanamadıklarını vurgulamışlardır. Ayrıca meslek mensuplarının iş yoğunluklarından dolayı bazen stajyerlere yeteri kadar ilgi gösteremediklerini belirtmişlerdir.

KAYNAKÇA

Aydemir, O. (2015). Muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunlar ve beklentiler. *Muhasebe ve finans dergisi*, 2015 (Temmuz), 71-84.

Biyan, Ö. (2012). Muhasebe meslek mensuplarına yönelik bir çalışma: meslek mensuplarının demografik durumları, mesleki sorunları ve değerlendirilmesi. *Sosyo Ekonomi*, 2012 (1), 105-134.

Deran, A., Erduru, İ. ve Keleş, D. (2016). Muhasebe meslek mensuplarının mesleki sorunları ve meslek odalarından beklentilerinin demografik özellikler ve faaliyet gösterilen ekonomik çevre açısından değerlendirilmesi: Ordu örneği. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 32 (Ekim), 84-109.

Gökgöz, A. ve Zeytin, M. (2012). Muhasebe meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerinde karşılaştıkları sorunlar ve beklentileri: Bilecik ve Yalova illeri uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 477-493.

- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe – yöntem – analiz*. Ankara: Seçkin.
- Gürdal, K. ve Doğan, M. (2014). Muhasebe stajyerlerinin profili üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 41 (Ocak), 1-16.
- Kaplanoğlu, E. (2014). Muhasebe stajyerlerinin meslek mensuplarından ve meslek örgütlerinden beklentileri: Manisa ili araştırması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28 (4), 265-284.
- Kaya, G.A. (2015). Muhasebe meslek mensuplarının sorunları ve çözüm önerileri: Elazığ’ da bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 41 (2), 207-231.
- Sayın, M. (2017). *Serbest muhasebeci mali müşavirlerin iş – yaşam dengesi üzerine bir araştırma: Diyarbakır örneği*. Yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 24, 543-559.
- Uzay, Ş. (2005). Muhasebe meslek stajyerlerinin sorunları ve beklentileri: bir araştırma. *MUFAD – Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 25, 70-78.
- Yazarkan, H. ve Yılmaz, Z. (2016). Muhasebe stajyerlerinin staj eğitiminde karşılaştıkları sorunlar ve beklentileri: TR90 bölgesinde bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30 (2), 285-302.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayınları.
- <http://www.turmob.org.tr> Meslek Mensubu Dağıtım Tablosu
- <https://www.ismmmo.org.tr> 3568 Sayılı Kanun

MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN MUHASEBE EĞİTİMİNE DEVAM ETME EĞİLİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: TİCARET MESLEK LİSESİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Özlem ÖZER

Harran Üniversitesi Akçakale Meslek Yüksekokulu, ozlemozer@harran.edu.tr

Özet: Bu çalışma ile öncelikle ticaret meslek lisesi öğrencilerinin muhasebe eğitimine devam etme eğilimleri araştırılmaktadır. Bu bağlamda Şanlıurfa ilinde bir ticaret meslek lisesinde bulunan 19 öğrenci ile 12 Şubat – 14 Mayıs 2018 tarihleri arasında yüz yüze görüşme tekniğiyle bir nitel araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bilgilere göre, araştırmaya katılan 19 ticaret meslek lisesi öğrencisinin 12' sinin sadece muhasebe bölümünün puanının düşük olması sebebiyle bu bölümde okudukları ve bölümlerinden memnun olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Büyük bir çoğunluğu sadece sınavsız geçiş hakkından yararlanarak iki yıllığa gitmek için muhasebe bölümünü tercih ettiğini ancak sınavsız geçiş hakkının kalkmasıyla bu şanslarının da yok olduğunu belirtmiştir. Ayrıca lise eğitim döneminde mecburiyetten okudukları muhasebe bölümüne üniversite hayatlarında kesinlikle devam etmek istemediklerini vurgulamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Meslek lisesi, Muhasebe eğitimi, Üniversite

Abstract: With this study, the tendency of commercial vocational high school students to continue their accounting education is investigated. In this context, a qualitative research was conducted with face to face interview technique between 19 students who were in a trade vocational high school in Şanlıurfa and between 12 February and 14 May 2018. According to the results of the study, it was concluded that 12 of the 19 commercial vocational high school students who participated in the study were not satisfied with their departments and departments due to the low score of the accounting department. The majority of them stated that they preferred the accounting department for two years only by taking advantage of the right to pass without examination, but that they had no chance of getting away with the right of passage without examination. In addition, they emphasized that they did not want to continue their studies in university life.

Keywords: Vocational High School, Accounting Education, University

1. GİRİŞ

Ülkemizde bulunan ve her kademedede farklı bir yöntemi bulunan eğitim sistemimiz son yıllar içerisinde büyük değişimler geçirmiştir. Bu değişimlerin olumlu ve olumsuz yanlarının olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle bu değişimlerin olumsuz yanları öğrencileri büyük oranda etkilemiştir. Öğrencileri etkileyen bu faktörler genellikle psikolojik boyutta olmaktadır. Gelecek kaygısı, arzu ettiği bölümü kazanamama, yapılan değişikliği özümseyememekten kaynaklı ders çalışmaya yoğunlaşamama gibi birçok sorun öğrencileri olumsuz etkileyen faktörlerdendir. Günümüz şartlarında psikolojik sorunların artması ve öğrencilere psikolojik boyutta yardımcı olma konusunda ailelerin yetersiz kalması da öğrencilerin eğitim hayatında aksaklıklara neden olmaktadır. Öğrencileri etkileyen diğer bir faktör ise fiziksel şartlardır. Bu fiziksel şartların içine öğrencilerin bulunmuş olduğu fiziki bölge, iklim şartları, eğitim için yeterli okul ve materyallerin bulunup bulunamaması gibi faktörler katılabilir. Günümüz teknolojisi ve eğitime verilen destek ile okulların fiziki durumu, materyal ihtiyacı, ulaşım sorunları gibi sorunların birçoğu çözüme ulaşsa da bölgesel ve iklimsel sorunlar karşısında hâlâ yeterli düzeyde bir sonuç elde edilebilmiş değildir. Ülkemiz bölgeleri ele alındığında özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri' nde fiziksel engeller ve toplumsal yapı eğitim sistemi önünde duran büyük setlerdendir diyebiliriz. Burada ele alacağımız toplumsal yapıda bölgenin ekonomik yapısı, gelir kaynakları ailelerin eğitime olan bakış açısını büyük oranda etkiler.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi' nde toplumun büyük bir kısmının çiftçilik ile uğraşması, eğitim çağına gelmiş çocukların çalışacak işçi olarak görülmesi eğitimlerinin aksamasına neden olmaktadır. Okulların yıl içerisinde eğitime başlama ve eğitimi bitirme zamanı özellikle hasat zamanına denk gelmesi ailelerin öğrencilerin eğitimine ara vererek çalıştırılmasına neden olmaktadır. Bu da öğrencilerin eğitiminde büyük kayıplara yol açmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi' nden yola çıkacak olursak bu bölgede bulunan sosyal etkileşim, gelenek ve görenekler bu bölgedeki genç nüfusun sadece eğitim kurumlarında sosyalleşebileceği düşüncesinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu düşünce sonucu da öğrenciler eğitimde yeterli düzeyde istikrar sağlayamamaktadırlar. Öğrencilerin özellikle üniversitelerde bulunan sosyal etkileşim örneklerini, yoğun ilgi gösterdikleri internet ve sosyal paylaşım sitelerinde görmeleri, üniversite hayatını eğitim veya mesleki açıdan değil eğlence amaçlı olarak görmelerine sebep olmaktadır. Hal böyle olunca üniversiteye gidilebilecek en kısa ve kolay yolu seçmek kaçınılmaz bir gerçek olmaktadır. Bu yöntemde eğitim sisteminde bozulmalara hatta çökmelere yol açmaktadır. Özellikle ülkemizde en değer verilmesi gereken eğitim kurumlarından biri olan meslek liselerinin tercih edilme sebebi bundandır. Öğrenciler meslek liselerinde bulunan bölümlerin puanlarının düşük olması ve daha önceki yıllarda meslek lisesinden üniversiteye sınavsız geçiş hakkı olması nedeni ile meslek liselerine yoğun ilgi göstermekteydiler. Talebin yoğun olması, öğrenci sayısının fazla olması, öğrencilerin eğitime yeteri kadar önem vermemesi ise eğitim sisteminde kalitenin düşmesine hatta eğitim sisteminde aksaklıklara neden olmaktadır. Eğitim kalitesinin düşmesi ve meydana gelen aksaklıklar sadece öğrencileri değil eğitimcileri de etkilemektedir.

Meslek liselerinde puanın düşük olması ve daha önceki yıllarda sınavsız geçiş hakkı bulunan bölümlerden biri olan muhasebe bölümü öğrencilerin en çok tercih ettiği bölümlerin başında gelmektedir. Ancak bu bölümde okuyan birçok öğrenci sadece lise eğitimini tamamlamak ya da sınavsız geçiş hakkı ile üniversiteye giderek orada sosyalleşmek istemekteydiler. Çok az öğrenci gelecek kaygısı ile muhasebe eğitimini tamamlayarak iş hayatına girmek istemektedir. Azınlıkta olan bu öğrencilerin de ya meslek sahibi olarak ekonomik sıkıntıdan kurtulmak istediklerinden ya da muhasebe mesleğine sahip bir kişiyi örnek almalarından kaynaklanmaktadır.

Eğitim sisteminde yapılan değişikliklerle, eğitim sisteminde bulunan sorunların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Özellikle sınavsız geçiş hakkının kaldırılması muhasebe bölümünde okuyan son sınıf öğrencilerini ve lise giriş puanının düşük olması nedeni ile tercih etmek isteyen öğrencileri olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak muhasebe eğitimine önem veren ve eğitimini tamamlayarak muhasebe mesleğini yapmak isteyen öğrenciler için olumlu bir gelişme olmuştur. Her ne kadar olumsuz etkilenen öğrenci sayısı fazla olsa da eğitim sistemi açısından aslında olumlu bir gelişmedir.

Bu çalışmanın amacı, ticaret meslek lisesi öğrencilerinin muhasebe eğitimine devam etme eğilimlerini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma uygulama yönüyle orijinaldir. Çünkü Güneydoğu Anadolu Bölgesi' nde daha önce böyle bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

a. Muhasebe Eğitimi

Bireyin toplum içindeki statüsünü sağlayarak hayatını devam ettirebilmesi için iyi güzel bir mesleğe ihtiyacı vardır. Meslek, belirli seviyede yetenek, teorik-teknik bilgi ve diploma gerektiren bireye gelir sağlayan işlerdir. Tabi ki bunu elde edebilmesi içinde kişilerin katlanması gereken uzun bir süreç bulunmaktadır. İnsan hayatı devam ettikçe mesleki ilerlemede devam etmektedir. Gelişmiş ülkelerin sahip olduğu en büyük avantaj nitelikli insan gücüdür ki onu elde etmenin yolu da kaliteli bir eğitimden geçmektedir. İnsan için büyük öneme sahip olan mesleki eğitime yüzyıllar boyunca her zaman yer verilmektedir (İmamoğlu, 2010: 3). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin zenginliği eğitilmiş insanlar ile belirlenmektedir. İcra etmekte olduğu mesleğin şartlarına uygun bilgi ve beceriye sahip olmayan kişiler gerçek birer eğitilmiş insan sayılmamakta ve genel çerçevede bilgileri de bir anlam ifade etmemektedir (Yanık, 2013: 201). Kısacası mesleki eğitim, kişinin yeteneklerini geliştirmeyi hedefleyen kişiye bir meslek ile ilgili olarak bilgi ve tecrübe kazandıran bir süreçtir (Günbayı ve Tokel, 2014: 60).

Teknolojinin de etkisiyle hızlı bir şekilde değişen dünyamızda yaşamımızın her aşamasında karşımıza çıkan ve kıt kaynaklarla insan ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanan ekonomi elbetteki çok büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle de ticaret eğitiminin sağlam şekillerde yapılması gerekmektedir. Bir işletmedeki mali karakterdeki bilgilerin (finansal, parasal) belirli bir düzen içerisinde toplanması, sınıflandırılması, kaydedilmesi ve ilgililere raporlar halinde sunulması sürecine muhasebe denir (İmamoğlu, 2010: 20). Muhasebe, yöneticilere ihtiyaç duydukları mali verileri bilgiye çevirmek için planlanan insan ve donanım gibi kaynaklar olarak da tanımlanabilmektedir. Gün geçtikçe de muhasebenin önemi de artmaktadır. Bunun en büyük örneklerinden biri Enron olayıdır. Muhasebeden denetime raporlamaya çarpan etkisiyle olumlu açıdan etkilemiştir (Zaif ve Ayanoglu, 2007: 116).

Muhasebe eğitimi; öğrencinin işletme yönetim sürecindeki bilgilerin toplanması, kaydedilmesi, doğruluğunun denetlenmesi, raporlanması ve bu bilgiler ışığında uygulanma aşamasına geçirilmesi konusunda öğrenci yeteneğinin geliştirilmesidir. Mesleki eğitimde asıl olan kişiye bilgi ve beceri kazandırmakla beraber sosyal, zihinsel ve ekonomik gelişim de sağlamaktır (Durak, 2009: 28). Kısacası ticaret, sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli ara eleman yetiştirmek mesleki eğitimin temel amacıdır. Bu nedenle sanayinin can damarıdır denilebilir. (Albez ve Bilici, 2012: 384). Muhasebe eğitim sürecinde sürekli bir gelişim yaşanmaktadır ki bunun sebebi de değişen ve yenilenen kanunlar çerçevesinde yeni üretilen teknik ve bilgisayar programlarıdır. Teknolojinin ilerlemesiyle rekabet daha da artmaktadır ki her alanda olduğu gibi muhasebe meslek alanında da nitelikli insan yetiştirme büyük bir önem arz etmektedir (Yardımcıoğlu ve Büyükşalvarcı, 2007: 174). Kişilerin sahip olduğu muhasebe eğitim seviyesi her ülkede farklılık göstermektedir. Özellikle uluslar arası standartlara uygun bir muhasebe eğitimi yoktur. Gelişmekte olan birçok ülkedeki muhasebe eğitimi ekonomik veya siyasi açıdan etkileşimde olduğu gelişmiş ülkelerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu ülkelerden birisi olan Türkiye’deki muhasebe eğitiminin de Fransa, Almanya ve Amerika gibi gelişmiş birçok ülkeden etkilendiği açıkça ortadadır (Ünal ve Doğanay, 2009: 118).

Ülkemizde ağırlıklı olarak orta öğretim kurumlarında, ticaret meslek liselerinde, Anadolu ticaret meslek liselerinde, çok programlı liselerde; yükseköğretim seviyesinde, üniversitelerin muhasebe eğitimi veren dört yıllık ilgili fakültelerin lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde ayrıca iki yıllık meslek yüksekokullarının muhasebe programlarında ön lisans düzeyinde verilen muhasebe meslek eğitimi, öğrenciye mesleğini icra etmek için gerekli olan bilgi, beceri ve davranışları sunmaktadır (Yıldız, 2017: 171). Meslek lisesi öğrencileri ile düz lise öğrencileri arasında bazı farklılıklar olmaktadır. Özellikle aldıkları eğitimler konusunda nerdeyse uçurumlar var denilebilir. Meslek liselerinde verilen dersler alan ağırlıklı olmaktadır. Bu yüzden de öğrenciler matematik fizik kimya gibi dersleri görmemektedir. Üniversite sınavında da alan dersleri değil temel dersler sorulmaktadır. Yani meslek lisesi mezunlarının üniversite sınavından iyi puanlar alarak dört yıllık bölümlere yerleşebilme ihtimalleri çok düşüktür. Tabi ki ailelerin ekonomik yetersizliği de göz önüne alındığında özel üniversitelere de gidememektedirler. Genel olarak bakıldığında öğrenciler neden meslek liselerini tercih ediyorlar sorusunun en önemli cevabı aldıkları puanların düşük olmasıdır. Bu yüzden de mecburiyetten meslek lisesine gitmek zorunda kalmaktadırlar (Günbayı ve Tokel, 2014: 61).

3. YÖNTEM

a. Nitel Araştırma

Bu araştırma nitel araştırma tekniklerinden örnek olay sınıflamalarından keşfedici örnek olay çalışması ile yapılmıştır. Nitel araştırma; gözlem ve görüşme gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı olayların doğal ortamda gerçekçi bir şekilde ortaya konmasına yönelik bir tekniktir. Yani temelde teori oluşturmaya dayanan sosyal olguları buldukları çevre içerisinde araştırmayı baz alan bir yöntemdir (Yıldırım, 1999: 10).

b. Çalışma Grubu

Bu çalışmada ticaret meslek lisesi öğrencilerinin lise hayatından sonra neden üniversitede muhasebe bölümünü tercih etmedikleri araştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Şanlıurfa ilinde

yer alan bir ticaret meslek lisesinde bulunan öğrencilerden 19 kişi seçilmiştir. Örnekleme dâhil edilen ve derinlemesine mülakat yöntemiyle görüşme yapılan kişilere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: Derinlemesine Mülakat Yapılan Kişiler

Cinsiyet	Kaçıncı Sınıf	Kod
Erkek	12	R1
Erkek	12	R2
Erkek	12	R3
Erkek	12	R4
Erkek	12	R5
Erkek	12	R6
Erkek	12	R7
Erkek	12	R8
Kız	12	R9
Kız	12	R10
Kız	12	R11
Erkek	12	R12
Kız	12	R13
Kız	12	R14
Kız	12	R15
Erkek	12	R16
Erkek	12	R17
Erkek	12	R18
Erkek	12	R19

c. Veri Toplama Aracının Hazırlanması

Bu çalışmada Şanlıurfa ilindeki bir ticaret meslek lisesinde bulunan öğrencilerin muhasebe eğitimine devam etme eğilimleri incelenmiştir. Öğrencilerin ticaret meslek lisesinde muhasebe bölümü okumaları sürecindeki, staj dönemlerindeki ve gelecekte üniversitede hangi bölümü tercih edecekleri konusundaki sorunların neler olduğuna ilişkin konuların yer aldığı çalışma için yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Öğrencilerin sorunlarının her yönden değerlendirilmesi açısından bu yönteme başvurulmuştur. Görüşme soruları hazırlanırken hem ticaret meslek lisesi öğrencilerinin hem de meslek yüksekokulu öğrencilerinin görüşleri dikkate alınmıştır.

Yapılandırılmış görüşme tekniğine göre daha esnek bir yapıya sahip olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı önceden soracağı sorular ışığında bir görüşme protokolü hazırlar. Fakat görüşme devam ederken verilen cevaplar karşılığında yeni sorular sorarak cevaplayıcının daha ayrıntılı açıklamalar yapmasını sağlar (Türnüklü, 2000: 547). Bu yöntem ile ticaret meslek lisesi muhasebe bölümünde okuyan öğrenciler ile görüşülmüş ve muhasebe eğitimine devam etme konusunda sorunlar hakkında bilgi edinilmiştir.

d. Verilerin Toplanması

Öğrencilere ulaşmak ve hazırlanan sorular ışığında yapılacak derinlemesine görüşme için örnekleme ulaşmak için ticaret meslek lisesi müdürüne ulaşılmıştır. Okuldan alınan bilgilerle öğrencilerle iletişime geçilmiştir. Bir kısmı ile görüşme sağlanabilmesi için idarecilerle ve ders hocaları ile görüşülerek öğrencilerin hangi saatlerde uygun olduğu bilgisi alınmış ve sonrasında yüz yüze görüşme yöntemiyle mülakat gerçekleştirilmiştir. Bir kısmıyla ise direk teneffüslerde bahçede yüz yüze görüşülerek rica edilerek görüşmeler sağlanmıştır. Mülakat başlamadan önce öğrencilere bu görüşmenin neden yapıldığı, dersleri ve hocaları ile ilgili herhangi bir sıkıntı yaşamayacakları hakkında uzun uzun anlatımlar yapılmıştır. Bütün bu açıklamalara rağmen öğrencilerden bazıları tedirgin olmuştur. Yoğun ders ve staj tempolarına rağmen yeteri kadar zaman ayırmışlardır. Gerçek duyguların yansıtılabilmesi için görüşmeler sohbet havasında

gerçekleşmiştir ve cevap vermeleri esnasında herhangi bir yönlendirme yapılmamıştır. Görüşme devam ederken alınan cevaplar ışığında yeni sorular sorularak genel çerçevede bütün sorular öğrenilmeye çalışılmıştır.

e. Verilerin Analizi, Bulgular ve Değerlendirmeler

Araştırma kapsamında ticaret meslek lisesinde muhasebe bölümünde okuyan on dokuz öğrenciden yaşadıkları sorunlar hakkında görüşler alınmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile test edilmiştir. Betimsel analiz, veri toplama yöntemleri neticesinde ulaşılan verilerin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesini ve yorumlanmasını kapsayan bir nitel araştırma türüdür. Araştırmacı, görüştüğü kişilerin düşüncelerini dikkat çekici bir şekilde sunabilmek için doğrudan alıntılara yer verebilmektedir. Temel amaç elde edilen bulguların özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Özdemir, 2010: 336).

Ticaret meslek lisesinde muhasebe bölümü okuyan öğrencilerden toplanan verilere dayanılarak sorunlar 2 ana kategori altında özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

Bu kategoriler: (1) ticaret meslek lisesi öğrencilerinin muhasebe bölümü ile ilgili sorunları; (2) ticaret meslek lisesinde muhasebe bölümü okuyan öğrencilerin gelecek ile ilgili sorunlarıdır.

f. Yaşanılan Sorunlara İlişkin Bulgular

Araştırılan ana sorun kategorileri çerçevesinde yapılan betimsel analiz sonuçları aşağıda sunulmuştur.

i. Ticaret Meslek Lisesi Öğrencilerinin Muhasebe Bölümü İle İlgili Sorunları

Bu kategori altında ticaret meslek lisesi öğrencilerinin memnuniyet derecelerine, zorlanma durumlarına, staj süreçlerine, eğitim seviyelerine, muhasebe meslek lisesinde okumalarının avantaj ve dezavantajlarına dair bulgular bulunmaktadır. Bu bulgular ışığında ticaret meslek lisesinde muhasebe bölümü okuyan öğrencilere; Muhasebe bölümünden memnun musunuz? Okuduğunuz bölümde dersleri anlamakta zorlanıyor musunuz? Muhasebe bölümünde gördüğünüz staj olanakları sizce yeterli midir? Meslek mensubu ile alanınız hakkında bilgi alış veriş yapıyor musunuz? Aldığınız eğitimi yeterli görüyor musunuz? Sınavsız geçişin kalkması hakkındaki düşünceleriniz? Meslek mensubu olarak ilerlemek için geçireceğiniz süreci nasıl görüyorsunuz? Muhasebe bölümü okumanın kendi açınızdan avantajları-dezavantajları nelerdir? Soruları sorulmuş, verilen cevaplar analiz edilmiş ve sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Meslek lisesi öğrencileri genel anlamda okudukları muhasebe bölümü ile ilgili bazı bilgilere sahiptirler. Lisede muhasebe eğitimi alırken yaşadıkları süreç doğrultusunda gelecekleri ile ilgili kararlar da alırlar. R1 Kişisi: “Okuduğum bölümden memnun değilim, ders açısından bir şey öğrenmiyorum. Zaten bu bölüme mecbur olduğum için geldim. Hocalar dersleri iyi anlatıyor fakat dersler zor olduğu için anlamıyorum. Staj olanakları kesinlikle çok yetersiz, hiçbir şey öğretmiyorlar, gittiğimiz yerlerde bize ayak işleri yaptırıyorlar. Hiçbir konuda bilgi verilmiyor, oturuyoruz çay getir götür yapıyoruz. Mali müşavir veya başka bir meslek mensubundan bölümle ilgili hiçbir bilgi almadım. Eğitimi yeterli görmüyorum çünkü hiçbir şey öğretmiyorlar. Az çok bilgisayar odasından bir şeyler öğrenmeye çalışıyoruz. Sınavsız geçişin kalkması benim için bir şey ifade etmiyor çünkü üniversiteyi okumak istiyorum fakat bu bölümü değil. Meslek mensubu olabilmek için süreç çok uzun. Muhasebe bölümü okumanın bana hiçbir katkısı yok.” demiştir. Burada öğrenci aldığı eğitimin çok yetersiz olduğunu, bölümü istemeyerek okuduğunu ve ileride muhasebe bölümüne devam etmeyeceğini dile getirmiştir.

R2 Kişisi: “Muhasebe bölümünden memnun değilim çünkü puanı düşük diye geldim ve kolaydır diye düşünmüştüm. Dersler çok zor, kendi isteğimle geldim ama pişman oldum. Hocanın ders anlatma şekli çok güzel, dersler de kolay geliyor fakat insan bir defa beğenmedi mi başarılı olamıyor. Staj yapmanın dersler açısından bize hiçbir katkısı yok tam tersi iş yerine katkısı var. Bize bir şeyler öğrenmemiz konusunda şans veriyorlar, iş konusunda katkısı var ama ders konusunda katkısı yok. Staj yaptığım yerdeki meslek mensuplarından bilgi alıyorum. Yapılan işler konusunda bilgi veriyorlar. Okulda orta derecede bir eğitim alıyoruz, bilgisayar odasının da olması bize yararlı oluyor. Sınavsız geçişin kalkması bizim için kötü oldu, zaten

sınava da girdikten sonra hedef dört yıllık olmalı. Meslek mensubu olabilmek için geçirilen süreç çok uzun zaten dört yıllık üniversite okunuyor sonrasında üç yılda staj var. Maddi açıdan da çok zor oluyor. Okuduğum bölümde az da olsa çek-senet konularında bilgi sahibi oluyorum ama üniversiteye gitmeyi düşünmüyorum.” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Okuduğu muhasebe bölümünü puanı düşük olduğu için derslerin kolay olacağını düşünerek tercih edip geldiğini, bölümden memnun olmadığını zaten de üniversite okumayacağını özellikle vurgulamıştır.

R3 Kişisi: “Okuduğum bölümden memnun değilim, puanım düşük olduğu için geldim. Acil tıp teknisyeni olmak istiyorum fakat puanım düşük olduğu için muhasebe bölümü okuyorum. Hocalar dersleri anlatıyor fakat anlamıyorum, zorlanıyorum. Staj yerlerinde hiçbir şey öğretmiyorlar bu yüzden yeterli değil. Meslek mensubu ile bilgi alışverişinde bulundum ve bana çevrem olursa muhasebeci olabileceğimi belirtti. Aldığım eğitimi kesinlikle yeterli görmüyorum, hoca iki hafta derse gelmiyor, bir hafta geliyor bir saat anlatıp gidiyor. Sınavsız geçiş kalkmasaydı iyi olurdu, bir meslek sahibi olabilmek için sınav stresi yaşamazdık. Süreci bilmiyorum çünkü bu bölümü istemediğim için araştırmıyorum. Bana göre hiçbir avantajı yok, dezavantajı ise zaten dersleri yeterli görmüyorum.” diyerek kendini ifade etmiştir. Burada öğrenci puanı düşük olduğu için istemeyerek bu bölümü okuduğunu ve hocaların doğru düzgün derslere gelmediğini itiraf etmiş.

R4 Kişisi: “Muhasebe bölümü okumaktan memnun değilim çünkü isteyerek gelmedim. Tercihlerde muhasebeyi en alta yazmıştım maalesef puanım düşük olduğu için buradayım. Hocalar dersleri güzel anlatıyor bu yüzden zorlanacak bir şey yok. Ziraat bankasında staj yapıyorum ama hiçbir şey öğretmiyorlar sadece ayak işleri yaptırıyorlar. Bu bölüm hakkında teyzemden bilgi alıyorum beni yönlendiriyor çünkü kendisi de muhasebeci. Aldığım eğitim kesinlikle yeterli değil. Çünkü okulda ne yoklama alınıyor ne ders var! İki aydır okula gelmiyorum, hoca sınav yaptı yapmadı belli değil. İki sınava girdim, derslerin ortalaması alınıyor ve takdir alıyorum. Yani hakkımla almıyorum. Sınavsız geçiş kalkmasaydı iyi olurdu, rahatlıkla iki yıllığa geçerdik. Muhasebe kolay bir şey değil bu yüzden sürecin uzun olması iyi. Muhasebe bölümünün olumlu yanı mali karakterleri öğreniyoruz. Olumsuz yönü bana göre yok çünkü muhasebe bölümünü istemiyorum.” diyerek diğer öğrencilerle paralel sıkıntılarını dile getirdi. Sınavsız geçiş kalmıyorsa iki yıllık muhasebe bölümüne devam edeceğini söyledi.

R5 Kişisi: “Muhasebe bölümünden memnun değilim zaten puanım yetmediği için buradayım. Daha farklı eczacılık, beden eğitimi gibi bölümler istiyorum. Biraz zorlanıyorum özellikle bilgisayarlı muhasebe dersi bana zor geliyor. Staj olanakları yeterli değil ama idare ediyorum. Muhasebecinin yanında staj yapıyorum, bana muhasebeyi biraz öğretiyor. Çok fazla konuşmuyoruz sadece bir iki defa konuştuk muhasebe ile ilgili. Aldığım eğitim yeterli değil, dersler yetersiz. Sınavsız geçişin kalkması çok kötü oldu keşke tekrar geri gelse çok iyi olur. Meslek yüksekokulunda kendi bölümümüze devam edebilirdik. Meslek mensubu olmak için geçirilen süreç çok uzun ve çok zor. Muhasebe bölümü okumam sayesinde daha iyi hesap yapabiliyorum, olumsuz yönü ise Türkçe edebiyat gibi gereksiz dersleri de almamız. ” bildiriminde bulunmuştur. Öğrenci puanı düşük olduğu için bu bölümü tercih etmek zorunda kaldığı ve sınavsız geçişin kalkması yüzünden meslek yüksekokulunda bölümüne devam etmekte zorlanacağı gibi dertlerini açığa vurmuştur.

R6 Kişisi: “Bu bölümden memnun değilim zaten teog sınavından düşük aldığım için mecburiyetten bu bölüme geldim yoksa bu okula gelmezdim yani istemeyerek okuyorum. Dersleri anlamakta zorlanıyorum zaten diğerlerine göre eksik dersler de görüyoruz. Haftada üç gün SGK da staj yapıyorum ama sadece ayak işlerini yaptırıyorlar bazen evrak kayıt işi yapıyorum. Bu yüzden staj çok yetersiz. Meslek mensubu ile konuştuğumda bana çevremın olması gerektiğini söyledi. Aldığım eğitim yeterli değil çünkü dersleri kabataslak çok yüzeysel anlatıyorlar hiç derinlemesine inmiyorlar. Sınavsız geçişin kalkması çok kötü oldu, iki yıllıkta bölümümüze devam ederdik. Sonra sınava girip yükseltebilirdik. Ben zaten başka bölüm okuyacağım için süreç de bana göre uzun. Ben askeri bölümlere devam edeceğim. Hesabımızı daha iyi tutabilmemiz açısından iyi fakat meslek dersleri dışında diğer dersleri görmüyoruz, sınava girdiğimizde bize sadece muhasebe sormayacaklar, bu yüzden diğer dersleri de

görmemiz gerek. Zaten bence ileride muhasebe bölümünü okuyan da çok yok.” demiştir. Puanı başka yere yetmediği için bu bölümü okuduğunu ve ileride bu bölüme devam etmeyeceğini belirtmiştir.

R7 Kişisi: “Okuduğum bölümü severek okuduğum için bölümümden memnunum. Ders zaten kolay bu yüzden zorlanmıyorum. Staj yeterli değil çünkü ayak işleri getir götür yaptırıyorlar, muhasebede çalıştırmıyorlar. Fırsat bulamadığım için meslek mensubu ile hiç görüşmedim ama görüşmek bilgi almak isterim. Aldığım eğitim yeterli, hocalar yardımcı oluyorlar. Sınavsız geçiş kalkmasaydı çok iyi olurdu, bölümüme daha rahat devam ederdim. YGS’ de zorlanacağım. İyi bir muhasebeci olabilmek için elbetteki süreç iyi ancak YMM veya mali müşavir olabilmek için süreç çok uzun, bu sürenin daha kısa olmasını isterdim. Hesap işlerinde daha iyi olmamızı sağlıyor.” diyerek kendi durumunu özetlemiştir. Özellikle diğerlerinden farklı olarak bölümünü isteyerek tercih ettiğini ve alanında devam etmek istediğini dile getirmiştir.

R8 Kişisi: “Muhasebe bölümünden memnunum zaten babamda mali müşavir olduğu için ben de bu alanda ilerlemek istiyorum. Dersler konusunda zorlanmıyorum. Üç gün staja gidiyorum ve bilgi sahibi oluyorum, bence yeterli oluyor. Babamda bu alanda olduğu için yeterince bilgi alıyorum. Aldığım eğitimi yeterli görmüyorum, daha kapsamlı bilgi verilmeli diye düşünüyorum. Bana göre sınavsız geçişin kalkması çok iyi oldu, herkes iki yıllıktan devam edebiliyordu ve o bölümün bir önemi kalmıyordur bu yüzden şimdi daha iyi oldu, daha değerli oldu. Elbetteki üç yıl stajın olması mesleği hem teorik hem de uygulamalı olarak öğrenme açısından çok iyi ama tabi ki kısa olmasını isterdim. Parayı geliri gideri biliyorsunuz, dezavantajını görmüyorum.” cümleleriyle özellikle bazı konulara farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Sınavsız geçişin kaldırılmasından memnun olduğunu bu şekilde muhasebenin öneminin arttığını ve bölümünde devam etmek istediğini vurgulamıştır.

R9 Kişisi: “Bu bölüme isteyerek gelmediğim için puanım buraya yettiği için bölümden memnun değilim. Hocalar da güzel anlatıyorlar. Özellikle bilgisayarlı muhasebe dersinde çok zorlanıyorum. Staj süresinin iki yıl falan olmasını isterdim. Şuan memurların yanında staj yapıyorum ama uzun olmasını isterdim. Ben SGK’ da staj yapıyorum, şefimiz ve oradaki memurlar bana bilgi veriyorlar, yardımcı oluyorlar. Hoca olmadığı için eğitim de yetersiz. Sınavsız geçişin kalması bir yandan iyi oldu bir yandan iyi olmadı. İnsanlar kendi haklarıyla üniversiteye devam edecekler. Ancak sınavı kazanamazsam kendi bölümümden iki yıllığa bile devam edemeyeceğim. Bence YMM ve mali müşavirlik süreci çok uzun, kısa olmasını isterdim. Staj süresinin uzun olmasını isterdim çünkü insan uygulamalı olarak daha iyi öğreniyor. Olumsuz yönü çok fazla hesap olduğu için çok karmaşık bir bölüm. Bazı konularının kolay olması da tabi ki olumlu oluyor.” demiştir. Bölüme isteyerek gelmediği halde sınavsız geçiş kalkmasaydı alanında devam edeceğini belirtmiştir.

R10 Kişisi: “Kendi isteğimle geldiğim için bölümümü severek okuyorum, çok memnunum. Hocalarımız çok güzel anlattığı için hiç zorlanmıyorum. Ancak bölüm hocalarım gittiği için dersleri eskisi gibi göremiyoruz onların olmasını isterdim. Bir satış mağazasında staj yapıyorum, istediğimde muhasebeye bakıyorum istediğimde satış yapıyorum. Bu yüzden ben stajdan memnunum. Ancak elbetteki mali müşavir yanında, muhasebecilerde, avukatların yanında yapmak isterdim. Hiç kimseyle alanım hakkında konuşmadım. Aldığımız eğitim yeterli değil çünkü ticaret meslek lisesi olduğumuz için sürekli alan dersleri veriyorlar, diğer dersleri vermiyorlar. YGS’ de bize fizik kimya sorulacak fakat biz bunları hiç görmedik, temelimiz de yok, hiç bilmiyoruz. Sınavsız geçişin kalmasını istemezdim çünkü iki yıllıktan bölümüme devam ederdim. Bana göre staj daha uzun olmalıydı, o süreçte her şey daha iyi öğreniliyor. Bilgisayarlı derslerimiz olduğu için klavyede daha iyiyiz. İlk geldiğimde biraz zorlandım.” diyerek kendini ifade etmiştir. Bölümünü kendi isteğiyle severek seçtiğini ancak staj yerlerinin daha iyi yerler olması gerektiğini vurgulamıştır.

R11 Kişisi: “Önü açık bir bölüm olmadığı için okuduğum bölümden memnun değilim. Ve bana göre bir meslek olduğunu da düşünmediğim için hiç kimseye önermiyorum. Hocalar dersleri iyi anlatıyor fakat ben zorlanıyorum. Ayrıca sürekli alan dersleri gördüğümüz için üniversite hedefimiz olmuyor, lisede bırakıyoruz. Staj olanakları yeterli değil çünkü yeterince üzerine düşülüyor. Mesleki yönden biraz daha yoğunlaşmış stajlar daha sıkı tutulmalı. Staj yaptığım

sürede bana şans verildi fakat ben bölümü sevmediğim için kendim yoğunlaşmadım. Bu bölümü sevmediğim için hiç kimseden bilgi almaya çalışmadım. Aldığım eğitim kesinlikle yeterli değil, bir iş sahibi olabilmemiz için üzerimize düşmüyorlar. Sınavsız geçişin kalkması iyi olmadı çünkü birçok arkadaşım bu bölüme iki yıllık hedefi ile gelmişti ama sınavsız geçişin kalkmasıyla o hayalleri de suya düştü. Benim zaten üniversite hedefim yoktu. Dört yıl üniversite üç yılda staj yani süreç çok uzun. Devamında bu şehirdeki üniversitede dört yıllık olmaması bana göre büyük bir dezavantaj.” şeklinde düşüncelerini anlatmıştır. İstemeyerek bu bölümü okuması üniversite hayalinin olmaması şeklinde karamsar yaklaşımlarını ortaya koymuştur.

R12 Kişisi: “Okuduğum bölümden memnun değilim çünkü son sınıfa geldiğimizde staja gönderiyorlar ve bu yüzden ders çalışmıyoruz. Staj yerinde de bizleri birer işçi gibi çalıştırıyorlar. Zaten puanım bilişim bölümüne yetmediği için muhasebe bölümüne geldim. Hocalar iyi fakat bazı derslerde zorlanıyorum, sayısalda iyiyim ama diğerlerinde zorlanıyorum. Yani derse göre değişiyor. Bir şeyler öğrenmemiz için şans verildiği için staj olanakları iyi. Lise bittikten sonra üniversite okumasam bile iş bulup çalışabilirim. Alanımla ilgili hiç kimse ile bilgi alış verişinde bulunmadım. Sadece iki gün okula geldiğimiz için aldığım eğitimi yeterli bulmuyorum çünkü o iki günde de hiçbir şey öğrenilmiyor. Sınavsız geçişin kalkması hiç iyi olmadı çünkü üniversitede barajı geçmek bile çok zor. Bence dört yıllık üniversiteden sonraki üç yıllık staj süresi daha az olmalı. Bu şekilde süreç çok uzun oluyor. Bana göre dezavantajı yok. Avantajına gelirse, üniversite sınavını kazanamamak bile muhasebe ile ilgili bilgiye sahip olduğumuz için bir yerlerde işe girip çalışabiliriz.” Şeklinde özetlemiştir. Özellikle meslek lisesinin muhasebe bölümünden mezun olduktan sonra üniversite eğitimi alamasa dahi iş bulacağından ümitli olduğunu dile getirmiştir.

R13 Kişisi: “Biraz zor olmasına rağmen okuduğum bölümden memnunuz. Matematiğim iyi olmadığı için özellikle bazı dersleri anlamakta çok zorlanıyorum. Staj yerinde muhasebe ile ilgili hiçbir şey öğretmedikleri ve diğer bütün ayak işlerini yaptıkları için staj olanakları hiç iyi değil. Bu bölüme ilgim ve merakım olmadığı için hiç kimseden bilgi almadım. Aldığım eğitim yeterli fakat ben anlamadığım için bazı dersler bana zor geliyor. Sınavsız geçişin kalkması çok kötü oldu çünkü iki yıllık meslek yüksekokulundan bölümüme devam edip kendimi geliştirme imkânım elimden alınmış oldu. Aslında genel anlamda zor bir bölüm olduğu için sürecinde zor olduğunu düşünüyorum. İnsanın kendisini geliştirmesi olanakları açısından iyi bir bölüm fakat staj ve dersleri birlikte gördüğümüz için bunları bir arada yürütmek çok zor oluyor.” demiştir. Dersleri başarmakta zorlandığından ve sınavsız geçişin kaldırılmasıyla meslek yüksekokulunda bölümüne devam etme imkânının elinden alınmasından dolayı dert yakınmaktadır.

R14 Kişisi: “Okuduğum bölümden memnunuz çünkü babamın şirketinde çalışma isteğimin olması ve ailemin beni yönlendirmesi de bu bölümü severek okumamı sağladı. Bu bölüme ilgili olduğum için ve bölümüm severek okuduğum için derslerde zorlanmıyorum. Staj yerlerinde bir şey öğretmedikleri için staj olanakları iyi değil. Sadece zaman geçirmek için staja gidiyoruz ve staj yaptığımız yerdeki kişiler bizi köle gibi kullanıyorlar. Mali müşavirlerden ve babamdan bilgi alıyorum. Aldığım eğitimi yeterli görmüyorum çünkü meslek liselerine yeterli önem verilmiyor ve eğitim kalitesi çok düşük. Sınavsız geçişin kalkması iyi oldu çünkü meslek lisesi öğrencileri üniversite sınavını umursamıyorlardı. Sınavsız geçişin kalkmasıyla öğrenciler çalışmaya yönlendirilmiş oldu. İlgi duyduğum ve sevdiğim bir bölüm olduğu için geçireceğim sürecinde kolay olacağını düşünüyorum. Kolaylıkla iş sahibi olabileceğimi düşünüyorum fakat çevrenin muhasebe bölümüne bakış açısının kötü olması da beni kırıyor.” diyerek düşüncelerini söylemiştir. Okuduğu bölümü sevdiği için özellikle kendinden emin bir şekilde ilerlemesi ve muhasebe mesleğinde ilerleyecek olması dikkat çekmektedir.

R15 Kişisi: “Bölümümden memnunuz fakat bazen dersleri anlamakta zorlanıyorum. Fakat hocalarımın yardımları sayesinde beni derslere yönlendirmeleriyle dersleri daha rahat anlıyorum ve daha az zorlanıyorum. Staj olanakları yeterli fakat yeterli düzeyde değil. Bankada staj yapıyorum fakat ufku genişletmeme yönelik ve merak ettiklerim açısından hiçbir çalışma yapılmıyor. Bölümle ilgili bilgi alış verişinde bulunmuyorum ve aldığım eğitim kesinlikle yeterli değil. Sınavsız geçişin kalkması hem iyi hem de kötü oldu. Öğrenciler artık bir emek sarf

ederek üniversitelere yerleşecekler ve kendilerine olan öz güvenleri artacak. Aslında eğer istekli bir şekilde alanımda ilerlersem bu süreci de rahatlıkla atlabileceğimi düşünüyorum. Bana bu bölümün bir katkısı olmadığını düşünüyorum fakat çevremdekilerim olumlu bakış açıları da beni motive ediyor.” demiştir. Genel olarak bölümünden memnun olduğu fakat bir kafa karışıklığı yaşadığı anlaşılmaktadır.

R16 Kişisi: “Muhasebe bölümünün ataması zor olduğu için bölümümden memnun değilim. Bölümü sevmediğim için derslerin üzerinde durmamama rağmen dersler basit geliyor, anlamakta da zorlanmıyorum. Staj olanakları çok yetersiz çünkü staj yerlerinde muhasebeye yönelik hiçbir şey öğretmiyorlar. Bilgi alış verişinde bulunmuyorum çünkü bizi alanımız konusunda yönlendirmiyorlar bize fikir vermiyorlar. Eğitim sisteminin sürekli değişmesiyle de birlikte aldığım eğitimi yetersiz görüyorum. Sınavsız geçişin kalkması çok iyi oldu çünkü artık herkes hakkıyla kazanıp üniversiteye yerleşmiş olacak. İyi bir yerlere gelebilmemiz için sürecin uzun olması çok iyi ayrıca verimli bir süreç olacağını düşünüyorum. Yaptığım her işte gelir gider hesabı yapıp muhasebesini hesaplayabiliyorum.” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Bölümünü sevmemesine rağmen sınavsız geçişin kalkmasından memnun olduğunu dile getirmiştir.

R17 Kişisi: “Teog sınav puanımın düşük olması sebebiyle bu bölüme geldim yani memnun değilim. Sevmediğim bir bölüm olduğu için dersleri isteyerek dinlememe rağmen dersleri anlamakta zorlanmıyorum. Staj olanakları yeterli değil çünkü bize alakasız işler yaptırıyorlar. Bu bölüme karşı ilgi alakam olmadığı için bilgi alış verişinde de bulunmadım. Aldığım eğitimi kesinlikle yeterli görmüyorum. Meslek liseleri ile Anadolu liselerinde verilen eğitim çok farklı bu da hocalardan kaynaklanıyor. Sınavsız geçişin kalması bana göre iyi oldu, ben zaten iki yıllık değil dört yıllık bir bölüme geçmeyi istiyordum. Bu bölümde ilerlemeyi düşünmediğim için süreç hakkında da bilgi sahibi değilim.” şeklinde ifadede bulunmuştur. İstemeyerek okuduğu bir bölüm olduğu için genel olarak bilgi sahibi olmadığını vurgulamıştır.

R18 Kişisi: “Önceden önu açık bir bölüm olmasına rağmen şuan öyle olmadığı için bölümümden memnun değilim. Hocalar gayet iyi ders anlattıkları için derslerde hiç zorlanmıyorum. Haftada üç gün staj gördüğümüz için yeterli görüyorum. Babam muhasebeci olduğu için ondan sürekli bilgi alabiliyorum. Üzerinde durulması gereken derslere hiç önem verilmediği için yetersiz buluyorum. Sınavsız geçişin kalkması iyi oldu. Zaten iki yıllık ön lisans puanları çok da yüksek değil bu yüzden barajı geçince yine gidebiliyoruz. Sınav psikolojisi yaşayarak gitmemiz ileride de gireceğimiz sınavlar açısından bir deneyim olacaktır. Eğer dört yıllık muhasebe okursam sınavlara girip mali müşavir olmayı düşünüyorum yani süreç sorun değil. Önu açık bir meslek olmaması büyük bir dezavantajdır ancak muhasebe işlerine yabancı kalmamam açısından kendimi avantajlı görüyorum.” demiştir. Özellikle muhasebe bölümünün önünün kapalı olmasına vurgu yaparak kendi açısından büyük bir sorun olduğunu açıklamıştır.

R 19 Kişisi: “Pratik bir bölüm olduğu için ve rahatlıkla iş bulabileceğim için bölümümden memnunuz. Başlarda zorlanıyordum fakat sonra pratik bir bölüm olduğunun farkına vardım. Haftada üç gün SGK’ da staj yapıyorum ve az çok muhasebe ile ilgili bir şeyler öğrendiğim için de yeterli buluyorum. Geçen yıl bir hocamız sayesinde bir muhasebeciden bilgi alma imkânım oldu. Aldığım eğitimi yeterli görmeme rağmen sınavsız geçişin kalkması iyi olmadı. Süreç uzun ve yorucu olmasına rağmen yine de değer olduğunu düşünüyorum. Devlette iş bulamadığım takdirde özel iş olanaklarına sahip olmam açısından avantajlı bir bölüm olduğunu düşünüyorum.” ifadelerinde bulunmuştur. Okuduğu bölümden memnun olduğunu ve rahat iş bulabilme imkânına sahip olduğunu söylemiştir.

Sonuç olarak öğrencilerin çoğunluğunun (R7, R8, R10, R13, R14, R15, R19 hariç) sadece puanları düşük olduğu için muhasebe bölümünde okudukları ve bu yüzden de bölümlerinden memnun olmadıkları, bazı öğrenciler (R8, R14, R16, R17, R18) dışında diğerlerinin sınavsız geçişin kalkmasından kesinlikle memnun olmadıkları ifade edilmiştir.

ii. Ticaret Meslek Lisesinde Muhasebe Bölümü Okuyan Öğrencilerin Gelecek İle İlgili Sorunları

Bu kategori altında ticaret meslek lisesi öğrencilerinin üniversite ile ilgili düşüncelerine, gelecekteki hedeflerine, okudukları bölümün geleceğine, muhasebe eğitimine devam etme sürecinde yaşadıklarına, ileride iş sahibi olabilmelerine dair bulgular bulunmaktadır. Bu bulgular ışığında ticaret meslek lisesinde muhasebe bölümü okuyan öğrencilere; Mezun olduktan sonra üniversitede bu bölümü okumak ister misiniz? Mezun olduktan sonra iş sahibi olabileceğinizi düşünüyor musunuz? Mezun olduktan sonra ne gibi hedefleriniz var? Meslek lisesinden mezun olduktan sonra muhasebe eğitimine devam etmek istiyor musunuz? Muhasebe bölümünün geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Gelecekte iyi bir muhasebeci olabileceğinizi düşünüyor musunuz? Muhasebe eğitimine devam etmeniz ile ilgili sorunlarınız nelerdir? Soruları sorulmuş, verilen cevaplar analiz edilmiş ve sonuçları aşağıda verilmiştir.

Ticaret meslek lisesinde muhasebe okuyan öğrenciler elbetteki bölümleri ile ilgili durumları daha açık bilmektedirler. Sorunları bizzat kendileri yaşamaktadırlar. Bu çerçevede ticaret meslek lisesinde muhasebe bölümü okuyan öğrenciler gelecekle ilgili sorunlarını şöyle dile getirmişlerdir. R1 Kişisi: “Muhasebe bölümünden mezun olduktan sonra üniversitede bu bölümü okumak istemiyorum, bu yüzden bu bölümün devamını getirmeyeceğim. Zaten bilgisayar öğretmeni olmak istiyorum. Bu bölümle ilgili çalışan tanıdıklarım olduğu için mezun olduktan sonra iş sahibi olabileceğimi düşünüyorum. Buradan mezun olduktan sonra bilgisayar öğretmeni, asker, polis olma gibi farklı hedeflerim var. Bu bölüme isteyerek gelmediğim ve sevmediğim için devam etmek istemiyorum. Muhasebe mesleğini zor olarak gördüğüm için etrafımdaki insanlara da tavsiye etmiyorum. Zaten gelecekte iyi bir muhasebeci olabileceğimi de düşünmüyorum. Bu bölümü okumayı düşünmediğim için bir sorunum da yok.” demiştir. İstemeyerek okuduğu bir bölüm olduğunu bu yüzden de ileride bu bölümle ilgili ilerlemede bulunmayacağını dile getirmiştir.

R2 Kişisi: “Sevmediğim, hayal etmediğim ayrıca önü açık olmayan bir bölüm olduğu için üniversitede bu bölümü okumak istemiyorum. KPSS’ ye girerek bir iş sahibi olabileceğimi düşünüyorum. Buradan mezun olduktan sonra üniversiteye gitmek yerine direk bir işe girip çalışmayı planlıyorum. Üniversiteye gitmemeyi düşündüğüm için bu bölüme de devam etmeyi düşünmüyorum. Bana göre muhasebe bölümünün geleceği pek parlak değil çünkü çok sayıda muhasebeci var. Sevmediğim bir işi yapamayacağım için gelecekte iyi bir muhasebeci olamam. Birçok tanıdığımdan gördüğüm kadariyle iş kaygısı olan bir bölüm, ayrıca verilen ücretler de yetersiz.” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Özellikle ileride iş imkânlarını yetersiz görmesi sebebiyle bu bölüme tamamiyle olumsuz bakmaktadır.

R3 Kişisi: “Bu bölüme isteyerek gelmediğim için üniversitede de bu bölümü okumak istemiyorum. Ayrıca ileride bu mesleği icra edebilmem için çevremın geniş olması gerekir. Zaten bu bölümden mezun olduktan sonra iş sahibi olabileceğimi de düşünmüyorum. Mezun olduktan sonra acil tıp teknisyeni veya sınıf öğretmeni olmak istiyorum. Yani buradan mezun olduktan sonra muhasebe eğitimine devam etmek istemiyorum. Muhasebe mesleğinde kafasını çalıştıran işsiz kalmaz. Muhasebe eğitimi ile ilgili okulla ilgili sorunlarım var çünkü hocalarımız üç-dört haftada bir gelip ders anlatıp gidiyorlar.” diyerek kendini ifade etmiştir. Bölümünü isteyerek okumadığı için gelecekte de bu bölümü devam ettirmeyeceğini belirtmiştir.

R4 Kişisi: “Mezun olduktan sonra askeriye düşündüğüm için muhasebeye devam etmeyi düşünmüyorum. Zaten muhasebe alanında iş sahibi olabileceğimi de düşünmüyorum. İsteyen seven için muhasebecilik, mali müşavirlik, YMM güzel meslekler yani önleri çok parlak fakat ben istemiyorum. Eğer bu bölüme devam ederse ileride çok iyi bir muhasebeci olurum. Buradaki en büyük sorun stajın son sınıfta verilmesinden dolayı ders çalışmamamızdır.” demiştir. Diğerlerinden farklı olarak muhasebe mesleğinin önünü açık görmekte ancak ileride bu mesleği yapmak istememektedir.

R5 Kişisi: “Mezun olduktan sonra bu bölümü değil beden eğitimi öğretmenliği okumak isterim. Bu nedenle buradan mezun olduktan sonra beden eğitimi öğretmeni veya eczacı olmayı düşünüyorum. Eğer bunları olamazsam belki muhasebe alanıyla ilgili bir şeyler yaparım. Puanım diğer bölümlere yetmezse muhasebe bölümünü okurum. Muhasebe bölümünün

geleceğinin parlak olmadığını düşünüyorum. ” diyerek diğer öğrencilerle paralel sıkıntılarını dile getirdi. Genel anlamda sadece puanı düşük olduğu için bu bölümü okuduğunu bu yüzden de ileri de başka meslekler yapmayı düşündüğünü açıkça belirtmiştir.

R6 Kişisi: “Puanımın düşük olması sebebiyle bu bölüme geldiğim için ve bu bölümü zaten sevmediğim için üniversitede de bu bölümü okumak istemiyorum. Aslında ileride bu bölümü okumaya devam etsem meslek sahibi olabileceğimi düşünüyorum fakat benim hedefim askeriye yani bu bölüme karşı merakım yok. Bu bölümün geleceği olduğunu düşünmüyorum zaten buraya gelenler sırf puanı düşük diye geliyorlar. Kendi açımdan düşündüğümde eğer çabalarsam iyi bir muhasebeci olacağımı düşünüyorum. Okul açısından sorunlarımız var yani burada sadece bize alan dersleri gösterildiği için deneme sınavlarında iyi puanlar alamıyoruz. Zaten bu bölümü okumaya beni ailem zorladı.” bildiriminde bulunmuştur. Bölüme istemeyerek hem aile zoruyla hem de puanı düşük olduğu için geldiğini ve bu alanda ilerlemeyi düşünmediğini ancak ilerlese de iyi bir muhasebeci olacağını açığa vurmuştur.

R7 Kişisi: “Bu bölüme severek ve isteyerek geldiğim için ileride üniversitede de bu bölümü okumayı istiyorum. Mezun olduktan sonra muhasebe öğretmeni veya mali müşavir olmayı düşünüyorum. Bu hedeflerimi yerine getirmek için bölümümle ilgili üniversiteye devam ettikten sonra askerliği yapıp alanımla ilgili meslek sahibi olmayı istiyorum. Zaten üniversitede başka bir bölüm okumak istemiyorum. Ayrıca geleceği parlak bir bölüm olarak görüyorum. Tabi ki de iyi bir muhasebeci olacağımı düşünüyorum. Aslında okulda aldığımız dersler yeterli değil. Ayrıca staj yaptığımız yerlerde bize hiçbir şey öğretmiyorlar sadece ayak işleri yaptırıyorlar.” demiştir. Muhasebeyi severek okuduğunu ve ileride de üniversitede bu bölüme devam ederek meslek hayatına atılacağını belirtmiştir.

R8 Kişisi: “Buradan mezun olduktan sonra üniversitede iktisat bölümünü okumayı düşünüyorum. İktisat bölümünden mezun olduktan sonra iyi işlerde çalışabileceğime inanıyorum. Mali müşavir olup daha sonra YMM’ ye yükselmeyi en sonunda da oda başkanlığı yapmayı planlıyorum. Üniversitede bu bölüme dair yerlerde okumayı düşünüyorum. Bana göre paranın olduğu yerde muhasebe olur bu yüzden muhasebe mesleği bitmez yani önü çok açık. Bu yüzden de gelecekte iyi bir muhasebeci olacağımı düşünüyorum.” diyerek kendi durumunu özetlemiştir. Gelecekle ilgili güzel ve büyük hedefleri olduğunu, muhasebe bölümünde ilerlemeler yapacağını ve üniversitede muhasebe ile ilgili eğitimine devam etmek istediğini anlatmıştır.

R9 Kişisi: “Mezun olduktan sonra bu bölüme devam etmeyeceğim zaten bu bölümü okuyan da pek yok, ben anestezi okuyacağım. Zaten bu okula da mecburiyetten geldim. Çalıştıktan sonra iyi bir iş sahibi olacağımdan eminim. Mezun olduktan sonra kesinlikle bu bölüme devam etmeyeceğim. Bence önü açık değil duyduğuma göre bu bölümü okuyan herkes boşa kalıyormuş. Bu yüzden üniversitede muhasebe dışında hangi bölüm olursa olsun okurum.” açıklamalarını yapmıştır. Özellikle okuduğu bölüme karşı düşman gibi olması, adeta bölümden nefret etmesi, üniversitede muhasebe dışında hangi bölüm olursa olsun okumak istemesi ayrıca dikkat çekmektedir.

R10 Kişisi: “Mezun olduktan sonra üniversitede bu bölüme devam etmek istiyorum çünkü ben de büyüklerim ağabeylerim ablalarım gibi bankacı olmak istiyorum. Şuanda bir yandan okul dersleri bir yandan staj derken iş sahibi olabileceğimi düşünmüyorum çünkü çalışmadan olacak şeyler değil. Seneye dershaneye gidip YGS’ ye hazırlanıp sınava geçerek muhasebe bölümünü okumayı istiyorum. Daha sonrasında ise kendi büromu açmayı düşünüyorum. İleride kimseye minnet etmeden kendi ayaklarım üzerinde durmayı hedefliyorum. Bana göre önü açık bir bölüm ve ben ileride bu bölümden devam etmeyi planlıyorum. İleride daha çok çalışarak iyi bir muhasebeci olacağıma inanıyorum. Muhasebe eğitimime devam ederken maddi sıkıntılar çekiyorum.” demiştir. Ne kadar zorluklar maddi sıkıntılar çekse de kendisine inana ileride muhasebe eğitimine devam edeceğine emin olan muhasebe mesleğini icra edeceğini planlayan bir kişi olduğunu ortaya koymuştur.

R11 Kişisi: “Adalet, hukuk gibi hedeflerim olduğu için üniversitede bu bölümü okumak istemiyorum. İlerde iş sahibi olabileceğimi düşünüyorum fakat muhasebe alanında değil. Çünkü bu bölüme istemeyerek geldim zaten çoğu arkadaşım da sınavsız geçişten iki yıllık okumak için

gelmişti ancak o da kalktı. Ben hukuk bölümü istediğim için bu bölümle ilgili hedeflerim yok. İsteyenler bu bölümde ilerleyebilir fakat bana göre önu açık değil. Okulda bölüm dersleri dışındaki dersler yeterli olmadığı için temelim çok zayıf kalıyor ve üniversite sınavında çok yetersiz kalıyorum.” diyerek derterini açıklamıştır. Meslek lisesinde alan dersleri dışındaki derslerin verilmemesi ve sınavsız geçişin kalkmasıyla üniversite sınavında ne kadar zorlanacaklarını dile getirmiştir.

R12 Kişisi: “Dört yıllık üniversite okuyup sonra üç yıl staj yapıp büro açma gibi sıkıntıları olduğu için üniversitede bu bölümü okumayı düşünmüyorum. Kendime güvendiğim için mezun olduktan sonra bir iş bulup çalışacağımdan eminim. Zaten üniversiteye gitmeyi düşünmüyorum. Bu bölüm çok uğraştırıcı olduğu için kesinlikle tercih etmiyorum ve tavsiye de etmiyorum. Kafam sayısal aldığı için iyi bir muhasebeci olacağımı düşünüyorum fakat muhasebeyi sevmiyorum. Üç gün boyunca stajda olup sadece iki gün okula gelmek bana çok sıkıcı geliyor” şeklinde ifade etmiştir. Muhasebeden mezun olduktan sonra üniversite hayatına devam etmeyi işe girmeyi düşündüğünü dile getirmiştir.

R13 Kişisi: “Mezun olduktan sonra üniversitede işletme bölümü okumayı düşünüyorum. Mezun olduktan sonra iş sahibi olabileceğimi düşünüyorum zaten matematiğim olmadığı için muhasebeye devam etmeyi düşünmüyorum yani polis olmayı hedefliyorum. Yani bu bölümü yapamayacağımı düşündüğüm için üniversitede bu bölümü okumayı düşünmüyorum. Gelecekte bu bölümün daha alt kademelere düşüp insanlar tarafından tercih edilmeyeceğini düşünüyorum. Ne kadar çalışsam çalışayım ne kadar çabalarsam çabalayayım başarısız olacağımdan ve iyi bir muhasebeci olamayacağımdan eminim. En büyük sorun staj yerlerinde muhasebeye dair hiçbir şey öğretilmemesidir.” şeklinde kendini anlatmıştır. Muhasebe bölümünü yapamayacağına inandığı için ilerde farklı yönere hedeflendiğini anlatmıştır.

R14 Kişisi: “Mezun olduktan sonra üniversitede muhasebe eğitime devam etmeyi planlıyorum. Kendi açımdan bazı avantajlarımdan dolayı kolaylıkla iş sahibi olacağımı düşünüyorum. Buradan mezun olduktan sonra maliye, işletme gibi alanlarda kendimi geliştirerek SMM, YMM olmak gibi hedeflerim var. İnsanların olumsuz düşünceleri olmasa muhasebe bölümünün daha iyi olacağını düşünüyorum. Kendimi geliştirerek çaba göstererek iyi bir muhasebeci olabileceğimden eminim.” demiştir. Üniversitede muhasebe alanında ilerleyerek güzel hedefleri olduğunu ve iyi yerlere geleceğini vurgulamıştır.

R15 Kişisi: “Mezun olduktan sonra üniversitede muhasebe bölümüne devam etmek istiyorum fakat bazen çevremdekiler olumsuz düşünceleriyle beni bu fikrimden vazgeçirebiliyorlar. Elbetteki belli bir zaman sonra iyi bir iş sahibi olacağımı düşünüyorum. Bu alanda ilerleyemezsem psikolog olmak gibi hedeflerim var. Her yerde her şeyde para olduğu için geleceği parlak bir bölüm olarak gördüğüm için muhasebe alanında ilerlemeyi düşünüyorum. Öncelikle benim çabalarım ve destek verenler sayesinde iyi bir muhasebeci olmayı planlıyorum. Bu bölümün çalışma ve iş alanları ileride benim için sorun haline gelebilir.” ifadelerinde bulunmuştur. Çevresindekilerin her ne kadar kendisini etkilemesine rağmen bu bölüme devam etmek istediğini ancak ileride özellikle de kız olması sebebiyle çalışma alanlarında sorun yaşayabileceği korkusunu dile getirmiştir.

R16 Kişisi: “Şuanda bu bölümü kendi isteğimle değil ailemin isteği üzerine okuduğum için mezun olduktan sonra üniversitede bu bölüme devam etmeyi istemiyorum. İlerde çevremde ticaretle uğraşanlar olursa ben de onların muhasebe işlerini yaparak iyi bir muhasebeci olacağımı düşünüyorum. Liseden mezun olduktan sonra kendimi ilerleterek iyi bir muhasebeci, mali müşavir veya memur olma gibi hedeflerim var. Öğrencilerin bu bölüme düşük puanlarla yerleşmesinden dolayı yoğunluğun fazla olmasıyla önu kapalı bir bölüm olarak görüyorum. Ailemin beni bu bölüme karşı zorlaması sebebiyle bu bölümü sevmediğim için iyi bir muhasebeci olacağımı düşünmüyorum.” diyerek açıklama yapmıştır. Aile zoruyla bu bölümü okuduğu için sevmediğini ve ilerde devam etmeyeceğini zaten önu açık olmayan bir bölüm olduğunu vurgulamıştır.

R17 Kişisi: “Meslek lisesinden mezun olduktan sonra üniversitede muhasebe bölümü değil sınıf öğretmenliği bölümü okumayı planlıyorum. Öncelikle çevrem ve torpelim olursa iş sahibi olabileceğimi düşünüyorum. Fakat çalışarak ve kendi çabalarımla da iş sahibi olabilirim.

Ailemin zorlaması olmasaydı lisede bile bu bölümü okumazdım bu yüzden kesinlikle üniversitede okumayacağım. Zaten muhasebe bölümü puanı düşük olduğu için tercih ediliyor. Liseden mezun olduktan sonra muhasebeyi bırakmayı düşündüğüm için iyi bir muhasebeci olacağımı düşünmüyorum. Yani tek sorunum bu bölümü mecburiyetten okuyor olmamdır.” şeklinde kendini anlatmıştır. Aile baskısı sebebiyle lisede muhasebe bölümü okuduğunu bu sebeple üniversitede kesinlikle tercih etmeyeceğini ve sınıf öğretmeni olmak istediğini dile getirmiştir.

R18 Kişisi: “Önü kapalı bir bölüm olduğu için üniversitede muhasebe okumak istemem. Ancak çok düşük bir ücretle iş bulabileceğimi düşünüyorum. Güzel bir üniversite hayatı yaşadıkten sonra muhasebe dışında başka bir meslekte çalışmayı isterim. Önü kapalı bir bölüm olduğunu düşündüğüm için muhasebe bölümünün geleceğinin iyi olacağını göremiyorum. Ancak eğer muhasebe eğitimime devam edersem imkânlar çerçevesinde iyi bir muhasebeci olacağımı düşünüyorum. Muhasebeyi sadece aile baskısı yüzünden ve ilerde alanımda meslek sahibi olabileceğimi düşündüğüm için tercih ettim fakat şuan böyle bir düşünceye sahip değilim.” demiştir. Önü kapalı bir bölüm olduğunu, çalışma koşullarında ücretlerin düşük olduğunu ve aile zoruyla tercih ettiğini vurgulamıştır.

R19 Kişisi: “Meslek lisesinden mezun olduktan sonra üniversitede bu bölümü okuyarak mali müşavir olmayı isterim. Öncelikli olarak polis veya subay olmayı hedefliyorum fakat bunları olamazsam muhasebenin pratikliğini öğrenip muhasebeci olmayı düşünürüm. Meslek lisesinde bu bölüme gelmem istemsiz olarak gerçekleşti yani sınavlardan düşük aldığım için böyle sonuçlandı. Dediğim gibi eğer polis veya subay olamazsam muhasebe bölümünde ilerlemek isterim çünkü diğer bölümlerden daha iyi olduğunu düşünüyorum. Her yere herkese her işletmeye gelir gider hesabını tutan muhasebeci lazım olduğu için her zaman gerekli olan önu açık bir bölümdür. Bu bölümü okuyup ilerletirsem iyi bir muhasebeci olabileceğimi hissediyorum.” şeklinde kendini anlatmıştır. Polis veya subay olmadığı takdirde tek hedefinin muhasebe alanında ilerlemek olduğunu bu yüzden iyi bir muhasebeci olabileceğini dile getirmiştir.

Sonuç olarak öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (R7, R10, R14, R15, R19 hariç) bu bölüme istemeyerek mecburiyetten geldikleri için üniversitede de muhasebe okumak istemediklerini, başka bölümlerle ilgili hedeflerinin olduklarını dile getirmişlerdir.

4. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı ticaret meslek lisesi öğrencilerinin muhasebe eğitimine devam etme eğilimlerini araştırmaktır. Bu amaçla Şanlıurfa ilindeki bir ticaret meslek lisesinde eğitim gören 19 öğrenci ile yapılan yüz yüze görüşme sonucunda önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmada öncelikle ticaret meslek lisesinde muhasebe bölümünde okuyan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu teog sınavından düşük puan aldıkları için ticaret meslek lisesinde muhasebe bölümünde okuduklarını belirtmişlerdir. Mecburiyetten geldikleri bölümlerini okumaktan da memnun olmadıklarını açıkça dile getirmektedirler. Birçoğunun başka hedefleri olduğu görülmektedir. Tabi ki mecburiyetten okudukları bölümlere üniversite hayatlarında da devam etmek istememektedirler. Bir kısmı üniversite de farklı bölüm okumak isterken bir kısmı da üniversite okumayacağını belirtmiştir. Ancak başka bölüm okumak isteyenlerin en büyük sorunları meslek liselerinde alan dersleri dışında matematik fizik kimya gibi temel derslerin yeterli seviyede verilmemesidir. Farklı bölümlerde okumak isteyen bu öğrencilerin sadece alan dersi almaları sebebiyle yeterli temel eğitime sahip olmadıkları için üniversiteye geçiş sınavına hazırlanamadıkları görülmektedir. Diğer taraftan öğrencilerin bir kısmı da ekonomik sıkıntılardan dolayı üniversite eğitimine devam edemeyeceklerini lise eğitiminden sonra hemen işe girip çalışmak zorunda olduklarını söylemişlerdir. Meslek liselerindeki muhasebe öğrencilerinin birçoğu sadece sınavsız geçiş hakkından yararlanıp meslek yüksekokullarında üniversite hayatı yaşamak için ve puanı da düşük olduğu için muhasebe bölümünü tercih etmiştir. Ancak sınavsız geçiş hakkının kalkmasıyla birlikte meslek liselerindeki öğrenci sayılarının da azalmaya başladığı görülmektedir. Zaten üniversiteye geçiş sınavından da iyi puan alamadıkları için üniversite eğitimine de devam edememektedirler.

Araştırmada dikkat çeken diğer bir konuda haftanın üç günü staja giden öğrencilerin bu durumdan çok şikâyet etmeleridir. Bunun sebebi ise stajda onlara hiçbir şey öğretilmediğidir. Staja gittikleri için hem okuldan uzaklaşmaktadırlar hem de buna rağmen sadece iş yerlerinde onlara ayak işleri yaptırılmaktadır. Bu yüzden de öğrenciler muhasebeden soğumaktadırlar.

Ticaret meslek lisesi öğrencilerinin üniversitede muhasebe bölümünü tercih etmemelerinin bir diğer sebebi de muhasebe mesleğinin önünü kapalı olarak görmeleridir. Öğrencilerle yapılan görüşmeler neticesinde öğrencilerin çoğunun muhasebenin geleceği hakkında olumsuz düşündükleri görülmektedir. Öğrencilerin çoğunluğu liseden sonra dört yıllık üniversite ve sonrasında üç yıllık staj süreci olan mali müşavirlik mesleğinin aşamalarını da çok uzun bulmaktadırlar. Bu yüzden meslek lisesinden sonra muhasebe eğitimine devam etmek istemediklerini belirtmişlerdir.

Dikkat çeken bir diğer husus ise ailesinde muhasebeci olan öğrencilerin muhasebe bölümünü isteyerek tercih ettikleri ve bölümlerini severek okuduklarıdır. Bu öğrenciler ileride de muhasebe eğitimine devam etmek istediklerini ve sonrasında muhasebe alanında ilerlemek istediklerini vurgulamışlardır. Ayrıca bu öğrenciler sınavsız geçişin kalkmasına da farklı bir açıdan bakmaktadırlar. Sınavsız geçişin kalkmasıyla herkesin direk meslek yüksekokullarına geçemeyeceği için muhasebe bölümüne verilen değer artacağını belirtmişlerdir. Ancak böyle düşünen öğrencilerin sayısı maalesef çok azdır.

Bizim çalışmamıza paralel olarak İmamoğlu (2010) ortaöğretim kurumlarında muhasebe eğitimi ve karşılaşılan sorunlarla ilgili yapmış olduğu yüksek lisans tezinde öğrencilerin almış oldukları puanların düşük olması sebebiyle ticaret meslek liselerini tercih ettikleri, muhasebe derslerini sevmelerine rağmen yarıya yakınının okudukları okuldan memnun olmadıkları ve ileride üniversitede sadece az bir sayının muhasebe programını tercih etmek istedikleri sonucuna ulaşmıştır. Kınay ve ark. (2017) Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO' da muhasebe ön lisans programı öğrencilerinin iş hedeflerine yönelik yapmış oldukları çalışmada ve Geçtürk ve ark. (2008) meslek yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe – finans eğitimine bakış açıları üzerine yaptıkları çalışmada aynı bizim çalışmamızdaki gibi öğrencilerin muhasebe eğitimi zorunlu olarak tercih ettikleri ortaya çıkmıştır.

Özcan ve ark. (2009) muhasebe programı öğrencilerinin cinsiyet ve öğretim durumlarının muhasebe mesleğine yönelik tutumları çalışmalarında bizim çalışmamızın tam tersine muhasebe mesleğinin iş imkânının daha geniş olması sebebiyle tercih edildiği sonucuna ulaşılmışlardır. Bizim çalışmamızda ise öğrenciler muhasebe mesleğinin önünü kapalı gördükleri için üniversite eğitimlerine muhasebe bölümünde devam etmek istemediklerini vurgulamışlardır.

Araştırmacı ve uygulayıcılara yapılacak olan yeni araştırmaların farklı bölgelerde ve farklı okullarda yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Albez, A. ve Bilici, N. (2012). Meslek yüksekokulları muhasebe öğrencilerinin mesleğe bakışları: Atatürk Üniversitesi' nde bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (3), 383-398.

Durak, G. (2009). *Üniversitelerde verilen muhasebe eğitiminin Kırklareli Yöresi' nde faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin beklentilerini karşılama düzeyinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.

Gençtürk, M., Demir, Y. ve Çarıkçı, O. (2008). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe - finans eğitimine bakış açıları ve farkındalıkları üzerine bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 13 (1), 209-228.

Günbayı, İ. ve Tokel, A. (2014). Teknik ve meslek liselerinde meslek derslerinin etkinliğine ilişkin yönetici, öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Eğitim ve öğretim araştırmaları dergisi*, 3 (4), 59-73.

İmamoğlu, M. (2010). *Ortaöğretim kurumlarında muhasebe eğitimi ve karşılaşılan sorunların incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Kınay, B., Ciğer, A. ve Koç, N. (2017). Muhasebe ön lisans programı öğrencilerinin iş hedeflerini belirlemeye yönelik nitel bir araştırma: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (21), 53-71.
- Özcan, İ., Ünal, G.F. ve Helhel, Y. (2009). Muhasebe programı öğrencilerinin cinsiyet ve öğretim durumunun muhasebe mesleğine yönelik tutumları ile ilişkilendirilmesi. *Muhasebe ve finansman dergisi*, 41, 170-182.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 11 (1), 323-343.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 24, 543-559.
- Ünay, O. ve Doğanay, M. (2009). Lisans düzeyindeki muhasebe eğitiminin etkinliği: Sayıştay özelinde ampirik bir çalışma. *Sayıştay dergisi*, 74-75, 117-138.
- Yanık, R. (2013). Muhasebe lisans eğitiminin eğitim sürecinde ve süreç sonrasında edinilmesinin mukayeseli olarak değerlendirilmesine ilişkin bir uygulama örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (2), 199-213.
- Yardımcıoğlu, M. ve Büyüksalvarcı, A. (2007). Muhasebe eğitiminde meslek yüksekokullarının yeterliliği ve tercih edilme sebepleri: Selçuk Üniversitesi' nde bir uygulama. *Muhasebe ve finansman dergisi*, Ekim 36, 173-178.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Qualitative research methods*. 7-17.
- Yıldız, G. (2017). Muhasebe meslek mensuplarının meslek yüksekokulu muhasebe programı öğrencilerinden beklentileri: Kayseri ilinde bir araştırma. *Muhasebe ve finansman dergisi*, Ocak, 169-184.
- Zaif, F. ve Ayanoglu, Y. (2007). Muhasebe eğitiminde kalitenin araştırılmasında ders programlarının önemi: Türkiye' de bir inceleme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 115-136.

İNOVASYON VE FİRMA BÜYÜMESİNDE YAŞ ROL OYNAR MI?**Hasan AYAYDIN**Doç.Dr. Gümüşhane Üniversitesi İ.İ.B.F, hayaydin61@gumushane.edu.tr**Alper Veli ÇAM**Doç.Dr. Gümüşhane Üniversitesi İ.İ.B.F, alpercam@gumushane.edu.tr**Abdulkadir BARUT**Dr. Harran Üniversitesi, Siverek MYO, kadirbarut@harran.edu.tr.**Abdulmuttalip PİLATİN**Öğr. Gör. Recep Tayyip ERDOĞAN Üniversitesi abdulmuttalip.pilatin@erdogan.edu.tr**Özet**

Bu çalışma, farklı yaşlardaki firmalar için inovasyon ve firma büyümesi arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Genç firmaların daha yüksek performans avantajı (başarılı olursa) veya daha büyük kayıplar (başarısız olursa) konusunda daha riskli yenilik faaliyetlerini üstlendikleri varsayılmaktadır.

2008–2017 dönemi için Borsa İstanbul İmalat Sanayi örneği kullanarak, Ar-Ge faaliyetlerinin firma büyümesi üzerindeki etkisini incelemek için panel veri analizi uygulanmıştır. Bulgular genç firmaların Ar-Ge'den büyüme oranı dağılımının üst nicellerinde daha büyük performans faydaları ile karşılaştıklarını, ancak daha düşük miktarlarda daha büyük düşüşlerle karşılaştıklarını göstermektedir. Bu nedenle, genç firmaların AR-GE yatırımları, daha olgun firmalar tarafından AR-GE yatırımlarından önemli ölçüde daha riskli görünmektedir ve bu da bazı politika uygulamalarına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, Büyüme, Firma Yaşı**DOES AGE ROLE IN INNOVATION AND FIRM GROWTH?****Abstract**

This study explores the relationship between innovation and firm growth for firms of different ages. It is assumed that young firms are undertaking more risky innovation activities if they have a higher performance advantage (if successful) or greater losses (if unsuccessful).

A panel data analysis was used to examine the impact of R & D activities on firm growth by using the example of Borsa İstanbul Manufacturing Industry for the period 2008 -2017. The findings show that young firms' growth rate distribution from R & D is facing higher performance benefits in the upper quartiles, but with smaller decreases in lower amounts. For this reason, R & D investments of young firms seem to be significantly more risky than R & D investments by more mature firms and this indicates some policy implementations.

Key Words: İnovation, Growht, Firm Age**Giriş**

21. yüzyıl ile birlikte küreselleşme kendisini iyice hissettirmeye başlamış ve bu durum firmaların daha yoğun rekabet koşullarında hareket etmelerine neden olmuştur. Böylesine yoğun bir rekabetin olduğu bir ortamda firmaların hayatta kalabilmeleri ve öne çıkmaları için gerekli olan faktör ise şüphesiz yenilik ya da diğer bir deyişle inovasyondur. Dinamik bir çevrede faaliyet gösteren firmaların, bu dinamik çevreye uyum sağlamaları ancak inovasyon ile mümkündür.

İnovasyon son yıllarda araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bu durum “gelir artış dinamosu” olarak tanımlanmıştır (Patterson, 1998). İnovasyon, örgütsel yaşam için temel oluşturmaktadır ([Hurley and Hult, 1998](#)). İnovasyon süreci; kazanç sağlama, yeni bilginin kullanımı ve

yayılması dahil olmak üzere bilgi yönetimi sürecini gerektirir ([Moorman and Miner, 1998](#)). Çoğunlukla bilgi yönetimi stratejisini kabul eden yüksek teknoloji firmaları için, yenilik yetenekleri üstün bir yenilik performansı elde etmek için önemlidir.

Latince “innovatus” kelimesinden türetilmiş olan inovasyon kavramı, kökeni itibari ile kültürel, toplumsal ve idari ortamda yeni yöntemlerin kullanılması anlamına gelmektedir. İnovasyon kavramı TDK sözlüğünde ise “yenileşim”, “yenilik” anlamına gelmekte olup, “Değişen koşullara uyabilmek için toplumsal, kültürel ve yönetsel ortamlarda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması” olarak tanımlanmaktadır. İnovasyon ile ilgili birçok tanımlanma yapılmış olup bazıları aşağıdaki gibidir.

Literatürde Schumpeter ile birlikte anılmaya başlayan bir kavram olan inovasyon, kısaca yeni üretim süreci yaratmak olarak tanımlanmıştır. Literatürde J. Schumpeter (1964)’e göre ise inovasyon, yeni bir ürünün icat edilmesi, yeni bir üretim yönteminin geliştirilmesi, yeni bir pazarın geliştirilmesi veya hammadde için yeni alternatiflerin geliştirilmesidir (Kurz, 2006:11-12).

Son yıllarda, genç şirketlerin inovasyon faaliyetlerine ilişkin akademik çalışmalar artmaktadır (Schneider ve Veugelers, 2010; Czarnitzki ve Delanote, 2013; Audretsch vd.2014). Gerçekten de, hızlı büyüyen, iş yaratan yenilikçi girişimcinin Schumpeterci ideal tipine yakın benzerlik göstermesi nedeniyle bu kadar cazip olduğu görülmektedir (Coad ve Reid, 2012; Daunfeldt vd., 2015). Göze çarpan bir politika faaliyeti ise Avrupa’nın ABD’den daha az sayıda genç öncü şirkete (ya da “yolles”) sahip olmasıdır. Bu nedenle Avrupa politika yapımcılarına genç girişimci sayısını arttırmaya çalışmaları önerilmiştir. Genç Avrupalı firmaların karşılaştığı en büyük zorluklardan biri de Giriş sonrası büyümenin önündeki engellerin varlığıdır (Bartelsman vd.2005). Bu çalışmada, Ar-Ge yatırımlarının genç firmalarda büyümeyi nasıl etkilediğine odaklanarak literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Veri seti ve Metodoloji

Bu çalışmanın amacı; 30 yaşından küçük firmalar, 31 ile 49 yaş arasındaki firmalar ve 50 yaşından büyük firmalarda büyüme ve inovasyon yatırımları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla Borsa İstanbul imalat endeksinde yer alan 125 firmanın 2008-2017 dönemi yıllık verileri ile inovasyon ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. İnovasyon yatırımlarını temsilen AR&GE yatırımları kullanılmış olup, AR&GE yatırımları AR&GE yatırımları/ Toplam Aktifler olarak hesaplanmıştır. Büyüme değişkeni olarak ise satışlarda meydana gelen değişim oranı kullanılmıştır.

Panel veri seti tahminlerinde gözlemlenemeyen zaman ve ülke farklılıklarının etkilerini hesaba katmak gerekmektedir. Verilerde ülkelere özgü etkilerin varlığı durumunda, sabit etki ve tesadüfi (random effects) etki tahminlerinde ortaya konabilir. Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerinin birbirine karşı üstünlükleri olmakla beraber, hangi yöntemin tercih edileceği noktasında yapılan test sonucuna göre karar verileceği önerilmektedir (Baltagi, 2005:19). Eğer açıklayıcı değişkenlerden herhangi biri gözlemlenemeyen yatay kesit tesadüfi etkilerle bağlantılı ise, tesadüfi etkiler modeli sapmalı ve uygun olmayan parametre tahminleri verebilirken, sabit etkiler model tahmininde böyle bir sorun söz konusu değildir. Ayrıca panel verilerin zaman boyutu kesit boyutundan fazla ise sabit etkiler modeli ile tesadüfi etkiler modelleri tahminleri arasında fazla bir farklılık olmamaktadır (Tarı, 2010:493).

Panel veri modelleri genel olarak statik ve dinamik olmak üzere iki başlık altında incelenebilmektedir. Statik panel veri modeli; en sade şekli ile aşağıdaki gibi gösterilebilir (Greene, 1998, 182):

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta_1 X_{it} + \epsilon_{it} \quad i = 1, 2, 3, \dots, N \text{ ve } t = 1, 2, 3, \dots, T \quad (1)$$

Bu denklemde i ; yatay kesit boyutunu (ülke, firma, hane halkı, birey) ifade ederken t ise zaman serisi boyutunu ifade etmektedir. Modelde y_{it} bağımlı değişkeni, X_{it} modele ait bağımsız değişkenler, α_i sabit kesişim katsayısını, ϵ_{it} ise hata katsayısını ifade etmektedir.

Tablo1: Model Sonuçları

Büyüme	30 Yaşından Küçük Firmalar	31 ile 49 Yaş Arasındaki Firmalar	50 Yaşından Büyük Firmalar
AR&GE	1.700 [2.038]	0.057 [0.465]	1.031** [1.264]
C	2.781 [1.781]	0.716* [1.280]	1.228 [0.697]
Prob.	0.023**	0.081*	0.068*
F istatistik	2.018	1.820	1.958
Hausman Test	0.005	0.000	0.025
Fixed or Random	Fixed	Fixed	Fixed
Durbin Watson	2.477	2.584	1.258
R ²	0.20	0.08	0.09
Firma Sayısı	8	60	57

Not: ***, **, * Değişkenlerin sırası ile %1, %5 ve %10 önem düzeyinde anlamlılığını ifade etmektedir. [] ise standart hatayı temsil etmektedir. Hausman testinde ise prob değeri %5 den büyük olması durumunda Random model, %5'ten küçük olması durumunda ise Fixed model seçilmektedir.

Tablo 1 sonuçlarına göre 30 yaşından küçük firmalar ve 31 ile 49 yaş arasındaki firmalar için AR&GE ile büyüme arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmezken, 50 yaş üstü firmalar için AR&GE yatırımlarının büyüme pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkilediği tespit edilmiştir.

SONUÇ

Çalışma kapsamında kullanılan 125 firma yaşlarına göre 3 gruba ayrılmış olup; 30 yaşından küçük, 31 ile 49 yaş arasında ve 50 yaşından büyük firmalar olarak sınıflandırılmıştır. Bunu takiben bu 3 grup panel veri analizi yardımı ile inovasyon ve büyüme ilişkisi incelenmiştir.

Panel veri analizi sonucunda; göre 30 yaşından küçük firmalar ve 31 ile 49 yaş arasındaki firmalar için AR&GE ile büyüme arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmezken, 50 yaş üstü firmalar için AR&GE yatırımlarının büyüme pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkilediği tespit edilmiştir.

AR&GE yatırımları firmalar için önemli bir belirsizlik konusu olup, bu durum özellikle genç firmalar için daha riskli bir durum oluşturmaktadır. Genç firmalar sektöre farklı bir perspektiften bakarak yeni fırsatlar ve yeni pazarlar fark edebilirler (Barron vd., 1994). Diğer yandan genç firmalar yaşlı firmalara göre daha radikal yenilik kararları alabilmektedirler. Ancak genç firmalar deneyimsiz oldukları için büyük risk taşırken, büyük firmalar daha önceki deneyimlerinden yola çıkarak AR&GE yatırımlarında daha başarılı olabilmekte olup (Segarra ve Teruel, 2014)., çalışmanın sonuçları bu bulguları destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

Audretsch, D.B., Segarra, A., Teruel, M., (2014). Why not all young firms invest in R&D. *Small Bus. Econ.* 43 (4), 751–766.

Baltagi, B. H, (2005), *Econometric Analysis of Panel Data*, John Wiley & Sons.

Barron, D.N., West, E., Hannan, M.T., (1994), A time to grow and a time to die: growth and mortality of credit unions in New York, 1914–1990. *Am. J. Sociol.* 100 (2), 381–421

Barron, J. L., Fleet, D. J., & Beauchemin, S. S. (1994). Performance of optical flow techniques. *International journal of computer vision*, 12(1), 43-77.

Coad, A., Reid, A., (2012). The role of technology and technology-based firms in economic development: rethinking innovation and enterprise policy in Scotland. In: Report for Scottish Enterprise.

- Czarnitzki, D., Delanote, J., (2013). Young innovative companies: the new high-growth firms? *Ind. Corp. Change* 22 (5), 1315–1340.
- Czarnitzki, D., Kraft, K., (2004). An empirical test of the asymmetric models on innovative activity: who invests more into R&D, the incumbent or the challenger? *J. Econ. Behav. Organ.* 54, 153–173.
- Daunfeldt, S.-O., Elert, N., Johansson, D., (2015). Are high-growth firms overrepresented in high-tech industries? *Ind. Corp. Change*, <http://dx.doi.org/10.1093/icc/dtv035>, in press
- Hurley, R. F., & Hult, G. T. M. (1998). Innovation, market orientation, and organizational learning: an integration and empirical examination. *The Journal of marketing*, 42-54.
- Kurz H. D.(2006). “Schumpeter on Innovations and Profits The Classical Heritage”, <http://www.lib.hit-u.ac.jp/service/tenji/amjas/Kurz.pdf>. (25.10.2018).
- Moorman, C., & Miner, A. S. (1998). Organizational improvisation and organizational memory. *Academy of management review*, 23(4), 698-723.
- Patterson, M. L. (1998). From experience: linking product innovation to business growth. *Journal of Product Innovation Management: An International Publication Of The Product Development & Management Association*, 15(5), 390-402.
- Schneider, C., Veugelers, R., (2010). On young highly innovative companies: why they matter and how (not) to policy support them. *Ind. Corp. Change* 19 (4), 969–1007
- Segarra, A., & Teruel, M. (2014). High-growth firms and innovation: an empirical analysis for Spanish firms. *Small Business Economics*, 43(4), 805-821.
- Tarı, R. (2010), *Ekonometri, Umuttepe Yayınları, Kocaeli*.
- Veugelers, R., Cincera, M., 2010. BPB Europe’s missing yollies. In: *Bruegel Policy Brief* 2010/06

YABANCI SAHİPLİĞİN ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME YATIRIMLARINA ETKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Hasan AYAYDIN

Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi İ.İ.B.F, hayaydin61@gumushane.edu.tr

Alper Veli ÇAM

Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi İ.İ.B.F, alpercaml@gumushane.edu.tr

Abdulkadir BARUT

Dr. Harran Üniversitesi, Siverek MYO, kadirbarut@harran.edu.tr.

Fahrettin PALA

Öğr. Gör. Gümüşhane Üniversitesi Kelkit MYO fahrettinpala@Gumushane.Edu.Tr

Özet

Bu çalışmanın amacı sahiplik yapısının araştırma ve geliştirme faaliyetleri üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu amaçla Borsa İstanbul İmalat Sanayinde faaliyet gösteren 125 firmanın 2008-2017 döneminde sahiplik yapısı ve araştırma ve geliştirme yatırımları dinamik panel veri analizi ile test edilmiş ve bulgular raporlanmıştır. Bulgulara göre yabancı sahiplik ile araştırma ve geliştirme yatırımları arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Sahiplik, AR&GE, GMM

FOREIGN OWNERSHIP ON THE EFFECT OF RESEARCH AND DEVELOPMENT INVESTMENTS AN EMPIRICAL STUDY

Abstracat

The purpose of this study is to examine the effect of ownership structure on research and development activities. For this purpose, the ownership structure and research and development investments of 125 firms operating in the Borsa İstanbul Manufacturing Industry during the period 2008-2017 were tested with dynamic panel data analysis and the findings were reported. According to the findings, there was a negative relationship between foreign ownership and research and development investments.

Key Words: Foreign Ownership, R&D, GMM

GİRİŞ

Teknoloji ve yenilik birbirini sürekli takip eden iki dinamik yapıdır. Bir yandan gelişen teknoloji yenilikler üretirken, diğer yandan yenilikler de teknoloji üretmektedir. Dolayısı ile yenilik yapmadan teknoloji olmayacağı gibi, teknoloji olmadan da yenilik olmayacaktır. Bu yüzden bu iki yapı dinamiktir ve birbirlerini takip etmektedirler. İşte gerek firmalar gerekse de ülkeler için bu denli önemli olan yenilik ve teknoloji arkasındaki itici güç ise AR&GE'dir. Yapılan AR&GE faaliyetleri sonucunda yeni patentler elde edilmekte bu patentler ise mamul ve hizmete dönüştürülerek firmaların pazarda üstün olmasını, kaynaklarını verimli kullanmasını ve buna bağlı olarak firma performansının yükselmesine yardımcı olacaktır.

Firmalardaki büyük pay sahipleri, küçük pay sahiplerinin haklarına önem vermedikleri zaman, şirket kaynaklarını istedikleri şekilde kullanabilmektedirler. Büyük hissedarların azınlıkta olan hissedarların hisselerine el koyması dünya çapında bilinen bir olaydır ve bu çeşitli formlarda olabilir, örneğin, kendi-kendiyle yapılan işlemler, fahiş yönetim bedelleri, olumsuz bilgiyi saklı tutmak, ya da bilgiyi seçici olarak açıklamak vb. Bu şekilde kendine hizmet eden davranışlar firmanın AR&GE harcamaları üzerine olumsuz etki yapabilir. Bu nedenle, sahiplik\mülkiyet yoğunluğu olan firmaların farklı ya da benzer AR&GE harcamaları yapıp yapmadığı bilimsel

bir sorudur. Sahiplik yapısında öne çıkan bir diğer durum ise yabancı sahiplik ve yerli sahiplik faktörleridir (Ting vd. 2016:4).

VERİ SETİ VE UYGULAMA

Bu çalışmada yabancı sahipliğin AR&GE yatırımlarına olan etkisinin incelenmesi için dinamik panel veri analizi kullanılmıştır. Dinamik panel veri modeli; bağımlı değişkenin geçmiş dönemdeki halini de modele dahil ederek, geçmiş dönem bağımlı değişkeninin cari dönem bağımlı değişkeni üzerindeki etkisini de ölçmektedir (Güngör ve Yerdelen Kaygın, 2015:155, Zeren ve Ergun, 2010:76). Diğer bir ifade ile dinamik veri modelleri statik modellerden farklı olarak içerisinde gecikmeli değişken veya değişkenler içeren modellerdir (Yerdelen Tatoğlu, 2012:65).

Tablo:1 Değişkenler Tablosu

Bağımlı Değişkenler	Hesaplama Şekli	Kısaltma
AR&GE Yoğunluğu	AR&GE Yatırımları/Toplam Aktif	R&DA
Bağımsız Değişkenler	Hesaplama Şekli	Kısaltma
Nakit Tutumu	[(Nakit + Menkul Kıymetler) /Toplam Aktifler]	Nakit
Gelecek Yatırım Fırsatları	[(Toplam Borçlar +(hisse senedi sayısı X Hisse Senedi Fiyatı)/ Toplam Aktifler)]	Fırsat
Özsermaye Karlılığı	Net Kar / Özsermaye	ROE
Büyüklik	Toplam Varlıkların Logaritması	Büyüklik
Kaldıraç	Toplam Yabancı Kaynaklar/ Toplam Varlıklar	Kaldıraç
Büyüme	[((cari dönem aktifler/ Baz yıl aktifler)-1)*100]	Büyüme
Duran Varlık Yatırımları	Duran varlık /Toplam Varlık	Duran
Satışlar	[(Satışlar _t -Satışlar _{t-1})/ Satışlar _{t-1}]	Satışlar
(1)Yabancı Sahiplik	(1)Yabancıların sahip olduğu sermaye / Toplam Sermaye	Yabancı

Tablo:2 GMM Sonuçları

Değişkenler	Model
R&D ₁	-0.124*** [0.004]
Nakit ₁	0.717*** [0.097]
Kaldıraç	-0.105*** [0.013]
D(Roe)	0.001** [0.0007]
Büyüklik	0.132*** [0.026]
Yatırım	0.001*** [0.006]
Duran	-0.257*** [0.023]

Büyüme	-0.001 [0.008]
Satışlar	0.0005** [0.001]
Yabancı sahiplik	-0.249* [0.138]
Sabit	-2.630*** [0.521]
Wald	0.000***
AR (1)	-0.887(0.375)
AR(2)	-1.377(0.168)
Sargan	0.079

Not: ***, **, * sırası ile değişkenlerin %1, %5 ve %10 önem düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2 sonuçlarına göre , nakit tutumu, karlılık, büyüklük, gelecek yatırım fırsatları ve satışlar AR&GE ile pozitif ilişkili iken , kaldıraç, duran varlık yatırımları ise AR&GE ile negatif ilişkilidir. Büyüme ise AR&GE üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

SONUÇ

Sahipliğin AR&GE'ye olan etkisinin incelendiği çalışmada yabancı sahipliğin AR&GE'yi (La Porta vd. 2002; Shefrin ve Statman, 1984) çalışmalarına benzer olarak negatif, etkilediği tespit edilmiştir. Tusman ve David (2006)'ya göre; göre, AR&GE yatırımları gibi uzun dönem harcamaları yabancı sahipliği ile pozitif ilişkilidir. Fakat gelişmekte olan ülkelerde, yerli yatırımcılar ve yabancı yatırımcılar aldıkları koruma yapısının zayıf olması dolayısıyla kısa dönem odaklıdır. Hissedarları kontrol altına alınarak kamulaşma tehlikesi ile karşı karşıya kalan yabancı yatırımcılar, nakit fazlasından dağıtılan kar payları aracılığıyla hızlı kazanmayı tercih edebilirler.

KAYNAKÇA

- Güngör, B., & Kaygın, C. Y. (2015). Dinamik panel veri analizi ile hisse senedi fiyatını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9).
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (2002). Investor protection and corporate valuation. *The journal of finance*, 57(3), 1147-1170.
- Shefrin, H. M., & Statman, M. (1984). Explaining investor preference for cash dividends. *Journal of financial economics*, 13(2), 253-282.
- Tingvall, P. G., & Karpaty, P. (2011). Service-sector competition, innovation and R&D. *Economics of Innovation and New Technology*, 20(1), 63-88.
- Tushman M. And N. David; (1986), "Organizing for innovation.", *California Management Review*, 28(3), pp.74-92.
- Zeren, F., & Ergun, S. (2010). AB'ye Dogrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: Dinamik Panel Veri Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 1(4), 67.

TRAFİK GÜVENLİĞİNİ KONU ALAN KAMU SPOTLARINDA KORKU ÇEKİCİLİĞİ KAVRAMININ KULLANIMI: BREZİLYA KAMU SPOTLARI ÜZERİNE İNCELEME**Mehmet Ozan GÜLADA**

Öğr. Gör. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, mehmet.gulada@ozal.edu.tr

Caner ÇAKI

Arş. Gör. İnönü Üniversitesi, caner.caki@inonu.edu.tr

Özet

Son yıllarda trafikte yaşanan kazalara karşı pek çok ülkede trafik güvenliğini konu alan kamu spotu reklamları yayınlanmaya başlamıştır. Yayınlanan kamu spotlarında, trafik kazalarına karşı insanları alkollü araç kullanma, hız limitini aşma vb. trafik güvenliğini tehdit eden tehlikeli alışkanlıkları yapmamaları konusunda ikna etmek için korku kullanımlı ikna tekniği olan korku çekiciliğinden yararlanıldığı görülmektedir. Bu amaçla çalışmada Brezilya'nın en büyük taşımacılık şirketlerinden biri olan Ecovia'nın "trafik güvenliğini" konu alan kamu spotları özelinde trafik güvenliğini konu alan kamu spotu reklamları korku çekiciliği bağlamında incelenmiştir. Çalışma kapsamında Ecovia'nın beş kamu spotu reklamı (Hız, Mesaj, Dikkat, Güven, Alkol) Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın düzenlam ve yananlam kavramları üzerinden nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemine tabi tutularak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, kamu spotu reklamlarında sürücülerin trafiği tehdit eden tehlikeli alışkanlıklarını sürdürmeleri taktirde başlarına gelebilecek olumsuzlukların korku çekiciliği bağlamında şiddet metaforu kullanılarak gösterilmeye çalışıldığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trafik Güvenliği, Kaza, Korku Çekiciliği, Kamu Spotu Reklamları, Göstergebilim

THE USE OF THE FEAR APPEAL ON PUBLIC SPOTS REGARDING THE TRAFFIC SAFETY: AN EXAMINATION ON BRAZIL PUBLIC SPOT ADVERTISEMENTS**Abstract**

In recent years, public spot advertisements on traffic safety have started to be published in many countries against accidents in traffic. In public spot advertisements, it is observed that fear appeal is used to persuade them not to make dangerous habits that threaten traffic safety such as drinking driving, exceeding the speed limit. For this purpose, in the study, public spot advertisements, which focus on traffic safety in terms of public spots on "traffic safety" of Ecovia, one of the largest transport companies in Brazil, were examined in the context of fear appeal. Within the scope of the study, five public spot advertisements (Speed, Message, Attention, Trust, Alcohol) of Ecovia were analyzed in the concepts of dénotation and connotation which belong to French Linguist Roland Barthes, through the semiotic analysis in qualitative research methods. In the light of the findings, it was found that it was tried to be shown the negativities that may arise if the drivers continue their dangerous habits that threaten the traffic by using the metaphor of violence in the context of the fear appeal in the public opinion advertisements.

Keywords: Traffic Safety, Accident, Fear Appeal, Public Spot Advertisements, Semiotics

Giriş

Her yıl dünyanın pek çok farklı yerinde meydana gelen trafik kazalarında binlerce insan yaşamını yitirmektedir. Yaşanan trafik kazalarının önemli bir kısmı, insan kaynaklı nedenlerden dolayı olmaktadır. Özellikle trafik kazalarının trafik kurallarına riayet etmeyen sürücüler tarafından meydana geldiği görülmektedir. Resmi, özel ve sivil toplum kuruluşları trafik

kazalarına yol açan hatalı davranışlara karşı insanları bilinçlendirmek amacıyla kamu spotu reklamları hazırlanmaktadır. Hazırlanan kamu spotu reklamlarında insanların trafik kurallarına uymaları gerektiğini vurgulanmakta, bazı alışkanlıkların trafik kazalarına yol açabileceğini aktarılmaktadır. Kamu spotu reklamlarında insanların dikkatini çekmek ve istenilen yönde ikna edebilmek için korku çekiciliği kavramından sıklıkla yararlanıldığı görülmektedir. Çalışma kapsamında trafik kazalarını konu alan son yıllarda en çok dikkat çeken kamu spotu reklamlarından biri olan Ecovia "trafik güvenliği" başlıklı kamu spotu reklamları korku çekiciliği bağlamında göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Arpa (2018), "İş Güvenliğini Konu Alan Kamu Spotu Reklamlarında Korku Çekiciliği Kavramının Kullanılması" adlı çalışmada iş güvenliğini konu alan kamu spotu reklamlarını korku çekiciliği bağlamında incelemiştir. Çalışmada kamu spotu reklamlarında insanların iş güvenliği konusunda yeterli önlemleri almadıklarında başlarına gelebilecek iş kazalarının gösterilmesi yoluyla insanlara iş güvenliğinin önemi vurgulanmaya çalışıldığı ortaya çıkarılmıştır. Gülada (2018), "Korku Çekiciliği Kavramının Trafik Kazalarını Konu Alan Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı" adlı çalışmada korku çekiciliği bağlamında meydana gelen trafik kazalarını ele almıştır. Çalışma sonucunda meydana gelen trafik kazaları üzerinden inşa edilen korku çekiciliği üzerinden kitlelerin trafik kazalarına karşı daha dikkatli olmaları istenmiştir. Tanyeri Mazıcı ve Çakı (2018), "Adolf Hitler'in Korku Çekiciliği Bağlamında Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı" adlı çalışmada kamu spotu reklamlarında korku çekiciliği bağlamında eski Alman Devlet Başkanı Adolf Hitler'in nasıl ve ne yönde kullanıldığını analiz etmiştir. Elde edilen bulgular, Hitler'in "tehdit", "ölüm" ve "tehlike" metaforları olarak reklamlarda temsil edildiği görülmüştür.

Alanda yapılan kapsamlı literatür çalışması sonucunda korku çekiciliği bağlamında meydana gelen trafik kazalarını ele alan akademik çalışmaların oldukça sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu açıdan çalışmanın konuyla ilgili alanda önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

1. Korku Çekiciliği Kavramı

Korku, insanın çevresinde yaşanan olaylara karşı verdiği en doğal tepkilerden biridir. Korkunun insan davranışları üzerinde ortaya koyduğu etki fark edildiğinden beridir, korku ikna odaklı iletişimde sıklıkla kullanılmıştır. Nitekim korku duygusunun insanların karar alma süreçlerinde önemli bir rolü olduğu görülmüş ve böylece insanların istenilen yönde ikna edilebilmesi için korku odaklı mesajların kitlelere aktarılması amaçlanmıştır (Roskos-Ewoldsen, vd., 2004:49). Böylece korku çekiciliği kavramı oluşmuştur. Korku çekiciliği, korku, hüznün, coşku, mizah gibi duygusal çekiciliklerden birini oluşturmaktadır. Korku çekiciliği günümüzde halkla ilişkiler, siyasal iletişim, reklam, propaganda gibi pek çok farklı alanda kitlelerin ikna edilmesi sürecinde kullanılmaktadır. Korku çekiciliği tanım olarak; insanların belirli bir davranışı yapmaları veya bir davranıştan uzak durmalarını sağlamak amacıyla korku unsuru kullanılarak ikna edilmesi sürecidir. Bu süreçte ikna edilmek istenen kitlelere telkin edilen mesajlara uyulmadığı takdirde başlarına gelebilecek olumsuzluklar gösterilmektedir. Böylece kitlelerin korku duygusu ön plana çıkararak istenilen yönde hareket etmeleri sağlanabilmektedir.

Korku çekiciliği kavramı iletişim alanında ilk olarak propaganda disiplininde etkili bir şekilde kullanılmıştır. Egemen güçler kendi ideolojilerini kitlelere kabul ettirmek veya iktidarlarının meşruluğunu sağlamak amacıyla korku çekiciliğinden propaganda faaliyetlerinde yararlanmıştır (Çakı, 2018: 87). Daha sonra pazarlama faaliyetlerinde de korku çekiciliğinden yararlanılmaya başlanmıştır. Özellikle rekabetin yoğun olarak yaşandığı günümüzde tüketicilerin karar alma süreçlerinde etki oluşturabilmek için reklam kampanyalarında korku çekiciliğinin önemi daha da artmıştır. Buna karşı reklam kampanyasında korku çekiciliğinin planlı bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Korku düzeyinin yüksek oranda verildiği reklam kampanyasında, tüketici ürün veya hizmete karşı olumsuz bir algı içerisine girebilmekte ve ona karşı savunma mekanizması geliştirebilmektedir (Siu, 2010:580).

2. Korku Çekiciliğinin Kamu Spotu Reklamlarında Kullanılması

Reklam, belirli bir ürün veya hizmetin belirli bir ücret karşılığında kitlelere pazarlanması amacıyla yürütülen ikna odaklı iletişim tekniğidir. Reklamda temel amaç ürün ve hizmeti tüketiciye sattırabilmektedir. Nitekim reklamın başarılı olabilmesi için reklam verenin ürün ve hizmetinin satılmış olması gerekmektedir (Kocabaş ve Elden, 2008:16). Buna karşın kamu spotu reklamlarında belirli bir ürün veya hizmetin satılmasından ziyade, toplumun menfaatini ilgilendirin konularda kitlelerin istenilen yönde ikna edilmesi amaçlanmaktadır. Kamu spotu reklamları, resmi, özel veya sivil toplum kuruluşları tarafından da hazırlanabilmektedir. Hazırlanan kamu spotlarında genellikle kitlelerin istenilmeyen belirli alışkanlıkları yapmamaları yönünde ikna edilmesi planlanmaktadır. Örneğin, sigara karşıtı kamu spotlarında insanların sigarayı bırakmaları, trafik kazalarına karşı kamu spotlarında da trafik kurallarına aykırı davranışlardan uzak durulması amaçlanmaktadır. Kamu spotu reklamlarında kitleleri belirli bir konuda ikna edebilmek amacıyla korku çekiciliği kavramından etkin bir şekilde yararlanabilmektedir. Günümüzde sigara paketleri üzerinde yer alan "sigara öldürür" yazılı kodları korku çekiciliğinin kullanıldığı en basit kamu spotu örneklerinden birisini oluşturmaktadır (Janssens ve Pelsmacker, 2007: 173).

Kamu spotlarında temel amaç insanların toplumun yararına olacak eylemlere yönelmelerini sağlamaktır. Bu amaçla kamu spotlarında kullanılan korku çekiciliğinde toplumun genelinin zararına olan eylemlerin önlenmesi amaçlanmaktadır (Arpa, 2018: 108).

3. Metodoloji

3. 1. Çalışmanın Amacı

Trafik kazalarını önlemek amacıyla hazırlanan kamu spotu reklamlarında korku çekiciliğinin nasıl ve ne yönde kullanıldığını ortaya koymak çalışmanın temel amacını meydana getirmektedir.

3. 2. Çalışmanın Önemi

Çalışma, trafik kazalarının önlenmesinde duygusal çekicilikler içerisinde yer alan korku çekiciliğinin rolünü açıklamaları bakımından önem taşımaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Dünya genelinde trafik kazalarına karşı hazırlanan tüm kamu spotu reklamları çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın çalışma kapsamında tüm kamu spotu reklamlarına ulaşmanın güçlüğünden dolayı çalışmada örneklem kullanılmıştır. Bu amaçla son yıllarda en çok dikkat çeken ve adından sıkça söz ettiren Brezilya'nın en büyük taşımacılık şirketlerinden biri olan Ecovia'nın "trafik güvenliği" konu alan kamu spotları özelinde trafik güvenliğini konu alan kamu spotu reklamları korku çekiciliği bağlamında incelenmiştir.

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada yalnızca Ecovia'nın beş kamu spotu reklamının incelenmesi ve elde edilen bulgular çerçevesinde genellemelerde bulunulmasının çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Diğer yandan çalışmada yalnızca Barthes'ın göstergebilim kavramları üzerinden analiz yapılması da çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığını meydana getirmektedir.

3. 5. Çalışmanın Sorusu

Çalışma kapsamında "Trafik kazalarını konu alan kamu spotu reklamlarında korku çekiciliği bağlamında hangi unsurlar ön plana çıkarılmaktadır?" sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

3. 6. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında Ecovia'nın kamu spotu reklamları Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın düzanlam ve yananlam kavramları üzerinden ele alınmıştır.

Göstergebilim, göstergeler üzerinden inşa edilen anlamları inceleyen bir bilim dalıdır. Göstergebilim alanında çalışmalarda bulunan en önemli uzmanlardan birisi Roland Barthes'dır. Barthes, göstergebilimin düzanlam ve yananlam temelinde şekillendiğini ileri sürmektedir (Barthes, 2016: 85). Barthes'ın göstergebilime kazandırdığı düzanlam ve yananlam kavramları göstergebilimin daha geniş alanlara yayılmasını sağlamış ve göstergebilimin sosyal bilimler alanında önemli bir araştırma yöntemi haline gelmesine yol açmıştır (Yaylagül, 2017: 122).

Düzanlam, bir göstergenin herkes tarafından kabul edilen nesnel, değişmeyen anlamını içermektedir. Yananlam ise, kültürden kültüre değişebilen, öznel anlamları içermektedir (Rifat, 2013: 233). Örneğin, beyaz bir bayrak ele alındığında, düzanlamda sıradan bir bez parçasını içermekte iken, kültür içerisinde, teslimiyeti, masumiyeti veya temizliği temsil edebilmektedir.

4. Analiz

Çalışmanın bu bölümünde Ecovia'nın beş kamu spotu reklamı (Hız, Mesaj, Dikkat, Güven, Alkol) göstergebilimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

4.1. "Hız" Konulu Kamu Spotu Reklamı

"Hız" konulu kamu spotu reklamı düzanlam açısından incelendiğinde, genç bir kızın çenesinin altına bir yumruğun vurduğu görülmektedir. Reklamda "Şiddeti durdur, hız yapma" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 1: "Hız" Konulu Kamu Spotu Reklamı

(Kaynak: Trend Hunter, 2018)

Kamu spotunda yananlam boyutunda, aşırı hızlı araç kullanmanın trafik kazasına yol açacağına vurgu yapılmaktadır. Nitekim trafik kazaları ile ilgili yapılan istatistiklerde meydana gelen trafik kazalarının önemli bir kısmının aşırı hızdan kaynaklandığı görülmektedir. Şiddeti durdur yazılı kodunda, aşırı hız ile şiddet arasında bağlantı kurulması amaçlanmıştır.

4.2. "Mesaj" Konulu Kamu Spotu Reklamı

"Mesaj" konulu kamu spotu reklamı düzanlam açısından incelendiğinde, orta yaşlarda bir adamın çenesinin altına bir yumruğun vurulduğu görülmektedir. Reklamda "Şiddeti durdur, mesaj yazarken araç kullanma" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 2: "Mesaj" Konulu Kamu Spotu Reklamı

(Kaynak: Trend Hunter, 2018)

Kamu spotu yananlam açısından incelendiğinde, sürücülerin araç kullanırken mesaj yazmamaları istenmektedir. Nitekim son yıllarda meydana gelen trafik kazalarında araç kullanırken cep telefonunda mesaj yazmanın önemli bir rolü olduğu ortaya çıkmaktadır. Şiddeti durdur yazılı kodunda, araç kullanırken mesaj yazma ile şiddet arasında bağlantı kurulması amaçlanmıştır.

4.3. "Dikkat" Konulu Kamu Spotu Reklamı

"Dikkat" konulu kamu spotu reklamı düzanlam açısından incelendiğinde, bir yumruğun siyah bir gence vurduğu görülmektedir. Reklamda "Şiddeti durdur, dikkatli solla" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 3: "Dikkat" Konulu Kamu Spotu Reklamı

(Kaynak: Trend Hunter, 2018)

Kamu spotu yananlamda incelendiğinde, sürücülerin araç sollarken dikkatli olmaları gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Nitekim karşıdan gelen araçlara dikkat edilmediği takdirde kazaların oluşabileceği anlatılmaktadır. Şiddeti durdur yazılı kodunda, araç sollama ile şiddet arasında bağlantı kurulması amaçlanmıştır.

4. 4. "Güven" Konulu Kamu Spotu Reklamı

"Güven" konulu kamu spotu reklamı düzenlam açısından incelendiğinde, bir kadının çenesinin altına bir yumruğun vurulduğu görülmektedir. Reklamda "Şiddeti durdur, dikkatli sür" yazılı kod yer almaktadır.

Resim 4: "Güven" Konulu Kamu Spotu Reklamı

(Kaynak: Trend Hunter, 2018)

Kamu spotu yananlamda incelendiğinde, sürücülerin trafik kurallarına uyararak araç kullanmaları gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Nitekim sürücü kaynaklı küçük dikkatsizliklerin telafi edilmez kazalara yol açtığı görülmektedir. Şiddeti durdur yazılı kodunda, araç sollama ile şiddet arasında bağlantı kurulması amaçlanmıştır.

4. 5. "Alkol" Konulu Kamu Spotu Reklamı

"Alkol" konulu kamu spotu reklamı düzenlam boyutunda incelendiğinde, genç bir erkeğin çenesinin altına bir yumruğun vurulduğu görülmektedir. Reklamda "Şiddeti durdur, içkili araç kullanma" yazılı kodu yer almaktadır.

Resim 5: "Alkol" Konulu Kamu Spotu Reklamı

(Kaynak: Trend Hunter, 2018)

Kamu spotu yananlamda incelendiğinde, sürücülerin araç kullanırken alkollü olmamaları gerektiğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Nitekim trafik polisleri tarafından yapılan tüm alkol kontrollerine karşın alkollü araç kullanımından kaynaklı trafik kazaları

sıklıkla yaşanmaktadır. Şiddeti durdur yazılı kodunda, içkili araç kullanma ile şiddet arasında bağlantı kurulması amaçlanmıştır.

Sonuç

Çalışma kapsamında incelenen kamu spotu reklamlarının tümünde trafik kazalarının şiddete benzetildiği görülmüştür. Kamu spotlarındaki görsel ve yazılı kodlarda, trafik kazalarına karşı gerekli önlemlerin alınmasının şiddeti de ortadan kaldıracığına vurgu yapılmaktadır. "Şiddeti durdur" şeklindeki yazılı kod tüm kamu spotu reklamlarında ortak slogan olarak kullanılmıştır. Buna karşın her kamu spotunda yazılı kodlar üzerinden farklı mesajların kitlelere iletiildiği görülmektedir. Örneğin, bir kamu spotunda "içkili araç kullanma" diğer bir kamu spotunda da "dikkatli araç solla" şeklinde kamu spotu bulunmaktadır. Kamu spotlarında farklı yaş ve etnik yapıdaki erkek ve kadın fotoğraflarının kullanıldığı görülmektedir. Böylece kamu spotu reklamlarının her yaştan ve milletten sürücüye yönelik hazırlandığı vurgusu yapılmaktadır. Diğer yandan sürücülere yumruk atan ellerin ve ellerin üzerinde resmedilen araç görsellerinin her kamu spotunda farklılaştığı ortaya çıkmaktadır.

Kamu spotlarında trafik kazalarını azaltmak için alınan önlemler farklı bir anlatım üzerinden kitlelere ulaştırılmaktadır. Nitekim kamu spotunda ilk olarak kitlelerin dikkatinin çekilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Kamu spotlarındaki görsel kodlarda trafik kazalarının kimi zaman ölümcül bir yumruk gibi insan hayatını olumsuz yönde etkileyebileceğini aktarılmaktadır. Aynı zamanda yumruğun atıldığı sürücünün büyük bir acı içerisinde olduğu gösterilmektedir.

Çalışmada trafik kazalarını konu alan kamu spotu reklamlarında sürücülerin trafik kurallarına uyması ve trafik kazalarına yol açabilecek tehlikeli alışkanlıklardan uzak durmasına yönelik mesajlarını nasıl ve ne yönde kullandıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili alanda sınırlı çalışmanın yapılmış olması çalışmayı önemli kılmaktadır. Buna karşın çalışma trafik kazalarını konu alan kamu spotu reklamlarının sürücüler üzerinde ne gibi bir etki meydana getirdiğini ortaya koyamamaktadır. Bu açıdan gelecek çalışmaların trafik kazalarını konu alan kamu spotu reklamlarının sürücüler üzerindeki etkisini ölçen saha çalışmalarına yönelmesi alana katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Arpa, Murat (2018). İş Güvenliğini Konu Alan Kamu Spotu Reklamlarında Korku Çekiciliği Kavramının Kullanılması, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 105-115.

Barthes, Roland (2016). Göstergibilimsel Serüven. Çev., Mehmet Rifat-Sema Rifat. 8.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çakı, Caner (2018). Weimar Cumhuriyeti'nde Bolşevizm'in Korku Çekiciliği Bağlamında Alman Propaganda Posterlerinde Kullanımı. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 5(16), 83-101.

Gülada, Mehmet Ozan (2018). Korku Çekiciliği Kavramının Trafik Kazalarını Konu Alan Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 131-143.

Janssens, W., & De Pelsmacker, P. (2007). Fear Appeal in Traffic Safety Advertising: The Moderating Role of Medium Context, Trait Anxiety, and Differences Between Drivers and Non-Drivers. Psychologica Belgica, 47(3), 173-193

Kocabaş , F. ve Elden, M. (2008). Reklamcılık, Kavramlar, Kararlar, Kurumlar, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Rifat, Mehmet (2013). Açıklamalı Göstergibilim Sözlüğü: Kavramlar, Yöntemler, Kuramcılar, Okullar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Roskos-Ewoldsen, D. R., Yu, J. H., & Rhodes, N. (2004). Fear Appeal Messages Affect Accessibility of Attitudes Toward The Threat and Adaptive Behaviors. Communication Monographs, 71(1), 49-69

Siu, W. (2010). Fear Appeals and Public Service Advertising: Applications to Influenza in Hong Kong. Health Communication, 25(6-7), 580.

Tanyeri Mazıcı, Emel ve Çakı, Caner (2018). Adolf Hitler'in Korku Çekiciliği Bağlamında Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı. Erciyes İletişim Dergisi. 5 (3). 290-306.

Trend Hunter (2018). Ecovia Trafik Kazalarını Konu Alan Kamu Spotu Reklamları, <https://www.trendhunter.com/trends/ecovia-dont-text-and-drive> Erişim Tarihi: 13.10.2018.

Yaylagül, Levent (2017). Kitle İletişim Kuramları. Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar. 8. Baskı. Ankara: Dipnot Yayınları.

NAZİ PROPAGANDASINDA GENERAL ERWIN ROMMEL'İN KÜLT KİŞİLİK OLARAK İNŞASI: "UNSER ROMMEL" PROPAGANDA MÜZİĞİ ÜZERİNE İNCELEME

Caner ÇAKI

Arş. Gör. İnönü Üniversitesi, caner.caki@inonu.edu.tr

Mehmet Ozan GÜLADA

Öğr. Gör. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, mehmet.gulada@ozal.edu.tr

Özet

2. Dünya Savaşı'nda Nazi propagandası Erich von Manstein, Heinz Guderian, Albert Kesselring gibi Alman generallerini savaşın kült kahramanları olarak yansıtmıştır. Özellikle Kuzey Afrika Cephesi'nde İngiltere'ye karşı önemli başarılar elde eden General Erwin Rommel, Nazi propagandasının Wehrmacht (Alman Ordusu) içerisinde kült kişilik olarak inşa ettiği generallerin başında gelmiştir. Naziler, Rommel'i Alman halkı gözünde kahraman olarak inşa ederken, pek çok farklı propaganda aracından yararlanmıştır. Bunlar içerisinde en etkili olanlardan biri Rommel için hazırlanan "Unser Rommel/Bizim Rommel'imiz" isimli propaganda marşıdır. Bu çalışmada Nazi Almanyası'nda Rommel için hazırlanan "Unser Rommel" isimli propaganda marşının sözleri, kült kişilik inşasındaki rolü bağlamında nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi içerisinde incelenecektir. Bu amaçla marşın sözleri İsviçreli Dil Bilimci Ferdinand de Saussure'ün gösteren ve gösterilen kavramları bağlamında ele alınacaktır. Elde edilen bulgularda, Rommel liderliğinde, Alman askerlerinin daha kararlı bir şekilde Müttefiklere karşı mücadele ettikleri vurgulandığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kült Kişilik, Propaganda, Marş, Nazi Almanyası, Göstergebilim

THE BUILDING OF GENERAL ERWIN ROMMEL'S CULT PERSONALITY IN THE NAZI PROPAGANDA AN EXAMINATION ON "UNSER ROMMEL" PROPAGANDA MUSIC

Abstract

In World War II, Nazi propaganda reflected German generals, such as Erich von Manstein, Heinz Guderian, Albert Kesselring, as the cult heroes of the war. General Erwin Rommel, who achieved great successes especially against England in the North African Front, was one of the generals that Nazi propaganda built as a cult person in the Wehrmacht (German Army). The Nazis used Rommel as a hero in the eyes of the German people and benefited from many different propaganda tools. One of the most effective of these was "Unser Rommel / Our Rommel", prepared for Rommel. In this study, the words of the propaganda march called as "Unser Rommel" prepared for Rommel in Nazi Germany were examined in the semiotic analysis method within qualitative research methods. For this purpose, the words of the march were discussed in the context of semiotics concepts of the Swiss Linguist Ferdinand de Saussure. According to findings obtained, it was found that that under the leadership of Rommel, German soldiers fought more strongly against the Allies was emphasized in the march.

Keywords: Cult Personality, Propaganda, March, Nazi Germany, Semiotics

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası'nda kitlelerin harekete geçirilmesinde bir takım efsaneler oluşturulmuş ve Alman halkının savaşın kazanılmasına olan inançlarının arttırılması amaçlanmıştır. Bu süreçte Nazi Almanyası'nda savaşta başarı gösteren Alman komutanlar Nazi propagandası tarafından kitleler nezdinde kült kişilik olarak inşa edilmişti. Böylece yenilmez algısı oluşturulan komutanlar sayesinde Almanların hiç bir savaşı kaybetmeyeceği düşüncesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Nazi propagandası tarafından kült kişilik olarak en fazla Alman kamuoyuna sunulan komutanlardan biri Erwin Rommel olmuştu. Bu amaçla Rommel'in kült kişiliğini güçlendirmek amacıyla "Unser Rommel" adlı bir marş bile bestelenmiştir. Çalışmada propaganda marşında Rommel'in kült kişilik olarak nasıl ve ne yönde inşa edildiği göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda göstergebilimsel analiz yönteminin kullanılarak Nazi Almanyası dönemindeki propaganda faaliyetlerinin incelendiği alanda önemli çalışmalara rastlanılmaktadır. Bunlar içerisinde; Çakı (2018a), "Nazi Almanyası Etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme" adlı çalışmada Nazi Almanyası'nın desteğinde kurulan İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'ndeki propaganda posterlerinin dost ve düşman inşasında ne yönde kullanıldığını incelemiştir. Çakı (2018b), "Mitinglerin Propagandadaki Rolü: Nürnberg Mitingleri'ne Ait Fotoğrafların Göstergebilimsel Analizi" adlı çalışmada, Nazi Almanyası döneminde mitinglerin propaganda amaçlı kullanımlarını Nürnberg Mitingleri özelinde ele almıştır. Çakı vd. (2018), "Horst-Wessel Propaganda Marşı Üzerinden Nazizm İdeolojisinin İnşası" adlı çalışmada Nazizm ideolojisinin propaganda marşları üzerinden nasıl inşa edildiğini Nazi Almanyası'nda de facto milli marş olarak kullanılan *Horst Wessel* marşı üzerinden analiz etmiştir. Çakı ve Gülada (2018), "Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası" adlı çalışmada Nazi Almanyası'nın işgali altında bulunan Vichy Fransası'ndaki propaganda faaliyetlerini işgal propagandasında bağlamında incelemiştir.

Kült kişilik alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde yalnızca Çakı'nın (2018c) "Komünizm İdeolojisinde Kült Lider Olgusu: 'Berlin'in Düşüşü' Propaganda Filmi'nin Alımlama Analizi" adlı çalışması bulunmaktadır. Çalışmada Çakı, Sovyet Sineması'nda Sovyet Devlet Başkanı Joseph Stalin'in kült lider olarak nasıl inşa edildiğini incelemiştir. Çalışma sonucunda, Stalin'in Sovyet halkını Nazilerden kurtaran kahraman olarak gösterildiği ortaya çıkarılmıştır.

Kapsamlı literatür taraması yapıldığında, alanda kült kişiliğin inşasında müziğin propaganda amaçlı kullanımı ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu açıdan çalışmanın konusu bakımından alanda önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

1. İkinci Dünya Savaşı'nda Kuzey Afrika Cephesi'ne Genel Bakış

İkinci Dünya Savaşı başladığında, Nazi Almanyası'nın Afrika'da herhangi bir toprağı bulunmamaktaydı. Buna karşın Libya, Eritre ve Somali İtalya'nın Afrika kıtasındaki nüfuz bölgelerini meydana getirmekteydi. İtalya, 10 Haziran 1940 tarihinde Nazi Almanyası'nın yanında İkinci Dünya Savaşı'na katılmıştı. İtalyan Devlet Başkanı Benito Mussolini, General Rodolfo Graziani'ye İtalyan ordusunun Libya üzerinden Mısır'ı işgal etmesi emrini vermişti. İtalyan Ordusu'nun saldırıları İngiliz Ordusu tarafından başarılı bir şekilde durdurulmuştu. İlerleyen süreçte İngiliz Ordusu, İtalyan birliklerine yönelik karşı saldırıya geçmiş ve İtalyan Ordusu'na karşı önemli başarılar elde etmişti (Keegan, 2016: 339).

Alman Devlet Başkanı Adolf Hitler, müttefiki İtalya'yı Kuzey Afrika'da düştüğü zor durumdan kurtarabilmek için Alman Afrika Kolordusu adında bir ordu meydana getirmişti. Kolordunun komutanlığına da 1940 yılında Fransa'nın işgali sırasında göstermiş olduğu üstün başarılarından dolayı General Erwin Rommel getirilmişti. 12 Şubat 1941'de Rommel, Kuzey Afrika'ya gelerek Kolordunun başına geçmişti (Mazower, 2014: 484). Rommel vakit kaybetmeden, İtalyanların İngilizler tarafından ele geçirilen bölgelerine saldırılar düzenlemişti. Rommel'in ani saldırıları neticesinde Kolordu, İngiliz Ordusu'na karşı büyük kayıplar verdimişti. 15 Mayıs 1941 tarihinde İngiliz Ordusu, Rommel'in Kolordusu'na karşı Brevity Harekâtı adıyla genel bir saldırıya geçmişti. Rommel, İngilizlerin karşı saldırısını başarılı bir şekilde durdurmayı başarmıştı. İngiliz Ordusu'nun sonraki süreçte gerçekleştirdiği saldırılar da başarılı olamamıştı. Rommel, kazanmış olduğu zaferlerden sonra 1942 yılının Ocak ayından

itibaren Alman Ordusu'nun İngiliz Ordusu'na karşı saldırıya geçmesini emretmişti. Rommel'in ani saldırıları ve savaşın başındaki güçlü istihbarat ağı İngilizlerin, Alman Ordusu'na karşı ağır yenilgiler almasına yol açmaktaydı. Bu süreçte, Rommel'in en büyük başarısı İngiliz Ordusu'na karşı Tobruk'ta kazanmış olduğu zaferdi (Gilbert, 2011: 851). Rommel'in saldırısı sonucunda, 21 Haziran 1942'de Tobruk şehrindeki 35.000 İngiliz askeri Alman Ordusu'na teslim olmuştu. Rommel'in Tobruk'u ele geçirmesinden sonra İngiliz Ordusu, Mısır'a çekilerek savunma pozisyonuna geçmişti (Hart, 2015: 378).

Rommel'in Kuzey Afrika'da elde ettiği başarılar, Alman Ordusu'nu İngilizlere karşı cesaretlendirmişti. Nihayetinde, 1942 yılının yazında Rommel'in Afrika Kolordusu'nun Mısır'a genel bir taarruz başlatmasına karar verilmişti. Rommel, hazırlıklarını tamamladıktan sonra Alman Ordusu'nun 1 Temmuz 1942 tarihinde Mısır yönünde saldırıya geçmesini emretmişti. Alman Ordusu'nun İngiliz birliklerine karşı ilerleyişi, Kahire'nin 90 km batısındaki El-Alameyn'de durdurulmuştu. Rommel'in El-Alameyn üzerinden gerçekleştirdiği tüm saldırılar İngiliz Ordusu tarafından püskürtülmüştü. Rommel, Alman Ordusu'nun sürekli takviye alan İngiliz Ordusu'na karşı üstün gelme ihtimalinin kalmadığını anladığında, ordusuna geri çekilme emri vermişti. Rommel'in El-Alameyn'den çekilmesinden sonra Alman birlikleri İngilizlere karşı tekrar savunma pozisyona geçmişti (McNab, 2015: 95). Nihayetinde, İngiliz ve Amerikan birliklerinin ortak saldırıları sonucunda 1943 yılında Mihver Kuvvetleri Kuzey Afrika'yı tamamen terk etmek zorunda kalmıştı.

2. Nazi propagandasında Erwin Rommel'in Kült Kişilik Olarak İnşası

Propaganda, kitle iletişim araçları kullanılarak belirli bir amaç doğrultusunda kitlelerin ikna edilmesini amaçlayan bir iletişim türüdür (Çakı, 2018d: 16). Nazi Almanyası, kurulduğu ilk günden itibaren propaganda disiplinine büyük önem vermişti. Nitekim Hitler, 1933 yılında Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'nı kurmuş, bakanlığın başına da partisinin önde gelen propaganda uzmanlarından Dr. Joseph Goebbels'i getirmişti. Goebbels, Nazi propagandasının Almanya'nın tamamında etkisini hissettirebilmesi için titizlikle çalışmaktaydı (Akarcalı, 2003: 90). Bu süreçte Hitler'in ülke içerisinde otoritesini arttırabilmek için, kitle iletişim araçları yardımıyla Hitler'i Alman halkı nezdinde kült lider olarak inşa etmeyi planlamaktaydı. Ayrıca Nazi partisinin önde gelen üyeleri ve Wehrmacht (Alman Ordusu'na Nazi Almanyası döneminde verilen isim) mensuplarını da kült kişilikler olarak lanse etmekteydi. Bu kişilerden en bilinenlerden biri General Erwin Rommel olmuştur (Macksey, 2012: 116).

Goebbels, Rommel'in başarılarını Alman ordularının vücut bulmuş hali olarak kitlelere yansıtmak istiyordu. Bu amaçla, Propaganda Bakanlığı'ndan Alfred Ingemar Berndt, Rommel'in ekibinde görevlendirilmişti. Berndt, Rommel, Propaganda Bakanlığı ve Führer Genel Merkezi arasında koordinasyonlu olarak hareket etmişti. Berndt, aynı zamanda Rommel'in fotoğraf çekimlerini yönetti ve savaşları açıklayan radyo gönderilerini düzenlemişti. Goebbels, Rommel'in Kuzey Afrika Cephesi'nde elde ettiği başarıları üzerinden kamuoyunda Alman Ordusu'na yönelik "yenilmez" algısı oluşturmayı amaçlamaktaydı. Rommel idealize edilmiş bir Alman askerini temsil etmekteydi (Butler, 2015: 275). Goebbels, Rommel'i Alman halkı gözünde kült kişilik olarak inşa ettikten sonra, bu imajın yıkılmaması içinde büyük özen göstermişti. Örneğin, 1943 yılının Mayıs ayında Almanya'nın Kuzey Afrika'daki yenilgisi kesinleşince, Rommel'in sağlık nedenlerinden dolayı Kuzey Afrika'daki görevinden ayrıldığı belirtilmişti. Böylece kamuoyunda Rommel'e yönelik başarısız algısının oluşması önlenmeye çalışılmıştır. Goebbels, Rommel'in kült kişiliğinden Alman toplumunu etkilemenin yanında, Müttefik Devletleri'nin moralini bozmak içinde yararlanmaktaydı. Bu amaçla Rommel, 1944'de Müttefik Devletleri'nin Fransa üzerinden gerçekleşmesi beklenen büyük taarruzlarına karşı hazırlanan Atlantik Duvarı'nı teftiş için görevlendirilmişti. Rommel'in teftişi sırasında Nazi propagandası çok sayıda fotoğraf çekerek, Alman kamuoyu ile paylaşmaktaydı. Böylece Rommel'in kültü ile kitleler nezdinde duvarın aşılabilir bir yer olduğu vurgusu yapılması amaçlanmıştı (Battistelli, 2012: 59-60).

Rommel, 17 Temmuz 1944'te Müttefiklerin hava akınları sırasında ağır bir şekilde yaralanmıştı. Nazi propagandası, Alman halkının moralinin bozulmasından çekinerek bu

durumu saklamaya bile çalışmıştı. Kısa bir süre sonra, 20 Temmuz 1944 tarihinde Hitler'e karşı suikast girişiminde bulunulmuştu. Suikast planında Rommel'in de adı geçmişti (Eberle ve Uhl, 2017: 267). Nihayetinde Naziler tarafından Rommel suçlu bulunmuş ve öldürülmesine karar verilmişti. Nazi propagandası, Rommel gibi bir Nazi kült kişiliğinin vatana ihanet suçuyla mahkemelerin karşısında yargılanmasına izin vermemişti. Bunun yerine Rommel'in intihar etmesi istenmişti. Rommel'in intiharı Alman kamuoyundan saklandı. Rommel'in cenaze merasimi devlet töreni ile gerçekleştirildi (Kershaw, 2009: 717). Böylece Rommel'in Alman toplumu nezdindeki olumlu imajının zarar görmesine izin verilmedi.

3. Metodoloji

3. 1. Çalışmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı Erwin Rommel özelinde kült kişilik inşasında, propaganda marşlarının rolünü ortaya koymaktır. Marş üzerinden kült kişiliği inşa etmek amacıyla hangi konu ve ifadelerden yararlandığı çalışma kapsamında ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

3. 2. Çalışmanın Önemi

Çalışma;

- Kült kişilik inşasında marşların rolünü ortaya koyması,
- Nazi Almanyası dönemi propaganda faaliyetlerine ışık tutması,
- Alanda özgün olması gibi nedenlerden dolayı önem taşımaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'nda görev yapmış ve Nazi propagandası tarafından kült kişilik olarak inşa edilen tüm kişiler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın tüm evrene ulaşmada yaşanan güçlükten dolayı çalışmada örneklem kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda "Çöl Tilkisi" olarak adlandırılan, Nazi propagandası tarafından Alman halkı gözünde efsane haline getirilen General Erwin Rommel çalışmanın örnekleme olarak belirlenmiştir.

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada kült kişilik propagandasının yalnızca bir propaganda marşı üzerinden ele alınması ve elde edilen bulgular kapsamında genellemelerde bulunulması çalışmanın temel sınırlılığını meydana getirmektedir. Diğer yandan göstergebilimsel analizde farklı uzmanların göstergebilim analizlerinden yararlanılmadan marşın yalnızca Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden incelenmesi çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığını oluşturmaktadır.

3. 5. Çalışmanın Soruları

Çalışma kapsamında "Nazi Almanyası'nda propaganda amaçlı kullanılan 'Unser Rommel' adlı marş üzerinden General Erwin Rommel nasıl ve ne yönde kült kişilik olarak inşa edilmiştir?" sorusuna yanıt aranmıştır.

3. 6. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. "Unser Rommel" adlı propaganda marşı İsviçreli Dil Bilimci Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden analiz edilmiştir.

Göstergebilim, göstergelerin anlamlandırma sürecinde nasıl ve ne yönde kullanıldıklarını inceleyen bir bilim dalıdır. Göstergebilimin bir bilim olarak ortaya çıkmasında dil bilimciler Charles Sanders Peirce ve Ferdinand de Saussure öncülük etmiştir. Saussure, göstergebilimsel analizde kültürün önemini üzerinde durmaktadır (De Saussure, 2014: 63). Nitekim Saussure göstergelerin anlamlandırılmasının, kültür içerisinde alınan ortak bir karar sonucu meydana geldiğini belirtmektedir. Saussure, göstergebilime kazandırdığı Göstergeler Modeli'nde gösteren ve gösterilen olmak üzere iki kavram üzerine vurgu yapmaktadır. Gösteren, bir kavramının herkes tarafından kabul gören anlamını ifade etmektedir (Kalkan Kocabay, 2008: 16). Gösterilen ise, kültürden kültüre farklılaşan, göstergenin öznel anlamı olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle göstergenin doğrudan algılanamayan anlamını içermektedir (Rifat, 2013: 107). Örneğin, bir at nalı gösteren boyutta bir atın ayaklarının korumak için kullanılan demir parçasıyken, gösterilen boyutunda kullanıldığı bağlama göre şans metaforu olarak anlamlandırılabilir.

Çalışma kapsamında "Unser Rommel" adlı propaganda marşının sözleri kült kişilik inşası bağlamında gösteren ve gösterilen açısından ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4. "Unser Rommel" Propaganda Marşı'nın Göstergibilimsel Analizi

"Unser Rommel" Propaganda Marşı'nın Sözleri

Wir sind das deutsche Afrikakorps

(Biz Alman Afrika Birlikleriyiz)

Des Führers verwegene Truppe

(Führer'in cesur birlikleriyiz)

Wir stürmen wie die Teufel hervor

(Kartallar gibi hızlı hareket ederiz)

Versalzen dem Tommy die Suppe

(Tommy'nin çorbasını başına geçiriyoruz)

Wir fürchten nicht Hitze und Wüstensand

(Ne çölden ne kumdan korkarız)

Wir trotzen dem Durst und dem Sonnenbrand

(Susuzluğa ve güneşe karşı direniriz)

Marschieren beim Takt unserer Trommel

(Davulumuzun sesiyle ilerliyoruz)

Vorwärts, vorwärts, Vorwärts mit unserem Rommel!

(İleriye, ileriye, Rommel'imiz ile ileriye)

Die Briten fürchten uns wie die Pest

(İngilizler bizden veba gibi korkuyorlar)

Sie sitzen auf glühenden Kohlen

(Diken üstünde oturuyorlar)

Wir rächen Deutsch-Ost und rächen Südwest

(Biz Alman Doğu ve Batı Afrikası'nın öcünü alıyoruz)

Das einst sie uns feige gestohlen

(Bizden çalınanların)

Sind Churchill und Roosevelt auch Wut entbrannt

(Churchill ve Roosevelt de büyük bir öfke içerisinde)

Wir werfen die Feinde in jedem Land

(Her yerde düşmanın hakkından geliyoruz)

Es schlägt Generalmarsch die Trommel

(Davullar general marşını çalıyor)

Vorwärts, vorwärts, Vorwärts mit unserem Rommel!

(İleriye, ileriye, Rommel'imiz ile ileriye)

Mit uns im Kampf und im Siege vereint

(Bizim savaşımıza ve zaferimize ortak olan)

Marschieren Italiens Scharen

(İtalyan lejyonları bizimle ilerliyor)

Bis einst die Sonne des Friedens uns scheint

(Barış güneşinin doğmasına kadar)

Und wieder gen Deutschland wir fahren.

(Ve Almanya'ya döndüğümüz güne kadar)

Doch wenn mich die feindliche Kugel fand

(Düşman kurşunu bana isabet ederse)

So lasset mich ruhen im Wüstensand

(Beni çölün kumunda huzur içinde bırakın)

Und rühret noch einmal die Trommel

(Ve bir kez daha davullar çalmaya başlasın)

Vorwärts, vorwärts, Vorwärts mit unserem Rommel!
(İleriye, ileriye, Rommel'imiz ile ileriye)

(**Kaynak:** <http://ingeb.org/Lieder/wirsinda.html>, Erişim Tarihi: 02.07.2018)

Marşın ilk kıtasından doğrudan *Führer* ifadesi ile Alman Devlet Başkanı Adolf Hitler'e atıfta bulunmaktadır. Gösterilen boyutta Hitler'in Nazilerin kazandığı tüm zaferlerin mimarı olduğu aktarılmaktadır. Kartal metaforu, gösterilen boyutta Almanya'nın simgesi olan kartalı ifade etmektedir. "Kartallar gibi hızlı hareket ederiz" şeklindeki sözel kod ile gösterilen boyutta Alman askerlerinin çevik ve hızlı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Tommy'den kastedilen, Kuzey Afrika'da savaşan İngiliz askerleridir. "Tommy'nin çorbasını başına geçireceğiz" sözel kodları, gösterilen açıdan İngiliz askerlerinin Naziler tarafından mağlup edileceği mesajını vermektedir. "Ne çölden ne kumdan korkarız" ve "Susuzluğa ve güneşe karşı direniriz" ve ardından "İleriye, ileriye, Rommel'imiz ile ileriye" şeklindeki sözel kodları ile gösterilen açıdan Alman askerlerinin Rommel ile birlikte güç bulduğu ve onun komutasında her türlü zaferi kazanacakları algısı oluşturulmaktadır.

Marşın ikinci kıtasında "İngilizler bizden veba gibi korkuyorlar" şeklindeki sözel kod ile gösterilen açıdan, Alman askerlerinin başta Tobruk olmak üzere Kuzey Afrika'da elde ettiği başarıları ve İngiliz askerlerinin Mısır hattında Kuzey Afrika'daki geri çekilmesine atıfta bulunmaktadır. "Biz Alman Doğu ve Batı Afrikası'nın öcünü alıyoruz" ve "Bizden çalınanların" sözel kodları ile gösterilen açıdan Alman askerlerinin kaybettikleri toprakları geri almaya başladığı aktarılmaktadır. "Churchill ve Roosevelt de büyük bir öfke içerisinde" sözel kodu ile gösterilen boyutta Müttefik Devletleri'nin savaşta Alman askerlerine karşı aldığı yenilgilere vurgu yapılmaktadır. Marşın sonunda yine Rommel'in vurgulanması ile, gösterilen açıdan Alman askerlerinin başarıları ile Rommel'in komutanlığı arasında doğrudan bir bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır.

Marşın üçüncü kıtasındaki "İtalyan lejyonları bizimle ilerliyor" sözel kodlar ile gösterilen açıdan, Alman askerlerinin Kuzey Afrika'da bulunan İtalyan askerleri ile birlikte Müttefiklere karşı savaştığı vurgulanmaktadır. Böylece marş üzerinden Almanya ve İtalya arasındaki dostluk doğrudan ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır. "Barış güneşinin doğmasına kadar" şeklinde sözel kodlar ile gösterilen boyutta Alman askerlerinin Müttefik Devletleri teslim oluncaya kadar savaşı sürdürecekleri mesajı verilmektedir. Marşın üçüncü kıtasında da Rommel'in ismi tekrarlandığı görülmektedir. Marştaki tüm sözel kodlar bir bütün olarak gösterilen boyutta ele alındığında; Alman askerlerinin Kuzey Afrika Cephesi'nde elde ettiği tüm zaferlerinin Rommel'in komutanlığındaki başarıya yattığına yönelik bir algı oluşturulması sağlanarak, Rommel'in Alman halkı gözünde kült kişilik olarak inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Tablo 1: Göstergeler Modeli Bağlamında "Unser Rommel" Adlı Marşın Analizi

Kıta	Gösterge	Gösteren	Gösterilen
1. Kıta	İnsan	Führer	Nazi Almanya'sının zaferlerinin mimarı
	Hayvan	Kartal	Almanya'nın simgesi
	Kavram	Tommy	İngiliz askerleri
	Eylem	Tommy'nin çorbasını başına geçiriyoruz	Alman askerlerinin İngiliz askerleri mağlup etmesi
2. Kıta	Eylem	İngilizler bizden veba gibi korkuyorlar	Alman askerlerinin Mısır'daki İngiliz askerlerine saldırması
	Eylem	Churchill ve Roosevelt de büyük bir öfke içerisinde	Müttefik Devletleri'nin Kuzey Afrika'da aldığı yenilgiler
3. Kıta	İnsan	İtalyan Lejyonu	Kuzey Afrika Cephesi'ndeki Alman askerlerinin müttefikleri
	Eylem	Barış güneşinin doğmasına kadar	Müttefik Devletleri'nin teslim olması

Genel	Eylem	İleriye, ileriye, Rommel'imiz ile ileriye	Alman askerlerinin Rommel komutasında başarı elde etmesi
-------	-------	---	--

Sonuç

Çalışma kapsamında incelenen "Unser Rommel" propaganda marşında Rommel'in adının yalnızca marşı oluşturan üç kıtanın sonunda geçtiği görülmüştür. Buna karşın gösterilen açıdan marştaki tüm sözler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; marşta Alman askerlerinin Müttefik Devletleri'ne karşı elde ettiği başarıların, Rommel'in sayesinde gerçekleştiğine vurgu yapılmaktadır. Marşta, Müttefik Devletleri'ne karşı Rommel önderliğinde savaşın zaferle sonuçlanıncaya kadar süreceği mesajı verilmektedir. Buna karşın Müttefik Devletleri'nin liderleri ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in Almanların başarıları karşısında öfkeye kapıldıkları bildirilmektedir. Diğer yandan marşta Rommel komutasındaki Alman askerlerinin kazandığı başarılar neticesinde, İngiliz askerlerinin Almanlardan korktukları şeklinde bir algının oluşması için çalışılmaktadır.

Marşta Rommel liderliğinde Alman askerlerinin kartal gibi hızlı ve çevik hareket ettikleri vurgulanmıştır. Rommel'in komutasından Alman askerlerinin her türlü zorluğu aşacağı ve Müttefik Devletleri teslim oluncaya kadar da savaşı sürdürecekleri aktarılmıştır. Marşın en başında Führer vurgusuyla Hitler'in adının geçmesi ile, Nazi propagandası tarafından inşa edilen Hitler kültürünün önüne Rommel'in geçmesi önlenmeye çalışılmıştır. Nitekim marşta Rommel, Kuzey Afrika Cephesi'nde bir efsane olarak gösterilirken, Hitler tüm Almanya'nın kült kişiliği olarak öne çıkarılmıştır. Marşta, Almanlar tarafından kazanılacak mutlak zaferin barış ve huzuru da beraberinde getireceğini belirtmektedir. Ayrıca Almanların müttefiki İtalyan askerlerine de marşta vurgu yapılmış, Rommel liderliğinde kazanılan başarılarla onlara da pay çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında "Unser Rommel" askeri marşı özelinde Nazi Almanyası'ndaki propaganda faaliyetlerinde kült kişilik inşasının marşların üzerinden nasıl oluşturulduğu ortaya çıkarılmıştır. Çalışma alanda özgün olması bakımından önem taşımaktadır. Buna karşın gelecek çalışmaların Sovyetler Birliği veya Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi farklı ülkelerde marşlar yoluyla inşa edilen kült kişilikleri, mevcut çalışmadaki veriler ile karşılaştırılmalı olarak incelemesi alana katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Akarcalı, Sezer (2003). İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda. Ankara: İmaj Yayınevi.

Battistelli, Pier Paolo (2012). Erwin Rommel. The United Kingdom: Bloomsbury Publishing.

Butler, Daniel Allen (2015). Field Marshal: The Life and Death of Erwin Rommel. USA: Casemate.

Çakı, Caner (2018a). Nazi Almanyası Etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 11 (2), 252-272.

Çakı, Caner (2018b). Mitinglerin Propagandadaki Rolü: Nürnberg Mitingleri'ne Ait Fotoğrafların Göstergibilimsel Analizi. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 5(1), 59-79.

Çakı, Caner (2018c). Komünizm İdeolojisinde Kült Lider Olgusu: "Berlin'in Düşüşü" Propaganda Filmi'nin Alımlama Analizi. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi, (9), 94-113.

Çakı, C. (2018d). "Propaganda", M. Karaca ve C. Çakı (ed.), İletişim ve Propaganda, (s.13-44). Konya: Eğitim Yayınevi.

Çakı, Caner, Karaburun Doğan, Derya & Yılmaz, Nurcan (2018). Horst-Wessel Propaganda Marşı Üzerinden Nazizm İdeolojisinin İnşası. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 2018(46), 89-110.

- Çakı, Caner ve Gülada, Mehmet Ozan (2018). Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7 (1), 53-80.
- De Saussure, Ferdinand (2014). Genel Dilbilim Yazıları. (Çev. S. Kılıç). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Eberle, Henrik ve Uhl, Matthias (2017). Hitler Kitabı. Çev: M. Tüzel. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gilbert, Martin (2011). Churchill, Çeviren: Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hart, Basil Liddell (2015). İkinci Dünya Savaşı Tarihi, (Çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Kalkan Kocabay, Hasibe (2008). Tiyatroda Göstergebilim. İstanbul: E Yayınları.
- Keegan, John (2016). İkinci Dünya Savaşı, Çev. Samet Öksüz, İstanbul: Say Yayınları.
- Kershaw, I. (2009). Hitler, 1936-1945: Nemesis. Çev: Zarife Biliz. 2. Cilt, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Macksey, Kenneth John (2012). İkinci Dünya Savaşı'nda Askeri Hatalar. Çev., M. Tanju Akad. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mazower, Mark (2014). Hitler İmparatorluğu, İşgal Avrupa'sından Nazi Yönetimi. Çev: Yavuz Alogan. 2. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- McNab, Chris (2015). Hitler'in Ordusu, Nazi Savaş Makinesinin Tarihi, 1939-1945, (Çev. Okan Doğan). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Rifat, Mehmet (2013). Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü: Kavramlar, Yöntemler, Kuramcılar, Okullar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

LANGUAGE WOUND IN EDUCATION**Hasan ÇİFTÇİ**

Dr. Öğr. Üyesi Harran Üniversitesi hasanciftci@harran.edu.tr

ABSTRACT

Communication is Cooperation, Agreement and sharing. A communication process communication is a system of sending and receiving messages. A spoken word is a post, an image, or a sign. The message is the sender's signal, communication is two-way, it is not possible to communicate. There is a relationship established in communication with the previous one. Communication is carried out by means, it takes place in an environment, communication has an atmosphere. It's a communication initiative. The biggest problem teachers face when communicating is the language that is considered the basis of communication to understand each other. Language is the main reason for students to express themselves in a different language than Turkish. The level of speaking of students who know and do not speak turkish is definitely not the same. The level of communication between the students who understand Turkish and the students who do not know and can not speak is different. The teacher can discuss some things with the students who can communicate with them. However, students who do not understand Turkish can not give any information and can not communicate with them in a healthy way. While the teacher is in positive and constructive communication with other students, communication with students who do not speak turkish is as much as the trust of the man who walks on a rotten board as it is, something bad will happen to him at any time. The word capacity of language students is very low. They can only understand and use certain expressions. Students have difficulty making sentences, have limited ability to understand texts, are reluctant to lecture and find the lessons more pointless. When the level of communication arises: when reading Turkish texts from the book or when the teacher tells the subject in class, the level of communication is immediately manifested. Students who understand the teacher immediately attend the class, say their ideas, take a more active role in the class. They're trying to prove something. He is more social, he makes jokes, he can tell his excitement, his feelings, his thoughts, he can share and most importantly he can understand. Students have the same level of intelligence, but because they know language, one can express themselves, communicate, and others experience a lack of communication. No matter how simple the teacher reduces the issue, the level of understanding is not equal. One of the points that the teacher is complaining about is that children are incapable of understanding, even though they are aware of it, they can't do anything. Children do not understand what is called a healthy learning environment does not occur. Because oral communication is important, the environment does not exist, and children cannot read the messages that the teacher wants to convey correctly, resulting in lack of communication.

Keywords: Meb, School, Teacher, Student, Language, Communication,

EĞİTİMDE DİL YARASI**ÖZET**

İletişim; beraberlik, anlaşma ve paylaşmadır. İletişim bir süreçtir, iletişim mesaj gönderme ve alma sistemidir. Söylenen bir söz bir yazı, bir görüntü veya bir işarettir. Mesaj gönderenin gönderdiği sinyaldir, iletişim geriye gönderilemez, iletişimmemek mümkün değildir. İletişimde öncesiyle birlikte kurulan bir ilişki vardır. İletişim araçlar ile gerçekleştirilir, bir çevrede gerçekleşir, iletişimin bir atmosferi vardır. İletişim amaçlı bir girişimdir. Öğretmenlerin iletişim kurarken karşılaştığı en büyük sorun birbirimizi anlamak için, iletişimin temeli sayılan dildir. Öğrencilerin Türkçeden farklı bir dille konuşmaları, kendilerini ifade edememelerinin en büyük sebebi dildir. Türkçe bilen ve bilmeyen öğrencilerin konuşma düzeyi kesinlikle aynı değildir. Türkçeyi anlayan konuşabilen öğrencilerle, bilmeyen ve konuşamayan öğrencilerle kurmuş olunan iletişim düzeyi farklıdır. Öğretmen iletişim kurulabildiği öğrencilerle bazı şeyler tartışabilmekte onlara bilgiler verebilmektedir. Ama Türkçeyi bilmeyen anlamayan öğrencilere

herhangi bir bilgi verememektedir, onlarla sağlıklı bir iletişim kuramamaktadır. Öğretmen diğer öğrencilerle olumlu ve yapıcı bir iletişim içindeyken, eğitim dili olan Türkçeyi bilmeyen öğrencilerle iletişim çürük bir tahta üzerindeki yürüyen adamın güveni kadardır, her an başına kötü bir şeyler gelecekmış gibidir. Dil bilmeyen öğrencilerin kelime kapasitesi oldukça düşüktür. Sadece belli ifadeleri anlayıp kullanabilmektedirler. Öğrenciler cümle kurmada zorluk çekiyor, metinleri anlama yeteneği sınırlı, derslere karşı isteksiz duruyor ve dersleri daha anlamsız buluyorlar. İletişim düzeyinin meydana çıktığı anlar: Kitaptan Türkçe metinler okunurken veya öğretmen derste konuyu anlatırken iletişim düzeyi hemen kendini gösteriyor. Öğretmeni anlayan öğrenciler hemen derse katılıyor, fikirlerini söylüyor, ders içinde daha aktif rol alıyorlar. Bir şeyler kanıtlamanın, başarmanın çabası içine giriyorlar. Daha sosyal oluyor, espri yapıyor, heyecanını, duygusunu, düşüncesini anlatabiliyor, paylaşabiliyor ve en önemlisi anlayabiliyor. Öğrencilerin aslında zekâ seviyesi aynı fakat dil bilip bilmemelerinden dolayı biri kendini ifade edebiliyor, iletişime geçebiliyor, diğeri bunun aksine bir iletişimsizlik yaşıyor. Öğretmen konuyu ne kadar basite indirirse indirgesin anlama seviyesi eşit olmuyor. Öğretmenin yakındığı noktalardan birisi çocuklarda anlama kapasitesinin yetersiz olması, bunun farkında olmasına rağmen hiç bir şey yapamamasıdır. Çocuk ne dendiğini anlamadığı için sağlıklı bir öğrenme ortamı oluşmuyor. Sözlü iletişim önem taşıdığı için ortam oluşmuyor ve çocuklar öğretmenin iletmek istediği mesajları doğru okuyamıyor bu da iletişimsizliğe neden oluyor.

Anahtar kelimeler: MEB, Okul, Öğretmen, Öğrenci, Dil, İletişim,

DEFINITION OF COMMUNICATION

Communication is collaboration, agreement and sharing, communication is a process, communication is a system of sending and receiving messages. A spoken word is a post, an image, or a sign. The message is the sender's signal, communication cannot be sent back, it is not possible to communicate. There is a relationship established in communication with the previous one. (proactive) communication is interactive, communication is carried out by means of means, communication happens in an environment, communication has an atmosphere. It's a communication initiative. (Erdoğan, 2005: 43-62). We define information as the process of generating, transferring and meaning. In this case, many events will be considered communication. For example, based on this definition, we can count the communication of two people to each other, or we can accept the communication of bees to each other where honey is found. In general, two systems are needed for communication to occur. These systems can be two people, two animals, two machines, one man and one animal, one man and one machine (a computer). It is possible to increase the options. Regardless of their qualifications, we can accept the exchange of information between the two systems as 'communication' (Dökmen, 2003, 18). Luhmann makes such a determination about the meaning of the concept of communication. communication is not a process of transmission of meaning or information, as it is commonly used in daily language and in many scientific studies. Communication is the 'common' sharing of meanings. The common word here is not what is mentioned; it is the structure of meaning that is considered mutually. Communication processes within the framework of the knowledge and expectations of the parties. In general, communication is assumed to be successful with the realization of the objective of the action. Luhmann believes that this is not enough for successful communication (Gökçe, 2003: 84). Communication in particular, verbal communication, first of all, provides information to reach, as always, very general and inadequate understanding. However, there is no question that the election will be considered as the pioneers that lead to other perceptions and actions. Therefore, in communication, first of all, the selection possibilities are transferred. Ensuring communicative success, in other words, is dependent on other factors, such as the effective transfer of elections to lead to perceived actions. For this reason, in order to qualify the communication process as successful, it is necessary to transfer other things beyond the knowledge in communication. This requires the observation and action of one of the parties in communication to be part of the actions and observations of the other party. In Luhmann's thermology, it seeks to take one's own

perception and action beyond communication as the cornerstone of the other's perception and action. This purpose is explained by Luhmann as follows: 'understanding of communication does not mean that peace is adopted at all times. Communicative 'success' means that the recipient assumes the selective content (information) of communication as the pioneer of his or her own behavior, that is, to associate other choices to the election, and thus to strengthen his or her selectivity. Assuming here as the pioneer of its own behavior can mean: acting in accordance with the directives and likewise perceiving, thinking and processing other processes under the condition that a given information will be hit (Gökçe, 2003: 85).

ORAL COMMUNICATION

Oral transmission is the obligation to exist in the relationship established by the pronunciation of written symbols or words. In interpersonal communication, verbal communication is voice and ear-based communication. The sound waves travel through the air to make sound in the human body (lungs, vocal cords, mouth and tongue, etc.). the ear is divided into three parts: the outer ear, the middle ear, and the inner ear. It is not the communication itself; it is not the communication itself. It is a tool for the establishment and execution of the relationship of words (by giving or receiving orders, by expressing the request seriousness or softly) necessary notification is made for the realization of the relationship. Thus, the so-called tool is more than just a simple set of words and words, an integrated part of the nature of the relationship and communication (Erdoğan, 2005: 198).

NON-VERBAL COMMUNICATION

Nonverbal communication, nonverbal communication; communication that can be done in the use of words can be defined as a form of communication that occurs when an individual does not use sound. Non-verbal communication is carried out through communication codes which consist of special indicators such as voice toning, facial expressions, mimics, gestures, body movements, colors and accessories.

WRITTEN COMMUNICATION

Written communication is bigger than the narrator. This is because the perception of receiving the message is interpreted and the response is not the way to communicate as a time-consuming process. However, it should not be ignored that it is advantageous in written communication. "the word flies, the article stays" written communication is the most frequently referenced types of communication. Formal writing, letter of business, application form, petition, report, circular, contract, brochures are the types of documents formed through written communication (Fidan, 2011: 109-110).

DEFINITION OF LANGUAGE

Language is a tool: it is a living being that enables and thrives to deal with people. It is a social system that protects a nation and is the common property of that nation. Language is an advanced social institution for centuries. Language is a network of sounds. Language base is a system thrown at certain times. Language mediates us in all our relations with all other people, and as a means of regulating our social ties, it is located next to us on every page of our lives. At home, at school, on the street, at the mall, at work and everywhere we live with the language. Language is not known by nature. In the first month, man cries, imitations try to negotiate with certain actions. Learns the language of the society in which the child lives in a long time. He then takes a step towards language learning by starting to understand that the sounds that come to his ear correspond to certain concepts, movements, beings, etc.

LANGUAGE AS A COMMUNICATION TOOL

The phenomenon of communication takes place through language. Thanks to language, we can relate to people who lived long before us, as well as people who live far away from us. The

relationship is a partnership of emotion and thought. In addition to providing communication between generations, language also provides in our nation unity.

LANGUAGE AND EDUCATION

The official language in Turkey is Turkish. But in our country where many cultures live together, as a result of this (Kurdish, Arabic, etc.). Speaking is also very natural. The groups with different ethnic origins in many regions of our country live their own cultures and live their lives within the framework of their own traditions and customs, and communicate with each other in their own language. Children born and raised in this society learn the language spoken by their parents and other people in their immediate surroundings, not Turkish as their mother tongue. According to Kelağa Ahmet (2007), a very serious educational problem arises when children who have reached school age who speak a language other than the language spoken by the majority of them participate in formal education. Children of families who do not speak or speak Turkish adequately meet a brand new environment when they start primary school (Presse and Robinson, 1991: 205). while they are struggling with environmental adaptation problems, on the other hand, they begin to receive education in a language they do not understand (Dikmen, 1990: 32-35). As Çilenti (1988: 48) states, good learning is possible with good communication. The language that children with two languages encounter in school creates communication problems and leads to a long-term failure. The child will not be able to communicate freely in a language that he does not understand what is being told, of course, and will not be able to perceive the messages correctly or have a healthy teaching environment (Sarı, 2001: 25).

CONCLUSION

There is a great communication between the student and the teacher, depending on the language. There is no healthy, convenient communication between the student and the teacher because the language he / she speaks in the family is different from the language of the teacher and education. Therefore, the success of the students who know and do not know the language in which the teacher speaks in class is not equal to the performance. The levels of communication with the teacher are not the same. The way he looks at the teacher, the way he looks at the lessons is different. The teacher can enter into a more comfortable, constructive communication with the learner who speaks his / her own language and conclude the communication positively. However, he or she may not be able to communicate in a healthy way with a student who has not yet been able to speak the same language in primary education. The level of communication can affect most of the student's next life. He's guiding the student's future. If the instructor does not achieve a level of communication with the child in the school age, when he / she starts to live, the child's antipathy from school to teacher can be formed and he / she can get away from school and cool down.

The teacher should be able to use the body language, which is another method of communication, with the students who cannot speak the same language in the classroom. Students do not want to dive into their own world and participate in the lesson because they do not know Turkish, and they are not interested in what the teacher tells. But by an effective teacher and a teacher who knows the problem well, can be taken to school by showing the necessary attention to the child.

But by an effective teacher and a teacher who knows the problem well, can be taken to school by showing the necessary attention to the child.

REFERENCES

- Çilenti, K. (1988). Eğitim Teknolojisi ve Öğretim (6. Baskı). Ankara: Kadioğlu Matbaası
Dikmen, S. (1990), Türkçenin Yeterince Doğru ve Güzel Konuşulmadığı Yörelere İçin Sınıf Öğretmeni Rehberi, Ankara: Kendi Yayını
Dökmen, Ü. (2003). İletişim Çatışmaları ve Empati (22. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık
Fidan, M. (2012). İletişim Kurmak İstiyorum. Tablet Kitabevi. Konya.

- Gökçe, O. (2003). İletişim Bilimine Giriş: İnsanlar Arası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi. Turhan Kitabevi Yayınları.
- Kelağa, Ahmet, İ. (2007). Yunanistan'da Batı Trakya'da Türk azınlığın anadili ve eğitim dillerinden biri olarak Türkçe. 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS), II. Cilt: Dil Bilimi, Dilbilgisi ve Dil Eğitimi, s. 977-991,
- Pressey, S. L., and Robinson, F. P. (1991). Psikoloji ve Yeni Eğitim I (H. Tan, Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi (Orijinal baskı, 1944).
- Sarı, M., and Cenkseven, F. (2008). İlköğretim Öğrencilerinde Okul Yaşam Kalitesi Ve Benlik Kavramı. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5(2), 1-16.

EFFECT OF WEB PAGE STRUCTURE ON PURCHASING PREFERENCES**Hasan ÇİFTÇİ**

Dr. Öğr. Üyesi Harran Üniversitesi hasanciftci@harran.edu.tr

ABSTRACT

In addition to technological changes in our country and in the world, there are changes in every aspect of our lives. Change and transformation manifested itself in the communication tools used. In contrast to traditional media, people have started to use computers and the internet extensively from New Media tools. The fact that people have access to information quickly by means of the computer also brings an increase in the number and duration of the computer usage. The necessity of promotional activities also affects the intensity of the demands of the people. In order to control the changes in the market, not to be obsolete, to maintain its existence while increasing the potential of the customer, it is compulsory to utilize new communication technologies. Organizations that do not keep up with market changes and do not meet the expectations of target audiences are unlikely to exist in the market. Institutions are obliged to monitor the changes and respond to requests. Consumers acquire purchasing behavior as a result of peer-to-peer advice, experience, or research. If the consumer has not received peer-to-peer advice and has not experienced the institution before, he / she will be involved in the research through the internet. While doing research, the opening time of the web pages, the color of the Web page, the contact address, the transparency of the gallery, and the presence of information are the first and most important steps that create positive or negative perception in consumers. This situation affects the behavior of the consumer in purchasing the service or product. If consumers are convinced of what they see, they show positive behavior. Institutions should know that web pages directly affect consumer behavior and should make the necessary adjustments. It should simplify unnecessary complexity and facilitate access to information. However, updating historical announcements and news is equally important. The showcase of an organization and organization is its Web page. Consumers are always doing preliminary research on web pages before engaging with the institution and organization. Web pages prepared by professionals, kept up to date can not be denied direct contributions to institutions. Being in the market is directly linked to the functionality of web pages.

Keywords: Consumer, New Media, Web Page,

WEB SAYFASI YAPISININ SATIN ALMA TERCİHLERİNE ETKİSİ**ÖZET**

Dünyada ve buna bağlı olarak ülkemizde teknolojik değişimlerle birlikte hayatımızın her alanında değişimler ortaya çıkmaktadır. Değişim ve dönüşüm kullanılan iletişim araçlarında da kendini göstermiştir. Kişiler geleneksel iletişim araçlarının aksine yeni medya araçlarından bilgisayar ve interneti yoğun olarak kullanmaya başlamışlardır. Kişilerin bilgisayar sayesinde bilgiye çabucak erişiyor olması bilgisayar kullanım sayı ve sürelerindeki artışı da beraberinde getirmektedir. Kişi taleplerinin yoğunluğuna tanıtım faaliyetlerinin mecburiyeti kurum ve kuruluşları da etkilemektedir. Pazardaki değişimleri kontrol etmek, demode olmamak, müşteri potansiyelini artırırken sahip olduğunu korumak ve varlığını devam ettirebilmek için yeni iletişim teknolojilerinden faydalanma mecburiyeti doğmuştur. Pazar değişimlerine ayak uyduramayan, hedef kitlelerin beklentilerini karşılayamayan kuruluşların pazarda var olma şansı oldukça düşüktür. Kurumlar değişimleri izlemek ve taleplere cevap vermek zorundadırlar. Tüketiciler; satın alma davranışlarını eş dost tavsiyesi, deneyimleri veya araştırmaları sonucunda edinirler. Tüketici eş dost tavsiyesi almamış ve daha önce kurumu deneyimlememiş ise kendisi internet vasıtası ile araştırmada bulunacaktır. Araştırma yaparken işletmelerin web sayfalarının açılabilirlik süresinin, web sayfası renginin, iletişim adresinin, galerinin, bilgilerin şeffaflığı ve varlığı tüketicilerde olumlu veya olumsuz algıyı oluşturan ilk ve en önemli adımdır. Bu durum tüketicinin hizmeti veya ürünü satın alma davranışını etkilemektedir. Tüketiciler gördüklerinden ikna olurlar ise olumlu davranış sergilerler. Kurumlar, web sayfalarının tüketici

davranışlarını doğrudan etkilediklerini bilmeli ve gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. Gereksiz karmaşılıkları sadeleştirip bilgiye erişimi kolaylaştırmalıdır. Bununla birlikte tarihi geçmiş duyuruların ve haberlerin güncellenmesi aynı ölçüde önemlidir. Bir kurum ve kuruluşun vitrini onun web sayfasıdır. Tüketiciler kurum ve kuruluş ile ilişkide bulunmadan önce mutlaka web sayfaları ile ilgili ön araştırma yapmaktadır. Profesyoneller tarafından hazırlanmış, güncel tutulan web sayfalarını kurumlara doğrudan katkısı yadsınamaz. Pazarda var olmak web sayfalarının işlevi ile doğrudan bağlantılıdır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici, Yeni Medya, Web Sayfası, Kurum Web Sayfaları .

INTRODUCTION

Today, with advances in computer and communication technologies, internet usage has increased rapidly and the world has become a global market. With the rapid increase in the use of the internet, the internet has shown itself in the field of consumption as in all areas of our lives. For this reason, enterprises had to make radical changes in their strategies and ways of doing business in order to gain superiority in competition. These changes and innovations have affected the development of electronic commerce, a new form of exchange. E-commerce has changed the way of shopping based on face to face and written registration system. Thus, businesses can reach people from all over the world through e-commerce, which is available 24/7, without time and space limitations. At the same time, businesses adapt to evolving technologies in order to respond to changing customer needs and needs. Through this technology, the emerging of e-commerce to consumers and businesses in a very short period compared to traditional trading benefits and in the adoption of e-commerce, the effect is that of cost reduction. E-commerce provides benefits to consumers and businesses, as well as a number of disadvantages and problems can cause. Transferring transactions into a digital environment has caused some security problems. Today, with the increase of e-commerce, the trust factor is still seen as an obstacle in the shopping process. The fact that the parties do not recognize each other, the physical examination of the products, the lack of mutual face-to-face communication, the delivery of products and the failure of payment at the same time emphasizes the importance of the trust factor in e-commerce. For this reason, e-commerce can be reached to the desired points by determining the factors that affect the formation of trust in e-commerce. After determining the factors affecting confidence in e-commerce, the factors affecting the consumer's purchasing intent were discussed. It is aimed to determine the basic conditions for consumers to experience shopping by creating a long-term, successful and less risky perception and to complete the missing side.

WEB PAGE CONCEPT

Perceived web site quality that provides preliminary information for potential consumers is consumers perceptions about that site. This site is about how useful information and contains a reliable process. In the context of e-commerce, a 36 effective web site enables easy completion of transactions, as well as personalizes transactions in a shorter time and contains well-organized information about products. A high quality web site is equipped with the consumer's eye and the consumer's intention to do business with that business. According to the work he has done in the past, the quality of the perceived web site has a significant impact on the trust. If the consumer perceives the quality of the website, the consumer will be more confident. Low-quality websites can lead to customer loss, increased costs and reduced profits. Therefore, we need to understand how the quality of the website affects the consumer's intentions to use it. Consumers need more detailed and clear information in the decision-making process as they do not have the opportunity to touch and feel the products and to experiment with the products they will receive on the internet. In light of this information, e-commerce sites should not only protect the quality of the content, but also the quality of the website.

WEBSITE STRATEGIES AND DESIGN

Aim: Why do you have an online business? You must be sure of this before you start the website. Direct product sales? Easier customer support service? Creating new business opportunities? Advertising a product? Company promotion and brand promotion?

Adress: Your address on the Internet is your domain name. (**www.google.com, www.beko.com**). Your domain name is the address that allows customers to reach you. Usually your company's name or a keyword related to your business **www.bigpara.com** and so on). Only the name of your website may be the reason for people to visit it. Especially from the “e-marketing” point of view, it will be very prestigious that the company has its own web address.

Content: The content of your website is the reason why your customers come to you on the web. Content can cover answers to some frequently asked questions, provide some helpful tips to visitors to your site, and the content should always be “taken care of” by the customer. In addition, even though pages of multi-color and large-volume images look beautiful, a large number of internet users still do not connect to the internet at high speeds and the website should be designed accordingly.

Architectural: Site architecture covers topics such as links, home page design, putting content under your site on different pages and providing easy access to content. Your site should be “easy to navigate” first of all.

“Easy to navigate: “An e-commerce site (or virtual shop) can also be considered as well-decorated and well-placed stores with products.

Internet Connection Speed: Your connection speed to the Internet should be enough to provide real-time and gerçek no waiting İnternet service to your customers.

Maintenance: The Web Site must be a ekl dynamic character strate according to customer requirements and company strategies. You need to invest in human and resources.

WEBSITE DESIGN BASICS

- Conventional and your presence on the web must be compatible.
- Your site should be easy to read (plain).
- Your site should be easily navigable. Site Map and search tool on the site should provide.
- All web pages on your site must have a uniform format. (consistent layout)
- Your web pages should not be too large (Should not be greater than 50 kbytes)
- Your web page should look neat with popular web browsers.
- There should not be difficult reading and attention-grabbing “scrolling text” or color mismatched text on your website.
- Your site should also appear properly at different screen resolutions.
- Avoid using “under Construction” or “under Construction” on your site.
- Keep the “on each page” access information on your Web site. Your company's address, phone and, in particular, e-mail address appear on every page (usually at the bottom of the pages).
- Avoid using large-volume image files.

CONCLUSION

Globalization has itself felt in close or far other places of social, politic or economic situation consisting in anywhere of the world. In conjunction with the improvement, the new technological media like internet, digital television, mobile phone is commonly used, communication is accelerated. The improving technology allows for various services giving in web. The administrations trading on the net promote their product or service by the mediation of the web site and in this way, the web sites is effect in promotion of companys and mirror of the company image too. But it is necessary to use truely the web sites. Therefore, a web site attracting individual to virtual area should have quality factors inclined both service and product.

**YEREL YÖNETİMLERDE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNDEN FAYDALANMA
DÜZEYİ E-BELEDİYE UYGULAMALARI KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ****Aziz BELLİ**Dr. Öğretim Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, azizdarende@hotmail.com/**Yusuf Özkan ATAS**Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, y.ozkanatas@gmail.com/**Egemen KARAKAYA**Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, egemenkarakaya@windowslive.com**Özet**

Günümüzde teknoloji ve küreselleşmenin de etkisiyle tüm dünyada hızlı bir değişim ve gelişim yaşanmaktadır. Temel dinamiğini küreselleşme ve bilişim teknolojilerinin oluşturduğu bu değişim; bilgiye ulaşımı kolaylaştırmış, vatandaşların kamu hizmetlerinde beklentilerini arttırmış ve vatandaşların devlete bakış açılarını değiştirmiştir. Hem kamu sektöründe hem özel sektörde sıklıkla kullanılan ve faaliyetlerin hızlanmasını sağlayan bilgi sistemleri veya bilgi ve iletişim teknolojileri, modern yönetim düşüncesinin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, bilişim teknolojilerinden yararlanma ile ilgili olarak Kahramanmaraş Büyükşehir belediyesince yürütülen e belediye çalışmalarını ortaya koymak ve bilişim teknolojilerinin yerel yönetimlere sağladığı avantajları değerlendirmektir. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin inceleme alanı olarak seçilmesinin nedeni yaşadığımız bölgede yerel halka hizmet götüren en yakın yerel yönetim birimi olmasındandır. Çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Bilgi İşlem Daire Başkanı ile görüşme yapılmıştır. Çalışmada bahsedilen bilişim teknolojileri kavramının kapsamı, bilgi ve iletişim araçları olarak en çok kullanılan bilgisayar ve internet teknolojileridir. Özellikle elektronik devlet, mobil devlet uygulamaları genelinde elektronik belediyecilik ve mobil belediyecilik uygulamaları üzerinde durulmaktadır. Çalışmada öncelikle yerel yönetim kavramından bahsedilmiş daha sonra yerel yönetimler de bilişim teknolojileri önemi ve ilişkisi ele alınmıştır. Yerel yönetimler Elektronik Belediyecilik uygulamaları ve Mobil Belediyecilik uygulamalarından bahsedilip Kahramanmaraş Belediyesindeki mevcut durumu ve faydaları hakkında nitel bir analiz yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yerel Yönetim, Bilişim Teknolojileri, Belediye, E belediye

**UTILIZATION LEVEL OF INFORMATION TECHNOLOGY IN LOCAL
ADMINISTRATIONS E-MUNICIPALITY APPLICATIONS : CASE STUDY OF
KAHRAMANMARAŞ****Abstract**

Nowadays, there is a fast change and development all around the world with the effect of technology and globalization. This alteration which the basic dynamics of it, is created by the globalization and information technologies; facilitated the accessibility of information, increased the expectations of people from public services and changed their perspective of the government. Computers which are able to find a wide and intense field of application in the public and private sector, information systems that are required for the the understanding of modern management, also in other words “information and communication technologies”, are located as inevitable for local administrations. In this study, the practices which executed by the Metropolitan Municipality of Kahramanmaraş will be examined and the question of “At what level of capacity, intensity of information technologies and for which purposes is the municipality aim to use these information technologies?” will be answered and the advantages that are provided by these technologies to local administrations will be evaluated. A situational

examination for the actions of benefiting from these factors of software, hardware and data creation which are some of the crucial components of local administrations and information technologies, and the relationship between those components will be revealed.

The reason why Kahramanmaraş Metropolitan Municipality was chosen as the study area is because it is the closest local government unit serving the local people in the region where we live. In this study, a semi-structured interview method will be held with the Kahramanmaraş Metropolitan Municipality IT unit. The scope of the concept of information technologies mentioned in the study is the most used computer and internet technologies as information and communication tools. Electronic municipalities and mobile municipality practices are mainly focused on electronic state and mobile state applications. In the study, first of all, the concept of local government will be mentioned and then the local governments will be informed about the importance and relationship of information technologies, usage process, usage areas and their contribution to local service delivery and the current situation in Kahramanmaraş Metropolitan Municipality.

Key Words: Turkey, Local Administrations, Information Technology, Municipality, E Municipality

Giriş

Yerel yönetimlerin küreselleşme sürecine geçişlerinde bazı faktörler etkili olmuştur; Merkezi idarenin geniş alanları yönetmesi, coğrafi farklılıklardan dolayı yerel özelliklerin farklılaşması ve bu bölgelerin yönetime uzak olmaları, yerel demokrasinin gerçekleştirilme arzusu, nitelikli hizmet sunumu gibi faktörler, küreselleşme ile hedef biçime dönüşmüştür. Ulus aşırı örgütlerin de küreselleşme ile oynadığı rol artarken, bunda önemli bir pay, bilgi sistemleri ile teknolojiye ait olmaktadır (Emini ve Kocaoğlu, 2011: 181).

Teknolojide yaşanan değişim ve kullanım yaygınlığı ile birlikte, yerel yönetimler de teknolojinin gerekliliğinin farkına varmışlardır. Önceden sadece üst düzey yönetim kademelerinde kullanılan bilgi teknolojileri, zamanla yerel yönetimlere kadar inerek yaygınlaşmıştır. Böylece yerelde yaşanan kırtasiyecilik gibi ekonomik problemler ve hizmet sunumundan kaynaklı sorunların aşılması sağlanmaya çalışılmıştır (Mersinkaya, 2011: 1).

Teknolojik gelişmeler, bilginin akışını hızlandırmıştır. Bilgi akışı ile birlikte toplumlar, değerler ve algılar da değişmeye başlamıştır. Bu değişim, ulusal alanda da kendini göstererek devletler arasındaki ilişkilerin tekrar şekillendirilmesini sağlamıştır. Teknolojinin ya da bilgi iletişim araçlarının kullanılması ile birlikte kamu hizmetlerinin niteliği de gözle görülür biçimde değişmeye başlamıştır; Hizmetler hızlanarak sunulmaktadır, verimlilik artmaktadır. Bu anlayış, beraberinde e-devlet anlayışının doğmasını da sağlamıştır. Modern devlet tanımında artık elektronik devlet fikrine de yer verilmektedir. Fakat bu değişimler yeterli görülmemekte, daha hızlı ve etkin hizmet sunumu için vatandaşa doğrudan ulaşmayı sağlayan en hızlı yöntem olan mobil teknolojiye geçiş sağlanmaya başlanmıştır. Mobil teknolojinin kullanımı, m-devlet tanımının doğmasını sağlamıştır. Böylece devlet, daha etkin, verimli ve hızlı bir biçimde hizmet sunabilecek, daha fazla vatandaşa erişim imkânı sağlayabilecektir (Güler ve Döventaş, 2009: 25).

Teknolojik yenilikler ve gelişmeler, sosyal hayatta demokrasi kültürünün de yerleşmesine öncülük etmektedir. Bu demokratikleşme, artık çağ dışı kalan gizlilik, kırtasiyecilik, yavaş bürokratik işlemler gibi unsurların ortadan kalkmasını sağlamış ve yerine şeffaflık, yerindenlik, verimlilik ve etkinlik, katılımcılık, hesap verebilirlik gibi unsurların yerleşmesini sağlamış, hatta bunların birer ilke olmasına önayak olmuştur. Bütün bu ifadeler bir araya geldiğinde iyi yönetim tanımı ortaya çıkmaktadır. İyi yönetim, modern devletin bir parçası olarak görülmektedir. Bu durum yerel yönetimlere de yansıtılarak bütüncül bir yönetim anlayışının yerleşmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Pektaş, 2011: 65).

Bu çalışma ile yerel yönetimler ve bilgi teknolojileri arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Teknolojinin ve bilgi iletişim araçlarının yerel yönetimlerde ne derece önemli

olduğu ortaya konulmuş ve örnek olay yöntemi ile e-belediyecilik açısından Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesindeki mevcut durumu hakkında bilgi verilerek uygulamada karşılaşılan sorunlar, yararlar ve çözüm önerilerine yer verilmiştir. Bunun için öncelikle yerel yönetimler kavramsalının ve yerel yönetimlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yerinin incelenmesi gerekmektedir. Daha sonra Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi e-belediyecilik hizmetleri irdelenmiştir.

1.Yerel Yönetimler

Ülkemizdeki kamu yönetim sistemi genel anlamda ikiye ayrılmış bulunmaktadır. Bunlar merkezi yönetim ve yerinden yönetim kuruluşlarıdır. Yerinden yönetim, yönetim biliminde “adem-i merkezîyet” olarak da tanımlanan bir ifadedir (Keleş 2012: 23) ve “idarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır” (md. 123) ifadesiyle 1982 Anayasası’nda yerini almıştır.

Yerinden yönetim, özetle, daha az güce sahip yerel otoritelerin, merkezi otorite tarafından yetkilendirilmesi ve yerel özellik taşıyan devlet hizmetlerinin bu birimlerce görülmesini sağlamak anlamına gelmektedir. (Ökmen ve Parlak,2013: 19). Bu birimler merkezi idarenin hiyerarşisinin altında olmakla birlikte, belli ölçülerde bağımsızlığa da sahiptir. Aralarında ast – üst ilişkisi kapsamında bir denetim söz konusu değildir. Bununla birlikte, bu birimler merkezi idare tarafından belirlenen genel idare politikasına uymak durumundadır (Toprak, 2006: 11).

Anayasanın 127. Maddesi, yerel yönetimler tanımına yer vermektedir. Yerel yönetimler, ülkenin bütününe değil sadece il, belediye veya köy sakinlerinin ortak yerel gereksinimlerini karşılamak üzere, kanunla belirtilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir (Aydın, 2011: 168).

Yerel yönetimler içinde en önemlileri belediyelerdir. Nüfusumuzun yaklaşık %80’i belediye sınırları içinde yaşamaktadır. Belediyelerin, yönetim sistemimiz içinde 150 yıla yakın bir geçmişi vardır. Belediye, il özel idaresi gibi yerel yönetime yönelik unsurlar, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçen yönetim birimleridir. 1930 tarihinde kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu, 75 yılın ardından yerini 3 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu’na bırakmıştır. Ülkemizde iki farklı belediye modeli bulunmaktadır; ilki, Belediye Kanunu’na göre kurulan ve çalışan belediyelerdir. İkincisi ise sadece büyük kentlerde faaliyet gösteren ve diğer belediyelerden farklı statüye tabi olan büyükşehir belediyeleridir (Eryılmaz, 2012: 192).

Büyükşehir belediyelerinin kuruluşu anayasal olarak da belirlenmiştir. Anayasa’nın 127. Maddesi, “büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.” ifadesini içermektedir. Buradan yola çıkılarak 1984 yılında, 195 no’lu KHK ve ardından 3030 sayılı yasayla kurulmuşlardır. 2004 yılında 5216 sayılı kanunla tekrar düzenlenmişlerdir. 2005 tarihli 5393 sayılı kanun ile bazı değişiklikler yapılmıştır. Son olarak 6.3.2008 tarihinde kabul edilen 5747 sayılı büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde ilçe kurulması ve bazı kanunlar da değişiklik yapılması hakkında kanun ile ilk kademe belediye statüsüne son verilmiş ve ilçe belediyelerinin sayısı artırılmıştır.

12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı yeni on üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun ile şu illerde yeni 13 büyükşehir belediyesi kurulmuştur: Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van (Nohutçu, 2013: 204).

Daha sonra bu illere Ordu da eklenmek suretiyle 14 yeni büyükşehir oluşturulmuştur. 31 Mart 2014 tarihi itibarıyla ülkemizde toplam 30 il büyükşehir statüsüne girmiştir. 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesinin kuruluşu, sınırları ve bütçesi konularında reform niteliğinde değişiklikler yapılmış olup, Türk yerel yönetim sistemine yeni bir anlayış kazandırılmıştır (Belli ve Aydın, 2017: 408).

2.Bilişim Teknolojileri Ve Yerel Yönetimler

Bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ile birlikte bilgi transferi, bilgi depolaması ve aktarımı hızlanmıştır. Bunun için bilgisayarlar, cep telefonları, internet kullanılmakta ve böylece iş yükü asgari düzeye indirilmektedir. (Uzunboylu, 2011: 2). Yerel

yönetimlerin bilişim teknolojilerinden faydalanması, kırtasiyeciliği azaltmış, mali tasarruf sağlamıştır. Böylece kentsel hizmetler hızlı bir biçimde karşılanabilir olmuştur. Bu durum vatandaş memnuniyetini de beraberinde getirmektedir (Yüksel, 2010: 253).

Yerel yönetimlerin çağdaşlaşması, sadece hizmetin elektronik ortamda verilmesini sağlamamış, aynı zamanda vatandaş ile yöneticiler arasındaki ilişkilerin de tekrar tanımlanmasını sağlamıştır. Yöneticiler, vatandaşla doğrudan ulaşma imkânı bularak, örneğin dijital anket gibi araçlarla onların görüşlerine önem verebilmektedirler. Ayrıca vatandaşlar, taleplerini doğrudan elektronik ortam aracılığıyla iletmektedirler. Yerel yönetimler, vatandaşın ihtiyaç ve beklentilerine yönelik hizmet vermektedirler. Böylece e devlet uygulamaları, yerelde aktif bir biçimde kullanılmakta ve fayda sağlamaktadır (Emini-Kocaoğlu, 2011: 182-183).

Yerel yönetimlerin bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarından yararlanması konusu, "e-Yerel Yönetim" adıyla geniş ölçekte düşünülebilir. Bilişim teknolojilerini yerel yönetimler arasında etkin iletişim araçlarından biri olmaya başlayan, internet üzerinden kamu hizmetlerinin sunulmasını mümkün kılan bu yeni model, klasik belediyeçilik anlayışı yerine modern, bilgi öncelikli, katılımcı bir hizmet üretme arayışının ürünüdür.

Belediyeler, artık dijital kamu hizmeti sunmayla yetinmeyerek, sunulan hizmetlerini halka doğru şekilde anlatabilmek, halkın hizmetler ve genel belediyeçilik anlayışı hakkındaki düşüncelerini ve doğrudan diyaloga fırsat veren dijital ortam fırsatlarını önemsemek zorunda kalmışlardır. Bu da belediyelerin yeniden yapılanması ihtiyacını doğurmuştur. Belediyelerdeki bu yeniden yapılanma ihtiyacı sonucunda Elektronik Belediyeçilik ortaya çıkmıştır.

3.Yerel Yönetimlerde E Belediye Uygulamaları

Yerel yönetimler, daha hızlı, etkin ve verimli hizmet sunabilmek için bilişim teknolojisine ve çağa ayak uydurarak bu araçlardan fazlaca faydalanmaya başlamışlardır (Parlak ve Sobacı: 2005: 226). Merkezi idarenin bu değişimi yakalaması ile e-devlet kavramı doğmuştur (Peker, 2015: 172).

E-belediyeçilik, E-devlet anlayışının yerelleşmiş formudur. Belediyelerin yerel mal ve hizmetlerin sunumunda, dijital veya elektronik ortamda vatandaşların hizmetine konması biçiminde ifade edilebilir. E-belediye belediyelerin, yerel sakinlerin istek ve şikayetlerinin alındığı ve vatandaşla çevrimiçi iletişim kurulduğu bir platform olarak düşünülebilir (Alodalı vd., 2013: 6). E-devlet için geçerli olan bütün ifadeler ve tanımlar, e-devletin yereldeki uzantısı olan yerel yönetim birimleri için geçerli olabilmektedir (Şahin, 2007: 166).

Bilgi toplumu sosyologu Manuel Castells "Küreselleşme, hükümetleri, kültürleri ve kurumsal yapıları farklı biçimlerde birbirlerine bağlayan, enstrümantal bir enformasyon ağıyla harekete geçirmektedir." demektedir ve bu anlayışla, siyaset ve yönetim de "enformasyonel" hale gelmektedir (Henden ve Henden, 2005:53). "E-belediyeçilik" ifadesi açıklanırken bu çerçeveden faydalanılmaktadır.

E-belediyeçilik yaklaşımıyla birlikte belediyeler, hizmet sunduğu kentlilere daha kolay ulaşabilmektedir. Hizmetler ve kolaylıkla ve hızlılıkla sunulmaktadır. Bu yaklaşım ile ihale ilanları, meclis kararları, bütçe raporları, stratejik planlar, gibi belediyeye dair her türlü bilgiyi internet siteleri aracılığıyla erişime sunmaktadırlar (Peker, 2015:176). Dijitalleşme, beraberinde kurumlar arası etkileşimin de gelişmesini sağlamaktadır. Kurumların iş süreçleri, e-belediyeçilik uygulamaları aracılığıyla, kendi bünyelerinin dışına çıkıp, hesap verebilir ve saydam bir kimliğe bürünmektedir. (Henden ve Henden, 2005:53).

Elbette bilişim sistemlerinin gelişimi, beraberinde sorunları da getirmektedir. Bu sorunlar kullanım ile ilgili değildir. Daha çok teknolojinin yerel yönetim uygulamalarına başarılı bir şekilde adapte edilip edilemeyeceği yönündedir. Avrupa'da ve dünyada pek çok yerel yönetim bu adaptasyonu başarılı bir şekilde gerçekleştirirken, bunu en iyi uygulayanlar ise İskandinav ülkeleri ve Batı Avrupa devletleri olmaktadır. Başarı, beraberinde mevcut kullanımın niteliğini de arttırmakla beraber, kullanım alanının yaygınlaşmasını da sağlamaktadır (Karbuç,2003:85).

Ülkemizde e-Belediyeçilikle ilgili başlangıç olarak 1989 yılında TODAİE (Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü) tarafından YYAEM (Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi) kurulmuştur.

1999-2001 yılları arasında YEREP (Yerel Yönetimler İçin Eğitim Malzemesi Geliştirme Projesi) ve YERYÖN (Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi Araştırması Projesi) hayata geçirilmiştir. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü tarafından bu konuda 2001 yılında projelendirilen YERELBİLGİ (Yerel Yönetimler Bilgi Tabanı) 2003 yılında hayata geçirilmiştir.

2001 yılında uygulamaya geçen ve içerisinde mevzuat, hizmet kılavuzları, ihale ilanları gibi güncel veriler barındıran YERELNET (Yerel Yönetimler Portalı) projesi de en önemli e-Belediye uygulama alt yapısı olarak nitelendirilebilir.

Plaka No	İlçe Sayısı	Belediye Sayısı	Köy Sayısı	Yüzölçümü	2015 Yılı Nüfusu	Web
01	ADANA	15	16	508	14030 km ²	2183167 http://www.adana.gov.tr
02	ADİYAMAN	9	23	420	7614 km ²	602774 http://www.adiyaman.gov.tr
03	AFYONKARAHİSAR	16	59	395	14230 km ²	709015 http://www.afyonkarahisar.gov.tr
04	AĞRI	8	12	566	11376 km ²	547210 http://www.agri.gov.tr

Şekil 1 Yerel Net Anasayfa <https://www.yerelnet.org.tr/> (erişim tarihi: 10.10.2018)

Yerel net; Türkiye’de bulunan iller, ilçe, belediye ve köy sayıları ve bunların yüz ölçümleri ile nüfus sayıları verilmekte ve ilgilenenler için bu bilgilere sınırsız erişim sağlanmaktadır.

Şekil 2 Yerel Bilgi Anasayfa <http://www.yerelbilgi.gov.tr/> (Erişim Tarihi:10.10.2018)

Yerel Bilgi; Yerel Yönetimlerin Kuruluş-yerleşme kademeleri bilgisi, Yerel yönetim kadro-istihdam bilgileri (personel), Bütçe ve Kesin Hesap Bilgileri, Fonlar, İmar Bilgileri, Hizmetler

(su, kanal, arıtma, çöp, ısıtma, ulaştırma), Bağlı kuruluş, işletme, döner sermaye, fon, araç ve iş makineleri varlığı vb. bilgilere erişim imkânı tanımaktadır.

Ülkemizde yerel yönetimler e- devlet sistemi üzerinden hizmet vermeye de başlamış ve bu alanda uygulamaları her geçen gün artmıştır. Hatta bazı büyükşehir, il ve ilçe belediyeleri e-

belediye uygulamalarından m-belediye uygulamalarına geçiş yaparak hizmet kalitesini ve hizmet verdiği halka ulaşılabilirliği arttırmış ve katılımcı demokrasiye katkı yapmıştır.

<https://www.turkiye.gov.tr/belediyeler> web adresini kullanarak E-devlet şifreleriyle giriş yapan vatandaşlar entegre E-belediye hizmetlerinden tek tıklamayla istedikleri bilgilere ulaşma imkânına sahiptir. E-devlet sistemine giriş yapıldıktan sonra e-belediye hizmetleri için tekrar kişisel bilgi girilmesine gerek kalmadan sistem üzerinden bilgiler karşı belediye sistemine yüklenerek istenilen bilgiye hızlı ve güvenli bir şekilde erişim imkânı sağlamaktadır.

Aralık 2013 erişim tarihli Şekil 3'te harita üzerinde görülen işaretli illerimiz e-devlet sistemi üzerinden entegre e-belediye hizmet sunumunu hayata geçirmiştir. **30** ilde bulunan **75** adet belediye tarafından sunulan dijital hizmetlere tek noktadan, hızlı ve güvenli erişim sağlayan bu hizmet ile E-devlet şifreleriyle giriş yapan vatandaşlar entegre E-belediye hizmetlerinden tek tıklamayla istedikleri bilgilere ulaşma imkânına sahiptir.

Şekil 2 E-belediye Hizmetleri Türkiye Haritası <https://www.turkiye.gov.tr/belediyeler> (Erişim Tarihi:Aralık 2013)

Şekil 4 E-belediye Hizmetleri Türkiye Haritası <https://www.turkiye.gov.tr/belediyeler> (Erişim Tarihi: Ekim 2018)

Yine bu tarihte **16.794.505** kayıtlı kullanıcı **904** entegre hizmet **125** kurum ile faaliyet göstermektedir. Yerel yönetimlerin elektronik ortamda kullanım alanlarından biri olan e- devlet üzerinden e-belediye hizmetleri vatandaşın en kolay ve en etkin yoldan, kaliteli, hızlı, kesintisiz ve güvenli bir şekilde hizmet ulaştırılmasını hedeflenmektedir. E-devlet kapısı üzerinden sunulan e-belediye hizmetleri **10** adet olup şu şekildedir; [Beyan Bilgileri Sorgulama](#), [Borç Bilgileri Sorgulama](#), [Sicil Bilgileri Sorgulama](#), [Tahsilat Bilgileri Sorgulama](#), [Arsa Rayiç Değerleri](#), [Bina Aşınma Oranları](#), [Çevre Vergisi Oranları](#), [Nöbetçi Eczane Sorgulama](#), [Bilgi Edinme Başvuru](#), [Bilgi Edinme Başvuru Sorgulama](#).

Ekim 2018 erişim tarihli Şekil 4’te harita üzerinde görülen işaretli illerimiz E-devlet sistemi üzerinden entegre e-belediye hizmet sunumunu hayata geçirmiştir. E-belediye Hizmetleri Türkiye Haritasında **68** ilimizde bulunan **282** adet belediyenin entegrasyonu sağlanmıştır.

Yine bu tarihte **40.507.556** kişi, **3941** entegre hizmet, **1859 mobil** hizmet, **474** kurum bu alanda faaliyet göstermektedir. E-devlet Kapısı üzerinden sunulan e-belediye hizmetleri **32** adet olup şu şekildedir; Arsa Rayiç Değeri Sorgulama, Askıda İmar Planı Sorgulama, Belediye Hizmetleri Sorgulama, Çöp Toplama Bilgisi Sorgulama, E-Makbuz Sorgulama, Encümen Gündem Sorgulama, Encümen Kararı Sorgulama, Etkinlik Bilgisi Sorgulama, Evrak Takibi, Günlük Faaliyet Planı Sorgulama, Hal Ürün Bilgisi Sorgulama, İhale Sorgulama, İmar Durum Bilgisi Sorgulama, Meclis Gündem Sorgulama, Meclis Kararları Sorgulama, Mezar Yeri Sorgulama, Nikah Salonu Durum Sorgulama, Nöbetçi Eczane Sorgulama, Ücret Tarifesi Sorgulama, Vefat Bilgisi Sorgulama, Beyan Bilgileri Sorgulama, Bilgi Edinme Başvuru ve Sorgulaması, Bilgilendirilme İsteği, Sicil Bilgileri Sorgulama, Tahakkuk Bilgileri Sorgulama, Tahsilat Bilgileri Sorgulama, Talep-Öneri Başvuru ve Sorgulaması, Arıza ve Bakım Bilgisi Sorgulama, Baraj Doluluk Oranları Sorgulaması, Su Aboneliği Sorgulama, Su Analiz Raporu, Su Faturası Sorgulama.

Tablo 1 E-Belediye Hizmetleri E devlet Entegrasyonu

E-DEVLET ENTEGRASYON	2013	2018
Entegre İl sayısı	30	68
Entegre Belediye Sayısı	75	282

Tablo 1’e baktığımızda 2013’te 2018’e gelindiğinde E-Devlet Entegrasyonunu sağlamış belediye sayısının 30’dan 68’e çıktığını, entegre belediye sayısının ise 75’ten 282’ye yükseldiğini görüyoruz.

Tablo 2 E-devlet Entegre Hizmet ve Kurum Sayıları

Tablo 2’de ise 2013’te 2018’e gelindiğinde e-devlet sistemine kayıtlı kullanıcının 16 Milyon

E-DEVLET	2013	2018
Kayıtlı Kullanıcı Sayısı	16.794.505 kişi	40.507.556 kişi
Entegre Hizmet	904	3941
Entegre Mobil Hizmet	-	1859
Entegre Kurum	125	474

kişiden 40 Milyon kişiye, entegre e-devlet hizmetinin 904’ten 3941’e entegre kurum sayısının 125’ten 474’e yükselerek büyük artış gösterdiğini görüyoruz. Ayrıca 2013 yılında mobil hizmet vermeyen e-devlet sistemi, 2018 yılına geldiğimizde 1859 adet Mobil Hizmet sayısı ile büyük oranda artmış olduğu ve bu sonuçla mobil hizmetlere talebin dolayısıyla yönetime katılma isteğinin yükseldiğini söyleyebiliriz.

E-devlet sistemi üzerinden 2013'te toplam 10 adet E-belediye hizmeti sunulurken, 2018 yılına geldiğimizde bu sayı 32'ye çıkmıştır. Bu sonuçlardan hareketle özellikle ülkemizin doğudaki 13 ili ve tüm ülke genelinde 639 ilçemiz E devlet E belediye sistemine entegrasyonunu tamamlamamıştır.

4.Yerel Yönetimlerde Bilişim Teknolojilerinden Faydalanma Düzeyi E-Belediye Uygulamaları Kahramanmaraş Örneği

Kahramanmaraş Belediye Teşkilatı ilk kez 1870 tarihinde kurulmuştur. Halen görevde olan Başkan Fatih Mehmet ERKOÇ 2014 yılından bu yana görev yapmaktadır (<https://kahramanmaras.bel.tr> Erişim tarihi:25 Ekim 2018).

Kahramanmaraş Büyükşehir belediyesinde bilişim teknolojisindeki mevcut durumu ve faydalanma düzeyi hakkında Çalışmamızla ilgili Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Bilgi İşlem Dairesi Başkanı Sn. Bekir SİNCER ile yarı yapılandırılmış mülakat (01.11.2018) gerçekleştirilmiştir. Web sitesi üzerinden e-belediye mobil uygulamalardan ise mobil belediye hizmetleri incelenmiştir.

Şekil 5 E-belediye Hizmetleri Sayfası <https://kahramanmaras.bel.tr/> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

Şekil 5'te Kahramanmaraş B.Ş. Belediyesi E-Belediye uygulamalarına ilgili adresten erişilebilir ve bu uygulamaları şu şekilde açıklayabiliriz;

Çözüm ve Şikâyet Masası: Başvuruyla ilgili SMS bilgilendirme, isim gizleme ve 20mb'a kadar dosya yüklemeye imkân sağlamaktadır.

Cenaze Hizmet ve İlanları: Vefat eden vatandaşların hangi camiden ne zaman kaldırılıp defin işlem yeri ve taziye evi gibi bilgileri anlık öğrenilebilmektedir.

Taziye Evleri: detaylarına erişebileceğimiz taziye evlerinden kullanılmak istenilen biri için online başvuru yapabilmektedir.

İhale İlanları: Devam eden, tamamlanan ihalelerin bulunduğu kısımdır. Konut ve ticari satış ihaleleri ile taşınmaz mal ihaleleri bilgilerine ulaşılabilir.

E Ödeme: Büyükşehir belediye e ödeme, borç sorgulama KASKİ e-ödeme seçeneği bulunmaktadır. Online borç tahsilat sorgulama ekranında abone bazında su geliri, tüm su gelirleri, emlak vergisi, çevre temizlik vergisi, ilan reklam vergisi gayrimenkul kira vergisi, eğlence vergisi, para cezaları, arsa satışı, minibüs işletme ruhsat harcı çeşitli gelirler, minibüs işgaliye, hal hizmetleri geliri, şirketler için vergi no ile sorgulama, yol harcamalarına katılım payı sorgulama işlemleri online olarak yapılabilir.

Nöbetçi Eczaneler: Bugün ve yarın nöbetçi eczane bilgileri haritalarıyla paylaşılmaktadır.

Toplu Taşıma Güzergâh Saatleri: Harita üzerinde görsel güzergâh bilgisi vermektedir.

EBYS Belge Sorgulama: Bu hizmet büyükşehir belediyesine yazılı belge dilekçe verildiği takdirde ilgiliye verilen belge numarası ile evrakın hangi dairede hangi işlemler kim tarafından yapılıyor sorusuna cevap alabileceğimiz bir sistemdir.

Sebze Meyve Fiyatları: Bu e-belediye hizmeti ise Kahramanmaraş merkez ve Elbistan hali sebze meyve anlık fiyatlarını tarihleriyle göstermektedir.

Haftalık Semt Pazar Yerleri: Haftanın 6 günü il merkezinde 12 farklı mahallede kurulan pazar yeri bilgisini vatandaşlara sunmaktadır.

İlan & Reklam: Belediyeye online ilan ve reklam vermek için kullanabilen bir e-belediye hizmetidir.

Mahalle ve Muhtarlar: Kahramanmaraş il genelinde 695 adet Mahalle muhtarının isim ve iletişim bilgilerine ulaşmanız mümkündür. Belediye Kültür Yayınları bölümünde ise 70 adet

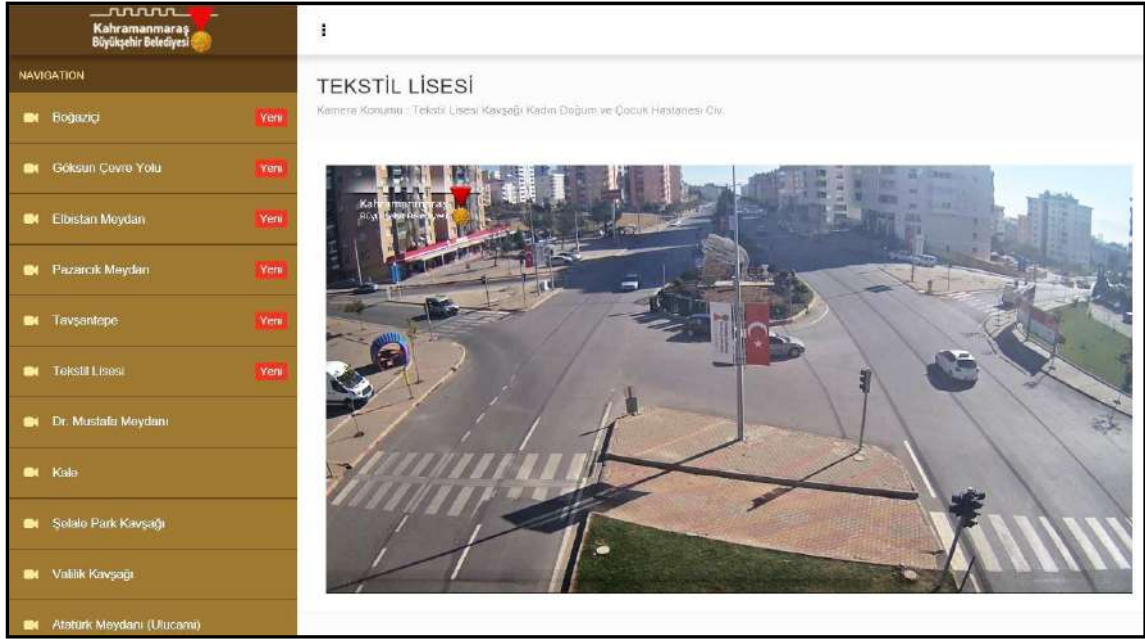

yayın bulunmaktadır.

Şekil 6 Kahramanmaraş B.Ş. Belediyesi Kent Bilgi Sistemi <https://kentrehberi.kahramanmaras.bel.tr/> (Erişim Tarihi:27.10.2018)

Şekil 6'da gösterilen Kahramanmaraş B.Ş. Belediyesi Kent Bilgi Sistemi'ni tanımlamak gerekirse "bir kentin, coğrafi özelliklerini, insanların ve sosyo-ekonomik niteliklerini, üst dokusunu ve altyapısını, akıllı ve katmanlı haritalarını, gelir ve gider sistemlerini kapsayan sayısal ve sözel bilgilerinin ilişkilendirilmesi; mükellefiyet ve aboneliklerin belirlenmesi, gerekli personel, bilgisayar donanımı ve yazılım altyapılarının oluşturulması, sistemin yaşayan ve sürekli güncellenen bir projeye dönüşmesi, karar ve denetim mekanizmalarının daha hızlı ve daha doğru işlemesi için, veri toplama, bilgi sunma ve hizmet üretmede tam koordinasyonun sağlanmasıdır." (<https://www.beyazyazilim.com.tr> Erişim Tarihi 27.10.2018).

Kahramanmaraş belediyesi imar ve şehircilik müdürlüğü tarafından 2012 yılında E-İmar kapsamında Kent Bilgi Sistemi oluşturulmuş ve vatandaşların hizmetine sunulmuştur. KBS Güncelleme çalışmaları devam etmektedir(B. Sincer, 01.11.18 tarihli görüşme).

Şekil 7 Kahramanmaraş B.Ş. Belediyesi Şehir Kameraları E- Belediye Uygulaması <http://kamera.kahramanmaraş.bel.tr/index.php?act=tekillisesi> (Erişim Tarihi: 27.10.2018)
Şehir Kamera sistemi 2012 yılında kurulmuştur. 2013 yılında Şehir kameraları Kale, Şehadil, Ulucami, Kıbrıs meydanı ve valilik kavşağı olmak üzere 5 noktadan hd canlı yayın yaparken 2018 yılında ise 11 noktadan canlı hd yayınlara başlanmıştır (B. Sincer, 01.11.18 tarihli görüşme).

Şekil 8 Kahramanmaraş B.Ş. Belediyesi Projeler E-Belediye Uygulaması <http://www.buyuksehirheryerde.com/> (Erişim Tarihi: 27.11.18)

Şekil 8’de görüldüğü üzere Kahramanmaraş B.Ş. Belediyesi Projeler E-Belediye Uygulaması ile 2014 ten günümüze kadar İl Mülki sınırlar içerisinde tamamlanan, devam eden, planlanan, ve yenilenen tüm projelere haritalı görüntülü ayrıntılı bilgilerine anlık olarak ulaşılabilmektedir. Konularına, ilçelerine, proje etiketine, hedef kitleye göre filtreleme yapılabilmektedir (B. Sincer, 01.11.18 tarihli görüşme).

Şekil 9’da Kahramanmaraş B.Ş.Belediyesi HPRS Sistemi Toplu Taşıma E belediye uygulaması ile İl merkezindeki tüm minibüslerin 2015 yılında başlayıp 2016 yılında otobüse dönüşümü gerçekleşmiş hprs sistemi E belediye entegrasyonu sağlanmış hangi otobüs, hani durakta, hangi

Şekil 9 Kahramanmaraş B.Ş.Belediyesi HPRS Sistemi Toplu Taşıma E belediye Uygulaması <https://kahramanmaraş.bel.tr/foto-galeri/hprs-toplu-tasima-guzergahlari-0> (erişim tarihi:27.10.2018)

hatta kaç otobüs var, kaç dakika aralıklarla geçmekte olduğu bilgisi haritalı görsel animasyon şeklinde ulaşılabilmektedir(B. Sincer, 01.11.18 tarihli görüşme).

Kahramanmaraş B.Ş. Belediyesi Mobil uygulamaları da aktif şekilde kullanmaktadır. Bu kapsamda bilişim firmaları aracılığıyla birçok m-belediye uygulaması devreye alınmış ve vatandaşların hizmetine sunulmuştur. Bu uygulamalara Android ve İos uygulama indirme adreslerinden (<https://www.apple.com/tr/> ve <https://play.google.com/store/>) ulaşılabilir. Bu uygulamalardan bahsedecek olursak;

Şekil 10 Kahramanmaraş B.Ş.Belediyesi M-Belediye Uygulaması(erişim tarihi:28.11.18) Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Mobil Belediyecilik Uygulaması ile; vatandaşlar uygulama aracılığıyla belediyenin haberlerini ve etkinliklerini takip etme fırsatı yakalamaktadırlar. Vergi borçlarını sorgulayıp kredi kartı ile ödeyebilme fırsatları bulunmaktadır. Geçmiş dönem tahsilat bilgisini sorgulayabilirler. Mezarlık sistemi üzerinden günlük vefat edenlerin bilgisini öğrenebilirler. Nöbetçi eczanelerin bilgilerine erişebilirler. Uygulama üzerinden istek ve şikayetlerini bildirebilirler (B. Sincer, 01.11.18 tarihli görüşme).

Şekil 3 Kahramankart E-Kent Geçiş Sistemleri Mobil Belediye Uygulaması(erişim tarihi:28.10.18)

KahramanKart [E-Kent Geçiş Sistemleri ve Biletleme Teknolojileri Haritalar ve Navigasyon](#) Mobil uygulaması ile ilgili Sn. Sincer şu ifadelerle yer vermiştir; “KahramanKart uygulaması ile dilediğiniz an, istediğiniz durağa ait otobüs güzergah bilgilerine, varış saatlerine anlık olarak ve otobüse ait konuma cep telefonunuzdan izleyebilirsiniz. Uygulamayı açtığımızda bulunduğunuz yere yakın tüm durakları takip edebilecek ve kolayca duraklar hakkında bilgi alabileceksiniz. Bu uygulama ile beklediğiniz otobüsün ne kadar süre sonra geleceği ya da otobüsün kaç durak geride olduğu gibi bilgilere erişilebilir(01.11.18 tarihli görüşme).

Şekil 12 Ücretsiz WİFİ Hizmeti(erişim tarihi 28.10.18)

Büyükşehir Belediyesi Mobil Belediye Uygulaması WİFİ hizmetiyle vatandaşlarıyla iletişim kanallarının artırılmasını ve belediye hizmetlerinin vatandaşlarının ayağına götürmeyi hedefleyen “Mobil Belediyecilik Projesi”nin bir parçası olarak Büyükşehir Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı tarafından, halka açık alanlara meydanlar, mesire alanları ve parklar gibi) vatandaşların internete güvenli kolay erişimini sağlamak amacıyla “Ücretsiz Kablosuz İnternet Erişimi” çalışmasına başladı. İlk olarak kent meydanı ve kültür merkezinde başlatılan uygulamayı 11 ilçe meydanlarında da vermek için çalışmalar başlatılmıştır(B. Sincer, 01.11.18 tarihli görüşme).

5. Sonuç

Yerel halkın istek ve ihtiyaçlarını en etkin biçimde karşılayabilmek adına varolan yerel yönetimlerin, bu hizmetleri elektronik ortama yansıtıkları bir sisteme geçişleri hem çalışanlar, hem de vatandaş açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır. E-belediyecilik; belediye hizmetleri anlamındaki tüm süreçlerin, zaman ve mekan kısıtlaması olmadan, hızlı ve etkin bir biçimde elektronik ortamda gerçekleştirilmesi demektir. Bu açıklamadan hareketle Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin bilişim teknolojilerindeki mevcut durumu; donanım, yazılım, veri üretimi, bunlardan yararlanma ile e-belediye uygulamalarını gerçekleştirmek için gerekli internet alt yapısının büyük oranda sağlandığı, bu konuda olumlu adımlar atılmış olduğu ve çalışmaların devam ettiği söylenebilir. Ülkemizde, e-belediyeciliğin önemi hızla kavranmakta ve Kahramanmaraş Büyükşehir e dönüşüm süreci gibi uygulama adedi giderek artmaktadır.

Bu kapsamda e-devlet anlayışının belediyeler tarafından da benimsenmesi ve e-belediyecilik hizmeti olarak sunulmasıyla birlikte bürokrasinin azaltılmasına önemli bir katkı sağladığı, mobil belediyecilik uygulamalarının kullanımının da artmasıyla birlikte vatandaşın yönetime katılım düşüncesinin arttığı iddia edilebilir. Ancak hemen hemen tüm belediyelerin bilgi-belge verme ve iletişim hizmetleri gibi araçlara daha fazla önem verirken, bazı belediyelerin online işlem hizmetlerine gereken önemi vermediği gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle günümüzde akıllı telefon uygulamalarına diğer ifade ile mobil uygulamalara gereken önem verilirse vatandaşın belediye hizmetlerinde erişiminde, vatandaşın hizmet sunumunda önemli bir aşama kaydedilecektir. Dolayısıyla söz konusu e-belediyecilik uygulamaların yaygınlaştırılmasıyla birlikte vatandaşın nazarında güvensiz olan kamu kurumlarına karşı duyulan güven düzeyi tekrar artırılabilir.

Kaynakça

ALODALI B., TUNCER A., USTA S., HALİS M.,2013, “Yerel Yönetimlerde E- Belediyecilik Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği” Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,(2)8,http://journals.manas.edu.kg/mjsr/archives/Y2012_V01_I01/6ab8844f3c35ae51ae16111bae03f45d.pdf (Erişim Tarihi:09.09.18)

- AYDIN, A. H., 2011. Türk Kamu Yönetimi, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 319s
- BELLİ Aziz ve AYDIN Abdullah, (2017), “6360 Sayılı Kanun ve Yerelde Merkezileşme”, The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı: 55, s. 401-413.
- ERYILMAZ B. 2012, Kamu Yönetimi, 5. Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli,427s.
- GÜLER M. DÖVENTAŞ E.,2009, “E-Devletten M-Devlete Geçişte Türkiye’de Yerel Yönetim Uygulamaları” Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:1,Sayı:2,Ss:25-48
- HENDEN B., HENDEN R.,2005, “Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve E Belediyecilik” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,Güz 2005, 48-66s. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/69869> (Erişim Tarihi:10.09.2018)
- KARBUZ H. 2003,“Yerel Yönetimler Ve Bilgi Teknolojileri”, Yüksek Lisans Tezi,Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/455/> (10.09.2018)
- KELEŞ R. 2012, “Yerinden Yönetim Ve Siyaset”,8. Baskı Cem Yayınevi, İstanbul.605s.
- KOCALOĞLU M. ve EMİNİ T. 2011, “Bilişim Teknolojileri Kullanımının Hizmet Sunumuna Etkileri:Konya İl Özel İdaresi Örneği”, Süleyman D. Üniversitesi İİBF Dergisi <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/194487> (Erişim Tarihi:11.09.2018)
- MERSİNKAYA İ.2011, “Yerel Yönetimlerde Yönetim Bilişim Sistemlerinin Uygulanması: Aydın Merkez, Nazilli Ve Söke İlçe Belediyeleri Örneği” Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın. <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11607/968>(Erişim Tarihi:09.09.2018)
- NOHUTÇU A.2013,Kamu Yönetimi,9.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara, 1310s
- ÖKMEN M. PARLAK B. 2013, Kuram ve Uygulamada Yerel Yönetimler, Orion Yayınevi, Ankara, 335s.
- PARLAK, B. & Zahid S. (2005), *Kurum ve Uygulamalarda Kamu Yönetimi- Ulusal ve Global Perspektifler*, Alfa Aktüel Yayınevi. Bursa.
- PEKTAŞ K. E.,2011, “Belediye Hizmetlerinde Bilgi-İletişim Teknolojilerinin Kullanımı Ve E-Belediye Uygulamalarındaki Son Gelişmeler: Bir Literatür Taraması”, 9. Uluslar Arası Bilgi Yönetimi Kongresi, Saraybosna <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867072.pdf> (Erişim Tarihi:05.09.2018)
- SARAÇBAŞI Y. 2010, “ Türkiye’de E-Belediyecilik Uygulamalarında Belediye Vatandaş İlişkisi: Malatya Belediyesi Örneği” Yüksek Lisans Tezi, S. Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00824.pdf> (Erişim Tarihi:07.09.2018)
- ŞAHİN, A. (2007), “Türkiye’de E-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 29, Temmuz- Aralık, 161-189.
- TOPRAK Z.2006, Yerel Yönetimler, 6. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.490s
- UZUNBOYLU H. 2011, Bilişim Teknolojileri, Pegem Yayınları, Ankara, 328s.
- YÜKSEL, F., 2010. “Bilgi Teknolojileri Ve Yerel Yönetimler”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289572> (08.09.2018)

YENİ KAMU YÖNETİMİ VE YÖNETİŞİM KAVRAMLARININ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ VİZYON VE MİSYONLARINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

Aziz BELLİ

Dr. Öğretim Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, azizdarende@hotmail.com/

Egemen KARAKAYA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, egemenkarakaya@windowslive.com/

Yusuf Özkan ATAŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, y.ozkanatas@gmail.com/

ÖZET

Türkiye’de stratejik planlama ile ilgili ilk düzenleme 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’dur. Ancak stratejik planlamanın geçmişi 1970 yılı sonrasında dayanmaktadır. Çünkü stratejik plan açısından önemli olan yeni kamu yönetimi ve yönetim kavramları 1970’li yıllar sonrasında ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin bu kavramlarla tanışmasında küreselleşmenin ve ekonomi de liberalleşmenin etkisi büyüktür. Nitekim Türkiye bir takım idari ve ekonomik sorunların çözümü için bunları kullanma gereksinimi hissetmiştir. Bu bağlamda Türk kamu yönetiminde gerçekleştirilen reformların amaçlarından biri, örgütsel yapılara bir hedef koymak ve hedeflerine başarıyla ulaşmalarını sağlamak olmuştur. Kurum ve kuruluşları amaç ve hedeflerine götüreceği araçlardan biri stratejik planlardır. Özel sektörü başarıya götürdüğü düşünülen stratejik plan kavramıyla birlikte belediyeler de iki önemli kavram olan vizyon ve misyon kavramlarıyla tanışmışlardır. Vizyon ve misyon kurumların amaçları ve gelecekteki beklentilerini ifade eden ve kurumsallaşmayı ön plana alan kavramlardır.

Vizyon ve misyon kavramları, bilhassa büyükşehir belediyeleri için belirgin bir anlam taşımaktadır. Gerçekleştirilen yerel yönetim reformları, özellikle belediyelerin etkinliğini ve verimliliğini arttırmaya yöneliktir. Son dönemlerde büyükşehir belediyelerine yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda, vizyon ve misyonun niteliği daha da önem kazanmaktadır.

Bu çalışma, yukarıda söz edilen ifadelerle alakalı olarak, Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin stratejik planlarında yer verilen vizyon ve misyonların değerlendirmesini içerecektir. Ayrıca büyükşehir belediyelerinin vizyon ve misyonlarında hangi ifadelere öncelik verdikleri vurgulanacak ve büyükşehir belediyelerinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılacaktır. Böylece çalışmanın amacı; yeni kamu yönetimi ve yönetim kavramlarının hangi oranlarda büyükşehir belediyelerinin misyon ve vizyonlarında yer aldığının belirlenmesidir. Bu

amacı gerçekleştirmek üzere öncelikle yerli ve yabancı kaynaklardan elde edilen veriler ile çalışmanın teorik çerçevesi yazılacaktır. Çalışmanın alan araştırması kısmında Türkiye'deki büyükşehir belediyelerinin son dönemdeki stratejik planları alınmış ve misyon ve vizyon kavramları yeni kamu yönetimi ve yönetim açısından içerik analizine tabi tutulacaktır. İçerik analizi yapılırken MAXQDA programından faydalanılmıştır. Çalışma sonucunda beklenen sonuç; büyükşehir belediyelerinin stratejik planlarında yer alan vizyon ve misyonlarının yeni kamu yönetimi ve yönetim kavramları ile örtüşmediğidir.

Anahtar Kavramları: Yeni Kamu Yönetimi, Yönetişim, Belediye, Misyon, Vizyon.

A CONTENT ANALYSIS ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF NEW CONCEPTS OF PUBLIC ADMINISTRATION AND GOVERNANCE IN THE VISION AND MISSION OF METROPOLITAN MUNICIPALITIES

ABSTRACT

The first regulation on strategic planning in Turkey is the Public Financial Management and Control Law No.5018. However, the history of strategic planning dates back to 1970. Because the new concepts of Public Administration and governance, which are important in terms of strategic plan, emerged after the 1970s. The impact of globalization and economic liberalization in Turkey's acquaintance with this concepts is high. As a matter of fact, Turkey felt the need to use them to solve some administrative and economic problems. In this context, one of the aims of the reforms carried out in the Turkish public administration was to set a target for organizational structures and ensure that they achieve their goals successfully. Strategic plans are one of the tools that will lead public institutions and organizations to their goals and objectives. With the concept of strategic plan which is thought to lead the private sector to success, municipalities have met with two important concepts; vision and mission.

Vision and mission are the concepts that express the aims and future expectations of the institutions and put the institutionalization in the foreground. These concepts have a significant meaning especially for metropolitan municipalities. Local government reforms are aimed at increasing the efficiency and productivity of municipalities. Considering the recent regulations on metropolitan municipalities, the quality of vision and mission are becoming more important.

This study will include the evaluation of the vision and mission which have mentioned in the strategic plans of the metropolitan municipalities in Turkey. In addition, it will be emphasized which expressions the metropolitan municipalities prioritize in the vision and mission and a comparative evaluation of metropolitan municipalities will be made. Thus, the purpose of the study is to determine the perception of the new concepts of Public Administration and governance in the mission and vision of metropolitan municipalities. In order to achieve this objective, firstly the theoretical framework of the study will be written with the data obtained from domestic to foreign sources. In the field research section of the study, the

recent strategic plans of the metropolitan municipalities of Turkey have been taken and the concepts of mission and vision will be subjected to content analysis in terms of new public administration and governance. Maxqda software was used for content analysis. The expected result of the study is that the vision and mission of metropolitan municipalities in their strategic plans do not coincide with the new concepts of Public Administration and governance.

Keywords: New Public Administration, Governance, Municipality, Mission, Vision.

1.Giriş

2000li yıllarda dünya hızlı bir küreselleşme sürecine girmiştir. Hayat tarzları, yönetim anlayışı, hizmet ve pazarlama biçimleri, piyasa şartlarına uygun olarak değişmeye ve çağa uygun olarak şekillenmeye başlamıştır. Bu değişim, günümüzde kamu sektörünü de etkilemiştir. Kamu durumları en üst kademelerden en alt birimlere kadar değişmeye başlamıştır.

Devlet kademelerinde yaşanan değişim ve dönüşüm bir anda ortaya çıkan bir durum değildir. Temellerinde, İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan, devletlerin yönetim anlayışlarının piyasa şartlarına uyum sağlaması ve bunu takip eden krizler sonrası gerçekleştirilen revizyonlar yatmaktadır. Bu revizyonlar beraberinde Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası örgütlerin doğmasını sağlamıştır.

Özellikle hükümetlerin ve kamu kuruluşlarının piyasa şartlarına uyum sağlamasında önemli bir rol oynayan büyük kuruluşlar, bunun sağlanmasına özel sektöre ait bazı tanım ve araçların kamuda kullanılması yolunu önermiştir. Özel sektörün başarıyı yakalamasında verimlilik ve etkinlik gibi kavramların önemli olduğu vurgulanmış ve benzer uygulamaların kamu sektöründe de başarı getireceği düşünülmüştür. Bu bağlamda etkinlik, verimlilik, strateji, yeni kamu yönetimi ve yönetim kavramları kamu sektöründe kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavramların kullanılması dünyada olduğu gibi Türk kamu yönetimi üzerinde de önemli etkiler göstermiştir. Özellikle 2003 yılında yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çerçevesinde stratejik plan hazırlanmasının temelleri atılmıştır. Stratejik planların vizyon ve misyon kısımları planın genel çerçevesini ve kurumun temel amaç ve hedeflerini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu çalışmada da yönetim ve yeni kamu yönetimi açısından önemli yeri olan yerel yönetim kuruluşlarından büyükşehir belediyelerinin vizyon ve misyonlarında bu kavramları hangi oranda yer verdiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çerçevede büyükşehir belediyelerinin karşılaştırılması da sağlanmıştır. Bu amaçla ortaya çıkan bu çalışmada öncelikle yeni kamu yönetimi ve yönetim, vizyon, misyon kavramlarına yer verilmiştir. Ayrıca Türk kamu yönetimi ve büyükşehirlerde yeni kamu yönetimi ve yönetim kavramlarının yeri kısaca ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma misyon ve vizyonların analizi ve sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

2. Yeni Kamu Yönetimi ve Yönetişim Kavramları

Yeni Kamu Yönetimi paradigması, 1980'lerle birlikte batı devletlerince tercih edilmeye başlanan bir anlayıştır. Klasik yönetim anlayışı yerine çağın ve piyasanın gereklerini karşılayan ve uyum sağlayan bir yönetim anlayışı anlamına gelmektedir. YKY, hizmet sunumu yeniden tanımlanmış, denetimin bürokratlar yerine vatandaşlarca sağlandığı, hizmetin sadece kamu tarafından değil, kamu dışı sektörlerce de görüldüğü, etkinlik, verimlilik, tasarruf ve performans gibi hedeflerin kullanıldığı saydam, hesap verebilir, sorgulanabilir ve hızlı bir yönetim anlayışıdır (Şencan, 2006: 99).

Kamu yönetiminde yönetişim, sunulan hizmete, vatandaşın geri bildirim yapması aracılığıyla katılımını hedefler. Böylece hesap verebilirlik ve açıklık ilkeleri yerine getirilmiş olur. Kamu yönetiminde etkinlik, eşitlik, verimlilik, üretkenlik, vatandaş odaklılık ve vatandaşların katılımı kamu yöneticilerinin öncelikli hedefleridir (Tunç, Belli ve Aydoğdu,2017:1922).

Yeni kamu yönetimi ile ilişkili olarak ortaya çıkan yönetişim kavramı, küreselleşme ile artan ilişkilere bağlı olarak kullanım alanını genişletmiştir. Bilginin akışı ve aktarımının hızlanması, değişen toplumların ihtiyaçlarının yeniden tanımlanması, ulusal ve uluslar arası politikaların karmaşık hale gelmesi ve hükümetlerin, diğer unsurlardan gelen hesap verebilirlik gibi taleplerin cevaplanması gerekliliği gibi olgular, yönetişimin dikkate alınır ve kullanılabilir bir kavram olmasını sağlamıştır (Özer, 2006: 61).

TESEV'in hazırlamış olduğu Yönetişim El Kitabı isimli çalışma, yönetişimi en genel ifadeyle "birlikte yönetmek" olarak tanımlamıştır. Kamuda yönetişim ise, yönetim ve karar alma süreçlerine sadece seçimle ve atamayla göreve gelenlerin değil, konuyla ilgili olan bütün kesimlerin katılımı anlamına gelmektedir. Bu kesimleri sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, özel sektör ve yatırımcılar, üniversiteler gibi kesimler oluşturur. Bu kesimler arasında uzlaşma kültürü sağlanır ve karşılıklı bilgi alışverişi gerçekleştirilerek yönetişim sağlanmış olur (TESEV, 2008: 17).

Yönetişim birtakım ilkelere sahiptir, TESEV'in hazırlamış olduğu el kitabında (2008: 18-20) bu ilkeler 10 adettir: Öngörülebilirlik, sorumluluk, hesap verebilirlik, adillik, saydamlık, katılımcılık, etkinlik, hukuka bağlılık, yerindenlik ve ölçülülük. Yıldırım (2011: 22) ise çalışmasında DPT'ye atıfta bulunarak temel ilkelerin sekiz adet olduğunu söylemiştir. Bunlar katılımcılık, açıklık, hesap verebilirlik, cevap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, etkililik, eşitlik ve stratejik vizyondur. Yıldırım ayrıca bu ilkelere ek olarak yerindenlik, yerellik, toplam kalite gibi bazı ilkelerin de eklenebildiğini söylemiştir. Acar (2003:48) da çalışmasında cevap verebilirlik ilkesini ayrı bir ilke olarak ele almıştır. Bu çalışmada Yıldırım'ın ve Acar'ın işaret ettiği yönetişimin ilkeleri kullanılacak ve Büyükşehir belediyelerinin vizyon ve misyonlarında kullandıkları ifadeler yine yönetişimin bu ilkeleri açısından değerlendirilecektir.

Yönetişim, YKY'nin bir alt unsurudur. Bu sebepten dolayı YKY'ye ait birtakım özellikleri barındırmaktadır (Özer, 2006: 82-84);

1. YKY ve yönetişimin öncelikleri iyi bir yönetim ve iyi bir toplum kurmaktır.
2. İki perspektifin önceliği sorumluluklardır.
3. İki perspektif de yönetim – yönetilen arasındaki mesafenin uzak olduğunu ve bunların azaltılması gerektiğini söyler. Bunun için çözüm üretirler.
4. İki perspektif de rekabeti bir zorunluluk olarak görür.
5. İki perspektif de önceliği çıktıların kendisi değil, çıktıların verimliliği ve denetimidir
6. İki perspektif de koordinasyonun önemine vurgu yapar.

Bununla birlikte YKY ve yönetişim arasında farklar da bulunmaktadır;

- 1- Yönetişimin odağı süreç iken YKY çıktılarıyla ilgilenmektedir.
- 2- Yönetişimin anlamını kavramak, çıktıları anlamaktan geçerken, YKY’de ise anlamak yerine uygulamak ön plandadır.
- 3- YKY müşteri odaklıdır ve verimlilik üzerine odaklanır. Yönetişim ise kamu politikalarının nasıl oluştuğu ve gerçekleştirildiği konularına ağırlık verir.
- 4- YKY, değişim ve dönüşüm sürecinde örgütler ve kurumlar arasında bir bağ ilişkisidir. Yönetişim ise daha çok bir bakış açısıdır.
- 5- Yönetişim, diğer yönetimlere bir alternatiftir ve politik bir niteliğe sahiptir. YKY ise örgütlere bakıştır. YKY daha çok kamu tercihi ve örgüt teorisi yaklaşımlarından faydalanır. Yönetişim, kentsel ve politik yaklaşımları kullanır.
- 6- Yönetişimin stratejileri daha çok kamusal kaynakların kullanımı ve denetim üzerine kurulur. YKY ağırlıklı olarak bütüncül bir değişim ve dönüşümü konu edinir.
- 7- Yönetişim için uzlaşma, iş birliği, çıkar ortaklığı gibi konulara odaklanır ve örgütleri bir araya getirir. YKY’nin odağı bu noktada yöneten – yönetilen ilişkisindedir. YKY, bu ilişkiye alternatifler sunmaya çalışır.
- 8- Yönetişimin sorumluluk anlayışı, kamu görevlisi ve kamu hizmeti arasında bir ilişkinin var olması gerektiği yönündedir. YKY ise kamu yönetimi anlayışına alternatif olabilecek modelleri inceler, gerektiğinde model üretir.

İki kavram arasında farkın fazla olması, birinin tercih edilebileceği anlamına gelmemelidir. Keza her ikisi de kamu yönetimindeki mevcut sorunlara çözüm üretme kaygısı içindedirler ve ortak bir amaca hizmet etmektedirler.

3. Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi ve Yönetişim Düşüncesi

Özellikle Türk Kamu Yönetimi anlayışı için yönetim kavramı, son yıllarda sıklıkla gündeme getirilmiştir. İyi yönetim de olarak adlandırılan yönetim kavramı ilk olarak Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi büyük ölçekli örgütlerin raporlarında kullanılmış ve ardından akademik alanda incelenmeye başlanmıştır. Dünya Bankası, yönetimi “açık ve görülebilir bir karar alma sürecinin; profesyonel bir bürokratik yönetimin eylem ve işlerinden sorumlu bir hükümetin ve kamusal sürece aktif bir şekilde katılımında bulunan sivil toplum ve hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir düzeni ifade eder” olarak tanımlamıştır (Aktan, erişim Tarihi 27.10.2018). Türkiye’de de özellikle yerel yönetişimin uygulanması aşamasında bu tanıma sadık kalınmıştır.

Yönetişim kavramının Türkiye’de kendine somut bir yer bulması, Yerel Gündem 21’in ardından İstanbul’da gerçekleştirilen 1996 Habitat II’ye dayanmaktadır. Bu toplantılarda yönetim kavramı, ağırlıkla belediyelere yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda kendine yer bulmuştur (Karaman Toprak, Erişim Tarihi: 27.10.2018). Yerel yönetimleri sadece merkezi idarenin bir uzantısı olarak gören anlayış yerine özerk, katılımcı ve şeffaf anlayışın Habitat toplantıları ile atılmıştır. Bu girişimin ardından ulusal eylem planlarında ve raporlarda da kendine yer bulan yönetim kavramı ile beraber sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik gibi kavramlar da yönetim anlayışında kendilerine yer bulmaya başlamışlardır (Sobacı, 2007: 233).

Bu süreci takip eden dönemde 1998 tarihinde Mahalli İdareler Reform Tasarısı gündeme getirilmiştir. Pek çok akademisyen, bu çalışmanın aslında bütün devlet örgütlenmesinin düzenlenmesine öncülük ettiğinde hemfikirdir. Bu tasarımı önemli yapan unsurlar, ileride sıkça bahsedeceğimiz katılım, şeffaflık, verimlilik, etkin hizmet ve yerel demokrasi gibi kavramlara atıfta bulunmasıdır. Fakat uygulamaya geçmeden gündemden çekilmiştir (Sezik ve Ağır, 2016:237).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, yeni kamu yönetimi paradigması ile ilişkili olarak çıkarılmış bir kanundur. Kamu kurum ve kuruluşlarının bütçelerinde birtakım düzenlemeler getirilen bu kanun ile kaynakların etkin ve verimli kullanımı hedeflenmiş ve mali yüke sebep olduğu düşünülen uygulamaların önünün kesilmesi hedeflenmiştir. Kanun ile birlikte performans, sonuç odaklılık, stratejik yönetim gibi kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte verimlilik, etkililik, hesap verebilirlik kavramları da konu edilmiştir. Bu kavramlar sadece bütçedeki düzenlemelere işaret etmemiştir, aynı zamanda kurum kimliğine de yerleştirilmiştir (Tekin, 2017: 206).

5018 sayılı kanunun ardından çıkarılan bazı kanunlar, yeni kamu yönetimi ve yönetim açısından yerel yönetimlere yönelik gerçekleştirilen düzenlemelerdir. 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5126 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve bu kanunların son basamağı olan 6360 sayılı kanun, yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde, yönetim ilkeleri gözetilerek çıkarılan kanunlardır (Özer, 2013: 113).

4. Büyükşehir Belediyelerinde Yeni Kamu Yönetimi ve Yönetişim Düşüncesi

Türkiye yönetim sisteminde halka en yakın birimlerden biri belediyelerdir. Gerçekleştirdiği hizmetler ve seçimle göreve gelmeleri açısından demokrasinin temelini oluşturan bir niteliğe sahiptirler. Halkın, devlet ile olan ilişkilerinde aracı kurumlardır. Sundukları hizmetin kalitesi, belediyenin verimliliği ve etkinliği gibi kavramlar bu noktada önem taşır. Bu sebepten belediyeler yeniliğe, değişim ve dönüşüme açık olmalıdır (Taş vd. :61).

Özel sektör, kendini değiştiren ve güncelleyen bir kesimdir. Zamana ve döneme uyum sağlamak zorundadır. Yoksa varlığı tehdit altına girer. 1970lerin sonundan itibaren kamu kurumları da özel sektör gibi dönemin şartlarına ayak uydurma gerekliliğinin farkına varmıştır. Bu sebeple özel sektörün uyguladığı metotları ve yaklaşımları kendilerine uyarlama yolunu tercih etmişlerdir. Rutin faaliyetlerini sürdüren kamu kuruluşları, kendisini etkileyen uzun vadeli sorunlarla karşılaşınca hizmetlerin sunumunda aksama yaşar. Bu aksamaların sebebi ise ekonomik, bilişimsel veya toplumun talepleri ile ilgili olabilir. Hizmetlerin kalitesi düşer ve maliyetleri artar. Bu durum vatandaşların şikayetlerinin doğmasına sebep olur. O halde hedefleri olan, gelecek odaklı ve her türlü sorunla mücadeleye hazır bir yapıya geçme zorunluluğu doğar (Özgür, 2004: 18).

Yeni yönetim düşüncesi ile yönetim konusunda somut adımlar atılmış ve kent konseyleri, kalkınma ajansları, yerel gündem 21 ve buna bağlı çalışmalar ile proje demokrasisi kavramları uygulamaya geçmiştir; Kent konseyleri, belediye meclislerinin birer alternatifi olarak ortaya çıkarken, ortaklık, toplu sorumluluk, katılım ve saydamlık gibi hususlarda önemli rol oynamaktadır. Kalkınma ajansları, bölgesel farklılıkları azaltmak için özel sektör, sivil toplum ve kamu sektörünü bir araya getirmektedir. Yerel Gündem 21, Habitat 2 ve Türkiye Yerel Gündem 21 Programı gibi önemli adımların atılmasına öncülük etmiştir. Son olarak proje demokrasisi ise katılımcılık vurgusu yapmaktadır. Bir projeden etkilenecek bütün kesimlerin, söz konusu projede denetleyici ve hatta karar verici konuma getirilmesi demektir (Akçakaya, 2017: 112-114).

Yönetişim anlayışının uygulamaya geçilmesi ile katılımcı belediyeçilik anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Türkiye’de katılımcılığın daha çok oy kullanma, seçim, kamuoyu yoklamaları, bireysel görüşme, bireysel başvuru, dilekçe ve telefon gibi araçlarla sağlandığı belirtilmektedir. Türkiye’de hedeflenen yönetim anlayışının yerleşebilmesi için demokratik ortamın sağlanması ve sivil toplum anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir (Sobacı, 2007: 229-234).

4.1 Misyon ve Vizyon

Vizyon ve misyonun oluşması için gerekli şartı Stratejik plan sağlar. Stratejik plan, kurum veya kuruluşun bulunduğu yer ile ulaşmayı kurguladığı yer arasındaki yolu göstermektedir. Gelecek odaklıdır uzun vadeli olarak tasarlanır. Kurumun amaçlarını ve hedeflerini kapsar. Örgütün kültürüyle ve çalışanlarla ilişkilidir. Bundan dolayı performans,

hedef gibi kavramları kapsar. Böylece hedeflere ulaşmada gerekli olan mali başarıyı getirecek bütünlüğün temelleri atılmış olur (Tunç, 2015: 74).

Türkiye’de kurumlara stratejik plan yapma yetkisi 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile birlikte verilmiştir. Stratejik planla, kentlerin gelecekte ulaşılacak noktaları kendilerinin belirlemeleri, sorun çözümünde ve hizmet sunumunda kullanacakları yöntemleri kendilerinin belirlemeleri ve bunları gerçekleştirirken bütçenin verimli kullanılması hedeflenmektedir (Keleş, 2012: 179)

Stratejik planlar birtakım özelliklere sahiptir. Birinci özelliği sonuç odaklılıktır. Stratejik planların önem verdiği konu girdiler değil, sonuçlardır. İkinci özelliği esnek ve değişime uygun olmasıdır. Böylece geleceğin getirilerine uygun olarak hareket edilebilir. Üçüncü özelliği gerçekçi olmasıdır. Gerçekçilik, abartılı hedeflerden daha net olunması anlamına gelmektedir. Dördüncü özelliği ise nitelikli yönetimdir. Beşinci ve son özelliği ise hesap verebilirliktir. Bir amaca ulaşılacaksa bunun nasıl yapıldığı, ulaşıp ulaşılmadığının değerlendirilmesi ve denetlenmesi anlamına gelmektedir (Bozlağan ve Haraç, 2016: 365). Böylece vatandaşların güveni ve desteği sağlanmış olur (Aydın ve Özel, 2016:49).

Stratejik planlarda hedefe ulaşma, çıktılar, yönetim ve hesap verebilirlik kavramlarının önemini vurgulandığı aşamalardan biri vizyon ve misyonlardır. 5018 sayılı kanunun 9. Maddesinde kamu idarelerinin misyon ve vizyonlarını oluşturmaları gerektiği ifade edilmiştir. Kurumlar, stratejik planlarında yer verdikleri vizyon ve misyonlarında hayalden uzak hedeflerini ve buna nasıl ulaşacaklarını açıkça belirtirler. Bu sebeple bu iki kavram kurum kültüründe yer alır. Oynadıkları rol sebebiyle alelade hazırlanmadan, üzerinde düşünülerek hazırlanması gereken ve kurum kültürüyle özdeşleşmesi gereken kavramlardır.

Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu (2018)’nda vizyon ve misyonun ne olduğu, nasıl hazırlanması gerektiği açıkça belirtilmiştir;

Misyon, kuruluşun var olma sebebidir. Kuruluşun kimin için ne yaptığını ve nasıl yaptığını açıkça ifade eder. Kuruluşun yetkileri ve sorumlu olduğu hizmetleri misyonda belirtilir ve kaynaklar ile tutarlı olması beklenir. Kısa ve açık biçimde ifade edilir, ayrıntılara yer vermez. Sonuç odaklıdır. Hizmetin sürecini değil, amacını ifade eder. Şu dört sorunun cevabının verilmesi beklenir:

- Kuruluşun var oluş nedeni nedir?
- Kuruluş kimlere hizmet sunmaktadır?
- Kuruluş ne gibi ihtiyaçları karşılamaktadır?
- Kuruluş hizmetlerini ne biçimde sunmaktadır?

Vizyon ise kuruluşun geleceğini ve ulaşılmak istenilen yeri işaret eder. Uzun vadelidir. Çok sık değiştirilen bir yapıda değildir. Bununla birlikte esnektir ve genişletilip daraltılabilir. Üst politikaların veya mevzuatın değişmesi gibi durumlarda vizyon gözden geçirilip tekrar

yazılabilir. Vizyon da misyon gibi net olmalıdır. Ayrıca özgün ve idealist yapıda olmalıdır. Değişime öncülük eder bir görüntü çizmelidir. İddialı fakat ulaşılabilir olmalıdır.

Vizyon, örgütteki birimlere ortak bir amaç yükler. Bu yüzden birleştiricidir. Ayrıca birimler, vizyonu özümsemelidir. Böylece örgütsel başarı içselleştirilmiş olur ve takım ruhu oluşur (Özgür, 2004: 7).

Vizyon da misyon gibi birtakım soruların cevaplarını vermelidir;

- Toplumsal açıdan hangi sonuçlara ulaşılabilecektir?
- Faaliyet alanı göz önünde bulundurulduğunda başarılmak istenen nedir?
- Paydaşlar açısından başarılmak istenen nedir?
- Kurum açısından başarılmak istenen nedir veya nasıl bir kurum istenilmektedir?

5.Türkiye'deki Büyükşehir Belediyelerinin Yönetişim Açısından Vizyon ve Misyonlarının Analizi

Yönetişimin birtakım ilkelere sahip olduğundan daha önce bahsedilmişti. Araştırmanın bu kısmında, Büyükşehir belediyelerinin vizyon ve misyonlarında kullanılan ifadelerin, yönetişimin ilkelerine uyup uymadığı incelenecektir.

Araştırma için nitel araştırmanın doküman inceleme yöntemi tercih edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırmanın konusu olan dokümanların, belgelerin ve metinlerin detaylı bir biçimde incelenmesi ve analizi anlamına gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 153). Bu çalışmada, doküman inceleme yöntemiyle büyük şehir belediyelerinin vizyon ve misyon tanımları, stratejik planlarından ve internet sitelerinden elde edilmiştir.

Araştırmada, büyükşehir belediyelerinin misyon ve vizyonlarında yönetim ilkelerine ne derece sadık kaldığı öğrenilmek istenmektedir. Bunun için öncelikle misyon ve vizyon tanımlarında sık kullanılan kelimelerin ne anlama geldiğine bakılmıştır. Ardından bu kelimeler gruplandırılarak, büyükşehir belediyelerinin ne gibi tanımlara vurgu yaptığı gösterilmiştir. Kelime grupları, araştırmanın konusu olan yönetim ilkelerine dayandırılarak oluşturulmuştur. Örneğin katılımcı/katılımcılık, birlikte yönetim, kapsayan ve kapsayıcı gibi kelimelerin işaret ettiği konu katılımcılık ilkesidir ve buna benzer kelimeler “katılımcılık” başlığı altında gruplandırılmıştır.

Yönetişimin belli başlı ilkelerinden – dolayısıyla kelime gruplarından - aşağıda bahsedilmektedir;

Katılımcılık ilkesi, yerel yönetimlerin ve devletin politika üretimi ve uygulama sürecinde sivil toplum kuruluşları, vatandaşlar, meslek örgütleri, barolar, üniversiteler ve benzer diğer kesimlerin dahil edilmesidir. Politika üretim sürecinde yöneten ve yönetilenler arasında zaman zaman çatışmalar yaşanabilmektedir. Katılımcılık ilkesi, çatışma ortamını uzlaşma ortamına çevirir. Uzlaşma ortamı, yöneticilerin yönetilenlere faaliyet hakkında bilgi verme

biçiminde olabilir. Ya da taraflardan bilgi alma, danışma biçiminde gerçekleştirilebilir. Fakat en önemli metotlardan biri, vatandaşın karar sürecine katılımının sağlandığı metottur. Alınacak karar, uygulanacak faaliyeti sonuçlandıran devlettir fakat bunu şekillendiren vatandaşdır. Vatandaşların aktif katılımının sağlanması önceliklidir (Yıldırım,2011: 22).

Hesap verebilirlik, yönetişimin önemli ilkelerinden bir diğeridir. Kamu çalışanlarının, hizmet sunumunda kullanılan kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığını, bütçenin nasıl hazırlandığının ve raporlamaların nasıl yapıldığının sorgulanması ve hesabını verebilmesi anlamına gelen ilkedir (TESEV, 2008: 18).

Cevap verebilirlik ilkesi, halkın yöneticiler tarafından dinlenmesi anlamına gelmektedir. Yöneticilerin duyarlı olup olmadığı, halkın ihtiyaçlarının karşılanması konusunda onları anlayıp ihtiyaçlarına cevap verilip verilmediği, bu ilke bağlamında değerlendirilir. Burada “insan odaklı” veya “vatandaş merkezli” gibi ifadeler cevap verebilirlik ilkesinin unsurudur (Acar, 2003: 52).

Hukukun üstünlüğü ilkesi, kamu kurumlarının sunduğu hizmetlerde ve yürüttükleri faaliyetlerde kanunlara uygun olarak hareket etmeleri gerektiği anlamına gelir. Böylece yöneticilerin keyfiyeti engellenir. Hizmetlerin her kesime adil ve etkin bir biçimde sunulur. Ayrıca yöneticiler ve aldıkları kararlar, bağımsız yargı tarafından sorgulanıp yargılanabilmektedir (Yıldırım, 2011: 26).

Yöneticilerin problem çözme gücüdür. Kaynakların etkin kullanımı, etkililik anlamına gelmektedir. Bu ilkede fiili çıktılar önem arz etmektedir. Hizmetin kalitesi, verimliliği, bu ilke kapsamında değerlendirilir (Yıldırım, 2011: 26).

Eşitlik ilkesi, kamu hizmetlerinin olmazsa olmazıdır. Bu sebeple yönetişimin ilkelerinden biri olarak yerini almaktadır. Kanun önünde herkesin eşit olduğu, kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet sunumunda ve diğer konularda dil, din, ırk ve diğer sebeplerle ayrımcılık yapamayacağı anlamına gelmektedir (Altın, 2013: 105).

Bu çalışmada büyükşehir belediyelerinin 2015 – 2019 yılları arasında hazırlanan stratejik planlarında belirtilen vizyon ve misyonlarına yer verilmiştir. Mevcut otuz büyükşehir belediyesinin yirmi dokuzuna ait stratejik plana ulaşılmıştır. Mardin Belediyesi'nin stratejik planlarına ise ulaşamamıştır. Bu sebeple çalışma 29 büyükşehir belediyesi üzerinden gerçekleştirilmiştir.

5.1 Misyon Analizi

6360 sayılı kanun ile birlikte Türkiye’de büyükşehir belediyesi sayısı 30’a ulaşmıştır. Çalışmada değerlendirmeye alınan 29 büyükşehir belediyesinin misyonlarında yönetim ilkelerine öncelik verilip verilmediği ve hangi kavramlara ağırlık verdiği incelenmiştir.

Misyonda kullanılan ifadeler, birbirleriyle benzer nitelik taşıyan ifadelerle gruplandırılmıştır. “Katılımcı”, “birlikte yönetim”, “kapsayıcı” gibi ifadeler katılımcılık vurgusu yaptığı için bu başlık altında toplanmıştır. “adil”, “adalet”, “tarafsız”, “eşit” gibi kavramlar eşitlik başlığı altında toplanmıştır.

Ayrıca daha önce belirtilen yönetim ilkelerinin bir kısmı, benzer nitelikler taşıdığı için tek bir ilke altında birleştirilmiştir. Açıklık ilkesi “şeffaf”, “saydam”, “bilgiye ulaşmak” ifadelerini kapsamaktadır. Hesap verebilirlik ilkesi de “şeffaf” ve “bilgiye ulaşmak” gibi ifadeleri barındırdığından bu iki ilke “hesap verebilirlik” ilkesi altında birleşmiştir. Yine hukuka uygunluk ilkesi de eşitlik ilkesi ile birleştirilmiş ve bu iki ilkeye atıfta bulunan ifadeler tek bir başlık altında toplanmıştır.

Yönetişim ilkelerine göre kategorize edilmiş ifadelerin tablosu aşağıda verilmiştir

KATILIMCILIK	HESAP VEREBİLİRLİK	CEVAP VEREBİLİRLİK	ETKİLİLİK	EŞİTLİK
Katılımcı	Şeffaf	Hızlı	Planlı	Adil
Birlikte Yönetim	Verimli/Ekonomik	Etkin	Kaliteli Hizmet	Adalet
Kapsayıcı	Hesap verebilir	Vatandaş Odaklı İnsan Odaklı Önce İnsan	Çözüm Odaklı Sürdürülebilir	Tarafsız Eşit

Bu tablo, daha önce de belirtilen yönetim ilkelerinin ne anlama geldiği ile alakalı olarak oluşturulmuştur.

5.1.1.Katılımcılık

Katılımcılık kategorisi altında toplanan ifadeler, katılımcılığa vurgu yapan kelimelerdir. Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin vizyon tanımı şu şekildedir:

“Katılımcı bir yönetim anlayışıyla, adaletten, verimlilikten ve yaşam kalitesinden ödün vermeden, insanımızı, çevremizi ve toplumsal değerlerimizi ekonomik zenginliklerle buluşturan zenginliklerdir.”

Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi ise:

“Çevre değerlerine saygılı, kentlilik bilincini oluşturmuş, insan odaklı ve katılımcı yönetim anlayışı çerçevesinde ilçe belediyeleri ile eşgüdüm içinde çağdaş belediyeçilik hizmetleri sunarak Tekirdağ'da yaşayanların yaşam kalitesini arttırmak” olarak vizyonunu belirlemiştir.

29 büyükşehir belediyesinden sadece 10 tanesi misyonunda katılımcılık ilkesine vurgu yapmıştır. Bu belediyeler Bursa, Hatay, İzmir, Kocaeli, Konya, Mersin, Ordu, Tekirdağ, Trabzon ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyeleri olmuştur. Katılımcılık ilkesi, yeni kamu yönetimi anlayışında ve yönetişimde yer alan en temel ilkelerden biridir. Vatandaşın ve sivil toplumun katılımı, demokrasi için önem arz etmektedir. Alınan kararlarda danışman veya yönlendirici olması sağlanır. Fakat büyükşehir belediyelerinin bu ilkeyi ön plana çıkarmadıkları görülmektedir.

5.1.2.Hesap Verebilirlik

Hesap verebilirlik başlığı altında toplanan ifadeler “şeffaf”, “verimli/ekonomik”, “hesap verebilir” gibi ifadelerdir. Bu ilkeye göre kaynakların nasıl kullanıldığı, bütçenin nasıl yapıldığı ve belediye dışında kalan kesimlerce bunların sorgulanması anlamına gelir. Büyükşehir belediyelerinin misyonlarında kullandıkları ifadelerde benzer tanımlara yer verilmiştir.

Samsun Büyükşehir Belediyesi:

“Kanunlar ve yönetmelikler doğrultusunda Büyükşehir Belediyesi sınırları ve mücavir alanları içersinde yaşayan kent halkına esenlik, huzur, sağlık ve düzenin sağlanmasında çağdaş, eşit, şeffaf bir yönetim anlayışı ile zabıta hizmeti sunmak.” tanımını kullanmıştır.

Malatya Büyükşehir Belediyesi:

“Büyükşehir Belediyesi il sınırları içerisinde gerekli alt yapı ve üst yapı hizmetlerini çağdaş, eşitlik, hakkaniyet, hesap verebilirlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde sunarak, kentsel yaşam kalitesini yükseltmek.” İfadeleriyle ilkeye atıfta bulunmuşlardır.

15 büyükşehir belediyesi misyonlarında hesap verebilirlik ilkesine atıfta bulunmuşlardır. Muğla belediyesi, misyonunda hesap verebilirlik ilkesine en çok ağırlık veren büyükşehir belediyesidir: “Halkımızın verdiği görev, yetki ve sorumlulukları; etkinlik, verimlilik, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri doğrultusunda çağdaş yönetim anlayışıyla yerine getirerek Muğla'mıza hizmet etmektir” biçiminde ifade ederek, önceliğini hesap verebilirlik olarak belirlemiştir.

5.1.3.Cevap verebilirlik

Cevap verebilirlik ilkesi, vatandaş tarafından iletilen taleplere cevap vermek için her daim hazır olan, hızlı, etkin, duyarlı, önceliği vatandaş ve insan olan anlayış anlamına gelmektedir. Bu ve benzer ifadeler cevap verebilirlik ilkesi çatısı altında toplanmıştır.

10 Büyükşehir belediyesi misyonlarında cevap verebilirlik ilkesine yer vermiştir. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin vizyonunda bu ilkenin vurgulandığı görülmektedir:

“Kahramanmaraş'ın tarihi ve kültürel mirasına sahip çıkarak, çevreye duyarlı, adil, ulaşılabilir, şeffaf, insan odaklı bir anlayışla yerel hizmetler sunarak sürekli vatandaş memnuniyeti sağlamak.”

Adana Büyükşehir Belediyesi'nin misyonu:

“Büyükşehir Belediyesi sorumluluk alanında planlı, hızlı, etkin, şeffaf, adil ve vatandaş odaklı en iyi hizmeti sunmak” olarak belirlenmiştir. İki örnekte de altı çizili ifadeler, cevap verebilirlik ilkesinin karşılığıdır.

5.1.4.Etkililik

Etkililik ilkesi amaca uygun bir biçimde hareket edilmesi ve problem çözme gücüdür. Kaynakların etkili kullanımınıdır. Bu tanıma karşılıyan ifadeler daha çok “planlı”, “kaliteli hizmet”, “çözüm odaklı”, “sürdürülebilir” gibi ifadelerdir.

11 Büyükşehir belediyesi, misyonlarında etkililik ilkesine vurgu yaparken, 15 belediye ise bu ilkeye vizyonlarında yer vermeyi tercih etmiştir. Bu ilkeye yer vermeyen tek büyükşehir belediyesi ise Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'dir.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi:

“Yerel ve ortak nitelikli talepleri karşılayan, insana değer veren, çevreyle uyumlu, kaliteli ve çözüm odaklı hizmetler üretmek ve halkın gündelik yaşamını kolaylaştırmak.” İfadeleriyle misyonlarında etkililik ilkesini sıklıkla vurgulamaktadır.

5.1.5.Eşitlik

Bu ilke, taraf seçmeksizin herkesin adil muamele görmesi, hukuka aykırı hareket edilmeden hizmetin görülmesi gerektiği anlamına gelir. Büyükşehir belediyelerince kullanılan “Adil”, “eşit”, “tarafsız” gibi ifadeler bu kategori altında değerlendirilebilir.

15 büyükşehir belediyesi misyonlarında eşitlik vurgusu yapmışlardır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi :

“Birlikteliğimiz, Gazi şehrimizin tarihi ve kültürel mirasına sahip çıkarak, yaşanabilir dünya kenti olmak, ürün ve hizmetleri mükemmellik yaklaşımı ve çağdaş bir belediyeçilik anlayışıyla, tüm paydaşlarımızın gereksinim ve memnuniyetini dengeli bir şekilde sağlamak içindir.” İfadesiyle hizmetlerin taraf gözetmeksizin dağıtılacağını belirtmiştir.

Denizli Büyükşehir Belediyesi de benzer bir şekilde misyonunda bu ilkeye vurgu yapmıştır: *“Önce insan anlayışıyla hizmette adalet ve eşitliği ilke edinerek tarihi ve*

çevresel değerlerine sahip çıkan, sağlık ve refah içinde yaşanabilir bir kent oluşturmak.” diyerek tarafsız ve adil bir hizmet sunumu yapacağını vurgulamıştır.

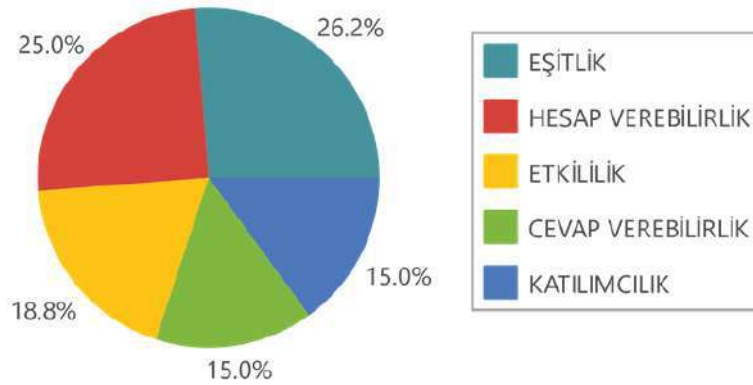
Malatya Büyükşehir Belediyesi, misyon tanımında eşitlik ilkesinden ağırlıkla bahsetmiştir:

“Büyükşehir Belediyesi il sınırları içerisinde gerekli alt yapı ve üst yapı hizmetlerini çağdaş, eşitlik, hakkaniyet, hesap verebilirlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde sunarak, kentsel yaşam kalitesini yükseltmek.” İfadeleriyle, eşitlik ilkesini diğer ilkelere ön planda tutmuştur.

Görüldüğü üzere Büyükşehir belediyeleri, misyonlarında belli başlı ilkelere yer vermişlerdir. Fakat bu ilkelerin dağılımı göz önünde bulundurulduğunda bir eşitsizlik söz konusudur. Yönetişim, en genel ifadeyle anlatılırsa, katılımcılık ilkesi üzerinde şekillenmiştir. Demokrasinin olmazsa olması olarak ifade edilen katılımcılık ilkesi, büyükşehir belediyelerince vizyon tanımlarında olması gerekenden daha az yer bulabilmiştir.

Bu grafik bizlere büyükşehir belediyelerinin misyonlarında yönetişimin hangi ilkelere ağırlık verdiğini göstermektedir. Büyükşehir belediyelerinin kullandıkları ifadelerden ve kelime analizinden yola çıkarak hazırlanan bu grafiğe göre, büyükşehir belediyeleri ağırlıklı olarak eşitlik ilkesine ve hesap verebilirlik ilkesine atıfta bulunmaktadırlar. Bu iki ilkeyi ise etkililik ilkesi takip etmektedir. Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin yönetişim ilkelerine önem vermelerine rağmen, katılımcılık ilkesine gerekli önemin verilmediği görülmektedir. Katılımcılık ilkesinin yönetişimin temel unsuru olduğu ve diğer ilkelere kıyaslandığında son sırada yer alması düşündürücüdür.

Misyon'da Yönetişim İlkelerinin Oranı

5.2 Vizyon Analizi

Vizyon analizi de misyon analizine benzer bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Büyükşehir belediyelerinin vizyonlarında kullandığı ifadeler, yine misyon analizinde olduğu gibi aynı başlıklar altında toplanmıştır.

52.1.Katılımcılık

29 büyükşehir belediyesinden sadece Tekirdağ, İzmir ve Manisa Büyükşehir belediyeleri vizyonlarında katılımcılık ilkesine atıfta bulunmuşlardır. Diğer belediyeler bu ilkeye misyonlarında yer verirken, vizyonlarında yer vermemeyi tercih etmişlerdir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından vurgulanan ifade “kentlilik bilinci” olmuştur. Kentlilik bilinci ifadesi, kentte yaşayan kişilerin kendilerini kentli gibi hissettikleri ve böyle davrandıkları anlamına gelmektedir. Bu bilince sahip kişiler paydaş ve katılımcı olma, diğer aktörlerle bağ kurma eylemine de gireceklerinin farkındadırlar (Ercoskun vd., 2016: 5). Bu sebeple bu ve benzer ifadeler katılımcılık başlığı altında toplanmıştır. Bu ifadeyi kullanan bir diğer belediye ise Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi’dir.

Manisa Büyükşehir Belediyesi ise vizyonunu;

“Şeffaf, katılımcı, Değişen ve gelişen belediye” biçiminde belirtmiş ve gelecekte katılımcı bir belediye olarak varlığını sürdüreceğini ifade etmiştir.

Vizyon tanımlarında katılımcılık ilkesine az yer verilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Vizyon, gelecekte ulaşılmak istenen bir duruma işaret etmektedir. Diğer belediyeler ise misyonun “hangi hizmet nasıl sunulacak ve hizmet felsefesi nedir?” sorusu dahilinde bu soruyu cevaplamış ve bu tanımdan yola çıkarak katılımcılığı bir felsefe olarak görmüş olabilecekleri düşünülmektedir.

5.2.2.Hesap Verebilirlik

Daha önce belirtildiği gibi, hesap verebilirlik başlığı altında toplanan ifadeler “şeffaf”, “verimli/ekonomik”, “hesap verebilir” gibi vurgular olmuştur. Pek çok belediye bu tanımlara misyonlarında yer verirken, vizyonunda buna yer veren tek belediye Manisa Büyükşehir Belediyesi olmuştur. *“Şeffaf, katılımcı, Değişen ve gelişen belediye”* biçiminde bir vizyon belirleyen Manisa Büyükşehir belediyesi, vizyonun açıklama bölümünde

“... Belediyelerimizin bu dönüşümü sağlıklı gerçekleştirmesi, kente ve kentliye en iyi hizmeti sunabilmesi için... karar ve uygulamalarında şeffaflığı sağlaması gerekmektedir. Bu sebeple Manisa Büyükşehir Belediyesi olarak vizyonumuzu "Şeffaf, katılımcı, değişen ve gelişen belediye" olarak belirledik.” Biçiminde belirtmiştir.

5.2.3.Cevap verebilirlik

Cevap verebilirlik ilkesinin tanımında vatandaş tarafından iletilen taleplere cevap vermek için her daim hazır olan, hızlı, etkin, duyarlı, önceliği vatandaş ve insan olan anlayış anlamına gelmektedir, ifadeleri daha önce kullanılmıştı. Bu tanıma uygun bir vizyon belirleyen sadece iki büyükşehir belediyesi bulunmaktadır. Bunlardan biri Trabzon Büyükşehir Belediyesi’dir.

Trabzon Büyükşehir Belediyesinin vizyonu:

“Şehri imar ederken gönülleri fetheden belediye” olarak belirtilmiştir. Bu ifadeden belediyenin vizyonda önceliğine dair iki ifade çıkmaktadır, birincisi imar, ikincisi ise gönülleri fethetme. Burada gönülleri fethetmeden kastın, insan odaklılık olduğu düşünülmektedir.

Sakarya Büyükşehir belediyesi ise vizyonunda daha açık bir tanım kullanmıştır ve yönetişimin cevap verebilirlik ilkesi net bir biçimde görülebilmektedir:

“Rahat ve konforlu ulaşım sistemlerine sahip, afetlere karşı hazırlıklı, kültürel zenginliğinden güç alan, engellileri ve muhtaçları toplum ile bütünleşmiş, çağdaş yönetim sistemlerini kullanan, temiz ve doğal çevre içinde özgün nitelikleri öne çıkan bir kent olmak.”.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi'nin engellileri ve muhtaçları toplum ile bütünleştirme vizyonu, engelsiz kentleri, ulaşılabilirliği ve hizmette insan/vatandaş odaklılığı vurgulamaktadır. Ayrıca “afetlere karşı hazırlıklı” ifadesi, hızlı ve etkin bir rol alınacağına işaretidir. Cevap verebilirlik ilkesinde hazır, hızlı ve etkin bir belediye anlayışı ön plana çıkmaktadır. Sakarya, 1999 yılındaki Marmara Depremi'nden en çok etkilenen kentlerden biridir. Bu sebeple vizyonunda cevap verebilirlik ilkesine uygun bir biçimde tanım bulundurmaktadırlar.

5.2.4.Etkililik

Etkililik ilkesinde aranan ifadeler “planlı”, “kaliteli hizmet”, “çözüm odaklı”, “sürdürülebilir” gibi ifadeler olmuştur. Kaynakların etkin kullanımı, belediyelerin etkililiğini göstermektedir. Araştırmaya dahil edilen 29 Büyükşehir belediyesinden 15'i, bu ilkeye vizyonlarında yer vermiştir.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin vizyonu,

“Medeniyetlerin doğduğu, yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Şanlıurfa'mızı; tarihi güzelliklerini ortaya çıkararak turizmde öncü, kişi başına düşen yeşil alan oranıyla Türkiye'de lider, son teknolojinin kullanıldığı ulaşım sistemleriyle toplu taşımada öncü, kentsel dönüşüm projeleriyle düzenli, disipline edilmiş, sürdürülebilir, sosyal belediyecilik hizmetleri ile örnek bir Büyükşehir Belediyesi olmaktır” biçimindedir.

Burada Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin kaynaklarını teknolojiye ve geleceğe dönük, sürdürülebilir, çözüm odaklı ve kaliteli olarak yorumlamak mümkündür. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, bu tip bir hizmet sunumu ile gelecekte öncü bir belediye olmak arzusunda olduğunu belirtmiştir.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi de

“Planlı gelişim, Estetik Dönüşüm, Fonksiyonel Değişim'dir.” İfadesiyle kaynaklarını, günümüz modern kentlerinin vazgeçilmezi olan estetiğe ve konfora önem vereceğini belirtmektedir.

Diğer büyükşehir belediyeleri de “planlı”, “kaliteli”, “yaşam kalitesi”, “güvenli”, “yaşanabilir” ifadelerine yer vererek, kaynaklarını kalite ve gelecek odaklı kullanacaklarına yer vermektedirler. Etkililik ilkesi, vizyon açısından büyükşehir belediyelerince öncelik verilen bir ilkedir. Bu açıdan yönetim yaklaşımına uygun bir tutum sergilemektedirler denilebilir.

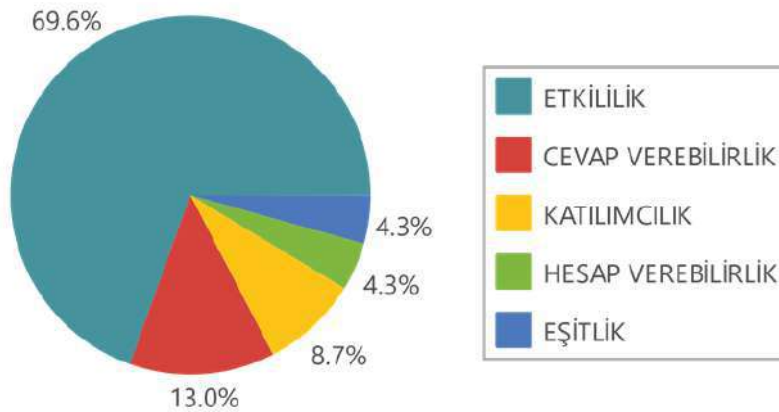
5.2.5.Eşitlik

Eşitlik ilkesine hem misyonunda vizyonunda yer veren tek belediye Konya Büyükşehir Belediyesi olmuştur. Misyonunda kaynakların, kültürel ve ekonomik zenginliklerin ve hizmetlerin insanlara ulaştırılacağı vurgusunu yapan Konya Büyükşehir Belediyesi, vizyonunda ise

“ilçe belediyeleri arasındaki gelişmişlik farklarını en aza indirmek” ifadesini kullanmıştır. Böylece vatandaş ve yaşanan ilçe ayrımı yapmaksızın hizmet ve kaynak dağılımında eşit bir Konya planlanmıştır. Bunu yapma gerekçesi ise iç göçü azaltmak olarak belirtilmiştir.

Kaynak ve hizmet dağılımı açısından bakıldığında, eşitlik ilkesinin vizyon yerine misyonlarda daha fazla kullanılması anlaşılabilir bir durumdur. Büyükşehir belediyeleri, eşitliği ve adaleti hizmet sunumu açısından değerlendirdikleri için misyonlarında kullanmışlardır. Zira sıklıkla vurgulanan ifade *“hizmet sunumunda adil olmak”*tır. Vizyon ise gelecekte olunacak yeri işaret ettiği için, belediyelerin vizyonlarında eşitlik ilkesine daha az yer verildiği düşünülmektedir.

Vizyon'da Yönetişim İlkelerinin Oranı

Tıpkı misyonda olduğu gibi vizyon tanımlarında da aynı yöntem kullanılmış ve büyükşehir belediyelerinin hangi ilkelere ağırlık verdiği grafikte belirtilmiştir. Grafiğe göre etkililik ilkesi, büyükşehir belediyelerinin en çok kullandığı vurgulardır. Büyükşehir belediyeleri gelecekte kendilerini kaliteli hizmet sunan, planlı, çözüm odaklı ve sürdürülebilir

belediyeçilik anlayışının olduğu bir noktada konumlandırmaktadırlar. Belediyelerin vizyonları ağırlıklı olarak bu ifadelerle tanımlanmıştır. Bu ifadeden belediyelerin gelecekte planlı yapılaşmaya ağırlık veren ve sorunları çözen kurumlar olacağı görülmektedir. Günümüz koşulları düşünüldüğünde belediyelerin pek çok sorununun, plansız yapılaşma ile birlikte gelen göç, trafik, çevre sorunları ve altyapı gibi meselelerden kaynaklandığı söylenilebilir. Belediyelerin, gelecekte bu sorunları çözdükten sonra planlı şehirleşmeye geçeceği ve daha etkin ve sürdürülebilir bir hizmet anlayışıyla faaliyet gösterecekleri düşünülebilir. Bu sebepten dolayı büyükşehir belediyelerinin “planlı” ifadesine sıklıkla başvurduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte diğer ilkelere oranı düşük kalmaktadır. Cevap verebilirlik ilkesi düşük orana sahiptir. Bunun sebebinin, etkin ve verimli hizmet anlayışının vizyondan çok misyona uygun bir tanım olduğu düşünülmektedir. Büyükşehir belediyelerinin kullandıkları “etkin”, “duyarlı”, “insan odaklı” gibi ifadeler, gelecekte ziyade günümüzün hedefi ve hizmet anlayışı olabilir. Misyonda “nasıl?” sorusunun cevabı aranır. Dolayısıyla Cevap verebilirlik ve hesap verebilirlik ilkesinin az yoğunluklu olması kabul edilebilir.

5.3.Çevre, Turizm, Tarih ve Kültür Vurguları

Bu çalışmada Büyükşehir belediyelerinin vizyon ve misyonlarında yönetim ilkelerine ne derece yer verdiği araştırma konusu edilirken, belediyelerin bir yandan çevre, turizm, tarih ve kültür gibi konularda da vurgu yaptıkları tespit edilmiştir. Bu ifadeler ve başlıklar yönetim ile doğrudan ilgili ifadeler değildir. Bununla birlikte iyi bir yönetim anlayışının dolaylı unsurlarıdır.

“Yeşil çevre”, “doğa ile uyumlu”, “çevreye duyarlı” gibi ifadeler Büyükşehir belediyelerinin hem misyonlarında hem vizyonlarında kendilerine yer bulmuştur.

Mersin Büyükşehir Belediyesi:

“Mersin’in özgün kültürel kimliğini korumak, yaşam kalitesini yükseltmek, tarihi, kültürel ve doğal güzelliklerine sahip çıkmak, kaynakları planlı, programlı ve verimli kullanmak, ekolojik dengeyi korumak, katılımcı, şeffaf, adil belediye hizmeti sunarak İlimizi turizm, tarım, sanayi ve lojistik sektöründe cazibe merkezi haline getirmek.”

Denizli Büyükşehir Belediyesi:

“Önce insan anlayışıyla hizmette adalet ve eşitliği ilke edinerek tarihi ve çevresel değerlerine sahip çıkan, sağlık ve refah içinde yaşanabilir bir kent oluşturmak.”

İfadelerini misyonlarında kullanmışlardır. “Kültürel ve çevresel değerlere sahip çıkmak” gibi ifadeleri vizyonlarında kullanan belediyelere örnek olarak Ordu Büyükşehir Belediyesi’nin *“Şehrin coğrafi yapısına, tarihi, kültürel ve doğal değerlerine sahip çıkan, kenti emanet olarak görüp sürekli yaşanabilir kılmak için hizmetler üreten, vatandaş odaklı, kurumsallaşmış bir belediye olmak.”*

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin vizyonu “...tarihi güzelliklerini ortaya çıkararak turizmde öncü, kişi başına düşen yeşil alan oranıyla Türkiye’de lider... bir Büyükşehir Belediyesi olmaktadır.” örnek verilebilir.

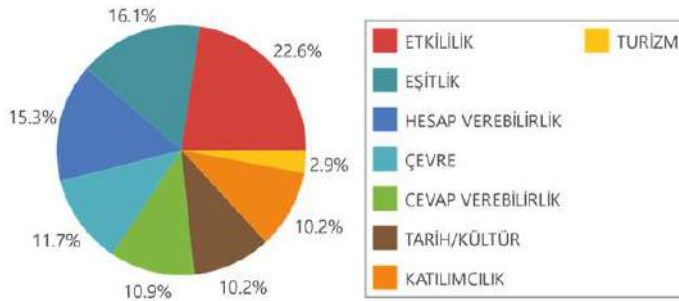
Antalya, Şanlıurfa, Muğla ve Erzurum büyükşehir belediyeleri, vizyon ve misyonlarında turizm vurgusu yapmışlardır. Bu belediyeler “ziyaretçi”, “misafir”, “konuk” ve “turizm” ifadelerine yer vermişlerdir.

Son olarak Van, Kahramanmaraş, Gaziantep, Bursa ve Ordu gibi kentler tarihi ve kültürel değerlerin vurgulandığı ifadelerle misyon ve vizyonlarını oluşturmuşlardır.

Görüldüğü üzere yönetim konusu altında doğrudan tartışılmayan, fakat dolaylı yoldan ilişki kurulan kültürel ve tarihi değerler, çevre ve turizm gibi kenti ilgilendiren olgular, büyükşehir belediyelerinin sıklıkla başvurduğu ifadelerdir. Günümüz yaşanılabilir kent anlayışında çevre, turizm gibi kavramlar kaçınılmaz ifadelerdir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, büyükşehir belediyelerinin hem vizyonlarında hem misyonlarında yönetim ilkelerine yer verdiği, fakat bu ağırlıkların dengeli olmadığı görülmektedir. Katılımcılık ilkesi, en az değinilen konu olmaktadır. Kaldı ki yönetim açısından bakıldığında bu ilkenin daha fazla rol oynaması beklenilmekteydi. Büyükşehir belediyelerinin önceliklerini etkililik ilkesine verdikleri, aşağıdaki grafikten de görülmektedir

Misyon-Vizyon'da Değinilen Konular

Grafikte dikkat edilmesi gereken bir konu da yönetim dışında kalan ilkelerin ağırlıklarıdır. Çevre, tarih/kültür ve turizm de büyükşehir belediyelerince dile getirilen ifadelerdir. Özellikle çevre konusu, katılımcılık ve cevap verebilirlik ilkelerini geride bırakmaktadır. Büyükşehir belediyelerinin çevre konularına ağırlık vermeleri, çevre sorunlarının kaçınılmaz bir mesele haline geldiğini, yeşil alanların eksikliğinin gözle görülür biçimde hissedildiğini ve bu durumun rahatsızlık yarattığını göstermektedir. Büyükşehir belediyelerinin ve vatandaşların, daha yeşil bir çevre talep ettikleri düşünülmektedir. Ayrıca benzer bir şekilde tarihi ve kültürel değerlerin korunması da büyükşehir belediyelerince sıklıkla dile getirilmiştir. Bu değerlerin gün geçtikçe önem kazanması ve belediyelerin bunlara misyon ve vizyonlarında ağırlık vermesi

sevindiricidir. Bununla birlikte katılımcılık ilkesi çevre ve kültür/tarih ifadelerinin bile gerisinde kalmaktadır.

6.Sonuç ve Değerlendirme

2018 yılında hazırlanan “Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu”nda kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik bir rehber hazırlanmıştır. Rehberde “Geleceğe Bakış” başlığı altında misyon ve vizyonun nasıl hazırlanacağı, nelere dikkat edilmesi gerektiği, hangi sorulara cevap vermesi gerektiği örnekleriyle birlikte verilmiştir. Bu araştırmada yirmi dokuz büyükşehir belediyesinin misyon ve vizyonlarında bu rehberde uyup uymadıkları ve yönetim kavramına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığına bakılmıştır.

Araştırmalar sonucunda büyükşehir belediyelerinin misyon ve vizyonlarında genel olarak yeni kamu yönetimi anlayışı ve yönetime uygun tanımlar oluşturdukları görülmüştür. Bununla birlikte yönetim ilkelerine verilen ağırlıklar beklenenden daha dengesiz bir biçimde dağılmıştır;

Büyükşehir belediyeleri misyonlarını tanımlarken önceliklerini eşitlik ilkesine ve hesap verebilirlik ilkesine vermişlerdir. Büyükşehir belediyelerinin hizmet sunumlarında adil ve tarafsız hizmet anlayışıyla hareket etme kaygısı taşıdıkları düşünülmektedir. Ayrıca hesap verebilirlik ilkesi özelinde düşünüldüğünde, yine büyükşehir belediyelerinin şeffaflık kaygısı götüğü ve hesap verebilir durumda olduklarını/olacaklarını vurguladıkları söylenebilir. Yine sık vurgulanan bir ifade de etkili hizmet sunma arzudur. Büyükşehir belediyeleri, hizmet sunumunda verimli ve hızlı olmak gayesinde olduklarını vurgulamaktadırlar.

Bununla birlikte yeni kamu yönetimi anlayışının ve üzerinde sıklıkla durduğumuz yönetim ilkesi, belediyelerce geri plana atılmıştır. Katılımcılık ilkesi, en az vurgulanan ilkedir. Yönetişim, ülkemizde konu edilmeye başlandığı günden beri katılım ile ilişkilendirilmiş ve katılımın öneminden sıklıkla bahsedilmiştir. 5018 sayılı kanunla birlikte vurgulanan ve somut adımları atılan katılımcılık büyükşehir belediyelerince arka plana atılmıştır. Bu durum, üzerinde durulması gereken bir konudur. Demokrasinin temeli olan katılımcılık, demokrasinin başladığı yer olan yerel yönetimlerce önemsenmemektedir. Tekirdağ ve Bursa Büyükşehir Belediyelerinin misyonları katılımcılık vurgusunu belirgin bir şekilde yaparken, bu durumun genel olarak bütün belediyelerde görüldüğünü söylemek zordur.

Büyükşehir belediyelerinin vizyon tanımları, gelecekte olunmak istenen noktayı işaret etmektedir. Belediyelerin vizyon tanımlarında en çok vurgulanan konu etkililik ilkesi olmuştur. Tekrar hatırlatmak gerekirse etkililik ilkesi “planlılık”, “insan odaklılık”, “çözüm odaklılık”, “çağdaş kent” gibi ifadelerin vurgulandığı ilkedir. Pek çok belediye, gelecekte planlı ve modern bir kent olma hedefi taşımaktadır. Günümüz belediyelerinin karşılaştığı sorunların temelinde yatan plansızlık, belediyelerin gelecekteki konumlarına yansıyan bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Belediyeler, gelecekte insan odaklı ve planlı kentler olma gayesindedirler.

Son olarak, belediyeler vizyon ve misyonlarında sıklıkla çevre vurgusu yapmaktadırlar. Büyükşehir belediyelerinin çevre vurguları yapması, “yeşil çevre”, “sağlıklı kent”, “doğal yaşama saygı” gibi ifadelerle kendini göstermektedir. Bu ifadeler yönetim konusunun dışında kalmaktadır. Fakat dolaylı yoldan yönetim ilkeleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Büyükşehir belediyelerinin görev tanımında çevrenin, doğanın, su havzalarının korunması yer almaktadır. Büyükşehir belediyelerinin görev tanımı dahilinde, temiz bir çevre sunmayı ve doğayı ve yeşili korumayı vatandaşlara karşı bir görev ve hizmet olarak gördüğü düşünüldüğünde, yönetim ilkeleriyle bağdaştırılabilmektedir. Bu sebepten dolayı çevre konularının, kamu kurumları tarafından gelecekte hazırlanacak misyon ve vizyonlarda yer bulmaya devam edeceği tahmin edilmektedir.

Büyükşehir belediyelerinin bundan sonraki dönemlerde hazırlayacakları stratejik planlarında, özellikle misyon tanımlarını gözden geçirmeleri ve özgün bir biçimde hazırlamaları gerektiği söylenebilir. Vizyon ve misyon tanımlarında, yönetim ilkeleri açısından bir dengesizlik olduğu görülmektedir. Yönetim ilkelerine sadık kalarak hazırlanacak misyon ve vizyon tanımlarının, özellikle demokrasinin temeli olan katılımcılık ilkesine vurgu yapacak bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Böylece çağdaş belediyeçilik anlayışı yerleşecek ve diğer yönetim ilkeleriyle uyumlu, bütüncül bir görüntü çizeceklerdir.

KAYNAKÇA

ACAR, Pınar, 2003, Cevap Verebilirlik ve İyi Yönetişim, İyi Yönetişimin Temel Unsurları, Ankara, Ayrıntı Basımevi, s. 48-62.

AKÇAKAYA, Murat, 2017, Yeni Yönetim Anlayışının Yerel Yönetimlere Yansımaları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:6, s.105-130

AKTAN Can, “İyi Yönetişim Kavramı” <http://www.canaktan.org/politika/yonetisim/tanim.htm> 27.10.2018

AYDIN, Ahmet Hamdi, ÖZEL, Mehmet, 2016, “Türkiye’de İç Güvenlik Aktörlerinin İç Güvenlik Yönetiminde Halka Cevap Verebilirlik Sorununa İlişkin Algıları ve Çözüm Önerileri”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı:18, s.46-59

BOZLAĞAN, Recep ve Haraç, Serpil, 2016, “Stratejik Planlar Üzerine Karşılaştırmalı bir İnceleme: Çorlu Belediyesi Örneği”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt:13, sayı:35, s.363-383

ERCOŞKUN, Özge Y., ÖCALIR-AKÜNAL, Ebru V., YENİGÜL, Bahtiyar ve ALKAN, Leyla, 2016, “Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları”, Paradoks Dergisi, Aralık / December 2016, Cilt/Vol: 11, Özel Sayı/Special Issue, s: 4-23

KARAMAN, Zerrin Toprak, “Yönetişimin Felsefesi Anlamlandırma ve Uygulama”, http://kisi.deu.edu.tr/zerrin.toprak/yonetisim_governance_2014.pdf, Erişim Tarihi: (27.10.2018)

GÖKÇE, Ali Fuat. “Osmanlı Klasik Döneminde İdari Reform Hareketleri: Koçi Bey Risalesi”. Yasama Dergisi, sayı:14, 2010, 59-78.

Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Hazırlama Kılavuzu, 2018

http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/VrllQ+Kamu_Idareleri_Icin_Stratejik_Planlama_Kilavu_zu.pdf

KELEŞ, Ruşen, 2012, Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, ss.703

ÖZER, M. Akif, 1006, “Yönetişim üzerine notlar”. Sayıştay Dergisi, 63.1: s.59-89.

ÖZER, Mehmet Akif, 2013, “Yerel Yönetimler Reformunda Reform: 6360 Sayılı Kanun'un Düşündürdükleri”, Yerel Politikalar, s.97-126

ÖZGÜR, Hüseyin, 2004, Kamu Örgütlerinde Stratejik Yönetim, Çağdaş Kamu Yönetimi –II” , Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür (Ed.), Nobel Yayın Dağıtım. 1-34

SEZİK, Murat, AĞIR, Osman, 2016, “Türkiye'nin Kamu Yönetimini Değiştiren Faktörler: Batılılaşma ve Küreselleşme”, The Journal of Academic Social Science Studies, no:49, s.225-240

SOBACI, Mehmet Zahid, 2007, “Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler”, Yönetim Bilimleri Dergisi (5:1) 219-235

ŞENCAN, Hüdayi, 2006, “Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun”, Yasama, Sayı:1, 96-128

TAŞ, İ. Ethem; ÇİÇEK, Yeter; KOÇAR, Hatike. “Büyükşehir Belediyelerinde Stratejik Plan Analizi: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Örneği”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 6.2: 57-76

TEKİN, Ömer Faruk, 2017, “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun Yeni Kamu Yönetimi İlkeleri Bağlamında İncelenmesi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, sayı:14, 199-218

TESEV YAYINLARI, 2008, İyi Yönetişim El Kitabı, İstanbul, ss.190

TUNÇ, Ahmet, 2015, “Türkiye’de Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Değişimin Bir Simgesi Olarak Stratejik Planlama ve Yönetimi”, ASSAM, sayı:3, S.69-86

TUNÇ, Ahmet, BELLİ, Aziz, AYDOĞDU, Yusuf, 2017, “Dijitalleşen Kamu Hizmetleri Açısından Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c.22, KAYfor15 Özel Sayısı s.1921-1931

YILDIRIM, Ali, ŞİMŞEK, Hasan, 2004, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 4.Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık

YILDIRIM, Fatih, 2011, “Mahalli İdarelerde Yönetişim ve Belediye Stratejik Planlarının İyi Yönetişim İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara, ss.132

LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN FİNANSAL TUTUM VE DAVRANIŞLARININ ÖLÇÜLMESİ: SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ

Sevinç NAMLI

Dr. Öğr. Üyesi., Erzurum Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
sevinc.namli@erzurum.edu.tr

Abdulkadir KAYA

Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, akadirkaya@erzurum.edu.tr

ÖZET

Çalışmanın amacı, lisans öğrencilerinin finansal tutumlarını ve davranışlarını tespit ederek, demografik özellikler ile finansal tutumlar arasındaki ilişkiyi ve farklılıkları tespit etmektir. Bu amaçla Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi bünyesinde yer alan Beden Eğitimi Öğretmenliği, Spor Yöneticiliği, Antrenörlük Eğitimi ve Rekreasyon bölümlerinde okuyan öğrencilere anket uygulanmıştır. Analize dâhil edilen 286 ankete ait veriler frekans ve yüzdeler sunulduktan sonra, demografik özellikler ile finansal tutumlar arasındaki ilişki Ki-Kare, farklılıkların tespiti ise Kruskall Wallis ve Mann Whitney U analizleri tespit edilmiştir. Analizler sonucunda spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin finansal tutum ve davranışlarına ait bilgilerini aile ve çevrelerinden elde ettikleri bilgilerden edindikleri, cinsiyet, bölüm ve aylık gelir ile finansal tutumları arasında ilişki olduğu, aylık gelir, aylık harcama, anne eğitimi ve para harcama ve yönetme başarısı ile finansal tutum ve davranışları arasında farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Davranış, Finansal Tutum, Spor Bilimleri Fakültesi, Ki-Kare, Kruskal Wallis

THE MEASUREMENT OF FINANCIAL ATTITUDE AND BEHAVIOR OF UNDERGRADUATE STUDENTS: FACULTY OF SPORT SCIENCES EXAMINATION ABSTRACT

The aim of the study is to identify the financial attitudes and behaviors of undergraduate students and to determine the relationship and differences between demographic features and financial attitudes. For this purpose, a questionnaire was applied to students who attended Division of Physical Education and Sports Teaching, Division of Sports Management, Division of Coaching Education and Division of Recreation in Atatürk University Faculty of Sports Sciences. After giving frequency and percentages of 286 questionnaires included in the analysis, the relationship between demographic characteristics and financial attitudes was analyzed by Chi-Square, and the differences were determined by Kruskal Wallis and Mann Whitney U analyzes. As a result of the analyzes, it is seen that the relationship between gender, department, monthly income and financial attitudes is obtained from the information obtained from the family and the environment about the financial attitudes and behaviors of the students of faculty of sports science and the financial attitude with monthly income, monthly expenditure, mother education and money spending and managing success and their behavior.

Keywords: Financial Behavior, Financial Attitude, Faculty of Sports Sciences, Chi-Square, Kruskal Wallis

1. GİRİŞ

Eğitimde; bireyin, olaylar karşısında takındığı davranış biçimi olarak tanımlanan tutum kavramı, toplum bilimlerinde; belli nesnelere, olaylara, kişilere karşı belli biçimde davranma yolunda toplumsal olarak kazanılmış eğilim ya da yönelim olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr). Kısaca, kişinin belli bir olay karşısında daha önceden edindiği tecrübeyle veya ön yargıyla sergilediği davranış biçimi olarak tanımlanabilmektedir.

Tutum kavramı, sosyal hayatın her alanında olduğu gibi finansal alanda da önemli bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Bireyin finansal konulara ve yaşama karşı olan tutumu aynı zamanda finansal hayatına da etki etmektedir (Struwig, 2009). Finansal tutum, geleceğe yönelik yatırım yapma, harcamalarını kontrol altına alma gibi parasal konularda karar vermesinde etkili bir unsurdur. Geleceği için endişe duyan birey ile endişe duymayan bireyin yatırım ve birikim eğilimleri farklılık göstermektedir (Denk, Demir ve Sezgin, 2018). Tamamen kısa vadedeki isteklerini yerine getirmeyi seçen bir kişinin, olası acil finansal bir durum veya uzun vadedeki planlar için yatırım yapma ihtimali daha düşük olacaktır (Alkaya ve Yağlı, 2015). Dolayısıyla, bireyin davranış ve tutum biçiminin finansal refah düzeyi üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır (Sarıgül, 2015). Joo ve Grable (2004)' e göre; bireyin finansal tatmininde sergilediği davranış biçimi, gelir veya diğer demografik özelliklerden daha önemli ve kişinin finansal kararlarını da doğrudan etkilemektedir.

Bütçesini iyi yöneten, ekonomik durumunu doğru şekilde değerlendiren, karşılaştığı finansal zorluklar karşısında başarılı mücadele veren bireyin yaşamdan duyulan tatmini artmaktadır (Gönen ve Özmete: 2007). Bireyin finansal refah düzeyinde artış sağlayabilmesi üzerinde, sergilediği finansal davranış ve tutumların etkisi yüksektir (Atkinson ve Messy, 2012). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bireylerin gelirlerinden tasarruf ederek, tasarruflarını finansal piyasalara aktarmaları kendi gelirlerine ve gelecekteki planlarına önemli katkı sağlamanın yanında, ülke ekonomisinin büyümesi, reel sektörün gelişmesi, finansal piyasaların derinleşmesi gibi birçok makroekonomik faktöre olumlu katkı sağlayacaktır. Bireylerin finansal davranış ve tutumlarının doğru ve yerinde olabilmesinin temelinde, finansal bilgi düzeyi önemli bir etkidir. Bu konu finans literatüründe finansal okuryazarlık olarak ifade edilmektedir. Finansal okuryazarlık eğitimi ilk olarak aile ortamında başlamakta, deneyimler ve üniversite eğitimi ile daha da artmaktadır. Türkiye’de finansal okuryazarlık endeksi verilerine göre en yüksek okuryazarlık derecesine sahip olan kesim meslek yüksekokulları (65,1) ve lisans mezunları (64,4) iken en düşük skora sahip olan kesim ise ilkököl terk (55,5) ve ilkököl mezunlarıdır (59,6)(AİM, 2017). Finansal konuların ele alındığı lisans düzeyinde eğitimler genellikle iktisadi ve idari bilimler, siyasal bilgiler, iktisat, işletme fakülteleri gibi fakültelerde anlatılmalarına rağmen, lisans düzeyinde bu bilgilerin aktarılmadığı birçok fakülte ve bölüm bulunmaktadır.

Bu çalışmada, finans eğitimi konularının ele alınmadığı ve birçok çalışmada en düşük finansal okuryazarlık düzeyine sahip olduğu tespit edilen Spor Bilimleri Fakültelerinde okuyan öğrencilerin, finansal tutum ve davranışları tespit edilerek, demografik özellikleri ile finansal tutumları arasında bir ilişkinin olup olmadığı ve tutum ve davranışlar arasındaki farklılıklar analiz edilecektir.

2. LİTERATÜR

Ülkemizde üniversite eğitimi, genel olarak on sekiz yaşından itibaren başladığı aynı zamanda gençlerin ailelerinden bağımsız finansal kararlar almaya başlamasının ilk adımı olduğu söylenebilir. Eğitim hayatları süresince ve mezuniyet sonrasında ekonomik sistemin bağımsız bireyleri haline gelen genç neslin, ellerindeki sınırlı kaynakları iyi yönetebilmesi için finansal bilgiye sahip olması gerekmektedir. Herhangi bir ürün veya hizmete karşı olan satın alma tutumu, bireyin gelecek ile ilgili yatırım yapma davranışlarına etki edebilmektedir. Finansal tutum ve davranışlara yönelik yapılan çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

Coşkun (2016) yaptığı çalışmada, Celal Bayar üniversitesinde öğrenim gören ön lisans öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarını belirlemek amacıyla anket uygulamıştır. Araştırmaya, bankacılık ve sigortacılık, muhasebe ve vergi uygulamaları, insan kaynakları, büro yönetimi ve yönetici asistanlığı bölümlerinde öğrenim gören 336 öğrenciyi dahil etmiştir. araştırma sonuçlarında öğrencilerin finansal ürünlerden en fazla bilgiye, sahip oldukları ürünler olduğunu tespit etmiştir. Hazine bonusu, mortgage gibi finansal ürünler hakkında bilgi

düzeylerinin düşük olduğu, katılımcıların finansal ürün tercihlerinde banka şubelerinden aldıkları bilgilerin karar vermelerinde etkili olduğunu belirlemiştir.

Ada (2017), Kahramanmaraş ilindeki 98 hemşireye anket uygulama yöntemiyle yaptığı çalışmada hemşirelerin kişisel finans ve kişisel finans ile ilgili tutum ve davranışlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Katılımcıların demografik değişkenleri ile kişisel finans ile ilgili tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma sonucunda sağlık çalışanlarının tutumlarının gelir düzeyine, finansal davranışlarının ise eğitim durumlarına göre farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Gelir düzeyleri arttıkça finansal tutumlarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Literatür incelendiğinde, finansal okuryazarlık konusu yoğun bir şekilde ele alınmışken, finansal tutum ve davranışların ölçülmesini amaçlayan ölçüm araçlarının eksikliği göze çarpmaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi ve literatüre katkı sağlaması amacıyla, Sarıgül (2015), finansal tutum ve okuryazarlığı ölçme aracı geliştirmiştir. Geliştirdiği ölçek 14 madde ve 4 alt faktörden oluşmaktadır. Ölçek alt faktörleri, “harcama, tutum, algı ve ilgi” boyutlarında isimlendirilmiştir. Alana katkı sağlayan ölçek ile finansal tutum ve davranışların ölçülmesi düşünülmektedir.

Bireyin finansal tutum ve davranışlarında etkili olan faktörlerden biri de Finansal okuryazarlık boyutudur. Bu bağlama ülkemizde ve dünyada finansal okuryazarlığın bireyin finansal tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen bi çok araştırma mevcuttur. Biçer ve Altan (2017), üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık davranış ve tutumlarını belirlemek amacıyla Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde öğrenim gören 170 Sağlık Yönetimi, 85 Ebelik, 80 Hemşirelik Bölümü öğrencileri olmak üzere toplam 335 kişi üzerinde anket yoluyla araştırma yapmışlardır. 245 kadın, 90 erkek olan katılımcıların cinsiyet değişkenine ilişkin bulgularında anlamlı bir farklılık bulunmazken, algı alt boyutu da, finansal eğitim konusunda ders alan öğrencilerin finansal okuryazarlık algıları; eğitim almayanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Şahin ve Barış (2017), Tokat il merkezindeki kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeylerinin tasarruf davranışları üzerinde etkili olup olmadığını araştırmak için yaptıkları çalışmada 470 kamu çalışanına anket uygulamıştır. Çalışma sonucu, çalışmaya katılan bireylerin yaş ve hanehalkı aylık geliri gibi demografik özellikleri, temel veya ileri düzey finansal okuryazar olmaları tasarruf davranışları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuç; kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeylerinin yükseldikçe tasarruf yapma ihtimallerinin de artacağı hipotezini doğrular nitelikte çıkmıştır.

Ülkemizde yapılan araştırmaların yanı sıra dünyada da finansal alanlarda bir çok çalışma yapıldığı görülmektedir. 865 Meksikalı lise öğrencisi üzerine yaptıkları araştırmada Arceo-Gómez ve Villagómez, (2017) öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğunu fakat finansal tutumlarının yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Hane geliri, öğrenim gördüğü okul türü ve cinsiyet değişkenine göre farklılıkları bulamadıklarını, ancak kadınların erkeklere oranla OECD ölçeğinde biraz daha yüksek puan aldıklarını tespit etmişlerdir.

Tunus’da yapılan bir araştırmada ise Mouna ve Anis, (2017) finansal okuryazarlığın yatırım davranışlarına etkisini araştırmışlardır. İki bölümden oluşan veri toplama aracının ilk bölümü finansal davranışları ikinci bölümü ise finansal okuryazarlığı tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir. Veri toplama araçları, hisse senedi piyasalarını ve ticaret merkezlerini ziyaret eden kişilere uygulanmıştır. Araştırma sonucunda düşük finansal okuryazarlık düzeyine sahip kişilerin borsaya yatırım yapma olasılığının düşük olduğunu, yaş, eğitim durumu ve yıllık gelirin de bu durumu etkilediği belirlenmiştir.

Potrich vd., (2015) Güney Brezilya'da finansal okuryazarlık cinsiyetler açısından inceleyerek ve üç boyutta değerlendirmesini yapmıştır. Finansal davranış, tutum ve bilginin kombinasyonu olarak 593 kadın, 398 erkek katılımcıyla yaptığı araştırmada kadınların finansal okuryazarlık düzeylerinin erkeklere oranla daha düşük ve finansal okuryazarlık ile finansal tutum ve davranışın doğrudan ilişkili olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Ebeveynlerin çocuklarının finansal bilgi ile tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlayan çalışmada Jorgensen (2010), 420 üniversite öğrencisini örneklem grubu olarak belirlemiştir. Araştırma sonucunda ebeveynlerin finansal tutum ve davranışlarda çocuklarının üzerinde etkilerinin olduğunu, finansal bilgi düzeylerine ise etkilerinin olmadığını tespit etmişlerdir.

3. YÖNTEM VE UYGULAMA

Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin finansal tutum ve davranışlarını belirlemek, cinsiyet, bölüm ve aylık gelir ile finansal tutumlar arasındaki ilişkiyi tespit etmek ve bölümler arasında bir farklılık olup olmadığını analiz etmektir. Bu amaçla Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi bünyesinde yer alan Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Spor Yöneticiliği, Antrenörlük Eğitimi ve Rekreasyon bölümlerinde okuyan 1124 öğrenci evren olarak belirlenmiş, ilgili ana kütleyi temsilen % 95 güven düzeyi ve % 5 güven aralığında hesaplanan örneklem 286 olarak tespit edilmiştir. Tabakalama örneklem yöntemi ile seçilen öğrencilere örneklemin % 10 fazlası olan 315 adet anket uygulanmış ve elde edilen anketlerden analizde kullanılmayacak olanlar çıkarıldıktan sonra 286 anket analize dâhil edilmiştir. Literatür taramasına ek olarak, Sarıgül, (2015), Barmaki (2015), Ünal ve Düger (2015) çalışmaları referans alınarak oluşturulan anket, demografik özellikler ile finansal tutum ve davranışları belirlemek amacıyla hazırlanan sorular olmak üzere iki bölümden oluşturulmuştur. Anket güvenilirliği için yapılan analizde Cronbach's Alpha katsayısının 0,763 olduğu tespit edilmiştir, bu sonuç uygulanan anketin güvenilir olduğunu ifade etmektedir.

Analizler sonucunda, demografik özellikler ile finansal tutum ve davranışlara ait frekanslar belirlendikten sonra, cinsiyet, bölüm ve aylık gelirler ile finansal tutum arasındaki ilişki Ki-Kare analizi ile test edilmiş son olarak da bölümler ile finansal tutum faktörleri arasında farklılık olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile test edilmiştir.

3.1. Frekans ve Yüzdeler

Anket sonuçlarına ait frekanslar ve yüzdeleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik Özelliklere Ait Frekans ve Yüzdeler

Demografik Özellik	Frekans	Yüzde(%)	
Cinsiyet	Kadın	109,0	38,1
	Erkek	177,0	61,9
Yaş	17-19	33,0	11,5
	20-22	158,0	55,2
	23-25	84,0	29,4
	26 ve üzeri	11,0	3,9
Bölüm	Beden Eğ. Öğr.	73,0	25,5
	Spor Yöneticiliği	78,0	27,3
	Antrenörlük Eğitimi	83,0	29,0
	Rekreasyon	52,0	18,2
Sınıf	1	63,0	22,0

	2	95,0	33,2
	3	57,0	19,9
	4	71,0	24,8
Aylık Gelir	500 TL ve altı	107,0	37,4
	501-750	54,0	18,9
	751-1000	37,0	12,9
	1001-1500	45,0	15,7
	1501 ve üzeri	43,0	15,0
Aylık Harcama	500 TL ve altı	82,0	28,7
	501-750	93,0	32,5
	751-1000	42,0	14,7
	1001-1500	45,0	15,7
	1501 ve üzeri	24,0	8,4
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	87,0	30,4
	Ortaokul	78,0	27,3
	Lise	84,0	29,4
	Önlisans	6,0	2,1
	Lisans	30,0	10,5
	Lisansüstü	1,0	0,3
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	161,0	56,3
	Ortaokul	73,0	25,5
	Lise	35,0	12,2
	Önlisans	6,0	2,1
	Lisans	11,0	3,8
	Lisansüstü		
Para Harcama ve Yönetme	Başarısızım	105,0	36,7
	Başarılıyım	181,0	63,3
TOPLAM		286,0	100,0

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların % 38,1'nin kadın, % 61,9'unun ise erkek olduğu, 17-19 yaş aralığında olanların oranının % 11,5, 20-22 yaş grubunda % 55,2, 23-25 aralığında % 29,4 ve 26 ve üzeri yaşta olanların ise % 3,9 oranında olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun erkek (%61,9) olduğu ve en yoğun yaş grubunun ise 20-22 (% 55,2) olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların bölümlere göre dağılımı incelendiğinde, Beden Eğitimi Öğretmenliği % 25,5, Spor Yöneticiliği % 27,3, Antrenörlük % 29,0 ve Rekreasyon % 18,2'dir. Sınıfları açısından incelendiğinde ankete katılanların % 22,0'ı birinci sınıf, % 33,2'si ikinci sınıf, % 19,89'u üçüncü sınıf ve %24,8'i dördüncü sınıfta öğrenim görmektedir. Katılımcıların aylık gelirleri incelendiğinde, 500 TL ve altı geliri olanlar %37,4, 501-750 arasında geliri olanlar % 18,9, 751-1000 arasında olanlar % 12,9, 1001-1500 arasında olanlar % 15,7 ve 1501 ve üzeri gelire sahip olanlar %15,0 paya sahiptir. Aylık harcama tutarlarında ise 500 TL ve harcaması olanlar %28,7, 501-750 arasında olanlar % 32,5, 751-1000 arasında olanlar % 14,7, 1001-1500 arasında olanlar % 15,7 ve 1501 ve üzeri harcaması olanlar % 8,4 oranındadır. Ebeveyn eğitim düzeyleri incelendiğinde anne eğitim düzeylerinin ağırlıklı olarak % 56,3 ile ilkokul ve %25,5 ortaokul, baba eğitim düzeylerinin ise ilkokul %30,4, ortaokul %27,3 ve lise %29,4 olduğu görülmektedir. Para harcama konusunda başarı düzeylerine verilen cevaplar da ise katılımcıların % 63,3'i kendini başarılı bulurken, % 36,7'u ise başarısız olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 2. Finansal Bilgi Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Finansal Bilgi Örnek Soruları	DOĞRU		YANLIŞ	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Faiz Bilgisi	129	45,1	157	54,9
Nominal Faiz /Reel Faiz Bilgisi	63	22	223	78
Paranın Zaman Değeri Bilgisi	105	36,7	181	63,3

Tablo 2 incelendiğinde, faiz bilgisini ölçmeye yönelik sorulan soruya katılımcıların % 45,5'i, nominal faiz/reel faiz sorusuna %22'si ve paranın zaman değeri ile ilgili soruya ise % 36,7'si doğru cevap vermiştir.

Tablo 3. Finansal Tutum ve Davranış Ortalama ve Mod Değerleri

Soru No / Finansal Tutum ve Davranış Soruları	Ortalama	Mod
15. Bir ürün veya hizmet satın alırken karşılaştırma yaparım	3,73	4
16. Ani kararlar/hareketle/dürtü ile alışveriş yaparım	3,28	4
17. Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım	3,08	4
18. Harcama planıma ya da planladığım bütçeye uyarım	3,40	4
19. Aylık bütçem yetmediğinde ek kredi (ek hesap) kullanırım	2,92	4
20. Tasarruf yaparak düzenli para biriktirim	3,18	4
21. Faturalarınızı/yurt kiranızı vb. harcamalarımı zamanında öderim	3,74	5
22. Özel veya bireysel emeklilik için ödeme yaparım	2,66	1
23. Beklenmedik durumlarda kullanabilmek için aylık gelirimden bir kısmını	3,30	4

Tablo 3'de Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin finansal tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla sorulan soruların ortalama ve mod değerlerini göstermektedir. Tablo incelendiğinde, 21. soru olan, faturalarınızı/yurt kiranızı vb. harcamalarımı zamanında öderim sorusunun ortalamasının 3,74 ve en fazla işaretlenen şıkkın (Mod) 5 olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, özel veya bireysel emeklilik için ödeme yaparım soru ortalaması en düşük işaretlenen şıkkın (Mod) 1 ile "Kesinlikle katılmıyorum" olduğu tespit edilmiş ve emeklilik için ödeme yaparım sorusu 2,66 ortalama ile en düşük puana sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anketin 15, 16, 17, 18, 19, 20 ve 23 numaralı sorularına en fazla işaretlenen şıkkın "katılıyorum" şıkkı olduğu ve bu soruların ortalamalarının 19. soru hariç 3'ün üzerinde bir ortalamaya sahip olduğu, 19. sorunun ortalamasının ise 2,92 olduğu belirlenmiştir.

Finansal tutum ve davranışlar genel olarak değerlendirildiğinde, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin finansal tutum ve davranışlarının olumlu olduğu, öğrencilerin gelirlerini harcamada dikkatli davrandığı, gelirlerinin bir kısmını biriktirme eğiliminde oldukları ve ödemelerini zamanında yapmak yönünde tutum sergiledikleri görülmektedir. Fakat 16. soruda yer alan, ani kararlar/hareketle/dürtü ile alışveriş yaparım sorusuna da öğrencilerin "katılıyorum" olarak çoğunlukla cevap vermeleri, tasarruf ve ürün karşılaştırma sorularına aykırı bir tutum olarak gözlenmiştir. Bu durum, öğrencilerin her ne kadar bilişsel olarak finansal tutum ve davranışlarının doğru fark ediliyor olsalar da, duygusal zeka açısından düşük bir düzeye sahip olduklarına bir göstere olarak kabul edilebilir.

3.2. Ki-Kare Analizi

Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin cinsiyet, bölüm ve aylık gelirleri ile finansal tutum faktörleri arasındaki ilişkilerini incelemek amacıyla yapılan Ki-Kare analizi yapılmıştır.

Tablo 4. Ki- Kare Analizi Sonuçları

Sorular		Pearson Ki-Kare İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık
Cinsiyet	17. Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım	8,22*	4	0,084
Bölüm	17. Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım	20,111*	12	0,065
	19. Aylık bütçem yetmediğinde ek kredi (ek hesap) kullanımım	19,004*	12	0,088
	21.Faturalarınızı/yurt kiranızı vb. harcamalarımı zamanında öderim	19,709*	12	0,073
Aylık Gelir	16. Ani kararlar/hareketle/dürtü ile alışveriş yaparım	24,281*	16	0,084
	22. Özel veya bireysel emeklilik için ödeme yaparım	26,046*	16	0,053

- % 10 önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Katılımcıların öğrenim gördüğü bölüm değişkeni ile “(S17) Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım” (Pearson Ki-Kare değeri 20,111, p: 0,065), “(S19) Aylık bütçem yetmediğinde ek kredi (ek hesap) kullanımım” (Pearson Ki-Kare değeri 19,004, p: 0,088), “(S21) Faturalarınızı/yurt kiranızı vb. harcamalarımı zamanında öderim” (Pearson Ki-Kare değeri 19,709, p: 0,073) soruları ile istatistiksel olarak % 10 önem düzeyinde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Demografik özellik sırasında artışla anket skorunda artış meydana geldiğinden pozitif yönlü ilişki olduğu görülmüştür.

Katılımcıların; cinsiyet, bölüm ve aylık gelirleri ile finansal tutum faktörleri arasındaki ilişkilerini incelemek amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonuçlarına göre, “(S17) Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım” soru ile Cinsiyet değişkeni (Pearson Ki-Kare değeri 8,22, p: 0,084) ve katılımcıların öğrenim gördüğü bölüm değişkeni arasında (Pearson Ki-Kare değeri 20,111, p: 0,065), istatistiksel olarak % 10 önem düzeyinde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Demografik özellik sırasında artışla anket skorunda artış meydana geldiğinden pozitif yönlü ilişki olduğu görülmüştür.

Analizler sonucunda Aylık gelir düzeyi değişkeni ile “(S16) Ani kararlar/hareketle/dürtü ile alışveriş yaparım” (Pearson Ki-Kare değeri 24,281, p: 0,084), “(S22) Özel veya bireysel emekliliğin için ödeme yaparım” (Pearson Ki-Kare değeri 26,046, p: 0,053) soruları arasında istatistiksel olarak % 10 önem düzeyinde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Demografik özellik sırasında artışla anket skorunda artış meydana geldiğinden ilişki yönünün pozitif olduğu tespit edilmiştir.

3.3 Kruskal Wallis Testi

Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin aylık gelir, aylık harcama ve ebeveyn eğitim durumlarına ilişkin değişkenler ile finansal tutum ve davranış faktörleri arasında bir farklılık olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 5. Kruskal Wallis Testi Sonuçları

İlişkili Sorular		Pearson Ki-Kare İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık
Aylık Gelir	S17. Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım	10,88**	4	0,028

	S22. Özel veya bireysel emeklilik için ödeme yaparım	10,186**	4	0,037
Aylık Harcama	S17. Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım	11,174**	4	0,025
	S18. Harcama planıma ya da planladığım bütçeye uyarım	10,259**	4	0,036
	S19. Aylık bütçem yetmediğinde ek kredi (ek hesap) kullanırım	15,301**	4	0,004
Anne Eğitim Durumu	S15. Bir ürün veya hizmet satın alırken karşılaştırma yaparım	11,409**	4	0,022

** % 5 önem düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Yapılan analizler sonucunda Aylık Geliriniz değişkeni ile “(S17)Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım” (Pearson Ki-Kara değeri 10,88, p: 0,028<0,05) ve “(S22) Özel veya bireysel emeklilik için ödeme yaparım” (Pearson Ki-Kara değeri 10,186, p: 0,037<0,05) soruları arasında istatistiksel olarak % 5 önem düzeyinde bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Aylık Harcamanız değişkeni ile “(S17)Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım” (Pearson Ki-Kara değeri 11,174, p: 0,025<0,05), “(S18) Harcama planıma ya da planladığım bütçeye uyarım” (Pearson Ki-Kara değeri 10,259, p: 0,036<0,05) ve “(S19) Aylık bütçem yetmediğinde ek kredi (ek hesap) kullanırım” (Pearson Ki-Kara değeri 15,301, p: 0,004<0,05) soruları arasında istatistiksel olarak % 5 önem düzeyinde bir farklılık bulunmuştur.

Anne eğitim durumu değişkeni ile “(S15) Bir ürün veya hizmet satın alırken karşılaştırma yaparım” sorusu arasında istatistiksel olarak % 5 önem düzeyinde bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır (Pearson Ki-Kara değeri 11,409, p: 0,022<0,05).

1.4. Mann Whitney U Testi

Katılımcıların para harcama ve yönetme konusundaki düzeylerini tespit etmek amacıyla sorulan soruya Başarısızım ve Başarılıyım şeklinde alınan cevaplar, iki seçeneğe olduğundan, demografik özelliklerle farklılığını ortaya koyabilmek amacıyla Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

Tablo 6. Mann Whitney U Test Sonuçları

	İlişkili Sorular	Mann Whitney U İstatistiği	Anlamlılık
Para Harcama ve Yönetme Başarısı	S17. Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım	7478,5***	0,002
	S18. Harcama planıma ya da planladığım bütçeye uyarım	7019***	0,000
	S19. Aylık bütçem yetmediğinde ek kredi (ek hesap) kullanırım	7472,5***	0,002
	S20. Tasarruf yaparak düzenli para biriktirim	5984***	0,000
	S23. Beklenmedik durumlarda kullanabilmek için aylık gelirimden bir kısmını biriktirim	6524***	0,000

- % 1 önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

“Aylık masraflarımın yazılı ya da elektronik kaydını tutarım” (***)U = 7478,5; p=0,002<0,01). “Harcama planıma ya da planladığım bütçeye uyarım” (***)U = 7019; p=0,000<0,01), “Aylık bütçem yetmediğinde ek kredi (ek hesap) kullanırım” (***)U = 7472,5; p=0,002<0,01), “Tasarruf yaparak düzenli para biriktirim” (***)U = 5984;

$p=0,000<0,01$), “Beklenmedik durumlarda kullanabilmek için aylık gelirim bir kısmını biriktiririm” (***) $U = 6524$; $p=0,000<0,01$), sorularına, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin para harcama ve yönetme becerisindeki başarıyı veren katılımcılar ile başarısız cevabı veren katılımcılar arasında % 1 ($p= <0,01$) önem düzeyinde anlamlı farklılık bulunmaktadır.

SONUÇ

Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarını belirlemek, cinsiyet, bölüm ve aylık gelir ile finansal tutumlar arasındaki ilişkiyi tespit etmek ve demografik özellikler ile finansal davranış ve tutumlar arasında bir farklılık olup olmadığını analiz etmek amacıyla Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerine 315 adet anket uygulanmış, anketlerden eksik ve yanlış olanlar çıkarıldıktan sonra 286 adet anket analize tabi tutulmuştur. Anketin Cronbach's Alpha katsayısı 0,763 olarak, güvenilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

İki bölümden oluşan anketin ilk bölümünde demografik özellikler yer almakta, ikinci bölümünde ise finansal tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. Çalışmanın amacı, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin finansal tutum ve davranışlarını belirlemek, demografik özellikler ile finansal tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiyi ve farklılıkları analiz etmektir. Bu amaçla öncelikli olarak demografik özelliklere ait frekans ve yüzdeler sunulmuş, ilişkilerin tespiti için Ki-Kare analizi, farklılıkları belirlemek amacıyla da Kruskal Wallis ve Mann Whitney U analizleri yapılmıştır.

Demografik özelliklere ait frekanslar incelendiğinde ankete katılanların % 61,9'unun erkek olduğu, en yüksek yaş grubunun % 55,2 ile 20-22 aralığında olduğu, sınıf dağılımında en yüksek katılımın % 33,2 ile ikinci sınıfların yer aldığı, aylık gelir dağılımında yoğunluğun %37,4 ile 500 TL ve altı gelir grubunun olduğu, aylık harcamalarda ise % 32,5 oran ile yoğunluğun 501-750 arasında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar %63,3'ü parasını harcama ve yönetme konusunda başarılı olduğunu ifade etmiştir.

Finansal tutum ve davranış eğilimi kapsamında sorulan basit sorulardan, faiz bilgisini ölçen soruya doğru cevap verenlerin oranı %45,5, nominal/bileşik faiz soruna doğru cevap verenlerin oranı %22 ve paranın zaman değeri ile ilgili soruya doğru cevap verenlerin oranı ise %36,7'dir.

Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarını ölçmeye yönelik sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde, öğrencilerin sorulara verecekleri cevapları bilişsel olarak yüksek oranda “Katılıyorum” olarak cevapladıkları, fakat “Ani kararlar/hareketle/dürtü ile alışveriş yaparım” sorusuna da yüksek oranda “katılıyorum” cevabı vermiş olması, davranışsal zeka düzeylerinin düşük olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Diğer bir ifadeyle öğrenciler bilişsel olarak ne yapabileceklerini biliyorken, duygusal olarak yanlış kararlar verebildikleri sonucuna varılabilir. Ayrıca, basit faiz, nominal/reel faiz ve paranın zaman değeri konularındaki tutum ve davranışları incelendiğinde öğrencilerin % 50'den daha fazlasının yanlış kararlar verdiği gözlenmiştir. Bu durum ise öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin oldukça eksik olduğunu ortaya koymaktadır. Finansal tutum ve davranışların belirlenmesine yönelik sorularda yüksek oranda tutum ve davranışların doğru olmasının sebebinin de aile ve çevreden edinilen bilgi ile finansal kararların verildiğini ortaya koymaktadır.

Demografik özellikler ile finansal tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Ki-Kare analizi sonuçlarına göre, cinsiyet ile aylık masrafların kaydının tutulması sorusu arasında, bölümler ile aylık masrafların kaydının tutulması, aylık bütçem yetmediğinde ek kredi kullanırım ve ödemelerimi zamanında yaparım soruları arasında ve aylık gelir ile ani kararlarla alışveriş yaparım ve bireysel emeklilik için ödeme yaparım soruları arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Demografik özellikler ile finansal tutum ve davranışlar arasında farklılık olup olmadığı Kruskal Wallis ve Mann Whitney U analizleri ile tespit edilmiştir. Analizler sonucunda, aylık

gelir düzeyi ile aylık masrafların kaydının tutulması ve bireysel emeklilik yapma arasında, aylık harcama tutarı ile aylık masrafların kaydının tutulması, bütçeme uyarım ve bütçem yetmediğinde ek kredi kullanırım soruları arasında, anne eğitim düzeyi ile bir ürün/hizmet alırken karşılaştırma yaparım sorusu arasında farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca para harcama ve yönetme konusundaki başarı ile aylık masrafların kaydının tutulması, bütçeme uyarım, bütçem yetmediğinde ek kredi kullanırım, düzenli para biriktiririm ve beklenmedik durumlar için para biriktiririm soruları arasında da farklılık olduğu belirlenmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin finansal tutum ve davranışları konusunda aile ve çevrelerinden elde ettikleri bilgi düzeyleri ile hareket ettikleri, duygularının finansal kararlar üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu belirlenmiştir. Bu eksikliklerin giderilebilmesi için, spor bilimleri fakültesi ve finans dersi müfredatında olmayan tüm lisans eğitimi veren bölümlerde, finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılması ve finansal kararların doğru bir şekilde verilebilmesine yönelik olarak fakülte veya üniversite seçmeli finans derslerinin konulmasının önemli bir katkı olacağı düşünülmektedir. Böylece lisans düzeyinde mezun olan tüm bireylerin hayatlarında karşılaşacakları finansal olaylar hakkında bilgi sahibi olması yanında, doğru finansal kararlar vermelerine katkı sağlanarak, finansal refah düzeylerinin artması ve ülke ekonomisi için gerekli olan tasarrufların oluşturulmasına da önemli bir katkı sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- AİM (Analitik İçgörü Merkezi) (2017). Türkiye’de Finansal Okuryazarlık ve Erişim. https://www.teb.com.tr/upload/PDF/aile%20akademisi%20erisim%20endeksi%20raporu/TEB_FOE_Rapor_2017_12_29_online.pdf. Erişim Tarihi: 20.03.2018.
- Alkaya, A. ve Yağlı, İ. (2015). Finansal Okuryazarlık, Finansal Bilgi, Davranış Ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40): 585-599.
- Altan, F., ve Biçer, E. B. (2017). Determination Of Financial Literacy Levels Of Health Personnel Working In Hospitals Affiliated To The Ministry Of Health: Sivas Province Example. *Business & Management Studies: An International Journal*, 5(2).
- Arceo-Gómez, E. O., ve Villagómez, F. A. (2017). Financial literacy among Mexican high school teenagers. *International Review of Economics Education*, 24, 1-17.
- Atkinson, A. ve Flore A. M. (2012). “Measuring Financial Literacy – Results of the OECD/ International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study”, http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/measuring-financial-literacy_5k9csfs90fr4-en, 17.04.2014
- Barmaki, N. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuyazarlık Düzeyini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Hacettepe Üniversitesi Örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Coşkun, S. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Finansal Davranış Ve Tutumlarının Belirlenmesi: Finansal Okuryazarlık Algıları Üzerine Bir Araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2247-2258.
- Denk, Z., Demir, Ö., ve Sezgin, E. E. (2018). “Kartlı Ödeme Sistemlerinin Finansal Davranış Ve Tutum Üzerindeki Etkisi: Elazığ-Malatya İli Avm Müşterileri Örneği.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 187-202.
- Gönen, E., ve Özmete, E. (2007). Finansal Refah: Finansal Yönetim Sürecinden Duyulan Tatmin, Finansal Davranışlar İle Öz-Saygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11).
- Joo, S. H., ve Grable, J. E. (2004). An exploratory framework of the determinants of financial satisfaction. *Journal of family and economic Issues*, 25(1), 25-50.
- Jorgensen, B. L., ve Savla, J. (2010). Financial literacy of young adults: The importance of parental socialization. *Family Relations*, 59(4), 465-478.
- Kurumu, T. D. (1983). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.

- Mouna, A., ve Anis, J. (2017). Financial literacy in Tunisia: Its determinants and its implications on investment behavior. *Research in International Business and Finance*, 39, 568-577.
- Potrich, A. C. G., Vieira, K. M., Coronel, D. A., ve Bender Filho, R. (2015). Financial literacy in Southern Brazil: Modeling and invariance between genders. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 6, 1-12.
- Sarıgül, H. (2015). Finansal Okuryazarlık Tutum Ve Davranış Ölçeği:Geliştirme, Geçerlik Ve Güvenirlik. *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 200-218.
- Struwig, M. (2009). “The Personal Financial Attitudes Of SMME Business Owners In South Africa. *Management in the New Economy. Classic and Modernity*”, (Ed.) Marcin W. Staniewski ve Piotr Szczepankowski. Hannover: Druck und Verlag Europäische Akademie der Naturwissenschaften Hannover, s. 83-103.
- Şahin, M., ve Barış, S. (2017). Finansal Okuryazarlık ve Tasarruf Davranışları: Kamu Çalışanları Üzerine Bir İnceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 77-103.
- Şebnem, A. D. A. (2017). Sağlık Çalışanlarının Kişisel Finans İle İlgili Tutum Ve Davranışları: Kahramanmaraş İlinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (14), 186-198.
- Ünal, S., Düğür, Y. S., ve Söylemez, C. (2015). Ekonomi Okuryazarlığı ve Kredi Kartı Tutumunun Rasyonel Kredi Kartı Kullanımına Etkisi: Dumlupınar Üniversitesi Tavşanlı MYO Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C, 1, 10.

BİST’TE SEÇİLMİŞ BİR İŞLETME ÜZERİNDE TREND ANALİZİ UYGULAMASI: TARIM SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Cuma ERCAN

Doç.Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, cercan@kilis.edu.tr

Emel ABA ŞENBAYRAM

Dr.Öğr.Gör., Harran Üniversitesi

Özet

İşletmelerle ilgili finansal nitelikteki işlemlerin kaydedilmesi, sınıflandırılması ve özetlenmesi muhasebenin birinci işlevini oluşturmaktadır. Finansal tablolar şeklinde özetlenen bilgilerin analiz edilip yorumlanarak ilgili kişilere iletilmesi ise muhasebenin ikinci işlevini oluşturur. Bir işletmenin finansal durumunun, faaliyet sonuçlarının ve finansal yönden gelişiminin yeterli olup olmadığını saptamak ve o işletme ile ilgili geleceğe yönelik tahminlerde bulunabilmek için finansal tablolarda yer alan bilgilerin analiz edilmesi ve yorumlanması gerekmektedir. Söz konusu uygulamalar finansal analiz kapsamına girer. Finansal analizde kullanılan çeşitli yöntemler vardır. Bunlardan birisi de Trend Analizi (Eğilim Yüzdeleri) yöntemidir. Trend analizi, bir işletmenin bir birini izleyen çok sayıdaki yıla ait bilanço ve gelir tablosunda yer alan kalemlerin zaman içerisinde gösterdikleri eğilimlerin incelenmesine dayanır. Bu çalışmanın amacı; tarım sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin finansal tablolarını trend analizi yöntemini kullanarak analiz etmek ve tarım işletmelerinin hedeflerine ulaşmasında ve başarısında finansal analizin önemini vurgulamaktır. Tarım sektörü, ülkelerin ve toplumların kalkınmasında önemli bir role sahiptir. Ekonomik kalkınma sürecinde tarım sektörü ile sanayi sektörü arasında sıkı bir ilişki ve etkileşim vardır. Tarım sektörü, milli gelire ve istihdama katkı sağlamak, sanayi sektörünün hammadde ihtiyacını karşılamak, ülke nüfusunun beslenmesi için zorunlu gıda maddelerini üretmek, ihracata doğrudan ve dolaylı katkıda bulunmak gibi birçok nedenden dolayı ekonomide vazgeçilmez bir sektördür. Bundan dolayı çalışmada tarım sektöründe faaliyet gösteren bir işletme seçilmiştir. Çalışmada Borsa İstanbul’da işlem gören seçilmiş bir tarım işletmesinin performansı trend analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında, ilgili işletmenin 2013-2017 dönemlerine ait yıllık finansal tabloları kullanılmıştır. Öncelikle aralarında ilişki bulunan hesap kalemleri finansal analize uygun hale getirilmiş ve daha sonra yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trend Analizi, Tarım Sektörü, Finansal Analiz.

TREND ANALYSIS APPLICATION ON A SELECTED BUSINESS IN BIST: AGRICULTURE SECTOR EXAMPLE

Abstract

The first function of accounting is to record, classify and summarize the financial transactions related to the enterprises. The second function of accounting is to analyze and interpret the financial information. In order to determine whether an entity's financial status, operational results and financial development are sufficient, and to make future predictions related to that business, the information in the financial statements should be analyzed and interpreted. These applications are covered by financial analysis. There are various methods used in financial analysis. One of them is Trend Analysis method. Trend analysis is based on the analysis of the tendencies of the items in the balance sheet and income statement of the many years following one of the businesses. The purpose of this study is; to analyze the financial statements of an enterprise operating in the agricultural sector by using the trend analysis method and to emphasize the importance of financial analysis in achieving and achieving the objectives of agricultural enterprises. The agricultural sector has an important role in the development of countries and societies. In the economic development process, there is a close relationship and interaction between the agricultural sector and the industrial sector. The agricultural sector is an indispensable sector in the economy due to many reasons such as contributing to national income and employment, meeting the raw material needs of the industrial sector, producing compulsory foodstuffs for feeding the country's population, and contributing directly and indirectly to exports. Therefore, a business operating in the agricultural sector has been selected. In the study, the performance of a selected agricultural enterprise traded in Borsa Istanbul was evaluated by the trend analysis method. In the scope of the research, the annual financial statements of the related enterprise for the period of 2013-2017 are used. First of all, the items that have a relationship between them have been adapted to the financial analysis and then interpreted.

Keywords: Trend Analysis, Agricultural Sector, Financial Analysis.

1.Giriş

Tarım, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, bunların kalite ve verimlerinin artırılması, bu ürünlerin uygun koşullarda muhafaza edilmesi, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanmasını ele alan bir bilim dalıdır. Tarım sektörü, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, tüm ülkelerin ekonomik hayatlarında önemli bir yere sahiptir. Çünkü tarım sektörü, insanların beslenebilmesi için gereken gıda maddeleri ile hammaddelerin teminini sağlamakta

ve ayrıca bu sektörün de ikamesi bulunmamaktadır. Tarım sektörü genellikle ekonomik sistemlerin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Tarım sektörünün ülke ekonomisi içerisindeki yeri, tarımın genel ekonomi içerisinde yaratmış olduğu katma değer ile ölçülmektedir. Bu katma değer ise, tarımsal faaliyetler sonucu ortaya çıkan hâsıla, tarımsal çıktı, dış ticaret, istihdam ve diğer sektörlere girdi temini gibi başlıklardan oluşmaktadır (UİB, 2017: 3-4).

Tarım; ülke nüfusunun yaşamını sürdürebilmesi, milli gelire ve istihdama katkısı, diğer sektörlerle hammadde ve sermaye sağlaması, ihracata doğrudan ve dolaylı olarak etkisi, ekolojik dengenin kurulması ve sürdürülebilirliği açısından tüm dünyada vazgeçilmez bir sektör niteliğindedir. Bu nedenle tarım sektörü, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla, toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir (Doğan, Arslan ve Berkman, 2015: 30).

Literatürde finansal analiz ile ilgili farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerle ilgili çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak sadece trend analizi tekniği kullanılarak yapılan çok az çalışma bulunmaktadır. Şen, Zengin ve Yusubov (2015) örnek bir otel işletmesinin 2011-2013 yılları arası finansal tablolarını trend analizi ile incelemişler. Kiracı ve Karaaslan (2015) Türk Hava Yolları'nın da aralarında bulunduğu Avrupa merkezli faaliyet gösteren beş büyük havayolu şirketinin performanslarını trend analizi yöntemi ile incelemiştir. Akcanlı, Soba ve Kestane (2013) yaptıkları çalışmada İstanbul Menkul Kıymetler Borsasına kayıtlı olan büyük ölçekli iki havayolu işletmesinin finansal tablolarını trend analizi yöntemi ile değerlendirmiştir.

Bu çalışma ile Türkiye'de tarım sektöründe faaliyet gösteren ve BİST'te işlem gören bir işletmenin 2013-2017 yılları arasındaki finansal performansları karşılaştırılarak, trend analizi yöntemine göre değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çerçevede öncelikle finansal ve trend analizi hakkında genel bilgi vermiş, daha sonra ise ilgili işletmenin finansal verileri trend analizi yöntemi ile incelenmiştir. Son olarak söz konusu işletmenin finansal durumlarındaki değişimlerin olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konularak işletmenin alması gereken önlemlere ilişkin bazı önerilerde bulunulmuştur.

2. Finansal Analizin Tanımı, Amacı ve Türleri

Finansal analiz, bir işletmenin temel mali tablolarının çeşitli analiz teknikleri yardımıyla incelenerek, işletmenin likidite durumu, mali yapısı, varlıkların kullanım verimliliği ve karlılık düzeyi hakkında bir yargıya varmak için yapılan faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanabilir (Lazol, 2000: 11). Başka bir ifadeyle finansal analiz, bir işletmenin mali durumunun ve mali yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığını belirlemek amacıyla finansal tablo kalemlerindeki

değişikliklerin ve kalemler arasındaki ilişkilerin incelenerek, gerektiğinde belirlenen standart ve sektör ortalamaları ile karşılaştırılıp yorumlanması faaliyetlerinin bütünüdür (Çabuk, 2013: 47).

Finansal analizin amacı, işletmenin geçmiş başarısını değerlendirerek güçlü ve zayıf yanlarını ortaya çıkarmak ve işletme ile ilgili taraflara alacakları kararlarda destek sağlamaktır (Lazol, 2000, 11). Finansal analiz, işletmenin likidite durumu, karlılığı, sermaye yapısı, aktiflerin kullanım durumu ve işletme hakkında önemli trendlerin elde edilmesi gibi bilgileri sağlamaktadır (Ceylan ve Korkmaz, 2010: 41).

Finansal analiz, analizin kapsamı, amacı ve analizi yapanın durumu dikkate alınarak üç gruba ayrılır. Bunlar (Çabuk, 2013: 48):

- Kapsamına Göre Finansal Analiz:
- Amacına Göre Finansal Analiz:
- Yapanın Kimliğine Göre Finansal Analiz:

Finansal tabloların analizinde kullanılan temel teknikleri ise şöyle sıralamak mümkündür:

- Dikey Analiz (Yüzde Yöntemi ile Analiz)
- Karşılaştırmalı Tablolar Analizi
- Oran Analizi
- Trend Analizi (Eğilim Yüzdeleri Yöntemi ile Analiz)

Çalışmada trend analizi tekniği kullanıldığı için trend analizi ile ilgili ayrıntılı bilgi aşağıda verilmiştir.

3.Trend Analizi

Bu yöntemde, birbirini izleyen dönemlere ait finansal tablolarda yer alan kalemlerin baz alınan finansal tablo kalemlerine göre göstermiş olduğu eğilimler yüzde olarak hesaplanır. Baz yıl olarak genellikle finansal tablo serisinin ilk yılı alınır. Ancak analizin anlamlı olabilmesi için baz yıl olarak seçilen dönemin her bakımdan işletme faaliyetlerini yansıtacak normal bir yıl olması gerekir. Ayrıca hesaplanan eğilim yüzdeleri yorumlanırken fiyatlar genel seviyesindeki değişimlerinde dikkate alınması gerekir (Çabuk, 2013: 54).

Finansal tabloların analiz edilmesinde kullanılan trend analizi yöntemi ilk kez 1925 yılında Stephan Gilman tarafından önerilip kullanılmış ve belirli bir süre sonra finansal tabloların analiz edilmesinde kullanılan yöntemlerden biri haline gelmiştir (Yalkın, 1981: 47).

Trend analizi, bir işletmenin kendi içinde uzun süreli bir analizi yapılmak istendiğinde kullanılan bir tekniktir. Tren analizi, bir birini izleyen çok sayıdaki yıla ait bilanço ve gelir tablosunda yer alan kalemlerin zaman içerisinde gösterdikleri eğilimlerin daha ayrıntılı bir şekilde ve dinamik olarak incelenmesini sağlar. Trend analizi, tüm bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin eğilim yüzdeleri hesaplanarak yapılabileceği gibi, sadece birbiriyle ilişkili birkaç bilanço kaleminin veya gelir tablosu kaleminin eğilimlerinin kendi aralarında, ya da bir bilanço kaleminin eğiliminin kendisiyle ilişkili bir gelir tablosu kaleminin eğilimiyle karşılaştırılması şeklinde de yapılabilir. Bunlardan en çok ikincisi kullanılmaktadır. (Bektöre, Çömleki &Sözbilir, 2000: 113).

Bu yöntemde eğilim yüzdelerinin hesaplanması iki şekilde yapılır. Birincisi; bir yılın mali tablosundaki tutarlar esas (baz) olarak alınır ve diğer bütün yılların yüzdeleri bu tutara göre hesaplanır. Baz yıla ait her kalemin tutarı 100 kabul edilir ve ele alınan kalemin diğer yıllardaki tutarları buna göre oranlanır. Mali tablolardaki her bir hesap kaleminin trend yüzdesi şu şekilde hesaplanır (Bektöre vd., 2000: 114):

$$\text{Trend Yüzdesi} = \frac{\text{İlgili kalemin diğer yıldaki tutarı}}{\text{İlgili kalemin baz yıldaki tutarı}} \times 100$$

Eğilim yüzdelerinin hesaplanmasının ikincisi ise; mali tablo kalemlerindeki eğilim daima bir önceki yıla göre hesaplanır. Bu yöntemde bir önceki yılın bütün rakamları 100 kabul edilir (Çabuk, 2013: 56).

$$\text{Trend Yüzdesi} = \frac{\text{İlgili kalemin diğer yıldaki tutarı}}{\text{İlgili kalemin önceki yıldaki tutarı}} \times 100$$

Bu yöntemde yorum birbiriyle ilişkisi olan mali tablo kalemleri için geçerlidir. Bundan dolayı aralarında ilişki kurulabilecek kalemleri bilmekte fayda vardır. Aralarında ilişki bulunan kalemlerden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz (Bektöre vd., 2000: 115-117):

1. Stoklar – Net Satışlar ilişkisi
2. Ticari Alacaklar – Net Satışlar ilişkisi
3. Stoklar – Ticari Borçlar ilişkisi
4. Dönen Varlıklar – Net Satışlar ilişkisi
5. Dönen Varlıklar – Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar ilişkisi
6. Maddi Duran Varlıklar – Net Satışlar ilişkisi

7. Maddi Duran Varlıklar – Öz kaynaklar ilişkisi
8. Yabancı Kaynaklar toplamı – Öz kaynaklar ilişkisi

3.Tarım Sektöründe Örnek Bir Uygulama

Bu çalışmada, Türkiye’de tarım sektöründe faaliyet gösteren ve Borsa İstanbul’da işlem gören örnek bir işletmenin 2013-2017 yılları arasındaki bilanço ve gelir tablosundan yararlanarak birbiriyle ilişkili 8 hesap kalemi ikili olarak trend analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu dönemlere ait finansal tablolara Kamuyu Aydınlatma Platformu’ndan ulaşılmıştır.

Çalışmada öncelikle 2013 yılı baz alınarak finansal tablolardaki ilişkili kalemler tren analizine uygun hale getirilmiştir. Daha sonra ise ilgili kalemlerin eğilim yüzdeleri yorumlanmıştır. İlgili kalemlerin eğilim yüzdeleri ve yorumları aşağıda verilmiştir:

Tablo 1: Stoklar – Net Satışlar İlişkisi

Hesaplar	Yıllar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Stoklar	100	92	86	99,9	122
Net Satışlar	100	131	144	169	255

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, işletmenin stokları baz yıla göre ilk üç yıl azalırken sadece 2017 yılında artış göstermiştir. Net satışlar ise her yıl artış eğilimi göstermiştir. Net satışların artış eğiliminin stokların artış eğiliminden fazla olması işletmenin lehine yorumlanır. Bu durumda işletmenin iyi bir stok politikası güttüğünü ve stoklarını satış yoluyla eritebildiğini gösterir. Böylece işletmenin stoklara bağladığı fonların geri dönüp, işletme faaliyetlerine tekrar tekrar katılabileceğini ve işletmenin ana faaliyet konusundaki karlılığının artabileceğini söyleyebiliriz.

Tablo 2: Ticari Alacaklar – Net Satışlar İlişkisi

Hesaplar	Yıllar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Ticari Alacaklar	100	131	112	159	194
Net Satışlar	100	131	144	169	255

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, işletmenin net satışları ve ticari alacakları baz yıla göre her yıl artış eğilimi göstermektedir. Genel itibarıyla işletmenin net satışları ticari alacaklarına

göre daha fazla artış eğilimi göstermiştir. Bu da işletmenin alacaklarını zamanında tahsil ettiğini ve kredili satışlarda istikrarlı bir politika izlediğini göstermektedir.

Tablo 3: Stoklar – Ticari Borçlar İlişkisi

Hesaplar	Yıllar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Stoklar	100	92	86	99,9	122
Ticari Borçlar	100	123	193	269	336

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, ticari borçları baz yıla göre sürekli artış eğilimi gösterirken, stokları ise sadece 2017 yılında artış göstermiştir. Bu durum işletmenin eski borçlarını ödemediği yeni kredili alışlarda bulunduğunu ve dolayısıyla işletmenin borçlarını ödemekte sıkıntı çektiğini göstermektedir.

Tablo 4: Dönen Varlıklar – Net Satışlar

Hesaplar	Yıllar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Dönen Varlıklar	100	86,8	123,7	134,9	153
Net Satışlar	100	131	144	169	255

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, işletmenin dönen varlıkları 2014 yılında baz yıla göre azalış eğilimi gösterirken, diğer yıllarda artış eğilimi göstermiştir. Net satışlar ise baz yıla göre her yıl sürekli artış eğilimi göstermiştir. İşletmenin net satışları dönen varlıklara göre daha hızlı bir artış eğilimi göstermektedir. Bu durum işletmenin dönen varlıklarının devir hızının yüksek olduğu ve karlılığın da artabileceğine işaret etmektedir.

Tablo 5: Dönen Varlıklar – Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar İlişkisi

Hesaplar	Yıllar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Dönen Varlıklar	100	86,8	123,7	134,9	153
K.V.Y.Kaynaklar	100	76	100,6	160	197

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, örnek işletmenin dönen varlıklarının ve kısa vadeli yabancı kaynaklarının 2014 yılı hariç sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2014 ve 2015 yılları işletmenin lehine yorumlanırken, 2016 ve 2017 yılları işletmenin aleyhine yorumlanır. Çünkü son iki yılda kısa vadeli yabancı kaynakların artış eğiliminin dönen

varlıklardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Her ne kadar şimdilik işletmenin net çalışma sermayesi noksanı olmasa da böyle devam ederse ilerse net çalışma sermayesi noksanı ile karşılaşabilir.

Tablo 6: Maddi Duran Varlıklar – Net Satışlar İlişkisi

Hesaplar	Yıllar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Maddi Duran Varlıklar	100	104,54	131,58	144	144
Net Satışlar	100	131	144	169	255

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, işletmenin maddi duran varlıklarının ve net satışlarının baz yıla göre sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Özellikle son yılda net satışların maddi duran varlıklara göre daha fazla artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu da işletmenin yaptığı yatırımların satışlara yansımaya başladığını göstermektedir.

Tablo 7: Maddi Duran Varlıklar – Öz Kaynaklar İlişkisi

Hesaplar	Yıllar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Maddi Duran Varlıklar	100	104,54	131,58	144	144
Öz kaynaklar	100	103	113	119	129

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, örnek işletmenin maddi duran varlıklarının ve öz kaynaklarının sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak maddi duran varlıklardaki artış eğilimi daha yüksektir. Bu durumda, duran varlıklara yapılan yatırımların dönüşüm hızının düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 8: Yabancı Kaynaklar Toplamı – Öz Kaynaklar İlişkisi

Hesaplar	Yıllar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Yabancı Kaynaklar	100	91	162	225	251
Öz kaynaklar	100	103	113	119	129

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, örnek işletmenin yabancı kaynakları baz yıla göre 2014 yılında azalış gösterirken, diğer yıllarda sürekli bir artış eğilimi göstermiştir. İşletmenin öz kaynakları ise baz yıla göre sürekli bir artış eğilimi göstermiştir. Ancak son üç yılda yabancı

kaynaklardaki artış eğilimi öz kaynaklardaki artış eğilimine göre çok yüksektir. Her ne kadar şu an için öz kaynaklar toplamı yabancı kaynaklar toplamından fazla olsa da, bu durum olumsuz bir gelişme olarak yorumlanır.

4.Sonuç

Bu çalışmada da BİST'te işlem gören ve tarım sektöründe faaliyet gösteren örnek bir işletmenin 2013-2017 yıllarına ait finansal tabloları trend analizi yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan trend analizi neticesinde şu temel sonuçlara ulaşılmıştır;

✓Satışların ve öz kaynakların artış eğilimi gösterdiği, ancak bu artışın düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

✓Yabancı kaynaklar dönen varlıklardan daha fazla artış eğilimi göstermiştir. Şimdilik net çalışma sermayesi noksanı olmamakla birlikte, işletmenin net çalışma sermayesinde gittikçe daralma görülmektedir.

✓Ticari borçlar stoklardan daha fazla artış eğilimi göstermiştir. Bu durumda işletmenin stoklarını borçla finanse ettiği ve borçlarını ödemekte güçlük çektiği tespit edilmiştir.

✓Yabancı kaynakların öz kaynaklardan daha fazla artış eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. Şimdilik öz kaynak ağırlıklı bir işletme olsa da yabancı kaynaklarda artan bir trend görülmektedir. İşletmedeki yabancı kaynak artışı beraberinde finansman giderlerini artırmış, bu da karlılığı olumsuz yönde etkilemiştir.

Yapılan çalışmada sadece bir işletmenin finansal verileri analiz edildiği için sınırlılık taşımaktadır. Yapılacak yeni çalışmalarda aynı sektörde faaliyet gösteren başka işletmelerin de analiz edilip karşılaştırılması ile daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir.

Kaynakça

- Akcanlı, F., Soba, M., Kestane, A. (2013). İMKB'ye Kote Edilmiş Havayolu Taşımacılığı Sektöründe Trend Analizine İlişkin Bir Uygulama, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, 6/3, 191-2017.
- Bektöre, S., Çömlekçi, F., Sözbilir, H. (2000). *Mali Tablolar Analizi*, Birlik Ofset Yayıncılık, Eskişehir.
- Ceylan, A., Korkmaz T. (2010). *İşletmelerde Finansal Yönetim*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Çabuk, A. (2013). *Finansal Analiz Teknikleri*. Saime Önce (Ed.), Finansal Tablolar Analizi İçinde (s.46-79), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

- Doğan, Z., Arslan, S., Berkman, A., N. (2015), Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1) 29-41.
- Kıracı, K., Karaaslan, İ. (2015). Seçilmiş Havayolu İşletmelerine Yönelik Trend Analizi Uygulaması, *I.Uluslararası Ekonomi Ve İşletme Kongresi*, 10-14 Haziran 2015, Gostivar /Makedonya, 545-555.
- Lazol, İ. (2000). *Mali Tablolar Analizi ve Enflasyon Muhasebesi Uygulamaları*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Şen, M., Zengin, B., Yusubov, F. (2015). Otel İşletmelerinde Finansal Analizlere İlişkin Bir Örnek Olay İncelemesi, *İşletme Bilimi Dergisi*, Cilt:3 Sayı:1 2015, 64-85.
- UİB (2017), Tarımın ve Organik Tarımın Türkiye İhracatındaki Yeri, Önemi, Gücü, Geleceği ve Tarım Sektörünün İhracatta Karşılaştığı Problemler Sektörü Geliştirmenin Yolları, <http://www.uib.org.tr/Home/KbDownload/tarim-raporu> (E.T:25.10.2018).
- Yalkın, K.Y.(1981). *İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri*, 5. baskı, S.B.F., Ankara.
- www.kap.gov.tr

İŞGÖRENLERİN SOSYAL SERMAYE DÜZEYLERİNİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE FARKLILIKLARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA*

Emel ABA ŞENBAYRAM

Öğr. Gör. Dr., Harran Üniversitesi Suruç MYO, emel.aba@harran.edu.tr

Cuma ERCAN

Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İ.İ.B.F, cercan@kilis.edu.tr

Özet

Sosyal sermaye taraflar arasındaki güvene esaslı ilişkilerin, ağ bağları aracılığı ile değere dönüşebilmesini sağlayan ve toplumun sosyo-kültürel açıdan kalkınmasında önemli role sahip olan bir olgudur. Sosyoloji, iktisat, siyaset, eğitim, psikoloji gibi birçok disiplinin ortak konusunu oluşturan sosyal sermaye, oldukça zengin bir literatüre sahiptir. Ulusal ve uluslararası mecralarda son yılların en önemli ekonomik ve sosyal kavramlarından biri olan sosyal sermaye, özellikle ülkelerarası gelişmişlik düzeylerinin araştırıldığı çalışmalarda, ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal alanlardaki başarılarıyla doğrudan ilgili olduğu genel kabul görmüş bir yargı haline gelmektedir. Günümüz bilgi toplumunun bir gereği olan sosyal sermaye, fiziki sermaye kadar önem arz etmekte ve belirlenen hedeflere ulaşmak için seçkin kulüp, dernek, üyelikler, tanıdık siyasi veya bürokratik kişiler, aile ve arkadaşlıklar sosyal veya dini aktiviteler gibi bağlarla var olmaktadır. Dolayısıyla günümüz ekonomik koşulları, teknolojik avantajlar ve sosyo-kültürel gelişmeler ile birlikte düşünüldüğünde, sosyal sermayenin kişi, kurum ve ülkeler için her açıdan rekabet avantajı sağlamaktadır.

Küreselleşmenin de etkisi ile artan teknoloji, taraflar için sürekli değişim ve gelişimi mecbur kılmaktadır. Özellikle ekonomik sahada üretin maldan tutunda işgörene kadar her şeyin alternatifini bulabilmek mümkün. Bu noktadan hareketle, tarafların rekabet edebilmeleri ve dinamik ekonomik sistemde devamlılığını sağlayabilmeleri için bilgiye ulaşma ve söz konusu bilginin doğru zaman ve yerde değere dönüşebilmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle taraflar, sahip oldukları maddi ve maddi olmayan değerlerini, ancak sosyal sermayenin ana unsurlarından olan ağlar aracılığı ile pazarlayabilir, arttırabilir ve güncelleyebilmektedir. İçerdiği kaynaklar sayesinde bilgiye ulaşma, ulaşılan bilgiyi değere dönüştürebilme kabiliyeti şeklinde özetlenen sosyal sermaye taraflar artı değer sağlamakta, çevresel ve kişisel birçok faktörden etkilenmekte ve taraflar arasında farklılık gösterebilmektedir. Tarafların sosyal sermaye düzeyleri karakteristik özelliklerinin yanı sıra toplum etnik yapısı, ülkenin çalışma şartları, tarihi geçmişi, dini ve ekonomik ve siyasi politikaları gibi birçok faktörden hem etkilenmekte hem de etkilemektedir. Bu noktada vurgulamak gereken bir diğer husus, sosyal sermayenin söz konusu faktörlerin etkinliğinin arttırılmasında tek başına yeterli olmadığıdır. Diğer bir ifade ile sosyal sermayenin, diğer ekonomik, sosyal ve siyasal faktörlerin yeterliliği ölçüsünde pozitif, eksikliğinde ise negatif yönde etkileyen tamamlayıcı ve etki-tepki mekanizmasına sahip bir olgu olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmada GAP Bölgesi'nde faaliyet gösteren banka yöneticilerinin sosyal sermaye birikimlerinin karakteristik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespiti amaçlanmıştır. Bu kapsamda GAP Bölgesi'ni temsilen bölgenin en büyük ilk üç ili Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da faaliyet gösteren 346 banka belirlenerek tam sayıma gidilmiştir. Bu kapsamda örneklem, her bankayı bir işgören temsil edecek şekilde, görüşmelerin yapıldığı sırada kurumda bulunan en yetkili kişi şeklinde alınmıştır. Süreç sonunda toplamda 310 banka çalışanından veriler elde edilerek sonuçlar analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda işgörenlerin sosyal sermaye birikimlerinin karakteristik özelliklere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, İşgören, Karakteristik Özellik

* Bu çalışma Kilis 7 Aralık Üniversitesi SBE İşletme ABD'de, Emel ABA ŞENBAYRAM tarafından hazırlanan "Bankaların, Sosyal Sermayesi Güçlü İşgören Kayıplarına Karşı Tutumu: GAP Bölgesi Örneği" konulu doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

19. yüzyıldan itibaren ekonomi, bilim, teknoloji ve daha birçok alanda hızlı bir değişim ve gelişim süreci başlamıştır. Kişi, kurum ve ülkeler bu süreci en uygun seviyede tamamlamak için yoğun çaba sarf etmektedir. Bu durum aktif iletişimin, nicel ve nitel boyutta bilgi birikiminin ve etkin ve verimli iş potansiyelinin gerekliliğini gözler önüne sermektedir. İletişim ve bilgi teknolojisinde geline son nokta, dünyanın küçük ve tek bir pazara dönüştüğünün kanıtı niteliğindedir. Dolayısıyla bu durum iş hayatında “neyi bildiğin değil, kimi tanıdığın önemli” sözünün neden sıkça kullanıldığını açıklamaktadır. Günümüzde çalışanlar arası diyalog ve ortak paydada buluşabilme imkân ve gayretleri, kurumların performans değerlemesi açısından bu dinamikleri göz ardı etmelerinin mümkün olmadığını göstermektedir.

Karşılıklı güven esasına dayanan sosyal sermaye, bireylerin veya örgütlerin diğerlerine göre fark yaratmasını sağlarken özellikle ekonomik işleyişi kolaylaştırarak işlem maliyetlerini ciddi oranda düşürmeye yardımcı olmaktadır. Kişi, kurum ve ülkelerarası güvene dayalı ilişkilerin ekonomik bir yansıması olan sosyal sermaye, günümüzde örgütlerin gelişmişlik düzeylerini sadece ekonomik sebeplere bağlı olmadığını göstergesidir. Örgütlerin ekonomik alandaki başarısı sadece sahip olduğu finansal varlık, yetenekler veya sosyal ağlara bağlı değil, aynı zamanda çalışanlarının da beşeri ve sosyal yeteneğine bağlıdır.

En yalın haliyle “güvene dayalı karşılıklı ilişkiler” şeklinde açıklanabilecek olan sosyal sermaye için bireylerin aynı platformda yer almaları gerekmektedir. Aynı ortamda inanç ve sadakatle perçinlenen karşılıklı iletişim, bireyleri ortak paydada buluşarak bireysel olarak yapılmasının güç olan işleri el birliği ile yapmaya itmektedir.

1. SOSYAL SERMAYE OLGUSU

Son yıllarda oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan sosyal sermaye kavramı için söylenebilecek ilk şey, toplumda maddi varlıklar dışında kalan ne varsa onların hepsi olduğudur. Sosyal sermaye, ekonomik ve toplumsal kalkınma, aile ve gençlik sorunları, eğitim ve eğitimde etkinlik, topluluk yaşamı, çalışma hayatı ve örgütlenme, demokrasi ve yönetim, kolektif eylemler, toplumsallık, ahlaki değerler gibi manevi varlıklar alanı gibi sınırsız bir araştırma alanına sahiptir. Kavramın kapsamındaki bu genişliğe, nasıl tanımlanacağına ilişkin belirsizlikler eşlik etmektedir. Sosyal sermaye kavramının ilgi çekici olmasının, farklı disiplinlerin ortak noktası olmasından mı yoksa kavramın çok yönlü bir anlatım zemininde olmasından mı kaynaklanır bilinmez ama net bir tanımlamaya sahip olmamasının temelinde farklı bakış açılarının yattığı kesindir.

Sosyal sermaye; en az iki taraf arasında kurulabilen güvene dayalı, yatay (aynı toplum kesimleri arası) ve dikey (yönetenle yönetilen, farklı toplum kesimleri arası) karakterli ilişkilerin yoğunluğudur. ¹Yani sosyal sermaye; ilgili toplumdaki ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki başarı ve istikrarla yakından ilişkilidir. Bu nedenle insana ve sosyal değerlerin gelişimine yatırım yapmak, küresel rekabette başarılı olmayı kolaylaştırmaktadır. ²

Woolcock (1998)'a göre diğer tüm koşullar sabit iken, yüksek sosyal sermaye sahip toplumların daha güvenli, daha temiz, daha sağlıklı, daha kültürlü, daha iyi yönetilen ve genelde daha az sosyal sermayeye sahip olanlara kıyasla daha mutlu olduklarını ileri sürmektedir. Çünkü ona göre, sosyal sermayesi yüksek olan toplumların üyeleri iyi işler bulabilir ve bu işi muhafaza edebilir, kamusal yarara dönük projelere aracı olabilir, sözleşmeli düzenlemeleri uygulamaya geçirebilir, mevcut kaynakları daha etkin kullanabilir, çözüme yönelik önerileri daha barışçıl bir biçimde yorumlayabilir ve böylece sorunlara daha uygun çözümler üretebilirler. ³

Sosyal sermayenin hem mikro düzeyde hem de makro düzeyde ekonomik performans üzerinde önemli katkıları vardır. İktisatçılar, sosyal sermayenin mikro ekonomik düzeyde

¹ Mehmet Karagül. (2012). *Sosyal Sermaye (Kapitalizmin Kör Noktası)*, Nobel Yayınları, s:93

² Mehmet Karagül ve Süleyman Dündar. (2006). *Sosyal Sermaye Ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Akdeniz LLB.F. Dergisi (12), ss. 61-78, s.64

³ Woolcok, Michael (1998), *Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework*, *Theory and Society*, 27, ss. 151-208, s.155

piyasaların işlevselliğini ve istihdamı arttırarak ekonomik büyümeye katkıda bulunduğunu, makroekonomik düzeyde ise kurumların, yasal çerçevenin ve üretimin organizasyonunda kamunun aracılığıyla makroekonomik performansı desteklediğini ifade etmektedir. Sosyal sermayenin mikro düzeydeki faydaları ise bilgi paylaşımı, koordinasyon ve ortak karar alma süreçleri üzerinde meydana getirdiği olumlu etkilerdir.⁴ Bu açıdan düşünüldüğünde sosyal sermayenin günümüz şartlarında üretin faktörlerinden biri olarak kabul edilmeye başlandığını açıklamaktadır.

Sosyal sermaye güven, ağ başlar ve normlar olmak üzere üç temel unsurla dayanmaktadır. Sosyal sermayenin oluşması ve sürdürülebilirliği hususunda önemli rol oynayan güven olgusunun ekonomik başarı ve demokrasinin gerekli koşulu olması yönündeki fikir birliği oldukça kuvvetlidir. Toplumsal güven düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde başarılı büyük şirketlerin varlığı tesadüf değildir. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal güven düzeyinin başarı ve istikrarla paralel olduğu aşikardır. Özneleri birbirlerine yaklaştıran iletişim ağlarının bütünü oluşturulan ağlar, sosyal sermayeyi var eden diğer bir bileşendir. Sosyal sermayenin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğudur. İletişim ağları, sosyal bağlılık için bir temel oluşturur; çünkü sosyal bağlılık, karşılıklı avantajlar için- yalnız insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil, bir kişinin diğeriyle ortaklaşa çalışmasını sağlar.⁵ Toplumun düzen, refah ve devamlılığı açısından oldukça önemli olan normlar ise bir nevi toplumun kontrol mekanizmasını oluşturmaktadır. Normlar, bireylerin eylemler karşısındaki düşünce ve davranış biçimlerini belirleyen, toplumsal açıdan değerlendirildiğinde bağlayıcı olma özelliği olan, işlevlerine, içeriklerine ve uygulanma türlerine göre birbirinden farklılık gösteren, zaman ve gelişmelere göre değişiklik gösterebilen yazılı ve yazılı olmayan kurallar bütünüdür. Aslına bakıldığında normların güven ile sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Ancak normların olduğu ve uygulandığı ortamlarda güven olgusundan bahsedilebilmektedir. Dolayısıyla bu iki unsurun var olduğu toplumda bireyler pozitif, yapıcı, ortak ve dışa açık davranışlar sergileyebileceklerdir. Bu da bireylerin ağlarını nitelik ve nicelik olarak geliştirebilme fırsatı yakalamalarını sağlayacak ve sosyal sermaye düzeylerini olumlu yönde etkileyecektir.

Georg Simmel çalışmasında sosyal sermayenin idraki ile bağlantılı olarak bireyler ve gruplar arasındaki etkileşime ve bu etkileşimin dayandığı normlara odaklanmaktadır. Simmel, insanların eylemlerinin grup içerisindeki normlarla ilişkilendirilerek açıklanabileceğini ve anlaşılabilirliğini savunmaktadır. Ayrıca bu normlarsa diğerleriyle etkileşimle içselleştirilebileceğini savunmaktadır.⁶

Güven esasına dayalı karşılıklı ilişkilerin şekillendirdiği sosyal sermaye, bireylerin karakteristik özellikleri, mensubu oldukları toplum yapısı ve bu toplumu oluşturan normlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Stone ve Hughes (2002) çalışmasında bir diyagram yardımıyla sosyal sermayenin belirleyicileri ve bunların muhtemel sonuçlarını ifade etmiştir. Çalışmaya göre sosyal sermayenin belirleyicileri beş ana başlıkta toplanmıştır. Bunlar: *kişisel özellikler*; yaş, cinsiyet, sağlık; *ailevi özellikler*; medeni hal, çocuk sayısı; *imkânlar*; eğitim, meslek, konut sahipliği; *tutum ve değerler*; farklılıkların hoşgörüsü, paylaşılan hedefler; *bölgesel özellikler*; kırsal / kentsel, sosyoekonomik avantaj seviyesi, yerel alanlardaki ağların oranı, yerel alan bilgisi, yerel alanın güvenliğidir.⁷ Sosyal sermayenin belirleyicileri ve bunların muhtemel sonuçlarını belirleyen diyagram Tablo 1.2.'de yer almaktadır.

⁴ Halim Tatlı (2013) Sosyal Sermayenin Bireylerin İstihdamı Üzerindeki Etkisi Hane halkı Reisleri Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3): 87-114, s. 89

⁵ John Field.(2008). Sosyal Sermaye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, s.16

⁶ Melinda Rea- Holloway. (2008). What's The Matter With Social Capital? An Inductive Examination, A Dissertation in Community Philosophy Presented to the Faculty of the University of Missouri-Kansas City in Partial Fulfillment of The Requirements for, The Degree Doctor of Philosophy, s. 8

⁷ Wendy Stone ve Jody Hughes. (2002). Measuring Social Capital: Towards A Standardised Approach, Australian Institute of Family Studies, s. 4

Tablo 1.2. Sosyal Sermayenin Belirleyicileri ve Muhtemel Sonuçlarının Özeti (Stone ve Hughes, 2002:4)

Sosyal Sermayenin Belirleyicileri	SOSYAL SERMAYE		Sosyal Sermayenin Çıktıları
Kişisel Özellikler Yaş Cinsiyet Sağlık Ailevi Özellikler Medeni hal Çocuk sayısı İmkânlar Eğitim Meslek Konut sahipliği Tutum ve Değerler Hoşgörü Paylaşılan hedef Bölgesel Özellikler Kırsal/kentsel yerlerde sosyo-ekonomik düzey Yaşanılan yerdeki ağlar ve güven	Ağlardaki Güven ve Karşılıklılık Düzeyi İnformal bağlar: Akrabalık bağları Arkadaşlıklar Komşuluklar İş arkadaşlıkları <i>Müzakere edilmiş güven ve karşılıklılıkla nitelenen</i> Genelleştirilmiş İlişkiler: Yerel insanlarla Genelde insanlarla Yerel gruplardaki insanlarla <i>Genelleştirilmiş güven ve karşılıklılıkla nitelenen</i> Kurumsal İlişkiler: Kurumsal sistemlerle ilişkiler Güç bağları Kurumlardaki güvenle nitelenen	Ağın Özellikleri Ağın boyutu ve yaygınlığı: İnformal bağların sayısı Sahip olunan komşu sayısı Kişisel iş bağlantılarının sayısı gibi Ağların yoğunluğu ve yakınlığı: Aile üyeleri Yakın arkadaşlıklar Yaşanılan yerdeki insanları tanıma gibi Farklılıklar: Etnik çeşitlilik Arkadaşların eğitim durumlarının farklılığı Kültürel farklılık gibi	Bireysel/Ailesel Refah Artan satın alma Kamusal Refah Kamu sağlığı Canlı Yurttaşlık Yaşamı Gönüllülük İşbirliği Birliktelik Komşuluk İlişkileri Farklılıklara hoşgörülü olma Azalan suç oranı Siyasi Refah Katılım Demokrasi Ekonomik Refah Zenginlik Azalan eşitsizlik Yönetişim gücü

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Başta ekonomi olmak üzere birçok alanda toplumsal refahın sağlanması için, insan ve insana dair her türlü faktörün sisteme dâhil edilmesi gerekmektedir. Yani başrolün insana ait olduğu her alanda sadece fiziki sermaye ve beşeri sermaye yetersiz kalacak, bunun sosyal sermaye ile harmanlanması gerekecektir. Dolayısıyla bu durum artık, “gelişimin insan için olması” anlayışından ziyade “insanın gelişimiyle, gelişme” anlayışını doğurmuştur. Bu noktadan hareketle çalışmada kişi, kurum ve ülkelerarası güvene dayalı ilişkilerin ekonomik bir yansıması olan sosyal sermayenin, temelini insan ilişkilerinin oluşturduğu bankacılık sektöründe bulunan işgörenlerin sahip oldukları sosyal sermaye birikimlerinin karakteristik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespiti amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Örneklem Süreci

Araştırmanın kapsamını GAP Bölgesinin en büyük ilk üç ili Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da faaliyet gösteren tüm banka ve şubeleri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki illerde, toplam 52 banka ve 346 şube bulunmaktadır. Gaziantep'te, toplam banka sayısı 23, toplam şube sayısı, 167, Diyarbakır'da, toplam banka sayısı 15, toplam şube sayısı 97, Şanlıurfa'da toplam banka sayısı 14, toplam şube sayısı 82 olarak belirlenerek tam sayıya gidilmiştir. Bu kapsamda örneklem, her bankayı bir işgören temsil edecek şekilde, görüşmelerin yapıldığı sırada kurumda bulunan en yetkili kişi şeklinde alınmıştır. Süreç sonunda toplamda 310 banka çalışanından veriler elde edilerek sonuçlar analiz edilmiştir. Kalan 36 bankanın araştırmaya dahil edilememesi, Diyarbakır'ın bazı illerindeki bir takım güvenlik sorunları ve bazı banka yöneticilerinin anketi doldurmayı reddetmesinden kaynaklanmaktadır.

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacına uygun olarak test edilmek üzere farklılık hipotezleri geliştirilmiştir. Bu kapsamda geliştirilen farklılık hipotezleri şunlardır:

H₁: Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H₂: Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H₃: Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H₄: Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile eğitim durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H₅: Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile yabancı dil bilme değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H₆: Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile buldukları ilde yaşama süre değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H₇: Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile buldukları işletmede çalışma süre değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H₈: Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile çalışılan işyerindeki pozisyon değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

3. BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

3.1. Verilerin Elde Edilmesi ve Değerlendirme Yöntemi

Araştırmada birincil veri toplama yöntemlerinden biri olan anket uygulaması kullanılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında tesadüfi olmayan örneklem yöntemleri kolayda örneklem tercih edilmiş ve araştırma yüz yüze uygulanmak suretiyle 10.06 2016-01.09.2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde kullanılan tanımlayıcı analizler kapsamında frekans ve yüzde analizi, aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerinin elde edilmesinde SPSS 16.0 (Statistical Package for the Social Sciences) istatistik paket programından yararlanılmıştır. Öte yandan verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin tespit edilmesi için Kolmogorov-Smirnov (K-S) testi yapılmış ve son olarak ortaya konulan farklılık hipotezlerinin test edilebilmesi için ise Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testlerinden yararlanılmıştır.

Anket formlarının değerlendirilmesinde ve sonuçların elde edilmesinde Tablo 3.1'den yararlanılmıştır. Söz konusu tabloya göre aritmetik ortalamalarının 1'e yakın olması değişkenlerin yüksek derecede algılandığını, 5'e yakın olması ise değişkenlerin düşük derecede algılandığını göstermektedir.

Tablo 3.1. Aritmetik Ortalamaların İsabet Ettiği Sonuç Değerlendirme Tablosu

Değer (Aritmetik Ortalama)	Sonuç
00,1-1,00	Oldukça Yüksek Algı

1,01-1,99	Yüksek Algı
2,00-2,99	Orta Düzey Algı
3,00-3,99	Düşük Algı
4,00-5,00	Oldukça Düşük Algı

Sosyal Sermaye değişkeninin boyut ve önermeleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

Boyut 1: Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar

- Sosyal sermayesi güçlü çalışanların fikir ve kararları bankamız tarafından desteklenmektedir.
- Sosyal sermaye düzeyi yüksek çalışanların varlığı, bankaya rekabet üstünlüğü sağlamaktadır.
- Sosyal sermayesi güçlü çalışanların iş ve işyeri memnuniyetleri önemsenmektedir.
- Çalışanların sosyal sermaye düzeylerini arttırmaya yönelik etkinlikler düzenlenmektedir.
- Bankamız bünyesinde sosyal sermayesi güçlü çalışanlar daha ayrıcalıklıdır.
- Bankamızda sosyal sermaye düzeyi yüksek çalışanlarımız bulunmaktadır.

Boyut 2: Referans ve Tavsiye

- İşe alırken tavsiye edilmiş olan bireylere öncelik verilmektedir.
- İşe alma sürecinde bireyin referansları dikkate alınmaktadır.
- Çalışanların iş başvurusu yapan adaylarla ilgili fikirleri dikkate alınmaktadır.

Boyut 3: Sosyal Özellikler

- İşe alma sürecinde bireyin sosyal çevre ile uyumuna ve iletişim gücüne önem verilmektedir.
- Mülakat sırasında bireyin sosyal açıdan özellikleri irdelenmektedir.

3.2. Demografik Bulgular

Ankete katılanların demografik özellikleri Tablo 3.2.'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		F	%
Cinsiyet	Kadın	160	51,6
	Erkek	150	48,4
Yaş	18-24	9	2,9
	25-34	143	46,1
	35-44	106	43,2
	45-54	47	15,2
	55 ve üzeri	5	1,6
Medeni Durum	Evli	232	74,8
	Bekâr	68	21,9
	Dul/Boşanmış	10	3,2
Eğitim	Lise	5	1,6
	Ön Lisans	24	7,7
	Lisans	254	81,9
	Yüksek Lisans	26	8,4
	Doktora	1	0,3
Yabancı Dil Biliyor musunuz?	Evet	195	62,9
	Hayır	115	37,1
Kaç Yıldır Bu İilde Çalışıyorsunuz?	1-5 Yıl	78	25,2
	6-10 Yıl	55	17,7
	11-15 Yıl	15	4,8
	16 Yıl ve Üstü	162	52,3
Şu anki İşyerinizde Kaç Yıldır	1-5 Yıl	141	45,5

Çalışıyorsunuz	6-10 Yıl	105	33,9
	11-15 Yıl	22	7,1
	16 Yıl ve Üstü	42	13,5
İşinizden Memnun musunuz?	Evet	249	80,3
	Hayır	19	6,1
	Kısmen	42	13,5
İş Yerinizdeki Pozisyonunuz Nedir	Şube Müdürü	89	28,7
	Müdür Yardımcısı	70	22,6
	Uzman	24	7,7
	Servis Yetkilisi	75	24,2
	Diğer	52	16,8
Pozisyon Olarak Olmak İstedığınız Yerde misiniz?	Evet	222	71,6
	Hayır	88	28,4

Tablo 3.2'ye göre katılımcıların %51,6'sı kadın, %48,4'ü erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş grupları incelendiğinde % 46,1'inin 35-44 yaş aralığında olduğu tespit edilirken; %43,2'si ise 35-44 yaş aralığındadır. 45-54 yaş aralığında olan katılımcıların oranı ise %15,2'dir. Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde %74,8'inin evli, %21,9'unun bekâr, %3,2'sinin ise dul veya boşanmış olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 81,9'u lisans, % 8,4'ü yüksek lisans ve % 7,7'sinin ise ön lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların, % 62,9'u yabancı dil bilirken, %37,1'i ise herhangi bir yabancı dil bilmemektedir.

Katılımcıların % 25,2'sinin 1-5 yıl arasında buldukları şehirde yaşadıkları tespit edilirken % 17,7'sinin ise 6- 10 yıl arasında buldukları şehirde yaşadıkları sonucu tespit edilmiştir. 11- 15 yıl arasında buldukları şehirde yaşayan katılımcıların oranı ise % 4,8'dir. Katılımcıların bulunduğu işletmede çalışma süresi incelendiğinde % 45,5'i 1- 5 yıl arasında, % 33,9'u ise 6-10 yıl arasında buldukları işletmede çalıştıklarını belirtmişlerdir. 11-15 yıl arasında işletmede çalışanların oranı ise % 7,1'dir. Katılımcıların % 80,3'ü çalıştıkları işinden memnun olduklarını, % 13,5'i ise çalıştıkları işlerinden kısmen memnun olduklarını belirtmişlerdir. İşlerinden memnun olmayan işgörenlerin oranı ise % 6,1 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların % 28,7'si şube müdürü, % 24,2'sinin servis yetkilisi, % 22,6'sının müdür yardımcısı ve % 16,8'nin ise diğer banka personeli olduğu görülmektedir. Öte yandan katılımcıların % 71,6'sı şanda bulunduğu pozisyonun istediği yer olduğunu belirtirken % 28,4'ü ise şanda bulunduğu pozisyonun istediği yer olmadığını belirttiği söz konusu araştırmada ortaya konulan diğer bir bulgu olmuştur.

3.3. Verilerin Normallik Testleri

Farklılık hipotezlerinin test edilmesinde hangi test türünün uygun olacağını belirlenebilmesi amacıyla değişkenin normal dağılım normal dağılım gösterip göstermediğini tespit edebilmek için Kolmogorov-Smirnov (K-S) testinden yararlanılmış ve normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucu Tablo 3.3'de gösterilmektedir.

Tablo 3.3. Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi Sonucu

		Sosyal Sermaye
N		310
Normal Parametreler	Ortalama	2,0475
	Std. Sapma	,63237
Aşırı Farklar	Mutlak	,108
	Pozitif	,108
	Negatif	-,049
Kolmogorov-Smirnov Z		1,904
Asymp. Sig. (2-tailed)		,001

Bir serinin normal dağılım gösterebilmesi için Asymp. Sig (anlamlılık) satırındaki değerlerin istatistiksel anlamlılık hesaplamalarında sınır kabul edilen 0.05'den büyük olması gerekmektedir. Ancak söz konusu tabloda yer alan değişkene bakıldığında elde edilen tüm değerlerin 0,05'den küçük olduğu tespit edilmiş ve bu durum ise verilerin normal bir dağılım göstermediği sonucunu ortaya koymuştur. Bu noktadan hareketle farklılık hipotezlerinin test edilmesine yönelik yapılacak testlerde alt grup değişken sayıları dikkate alınarak Mann Whitney U testi veya Kruskal Wallis H testlerinden yararlanılacaktır. Ayrıca demografik özellikleri içeren sorulara da normallik testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.4'de gösterilmiştir.

Söz konusu değişkenler için de hem Kolmogorov-Smirnov testi hem de normallik dağılımı için daha hassas bir test olan Shapiro-Wilk normallik testlerine bakılmış ve bu testlerde bağımsız değişkenlerin de normal bir dağılım göstermediği sonucu ortaya konulmuştur.

Tablo 4.16. Demografik Özelliklerin Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	Sig.	İstatistik	df	Sig.
1.Cinsiyetiniz?	,349	310	,000	,636	310	,000
2.Yaşınız?	,280	310	,000	,840	310	,000
3. Medeni Haliniz?	,456	310	,000	,571	310	,000
4. Eğitim Durumunuz?	,422	310	,000	,593	310	,000
5.Yabancı dil biliyor musunuz?	,407	310	,000	,612	310	,000
6.Kaç yıldır bu ilde yaşıyorsunuz?	,336	310	,000	,732	310	,000
7.Şu anki işyerinizde kaç yıldır çalışmaktasınız?	,261	310	,000	,766	310	,000
8. İşinizden memnun musunuz?	,485	310	,000	,497	310	,000
9.İşyerinizdeki pozisyonunuz nedir?	,284	310	,000	,807	310	,000
10.Pozisyon olarak olmak istediğiniz yerde misiniz?	,451	310	,000	,565	310	,000

4. Araştırma Hipotezlerinin Farklılık Analizleri

4.1 Sosyal Sermayenin Cinsiyet Değişkeni İle Olan Farklılığın Tespitine İlişkin Bulgular

Bağımlı değişkenin cinsiyet değişkeni ile olan farklılığın tespitine yönelik Mann Whitney U testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 4.1. Sosyal Sermaye Boyutları İle Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular

Grup	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	P
Faktör 1: Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar	Kadın	160	143.72	22996.00	1.012E4	,016*
	Erkek	150	168.06	25209.00		
Faktör 2: Referans ve Tavsiye	Kadın	160	151.14	24183.00	1.130E4	,370
	Erkek	150	160.15	24022.00		
Faktör 3: Sosyal Özellikler	Kadın	160	149.07	23850.50	1.097E4	,173
	Erkek	150	162.36	24354.50		

* $p \leq 0,05$

Tablo 4.1 katılımcıların sosyal sermaye boyutlarını algılamaları ile cinsiyet değişkeni arasında herhangi bir farklılığın olup olmadığına yönelik bulguları göstermektedir. Söz konusu tabloya göre sosyal sermayenin Referans ve Tavsiye boyutu ($p=,370$, $p>,05$) ile Sosyal özellikler boyutu ($p=,173$, $p>,05$) katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ancak, çalışanların sosyal sermayesi güçlü çalışanlar boyutu cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p=,016$, $p<,05$). Ortaya çıkan bu farklılığın kaynağını belirlemek için grup sıra ortalamalarına bakıldığında ise söz konusu farklılığın erkek çalışanlardan kaynaklandığı, erkek çalışanların kadın çalışanlara göre bu boyutu daha yüksek düzeyde algıladığı görülmektedir. Bu kapsamda geliştirilen H_1 hipotezi ise kısmen red edilmektedir.

4.2. Bağımlı Değişkenlerin Yaş Değişkeni İle Olan Farklılığın Tespitine İlişkin Bulgular

Bağımlı değişkenin yaş değişkeni ile olan farklılığın tespitine yönelik Kruskal Wallis testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 4.2. Sosyal Sermaye Boyutları İle Katılımcıların Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular

Grup	Yaş Aralığı	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P
Faktör 1: Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar	18-24	9	189.72	4	9.670	.046*
	25-34	143	164.49			
	35-44	106	141.11			
	45-54	47	146.09			
	55 ve üstü	5	23400			
Faktör 2: Referans ve Tavsiye	18-24	9	154.22	4	16.604	.002*
	25-34	143	144.01			
	35-44	106	153.71			
	45-54	47	181.38			
	55 ve üstü	5	281.10			
Faktör 3: Sosyal Özellikler	18-24	9	130.06	4	3.350	.501
	25-34	143	150.81			
	35-44	106	158.63			
	45-54	47	162.24			
	55 ve üstü	5	205.60			

* $p \leq 0,05$

Tablo 4.2 katılımcıların sosyal sermaye algı düzeyleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını göstermektedir. Söz konusu tabloya göre katılımcıların sosyal olanaklar boyutuna yönelik algı düzeyi p sınır değeri olan 0,05'den büyük olduğu için yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p=,501$, $p>,05$). Diğer bir ifadeyle katılımcıların yaş düzeyi ne olursa olsun tüm katılımcılar sosyal özellikler boyutunu birbirlerine yakın bir seviyede algılamaktadır. Öte yandan sosyal sermayenin Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar ($p=,046$, $p<,05$) ve Referans ve Tavsiye ($p=,002$, $p<,05$) boyutları ile katılımcıların yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Her iki boyutta ortaya çıkan

farklılığın 55 yaş ve üzeri katılımcılardan kaynaklandığı, bu yaş grubundaki katılımcıların söz konusu boyutları diğer yaş gruplarındaki katılımcılara göre daha yüksek düzeyde algıladığı tespit edilmektedir. Bu kapsamda geliştirilen *H₂ hipotezi kısmen kabul edilmiştir*. Bu durum sosyal sermayenin zaman içinde ağların çeşitlenmesi ve artışına paralel olarak artış gösterdiğini kanıtlar niteliktedir.

4.3. Bağımlı Değişkenlerin Medeni Durum Değişkeni İle Olan Farklılığın Tespitine İlişkin Bulgular

Bağımlı değişkenlerin medeni durum değişkeni ile olan farklılığın tespitine yönelik Kruskal Wallis testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 4.3. Sosyal Sermaye Boyutlarının Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Farklılığı

Grup	Medeni Durum	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P
Faktör 1: Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar	Evli	222	151.95	2	5.466	,065
	Bekâr	68	158.36			
	Dul	10	218.45			
Faktör 2: Referans ve Tavsiye	Evli	222	156.98	2	2.087	,352
	Bekâr	68	145.90			
	Dul	10	186.35			
Faktör 3: Sosyal Özellikler	Evli	222	154.74	2	2.455	,293
	Bekâr	68	152.01			
	Dul	10	196.90			

Tablo 4.3 katılımcıların sosyal sermaye algı düzeyleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını göstermektedir. Söz konusu tabloya göre katılımcıların sosyal sermaye boyutlarını algılamaları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir ($p=,065$, $p>,05$), ($p=,352$, $p>,05$), ($p=,293$, $p>,05$). Başka bir deyişle katılımcıların medeni durumu ne olursa olsun sosyal sermayenin her üç boyutundaki algı düzeyinin genel olarak birbirlerine yakın bir seviyede olduğu ifade edilebilir. Bu kapsamda geliştirilen *H₃ hipotezi reddedilmektedir*.

4.4. Bağımlı Değişkenlerin Eğitim Durum Değişkeni İle Olan Farklılığın Tespitine İlişkin Bulgular

Bağımlı değişkenlerin eğitim durum değişkeni ile olan farklılığın tespitine yönelik Kruskal Wallis testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 4.4. Sosyal Sermaye Boyutlarının Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Farklılığı

Grup	Eğitim Durumu	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P
Faktör 1: Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar	Lise	5	235.10	4	6.447	,168
	Ön Lisans	24	171.96			
	Lisans	254	154.47			
	Yüksek Lisans	26	134.13			
	Doktora	1	178.50			
Faktör 2: Referans ve Tavsiye	Lise	5	208.00	4	3.284	,512
	Ön Lisans	24	164.02			
	Lisans	254	15.35			
	Yüksek Lisans	26	141.75			
	Doktora	1	83.50			
Faktör 3: Sosyal Özellikler	Lise	5	152.30	4	2.896	,575
	Ön Lisans	24	157.04			
	Lisans	254	156.94			
	Yüksek Lisans	26	136.52			

	Doktora	1	262.00			
--	---------	---	--------	--	--	--

Tablo 4.4 incelendiğinde çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılama düzeyi ile eğitim durumları arasında sosyal sermayeyi oluşturan her üç boyutta da anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir ($p=,168, p>,05$), ($p=,512, p>,05$), ($p=,575, p>,05$). Diğer bir ifade ile çalışanların eğitim durumları ne olursa olsun tüm eğitim düzeyindeki katılımcıların sosyal sermaye boyutlarını algılama düzeylerinin birbirlerine yakın seviyede olduğu ifade edilebilir. Bu kapsamdan hareketle geliştirilen H_4 hipotezi reddedilmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus şu; bireylerin farklı eğitim düzeyine sahip olması farklı sosyal sermaye düzeyine yol açabilir fakat aynı şeyi aynı eğitim düzeyine sahip bireyler için söylemek pek doğru olmayacaktır.

4.5. Bağımlı Değişkenlerin Yabancı Dil Bilme Değişkeni İle Olan Farklılığın Tespitine İlişkin Bulgular

Bağımlı değişkenlerin yabancı dil bilme değişkeni ile olan farklılığın tespitine yönelik Mann Whitney U testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 4.5. Sosyal Sermaye Boyutlarının Katılımcıların Yabancı Dil Bilme Değişkenine Göre Farklılığı

Grup	Yabancı Dil Biliyor musunuz?	N	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	P
Faktör 1: Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar	Evet	195	150.35	29317.50	1.021E4	,183
	Hayır	115	164.24	18887.50		
Faktör 2: Referans ve Tavsiye	Evet	195	144.33	28145.00	9035.00	,004*
	Hayır	115	174.43	20060.00		
Faktör 3: Sosyal Özellikler	Evet	195	147.33	28728.50	9618.500	,029*
	Hayır	115	169.36	19476.50		

* $p \leq 0,05$

Tablo 4.5 katılımcıların sosyal sermaye algı düzeyleri ile yabancı dil bilme durumları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını göstermektedir. Söz konusu tabloya göre katılımcıların yabancı dil bilme durumları ile iş tatmininin Referans ve Tavsiye ($p=,004, p<,05$) ve sosyal özellikler boyutları ($p=,029, p<,05$) arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Her iki boyutta ortaya çıkan farklılığın yabancı dil bilmeyen katılımcılardan kaynaklandığı, yabancı dil bilmeyen katılımcıların bilen katılımcılara göre her iki boyutu daha yüksek düzeyde algıladığı tespit edilmiştir. Öte yandan Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar boyutu ile katılımcıların yabancı dil bilme düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucu tespit edilmiştir ($p=,183, p>,05$). Bu noktadan hareketle geliştirilen H_5 hipotezi ise kısmen kabul edilmektedir.

4.6. Bağımlı Değişkenlerin Katılımcıların Bulunduğu İlde Yaşama Süre Değişkeni İle Olan Farklılığın Tespitine İlişkin Bulgular

Bağımlı değişkenlerin katılımcıların bulunduğu ilde yaşama süre değişkeni ile olan farklılığın tespitine yönelik Kruskal Wallis testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 4.6. Sosyal Sermaye Boyutlarının Katılımcıların Buldukları İlde Yaşama Süre Değişkenine Göre Farklılığı

Grup	Kaç Yıldır Bu İlde Yaşıyorsunuz?	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P
Faktör 1: Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar	1-5 yıl	78	142.93	3	5.883	,117
	6-10 yıl	55	160.12			
	11-15 yıl	15	202.33			

	16 ve üstü yıl	162	155.65			
Faktör 2: Referans ve Tavsiye	1-5 yıl	78	152.40	3	2.183	,535
	6-10 yıl	55	143.74			
	11-15 yıl	15	144.50			
	16 ve üstü yıl	162	162.01			
Faktör 3: Sosyal Özellikler	1-5 yıl	78	165.23	3	15.129	,002*
	6-10 yıl	55	157.97			
	11-15 yıl	15	176.13			
	16 ve üstü yıl	162	168.09			

* $p \leq 0,05$

Tablo 4.6 katılımcıların sosyal sermaye algı düzeyleri ile katılımcıların buldukları ilde yaşama süre değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını göstermektedir. Söz konusu tabloya göre Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar ($p=,117$, $p>,05$) ve Referans ve Tavsiye ($p=,535$, $p>,05$) boyutları ile katılımcıların buldukları şehirde yaşama süre değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan sosyal sermayenin sosyal özellikler boyutunun p değerinin $0,05$ 'den küçük olması bu boyutta anlamlı bir farklılığın olduğunu göstermektedir ($p=,002$, $p<,05$). Ortaya çıkan bu farklılığın ise 11- 15 yıl arasında buldukları şehirde yaşayan katılımcılardan kaynaklandığı, bu süre içerisinde buldukları şehirde yaşayan katılımcıların diğer sürelerde buldukları şehirde yaşayan katılımcılara göre sosyal sermayenin bu boyutunu daha yüksek düzeyde algılamaktadır. Dolayısı ile söz konusu amacın gerçekleştirilmesi için geliştirilen H_6 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.7. Bağımlı Değişkenlerin Bulunduğu İşyerinde Çalışma Süre Değişkeni İle Olan Farklılığın Tespitine İlişkin Bulgular

Bağımlı değişkenlerin katılımcıların bulunduğu işyerinde çalışma süre değişkeni ile olan farklılığın tespitine yönelik Kruskal Wallis testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 4.7. Sosyal Sermaye Boyutlarının Katılımcıların Buldukları İşletmede Çalışma Süre Değişkenine Göre Farklılığı

Grup	Kaç Yıldır Bu İşte Çalışıyorsunuz	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P
Faktör 1: Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar	1-5 yıl	141	157.29	3	7.544	,056
	6-10 yıl	105	167.87			
	11-15 yıl	22	143.91			
	16 ve üstü yıl	42	124.63			
Faktör 2: Referans ve Tavsiye	1-5 yıl	141	162.82	3	2.231	,526
	6-10 yıl	105	145.87			
	11-15 yıl	22	156.98			
	16 ve üstü yıl	42	154.24			
Faktör 3: Sosyal Özellikler	1-5 yıl	141	147.90	3	11.004	,012*
	6-10 yıl	105	177.26			
	11-15 yıl	22	133.61			
	16 ve üstü yıl	42	138.10			

* $p \leq 0,05$

Tablo 4.7 katılımcıların sosyal sermaye algı düzeyleri ile katılımcıların buldukları işletmede çalışma süre değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını göstermektedir. Söz konusu tabloya göre katılımcıların sosyal sermaye değişkenini oluşturan Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar boyutu ($p=,056$, $p>,05$) ve Referans ve Tavsiye boyutu ($p=,526$, $p>,05$) ile sosyal sermaye algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan Sosyal Özellikler boyutu ise p değerinin $0,05$ 'den küçük olması dolayısıyla ($p=,012$, $p>,05$) anlamlı bir farklılık gösterdiği, bu boyutta ortaya çıkan anlamlı

farklılığın ise buldukları işletmede 6- 10 yıl arasında çalışan katılımcılardan kaynaklandığı sonucu tespit edilmiştir. Bu kapsamda geliştirilen H_7 hipotezi ise kısmen kabul edilmiştir.

4.8. Bağımlı Değişkenlerin İşyerindeki Pozisyon Değişkeni İle Olan Farklılığın Tespitine İlişkin Bulgular

Bağımlı değişkenlerin katılımcıların çalıştıkları işyerinde pozisyon değişkeni ile olan farklılığın tespitine yönelik Kruskal Wallis testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 4.8. Sosyal Sermaye Boyutlarının Katılımcıların İş Yerindeki Pozisyona Göre Farklılığı

Grup	İş Yerinizdeki Pozisyonunuz	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P
Faktör 1: Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar	Şube Müdürü	89	127.02	4	43.241	,000*
	Müdür Yardımcısı	70	149.91			
	Uzman	24	212.08			
	Servis Yetkilisi	75	198.35			
	Diğer	52	123.85			
Faktör 2: Referans ve Tavsiye	Şube Müdürü	89	139.40	4	7.280	,122
	Müdür Yardımcısı	70	148.58			
	Uzman	24	175.38			
	Servis Yetkilisi	75	171.84			
	Diğer	52	159.63			
Faktör 3: Sosyal Özellikler	Şube Müdürü	89	146.08	4	11.828	,019*
	Müdür Yardımcısı	70	148.96			
	Uzman	24	188.48			
	Servis Yetkilisi	75	175.69			
	Diğer	52	136.08			

* $p \leq 0,05$

Tablo 4.9 incelendiğinde sosyal sermayenin Sosyal Sermayesi Güçlü Çalışanlar boyutu ($p=,000$, $p < ,05$) ve Sosyal Özellikler ($p=,019$, $p < ,05$) boyutu ile katılımcıların iş yerindeki pozisyon değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olduğu sonucu tespit edilmiştir. Öte yandan sosyal sermayenin referans ve tavsiye boyutunda ise $p > 0,05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p=,122$, $p > ,05$). Söz konusu boyutlarda ortaya çıkan farklılıkların Uzman statüsünde görev yapan çalışanlardan kaynaklandığı ve bu statüde görev yapan çalışanların diğer pozisyonlarda görev yapan çalışanlara göre sosyal sermayenin bu boyutlarını daha yüksek düzeyde algıladığı sonucu tespit edilmiştir. Bu kapsamda geliştirilen H_8 hipotezi ise kısmen kabul edilmektedir.

Tablo 4.10. Geliştirilen Farklılık Hipotezleri ve Ölçüm Sonuç Bilgileri

Hipotez Numarası	Hipotez	Sonuç
H₁	Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H₂	Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kısmen Kabul
H₃	Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H₄	Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile eğitim durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H₅	Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile yabancı dil bilme değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H₆	Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile buldukları	Kısmen

	ilde yaşama süre değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H₇	Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile buldukları işletmede çalışma süre değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H₈	Çalışanların sosyal sermaye boyutlarını algılaması ile çalışılan işyerindeki pozisyon değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul

SONUÇ

Sosyal sermaye, toplumların ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki başarı ve istikrarlarıyla yakından ilişkili olan bir kavramdır. Güven, normlar ve ağ bağlarının bir araya gelerek oluşturduğu sosyal sermaye karşılıklı ilişkilerin ekonomik yansıması olarak ifade edilmektedir. Bu noktadan hareketle günümüz ekonomik koşulları dikkate alındığında işgücü piyasasında sadece beşeri sermayenin yeterli olmadığı, bunun yanında güven esasına dayanan ve değer yaratan sosyal ilişkilerin varlığı da önem kazanmaktadır. Özellikle temelinde insan ilişkilerinin bulunduğu hizmet sektöründe işgörenlerin sahip oldukları sosyal sermaye birikimi kişiye maddi/manevi avantajlar sağlayabilmektedir. Söz konusu bu getiri, işgörenin mensubu olduğu iş yeri için de geçerli olmaktadır. Yeterli beşeri sermayenin yanında güçlü sosyal sermaye birikimine sahip olan banka işgöreni, sektörde bilinen ve tercih edilen isim olması kaçınılmazdır.

Şahsi ve toplumsal birçok faktörün etkili olduğu sosyal sermayenin ölçümü hususunda en önemli unsur, bireylerin aynı platformda yer almasıdır. Aksi durumda sağlıklı bir araştırmanın yapılması mümkün değildir. Aynı iş yerinde bulunan işgörenlerin farklı sosyal sermaye düzeyine sahip olmasında bireylerin demografik özelliklerinin yanı sıra toplum normları, kişilik özellikleri, yasa ve yükümlülükler, şans, din vb. gibi o yaşa kadar kişiliğini şekillendirecek birçok faktör etkili olmaktadır. Dolayısıyla sosyal sermaye bireyin zaman içerisinde sahip oldukları ağlar ve bu ağların etkinlik, çeşitlilik ve verimliliğine bağlıdır. Zira bu durum sektörde eğitim hayatında bir takım başarılar elde etmiş işgörenden ziyade ikna ve iletişim gücü yüksek ve etkin iletişim ağına sahip işgörenlerin neden tercih edildiğini açıklar niteliktedir. Bu anlamda sosyal sermaye, fiziki sermaye gibi arttırılabilir ve doğru zaman ve miktarda kullanıldığında artı değere dönüşebilmektedir.

Sosyal sermaye birikimi için bireyin yaş almasına, erkek olmasına, iyi bir okuldan mezun olmasına, tanınmış bir aile sahip olmasına, varlıklı veya evli olması gibi bir takım özelliklere gerek yoktur elbette ki. Bu noktada önemli olan bireylerin ilişkilerin önemli olduğu anlayışını benimsemeleri ve bu iletişim ağlarının gücünü ve yoğunluğunu gereken düzeyde tutarak bunu değere dönüştürebilme kabiliyetine sahip olmaları gerektiğidir. Diğer bir deyişle günümüzde artık işin sadece iş yerinde değil de kazanç sağlayacak tüm mecralarda da yapılabilirliği düşünüldüğünde bireylerin fiziki sermayelerinde olduğu gibi sosyal sermayelerini de aynı önem ve titizlikle kontrol etmeli ve değer yaratma adına güncellemelidir.

KAYNAKÇA

Wendy Stone ve Jody Hughes. (2002). *Measuring Social Capital: Towards A Standardised Approach*, Australian Institute of Family Studies.

Woolcok, Michael (1998), *Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework*, Theory and Society, 27, ss. 151-208

John Field. (2008). *Sosyal Sermaye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen

Melinda Rea- Holloway. (2008). *What's The Matter With Social Capital? An Inductive Examination*, A Dissertation in Community Philosophy Presented to the Faculty of the University of Missouri-Kansas City in Partial Fulfillment of The Requirements for, The Degree Doctor of Philosophy

- Halim Tatlı (2013) Sosyal Sermayenin Bireylerin İstihdamı Üzerindeki Etkisi Hanehalkı Reisleri Üzerine Bir Araştırma, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3): 87-114
- Mehmet Karagül. (2012). *Sosyal Sermaye (Kapitalizmin Kör Noktası)*, Nobel Yayınları
- Mehmet Karagül ve Süleyman Dünder. (2006). *Sosyal Sermaye Ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Akdeniz LLB.F. Dergisi (12),ss. 61-78

HALİLİYE İLÇESİ (ŞANLIURFA) ŞEHİRSEL ALANINDA YER ALAN LİSELERİN COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİ (CBS) İLE GENEL ÇEVRESEL RİSK ANALİZİ*

Veysi GÜNAL

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, vgunal@harran.edu.tr

Mehmet VAROL

Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, varollmehmet@gmail.com

Özet

Milli Eğitim Bakanlığının mevzuatlarına göre eğitim kurumları ile güvenlik yönünden risk/tehlike oluşturabilecek alanlar arasında belirli bir mesafenin olması gerekmektedir. Okulun çevresi olarak kabul edilen bu mesafe, okulun dış duvarından başlamak suretiyle, 100 metredir. Söz konusu mesafede umuma açık olan yerlerden kahvehane, kıraathane, elektronik oyun merkezleri gibi işyerleri ile içki satılan, içilen ve servisi yapılan işyerlerinin bulunmaması bir zorunluluktur. Öte yandan, bunlar dışında, okulların yüksek gerilim hatları, baz istasyonları, akaryakıt istasyonları gibi sağlık ve güvenlik yönünden riskli olabilecek alanlara da uzak olması istenmektedir.

Mesafenin 300 metreye çıkarıldığı ve risk faktörlerinin de çeşitlendirilerek 24'e yükseltildiği bu çalışmada da liselerin genel çevresel analizi yapılmıştır. Bunun için söz konusu alan gezilmiş ve okulun 100, 100-200 ve 200-300 metre kuşağındaki sağlık/güvenlik yönünden risk taşıyan işyerleri/alanlar Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) ile tespit edilmiştir. Sonraki aşamada bunlar haritalara aktararak gruplandırılmıştır. Buna göre bazı sonuçlar elde edilmiştir. Öncelikle risk faktörlerinin önemli bir kısmının (%30.7) sigara satılan yerlerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca her üç kuşakta da ağırlıklı olan risk faktörü sigara satan işyerleridir. Kuşaklardaki dağılıma bakıldığında faktörlerin %10.1'inin birinci kuşakta, %37.4'ünün ikinci kuşakta, %52.5'inin üçüncü kuşakta yer aldığı anlaşılmaktadır. Genelde olduğu gibi, özelde de, 24 adet risk faktörünün her birisinin yoğunlaştığı alan çoğunlukla üçüncü kuşak olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şanlıurfa, çevresel risk analizi, okulun fiziksel çevresi, risk faktörleri.

* Bu çalışma Harran Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi (HÜBAK) tarafından desteklenen "Haliliye İlçesi (Şanlıurfa) Şehirsel Alanında Yer Alan Liselerin Çevresindeki Mekânların Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile Risk Analizi" adlı 18125 nolu projeden üretilmiştir.

ENVIRONMENTAL RISK ANALYSIS OF HIGH SCHOOLS IN THE URBAN AREA OF HALİLİYE DISTRICT WITH GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEMS (GIS)

Abstract

According to the regulations of the Ministry of Education, there should be a certain distance between the educational institutions and the areas that may pose a risk/danger in terms of security. This distance which is accepted as the environment of the school and starts from the outer wall of the school is 100 meters. It is a necessity that there should not be any establishments such as coffee houses (kıraathane, kahvehane), electronic game centers and places where drinks at this distance. In addition to these, it is also required that schools get away from areas such as high voltage lines, base stations, fuel stations that may be risky for health and safety.

In this study which the distance is increased to 300 meters and the risk factors are increased to 24, the general environmental analysis of high schools has conducted. For this purpose, the study area was visited and the risk factors in 100, 100-200 and 200-300 meter belt were determined by Geographic Information System (GIS). In the next stage, they were grouped and transferred to maps. Some results have been obtained in this process. First of all, it is seen that a significant portion of the risk factors (30.7%) are composed of cigarette sold places. Moreover, the risk factor, which is predominant in three belts is cigarette-selling shops. When the distribution of the factors in the belts is examined, 10.1% of the factors are seen in the first belt, 37.4% in the second belt and 52.5% in the third belt. However, the majority of the 24 risk factors are mostly in the third belt.

Keywords: Şanlıurfa, environmental risk analysis, physical environment of the school, risk factors.

Giriş

Eğitimin sağlıklı olması, öğrencilerin de güvenli bir ortama sahip olmaları için okuldan belli bir mesafe içinde, risk unsuru taşıyan bazı unsurların yer almaması mevzuatlara (Resmi Gazete, 2004; Resmi Gazete, 2017) göre bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı'nın "Okul Açma, Kapatma ve Ad Verme Yönetmeliğine" (Resmi Gazete, 2017a) göre, arsanın üzerinde ve komşu parselde yakın okul bahçesi duvarından en az 100 m uzaklığa kadar orta/yüksek gerilim hattı, baz istasyonu bulunmaması, akaryakıt servis istasyonlarına en az 50 m, eğlence yerlerine ise en az 100 m uzaklıkta olması, doğal afetlere maruz kalabilecek veya sağlık ve güvenlik açısından yüksek risk taşıyan bir yerde bulunmaması eğitim kurumlarının açılması için şarttır. "Umuma Açık Yerler ve İçkili Yerler ile Resmi veya Özel Eğitim Kurumları Arasındaki Uzaklıkların Belirlenmesine Dair Yönetmelik"'e göre de (Resmi Gazete, 2004), okul kapısı ile umuma açık yerler (kahvehane, kıraathane, elektronik oyun merkezleri gibi) ve içkili yerler arasında kapıdan kapıya en az 100 metre uzaklığın olması gerekir. 100 metre uzaklığın ölçümünde de yaya kurallarına göre gidilebilecek en kısa mesafe dikkate alınmaktadır. Bu durum hem okulların, hem de işyerlerinin açılmasına izin verilirken

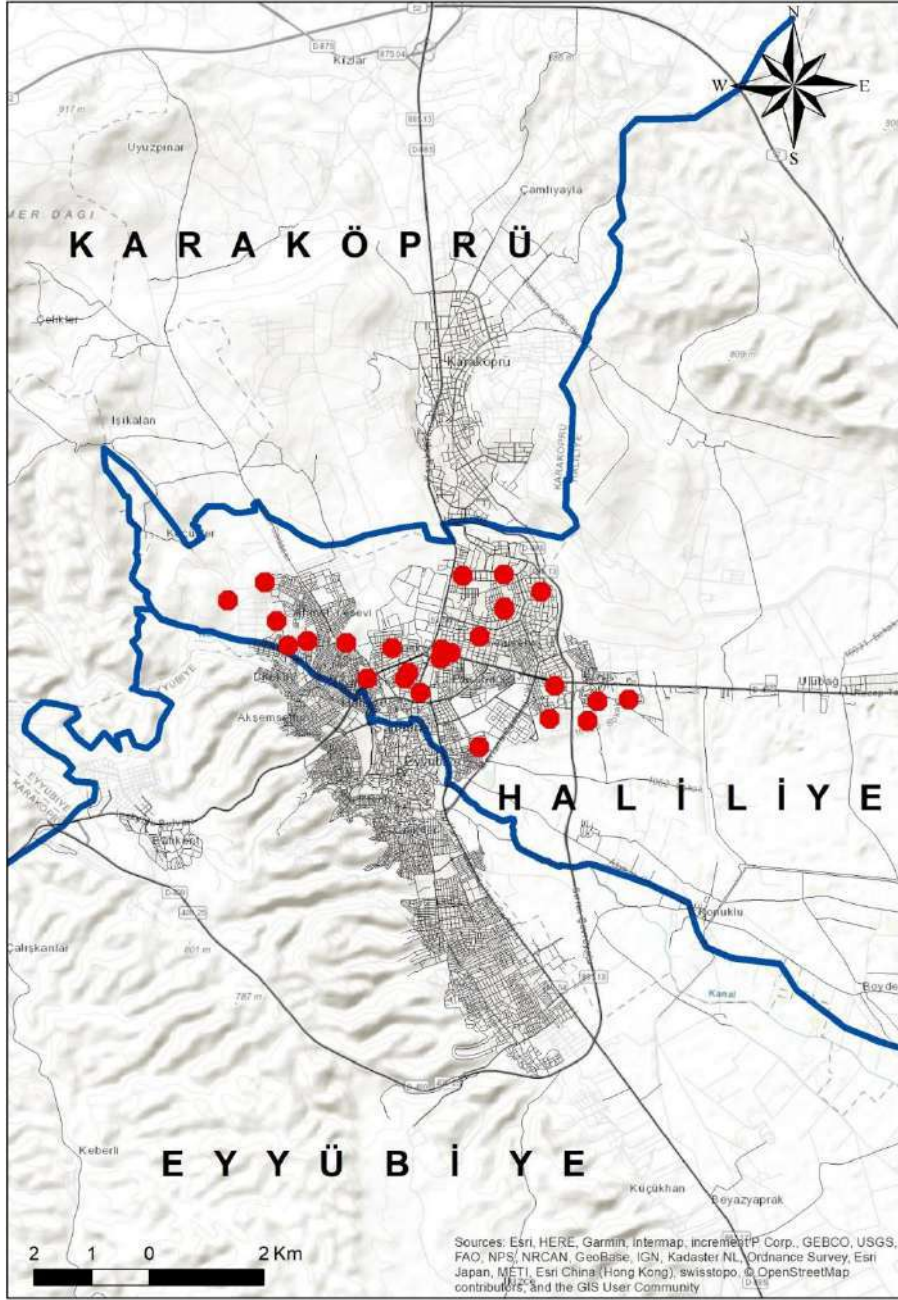
uyulması gereken bir zorunluluktur. Nitekim alkollü içkilerin satışı ve sunumuna ilişkin yönetmelik gereği, alkollü içki satış belgeleri için örgün öğretim kurumları ve dersaneler ile öğrenci yurtları ve ibadethanelere en az yüz metre uzaklıkta bulunduğunu gösterir belgenin ibrazı zorunludur (Resmi Gazete, 2017b).

Türkiye’de bu konudaki çalışmalar, okulların mevzuata uygunluğundan ziyade, çoğunlukla okul güvenliği ve şiddet (Yaman ve Ayar, 2009; Delice ve Arslan, 2018; Sulak, 2016), okul binalarının özellikleri (Aydoğan, 2012, Yılmaz, 2012, Yılmaz, 2003; Ulutaş ve Çavuş, 2012) üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca okul çevresinin tek bir yönü ile ele (özellikle de trafik açısından) alınıp işlendiği de (Bucak ve Çetinkaya, 2008; Turabi, 2017) araştırmalarda görülmektedir. Bu bağlamda hem şehir bazında olması, hem de tüm risk unsurlarını kapsamaması bu çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Öte yandan belirtmek gerekir ki, bu çalışmada ele alınan mesafe mevzuatlardaki 0-100 metre değil, yürüme mesafesindeki 0-300 metre aralığı olmuştur. Yine mevzuatta yer alan sağlık ve güvenlik yönünden tehlike/risk oluşturabilecek alanların türü/sayısı artırılmış ve dolayısıyla öğrencilerin güvenliğini tehlikeye sokabilecek farklı risk unsurları da eklenmiştir. Buna göre Haliliye ilçesinin şehrsel alanında ele alınan 26 adet okulun (Şekil 1) genel çevresel risk analizinin yapıldığı çalışmada aşağıda yer alan konulara önem verilmiştir.

- a. Ele alınan 24 adet risk faktörünün miktar ve oransal dağılımı nasıldır?
- b. Risk faktörlerinin üç kuşağa (0-100 m., 100-200 m. ve 200-300 m.) dağılımı nasıldır?
- c. Her bir kuşakta ağırlıklı olan risk faktörleri hangileridir?
- d. Her bir risk faktörü hangi kuşakta yoğunlaşma göstermektedir?

Dolayısıyla genel çevresel risk analizinin yapıldığı bu çalışmada dört ana sonuç ortaya çıkmıştır.

Şekil 1. Halilîye ilçesi şehrsel alanındaki liselerin dağılımı

1. Risk faktörlerinin yapısal dağılışı nasıldır?

Birinci sonuç risk faktörlerinin miktarı ve toplamdaki payları ile ilgilidir. Halilîye ilçesinin şehrsel alanında bulunan okullar çevresinde yapılan arazi çalışmasında okul duvarlarından 0-300 metre mesafede toplam 566 risk faktörünün olduğu tespit edilmiştir. Ele alınan şehrsel alandaki liselerin toplamının 26 adet olduğu düşünüldüğünde, lise başına 27.77 adet risk faktörünün düştüğü ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte risk faktörleri arasında miktar ve oran bağlamında farklılık bulunmaktadır. En fazla karşılaşılan risk faktörü 174 adet ile sigara satan yerlerdir (%30.74).

Kafeler 67 adet (%11.84), parklar 47 adet (%8.30), ıssız-boş araziler 42 adet (%7.42), playstation salonları 28 adet (%4.95), trafo ve yüksek gerilim hatları 25 adet (%4.42), seyyar satıcılar 19 adet (%3.36), kahvehaneler 19 adet (%3.36), inşaat alanı 19 adet (%3.36), fabrika, atölye ve benzeri yerler 18 adet (%3.18), içki satan yerler 13 adet (%2.30), diğerleri ise 95 adettir (%16.77) (Tablo 1).

Bu durumda, öğrenciler için sağlık ve güvenlik yönünden en riskli faktörler olarak kabul edilen içki satan yerler, kahvehaneler, internet kafe, playstation salonları, akaryakıt istasyonları ile trafo ve yüksek gerilim hatları gibi unsurların 0-300 metre mesafedeki toplamı 105 adet olup, toplamdaki (566 adet) payları ise %18.55'tir (Tablo 1).

Tablo 1. Okulların çevresindeki risk faktörlerinin genel yapısal dağılışı

Risk faktörlerinin türü	Risk faktörü		Risk faktörlerinin türü	Risk faktörü	
	Sayı	Pay (%)		Sayı	Pay (%)
Sigara satan yerler	174	30.74	Düğün salonu	11	1.94
Kafeler	67	11.84	Fitness salonu	11	1.94
Parklar	47	8.30	Dar ve dolambaçlı sokaklar	11	1.94
İssız boşluklar	42	7.42	İddia bayii	9	1.59
Playstation salonu	28	4.95	Akaryakıt istasyonu	8	1.41
Trafo ve yüksek gerilim hattı	25	4.42	Servislerin toplanma alanları	8	1.41
Kahvehaneler	19	3.36	Bilardo salonu	7	1.24
Seyyar satıcı	19	3.36	Metruk binalar	5	0.88
İnşaat alanı	19	3.36	Büfeler	5	0.88
Fabrika, atölye vb. yerler	18	3.18	Ganyan bayii	4	0.71
İçki satan yerler	13	2.30	Gürültü ve koku olan yerler	3	0.53
İnternet kafe	12	2.12	Alışveriş Merkezi (AVM)	1	0.18
Toplam				566	100.00

Okulların bulunduğu alanın sosyo-ekonomik özellikleri risk faktörlerinin miktarı üzerinde etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim Haliliye ilçesinin şehirsal alanında bulunan okulların bir bölümü Merkezi İş Alanı (MİA) içinde veya yakınında (Bahçelievler, Sarayönü vs.) bir bölümü de yeni gelişen kenar mahallelerinin dış kesiminde yer almaktadır. Buna göre sosyo-ekonomik gelişimin yüksek olduğu MİA içinde yer alan okulların çevresinde sigara satan yerler, kafeler gibi işyerleri fazla yer alırken, kenar mahallelerde olan okulların çevresinde ise parklar, ıssız alanlar/boşluklar fazla olabilmektedir.

2. Risk faktörlerinin kuşaklara göre genel dağılımı nasıldır?

Araştırmada elde edilen ikinci sonuç, risk faktörlerinin bulunduğu kuşağa göre dağılımı ile ilgilidir. Bu durum aynı zamanda kuşakların risk durumunu ortaya koymaktadır. Elde edilen verilere göre 566 adet risk faktörünün 57'si birinci kuşakta (0-100 m), 212'si ikinci kuşakta (100-200 m), 297'si üçüncü kuşakta (200-300 m) yer almaktadır. Bu bağlamda 0-300 metre

mesafedeki risk oluşturma ihtimali olan işyeri/alanların dağılımına bakıldığında, söz konusu faktörlerin %10.07'sinin 0-100 metre kuşağında olduğu görülmektedir. 100-200 metre kuşağında yer alan risk faktörlerinin toplamdaki (566 adet) payı ise %37.46'dır. 200-300 metre kuşağındakilerin payı da %52.47'dir. Buna göre üçüncü kuşak en riskli alanı oluşturmaktadır.

Tablo 2. Kuşaklara göre risk faktörlerinin toplam miktar ve oranı

Kuşaklar	Sayı	Pay (%)
Birinci kuşak (0-100 m.)	57	10.07
İkinci kuşak (100-200 m.)	212	37.46
Üçüncü kuşak (200-300 m.)	297	52.47
TOPLAM	566	100.00

3. Kuşaklarda ağırlıklı risk faktörleri hangileridir?

Üçüncü sonuç kuşaklarda hangi risk faktörünün yoğunluk kazandığı ile ilgilidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde birinci kuşakta toplam risk faktörü (57 adet) içinde özellikle sigara satan yerlerin (%31.58) ön plana çıktığı görülmektedir. Bunu ıssız/boş alanlar, (%10.53), parklar (%10.53), fabrika/atölye vb alanlar (%8.77), düğün salonları (%7.02) ve inşaat alanları (%5.26) takip etmektedir.

İkinci kuşaktaki unsurların toplamı 212 adet olup, bunlarda sigara satan yerler (%31.13), kafeler (%12.74), parklar (%7.55), ıssız/boş alanlar (%7.08), trafo/yüksek gerilim hatları (%6.66), playstation salonları (%5.66) ağırlıklı olan riskli unsurlardır.

Üçüncü kuşakta ise 297 risk unsuru tespit edilmiştir. Bunlar arasında sigara satan yerler (%30.30), kafeler (%13.13), parklar (%8.42), ıssız/boş alanlar (%7.07), seyyar satıcılar (%5.05), playstation salonları (%4.71) ilk sıralarda yer almaktadır. Buna göre sigara satan yerler her üç kuşakta da önemli bir ağırlığa sahiptir.

Tablo 3. Kuşaklarda ağırlıklı olan risk faktörleri

Risk faktörünün türü	Kuşaklar					
	0-100 m.		100-200 m.		200-300 m.	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
Kafeler	1	1.75	27	12.74	39	13.13
Kahvehaneler	2	3.51	8	3.77	9	3.03
Bilardo salonu	-	-	2	0.94	5	1.68
Ganyan bayii	-	-	2	0.94	2	0.67
Büfeler	-	-	1	0.47	4	1.35
İddia bayii	1	1.75	3	1.42	5	1.68
Seyyar satıcı	2	3.51	2	0.94	15	5.05

Servislerin toplanma alanları	2	3.51	3	1.42	3	1.01
Parklar	6	10.53	16	7.55	25	8.42
İssiz boşluklar	6	10.53	15	7.08	21	7.07
Dar ve dolambaçlı sokaklar	1	1.75	2	0.94	8	2.69
Sigara satan yerler	18	31.58	66	31.13	90	30.30
Metruk binalar	-	-	3	1.42	2	0.67
Fabrika, atölye, vb yerler	5	8.77	8	3.77	5	1.68
Gürültü ve koku olan yerler	-	-	-	-	3	1.01
Trafo ve yüksek gerilim hattı	2	3.51	14	6.60	9	3.03
İnternet kafe	1	1.75	7	3.30	4	1.35
Playstation salonu	2	3.51	12	5.66	14	4.71
İçki satan yerler	-	-	6	2.83	7	2.36
Düğün salonu	4	7.02	3	1.42	4	1.35
İnşaat alanı	3	5.26	5	2.36	11	3.70
Fitness salonu	1	1.75	3	1.42	7	2.36
Akaryakıt istasyonu	-	-	4	1.89	4	1.35
Alışveriş merkezi (AVM)	-	-	-	-	1	0.34
Toplam	57	100.00	212	100.00	297	100.00

Öte yandan bazı risk unsurlarının bazı kuşaklarda bulunmadığı da görülmektedir. Örneğin birinci kuşakta bilardo salonu, ganyan bayii, büfe, metruk binalar, gürültü/koku olan yerler, içki satan yerler, akaryakıt istasyonu ve alışveriş merkezine rastlanmamıştır. Buna karşın ikinci ve üçüncü kuşaktaki çeşitlilik daha fazladır. Nitekim ikinci kuşakta görülmeyen unsurlar gürültü/koku olan yerler ve alışveriş merkezi iken, son kuşakta tüm unsurların belirli miktarlarda olduğu ortaya konmuştur.

4. Her bir risk faktörü hangi kuşakta yoğunlaşıyor?

Risk faktörlerinin genel dağılımı dışında, ayrı ayrı her bir risk faktörünün hangi kuşakta ne oranda yoğunlaştığı da yapıyı anlamada önemli bir konudur. Bu amaçla yapılan değerlendirmede ilk dikkat çeken husus, riskli unsurların doğal olarak üçüncü kuşakta (200-300 m.) daha yüksek oranda bulunmalarıdır. Gerçekten de 24 risk faktörünün 16'sının üçüncü kuşakta daha yüksek oranda yer aldığı görülmektedir. Örneğin kafeler, birinci kuşakta %1.59 oranında yer alırken, ikinci ve üçüncü kuşaktaki oranları sırasıyla %40.30 ve %58.21'dir. Bununla birlikte, bazı faktörlerin ikinci ve üçüncü kuşakta yakın oranlara sahip olduğu, bazıları arasında da oldukça yüksek fark olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin kahvehaneler bir birine yakın değerlere sahiptir. Nitekim bu faktörün birinci kuşaktaki oranı %42.11, ikinci kuşaktaki oranı ise %47.37'dir. Aynı şekilde içki satan yerler, playstation salonlarının bulunma oranları birbirine yakındır. Buna karşın kafe, bilardo salonları, büfeler, iddia bayileri, seyyar satıcılar, parklar, ıssız boşluklar, dar ve dolambaçlı sokaklar, sigara satan yerler, inşaat alanları ve fitness salonları birinci kuşağa göre daha yüksek oranda ikinci kuşakta yer almaktadırlar.

Tablo 4. Risk faktörlerinin yoğunlaştığı kuşaklar

Risk faktörlerinin türü	Kuşaklar			
	0-100 m.	100-200 m.	200-300 m.	TOPLAM
Kafeler	1.49	40.30	58.21	100.0
Kahvehaneler	10.53	42.11	47.37	100.0
Bilardo salonu	0.00	28.57	71.43	100.0
Ganyan bayii	0.00	50.00	50.00	100.0
Büfeler	0.00	20.00	80.00	100.0
İddia bayii	11.11	33.33	55.56	100.0
Seyyar satıcı	10.53	10.53	78.95	100.0
Servislerin toplanma alanları	25.00	37.50	37.50	100.0
Parklar	12.77	34.04	53.19	100.0
İssız boşluklar	14.29	35.71	50.00	100.0
Dar ve dolambaçlı sokaklar	9.09	18.18	72.73	100.0
Sigara satan yerler	10.34	37.93	51.72	100.0
Metruk binalar	0.00	60.00	40.00	100.0
Fabrika, atölye, vb yerler	27.78	44.44	27.78	100.0
Gürültü/ koku olan yerler	0.00	0.00	100.00	100.0
Trafo ve yüksek gerilim hattı	8.00	56.00	36.00	100.0
İnternet kafe	8.33	58.33	33.33	100.0
Playstation salonu	7.14	42.86	50.00	100.0
İçki satan yerler	0.00	46.15	53.85	100.0
Düğün salonu	36.36	27.27	36.36	100.0
İnşaat alanı	15.79	26.32	57.89	100.0
Fitness salonu	9.09	27.27	63.64	100.0
Akaryakıt istasyonu	0.00	50.00	50.00	100.0
Alışveriş merkezi (Avm)	0.00	0.00	100.00	100.0

Öte yandan üç adet unsurun da ikinci ve üçüncü kuşakta aynı oranda oldukları yapılan arazi çalışmasında ortaya çıkmıştır. Bunlar ganyan bayileri, servislerin toplanma alanları ve akaryakıt istasyonlarıdır. Bu iki faktör birinci kuşakta bulunmayıp, ikinci ve üçüncü kuşakta %50 oranında yer almaktadırlar.

Yoğunluk üçüncü kuşakta olmakla birlikte, bazı risk faktörlerinin ikinci kuşakta daha fazla buldukları görülmektedir. Bunlar da metruk binalar, fabrika ve atölye gibi işyerleri, trafo ve yüksek gerilim hatları ile internet kafelerdir.

Birinci kuşakta farklı bir durum görülmektedir. Bu kuşakta sadece düğün salonlarının (%36.36) yoğun oldukları ancak, aynı oranın üçüncü kuşakta da yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla düğün salonları birinci ve üçüncü kuşakta eşit olarak dağılmışlardır (Tablo 4).

SONUÇ

Çalışmada, Haliliye ilçesi şehrsel alanında bulunan 26 adet okulun genel risk analizi yapılmıştır. Okul duvarından 0-300 metre mesafenin baz alındığı çalışmada aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

1. 26 adet okulun 0-300 metrelik çevresinde toplam 566 adet risk unsuru olduğu tespit edilmiştir. Bunların kuşaklara göre dağılımına bakıldığında, %52.47'sinin üçüncü, %37.46'sının ikinci ve %10.07'sinin birinci kuşakta yer aldıkları görülmektedir.

2. Riskli faktörlerin türüne göre dağılımı yapıldığında %30.74'ünün sigara satan yerler olduğu ortaya çıkmaktadır. Kafeler %11.84 ve parklar ise %8.30 ile ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Okulların önemli bir bölümünün merkezi iş alanında yer alması sigara satan işyerleri ve kafelerin fazla olmasına neden olmuştur.

3. Diğer bir sonuç kuşaklarda ağırlıklı olan risk faktörü ile ilgilidir. Buna göre her üç kuşakta da sigara satan yerlerin daha fazla olduğu görülmektedir. Sigara satan yerlerin kuşaklardaki risk unsurları içindeki payı, birinci kuşakta %31.58, ikinci kuşakta 31.13 ve üçüncü kuşakta da %30.30 olarak belirlemiştir.

4. Risk faktörlerinin her birisinin hangi kuşakta yoğunlaştığına bakıldığında, önemli bir kısmının yüksek oranda üçüncü kuşakta yer aldıkları görülmektedir. İkinci kuşakta metruk binalar, fabrika, atölye, vb yerler, trafo ve yüksek gerilim hatları, internet kafeler daha yoğundur. Sadece düğün salonları birinci ve üçüncü kuşakta eşit dağılmışlardır. Ganyan bayileri, servislerin toplanma alanları ve akaryakıt istasyonları ikinci ve üçüncü kuşakta yarı yarıya yoğunluk göstermektedir. Geriye kalan 15 adet unsur üçüncü kuşakta yüksek oranla yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Aydoğan, İ., 2012 Okul Binalarının Özellikleri ve Öğrenciler Üzerine Etkileri, *Milli Eğitim*, Sayı.193 (Kış/2012), s.29-43.

Bucak, M., Çetinkaya, S. (2008) Trafik Açısından Okulların Risk Potansiyelinin Belirlenmesi: Çankaya Örneği, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:10 (1).

Delice, O.E., Arslan M.M., 2018, Koruyucu Güvenlik Önlemlerine Yönelik Okul Yöneticilerinin Ve Öğretmenlerin Görüşleri, *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, Sayı.1, Cilt.5 (Nisan 2018), s.1-18

Resmî Gazete Tarihi: 03/04/2004, Sayısı: 25422. Umuma Açık Yerler ve İçkili Yerler ile Resmî veya Özel Öğretim Kurumları Arasındaki Uzaklıkların Belirlenmesine Dair Yönetmelik (http://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_09/04015713_umumaacik_yonetmelik.pdf)

Resmi Gazete, 2017a: 24 Haziran 2017, Sayısı: 30106. Milli Eğitim Bakanlığı Okul Açma, Kapatma ve Ad Verme Yönetmeliği. (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/06/20170624-5.htm>).

Resmi Gazete, 2017b, Tütün Mamulleri Ve Alkollü İçkilerin Satışına Ve Sunumuna İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Tarihi:4 Ağustos 2017, Sayısı:30144).

Sulak, S.A., 2016. Okul Sağlığı ve Güvenliği. Eğitim Bilimlerinden Yansımalar (içinde. Editörler: Ercan Yılmaz, Muhittin Çalışkan, Süleyman Alpaslan Sulak), Çizgi Kitapevi (e-Kitap), s.45-57.

Turabi, A., 2017. Okul Yollarının Trafik Güvenliğinin Belirlenmesi: Balıkesir Örneği. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası 12. Ulaştırma Kongresi (Ulaştırma Politikaları) (24-26 Mayıs 2017) Bildiriler Kitabı, s. 239-248.

Ulutaş İ., Çavuş S.Z. (2012) “Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının İç ve Dış Mekanlarının Fiziksel Açısından İncelenmesi: Düzce İli Örneği” Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Küresel sorunları ve Çocuk Hakları Uluslararası Konferansı 27-29 Nisan 2012, Gaziantep.

Yaman, E., Ayar, N., 2009. Okul Güvenliğine Farklı Bir Yaklaşım: Okul Polisi Uygulaması, *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi* (2009-II), s.147-171.

Yılmaz, A., 2012. İlköğretim Okullarının Fiziksel Yapılarının Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirilmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 28, (Aralık 2012), s.77-107.

Yılmazer, N. Ş. (2003). Resmi ve Özel İlköğretim Okullarının Anasınıfı ve Birinci Sınıflar Açısından Fiziksel Ortamlarının İncelenmesi ve Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

HALİLİYE İLÇESİ ŞEHİRSEL ALANINDAKİ LİSELERİN ÇEVRESEL RİSK YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI*

Veysi GÜNAL

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, vgunal@harran.edu.tr

Mehmet VAROL

Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, varollmehmet@gmail.com

Özet

Milli Eğitim Bakanlığının yönetmeliklerinde okul duvarından 100 metre mesafeye kadar olan kısım okul çevresi olarak adlandırılmakta ve bu uzaklıkta güvenlik ve sağlık tehlikesi taşıyan bazı işyerlerinin bulunmasına sınırlama getirilmektedir.

Bu çalışmada da Haliliye ilçesi şehirselle alanında yer alan 26 adet lisenin okul duvarından 300 metreye kadar olan kesiminde önceden belirlenen bazı risk faktörleri yönünden karşılaştırılması yapılmıştır.

Çalışmada bazı sonuçlara ulaşılmıştır. En önemli sonuç, 0-300 metrelik mesafede bulunan risk faktörlerinin yoğunlaşması yönünden liselerin karşılaştırılması ile ilgilidir. Bu anlamda değerlendirildiğinde özellikle Bahçelievler ve Yenişehir semtinde bulunan liselerin, başka bir ifade ile, alışveriş hareketliliğinin fazla olduğu alanlardaki liselerin çevresinde risk faktörü/unsurlarının yoğunlaştığı görülmektedir. Milli İrade Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (68 adet), Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (63 adet), Urfa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (46 adet), Şanlıurfa Anadolu İ.H. L. (37 adet), Urfa Anadolu Lisesi (35 adet) ve Orhangazi Kız Anadolu İ.H.L. (31 adet) en fazla risk faktörü taşıyan liseler olarak görülmektedir. Buna karşın, merkezden uzak ve yerleşmeye yeni açılmış alanlarda bulunan liselerin çevresinde güvenlik ve sağlık yönünden risk oluşturacak unsurlar doğal olarak azdır. Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (1 adet), Turgut Özal Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (6 adet), Şehit Onur Kılıç Anadolu İ.H.L. (8 adet), H.Sebiha Özlek Anadolu Lisesi (10 adet), ÇEAŞ Şanlıurfa Anadolu Lisesi (10 adet), Mehmet Zahit Kotku Anadolu İ.H.L. (10 adet) ve Süleymaniye Anadolu İ.H.L. (12 adet) bu özelliğe sahip olduğu için az riskli okulları oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şanlıurfa, Haliliye ilçesi, liseler, çevresel risk faktörü

* Bu çalışma Harran Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi (HÜBAK) tarafından desteklenen “Haliliye İlçesi (Şanlıurfa) Şehirselle Alanında Yer Alan Liselerin Çevresindeki Mekânların Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) İle Risk Analizi“ adlı 18125 nolu projeden üretilmiştir.

COMPARISON OF HIGH SCHOOLS IN THE URBAN AREA OF HALİLİYE DISTRICT BY ENVIRONMENTAL RISK

Abstract

In the regulations of the Ministry of Education, the area 100 meters from the wall of the school is called environmental of school. There is a limitation within this distance on some workplaces that are risky for safety and health.

In this study, 26 high schools in urban areas have been compared in terms of risk factors within 300 meters of the school wall.

Some results have been reached in the research. The most important result relates to the comparison of the high schools in terms of risk factors in the 0-300 meters distance. When evaluated in this sense, the risk factors of high schools in Bahçelievler and Yenışehir are quite high. In other words, high schools in areas with high shopping mobility have more risk factors. The highest risk bearing high schools are Milli İrade Mesleki ve Teknik Anadolu School (68 factors), Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu School (63 factors), Urfa Mesleki ve Teknik Anadolu School (46 factors), Şanlıurfa Anadolu İmam-Hatip school (37 factors), Urfa Anadolu School (35 factors) and Orhangazi Kız Anadolu İmam-Hatip School. (31 factors). On the other hand, there are few risk factors for high schools in the areas away from the center and newly residential areas.. Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu School (1 factor), Turgut Özal Mesleki ve Teknik Anadolu School (6 factors), Şehit Onur Kılıç Anadolu İmam-Hatip School (8 factors), H.Sebiha Özlek Anadolu School (10 factors), ÇEAŞ Şanlıurfa Anadolu School (10 factors), Mehmet Zahit Kotku Anadolu İmam-Hatip School (10 factors) and Süleymaniye Anadolu İmam-Hatip School (12 factors) have this feature.

Keywords: Şanlıurfa, Haliliye district, high schools, environmental risk factors.

Giriş

Milli Eğitim Bakanlığının mevzuatlarına göre yeni açılacak eğitim kurumlarının bazı işyerleri/riskli unsurlara, yeni açılacak işyerlerinin de eğitim kurumlarına belli bir mesafede olma zorunluluğu bulunmaktadır. (Resmi Gazete, 2004; Resmi Gazete, 2017a; Resmi Gazete, 2017b). Bu mevzuatlara göre okul bahçesi duvarından en az 100 m uzaklığa kadar orta/yüksek gerilim hattı, baz istasyonu bulunmaması, akaryakıt servis istasyonlarına en az 50 m, eğlence yerlerine ise en az 100 m uzaklıkta olması, doğal afetlere maruz kalabilecek veya sağlık ve güvenlik açısından yüksek risk taşıyan bir yerde bulunmaması şarttır.

Türkiye’de bu konudaki çalışmalar, okulların mevzuata uygunluğundan ziyade, çoğunlukla okul güvenliği ve şiddet (Yaman ve Ayar, 2009; Delice ve Arslan, 2018; Sulak, 2016), okul binalarının özellikleri (Aydoğan, 2012, Yılmaz, 2012, Yılmaz, 2003; Ulutaş ve Çavuş, 2012) üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca okul çevresinin tek bir yönünün ele (özellikle de trafik açısından) alınıp işlendiği bazı araştırmalar da (Bucak ve Çetinkaya, 2008; Turabi, 2017) bulunmaktadır. Bu bağlamda hem şehir bazında olması, hem de tüm risk unsurlarını kapsamaması bu çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Bu çalışma farklı kriterler uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Birinci farklılık, mevzuatların öngördüğü 100 metre yerine yürüme mesafesindeki 300 metrenin baz alınmasıdır. İkinci farklılık ise daha fazla ve farklı risk unsurlarının ele alınması ile ilgilidir. Buna göre yönetmelikte yer alan risk faktörlerinin yanı sıra, güvenlik açısından öğrenciler için risk oluşturabilecek farklı unsurlar da eklenerek, 24 adet risk faktörü kullanılmıştır. Söz konusu ölçütler kullanılarak aşağıda yer alan sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır:

1. Sahip oldukları toplam risk faktörlerine göre (0-300 m.) ele alındığında liselerin risk derecelendirilmesi nasıldır?
2. Okulların risk dereceleri kuşaklara göre (0-100 m./100-200 m./200-300 m.) ele alındığında nasıl bir derecelendirme ortaya çıkmaktadır?

1. Riskli faktörlerin toplamına göre liselerin çevresel risk yönünden karşılaştırılması

Liselerin çevresinde bulunan toplam risk faktörleri baz alındığında, çevresel risk yönünden okulları düşük, orta ve yüksek derecede riskli okullar şeklinde üç gruba ayırmak mümkündür. Buna göre 0-20 arasında risk faktörüne sahip olan liseler düşük, 20-40 arası risk unsuruna sahip olanlar orta ile 40 ve daha fazla riskli unsura sahip olanlar ise yüksek derecede riskli okullar olarak sınıflandırılmıştır.

a. Düşük derecede riskli liseler

Okul duvarından 300 metrelik mesafede bulunan alanda 0-20 arasında risk unsuruna sahip okulların sayısı 13'tür. Şehirsel alanın çeşitli kesimlerine yayılış gösteren bu liselerden özellikle Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi dikkat çekmektedir. Bu lise şehrin kenar kısmında yer aldığı ve çevresi henüz yapılaşmaya maruz kalmadığı için sadece bir adet risk faktörüne sahiptir. Kısmen aynı özelliğe sahip Turgut Özel Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin çevresinde ise 6 riskli unsur bulunmaktadır. Rabia Hatun Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Şanlıurfa Anadolu Lisesi ve Yüzbaşı Ali Saip Ursavaş Anadolu Lisesi bu grupta riski fazla olan ilk üç okulu oluşturmaktadır (Tablo 1, Şekil 1).

Tablo 1. Çevrelerindeki toplam risk faktörlerine göre düşük derecede riskli liseler

Liseler	Risk faktörü	Liseler	Risk faktörü
Süleymaniye M.T.A.L.	1	18 Mart Çanakkale Şehitleri M.T.A.L.	13
Turgut Özal M.T.A.L.	6	TOBB Fen Lisesi	13
Şehit Onur Kılıç A.İ.H.L.	8	İMKB Çok Programlı A.L.	14
Süleymaniye Kız A.İ.H. L.	8	Yüzbaşı Ali Saip Ursavaş A.L.	17
Osmangazi A.L.	9	Şanlıurfa Anadolu Lisesi	18
Mehmet Zahid Kotku A.İ.H.L.	10	Rabia Hatun Kız A.İ.H.L.	18
H. Sebiha Özlek A.L.	10	TOPLAM (13 lise)	145

b. Orta derecede riskli liseler

Orta derecede riskli liseler ise çevresinde 20 ile 40 arasında riskli unsur bulunduran okullardır. Bu ölçüte uyan 10 adet lise bulunmaktadır. Söz konusu bu liseler de Merkezi İş Alanının çevresinde bulunan okullardır (Tablo 2, Şekil 1).

Tablo 2. Çevrelerindeki toplam risk faktörlerine göre orta derecede riskli liseler

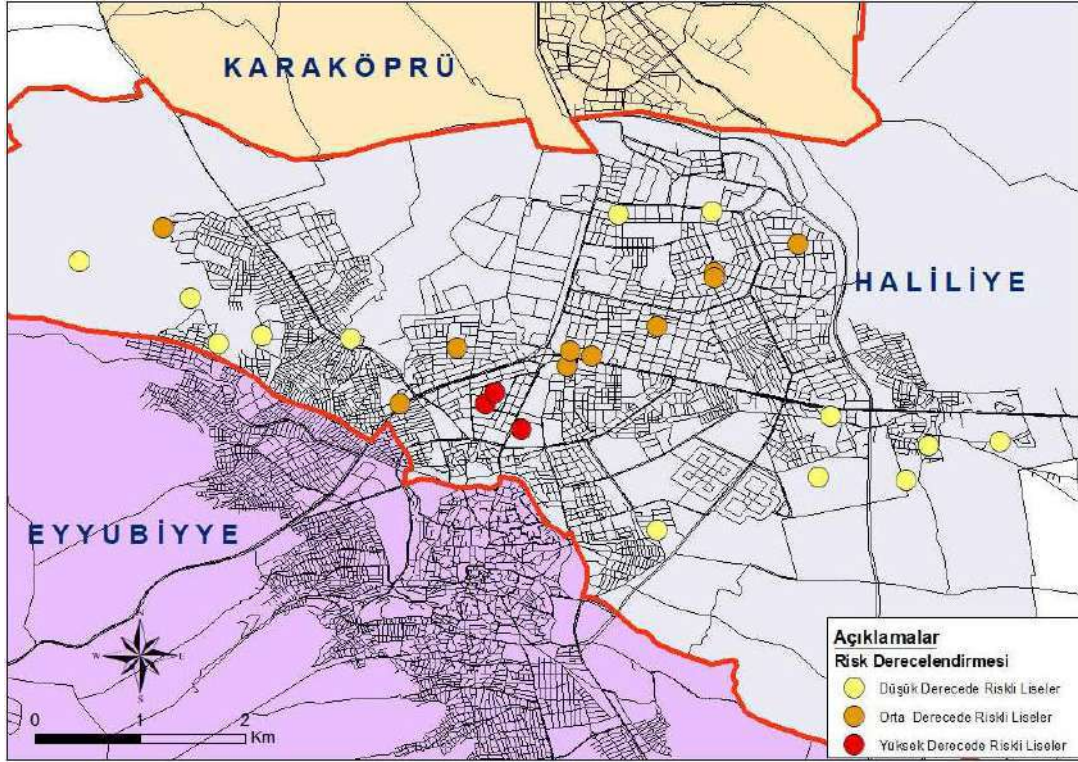
Liseler	Risk faktörü	Liseler	Risk faktörü
ÇEAŞ Şanlıurfa A.L.	10	Şanlıurfa Kız A.İ.H.L.	28
Süleymaniye A.İ.H. L.	12	Hacı Bozan Bozanoğlu M.T.A.L.	30
Şehit Tanju Sakarya A.L.	20	Orhangazi Kız A.İ.H.L.	31
Davut Zeki Akpınar A.İ.H.L.	20	Urfa A.L.	35
Prof. Dr. N.Erbakan A.İ.H.L.	21	Şanlıurfa A.İ.H.L.	37
TOPLAM (10 lise)			244

c. Yüksek derecede riskli liseler

Yüksek derecede riskli liseler diğer liselere göre çevresinde daha fazla risk unsuru bulunduran okullardır. 40 ve daha fazla unsura sahip olan liseler bu gruba girmektedir. Bu gruptaki okulların sayısı az olmakla birlikte çevrelerinde önemli oranda risk unsuru bulunmaktadır. Bu okullar Milli İrade Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ile Urfa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesidir. Bu kurumların en önemli özelliği Bahçelievler semtinde bulunması, başka bir ifade ile Merkezi İş Alanında yer almasıdır. Buna göre çevredeki toplam risk faktörlerine göre Haliliye ilçesinin şehirsiz alanındaki en riskli lise, 68 faktör ile, Mili İrade Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 3, Şekil 1).

Tablo 3. Çevrelerindeki toplam risk faktörlerine göre düşük derecede riskli liseler

Liseler	Toplam risk faktörü
Urfa M.T.A.L.	46
Bahçelievler M.T.A.L.	63
Milli İrade M.T.A.L.	68
TOPLAM (3 lise)	177

Şekil 1. Halilîye ilçesi şehrsel alanındaki liselerin toplam risk faktörlerine göre derecelendirilmesi

2. Kuşaklara göre liselerin çevresel risk yönünden karşılaştırılması

Bu sınıflandırmada ise kuşak bağlamında liselerin çevresinde yer alan risk faktörlerinin yoğunluk durumu ele alınmıştır. Buna göre birinci, ikinci ve üçüncü kuşaklarda, ayrı ayrı, liselerin risk derecesi (düşük, orta ve yüksek) ortaya konmuştur. Kuşaklarda liselerin sahip olduğu oranlar farklı olduğundan, her bir kuşakta farklı bir sınıflandırma ölçütü kullanılmıştır.

a. Birinci kuşağa göre liselerin karşılaştırılması

Okulların birinci kuşağında (0-100 m.) yer alan risk faktörlerinin (toplam 57 adet) az olmasından dolayı 0-2, 2-4, 4 ve daha fazla şeklinde aralığın kullanıldığı risk derecelendirilmesinde okullar düşük, orta ve yüksek derecede riskli okullar şeklinde ayrılmıştır.

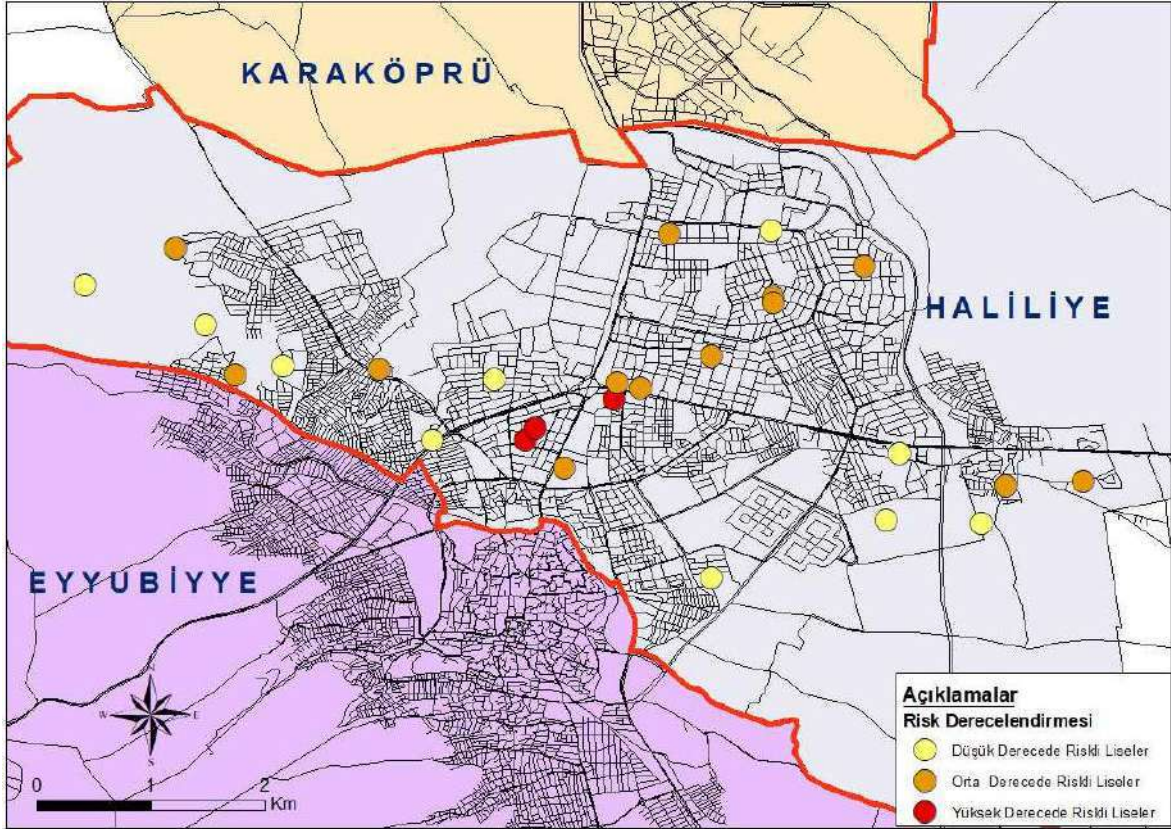
Birinci kuşaktaki düşük derecede riskli liselerin sayısı 10'dur. Bu okulların 100 metre mesafeye kadar olan çevrelerinde bir adet risk faktörünün olduğu veya hiç bulunmadığı görülmektedir. Bunlardan Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Mehmed Zahid Kotku Anadolu İmam-Hatip Lisesi ile TOBB Fen Lisesinin birinci kuşağında herhangi bir risk faktörü bulunmamaktadır (Tablo 4). Dikkat çeken husus, bu liselerin çoğunluğunun yerleşim alanlarından uzak, yani şehrin kenar kesimlerinde bulunan liselerden oluşmasıdır (Şekil 2).

Tablo 4. Birinci kuşaktaki liselerin derecelendirilmesi

LİSELER	RİSK FAKTÖRÜ	LİSELER	RİSK FAKTÖRÜ
Düşük derecede riskli okullar			
Süleymaniye M.T.A.L.	0	H.Sebiha Özlek A.L.	1
Mehmed Zahid Kotku A.İ.H.L.	0	Süleymaniye Kız A.İ.H.L.	1
TOBB Fen Lisesi	0	Hacı Bozan Bozanoğlu M.T.A.L.	1
İMKB Çok Programlı A.L.	1	Şehit Onur Kılıç A.İ.H.L.	1
Turgut Özal M.T.A.L.	1	Davut Zeki Akpınar A.İ.H.L.	1
TOPLAM (10 lise)			7
Orta derecede riskli okullar			
Orhangazi Kız A.İ.H.L.	2	Süleymaniye A.İ.H.L.	3
Şanlıurfa Kız A.İ.H.L.	2	Urfa M.T.A.L.	3
18 Mart Çanakkale Şehitleri M.T.A.L.	2	Şanlıurfa A.İ.H.L.	3
Osmangazi A.L.	2	Rabia Hatun Kız A.İ.H.L.	3
ÇEAŞ Şanlıurfa A.L.	2	Prof. Dr. N.Erbakan A.İ.H.L.	3
Şanlıurfa A.L.	2	Yüzbaşı Ali Saip Ursavaş A.L.	3
Şehit Tanju Sakarya A.L.	3	TOPLAM (13 lise)	33
Yüksek derecede riskli okullar			
Bahçelievler M.T.A.L.	4	Milli İrade M.T.A.L.	7
Urfa A.L.	6	TOPLAM (3 lise)	17
GENEL TOPLAM (26 lise)			57

0-100 metre çevresinde (birinci kuşakta) 2-4 arasında risk faktörünün yer aldığı orta derecede riskli liselerin sayısı ise 13'tür (Tablo 4). Bu liselerin ortak özelliği Merkezi İş Alanı ve yoğun yerleşim alanlarına yakın olmalarıdır. Bu durum da, şehirsiz alanın merkezine yaklaşıldıkça, toplamda olduğu gibi, birinci kuşaktaki risk unsurlarının da arttığını ortaya koymaktadır (Şekil 2).

Bazı liselerin birinci kuşağında (0-100 m.) yer alan risk unsurlarının 4 ve daha fazla olduğu görülmektedir. Yüksek derecede riskli olan liseler grubunda bulunan bu kurumların sayısı 3'tür. Ortak özellikleri de ekonomik ve ticari hayatın yoğun olduğu alanlarda yer almalarıdır (Tablo 4, Şekil 2). Birinci kuşaklarında sahip oldukları yoğun risk unsurları bu liseleri şehrin en riskli kurumlar haline getirmektedir. Dikkat çeken diğer bir husus da genel toplamda en riskli okullar grubunda yer alan üç okuldan biri olan (Tablo 3) Urfa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin burada yer almaması ve yerini Urfa Anadolu Lisesine bırakmasıdır.

Şekil 2. Birinci kuşağa göre liselerin risk derecelendirilmesi

b. İkinci kuşağa göre liselerin karşılaştırılması

Liselerin ikinci kuşağında (100-200 metre) toplam 212 adet risk faktörü bulunmaktadır. Miktarın fazla olmasından dolayı sınıflandırma aralığının değiştiği (0-5/5-10/10+) bu grupta da liseler düşük, orta ve yüksek derecede riskli liseler olmak üzere değerlendirilmişlerdir.

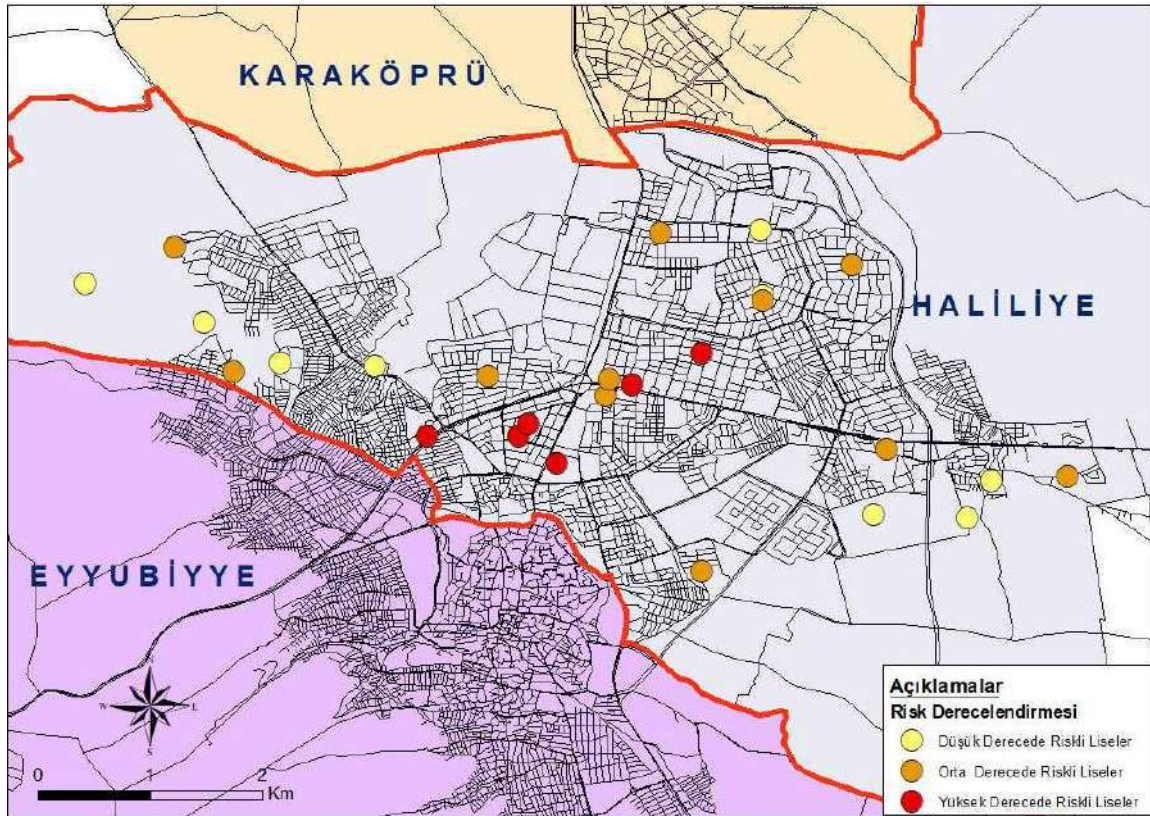
Düşük derecede riskli liseler grubunda 9 lise olup, toplamda 24 adet risk faktörüne sahiptir. Bunlardan Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin ikinci kuşağında herhangi bir risk unsuruna rastlanmamıştır. H.Sebiha Özlek Anadolu Lisesi ile Turgut Özal Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin bu kuşaktaki riskli unsur sayısı 1'dir (Tablo 5).

Gerek lise, gerekse toplam risk faktörü sayısının orta derecede riskli liseler grubunda arttığı görülmektedir. Nitekim 5-10 arasında risk unsuruna sahip orta derecede riskli liselerin sayısı 11'dir. Bu özellikteki kurumların toplam risk unsuru da 75'tir.

İkinci kuşağın en riskli liselerinin dağılımına bakıldığında özellikle Bahçelievler semtinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim kullanılan diğer ölçütlerde olduğu gibi, ikinci kuşakta da en riskli liseleri oluşturan liseler Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (19 adet), Urfa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (19 adet) ile Milli İrade Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (30 adet) olmuştur (Tablo 5, Şekil 3).

Tablo 5. İkinci kuşaktaki liselerin derecelendirilmesi

LİSELER	RİSK FAKTÖRÜ	LİSELER	RİSK FAKTÖRÜ
Düşük derecede riskli liseler			
Süleymaniye M.T.A.L.	0	ÇEAŞ Şanlıurfa A.L.	4
H. Sebiha Özlek A.L.	1	İMKB Çok Programlı A.L.	4
Turgut Özal M.TL.A.L.	1	Yüzbaşı Ali Saip Ursavaş A.L.	4
Mehmet Zahid Kotku A.İ.H.L.	3	Süleymaniye Kız A.İ.H.L.	4
Osmangazi Anadolu Lisesi	3	TOPLAM (9 lise)	24
Orta derecede riskli liseler			
Şehit Onur Kılıç A.İ.H.L.	5	Süleymaniye A.İ.H.L.	7
18 Mart Çanakkale Şehitleri M.T.A.L.	5	Şanlıurfa A.L.	7
TOBB Fen Lisesi	6	Davut Zeki Akpınar A.İ.H.L.	7
Prof.Dr. N.Erbakan A.İ.H.L.	6	Orhangazi Kız A.İ.H.L.	9
Rabia Hatun Kız A.İ.H.L.Lisesi	7	Urfa A.L.	9
Şehit Tanju Sakarya A.L.	7	TOPLAM (11 lise)	75
Yüksek derecede riskli liseler			
Hacı Bozan Bozanoğlu M.T.A.L.	13	Bahçelievler M.T.A.L.	19
Şanlıurfa Kız A.İ.H.L.	14	Urfa M.T.A.L.	19
Şanlıurfa A.İ.H.L.	18	Milli İrade M.T.A.L.	30
TOPLAM (6 lise)			113
GENEL TOPLAM (26 lise)			212

Şekil 3. Üçüncü kuşağa göre liselerin risk derecelendirilmesi**c. Üçüncü kuşağa göre liselerin karşılaştırılması**

Okulların 200-300 metre çevresindeki alanı kapsayan üçüncü kuşakta 0-10/10-20/20+ aralıklar baz alınarak yapılan risk derecelendirilmesine göre liseler üç ayrı gruba ayrılmıştır.

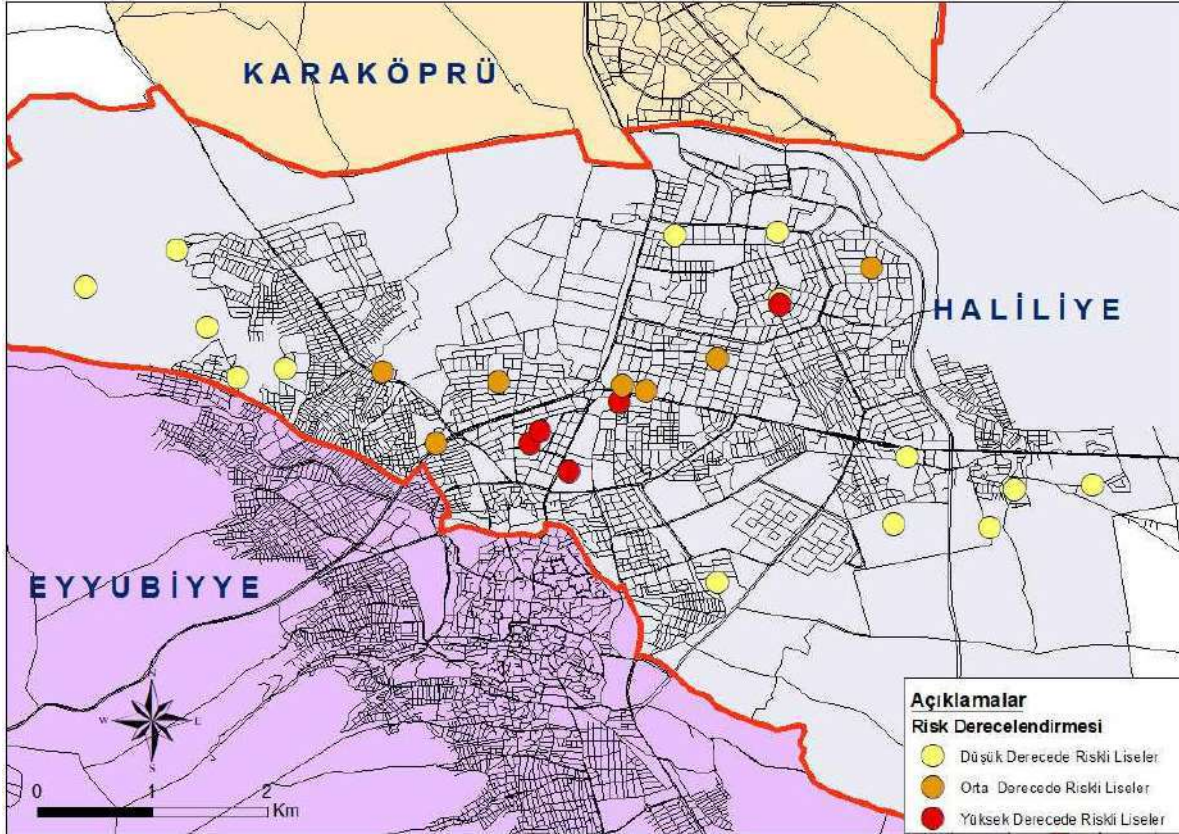
Düşük derecede riskli liseler 14 adettir. Bunların 200-300 metre mesafede, yani üçüncü kuşağında bulunan risk faktörlerinin toplam sayısı da 74'tür. Liselerin sahip olduğu risk faktörleri de 1-9 arasında değişmektedir. Bunlardan Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi 1 adet riskli unsura sahip iken, Şanlıurfa Anadolu Lisesinin 9 adettir. Bu liselerin şehirsal alandaki dağılımına bakıldığında önemli bir bölümünün şehrin kenar semtlerinde (Süleymaniye ve Sırrın) yer aldıkları görülmektedir (Şekil 4).

Üçüncü kuşakta 10-20 arasında risk faktörünün olduğu orta derecede riskli liselerin sayısı ise 7'dir. Söz konusu liseler toplam 88 adet risk faktörüne sahiptir. Bu okulların da ortak özelliği, düşük derecede riskli okulların aksine, yerleşimin daha yoğun olduğu alanda yer almalarıdır (Tablo 6, Şekil 4).

Tablo 6. Üçüncü kuşaktaki liselerin derecelendirilmesi

LİSELER	RİSK FAKTÖRÜ	LİSELER	RİSK FAKTÖRÜ
Düşük derecede riskli liseler			
Süleymaniye M.T.A.L.	1	18 Mart Çanakkale Şehitleri M.T.A.L.	6
Şehit Onur Kılıç A.İ.H.L.	2	Mehmet Zahid Kotku A.İ.H.L.	7
Süleymaniye A.İ.H.L.	2	TOBB Fen Lisesi	7
Süleymaniye Kız A.İ.H.L.	3	H. Sebiha Özlek A.L.	8
Turgut Özal M.T.A.L.	4	Rabia Hatun Kız A.İ.H.L.	8
Osmangazi A.L.	4	İMKB Çok Programlı A.L.	9
ÇEAŞ Şanlıurfa A.L.	4	Şanlıurfa A.L.	9
TOPLAM (14 lise)			74
Orta derecede riskli liseler			
Yüzbaşı Ali Saip Ursavaş A.L.	10	Şanlıurfa Kız A.İ.H.L.	12
Şehit Tanju Sakarya A.L.	10	Şanlıurfa A.İ.H.L.	16
Prof.Dr. N.Erbakan A.İ.H.L.	12	Hacı Bozan Bozanoğlu M.T.A.L.	16
Davut Zeki Akpınar A.İ.H.L.	12	TOPLAM (7 lise)	88
Yüksek derecede riskli liseler			
Orhangazi Kız A.İ.H.L.	20	Milli İrade M.T.A.L.	31
Urfa A.L.	20	Bahçelievler M.T.A.L.	40
Urfa M.T.A.L.	24	TOPLAM (5 lise)	135
GENEL TOPLAM (26 lise)			297

Şehrin merkezi alanlarında yer alan liselerin yüksek derecede riskli liseler grubuna dahil oldukları görülmektedir. Bu anlamda 5 adet lise bulunmakta olup, sahip oldukları risk faktörü sayısı da yoğundur (135 adet). Bu liselerden özellikle Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve Milli İrade Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi en riskli liseleri oluşturmaktadır. Bu gruptaki liselerin diğer bir özelliği de risk unsurlarının hem fazla olması, hem de çeşitlilik göstermesidir.

Şekil 4. Üçüncü kuşağa göre liselerin risk derecelendirilmesi

SONUÇ

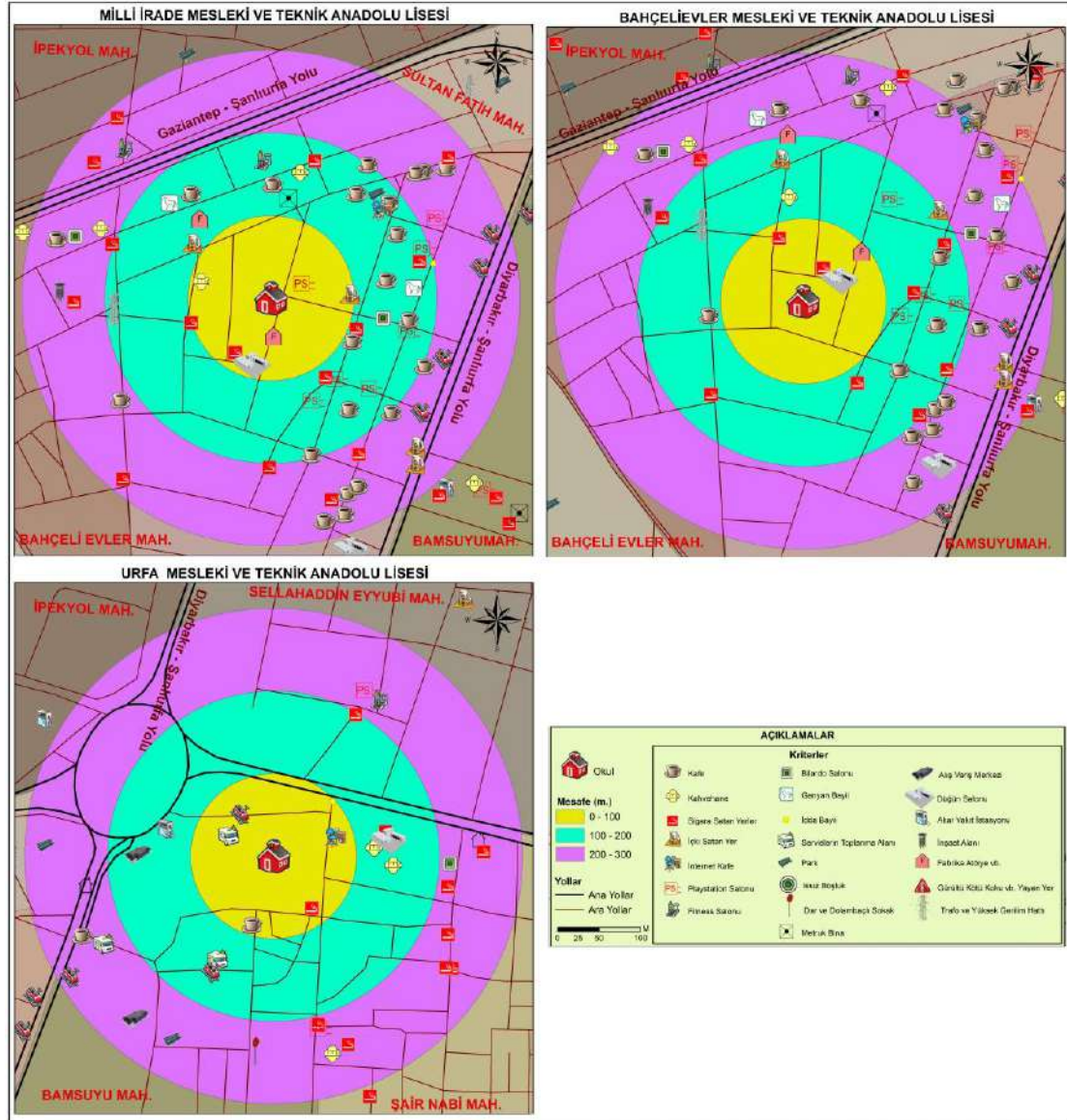
Eğitimin sağlıklı yürütülebilmesi ve öğrencilerin güvenli bir ortama sahip olabilmeleri için hem eğitimin yapıldığı binalar, hem de fiziksel çevreleri itibariyle eğitim kurumlarının belli şartlara sahip olması gerekmektedir. Bunlardan birisi binalardan belli bir mesafeye kadar (100 m.) güvenlik için risk oluşturabilecek bazı unsurların yer almaması zorunluluğudur.

Bu çalışmada da mevzuata göre 100 m.olan mesafe yerine yürüme mesafesi (300 m.) baz alınmış ve mevzuatta yer alan risk faktörlerine, bazı özellikleri ile öğrenciler için risk oluşturabilecek farklı unsurlar da eklenmiştir. Dolayısıyla çalışma okul duvarından 0-300 metre arasındaki mesafeyi kapsamış ve 24 adet risk unsuru içermiştir. Bu kapsamda yapılan arazi çalışmasında Haliliye ilçesinin şehirsiz alanındaki 26 adet lisenin çevresi gezilmiş, bulunan risk unsurları tür ve kuşaklara göre (0-100 m./100-200m./200-300 m.) haritalara aktarılmıştır. Böylece liselerin risk derecelendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

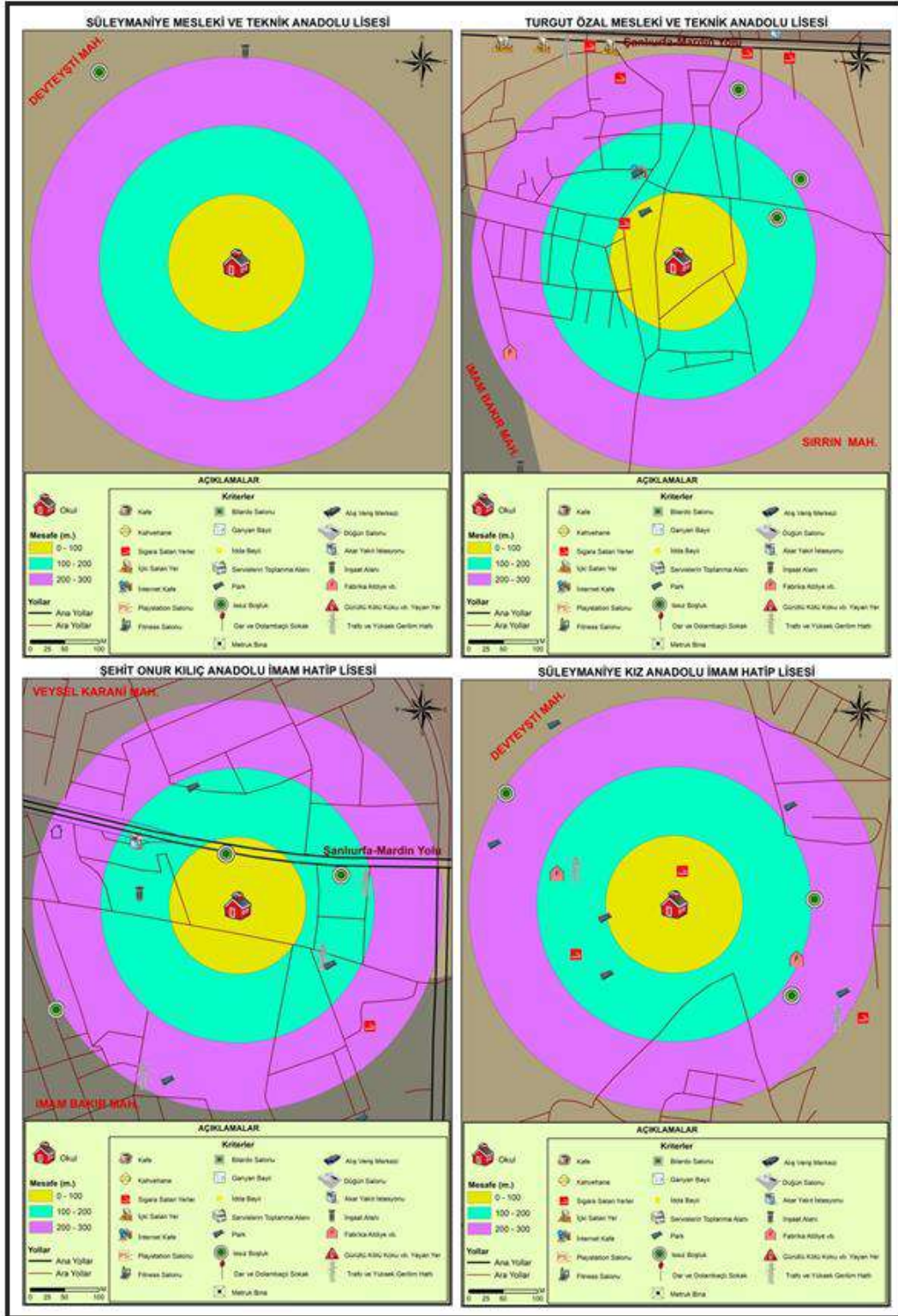
Okulların risk derecelendirilmesinde de iki temel ölçüt kullanılmıştır. Birinci ölçütte söz konusu mesafede (0-300 m.) liselerin ayrı ayrı sahip oldukları toplam risk faktörü kullanılmıştır. İkinci ölçütte ise liselerin üç ayrı kuşakta (0-100m./100-200m./200-300m.) sahip oldukları toplam risk faktörü ele alınmıştır. Kullanılan bu ölçütlere göre liselerin risk derecelendirilmesi yönünden karşılaştırılması yapılmıştır. Buna göre;

a. Toplam risk faktörü miktarına göre en riskli liselerin ilk üç sıralaması Milli İrade Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (68 adet), Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (63 adet) ile Urfa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (46 adet) şeklinde olmuştur. Düşük riskli liseler ise Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (1 adet), Turgut Özal Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (6 adet) ile Şehit Onur Kılıç Anadolu İmam-Hatip Lisesi (8 adet) ve Süleymaniye Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesidir (8 adet).

b. Kuşaklara göre ele alındığında, birinci kuşakta en riskli liselerin Milli İrade Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (7 adet), Urfa Anadolu Lisesi (6 adet) ve Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin (4 adet) olduğu görülmektedir. İkinci kuşakta Milli İrade Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (30 adet), Urfa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (19 adet), Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (19 adet) ve Şanlıurfa Anadolu İmam-Hatip Lisesi (18 adet) yüksek riskli liselerdir. Üçüncü kuşakta ise Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (40 adet) ile Milli İrade Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (31 adet) ön plana çıkmaktadır. Düşük risk özelliğine sahip liseler birinci kuşakta Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (0 adet), Mehmed Zahid Kotku Anadolu İmam-Hatip Lisesi (0 adet), TOBB Fen Lisesi (0 adet); ikinci kuşakta Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (0 adet), H. Sebiha Özlek Anadolu Lisesi (1 adet), Turgut Özal Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (1 adet); üçüncü kuşakta ise Süleymaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (1 adet), Şehit Onur Kılıç Anadolu İmam-Hatip Lisesi (2 adet) ve Süleymaniye Anadolu İmam-Hatip Lisesi (2 adet) olmuştur.

Şekil 5. Halilîye ilçesi şehrîsel alanında en riskli liseler

Şekil 6. Haliliye ilçesi şehirsiz alanında en az riskli liseler

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, liselerin risk derecesini etkileyen temel unsurun bulunduğu konumun sosyo-ekonomik özellikleridir. Doğal olarak şehrin kenar kısımlarında düşük yerleşim oranının olduğu alanlardaki (Süleymaniye, Sırrın) liseler daha az riskli okulları

oluştururken, ticari hayatın yoğun olduğu ve konutların fazla olduğu (Bahçelievler, Yenışehir) alanlarda ise liseler yüksek riske sahiptir.

KAYNAKÇA

Aydoğan, İ., 2012 Okul Binalarının Özellikleri ve Öğrenciler Üzerine Etkileri, *Milli Eğitim*, Sayı.193 (Kış/2012), s.29-43.

Bucak, M., Çetinkaya, S. (2008) Trafik Açısından Okulların Risk Potansiyelinin Belirlenmesi: Çankaya Örneği, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:10 (1).

Delice, O.E., Arslan M.M., 2018, Koruyucu Güvenlik Önlemlerine Yönelik Okul Yöneticilerinin Ve Öğretmenlerin Görüşleri, *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, Sayı.1, Cilt.5 (Nisan 2018), s.1-18

Resmî Gazete Tarihi: 03/04/2004, Sayısı: 25422. Umuma Açık Yerler ve İçkili Yerler ile Resmî veya Özel Öğretim Kurumları Arasındaki Uzaklıkların Belirlenmesine Dair Yönetmelik (http://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_09/04015713_umumaacik_yonetmelik.pdf)

Resmi Gazete, 2017a: 24 Haziran 2017, Sayısı: 30106. Milli Eğitim Bakanlığı Okul Açma, Kapatma ve Ad Verme Yönetmeliği. (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/06/20170624-5.htm>).

Resmi Gazete, 2017b, Tütün Mamulleri Ve Alkollü İçkilerin Satışına Ve Sunumuna İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Tarihi:4 Ağustos 2017, Sayısı:30144).

Sulak, S.A., 2016. Okul Sağlığı ve Güvenliği. Eğitim Bilimlerinden Yansımalar (içinde. Editörler: Ercan Yılmaz, Muhittin Çalışkan, Süleyman Alpaslan Sulak), Çizgi Kitapevi (e-Kitap), s.45-57.

Turabi, A., 2017. Okul Yollarının Trafik Güvenliğinin Belirlenmesi: Balıkesir Örneği. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası 12. Ulaştırma Kongresi (Ulaştırma Politikaları) (24-26 Mayıs 2017) Bildiriler Kitabı, s. 239-248.

Ulutaş İ., Çavuş S.Z. (2012) “Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının İç ve Dış Mekanlarının Fiziksel Açısından İncelenmesi: Düzce İli Örneği” Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Küresel sorunları ve Çocuk Hakları Uluslararası Konferansı 27-29 Nisan 2012, Gaziantep.

Yaman, E., Ayar, N., 2009. Okul Güvenliğine Farklı Bir Yaklaşım: Okul Polisi Uygulaması, *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi* (2009-II), s.147-171.

Yılmaz, A., 2012. İlköğretim Okullarının Fiziksel Yapılarının Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirilmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 28, (Aralık 2012), s.77-107.

Yılmaz, N. Ş. (2003). Resmi ve Özel İlköğretim Okullarının Anasınıfı ve Birinci Sınıflar Açısından Fiziksel Ortamlarının İncelenmesi ve Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

15 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERİN OKUL AİDİYETİ: TÜRKİYE, SİNGAPUR, JAPONYA, ESTONYA, FİNLANDİYA VE KANADA KARŞILAŞTIRMASI

Mustafa ÖZMUSUL

Doç.Dr, Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mustafaozmusul@harran.edu.tr

Özet

Bu çalışmada Uluslararası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme Programı (PISA) 2015 fen alanında yüksek başarı gösteren ilk beş ülke ile Türkiye’de öğrencilerin okul aidiyeti karşılaştırılmıştır. Bu çalışmaya dahil edilen ülkelere ait PISA verilerine OECD veritabanından ulaşılarak tanımlayıcı istatistikler yoluyla karşılaştırma yapılmıştır. Bu bakımdan PISA’da uygulanan ilgili anket sorularına öğrencilerin vermiş olduğu yanıtlar karşılaştırılmıştır. Okul aidiyetine ilişkin altı kategorik değişken üzerinden bulgular ortaya konularak çalışmanın sonunda önerilere yer verilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, okul aidiyeti ile öğrenci başarısı arasındaki olası ilişkilere ışık tutması ve bu konuda Türkiye’nin yüksek başarıları ülkelerle olan durumunu yansıtmaması bakımından önemli görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul aidiyeti, PISA, öğrenci başarısı, karşılaştırmalı çalışmalar

SENSE OF BELONGING TO SCHOOL OF 15-YEAR-OLDS: COMPARING TURKEY, SINGAPORE, JAPAN, ESTONIA, FINLAND AND CANADA

Abstract

The present study attempts to compare the sense of belonging to school of 15-year-old students between Turkey and five highest-performing countries in PISA (Programme for International Student Assessment) 2015 science domain. Using the PISA data of Turkey, Singapore, Japan, Estonia, Finland, and Canada derived from OECD database, the comparisons were made through descriptive statistics. The comparison data was 15-year-old student responses to the questionnaire conducted by OECD in PISA 2015. The evaluations and suggestions of the present study based on six categories of school belonging. The results revealed from the study seem considerable in terms of highlighting the understanding of possible relations between sense of belonging to school and student achievement. Also the study is also considerable for policy makers and educators in Turkey as well as the other countries which want to take lessons from top performers.

Key Words: Belonging to school, PISA, student achievement, comparative studies

Giriş

Gerek sosyolojik gerekse psikolojik bir kavram olan okul aidiyeti temel olarak: Öğrencilerin, sosyal bir organizasyon olan okulda, kendilerini uyumlu, barışık, güvende ve değerli hissetmeleri; yabancılaşma ve yalnızlaşma duygusuna kapılmamaları anlamı taşır. Okulun sadece fiziki olarak ders görülen sınıflardaki öğrencilerin ders başarısıyla sınırlı olmaması; aynı zamanda öğrencilerin sosyal ve duygusal yönden gelişimini de desteklemesi gereken önemli bir yapı olması gerekir. Bu bakımdan okul aidiyeti üzerinde önemli durulması gereken bir konudur.

Konuyla ilgili olarak literatürde yapılmış çalışmaları şu şekilde vermek mümkündür:

Sarı (2013) yapmış olduğu çalışmada cinsiyetlerine göre öğrencilerin aidiyet puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte, kız öğrencilerin ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Öğrencilerin aidiyet puanları, sınıf düzeylerine, akademik başarılarına ve öğrenim gördükleri lisenin sosyo-ekonomik düzeyine göre ise anlamlı farklılıklar göstermiştir.

Aşlamacı & Eker (2016) yapmış olduğu çalışmada İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin dinî tutum ve okul aidiyet düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ve bu

düzeylerin il, cinsiyet, sınıf, İHL tercih sebebi ve üniversitede okumak istedikleri alan grubu değişkenleri açısından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Akyol, Vural & Gündoğdu (2017) araştırmasında okulların sosyo ekonomik düzeyinin hem okul iklimi ve okul atmosferi ile okul müdürlerinin öğretimsel liderlik becerisi, hem de öğrencilerin okula aidiyet düzeyini etkileyen önemli bir değişken olduğu belirlenmiştir.

Kılıçoğlu (2014) tarafından İngilterede 275 Türk öğrenci ve onların derslerine giren 77 öğretmenle üzerinde yapılan çalışmanın sonucuna göre çokkültürlü öğretim yeterliği algıları öğrencilerin okula aidiyet duygularını ve akademik başarılarını yordamazken; öğrencilerin bütünleşme tercihleri okula aidiyet duygularını olumlu yönde, reddedilmişlik duygularını ise olumsuz yönde yordamaktadır.

Sarı, Arıkan ve Yıldızlı (2017) TIMMS 2015 verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada; matematik başarıları ile anlamlı bir ilişkisi olan ama görece olarak tahminde daha az önemi olan değişkenlerden birinin okula aidiyet olduğunu belirlemişlerdir.

Pektezel & Uygun (2016) Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yapmış oldukları örnek etkinlik çalışmasında elde ettikleri bulgular neticesinde yapılandırmacı yaklaşım esas alınarak yapılan eğitim uygulamalarıyla tüm öğrencilerin derslere katılımının sağlanabileceğini ve bu yolla okula aidiyet duygusunun artabileceğini dile getirmişlerdir.

Literatürde okul aidiyetine ilişkin çeşitli çalışmalar olmakla birlikte Türkiye'nin doğrudan karşılaştırmalı olarak konu edildiği uluslararası çalışmalara rastlanmamıştır. Öte yandan giderek önem kazanan okul aidiyeti, uluslararası ölçekteki yapılan değerlendirmelerle karşılaştırmalı olarak çalışılan bir konu haline gelmiştir. Bu tür çalışmalardan biri de OECD tarafından her üç yılda bir sistematik olarak yürütülen PISA (Uluslararası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme Programı)'dır.

Bu bağlamda; bu çalışmanın amacı Uluslararası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme Programı (PISA) 2015 fen alanında yüksek başarı gösteren **ilk beş ülke ile Türkiye'de** öğrencilerin okul aidiyetini karşılaştırmak olmuştur. Bu çalışmayla ulaşılabilecek bulguların, Türkiye'de okul aidiyetine ilişkin karşılaştırmalı bir bakış açısı oluşturulması ve bunun eğitim politikalarına ışık tutmasına katkı getirmesi hedeflenmiştir.

Yöntem

Analiz

Bu çalışma nicel desende tasarlanmış olup temel teknik olarak tanımlayıcı istatistiklerden (f ve %) yararlanılmıştır. Çalışmaya dahil edilen ülkelere ait PISA verilerine OECD veritabanından ulaşılarak tanımlayıcı istatistikler yoluyla karşılaştırma yapılmıştır. Bu bakımdan PISA'da uygulanan ilgili anket sorularına öğrencilerin vermiş olduğu yanıtlar karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan veriler, OECD tarafından PISA 2015 çalışmasına katılan öğrencilere uygulanan anketin "okul aidiyeti" ile ilgili altı maddeye verilen yanıtlara dayanmaktadır. İkinci, üçüncü ve beşinci maddeler aidiyet bakımından olumlu olup diğer maddeler ise olumsuzluk göstermektedir. Her bir madde dört kategoride (1-Kesinlikle katılıyorum; 2- Katılıyorum; 3-Katılmıyorum; 4-Kesinlikle katılmıyorum.) öğrenciler tarafından yanıtlanmıştır. Ülkeler arası karşılaştırmalar yapılırken her bir ülkede ilgili maddeye katılan ("katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" yanıtları birleştirilmiştir) öğrencilerin frekans ve yüzdeleri tablolar halinde verilmiştir.

OECD tarafından öğrencilere yöneltilen okul aidiyeti ile ilgili maddeler şu şekildedir:

- Kendimi okulda dışlanmış hissediyorum
- Okulda kendime kolaylıkla arkadaş bulurum.

- c) Kendimi bu okula ait hissediyorum.
d) Okulda kendimi tuhaf hissediyorum ve kendimi okulun dışında görüyorum.
e) Diğer öğrenciler benim gibi görünüyor.
f) Kendimi okulda yalnız hissediyorum.

Çalışma Grubu

Bu çalışmada Türkiye ile yüksek fen başarısı gösteren ilk beş ülke olan Singapur, Japonya, Estonya, Finlandiya ve Kanada'dan PISA 2015 örnekleminde yer alan 15 Yaş Grubu Öğrencilerin Okul Aidiyetine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Bu doğrultuda her bir ülkeden bu çalışmaya dahil edilen öğrenci sayıları Tablo 1'de verilmiştir. OECD tarafından tespit edilen “kayıp değerler” (ör. sistem hatası, cevapsızlar gibi) bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

Tablo 1
Çalışma Grubunu oluşturan ülkeler ve çalışmaya alınan öğrenci sayıları

Ülkeler	PISA 2015 örnekleminde çalışmaya alınan 15 yaş grubu öğrenci sayısı
Türkiye	5,895
Kanada	20,058
Estonya	5,587
Finlandiya	2,444
Japonya	6,664
Singapur	6,115

Bulgular

Kendini okulda dışlanmış hissettiğini belirten 15-yaş-grubu öğrencilerin frekans ve yüzdeleri ülkelere göre belirlenerek Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2
Kendini okulda dışlanmış hissettiği maddesine katılan öğrenciler

Madde	Ülkeler	Katılıyorum/ Kesinlikle Katılıyorum	
		f	%
a) Kendimi okulda dışlanmış hissediyorum	TÜRKİYE	2092	35,5
	SİNGAPUR	1465	24,0
	KANADA	4545	22,7
	ESTONYA	718	12,9
	FİNLANDİYA	295	12,1
	JAPONYA	792	11,9

Tablo 2'ye bakıldığında “**Kendimi okulda dışlanmış hissediyorum**” maddesine katılan öğrencilerin oranı PISA 2015 fen başarısı yüksek ilk beş ülkede % 12 ile % 24 arasında değişirken; Türkiye'de bu maddeye katılan öğrencilerin oranı %36'ya ulaşmıştır. Türkiye'deki okullarda her üç öğrenciden birinin kendini okulda dışlanmış hissetmesi oldukça düşündürücüdür.

Okulda kendine kolaylıkla arkadaş bulabileceği maddesine katılan 15-yaş-grubu öğrencilerin frekans ve yüzdeleri ülkelere göre belirlenerek Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Okulda kendine kolaylıkla arkadaş bulabileceği maddesine katılan öğrenciler

Madde	Ülkeler	Katılıyorum/ Kesinlikle Katılıyorum	
		f	%
b) Okulda kendime kolaylıkla arkadaş bulurum.	SİNGAPUR	4866	79,6
	FİNLANDİYA	1891	77,4
	KANADA	14830	73,9
	ESTONYA	4097	73,3
	JAPONYA	4531	68,2
	TÜRKİYE	3584	60,8

Tablo 3'e bakıldığında "Okulda kendime kolaylıkla arkadaş bulurum." maddesine katılan öğrencilerin oranı PISA 2015 fen başarısı yüksek ilk beş ülkede % 68 ile % 80 arasında değişirken; Türkiye'de bu maddeye katılan öğrencilerin oranı % 61'dir. Dolayısıyla bu madde bakımından Türkiye diğer ülkelerin gerisindedir. En azından öğrenciler arasındaki arkadaşlık ilişkilerinin durumunun gözden geçirilmesi bakımından bu rakamlar dikkat çekicidir.

Kendini okuluna ait hissettiği maddesine katılan 15-yaş-grubu öğrencilerin frekans ve yüzdeleri ülkelere göre belirlenerek Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

Kendini okuluna ait hissettiği maddesine katılan öğrenciler

Madde	Ülkeler	Katılıyorum/ Kesinlikle Katılıyorum	
		f	%
c) Kendimi bu okula ait hissediyorum.	JAPONYA	5374	80,8
	FİNLANDİYA	1897	77,6
	ESTONYA	4256	76,2
	SİNGAPUR	4557	74,5
	KANADA	13511	67,4
	TÜRKİYE	3534	59,9

Tablo 4'e bakıldığında "Kendimi bu okula ait hissediyorum" maddesine katılan öğrencilerin oranı PISA 2015 fen başarısı yüksek ilk beş ülkede % 67 ile % 81 arasında değişirken; Türkiye'de bu maddeye katılan öğrencilerin oranı %60'ta kalmıştır. Dolayısıyla bu madde bakımından Türkiye diğer ülkelerin gerisindedir. En azından Türkiye'deki okulların önemli bir kısmının öğrencileri kendine çekme durumunun gözden geçirilmesi bakımından bu rakamlar dikkat çekicidir.

Okulda kendini tuhaf hissettiği ve kendini okulun dışında gördüğü maddesine katılan 15-yaş-grubu öğrencilerin frekans ve yüzdeleri ülkelere göre belirlenerek Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5

Okulda kendini tuhaf hisseden ve kendini okulun dışında gören öğrenciler

Madde	Ülkeler	Katılıyorum/ Kesinlikle Katılıyorum	
		f	%
d) Okulda kendimi tuhaf hissediyorum ve kendimi okulun dışında görüyorum	TÜRKİYE	2167	36,8
	SİNGAPUR	1469	24,0
	KANADA	4745	23,7
	JAPONYA	1274	19,2
	FİNLANDİYA	427	17,5
	ESTONYA	926	16,6

Tablo 5'e bakıldığında “Okulda kendimi tuhaf hissediyorum ve kendimi okulun dışında görüyorum” maddesine katılan öğrencilerin oranı, PISA 2015 fen başarısı yüksek ilk beş ülkede % 17 ile % 24 arasında değişirken; Türkiye’de bu maddeye katılan öğrencilerin oranı %37’ye ulaşmıştır. Dolayısıyla bu madde bakımından Türkiye diğer ülkelerin oldukça gerisindedir. En azından Türkiye’deki öğrencilerin önemli bir kısmında öğrencilerin “yabancılaşma” yaşama ihtimali bakımından bu rakamlar dikkat çekmektedir.

Diğer öğrencilerin de kendisi gibi görüldüğü maddesine katılan 15-yaş-grubu öğrencilerin frekans ve yüzdeleri ülkelere göre belirlenerek Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6

Diğer öğrencilerin de kendisi gibi görüldüğü maddesine katılan öğrenciler

Madde	Ülkeler	Katılıyorum/ Kesinlikle Katılıyorum	
		f	%
e) Diğer öğrenciler benim gibi görünüyor	KANADA	16393	81,7
	SİNGAPUR	4865	79,6
	FİNLANDİYA	1946	79,6
	ESTONYA	4128	73,9
	JAPONYA	4836	72,8
	TÜRKİYE	3681	62,4

Tablo 6’ya bakıldığında “Diğer öğrenciler benim gibi görünüyor” maddesine katılan öğrencilerin oranı PISA 2015 fen başarısı yüksek ilk beş ülkede % 73 ile % 82 arasında değişirken; Türkiye’de bu maddeye katılan öğrencilerin oranı % 62’de kalmıştır. Bu madde bakımından Türkiye diğer ülkelerin oldukça gerisindedir. En azından Türkiye’deki öğrencilerin kendileri ve arkadaşları arasında ciddi bir “farklılaşma” hissetme ihtimali bakımından bu rakamlar çarpıcı gözükmektedir. Özellikle göçmen nüfusun yüksek olduğu bir ülke olan Kanada’nın okullarındaki uygulamaların Türkiye bakımından örnek alınması önemli gözükmektedir.

Kendini okulda yalnız hissettiği maddesine katılan 15-yaş-grubu öğrencilerin frekans ve yüzdeleri ülkelere göre belirlenerek Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Kendini okulda yalnız hissettiği maddesine katılan öğrenciler

Madde	Ülkeler	Katılıyorum/ Kesinlikle Katılıyorum	
		f	%
f) Kendimi okulda yalnız hissediyorum	TÜRKİYE	2019	34,2
	KANADA	3710	18,5
	SİNGAPUR	1110	18,2
	ESTONYA	822	14,7
	JAPONYA	751	11,3
	FİNLANDİYA	270	11,0

Tablo 7’ye bakıldığında “f) Kendimi okulda yalnız hissediyorum” maddesine katılan öğrencilerin oranı PISA 2015 fen başarısı yüksek ilk beş ülkede % 10 ile % 19 arasında değişirken; Türkiye’de bu maddeye katılan öğrencilerin oranı % 34’e ulaşmıştır. Her ne kadar yüksek ders başarısı gösteren ülkelerde de kendini yalnız hisseden öğrenciler azımsanmayacak sayıda olmasına karşın Türkiye’deki oran bunlara göre oldukça yüksek seyretmektedir. Nihayetinde, Türkiye’deki okullarda her üç öğrenciden birinin kendini yalnız hissettiğini belirtmesi oldukça düşündürücüdür.

Sonuçlar

OECD bulgularına göre PISA 2015'te yüksek fen başarısı gösteren ilk beş ülke (Singapur, Japonya, Estonya, Finlandiya ve Kanada) ile karşılaştırıldığında Türkiye'de 15-yaş-grubu öğrencilerin okul aidiyeti zayıf/düşük durumdadır. Kendini okulda dışlanmış hissetme, okulda kendine kolaylıkla arkadaş bulma, kendini okuluna ait hissetme, okulda kendini tuhaf hissetme ve kendini okulun dışında görme, diğer öğrencilerin de kendisi gibi görünmesi, kendini okulda yalnız hissetme bakımından Türkiye'deki 15 yaş grubu öğrencilerin devam ettiği okulların (özellikle liselerin) durumunun ciddi bir şekilde muhasebe edilmesi gerekmektedir. Özellikle okul iklimi ve kültürünün bu okullarda geliştirilmesi ve eğitim politikalarının temel boyutları haline getirilmesinin önemi ortadadır.

Özellikle PISA sonuçlarına göre sadece “Öğrencilerin ders başarısını/PISA performansını nasıl yükseltiriz? Diğer ülkelere nasıl yetişebiliriz?” sorularını sormak yeterli değildir. Eğitim sisteminin performansının iyileştirilmesi daha başka sorulardan da geçmektedir. En azından bu çalışmanın ortaya koyduğu bulgular ciddi bir şekilde eğitimde politika yapıcılara şu soruyu sordurtmalıdır:”Türkiye’deki okullarda öğrencilerin okul aidiyetini nasıl yükseltebiliriz? “

Diğer taraftan okul aidiyeti konusunun en iyi ders başarısı göstermiş ülkelerde bile evrensel bir problematik olduğu da görülmektedir. Burada kendini sorgulaması gereken tek ülkenin Türkiye olmadığı da açıktır. Ama eğitim sisteminde yüksek ders performansı göstermenin yollarından birinin de okul aidiyetinden geçtiğini de unutmamak gerekir.

Kaynaklar

Akyol, B., Vural, R. A., & Gündoğdu, K. (2017). İlkokul Öğrencilerinin Okula Aidiyet, Okul Atmosferi, İklimi ve Müdürlerin Öğretimsel Liderlik Becerilerinin İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(1), 291-311.

Aşlamacı, İ. & Eker, E. (2016) İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(32), 7-38.

Kılıçoğlu, G. (2014). İngiltere’deki öğretmenlerin çokkültürlü öğretim yeterlikleri ile türk öğrencilerin kültürleşme tercihlerinin okula aidiyet duygusu ve akademik başarıyla ilgisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*

OECD. (2016). *PISA 2015 results (volume 1): Excellence and equity in education*. OECD publishing.

Pektezel, B. & Uygun, K. (2016). Göktürklerle tarihe yolculuk. *Araştırma Ve Deneyim Dergisi*, 1(1), 1-28.

Sarı, M. (2013). Lise öğrencilerinde okula aidiyet duygusu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 147-160

Sarı, M. H., Arıkan, S., & Yıldızlı, H. (2017). 8. Sınıf Matematik Akademik Başarısını Yordayan Faktörler-TIMSS 2015. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 8(3), 246-265.

ÖĞRENCİ KAYNAKLI OKUL İKLİMİ ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN BAZI DEĞİŞKENLER

Mustafa ÖZMUSUL

Doç.Dr, Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mustafaozmusul@harran.edu.tr

Özet

Bu çalışmada öğrenci kaynaklı okul iklimi üzerinde etkili olan değişkenler araştırılmıştır. Etkisi araştırılan değişkenler şu şekildedir: Okul müdürünün eğitim liderliği, okuldaki eğitsel araç-gereçlerin yetersizliği, öğretmen sayısının azlığı, öğretmen başına düşen öğrenci oranı, okul özerkliği, son üç ayda mesleki bir gelişim programına katılan öğretmen oranı, kendi girişimiyle öğretmenlere çocuğunun durumunu soran veli oranı, okul yönetimine katılan veli oranı (okul-aile birliği, okul yönetimi komitesi gibi), okul işlerine gönüllü katılan veli oranı (bina bakımı, marangozluk, bahçe işleri, oyunlar, spor, gezi gibi.) ve sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı öğrenci oranı. Bu çalışmada, OECD tarafından 2015 yılında yapılan PISA (Programme for International Student Assessment) çalışmasında yer alan okul müdürlerinin verileri kullanılmıştır. Nicel Araştırma deseninde yürütülen bu çalışmada Çoklu Regresyon Analizi yoluyla veriler işlenmiştir. Araştırmada yer alan değişkenlerin öğrenci kaynaklı okul ikliminin % 20'sini yordadığı bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Okul iklimi, PISA, okul liderliği, okulda katılım, okul kaynakları

SOME VARIABLES AFFECT STUDENT-RELATED SCHOOL CLIMATE

Abstract

The present study investigates the variables affect student-related school climate. The independent variables investigated as follows: education leadership of school principal, lack of educational resources, lack of teaching staff, student-teacher ratio, school autonomy, percentage of teaching staff attended a professional development programme during the last three months, proportion of parents participated in discussed their child's progress with a teacher on their own initiative, proportion of parents participated in local school government, (e.g. parent council or school management committee), proportion of parents participated volunteered in physical or extra-curricular activities (e.g. building maintenance, carpentry, gardening or yard work, school play, sports, field trip), and percentage of students from socioeconomically disadvantaged homes. Using the OECD PISA (Programme for International Student Assessment) 2015 data derived from school principals, the present study was conducted with Quantative Research Methodology. Multiple Regression Analysis results indicate that the independent variables accounted for approximately 20% of the variance of student-related school climate.

Keywords: School climate, PISA, school leadership, participation in school, school resources

Giriş

Okul iklimi, okul yaşamının karakteri ve kalitesini yansıtır. Öğrenci, veli ve okul çalışanlarının okul yaşamına ilişki deneyimlerine dayanır. Ayrıca okul iklimi, normlar, hedefler, değerler, kişilerarası ilişkiler, öğrenme-öğretme süreci ve organizasyon yapısının da karşılığıdır. Olumlu bir okul iklimi üretkenliğin, mutluluğun ve dayanışmanın olduğu demokratik bir toplum için gençliğin gelişimini ve öğrenmesini destekler (NSCC, 2007).

Olumlu bir okul ikliminde şunlar vardır (NSCC, 2007):

- Sosyal, duygusal ve fiziksel olarak insanların kendilerini güvende hissetmelerini sağlayan bir takım norm, değer ve beklentiler vardır,
- İnsanların birbirine saygı göstermesi ve bağlanması söz konusudur,
- Öğrenciler, aileler ve eğitimciler ortak bir vizyon etrafında birlikte çalışırlar,
- Eğitimciler olumlu bir öğrenme ortamı için model olur ve uygun bir tutum sergiler,
- Okuldaki her bir kişi, okulun işleyişine ve fiziksel çevrenin bakımına katkı sağlar.

Kolombiya Üniversitesi Eğitim Fakültesi (Teachers College) 1996 yılında kurulan NSCC (National School Climate Center) tarafından okul ikliminin ölçülmesi ve izlenmesi için kapsamlı bir envanter geliştirilmiştir. Bu envanterde ele alınan on üç boyut şu şekildedir: Kurallar ve normlar, fiziksel güvenlik duygusu, sosyal-duygusal güvenlik duygusu, öğrenmeyi destekleme, sosyal bilgiler ve vatandaşlık, farklılıklara saygı, sosyal destek (yetişkinler), sosyal destek (öğrenciler), okula bağlılık, fiziksel şartlar, sosyal medya, liderlik ve profesyonel ilişkiler (NSCC, 2013). Bu bağlamda, bu boyutlar üzerinde etkili olabilecek herhangi bir kişisel, sosyal veya kurumsal durumların genel anlamda okul iklimini etkileyeceği ileri sürülebilir. Dolayısıyla okul iklimi oldukça geniş bir alanı kapsayan çok boyutlu bir kavramdır.

OECD tarafından her üç yılda bir yürütülen PISA (Programme for International Student Assessment) çalışmasında okul iklimi öğrenci kaynaklı ve öğretmen kaynaklı olmak üzere iki temel kategoride irdelenmektedir. PISA'ya göre öğrenci kaynaklı okul ikliminin irdelenmesinde temel olarak okuldan kaçma, dersten kaçma, öğretmenlere yeterince saygı göstermeme, alkol veya madde kullanımı ve öğrenci zorbalığı ele alınmaktadır (OECD, 2017b). Bu denli oldukça ciddi konuların ele alındığı ve sistematik olarak izlendiği PISA çalışmasının bulguları önem arz etmektedir.

Okul iklimi ve bunun önemli bir parçası olan öğrenci-kaynaklı okul iklimi üzerinde çok sayıda değişken etkilidir. Bu noktada sosyo-psikolojik faktörlerin karmaşıklığı ve birbirini etkilemesi söz konusudur. Yine de okul iklimini tanımlamadan ziyade, belli kategori ve boyutlarda okulda onun varlığını anlamaya, ölçmeye ve geliştirmeye çalışmak gerekmektedir. En azından okulun daha yaşanabilir bir ortama kavuşması ve bunun sürdürülmesinde teorik ve pratik çabaların önemi açıktır.

Bu araştırmanın cevap aranan araştırma sorusu şu şekildedir:

“PISA 2015 çalışmasında irdelenen değişkenlerden hareket edildiğinde, öğrenci kaynaklı okul iklimi üzerinde ne gibi değişkenler etkili olmaktadır?”

Yöntem

Çalışma Grubu

Bu çalışmada PISA 2015 çalışmasına katılan okulların müdürlerinden elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu anlamda, toplamda 72 ülkeden/ekonomiden 17,908 okul müdüründen elde edilmiş OECD verileri kullanılmıştır (OECD, 2017a).

Verilerin Analizi

Nicel Araştırma deseninde yürütülen bu çalışmada Çoklu Regresyon Analizi yoluyla veriler işlenmiştir. Lineer yolla yapılan analizde *öğrenci kaynaklı okul iklimi* adında OECD tarafından üretilmiş sürekli değişken, araştırmada bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Yine OECD tarafından PISA çalışmasında üretilmiş *okul müdürünün eğitim liderliği, eğitsel araç-gereçlerin yetersizliği, öğretmen sayısının azlığı, öğrenci-öğretmen oranı, okulun özerklik derecesi, mesleki gelişime katılan öğretmen oranı, okul yönetimine katılan veli oranı, okul işlerine gönüllü katılan veli oranı ile sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı öğrenci oranı* bağımsız değişkenler olarak analize dahil edilmiştir.

Araştırmada Analize Alınan Değişkenler

Bağımlı Değişkenler

Öğrenci Kaynaklı Okul İklimi:

PISA 2015 okul anketinde okul müdürlerine “Öğrenciden kaynaklanan bazı durumların okulda eğitim-öğretimi ne ölçüde etkilediği” sorulmuştur. Bu durumlar şu şekildedir: “okuldan kaçma, dersten kaçma, öğretmenlere yeterince saygı göstermeme, alkol veya madde kullanımı, öğrenci zorbalığı”. Bu noktada araştırmaya bağımlı değişken olarak alınan “öğrenci kaynaklı okul iklimi” okulda olumsuz bir yapıyı göstermektedir (OECD, 2017b).

Bağımsız Değişkenler

Eğitim Liderliği

13 madde üzerinden okul müdürlerine okulda gerçekleştirdikleri liderlik davranışları sorulmuştur. Elde edilen yanıtlar OECD tarafından ölçeklendirilmiş ve indekse dönüştürülmüştür.

Bu noktada sorulan örnek sorular şu şekildedir “ (a) bir öğretmen, sınıfta sorun yaşadığında konuyu çözmek için girişimde bulunurum. (b) öğretmenlerden okulun idari çalışmalarına katılmalarını isterim. (c) Okulun eğitsel hedeflerini geliştirmek için öğrencilerin başarı durumlarını göz önüne alırım. (d) Yeni geliştirilen öğretim uygulamalarının okulda gerçekleştirilmesini teşvik ederim...” (OECD, 2017b).

Eğitsel Araç-Gereçlerin Yetersizliği

Okul müdürlerine okullarında kitap, bilgisayar ekipmanı, kütüphane materyali, altyapı ve fiziksel donanımla ilgili yetersizlikler sorulmuştur. Bu değişkene ilişkin değerler okulda olumsuz bir yapıyı göstermektedir (OECD, 2017b).

Öğretmen Sayısının Azlığı

Okul müdürlerine okullarında öğretmen sayısının azlığı, nitelikli öğretmen sayısının azlığı ile aynı şekilde öğretmene yardımcı öğretici personelin sayısal azlığı sorulmuştur (OECD, 2017b).

Öğrenci-Öğretmen Oranı

Bu değişken, okul müdürlerinden alınan cevaba göre okulda öğretmen başına düşen öğrenci oranını göstermektedir (OECD, 2017b).

Okul Özerkliği

Bu değişken kapsamında öğretmen istihdamına karar verilmesi, öğretmen maaşının belirlenmesi, okul bütçesinin hazırlanması, disiplin politikalarını belirlenmesi, verilecek derslerin ve içeriklerinin belirlenmesi gibi bir takım konularda okulun ne ölçüde özerk olduğu sorulmuştur. Elde edilen yanıtlar okul özerkliğinin derecesini gösterecek şekilde endekse dönüştürülmüştür (OECD, 2017b).

Mesleki Gelişime Katılan Öğretmen Oranı

Bu değişken kapsamında okul müdürlerine okullarında son üç ayda, bir mesleki gelişim programına katılan öğretmenlerin oranı sorulmuştur. Bu soruyla öğretim becerilerini veya pedagojik uygulamaları iyileştiren programlara katılan öğretmen oranı kastedilmiştir (OECD, 2017b).

Kendi girişimiyle, öğretmenlere çocuğunun durumunu soran veli oranı

Bu değişken kapsamında okul müdürlerine, okullarında son bir yılda, *çocuğunun durumunu öğretmenlerle görüşmek için kendiliğinden okula gelen veli oranı sorulmuştur* (OECD, 2017b).

Okul yönetimine katılan veli oranı

Bu değişken kapsamında okul müdürlerine, okullarında son bir yılda, *okul yönetimine (okul-aile birliği, okul yönetimi komitesi gibi) katılan veli oranı sorulmuştur* (OECD, 2017b).

Okul işlerine gönüllü katılan veli oranı

Bu değişken kapsamında okul müdürlerine, okullarında son bir yılda gönüllü olarak, *okul işlerine (bina bakımı, marangozluk, bahçe işleri, oyunlar, spor, gezi gibi.) katılan veli oranı sorulmuştur* (OECD, 2017b).

Sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı öğrenci oranı

Bu değişken kapsamında okul müdürlerine, dezavantajlı sosyo-ekonomik çevreden okula gelen öğrenci oranı sorulmuştur (OECD, 2017b).

Bulgular

Tablo 1
Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	SE	Beta	T
Sabit	,188	,041		4,595
LEAD Eğitim Liderliği	-,059	,010	-,053*	-5,899
EDUSHORT Eğitim Kaynaklarının Azlığı	,040	,010	,040*	4,008

STAFFSHORT Öğretmen Sayısının Azlığı	,352	,010	,347*	34,879
STRATIO Öğrenci-Öğretmen Oranı	,008	,001	,061*	6,881
SCHAUT Okul Özerkliği	-,168	,041	-,038*	-4,077
25q1 Mesleki Gelişime Katılan Öğretmen Oranı	,000	,000	,004	,457
64Q1 Kendi girişimiyle, öğretmenlerden çocuğunun gelişimini izleyen veli oranı	-,003	,000	-,070*	-7,337
64Q3 Okul yönetimine katılan veli oranı (okul-aile birliği, okul yönetimi komitesi gibi)	-,003	,000	-,093*	-9,032
64q4 Okul işlerine gönüllü katılan veli oranı (bina bakımı, marangozluk, bahçe işleri, oyunlar, spor, gezi gibi.)	-,002	,000	-,053*	-5,288
48q3 Sosyo-ekonomik bakımdan dezavantajlı olan öğrenci oranı	,001	,000	,027*	2,949

R=.435 ; R2 =.189; F(10,10762)=251.373, $p < .0005$

* $p < .005$

Tablo 1'e göre Çoklu Regresyon bulguları değerlendirildiğinde; araştırmada yer alan değişkenlerin, öğrenci kaynaklı okul ikliminin % 20'sini yordadığı görülmektedir.

Öğrenci kaynaklı okul iklimi üzerinde doğrudan etkisi olan değişkenler şunlar olmuştur: Eğitim liderliği, eğitim kaynaklarının azlığı, öğretmen sayısını azlığı, öğrenci-öğretmen oranı, okul özerkliği, Kendi girişimiyle, öğretmenlerden çocuğunun gelişimini izleyen veli oranı, Okul yönetimine katılan veli oranı (okul-aile birliği, okul yönetimi komitesi gibi), Okul işlerine gönüllü katılan veli oranı (bina bakımı, marangozluk, bahçe işleri, oyunlar, spor, gezi gibi.), Sosyo-ekonomik bakımdan dezavantajlı olan öğrenci oranı.

Sonuç

Bu çalışmada öğrenci kaynaklı okul iklimi üzerinde etkili olan değişkenler araştırılmıştır. Araştırmada yer alan değişkenlerin öğrenci kaynaklı okul ikliminin % 20'sini yordadığı bulunmuştur. Okul ikliminde etkili olan bu değişkenler, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, şu şekildedir: Okul müdürünün eğitim liderliği, okuldaki eğitsel araç-gereçlerin yetersizliği, öğretmen sayısının azlığı, öğretmen başına düşen öğrenci oranı, okul özerkliği, son üç ayda mesleki bir gelişim programına katılan öğretmen oranı, kendi girişimiyle öğretmenlere çocuğunun durumunu soran veli oranı, okul yönetimine katılan veli oranı (okul-aile birliği, okul yönetimi komitesi gibi), okul işlerine gönüllü katılan veli oranı (bina bakımı, marangozluk, bahçe işleri, oyunlar, spor, gezi gibi.) ve sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı öğrenci oranı.

Kaynaklar

OECD. (2017a). *PISA 2015 Assessment and Analytical Framework: Science, Reading, Mathematic, Financial Literacy and Collaborative Problem Solving, revised edition*. OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264281820-en>

OECD. (2017b). *PISA 2015 Technical Report*. OECD Publishing, Paris.

NSCC(National School Climate Council). (2007). What is School Climate? Erişim <https://www.schoolclimate.org/about/our-approach/what-is-school-climate>

NSCC (National School Climate Council). (2013). The comprehensive school climate inventory. Erişim:

<http://www.frsu38.org/userfiles/15/my%20files/wes%20full%20climate%20results.pdf?id=3488>

EĞİTİMDE ETİK KONUSU: BASKI VE CAYDIRMA TEORİLERİ ETRAFINDA EĞİTİM PAYDAŞLARINA DÖNÜK BİR ANALİZ

Mustafa ÖZMUSUL

Doç.Dr, Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mustafaozmusul@harran.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı, sosyolojinin önemli konuları arasında geçen baskı ve caydırma teorileri etrafında eğitimde etik davranışların geliştirilmesi adına eğitim paydaşlarına dönük bir analiz yapmaktır. Bu çalışmada öncelikle, baskı teorisi ve caydırma teorisi açıklanmıştır. Daha sonra, bu teorilerin ortaya koyduğu ilkeler bazında eğitimdeki her bir paydaş için bu teorilerin yansımaları olan somut bazı örneklerle yer verilmiştir. Son olarak, yazar tarafından, paydaşlara dayalı eğitimde etik konusunu içine alan sistemik bir kavramsal model geliştirilmiştir. Bu sistemik bakışın, eğitimde politika yapıcılara, eğitim yöneticilerine ve eğitimdeki uygulayıcılara eğitimde etik kavramının geliştirilmesinde atılacak adımlar için katkı sağlaması beklenmektedir.

Etik Kavramı

Türk Dil Kurumu (n.d.) tarafından etik konusunda geçen ifadeler şu şekildedir:

- Töre bilimi.
- Çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü.
- Etik bilimi.
- Ahlaki, ahlakla ilgili.
- Ahlak felsefesi.
- Felsefenin □ödev□, □yükümlülük□, □sorumluluk□ ve □erdem□ gibi kavramları analiz eden, □doğruluk□ veya □yanlışlık□ ile □iyi□ veya □kötü□yle ilgili ahlaki yargıları ele alan, □ahlaki eylem□in doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalı.

Etik sözcüğü etimolojik olarak, Yunanca “karakter” anlamına gelen “ethos” sözcüğüne dayanmaktadır (Vikipedi, n.d). En basit haliyle, etik, bir moral ilkeler sistemidir. Toplum ve bireyler için neyin iyi neyin kötü olduğunu ele alan bir kavramdır (BBC, 2014).

Etik, konusunun inceleme alanında başlıca şu ikilemler vardır (BBC,2014):

- İyi hayat nasıl sürülür?
- Haklarımız ve sorumluluklarımız nelerdir?
- Doğrunun ve yanlışın dili nedir?
- Moral kararlar nelerdir? İyi ve kötü nedir?

Batı Felsefesinde kabaca, etik okulun üç ana eksene ayrıldığı söylenebilir. Birincisi, Aristo ile başlayan etik kavramını insanların kendileri ve toplum için yararlı davranmayı sağlayıcı adalet, hayırseverlik, cömertlik gibi birtakım erdemler olarak gören anlayıştır. İkincisi, Kant tarafından savunulan, görev bilincini moralitenin merkezi olarak kabul eden anlayıştır. Buna göre rasyonel varlıklar olarak insanlar görevlerine ilişkin bilginin gereği olarak diğerlerine kategorik bir bağlılık duyarlar. Üçüncü olarak; faydacılık olarak adlandırılacak bu yaklaşım, büyük mutluluk sağlayıcı bir yolu veya çoğunluğun faydasına olan durumu etik felsefesi olarak kabul eder (Oxford Living Dictionaries, n.d.). Bu bakımdan etik konusunun farklı anlayış veya paradigmalarda farklı biçimde ele alındığı aynı zamanda bir çalışma alanı (disiplini) olduğu söylenebilir.

Ayrıca, felsefeciler günümüzde etik teorileri, metaetik, normatif etik ve uygulamalı etik olmak üzere üç ana kategoride toplama eğilimindedir. Bunlar şu şekilde özetlenebilir (BBC, 2014):

Meta-etik: Moral yargının doğasını inceler. Etik ilkelerin anlamına ve kökenine bakar.

Normatif etik: Moral yargıların içeriği ile ilgilenir. Neyin doğru ve neyin yanlış kabul edileceğine ilişkin kriterlere değinir.

Uygulamalı etik: Savaş, hayvan hakları ve idam cezası gibi tartışmalı bir takım konuları inceler.

Baskı ve Caydırma Teorisi

Baskı Teorisi

Robert Merton tarafından ortaya atılan bu teoriye göre: İnsanlar belli bir kültürün içinde ulaşmak istedikleri hedeflere veya meşru birtakım emellere ulaşmada zorluk veya çelişki yaşadıklarında, sapkın davranış gösterme eğiliminde bulunabilirler (Newman, 2016). Ör. Ekonomik bunalım ortamında dolandırıcılığın, hırsızlığın artması. Zengin olabilmek için yasa dışı işlere girişilmesi gibi.

Caydırma Teorisi

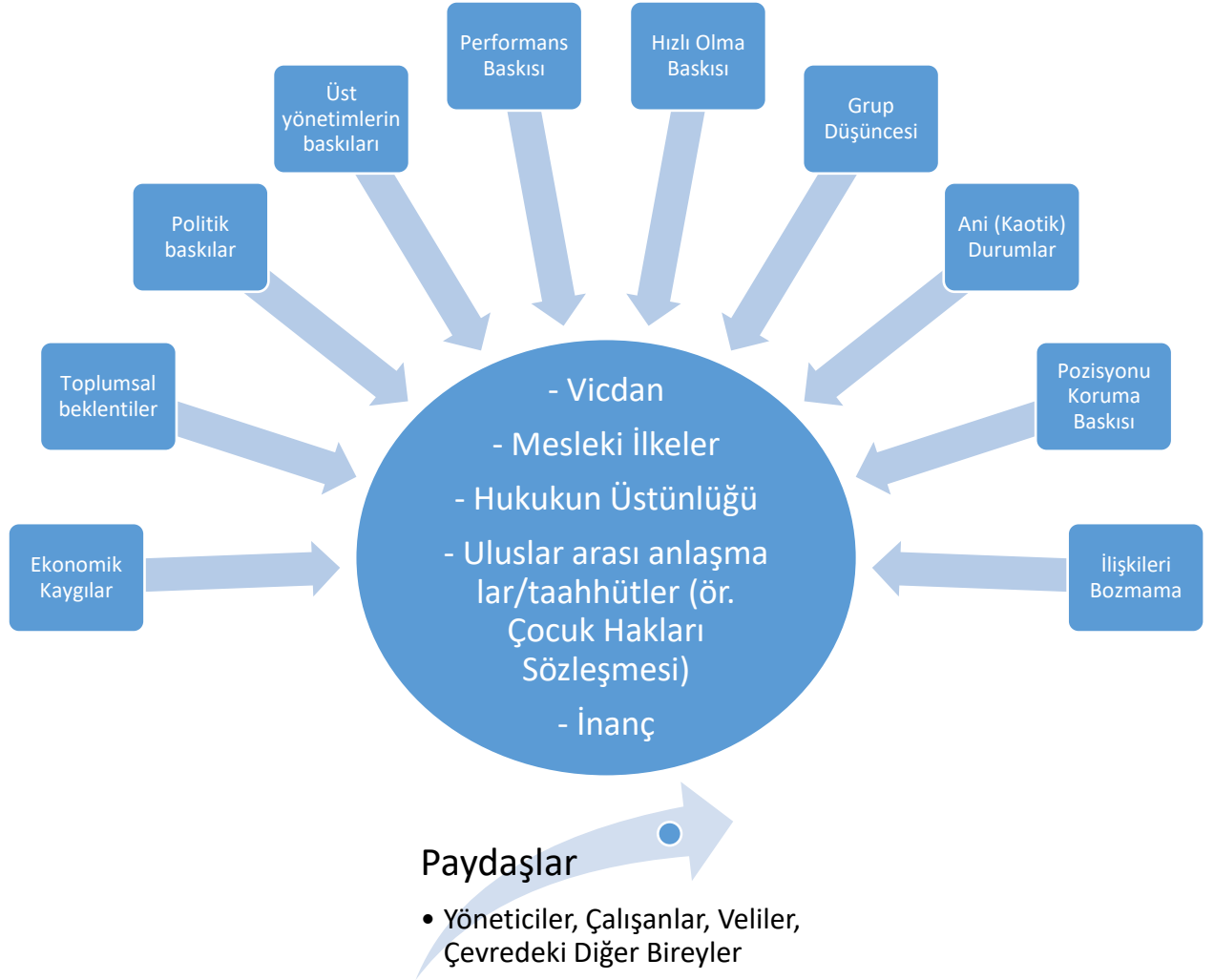
Bu teoriye göre: İnsanlar bir davranışın maliyet ve faydasını önceden tahmin edebilirlerse, sapkın davranışlardan sakınacaklardır (Newman, 2016). Ör. Derse yetişmek için hızlı araç kullanan bir sürücünün kırmızı ışıkta geçme isteğini, kameralı trafik ışıkları caydırabilir.

Sosyolojiye konu olan sapkın davranışları inceleyen Baskı Teorisi ve Caydırma Teorisi ile çeşitli analizler yapılabilir. Bu bağlamda; sosyolojinin önemli konuları arasında geçen baskı ve caydırma teorileri etrafında eğitimde etik davranışların geliştirilmesi adına eğitim paydaşlarına dönük bir analiz yapılmıştır. Bu analiz sonucunda, yazar tarafından sistematik bir model önerilmiştir.

Kavramsal bu model ve ilgili analizler, devam eden başlıklarda verilmiştir.

Eğitimde Sistematik Bir Etik Model

Eğitimdeki tüm paydaşlara ilişkin eğitimde etik konusunu içine alan sistemik bir kavramsal model geliştirilmiştir. Yazar tarafından ortaya atılan bu modeli, Teorik Etik kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Şekil 1’de bu model verilmiştir:

Şekil 1. Eğitimde Sistematik Bir Etik Model

Şekil 1’de verilen etik modeli şu şekilde açıklamak mümkündür: Baskı Teorisi açısından eğitimdeki paydaşlar (yönetici, çalışan, veli ve çevre organizasyonlardaki diğer bireyler) üzerinde baskı oluşturan olası unsurlar şunlardır:

- Ekonomik Kaygılar
- Toplumsal Beklentiler
- Politik Baskılar
- Üst Yönetimlerin Baskıları
- Performans Baskısı
- Hızlı Olma Baskısı
- Grup Düşüncesi
- Ani (Kaotik) Durumlar
- Pozisyonu Koruma Baskısı
- İlişkileri Bozmama

Bu tür baskı unsurları, eğitimdeki paydaşların hedefleri haline gelirse sapkın (etik dışı) davranış gösterme eğilimi göstereceklerdir. Bir örnek vermek gerekirse; bir bakan veya bir okul müdürü, politik baskıların etkisinde kalıyorsa ve bunun dışında bir irade göstermemeyi amaçlamışsa, çağdaş eğitim modeline uygun olmayan bir karar almak zorunda kalacaktır.

Caydırma Teorisi bakımından söz konusu baskı unsurları karşısında kişi (paydaş) bir muhasebe yaparsa olası sapkın (etik dışı) davranışta bulunmayacaktır. Bu modelde, Şekil 1’de verildiği üzere, muhasebe yapmanın araçları, caydırıcılar, şu şekilde verilebilir:

- Hukukun Üstünlüğü
- Vicdan
- Mesleki İlkeler
- Uluslar arası anlaşmalar/taahhütler (ör. Çocuk Hakları Sözleşmesi)
- İnanç

Hukukun üstünlüğü, olası sapkın davranış için en temel ve meşru bir caydırıcıdır. Çağdaş bir devlette yasaların, hukukun, esas olması gerekir. Bunun yanında diğer etik caydırıcıların da etkin olduğu bir toplumda sapkın davranışlar daha az görülecektir. Örneğin bir okul müdürü, hukukun üstünlüğünü tanımışsa olası baskı unsurlarının etkisi söz konusu olmayacaktır. Benzer şekilde vicdan, meslek ilkeleri (kodları), uluslararası sözleşmelere ilişkin haklar ve inanç gerekçesiyle eğitimdeki her paydaşın, Baskı Teorisine konu olabilecek olası sapmalara (etik dışı davranışlara) karşı sistematik bir davranış içinde olmaları önemlidir.

Sonuç

Bu çalışmada, eğitimin içerisinde olan paydaşlara dönük sistemik bir analiz yaparak eğitimde etik konusunun olası boyutlarını analiz edilmeye çalışılmıştır. Eğitimde arzu edilen, özü yakalama, derine inme, anlama ulaşma ve erdemi yakalama gibi birtakım konular günümüzde ve gelecekte öne çıkacaktır. Özellikle araç-amaç dengesini gözeterek eğitimde “büyük fotoğrafa” odaklanan geniş bir eğitim teorisini keşfetmek bu araştırmanın esas amacını oluşturmaktadır. Unutulmamalıdır ki, eğitimde etiğe ilişkin sistematik bir model inşa etmeden, eğitimi iyileştirmeye ilişkin reform çabaları yetersiz kalacaktır.

Bununla birlikte eğitimde etik konusunda açıkta kalan bazı sorular önemini korumaya devam edecektir:

- Etiği sağlamada sadece hukukun caydırıcı olması yeterli midir?
- Baskı altında Zerafet (Hemingway) iyi bir caydırıcı olur mu?
- Spontalite (kendiliğindencilik) eğitimde nasıl sağlanabilir? “Lüzümsuzsa söndürün” gibi yazılar yazmak çözüm mü?
- İçselleştirmede eğitimde sadece okula mı görev yüklenmelidir? Aile terbiyesi? Medya? Sokak?...Eğitimde reform çabalarında sadece okula mı görev düşer?
- Çoğunluğu mutlu etmek ne kadar etikdir?
- Etik bakımdan özlem duyduğumuz bir eğitim modeli nasıl olmalıdır?...

Kaynaklar

BBC. (2014). Ethics: a general introduction. Erişim: http://www.bbc.co.uk/ethics/introduction/intro_1.shtml

Newman, D. M. (2016). *Sosyoloji: günlük yaşamın mimarisini keşfetmek*. Çev: Ali Arslan. Nobel Yayınları.

Oxford Living Dictionaries. (n.d). Ethics. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/ethics>

Türk Dil Kurumu. (n.d.). Büyük Türkçe Sözlük. Erişim: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bdd51fee752d1.17847760

Wikipedi. (n.d.). Etik. Erişim: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Etik>

GÜREŞ ANTRENÖRLERİNİN SPORCULARINA KARŞI DAVRANIŞ TARZLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat DİNÇER

Batman Üniversitesi, nevzatdincer@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Zühal KILINÇ

Batman Üniversitesi, zuhalkilinc14@gmail.com

Özet

Bu çalışmada Konya’da düzenlenen Yıldızlar Groke-Romen Türkiye şampiyonasına katılan güreşçilerin antrenörlüğünü yapan kişilerin sporcularına karşı davranış tarzları incelenmesi ve çeşitli değişkenler arasındaki farkların tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini 22-25 Şubat 2017 yılında Konya ilinde düzenlenen Yıldızlar Greko-Romen Türkiye şampiyonasına katılan ve 10 siklette güreşen 320 güreşçi oluşturmaktadır. Örneklemi ise basit rasgele örnekleme yöntemiyle seçilen (n= 133) güreşçilerden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplam aracı olarak Mallet ve Code (2006) tarafından geliştirilen “Coaching Behaviours Scale for Sport (CBS-S)” ve Türkçeye uyarlaması Yapar ve İnce (2014) tarafından yapılan 47 maddeden oluşan 7 faktörlü “Spor için Antrenör Davranış Ölçeği (SADDÖ)” ölçeği kullanılmıştır.

Giriş

Günümüzde spor dünyasında, sporcuların fiziksel, fizyolojik ve psikolojik gelişimleri için hazırlanan yeni antrenman programlarının benzerlikte oldukları görülmektedir. Çoğu ülke benzer çalışma programlarıyla yarışma ve müsabakalara sporcularını hazırlamaktadırlar. Eşit fiziksel güç ve fizyolojik performanslarda ayırt edici etken olarak sporcunun motivasyon, moral ve konsantrasyon değerlerinin öne çıktığı görülmektedir. Motivasyon ve konsantrasyonu etkileyen önemli unsurların başında sporcuların yaşam süreçleri içerisinde muhatap oldukları kişilerin davranışlarının olumlu ya da olumsuz etkisi göze çarpmaktadır. Bu kişilerin en başında ve en önemlisi de sporcu ile en fazla mesai harcayan kişi olarak antrenör gelmektedir.

Çoğu spor adamının ortak karara bağladığı gibi sporcu olmak için sadece fiziksel ve fizyolojik parametrelerin üst düzeyde olması yeterli değildir. Sporcular karşılaşılan dış etmenlerle baş edebilmeli, değişen koşullara ve kurallara adapte olabilmeli, iyi performans ortaya koyabilme amacıyla disiplin gösterebilmeli ve konsantrasyonunu koruyabilmelidir (Konter, 1996). Antrenörün en önemli görevleri arasında sporcunun motivasyon değerlerini artırmaya yönelik davranış tarzı yer almaktadır. Antrenör açısından liderlik, öncelikle sporculara önderlik ve rehberlik etme, onları yönlendirebilmede kendini göstermektedir (İkizler, 2000).

Antrenör, sporun ve sporcunun gelişiminde önemli bir role sahiptir. Sporcunun edindiği vasıfların çoğu, antrenör tarafından belirlenir. Antrenör ve sporcular arasındaki etkileşim her zaman performansı belirleyici bir etken olarak görülmüştür (Serpa, 1999). Antrenör, spor dünyasının merkezinde yer alan bir lider olarak görülmektedir (Lyle, 1993; Abraham ve Collins, 1998). Antrenör, bir sporcunun sportif yaşamındaki başarısının ve kalitesinin belirlenmesinde en önemli yere sahip kişidir (Williams ve ark., 2003).

Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerinin Dağılımlar

Spor Yaşı	N	%
1-3 yıl	34	26,2
3-6 yıl	68	52,3
7 yıl ve üzeri	28	21,5
Türkiye Şampiyonalarında madalyanız var mı?		
Evet	78	60,0

Hayır	52	40,0
Milli Güreşçi miziniz?		
Evet	51	39,2
Hayır	79	60,8
Uluslar arası Müsabakalarda Madalyanız Var mı?		
Evet	40	30,8
Hayır	90	69,2
Antrenörünüzün Yaşı		
22 yaş ve Altı	7	5,4
23-30 yaş	18	13,8
31-40 yaş	76	58,5
41 yaş ve Üzeri	29	22,3
Antrenörsüzün Eğitim Durumu		
Ortaokul	8	6,2
Lise	17	13,1
Üniversite	97	74,6
Lisans Üstü	8	6,2
Antrenörünüzün Sporcu Olarak Uluslar arası Müsabakalarda Madalyası Var mı?		
Evet	73	56,2
Hayır	57	43,8
Kaç Yıldır Sizin Antrenörlüğünüzü yapmaktadır?		
3 yıl ve Altı	37	28,5
4-6 yıl	63	48,5
7-9 yıl	18	13,8
10 yıl ve üzeri	12	9,2
Antrenörünüz Milli Takım Antrenörlüğü Daha Önceden Yaptı mı ya da Şu anda yapıyor mu?		
Evet	83	63,8
Hayır	47	36,2
Toplam	130	% 100

Tablo 1’de katılımcılara ait demografik özellikleri verilmiştir. Araştırmaya katılan yıldız güreşçilerin % 52,3 (68 kişi) 3-6 yıl önce spora başladıkları, Türkiye şampiyonalarına katılanların % 60 (78 kişi)’nin madalyalarının olduğu, madalya alan sporculardan sadece % 39,2 (51 kişi)’nin milli oldukları, uluslararası turnuvalarda madalya kazanan güreşçilerinin ise % 31,8 (43 kişi) olduğu tespit edilmiştir. Güreş antrenörlerinin yarısından fazlasının % 58,5 (76 kişi) 31-40 yaş aralığında oldukları, antrenörlerin çoğunluğunu üniversite mezunlarından %74,6 (97 kişi) oluşturduğu, antrenörlerin 56,2 (72 kişi) ile büyük oranda madalya almış oldukları görülmüştür. Antrenörlerinin güreşçilerini çalıştırdığı yıl incelendiğinde, güreşçilerini 4-6 yıl arasında çalıştıran antrenörlerin % 48,5 (63 kişi) oranı ile en yüksek katılıma sahip oldukları, antrenörlerinin % 63,8 (83 kişi) ile milli takımda ya çalışmış veya çalışmakta oldukları tespit edilmiştir.

TABLO 2’de Güreş Yapan Sporcuların Antrenörlerinin Davranışlarının Betimsel İstatistik Sonuçları

	N	ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maximum
Fiziksel Antrenman ve Kondisyon Çalışması	130	32,92	9,33	7,00	45,00
Teknik Becerilerin Gelişimi	130	38,93	10,29	11,00	52,00

Zihinsel Hazırlık	130	24,68	6,60	6,00	33,00
Hedef Belirleme	130	29,26	8,35	6,00	40,00
Müsabaka Stratejileri	130	34,93	8,49	12,00	45,00
Genel Olarak	130	60,53	17,54	25,00	90,00
Toplam	130	221,25	46,63	106,00	303,00

Tablo 2’de Güreş yapan sporcuların antrenörlerinin davranışlarının betimsel istatistik sonuçları verilmiştir. Antrenörlerin güreşçilerine karşı davranış tarzlarının genel olarak olumlu olduğu [(221,25±46,63); (Min:106, Max:303)] görülmüştür. Antrenörlerin güreşçilere davranış tarzlarının alt boyut puanları incelendiğinde en fazla “Teknik Becerilerin Gelişimi” boyutunda davranışlarının olumlu (38,93±10,29) olduğu, en az ise “Zihinsel Hazırlık” boyunda davranışlarının olumlu (24,68±6,60) olduğu saptanmıştır. Antrenörlerin güreşçilerine davranış tarzları diğer boyutlarda sırasıyla; “Hedef Belirleme” (29,26±8,35), Müsabaka Stratejileri (34,93±8,49) ve “Fiziksel Antrenman ve Kondisyon Çalışması” (32,92±9,33) olumlu davranış olarak gerçekleşmiştir.

Güreşçilerin yaş, ulusal ve uluslararası madalya sahibi olma, antrenörlerin güreşçinin antrenörlüğünü yapma süresi değişkenlerine göre antrenörlerin davranış tarzlarının anlamlı olarak değişmediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Antrenörlerin davranış tarzlarının diğer değişkenlerden ise milli güreşçi olup olmama ($U_{(1486,50)}$; $z=2,52$; $p<0,05$), antrenörlerin yaşı ($X^2_{(3)}=6,57$; $p<0,05$) ve antrenörlerin eğitim durumu ($X^2_{(3)}=8,85$; $p<0,05$) değişkenlerine göre “Teknik Becerilerin Gelişimi” boyutunda, antrenörlerin yaşı ($X^2_{(3)}=15,20$; $p<0,05$), antrenörlerin eğitim durumu ($X^2_{(3)}=21,48$; $p<0,05$), antrenörlerin milli takım antrenörü olup olmama ($U_{(1531,50)}=0,20$; $p<0,05$) değişkenlerine göre “Müsabaka Stratejileri” boyutunda, antrenörlerin eğitim durumu değişkeninde ise tüm alt boyutlarda ($X^2_{(3)}=13,69$; $p<0,05$) antrenörlerin davranış tarzlarının anlamlı olarak değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Bu ölçek çalışması sonuçları Türkiye “deki güreş antrenörlerinin antrenman ve müsabakalarda sporcularına karşı sergilemiş oldukları davranış tarzlarının iyileştirilmesi, sporcu performansına olumlu etki eden boyutların ortaya konulması, pozitif liderlik sergileme esaslarının belirlenmesini ulusal ya da ulusal ya da uluslararası düzeyde yarışan sporcular yetiştirebilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda sporcuların antrenörlerinin güvenebilecekleri donanımı edinmeleri gerekmektedir. Antrenörler, meslekleriyle ilgili antrenman şekilleri, performans testleri gibi birçok teknik bilgi ve becerilerini geliştirirken bunlarla birlikte sporcularının psikolojik düzeylerinin üst seviyeye çıkarılabilmesi için gerekli eğitimleri edinmelidirler.

Kaynaklar

Abraham A, Collins D. Examining and extending research in coach development. *Quest*, 1998; 50: 59-79.

İkizler C. *Sporla Sosyal Bilimler*. İstanbul, Alfa Yayınevi, 2000; 76.

Lyle JWB. Towards a comparative study of the coaching process. *Journal of Comparative Physical Education and Sport*, 1993; 15 (2): 14-23.

Serpa S. “Relationship Coach-Athlete: Outstanding Trends Ğn European Research”, *Motricidade Humana. Portuguese Journal of Human Performance Studies*, 1999; 12(1): 7-19.

Williams MJ, Jerome GJ, Kenow LJ, Rogers T. Factor Structure of the Coaching Behavior Questionnaire and Its Relationship to Athlete Variables, *The Sport Psychologist*, Human Kinetics Publishers, 2003; 17: 16-34.

Yapar, A, İnce, M. L (2014) Sporcular İçin Antrenör Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması (SADDÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe Journal of Sport Sciences* 2014, 25 (4), 203–212

ESKİ TÜRK VE SLAV KÜLTÜRLERİNDE GÜNEŞ SEMBOLÜ**Emine KARABACAK KÜNDEM**Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, eminekundem@gmail.com

Güneşin gökyüzünde tek başına var olması, sabit olarak durmaması, yere düşmeden gökyüzünde asılı kalabilmesi, etrafı aydınlatması ve ısıtması, canlılara hayat vermesi, koruyuculuğu gibi birçok olumlu özelliği eski topluluklarda insanların ilgisini çekmiştir. Mitler, efsaneler, destanlar ve masallar aracılığıyla gün doğumu, gün batımı, Güneş tutulması gibi doğa olaylarına açıklamalar getirilmeye çalışılmış ve Güneş'e bazı semboller yüklenmiştir.

Birçok kadim topluluğun kültüründe olduğu gibi Eski Türk ve Slav kültürlerinde de Güneş'e birçok farklı sembol yüklenmiştir. Bu sembollerden en yaygın kullanılanlar sıcaklık, doğu, güney, ışık, tanrı, hükümdarlık gibi kavramlardır. Sıcaklığın Güneş'e yüklenen sembollerinden biri olmasının sonucu olarak; Eski Türklerde yön tayininde Güneş'in yönü genellikle "güney" ve "doğu" olarak karşımıza çıkar. Türk mitolojisi üzerine önemli çalışmaları bulunan Bahaeddin Ögel bu durumu Teleüt Türklerine ait bir efsaneyle örneklendirir. Bu efsaneye göre; Güneş, aydınlığın hüküm sürdüğü ve gündüzler diyarı olan güneyin sembolü kabul edilir.¹ Altay Türkleri'nin "*Güney ormanlarındaki, doku tepe Güneş ruhu*" şeklindeki duaları da Güneş'in yönünün Eski Türkler tarafından "güney" olarak tayin edildiğinin bir başka örneği sayılabilir.² Örneklerde de görüldüğü üzere; Güneş'in güneyin sembolü olduğu inanışlara rastlansa da Eski Türklerde, Güneş genellikle doğunun sembolü olarak kabul edilmiş ve Güneş'in doğduğu yön, çok önemli sayılmıştır. Göktürkler, yönlerini tayin ederlerken, yüzlerini doğuya, yani güneşin doğduğu yöne dönmüşler ve doğuyu "İleri" anlamına gelen "İlgerü" kelimesiyle ifade etmişlerdir. Türklerin atası kabul edilen Oğuz Kağan'ın hayatının konu alındığı Oğuz Kağan Destanı'nda sabaha, tan ağarmasına ve Güneş'in doğmasına büyük önem verilmiştir. Bu destana göre; bütün hayatın gün ve Güneş'le başladığına, Güneş battıktan sonra ise her şeyin durduğuna inanılmıştır.³

Slav halkı eski Türk topluluklarındaki gibi Güneş'i doğunun sembolü olarak kabul etmişler, Güneş'in son ışıklarının söndüğü nokta olan batıyı kötü, karanlık güçlerin ve soğğun sembolü saymışlardır. Günü "hayat"ın, geceyi "ölüm"ün sembolü olarak algılamışlar, Güneş'in olmadığı zaman yaşamın son bulduğu düşüncesine inanmışlardır.⁴

¹ Ögel, Bahaeddin. (1971). *Türk Mitolojisi II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 168-169.

² Ögel, Bahaeddin (1995), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)* C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 192.

³ Ögel, (1971), a.g.e., 169.

⁴ Beregova, O. (2013). *Simvoli slavyan*. St.Petersburg: Dilya, 276.

Eski Türk inanışlarında Güneş'e yüklenen bir diğer sembol "ışık" ve "ışık kaynağı" olmasıdır. Eski Türklere ait insanın yaratılış efsanesinde ışığın insanın yaratılmasına yardımcı olması ve bu ışığın gündüz Güneş, gece ise Ay tarafından sağlanması bu inanışın bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Çin kaynaklarından edinilen bilgilere göre eski Türkler ışığı, ilahi güç gibi algılamışlar, Güneş'in ışıkları dağların zirvesine geldiğinde, Güneş ışığına kurban vermişlerdir. Eski Türk inanışlarında Güneş ve Ay ışığının kesilmesinin dünyanın sonunu getireceğine inanılmış, kıyametle ilgili efsanelerde, güneş ve ayın ışık vermeyeceğinden bahsedilmiştir.⁵ Oğuz Kağan Destanında Güneş ışığına benzeyen, gök yeleli, gök tüylü kutsal bir kurdun Oğuz kavmine rehberlik etmesi Güneş ışığına verilen önemin farklı bir şekilde hayat bulmasıdır.⁶

Slavlar, Güneş ışıklarını yeryüzündeki yaşamın başlangıcı olarak kabul etmişler ve bu konuya bazı mitlerde yer vermişlerdir. Bu mitlerden birine göre; kutsal sayılan Toprak Ana'nın önceleri soğuk ve karanlıkta yaşadığına, Güneş Tanrılarında biri sayılan Yarilo dünyaya ışık verdikten sonra Toprak Ana'nın sıcak ve aydınlıkta yaşamaya; böylece ürün vermeye başladığına inanılmıştır.⁷ Güneş ışıklarının yeryüzündeki yaşamın başlangıcı olduğunu konu alan bir başka Slav mitini Gönül Uzelli "Slav Mitolojisi" adlı kitabında şöyle anlatır:

*"Önceleri her yer karanlıkken, Tanrı koynundan Güneş'i çıkarmıştır. Güneş'in dört bir yana saçtığı ışıklarla yeryüzü canlanmış, çayırlar ve tarlalar yeşermiş, çalılıklar ve ormanlar yetişmiştir. Bu mucizeye şaşırarak insanoğlu, ışığı toplamak istemiştir. Kimisi bir kovanın içine, kimisi kutuya, kimisi eleğe koyarak evlerine ışık götürmüşler –ilk evlerin pencereleri yoktur- ancak tüm yeryüzünün ışıklandırılması denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. O zamandan itibaren güneş mutluluk ve refah getiren ilahi bir varlık olarak görülmeye başlanmıştır."*⁸

Eski Türk topluluklarında Güneş'e çok büyük önem verilmiş ve saygı duyulmuştur. Güneş'i şahit göstererek yemin etme, Hun hükümdarlarının Güneş'e karşı üç kez diz çökerek Güneş'i selamlaması, çadırların kapısının doğuya açılması, sekiz güneşe selam, hükümdar sikkeleri, mezar taşları ve ayin elbiselerine, mektuplara Güneş motiflerinin işlenmesi gibi inanç ve uygulamalar Güneş'e gösterilen saygının ve verilen önemin örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır⁹;¹⁰. Eski Şamanların elbiselerinin üzerinde, Ay ile Güneş'in resimlerinin bulunduğu madeni plakalar taşımaları da yine

⁵ Önal, Mehmet Naci. (2007). Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü. *Journal of Turkish Studies. Şinasi Tekin Hatıra Sayısı II*, 31(II), 145-158.

⁶ Ögel, Bahaeddin. (1998). *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 118.

⁷ İnternet: *Mat sıra zemlya* <http://slavyans.myfology.info/panteon/mather-zemlya.html> 21 Aralık 2016'da alınmıştır.

⁸ Uzelli, Gönül. (2016). *Slav Mitolojisi. İnanışlar ve Söylenceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 21.

⁹ Bayat, Fuzuli. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi I*. İstanbul: Ötügen. 297-303.

¹⁰ Ögel, (1998), a.g.e., 187.

Güneş'e duyulan saygının bir yansımasıdır.¹¹ “Oğuz Kağan Destanı”nda, Oğuz Kağan'ın: “*Yurdum ırmaklarla denizler ile dolsun. Gökteki güneş ise yurdun bayrağı olsun. İlimizin çadırı yukarıdaki gök olsun. Dünya devletim olsun, halkımız da çok olsun.*” duası Güneş'e verilen önemi vurgulamaktadır.¹²

Güneş'e gösterilen bu büyük önem ve saygıya rağmen birçok ulustan farklı olarak Eski Türklerde Güneş kutsal sayılmasına rağmen tanrı olarak algılanmamıştır. İslamiyet'te Allah her şeyin, Güneş'in ve Ay'ın da yaratıcısı kabul edildiği için Güneş ve Ay'ı öne çıkarmak Allah'a ortak koşmak olarak algılanmıştır. Bundan dolayı sabah namazı Güneş doğmadan önce, akşam namazı Güneş battıktan sonra kılınmaktadır.¹³ “Altun Yaruk” isimli eski Uygur abidesinde Güneş'in tanrı değil, onun ışığı olduğu şu sözlerle vurgulanır: “Gün tanrının ışığı sönmüş gibi renksiz oldu”.¹⁴ Güneş, Tanrı olarak kabul edilmese de ilahi olanın ve Hz. Muhammed'in aydınlığının sembolü olarak kullanılır.¹⁵

Eski Slav halklarında da Güneş'e saygı duyulmuş ve büyük önem verilmiştir. Güneş'e tapma törenleri uzun yıllar boyunca varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu törenlerde ilkbahar ve sonbahar başlangıcında Güneş'in ortaya çıkması gözlenmiş ve hareketleri izlenmiştir. Geceleri herhangi bir yüksek yerde çalı çırpı toplanıp, ateş yakılarak beklenmiş, Güneş'le karşılaşınca şarkılarla selam verilmiştir. Eski Slavlarda Güneş kıyafetlerde, barınaklarda kullanılan elementlerde ve süslemelerde sıkça karşımıza çıkmaktadır.¹⁶ Mart başında kutlanılan Maslenitsa bayramında da enerjiyi, gücü ve Güneş'i temsil eden krepler pişirilmesi Güneş'e verilen önemin farklı bir şekilde hayat bulmasıyla açıklanabilir.¹⁷ Güneş sembolü Eski Slav halkında çar, Tanrı gibi yüce kişiler için kullanılmış, Hristiyanlığın kabulünden sonra da Hz. İsa doğrunun ve gerçeğin Güneş'i olarak betimlenmiştir.¹⁸

Güneş'e verilen önemin yanı sıra Eski Slav halklarında Eski Türklerden farklı olarak Güneş tanrılaştırılmış, Dajbog, Hors¹⁹ ve Yarilo gibi farklı isimlerle anılmıştır. Hükümlerinin başlangıcı olan 980 yılında, Kiev knyazı Vladimir Hristiyan komşularının dinine karşı bir denge unsuru oluşturmak amacıyla, Doğu Slavlarının dağınık kültürlerini yeniden biçimlendirme ve sistemleştirme işini üstlenmiştir. Bu nedenle, ilk siyasi vaatlerinden biri Kiev'deki sarayının hemen yanındaki tepeye altı

¹¹ Ögel, (1971), a.g.e., 171.

¹² Ögel, (1998), a.g.e., 118.

¹³ Cuma, Ahmet. (2013). *Sembollerin Dilinden*. Konya: Aybil Yayınları, 79-80.

¹⁴ Bayat, (2007) a.g.e., 298.

¹⁵ Cuma, (2013), a.g.e., a.y.

¹⁶ Uzelli, (2016), a.g.e., 21.

¹⁷ Öksüz, Gamze. (2014). *Ana Hatlarıyla Rus Mitolojisi*. Ankara: ÇeviriBilim, 100.

¹⁸ Panasova, Yevgeniya Petrovna. *Konsept solntse v russkih volşebnih skazkah* <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/24167/1/iurg-2003-28-20.pdf> 21 Aralık 2016'da alınmıştır.

¹⁹ Bazı uzmanlar Hors'un İran kökenli olduğunu ve Pers dilinde güneş için kullanılan sözcükten türediğini düşünmekte, bazıları ise Hors'un Türk kökenli olduğuna inanmaktadır.

putun dikilmesi olmuştur. “Geçmiş Yılların Öyküsü (Povest vremennih let) olarak bilinen XII. Yüzyıl vakayinamesinde Vladimir’in panteonu şu şekilde betimlenmiştir:

“Gümüş kafası ve altın bıyıklarıyla tahtadan bir Perun put vardı ve sonra Khors, Dajbog, Stribog, Simargl ve Mokoşa vardı. İnsanlar onlara kurbanlar sunarlardı, onlara tanrı derler ve oğulları ile kızlarını onlara götürürlerdi. Ancak bu kurbanlar şeytanlara gitmekteydi ve yeryüzü onlar tarafından kirletilmişti.”²⁰

Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere Vladimir’in panteonunda Güneş Tanrısı Hors-Dajbog ikili ismiyle anılır. E. Levkiyevskaya “Dajbog” isminin Slav kökenli bir kelime olduğunu belirtmiştir. Rus dilinde “Бог” (Bog) kelimesi “Tanrı” anlamına gelmektedir. “Daj” ise Rusçada “vermek” anlamına gelen “Дать” fiilinden türetilmiştir. Bundan yola çıkarak Dajbog’un iyilik, zenginlik ve yaşam veren Tanrı anlamlarını karşıladığı söylenebilir. “İpatyev Yıllığı”nda 1144 yılının anlatıldığı bölümde Güneş Tanrısının Dajbog olarak adlandırıldığından söz edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde yazılmış birçok şarkıda da Dajbog ismine rastlanmaktadır. Ukrayna’da söylenen bu şarkılardan birinde bülbüle sıcak diyarlardan neden bu kadar erken geldiği sorulur. Bülbül kendisini Dajbog’un sağ eliyle kışı sonlandırıp yazı başlatması için gönderdiğini söyler. Bir başka Ukrayna şarkısında ise gün doğumunda düğüne giden damat üç yol ağzında Dajbog’la karşılaşır ve ondan kendisini koruması altına almasını ister. Buradan da açıkça belli olduğu üzere, Eski Rus halkı Dajbog’u koruyucu ve soyların başlangıcı olarak kabul etmişlerdir.²¹

XII. yüzyılda şiirsel bir üslupta yazılmış olan Novgorod-Severskli Knyaz Igor Svyatoslavoviç’in Kıpçaklara karşı düzenlediği başarısız seferin konu alındığı “İgor Alayı Destanı”nda Ruslar iki farklı yerde Dajbog’un torunları olarak adlandırılmışlardır. Aynı destanın Knyaz İgor’un yenilgisinin anlatıldığı bölümünde ise Rus askerlerin Dajbog’un torunları oldukları için yenilgiden duydukları üzüntüden söz edilmiştir.²²

Güneş Tanrısının diğer adı olan Hors’un Yunan Tanrısı Helios’tan türetildiği düşünülmektedir. Bizanslı tarihçi İonnes Malalas’ın yazdığı “Kronik” adlı yapıtı 1114 yılında çeviren Slav vakanüvisin Yunan Tanrıları Feost’un adını Svarog ile, Helios’un adını ise Hors ile özdeşleştirdiğini düşünmektedirler. Buradan Dajbog’un ateş Tanrısı Svarog’un oğlu olarak Güneşle ilgili olduğu sonucuna varılmıştır.²³

Eski Slav inanışlarında bir diğer Güneş Tanrısı olarak karşımıza çıkan Yarilo ilkbahar Güneşi olarak kabul edilmiştir. Yarilo’nun beyaz giysiler içinde beyaz bir atın üstünde gökyüzünde dolaştığına inanılmıştır. Saçında bahar çiçeklerinden yapılmış bir

²⁰ Warner, Elizabeth. (2010). *Rus Mitleri*. Çev. Mert Kireççi. Ankara: Phoenix Yayınevi, 14.

²¹ Levkiyevskaya, Y. (2000). *Mifi russkogo naroda*. Moskva: Astrel AST, 132.

²² Levkiyevskaya, (2000), a.g.e., 67.

²³ Öksüz, (2014), a.g.e., 92-93.

taç, elinde ise bir demet başak bulunmaktadır. Yarilo'nun ayağıyla bastığı yerlerde başaklar bittiğine inanıldığı için verimlilik sembolü sayılmıştır.²⁴

Slavlarda Güneş'in tanrılaştırılmasına dair pek çok anlatı vardır. Güneş'in akşam kaybolup her sabah yeniden doğması, onun ölümsüz, tanrısal, sönmez bir varlık olduğu düşüncesini doğurmuştur. Parlak ışıklarıyla yeryüzü hayatını uyandıran Güneş'e merhamet ve refah tanrısı olarak tapılmış ve adı mutlulukla bir tutulmuştur. Bununla beraber, Güneş her türlü kötülüğün cezalandırıcısı olarak kabul edilmiştir. Bu kötülükler arasında soğuk, karanlık gibi doğa güçlerinin yanı sıra, adaletsizlik, onursuzluk gibi insani kötülükler de yer alır.²⁵

Güneş, her şeye sabit uzaklıkta olması, yerini değiştirmemesi, Ay gibi farklı zamanlarda değişik şekillere bürünmemesi, hayat bahşetmesi, insanları koruması gibi özelliklerinin bir sonucu olarak Türk topluluklarında hükümdarlık ve adalet sembolü haline gelmiştir. Türkler, koruyuculuk vasfının Tanrı tarafından Güneş'e verildiği gibi kağanlara da verildiğine inandıklarından kağanlarını Güneş'le özdeşleştirmişlerdir. Koruyuculukta kağan da Güneş gibidir inancıyla her ikisine de hürmet etmişlerdir. İslami devir sonrası Türklerin ilk eserlerinden biri sayılan Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig" isimli yapıtında Güneş hükümdarın simgesi olarak yansımıştır.²⁶

"Manas Destanı"nda Güneş ve Ay Hanlara hitap ederken benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır: "*Kaplanım, Ay ışığı, efendim, Er Manas geliyor, Kaplanım, Gün ışığı, efendim, Han Manas*" geliyor.²⁷ Söz konusu destanda Almambet şu şekilde betimlenmiştir: "*Ey İlahî çorom, ay ışığım, Ey gururlu çorom, gün ışığım*".²⁸

Slav halkında da Güneş iktidarın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneş yeryüzün knyazı, ay da onun eşi kabul edilmiştir. "*Güneş gökyüzünde, Rus çarı ise yeryüzünde ışıldar.*" atasözü bunun bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹

Eski Slav inanışlarda Güneş, tanrı-çar olarak karşımıza çıkar. İnanışa göre, erguvan rengi bir tahtta oturan bu çar-güneşin egemenliği denizin ötesinde ebedi bir yaz ve ebedi bir yaşamın yer aldığı ülkededir.³⁰ Rus masallarında sıklıkla karşılaşılan çar Güneş'in bu inanışın sonucunda ortaya çıkmış olabileceği görüşündeyiz. Rus masallarında çar Güneş'in yılın on iki ayını temsil eden on iki krallığı vardır. Güneş'in çarlığı denizlerden uzakta, ebedi hayatın olduğu yerde, sarayı ise yüksek kutsal dağların

²⁴ İvanov, V.V. ve Toporov, V.N. (1974). Yarila i ego sootvetstviya u slavyan. Ed. V.V. İvanov ve V.N. Toporov. *İssledovaniya v oblasti slavyanskikh drevnostey*. Moskva: Nauka, 180.

²⁵ Uzelli, (2016), a.g.e., 32.

²⁶ Caferroğlu, Ahmet. *Türk Onomastiğinde Ay ve Güneş Unsurları* <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/viewFile/509/499> 21 Aralık 2016'da alınmıştır.

²⁷ Gülensoy, Tuncer. (2002). *Manas Destanı (Günümüz Türkçesiyle)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 223.

²⁸ Gülensoy, (2002), a.e., 202.

²⁹ Panasova, a.g.e., a.y.

³⁰ Uzelli, (2016), a.e., 31.

doruğunda bulunmaktadır. Çar Güneş altından yapılmış tahtında oturmaktadır.³¹ Aynı zamanda Slavlar Knyaz Vladimir'in 988 yılında Rus halkını Hristiyanlaştırarak Rusları aydınlattığı için Vladimir'i "Güneş" olarak adlandırmışlar ve onu "Rus tarihinin Güneşi" kabul etmişlerdir.³²

Güneş etrafı aydınlattığı ve ışıklarıyla yeryüzüne hayat verdiği için Güneş tutulması hem eski Türk topluluklarında hem de Slav topluluklarında korkuyla karşılanmış ve Güneş tutulmasını açıklamak birçok efsane oluşturulmuştur. Eski Türk düşüncelerini en iyi saklamış olan Yakut Türkleri Güneş tutulmasını şu şekilde yorumlamışlardır: "Kün-Toyon, Güneş Tanrısı'ydı. Ay ile Güneş, arasında kavga ediyorlar. Kötü ruhlar da bu kavgayı tutuşturuyorlardı. Kötü ruhlar, Güneş'i ele geçirince, Güneş tutuluyordu..."³³

Eski Slav inanışlarında Güneş tutulmasına dair farklı inanışlar vardır. Güneş tutulması bir yandan güneşin "vovkulaki" denilen şeytanlar tarafından yutulması olarak betimlenirken, bir yandan da bu tutulmanın Güneş'le Ay'ın çatışması esnasında gerçekleştiğine inanılmıştır. Bu inanışa göre güneş, insanların günahlarını görmemek için gözlerini kapamaktadır.³⁴

Eski Slavlar arasında Güneş tutulduğu zaman knyazın öleceğine veya savaş kaybedeceğine inanılırdı. Bu inancın bir yansımasına "İgor Alayı Destanı"nda rastlanmaktadır. Destana göre; Knyaz İgor Kıpçaklara karşı savaşa gitmek için yola çıktığında Güneş tutulmuştur. İgor'un yanında savaşa gidenler İgor'u yolundan döndürmek isteseler de İgor yolundan dönmemiş ve savaşı kaybetmiştir. Söz konusu destanda yazar aynı zamanda yazar knyaz İgor ve yanında savaşa giden üç kardeşini dört Güneş olarak sembolize etmiş, Güneş tutulmasını ise onların yolunu kesen Kıpçak ordusu olarak betimlemiştir.³⁵

Eski Türk topluluklarında Güneş ve Ay'la ilgili inanışlar genel olarak birbirinden ayrılmaz, eş tutulurlardı. Güneş ve Ayın iki kardeş olduğu inancı Eski Türklerde yaygın bir inançtı. Ayrıca Güneş dişiye, Ay erkeği; Güneş anayı, Ay babayı; Güneş sıcak, Ay soğuk; Güneş güneyi, Ay kuzeyi sembolize ederdi.³⁶ Mısır Memlûklerin bir efsanesinde Güneş, Saratan burcuna girdiği zaman suyu ve toprağı ısıtmakta, ısınan su ve toprak mağarada toplanmakta ve balçıktan Türklerin ilk atası

³¹ Beregova, (2013), a.g.e., 213.

³² Lihaçyov, D. S. (1985). "Slovo o polku İgoreve" i kultura ego vremeni. Leningrad: Hudojestvennaya literatura, 143.

³³ Ögel, Bahaeddin (1995), Türk Mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar) C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 188.

³⁴ Uzelli, (2016), a.g.e., 33.

³⁵ Lihaçyov, D. S. (1985). "Slovo o polku İgoreve" i kultura ego vremeni. Leningrad: Hudojestvennaya literatura, 143.

³⁶ Ögel, (1998), a.g.e., 187-188.

türemektedir. Burada Güneş'in anne rolünde olduğunu görmekteyiz.³⁷ Bu örneklerle Kırgızların Güneş'ten türeyen atası Cengiz (Çingiz) Han'ı da eklemek mümkündür.³⁸

Güneş ve Ay'ın aynı anda yaratıldıklarını konu alan bir Altay destanı Güneşin ve Ayın bir arada geçtiği metinlere örnek olarak gösterilebilir: *“Önceleri ne ay ne de güneş varmış. İnsanlar, havada uçarlarmış. Uçarken de çevrelerine ışık saçarak sıcaklık verirlermiş. Bunun için de güneş gerekli olmamış. Ancak içlerinden biri hastalanmış ve onu iyileştirememişler. Bunun üzerine Tanrı insanlara bir hediye göndermiş. Tanrı'nın gönderdiği hediye büyümüş ve iki büyük ayna olmuş. Bu aynalar gökyüzüne çıkıp çevreye ışık saçmaya başlamışlar. Gökler ve yerler aydınlanmış ve ısınmış. O günden bu yana gökteki iki ayna yani güneş ve ay dünyayı aydınlatıp ısıtmaktadır”*.³⁹

Eski Türklerde Güneş'in dişi Ayın erkek olduğu efsanelere rastlanmaktadır: *“Eskiden ay ile güneş iki kardeşmiş. Kardeşlerden büyük olanı Ay, erkek; küçük olanı Güneş ise kızmış. Kardeşler arasında çeşitli sebeplerle kavga eksik mi olur? Ay ile Güneş de “gündüz doğmak” için kavga ederlermiş. Ay: “Gündüzleri ben doğacağım!” der. Kardeşi ise daha ısrarlıdır: “Hayır, gündüzleri ben doğacağım!” Her defasında sonuç alınmaz, kardeşler arasındaki kavgalar sürer gider. Bir gün Güneş hamur yoğururken söz dönüp dolaşarak gündüz doğma konusuna gelir; başlarlar kavga etmeye... “Ben gündüz doğacağım!” “Hayır ben!” Tartışma büyüyünce küçük kardeş Güneş, hamurlu elleriyle ağabeyinin suratına bir tokat atar. Ay'ın yüzünde kalan hamur lekeleri orada iz bırakır ve onun güzelliği artık eskisi gibi değildir. Bu duruma çok üzülen Ay, gündüzleri ortalarda dolaşmak, etraftakilere görünmek istemez. O, artık geceleri doğacaktır. Böylece gündüzleri doğma hakkı da kız kardeşine kalmıştır. Bugün ayın yüzünde gördüğümüz lekeler, kız kardeşinin hamurundan kalmadır”*.⁴⁰

Güneş ve Ayın ikisinin de dişi olduğu efsanelere de rastlanmaktadır: *“Ay ve Güneş bacı-kardeşmiş. Anneleri hamur yoğururken yaptıkları yaramazlıklar annelerini canından bıktırmış. Üstelik bu iki kardeş kavga etmişler. Kavgada Güneş, elini hamura bulaştırıp kardeşi Ay'ın yüzüne vurmuş. Anneleri bunlara kızıp “Bundan sonra birbirinizin yüzünü bir daha hiç görmeyiniz” diye kargışlamış. Bu yüzden Ay geceleri, Güneş gündüzleri doğarmış ve birbirlerini göremezlermiş. Ay'ın yüzündeki lekeler de kardeşinin vurduğu tokattan kalan hamur izleriymiş”*.⁴¹

Eski Türklerde Güneş ve Ayın evli olduklarına ve birbirine âşık iki sevgili olduklarına olan inaçlar da vardır. *“Ay, bekârdır ve Güneş'in âşığıdır. Güneş de Ay'ı*

³⁷ Ögel, (1971), a.g.e., 169-170.

³⁸ Ögel, Bahaeddin. (2006). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 191.

³⁹ Ögel, (1998), a.e., 188.

⁴⁰ Sakaoğlu, Saim. (2003). *101 Türk Efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 214-215.

⁴¹ Ergun, Metin. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*. Cilt I-II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 447.

*sevmektedir. Aklın ermediği uzak bir dönemde bu iki sevgiliyi ayırmışlardır. Böylece Ay ve Güneş ezelden beri kavuşabilmek için sürekli uğraşıp dururlarmış”.*⁴²

Eski Türk inanışlarının aksine Hristiyan Türkler Gagauzlara ait bir masalda, Güneş, evlenmek istediği genç bir çoban kızına âşık bir delikanlı olarak gösterilmiştir. Onu gökyüzünde yanına almak için, annesinin salık vermesi üzerine, gökten, kız bindikten sonra yukarı çekmek isteğiyle bir salıncak indirir. Ama bunda başarılı olamaz.⁴³

Slav inanışlarına göre dünyanın ve gökyüzünün yaratılış efsanesinde de Tıpkı Eski Türk inanışlarında olduğu gibi Güneş ve Ay birlikte yaratılmıştır. Slav inanışına göre üçüncü gün Tanrı gök kubbeyi Güneş, Ay ve Yıldızlarla süslemiştir. Dördüncü gün Tanrı gök kubbede yer alan ve yeryüzünü aydınlatan gündüz ve geceyi ayırmış, aydınlık ve karanlığı, iki daire şeklindeki Güneş ve Ay’ı, iki ayrı vücut olarak düşünmüştür. Büyük olan ışıklı dairenin gündüzü, küçük olan ışıklı dairenin gece ve yıldızları aydınlatmasını istemiştir. Güneş ve ayın günleri, ayları ve yılları oluşturmasını, aynı zamanda fırtınalarda, durgun havalarda, yağmurda, açık havada, güney ve kuzey rüzgârlarını da aydınlatmalarını istemiştir.⁴⁴

Slav mitolojisinde Güneş erkek olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Müslüman Türkler yerine Hristiyan Türkler olan Gagauzlarla benzerlikler görülmektedir. Slav inanışlarında Dajbog kendisine eş alan yetişkin bir erkek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dajbog’un aynı zamanda Ateş Tanrısı Svarog’un oğlu olarak kabul edilmesi de Güneş’in erkek olarak kabul edildiğinin bir göstergesidir. Örneğin; “Güneş, Ay ve Voron Voronoviç” adlı masalda Güneş kendisine eş alan yetişkin bir erkek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁵

Slav mitolojisinde Güneş ve Ay genellikle kardeş sayılmışlardır. Bu efsanelerde Dajbog’a yüklenen anlamın bir geleneği olarak genellikle Güneş ve Ay’ın erkek-kız kardeş olduğu görülse de iki kız kardeş olduğu efsaneler de bulunmaktadır. Ay’ın Güneş’in kardeşi olarak düşünüldüğü bu efsanelerde Güneş’in gündüz dünyayı aydınlatmasından sonra geceleyin dinlenmeye çekilmesinin ardından dünyayı aydınlatma görevini devraldığına inanılmaktadır.⁴⁶

Bir başka Rus efsanesine göre Güneş annesiyle yaşayan bir erkekmiş. Yıldızlar kız kardeşleri, Ay ise erkek kardeşiymiş. Güneş, bir kıza âşık olup onu kaçırmış ve kızla

⁴² Ülkütaşır, M. Şakir. (1957, Mart). “Ay Hakkında İnanmalar. Sinop’ta”. *Türk Folklor Araştırmalar Dergisi*, 4(92), 146.

⁴³ Manov, Atanos. (2001). *Gagauzlar (Hristiyan Türkler)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 66.

⁴⁴ Uzelli, (2016), a.g.e., 19.

⁴⁵ Panasova, a.g.e., a.y.

⁴⁶ Levkiyevskaya, (2000), a.g.e., 132.

beraber dünyanın bir ucunda yaşamaya başlamıştır. Bu efsanede Güneşin sabah çalışmaya gitmesi gün doğumu, eve dönmesi ise gün batımı olarak yorumlanmaktadır.⁴⁷

Bu çalışmamızda Türk ve Rus kültürlerinde Güneş sembolüne yüklenen anlamlar ele alınmış ve söz konusu topluluklarının edebiyatlarına bu sembollerin yansımaları incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın sonucunda Güneşe yüklenen sembollerin genellikle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Türk ve Rus kültürlerinde Güneş ısı, doğu, güney, ışık, Tanrı ve kağan sembolleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki toplulukta da Güneşin doğduğu doğu kutsal sayılmış, batıya karanlık ve kötü semboller yüklenmiştir. Türk topluluğunda ayrıca Güneşin ısı sembolü sayılmasının bir sonucu olarak güneye de önem verilmiştir. Hem Türk hem Rus topluluklarında Güneş ışık kaynağı olarak kabul edilmiştir. Eski Rus topluluğunda Güneş Tanrısı Dajbog, Hors ve Yarilo olarak karşımıza çıkarken Türk topluluğunda Güneş Tanrılaştırılmamıştır. Her iki topluluk da hükümdarı Güneşe benzetmiş ve edebiyatta hükümdarlardan söz ederken bu benzetmelere sıklıkla başvurmuşlardır. Güneş ışığına verilen önemi bir sonucu olarak Güneş tutulması iki toplulukta da kötü güçlerle özdeşleştirilmiştir. Güneş sembolü üzerine yaptığımız araştırmalarda her iki topluluğun da Güneşin ve Ayın sıklıkla bir arada geçtiği tespit edilmiş ve konuyla ilgili örnekler verilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Bayat, Fuzuli. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi I*. İstanbul: Ötüken.
- Beregova, O. (2013). *Simvoli slavyan*. St.Petersburg: Dilya.
- Caferoğlu, Ahmet. *Türk Onomastiğinde Ay ve Güneş Unsurları*
<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/viewFile/509/499>
21 Aralık 2016'da alınmıştır.
- Canpolat, M. Demiray, K. ve Tezcan, S. (1983). *Türkçe Sözlük*. Birinci Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- Cuma, Ahmet. (2013). *Sembollerin Dilinden*. Konya: Aybil Yayınları.
- Ergun, Metin. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*. Cilt I-II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer. (2002). *Manas Destanı (Günümüz Türkçesiyle)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

⁴⁷ Levkiyevskaya, (2000), a.e., 243.

İnternet: *Mat sıra zemlya* <http://slavyans.myfholgy.info/panteon/mather-zemlya.html>
21 Aralık 2016'da alınmıştır.

İvanov, V.V. ve Toporov, V.N. (1974). *Yarila i ego sootvetstviya u slavyan*. Ed. V.V. İvanov ve V.N. Toporov. *İssledovaniya v oblasti slavyanskikh drevnostey*. Moskva: Nauka.

Levkiyevskaya, Y. (2000). *Mifi russkogo naroda*. Moskva: Astrel AST.

Lihacıyov, D. S. (1985). "*Slovo o polku İgoreve*" i kultura ego vremeni. Leningrad: Hudojestvennaya literatura.

Manov, Atanos. (2001). *Gagauzlar (Hiristiyan Türkler)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ögel, Bahaeddin. (1971). *Türk Mitolojisi II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

_____ (1995). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

_____ (1998). *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Öksüz, Gamze. (2014). *Ana Hatlarıyla Rus Mitolojisi*. Ankara: ÇeviriBilim.

Önal, Mehmet Naci. (2007). Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü. *Journal of Turkish Studies. Şinasi Tekin Hatıra Sayısı II*, 31(II), 145-158.

Panasova, Yevgeniya Petrovna. *Konsept solntse v russkih volşebnih skazkah*. <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/24167/1/iurg-2003-28-20.pdf> 21 Aralık 2016'da alınmıştır.

_____ *Konsept solntse v russkom yazıke i reçi*. 16 <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/1844/1/urgu0453s.pdf> 21 Aralık 2016'da alınmıştır.

Sakaoğlu, Saim. (2003). *101 Türk Efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Uzelli, Gönül. (2016). *Slav Mitolojisi. İnanışlar ve Söylenceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ülkütaşır, M. Şakir. (1957, Mart). "Ay Hakkında İnanmalar. Sinop'ta". *Türk Folklor Araştırmalar Dergisi*, 4(92), 1461-1463.

Warner, Elizabeth. (2010). *Rus Mitleri*. Çev. Mert Kireççi. Ankara: Phoenix Yayınevi.

TUTMACI'NIN GÜL Ü HÜSREV MESNEVİSİNDE SOSYAL HAYAT*

Maşallah KIZILTAŞ

ÖĞRETMEN-MEB, kiziltas.masallah@gmail.com

ÖZET

Gül ü Hüsrev, İranlı şair Attar'ın aynı adlı yahut Hüsrev-nâme diye bilinen 7708 beyitlik mesnevisinin muhtasar bir tercümesidir. Gül ü Hüsrev hicri 808 (1406) yılında Tutmacı tarafından yazılmıştır. Rum Kayseri'nin oğlu Hüsrev ile Huzistan şahının kızı Gülruh (Gül) arasındaki aşk macerasının anlatıldığı eserde yiyecekten giyim-kuşama, yaşantılardan kültürel unsurlara kadar sosyal hayata dair birçok bilgi mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Gül ü Hüsrev, Sosyal Hayat, Tutmacı.

ABSTRACT

Gül ü Hüsrev is a brief translation of the Iranian poet Attar's 7708 couplets Mesnevi which known as Hüsrev-nâme. Gül ü Hüsrev was written by Tutmacı in 1406. There is a lot of information about social life from food to clothing and from life to cultural elements in the work which is narrated the love affair between Hüsrev, the son of Rum Kaiser and Gülruh (Gül), the daughter of Huzistan Shah.

Key Words: Gül ü Hüsrev, Social Life, Tutmacı

GİRİŞ

Gül ü Hüsrev'in yazarı Tutmacı'dır. Tutmacı'nın hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Hikâyede iki beyitte rastladığımız Tutmacı sözcüğünün onun adı mı yoksa mahlası mı olduğu belli değildir.

Hikâyede şair kendisiyle ilgili bu isim dışında başka bir bilgi vermemektedir. Dolayısıyla onun doğum ve ölüm tarihleri, nereli olduğu vs. gibi kimlik bilgileri hakkında herhangi bir malumat mevcut değildir. Bu nedenle sadece eserlerindeki bilgilerden yola çıkarak bir takım sonuçlara ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Gül ü Hüsrev'in bitiriliş tarihinin P ve M nüshasında 8 Ramazan 808 (28 Şubat 1406) olarak kayıtlı olduğu göz önüne alınırsa Tutmacı'nın da çağdaşı olan Şeyhoğlu Mustafa ve Ahmedî gibi 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyılın ilk yarısı arasında yaşamış olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tutmacı'nın bilinen iki eseri vardır: Tabiat-nâme, Gül ü Hüsrev gibi Farsça'dan tercümedir. Ne zaman ve hangi sanatçının eserinden tercüme edildiği belli değildir. Edebi değeri olmayan daha çok sağlıklı yaşam konusunu ele alan bir eserdir. Diğer eseri olan Gül ü Hüsrev ise, İranlı şair Attar'ın aynı adlı yahut Hüsrev-nâme diye bilinen 7708 beyitlik mesnevisinin muhtasar bir tercümesidir (Şentürk, Kartal, 2014, s. 178). Tarafımızdan tertip edilen tenkitli metne göre 5499 beyit olan Gül ü Hüsrev aruzun "mefâilün mefâilün feülün" kalıbıyla hicri 808 (1406) yılında yazılmıştır. Eserin nerede yazıldığı kesin olarak bilinmese de eserde Ahmedî'nin İskender-nâmesi ve

*Bu çalışma, yazarın "Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Mesnevisi (Tenkitli Metin-Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

**ÖĞRETMEN-MEB, kiziltas.masallah@gmail.com

Şeyhoğlu'nun Hurşîd-nâmesi'nin övülmesi eserin Anadolu'da yazıldığının bir göstergesidir.

Eski Anadolu Türkçesinin bütün özelliklerini yansıtan eserde bazen de Doğu Türkçesinin etkileri görülmektedir. Gül ü Hüsrev, özellikle Türk dili açısından çok mühim bir eserdir. Eserde bugün kullanılmayan çok sayıda atasözü ve deyim mevcut olması eseri daha da önemli kılmaktadır.

Rum Kayseri'nin oğlu Hüsrev ile Huzistan şahının kızı Gülruh (Gül) arasındaki aşk macerasının anlatıldığı eserde zaman zaman ahlaki mesajlara da yer verilmiştir. Eser bu cihetiyle didaktik özellik de taşır.

GÜL Ü HÜSREV'DE SOSYAL HAYAT

Gül ü Hüsrev mesnevisinde eserin yazıldığı dönemin sosyal hayatına ayna tutan izler fazlasıyla mevcuttur. Özellikle Gül ve Hüsrev'in düğün merasimi yemek, içecek isimlerine varıncaya kadar tafsilatıyla anlatılmıştır. Hikâyede tespit edilen sosyal hayat unsurları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Günlük Yaşayışla İlgili Unsurlar

a. Yemekler

Gül ü Hüsrev'de birçok yemek ismi zikredilmiştir. Bu yemekler umumiyetle düğün ve kutlama gibi törenler vesilesiyle sunulan yemeklerdir. Dolayısıyla hikâyenin olay örgüsünün vuku bulduğu zaman diliminde, düğün ve diğer önemli günlerde yemek organizasyonunun önemli bir yer tuttuğu sonucuna varabiliriz.

Gülruh ve Hüsrev'in düğün merasiminde tavuk, ördek, sığır, koyun gibi hayvanlar kesilip yemek ziyafeti icra edilmiştir:

Yarağ eylediler toy u düğüne
Bir aradaydı lîkin dü güne
Koyın sığır boğazlandı firāvān
Kimisi yaññı oldu kimi biryān
Şu kuşları vü ördekler tavuħlar
Gögercin ile çil ü ördek ü sār
Dükelisi kırıldı vü kuruldu
Kazanlar aşılup aşlar uruldu

Ayrıca, Gülruh ve Hüsrev'in düğününde düğün davetlilerine şu yemekler de sunulmuştur:

Cüşbere (Azeri mantısı), *biryān* (kebaba verilen genel isim), *yahni*, *kebab*, *mantu*, *birinç* (pilav), *ziruba* (et yemeği), *tovgā* (yoğurtlu çorba), *senbuse* (bir çeşit tatlı), *külüçe* (külde pişirilen çörek), *girde* (sacda pişirilen yağlı ince ekmek), *helva*.

Hüsrev'in gemi yolculuğuna çıkarken arkadaşlarıyla ulaştığı bir adada yemek için avlanması ve sonra *kalye* (sebze yemeği) ve *sulu kebab* yediğini de müşahede etmekteyiz:

Oħ u yay alıban ol nāmverler
Şikār iderler idi cānverler
Odın dirşüriben od urdılar çoħ
Kebāb u kalyeler bişürdiler çoħ

b. İçecekler

Hikâyede içecek isimlerine de rastlamaktayız. Bu içecekler umumiyetle yine çeşitli merasimlerde (düğün ve özel gün vb.) içilen içeceklerdir:

Şerbet (içeceğe verilen genel ad), şîre (üzüm ve öteki meyvelerin suyu), *celâb* (gül şerbeti, teskin edici bir içecek), *cüllâb* (gül şerbeti), *şir* (süt), *rah* (şarhoşluk veren içki), *bâde*, *mey*, *mül*, *sabûh*, *hun* (içki, şarap)

c. Meyve ve Sebzeler

Gül ü Hüsrev’de birçok meyve ismi zikredilmiştir:

Armud, *enar/nar* (nar), *tut* (dud), *alma/sib* (elma), *badam*, *turunc* (portakala benzeyen bir meyve), *narenç* (portakala benzeyen meyve), *üzüm*, *cevz* (ceviz), *incir*, *ayva*, *erük*, *şeftalü*, *kaysı*, *mevz* (muz), *mişmiş* (kayısı), *unnab* (hünnap), *hurma*, *finduk*, *fistuk*, *nardan* (nar taneleri), *summak*.

Hikâyede bazı meyveler benzetme ilgisi kurulma amacıyla kullanılmıştır. Genellikle sevgilinin uzuvlarıyla münasebet kurulmuştur:

Aşağıdaki beyitte şeftali meyvesiyle sevgilinin dudağı, badem ile de sevgilinin gözü arasında ilgi kurulmuştur:

Velî Hürmüz hemjın içeri idi cām

Ele girmezdi şeftälü vü bādām

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin dudağı şeftaliye, çenesi ve gabgabı elma ve portakala benzetilmiştir:

Gehî zülfini cān boynına taħdı

Gehî şeftälüye şü bigi aħdı

Şunardı gerçi şib ile turunca

Velî diş koyuramazdı birince

Hikâyede sebze olarak sadece *badecan* (patlıcan) ve *hiyardan* (salatalık) bahsedilmiştir.

Hüsrev’i hapseden insan yiyen zencilerin liderinin kızının burnu patlıcana, merdümhorun ise hıyara benzetilmiştir:

Çü bādencān idi yüzinde burnı

Şanasın jiveye tulumdı şarnı

Şadd u bālāsı beñzerdi çınāra

Yüzi üstinde burnı bir hıyāra

d. Diğer Yiyecekler

Gül ü Hüsrev’de birçok yiyecekten bahsedilmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Dikak (un), *şavı*(unlu mamül olabilir), *leblebü*, *şehd* (bal), *şeker*, *arpa*, *taru*, *buğday*.

Bazı yiyecekler de benzetme amacıyla kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde *engübin* (bal), *kand* (şeker) Gülruh’un dudağına benzetilmiştir:

Çü ol kız gördi ol mäh-ı zemjini

Yañağı gül dudağı engübini

Eyit şandı neden pür-hande şıldıñ

Ki bini hādeñ ile zinde şıldıñ

e. Kıyafetler

Hikâyede birçok elbise ve kıyafetten bahsedilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

Bürka (kadınların yüzlerini gizlemek için kullandıkları örtü, peçe), *came* (elbiseye verilen genel isim), *cübbe* (uzun geniş elbise), *çadır* (kadınların başlarına örttüğü büyük bez, çarşaf), *çar* (başörtüsü, çarşaf), *edük* (koncu kısa çizme), *hilat* (kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan), *kaba* (elbiseye verilen genel isim), *kaftan* (süslü bir elbise), *mıkna* (baş örtüsü), *mi’cer* (kadınlara mahsus bir çeşit baş örtüsü), *pirehen* (gömlek), *yaşmah* (yüz örtüsü), *başmag* (ayakkabı).

f. Kumaş Çeşitleri

Atlas, *diba*, *harir*, *katife*, *eksun*, *zer-beft* (sırma ile dokunmuş kumaş).

g. Kıymetli Taşlar ve Takılar

Akik, akika, altun, dürr (inci), *dürc* (mücevher kutusu), *gevher, gûşvâre* (küpe), *güher, gümüş, la'l, mercan, sim* (gümüş), *yakut, yüzük, zer* (altın).

Hikâyede zikredilen bazı değerli taş ve takılar ile benzetme ilgisi kurulmuştur. Aşağıdaki beyitte hikâyenin erkek kahramanı Hüsrev'in annesinin rahmi mücevher kutusuna (*dürc*), dolayısıyla rahimdeki Hüsrev ise inciye (*dürr*) benzetilmiştir:

Benüm dürcümde şehden vardı bir dürr
Ki Óummân anı düŝde görmemiŝdür

Aşağıdaki beyitte ise hikâyenin kadın kahramanı Gülruh'un dudağı yakut ve la'le diğer beyitte ise akikaya benzetilmiştir:

Dehâni teng goncaydı ŝekerlü
Lebi yâķüt u la'li idi güherli
Yine olmiŝ Óaķķâ la'li ĥandân
Yine sünbül Óabırinden perišân

h. Kozmetik

Abir, anber, kafur, müŝg, ud, ispend (kokular), *tútiyâ* (göz sürmesi).

i. Günlük Yaşamda Kullanılan Eşya, Alet ve İhtiyaç Malzemeleri

Gül ü Hüsrev'de günlük yaŝantıyı kolay hale getiren birçok alet, eşya ve ihtiyaç malzemelerinden bahsedilmiştir:

Deŝne (hançer), *kazan* (derin büyük kap), *balta, çadır/çetr/çitr, çanah* (çanak), *çırag* (ışık yayıcı ayt), *davul, dol* (kuyudan, hendekten su çekmeye yarayan alet), *döŝek, dürc* (hokka), *fenar* (fener), *fıraŝ* (yatak, döŝek), *ibrik, ige* (maden, tahta vb.nin pürüzlerini düzeltmek için kullanılan, üzeri pürtüklü, sert, ensiz, çelik araç), *legenç* (küçük leğen), *neh* (kilim çeşidi), *nihâlî* (halı, kilim), *şem'/mum, nemed* (keçe), *taŝt* (leğen), *engiŝt* (kömür), *tâziyâne* (kırbaç), *imarî* (kadınlar için tenteneli mahfes), *zîn* (eyer).

2. Bazı Tipler ve Meslek Erbabları

Gül ü Hüsrev'de *padişah, vezir, âlim, kâtip, elçi, gemici, dâye* (bakıcı), *hekim, gaŝiyedar* (at bakıcısı), *hadim* (hizmetçi), *müneccim* (falcı), *sihirbazlık, mutrip* (çalgıcı), *çengi* (oyuncu kadın, rakkase), *peyk/kâsîd* (postacı), *buriya-baf* (hasır dokuyucu), *bağban* (bahçivan), *balıkçı, sâkî* (içki dağıtıcısı) gibi meslek erbapları ve *halayık* (cariye), *abdâl, bengi* (esrarkes), *derviş, yalın başlar* (kalenderiler), *haramiler, insan yiyen zenciler* gibi tiplerden de bahsedilmiştir.

3. Kültürel Unsurlar

a. Musiki

Gül ü Hüsrev'de birçok musiki terimi ve aletinden bahsedilmiştir. Bu durum hikâyenin yazarı Tutmacı'nın geniş bir musiki bilgisine sahip olduğu sonucunu verir.

Musiki Makamları

Çârgeh, düğâh, irak, ısfahan, rast, ŝehnâz, rehâvî, nihâvend, nevâ.

Musiki İcra Aletleri

Çeng (telli bir çalgı), *erganun* (org), *ney, mey, rebap* (gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış uzun saplı saz), *kerrenay* (nefesli bir saz), *ud, saz* (musiki icra aletlerinin genel adı).

Ayrıca "*zir ü bem*" diye musiki icra aletlerinin en ince ve en kalın telinden de bahsedilmiştir.

b. Millet İsimleri

Hindu (Hintli), *Çin/Çînî* (Çinli), *Türk*, *Hıtayî* (Çin'in kuzeyinde yaşayan Türk ve Tatarlar), *Tatarî* (Tatarlar), *Tâzî* (Arap), Ermen (Ermeni).

c. Dil İsimleri

Hindu (Hintçe), *Türkî* (Türkçe), *Tâzî* (Arapça), *Acem dili* (Farsça).

4. Yaşantılar, Örf/Adetler ve Diğer Sosyal Hayat Unsurları

a. Eğitim

Gül ü Hüsrev'de dönemin eğitim hayatı ile ilgili bilgilere Hüsrev'in (Hürmüz) okul hayatı hakkında verilen malumatlarla ulaşmaktayız. Hüsrev'in okulda ilimle uğraştığı; Arap, Türk ve Rum dillerini öğrenmeye çalıştığı ve ayrıca askeri eğitim aldığını eserden öğrenmekteyiz. Dolayısıyla o dönemin eğitim hayatında pozitif ilimler, dil öğretimi ve askerî eğitimin çok önemli yer tuttuğu sonucuna varabiliriz:

Ne hâcet hüccet az müddetde fi'l-hâl
 Dil öğrendi ki kıldı kıamusın lâl
 Çü Öilme bir zamân meşgûl olurlar
 Sehil müddetde hoş hâsıl kıulurlar
 Luğatler Türkî vü Tâzî vü Rûmî
 Bilüp añlar hüdûdî vü rüsûmî
 Çü dînâr oldı dânişte be-gâyet
 Bu kez oha kılıca kıldı rağbet
 Anı dahı hem az müddetde hâsıl
 İderler şöyle kim şerh idemez dil
 Çü oh atmaqlığa da'vâ kılurdı
 Faruyı igne ucından alurdı
 Degirmen taşını tenhâ dikerdi
 Yürür geh turur idi geh çökerdi
 Eline alduğı sâ'atde gürzin
 Ber-â-ber turmaz idi Gîv ü Berzîn
 Eline çün kılıç alup şalaydı

ÖAceb ger ejdehâ emân bulaydı

Hikâyede ayrıca okul mefhumunun somut/fiziki olarak var olduğunu, okula başlama yaşının beş olduğunu, bugünkü eğitim hayatında olduğu gibi öğrencilerin sabah kalkıp okula gittiğini, akşam ise okul çıkışı bağda bahçede oyun oynadığını müşahade etmekteyiz. Bunun yanında okulun, öğretimin yanında eğitim işlevinin olduğunu, okulda bilgi yanında terbiye ve adabın da kazandırıldığını görmekteyiz:

İkisin virdiler bir mektebe şād
 Ki tā Öilm ü edebden alalar dād
 Çü olurlardı āzād ol iki şāh
 Bile oynardı bāğda tā şebengāh
 Seher kuşu kılurdı çünki firyād
 Yine kıulurlar idi Öazm-i üstād

b. Savaş

Eski dönemlerde savaş günlük yaşamın vazgeçilmez unsurlarındandır. Bugünkü gibi soğuk savaşın egemenliğinin aksine eski dönemlerde kabileler, aileler, devletler sorunlarını çoğunlukla savaşla çözerlerdi.

Dolayısıyla Gül ü Hüsrev'de de savaş mühim bir yer tutmaktadır. Çoğunlukla devletler arasındaki anlaşmazlık sonucu savaşlara girişilmiştir. Bu savaşların nasıl icra edildiğini konusunda ise şunları söyleyebiliriz:

Öncelikle devlet erkânı savaş toplantısı yapar, savaş kararı çıkarsa savaş hazırlıklarına başlanır, asker toplatılır hazırlıklar tamamlandıktan sonra sefere çıkılır. Savaşılacak yere gelindiğinde çadırlar kurulur. İki ordu karşı karşıya geldiğinde savaş davulları çalınır, önce iki ordunun en güçlü askerleri karşı karşıya gelir (Bihzad ile Hürmüz'ün karşı karşıya gelmesi gibi...), daha sonra ordular savaşır.

Hikâyede savaşlarda kullanılan *cevşen* (örme zırh), *bergüstvan* (atlara giydirilen zırh), *perr ü peykan* (okun kanadı ve ucundaki sivri demiri), *hod* (baş zırhı, miğfer), *zırh* (zırh), *isper* (kalkan), *kalhan*, *yay*, *keman* (yay), *kemend*, *kılıç*, *kus* (büyük davul), *alem* (sancak- bayrak), *nefir* (savaşlarda çalınan boru), *nîze* (mızrak), *oh* (ok), *sinân* (mızrak, süngü), *sünü* (süngü, mızrak), *tîg* (kılıç), *ahenîn mih* (demirden büyük çivi), *terkeş* (ok çantası), *tîr* (ok), *nacah* (eski dönemlerde savaşlarda kullanılan enli yarım ay şeklinde balta), *ışığ* (demir başlık, miğfer) gibi birçok araç-gereçten ve *çeri* (ordu, asker), *cebehane* (cephane), *ciyş* (asker, ordu) gibi askeri terimlerden bahsedilmiştir.

c. Dügün ve Eğlence Hayatı

Gül ü Hüsvrev'de Gül ve Hüsvrev'in dügün merasimi ayrıntısıyla anlatılmıştır. Dügünde verilen ziyafet, yemek isimleriyle beraber tafsilatıyla anlatılmıştır. Ziyafetin akabinde içilen içkilerden sonra mutrıpların icra ettiği nağmelerden de bahsedilmiştir.

Yarağ eylediler toy u düğüne
 Bir aradayıdı lîkin dü güne
 Dökilür sófralar u çekilür h^vân
 Çanañ bir kişi öñine gelür on
 Hezârân dürlü saçular saçıldı
 İlerü geldi şerbetler içildi
 Kılurdı rāst mutribler ser-āğāz
 Nevā vü İsfahān nev-rüz u şehnaz

Dügünün sonunda gelin ve damadın gerdeğe girmeleri de anlatılmıştır:

Ma'âl-kıssa Gül'i çün hırmen-i gül
 Firāş-ı atlas üzre şāh-ı şengül
 Yaturup kendü mānend-i şanavber
 İlerü vardı ol şāh-ı semen-ber
 Bulup žulmet tılısmından necātı
 Ele getürdü nağd āb-ı hāyātı

Gönül gönüle cān cāna qarışdı

Tamar tamara çan çana qarışdı

Dügün ve toy dışında hikâyede çeşitli nedenlerle Kayser-i Rum halka ziyafet verir. Rum Kayseri Hürmüz'ün kendi oğlu olduğunu anlayınca halka ziyafet tertip eder, düzenlediği eğlence şehirde aylarca devam eder. İsfahan'dan Gül'ü kaçırap gelen Hüsvrev'in karşılama merasimi de oldukça görkemlidir. Bütün ülke süslenir, ziyafetler verilir, eğlence tertip edilir.

Umumiyetle bu eğlence meclislerinde mumlar yakılır, sazlar çalınır, rakkaseler dans eder, yemekler yenir, içkiler içilir, mezeler ikram edilir, herkes neşe içinde zaman geçirir.

d. Saray Hayatı ve Yönetim

Gül ü Hüsvrev'de devletlerin idaresinde monarşinin egemen olduğunu görmekteyiz. Devletleri yöneten padişahlar oldukça otoriter, güçlü ve görkemlidir. Kayser-i Rum, Huzistan şahı, Çin Fağfuru, İsfahan şahı gibi padişahların kudreti, gücü,

haşmeti çoğu kez hikâyede gözler önüne serilir. Aşağıdaki beyitlerde Hüsrev'in babası Rum Kayser'inin özellikleri ifade edilmiştir:

Var idi bir şeh-i pîrüz-ahter
Cihân hükmine münkâd u musahhar
Firāvân ni'ometi vü milketi çok
Çerisi bî-şumâr u düşmeni yok
Sikender aslı vü Cemşid-sîret
Şanavber kıddi vü hurşid-şûret
Ne araya ki ol şeh Öazm iderdi
Öñince piş-revi hâdden giderdi
Cihâna çün Sikender şâh idi ol
Kamu şeh yılduz illâ mâh idi ol
Tamâmet berr ü bahri tutmuş idi
Kamu şehirlerden üni ötmüş idi
Deñizde bir cezire var idi hûb
Şehûñ andaydı mâlı genci mañsûb

Padişahların bu kadar görkemli bir hayata ve otoriteye sahip olmasına rağmen devlet işlerinde veya alınacak mühim kararlarda devlet kademesinde görev alan çeşitli kişilerle (vezir, bey, danışman vs.) istişare ettiklerini müşahede etmekteyiz. Çocuğu olmadığı için üzülen Kayser-i Rum'un müneccimlere danışması; Gül İsfahan şahıyla evlenmeyi reddince babası Huzistan şahının ne yapacağını feylesofa danışması; İsfahan şahının, kızını kendisine vermek istemeyen Huzistan şahına ne yapılacağını bey ve vezirlerine danışması bunlardan birkaç örnektir. Aşağıdaki beyitlerde Huzistan şahının, kendisinden haraç isteyen Kayser-i Rum için ne yapacaklarını önce beylerine danıştığını görüyoruz:

Melâletden n'idesin bilmez oldı
Tamâmet beglerini cem'Ö kıldı
Oñıdı beglerini şâh-ı âlî
Bu hâli bunlara Öarz itdi hâlî
Buları mahrem-i râz eyledi şâh
Bu ahvâli bulara söyledi şâh
Ki Kayser böyle kılmışdur hitâbı
Nicesi virelüm aña cevâbı

Devlet yönetimi ile alakalı olarak hikâyede kâtiplerden de bahsedilmiştir. Padişahların mektuplarını yazan saray kâtiplerinin içinde oldukça maharetli olduğu çokça zikredilmiştir. Kâtiplerden başka padişah elçileri de devlet işlerinde önemli yere sahiptir. Padişahın haberlerini ilgili ülkelere çabucak ulaştırırlar.

e. Örf-Âdet, İnanışlar

Gül ü Hüsrev'de çeşitli örf ve adetlere yer verilmiştir. En çok rastlanılan gelenek yukarıda da zikrettiğimiz gibi düğünde sazlar çalınıp ziyafet tertip edilmesidir. Bunun dışında mutlu anlarda da ziyafet verildiği de vakidir. Örneğin; Kayser, Hüsrev'in kendi çocuğu olduğunu anlaması ve Hüsrev'in Gül'ü bulmak için çıktığı yolculuk sonunda baba ocağına sağ salim dönmesiyle yine ziyafet ve eğlence düzenlemiş ve halka altın ve gümüş dağıtmıştır. Ayrıca Hüsrev de çocuğu Cihangir dünyaya gelince halka ihsanda bulunmuştur.

Erkek evladı olmayan Kayser, çocuğunun olması için fakirlere sadaka dağıtır.

En dikkati çeken âdet ise Mihmerd'in ölen çocuğu için helva dağıtmasıdır. Bu gelenek bugün de sürdürülmektedir.

Ölüm vakalarının ardından tutulan yas âdetleri de hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Hüsrev'in ölümü sonrası yapılanlar dönemin insanları tarafından ölüme karşı takınılan tavrı gözler önüne sermektedir. Hüsrev'in ölümü karısı Gül'ü ziyadesiyle üzer. Gül elbiselerini parçalar, kanlı yaşlar döker, başına toprak saçar, saçını dibinden keser. Cenaze merasimi için ise önde tabut, tabutun arkasında baba Kayser ve halkın olduğu şekilde bir kortej oluşturulur ve Hüsrev kefenlenip defnedilir. Ayrıca gerek daye, gerek zenci kızının ölümlerinde de defin işlemi yapılmıştır.

Bunların yanında fal bakma, gelecekte haber alma gibi inanışlardan da hikâyede bahsedilmiştir. Kayser-i Rum çocuğunun olmasıyla ilgili müneccimlerden yardım istemiştir:

Müneccimler bir araya dirildi

Tutuldu irtifâ' u reml uruldu

Hikâyede dünyanın öküzün boynuzu üstünde olduğu inanışının da var olduğunu görmekteyiz. Bir savaş sahnesi anlatılırken yerdeki kanın yeri delip öküze ve balığa kadar ulaştığı ifade edilmiştir:

Yiri şol resm ile şan deldi geşdi

Öküzden öte balığa irişdi

Nazarla ilgili inanışa da yer verilmiştir. Daye, Gül'ün rahatsızlığının sebebinin nazar olduğunu ifade etmiş ve nazarın etkisini defetmek için öd ağacı ve üzerlik tütsülemeyi önermiştir. Eskiden yaşamış insanlarda, bu iki maddeyi yakıp tütsülemenin nazara iyi geldiğine dair inanış olduğunu aşağıdaki beyitlerden anlayabiliriz:

Ululardan meşeldür işbu bir söz

Ki hûb yüzün belâsıdur yavuz göz

Hemân sâ'at buyurdı ol lebi şand

Dütüzdürdiler aña Öüd u isbend

Hüsrev'in Isfahan şahını, Gül'ü ifritlerin kaçırmış olmasına inandırması ve suya bakıp Gülruh'un yerini Çin dağında tespit etmesi de dikkate şayandır. Ayrıca Hüsrev, Gül'ün bu varlıklara su saçmış olabileceğini ve suyun bu yaratıklar için zararlı olduğunu ifade ederek, Gül'ün ifritler tarafından kaçırıldığına Isfahan şahını inandırmıştır. Peri, ifrit gibi varlıkların eski insanların hayat telakkisinde yer aldığını ve suyun bunlara zarar verdiği inancını buradan anlayabiliyoruz. Suyun, özellikle sıcak suyun, cinler için zararlı olduğu inancı günümüzde de mevcuttur.

f. Diğer Sosyal Hayat Unsurları ve Yaşantılar

Hikâyede geçen mühim bir yaşantı ise pazar alışverişi âdetidir. Bugün de her ne kadar modern yaşama yenik düşse de halkımızın yaşamında önemli bir yere sahiptir.

Münâdj eydür idi şâr içinde

Maħallelerde vü bāzār içinde

Tamām yazdı vü bükdi mühr urdı

Alıban irtesi bāzāra vardı

Ayrıca çalışan işçilere verilen *câmegî* adındaki bir ücret veya maaşın varlığından da bahsedilmiştir. Aşağıdaki beyitte askerlere bu maaşın verildiği ifade edilmiştir:

Hem üç yıllık çerinün câmegişin

Buyurdı nağd virdiler yiñisin

Avcılıktan da bahsedilmiştir. Hüsrev ve arkadaşları yolda acıkınca avlanıp karınlarını doyururlar. Günümüzde avcılık ihtiyaçtan ziyade daha çok zevk için yapılan bir etkinlik olarak icra edilmektedir. Gül ü Hüsrev'de de etkinlik olarak yapılan avcılığa örnek olarak Hüsrev'in hikâyenin sonuna doğru çıktığı avı gösterebiliriz. Zaten bu av macerasında Hüsrev yılan tarafından ısırılmış ve ölmüştür.

Bunların yanında yem tanesi koyularak kurulan tuzaklardan da hikâyede bahsedilmiştir. Umumiyetle bu tuzaklarla kuş avlanması amaçlanır:

Füsün u mekr ile ol bir fesâne

Düzetdi degme yirde dām u dāne

Hamam veya kaplıca alışkanlığı da zikredilmiştir. Aşağıdaki beyitte Gül'ün hamam veya kaplıcada yıkanıp güzel elbiseler giydiğinden bahsedilmiştir:

İlsudan çıhup ol hūb-zībā

Geyer hūb atlas u çinî vü dībā

Gül ü Hüsrev mesnevisinde insanların eğlence veya aktivite olarak oynadığı *satranç*, *top-ı çevgan* gibi oyunlar da zikredilmiştir. Hususiyetle satranç oyunuyla ilgili terimler çeşitli anlam ilgileri kurularak kullanılmıştır:

Egerçi Gül-ruḥ idi şeh-zāde

Velî mat itdi anı bir piyade

Bu natÖ üzre baña sen sürmegil at

Ki kıılır baydağum Leclāc'ı şeh-māt

Aşağıdaki beyitte ise fırtınaya yakalanan geminin bir top-ı çevgan gibi yuvarlandığı ifade edilmiştir:

Nice kim yir yüzinde top-ı çevgān

Qıla şuda gemi olurdu ğaltān

Sosyal hayatın vazgeçilmez unsurlarından olan para ise hikâyede *akçe*, *dinar* olarak geçmektedir. Bilindiği üzere akçe gümüş para, dinar ise altın liranın dörtte biri değerinde olan eski bir paradır.

At u ton virdi vü akçe vü niÖmet

Ki şehden şākir oldılar tamāmet

Ki her k'ol mehden oldıysa ḥaberdār

Gelüp disün vü alsın genc ü dīnār

Tarımda kullanılan ağaç aşılama yönteminden de bahsedilmiştir. Aşağıdaki beyitte ağaç aşılama ile hile yapma aynı davranış biçimi olarak görülmektedir.

Bārî mekr ile āle başlayayım

Güli servi talına aşlayayım

Bunların dışında yaşam kurallarına dair bir ayrıntı da hikâyede mevcuttur. Bu ayrıntı kızının sarayda bir erkekle ilişki yaşadığını duyan Çin fağfurunun takındığı tavidir. Zira Fağfur bu duruma öyle bir öfkelenmiş ki kızının hemen başının kesilmesi ve gencin de herkesin gözü önünde yakılması emrini verir. Bu durum hikâyenin yazıldığı dönemde kadın ve erkek ilişkileri hakkında bize önemli ipucu vermektedir.

SONUÇ

Gül ü Hüsrev yazıldığı dönemin sosyal hayatına ayna tutan bir eser hüviyetindedir. Eserde sosyal hayata dair eşya, yemek, gelenek, örf-adet, savaş vs. gibi birçok bulgu tespit edilmiş ve nazarlara sunulmuştur. Hususiyetle yemek isimleri dikkat çekicidir ve dönemin yemek kültürüyle ilgili önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

KAYNAKÇA

KIZILTAŞ, Maşallah, Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Mesnevisi (Tenkitli Metin-Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük), Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bil. Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2018

Kubbealtı Lügati, <http://lugatim.com/>

Osmanlıca Türkçe Sözlük, <http://www.osmanlicaturkce.com/>

SOLMAZ, Ali Osman, Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2007

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla; KARTAL, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İst., 2014

TUTMACI, Gül ü Hüsrev, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. 9862

TUTMACI, Gül ü Hüsrev, Paris Bibliotheque Nationale, Blochet Kataloğu 313

TUTMACI, Gül ü Hüsrev, Suudi Arabistan Krallığı, İslam Vakıflar Davet İrşat İşleri Bakanlığı Medine Kral Abdulaziz Kütüphanesi, Şeyh Arif Hikmet Bölümü, Türk Edebiyatı kısmı 9/811

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts

Türk Dil Kurumu, Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas

Türk Dil Kurumu, Tarama Sözlüğü,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama

YOLDAŞ, Kâzım, Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev'i (İnceleme-Metin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1998

DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DE ZİKREDİLEN GENÇLER**Dr. Öğrt. Üyesi Mehmet MÜFTÜOĞLU**

Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

mehmetmuftuoglu@trakya.edu.tr**Özet**

Kur'an'ın tebliğ ve eğitim metotlarından biri de kısa ile anlatımdır. Kur'an'ın önemli bir bölümünü teşkil eden kıssaların gayelerinden biri de söz konusu kıssada geçen hadiseleri akıl sahiplerinin ibret ve ders almalarını, kıssaların kahramanları olan şahısları ve şahısların güzel davranışlarını örnek almalarını sağlamaktır. Genelde insanlar, özelde inananlar için hidayet rehberi olan Kur'an, kıssalar vasıtasıyla insanların, kalplerini yanlış ve batıl inançlardan, Allah'ın rızasına uygun olmayan duygu ve düşüncelerden temizlemek, amellerini ve ahlaklarını ıslah etmek hususunda onlara yol göstermektedir. Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar isimleri zikredilmiş birçok peygamber kıssaları ile birlikte peygamber olmayan Firavun, Nemrut, Karun ve benzeri Küfür ehli şahsiyetlerin kıssaları da Kur'an'da anlatılmaktadır. Kur'an kıssalarının içerisinde hemen her devrin gençlerinin ibret alacağı, tevhit inancı uğruna ateşe atılma pahasına da olsa Nemrut ve putperest kavmiyle mücadelesinden vaz geçmeyen Hz. İbrahim, babası tarafından yüce Allah'ın kendisini kurban etmesini dilediğini bildirdiğinde tereddütsüz ilahi buyruğa teslim olan ve yer yüzünün ilk mabedi olan Allah'ın evinin inşasında babasına yardım eden Hz. İsmail, bulunduğu sarayda kendisine sahip olmaya yeltenen güzel bir kadının talebini, zindana atılma pahasına reddeden Hz. Yusuf, sırf hayasından ötürü Hz. Şuayb'in kızlarından birini, on sene çobanlık yapma pahasına kendisine eş olarak tercih eden Hz. Musa, babalarına yardımcı olmak için haya ve edepleriyle koyun güderek günümüz genç kızlarına örnek olabilecek Hz. Şuayb'in kızları, Hz. İsa'nın dini üzere amel eden, ancak kendilerini putlara taptırmak veya öldürmek için takip eden Roma toplumu ve bölge valisine karşı mücadele eden ve inandıkları dinlerini korumak üzere dağa çıkarak mağaraya gizlenen Ashab'ı kehf gibi iman ehli ile küfür ehlinin, iyilerle kötülerin, hak ile batılın mücadelesini anlatan genç şahsiyetlerin kıssaları, Kur'an'ın hakka daveti, sırat-ı müstakime hidayeti ve günümüz gençlerinin rol model almaları yüce ideallere sarılmaları açısından son derece önemlidir. Bu çalışmamızda, Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf gibi peygamber olan, Ashabı Kefh ve Hz. Şuayb'in kızları gibi peygamber olmayan, günümüz gençlerine örnek olacağına inandığımız Kur'an'da zikredilen genç şahsiyetlerden ve onların kıssalarından bahsedeceğiz.

Anahtar kelimeler: Din Eğitimi, Kur'an'ı Kerim, kıssa, gençler.

GİRİŞ

Yüce Allah Kur'an'ı Kerim'de, insanlık tarihinde müşriklere ve inançsızlara karşı tevhit mücadelesi veren, başta peygamberler olmak üzere seçkin şahsiyetleri ve onların örnek davranışlarını kıssalar vasıtasıyla sunmuştur. İnsan ömrünün her döneminden, gençlerden yaşlılara, kadınlardan erkeklere, alimden cahile, inandan inanmayana varıncaya kadar yaşanan hayata ışık tutan Kur'an kıssaları din eğitimi açısından son derece önemlidir.

Allah Resulü de ashabını, geçmiş kavimlerin, şahısların ve peygamberlerin kıssaları vasıtasıyla ashabını eğitirdi. Kıssalar dinleyenlerde daha hoş bir etki ve iz bırakmaktadır. Gönle ve kulağa daha hoş gelmektedir. Zira kıssalarda muhatap emir ve yasaklarla karşı karşıya gelmez. Çünkü kıssa tamamen başkalarından bahsetmektir. Kısaca kıssada sadece ibret, öğüt ve örnek vardır (Ebu Gudde, 193, Lübnan, 1996).

Yüce Allah, son peygamberi Hz. Muhammed'e hitaben: “Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. Bunlarda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı ulaşıyor” (Hud, 11/120) buyurarak kıssa ile eğitimin önemine, “İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır” (Mümtehine, 60/4) ayeti kerimesinde ifade edildiği gibi bir peygamberin ve ona inananların örnek alınmasına ve “onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır” (Yusuf, 111) ayeti

kerimesiyle de akıl sahiplerinin ibret almalarına işaret edilmektedir. Kıssalarda söz konusu şahsiyetlerin imanları, tebliğ vazifeleri, sabırları, iffetleri ve benzeri yönleri örnek alınması gereken konular olarak görülmektedir. Mesela: “O halde, yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret” (El-Ahkaf, 46/ 35) ayeti kerimesinde Hz. Muhammed’in de önceki peygamberleri örnek alması istenmektedir.

Çalışmamızın Gayesi

Dünyadaki gelişimin ve değişimin öncüleri, içinde yaşadığı toplumun istikbali durumunda olan gençlerimize, insanlar ve özellikle inananlar için rehber olan Kur’an’ı Kerimden modeller sunmaktır.

Çalışmanın Metodu ve Evreni

Bu çalışmada Kur’an’da zikredilen genç şahsiyetlerin kıssalarından alınması gereken dersler ve söz konusu genç şahsiyetlerin örnek davranışları Kur’an ayetleri ışığında ele alınacaktır. Çalışmamızı Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Yusuf ve Hz. Musa gibi peygamber olan, Şuayib (a.s.) kızları ve Ashabı Kehf gibi peygamber olmayan genç şahsiyetlerin, özellikle gençlik dönemleriyle sınırlandırdık.

1. İbrahim (a.s.)

İbrahim (a.s.), halkı yıldızlara ve putlara tapan bir medeniyete sahip Babil halkı içerisinde dünyaya gelmiştir. (Çakan ve Solmaz, 2008: 76.) Babası Nuh peygamberin oğlu Samın oğludur. (Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Daire Başkanlığı, İstanbul, 2008:39.) Bazı müfessirlerce farklı görüşler olsa da (İbni Kesir, Nesefi, Yazır, Diyanet, El-En’am, 6/74) Kur’an’ın ifadesine göre babasının adı Azer’dir. İlgili ayet şöyledir: “İbrahim babası Azer’e, ‘Sen putları ilah mı ediniyorsun? Şüphesiz, ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum’ dedi” (El-En’am, 6/74). Bu ayeti kerimede dikkatimizi çeken en önemli husus ve İbrahim’den gençlerin alabileceği örnek davranış, yanlış yolda olduğunu gördüğü babasına İbrahim’in tepkisidir. Hz. İbrahim İslam kültüründe “Halil-ullah” yani Allah’ın dostu olarak zikredilir ve öyle bilinir. Zira Kur’an’da Allah’ın onu dost edindiği bildirilmektedir (En-Nisa, 4/25).

İbrahim (a.s.) bütün peygamberlerin ortak sıfatlarından biri olan tebliğ vazifesini içinde bulunduğu millete yaptıktan sonra (Bakara, 2/260, Ankebut, 29/16-17, En’an, 6/74), ilk tevhit mücadelesini babasıyla başlatmıştır. Ancak bu mücadelede babasına asla saygısızlık yapmamıştır. Kur’an’ın ifadesine göre babasını şu ifadelerle uyarmıştır. “Babacığım! Doğrusu sana Rahman katından bir azabın gelmesinden korkuyorum ki, böylece şeytanın dostu olarak kalırsın” (Meryem, 19/42-45). Fakat babası putlara tapmanın etkisinden katılan bir kalp ile şöyle dedi: “Ey İbrahim! Sen mi benim tanrılarımı beğenmiyorsun? Bundan vazgeçmezsen mutlaka seni taşlarım! Ebediyen benden uzaklaş ve git” (Meryem, 19/46). Babasıyla arasında bu konuşma geçtikten sonra İbrahim babasına kızmadı. Ondan nefret etmedi. Aksine, “Sana selam olsun! Senin için Rabbinden mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı lütfkardır” (Meryem, 16/47) şeklindeki ifadelerle mukabelede bulundu. Bundan sonra İbrahim tevhit mücadelesine milleti ile devam etti. Bu mücadelesinde dikkatimizi çeken en önemli husus Hz. İbrahim’in eğitimde etkili ve verimli olan bir metodu, soru cevap metodunu kullandığını görüyoruz (Eş-Sura, 26/70-82).

İbrahim peygamberin en önemli özelliklerinden biri kendisini Allah’ın varlığı ve birliği inancına kavuşturan, imanını tahkik-i iman derecesine yükselten, sorgulayıcı, gözlemci, akli delillere dayalı bir araştırmacı oluşudur. Zira putların, gök cisimleri olan yıldızın, ayın ve güneşin ilah olamayacaklarının fikrine ve Allah Teâlâ’nın ölüleri nasıl dirilteceğini, dolayısıyla ahiret inancını bu özelliği ile kuvvetlendirmiştir. (Bak. El-En’am, 6/ 76-79, Bakara, 2/260).

İbrahim peygamberin fikirlerini muhatabına ispatlama hususundaki en etkili yöntemi delil göstermesiydi. Babasına ve içinde bulunduğu millete tebliğ vazifesini yaptıktan sonra İbrahim, zamanın Kral’ına (Nemrut) giderek delillerle Allah’ın varlığını ve birliğini ispatlamaya çalıştı (El Bakara, 2/258). Hz. İbrahim tevhit mücadelesinde babası, milleti ve devletin kralı karşısında yalnız kalmıştı. Tevhit mücadelesinden vaz geçiremedikleri İbrahim’den kavmi ve Babil kralı onu yakmak suretiyle kurtulma kararını verdiler (El-Ankebut, 29/24, El-Enbiya,

21/68, Es-Saffat, 37/97). Ancak Allah Teâlâ dost edindiği İbrahim'i "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ol! (Enbiya, 21/69) emri ile ateşe yaktırmadı.

İbrahim peygamberi her ne kadar ateş yakmamış olsa da o bu bölgede kalamazdı. Bölgeyi terk etmeye karar verdi ve "Doğrusu ben, Rabbim uğrunda sizi bırakıp gidiyorum. O beni doğru yola erdirtir" (Es-Saffat, 37/99). Bu ayeti kerimede Hz. İbrahim'in bütün olumsuzluklara karşı ümidini asla yitirmediğini görüyoruz. Ayrılırken yanında kendisine inanan tek bir kişi vardı. Lut Peygamber (El-Ankebut, 29/26).

Ümidini yitirmeyen İbrahim artık bundan sonra gittiği bölgelerde tebliğ görevine ve tevhit mücadelesine devam etti ve kendisine inananlar her geçen gün çoğaldı ve "İbrahim milleti" adını aldı (Bak. Bakara, 2/130, Ali İmran, 3/95, Nisa, 4/125, En'am, 6/161, Nahl, 16/123, 125).

İbrahim peygamber babasından ayrılırken, "Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim" diye söz vermişti. Bu sözünü tutarak "Babamı da bağışla, çünkü o sapıklarındandır" (Eş-Şura, 26/86) şeklinde babasının bağışlanması için dua etti. İbrahim'in Kafir ve müşrik babası için af dilemesi babasına verdiği bir söz yüzünden ve onun çok içli ve yumuşak bir kişiliğe sahip olmasındandır. (Bak. Et-Tövbe, 9/114)

2. İsmail (a.s.)

İsmail (a.s.) Hz. İbrahim'in ikinci hanımı Hacer'den olan oğludur. İbrahim (a.s.) "Rabbim! Bana iyilerden olacak bir çocuk ver!" (Es-Saffat, 37/101) diye dua etmişti. Allah'ı Teâlâ "Biz de ona uysal bir oğul müjdesi verdik" ifadeleriyle ona bir erkek evlat vereceğini müjdelediğini bildirmektedir. İbrahim a.s. da "Hamdolsun Allah'a ki, yaşlı olmama rağmen İsmail ve İshak'ı verdi" (İbrahim, 14/39).

İsmail (a.s.) Kur'an'da, sözüne sadık (Meryem, 19/34), sabırlı (Enbiya, 21/85), seçkin kullardan olduğu, Elyasa, Yunus ve Lut peygamberlerle birlikte zikredilerek alemlere üstün olduğu bildirilmiştir (El-En'am, 6/86).

Kur'an'a göre İsmail'in kıssası, babası İbrahim'in onu ve annesini Beytullah'ın yakınındaki vadiye bırakmasıyla başlıyor. (Bak. İbrahim, 14/37)

İsmail'in konu başlığına en uygun olduğunu düşündüğümüz kıssası, babasının ona, "Ey oğulcuğum! Doğrusu ben uykuda iken seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin?" (Es-Saffat, 37/102) sözleriyle başlayan kurban edilme kıssasıdır. Bir baba tarafından oğlundan istenen Allah adına kurban olmaktı. Yani İsmail'in canıydı. Yüce Allah'a samimiyetle inanan İsmail, "Ey babacığım! Ne ile emredildinse onu yap! Allah dilerse, sabredenlerden olduğumu göreceksin" (Saffat, 32/102). Bu imtihanı baba ile oğul, Allaha olan samimi imanları, sadakatleri ve gösterdikleri ülfet ile birlikte başardılar.

Kur'an-ı Kerim'de İsmail'in babasıyla birlikte geçen diğer bir kıssası Kâbe'nin inşasıdır. İbrahim'le İsmail bir taraftan Kâbe'nin duvarlarını yükseltiyorlar, diğer taraftan "Rabbimiz! İkimizi sana teslim olanlardan kıl. Soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet getir. Bize ibadet yollarını göster. Tövbemizi kabul buyur. Rabbimiz! İçlerinden onlara senin ayetlerini okuyan, kitabı ve hikmeti öğreten, onları her türlü kötülükten temizleyen bir peygamber gönder" (Bakara, 2/127-129) diye dua ediyorlardı. Bu ayetlerde genç İsmail'in, tevhit davasında babasına yardımcı ve destek olduğunu, babasıyla olan ülfetini ve uyumunu Yüce Allah'a tam teslimiyet arzularını görüyoruz.

3. Yusuf (a.s.)

Yusuf peygamber, Kur'an'ın ifadesine göre, tam ihlaslı, ilim ve hikmet sahibi, güzel bir yaratılışa sahip, rüya yorumlamasını bilen, mülk ve saltanata sahip, kıssası en güzel kıssa olarak nitelendirilen bir peygamberdir (Yusuf, 12/3, 21, 22, 24, 32, 56). İsmi taşıyan Yusuf suresi tamamen onun kıssasından ibarettir. Hayatındaki ilk ihaneti kıskançlıklarından dolayı kendisini kuyuya atan kardeşlerinden görmüştür (Yusuf, 12/20). İlk tuzağa ise bir kadın tarafından uğradı. Bu kadın Yusuf'u köle olarak satın alan, evinde onu barındıran ve Yusuf için "Ona güzel bak, belki bize faydası olur ya da onu evlat ediniz" (Yusuf, 12/21) diyen bir kimsenin hanımıydı. Yusuf ilk defa güzel bir kadınla imtihan oluyordu. Kendisi daha çok gençti. "Evinde bulunduğu kadın onu kendine çağırды; kapıları sıkı sıkı kapadı ve gelsene dedi. Yusuf-Günah işlemekten Allah'a sığınırım. Doğrusu kocan benim efendimdir. Bana iyi baktı.

Haksızlık yapanlar şüphesiz başarıya ulaşamazlar, dedi” (Yusuf, 12/23). Yusuf kendisine karşı istekli olan kadının bu çirkin davetini Allah’a sığınmak suretiyle reddetmişti. Kadın arzusuna karşı Yusuf Allaha sığındı. Allah da ondan kötülüğü ve fenalığı böylece engelledi (Yusuf, 12/24). Yusuf Allah’ha sığınmasaydı belki o da kadını arzulayacaktı. Evin hanımı Yusuf’a sahip olmaktan asla vaz geçmemişti. “Emrimi yerine getirmezse yemin olsun ki hapse tıklılacak ve sürünenlerden olacak, dedi. Yusuf; Rabbim, zindan bunların istediklerinden daha iyidir. Eğer tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan onlara gönül verir ve cahillerden olurum. Rabbi onun duasını kabul etti ve kadınların tuzağına engel oldu. Çünkü Allah iştir ve bilir”(Yusuf, 12/30-34). Kötülüklerden Allah’a sığınarak ve dua ile kurtulmuştu. Ancak Yusuf’un imtihanı bu sefer de zindanda devam etti. Çünkü kadının ailesi, delilleri Yusuf’un lehinde gördüğü halde şehirde çıkan dedikodular üzerine Yusuf’un bir müddet zindandan kalmasını uygun görmüşlerdi (Yusuf, 12/35).

Yusuf zindanda, bir taraftan kendisine verilen ilimle, zindandakilerin rüyalarını yorumluyor, diğer taraftan tevhit mücadelesi için üzerine düşeni yapıyor, zindan arkadaşlarını tek tanı inancına ve gerçek dine davet ediyordu (Yusuf, 12/37-40). Yusuf’un bir anlık gafletle söylediği bir söz onun birkaç sene daha zindanda kalmasına vesile olmuştu. O, rüyalarını yorumladığı ve zindandan çıkarak idamdan kurtulacaklarını umduğu zindan arkadaşına, “Efendinin yanında beni an! dedi. Ancak şeytan efendisine onu hatırlatmayı unutturdu ve Yusuf bu yüzden birkaç sene daha zindanda kaldı” (Yusuf, 12/41-42). Yusuf’un arkadaşından yardım istemesi, bize Fatıha suresindeki “Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz” ayetini hatırlatmaktadır.

Gönlünü ve ümidini Yüce Allah’a bağlayanlar için her karanlığın bir aydınlığı mutlaka geç de olsa oluyor. Nihayet Yusuf, kralın gördüğü rüyayı makul bir şekilde yorumladığı için, ilahi bir lütufla uğradığı iftiradan aklanarak zindandan çıktı. Aslında Yusuf’un gayesi, nefisini temize çıkararak zindandan kurtulmak değil, kendisini evinde barındıran vezire, gıyabında ihanet etmediğini ve hainlerin tuzaklarını Allah’ın başarıya erdirmediğini göstermekti (Yusuf, 12/ 52-53). Yusuf kendinden emin, öz güveni yüksek olan bir şahsiyetti. Kral kendisini, yanına, saraya aldığı anda Yusuf: “Beni memleketin hazinelerine memur et, çünkü ben korumasını ve yönetmesini bilirim, dedi” (Yusuf, 12/55). Böylece Yusuf’a istediği verildi. Doğruluğunun, iffetli oluşunun mükafatını görmüştü. Peygamberliği ile birlikte devlette yüksek bir makama kavuşmuştu (Yusuf, 12/56-57).

Yusuf peygamber, kendine yapılan bütün kötülüklerine rağmen kardeşlerini affediyor ve sitem dahi etmiyor. Yusuf Mısırda vezir olduktan sonra çevre ülkelerde de kıtlıklar baş gösterince Yusuf’un kardeşleri de Mısır’a, Yusuf’un vezir olduğu saraya kadar buğday almak üzere geldiler. İlk gelmelerinde kardeşlerini tanımalarına rağmen Yusuf, kendisini tanıtmadan onlara iyi davranıyor, ikramda bulunuyor, ihtiyaçları olan buğdayı, hatta ödedikleri ücretlerini de çuvallarına koyarak geri iade ediyor. Üçüncü gelişlerinde, biz çoluk çocuk darlığa düştük, az mal ile geldik. Bize ikramda bulun dediklerinde, sadece: “Siz Yusuf ve kardeşine bilmeden neler yaptığının farkında mısınız?” diyor, kardeşleri de: “Yoksa sen Yusuf musun?” dediler. “Ben Yusuf’um, bu da kardeşim” diyerek kendisini tanıttı. İşte o anda Yusuf, insanlığa, gençlere, kardeşlere örnek bir davranış sergileyerek, “bugün azarlanacak değilsiniz, Allah sizi bağışlar, o merhametlilerin merhametlisidir” diyerek onları Allah’ın yüce merhametine havale etti.

4. Musa (a.s.) ve Şuayib’ (a.s.) in Kızları

Musa (a.s.), doğumundan itibaren hayatının hemen her döneminden Kur’an’da kesitler olan ve kendisinden en çok zikri geçen peygamberlerden biri de Musa’ (a.s.) dir. Bu bölümde onun gençliğinin geçtiği ve özelliklere gençlerin örnek alabileceği, peygamberliğinden önceki kıssası ele alınacaktır. Musa a.s. Kur’an’da “Fir’avn” olarak ismi geçen ve İsrailoğulları’nın kralının döneminde dünyaya gelmiştir. Kur’an’ın ifadesine göre Fir’avn, halkını firkalara bölen, kendi halkının erkek çocuklarını boğazlayarak hayatlarına son veren, bozguncu, büyüklük taslayan, yoldan çıkmış, zalim biriydi (El-Kasas, 28/4,32, 38, Yunus, 10/75). Allah Teâlâ Musa’yı Fir’av’nın adamları tarafından kurtardı (Bakara, 2/49, A’raf, 7/175), annesine de onu emzirmesini ve öldürülmesinden korktuğunda da suya bırakması konusunda yol gösterdi ve

korkup üzülmemesini bildirdi (El-Kasas, 28/7). Hatta, kendisine döndüreceğini ve peygamber yapacağını (Kasas, 28/7) da bildirerek annesinin endişelerini giderdi. Daha sonra yüce Allah Fir'avn'ın sarayında, öz annesinin sütüyle Musa'nın büyümesini ve Fir'avn'ın hanımı tarafından yetişmesini takdir etti (El-Kasas, 28/13, Taha, 20/40).

Delikanlılık çağında kendisine ilim ve hikmet verilen Musa (Taha, 20/14), bir gün şehre indiği sırada, bir Mısırlının İsrailoğulları'ndan birini döğdüğünü gördü. Ona yardım edeyim derken, Mısırlıyı iterek ölümüne sebep oldu (Çakan ve Solmaz, 149) Bu olayın şeytanın işi olduğunu anlayarak pişman oldu ve Allah'tan af diledi. Bir daha suçlulara yardım etmeyeceğine de söz verdi (El-Kasas, 28/5, 16,18). Gençlerin Hz. Musa'nın bu örnek davranışından alacağı ders, hatadan dönmek, pişman olmak ve aynı hatayı tekrarlamamaya kesin karar vermek diyebiliriz.

Musa (a.s.) yukarıda zikredilen olaydan sonra, kendisini uyaran dostunun tavsiyesi üzerine tedbirini alarak şehri terk ediyor, ancak nereye, nasıl gideceğini bilmediği için “Umarım Rabbim beni doğru yola iletir” sözleriyle Allah'tan yardım diliyor, O'na güveniyor ve yöneliyordu. Ümidini Allah'a bağlayarak Mısırdan ayrılan Musa (a.s.) İbrahim (a.s.) soyundan olan insanların yaşadığı Medyen ülkesine doğru yola çıkıyor (Çakan ve Solmaz, 151). Bu davranışıyla Musa (a.s.) gerçek bir tevekkül örneğini sergiliyor. Medyen topraklarına ulaştığında, suyun kenarında koyunlarını sulayan insan topluluğu arasında, gerilerde bekleyen iki genç kadın gördü. Bu iki kadın çok yaşlı olan babalarına evin geçiminde yardım eden, babalarına ait koyunları güden genç kızlar idi. Diğer çobanlar erkek olduğu için koyunlarını en sonra suluyorlardı. Musa (a.s.) hiçbir beklentisi olmaksızın onların koyunlarını suladı, bir gölgeye çekildi. Genç kızlar da koyunlarını alıp gitti.

Musa (a.s.) Medyen'e ulaştığında evi yoktu. Vazifesi yoktu. Eşi yoktu. İyilik yaptı ve gölgede dinlendi ve: “Rabbim, doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım” diyerek halini sadece Yüce Allah'a arz etti. Musa (a.s.) gölgede dinlenmekte iken çok geçmeden, “o iki kadından biri utana utana yürüyerek ona geldi; ‘babam, sana sulama ücretini ödemek için seni çağırıyor’ dedi”. Bu davet üzerine genç kızla birlikte giden Musa (a.s.) Allah'a olan güveni, doğruluğu, dürüstlüğü ve işini sağlam yapması vesilesiyle bir işe, aşa ve eşe kavuştu (El-Kasas, 28/ 23-26).

Hatasını anlamak, pişman olmak, tövbe etmek, istişare, işini sağlam yapmak, tedbir, tevekkül, doğruluk ve dürüstlük, sadece Allah'a güvenmek, ihtiyaçlarını O'na arz etmek ve O'ndan yardım dilemek. Bu kıssada günümüz gençlerinin Musa'dan örnek alabileceği en önemli hususlar bunlar olsa gerek.

Peygamberler tarihi kitaplarında ve ayette zikredilen çok yaşlı babanın Şuayip peygamber, koyun güden kadınların da Şuayip (a.s.) in kızları olduğu belirtilmektedir (Çakan, Solmaz,152-153.). Bu kıssada Yüce Allah peygamber kızları vasıtasıyla, dünya hayatının şartları neyi gerektiriyorsa meşru zeminle içinde bulunduğu toplumun inanç, ahlak ve değerlerine riayet etmek şartıyla kadınların da ev ekonomisine katkı sağlamak ve özellikle evin geçimini sağlamak için çalışabilecekleri konusunda günümüz genç kızlarına, anne ve babalarına yol gösteriyor.

5. Ashab-ı Kehf

Bir mağarada yıllarca uyuduktan sonra tekrar uyandıkları Kur'an-ı Kerim'de haber verilen arkadaş grubuna verilen isimdir (Eröz, Ashab-ı Kehf mad.). Kur'an'da “Onlar birtakım gençlerdi” şeklinde ifade edilen Ashab-ı Kehf kıssasını, Kur'an'ı Kerimin 18. Suresinin 9-26'ncı ayetleri çerçevesinde teferruattan kaçınmak suretiyle incelemeye çalışacağız. Bu ayetlerin bildirildiğine göre, putperest bir toplum içinde tevhit inancına sahip birkaç genç, inançlarını açıkça dile getirerek putperestliğe karşı çıkmışlar, içinde yaşadıkları toplum ve yetkililer tarafından muhtemelen zorla dinlerini değiştirmekten veya ölümden kurtulmak için bir mağaraya sığınmışlardır. Aslında bu gençlerin mağaraya sığınmaları, içinde yaşadıkları toplumun sosyal baskısı neticesinde gerçekleşmiştir diyebiliriz. Gençler, fiziki mekân olarak seçtikleri mağaraya sığındıklarında; “Ey Rabb'imiz! Bize tarafımızdan rahmet ver ve bize durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla!”(Kehf, 18/10) diyerek kurtuluş yolunu ve hidayeti Yüce Allah'tan istemişlerdi. Müslüman genci de hidayet ve rahmeti sadece Allah'tan istemelidir. Bu ayetten çıkarabileceğimiz bir başka ders, insan şirkin, fitnenin galip geldiği zamanda içinde yaşadığı toplumdan dinini ve inancını kurtarmak için kaçabilir. Zira Hz.

Muhammed (a.s) da tebliğ vazifesini daha rahat yapabilmek için Mekke'li müşriklerden kaçarak Medine'ye hicret etmişti.

Rahmet ve kurtuluş yolu isteyen gençlerin duasını kabul eden Yüce Allah, “Biz de bunun üzerine onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk” ifadeleriyle, onların kulaklarını, toplumun bozulması ve inanç bakımından sapıklarıyla alakalı haberlere karşı kapadı. (Bayraklı, İstanbul, 2007, 11/447)

Kur'an'daki diğer kıssalarda olduğu gibi bu kıssadan da inananların alacağı birtakım dersler olmalı ki, Yüce Allah: **“Biz Sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini artırdık”** (Kehf, 18/13) buyurarak söz konusu gençlerin kıssasına dikkatimizi çekerek, bunun örnek alınması gereken gerçek bir olgu olduğuna işaret ediyor. “Biz de onların hidayetini artırdık” ifadesiyle, gençlerin davalarına inanmış olmalarının, hidayetlerinin artmasına vesile olduğunu anlıyoruz. Demek ki gençler inançlarında samimi olur, yolları doğru olursa, Allah Teala onları başarıya ulaştırmakta ve mertebelerini yükseltmektedir. Onun için genelde eğitimciler, özelde din eğitimcileri, eğitim çağındaki gençlerin eğitimine önem vermelidir. Gençler de Ashab-ı Kehf gibi, rahmeti ve hidayeti Allah'tan istemelidir. Şayet hidayet ve rahmet Allahtan istenirse Allah kulunun rahmetini ve hidayetini artırmaktadır.

Yüce Allah'ın **“Onların kalplerini metin kıldık” dediği o yiğitler ayağa kalkarak dediler ki: ‘Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O’ndan başkasına ilâh demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz’** (El-Kehf, 18/14) ifadeleriyle tevhit inancıyla alakalı davalarındaki kesin kararlılıklarını ortaya koyan gençler, “O’ndan başkasına ilâh demeyiz” ifadeleriyle, Allah'tan başka ilahların, tevhit inancı dışındaki inançların saçma olduğunu, günümüz gençlerine öğretmektedirler. Kehf suresinin onuncu ayetinde gençlerin Allahtan rahmet ve içinde buldukları durumdan kurtuluş yolu hazırlaması için dua ettiklerini görüyoruz. Yüce Allah kendisinden hidayet ve rahmet isteyenin duasını kabul ederek onu hidayete erdiliyor. Artık o da doğru yolda yürüyor. Ancak hidayeti istemeyeni de şaşırtıyor. Yolunu şaşırmış olan ise, kendisine yol gösterecek yakın bir dost bulamıyor (El-Kehf, 18/17).

Kıssanın bundan sonraki bölümü gençlerin sığındığı mağaranın konumunu, oradaki yerleşimini ve orada geçirdikleri durumları, akıbetlerini ve gençlerin sayısı hakkında insanların kafalarını yorduklarını ele almakta olup, peygamberimize hitaben; “de ki: ‘Onların sayısını en iyi Rabbim bilir’”. (El-Kasas, 18/22) ifadeleriyle Yüce Allah, bu ve benzeri kıssalarda geçen tarihi olgularda kişi ismi, adedi v.b. gibi teferruatlardan ziyade kıssadan alınması gereken asıl mesajı dikkatimizi çekiyor. Bundan dolayı, biz de kıssa ile alakalı bu kadar bilgi ile yetiniyoruz.

SONUÇ

Genelde insanlar için, (El-Bakara, 2/185) özelde inananlar için bir rehber olan (El-Bakara, 2/2) Kur'an'ı Kerimde Yüce Allah, Hz. Adem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar bazı peygamberlerin ve şahsiyetlerin kıssalarını değişik surelere ilahi bir üslupla serpiştirmiştir. Bu kıssalardan bazılarında geçen şahsiyetler ve onların davranışları hemen her dönemin gençlerine örnek olabilecek özellikle sunulmuştur. “Kur'an'ı Kerimde zikredilen genç şahsiyetler” başlığını taşıyan çalışmamızda, bir milletin veya bir ümmetin istikbali olan gençlerin, söz konusu kıssalarda geçen genç şahsiyetlerin tespit edebildiğimiz örnek davranışlarını kısaca şu şekilde özetleyebiliriz.

Genç bir evlat olan İbrahim (a.s.) puta tapan, müşrik babasına karşı duyarsız kalmamış, uygun bir üslup ile onu uyarmıştır. Babası uyarıya uymayınca saygıda kusur etmeksizin ondan uzak kalmak suretiyle tepkisini göstermiştir. İçinde yaşadığı toplumu, gittikleri yolun, putlara tapmanın yanlış olduğunu eğitimde önemli bir yeri olan soru-cevap ve delil gösterme yöntemiyle ikna etmeye çalışmıştır. İbrahim'(a.s.)in sorgulayıcı, gözlemci oluşu ve akli delillere sarılması onun imanını tahkiki iman derecesine yükseltmiştir. Tevhit mücadelesinde en yakını, içinde yaşadığı toplumu ve devletin en üst makamı karşısında yalnız kalmasına rağmen tevhit davasından asla vaz geçmemiştir.

Tevhit davasında babasına destek olan ve babasıyla uyum içerisinde olan İsmail (a.s.), ilahi buyruğa kayıtsız şartsız teslim olarak en güzel örneği günümüz gençlerine göstermiştir.

Yusuf (a.s.) çok genç olmasına rağmen nefsi ve güzel bir kadınla olan imtihanında, Allah'a sığınmak suretiyle, dua ile başarılı olmuştur. Bir kuldan yardım ümit etmek gibi, bir anlık gafleti sebebiyle uzun süre zindanda kalmış, ancak sabrı ve kendisine olan öz güveni vesilesiyle devletin en üst makamında bir göreve getirilmiştir. Kendisine en büyük ihaneti ve kötülüğü yapan kardeşlerini bağışlamak suretiyle, çok basit sebeplerden ötürü kardeşlerini affetmeyen tüm kardeşlere örnek olmuştur.

Genç yaşında bir kişinin ölümüne sebebiyet vererek hata yapan Musa (a.s.) hatadan dönmek, hatasından dolayı pişman olmak ve aynı hatayı tekrarlamamaya kesin karar vermek suretiyle gençlere örnek olmuştur. Güvendiği dostunun tavsiyesine uymak suretiyle isabetli karar vermiş, gençliğine, güç ve kuvvetine değil sadece Allah'a güvenerek, ona yönelmiş, O'ndan yardım istemiş ve O'na dua etmiştir. Yardıma muhtaç olan genç kızlara karşılıksız yardım etmesi, Yüce Allah'a olan tevekkülü, doğruluğu, dürüstlüğü, işini sağlam yapması ve sabrı vesilesiyle iffet sahibi bir eşe, rızkını temin edebileceği bir işe ve dünya malına sahip olmuştur.

Hz. Musa'nın kıssasında, Şuayip (a.s.) in kızlarının geçtiği kısmında, kadınların içinde yaşadığı toplumun, iman, ahlak ve örflerine, değer yargılarına riayet etmeleri şartıyla ailenin geçimi için dışarıda çalışabilecekleri ve sosyal hayatta rol alabileceklerine, eş seçiminde dürüstlüğü, işçi seçiminde liyakatin önemine işaret edildiğini söyleyebiliriz.

Ashab-ı Kehf kıssasında, inanç ve ibadet özgürlüğünün olmadığı, fitne, fesat ve şirkin galip geldiği toplumlarda, inançlarını yaşayabilmek, dinini ve inancını kurtarmak için gerekirse uygun bir yere kaçılacağı, yani hicret edilebileceğine işaret edilmiştir. Ancak her hâlükârda hidayet ve rahmetin sadece Allah'tan isteneceğine, Allah'ın da hidayet isteyenini hidayetini artırdığına vurgu yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Bayraklı, Bayraktar. Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri. İstanbul. 2007.
- Çakan, İsmail Lütfü. Solmaz, N., Mehmet. Kur'an'ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi. İstanbul: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş. 2008.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. İslam'a Giriş Temel Esaslar. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları:706, İlmi Eserler Serisi:120. İstanbul, 2008.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/590/ Kaynak Eserler/32. Ankara. 2007.
- Ebu Gudde, Abdul Fettah, er-Resul el-muallim. Darü'l-beşairi'l-islamiyye. Beyrut. 1997.
- Eröz, TDV, İslam Ansiklopedisi. Ashab-ı Kehf Mad. <http://www.islamansiklopedisi.info/>
- İbn-i Kesir. Tefsir-ul Kur'anil Azim, Dar-ul Marife.Lübnan.1973.
- Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Eser kitapevi. İstanbul. 1971.
- Nesefi. Tefsir-un Nesefi. Lübnan. 1989.
- Razi, Tefsir-i Kebir, <http://www.altafisir.com/Tafasir.asp?15.10.2018>.

MUŞ İLİNDEKİ KADINLARIN İŞ YAŞAMINA ERİŞİMİ***Doç. Dr. Murat AKTAŞ**

Muş Alparslan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Süreyya ECE

Şırnak Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Arş. Gör. Sıddıka ÖZTEKİN

Muş Alparslan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Bu çalışma, Muş ilinde kadınların iş yaşamına erişimi bakımından Türkiye ortalamasının gerisinde kalmasının nedenlerinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Çalışmada aynı zamanda kadınların iş yaşamına erişimi konusundaki engelleri tespit edilerek analiz edilmiştir. Bu amaçla araştırmanın evreni Muş'ta çalışmayan kadınlar, girişimci kadınlar ve bir kurumda çalışan kadınlar ile erkeklerden oluşan gruplar üzerine kurulmuştur. Araştırmanın örneklemini Muş merkez ve ilçelerinde bulunan 30 girişimci kadın, 30 çalışan kadın, 30 çalışmayan kadın ve 30 çalışan erkek oluşturmuştur. Araştırmada nicel araştırma tekniği olan anket ve nitel araştırma tekniği olan görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, her üç gruptaki kadınların girişimci kişilik özelliklerine sahip oldukları belirlenmiştir. Kadınların iş yaşamına daha etkin katılabilmeleri ve daha verimli olabilmeleri için öncelikle çevrelerindeki erkeklerden destek bekledikleri tespit edilmiştir. Kadınların iş yaşamına daha kolay ve etkin bir şekilde katılabilmeleri için bazı önlemler alınması gerektiği ve kadınların kredi ve eğitim gibi konulara daha kolay erişmesi sağlanarak kadınların iş yaşamında daha etkin olabileceği bilgilerine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muş, Toplumsal Cinsiyet, Bölgesel Kalkınma, Kadın ve Girişimcilik.

THE ACCESS OF WOMEN IN MUS PROVINCE TO THE BUSINESS LIFE**Abstract**

In this study it is aimed to research the reasons of Mus province is below the average of Turkey in terms of women's access to business life. The study also identified and analyzed the barriers to women's access to work life. For this purpose, the universe of this research is established on unemployed women, entrepreneur women, and women and men who are employed at the institutions in Mus. The sample of the research consists of 30 entrepreneur women, 30 employed women, 30 unemployed women and 30 employed men in the central Mus and districts. In the research, the survey is used as a quantitative research technique and interview method is used as a qualitative research technique. As a result of the research, it was determined that women in all three groups had entrepreneurial personality characteristics. It is also found that some measures need to be taken to enable women to participate more easily and effectively in business life and women will be more effective in business life by providing them easier Access to facilities such as credit and education.

Keywords: Mus, Gender, Regional Development, Women and Entrepreneurship.

Giriş

Kadınlar sırf kadın olmalarından dolayı toplum içerisinde çeşitli sorunlar yaşamakta olup, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan toplum dışına itilmektedirler. Dolayısıyla toplumun bu

* Bu çalışmadaki bilgiler, Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) kapsamında hazırlanan "Bölgesel Kalkınmada Kadının Rolü: Muş İlindeki Kadınların İş Yaşamına Erişimi" başlıklı projeden alınmıştır.

anlamda kadınları kabullenici olmadığı bilinmektedir. Bu durum genel olarak toplumun yaklaşık olarak yarısını oluşturan kadınların büyük bir kısmının üretim sürecinin dışında kalmasına neden olmaktadır. Bu yüzden kadınların yaşadıkları sorunların belirlenmesi ve bu sorunların çözülmesi toplumların gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye de kadının gücünden ve kabiliyetinden en az yararlanan ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'deki iller arasında ise Muş ili kadın emeğinin iş ve üretim dünyasına en az yansıdığı il olarak istatistiklerde yer almaktadır. Yasalar önünde kadın ve erkek eşit olmasına rağmen, hala bazı bölgelerde hukuka aykırı bir şekilde kadınlar erkek akrabaları tarafından mirastan yoksun bırakılmakta, iş yaşamında erkeklere göre çok geri planda kalmakta veya bırakılmaktadır.

Ayrıca Türkiye'de de TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) Bölgesi'nde en fazla göçün yaşandığı Muş İli aynı zamanda kadın emeği ve gücünün iş ve üretim dünyasına en az yansıdığı il olarak istatistiklerde dikkat çekmektedir. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) 2015 yılına ait verileri kullanılarak oluşturulan 2016 raporunda; kadın iş gücünün en az olduğu ilin Muş olduğu belirtilmektedir. 2012 yılına ait verileri kullanarak oluşturulan bir önceki raporda da, kadın gücünün en az olduğu 10 il Ağrı, Bitlis, Muş, Kars, Siirt, Şanlıurfa, Kilis, Şırnak, Hatay, Van ve Gaziantep'ti (TEPAV, 2015).

Bu durum Muş'taki cinsiyet eşitsizliği ile kalkınma ve ekonomik bakımdan Türkiye ortalamasının çok gerisinde kalmasının nedenlerinin araştırılmasını son derece önemli kılmaktadır. Özellikle de kadınların iş yaşamına erişimi ve bu alandaki engellerin tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır. Kadınların iktisadi faaliyetler ve üretimde daha fazla yer almasının Türkiye'nin kalkınma potansiyelinin artırılmasına yol açacağını belirten Tekin (2018) kadın girişimciliğinin geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Muş'un Türkiye'de kadın emeği ve gücünün iş ve üretim dünyasına en az yansıyan il olması nasıl analiz edilebilir? Bu sorunun cevabının verilebilmesi için Muş'taki kadınların iş ve çalışma hayatına ilgisinin tespit edilmesi gerekmektedir. Ayrıca kadınların ilgisinin yanı sıra kadınlardan bağımsız erkeklerin kadınların iş yaşamına erişimi ile ilgili erkeklerin olumlu veya olumsuz kanaat ve davranışlarının da tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Girişimcik ve Kadın

Kadınların çalışma yaşamı ve genel olarak toplumsal yaşamda toplumsal cinsiyet veya ayrımcılık temelli çeşitli engellerle karşılaşmakta olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak iş hayatına katılmak ve ekonomik olarak bağımsız olmak aynı zamanda toplumsal yaşamın diğer alanlarında da varlık gösterebilmenin temel koşullarından biri olarak değerlendirilmektedir (Çakır, 2008). Özellikle gelişmiş ülkelerde kadınlar ülke ekonomilerinin büyümesinde istihdam ve gelişmeye önemli katkılarda bulunmaktadır. Kadınlara ait işletmeler, dünyadaki en hızlı büyüyen girişimci gruplardan biri olarak dikkat çekmektedir. Özellikle de az gelişmiş ülkelerde kadınların ekonomiye katılmaları için teşvik edilmeleri ya da motive edilmeleri büyük önem taşımaktadır (Brush vd, 2012). Bu yüzden kadın girişimcilerin kişilik özelliklerinin bilinmesi de önem taşımaktadır.

1980'li yıllara kadar daha çok erkek uğraşısı olarak görülen girişimcilik son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde kadınların çabaları sonucu cinsiyetçi ön kabulü aşarak toplumsallaşmaya başlamıştır. Artık günümüzde sosyal, kültürel, teknolojik ve endüstriyel değişimler ve gelişmeler daha çok sayıda kadının iş yaşamına katılmasını beraberinde getirmiştir. (Güney, 2015; Tekin, 2018). Bu durum aynı zamanda kadın girişimcilerle ilgili çalışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bazı kişilik özelliklerinin bireyi girişimci olmaya yönelttiğine dair çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu kişilik özellikler bu nedenle girişimci kişilik özellikleri olarak kabul edilmektedir. Girişimci kişilik özelliklerine ilişkin çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda ön plana çıkan girişimci kişilik özellikleri başarı, bağlanma, baskınlık, özerklik ve belirsizlik toleransıdır. Başarına güdüsüne sahip bireylerin içerisinde buldukları durumdan memnun olmadıkları ve bu durumu değiştirmeye çalıştıkları ileri sürülmektedir (Bozkurt, 2018). İngiltere'de yapılan bir araştırmada girişimcilerin, girişimci olmayanlara göre başarı ortalamasının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Begley ve Boyd, 1987). Kuzey İrlanda'da kadın ve erkek girişimciler ile yapılan

bir araştırmada kadın ve erkek girişimcileri güdüleyen faktörlerden birinin başarıma güdüsü olduğu ortaya çıkmıştır (Cromie, 1987). Benzer şekilde Bennet ve Dann (2000) tarafından yapılan araştırmada da başarıma ihtiyacının kadın girişimcileri güdüleyen faktörlerden biri olduğu tespit edilmiştir (Bennett ve Dann, 2000). Ülkemizde yapılan bir araştırmada da kadın girişimciler, başarıma güdüsünün onları motive eden bir faktör olduğunu ifade etmiştir (Yağcı ve Bener, 2005).

Girişimci kişilik özelliklerinden başkalarıyla birlikte iş yapabilmeyi ifade eden bağlanma özelliği bazı çalışmalarda girişimci kişilerde bağlanma özelliğinin yüksek (Baum vd., 1993; Wainer ve Rubin, 1967); bazı çalışmalarda ise girişimcilerde bağlanma düzeyinin düşük (Apospori vd., 2005; Roberts, 1989) olduğu tespit edilmiştir.

Bir diğer girişimci kişilik özelliği olan özerklik, bireyin kendi hedeflerini belirleme ve kontrol edebilmesini ifade eder (Döm, 2012). Baum ve arkadaşları (1993) tarafından yapılan araştırmada girişimcilerin özerklik ihtiyacının yöneticilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Farklı ülkelerde yapılan araştırmalarda kadın girişimcilerin yüksek düzeyde özerklik güdüsüne sahip oldukları belirlenmiştir (Cromie, 1987; Neider, 1987; Sarri ve Trihopoulou, 2005).

Kısaca başkalarını kontrol etme ve yönlendirme (Murray, 2008) olarak tanımlanabilen baskınlık özelliği bireyi girişimci olmaya yönelten bir diğer özelliktir. Singapur ve Amerika'da yapılan çalışmalarda girişimci kadınların baskınlık ortalamasının yüksek olduğu belirlenmiştir (Lee, 1997; Neider, 1987).

Son olarak belirsizlik toleransı bireyin, belirsiz bir durumu nasıl algıladığı ve bu durumlara nasıl tepki verdiğini ifade eder (Dugas, Schwartz ve Francis, 2004). Farklı yazarlar girişimcilerin belirsizlik toleransının yüksek olduğunu ileri sürmüştür (Sexton ve Bowman, 1985; Teoh ve Foo, 1997).

Alan Araştırması

Girişte belirttiği gibi Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) 2015 yılına ait verileri kullanılarak oluşturulan 2016 raporuna göre; kadın iş gücünün en az olduğu il Muş'tur. Genel olarak Türkiye'deki 81 ilin cinsiyet eşitsizliği endeksleri ile illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyi sıraları arasında korelasyon olduğu görülmektedir. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) verilerinin de işaret ettiği gibi kentleşme oranı %35 ile Türkiye ortalamasının (%76) yarısının bile altında kalan Muş'un toplam bağımlılık oranı (%79,7) olarak ülke ortalamasının (%48,9) oldukça üstünde kalmaktadır. Bu oran TRB2 Bölgesi'nin (%77,1) en yüksek oranıdır. Genç nüfusun ülke ortalamasının yaklaşık iki katı kadar olmasına rağmen, Muş endeks sıralamasında 81 il içinde 81'inci sırada yer almaktadır. Yaşanabilir iller sıralamasında da 81 il içinde 81'inci sırada bulunan Muş ili, 81 il arasında eğitim sektörü, imalat sanayi sektörü ve sağlık sektörü sıralamasında 76'ıncı ve 78'inci sıralarda kalmaktadır. Yine DAKA'nın verilerine göre; TRB2 Bölgesi'nde "yaşanan işsizlik 2004-2010 yılları arasında cinsiyete göre istihdam ve işsizlik oranları incelendiğinde; bölgede erkek istihdam oranının ve işsizlik oranının kadın istihdam oranından ve işsizlik oranından çok yüksek olduğu gözlenmektedir. Muş ilinde 2008'de %35,3 olan istihdam oranı, 2009 yılında %34,7'ye düşmüştür." (<http://daka.org.tr>). Bu rakamlar da Türkiye ortalamasının çok üstündedir. Ayrıca Muş'ta kadın erkek arasındaki istihdam oranındaki uçurum da devam etmektedir.

Bu yüzden Muş özelinde kadınların iş piyasasının dışında kalmasının nedenleri ve verilerinin de analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmada Muş ilinde yaşayan kadınların çalışma yaşamına katılımı araştırılmıştır. Özellikle doğu ve güneydoğuda bir ilde çalışma yaşamına katılım kararı bir kadın için pek kolay olmamaktadır. Dolayısıyla herhangi bir kurumda çalışan kadınların da çalışmaya hayatına katılmalarının girişimsel bir eylem olduğu kabul edilebilir. Bu nedenle çalışmayan kadınların, çalışma hayatına katılmama nedeni girişimci kişilik özellikleri açısından incelenmiştir. Araştırmada çalışmayan kadınlar, girişimci kadınlar ve bir kurumda çalışan kadınlar girişimci kişilik özellikleri açısından karşılaştırılarak çalışmayan kadınların girişimci kişilik özellikleri bakımından çalışan kadınlardan farklılaşp farklılaşmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Kadınların çalışma hayatına katılım katılmamasında

erkeklerin bir etkisinin olup olmadığı da incelenmiştir. Bu amaçla, bölgede çalışan erkeklerin kadının çalışmasına yönelik tutumu da ele alınmıştır.

Yöntem Ölçek ve Örneklem

Araştırmada nicel bir araştırma tekniği olan anket ve nitel bir araştırma tekniği olan görüşme yöntemi kullanılmıştır. Girişimci kadınlar, çalışan kadınlar ve ev kadınlarının girişimci kişilik özelliklerini belirlemek için Özer ve arkadaşları (Özer vd., 2007) tarafından geliştirilen ölçek ile Carleton ve arkadaşları (Carleton vd., 2007) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Özer ve arkadaşlarının ölçeği başarı, bağlanma, özerklik ve baskınlık olmak üzere 4 kişilik özelliğini ölçmekte olup, her bir boyutta beş ifade yer almaktadır. Carleton ve arkadaşlarının ölçeği ise belirsizlik toleransını ölçen 12 ifadeli bir ölçektir. Her iki ölçekteki ifadelere için katılımcılara ‘Tamamen Katılmıyorum’, ‘Katılmıyorum’, ‘Kısmen Katılıyorum’, ‘Katılıyorum’ ve ‘Tamamen Katılıyorum’ şeklinde cevap seçenekleri sunulmuş olup, ‘Tamamen Katılmıyorum’ cevabı için 1, ‘Katılmıyorum’ cevabı için 2, ‘Kısmen Katılıyorum’ cevabı için 3, ‘Katılıyorum’ cevabı için 4 ve ‘Tamamen Katılıyorum’ cevabı için 5 puan verilmiştir. Puanların yüksek olması, söz konusu özelliğe yüksek düzeyde sahip olduğunu ifade etmektedir. Girişimci kişilik özellikleri dışında anket formlarında demografik bilgiler, (varsa) kız çocuğunun çalışma yaşamına katılımına ilişkin görüşü ve birikim yapabilme durumuna dair sorularda yer almıştır. Girişimci kadınlar için hazırlanan anket formunda “Eşinizin çalışmanıza ilişkin görüşü”, “Çalıştığınız için nasıl hissediyorsunuz?” ve “Kadrolu bir işte çalışmak ister miydiniz?” tarzında sorular sorularak görüşme notları alınmıştır.

Çalışan kadınlar için hazırlanan anket formunda “Eşinizin çalışmanıza ilişkin görüşü”, “Çalıştığınız için nasıl hissediyorsunuz?” ve “Kadrolu bir işte çalışmak yerine kendi işinizi kurmak ister miydiniz?” tarzında sorular sorularak görüşme notları alınmıştır.

Ev kadınları için hazırlanan anket formunda “Kadrolu bir işte çalışmak ister miydiniz?” ve “Kadrolu bir işte çalışmak yerine kendi işinizi kurmak ister miydiniz?” tarzında sorular sorularak görüşme notları alınmıştır.

Erkeklerin kadınların çalışmasına yönelik tutumlarını tespit edebilmek için Kuzgun ve Sevim (2004) tarafından geliştirilen 15 ifadeli bir ölçek kullanılmıştır. Ölçekteki ifadeler için katılımcılara ‘Tamamen Katılıyorum’, ‘Katılıyorum’, ‘Kısmen Katılıyorum’, ‘Katılmıyorum’ ve ‘Tamamen Katılmıyorum’ şeklinde cevap seçenekleri sunulmuş olup, ‘Tamamen Katılıyorum’ cevabı için 1, ‘Katılıyorum’ cevabı için 2, ‘Kısmen Katılıyorum’ cevabı için 3, ‘Katılmıyorum’ cevabı için 4 ve ‘Tamamen Katılmıyorum’ cevabı için 5 puan verilmiştir. Puanların yüksek olması, kadınların çalışmasına yönelik olumlu bir tutum olduğunu göstermektedir. Anket formunda ayrıca demografik bilgiler, eşin çalışma durumuna yönelik sorular yer almakta olup, katılımcılarla yapılan görüşmeden kız çocuğunun çalışma yaşamına katılımına ilişkin görüşüne ilişkin notlar da alınmıştır.

Öncelikle bölgede girişimcilik faaliyetlerinde bulunan 30 girişimci kadına ulaşılmıştır. Sayıların eşit olması için 30 çalışan kadın ve 30 ev kadını ile görüşme yapılmıştır. Benzer şekilde 30 çalışan erkekle anket yapılmıştır.

Kadınların girişimci kişilik özellikleri açısından birbirlerinden farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek için Diskriminant Analizi yapılmıştır. Erkeklerin kadınların çalışmasına yönelik olumlu bir tutum ortalaması alınarak demografik faktörlerin tutum üzerinde etkisi incelenmiştir. Son olarak kadın ve erkek katılımcılardan elde edilen görüşme notları analiz edilerek kadınların çalışma yaşamına katılımını etkileyen faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan kadın katılımcıların yaş ortalaması 37 olup diğer bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: Kadın Katılımcılara ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	Girişimci Kadın (%)	Çalışan Kadın (%)	Ev Kadını (%)
Medeni Durum			
Evli olmayan	40	33	10
Evli	60	67	90
Eğitim Durumu			
Diğer	10	-	23
Açık ilköğretim	-	3	-
İlköğretim	7	7	40
Açık Lise	3	3	7
Lise	40	27	13
Üniversite	40	60	17
Babanın Eğitim Durumu			
Diğer	13	13	47
Açık ilköğretim	3	-	3
İlköğretim	40	50	30
Açık Lise	3	-	-
Lise	24	27	17
Üniversite	17	10	3
Annenin Eğitim Durumu			
Diğer	57	64	73
Açık ilköğretim	-	-	7
İlköğretim	27	30	20
Açık Lise	-	-	-
Lise	13	-	-
Üniversite	3	3	-
Cevapsız		3	-
Eşin Eğitim Durumu			
Diğer	13	-	7
Açık ilköğretim	-	-	-
İlköğretim	7	3	33
Açık Lise	3	-	-
Lise	30	20	30
Üniversite	10	43	23
Cevapsız	37	34	7

Girişimci kadınların ortalama üç çocuğu olduğu belirlenmiştir. Girişimci kadınların babaları arasında en yaygın (%30) görülen mesleğin memurluk olduğu anlaşılmıştır. Annelerinin ise (%70) ev kadını olduğu, eşlerinin ise daha çok işsiz olduğu belirlenmiştir.

Çalışan kadınların yaş ortalaması 34 olup, ortalama iki çocukları vardır. Babaları arasında en yaygın (%33) görülen meslek işçi, ikinci olarak ise (%27) memur olduğu görülmüştür. Katılımcıların %97'si ise annelerinin ev kadını olduğunu ifade etmiştir. Eşlerinin ise daha çok (%24) memur olduğu belirlenmiştir. Ev kadınlarının ortalama dört çocuğu olduğu belirlenmiştir. Baba mesleği en çok işçi (%33); anne mesleği en çok ev kadını (%90); eş mesleği en çok işçi (%33) olarak tespit edilmiştir.

Kadınlar arasında girişimci kişilik özellikleri açısından karşılaştırma yapmadan önce kullanılan ölçeklere yönelik tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki Tablo 2’de gösterilmiştir:

Tablo 2: Girişimci Kişilik Özelliklerine ait Temel İstatistikler

Ölçek/Boyut	Cronbach’s Alpha	Ortalama	Standart Sapma
Başarı	%72	4,64	0,48
Bağlanma	%62	3,81	1,07
Özerklik	%61	4,29	0,73
Baskınlık	%82	4,09	0,01
Belirsizlik Toleransı	%78	3,91	0,72

Ölçeklerin güvenilirlikleri tabloda görüldüğü üzere %60 ile %82 arasında olduğundan güvenilir oldukları kabul edilebilir. Ortalamalardan anlaşılacağı üzere kadınların başarıma güdüsünde en yüksek ortalamaya; bağlanmada ise en düşük ortalamaya sahiptirler.

Yukarıdaki girişimci kişilik özellikleri açısından kadınlar arasında karşılaştırma yapabilmek için Diskriminant Analizi yapılmıştır. Bu analiz iki veya daha fazla grup arasında belli sürekli değişkenler açısından benzerlik ve farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Diskriminant analizinde öncelikle grupların kaç fonksiyonda ayrıştığını belirlemek için Wilks’ Lambda testi sonucuna bakılmış olup, Tablo 3’te sonuçlar gösterilmiştir:

Tablo 3: Wilk’ Lambda Tablosu

Fonksiyon Testi	Wilks’ Lambda	Chi-Kare	Sd	p
1	0,765	22,741	10	.012
2	0,936	5,599	4	.231

Tablo 3’teki p değerlerine göre analiz sonucunda iki fonksiyon oluşmuş, ancak yalnızca birinci fonksiyon anlamlıdır. Oluşan fonksiyonun varyansın yüzde kaçını açıkladığını belirleyebilmek için özdeğer tablosuna bakılmıştır:

Tablo 4: Özdeğer Tablosu

Fonksiyon	Özdeğer	Varyans %’si	Kanonik Korelasyon
1	0,223	76,6	0,427

Tablo 4’teki özdeğer tablosuna bakıldığında anlamlı olan birinci fonksiyonun varyansın yaklaşık %77’sini, açıkladığı görülmektedir. Kanonik korelasyonun karesi, bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni açıklama oranını göstermektedir. Tabloya göre birinci fonksiyondaki bağımsız değişkenler, bağımlı değişkeni yaklaşık %38 (0,616²) oranında açıklamaktadır.

Grup merkezleri fonksiyonu tablosunda, bağımlı değişken olarak kullanılan konum değişkenindeki grupların, hangi fonksiyonlar altında toplandığı belirlenmektedir.

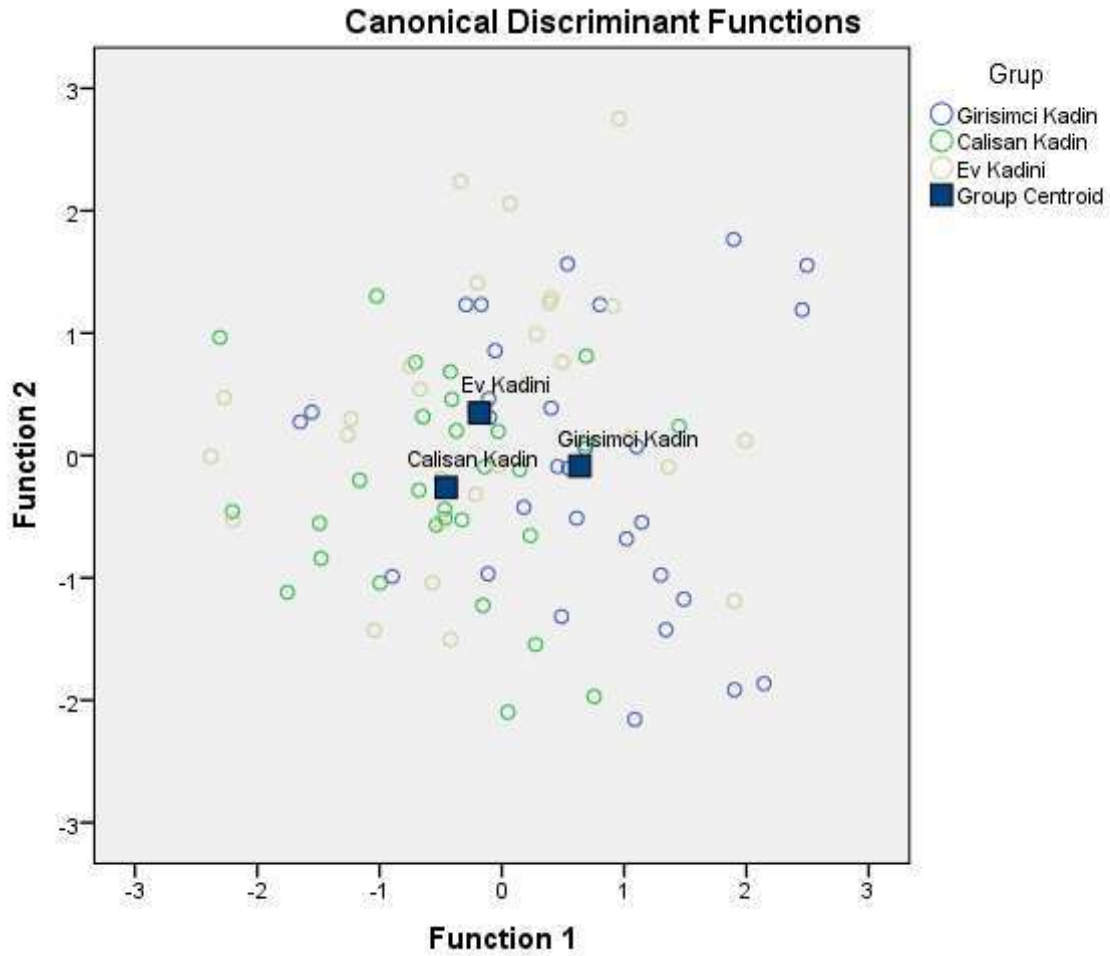
Tablo 5: Grup Merkezleri Fonksiyonu Tablosu

Grup	Fonksiyon	
	1	2

Girişimci Kadın	0,638	-0,087
Çalışan Kadın	-0,455	-0,262
Ev Kadını	-0,183	0,348

Grup merkezleri fonksiyonu tablosuna bakıldığında birinci fonksiyon altında çalışan kadın ve ev kadını değerlerinin negatif olduğu, girişimci kadınların ise aldığı değer pozitif olduğu görülmektedir. Buradan birinci fonksiyonda çalışan kadınlar ve ev kadınlarının bir grupta, girişimci kadınların ise diğer grupta olmak üzere ayrıştığı sonucuna varılmaktadır. İkinci fonksiyonun altında ise ev kadınlarının pozitif değer aldığı, girişimci kadınlar ile çalışan kadınların ise negatif değerler aldığı görülmüştür. Ancak bu fonksiyondaki ayrışma anlamlı bulunmamıştır (bkz Tablo 3).

Aşağıdaki grafikte de ayrışma sonucu görülebilmektedir:

Grafik 1:Kanonik Diskriminant Fonksiyonları

Grupları ayırtmada hangi bağımsız değişkenlerin anlamlı bir etkiye sahip olduğunu tespit edebilmek için ANOVA tablosuna bakılmıştır. Aşağıda ANOVA Tablosu gösterilmektedir:

Tablo 6: ANOVA Tablosu

Değişkenler	Wilks' Lambda	F	df1	df2	p
Bağlanma	0,979	0,951	2	87	.390

Başarı	0,991	0,409	2	87	.666
Özerklik	0,898	4,934	2	87	.009
Baskınlık	0,989	0,468	2	87	.628
Belirsizlik Toleransı	0,942	2,655	2	87	.076

Tablo 6'ya göre yalnızca özerklik değişkeninin grupların ayrışmasında 0,05 güvenilirlik seviyesinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Aşağıda verilen grup istatistikleri tablosunda değişkenler açısından aldıkları ortalamalar gösterilmektedir.

Tablo 7: Grup İstatistikleri

Konum	Değişkenler	Ortalama	SS
Girişimci Kadın	Başarı	4,68	0,38
	Bağlanma	3,73	1,17
	Özerklik	4,59	0,56
	Baskınlık	4,21	1,03
	Belirsizlik Toleransı	3,70	0,65
Çalışan Kadın	Başarı	4,58	0,56
	Bağlanma	4,03	1,06
	Özerklik	4,04	0,75
	Baskınlık	3,96	1,05
	Belirsizlik Toleransı	3,93	0,74
Ev Kadını	Başarı	4,67	0,51
	Bağlanma	3,68	0,98
	Özerklik	4,23	0,76
	Baskınlık	4,10	0,98
	Belirsizlik Toleransı	4,12	0,72

Tablo 7'de verilen her bir grubun özerklik ortalamalarına bakıldığında girişimci kadınların özerklik ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç, girişimci kadınların diğer kadınlardan sadece özerklik açısından farklılaştığı, diğer özellikler açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bütün kadınların özünde girişimsel özelliklere sahip oldukları, çalışma yaşamında aktif olamamasının altında başka neden olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle Muş ilindeki çalışan erkeklerin kadınların çalışmasına yönelik tutumları incelenmiştir.

Katılımcı erkeklerin yaş ortalamasının 46, çoğunlukla (%33-%33) lise ve üniversite mezunu ve tümünün evli olduğu belirlenmiştir. Gelirleri ortalama 3000-4000 arasında olan erkekler arasında yaygın görülen mesleğin esnafılık (%33) olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %83'ü eşlerinin çalışmadığını; %13'ü kızının çalışmasını istemediğini; %23'ü kızının istediği işte çalışabileceğini belirtmiştir.

30 çalışan erkekten alınan verilere göre kadınların çalışmasına yönelik tutum ölçeğinin güvenilirliğinin %74; ortalamasının ise 3,3 olduğu belirlenmiştir. Ölçeğe göre, puan yükseldikçe bireyin kadının çalışmasına yönelik olumlu bir tutuma sahip olduğu kabul edilmektedir. Katılımcıların ortalamasına göre erkekler, kadınların çalışmasına yönelik karşı olmadıkları gibi

kadınların çalışmasını tam anlamıyla desteklememektedir. Diskriminant Analizi sonuçlarına göre özerklik güdüsü yüksek olan kadınlar, kendi kararlarını kendileri verme eğiliminde olduklarından erkeklerden çalışma hayatına katılım konusunda destek almasalar bile kendi işlerini kurmak suretiyle çalışma yaşamına atılmaktadırlar. Girişimci kadınların %73'ü çalışmaktan oldukça memnun olduklarını, %7'si bazen mutlu bazen pişmanlık duyduklarını dile getirmiştir. Bu sonuç, girişimci kadınların işlerini büyütme potansiyeline de sahip olduklarını göstermektedir. Nitekim %23'ü işini daha önce büyüttüğünü; %60'ı ise ileride işini büyütmeyi planladıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışan kadınlarda ise durumun görüldüğü gibi olmadığı anlaşılmıştır. Çünkü çalışan kadınların %13'ü çalışmaktan memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. %60'sı ise uygun şartlar olursa girişimci olmak istediklerini belirtmiştir. Bu sonuç, çalışan kadınların çevrelerinden yeterli maddi-manevi destek görmediklerinden çalışma hayatında aktif rol almaya girişemediklerini göstermektedir. Ev kadınlarının %53'ü kendi işini kurmak (bunların arasında kadrolu işte de çalışabileceğini ifade edenler bulunmakta); çalışanların da %83'ü kendi işini kurmak istediğini ifade etmiştir. Bu sonuç ta kadınların çalışma yaşamına katılmak istediklerini, ancak özerklik güdüsü girişimci kadınlar gibi yüksek olmadığından harekete geçememektedirler. Etraflarındaki -özellikle erkekler- bireylerden açık destek beledikleri anlaşılmaktadır. Her ne kadar erkeklerin kadınların çalışmasına yönelik olumsuz tutuma sahip olmamaları iyi bir sonuç olsa da açık bir destek sunmamalarının kadınların çalışma hayatına atılmasına engel olduğu söylenebilir. Erkekler kadınların çalışma hayatına katılımı konusunda kadınları teşvik edici söz ve davranışlarda bulunmasının çalışmayan kadınların iş hayatına atılmasını; çalışan kadınların ise çalışma hayatında daha aktif davranmasını sağlayabileceği öngörülmektedir.

Görüşme Notları

Girişimci kadınlara kadrolu bir işte çalışmayı tercih edip etmedikleri sorulmuş ve kadınların %53'ü evet cevabını vermiştir. Kadınlarda sekizi *güvence* nedeniyle kadrolu işte çalışmak istediklerini belirtmiştir. Tablo 7'ye bakıldığında girişimci kadınların belirsizlik toleransının – anlamlı olmasa bile- diğer kadınlara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun olası nedeninin, girişimci kadınların çevreden destek görmemelerinden dolayı belirsizlikten korktukları, ancak çalışma hayatında olmak istemelerinin de seçenekleri olduğu takdirde onları devlete bağlı bir işi seçmelerine yönelttiği düşünülmektedir. Girişimci kadınların %17'si ise kadrolu bir işte çalışmayı tercih etmelerinin nedeni olarak *düzenli gelir* elde edebilecekleri olduğunu ifade etmiştir. Girişimci kadınların %10'u *düzenli çalışma saatleri* olduğundan kadrolu işi tercih edebileceklerini söylemiştir. Diğer taraftan girişimci kadınların %7'si ise kadrolu iş tercih etmeme sebebi olarak kendi işlerinde *esnek çalışma saatleri* olduğunu ifade etmiştir. Girişimci kadınların %13'ü kendi *kendi işinin patronu olma, başkasından emir almak istememe, sorgulanmama* nedenlerinden dolayı kendi işini kurmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu ifadeler de kadınların özerklik duygusuna sahip olduklarını göstermektedir.

Kadrolu çalışan kadınların %27'si imkan bulurlarsa kendi işlerini kurmayı tercih edeceklerini, bunun nedeni olarak ta *kendi işinin patronu olmak, başkalarından emir almamak* şeklinde ifade etmişlerdir. Çalışan kadınların %13'ü ise *daha fazla para kazanabilmek* için kendi işlerini kurmayı tercih edeceklerini söylemişlerdir. Buna karşılık *evlerinden sorumluluklarından, özellikle çocuklarına yeterince zaman ayıramamaktan* dolayı çalışan kadınlardan %17'si çalışmaktan bazen pişmanlık duyduklarını dile getirmiştir. %17'si ise ekonomik nedenlerden dolayı çalışmaktan mutlu olduklarını ifade etmiştir.

Ev kadınlarının %33'ü *eve katkı, ekonomik bağımsızlık, belli bir gelir sağlama, başkalarına muhtaç olmama* gibi ekonomik nedenlerden dolayı kadrolu bir işte çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. %10'u ise *kendi işinin patronu olmak* istediğinden kendi işini kurmayı tercih edeceğini ifade etmiştir.

Sonuç

Bu çalışma Muş ilindeki kadınların iş yaşamına erişimi konusunda çarpıcı bilgiler ortaya çıkarmıştır. Proje kapsamında yapılan anket ve görüşmeler; Muş ilinin Türkiye'de kadın emeğinden en az yararlanan il olmasında bazı çelişkiler bulunduğunu göstermektedir. Tekin'in

(2018) de “*Muş İlinin Kadın Girişimcilik Eğilimini Belirlemeye Yönelik Bir Pilot Araştırma*” adlı çalışmada belirttiği gibi Muş Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı; 1750 işletmeden 128’inin kadın işletmeci adına kayıtlı olduğu görülmüştür. Ancak kadınların adına kayıtlı olan birçok işletmenin erkekler tarafından işletildiği tespit edilmiştir. Bunlardan ancak 30’unun kadınlar tarafından işletildiği verilerine ulaşılmıştır. Bu veriler de Muş ilinde kadın girişimciliğinin geliştirilmesinin önemini göstermektedir.

Proje kapsamında yapılan anket sonuçlarından anket yapılan her bir kadın grubunun özerklik ortalamalarına bakıldığında girişimci kadınların özerklik ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, girişimci kadınların diğer kadınlardan özerklik açısından farklılaştığını göstermektedir. Burada genel olarak bütün kadınların özünde girişimci özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla kadınların çalışma yaşamında aktif olamamalarının altında başka nedenler olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle Muş ilindeki çalışan erkeklerin kadınların çalışmasına yönelik tutumları incelenmiştir. Özellikle kadınların başarıma güdüsünde yüksek, bağlanmada ise düşük ortalamaya sahip olması düşündürücüdür. Burada kadınların iş yaşamına erişimi konusunda dışsal nedenlerin olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmelerde bu sebeplerin önemli oranda erkeklerin kadınların iş yaşamına atılmaları konusunda destek vermemelerine, gelenek, görenek, ataerkil yaklaşımlar ve dini sebeplere dayandığı gözlenmektedir. Katılımcıların ortalamasına göre erkekler, kadınların çalışmasına karşı olmadıklarını belirttikleri ancak kadınların çalışmasını tam anlamıyla desteklememektedirler. Diğer yandan girişimci kadınların işlerini büyütmeye potansiyeline sahip oldukları gözlenmektedir ancak bunun için gerekli desteği alamadıkları görülmektedir. Ayrıca çalışan kadınların da %13’ü çalışmaktan memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Yine çalışan kadınların %60’sı ise uygun şartlar oluşursa girişimci olmak istediklerini belirtmiştir. Bu sonuç, çalışan kadınların çevrelerinden yeterli maddi-manevi destek görmediklerinden çalışma hayatında aktif rol almaya girişemediklerini göstermektedir. Ev kadınlarının da %53’ü kendi işini kurmak istediğini ifade etmiştir. Bu sonuç da kadınların çalışma yaşamına katılmak istediklerini, ancak özerklik güdüsü girişimci kadınlar gibi yüksek olmadığından harekete geçemediklerini göstermektedir. Kadınların etraflarındaki -özellikle erkekler- bireylerden açık destek beledikleri anlaşılmaktadır. Her ne kadar erkeklerin kadınların çalışmasına yönelik olumsuz tutuma sahip olmadıklarını söylemeleri iyi bir sonuç olsa da açık bir destek sunmama kadınların çalışma hayatına atılmasına engel olduğu söylenebilir. Erkeklerin kadınların çalışma hayatına katılımı konusunda kadınları teşvik edici söz ve davranışlarda bulunmasının çalışmayan kadınların iş hayatına atılmasını; çalışan kadınların ise çalışma hayatında daha aktif davranmasını sağlayabileceği öngörülmektedir.

Diğer yandan yaptığımız görüşmelerde özellikle babaların çok büyük bir kısmı kızlarının veya eşlerinin çalışmasını karşı olmadıklarını söylemelerine rağmen, kızlarının veya eşlerinin kendi işlerini kurmasından ziyade bir devlet işinde çalışmasını istediklerini belirtmişlerdir. Bunu bir tür hayat güvencesi olarak görmelerinin yanı sıra aynı zamanda daha az yorucu ve toplumsal yapı tarafından da daha kabul edilebilir bulduklarını söylemişlerdir. Diğer yandan kendi işinin sahibi kadınların tamamına yakınının kadınlara yönelik işler yapması da ilginçtir. Görüştüğümüz kendi işinin sahibi kadınlar; genelde, bayan kuaförü, gelinlikçi, terzi, perdecisi veya tandır gibi iş yerlerine sahipler. Özellikle perdecisi gibi kadın ve erkek müşterilerle muhatap olan işyeri sahipleri bazen kadın oldukları için toptancı, esnaf veya müşterilerle sorun yaşadıklarını ve genel olarak erkek işverenler veya müşteriler tarafından ciddiye alınmadıklarını hatta bazen çeşitli küçük düşürücü davranışlarla da karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca görüştüğümüz bazı işveren kadınlar krediye ihtiyaçları olduğunda veya bir devlet dairesinde işleri olduğunda bazen erkeklerin kendilerine olumsuz yaklaşımları ile karşılaştıklarını da belirtmişlerdir. Kadınların bir kısmının da iş yaşamından dolayı eşleri veya ailedeki erkeklerle bazı sorunlar, tartışmalar ve çatışmalar yaşadıklarını, hatta bazılarının eşlerinden ayrıldığını söylemeleri de dikkat çekmiştir. Yine işlerini büyütmek isteyen bazı kadın girişimciler özellikle erkekler gibi rahat seyahat edemedikleri için veya geç saatlerde iş görüşmesi veya seyahatleri yapamadıkları için de bazı sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Bütün bu görüşme ve anket sonuçları kadınların iş yaşamına daha etkin katılabilmeleri ve daha verimli olabilmeleri için öncelikle çevrelerindeki erkeklerden destek beklediklerini göstermektedir. Ayrıca kurumların kadınların iş yaşamına daha kolay ve etkin bir şekilde katılabilmeleri için bazı önlemler alması gerektiği de açıktır. Yine kadınların kredi ve eğitim gibi konulara daha kolay erişmesi sağlanarak kadınların iş yaşamında daha etkin olması sağlanabilir.

Kaynakça

- Apospori, E., Papalexandris, N., ve Galanaki, E. (2005). Entrepreneurial and Professional CEOs: Differences in Motive and Responsibility Profile. *Leadership & Organization Development Journal*, 26 (2), 141-162.
- Baum, J., D. Oliana, J., Erez, M., R. Schnell, E., Smith, K. G., P. Sims, H., et al. (1993). Nationality and work role interactions: A cultural contrast of Israeli and U.S. entrepreneurs' versus managers' needs. *Journal of Business Venturing*, 8 (6), 499-512.
- Begley, T. M., ve Boyd, D. P. (1987). Psychological characteristics associated with performance in entrepreneurial firms and smaller businesses. *Journal of Business Venturing*, 79-93.
- Bennett, R., ve Dann, S. (2000). The Changing Experience of Australian Female Entrepreneurs. *Gender, Work and Organization*, 7 (2), 75-83.
- Bozkurt, Ö. (2018). *Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi*. http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/982/Oznur_Bozkurt_Makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Brush, C. G., ve Cooper, S. Y., (2012). Female entrepreneurship and economic development: An international perspective. *Entrepreneurship & Regional Development*, 24 (1-2), 2012, 1-6.
- Carleton, R. N., Norton, M. P., & Asmundson, G. J. (2007). Fearing the unknown: A short version of the Intolerance of Uncertainty Scale. *Journal of Anxiety Disorders*, 105-117.
- Cromie, S. (1987). Motivations of aspiring male and female entrepreneurs. *Journal of Organizational Behavior*, 251-261.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı: 31, Temmuz-Aralık 2008, ss.25-47, Online: <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi31/003%20ozlem%20cakir.pdf>.
- DAKA, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Muş İl Raporu, <http://daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/ydo/MUS.pdf>
- Döm, S. (2012). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dugas, M. J., Schwartz, A., ve Francis, K. (2004). Intolerance of uncertainty, worry and depression. *Cognitive Therapy and Research*, 835-842.
- Güney, S. (2015). *Girişimcilik: Temel Kavramlar Ve Bazı Güncel Konular*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Lee, J. (1997). The motivation of women entrepreneurs in Singapore. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 3 (2), 93-110.
- Murray, H. A. (2008). *Explorations in personality*. New York. Oxford University Press.
- Neider, L. (1987). A preliminary investigation of female entrepreneurs in Florida. *Journal of Small Business Management*, 22-29.
- Özer, P. S., Özmen, Ö. N., ve Eriş, E. D. (2007). Öğrenilmiş Gereksinimlere Yönelik bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Ege Akademik Bakış*. 7 (2), 553-571.
- Sarri, K., ve Trihopoulou, A. (2005). Female entrepreneurs' personal characteristics and motivation: a review of the Greek situation. *Women in Management Review*, 20 (1), 24-36.
- Sexton, D. L., ve Bowman, N. (1985). The entrepreneur: A capable executive and more. *Journal of Business Venturing*, 129-140.

- Tekin, Z. (2018). Muş İlinin Kadın Girişimcilik Eğilimini Belirlemeye Yönelik Bir Pilot Araştırma. *BMIJ*. (2018), 6 (1): 149-165 doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v6i1.222>
- Teoh, H., ve Foo, S. L. (1997). Moderating effects of tolerance for ambiguity and risk taking propensity on the role conflict perceived performance relationship: evidence from singaporean entrepreneurs. *Journal of Business Venturing* , 67-81.
- TEPAV (2016). http://www.tepav.org.tr/upload/files/1458142029-8.81_İlin_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligi_Karnesi.pdf
- Wainer, H., ve Rubin, I. (1967). *Motivation of r&d entrepreneurs: Determinants of company success*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.
- World Bank (2016). Gender, 2016, <http://www.worldbank.org/en/topic/gender/overview#1>.
- World Economic Forum (2015). The Global Gender Index, <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2015>.
- Yağcı, F., ve Bener, Ö. (2005). Girişimci kadınların demografik ve genel karakteristikleri ile kadınları girişimcilğe motive eden faktörler. *Bilig* , 85-100.

TOPLUMSAL CİNSİYET VE GİRİŞİMCİLİK

Doç. Dr. Murat AKTAŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Süreyya ECE

Şırnak Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Arş. Gör. Sıddıka ÖZTEKİN

Muş Alparslan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Kadınlar tarihsel süreç içerisinde hayatın her alanında erkeklerle birlikte hayatta sorunlarla mücadele süreçlerinde yer almalarına rağmen özellikle ataerkil geleneksel değerler nedeniyle toplumsal cinsiyete dayalı rol ve görev dağılımında girişimcilik ve yönetim süreçlerinden dışlanmışlardır. Kadın girişimcilerin çoğalmasının ve kadınların istihdam edilmesinin, dünyadaki ekonomilere yenilik, istihdam ve sermaye yaratması konusunda büyük önem taşıdığı artık bilinmektedir. Bu yüzden kadın girişimciliğine akademisyenler ve girişimciler kadar siyasetçiler de giderek daha fazla ilgi göstermektedir. Çünkü kadın girişimciliğinin yaygınlaşmasının sürdürülebilir kalkınmada önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Buna rağmen gelişmiş ülkelerde son yıllarda artık kadın girişimcilerin önü açılarak toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler azaltılmaya çalışılırken, hala birçok ülkede kadın girişimcilerin sayısı erkeklere göre çok azdır. Özellikle gelişmiş ülkeler kadın emeği ve kadınların girişimciliği sayesinde kalkınmalarını daha dengeli ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda ise nüfusun yarısını oluşturan kadınların büyük bir kısmının girişimcilik konusunda sorunlar yaşaması nedeniyle söz konusu ülkeler dengeli ve sürdürülebilir kalkınma konusunda hala gerideler. Toplumsal cinsiyet ve girişimcilik konusunu ele alan bu çalışma kadınların istihdam edilmesi ve girişimci olarak iş hayatına katılması ile birlikte hem ekonomik hayattaki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin, hem de kadına yönelik önyargılar ve gelir dağılımındaki adaletsizliklerin azalabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelime: Toplumsal Cinsiyet, Girişimcilik, Kadın Girişimci, Ekonomik Büyüme.

Abstract

Macroeconomic policies affecting women's participation in employment, the policies of international organizations on women's work, migration of women's labor and information communication technologies cause gender inequality. However, the low-skilled and low-paid jobs undertaken by women in industrial enterprises continue these inequalities. However, it has been accepted that women entrepreneurs can become a robust economic resource in recent years. It is now known that the increasing of women entrepreneurs and the employment of women are of great importance for the economies of the world to create innovation, jobs and capital. Therefore, politicians, as well as academics and entrepreneurs, are more interested in women's entrepreneurship. While women's emphasis on women's entrepreneurship traditionally focuses on women's equality, empowerment, and involvement in social life, it is now accepted that the spread of women's entrepreneurship is based on sound economic logic. Especially developed countries realize their development in a more balanced and sustainable way thanks to women's labor and women's entrepreneurship. In most of the developing countries, the majority

of women who constitutes half of the population have problems in entrepreneurship, and these countries stay behind balanced and sustainable development. With the employment and participation of women in business life as an entrepreneur, gender inequality in economic growth, as well as prejudices against women and inequities in income distribution may be reduced.

Key Words: Gender, Entrepreneurship, Women Entrepreneur, Economic Growth.

Giriş

Yüksek girişimcilik faaliyeti oranlarının sürdürülebilir işler yaratacağını öngören yönetimler, girişimciliği teşvik etmek suretiyle sürdürülebilir bir kalkınma düzeyi yakalayarak bir yandan ekonomik büyümelerine katkı sağlamakta, diğer yandan işsizliği azaltmakta ve kaynakların adil dağılımı konusunda ilerlemeler kaydetmektedirler. Girişimcilik genel olarak 1980'lere kadar erkeklerle ele alınmakta ve kadın girişimciler hakkında çok az şey bilinmekteydi. Oysa günümüzde toplumsal cinsiyet, kalkınma ve girişimciliğin birbirini etkileyen unsurlar olduğu artık yaygın olarak kabul görmektedir. Genel olarak işgücü piyasalarının toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerine kurulu olduğu bilinmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde kadınların, kamusal bakım hizmetlerinin yokluğu nedeniyle ev içerisinde ev işleri ve bakım hizmetlerini üstlenmesi, onları istihdama katılmaktan alıkoyarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da büyütülmektedir.

Kadınların istihdama katılımını etkileyen makro-ekonomik politikalar ile uluslararası kuruluşların ve sosyal tarafların kadın istihdamına ilişkin politikaları, kadın emeğinin göçü, bilgi iletişim teknolojileri ve sanayi işkollarında kadınların üstlendikleri düşük vasıflı ve düşük ücretli işler de bu eşitsizliklerin devam etmesini sağlamaktadır. Buna karşın özellikle gelişmiş ülkelerde son yıllarda artık kadın girişimcilerin güçlü bir ekonomik kaynak olabileceği giderek kabul edilmeye başlanmıştır. Kadın girişimcilerin çoğalmasının ve kadınların istihdam edilmesinin, dünyadaki ekonomilere yenilik, istihdam ve sermaye yaratması konusunda büyük önem taşıdığı artık bilinmektedir. Bu yüzden kadın girişimciliğine akademisyenler ve girişimciler kadar siyasetçiler de giderek daha fazla ilgi göstermektedir. Kadın girişimciliğine önem verenler geleneksel olarak kadınların eşitliğine, güçlenmesine ve sosyal hayata dâhil olmasına odaklansa da kadın girişimciliğinin yaygınlaşmasının iyi bir ekonomik mantığa dayandığı da artık kabul edilmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkeler kadın emeği ve kadınların girişimciliği sayesinde kalkınmalarını daha dengeli ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda ise nüfusun yarısını oluşturan kadınların büyük bir kısmının girişimcilik konusunda sorunlar yaşaması nedeniyle söz konusu ülkeler dengeli ve sürdürülebilir kalkınma konusunda geri kalmaktadırlar. Kadınların istihdam edilmesi ve girişimci olarak iş hayatına katılması ile birlikte hem ekonomik hayattaki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik, hem de kadına yönelik önyargılar ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler azalabilecektir.

Girişimcilik Kavramı

Girişimcilik tanımı birçok bilim dalı tarafından incelenmiş ve birçok düşünür tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Girişimcilik tanımlamalarına bakıldığında genel olarak herkes tarafından kabul edilen ortak bir görüş olmamasına rağmen girişimcilik en temel anlamda bireylerin veya işletmelerin belli bir sermaye ortaya koyarak kar elde etme güdüsü altında risk alması biçiminde tanımlanmaktadır. Risk alma, yeni ürün oluşturma, bağımsız çalışma ve kar elde etme güdüsü gibi öncüllerin girişimciliği belirlediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, girişimcilik için yeni ürünün toplumun geneli tarafından kabul görmesi gerekmektedir. Bu da bizi girişimciliğin gelişebilmesinde toplumsal, sosyal ve kültürel etkilerin ne derece önemli olduğunu göstermektedir (İlter, 2010:7). Başka bir ifadeyle bir toplumun yaşam şartları, norm ve değerler sistemi bireyin davranışlarında belirleyici olabilmektedir. Bu durum da bireyin girişken davranışlarda bulunmasını etkilemektedir (Aytaç, 2006).

Girişimcilik piyasadaki ihtiyaçları analiz etmeyi, bu ihtiyaçlara karşılık yeni ürün üretmeyi, bu ürünün sunulduğu yeni bir pazar kurmayı kapsayan faaliyetleri içermektedir. Girişimcilik bununla birlikte sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel değişkenlere bağlı olarak değişebileceği gibi girişimcinin kişisel özelliklerine göre de değişkenlik gösterebilmektedir (Güler, 2010: 3-8). Girişimcilik faaliyetlerinde bulunmanın kişinin cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, etnik yapısı gibi değişkenlerden etkilendiği ileri sürülmüştür (İlter, 2010: 55; Aytaç, 2006).

Bir ürünü yeni kaynak ve üretim araçlarıyla piyasaya ilk kez sunan kişi olarak bilinen girişimci de içinden çıktığı toplumsal yapının ürünü olarak bilinmektedir. Bir girişimci aynı zamanda bir ürünü eldeki kaynakların yeniden üretilmesi ya da şekil değiştirilmesi yoluyla piyasaya sunan kişidir. Girişimci yeni ürün sayesinde bireysel olarak gelirini artırırken aynı zamanda toplumun ekonomik gelişimine de katkı sağlamaktadır. Üretim faktörlerinden biri olan girişimci, teşebbüsünü rasyonel düşünerek, mal ve hizmeti bir araya getiren toplumsal ihtiyaçları karşılayan kişidir (Özyılmaz, 2016: 5). Girişimci; risk alabilen, belirsizlik ve tehdit durumlarını fırsata çevirebilen, bu fırsatı piyasada yeni ürün yaratarak kullanan ve yine bu piyasa da bu işi organize edebilme yeteneğine sahip olan, inovasyon yeteneği yüksek olan kişilerdir (İlter, 2010:7). Girişimcilik faaliyetlerini diğer iş faaliyetlerinden ayıran en önemli özelliği girişimciliğin inovasyon kapasitesini kullanmasıdır (Bruni vd, 2004: 258) Yani girişimci, daha önce fark edilmemiş bir fırsatı yakalayıp iş süreçlerinde farklılık yaratarak yenilikleriyle fark edilen kişidir (Kuratko ve Hodgetts, 1995: 6'dan aktaran Tekin, 2018: 151). Girişimciyi diğer insanlardan ayıran risk alma, proaktif kişilik özelliğine sahip olma, kararlı olma, iyi iletişim kurabilme, etkili karar verebilme, yaratıcılık, anlayışlı-hoşgörülü olma ve girişimcilik eğilimli olma gibi özellikleri bulunmaktadır (Haworth ve Brearley, 1991: 4; Hisrich ve Peters, 2002: 32-33'den aktaran Tekin 2018:151). Yapılan bir araştırmada girişimcilerin, girişimci olmayanlara göre daha fazla sorumluluk sahibi oldukları ve bu özelliğin onları diğer insanlardan ayıran en önemli özellik olduğu ifade edilmiştir (Beugelsdijk ve Noorderhaven, 2005).

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Girişimcilik ve Kadın Girişimciliği

Genel olarak kadınların ekonomi ve iş dünyasında erkeklerden çok daha dezavantajlı oldukları bilinmektedir. Erkeklerden çok daha az mal, mülk ve kapitale sahip olan kadınlar aynı şekilde girişimcilik konusunda da erkeklerin hayli gerisinde yer almaktadırlar. Özellikle kadınların nitelikli işlerde istihdamı ve aldıkları ücretler ile ilgili toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı ciddi sorunlar olduğu bilinmektedir. Bir kere dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar dünya çapındaki çalışma saatlerinin üçte ikisini yerine getirmelerine rağmen dünyadaki gelirin sadece onda birini alabilmektedirler. Yine dünya nüfusunun hemen hemen yarısını oluşturan kadınlar dünyadaki bütün mülklerin sadece yüzde birine sahiptirler. Dünyadaki fakirlerin yüzde yetmişini de yine kadınlar oluşturmaktadır. Sadece bu rakamlar bile kadınların erkeklere oranla ne denli dezavantajlı konumda olduklarını çarpıcı bir şekilde göstermektedir (Aktaş vd. 2018: 807-821).

Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2017 yılında 144 ülkeyle yapılan bir araştırmada ekonomik katılım ve sağlanan fırsatlar açısından cinsiyet eşitsizliği konusunda Türkiye'nin 128.sırada; eğitime erişim konusunda 101. sırada; siyasi güçlendirme konusunda 118. sırada olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin işgücüne katılım konusunda cinsiyet eşitsizliğinde 131.sırada olduğu açıklanmıştır (World Economic Forum, 2018).

İşletmelerde cinsiyet meseleleri toplumdaki cinsiyet, evlilik, inanç, aile yapısı gibi kutsal sayılan ve ihtilaflı konularına temas eder. Yine de girişimcilik, kültür veya ulus fark etmeksizin bireyler, onların aileleri ve toplumları üzerinde yarattığı etki nedeniyle en önemli sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi konulardan birisidir (Ahl ve Nelson, 2010).

Kadınlar toplumun hemen her alanında sorunlarla karşılaştığı gibi girişimcilik ve iş piyasasına katılım konusunda da birçok problemle yüzleşmektedirler. Bu sorunların makro boyutları olabileceği gibi; piyasadaki fırsatların yetersizliği, devlet destekleri ve kredilerin yetersizliği girişimcilik konusunda örgütlenmenin olmaması gibi konular hala kadınlar açısından ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Yine mikro boyutlarda kadının iş hayatına girmesinde aile desteğinin bulunmaması ve geleneksel olarak kadına yüklenen roller de kadınların iş yaşamına katılım konusunda karşılaştıkları sorunlardandır. Genel anlamda girişimcilik kararının alınmasında ekonomik etkenler önemli olmasına rağmen, özellikle geleneksel toplum özelliklerinin baskın olduğu toplumlarda kadının girişimcilik konusunda aktif bir katılım gösteremediği görülmektedir.

Günümüzde özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere kadın girişimciliğinde artış görülmesine rağmen erkek girişimcilerin hala sayıca çok daha fazla olduğu bir gerçektir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi ülkelerde kadınların iş yaşamına girmesinin teşvik edilmesi sayesinde kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlikler azalırken aynı zamanda kadın iş gücünün ülke ekonomilerine kanalize edilmesi de sağlanmaktadır. Diğer yandan girişim türleri ve yönetim stilleri de cinsiyetlere göre

değişiklikler gösterirken kadınların girişimcilikte aktif olarak yer almasıyla iş dünyasında yenilikçi fikir ve ürünlerin sayısı da hızla artmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmanın önündeki en önemli engellerden biri olarak görülmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı tutumlarda erkekler kadınları iş yaşamında görünmez yaparak kadınların girişimcilik alanında deneyimlerinin yetersiz olduğu düşüncesinin pekişmesini sağlıyordu. Ancak, teknolojik ilerlemeler, sosyal ve toplumsal değişimlerin etkisiyle kadınların iş yaşamına girişi de artarken buna bağlı olarak kadın girişimcilerle ilgili çalışmalar da artmaya başladı. 1980'li yıllardan sonra yapılan bilimsel çalışmalarda, gelişmiş ülkelerdeki kadın girişimcilerin ekonomideki durumları incelenmeye başlanmıştır. Hem teknolojik gelişmeler hem de eğitilmiş kadın sayısındaki artış kadının iş hayatında ve çalışma yaşamına her alanda dâhil olmasını kolaylaştırmıştır. Yapılan araştırmalarda eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların iş yaşamına katılma olasılığının arttığı belirlenmiştir (Kızılgöl, 2012; Tansel, 2002; Knobloch, 2013).

Bu anlamda girişimcilik çalışmalarında kadınların daha görünür olması kadın girişimciliğini incelemeye değer bir konu haline getirmektedir. Kadınlar açısından da girişimcilik iş dünyasında yükselmeyi sağlayacak bir ekonomik birim olarak karşılanmaktadır (Güney, 2008: 241; Bruni vd., 2004: 258-262). Bir ülkenin genel ekonomik koşullarından kaynaklanan işsizlik, kadınlara uygun olmayan çalışma koşulları ve kadınların ücretli işyerlerinde karşılaştıkları ayrımcılık gibi nedenlerin yanı sıra kadınların eğitim imkânlarından sınırlı yararlanabilmesinin de onları kendi işlerini kurmaya yönlendirdiği ileri sürülmektedir (Yetim, 2002). Özellikle çalışan kadınları girişimciliğe yönelten bir neden de cam tavan sendromudur. Cam tavan sendromu bir işyerin çalışan kadınların, işyerindeki üst düzey yöneticilerinin kadınları yöneticiliğe uygun bulmama konusundaki ön yargılarından dolayı terfi edememeleridir. Uzun yıllar bir işyerinde çalışan bir kadın, gerekli niteliklere sahip olmasına rağmen söz konusu önyargılardan dolayı terfi edemediğinde kendi işini kurmaya yönelebilmektedir.

Kadınlar özellikle 1980'li yıllardan itibaren girişimci potansiyellerini daha çok kullanmaya başlamıştır. Çünkü eğitim seviyelerindeki artış ve bağımsızlık özelliklerinin artması gibi etkenler kadınları kendi işlerinin patronları olmaya yöneltmiştir. 1990'lı yıllarla birlikte girişimcilik araştırmalarında kadın girişimci nesnel bir gerçek ve bilimsel bir konu olarak araştırılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra kadın girişimciliği konusunun bilimsel alanda görmenin temel nedenleri toplumsal cinsiyette fırsat eşitliği anlayışının ortaya çıkması, ekonomik ve iş piyasası politikalarında bu konunun teşvik edilmesi yatmaktaydı. Ekonomik etkinliğini arttırmak isteyen iş piyasası, kadının iş piyasasında görünür olması yönünde baskılar da yapmaktaydı (Bruni vd., 2004: 258-262).

Yapılan çeşitli araştırmalarda mikro kredi kullanarak gelir getirici faaliyetlerde bulunan ve mikro kredi kullanmaksızın girişimcilik faaliyetlerinde bulunan kadınların

yaptıkları bu faaliyetlerin onların sosyo-ekonomik açıdan güçlendirdiği belirlenmiştir (Ece, 2014; Panjaitan ve Cloud, 1999; Ahmed ve diğ., 2011; Hunt ve Kasynathan, 2002;Sultana ve Hasan, 2010). Dolayısıyla kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunmasının buna benzer toplumsal faydalarının da ortaya çıkması özellikle kırsal bölgelerde çeşitli kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri kadın girişimciliğinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Anca kadınlar son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde iş kurma faaliyetlerine katılımlarını önemli ölçüde arttırmış olsalar da, hala dünyanın birçok yerinde iş sahibi olma konusunda erkeklerin gerisinde kalmaktadırlar (Thurik, vd, 2012: 627). Özellikle ataerkil geleneksel özelliklerin hakim olduğu toplumlarda kadınların iş dünyasına katılımı ve başarılı olması çok kolay değildir.

Genel olarak hala yaygın bir şekilde erkeklerin kadınlardan daha iyi girişimciler olduğu görüşü hakimdir. Erkekler, kadınlara göre daha çok girişimci özelliklerine sahip olduğuna dair genel kanı bulunmasının en önemli nedenlerinden biri ise erkek girişimcilerin dünyadaki girişimcilerin yarısından çok daha fazlasını oluşturmasıdır. Kadın girişimcilerin aslında girişimcilik özelliklerini taşımasına rağmen erkek girişimcilere göre sayıca az olmalarının altında yatan nedenlerin farklı olduğu söylenebilir. Erkek girişimcilerden sayıca az olmasının nedenlerin başında kadının ev ve ailedeki sorumluluklarının fazla olması gösterilebilir. Bununla birlikte kadınlar erkek girişimcilerin yoğun olduğu imalat ve yapı sektörlerine giriş yapmakta zorluk çekmektedir. Girişimcilik alanında kadın girişimciler erkek egemen olan piyasanın gettoları olarak daha geri sektörler de faaliyet göstermektedirler. Bu gettolar girişimci piyasasında girilmesi daha kolay ve çok az değeri olan sektörler olarak kendini göstermektedir. Bu yüzden kadın girişimciler ve girişimde buldukları sektörler 'öteki' olarak gösterilmektedir (Bruni vd, 2004: 261).

Erkek girişimciler piyasaya daha çok imalat sektörü ve yapı sektöründe giriş yaptığı gözlemlense de kadın girişimciler bunun karşısında hizmet sektörü, eğitim sektörü, danışmanlık veya halka ilişkiler alanında girişimcilik piyasasında kendilerine yer bulmaktadır (Güler, 2010: 12). Kadın girişimciler sayıca az olmasına rağmen özellikle bazı iş kollarında sayıca üstünlüğe sahiptir. Bu iş kolları genellikle kadına özgü alanlar olmaktadır: güzellik salonları, kadın ve çocuk giyim eşyaları ve ev eşyaları satımlarında kadın girişimcilerin erkeklere göre daha baskın olduğu gözlemlenmektedir (İlter, 2010: 43).

Girişimcilikte kadınlara ait işletmeler gün geçtikçe artmaktadır. Kadın girişimcileri içinde barındıran ekonomilerde inovasyon, istihdam ve varlık yaratma konusunda etkin bir şekilde büyüdükleri gözlenmektedir (Brush vd, 2009: 12). Kadın girişimcilerin yoğun olarak faaliyet gösterdikleri alanlar daha çok hizmet sektöründedir. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Kadınların hizmet sektörüne uygun bilgi ve deneyimlere sahip olması ve toplumsal rolleri bakımından bu sektörlerin kadına özgü olarak görülmesi bu nedenler arasında sayılabilir. Kadınların hizmet sektörünü seçme

nedenlerinden biri de bu alanda eğitim almaları ve bu alanların toplumsal destek bulma konusunda büyük sermaye girdisine ihtiyaç duyulmamasıdır (Bruni vd, 2004: 261).

Toplumsal olarak da kadının girişimcilik yaptığı alanlar değişiklik gösterebilmektedir. Geleneksel toplumlarda kadınların, iş piyasasındaki tercihleri de geleneksel rollere göre şekillenmektedir. Genellikle bu toplumlarda kadınlar girişimcilik için güzellik, terzilik, el sanatları ve ev dekorasyon gibi alanları tercih etmektedirler. Bu toplumlarda olan kadın girişimciler, işlerini eş ve anne gibi rollerinin ardından ikinci sırada gerçekleştirmektedirler. Bunun karşısında ise yenilikçi bir anlayışla yetişen bir kadın girişimci iş piyasasına girmedeki eğilimi de reklam, halkla ilişkiler, basın gibi işlerde olmaktadır. Yenilikçi kadın girişimciler hem eğitim konusunda hem de deneyim eksikliğini tamamlama konusunda daha başarılı olabilmektedirler (İlter, 2010: 77).

Kadın Girişimcilerin Karşılaştığı Sorunlar

Kadın girişimciler ile erkek girişimciler arasında kişisel özellikler bakımından fark olmamasına rağmen birçok ülkede kadınların iş sahibi olmasını engelleyen unsurlara çözüm bulun(a)mamıştır. Dünyada erkek egemenliği sosyo ekonomik ve politik yapılarda olduğu gibi girişimcilik alanında kendini göstermektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 2017 yılı İnsani Gelişme Raporu Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği endeksine göre, Türkiye 160 dünya ülkesi arasında 69. sırada yer almaktadır. Bu durum 2017 yılı itibari ile dünyanın en büyük 17. ekonomisine sahip olan Türkiye'nin, ekonomik gücünü önemli bir sosyal kalkınma ölçüsü olan cinsiyet eşitliğine tam olarak yansıtamadığının göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kadın girişimcilerin hangi engellerle karşılaştığına dair birçok çalışma bulunmaktadır. Kadın girişimcilerin karşılaştığı ekonomik, sosyal ve toplumsal sorunların yanında, kadınların sırf kadın olmasından kaynaklanan sorunlarla baş etmek zorunda olmaları bu araştırmaların ortak noktalarından birini oluşturmaktadır.

Kadın olmaktan kaynaklanan sorunlar:

- Toplumun geleneksel yapısından kaynaklanan baskısı,
- Taciz (cinsel ve duygusal),
- Cam tavan engeli,
- İşyerinde erkek çalışanlardan daha düşük işlerde çalışması (Ahl, 2002: 18),
- Toplum tarafından güven duyulmama, kadın olduğu için başarısız olacağına dair genel kanı,
- Ev ve iş yerinde yaşanan rol çatışması,
- Eğitim düzeyinin düşük olması,
- Girişimci rol modellerinin az olması,
- Gerekli ve yeterli sermayeye sahip olmaması

İş ve çevresel şartlardan kaynaklanan sorunlar:

- Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğini önlemeye yönelik politika geliştirme ve bu politikaları uygulama engeli,
- Örgütlenme konusunda yaşanan engeller,
- Kurumsal zorluklar,
- Yasalardan kaynaklanan engeller (Sosyal, 2010: 77).

Ekonomik, sosyal ve kültürel olarak toplumun dışına itilen kadınların toplumsal alanda dışlanması girişimcilik alanında da dışlanması sonucunu doğurmaktadır. Kadınlar sırf kadın olduğu için dışlanması ve toplumsal olarak kabul görmemesi gibi dışsal engeller kadınların girişimcilik yapmasını önlemektedir. Bununla birlikte yine dolaylı olarak toplumsal olarak dışlanan kadın eğitim ve bilgi eksikliği gibi içsel nedenler dolayısıyla engellerle karşılaşabilmektedir (İlter, 2010:5).

Kadın girişimcilerin karşılaştığı sorunlar başında kadınların sosyo-ekonomik statüsünün toplumsal belirlenmesi ve aile içindeki görev ve sorumluklarının olması kadınların işletme kurması noktasında engel olmaktadır. Girişim göstereceği piyasa konusunda ki bilgi ve iletişim kaynaklarının az ya da yetersiz olması da kadınların önlerindeki diğer bir engeldir. Kadının kadın olmasının yanı sıra aynı zamanda sermayeye nasıl ulaşacağı ve sermayeye erişimdeki engeller de girişimcilik kararı alma noktasında sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Bruni vd., 2004: 262).

Kadın girişimcilerin finansal sermayeye erişiminde ağ faaliyetinin ve sosyal sermayenin önemli bir rol oynadığının kabul edilmektedir (Brush vd., 2009: 12). Kadınlar girişimcilik alanında kendini gösterememelerinin nedenlerinden birisi de gerekli eğitim alamamaları ve bilgi yetersizliğini kapatamamaları gösterilebilir. Aynı zamanda kadın girişimcilerin örgütlenememe sorunu vardır. Bununla birlikte işletme dışı ilişkiler konusunda yetersiz olmaları da onların girişimcilik sürecinde engellerle karşılaşmasına neden olmaktadır (İlter, 2010: 64).

Özellikle geleneksel toplumlarda yaşayan kadınların bir işletme kurup onu faaliyete geçirmesi ve böylece hem bireysel gelirini arttırması hem de üretim sürecine katılması desteklenen bir davranış biçimi olmamaktadır. Kadın girişimcilerin sadece erkek girişimciler tarafından değil aynı zaman da kendi hemcinsleri tarafından dahi destek görmedikleri hatta girişimcilik potansiyelini engellediği görülmektedir. Finansal kuruluşlar ve devletin girişimcileri desteklediği kurumları da kadın girişimcilerdense erkek girişimcilere kredi verme konusunda daha istekli olabilmektedir (Gürol ve Marşap, 2007: 102).

Neden Kadın Girişimcilere İhtiyaç Vardır?

Bölgesel kalkınmanın gelişmesi, ekonomik büyümenin hızlanması ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin azaltılması için girişimcilik teşvik edilmesi gereken bir argümandır (Güler, 2010: 1). Bir ülkede girişimciliğin gelişmesi o ülkedeki milli gelirin ve üretim kapasitesinin artmasını sağlar. Aynı zamanda ekonomik büyümenin de önemli bir aracı olarak girişimcilik gösterilebilir. Gelişmiş ülkelerde girişimcilik büyük işletmelerin oluşmasında ve ekonomik büyümenin gelişimi için kullanılırken; az

gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise girişimcilik daha çok küçük işletmelerin gelişmesi ve ekonomik kalkınmanın öncülü olarak karşımıza çıkmaktadır (İlter, 2010: 6).

21. yüzyıla girerken ekonomik ve sosyal gelişim, kadınların çalışma hayatına daha fazla katılmalarına imkân sağlamıştır. Çünkü özellikle kadın girişimcilerin ülkelerin sosyo-ekonomik açıdan kalkınması üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu fark edilmiştir. Kadın girişimcilerin, çalışma yaşamına aktif olarak katılmaları ve yeni iş kollarını yaratmaları toplumsal olarak güçlenmesini sağlamıştır. Böylece toplumların ekonomik, kültürel ve sosyal olarak gelişmişliğini sağlamış ve gelirin adaletsiz olarak dağılımının engellenmesine de katkı sağlanmıştır (Özyılmaz, 2016:1; Can ve Karataş, 2007).

Diğer taraftan kadın girişimciler gerek işletmelerini kurarken gerekse işletmelerinin faaliyetleri sırasında birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu da kadınların girişimci olarak işletmelerini kurmalarına ve mevcut kadın girişimcilerin de işletmelerini ayakta tutmalarına engel olmakta veya işlerini zorlaştırmaktadır (Özyılmaz, 2016:1).

Genel olarak kadın girişimciliğinin girişimciliğe yüklenen sosyoekonomik roller doğrultusunda desteklenmesini üç farklı yaklaşımla açıklanmaktadır. Birinci yaklaşım kadın girişimcilerin ekonomik büyümenin kaynağı olduğu ve kadın girişimcilerin olmaması halinde ekonomik büyümenin eksik kalacağını savunan büyüme yaklaşımıdır. İkinci yaklaşıma göre işsizliğin azaltılmasında kadın girişimciliğini desteklemeyi savunan iş yaratma yaklaşımıdır. Üçüncü yaklaşıma olan yoksulluğu azaltma yaklaşımında ise yoksul kadınların yoksulluktan kurtulabilmesinde girişimciliğe ve kendi işlerine sahip olmasına önem verilmektedir (İlter, 2010: 115).

Ekonomik büyümeyi sağlaması, işsizliği azaltılmasında ve özellikle kadın yoksulluğunun azaltılması gibi nedenlerle yukarıda sözü geçen bu yaklaşımların ortak noktası kadın girişimciliğinin desteklenmesi gerekliliğidir. Girişimci kadınların sayıca artmasıyla istihdam yaratılmakta, bireysel ve toplumsal refah seviyesi artmakta ve bir ülkenin ekonomisine yarar sağlanmaktadır. Eğer bir ülkede kadın girişimciliği olmazsa ya da eksik olursa bu durum kadının hem toplumdaki yerini hem de ekonomik konumunu olumsuz yönde etkileyecektir (Bruni vd., 2004: 261). Kadın girişimcilerin sayısında artış olması da ekonomiye katkı sağlamakta ayrıca ekonomik sürece çeşitlilik katmaktadır. Ekonomik aktörlerin çeşitliliği de şehirler, bölgeler ve ulusal ekonomiler düzeyinde ekonomik ilerlemenin temel bir itici gücüdür (Thurik vd., 2012: 628).

Sonuç

Kadınların iş yaşamına katılımının teşvik edilmesine rağmen, gelişmekte olan ve az gelişmiş tüm ekonomilerde hala iş sahiplerinin büyük bir azınlığını kadınlar oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkeler özellikle kadın girişimcileri destekleyerek kadın girişimcilerin sayılarını artırmaya çalışmaktadırlar. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri 1979'dan beri kadının iş piyasasına katılımını ve girişimcilik özelliklerini teşvik ve

yardım politikaları uygulamaktadır. Bu tür teşvik ve politikalar sonucunda gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde kadın girişimcilerin payı gün geçtikçe artmaktadır. Kadın girişimciler de en az erkek girişimciler kadar başarılı olabilecek potansiyele sahiptirler. Bu potansiyelin ortaya çıkarılması için öncelikle toplumsal olarak destek görmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte, kadın girişimcilere fırsat ve teşvik verilmesi gerekmektedir (İlter, 2010: 73).

Girişimcilik özelliğine sahip olan, yeni ürün ortaya çıkaran, risk alabilen ve özgür çalışma kabiliyetine haiz olan kişiler çoğunluk içerisinde oldukça azdır. Toplumdaki erkek egemenliği ve kadına uygun görülen geleneksel toplumsal roller girişimci özelliği taşıyan azınlığın içinde bulunan kadın girişimcilerin girişimlerini daha çok etkilemektedir. Sürdürülebilir dengeli ve etkili bir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için potansiyel yeteneklerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bunun için de özellikle kadın girişimcilerin desteklenmeleri, teşvik edilmeleri ve yönlendirilmeleri gerekmektedir. Böylece bir yandan yoksulluk ve eşitsizliklerin azaltılması sağlanırken aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği için de adım atılmış olur.

KAYNAKÇA

- Ahl, H. J. 2002. The Making of the Female Entrepreneur. *JIBS Dissertation Series* No. 015.
- Ahl, H. ve Nelson, T. (2010). Moving forward: Institutional perspectives on gender and entrepreneurship. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*. 2(1), 5-9.
- Ahmed, F., Siwar, C., ve Idris, N. A. (2011). Improving Well-being of Rural Women Through Participation in Microcredit Programme: Evidence from Bangladesh. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 857-862
- Aktaş M., Eser E ve Bulduk Ç.B, Bilgi İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Cinsiyet, *Social Mentality and Resercher Thinkers Journal*, Vol.4 Issue 13 ss.807-821.
- Attila Bruni, Silvia Gherardi, Barbara Poggio, (2004) "Entrepreneur-mentality, gender and the study of women entrepreneurs", *Journal of Organizational Change Management*, Vol. 17 Issue: 3, ss.256-268.
- Aytaç Ö. (2006) "Girişimcilik: Sosyo-Kültürel bir perspektif", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Issue 15, ss. 139-160.
- Beugelsdijk, S. ve Noorderhaven, N. (2005). Personality characteristics of self employed; An empirical study. *Small Business Economics*, Issue 24, ss.159-167.
- Can, Y., ve Karataş, A. (2007). Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, 251-261.

Candida G. Brush, Anne de Bruin, Friederike Welter, (2009) "A gender-aware framework for women's entrepreneurship", *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, Vol. 1 Issue: 1, ss.8-24.

Carter, S.L. and Shaw, E. (2006) Women's business ownership : recent research and policy developments, Report:https://strathprints.strath.ac.uk/8962/1/SBS_2006_Report_for_BIS.pdf,

Ece, S. (2014). Mikro kredi kullanan kadınlar: Şırnak örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

Güler, B. K. 2010. *Sosyal Girişimcilik*. Ankara: Efil Yayıncılık.

Gürol, M. A ve Marşap, A. 2007. Geçmişte ve Günümüz Yaşamında Ücretsiz ve Ücretli İşgücü Olarak Kadın. *Bilig*, Sayı:42, ss.95-109.

Güney, S. 2008. *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hunt, J., ve Kasynathan, N. (2002). Reflections on Micro finance and Women's Empowerment. *Development Bulletin*, 71-75.

İlter, B. 2010. *Girişimcilik Sürecinde Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunların Analizi: Kagider Örneği*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Kandemir, O. & Kürçü, M. 2016. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Cinsiyet Eşitliğinin Önemi: Kastamonu İli Durum Analizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2.

Kızılgöl, Ö.A. (2012). Kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri: Ekonometrik bir analiz. *Doğu Üniversitesi Dergisi*, 13 (1), 88-101.

Knobloch, K. (2013). Differences in child care costs between states and their influence on female labor force participation. *Major Themes in Economics*, 15 (1), 23-34.

Minniti, M. 2009. Gender Issues in Entrepreneurship. *Foundations and Trends in Entrepreneurship* Vol. 5, No: 7-8, 497- 621.

Özyılmaz, A. M. 2016. *Türkiye'de Kadın Girişimciliği ve Girişimci Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir HacıBektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Panjaitan, R. D., ve Cloud, K. (1999). Gender, Self-Employment and Microcredit Programs An Indonesian Case Study. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 769-779.

Sosyal A. 2010. Kadın Girişimcilerin Özellikleri, Karşılaştıkları Sorunlar ve İş Kuracak Kadınlara Öneriler: Kahramanmaraş İlinde Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 71- 95.

Sultana, S., ve Hasan, S. S. (2010). Impact of Micro-Credit on Economic Empowerment of Rural Women. *The Agriculturists*, 43-49.

Tansel, A. (2002). Economic development and female labor force participation in Turkey: time-series evidence and cross-province estimates. *ERC Working Papers in Economic*.

Tekin Z. (2018), Muş İlinin Kadın Girişimcilik Eğilimini Belirlemeye Yönelik Bir Pilot Araştırma, *BMIJ*, (2018), 6 (1) ss.149-165.

Thurik, A. R, Verheul, I. ve Zwan, P. 2012. The entrepreneurial ladder, gender, and regional development. *Small Bus Econ* 39, ss.627–643.

World Economic Forum (2018). The global gender gap report.

Yetim, N. (2002). Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 79-92.

HEKİMLERİN ŞANLIURFA'DA ÇALIŞMA KOŞULLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERİŞ

Harran Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, erisharran@hotmail.com

Giriş

Sağlık sektöründe, yüksek kalitede ve etkili sağlık hizmeti sunmanın en önemli koşullarından biri, gerekli teknolojik yapıların yanı sıra, yeterli niteliklere sahip ve sayıda sağlık personelinin doğru zamanda, doğru yerde istihdam edilmesine bağlıdır. Özel teknik, bilgi ve becerilerle eğitim almış insan gücünün sınırlı sayıda bulunması, sağlık hizmetinin toplumun her kesimine eşit şekilde verilebilmesi için etkili bir sağlık insan gücü planlaması yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Ancak, sağlık personelinin motivasyonu yeterince sağlanmadığı müddetçe, sağlık personeli istihdamı planlaması yeterli olmamakta ve amaca ulaşılamamaktadır. Ayrıca sağlık hizmeti sunumunda istenilen başarı elde edilememektedir. Sağlık personelinin ülke genelinde adil dağılımı konusunda, sorun olan bölgelerdeki personel eksikliğinin nitelik ve nicelik açısından giderilebilmesi için insan gücü planlaması çalışmalarının yanı sıra sağlık personelinin de bu bölgelerde çalışmak istememelerinin nedenlerinin incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki sosyo ekonomik ve kültürel açıdan oluşan bölgesel farklılıklar ve merkezi hükümet tarafından yıllardan beri etkili bir insan gücü planlamasının yapılamamış olması, ülke genelindeki tüm alanlarda olduğu gibi sağlık sektöründe çalışan personelin gelişmiş bölgelerde çalışmayı tercih etmesine neden olmaktadır. Bu sebepten dolayı, sağlık personeli daha az gelişmiş bölgelerden ayrılarak, batıdaki büyük illere gitmekte ve bu durum özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşayan vatandaşların sağlık hizmetlerine ulaşmasında ciddi sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

Şanlıurfa'da yeterli sağlık insan gücü sayısı bakımından sorun yaşayan illerin başında gelmektedir. Ayrıca Şanlıurfa, sosyo ekonomik göstergelere bakıldığında gelişmişlik seviyesi bakımından Türkiye'nin geri kalmış illeri arasında yer almaktadır. Doğum oranındaki artış hızının yüksekliği ve göçlerle birlikte (Suriyeliler dahil) hızla artan nüfus sayısı, yeni iş imkanlarının sağlanamaması sebebiyle istihdamda yaşanan sorunlar, sağlık ve eğitimdeki ciddi problemler Şanlıurfa'nın öncelikli sorunları arasında gelmektedir.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırma, Şanlıurfa'da çalışan hekimlerin çalışma koşullarını tespit etmek ve Şanlıurfa'dan mecburi hizmetleri bittikten sonra neden hemen ayrılmak istediklerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu çerçevede sağlık hizmeti sunumunda temel rol oynayan hekimlerin Şanlıurfa'daki sorunları nasıl algıladıklarını ve burada çalışma konusundaki memnuniyet durumları ile bunun nedenlerini tespit ederek, Şanlıurfa'daki çalışma koşullarının iyileştirilmesi çalışmanın başlıca amacı olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme: Araştırmanın evrenini, Şanlıurfa il ve ilçelerinde, Sağlık Bakanlığına bağlı 14 tane devlet hastaneleri, Harran Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi ile 4 tane özel hastaneler olmak üzere toplamda 19 hastanede çalışan yaklaşık 1600 hekim oluşturmaktadır. Evrenin büyük olmasından dolayı basit tesadüfi yöntemle, örneklem sayısı olarak 306 tane hekim belirlenmiştir. Araştırma 01.05.2018 - 29.08.2018 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmada sonucunda anketleri dolduran hekim sayısı 386 olarak tespit edilmiştir. Verilerdeki eksikliklerden dolayı 14 anket değerlendirme dışı bırakılmış ve 372 anket değerlendirilmeye alınmıştır.

Araştırma yapılmadan önce Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulu tarafından 13.11.2017 tarihinde verilen "Etik İlkelerine uygundur" kararı alınmıştır. Araştırmanın Şanlıurfa ili genelinde yapılabilmesi için gerekli izin yazıları 27.04.2018 tarihinde Şanlıurfa İl Sağlık Müdürlüğünden ve 04.04.2018 tarihinde de Harran Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi Başhekimliğinden alınmıştır.

Veri Toplama Aracı: Yapılan araştırmada verilerin toplanması için “Şanlıurfa’da çalışan hekimlerin çalışma koşullarının değerlendirilmesi” amacıyla oluşturulan anket kullanılmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hekimlerin sosyo – demografik özelliklerini içeren sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise, üç alt boyuttan ve toplam 43 ifadeden oluşan değişkenler yer almaktadır.

Hekimlerin Şanlıurfa’daki çalışma koşulları hakkındaki düşüncelerini tespit etmek amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen anket kullanılmıştır. Anketin geliştirilme sürecinde, Şanlıurfa’da devlet hastaneleri, üniversite hastanesi ve özel hastanelerde çalışan hekimlerin görüşleri alınarak ifade havuzu oluşturulmuştur. İfade havuzundaki ifadeler sadeleştirilerek, gruplara ayrılmış ve hekimlere tekrar gönderilerek, ifadeler hakkındaki görüşleri istenmiştir. Araştırmada kullanılan ankete son şekil verilmeden önce devlet hastanesi, üniversite hastanesi ve özel hastanelerde çalışan 20 hekim ile ön test (pre-test) yapılmış, ankette yer alacak olan ifadelerin anlaşılabilirliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Ankette yer alan her bir ifade 5’li Likert ölçeğine göre hazırlanmış olup; “Kesinlikle Katılmıyorum (1)”, “Katılmıyorum (2)”, “Kararsızım (3)”, “Katılıyorum (4)” ve “Kesinlikle Katılıyorum (5)” ifadelerine yer verilerek oluşturulmuştur.

Geliştirilen anketin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach Alpha (α) katsayısı hesaplanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçme aracının Cronbach Alpha (α) katsayısı 0,768’dir. Cronbach α değerinin 0.7’den büyük olması kullanılan ölçme aracının güvenilir olduğunu gösterir.

Tablo 1 Ankette kullanılan Alt Boyutların Güvenilirlik Katsayıları

Boyut	Madde sayısı	Cronbach's Alpha katsayısı
Çalışma koşulları	26	,870
Sosyal imkanlar	9	,702
Özel Nedenler	7	,732
Toplam	42	,768

Tablo 1’de araştırmada kullanılan ankette yer alan alt boyutların Cronbach’s alpha güvenilirlik katsayıları verilmiştir. Verileri bakıldığında ankette yer alan üç alt boyutunda güvenilirlik katsayılarının yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmanın Bulguları:

Bu bölümde; hekimlerin sosyo – demografik özellikleri, Şanlıurfa’daki çalışma koşulları hakkındaki görüşleri ve değişkenler arasındaki ilişkiler yer almaktadır.

Tablo 2 Araştırmaya Katılan Hekimlerin Sosyo Demografik Özellikleri

Hastane	Sayı	Yüzde	Hekimlerin tıp eğitimi aldıkları il	Sayı	Yüzde
Devlet Hastaneleri	269	72	Diğer iller	342	91,9
Harran Üniversitesi	75	20	Urfa	30	8,1
Özel Hastaneler	28	0,8	Toplam	372	100,0
Toplam	372	100,0	Hekimlerin uzmanlık eğitimi aldıkları il	Sayı	Yüzde
Yaş Grupları	Sayı	Yüzde	Diğer iller	292	78,5
29 yaş ve altı	93	25,2	Urfa	80	21,5
30-33 yaş	103	27,9	Toplam	372	100,0
34-38 yaş	91	24,7	Hekimlerin Urfa da çalışma süresi	Sayı	Yüzde

39 yaş ve üstü	82	22,2	2 yıl ve altı	194	53,2
Toplam	369	100,0	3 yıl ve üstü	171	46,8
Cinsiyet	Sayı	Yüzde	Toplam	365	100,0
Kadın	102	27,6	Hekimlerin çalıştıkları Hastanenin yeri	Sayı	Yüzde
Erkek	268	72,4	Merkez	259	74,9
Toplam	370	100,0	İlçeler	87	25,1
Eğitim	Sayı	Yüzde	Toplam	346	100,0
Pratisyen hekim	109	29,3	Acilde nöbet tutuyor musunuz ?	Sayı	Yüzde
Uzman hekim	263	70,7	Evet	142	40,9
Toplam	372	100,0	Hayır	205	59,1
Hekimlerin Doğdukları il	Sayı	Yüzde	Toplam	347	100,0
Diğer iller	273	73,4	Ayda kaç nöbet tutuyorsunuz?	Sayı	Yüzde
Urfa	99	26,6	5 gün ve altı	56	46,3
Toplam	372	100,0	6 gün ve üstü	65	53,7
Hekimlerin En çok yaşadığı şehir	Sayı	Yüzde	Toplam	121	100,0
Diğer iller	290	78,0			
Urfa	82	22,0			
Toplam	372	100,0			

Tablo 2’de araştırmaya katılan hekimlerin sosyo demografik özellikleri verilmiştir. Hekimlerin %72’si devlet hastanesinde çalışmaktadır. Yaş grupları itibariyle hekimlerin %53,1’inin 33 yaş ve altı grupta olduğu görülmektedir. Hekimlerin %72,4’ü kadın, %70,7’si uzman hekimdir. Araştırmaya katılan hekimlerin %73,4’ü Şanlıurfa dışındaki bir ilde doğmuştur. Yine hekimlerin %78’si hayatlarını en çok Şanlıurfa dışındaki başka bir ilde geçirmişlerdir. Araştırmaya katılan hekimlerin %91,9’u Şanlıurfa dışındaki bir şehirde tıp fakültesini okurken, uzman hekimlerin %78,5’i de başka bir şehirde uzmanlık eğitimini almıştır. Hekimlerin %53,2’si 2 yıl ve altı bir süredir Şanlıurfa’da çalışmakta olduklarını belirtirken, çalıştıkları hastanenin şehir merkezinde olduğunu söyleyen hekimleri oranı ise %74,9’dur. Hekimlerin %40,9’u acilde nöbet tutarken, %53,7’si acilde 6 gün ve üzeri nöbet tuttıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3 Hekimlerin Şanlıurfa’daki Çalışma Koşulları İle İlgili İfadelere Verdikleri Cevapların Ortalaması

	Bu Şehirdeki (Şanlıurfa) Çalışma Koşulları Hakkındaki İfadeler	Ort.	Std. Sapma
1	Aldığım ücret çalışma koşullarına göre yetersizdir	3,68	1,282
2	Çalıştığım hastanede yönetsel sorunlar bulunmaktadır.	3,34	1,291
3	Bu şehirdeki mesleki gelişim-egitim olanakları yeterli değildir	4,14	1,050
4	Bu Şehirde kariyer/yükselme imkanı yeterli değildir	4,02	1,053
5	Hastanemdeki fiziki çalışma koşulları hizmet sunmam için uygun değildir.	3,46	1,248
6	Hastanemdeki tıbbi cihaz, malzeme, ekipman yeterli değildir	3,22	1,311
7	Hastanemde yardımcı sağlık personeli sayısı yeterli değildir	3,70	1,367
8	Hastanemde eğitilmiş ve kalifiye yardımcı sağlık personeli sayısı yeterli değildir	3,99	1,173
9	Hastanemde uzman hekim sayısı yeterli değildir (tüm branşlar için)	3,59	1,313

10	Bu şehirdeki uzman hekim sayısı yeterli değildir (tüm branşlar için)	3,58	1,286
11	Hastanedeki mesai saatlerimiz fazladır	3,08	1,343
12	Hastanedeki çalışma saatlerimiz düzensizdir	2,87	1,334
13	Hastane yönetimi tüm personele adil davranmaktadır.	2,95	1,311
14	Çalıştığım hastane yönetimince mobinge maruz kalmaktayım	2,58	1,481
15	Bu şehirdeki hastalarla iletişim kurmada problem yaşıyorum	3,65	1,272
16	Bu şehirdeki hasta yakınları ile iletişim kurmada zorlanıyorum	3,74	1,223
17	Hastanede çalışırken motivasyon -iş doyumunu sağlayamıyorum.	3,55	1,247
18	Suriyeli mültecilerin fazla olması iş yükünü arttırmaktadır	3,92	1,200
19	Suriyeli mültecilerdeki enfeksiyon HIV, HCV, HPV gibi enfeksiyon hastalıklarının fazla olması sebebiyle, Enfeksiyona doğrudan maruz kalıyoruz.	3,71	1,192
20	Çalıştığım hastanemde güvenli çalışma ortamı yok.	3,72	1,237
21	Bu şehirlili (Urfalı) olduğum için, akrabalar ve sosyal tanıdıkların sağlık taleplerindeki baskılara maruz kalıyorum.	3,08	1,489
22	Hastane Personelinin yakınlarına endikasyon dışı rapor istemeleri beni rahatsız ediyor.	3,88	1,240
23	Hastane Personeli sıra beklemeden muayene olmak için yakınlarını getirmeleri, poliklinik çalışma düzenini bozuyor.	3,90	1,237
24	Yönetim tarafından fazla hasta bakmam istendiği için, hata yapma riskim oluyor ve verdiğim hizmetten tatmin olamıyorum.	3,47	1,392
25	Döner sermayeden daha fazla pay alabilmek için daha çok hastaya bakmaya çalışıyorum.	3,27	1,352
26	Bu şehirde çalışırken mesleki tatmin duymuyorum	3,58	1,280
	Toplam	3,52	0,630

Tablo 3’de araştırmaya katılan hekimlerin, Şanlıurfa’daki çalışma koşulları hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan hekimlerin en çok katıldıkları ifadelerle bakıldığında “Bu şehirdeki mesleki gelişim-egitim olanakları yeterli değildir (4,14)”, “Bu Şehirde kariyer/yükselme imkanı yeterli değildir (4,02)”, “Hastanemde eğitimli ve kalifiye yardımcı sağlık personeli sayısı yeterli değildir (3,99)”, “Suriyeli mültecilerin fazla olması iş yükünü arttırmaktadır (3,92)” ve “Hastane Personeli sıra beklemeden muayene olmak için yakınlarını getirmeleri, poliklinik çalışma düzenini bozuyor (3,90)” ifadeleri olduğu görülmektedir. Hekimlerin kararsız oldukları ifadelerle bakıldığında ise “Çalıştığım hastane yönetimince mobinge maruz kalmaktayım (2,58)”, “Hastanedeki çalışma saatlerimiz düzensizdir (2,87)” ve “Hastane yönetimi tüm personele adil davranmaktadır (2,95)” ifadeleri olduğu görülmektedir.

Tablo 4 Hekimlerin Şanlıurfa’daki Sosyal İmkanlar İle İlgili İfadelerine verdikleri Cevapların Ortalaması

	Bu Şehirdeki (Şanlıurfa) Sosyal İmkanlar Hakkındaki İfadeler		
		Ort.	Std. Sapma
27	Bu şehirde sosyo-kültürel imkanlar yeterli değildir	4,25	1,006
28	Şanlıurfa’nın sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyi yüksek değildir.	4,23	0,977
29	Bu Şehirde yurtiçi ve yurtdışı ulaşım imkanları (uçak, Hızlı tren) yeterli değildir	3,91	2,892
30	Bu Şehirdeki coğrafi koşullar (yazın çok sıcak olması) burada yaşamayı zorlaştırmaktadır.	4,13	1,105

31	Bir hekim olarak bu Şehirde prestij ve saygınlığımız yüksek değildir.	3,47	1,292
32	Suriye sınırına yakın olmasından ötürü Bu Şehirde can güvenliği ile ilgili problemler bulunmaktadır	3,20	1,281
33	Bu Şehirde ev kiraları çok yüksek olduğundan barınma problemi oluşturmaktadır.	3,72	1,287
34	Bu Şehirde, esnafın büyük çoğunluğu yabancı olduğumuzu anlayınca, bizi kandırmaya çalışıyor	3,16	1,309
35	Bu Şehirde, esnafın büyük çoğunluğu yabancılara karşı kötü davranıyor	2,64	1,220
	Toplam	3,63	0,756

Tablo 4’de Şanlıurfa’daki sosyal imkanlar ile ilgili ifadeler hekimlerin verdikleri cevapların ortalamaları verilmiştir. Araştırmaya katılan hekimlerin en çok katıldıkları ifadeler bakıldığında “Bu şehirde sosyo-kültürel imkanlar yeterli değildir (4,25)”, “Şanlıurfa’nın sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyi yüksek değildir (4,23)”, “Bu Şehirdeki coğrafi koşullar (yazın çok sıcak olması) burada yaşamayı zorlaştırmaktadır (4,13)”, “Bu Şehirde yurtiçi ve yurtdışı ulaşım imkanları (uçak, Hızlı tren) yeterli değildir (3,91)” ifadeleri olduğu görülmektedir. Hekimlerin kararsız oldukları ifadeler bakıldığında ise “Bu Şehirde, esnafın büyük çoğunluğu yabancı olduğumuzu anlayınca, bizi kandırmaya çalışıyor (3,16)”, “Bu Şehirde, esnafın büyük çoğunluğu yabancılara karşı kötü davranıyor (2,64)” ifadeleri olduğu görülmektedir.

Tablo 5 Hekimlerin Özel nedenler ile ilgili İfadelere Verdikleri Cevapların Ortalaması

	Özel Nedenler	Ort.	Std. Sapma
36	Ailemden uzak olmam, Bu Şehirde çalışmamı olumsuz etkiliyor	2,93	1,427
37	Bu Şehire gönüllü olarak geldim.	2,63	1,418
38	Mecburi hizmetim bittikten sonra bu Şehirde Yaşama Arzusunda değilim	3,50	1,488
39	İlk fırsatta bu şehirden ayrılmak isterim.	3,57	1,438
40	Eşim farklı bir ilde görev yaptığından buradan ayrılmak istiyorum	2,47	1,495
41	Bu Şehirde çalışmaktan memnun değilim	3,47	1,384
42	Bu Şehirde, çocuklarıma bakacak uygun kreş / okul (ilk, orta, lise) yok.	3,14	1,379
	Toplam	3,01	0,913

Tablo 5’de hekimlerin özel nedenler ile ilgili ifadeler verdiklerinin cevapların ortalaması verilmiştir. Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan hekimlerin, özel nedenler ile ilgili ifadeler verdikleri cevapların ortalamalarına bakıldığında en çok katıldıklarının ifadelerin “İlk fırsatta bu şehirden ayrılmak isterim (3,57)”, “Mecburi hizmetim bittikten sonra bu Şehirde Yaşama Arzusunda değilim (3,50)” ve “Bu Şehirde çalışmaktan memnun değilim (3,47)” olduğu görülmektedir. Hekimlerin diğer ifadeler konusunda da genel olarak kararsız oldukları görülmektedir.

Tablo 6 Hekimlerin, Hasta Veya Yakınlarından Sözlü Taciz Görme Durumu

	Sayı	Yüzde
Evet	266	74,0
Hayır	93	26,0
Toplam	360	100,0

Tablo 6'da Şanlıurfa'da çalışan hekimlerin, hasta ve yakınlarından sözlü taciz gördünüz mü sorusuna verdikleri cevapların yüzdesi verilmiştir. Araştırmaya katılan hekimlerin %74'ü hasta ve yakınlarından sözlü taciz gördüklerini, %26'si ise görmediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 7 Hekimlerin, Hasta Veya Yakınlarından Fiziki Şiddet Görme Durumları

	Sayı	Yüzde
Evet	96	29,0
Hayır	235	71,0
Toplam	331	100,0

Tablo 7'de Şanlıurfa'da çalışan hekimlerin, hasta ve yakınlarından fiziki şiddet gördünüz mü sorusuna verdikleri cevapların yüzdesi verilmiştir. Araştırmaya katılan hekimlerin %71'i hasta ve yakınlarından psikolojik şiddet görmediklerini, %29'u ise fiziki şiddet gördüklerini belirtmişlerdir.

Sonuç: Şanlıurfa ili genelinde devlet, üniversite ve özel hastanelerde çalışan 372 hekim ile yapılan araştırma sonucunda, hekimlerin Şanlıurfa'daki çalışma koşulları, kendilerini rahatsız eden durumların neler olduğu, memnuniyet durumları hakkındaki araştırma sonuçları verilmiştir. Araştırmada kullanılan anketin verilerine bakıldığında, çalışma koşulları 0,870, sosyal imkanlar 0,702 ve özel nedenler 0,372 olarak tespit edilmiştir. Ankette yer alan üç alt boyutunda güvenilirlik katsayılarının yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan 372 hekimin, Şanlıurfa'daki çalışma koşulları alt boyutundaki ortalamaların toplamına baktığımızda, ifadelerine genel olarak katıldıkları (3,52) tespit edilmiştir. Hekimlerin bu boyutta yeralan mesleki gelişim olanakları ve kariyer yapma imkanının yeterli olmaması, yardımcı sağlık personelinin yetersiz olması ve Suriyeli mültecilerin çokluğu sebebiyle iş yüklerinin artması gibi ifadelerine yüksek oranda katılmaktadırlar. Yine hekimler bu boyutta, hastane yönetimi tarafından mobinge maruz kalma, çalışma saatlerinin düzensiz olması ve hastane yönetiminin tüm çalışanlara adil davranmaktadır ifadeleri konusunda ise kararsız oldukları belirlenmiştir.

Ankette yer alan Şanlıurfa'daki sosyal imkanlar ile ilgili boyuttaki ifadelerine hekimlerin genel olarak katıldıkları (3,63) belirlenmiştir. Hekimlerin en çok katıldıkları ifadelerin başında Şanlıurfa'daki sosyo kültürel imkanların yeterli olmaması, sosyo ekonomik açıdan Şanlıurfa'nın geri kalmış olması ve özellikle yazın hava sıcaklığının çok yüksek olması, özellikle uçakla ulaşım imkanlarının yetersizliği ifadelerine yüksek oranda katıldıklarını belirtmişlerdir.

Anketin özel nedenler alt boyutundaki ifadeler konusunda ise hekimlerin genel olarak kararsız oldukları (3,01) tespit edilmiştir. Hekimler, Şanlıurfa'da çalışmaktan memnun değilim, mecburi hizmetim bittikten sonra burada yaşamak istemiyorum ve ilk fırsatta Şanlıurfa'dan ayrılmak isterim ifadelerine yüksek oranda katıldıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan hekimlerin %74'ü hasta veya yakınlarından sözlü taciz gördüklerini, %29'u ise hasta ve yakınlarından fiziki şiddet gördüklerini belirtmişlerdir.

Bu veriler ışığında sağlık sektörünün en önemli insan gücü arasında yer alan hekimlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve beklentileri doğrultusunda gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

NEUMAN SİSTEMLER MODELİNE GÖRE BİR KOLON VE OVER KANSERİ TANILI VAKA ÇALIŞMASI

Feray KABALCIOĞLU BUCAK

Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ŞANLIURFA
feraykabalcioglu@hotmail.com

Özet

Kuramlar hemşirelere en doğru ve en iyi olanı uygulamak konusunda bilgi verir ve yol gösterir. Kuram uygulamasında amaç klinik alanda bireylerin sağlık düzeylerini yükseltmek için kullanılan hemşirelik uygulamalarını geliştirmektir. Kuramlar, araştırma sonuçlarını özetlemede, yeni ve öncelikli araştırma konularını belirlemede de yol göstericidir. Neuman Sistemler Modeli; sistemlere dayalı bütüncül bakış açısı sağlayan, iyilik haline odaklanan, sisteme yönelik çevresel stres faktörlerine ve bu faktörlere karşı sistem dengesinin korunmasına dayanan dinamik yapıya sahip bir modeldir. Bu çalışmada; Neuman Sistemler Modeli kullanılarak kanser tedavisi gören bir kadın hastada hemşirelik süreci oluşturulmuştur. Ayrıca hemşireliğin diğer kavramsal modelleri ile birlikte kullanılabildiği, geniş, kapsamlı ve sistematik bir bütüncül bakış açısı sağladığı için bu modelin hemşirelik uygulamalarında kolaylıkla kullanılabileceği gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Kolon ve over kanseri, Neuman Sistemler Modeli, onkoloji Hemşiresi,

A CASE REPORT OF A COLON AND OVER CANCER ACCORDING TO THE NEUMAN SYSTEMS MODEL

Abstract

Theories inform and guide nurses in the best and most correct practice. The purpose of theoretical practice is to improve nursing practice used for increasing the health levels of patients in clinical area. Theories also guide in summarizing results of research and determining new and primary research subject areas. The Neuman Systems Model is a dynamic model which provides a system-dependent holistic approach by protecting systemic balance against environmental stress factors.

In this study, a nursing process was designed and carried out on a female patient undergoing cancer treatment using the Neuman Systems Model. It was shown that while nursing care can be used with other models, this model can be easily used in nursing practices due to the wide, comprehensive and systematic holistic approach it provides.

Keywords: Ovarian and colon cancer, Neuman Systems Model, oncology nurse

Giriş ve Amaç:

Kuram, somut ve belirli kavramları bir çerçeve içinde görme ve bu kavramları önermelerle açıklama ya da ilişkilendirmesi amacıyla, model ise kavramlar arasındaki ilişkilerin gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır. Hemşirelik modelleri, hemşirelerin insan, çevre, sağlık ve hastalık kavramlarını nasıl tanımladığını gösterir (1,2)

Hastalara uygulanan bakımın sistematikleştirilmesi, sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmesi, bakımın bilimsel temellere dayanmasına olanak sağladığı için model kullanılması önerilmektedir. Hemşirelikte kullanılan “Hemşirelik Modelleri” soyuttur. Modeller, hemşireliğe bir bakış açısı getirmekte ve hemşirelik uygulamalarına yön vermektedir. Hemşirelik modelleri, odak noktası olarak bireyi ele alması nedeniyle hemşirelik aktivitelerini “iş merkezli” olmaktan uzaklaştırır. Günümüzde hemşirelik kuram ve modellerine olan ilginin artış göstermesine

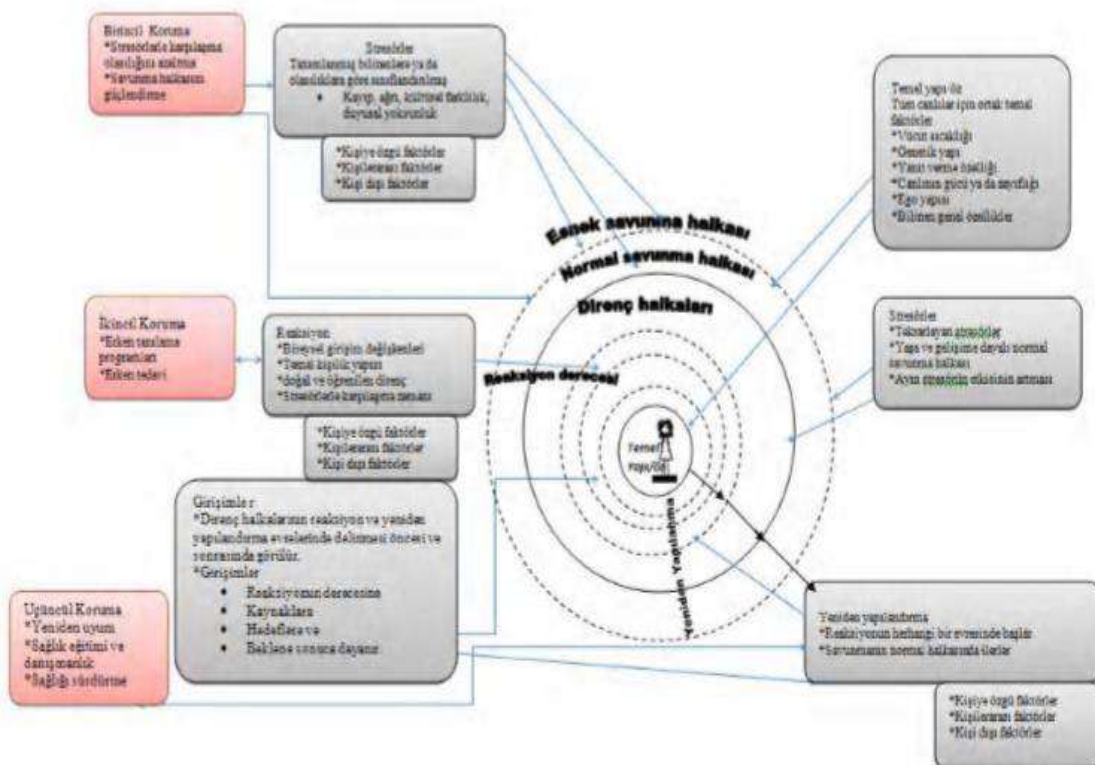
rağmen hemşirelik uygulamaları ve araştırmalarında kullanımları yeterli düzeyde değildir (3). Ülkemizde de hemşirelik kuram ve modellerinin kullanımı sınırlı olup, son yıllarda artmakta olduğu görülmektedir (4).

Ülkemizde hemşirelik araştırmalarında çoğunlukla kullanılan hemşirelik kuram ve modelleri; Orem Öz Bakım Eksikliği Hemşirelik Kuramı, Roy'un Uyum Modeli, Peplau Kişilerarası İlişki Modeli, Pender'in Sağlığı Geliştirme Modeli ve Neuman'ın Sistemler Modeli olarak açıklanmaktadır (5).

Neuman'ın Sistemler Modeli kavramsal yapısıyla; iyiliğe adapte olmuş, sistemlere dayalı bütüncül yaklaşım gösteren, açık sistem özellikleri ile bireyin fizyolojik, psikolojik, sosyokültürel, spiritüel ve gelişimsel başlıca değişkenleriyle hemşirelik uygulamalarına rehber olabilecek bir modeldir. Model; hastayı bütüncül yaklaşımla açık bir sistem olarak tanımlamış, stres ve strese gösterilen tepkiler kavramları üzerine dayandırılmıştır(2,6,7). Modelde insana çok boyutlu bakılmakta ve sistem yaklaşımı temel alınarak strese karşı nasıl denge durumunda kalabildiği açıklanmaktadır (8).

Neuman'a göre stresör kavramının kişi içi, kişilerarası ve kişi dışındaki olmak üzere üç boyutu vardır (2). Hastalık, enfeksiyon ya da travmayla ilgili stresörler, üzüntü gibi yaşam olaylarına verilen tepkiler bireyin kendi içinde oluşan kişiye ait stresörlerdir (**intrapersonal**). Aile içinde çatışma, rol değişikliği, bağımlı olma durumu gibi birden fazla birey arasında ortaya çıkan durumlar kişilerarası stresörlerdir (**interpersonal**). Yoksulluk, eğitim sistemleri ya da maddi durum gibi kişinin dışında oluşan stresörler kişisel olmayan stresörlerdir (**extrapersonal**) (2,9).

Şekil 1. Neuman Sistemler Modeli (9)

Neuman Sistemler Modeli'ne göre hemşirelik bakım süreci (1982) hemşirelik tanıları, hemşirelik amaçları ve hemşirelik sonuçları olarak üç temel bölümden oluşmaktadır. Hemşirelik tanıları bölümü; veri tabanı ve tanılama, iyilik halinin gerçek ya da potansiyel değişimi adımlarından oluşurken, hemşirelik amaçları bölümü; beklenen sonuçlar ve planlanmış girişimler, hemşirelik sonuçları bölümü ise; gerçek girişimler, değerlendirme ve amacı yeniden düzenleme adımlarından oluşmaktadır (10). Neuman'ın hemşirelik süreci adımları Tablo 1'de özetlenmiştir (11).

Tablo 1. Neuman'a Göre Hemşirelik Süreci

Hemşirelik Tanıları	<p>1. Veri Tabanı ve Tanılama</p> <ul style="list-style-type: none"> - Beş hasta değişkeni arasında (fizyolojik, psikolojik, sosyokültürel, spiritüel ve gelişimsel) etkileşimin tanımlanması, sınıflandırılması ve değerlendirilmesi. - İç, dış ve kişilerarası alanlarda kaynakların ve stresörlerin tanımlanması. - Hasta ve bakım vericilerin algılarındaki farklılıkları tanımlama. - Algısal farklılıkları çözmeye çalışmak. <p>2. İyilikteki değişiklikler tanımlanır</p> <p>3. Belli kuramsal girişimler tanımlanır (esnek savunma hattı sağlama)</p>
Hemşirelik Hedefleri	<p>1. Beklenen Sonuçlar</p> <p>-İyilikten gerçek ya da potansiyel değişimlerin üstesinden gelmek için istenilen davranışsal yanıtlar (Hasta ve bakım vericinin katılımı ile karar verilir). Hemşire/birey sistemi istenen değişiklikleri değiştirmek için görüşür.</p> <p>2. Planlanmış Girişimler</p> <p>- Spesifik hasta davranışları, bakım vericinin ya da diğerlerinin beklenen sonuçlara etkisi. Önerilen hemşire girişim stratejileri birey sistem stabilitesini korumak, sağlamak ve sürdürmektedir.</p>
Hemşirelik Sonuçları	<p>1. Gerçek girişimler; uygulanmış olan girişimler</p> <p>2. Değerlendirme ve amacı yeniden düzenleme</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spesifik hasta yanıtlarının analiz edilmesi. - Kazanılmış beklenen sonuçları belirleme. - Eğer kazanılmamış sonuçlar varsa nedenini belirleme. - Gereksinimlere göre amacın yeniden düzenlenmesi.

Modele göre hemşirelik girişimleri üç başlık altında ele alınmaktadır. **Birincil koruma (primer koruma) girişimleri:** Bu girişimleri uygulamadaki amaç; olası stresörleri oluşmadan tanımlamak ve savunma hattını güçlendirmektir. Hasta değerlendirmesi, tanılama ve olası yanıt önlemek için çevresel stresörler ile ilişkili var olan risk faktörlerini azaltmaya çalışılmasını içermektedir. Bireyin sisteminin normal savunma çizgisini ya da genel iyilik durumunu, esnek savunma çizgisini güçlendirilerek korunmasıdır. Amaç stresten korunmanın sağlanması ve stresörler ile karşılaşma olasılığının azaltılması ile bireyin iyilik halinin geliştirilmesidir. Girişim, herhangi bir stresörden şüphelenildiğinde ya da tanımlandığı anda başlatılabilir

İkincil koruma (sekonder koruma) girişimleri: Stres oluştuktan sonra bireyi desteklemek ve tepki düzeyini azaltmayı amaçlamaktadır. Stresörlerin bireyin sistemine etkisi ile oluşan bir yanıt, bu yanıtın sonucunda oluşan semptomlar, girişim önceliklerinin uygun belirlenmesi ve bu yanıtın zararlı etkilerini azaltmak için yapılan tedavi ile ilişkilidir. Girişim olarak ikincil koruma iyilik haline erişilmesi için direncin iç çizgisinin güçlendirilmesiyle temel yapıyı korumaktadır. Amaç, hastanın optimal sistem dengesine ya da iyilik haline ulaşabilmesi için semptomların uygun tedavisinin sağlanmasıdır. İkincil koruma, birincil koruma sağlanmadığında ya da başarısız olduğunda ve bir stresör reaksiyonu oluştuğunda verilmektedir. İkincil korumaya yönelik girişimler, semptomların oluşumunu takiben herhangi bir noktada başlatılabilir.

Üçüncül koruma (tersiyer koruma) girişimleri: Bu girişimler; meydana gelen zedelenmenin yarattığı tepkiye karşı yeniden yapılanmayı destekleme, dengesizlik durumunun sürmesini engelleme amaçlarıyla uygulanmaktadır. Birincil koruma yönünde hastayı iyilik haline geriye döndürmek için yeniden yapılanmanın başladığı düzenleme süreciyle ilişkilidir. Girişim olarak üçüncül koruma iyilik halinin sürdürülmesi için birey sisteminin yeniden yapılanması ya da tedaviyi takiben iyilik haline geri döndürmektir. Amaç var olan güçleri destekleyerek ve hasta sisteminin enerjisini koruyarak, optimal bir iyilik hali düzeyini sürdürmektir. Üçüncül koruma tedaviyi takiben hastanın sisteminin yeniden yapılanması aşamasında başlayabilir (2, 12, 13).

Bu çalışmada; Neuman Sistemler Modeli kullanılarak kolon ve over kanserli total histerektomi olmuş bir hastada hemşirelik süreci oluşturulmuştur. Ayrıca hemşireliğin diğer kavramsal modelleri ile birlikte kullanılabilirdiği, geniş, kapsamlı ve sistematik bir bütüncül bakış açısı sağladığı için bu modelin hemşirelik uygulamalarında kolaylıkla kullanılabileceği gösterilmiştir.

Yöntem:

Vaka yönetimi niteliğinde olan çalışma, Mart – Temmuz 2017 tarihinde Harran Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesinde yürütülmüştür. Hastaneden yazılı izin, hastadan sözlü onam alınarak hastanın hemşirelik bakımı sağlanmıştır. Veri toplamada Neuman'ın oluşturduğu altı maddelik soru ile araştırmacılar tarafından hazırlanan veri toplama formu kullanılmıştır.

Bulgular:

48 yaşında, evli ve 5 çocuk sahibi olan bayan HK ilkököl mezunu ev hanımıdır. Sosyal güvencesi olan hastamız eşi ve çocuklarıyla birlikte Şanlıurfa il merkezinde yaşamaktadır. Karın ve kasık ağrısı, karında şişlik, gaz ve konstipasyon şikâyeti ile yedi ay önce 2. Basamak sağlık kuruluşuna başvuran hastamıza kolon kanseri tanısı konmuştur. HK.'a doktor tarafından tanısı açıklanarak 16 Mart 2017 tarihinde Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma Hastanemize sevk edilmiştir.

HK karın ve kasık ağrısının olduğunu, zaman zaman ağrı şiddetinin arttığını, çabuk yorulduğunu, sabahları gazının olduğunu, evde yerine getirmesi gereken sorumluluklarını tam olarak yerine getiremediğini, çocuklarından ve eşinden yardım almak zorunda kaldığını ifade etmekte ve buna bağlı olarak ailesine haksızlık yaptığını düşünmektedir. Bu şikâyetlerinin 2 yıldır devam ettiğini, doktorun verdiği ağrı kesici ilaçları kullandığını, bu ilaçlar ile iyileşeceğini umut ettiği için kontrollere gelmediğini, ilaçları sadece ağrısı olduğunda kullandığını söylemektedir.

HK hastanemizin genel cerrahi polikliniğine gelip yatışı yapılmış, 17 Mart 2017 tarihinde ameliyata alınan HK ameliyat öncesinde bu ameliyattan çok korktuğunu, ailesini tekrar göremeyeceğini, yapılan açıklamayı yeterli bulmadığını, uzun süre tedavi gerektiren bir hastalığının olduğunu, tedavi edileceğine inanmadığını, bu hastalıktan kurtulan olmadığını söylemiş, zor günlerin onu beklediğini ifade etmiştir. Kolon kanseri ameliyatında operasyon esnasında eş zamanlı over kanseri tanısı da konuldu. Histerektomi, bilateral salfingo-ooferektomi

retroperitoneal ve paraaortik lenf nodu disseksiyonu sonrası kolon segmental rezeksiyon ve kolon ucuca anastomoz yapılarak ameliyat tamamlandı.

H.K. postoperatif I. günde bağırsak seslerinin hipoaktif olması nedeniyle I.V yolla beslendi, postoperatif II. günde oral beslenmeye geçildi. Ancak yemek istemediğini, iştahının olmadığını belirtti. Hastanın bağırsak sesleri normaldi, gaz çıkışı ve gaita çıkışı vardı. İdrarını yaparken herhangi bir problem yaşamadı. Abdomende insizyon olduğu için H.K. yarasının açılacağını düşünüyor ve derin solunum ve öksürme egzersizlerini yapmak istemiyordu. Ağrı nedeniyle uyumada ve uykusunu etkili bir biçimde sürdürmede yetersiz kalıyordu.

Görsel Analog Skala (GAS) ile yapılan ağrı değerlendirmesinde ağrı şiddeti skoru 4,5, Wong – Baker Ağrı Skala (FPS) kullanılarak yapılan ağrı değerlendirmesinde ağrı şiddeti 3 (Daha Fazla Fazla) Hastane Anksiyete ve Depresyon Ölçeği (HADS) kullanılarak yapılan değerlendirmede Anksiyet Puanı: 16 (Cut- Off: 10/11), Depresyon Puanı: 14 (Cut- Off: 7/8), Yaşam Kalitesi Ölçeği (EORTC QLQ -C30) puanı: 104 olduğu tespit edilmiştir.

Bayan H.K. uterusun kadın olmanın bir gereği olduğuna inandığını ifade etmektedir. Zaman zaman; benimde kaderim böyleymiş, kimi duyduysam bu hastalıktan öldü, şimdi de ben yakalandım. Ne günah işledik ki Allah bize bu hastalığı verdi diye düşünmektedir. Bundan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmayacak, çocuklarımı evlendiklerini görseydim, ben Allah'ı kızdıracak bir şey yapmamalıyım; şeklinde yakınma ve serzenişlerde bulunmaktadır. HK. Hastaneye daha sık sık geleceğini, bundan sonra da süreç olarak onu uzun zorluk ağırlı ve acılı bir tedavinin beklediğini, eşinin çok destekçi olduğunu ancak onunda zamanla yorulup artık eskisi kadar destek olmayacağını, en son doğumunu 8 yıl önce yaptığını keşke doğurmasaydım diye düşünmektedir.

H.K. çocuklarını ve eşini çok sevdiğini, onlarında onu sevdiklerini bildiğini; fakat bundan sonra bu sevginin eskisi gibi olmayacağını düşünmektedir. Kendisinin hiçbir zaman eskisi gibi olmayacağını, eşi ile cinsel sorunlar yaşayacağını düşünmektedir. Belki de evliliklerinin bile bitebileceğini, çünkü kemoterapiden sonra saçları kirpikleri döküleceğini, kendisinin eskisi gibi çekici olmayacağını ifade etmektedir. Bu düşüncelerinden dolayı eşinin onunla daha çok ilgilenmesini istiyor ve sürekli eşi ile tartışmaktaydı. Kanser tanı ve tedavisi bireylerde biyo-psiko-sosyal sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca histerektomi ile uterusun kadınlarda depresyon, cinsel istek kaybı, dişilik özelliklerini kaybetme gibi sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Bu bulgular ışığında hastaya hasta bakımı verilmiştir.

Sonuç:

Neuman Sistemler Modeli, hemşirelere hastayla ilgili detaylı veri toplama, hastanın sorunlarına bütüncül bakma ve uygun hemşirelik tanımlarının konulmasında kolaylık sağlar. Model kavram ve süreçleri ile sağlık bakım disiplinine aynı şekilde uygulanabilme özelliği taşımaktadır. Bu nedenle hemşireler tarafından hasta bakımında kullanılması kolay olacaktır. Oluşturulan hemşirelik süreci ile hastada hemşirelik bakımımızın başarısı hasta uyumu ile sağlanmıştır. Hastanın semptomları ve anksiyete depresyonu azalttığı ve yaşam kalitesini artırdığı saptanmıştır. Bu doğrultuda Neuman Sistemler Modeli'nin kanserli hastalarda kullanılmasının uygun olduğu söylenebilir.

Kaynakça

1. Zuhur Ş., & Özpancar N. (2017). Türkiye'de kronik hastalık yönetiminde hemşirelik modellerinin kullanımı: sistematik derleme. *Turkish Journal of Research & Development in Nursing*, 19(2).
2. Fawcett J. Desanto-Madeya S. Contemporary nursing knowledge: Analysis and evolution of nursing models and theories. (2th ed.). Philadelphia: Fa Davis Company 2005; 117–437.
3. Ume-Nwagbo PN, DeWan SA, Lowry LW. Using the Neuman systems model for best practices. *Nurs Sci Quart* 2006; 19(1): 31-35.

4. İnan ŞF, Üstün B, Bademli K. Türkiye’de kuram/modele dayalı hemşirelik araştırmalarının incelemesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 2013; 16 (2): 132-139.
5. Üstün B, Gigliotti E. Nursing Research in Turkey. *Nurs Sci Q* 2009; 22(3): 206-208.
6. Skalski CA, Di Gerolamo L, Gigliotti E. Stressors in five client populations: Neuman Systems Model-based literature review. *Journal of Advanced Nursing* 2006; 56(1):69-78.
7. Ume-Nwagbo PN, DeWan SA, Lowry LW. Using the Neuman systems model for best practices. *Nurs Sci Quart* 2006; 19(1): 31-35.
8. Neuman, B. (2002). The Neuman systems model. In B. Neuman & J. Fawcett (Eds.), *The Neuman systems model* (4th ed., pp. 3-33). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall
9. Neuma B, Fawcett J. *The Neuman Systems Model*. Upper Saddle River, 4. Baskı. NJ: Prentice Hall 2002: 15-70.
10. Velioğlu P. Hemşirelikte kavram ve kuramlar. 2. baskı, İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık 2012. s.395-417
11. Barutcu, C. D., & Mert, H. (2017). Kalp Yetersizliği Olan Bireyin Neuman Sistemler Modeli’ne Göre Hemşirelik Bakım Planı Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2).
12. Fawcett J, Gigliotti E. Using conceptual models of nursing to guide nursing research: the case of the neuman systems model. *Nursing Science Quarterly* 2001;14(4): 339-345
13. Dağ H, Kavlak O, Şirin A. Neuman sistemler modeli ve infertilite stresörleri. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi* 2014;6(2):121-8.

DOĞUMDA ALINAN KORDON KANI VE DOKUSUNDA BULUNAN KÖK HÜCRELERİN YAPISI, KULLANILDIĞI HASTALIKLAR, VE SAKLANMA YÖNTEMLERİ

Yasemin AĞAOĞLU

Kavram Meslek Yüksek Okulu İstanbul, yasemin.agaoglu@kavram.edu.tr

ÖZET

İlerleyen teknolojik yapıya bağlı olarak, günümüzde hızla yayılmakta olan kordon kanının ve dokusunun kullanımı birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Çünkü kordon kanı ve dokusu hematopoetik kök hücreler bakımından oldukça zengindir. Bunun yanı sıra Kordon kanı bunun yanı sıra kas, sinir, kemik dokuları ile kalp kası gibi diğer dokuları oluşturabilme kapasitesinde de sahip mezenkimal hücreleri de içerir. Göbek kordon kanından alınan kök hücreler çoğalabilme açısından geniş bir kapasiteye sahip olduklarından özellikle kök hücre nakillerinde sonra hızla çoğalabilmektedirler. Göbek kordon dokusu, bebeği anne karnında besleyen damarların etrafını saran, koruyan dokudur. Göbek kordon dokusunda kordon kanından farklı kök hücreler bulunur. Bu kök hücreler kemik, kas, kıkırdak, yağ, sinir, karaciğer dokusu gibi pek çok dokuya dönüşebilir. İlk defa 1988 yılında doku uyumlu kardeşin kordon kanından elde edilen kök hücrelerinin Fanconi anemisi bulunan diğer kardeşe başarılı bir şekilde nakledilmesinden sonra bir zamanlar plasenta ile beraber atılan kordonun hayat kurtarabilen kök hücreleri barındırdığı fark edilmiş ve yeni doğan bebeklerden alınan kordon kanı pek çok genetik hematolojik, immunolojik ve onkolojik hastalığın tedavisinde kullanılmak üzere saklanmaya başlanmıştır. Kordon kanı ve dokusu kullanılarak günümüzde yaklaşık 80 hastalığın tedavisi yapılmaktadır. Kordon kanı tüm dünyada iki ayrı şekilde saklanmaktadır. Bunlardan birincisi kişisel saklama olarak bilinen ilerde hastanın kendisi tarafından kullanılmak üzere saklanması, diğeri ise aynen kan bankaları gibi halka yönelik olarak kullanılmak üzere saklanmasıdır. Aileler kişisel kordon kanı saklamasını ya hiç bir neden olmadan istemekte veya ailede böyle bir hastalık varsa önlem olarak uygulamaktadır. Halka açık kullanım için ise gelen kordon kanı örneklerinin ise doku tiplmesi yapılarak bu amaçla geliştirilmiş bir ağ üzerinden veri izleme ve taraması yapılmasına izin verilerek ihtiyaç olduğunda başka bir hasta için kullanılması amaçlanmaktadır. Doğum esnasında hekim tarafından ile alınan kordon kanı, pıhtılaşmayı engelleyici özellikteki steril kan torbalarına konulur. En geç 48 saat içerisinde, toplanmış olan kan ve doku laboratuvara yollanır. Bu aşamada kordon kanı ve dokusu ayrı ayrı kök hücrelerine ayrıştırılır. Özel tetkiklerinden geçirilir ve sonra -196°C'de azot tanklarında saklanır.

Anahtar Kelimeler: Kordon Kanı, Tedavi, Saklama, Kök Hücre

KÖK HÜCRE

Kök hücreler başkalaşmamış hücrelerdir. Her hücre gibi üreyerek kendi benzerlerini oluşturmanın yanı sıra başkalaşarak özelleşmiş hücrelere de, örneğin karaciğer, kalp ya da akciğer hücrelerine de dönüşebilirler. Memeli türlerine ait canlılarda bulunan kök hücreler iki sınıfa ayrılabilir: Embriyonik kök hücreler ve somatik kök hücreler.

Embriyonik kök hücreler, henüz yeni gelişmeye başlamış (döllenmeden birkaç gün sonraki, sadece 50-150 hücreden oluşan) embriyonun içindeki hücrelerden elde edilir. Bu hücreler başkalaşarak insan vücudunda bulunan iki yüzden fazla türdeki herhangi bir hücreye dönüşebilir. Somatik kök hücreler çocukların ve yetişkinlerin vücutlarındaki, içinde buldukları dokuların bakımını ve onarımını yapan hücrelerdir. Bu hücrelerin sayısı diğer vücut hücrelerine göre çok azdır. Kök hücrelerin en çok bulunduğu doku kemik iliğidir. Genel olarak erkeklerin kemik iliğindeki kök hücre sayısı kadınlarınkinden çoktur ve yaş ilerledikçe kemik iliğindeki kök hücre miktarı azalır. Kök hücre olmayan vücut hücreleri de yeniden

programlanarak kök hücrelere dönüştürülebilir. Bu şekilde elde edilen kök hücrelere indüklenmiş kök hücre denir. Kök hücreler kullanılarak kanser ve Parkinson gibi pek çok hastalığın tedavi edilebileceği düşünülüyor. Günümüzde kök hücrelerin kullanıldığı kemik iliği nakilleri zaten lösemi tedavisinde başarılı bir şekilde kullanılıyor. (1)

KÖK HÜCRELERİN ANA ÖZELLİKLERİ

- *Kendini yenileyebilen (Self-Renewal)
- *Farklı hücrelere yönlenebilen(Differentiation)
- *Çoğalma (Proliferation)
- *Farklı hücrelere dönüşebilme (Plastisite)

KÖK HÜCRELERİN FARKLILAŞMA POTANSİYELİ

Kök hücrelerin organizmada (in vivo), spesifik laboratuvar şartları altında (in vitro) veya transplantasyondan sonra (in vivo) davranışlarına göre birçok tanımlar kullanılmaktadır. Örneğin, fertilizasyonla oluşan yumurta (ZİGOT) totipotent bir hücredir. Çünkü bir embriyoyu oluşturan tüm hücre ve dokuları oluşturur ve bu embriyonun uterus içinde gelişimini sağlar. Fertilize yumurta olgun bir organizmayı oluşturana kadar bölünür ve farklılaşır. Erişkin memeliler (insanlar) 200 den fazla hücre çeşidinden oluşur. Bunlar; sinir hücreleri (nöronlar), kas hücreleri (myositler), deri hücreleri (epitelial hücreler), kan hücreleri (eritrosit, lökosit, trombositler) kemik hücreleri (osteositler), kıkırdak hücreleri (kondrositler) dir. Diğer hücreler embriyo gelişimi için gereklidir ancak embriyonun içine dahil değildir. Bunlar; embriyon dışı dokular, plasenta ve göbek kordonundadır. Bütün bu hücreler totipotent hücre olan tek bir hücreden –Zigot veya fertilize yumurtaları oluşurlar. (2)

Farklı kaynaklardan elde edilen kök hücrelerin farklılaşma kapasiteleri arasında da fark vardır:

1. Totipotent KH; sperm ve oosit birleşip zigot oluştuktan sonra gelişimin dördüncü gününe kadar olan aşamadaki blastomerlerin her biri bir organizmayı tümüyle yapabilecek potansiyele sahiptir. Totipotent hücreler; organizmayı oluşturan herhangi bir özelleşmiş hücreye farklılaşabilirler.

2. Pluripotent KH: Döllenmeden 4-5 gün sonra meydana gelen Blastosiste ait hücreler farklılaşmaya başlayarak iki farklı seriye dönüşürler. Dış tabaka trofoektoderme dönüşüp plasentayı oluşturur. İç tabakasındaki hücreler ise embriyoyu meydana getirir. İnsan embriyonik hücreleri trofoektoderm kaldırılarak embriyoyu yapacak olan içteki hücre topluluğundan elde edilir. Tüm vücut hücrelerinin köken aldığı her üç germ yaprağı (mezoderm, endoderm, ektoderm) hücrelerine dönüşebilen hücredir. Ancak trofoblastları oluşturamaz.

3. Multipotent KH: Sınırlı sayıda hücreye dönüşebilme potansiyeli olan kök hücrelerdir. Örneğin kordon kanından elde edilmiş kök hücreler uygun uyarılarla kas hücrelerine, nöronlara ve diğer hücrelere dönüşebilirler.

4. Oligopotent KH: Progenitör hücrelerin sadece birkaç hücre tipine farklılaşabilen grubudur. Örn; lenfoid ve miyeloid kök hücreler ve vasküler kök hücreler. Vasküler kök hücreler gerektiğinde endotel gerektiğinde düz kas hücresine farklılaşma yeteneğine sahiptir.

5. Unipotent KH: (Prekürsör (öncü) bu hücreler, sadece tek tip hücre tipine farklılaşma yeteneğine sahiptir. Öncü hücre olarak da bilinen bu hücreye en iyi örnek insan deri hücreleri veya hepatositler örnek olarak verilebilir. Öncü hücreler karaciğer ve beyin gibi organlarda, organın bütünlüğünü ve fonksiyonunun devamını sağlamak için ölen hücrelerin yerini alırlar. (3)

KÖK HÜCRE ÇEŞİTLERİ

Embriyonik kök hücreleri:

Embriyonik kök hücreler , bir embriyonun blastosist aşamasından türetilmektedir. Bunlar aynı zamanda tüm vücut hücre tiplerini üretme kapasitesine sahip oldukları için pluripotent hücreler olarak adlandırılır.

Blastosist, bir iğne başı daha küçük hücrelerin daha büyük olan içi boş bir küresidir. İçinde 30 hücre ile iç hücre kütesidir. Bu hücreler, milyonlarca hücre elde etmek için laboratuvar

kültürlerdir. Bu kök hücreleri elde etmek için kullanılan embriyolar, çiftlerin bilgilendirilmiş onamdan sonra isteyerek bağışladıkları aşırı embriyolardan ve yavrularını başarıyla aldıktan sonra elde edilir. Bir kadının vücudunda döllenen embriyolar kullanılmaz.

Embriyonik kök hücreler daha esnektir ve arzu edilen herhangi bir hücre tipine yapılabilir. Laboratuvar ortamında yetişkin kök hücrelere göre toplanması, arıtılması ve sürdürülmesi genellikle daha kolaydır. Bununla birlikte, bu hücrelerin transplante edilmeden önce özel hücreler haline getirilmesi veya teratomlar denilen tümörlere yol açması gerekir. (4)

Embriyonik Olmayan Kök Hücreleri:

Erişkin kök hücreler : Bu hücreler , organizmanın yaşamı boyunca daha sınırlı olmakla birlikte kendilerini yenileyebilme özelliklerini korumaktadır. Daha çok elde edildikleri dokuya dönüşme potansiyeli vardır ve multipotent kök hücrelerdir.

Hematopoetik kök hücreler : Kemik iliği ve çevre kanından elde edilebilen , kendini yenileme ve farklılaşarak olgun kan hücrelerini oluşturma yeteneğine sahip erişkin kök hücrelerdir.

Kordon kanı kök hücreleri : Yeni doğan göbek kordon kanı 1990 'lı yılların başında yeni bir kök hücre kaynağı olarak gösterilmiştir. Bebeğin doğumunun ilk yarım saati içerisinde alınan plesanta ve göbek kordon kanı erişkin kök hücreler için önemli bir kaynaktır.(5)

Yetişkin kök hücrelerinin araştırılması yaklaşık elli yıl önce başladı. 1950'lerde araştırmacılar kemik iliğinde bulunan iki tip kök hücre keşfettiler; hematopoetik kök hücreler ve mezenkimal kök hücreler. 1960'larda sıçan beyinde, bölünen ve sonunda sinir hücrelerine dönüşen hücreleri barındıran iki bölge fark edildi. Bulgulara rağmen çoğu bilim adamı 1990'lara kadar beyinde yeni sinir hücresi oluşumu olmayacağını savunuyordu; artık beyinde astrosit, oligodendrosit ve nöronlara dönüşebilen kök hücreler olduğu biliniyor. Canlı organizmada yetişkin kök hücreleri uzun bir süre boyunca bölünebilme yetisine sahiptir; ihtiyaç halinde karakteristik yapıya ve fonksiyonlara sahip doku hücrelerinin oluşumunu sağlarlar. Hematopoetik kök hücreler bütün kan hücrelerine dönüşebilir. Bunlar; kırmızı kan hücreleri, T lenfositler, B lenfositler, doğal öldürücü hücreler, nötrofiller, basofiller, eozinofiller, monositler ve makrofajlardır. Mezenkimal kök hücreler pek çok dokuda bulunur. Kemik iliğinde bulunanlar, kemik hücreleri olan osteoblastlar ve osteositler, kıkırdak hücreleri olan kondrositler, yağ hücreleri olan adipositler, kan formasyonunu düzenleyen stroma hücreleridir. Kemik iliği kaynaklı olan ve olmayan mezenkimal hücreler arasındaki fark ise henüz detaylı olarak bilinmemektedir.

Nöral kök hücreler beyindeki üç ana tip hücrenin oluşumunu sağlar. Bunlar; sinir hücreleri ile sinir hücresi olmayan astrositler ve oligodendrositlerdir. Epitel kök hücreler gastrointestinal ya da diğer adıyla sindirim sisteminde bulunur ve salgı hücrelerin, goblet hücrelerinin, paneth hücrelerinin ve enteroendokrin hücrelerin oluşumunu destekler. Deri kök hücreleri epiderminin bazal tabakasında ve kıl köklerinin dibinde bulunur. Epidermal kök hücreler derinin üst tabakasına yerleşerek koruyucu bir tabaka oluşturan keratinositlerin; foliküler kök hücreler kıl foliküllerinin ve epiderminin oluşumunda rol alır.(6)

TRANSPLANT TİPİ KÖK HÜCRE

1-Otolog :Otolog (kendinden olan) kök hücre nakli, kişinin kendi kök hücrelerinin toplanıp dondurularak saklanması, yüksek doz kemoterapi uygulandıktan sonra kişiye geri verilmesi işlemidir.

2-Allojenik :

*İkiz

*Akraba dışı donör

*Anne baba, diğer akrabalar

*Umbilikal kord

Hastanın kardeşinden, akrabalarından ya da akraba dışı kişilerin "kemik iliğinden" veya "çevre kanından (damarlarındaki kandan)" kök hücrelerin alınıp, hastaya transfer edilmesi işlemine allojenik kök hücre nakli denilmektedir.

Eğer kök hücreler kemik iliğinden elde edilirse; "kemik iliği" nakli, dolaşan kandan elde edilirse "çevre kanı kök hücre nakli", yeni doğan bebeğin göbek kordonundan elde edilirse "kordon kanı kök hücre nakli" olarak isimlendirilir. Allojenik kök hücre naklinde de otolog kök hücre

naklinde olduğu gibi hastaya öncelikle yüksek doz kemoterapi uygulanır. Daha sonra sağlıklı bağışçıdan (kardeş, akraba ya da akraba dışı kişilerden) toplanan kök hücreler hastaya nakledilir. Bu kök hücreler hastanın kemik iliğinde sağlıklı kan hücrelerinin üretilmesini sağlamaktadır. (7)

KÖK HÜCRE NAKİLLERİ

Kök Hücre Nakli Kullanım Alanları- Otolog

*Relaps Hodgkin hastalığı *Relaps Non Hodgkin lenfoma *Multiple myeloma *AML
*Refrakter Testis kanseri *Evre IV Nöroblastoma *Relaps Ewing Sarkomu
*Araştırma kapsamında *Metastatik Ewing Sarcomu *Medulloblastoma, diğer beyin tümörleri
*Otoimmün hastalıklar

Risk Faktörleri:

- Uzun süreli ve ağır nötropeni
- Mukokütanöz bariyerlerin bozulması
- mukozit (oro-farengeal, gis florası)
- santral venöz kateter (cilt florası)

En Sık Enfeksiyon Nedenleri:

- Bakteremi
- Kandida
- HSV-1
- Aspergillus

Kök Hücre Nakli Kullanım Alanları- Allogeneik

*Malign hastalıklar *AML CR1 – Matched Sibling *Yüksek rikli ALL CR1 (Ph+ ALL)
*Relaps veya refrakter AML veya ALL *KML *MM *Juvenile myelomonocytic lösemi
*MDS

Kök Hücre Nakli Kullanım Alanları-Allogeneik, Kanser Dışı Nedenler

***Edinsel metabolik hastalıklar** - Adrenolökodistrofi, Hurler sendromu, metakromatik lökodistrofi, osteopetrozis

***Edinsel immün hastalıklar** – Ciddi kombine immün yetmezlikler, Wiskott-Aldrich sendromu, diğerleri

***Edinsel hematolojik hastalıklar** – Pür red cell aplazi, sickle cell hastalığı, beta-talassemi,

***Kemik iliği yetmezliği ile giden durumlar** – Ciddi aplastik anemi, Fanconi anemisi (8)

Mezenkimal kök hücreler (MKH) Erişkin kök hücresi tipidir. Bağ dokunun ana hücreleridir. Birçok dokudan elde edilebilirler. Yağ, kıkırdak, kemik, kas, nöron gibi hücrelere farklılaşabilirler (9). Bu hücreler elde edildikleri dokularda sayıca çok az oldukları için kültür ortamında pasajlanarak sayıları çoğaltılmaktadır. Bu işlem sırasında bu hücrelerin fenotipik, immunolojik ve biyolojik özelliklerinde birtakım değişiklikler olabilmekte bu da bu hücrelerde çalışmanın dezavantajını oluşturmaktadır. İlk kez 1976 yılında Fridenstein (10) tarafından fetal buzağı serumu kullanılarak kemik iliği kültüründe adezyon yeteneği gösteren, morfolojik yapıları fibroblastlara benzeyen hücre kolonilerinin kemik ve yağ hücrelerine farklılaşabildiklerini göstermiştir. Bu hücrelerin sonradan yapılan çalışmalarla non-hematopoietik pluripotent kök hücreler olduğu belirlenmiş ve MKH olarak adlandırılmışlardır (9, 11). MKH ayırımını yapabilmek için kullanılan temel özellikler; plastik yüzeye yapışma, stromal karakterde yüzey antijenlerinin ekspresyonu ve multipotent farklılaşma potansiyelidir (9). Bilinen en iyi MKH kaynağı olan kemik iliğinde bu hematopoietik kök hücre ve kemik iliği stromal kök hücresi olmak üzere iki tur kök hücresi yanında multipotent erişkin progenitor hücre tanımlanmıştır-MAPC- (12).

HEMATOPOETİK (KAN) KÖK HÜCRESİ

Vücudunuzdaki kan hücrelerinin tümü hematopoetik kök hücreler deneni, genç olgunlaşmamış) hücrelerden oluşur. (Hematopoetik sözcüğü “kan oluşturan” anlamına gelir.) Her ne kadar bunlara genellikle “kök hücreler” denilse de bu hücreler klonlama ve diğer çeşit araştırmalara

konu olan embriyonik kök hücrelerle aynı değildir. Tüm kan hücrelerini ve immün sistem hücrelerini oluşturan, multipotent özellikte hücrelerdir.

HEMATOPOETİK HÜCRELERİN ÜRETİLMESİ

Kemik iliği kan hücrelerinin yapıldığı süngerimsi dokudur. Kemiklerin merkezindeki boşlukta bulunur. Yeni doğanlarda tüm kemiklerde aktif kemik iliği vardır. Birey genç erişkinliğe ulaştığında el, ayak, kol ve bacak kemikleri işlevsel kemik iliğine sahip değildir. Sırt emikleri (vertebralar), kalça ve omuz kemikleri, kaburgalar, göğüs kemiği ve kafatası erişkinlerde kan hücrelerinin yapıldığı kemik iliği içerirler. Kan kemik iliğinden geçer ve dolaşıma katılacak olan kırmızı ve beyaz küreler ve plateletleri toplar. Kemik iliği, hücre açısından çok zengin ve deriden sonra vücudun en büyük organıdır. Ökemik iliği, arter, ven ve sinüslerle çok zengin bir damar ağına sahiptir. Kök hücreleri yeni hücreler oluşturmak için bölünmek üzere genellikle kemik iliğinde (kemiklerin içinde yer alan süngersi öz) bulunurlar. (13)

FARKLILAŞMA NASIL SAĞLANIR?

Belirli bir işlev görmek üzere özelleşmemiş olan kök hücreler; uzun zaman boyunca bölünüp kendilerini yenileyebilirler ve özelleşmiş hücre türleri meydana getirebilirler. Herhangi bir görev için farklılaşmadıklarından dokuya özgü olarak bir işleve sahip değildirler. Örneğin bir kök hücre kalp kası hücresi gibi vücuda kan pompalayamaz, ancak kan pompalayacak hücrelerin oluşumuna sebebiyet verebilir. Benzer bir şekilde kırmızı kan hücreleri gibi kan dolaşımına oksijen taşıyamazlar ancak bu hücrelerin oluşumunu sağlayabilirler.

Hücrelerin farklılaşması, embriyo aşamasından itibaren yaşamımızı sağlayabilmek için önem taşıyan bir fonksiyondur. Vücudumuzdaki tüm hücreler aynı genetik yapıya sahip olmasına rağmen farklı işlevler gören hücrelere sahibiz. Tüm organlarımızda, dokuya özgü işlev gören hücrelerimiz bulunur. Bunun sebebi, embriyoyu oluşturan hücrelerin geçirdiği farklılaşmalardır. Yumurta ve spermin birleşmesiyle oluşan zigot, vücudumuzdaki tüm hücre tiplerini oluşturabilme potansiyelini taşır. Embriyodaki kök hücreler aşama aşama farklılaşıp özelleşmiş tipteki hücreleri oluşturur.

Farklılaşmanın aşamaları hücrenin içinden ve dışından gelen sinyallerle gerçekleştirilir. Hücrenin genleri tarafından kontrol edilen iç sinyaller hücresel yapılar ve fonksiyonlar için gerekli talimatları bulundurur. Farklılaşma için gerekli hücre dışı sinyallerse diğer hücrelerden yayılan kimyasal sinyalleri, komşu hücrelerle fiziksel teması ve mikroortamdaki molekülleri içerir. Farklılaşma süresince sinyallerin etkileşimi, gen ifadesini kısıtlayan ve hücre bölünmeleri boyunca iletilen epigenetik işaretlerin kazanılmasına sebep olur.(14)

KORDON KANI

Göbek kordon kanı, göbek kordonu ve plasentada kalan kandır. Kök hücreler bakımından zengin bir kaynaktır. 1978 yılında kordon kanının hematopoetik kök hücrelere sahip olduğunun keşfedilmesinden sonra kordon kanı, depolama için kök hücreleri ayıklamak ve daha sonra tedavide kullanılmak üzere toplanmaktadır.

Göbek kordon kanı, bir gün çocuğunuzun veya kardeşinin hayatını kurtarabilecek bir nitelik taşıyabilme potansiyeline sahiptir. Göbek kordon kanı, hematopoetik kök hücreler açısından zengin bir kaynaktır ve bu da kemik iliği hücreleri gibi, hematopoetik ve bağışıklık sistemi işleyişini iyileştirmek için kolaylıkla nakledilebilir. Ayrıca yetişkin donörlerden alınan kök hücrelerle karşılaştırıldığında çok daha etkili oldukları kanıtlanmıştır. Belirtildiği üzere, kök hücreler, göbek kordon kanından elde edilebilir; çoğalmak için oldukça geniş kapasiteye sahiptirler özellikle de nakil sonrasında çoğalma yeteneğine sahiptirler. Otolog nakiller (donör üretilen kök hücrelerin alıcısıdır) en az allojeneik nakiller kadar (örn. Aile üyeleri gibi, naklin farklı bireyler arasında gerçekleştirilmesi) bu eşsiz ayrıcalığa haizdir.

Kordon kanı, yalnızca farklı tipteki kan hücrelerine dönüşebilen hematopoetik kök hücreler bakımından zengin değildir, aynı zamanda sinir, kemik, kas dokuları ile kalp kası hücreleri gibi diğer dokuları oluşturabilme kapasitesi olan mezenkimal kök hücre de içerirler.(15)

KORDON DOKUSU

Göbek kordonu, bebeği anne karnında besleyen damarların etrafını saran, onları dış etmenlere karşı koruyan dokudur. Doğum gerçekleşikten sonra işlevi kalmadığı için atılır. Göbek kordonunda kordon kanından farklı kök hücreler bulunur. Bu kök hücreler kemik, kas, kıkırdak, yağ, sinir, karaciğer dokusu gibi pek çok dokuya dönüşebilir. Kordon dokusundan elde edilen bu kök hücrelerin eşsiz özelliği onların tip 1 diabetes, işitme kaybı, siroz, felç gibi çok çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılabilmesine olanak sağlar.

Kordon dokusu kök hücreleri ile yapılacak nakilde alıcı ve verici arasındaki doku uyumu gerekliliği minimumdur. Bundan dolayı kordon dokusu kök hücrelerini sadece bebeğiniz için değil, kardeşleri, anne-babası, hatta büyükanne-büyükbabası için bile kullanabilirsiniz.

Kordon dokusu kök hücreleri laboratuvarında kültür ortamında çoğaltılabilir.(16)

Kordon kanı kök hücre nakilleri, hem kemik iliği hem de periferik kan kök hücreleri tarafından daha az reddedilebilir. Bunun nedeni büyük olasılıkla hücrelerin alıcının bağışıklık sistemi tarafından tanınan ve saldırıya maruz kalabilen özellikleri geliştirmemesidir. Ayrıca, göbek kordonu kanı iyi gelişmiş bağışıklık hücrelerinden yoksun olduğu için, nakledilen hücrelerin alıcının vücuduna daha az saldırma şansı vardır. Kordon kanı kök hücrelerinin hem çok yönlülüğü hem de kullanılabilirliği, nakil tedavileri için onları güçlü bir kaynak haline getirir.(17)

Sık Görülen Lösemi, Lenfoma, Nöroblastoma ve Retinablastoma başta olmak üzere günümüzde 80'den fazla hastalığın tedavisinde Kordon Kanı Kök Hücreleri kullanılmaktadır. Lösemi

Akut Lenfoblastik Lösemi (ALL)

Akut Miyeloid Lösemi (AML)

Hodgkin Lenfoma

Nöroblastoma

Retinablastoma

Anemi

Ağır Aplastik Anemi

Fankoni Anemisi

Ataksi

Kronik Granulatoz Hastalığı

Krabbe Hastalığı

Tip I Diyabet

Multiple Sklerozis (Ms)

Serebral Palsi

Otizm

Juvenil Artrit

Chron Hastalığı

Metabolik Bozukluklar

Parkinson Hastalığı

Alzheimer Hastalığı

Spinal Kord Yaralanması... gibi birçok hastalığın tedavisinde kordon kanı kök hücreleri kullanılmaktadır. Kordon kanında bulunan kök hücreler, kan hastalıkları ve bağışıklık sistemi hastalıklarının tedavisinde kullanılırken, Kordon dokusunda bulunan kök hücreler ise yapısal dokulara dönüşebildiği için çok daha geniş bir hastalık yelpazesinde var olan etkinlikleri araştırılmaktadır. Kordon Kanı ve Kordon Dokusu kök hücrelerinin birlikte kullanılması hem yapılan naklin başarısını arttırmaktadır, hem de yetişkinlerdeki kök hücre nakli için gerekli miktara ulaşmak için çoğalmaya olanak sağlamaktadır. (18)

KORDON KANININ SAKLANMASI

Kordon kanının saklanması ilk olarak 1980'li yıllarda Amerika'da başlatıldı. 1990'ların sonuna doğru birçok özel banka kurulmaya başlandı. Ülkemizde de 2000'li yılların başlarında böyle bir furya yaşandı. Kordon kanının saklanması yaygın bir şekilde tavsiye edilir oldu. 2005 yılında Türk Hematoloji Derneği gazete ilanları ile özel bankalarda kordon kanı saklanmasının teşvik edilmemesini tavsiye etti. Bundan sonra kordon kanı saklanma sayısı düşmeye, banka sayısı azalmaya başladı. Hematologlar saklanan bu kanların kullanılma olasılığının çok düşük olduğunu, ortak kullanıma açık bankalar kurulması gerektiğini düşünüyorlar. Kordon kanının saklanmasının 2 şekli vardır. Birincisi özel bankalarda sadece o kişiye ilerde lazım olduğunda kullanılmak üzere saklanmasıdır. Buna otolog amaçlı kullanım denir. Doğal olarak ticari amaçlı kurumlardır. Aile belli bir ücret öder. Bugüne kadar bu şekilde 500.000 civarında kordon kanı saklandığı tahmin ediliyor. Kan kanseri nedeni ile kullanıldığı bildirilen vaka sayısı ise sadece 1'dir. Üstelik bu kan ortak bir bankadan da bulunabilirdi. Bu durumda özel olarak kordon kanı saklanması fazla ticari bulunuyor. Bir başkasına gerekli iken o kanın saklanmaya devam etmesi ahlaki yönden de eleştiriliyor. İkinci banka türünde ise kanlar kamu kurumlarında kamu adına saklanıyor. Allojenik amaçlı bankalardır, halktan herhangi biri için gerektiğinde kan verilebiliyor. Dünya'da birçok ülke ve dernek kordon kanının özel bankalarda değil kamu bankalarında saklanmasını teşvik ediyor. Ülkemizde henüz bu tür banka yok.(19)

KORDON KANINDAKİ KÖK HÜCRENİN AVANTAJLARI

Kordon kanı kök hücreleri sadece doğum esnasında toplandığından dolayı oldukça değerlidirler. Bu nedenle toplama işleminin uzman hekimler tarafından yapılması ve uzman kişiler tarafından uygun koşullarda işlenerek saklanması gerekmektedir. Kordon kanı toplama işlemi oldukça basit ve acısız bir işlem olup, anne ya da bebeğe herhangi bir zararı kesinlikle bulunmamaktadır. Kordon kanı kök hücreleri, diğer kök hücre kaynakları ile karşılaştırıldığında oldukça gençtirler ve saklandıklarında yaşlanma ve yıpranma süreçleri de durdurulmuş olur. Üreme hızları diğer kaynaklara göre daha fazladır. Kordon kanı nakli esnasında alıcı ile verici arasında tam bir doku uyumu (HLA) olmasa dahi, başarı oranı yüksektir. Bebekten toplanan kordon kanı sadece otolog değil, doku uyumu gerçekleştiği takdirde ailenin diğer fertleri için de kullanım alanına sahiptir. Bu özellik, aile bireyleri arasında kordon kanı nakli gerçekleştirilmesine de olanak sağlar. Saklanmış olan kordon kanı kök hücreleri, istenildiği takdirde herhangi bir işleme tabii tutulmadan ve hastalığın ilerlemesine fırsat vermeden kullanılabilir.(20)

KAYNAK

- 1-<http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kok-hucre-nedir>
- 2- SARGIN D. Kök Hücre ve Kök Hücre Tedavisi
- 3-FNG & Bilim Tıp Transplantasyon Dergisi 2016;1(1):19-28doi: 10.5606/fng.transplantasyon.2016.004
- 4-<http://www.yenibiyoloji.com/kok-hucre-cesitleri-4670/>
- 5-www.mku.edu.tr/files/93-0907cefd-96ca-48bc-9424-91a3a6f42bbb.pptx
- 6-<https://www.bilim.org/kok-hucre-teknolojisi/> "Stem Cell Basics", National Institutes of Health
- 7-<https://www.florence.com.tr/allojenik-kok-hucre-nakli-nedir>
- 8- <https://www.medicana.com.tr/assets/uploads/kok-hucre-nakli-52701.pdf>
- 9- Andrades JA, Claros S, Palomo PJ, Lopez-Puerta JM, Zamora-Navas P, Guerado E, Monleon M, Araque MC, Becerra J (2011): Skeletal Regeneration by Mesenchymal Stem Cells: What Else? Regenerative Medicine and Tissue Engineering - Cells and Biomaterials.5:107-144. DOI: 10.5772/20889
- 10- Friedenstein AJ, Gorskaja U, Kalugina NM (1976): Fibroblast precursors in normal and irradiated mouse hematopoietic organs. Exp Hematol, 4: 267-274

- 11- TÜBA Kök Hücre Çalışma Grubu (2009): Kök Hücre Biyolojisi ve Klinik uygulamalar. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları. Sayı:20, Yalçın matbaacılık, Türkiye Bilimler Akademisi Raporlar, sayı: 20, Ankara.
- 12- Inukai T, Katagiri W, Yoshimi R, Osugi M, Kawai T, Hibi H, Ueda M (2013) Novel application of stem cell-derived factors for periodontal regeneration. Biochem Biophys Res Commun, 430:763-8.
- 13- http://www.kemikiligi.org.tr/icerik.php?id=117&alt_id=137&tab=0
- 14- <https://bilimoloji.com/kok-hucre-nedir/>
- 15- <https://www.kordonkanibankasi.com/kok-hucre-hakknda/kordon-kani>
- 16- <http://www.cocukgelisimi.gen.tr/anne-cocuk-egitim-saglik/104-anne-cocuk-egitim-saglik/447-kordon-kani-kok-hucre-kordon-dokusu.html>
- 17- <http://kokhucretedavisi.com.tr/kok-hucre-hangi-hastalıklarda-kullanilir/>
- 18- www.kordonkanibankasi.com.
- 19- <http://www.milliyet.com.tr/kordon-kani--kok-hucre--saklanmali-mi--pembenar-detay-bebek-1373002/>
- 20- https://www.onkim.com.tr/icerik_detay.php?id=96

TÜRKİYE'DE AFETLER VE BAZI ÖNLEME MEKANİZMALARI

Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, dr.mturkmenoglu@gmail.com

GİRİŞ

İnsan varoluşuyla beraber afet kavramıyla karşılaşmıştır. Bilinen ilk çağlarda bile insanlar afetlerle karşılaşmış ve afetler insan hayatını zorlaştırmanın yanında yıkıcı etkiler bırakmıştır. Bu bağlamda çeşitli doğa olayları ve afetler insan hayatını zorlaştırmıştır. Türkiye bakımından ele aldığımızda yetersiz teknoloji ve bilinçsizlik yönüyle olumsuz bakımdan etkilenmiştir.

1. AFET

Afet canlı ve cansız çevreye büyük zarar veren, can ve mal kaybına neden olan olağandışı ve beşerî olaylardır. Doğal olaylar sonucu afetler iki tür altında toplanmıştır; doğal afetler ve beşerî afetler. Beşerî afetler: insanın yaptığı şeyler (yangın, büyük kaza, kontrol edilemeyen nükleer etkinlikler, savaşlar, ekonomik, politik ve dini amaçlı eylemler olarak nitelendirilir. Bu eylemlerin meydana getirdikleri olumsuz sorunlar çevre bakımından hava, su, toprak, asit yağmurları, toprak erozyonu gibi daha büyük olaylara neden olmaktadır. Doğal afetler: insanlara zarar veren olaylardır yani can ve mal kaybına yol açan doğal afetlerdir. İlk özelliği doğal olmasıdır, ikinci özelliği can ve mal kaybına neden olması ve çok kısa zamanda meydana gelmesidir. Doğal afetin ne zaman meydana geleceği belli olmadığı için insanlar tarafından engellenemez. Fakat doğal afet sayılabilmesi için insan yaşam alanı sınırlarında olması gerekir. Günümüz gelişen teknolojileri vasıtasıyla yeryüzünün bazı alanlarında doğal afetlerin nerede ortaya çıkacağı tespiti yapılmıştır. Başlıca; deprem, heyelan, çığ, sel, toprak kayması, kuraklıktır (Şahin ve Sipahioğlu, 2003).

1.2 AFET YÖNETİMİ

İnsan toplulukları için risk taşıyan zararların azaltılması, afetlere karşı hazırlıklı olunması, afet anında hızlı ve etkili kurtarma, ilk yardım, geçici barındırma ve yeniden inşaat faaliyetlerinin yürütülebilmesi için toplumun tüm imkân ve kaynaklarının afet öncesi ve afet yönlendirmesi, rasyonel kullanımını gerektiren geniş bir kavramdır.

Afet yönetimi aşamaları şunlardır:

- 1 – Zarar azaltma:** Afet anında uygulanacakları gözen geçirip ve ihtiyaçlar için yeniden düzenlemesi, deprem kayıt ağıları, erken uyarı ve kontrol sistemlerinin kurulması ve geliştirilmesi. Yapı ve deprem yönetmelikleri gözden geçirilip ve geliştirilmelidir.
- 2 – Önceden hazırlık:** İl düzeyinde kurtarma ve acil planları, personellerin önceden eğitim ve tatbikatlara bilinçlendirilmesi, bölge için afet öncesi tedbir amaçlı ilgili araç gereç depolanması.
- 3 – Kurtarma ve ilk yardım:** Haber ve ulaşım, ihtiyaçların belirlenmesi, arama ve kurtarma, ilk yardım tedavisi, tahliye, geçici iskân ve yiyecek, içecek, giyecek ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Önce hasar tespiti yapılmalıdır. Yangınlar, patlamalar, bulaşıcı hastalık ve benzeri bir sorun yaşanmaması için önlem alınmalıdır.
- 4 – İyileştirme:** Haberleşme, uzun süreli geçici iskân, ulaşım, su ve elektrik, kanalizasyon, eğitim, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin ihtiyaçlarını karşılamak
- 5 – Yeniden inşa:** Afetten etkilenen veya zarar gören tüm insanların, afet öncesi düzeyden daha iyiye götürmek. Yıkılan veya hasar gören yerli eskisine göre daha iyi inşa etmek. Bu inşaa süreci afetin büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre değişmektedir.

1.3 TÜRKİYE'DE SON 20 YILDA YAŞANMIŞ YIKICI AFETLER

Türkiye'de deprem denince akla gelen en büyük deprem Erzincan depremidir. Erzincan depreminde ülkemizde çok fazla can ve mal kaybı yaşanmıştır. Bir daha böyle durumların yaşanmaması için önlemler alınmaktadır. Özellikle günümüzde 21.yüzyılda doğal afetlere karşı daha fazla bir önem verilmiştir ve bu konuda insanlarımız doğal afetler konusunda belli bir bilgi

ve birikim sonucunda oluşan doğal afet sonucunda nasıl bir yöntem izleyecekleri konusunda bilgi sahibi daha açıklayıcı bir kavram kullanacak olursak doğal afet yönetimi yönetim üyeleri bu konuda gereken adımları atmıştır. 1939 yılında Türkiye'nin en büyük depremi Erzincan'da meydana gelmiştir. İkinci en büyük deprem ise Marmara depremidir. Türkiye'de gerçekleşen bazı afetler şöyledir:

- 1 - Su baskını :** Batı Karadeniz , 21 Mayıs 1998 ; 10 can kaybına yol açmıştır .
Samsun 3-4 Temmuz 2012 ; 11 can kaybına yol açmıştır .
- 2 – Deprem :** Ceyhan Adana 27 Haziran 1998 ; 145 can kaybına yol açmıştır .
İzmit Körfezi 17 Ağustos 1999 ; 17.480 can kaybına yol açmıştır .
Düzce 12 Kasım 1999 ; 763 can kaybına yol açmıştır .
Sultandağı Afyon 3 Şubat 2002 ; 42 can kaybına yol açmıştır .
Bingöl 1 Mayıs 2003 ; 177 can kaybına yol açmıştır .
Van 23 Ekim 2011 ; 644 can kaybına yol açmıştır .

1.4 FELAKETLERİN ÖNLENEBİLMESİ

Bu bölümde başlıca bazı felaketlerin nasıl önleneceğini ele alacağız;

1 – Deprem önemi: Depremlerin kuşaklarına göre 1-2-3 ve 4. Derece fay hatları üzerine inşaa da bulunmamak. Yapılacak inşaatları yerin jeolojik durumuna göre yapılmalı ve sağlam olmasına dikkat edilmelidir .

2 – Erozyon : Bitki örtüsü olmayan yerler ağaçlandırılmalı , eğimli tarlalar dik değil yatay olarak sürdürülmelidir ve son olarak hayvan otlatılmasına dikkat edilmelidir (hayvan zararları).

3 – Sel : Akarsu kenarlarına yerleşim birimi dikilmelive buralar ağaçlandırılmadır .Sebebi yerleşim birimlerini set olarak kullanırken , ağaçların köklerinin suyu çekmesi sel baskını önleyebilmektedir .

4 – Toprak kayması : Genellikle heyelan şeklinde görülmektedir. Heyelan bölgelerini ağaçlandırmalı ve yol yapımını toprağın durumuna göre şekillendirmek gereklidir.

5 – Çığ: Yamaçları setler kurarak çığındüşerken yıkıcı etkisini engelleyebiliriz. Ayrıca yeniden ağaçlandırmaya önem verilmelidir.

6 –Yangın: Vatandaşlar yangın konusunda bilinçlendirilmeli ve eğitilmelidir. Ayrıca yeşili koruma anlamında yangın çıkarılıp yerine yerleşke yapılmasını engellemek için sivil savunma ekiplerinden yardım alınmalıdır .

KAYNAKÇA

T.C. İç İşleri Bakanlığı , afet ve acil durum yönetim merkezi

<http://www.icisleriafad.gov.tr/dogal-afet-nedir-ve-afetlerin-zellikleri>

ŞAHİN C., SİPAHİOĞLU Ş. Doğal afetler ve Türkiye, afetlerin tanımı ve türleri, ANKARA 4.baskı, 2003

KAMU YÖNETİMİNDE YENİ YÖNETİM YAKLAŞIMLAR: HOLLANDA ÖRNEĞİ

Mehmet Ali TÜRKMEÑOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, dr.turkmenoglu@gmail.com

GİRİŞ

1970'lerde meydana gelen krizlerle ve diğer çeşitli sebeplerle dünyada kamuda kurumlarında merkeziyetçi, katı hiyerarşik kurallara sıkı sıkıya bağlayan geleneksel kamu yönetimi anlayışı hakimdi. Sosyal ve ekonomik yaşamdaki farklı ideolojik yaklaşımlarla; hantal, bürokratik geleneksel yönetim anlayışı aşılmaya çalışılmıştır. 1980 ve 1990'lı yılların başına geldiğimizde geleneksel yönetime tepki olarak "NPM" (New Public Management) Yeni kamu yaklaşımı kavramı ortaya çıkmıştır. Temelinde, katı bürokratik kamu yönetimi yerine kamu sektörünün hangi durumlarda daha iyi yönetileceği ve günümüzde kısıtlı kaynakları nasıl etkin ve verimli şekilde kullanırız sorularına cevaplamak yatmaktadır. Bunun üzerine uygulamada daha esnek Pazar ekonomisine dayalı kamu yönetimine bırakmaya başlamıştır. Bu konuda kamunun üzerine düşen görev özel sektöre öncülük etmektir.

1 YENİ KAMU YÖNETİMİ

1.1 Yeni kamu yönetimi

Kamu yönetiminde 1980'lerin başından itibaren birçok ülkede değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye'de de kamu kendi içerisinde büyük bir değişim içerisine girmiştir. Klasik kamu yönetimi anlayışının aksine yapılan değişimler daha esnek ve piyasa odaklı bir kamu yönetim anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Gerçekleşen yenilenmeler ideolojik, ekonomik ve siyasi alanda çıkan değişimlerinin bir yansıması olarak görülmektedir. Profesyonel yönetimi oluşturmak, müşteri merkezli olmak, rekabet merkezli bir amaç gütmek ve özel sektörde geçerli olan uygulamalara atıfta bulunmak amacıyla yeni kamu yönetimi (YKY) benimsenmeye başlanmış ve birçok kamu kuruluşu özelleştirme yoluyla kamu iktisadi teşebbüsü olmaktan çıkarılmıştır. Verimsizlik ve yetersiz denetimden dolayı mal veya hizmetlerin özel sektör tarafından üretilmesi/sunulması gerçekleşmiştir. Özelleştirmeler vasıtasıyla kamu zararları azalırken çeşitli harç ve vergilerle devletin gelirleri artmıştır. Fakat yetersiz denetim sonucunda çalışanların işten çıkarılması, işsizliğin artması, fabrikaların kapanması, ürünlerin üretilmesinin önünün kesilmesi gibi çeşitli sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Özelleştirmeler sonucunda ortaya çıkan sorunları engellemek için denetim mekanizmalarının etkin işletilmesi protokoller vasıtasıyla güvence altına alınmalıdır. Aksi durumlarda yeni kamu yönetiminin sağladığı özelleştirme gibi iyileştirmeler kötüye kullanılarak, YKY'nin amaçlarından olan profesyonel yönetim etkinliği ve özel sektör verimliliği sekteye uğrayacaktır.

Yeni kamu yönetimi, fiyat tabanlı, bürokratik olmayan, piyasa orjinli ve müşteri tercihli olan ideal bir sistem olarak görülmektedir. Kamu hizmet koşullarının geçmişe nazaran daha çok kişiye yönelik(birey) ortaya çıkmıştır. Türkiye'de özellikle merkezi yönetim faaliyetleri geri planda tutularak özel sektöre daha fazla yer verilmiştir. Örnek: TEDAŞ ve Türk Telekom'un özelleştirilmesi

Yeni Kamu yönetiminin ortaya çıkış nedenlerine değinmek gerekirse, 1980'li yıllarda bu anlayış tam olarak yapı taşlarını oturtmaya başlamış ve gelenekselliğin tam karşısında bir paradigma olarak ortaya çıkmıştır.

1.2 Yeni kamu yönetiminin ortaya çıkışı

1980'li yıllarda gelişen ve teknolojiyle büyüyen global dünyada geleneksellikten vazgeçip artık yeni yönetim yeni sistemler geliştirme gereksinimi duyulmuştur. Bu paradigmanın ortaya çıkış nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Ekonomik ve mali etkenler, sosyal etkenler, siyasal etkenler, vb. etkenleri gösterebiliriz. İlk defa İngiltere'de Margaret Thatcher döneminde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk defa Ronald Reagan döneminde uygulanmaya başlanmış ayrıca Türkiye'de Turgut Özal döneminde izlerini görmek mümkündür. Küreselleşen dünya ve beraberinde gündün güne gelişen teknoloji özel sektörü etkilemektedir. Neo-liberal iktisatçılar daha az devlet, daha çok refah üzerinden yola çıkarak küreselleşen dünya üzerinde artan

rekabette devletin temel rolünü azaltmak ve hiyerarşik sert yapıyı esnetme yerine; kalite, müşteri odaklılık, yenilik gibi nitelikler üzerinde yoğunlaşmıştır. Genellemek gerekirse Geleneksel devlet anlayışı yerini, refah devlet anlayışına bırakmıştır. Ekonomik ve mali yönden ele alırsak merkezi yönetim ve yerel yönetimler olarak; sosyal güvenlik, emeklilik, eğitim, sağlık ve konut alanında hizmetlerini artırarak vatandaşlara asgari bir yaşam sunmayı amaçlamıştır. Sosyal ve siyasal alanda vatandaşların eğitim seviyesindeki görülen artış, geçmişe göre daha bariz görülmesi ve vatandaşların bilinçlenmesi sosyal anlamda pozitif olarak görülmektedir. Adam Smith Enstitüsü, Ekonomik İşler Enstitüsü ve Siyasal Çalışmalar Merkezi bu paradigma üzerinde geniş çalışmalar yapmışlardır. Yeni kamu yönetimi resmi bir kurucusu olmayan teoriden yola çıkılarak üretimin aksine teorik gelişmelere öncü olmuş ve günümüzde halen devam eden bir reform hareketidir.

1.3 Klasik Kamu yönetimi nasıl ayrışır

Geleneksel kamu yönetimi olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım ile yeni kamu yönetimi yaklaşımı arasındaki fark; devletin ekonomik ve toplumsal rolü üzerinde açıkça görülmektedir. Yeni kamu yönetimi yaklaşımı klasikleri; merkeziyetçi, otoriter ve sert uygulamaları nedeniyle eleştirmiştir. Odak noktaları, bireylerin refahları ve devlet karşısında günden güne zayıflayan, rekabet karşısında duramayan özel sektör vardır. Kelime anlamı olarak baktığımızda; Oxford sözlüğüne göre ‘‘ yönetme + başarıma ‘‘, işletmeye göre ‘‘ yönetme/yönlendirme ‘‘ anlamındadır. Kavramsal olarak literatürde geçen Public Management yani ‘‘ **kamu işletme yönetimi** ‘‘ olarak ele alınmaktadır. Klasik kamu yönetiminin tam anlamıyla ayrışma noktaları; hiyerarşik kademe ve farklılıklar, merkeziyetçi yaklaşım, gizlilik ve kapalılık, statüko, kural odaklılık, doğrudan kamu hizmeti sunumu, sorgulanmazlık ve dokunulmazlık olarak gösterilebilir.

1.4 Yeni Kamu yönetiminin özellikleri

Yeni kamu anlayışının temelini uzmanlaşma, başarılı olmak, gelişmeye ayak uydurma ve verimliliği arttırmak anlamında ele almıştık. Bu bağlamda izleyeceğimiz yöntemler şöyledir:

1-Profesyonel yönetimi oluşturmak: Kamu sektöründe profesyonel yönetimi oluşturma birimler arasındaki düzen için çok önemlidir. Bu yüzden Amerika Birleşik Devletlerinde 1970 yılında ‘‘üst düzey yöneticileri servisi ‘‘ kurulmuştur. Temel amacı ise yönetimde bir hiyerarşi ve düzen elde edip faaliyetlerden daha çok verim almaktır.

2-Standartları belirginleştirmek ve performansı ölçmek: her kuruluşun kendine ait bir misyon ve vizyonu vardır. Bu bağlamda Standartlar ve hedefler tam anlamıyla belirlenmesi sonrası performans ölçümünde bir ilerleme kat etmek amaçlanmıştır.

3-Çıktı kontrolüne önem vermek: Program bütçeleme sistemine göre, nasıl harcama yapılacağına dair yol göstermektedir.

4-Ayrışmaya vurgu yapmak: Büyük birimler ve küçük birimlerin birbirinden ayrışmasıdır.

5-Müşteri odaklılık: Kaynaklar ve üretim faaliyetlerinde bulunurken müşterilerin tercihleri doğrultusunda bir yöntem izlemek.

6-Rekabete vurgu yapmak: Yönetimi küçülterek, özel sektör ile kamu arasındaki rekabet azaltılabilir. Böylece özelleştirmeye atıfta bulunulmuştur.

7-Özel sektör yöntemlerine vurgu yapmak: Geleneksellikten kurtulup , yeni kamu yaklaşımıyla kaynakları etkin ve verimli bir şekilde kullanmak

8-Merkezileşme : Politika ve bütçelerle ilgili idari fonksiyonları merkeze bağlama

9-Adem-i merkezileşme : Merkez alanları veya takibine mütebayen özerkleşme

1.5 Yeni kamu yönetiminin ilkeleri

- a) **Küçülme** : Esnek , yenilikçi , girişimci olarak bu ilke gereği hacimce küçülüp etkinlik ve verimlilik yönünden büyüme
- b) **Yönetim ideolojisi teorisi (Manegarialism) kamu yönetimine uyarlamak** : Özel sektörü , kamuya uyarlamak üzerine ; üretime ve verimliliğe vurgu yapmak

- c) **Girişimci yöntemler mantığını kamu yönetimine aktarmak** : Hizmetler arası rekabet sağlayarak özel sektör üzerinden kamuya destek olma
- d) **Yerelleşmek** : Hiyerarşinin azalmasıyla kurumları daha da bağımsızlaştırma yönetimiyle karar alma , bir yandan da mekanizmayı hızlandırırken diğer taraftan verimliliği artırma
- e) **Bürokrasiyi azaltmak** : Kamu yönetiminin küçülmesi ve özerkleşmesiyle ; müşteri odaklı olmak , temel amacı : Bürokrasi ve kırtasiyeciliği azaltma
- f) **Özelleştirmek** : Kamuyu daha geri plana alıp özelleştirme ile kamuda meydana gelen zararlar minimum seviyeye indirilmeye çalışılmıştır .

1.6 Yeni Kamu yönetimi uygulayan : Hollanda

Yeni kamu yönetimi farklı ülkelerde benzer başlıklar ve birbirinden daha etkileyici reformlarla karşımıza çıkmaktadır. Birçok ülke yeni kamu yönetiminde “ daire yönetimi sistemi ”ni uygulamaktadır. Daireler, yerel yönetimden özerk bir yapıya sahip örgütlenme türüdür. Hollanda’yı ele aldığımızda İngiltere gibi “ birim modeli ”ni uygulamaktadır. Fakat Hollanda’nın bu modeli İngiltere’ye nazaran farklıdır, Hollanda yönetim birimini tartışmalı bir alternatif olarak görmüştür. Teoriyi ele almak gerekirse, hükümet herhangi bir karar alırken meclisin onayına sunmak ihtiyacı duymaktadır. Yani özel sektörün karşısında etkin bir otorite daha ağır basmaktadır. Kamu-Özel ortak çalışmalara baktığımızda; yönetim ve özel kurumlar özerkleşmeden daha ziyade anlaşma yoluyla karşımıza çıkmaktadır. Genellemek gerekirse, Hollanda merkezîyetçi bir politikayla siyasetten uzak ve bozulma ihtimali düşük, sağlam temellere oturtulmuş yeni kamu yönetimi yöntemiyle karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ:

Giriş bölümünde ele aldığımız üzere, Yeni kamu yönetimi 1970’lerin başında ortaya çıkmış fakat globalleşme yönünden bakarsak etkin olduğu 1980’li yıllar olarak göze çarpmaktadır. Ortaya çıkış temelinde Yönetimin eskiliğinden ziyade sert, otoriter ve kurum odaklı olması sebebiyle bu paradigma meydana gelmiştir. En temel amacı, dünya çapında ortaya çıkan ekonomik problemler ve sosyal problemlerin etkisini azaltmak, globalleşen dünya karşısında yeni bir reform olarak görülmektedir. Geleneksel yönetimin aksine, kişi odaklı oluşu, bürokrasi ve kırtasiyeciliğin az görüldüğü, özel sektöründe kamu yararına vatandaşlara hizmet yönünden faydalı olabileceğini savunan ve Refah toplum odaklı bir paradigma olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bilgiç V (2008). Kamu yönetiminde çağdaş yaklaşımlar: Yeni kamu yönetimi anlayışı, Ankara: Seçkin yayınları
- Özer M A (2013). Kamu yönetiminde çağdaş yaklaşımlar: Yeni kamu yönetimi, Eskişehir: Anadolu üniversitesi yayınları
- Çevikbaş R (2012) . “ Yeni kamu yönetimi anlayışı ve Türkiye uygulamaları “ , cilt:1 sayı : 2 <http://eyad.mu.edu.tr/index.php/eyad/article/view/37>
- Karcı Ş M (2008) .Yeni kamu işletmeciliği yaklaşımın temel değerleri üzerine inceleme : Yeni kamu yönetimi , Akdeniz iibf dergisi <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868761.pdf>
- Kurt M ve Uğurlu Ö Y (2007) . Yeni kamu yönetimi ve yeni kamu yönetimi yaklaşımında Avrupa birliğinin rolü : İlerleme raporları içerik analizi , Afyon Kocatepe Üniversitesi dergisi http://www.iibfdergi.aku.edu.tr/pdf/9_2/5.pdf
- Kılıç M F (2015) . Avrupa ve Türkiye’de Yeni kamu yönetimi kavramı <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/160568>

GİRİŞİMCİLİĞİN ULUSLARARASI BOYUTLARA ULAŞMASINI ENGELLEYEN POLİTİKALAR HAKKINDA BİR AVRUPA ANALİZİ

Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Muş Alparslan Üniversitesi, dr.mturkmenoglu@gmail.com

INTRODUCTION

Following Syrian crisis and membership of Poland and Bulgaria to EU, walls have arisen for migrants to establish a business in and around European Union (EU) (Bounds, 2017). It is argued that there are mainly two issues which led to building walls for migrants (Wauters & Lambrecht, 2006). First stems from mainly an economic downturn in EU. Second is the intention of seeking a fully sovereign government apart from EU. It appears that these two developments caused far-right leaders in EU. There are many parties which support protectionist, some cases racist, policies in EU which cause worry to those who want to move to Europe for establishing a business. These parties include, but not limited to, Alternative for Germany in Germany, National Front in France, Party for Freedom in the Netherlands, Golden Dawn in Greece and Freedom Party in Austria (Chakelian, 2017). I will discuss the political leaders' rhetoric and actions of the mentioned parties and how they caused de-internationalisation of entrepreneurship.

1. PARTY CASES

1.1 Alternative for Germany

In 2013, The Alternative for Germany party was established as a protest movement against the euro currency. The Alternative for Germany party's leader is Frauke Petry who is 43 years old. She stated that border police might use their guns on anyone crossing a frontier illegally. In March 2016, due to her rhetoric, she has got 25% of the overall vote of German state elections. As a result, she confronted Germany's well accepted consensus-driven implications and politics. She also demands for a ban and restriction on building new mosques. She captures votes by suggesting that her voters are "anti-establishment, anti-liberalization, anti-European, anti-everything" which are regarded as their norm (The New York Times, 2016).

1.2 National Front

Marine Le Pen is a nationalist leader of The National Front party. She uses mostly populist rhetoric to support her anti-European Union and anti-immigration position. The party movement started in 1972 in France. The founders and sympathizers of part incorporated former Nazi collaborators. National Front party favours protectionist and nationalist financial policies. The party would take measures to stop government benefits for migrants for instance health care. She wishes to lower the number of migrants allowed into France in an extreme manner. Marine's father Mr. Le Pen had used anti-Semitic statements with a racist language. He was repeatedly prosecuted on allegations of Holocaust denial and racial hatred. In regional elections of 2016, Marine Le Pen won a plurality of the national vote of 27% in the first round. She was expected candidate in the presidential election of 2017 (Slawson, 2017).

1.3 Party for Freedom

Geert Wilders who is leading The Party for Freedom in the Netherlands faced a trial for hate speech that he made about Moroccans in 2014. He is seen as one of the most featured far-right politicians in Europe. He states that he is an anti-European Union leader. He is also an anti-Islam party leader. Geert Wilders has demanded for shutting down all Islamic schools while recording the ethnicity of all Dutch citizens. Although the party holds 15 seats in the lower house, it lost 14 seats from the elections of 2010 (The New York Times, 2016).

1.4 Golden Dawn

Golden Dawn party was established in 1980. The neo-fascist party Golden Dawn captured the attention of international community in 2012 when the party won 18 seats in the Greek Parliament for the first time. 2012 elections enabled the party as the country's third-largest party. The results of election were announced during Greece's debt crisis which resulted debilitating austerity measures. The authorities in Greece prosecuted many senior Golden Dawn officials, including MPs and the party's leader, Nikos Michaloliakos in September 2013. Some members were charged with murder while the party's leader Nikos was charged with forming a criminal organization. In September 2017, the party won 18 seats in the national parliamentary elections. When the migrant began to flow to Europe, Golden Dawn was quite silent about it, however, the party followers started to demonstrate in several areas where the immigrants are camped (Forster, 2017).

1.5 Freedom Party

Norbert Hofer is the leader of anti-immigration and nationalist Freedom Party in Austria. He won 35 percent of the vote in the first round of the presidential election in Austria in 2016. He lost in the first runoff against Alexander Van der Bellen, former Green Party leader. Mr. Hofer lost the election by receiving 49.7% while Mr. Van der Bellen won 50.3% of the vote, a difference of just more than 30,000 votes. Hofer's campaign was based on strengthening Austria's borders and the army, while limiting benefits for migrants and favouring Austrians in the job market. Freedom Party's motto is "Austria first" which has 40 seats out of 183 in National Council (Slawson, 2017).

CONCLUSION

In this analysis, I aimed to reveal the rising far-right parties and their leaders' rhetoric on how they acted against foreigners. Having reviewed five parties and their leaders' promises, it can be argued that the common ground of five leaders tend to be xenophobia. Xenophobia is a behaviour of fear or hatred of foreigners. The party leaders portray xenophobic attitudes which affect governments' policies e.g. creating visa restrictions and putting travel bans towards some foreigners. As a result of that, those migrants who wish to move to Europe and start or invest in a business face serious challenges (Webb, 2016). Additional burdens are added along with bureaucratic ones to those entrepreneurs who wish to invest in Europe (WorldBank, 2004). To sum up, internationalisation of entrepreneurship in Europe as well as around the worlds can be achieved by recognising, respecting and tolerating the beliefs or practices of others on the basis of humanity.

LIMITATIONS AND FUTURE DIRECTIONS

Since this research is just a thought piece which needs to create a clearer theoretical foundation to underpin the idea of this paper. The paper must have a sound and justified methodology as well. The topic of the paper is very current, and more research is needed. I will use discourse analysis to further develop the interesting idea of "xenophobic attitudes which affect governments' policies. As a result of that, those migrants who wish to move to Europe and start or invest in a business face serious challenge. I will also review the literature on xenophobia in international business and position the piece better. One of the points of departures can be ethnocentrism. The case of Austria, in particular, can be extremely interesting to further explore and perhaps use as an empirical context. It can be argued that this is a relevant area to study, but the contribution and novelty of the paper need to be better articulated. For example, the theoretical implications of this research will suggest solutions to policy makers.

References

Bounds, A. (2017). European entrepreneurs learn to count the cost of Brexit. Ft.com. Retrieved 18 November 2017, from <https://www.ft.com/content/3f8760c0-1af1-11e7-a266-12672483791a>

- Chakelian, A. (2017). Rise of the nationalists: a guide to Europe's far-right parties. Newstatesman.com. Retrieved 19 November 2017, from <https://www.newstatesman.com/world/europe/2017/03/rise-nationalists-guide-europe-s-far-right-parties>
- Cumming, D., & Zahra, S. (2016). International Business and Entrepreneurship Implications of Brexit. *British Journal Of Management*, 27(4), 687-692. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-8551.12192>
- Forster, K. (2017). The far-right leaders hoping to take power in Europe next year. *The Independent*. Retrieved 19 November 2017, from <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/marine-le-pen-geert-wilders-norbert-hofer-rise-of-fascism-europe-far-right-leaders-donald-trump-a7417276.html>
- Slawson, N. (2017). Marine Le Pen leads gathering of EU far-right leaders in Koblenz. *the Guardian*. Retrieved 20 November 2017, from <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/21/marine-le-pen-leads-gathering-of-eu-far-right-leaders-in-koblenz>
- The New York Times. (2016). Europe's Rising Far Right: A Guide to the Most Prominent Parties. *Nytimes.com*. Retrieved 24 November 2017, from <https://www.nytimes.com/interactive/2016/world/europe/europe-far-right-political-parties-listy.html>
- Wauters, B., & Lambrecht, J. (2006). Refugee entrepreneurship in Belgium: Potential and practice. *The International Entrepreneurship And Management Journal*, 2(4), 509-525. <http://dx.doi.org/10.1007/s11365-006-0008-x>
- Webb, J. (2016). 2017 Will Be A Year Of Regionalization, Not Deglobalization. *Forbes.com*. Retrieved 10 November 2017, from <https://www.forbes.com/sites/jwebb/2016/12/21/2017-will-be-a-year-of-regionalization-not-deglobalization/#9df5f07675ec>
- WorldBank. (2004). Barriers to Entrepreneurship. *WorldBank*. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/161191468159899114/pdf/362760Entrepreneurship01PUBLIC1.pdf>

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAVRAMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*A RESEARCH ON THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT***Nurettin ÖZGEN**

Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi

E-mail: ozgen@ankara.edu.tr**Özet**

Sürdürülebilirlik kavramı, yaşama için temel bileşenlerin tasarımı, korunması, geleceğe yönelik eylem ve planlama süreçlerini içermektedir. Kalkınma kavramı ise, daha çok ekonomik tandanslı büyümeyi ifade etmektedir. Bu bağlamda, *Sürdürülebilir Kalkınma* (SK) kavramı, çevresel ve toplumsal bağıntılar ekseninde boylan ekonomik üretimler üzerinden tanımlanmış bir üçlü yapıyı tarif etmektedir. Özellikle, doğal kaynakların üretim ve tüketim süreçlerinde, yaşanan çevresel problemler, hem çevrenin/doğanın, hem de ekonomik anlamda geri dönülmez kayıpların yaşanmasıyla birlikte, konuya ilişkin sorgulamalar ve çeşitli eleştirel yaklaşımlar ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu minvalde özellikle sosyopolitik uygulamalar sorgulanmış, doğanın/çevrenin sınırsız bir üretim kaynağı olmadığı anlaşılmış ve mevcut uygulamalar sorgulanmaya başlanmıştır. Bu olumsuzlukların farkına varılması, çevre koşullarının da tıpkı toplumsal yaşam formları gibi etken unsurlar olduğu ve dolayısıyla doğanın/çevrenin de tükenebileceğinin farkına varılmıştır. Özellikle sivil toplum örgütleri ve çevreciler tarafından dillendirilen haykırışlar, toplumda önemli farkındalıklar oluşturmuştur. Bu farkındalığın geliştirilmesi ve toplumsal tabana yayılması için de, konuya özellikle eğitim-öğretimin çeşitli kademelerindeki ders müfredatlarında yer verilmesinin yanı sıra, öğretmenlere de önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın amacı da, öğretmen adaylarının *sürdürülebilir kalkınma* kavramına ilişkin tasavvurlarını tespit etmek ve konuya ilişkin farkındalıklarını ortaya koymaktır. Çalışmanın örneklem grubu yetmiş bir (71) coğrafya öğretmen adayın oluşmaktadır. Çalışmada, SK kavramının tanımı- temel ve alt boyutlarının neler olduğu ve cinsiyet değişkenine göre ne tür kavramsal tanımlamalar ürettiği hususunda gerekli analizler yapılmış ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Katılımcılardan elde edilen verileri çözümlemek için, nitel araştırma desenlerinden, betimsel ve içerik analiz tekniklerinden yararlanılmış, veri toplama aracı olarak da standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler, içerik ve betimsel analiz teknikleriyle çözümlenerek değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların toplumsal yapı ve örüntülerinden oldukça uzak tanımlamalarda buldukları ve hatta neredeyse hiç söz etmedikleri ya da bağıntısal bir bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Buna karşın genellikle fiziki coğrafya eksenli ve doğal çevreyle ilgili temalar üzerinden, SK kavramını tasavvur ettikleri ve buna ilişkin kavramsal ifade ve tanımlamalarda buldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kavramlar: *Coğrafya, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, çevre, ekonomi, toplum, coğrafya müfredatı*

Abstract

The concept of sustainability includes the design and protection of the basic components of life and the actions and processes for the future. The concept of development mainly points out the growth based on economy. In this context, the concept of Sustainable Development (SD) describes a triple structure defined through economic productions in the axis of environmental and social relations. In particular, environmental problems in the production and consumption processes of natural resources, as well as environmental and natural irreversible losses, questionings related to the issue and various critical approaches have emerged and developed. In this regard, especially socio-political practices have been questioned and it has been understood that nature / environment is not an unlimited source of production and current practices have been started to be questioned. With the realization of these negativities, it has been determined that environmental conditions, just like social life forms, are active elements and therefore, nature/environment can be exhausted. The outcry that

was expressed by civil society organizations and environmentalists has created significant awareness in society. In order to improve this awareness and to spread it to the social base, teachers have important responsibilities in this subject as well as giving it a place in the curriculum of various levels of education and training. In this context, the aim of the research is to determine the prospective teachers' conceiving the concept of sustainable development and to reveal their awareness about the subject. Seventy-one (71) geography teacher candidates form the sample group. In this study, the necessary analysis and evaluations have been made about the definition of the concept of SD and what kind of main and sub-dimensions it has and what kind of conceptual definitions it produces in accordance with the gender variable. In order to analyze the data obtained from the participants, qualitative research design was employed and standardized open-ended interview form was used as data collection tool. The received data were analyzed by using content and descriptive analysis techniques. According to the results of the research, it has been shown, on one hand that the participants were not very close to the social structure and patterns and did not have any information about them. On the other hand, it is generally determined that they envision the concept of SK through the themes related to physical geography and natural environment and they make conceptual expressions and definitions about it.

Key words: Geography, sustainability, sustainable development, environment, economy, society, geography curriculum

GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma (SK) kavramı, gelişkin dünya toplumunun doğaya ilişkin eylemlerinin bir öz eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Doğaya, toplumsal yaşam formlarına ve en önemlisi de “*insan merkezli*” yaşam formundan, “*doğa merkezli*” ve doğayla uyumlu bir ortak yaşam formuna dönüşün gerekliliğini içerimler. Kavram; çevre, ekonomi ve toplum olmak üzere, üç alt boyuta ilişkin yaşamsal örüntülerin çeşitli formlarından oluşmaktadır (Şekil-1). Kökeni itibariyle Latince “*Sustinere*” kelimesinden gelen “*sürdürülebilirlik*” (*Sustainability*) kavramı, özellikle 1980’lerden itibaren daha geniş bir alanda kullanılmaya başlanmıştır. Sözlüklerde birçok anlamda kullanılmış olsa da, esas itibariyle; sürdürmek, sağlamak, devam ettirmek, desteklemek, var olmak anlamlarında kullanılmaktadır (Onions, 1964).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının genel anlamda kabul görmesi ve geniş bir kullanım alanına sahip olması, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun (WCED) 1987 yılında yayımlanmış olduğu “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda yer almasıyla başlamıştır. Bu raporda; sürdürülebilir kalkınma kavramı, “*bugünün gereksinim ve beklentilerini, gelecek nesillerin kendi gereksinim ve beklentilerini karşılayabilme olanaklarından ödün vermeksizin gerçekleştirmek* (WCED, 1987: 37)” şeklinde tanımlanmıştır.

SK kavramının tanımına ilişkin tartışmalara iktisadi açıdan katkıda bulunanlardan biri Rawls’un adalet kuramına dayandırdıkları “*kuşaklararası eşitlik*” ilkesi temel alınmıştır (Pearce, Barbier ve Markandya, 1990). İktisatçılar, çoğu zaman yaşam standartlarının belli bir düzeyde korunması gerektiğini vurgulamaya eğilimliken, çevrebilimciler biyoçeşitlilik ve çevre bilimsel esnekliğe (ecological resilience), sosyologlar ise topluluklar içindeki sosyolojik bağların ve karşılıklı ilişkilerin korunması gereksinimine öncelik vermişlerdir (Cole, 2006:242). “Çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın, ekonomik gelişmenin

sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü” (Keleş, 1998: 112) de bir diğer tanımlamayı ifade eder.

Sosyal sürdürülebilir kalkınma ise, insan hakları, çalışma hakları ve kurumsal yönetim bağlamında, gelecek kuşakların mevcut kuşaklar kadar veya onlardan daha fazla sosyal kaynaklara erişiminin sağlanması veya engellenmemesi şeklinde düşünülebilir (Mak ve Peacock, 2011:4). Başka bir ifadeyle, sosyal açıdan sürdürülebilirlik toplumların yaşam kalitesini ifade etmektedir (Littig ve Grießler, 2005: 72). Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin çözümler, ilerleyen zamanlarda kavramın iktisadi, sosyal ve çevresel boyutları üzerinde yoğunlaşmıştır (Munasinghe, 2001; Munasinghe, 2009). Bu bağlamda, SK kalkınmanın kapsamı, kavram olarak tartışılmaya ve kullanılmaya başlandığı günden bu yana genellikle kabul edilen bu üç boyut üzerinden tartışılmaktadır (Holmberg ve Sandbrook, 1992):

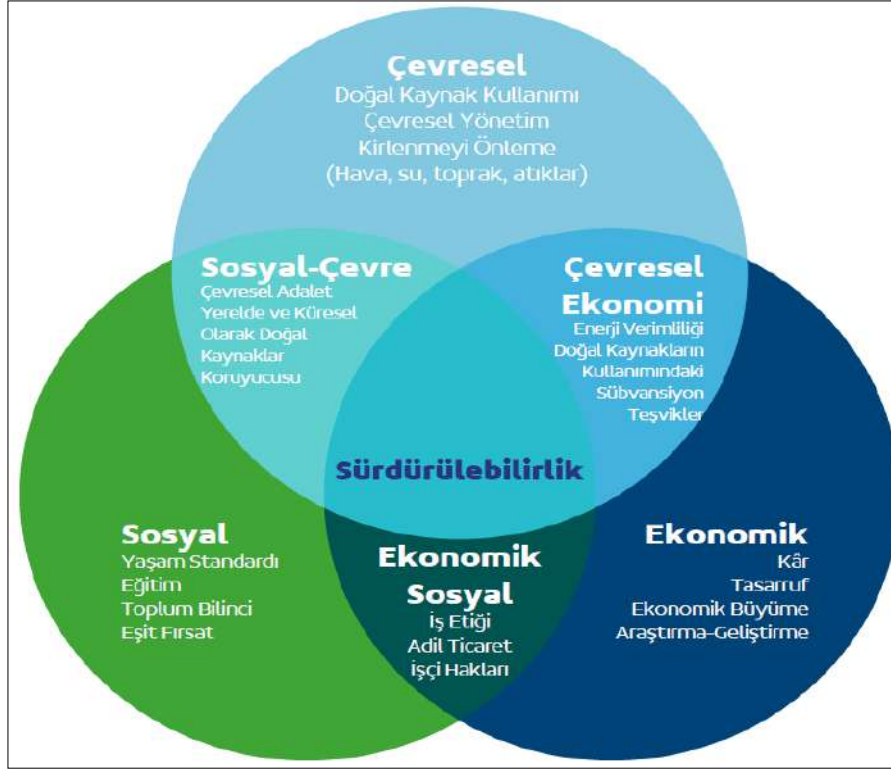
Ekonomik: Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, mal ve hizmetleri süregelen esaslara dayanarak üretebilmeli; hükümet ve dış borçların yönetilebilirliğini sürdürebilmeli, tarımsal ve endüstriyel üretime zarar veren sektörel dengesizliklerden sakınmalıdır.

Sosyal: Sosyal boyuta ilişkin sürdürülebilir bir sistem; eşitlik dağılımını, sağlık, eğitim, cinsiyet eşitliği, politik sorumluluk ve katılımı içeren sosyal hizmetlerin yeterli düzeyde gerçekleştirilmesini sağlamalıdır. Başka bir ifadeyle toplumsal yaşamın tüm bağıntılarına dair, özellikle bireysel ve grupsal haklara ilişkin olarak siyasal, psikososyal ve kültürel alanlara dair pratiklerin gerçekleştirilmesinde gerekli adaletin sağlanması ve sürekliliğin kazandırılmasıdır.

Çevresel: Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem, kaynak temelini sabit tutmalı, yenilenebilir kaynak sistemlerinin ya da çevresel yatırım fonksiyonlarının istismarından kaçınılmalı ve yenilemeyen kaynaklardan yalnızca yatırımlarla yerine yeterince konulmuş olanları tüketmelidir. Ayrıca bu üç yapı arasındaki bağıntısal etkenler de SK kavramına yönelik “*ara bağıntıları*” ve çok boyutlu yansımaları tanımlar niteliktedir (Şekil 1).

Modern insan (*Homo sapiens sapiens*), on binlerce yıllık tarihi boyunca, neredeyse tamamen doğaya bağımlı bir şekilde yaşadı. Avcılık, toplayıcılık yaparak ve doğal barınaklarda korunarak yaşamını sürdürdü. Kutsal mabetler ve inanç merkezleri kurarak (*Göbekli Tepe*), organizasyonel planlama ve pratiklerle, birlikte yaşamayı gerçekleştirdi. Tarımsal faaliyetlerle birlikte yerleşik düzene geçmeyi ve doğayla birlikte, fakat daha etkin pratiklerle, örneğin sulama kanalları inşa etmeyi, tarımsal faaliyetler gerçekleştirmeyi ve dolayısıyla yaşamı daha konforlu hale getirmek adına başarılı bir üretim mekanizmasına imza attı. Üretim faaliyetlerinin artmasıyla birlikte *artı ürün*’lerin, yakın çevrelerdeki yerleşim birimlerinde yetiştirilen başka ürünlerle değiştirme ihtiyacı ve buna ilişkin fikirler gelişti. Dolayısıyla ürünsel bazda “*değiş- tokuş*” kültürü gelişim gösterdi ve yakın çevre/bölgeler arası bu tür ticari faaliyetler zamanla yeni gelişmelere alan açtı. Yakın yerleşim birimleri arasındaki bu tür ticari faaliyetler zamanla gelişerek küresel boyuta ulaştı. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda yeni ticaret yollarının bulunmasıyla, bölgeler ve kıtalar arası ticarete önemli bir sıçrama yaşanmış, doğu ve güneyin doğal zenginlikleri batı pazarına (batı dünyasına) taşınmıştır. Batının teknik ve kültürel formları ise, doğu ve güneydeki ülkelere taşınmıştır. Kısacası Coğrafi keşiflerle birlikte, kıtalar arası/ küresel ölçekli ticaret hacmi büyük artışlar

göstermiş, teknik gelişmelerle birlikte bu etkileşim hacmi katlanarak artmıştır. Bu döneme değin, yerkürenin ve dolayısıyla doğanın bir parçası konumunda olan insan, yaşadığı deneyim ve geliştirdiği tekniklerle çeşitli aygıt ve donanımlar geliştirmiştir. Bu dönem için en önemli teknik gelişmelerden biri hiç şüphesiz buhar gücüyle çalışan makinelerin yol açtığı endüstri olmuştur.

Şekil 1: Sürdürülebilir kalkınma kavramını içerimleyen boyutlar (Borsa İstanbul, 2014).

Diğer bir ifadeyle makine gücüyle yeni makinelerin üretilmesi ve bu makinelerin çeşitli faaliyetlerde kullanılması, insanın doğaya yönelik pratiklerinin etkili bir şekilde artmasına olanak sağlamış ve insan artık kendisini doğanın bir paydaşı/ parçası değil, sahibi gibi görmeye ve davranmaya başlamıştır. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren, insan, artık doğaya bağımlı veya doğanın denetiminde olan değil, tam aksine doğayla savaştan, geliştirdiği teknik aygıtlarla doğanın çeşitli potansiyellerinden yararlanmak adına durmaksızın çabalayan ve daha çok kazanmak için de, paydaşlarıyla büyük bir hırsla rekabet eden bir modern insan figürü ortaya çıktı. Elbette ki artan dünya nüfusu ve buna bağlı arz ve taleplerin artmasıyla birlikte, yeni üretim ve pazar alanları da gelişti. Bu tür pazarları domine eden piyasa güçleri arasında rekabet ve dolayısıyla daha çok kazanma hırs ve çabası, Murray Bookchin'in (2017a:10) ifadesiyle, "büyü ya da yok ol" mottosuyla özetlenebilecek türden bir acımasızlığı kaçınılmaz kılmaktadır. Bu yapısal sistemde dünya "tüketilecek bir meta", insan ise, her şeye "muktedir ve hükmetme hakına sahip" bir güç olarak kendini konumlandırdı. Böylelikle insan, artık doğayla iç içe yaşayan değil, bitmek-tükenmek bilmeyen arzu ve istençleriyle çeşitli yaşamsal formları gerçekleştirmek adına, doğaya hükmeden bir beşeri düzen oluşturarak ve en önemlisi de bunu bir iktidar yarışı bağlamında ciddi çevresel tahribatlar yaparak devam ettirmektedir (Özgen, 2018:2-3). Tarihi Hasankeyf kentinin İlisu

baraj suları altında bırakılacak olması ve kente ait çeşitli tarihi yapıların başka lokasyonlara taşınması da bu tür ölçüsüz! politikaların sonuçlarındandır (Özgen, 2011).

Ekonomi, dünya üzerindeki kıt kaynaklar ve insanların sınırsız ihtiyaçlarının araştırılması olarak tarif edilirken (Bookchin, 2017b: 46), sınırı olmayan ihtiyaçlar üzerine kurulu bir sistemin de sürdürülebilir olmayacağına dikkat çekilmektedir. Kapitalist sistem, ancak ekonomik olarak bir çöküş yaşanması veya toplumun tahrip olması yolu ile büyümesini durdurabilir (Bookchin, 2017b:30). İnsanın, birbirini ve doğayı telef etmesi üzerine kurulu, rekabetçi piyasa ekonomisinden vazgeçmesi gerekmektedir (Özgen, Ege, 2018). Aksi takdirde hukuk, etik, ahlak gibi insani norm ve değerler de önemli ölçüde zarar görmesi kaçınılmaz bir son olacaktır. Bu tür olumsuzlukların devam etmesiyle birlikte, özellikle çevresel tahrip ve doğal ihtiyaçların tükenmesi ve toplumsal hak ihlalleri bağlamında birlikte yaşama becerisinin kaybolması, küresel ölçekte sonu olmayan bir geleceği kaçınılmaz kılacaktır.

Endüstri devrimiyle birlikte makine gücü devreye girdi. Daha çok kazanç ve dolayısıyla üretime bağlı olarak gelişen bir tüketim pazarının genişlemesiyle birlikte, doğaya yönelik çeşitli kullanım ve tahripler de artarak devam etti ve doğa ciddi zararlar gördü. İnsan merkezli sürdürülen bu sınır tanımayan acımasız kazanma hırsıyla, doğanın biricik vazgeçilmezliği göz ardı edildi ve insanın doğaya yönelik bitmek- tükenmek bilmeyen müdahaleleriyle, aslında *hara kiri* yaptığı ve kendisine zarar verdiğinin farkına vardı. İşte bu farkındalığın başlamasıyla birlikte, doğaya yönelik eylemlerde daha barışçıl, kapsayıcı ve doğa/çevre merkezli bir yaklaşımın gerekliliği dillendirilerek yeni perspektif ve planlamalar hayata geçilmeye başlandı. Bu eylem planlarının en başat olanı UNESCO tarafından yürütülen ve hükümetler arası çalışma gruplarının yürüttüğü programlardır.

İnsanın bitmek bilmeyen bu kazanma ve büyüme/güçlenme hırsı hemen her alanda ve yaşamsal zincirin hemen tüm halkalarını çeşitli olumsuzluklarla sekteye uğratmaktadır. Atmosfere salınan yoğun sera gazlarından, madencilik faaliyetlerine, yeraltı suyunun aşırı tüketilmesi ve sulak alanların çeşitli amaçlar için yok edilmesinden, ormanların ve yeşil alanların yok edilmesi ve katı atıkların neden olduğu sağlık ve diğer birçok çevresel problemlere kadar bir dizi olumsuzluğa neden olmaya devam etmektedir. Doğanın bozulan dengesi, doğrudan insan yaşamını etkilediğinde daha ciddi bir farkındalık yarattı. Dikkat çekici bu tür bozulmaların “*nedenini*” sorgulayan çevre/doğa dostu birey, grup ve örgütler, iktidar ve hükümetlere çeşitli eleştirilerde bulunarak tepkiler göstermektedir.

Yaşamak için sürekli doğa ile etkileşim ve mücadele halinde bulunan, çevresini düzenleyen insan, kendine yeni, kültürel bir yaşam alanı oluşturarak doğanın çeşitli sınırlılıklarından kurtulmaya çalışmıştır. Kendisinin de doğanın bir parçası olduğunu unutmuş, doğa ile mücadelesinde onu kendi varlığından ayrı tutmuş ve ihtiyaçlarını karşılamak için doğayı şekillendirmeye çalışıp, sürekli tahrip etmiştir. Doğayı kendi ihtiyaçlarına uygun bir şekilde kullanarak onu yok eden insan, kendi yaşamını da tehdit eder hale gelmiştir. Bu noktadan sonra sadece koruma çalışmaları yeterli olmayacaktır. İnsanın doğanın bir parçası olduğunu hatırlaması ve doğayla uyumlu bir yaşam göstermesi gerekmektedir. Doğaya yönelik bu tehditler sonucunda onu tanımak, korumak ve farkındalık yaratmak açısından, doğa eğitimi önemli fırsatlar yaratacağı ve bu yönde bir eğitim için de,

çocuklardan başlayarak pratiğe geçirmek en doğru adım olacaktır (Köşker, 2013:342). Zira doğa ile erken yaşta kurulan ilişki, bireylerin yaşamları boyunca doğaya karşı anlamlı bir bağlılık geliştirmelerine zemin inşa etmektedir (Akyüz,1979; Louv, 2010).

Küresel iklim değişikliğinde ortaya çıkan çeşitli çevresel sorunlar, sağlık ve sıhhi problemler, yer altı sularının ve kullanılabilir tatlı su seviyelerindeki azalmalar, orman örtüsünün her geçen gün daralması ve kentsel nüfusun ürettiği sayısız olumsuzluklar bu tür sonuçlardandır. Bu tür olumsuzluklar elbette ki sadece gelişkin olmayan ülkelerde değil, aynı zamanda gelişkin dünya ülkelerinde de yaygınlık gösteren olumsuzluklar vardı ve zamanla sorgulanmaya başlandı. Özellikle çevreci grupların ve bazı sivil toplum örgütlerinin gerçekleştirdikleri dikkat çekici eylemlerin yanı sıra, yayınladıkları manifestolarla kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmaktadırlar. Örneğin, Hasankeyf barajı ve Sinop Nükleer santralının doğuracağı çevresel olumsuzluklar için bir araya gelen binlerce insanın talep ettikleri ile Paris, New York veya Londra meydanlarında bir araya gelerek küresel iklim değişikliği konusunda hükümetlere çağrıda bulunan kitlelerin söylemleri arasında önemli bir paralellik ve ortaklaşan bir amaç vardır. Doğaya/ çevreye ve topluma (tarih ve kültüre) duyarlı olmak, ortak yaşama için tüm potansiyelleri korumak ve tüm bunların devamlılığını sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle, doğaya/ çevreye ve topluma ilişkin uygulamaların sürdürülebilir olmasını sağlamak adına iktidarları duyarlı davranmaya ve “*ortak yaşama becerisi*” göstermeye davet etmek ve ikna etmektir.

Dünyada, SK çabaları her ne kadar gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeleri kapsıyor olsa da, son yıllardaki faaliyetlere göre, çalışmaların önderliğini uluslararası kuruluşlar ile gelişmiş ülkeler tarafından yapıldığı görülmektedir (Yıkılmaz, 2011: 16). Bu bağlamda, SK kavramı, genellikle çevre odaklı farklı kavramsal tanımlamalarla dillendirilmiş ve çeşitli dönemlerin konjonktürüne uygun şekilde ifade edilmiştir. Durmuş’a (2008) göre, terminoloji 1970’lerde “*çevresel tasarım*”, 1980’lerde “*yeşil tasarım*”, 1980 sonu ve 1990’larda “*ekolojik tasarım*”, 1990’lardan sonra da “*sürdürülebilir tasarım*” olarak kurulan, küresel çevre sorunları ve gelişme problemlerine çözüm öneren yapılaşma yönelimleri olmuştur. Bu yönelimlerin pratiğinde en etkili unsur, doğa eğitimine yönelik yaklaşımların ve politikaların sürdürülebilir olmasıdır.

Doğayı tanımak, korumak ve farkındalık yaratmak açısından doğa eğitimi önemli fırsatlar yaratacaktır (Köşker, 2013:341). SK eğitimi, bireylerin sistematik ve yenilikçi düşünme yetileriyle sürdürülebilir eylemleri gerçekleştirmelerini sağlayan ve refah içinde ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için onlara gerekli bilişsel, duyuşsal ve devinışsel donanımları (*bilgi, beceri, tutum, değerler gibi*) sunan kesintisiz bir eğitim olarak tanımlanmaktadır (UNECE, 2005). Bu eğitim doğrultusunda, bireyler ve toplumlar SK hedeflerini göz önünde bulundurarak bilinçli kararlar almayı hedeflemektedirler. Çevresel farkındalıklar oluşturmak, bireyleri olumlu tutum ve değerlerle donatmak ve becerilerini geliştirerek uygun davranışların ortaya çıkmasını sağlamak, bu eğitimin hedeflenen çıktıları arasında yer almaktadır (Sağdıç, Şahin, 2015:162).

Günümüzde insanlar ile başka canlılar arasında farklılıkları hiyerarşik bir “*üstünlük*” ya da “*astlık*” çizgisinde düzenleyen düşünce tarzı yerini farklılıkları ekolojik tavırla -yani,

birbirini tamamlama etiğine göre- ele alan bakış açısına bırakacaktır (Bookchin, 2017a:11).Bütüncül olmasının yanında değerler de SK eğitiminin yapısındaki ana unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bu değerler doğaya saygı ve sorumluluk, hoşgörülü olma, çevresel duyarlılık, sosyal adalet, eşitlik ve ekonomik refah gibi geniş bir yelpazede yer almaktadır (UN, 2000).

Bireylerin sahip oldukları değerlerin SK açısından istendik bir şekilde değişmesi, onların davranışlarında da olumlu bir değişime yol açacağı düşünülmektedir (Leiserowitz, Kates, Parris, 2006). Bireylerin kendi yaşantıları sonucunda, çevresindeki modellerden gözlemleyerek ya da doğrudan kendilerine aşılması sonucunda kazanacakları bu değerler sürdürülebilir yaşam tarzlarının oluşmasını sağlayacaktır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, coğrafya öğretmen adaylarının Sürdürülebilir kalkınma (SK) kavramına yönelik algıları ve eğitimdeki uygulamalarına ilişkin düşüncelerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, aşağıda belirtilen üç açık uçlu soruya cevaplar aranmıştır:

1. SK kavramı nedir? Size göre ne tür kavram ve boyutları ifade etmektedir?
2. SK kavramı ne tür durum ve eylemleri kapsamaktadır?
3. Katılımcıların SK kavramına yükledikleri anlam ile cinsiyet durumları arasında ne tür benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli ve Grubu

Bu araştırma betimsel tarama modelindedir. Yapılandırılmamış açık uçlu sorularla amaç, katılımcılardan konuya ilişkin kapsamlı cevaplar almaktır ve bu olanağı oluşturmaktır (Özgen, 2016:162). Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan katılımcılar, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya anabilim dalından mezun olan ve aynı üniversitede pedagojik formasyon eğitimi alan 71 öğretmen adayından oluşmaktadır. Araştırma örnekleminin %38'i Kadın (n:27), %62'si (n: 44) ise erkek katılımcılardan oluşmaktadır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Coğrafya öğretmen adaylarının SK kavramına yükledikleri anlamları belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan veri toplama aracı (görüşme formu) kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan verilerin geçerliğini sağlamak amacıyla ilgili görüşme formu, görüşme sorularının kapsam ve tematik bütünlüğünün yanı sıra, verilerin kodlanması ve analizlerin yapılması konusunda iki uzman görüşüne başvurulmuş ve uzman görüşleri teyit incelemesi yapıldıktan sonra görüşmeler yapılmış ve çalışmaya ait verilerin analiziyle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Katılımcıların ifade ettikleri görüşlerden, doğrudan alıntılar yapılarak, çalışmanın derinliği ve anlaşılabilirliği sağlanmıştır.

Verilerin analiz edilmesinde nitel analiz yöntemlerinden betimsel analiz ve içerik analiz teknikleri kullanılmıştır. Katılımcılar, her bir kavrama ve soruya birden fazla cevaplar verdikleri, başka bir ifadeyle, birden fazla temayı kapsayacak şekilde ifadeler kullandıkları

için, tablolarda ve dolayısıyla analizlerde yer alan frekans sayıları toplam katılımcı sayısından daha fazla olmuştur. Araştırmada, katılımcı formları sırasıyla numaralandırılarak (K1, K2, K3) tasnif edilmiş ve daha sonra görüşme formları dikkatle okunmuş ve ilgili kavramlar ve cümleler kodlanarak kayıt altına alınmıştır. Bu örnek ifade ve cümleler, gerekli görüldüğü durumlarda metin içinde yer verilerek refere edilmiştir. Cinsiyet durumlarına göre katılımcıların ifadelerini belirlemek için Erkek (E) ve Kadın (K) katılımcılara ait ifadelere de yer verilmiştir. Ayrıca toplam katılımcı sayısı (n:71) bağlamında, cinsiyete göre kadın (n: 27) ve erkek (n: 44) katılımcıların yüzdelik oranları (%62 erkek, %38 kadın) temel alınarak değerlendirilmiştir. Baz alınan bu oranları aşan veya bu oranlardan daha yüksek yüzdelik (%) değer alan kadın ya da erkek katılımcılar, SK kavramına ilişkin farklı tanım ve kavramsal ifadeleri bağlamında yorumlanmıştır.

Bulgular

Katılımcıların SK kavramına yükledikleri anlamlar, kavramsal düzeyde analiz edildikten sonra içerik ve kapsam bakımından incelenmiş ve ilk etapta beş ayrı kategori (*Çevre, Ekonomi, Sosyal, Politik ve Coğrafi*) altında değerlendirilebileceğine karar verilmiştir. Kategoriler, katılımcıların kavrama yükledikleri anlamlar ve ifade ettikleri cümlelerdeki tanımlamalarla birebir alıntılanarak kodlanmış ve daha sonra içerik bütünlüğüne uygun şekilde tablolaştırılmıştır. Katılımcıların SK kavramına yönelik tanımlamalarını gösteren kavramsal ifadeler ve beş temel boyuta ilişkin verilerin kullanım sıklıkları (frekansları) Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: *Katılımcıların SK kavramına yükledikleri anlamlar*

Çevre (f:42)	Sosyal (f:25)	Ekonomi (f:56)	Politik (f:63)	Coğrafi (f:33)
<ul style="list-style-type: none"> • Çevresel politikalar • Çevreyi korumak • Yenilenebilir enerji 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumsal faaliyetleri sürdürmek • Barışı sürdürmek • Toplumsal denetimi sağlamak 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik gelişme • Kalkınma • Refah • Üretimi sürdürmek • Yoksulluğu azaltmak 	<ul style="list-style-type: none"> • Devlet desteği • Etkin politikalar • Planlı gelecek • Planlama politikaları • Kontrol ve denetim 	<ul style="list-style-type: none"> • Bölgesel kalkınma • Coğrafi mekân • Doğal kaynak • İnsan-doğa uyumu • Kaynakların sürekliliği

Katılımcıların, SK kavramına yönelik tanımlamaları toplam 21 kavram ile ifade ettikleri ve en yüksek frekansın %28,8 ile Politik (f:63) eksenli tanımlamalar olduğu tespit edilmiştir. Diğer boyutlara yönelik kavramsal ifadeler ise sırasıyla; %25,6'sı Ekonomik (f:56), %19,3'ü Çevre (f:42), %15,1'i Coğrafi (f:33) ve %11,4'ü (f:25) Sosyal alt boyutta ilişkin ifadeler olarak belirlenmiştir (Tablo 2). Katılımcıların SK kavramına yönelik birkaç örnek tanımlamaları şunlardır:

K3-K: İnsanın yaşadığı dünyayı kaybetmemek adına daha çevreci adımlar atarak, üretimi doğal çevreye zarar vermeden yapabilesidir.

K7-E:Evrensel ölçekte ve bütün dünyanın geçinebilmesi için uygun politikaların geliştirilmesidir.

K22-E: Ülke genelinin devamlı olarak ekonomik yönden kalkınmasını ve gelişmesini kapsar.

K24-E: Ülkelerin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ihtiyaçlarını ve durumlarını iyileştirmesi için her türlü durum ve eylemleri kapsamaktadır.

K48-K: Sürdürülebilir kalkınma: Ekonomik gelişme ile çevre koruma arasında köprü kurmaya çalışan bir kalkınma planıdır.

K50-K: Devletin kalkınma politikasını toplumsal ölçekte ve uzun vadeye uygun şekilde planlaması ve hayata geçirmesidir.

SK kavramını oluşturan bu beş boyut içerisinde en yüksek orana sahip olan politik (%28,8) alt boyuttur. Katılımcıların SK kavramını “politik” bir kavramsal yapı ya da bu tür yapıyla bağıntılı şekilde düşündüklerini göstermektedir. İkinci sırada yer alan ekonomik (%25,6) boyut eksenli kavramsal anlamlandırmalar, SK kavramı ile ekonomi arasındaki ilişkiye bağlı bir zihinsel üretimi ifade etmektedir. Bu frekans ve yüzdeler oranların ortaya çıkardığı sonuç, SK kavramının politik yapı ve ekonomik güç eksenli bir üretim üzerinden işlerlik kazandığı ve bu iki yapı üzerinden anlamlandırıldığını göstermektedir.

Tablo 2: Cinsiyet değişkenine göre katılımcıların SK kavramına yükledikleri anlamlar ve kavramların frekans oranları (%)

		Kadın		Erkek		Toplam	
<i>Kavramlar</i>		<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
ÇEVRE	Çevresel politikalar	12	15,2	19	13,6	31	14,2
	Geleceği koruma	3	3,8	5	3,6	8	3,7
	Yenilenebilir enerji		0,0	3	2,1	3	1,4
	Ara Toplam	15	19,0	27	19,3	42	19,3
EKONOMİK	Ekonomik gelişim	10	12,7	16	11,4	26	11,9
	Kalkınma	4	5,1	10	7,1	14	6,4
	Refah	4	5,1		0,0	4	1,8
	Üretimi sürdürmek	2	2,5	3	2,1	5	2,3
	Yoksulluk	1	1,3	6	4,3	7	3,2
	Ara Toplam	21	26,6	35	25,0	56	25,6
SOSYAL	Sosyal faaliyetleri sürdürmek	6	7,6	12	8,6	18	8,2
	Barış	1	1,3	1	0,7	2	0,9
	Toplumsal denetim	1	1,3	4	2,9	5	2,3
	Ara Toplam	8	10,1	17	12,1	25	11,4
POLİTİK	Devlet desteği	1	1,3	1	0,7	2	0,9
	Etkin politikalar	1	1,3	5	3,6	6	2,7
	Geleceği planlama	13	16,5	15	10,7	28	12,8
	Kontrol-denetim	1	1,3	2	1,4	3	1,4
	Planlı çalışma	6	7,6	18	12,9	24	11
	Ara Toplam	22	27,8	41	29,3	63	28,8
COĞRAFI	Bölgesel kalkınma	4	5,1	6	4,3	10	4,6
	Coğrafi mekân	1	1,3		0,0	1	0,5
	Doğal kaynaklar	2	2,5	7	5,0	9	4,1
	İnsan-doğa uyumu	1	1,3	5	3,6	6	2,7
	Kaynakların sürekliliği	5	6,3	2	1,4	7	3,2
	Ara Toplam	13	16,5	20	14,3	33	15,1
Genel Toplam		79	100	140	100	219	100

Sürdürülebilirlik kavramını çevre ile ilişkilendirerek tanımlayan katılımcıların (%19,3) ifadeleri oransal olarak üçüncü sırada yer almakta ve niceliksel durum açısından, politik ve ekonomik örüntüler, çevre faktörü ve ilgili bağıntılardan daha çok dile getirilmiş ve ifade edilmiştir. Bu durum SK kavramıyla ilgili olarak katılımcıların, politik ve ekonomi eksenli görüşlerin daha çok ifade edildiğini göstermektedir. Katılımcıların SK ile ilgili örnek ifadelerinden bazıları şunlardır:

K9-E: İnsan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden gelecek yıllardaki nesli de düşünerek hareket etmesidir.

K20-E: Ekonomi ve çevreyi birbirine bağdaştırarak geleceğe yönelik kalkınma hedefleridir.

K3-K: İnsanoğlunun yaşadığı dünyayı kaybetmemek için daha çevreci adımlar atarak, üretimi doğal çevreye zarar vermeden yapabileceğinin uygulaması gerektiği ile ilgili kavramdır.

K56-K: SK, ekonomik gelişmeler ile çevre sorunları arasındaki ilişkiyi kapsar.

SK kavramını Sosyal boyut (%11,4) ile tanımlayan ve bu bağlamda görüş ifade eden katılımcıların oranı ise en düşük düzeyde kalmıştır. Bu niceliksel durum katılımcıların, toplumsal kabul ya da sosyokültürel formların sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirmede oldukça zayıf kaldığını ve dolayısıyla katılımcılar tarafından en düşük düzeyde ifade edildiğini göstermektedir. *Sosyal* boyut gibi *Coğrafi* alt boyuta ilişkin ifadeler de düşük orandadır. Katılımcıların %15,1'i SK kavramını coğrafi boyut üzerinden tanımlamış ve ifade etmiştir. Belirtilen bazı örnek ifadeleri şunlardır:

K16-K: Bir coğrafi mekânın, şehrin, ülkenin veya bölgenin potansiyel kaynaklardan faydalanması ve bunları kullanarak kalkınmasına yönelik politikaların gerçekleştirilmesidir.

K10-K: Bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların ihtiyaçlarında önde tutmamak, gelecek nesli düşünerek hareket etmektir.

K64-E: Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin günümüz ihtiyaçlarını karşılamak ve bunu sürekli kılabilme.

Cinsiyet değişkeni bağlamında, kadın ve erkek katılımcıların, SK kavramına yönelik tanımlamaları arasında hem kavramsal, hem de oransal farklılıklar tespit edilmiştir. Öncelikle, tüm boyutlarda, erkek katılımcıların ifade ettikleri tanım ve kavramsal ifadeler, kadın katılımcıların ifade ettiği tanım ve kavramsal ifadelerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu farklılıkların en yüksek olduğu alanlar ise sırasıyla; Sosyal (%68 erkek, %32 kadın), Ekonomik (%63 erkek, %37 kadın) ve Politik (%65 erkek, %35 kadın) alt boyutlardır. Coğrafi (%61 erkek, %39 kadın) ve Çevre boyutlarında da (%64 erkek, %36 kadın), erkek katılımcıların daha yüksek frekans ve yüzdelerle SK kavramına içkin tanım ve kavramlar kullandıkları belirlenmiştir. *Ekonomik ve Coğrafi* boyutta ilişkin çeşitli kavramların ifade edilmesinde (kavram sayısı açısından) ise, kadın katılımcıların daha başarılı oldukları, *çevre* boyutuna ilişkin kavram çeşitliliğinin belirtilmesinde ise erkek katılımcıların daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bazı örnek ifadeler şunlardır:

K12-K: Sürdürülebilir kalkınma, insan ve doğa arasındaki uyumu sağlayarak doğal kaynaklara zarar vermeden kaynakların bilinçli olarak tüketilmesini sağlayarak gelecekteki insanların ihtiyaçlarının karşılanması ve kalkınmasını planlamasına denir.

K8-E: Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik gelişme ile çevre sorunları arasında bağlantı kurarak ve çevreyi korumaktır.

SK kavramı ne tür durum ve eylemleri kapsar? Bu soruya cevaben, katılımcıların ifadelerini içeren ve SK kavramına ilişkin alt boyutları kapsayan tanımlamalar, içerik ve kapsam bakımından analiz edildiğinde yine beş farklı kategori belirlenmiş ve bu alt kategoriler bağlamında gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 3: SK kavramını oluşturan durum ve eylemlerin alt boyutlara göre dağılımı

Çevre (f:40)	Sosyal (f:51)	Ekonomik (f:56)	Politik (f:37)	Coğrafi (f:29)
<ul style="list-style-type: none"> • Çevresel duyarlılık • Yenilenebilir enerji • İklim 	<ul style="list-style-type: none"> • İnsan • Toplum • Ortak fikir • Gerçekçi olmak • Öngörü • Evrensellik • Eğitim 	<ul style="list-style-type: none"> • Kalkınma • Ekonomi • Sermaye • Ticaret • Rekabet • İhtiyaç 	<ul style="list-style-type: none"> • Politikalar • Ulaşım ve altyapı • Gelişme • Devlet/güç 	<ul style="list-style-type: none"> • Planlama • Doğal kaynak • Kültür • Nüfus

Araştırmada kullanılan soruların birbirine yakın olmasının temel amacı; araştırmadan yeterli düzeyde ve derinlikte bilgi ve kavramsal edinimlerin elde edilmesini sağlamaktır (Tablo 3). Dolayısıyla araştırmanın ilk iki sorusu birbiriyle bağıntılı ve yakın kapsamlı sorular olarak düşünülse de, temel amaç, katılımcıların konuya ilişkin düşünce dünyalarındaki bilgileri almak ve bu edinimler üzerinden gerekli yorum ve kıyaslamaları yapmaktır.

Tablo 4: Katılımcıların SK kavramına ilişkin durum ve eylemleri tanımlama ve cinsiyet değişkenine göre frekans oranları (%).

	Kavramlar	Kadın		Erkek		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
ÇEVRE	Çevresel duyarlılık	11	14,5	22	14,5	33	14,5
	Yenilenebilir enerji	2	2,6	4	2,6	6	2,6
	İklim			1	0,7	1	0,4
	Ara Toplam	13	17,1	27	17,8	40	17,5
SOSYAL	Toplum	7	9,2	17	11,2	24	10,5
	Ortak fikir	1	1,3	2	1,3	3	1,3
	Gerçekçi olmak			4	2,6	4	1,8
	İnsan	5	6,6	8	5,3	13	5,7
	Öngörü	1	1,3	1	0,7	2	0,9
	Evrensellik			2	1,3	2	0,9
	Eğitim	1	1,3	2	1,3	3	1,3
	Ara Toplam	15	19,7	36	23,7	51	22,4
EKONOMİ	Kalkınma	5	6,6	8	5,3	13	5,7
	Ekonomi	14	18,4	20	13,2	34	14,9
	Sermaye	1	1,3	1	0,7	2	0,9
	Ticaret	3	3,9			3	1,3
	Rekabet			1	0,7	1	0,4
	İhtiyaç	1	1,3	2	1,3	3	1,3
	Ara Toplam	24	31,6	32	21,1	56	24,6
POLİTİK	Politikalar geliştirme	2	2,6	10	6,6	12	5,3
	Ulaşım ve altyapı			7	4,6	7	3,1
	Gelişme	7	9,2	5	3,3	12	5,3
	Devlet desteği/güç	2	2,6	4	2,6	6	2,6
	Ara Toplam	11	14,5	26	17,1	37	16,3
COĞRAFİ	Planlama	10	13,2	18	11,8	28	12,3
	Doğal kaynak	3	3,9	11	7,2	14	6,1
	Kültür		0,0	1	0,7	1	0,4
	Nüfus		0,0	1	0,7	1	0,4
	Ara Toplam	13	17,1	31	20,4	44	19,2
Genel Toplam		76	100	152	100	228	100

Katılımcılar tarafından farklı ifade edilen ve SK'nın beş temel boyutu altında yer alan yirmi dört (24) kavramın elde edilmiş olması da bu görüşü teyit etmektedir. Buna göre katılımcıların kavramsal tanımlamada buldukları Ekonomik boyut (f: 56, %24,6) *birinci* sırada yer alırken, Sosyal (51, %22,4) ve Çevre (f: 40, %17,5) boyutları ise *ikinci* ve *üçüncü* sırayı almaktadır. Politik (f:37, %16,3) ve Coğrafi (f:29, %19,2) boyutlar ise, katılımcıların tanımladıkları kavramsal ifadelerle göre, son iki sırada yer almaktadır (Tablo 4).

Katılımcıların SK kavramına yönelik tanımladıkları alt boyutlar cinsiyet değişkenine göre farklılıklar göstermektedir. Kavramsal tanımlamalarda en büyük oran Sosyal boyutta (%71 erkek, %29 Kadın) tespit edilirken, Politik (%70 erkek, %30 Kadın) ve Coğrafi boyutta (%70 erkek, %30 Kadın) da erkek katılımcıların kullandıkları ifadelerin daha yüksek oranlarda olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Çevre boyutu (%67 erkek, %33 Kadın) ve ekonomik boyutta (%57 erkek, %43 Kadın) için tanımlamaların ifade edilmesinde de erkek katılımcıların ifade ettikleri kavramsal tanımlamaların daha yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer önemli farklılık da Kadın ve erkek katılımcıların tek taraflı olarak tanımladıkları kavramsal ifadelerdir. Örneğin; *kültür, nüfus, rekabet, evrensellik, gerçekçi olmak ve iklim* kavramlarının yalnızca erkek katılımcılar tarafından ifade edilirken, buna karşın, *ticaret* kavramı ise, sadece kadın öğrenciler/katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

SK kavramının kapsadığı durum ve eylemler nelerdir? Sorusuna, katılımcıların verdikleri cevaplar, uluslararası literatürde kategorileştirilen “*Sürdürülebilirlik*” kavramının üç temel boyutu bağlamında tasnif edilmiş ve gruplandırılmıştır (Tablo 5).

Buna göre, Çevre (f:71), Ekonomik (f:58) ve Sosyal boyuta (f:63) ilişkin ifade edilen kavramlar ve cinsiyet değişkenine göre frekans ve yüzdelik oranları arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların, SK kavramına için tanımlamalarının frekans değerleri birbirine yakın olsa da, ilk sırada Çevre boyutunun yer alması önemli bir ayrıntıdır. Bu aynı zamanda, SK pratiklerine için algı ve tanımlamalarda çevrenin daha baskın şekilde algılandığını göstermektedir. Bu durum, eğitim ve öğretim müfredatlarının doğal bir çıktısı olarak değerlendirilebilir. Başka bir ifadeyle, coğrafya müfredatının ve SK kavramına için eğitim ve öğretim programının “*çevre*” ve “*doğa*” anlayışı üzerinden ilişkilendirildiğinin bir göstergesi olarak tanımlanabilir.

Tablo 5'e göre, katılımcıların % 34,9'u Çevre (f: 71), %32,8'i Sosyal (f: 63) ve %32,3'ü Ekonomik (f: 58) boyutla bağıntılı tanımlamalarla SK'yı ifade etmişlerdir. Çevre boyutuyla ilgili ifade edilen kavramların %54'ü erkek, %46'sı ise kadın katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Dolayısıyla katılımcı sayısıyla kıyaslandığında, kadın katılımcıların, erkek katılımcılardan daha yüksek kavramsal tanımlama oranına sahip oldukları, başka bir ifadeyle SK kavramını, kadın katılımcılar erkek katılımcılardan daha çok Çevre boyutuyla ilişkilendirdikleri ve bu bağlamda anlamlandırdıkları tespit edilmiştir. Ekonomik boyuta ilişkin ifade edilen kavramlarının %67'si erkekler, %33'ü ise kadın katılımcılar tarafından tanımlanmıştır. Bu boyutta da, erkek katılımcıların daha fazla kavramsal tanımlamada buldukları, böylelikle erkek katılımcıların SK kavramını kadın katılımcılara göre daha çok ekonomik eksenli kavramlarla ilişkilendirerek tanımladıkları tespit edilmiştir. Benzer şekilde Sosyal boyutta da kavramların %65'i erkek, %35'i kadın katılımcılar tarafından ifade

edilmiştir. Bu oranlara göre de erkek katılımcılar, SK kavramını kadın katılımcılardan daha yüksek oranda ve *sosyal bağlamda* tanımladıkları belirlenmiştir.

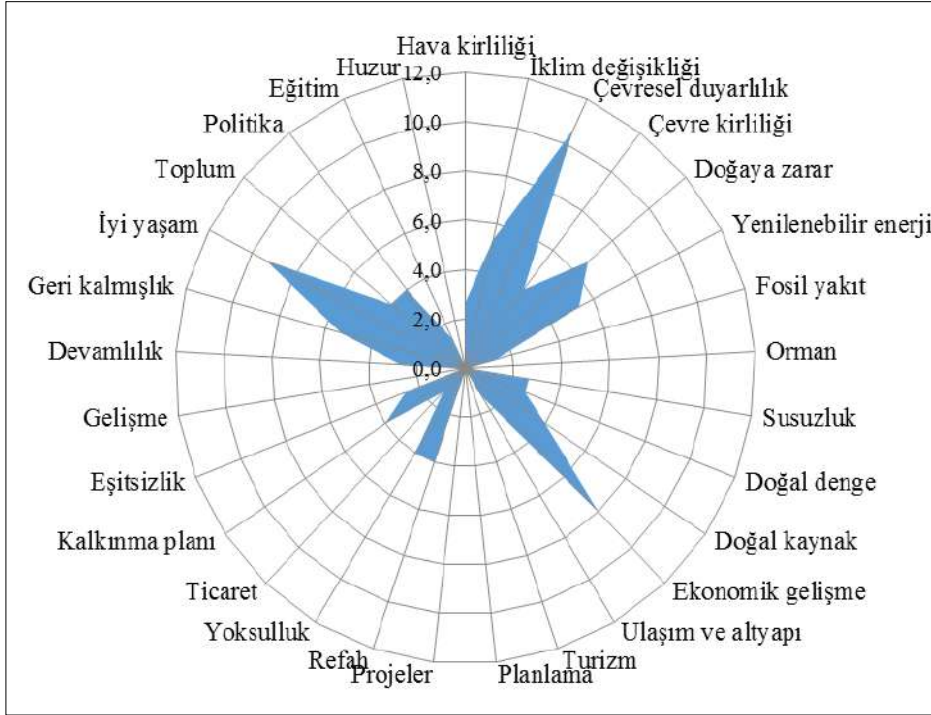
Tablo 5: Katılımcıların SK kavramına yükledikleri anlamların temel boyutlar ve Cinsiyet değişkenine göre frekans oranları (%)

	Kavramlar	Kadın		Erkek		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
ÇEVRE	Hava kirliliği	2	2,7	1	0,9	3	1,6
	İklim değişikliği	4	5,3	3	2,6	7	3,6
	Çevresel duyarlılık	8	10,7	7	6,0	15	7,8
	Çevre kirliliği	3	4,0	5	4,3	8	4,2
	Doğaya zarar	5	6,7	3	2,6	8	4,2
	Yenilenebilir enerji	4	5,3	3	2,6	7	3,6
	Fosil yakıt	1	1,3	3	2,6	4	2,1
	Orman		0,0	1	0,9	1	0,5
	Susuzluk	2	2,7	2	1,7	4	2,1
	Doğal denge	2	2,7	8	6,8	10	5,2
	Doğal kaynak	3	4,0	1	0,9	4	2,1
	Ara Toplam/Oran	34	45,3	37	31,6	71	34,9
	EKONOMİK	Ekonomik gelişme	6	8,0	11	9,4	17
Ulaşım ve altyapı		1	1,3	4	3,4	5	2,6
Turizm			0,0	1	0,9	1	0,5
Planlama*		2	2,7	8	6,8	10	5,2
Projeler*			0,0	3	2,6	3	1,6
Refah		3	4,0	4	3,4	7	3,6
Yoksulluk		3	4,0		0,0	3	1,6
Ticaret		1	1,3	1	0,9	2	1
Kalkınma planı		3	4,0	7	6,0	10	5,2
Ara Toplam/Oran		19	25,3	39	33,3	58	32,3
SOSYAL	Eşitsizlik*	2	2,7	4	3,4	6	3,1
	Gelişme*		0,0	2	1,7	2	1
	Devamlılık	2	2,7	3	2,6	5	2,6
	Geri kalmışlık*	4	5,3	4	3,4	8	4,2
	İyi yaşam	7	9,3	11	9,4	18	9,4
	Toplum	3	4,0	9	7,7	12	6,3
	Politika	3	4,0	4	3,4	7	3,6
	Eğitim	1	1,3	3	2,6	4	2,1
	Huzur		0,0	1	0,9	1	0,5
	Ara Toplam/Oran	22	29,3	41	35,0	63	32,8
Genel Toplam	75	100	117	100	192	100	

* Sosyal ve Ekonomik boyutlar arasında, karşılıklı geçişkenliğe sahip kavramları ifade eder.

Kadın öğrencilerin SK kavramını içeren durum ve eylemler için kullandıkları kavramlar üç temel boyut bağlamında değerlendirildiğinde; Çevresel (%45,3), Sosyal (%29,3) ve Ekonomik (%25,3) şeklinde sıralandığı belirlenmiştir (Şekil 2). Analizlere göre, kadın öğrencilerin yaklaşık yarısı (%45,3) SK kavramını çevresel temalar ve bağıntılı tanımlamalarla ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda, kadın öğrencilerin SK kavramına yükledikleri ve çevresel boyutta yer alan -en sık ifade edilen- kavramlar sırasıyla; çevresel duyarlılık (%10,7), doğaya zarar (%6,7), iklim değişikliği (%5,3), yenilenebilir enerji (%5,3), çevre kirliliği (%4,0) ve doğal kaynaklar (%4,0) şeklinde sıralanmaktadır. Buna karşın kadın öğrenciler

tarafından hiç tanımlanmayan veya daha az ifade edilen kavramlar ise sırasıyla; *orman* (%0,0), *fosil yakıt* (%1,3), *susuzluk* (%2,7), *doğal denge* (%2,7) ve *hava kirliliği* (%2,7) olarak belirlenmiştir (Şekil 2). Ekonomik boyuta ilişkin tanımlamalarda, kadın öğrencilerin en sık ifade ettikleri kavramlar sırasıyla; *ekonomik gelişme* (%8,0), *refah* (%4,0), *kalkınma planı* (%4,0), *yoksulluk* (%4,0) olarak belirlenmiştir. Buna karşın kadın öğrencilerin hiç ifade etmedikleri ya da daha az sıklıkta tanımladıkları kavramlar ise sırasıyla; *turizm* (%0,0), *projeler* (%0,0), *ulaşım ve altyapı* (%1,3), *ticaret* (%1,3) ve *planlama* (%2,7) kavramları olarak tespit edilmiştir.

Şekil 2: Kadın öğrencilerin SK kavramına yükledikleri anlamlar ve frekans oranları (%).

SK kavramının bir alt boyutu olarak, *Sosyal* boyuta ilişkin kavramsal tanımlamalarda, kadın öğrencilerin en sık ifade ettikleri kavramlar sırasıyla; *iyi yaşam* (%9,3), *geri kalmışlık* (%5,3), *toplum* (%4,0) ve *politika* (%4,0) olarak ifade edildiği belirlenmiştir. Kadın öğrencilerin SK kavramına yönelik tanımlamalarda ifade ettikleri düşük frekans oranına sahip kavramlar ise sırasıyla; *devamlılık* (%2,7), *eşitsizlik* (%2,7), *eğitim* (%1,3), *huzur* (%0,0) ve *gelişme* (%0,0) olarak sıralanmaktadır.

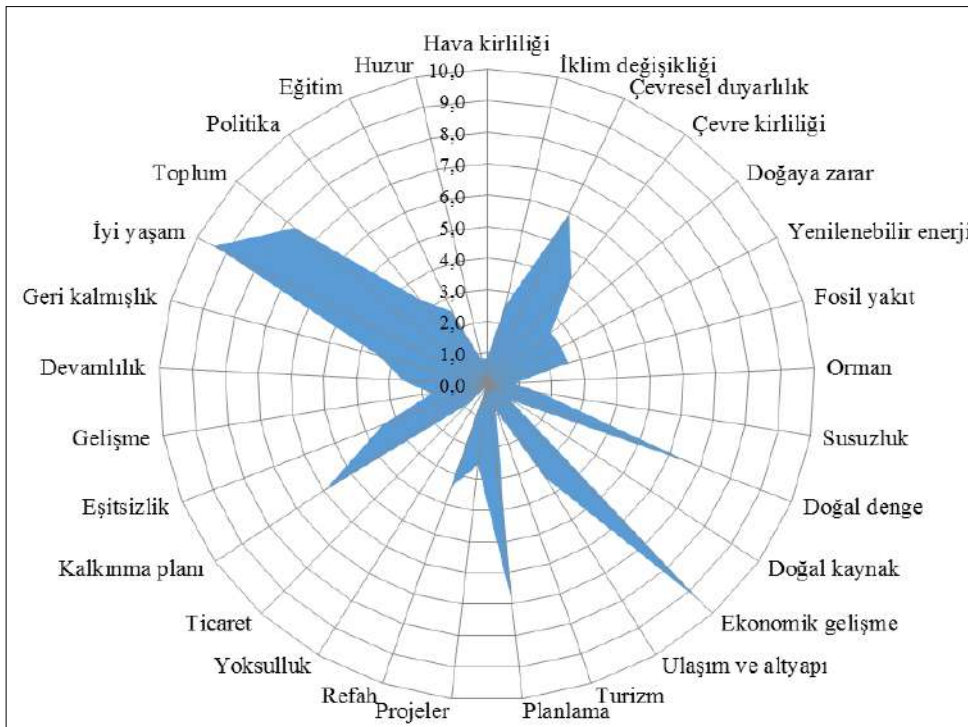
Erkek öğrencilerin SK kavramını içerimleyen durum ve eylemler bağlamında kullandıkları kavramlar üç temel boyut üzerinden analiz edildiğinde; *Çevresel* (%31,6), *Sosyal* (%35,0) ve *Ekonomik* (%33,3) şeklinde bir sıralanma tespit edilmiştir. Analize göre, erkek öğrencilerin SK kavramının temel boyutları bağlamında daha çok *sosyal* ve *ekonomik* boyuta ilişkin ifadeler içerdiği, *çevresel* boyuta ilişkin tanımlamaların ise daha düşük oranda ifade edildiği belirlenmiştir (Şekil 3).

Erkek öğrencilerin, *çevresel* boyuta ilişkin kavramsal tanımlamalarında en sık ifade edilen kavramlar sırasıyla; *doğal denge* (%6,8), *çevresel duyarlılık* (%6,0), *çevre kirliliği* (%4,3), *iklim değişikliği* (%2,6), *doğaya zarar* (%2,6), *yenilenebilir enerji* (%2,6) ve *fosil*

yakıt (%2,6) şeklinde analiz edilmiştir. En az ifade edilen kavramlar ise sırasıyla; *susuzluk* (%1,7), *doğal kaynak* (%0,9), *hava kirliliği* (%0,9) ve *orman* (%0,9) ifadeleri olmuştur.

Ekonomik boyutta yer alan kavramlar analiz edildiğinde, erkek öğrencilerin en sık ifade ettikleri kavramların sırasıyla; *ekonomik gelişme* (%9,4), *planlama* (%6,8), *kalkınma planı* (%6,0), *ulaşım ve alt yapı* (%3,4) ve *refah* (%3,4) şeklinde sıralanmaktadır. En az sıklıkta ifade edilen ise; *projeler* (%2,6), *ticaret* (%0,9), *turizm* (%0,9) ve *yoksulluk* (%0,0) kavramları olmuştur.

Sosyal boyuta ilişkin kavramsal ifadelerde, erkek öğrencilerin en sık ifade ettikleri kavramlar; *iyi yaşam* (%9,4), *toplum* (%7,7), *eşitsizlik* (%3,4), *geri kalmışlık* (%3,4) ve *politika* (%3,4) kavramları şeklinde sıralanmaktadır. En az ifade edilen kavramlar ise *devamlılık* (%2,6), *eğitim* (%2,6), *gelişme* (%1,7) ve *huzur* (%0,9) şeklinde sıralanmaktadır.

Şekil 3: Erkek öğrencilerin SK kavramına yükledikleri anlamlar ve frekans oranları (%).

Katılımcıların SK kavramını tanımlamak için kullandıkları toplam kavram sayısı 58, frekans sayısı ise 639 olarak tespit edilmiştir. Erkek katılımcılar, bu kavramların 57'sini ifade ederken, kadın öğrencilerin ise bu kavramlardan 49'unu belirtmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, erkek katılımcılar "*coğrafi mekân*" kavramı dışındaki toplamdaki diğer tüm kavramları (57 kavramı) ifade ederken, kadın öğrencilerin ise, "*evrensellik, gerçekçi olmak, huzur, kültür, nüfus, orman, rekabet projeler ve turizm*" dışında geriye kalan 49 kavramı, SK'yı tanımlamak için, ifade etmişlerdir. Erkek ve kadın öğrenciler arasındaki bu farklılığın nedenlerinden birinin, katılımcıların sayısal durumlarıyla ilgili olabilir.

Katılımcıların SK kavramına yükledikleri anlamlar değerlendirildiğinde, kadın öğrencilerin daha çok çevre eksenli bir bilişsel niteliğe sahip oldukları ve çevre eksenli (%45,3) kavramsal tanımlamalar kullandıkları, buna karşın erkek katılımcıların ise daha çok

sosyal (%35) ve kısmen de ekonomik boyuta ilişkin ifadelerle SK kavramını tanımladıkları tespit edilmiştir.

SONUÇ

“SK kavramı, herhangi bir eylem, durum, nesne, yapı, toplumsal çevre ve doğal ortama ilişkin tüm sosyokültürel ve ekonomik formların sürekliliğini ve geleceğe taşınmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen eylem ve planlama girişimleri” olarak tanımlanabilir. Doğayı korumak, doğal yapının sürekliliğini ve sağlıklı çevrelerde yaşamayı sürekli kılmak adına yürütülen tüm doğal ve beşeri faaliyetlerde doğanın/ çevrenin bir paydaşı olmak ve toplumsal değerlerin/normların gelecek nesillere ulaştırılması hususunda gerekli çabanın gösterilmesidir. Dahası, topluma dair tüm *sosyal, ekonomik ve çevresel* faaliyetlerde “*paylaşım, sürdürülebilirlik ve gelecek*” kavramları üzerinden gerekli önem ve pratiklerin gerçekleştirilmesi, sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bu üç kavram, sürdürülebilirlik kavramının temel kapsam ve amacını oluşturmaktadır. Ayrıca ekonomik, toplumsal ve kültürel dokuya ilişkin zenginliklerin ve yaşamsal formların sürdürülebilir kılınması da bu kapsamın temel unsurlarındandır ve en sık kullanılan tanımlamalardandır. Bu bağlamda, araştırma verilerinin analizlerinden elde edilen sonuç ve tanımlamalar şöyle sıralanabilir:

❖ Katılımcıların SK kavramına yönelik ifade ettikleri toplam kavramsal tanımlama sayısı 58, frekansı ise 639 olarak hesaplanmıştır. Bu kavramlar içerisinde en sık tanımlanan üç kavram (*Çevresel duyarlılık, Ekonomik gelişim ve Planlama*) dikkat çekici bir total orana (%20,1) sahiptir. Başka bir ifadeyle bu üç kavramı ifade etme frekansları 128 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların en sık ifade ettikleri diğer ikinci dereceden kavramların (*çevresel politikalar, doğal kaynak, ekonomi, geleceği planlama, kalkınma, planlı çalışma ve toplum*) ifade edilme sıklığı (frekansı) ise, 207 (%32,4) olarak belirlenmiştir (Şekil 4). Katılımcıların SK kavramına yönelik tanımlamalarını içeren ifadelerin %52,5’i belirtilen bu on (10) kavramdan oluşmaktadır. Bu kavramlar arasında en düşük/ zayıf orana (%5,6) sahip olan ise “*toplum*” ifadesi olmuştur.

❖ Katılımcıların SK kavramına ilişkin ifadelerinde, çoğunlukla doğa/çevre ve ekonomi eksenli tanımlamalara yöneldikleri belirlenmiştir. Bu durum, gündelik yaşamda süre gelen eğitim politikalarının ve özellikle coğrafya eğitimi müfredatının bir tezahürüdür.

❖ Analizlere göre katılımcıların SK kavramını en çok *ekonomi* ve *doğa/çevre* boyutları üzerinden okudukları ve bu bağlamda ifadeler kullandıkları, buna karşın *sosyal* boyutun ise, önemli oranda ifade edil(e)mediği tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni ise, coğrafya müfredatının sosyal tema ve içerikten ziyade, daha çok fiziki ve ekonomik coğrafya ağırlıklı bir kapsam ve içeriğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

❖ Coğrafya ders müfredatlarında; SK temasına yönelik *-ne, neden ve nasıl-* türü sorgulayıcı sorularla farklı analiz ve örüntüler bağlamında, temanın anlaşılabilirliğini hem çevre ve ekonomi, hem de sosyal varyasyonları bakımından tanımlamak ve eğitim alanında bu tür farkındalıkları geliştirmek son derece önemli ve gereklidir. Fakat tam aksine araştırma verilerinin analizinden de anlaşılacağı üzere, sosyal bağlam ve örüntülerin oldukça zayıf ve hatta yok denilecek kadar az ifade edildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların SK

❖ SK kavramıyla ilgili olarak “*evrensellik, gerçekçi olmak, huzur, kültür, nüfus, orman, rekabet, projeler ve turizm*” kavramları yalnızca erkek katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu sonuç, toplumsal ölçekte erkek egemenliğinin ve ekonomik sorumluluğunun da temsiliyetini göstermektedir. Bu tanımlamalar aynı zamanda kapalı bir toplumda kadına ilişkin algı, tutum ve davranışlarının yanı sıra, kadını inşa eden toplumsal zihinsel ve davranışsal kodlarının da örüntüsünü açıklamaktadır. Örneğin, erkek egemen bir toplumda kadının turizm faaliyetlerine katılması ender bir durumdur. Aksine erkeğin hem turizm faaliyetlerine katılması, hem de ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunması, beklenen bir davranıştır. Benzer yaklaşımlar “*orman*” tanımına yönelik ifadeler için de kullanılabilir. Elbette ki yalnızca cinsiyet değişkeni üzerinden katılımcıların SK kavramına yönelik tanımlamalarının değerlendirilmesi yeterli bir değişken değildir. Ancak yine de önemli ayrıntıyı açıklar niteliktedir. Elbette ki diğer farklı değişkenlerle birlikte katılımcıların SK kavramına yönelik yaklaşımları, daha bütünlüklü çözümlenmelerle mümkün olabilir.

❖ Katılımcıların/Coğrafya öğretmen adaylarının SK kavramına ilişkin tanımlama ve analitik yaklaşımlarında *Doğa/Çevre* ve *Ekonomi* eksenli kavramsal tanımlamaları, *Sosyal* boyuta göre çok daha baskın olması da coğrafya müfredatının kapsam ve eğitim pratiklerinin bir sonucudur. Aynı zamanda insan- çevre ilişkiseliliğinin de bir tezahürünü de yansıtmaktadır. Bu bağlamda, toplumun bir parçası olarak bireyin ve dolayısıyla toplumun da doğanın bir parçası ve aynı zamanda bir paydaşı olduğuna ilişkin bilincin ve bilişsel edinimlerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, toprak ve suların kirlenmesi önemli bir *çevresel- toplumsal* sorundur ve gelecek nesillerin de temel ihtiyacı olan bu tür yaşamsal aygıtlara ilişkin sorunların giderilmesi için tüm çabalar seferber edilir ve sorunlar giderilerek, kullanılabilir toprak ve suların gelecek nesillere ulaşılması sağlanır. Fakat aynı amaç ve çabalar toplumsal barış ve adalet, sağlık ve nitelikli eğitim, açlık ve yoksulluk başta olmak üzere birçok sosyal tema ve örüntüsel sorunların giderilmesi için de SK hedefleri bağlamında işlerlik kazandırılmalı, bu yönde çabaların sarf edilmesi gerekmektedir. Nitekim BM, sürdürülebilir kalkınma hedefleri de bu bağlamda geniş bir çalışma alanına sahiptir. Söz konusu temaları kapsayan dikkat çekici temel başlıklar şunlardır. “*Yoksulluk ve açlık, sağlıklı bireyler ve nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, temiz su ve sıhhi koşullar, erişilebilir temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi- yenilikçilik ve altyapı, eşitsizliğin azaltılması, sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları, sorumlu tüketim ve üretim, iklim eylemi, su ortamı ve karasal yaşam, barış ve adalet ile hedefler için ortaklıklar*”. BM sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ilgili temel alanlarında da belirtildiği gibi üç temel yapıyla (*Sosyal, Ekonomik ve Çevre*) bağıntılı temalara yer verilmektedir. Buna karşın, araştırma kapsamında bu tür kapsam ve çeşitliliğe sahip temaların katılımcılar tarafından ifade edilememesi önemli bir eksikliklerdir. Bu eksikliğin temel nedenlerinden biri de coğrafya müfredatıyla ilgili yapısal uygulamalardır.

Sonuç olarak, orta ve yükseköğretim coğrafya müfredatının, zamanın ruhuna uygun olarak sosyal, kültürel, ekonomik, çevresel ve siyasal temaları içermemesi önemli bir eksikliklerdir. Oysa coğrafyanın betimsel yaklaşımlarla, doğanın ve çevrenin çeşitli kodlarla tanımlanarak öğrencilere aktarılması ve özellikle sosyokültürel dinamiklerden söz edilmemesi,

coğrafyanın çok boyutlu kimliğiyle bağdaşmamaktadır. Dahası coğrafyanın ilgi alanı olan bu tür temaların çeşitli disiplinler tarafından işlenmesi, sosyal bilim olarak coğrafyanın zayıflamasına ve değer kaybetmesine neden olabilmektedir (Özgen, 2012). Dolayısıyla (coğrafya eğitimi kapsamında) ne disiplin olarak coğrafyanın, ne de SK kavramının tam anlamıyla anlaşılmadığı ya da bu kapsamda öğrencilere yeterli ölçüde bilgi ve deneyimlerin aktarılmadığı, dolayısıyla eğitime ilişkin önemli aksaklıkların var olduğu ortaya çıkmaktadır.

Eğitimde toplumsal bilinç ve gelişim, ekonomik refah, sosyal adalet ve farklılıklara yönelik tanıma & tanınma politikalarının hayata geçirilmesine yönelik pratikler sürdürülebilir eğitim uygulamalarının temel hedeflerindedir. Bu bağlamda eleştirel perspektiflerle yerel ve küresel ölçekli gelişmeleri analiz eden, sürdürülebilir toplumsal değer ve refah için becerilerini pratiğe geçiren, farklılıklara karşı tahammül gösteren ve başkalarının görüşlerine değer vererek toplumsal birlikteliği, huzur ve barışı sürdürülebilir kılmak mümkün olacaktır. Yerel, küresel ve kültürlerarası meseleleri analiz etmek (*bilgi*), ortak refah ve sürdürülebilir kalkınma için eyleme geçmek (*beceriler*), kültürler arasında açık, uygun ve etkili etkileşimlerde bulunmak (*tutumlar*), başkalarının bakış açılarını ve dünya görüşlerini anlamak ve değer vermek (*değerler*), sürdürülebilir toplumsal gelişime yönelik dört kavramsal tanımlamayı ifade etmektedir (Tedmem, 2018). Sosyal coğrafya konularıyla ilgili yaşamsal pratiklerin eğitim yoluyla (genç) bireylere aktarılması, coğrafya biliminin toplum bilimleri içindeki bilimsel alan etkinliği ve tanınırlığı açısından da önemlidir (Şekil 5).

Şekil 5: Sürdürülebilir kalkınmada küresel yetkinlik (Tedmem, 2018)

Sürdürülebilir kalkınma kavramının sosyal boyutu önemli ölçüde aksak kalmıştır. Oysa gündelik yaşama ilişkin farklılıklarla temas kurmak, toplumun refah düzeyine katkıda

bulunmak ve sosyal becerileri kullanmak adına hem yerel hem de küresel ölçekli gelişmeleri izleme ve yaşama geçirme pratikleriyle hemhal olmak durumu sosyal coğrafyanın ve elbette ki toplumsal bilgi, beceri, kültür ve değerlerin sürdürülebilirliğini kapsamaktadır.

SK kavramı; *Çevre*, *Ekonomi* ve *Sosyal* boyutu içerimleyen üçlü yapının bileşkesi olarak elbette ki coğrafyanın tam da yapısal bağıntı ve ilişkisel kodlarının merkezinde yer almaktadır. Bu ilişkisel kodların neredeyse tamamı coğrafyanın fiziki (iklim, kuraklık, afetler gibi) ve beşeri alt dallarıyla bağıntılı (politik ve jeopolitik temalar, toplumsal norm ve kültürel faaliyetler gibi) tematik alanları kapsamaktadır. Coğrafya bölümü mezunu olan katılımcıların, SK kavramının tanımlanmasında ya da alt boyut olarak *Sosyal* ve *Kültürel Coğrafya* alanıyla ilgili kavram ve tanımlamalara yok denilecek kadar az yer vermeleri ya da katılımcılar tarafından bu tür temalara ilişkin kavramların ifade edilmemiş olması önemli bir eksikliklerdir. Bu eksikliğin birçok nedeni olmakla birlikte, en önemli nedenlerden birinin de akademik coğrafya müfredatının gündelik yaşamın temel pratiklerine uygun bir kapsam ve içeriğe sahip olmamasıdır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1979). “Eğitimde Çocuk-Doğa ve Çevre Korunması İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12 (1-4), 85-95.
- Bookchin, M. (2017a). *Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm*. İstanbul: Sümer Yayıncılık
- Bookchin, M. (2017b). *Modern Kriz* (1. baskı). (A. YILMAZ, Çev.) İstanbul: Mitani.
- Borsa İstanbul, (2014). *Sürdürülebilir Kalkınma*. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/91453/mod_resource/content/0/1.%20Hafta.pdf adresinden (11.01.2018) alındı.
- Cole, M. A. (2006). *Economic growth and the environment*, (Ed.) G. Atkinson, S. Dietz & E. Neumayer, *Handbook of Sustainable Development* (ss: 240-53), Edward Elgar, Cheltenham.
- Durmuş, Z. (2008). *Türkiye’de Sürdürülebilir Mimari*. Mimarlık, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, Sayı: 340, 21-30.
- Holmberg, J., Sandbrook, R. (1992). *Sustainable development: what is to be done In: Making Development Sustainable* (Ed: J.Holmberg). International Institute for Environment and Development.USA
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: İmge Kitapevi
- Köşker, N. (2013). *İlkokul öğrencileri ve sınıf öğretmeni adaylarının doğaya ilişkin algıları ve sorumluluklarına yönelik düşünceleri*. *Turkish Studies* 8 (3), 341-355
- Leiserowitz, A. A., Kates, R. W., Parris, T. M. (2006). *Sustainability values, attitudes, and behaviors: A review of multinational and global trends*. *Annual Review of Environment and Resources*, 31, 413-444.
- Littig, B., Grießler, E. (2005). “Social Sustainability: A catchword between political pragmatism and social theory”, *International Journal of Sustainable Development*, 8(1/2), 65-79.
- Louv, R. (2010). *Doğadaki Son Çocuk: Çocuklarımızdaki Doğa Yoksunluğu ve Doğanın Sağaltıcı Gücü*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara
- Mak, M.Y., Peacock, C.J. (2011). “Social Sustainability: A Comparison of Case Studies in UK, USA and Australia”, 17th Pacific Rim Real Estate Society Conference 16-19 January (pp:1-14), Gold Coast-Australia.

- Munasinghe, M. (2001). "Sustainable development and climate change: applying the sustainomics transdisciplinary meta-framework", *International Journal of Global Environmental Issues*, 1(1), 13-55, doi:10.1504/IJGENVI.2001.000970.
- Munasinghe, M. (2009). *Sustainable Development in Practice: Sustainomics Methodology and Applications*, Cambridge University Press, New York
- Onions, C.T. (Ed./1964). *The Shorter Oxford English Dictionary*, Oxford: Clarendon press
- Özgen, N., Ege, S.C. (2018). Kapitalizmin ekolojik krizleri üzerine bir okuma: Turizm faaliyetleri örneği. 2. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi, 27-30 Eylül, Van
- Özgen, N. (2018). Doğa ve Toplum (Ed. N. Özgen), *Sosyal Coğrafya (ss:1-54)*. Ankara: Pegem Akademi
- Özgen, N. (2016). Nitel araştırmalarda verilerin toplanması ve analizi (Ed. N. Özgen). İçinde: Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikler. Ankara: Pegem Akademi
- Özgen, N. (2011). Preservation of the Historical Town of Hasankeyf within the Scope of Sustainable Tourism (Edit: R.Efe, M.Öztürk, İ.Atalay). *Natural Environment and Culture in the Mediterranean Region II* pp.195-213. Cambridge Scholars Publishing in association with GSE Research. ISBN: 9781443831079
- Özgen, N. (2012). Coğrafyanın kurumsal kimlik ve temsiliyet sorunu. I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu. Bildiriler Kitabı (ss: 555-571), 28-30 Mayıs, Erzurum.
- Pearce, D. W., Barbier, E. B., & Markandya, A. (1990). *Sustainable Development: Economics and Environment in the Third World*. Edward Elgar, Aldershot.
- Sağdıç, A., Şahin E. (2015). Sürdürülebilir kalkınma eğitimiye yönelik inançlar: Ölçek geliştirme çalışması. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 16 (3),161-180
- Tedmem, (2018). Birbirini ve Dünyayı Önemseyecek Bir Gençliği Eğitmek. <https://tedmem.org/mem-notlari/yansima/birbirini-dunyayi-onemseyecek-bir-gencligi-egitmek> (Erişim: 11.10.2018).
- UN/ United Nations. (2000). *United Nations Millennium Declaration*. New York.
- UNECE. (2005). *UNECE Strategy for Education for Sustainable Development*. New York.
- WCED/ World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> adresinden (10 Mayıs 2018) alındı
- Yıkılmaz, R.F. (2011). Sürdürülebilir kalkınmanın ölçülmesi ve Türkiye için yöntem geliştirilmesi. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Devlet Planlama Teşkilatı Müdürlüğü, Yayın No: 2810, Ankara

TEKNİK VE TASARIMSAL BİR MEKÂN OLARAK SİBER COĞRAFYA CYBER GEOGRAPHY AS A TECHNICAL AND DESIGNAL SPACE

Nurettin ÖZGEN

Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi
E-mail: ozgen@ankara.edu.tr

Özet

Siber kavramı; bilgisayar, bilgi teknolojileri ve sanal gerçeklik üzerinden bilginin üretilmesi, yaygınlaştırılması ve kitleler arasında ürettiği çok boyutlu bir etkileşimi ifade eder. Farklı amaç ve hedeflere yönelik algıların oluşturulmasına alan açan ve sayısız yansımaları içerimleyen bu temel bileşenler aynı zaman siber coğrafya kavramının temel yapı taşlarını da tanımlamaktadır. Hedeflenen çeşitli amaçlara hizmet eden bu ilişkisel üçlü bileşen özellikle bilgiye ilişkin “gözetleme, taşıyıcılık, üretim ve yaptırım” eksenli bir bağıntı üzerinden derinlik bulmaktadır. Yerel bilgilerin internet aracılığıyla küresel piyasaya ulaştırılması dijital bir yapıyı, bu yapının yazılı ve görsel boyutu ise siber mekân pratiğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda coğrafi konum teknolojilerinin alana ilişkin verilerin ve mahremiyetin çeşitli perspektifler ekseninde kullanılmasıyla ilgili olarak birey, toplum ve ülkelerin/ siyasal sistemlerin faaliyetlerini, beklentilerini ve küresel eksenli yansımalarını içeren bilgi eksenli bir yapı, siber mekân pratikleriyle küresel ölçekli bir tanınırlığa ulaştırılmaktadır. Siber mekân pratikleri genel itibarıyla dikotomik bir üretim üzerinde boylanmaktadır. Dolayısıyla siber mekân ilişkisi genel itibarıyla hem olumlu veya hem de olumsuz pratiklerin tanımlandığı bireysel, toplumsal ya da kurumsal ölçekli sistemler üzerinde etkili yansımalar yaratabilmektedir. Başta koruma ve güvenlik uygulamaları olmak üzere, uluslararası ilişkiler, jeopolitik müdahaleler, eğitim, sağlık, ulaşım vb. alanlarda bilginin elde edilmesi, kullanılması ve yeniden yapılandırılması süreçlerini içeren formların çeşitli olumsuzluklara karşı korunmasını ya da tam tersine olumsuz pratiklerin boylandığı bir meca da olabilmektedir siber mekân. Özellikle toplumsal hizmet uygulamalarına yönelik siber müdahaleler günümüz koşullarında önemli teknik bilgi ve mahremiyetin afişe edilmesi ya da politik mücadele alanları bağlamında birer piar çalışmasına (PR) dönüştürülmesi gibi pek çok uygulamalar ciddi sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bu tür dikotomik üretimlere rağmen, küreselleşmeyi doğuran temel aygıtlardan biri hatta en önemli aracın internet aracılığıyla üretilen siber mekânların ürettiği yakınlaşmalar olduğu da bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla bilgi akışının ya da paylaşımının aynı anda dünyanın dört bir yanına yayılabilmesi, ulaşılabilir olması, depolanması ve çeşitli amaçlar için kullanılması, siber mekânın bilgi kaynakları ve coğrafya disipliniyle bağıntısını da önemli ölçüde değerli kılmaktadır. Yeryüzünün/coğrafi arzun dört bir tarafını birbirine bağlayan fiber ağların çeşitli mantıksal tasarım ve kodlamalar üzerinden üretilen teknik aygıtların bir üretimi olarak ortaya çıkan bir tanımlama olarak siber mekân aynı zamanda coğrafi düşüncenin sibernetik anlam ve boyutunu oluşturmaktadır. Bilgi kaynaklarının derinleştirilmesi, çeşitli modelleme ve görselleştirmelerle gündelik pratiklerin geliştirilmesi, bilginin hem bireysel hem de sosyal, kurumsal ve dolayısıyla siyasal eksenli planlamaların uygulanmasına göre yeniden dizayn edilmesi, siber coğrafyanın ilgi alanına derinlik kazandırmaktadır. Bu çalışmada da amaç, siber mekân kavramını ve coğrafya disipliniindeki etkileşimlerini analiz ederek, siber coğrafya kavramını ve bağıntısal formlarını çeşitli örneklerle açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: *Siber mekân, siber coğrafya, sanal gerçeklik, sanal üretim, sanal taşıyıcılık*

Abstract

The concept of cyber expresses a multidimensional interaction between the masses and the production, dissemination and dissemination of information through computer, information technology and virtual reality. These basic components, which provide the creation of perceptions for different purposes and objectives, also include numerous reflections, and define the basic building blocks of the concept of cyber geography. This relational tripartite component, which serves various targeted purposes, finds depth, in particular, through a connection based on "surveillance, carrying, production and sanction". The delivery of local information to the global market via the internet constitutes a digital structure, and the written and visual dimension of this structure constitutes the practice of cyber space. In this context, an information-based structure including the activities, expectations and global-oriented reflections of individuals, societies and countries / political systems in relation to the use of geographical location technologies in the perspective of various perspectives, is brought to a global scale with the practices of cyber space. Cyber space practices are based

generally on a dichotomic production. Therefore, the transfer of knowledge about cyber space can create effective reflections on individual, social or institutional scale systems, where both positive and negative practices are defined. Cyber space may also be a medium, which protects the forms containing the processes of obtaining, using and restructuring knowledge against various negativities, or, on the contrary, may also be a channel where negative practices occur in the fields of, primarily protection and security applications, international relations, geopolitical interventions, education, health, transportation and so on. In particular, cyber interventions for social service practices bring about serious consequences in the context of displaying the important technical knowledge and privacy or as a medium transformed into a PR study (Public Relations) in the context of areas of political struggle. In spite of such dichotomic productions, it is a well-known fact that one of the basic devices that give rise to globalization is the convergence produced by cyberspaces produced through the internet. Therefore, the fact that information flow or sharing can be spread all over the world at the same time, accessible, stored and used for various purposes makes the correlation of cyberspace with information sources and geography discipline considerably valuable. Cyber space as a production of technical devices produced through various logical designs and encodings of fiber networks that connect the four sides of the earth/geographical supply together forms the cybernetic meaning and dimension of geographical thought. Deepening information sources, developing daily practices with various modeling and visualizations, redesigning information according to the application of individual and social, institutional and hence political-oriented planning, brings depth to the area of interest of cyber geography. In this study, the aim is to analyze the concept of cyber space and its interactions in geography discipline and to explain the concept of cyber geography and its relational forms with various examples.

Key words: Cyber space, cyber geography, virtual reality, virtual production, virtual carrier

GİRİŞ

Siber kavramı, köken olarak “*Cyber*” (İngilizce) sözcüğünden gelmektedir. “Bilgisayar ağlarına ait olan”, “bilgisayar ağları vasıtasıyla elde edilen, yapılandırılan ve kullanılan”, “internet aracılığıyla elde edilen- inşa edilen”, “sanal bilgi ve sanal gerçeklik” gibi anlamları ihtiva etmektedir. Bu bağlamda siber kavramı, bilginin ağlar vasıtasıyla toplanması, işlenmesi ve kullanılması şeklinde özetlenebilir. Bilginin sanal mekânlar aracılığıyla üretilmesi, kullanılması, kontrol ve gözetim altında tutulması veya bir yaptırım aracı olarak araçsallaştırılması, siber mekânlara ilişkin çeşitli yansımaların ve dolayısıyla siber coğrafyaların üretilmesine de alan açmaktadır. Bu temel kavramlar bağlamında, çalışmanın amacı; siber ortamın yaşamsal pratikler açısından coğrafya disiplinine ve dolayısıyla siber coğrafyaya ne tür örüntülerle alan açtığını ve bu mekânsal ilişkiselliğe bağlı gelişen teknik ve tasarımsal formları çeşitli örneklerle açıklamaktır.

Siber ortam, tüm dünyaya ve uzaya yayılmış durumda bulunan bilişim sistemlerinden ve bunları birbirine bağlayan ağlardan oluşan ortamdır (T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2013). Siber ortama için tüm bağıntılar, farklı nitelik ve örüntülerle mekânsal üretime ilişkin çeşitli varyasyonlar ve ilişki boyutları ortaya koymaktadır. Bu bağlamda siber mekânın tanımı ve ilişki boyutlarına için belirli bir tanım ve sınırlamada bulunmak oldukça zor görünmektedir. Betz ve Stevens’in (2011) da belirttiği gibi, siber mekân kavramı, artan popülerliğine rağmen muğlak bir konu olmaya devam etmektedir. Terimin tek bir tanımı yoktur, bu çoklu tanımlamalar, akademik ve askeri çevrelerde bile önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

Siber mekân kavramı internet değildir, fakat internet ağları aracılığıyla ortaya çıkabilen ve üretilen yazılı, işitsel, görsel bilgi teknolojileri üzerinden tanımlanır. Dolayısıyla bir aygıt olarak internet, telekomünikasyon ağları ve bilgisayar sistemlerinin yanı sıra, tüm bunları besleyen ve üretime kaynaklık eden çeşitli işletim araçları ve programları (donanım/hardware ve yazılım/software) kapsamaktadır.

Siber mekâna ilişkin çalışmalarda çeşitli tanım ve bağıntılar üzerinden gerçekleştirilen farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin Kempf (2012) siber mekânı bir operasyon alanı, Harknett vd. (2010) bir çevre, Libicki (2012) ise araç veya ortam olarak tanımlanmaktadır. Hiç şüphesiz uluslararası ilişkiler ve jeopolitik çıkar çatışmalarının kesiştiği operasyon alanlarında, küresel, bölgesel veya lokasyonel istihbaratın alınması, taşınması ve bir yaptırım aracı olarak kullanılması, siber mekâna ilişkin hassasiyetleri ve özellikle güvenlik odaklı boyutları öne çıkarmaktadır. Bilginin ve bilgiye ulaşma araçlarının, farklı amaçlar için ama özellikle askeri, politik ve ekonomik hedeflere ulaşmak için kullanılması, siber mekâna ilişkin önemi büyük ölçüde arttırmaktadır. Nitekim Desforges'in (2014)¹ de ifade ettiği gibi, siber mekân, günümüzde bir devlet içindeki farklı kurumlar tarafından bazen farklı şekillerde tanımlansa da, özellikle hükümetler düzeyinde, askeri doktrinlerde ve uluslararası müzakerelerde kullanılan stratejik bir kavramdır. İnternet kavramını tanımlamak kolay olsa da bu kavramla bağıntılı olan siber mekân ise, daha kapsamlı ve daha sanaldır. Dolayısıyla tanımlanması çeşitli ve farklı olmaktadır. Bazıları için siber mekân; özgürlüğün, değişimin ve iletişimin kayda değer, sınırsız ve anonim bir sanal "dünyasını" temsil eder. Bazıları için ise, toplumda bastırılan davranışların serbest bırakıldığı tehlikeli ve muğlak bir "alanı" temsil etmektedir. Bazıları bunu bir demokrasi, ekonomik ilerleme ve barış vektörü olarak görürken, diğerleri kitle gözetimi, nihai olarak ABD'nin kitleleri kontrol etme ve manipüle etme aracı olarak görmektedir. Dolayısıyla siber mekâna ait çok sayıda temsiliyetin var olması, aynı zamanda birbirleriyle çelişebilme durumlarını da üretebilmektedir.

Desforges (2014:2) siber mekâna ilişkin tanımlamaları iki temel kategori altında toplamaktadır: *Birincisi* internettir. Çünkü internet olmadan, siber mekânın bağlı olduğu ağların dünya çapında bağlantıları olamazdı. *İkincisi*, çoğu tanım, "uzam", "dünya", "muhit" veya "çevre" gibi mekânsal referansları içerir. Bu nedenle siber mekân, coğrafi bir boyuta sahiptir. Bu coğrafi kavrama rağmen siber mekân, ne coğrafi bir alan, bir yer, bir çevre, bir dünya, ne de bir bölgedir. Aynı şekilde, siber mekân, mekânsal bir varlık olarak temsili özellikle kontrol, ustalık ya da onun korunması üzerindeki çatışmalar üzerinde yapılan araştırmalarda yaygındır. Birçok araştırmacı siber mekânı, genellikle "sanal" olarak tanımlanan ayrı bir varlık olarak görmektedir ve bu durum, kendisinden kaynaklanan çatışmaları analiz etmek için "gerçek" ile ilişkilendirilmektedir (Nye, 2010). Stratejik literatürde yayılan "siber" ön eki ile "gerçekliğin bir kısmını açık ya da belirsiz bir şekilde ifade eden siber mekânla ilişkili "az ya da çok akılcı ve tutarlı fikirler dizisini" yeniden incelemek giderek daha önemli hale gelmektedir (Lacoste, 1995). Aslında, temsiller

¹Detaylı bilgi için bakınız: A. Desforges (2014). Representations of Cyberspace: A Geopolitical Tool. Hérodote . No 152-153, p: 67-81

söylemleri destekler, eylemleri haklı çıkarır ve siber mekânla ilgili çatışmalarda yer alan aktörleri bir araya getirir veya tam aksine ayırır/böler.

1948'de, matematikçi Norbert Wiener sibernetiği kurdu (temelini William Gibson'ın “siber mekânı” oluşturdu). Wiener, yeni bilimine adını verdiğinde, “pilot” ya da “dümenci” anlamına gelen Grekçe bir kelime olan kubernet kavramını kullandı. Dahası, “sibernetik” kavramı son derece politik bir düşünceyi doğurdu: İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Wiener, bilgi ve iletişimin toplumun işleyişi için kritik hale geleceğini öne sürdü. İletişimin toplumun temeli olduğunu ve uygarlığın hayatta kalmasının (ya da düşmesini) iletişim kanallarını açık tutmak için çalışanlara bağlı olduğunu iddia etmiştir (Wiener, 1948). Benzer şekilde Kaufmann (2013:53-55) ise, ağları modern toplumların ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamaktadır.

İnternet'i icat edenlere göre “iyi bir sistem açık ve şeffaf olmalıdır” (Breton, 2000). Bilgiyi gizlemeye ya da sistemlerini kapatmaya yönelik her türlü girişim, bu nedenle, tehdit olarak algılanmaktadır. İdealleştirilmiş bir sanal alan vizyonunun geliştirilmesi sonucunda bilgi toplumu gerçek bir politik gündeme dönüştü. 1994 yılında Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'ne yaptığı konuşmada, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bilgi yollarının ve küresel bilgi altyapısının önemli bir destekçisi olan Al Gore şunları söylemişti (Desforges, 2014:4):

GII [Küresel Bilgi Altyapısı] sadece işleyen bir demokrasi için bir metafor değil, aynı zamanda vatandaşların karar alma sürecine katılımını büyük ölçüde artırarak demokrasinin işleyişini teşvik edecektir. Bu, ulusların birbirleriyle işbirliği yapma yeteneklerini büyük ölçüde artıracaktır. GII'nin yaratacağı forumlarda yeni bir Atina çağı demokrasisini görüyorum.

Fransa'da da siyasi liderler bilgi toplumu lehine iyimser ve dinç bir söylem kullanmışlardı. Bilgilendirme toplumu hakkında çeşitli raporlar 1994 ve 1997 arasında hükümet yetkililerine sunuldu ve bu da politikacıların konuya ilgilerinin artmasına işaret etmişti². Ağustos 1997'de yaptığı bir konuşmada, Başbakan Lionel Jospin'in ifade ettiği gibi:

Yeni bilgi ve iletişim ağlarının yükselişi sosyal, kültürel ve nihayetinde politik faydalar getiriyor. Bilgi ağları tarafından yaratılan mekân ve zamanla ilişkinin dönüşümü demokrasiyi çeşitli düzeylerde kullanabilir: Yerel toplumsal yaşama, bilgiye, kültüre, gelişim ve vatandaşların katılımına erişim³.

Özgürlükçü ve ütöpik temsil, siber mekânı genellikle “sanal” olarak adlandırılan ayrı bir varlık olarak tasvir eder. Musso'ya (2003) göre, fiziksel uzaklık ve sınırlardan yoksun olan siber mekân, “yoluna giren her şeyi (ülkeler/topraklar, kurumlar, sınıf ve fiziksel bedenler dâhil) çözmeyi ve fiziksel dünyanın dışında var olan bir varlığı meydana getirmeyi amaçlamaktadır. Prensipite tüm coğrafi kavramları (sınırlar ve mesafeler gibi) reddeden bir söylem olmasına rağmen, siber mekânın mekânsal ve hatta bölgesel bir temsili ortaya

² Fransa'dan örnekler şunlardır: 1994'teki otoyollarına dair bilgi, Théry Raporu; 1994 yılında Fransa'da tele-hizmetlerle ilgili Breton Raporu; 1996'da ağlar ve bilgi toplumu hakkındaki Miléo Raporu ve 1997'de internetle ilgili Martin-Lalande Raporu.

³ Fransa'nın bilgi toplumuna girişi hakkında Başbakan Lionel Jospin'in konuşması. Yaz dönemi İletişim stajı (Kolej düzeyinde) 25-29 Ağustos 1997 tarihinde Hourtin'de yapıldı.

çıkılmaktadır (Flichy, 2001). Askeri, siyasi, jeopolitik ve uluslararası ilişkiler bağlamında, her ulusun ve özellikle uluslararası ilişkilerde her “birliğin” bir amacı ve etki alanı bulunmaktadır. NATO, AB, BRICS, İKO, NAFTA, AGİT, ŞANGAY birliği vb⁴. Bu birlikler siyasi, askeri, ekonomik vb. amaçlarla kurulmuş ve farklı hedeflere sahip olabilir. Teknik bilgi ve donanıma sahip siber mekânlar üzerinden üretilen siber savaşlar da bu hedefler dâhilindedir. Nitekim çeyrek yüzyıl önce, yani 1993’te John Arquilla ve David Ronfeldt, siber savaşın gelişini ileri sürmüş ve bir nevi kehanette bulunmuşlardı. Dolayısıyla siber mekân, “siber tehditler” olarak bilinen yeni tehditler için bir taşıyıcı olmuştur. Günümüz dünyasında ise, siber savaş kavramı toplumsal yapının dizayn edilmesinin yanı sıra, özellikle uluslararası ilişkilerde önemli bir güç ve etken olduğu bir gerçektir. Dahası neredeyse tüm devletler çeşitli amaç ve hizmetler için, hackerler (kırıcılar) yetiştirmekte ve bir aygıt olarak gerektiği yerde ve zamanda stratejik bir güç olarak harekete geçirebilmektedir. Buna karşın muhalif kişi, örgüt ve yapıların iktidar güçlerine karşı ürettiği siber saldırılar da önemli bir etkiye sahiptir. Sanal ortamda, çeşitli özel bilgi ve belgelere ulaşım, kamu yararına paylaşımlar yapan ya da bu türden pratikler gerçekleştirdiklerini ileri süren çeşitli sanal faaliyetler bu tür örneklerdendir. Örneğin, 2009’da Aaron H. Swartz, Amerikan federal mahkemelerine ait PACER veri tabanında bulunan ve para karşılığı satılan yaklaşık 18 milyon belgeyi indirip, internette yayınlamıştır. 2011’de ise, MIT (Massachusetts Institute of Technology) Üniversitesinin bilgisayarlarını kullanarak, akademik dergilerin arşivlendiği ve çevrimiçi bir sistem olan JSTOR (Journal Storage)’dan 4 milyona yakın makale, belge ve kitabı bilgisayarına indirip, internet üzerinden paylaşımına açması (Aybastı, 2013), örnek pratiklerdendir. Bir diğer örnek ise, Türkiye’de adı sıklıkta duyulan RedHack bilgisayar korsanı grubudur.

RedHack (Kızıl Hackerler, Kızıl Hackerler Birliği) adıyla ün salan bilgisayar korsanı bir gruptur. Örneğin Türkiye’de, Nisan 2012’de İç İşleri Bakanlığının sitesini hackleyerek (kırarak) web sitesine mesaj bırakmıştır. Temmuz 2012’de Dış İşleri Bakanlığı’nın dosya paylaşım sitesi hedef alınmıştır ve saldırı sonucunda Türkiye’de çalışan pek çok yabancı diplomatın kimlik bilgileri Dropbox adlı site üzerinden yayınlamıştır. 17 Temmuz 2012’de ÖSYM sitesini bir süreliğine çökertmiştir. 08 Ocak 2013 tarihinde YÖK’ün sitesini 2. kez hacklemiş ve ele geçirdiği çeşitli belgeleri yayınlamıştır. 23 Mart 2013 tarihinde İsrail gizli servisi MOSSAD’ın sitesini, başka bir hacker grubu olan Anonymous ile işbirliği halinde çökertme eylemi gerçekleştirmiştir (RedHack, 2018). Bu bağlamda, siber eylemler kimileri için düşman ateşi, bazıları için ise, dost gücü olarak görülebilen dikotomik bir pratiği temsil etmektedir. Daha çok konuşulan ve tartışılan ise, bu pratiklerin tehdit boyutudur.

French White Paper On Defence and National Security (2013), siber tehditlerle ilgili açıklamaları dört maddede sıralamaktadır:

- 1- *Ulusal güvenlikle ilgili spesifik olmayan siber suçlar*
- 2- *Casusluk amacıyla yapılan ve dijital ağları ihlal etmeye çalışan siber saldırılar*
- 3- *Hayati önem taşıyan sistemlere karşı yapılan saldırılar*

⁴ NATO: Kuzey Atlantik Paktı. AB: Avrupa Birliği, BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika, İKO: İslam Konferansı Örgütü. NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması. AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. ŞANGAY Paktı: Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Hindistan, Pakistan.

4- *Bozma ve tahrif etme saldırılarının yol açtığı istikrarsızlaştırma durumları* [Fransız Ulusal Bilgi Güvenliği Ajansı müdürü Patrick Pailloux, akt: Desforjes, 2014)].

ABD Ordusu (US Army, 2010, 13-14) tarafından yapılan değerlendirmelerde ise, siber tehditler altı başlık altında sınıflandırılmaktadır:

- Sponsorluk,
- Egzersiz çalışması
- Eğitim
- Beceri
- Motivasyon
- Araçlar

Siyasal yapı veya devlet sırrı sayılan ve büyük önem atfedilen çeşitli hassas bilgilerin yayınlanması bu alanda önem atfedilen ve dikkat çeken uygulamalardandır. Hiç şüphesiz bu konuda küresel ölçekte en etkili olanlar, Avustralyalı bilgisayar programcısı, internet aktivisti ve Wikileaks adlı internet sitesinin editörü olan Julian Assange ve ABD'li bilgisayar uzmanı, eski Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) ve eski Ulusal Güvenlik Dairesi (NSA) çalışanı olan Edward Joseph Snowden'dır. Bu bağlamda siber mekân, iktidar alanına karşı protesto ve bilgi akışını sağlayan, kitleleri harekete geçiren bir taşıyıcı alan olmuştur (Desforjes, 2014: 9-10).

Ancak, bu tipoloji, görüldüğü kadar basit değildir, çünkü tehdit çok yönlüdür. Aslında, aynı saldırı teknikleri siber suç veya casusluk amaçları için kullanılabilir. Tehdidin çok yönlü doğası onu karmaşık ve açık olmayan hale getirmekte, bu da onun hakkında alarmist/telaş verici söylemlerin olasılığını artırmaktadır. Ancak, giderek artan sayıda bilgisayar saldırısına rağmen, çok azının ulusal güvenlik açısından, en azından kamuoyu tarafından bilinenler arasında anlamlı etkileri olmaktadır (Desforjes, 2014: 10).

Çoğu gelişmiş ülkeler, hayatta kalmaları için hayati önem taşıyan bilgisayar ağları arasındaki yüksek derecede bağlantıdan dolayı en savunmasız ülkelerdir. Ulusların "sınır sistemi" olarak görülen ağlar, hükümetler için hayati bir öneme sahiptir. Musso'ya (2013) göre, ağlar dolaşım ve sürekliliği sembolize ettiğinden, madeni paranın diğer tarafını da sembolize etmeleri gerektiğini belirtir: kırılmalar, kesintiler, krizler, aşırı yüklenmeler, sıkıntılar, kısa devreler ve sonuçta ölüm. Gerçekten de, bu bağlamda *kullanılan "virüs", "anti-virüs", "solucan"* vb. kelime dağarcığı, ağların hayati olarak görülmesini, güvensizlik duygusunu artırır ve onlardan korumak için de tasarlanan hükümet politikalarını meşrulaştırır.

İnternetin kişisel kullanımda faydalanılan bir aygıt olmasıyla, kendi içinde yeni bir lisan oluşturmuştur. Hacker olarak bilinen bilgisayar korsanları, bilgisayar programlarına vakıf, yetenekli kişiler olarak internetin gizemli dünyasını aralamış ve internet aracılığıyla neler yapılabileceğini göstermişlerdir. Bilgisayar korsanlarının, hacking (kıрма) işlemlerinde hedef kimi zaman tekil bir internet kullanıcısı, kimi zaman ise şirketler veya ülkelerin önemli kurum ve kuruluşları olmuştur. 1990'lı yıllarda ilk hacking işlemleri kişisel menfaatler için yapılırken şimdi ise ülkeleri tehdit eden bir siber silah haline gelmiştir (Kara, 2013).

Birçok ulusal hükümet, siber güvenlik ve siber savunmayı, ulusal güvenlik meselelerine bağlı olarak siyasi gündemlerinin ön planına almaktadırlar (Dunn, Cavelty, 2008). Fransa'da, 2008 yılında, Savunma ve Ulusal Güvenlik hakkında, nükleer caydırıcılık ile aynı düzeyde bir güvenlik sistemi yerleştirmesi, liderler açısından konunun politik ve stratejik önemini göstermektedir. Benzer şekilde, ABD'de, siber saldırı tehdidinin terörizmi aştığını iddia eden görüşler de vardır (Desforjes, 2014).

Aslında, bu temsilin doğasındaki agresiflik bütçe kesintileri bağlamında siber tehditler için ayrılan insani ve finansal kaynakların artırılması lehine siyasi argümanları destekleyebilir. Fransa Ulusal Savunma Bakanı Jean-Yves Le Drian, Ocak 2014'te Uluslararası Siber Güvenlik Forumu'nda, 1 milyar Euro'luk bir bütçe ile “*Siber Savunma Paktı*” kurulacağını duyurdu. Le Drian'a göre, siber güvenlik, ordunun doğrudan veya dolaylı olarak katılımı ile savaş olasılığı da dahil olmak üzere, Fransa'nın savunması, egemenliği ve var olan ana tehditler göz önüne alındığında güvenlik açısından hayati öneme sahiptir (Meddah, 2014).

Değişen dünya değerleri arasında ilk sırayı alan bilgiyi koruma ve muhafaza etme biçimi de değişiklik göstermiştir. Elektronik ortama entegre olan bilgiyi korumak için de elektronik ortam muhafazası gerekmektedir. Gizlilik arz eden şirket sırlarının sanayi casusları aracılığıyla rakip şirketlerce ele geçirilmesi maddi zarara sebep olmaktadır. Gizli sistemlere, sistem açıklarından faydalanarak sızan ve önemli sırları ele geçiren hackerlar artık birer siber savaşçı olarak devlet adına çalışmaktadır. Siber saldırılarla devlet sırları ve devlet savunma sisteminin diğer ülkelerde ele geçirilmesi ise devlet savunma sisteminin birer parçası haline gelmiştir (Kara, 2013).

SİBER COĞRAFYA

Siber Coğrafyanın Yapısal Bileşenleri

Siber coğrafya, bilgisayar ve ilgili teknik aygıtlar aracılığıyla haberleşme ağlarının - *internet aracılığıyla tüm dünyayı saran ağların*- siber mekân olarak bilinen bilgisayar ekranlarını donatan sanal gerçekliklerin/ elektronik "yerler" in mekânsal doğasının çok boyutlu bağıntı ve yansımalarının incelenmesidir. Siber mekânın beş temel bileşen üzerinden kategorize edildiği ve bu bileşenlerden de siber coğrafya yaklaşımına ilişkin dikotomik üretimlerin boylandığı görülmektedir (Şekil 1). Siber mekâna ilişkin bileşenler; “*kişi/kimlik, sanal kişi, mantıksal katman, fiziksel altyapı ve coğrafi katman*” olmak üzere beş temel katmandan oluşmaktadır (Cyberspace Operations, I-3, 2013) :

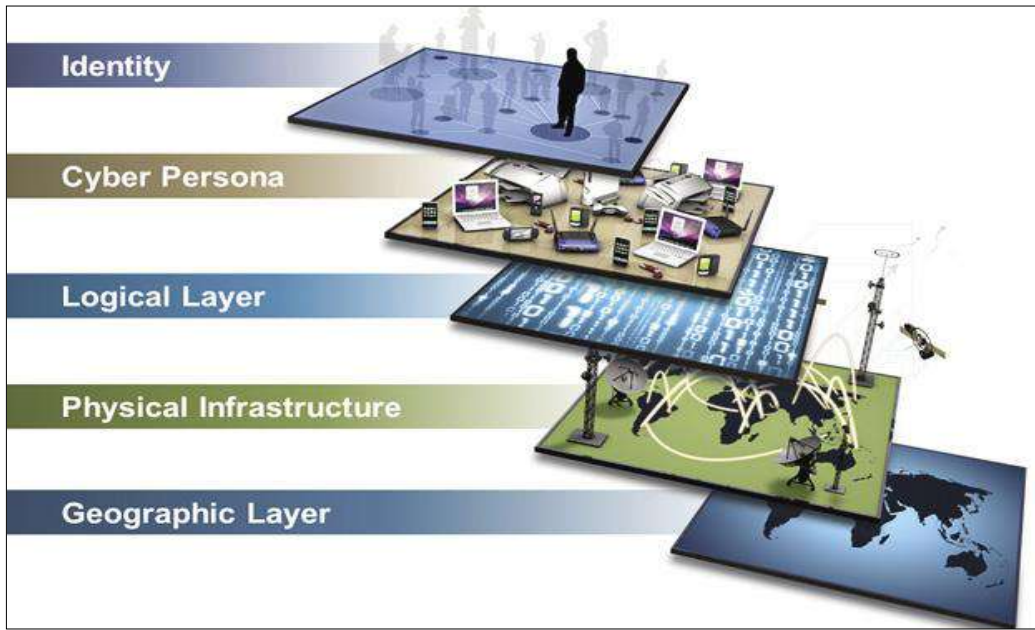
Kimlik katmanı siber mekânda hareket eden kişiyi/ grubu tanımlar. Siber-persona katmanı ise "bir bireyin veya varlığın dijital temsilini" tarif eder. Siber-persona tabakasının eşleştirilmesi, bu adlandırılmış kişi/grupların ilişkili e-posta adreslerine, İnternet protokolü (IP) adreslerine, el cihazlarına ve bilgisayarlara bir kaç isim verilmesini kapsar.

Siber-Persona katman haritalaması, kimliklerin zararlı olmayan veya kötü niyetli kodlardaki kimliklere bağlanmasını, bireylerin arama geçmişlerini detaylandırmalarını ve ziyaret ettikleri veya katkıda buldukları web sitelerini not etmelerini de içerir.

Mantıksal işlemlere dair işlem ve komutları barındırmaktadır. Mantıksal katmandaki dizayn ve protokoller, dijital bilginin bir ağ mimarisinden nerede ve nasıl akacağını tanımlamaktadır.

Fiziksel katman analizi, bilgilerin aktığı donanımı belirlemektedir. Mantıksal ağ haritası ise, verileri grafik olarak temsil etmek, bilgi akış yollarını (linkler) ve dijital bilgileri (düğümüleri) yönlendirip saklayarak, kullanılan ağ cihazlarını detaylandırmak için geliştirilebilir.

Coğrafi katman, siber mekânın gerçekleştiği ve fiziki alt yapısının örüldüğü ortamı ifade ederken, siber coğrafya kavramı ise, bu tanımlamanın dışında, diğer bütün (beş bileşenin) mekânsal yansımaları olarak ortaya çıkan çok boyutlu üretimlerin kapsam ve anlamını ifade etmektedir. Coğrafi katman, şebeke unsurlarının, arazinin, denizin, havanın veya alanın doğal alanlarındaki belirli konumunu/ lokasyonunu temsil eder (Şekil 1). Ancak coğrafi katmana ilişkin bu tanımlama siber mekânın fiziki coğrafya kısmını oluşturmaktadır. Bu bağlamda örneğin gelişmiş siber tehdit, bir ulus devlet tarafından desteklenebilir ve ileri eğitim tekniklerine sahip olabilir. “Siber tehdidin seviyesi, eylemi gerçekleştiren kişi veya grupların yeteneğinin (beceri ve kaynakların), fırsatın (hedefe erişim), niyet (saldırı, gözetleme, istismar) ve güdünün (ulusal politika, savaş, kâr, şöhret, kişisel nedenler) birleşimidir (US Army, 2010).

Şekil 1: Siber mekânın temel katmanları. <https://www.airuniversity.af.edu/CyberCollege/Portal/Article/Article/1238539/isr-and-cyberspace/> adresinden (11.10.2018) alındı.

Coğrafi mekâna ilişkin çeşitli bilgilerin farklı amaçlar için toplanması, düzenlenmesi ve sanal gerçeklik aracılığıyla yeniden dizayn edilmesi, bireysel, toplumsal ve siyasi sistemlerin uygulamalarına yönelik pratikler açısından önemlidir. Bu bağlamda toplanan bilgilerin teknolojik aygıtlar aracılığıyla çeşitli siyasi, sosyal, askeri, ekonomik ve kültürel formlar aracılığıyla hayata geçirilmesi iktidarlar ile karşıt gruplar arasında bir kesişme alanına dönüşebilmektedir. İktidarlar tarafından korunan ya da geliştirilmek istenilen etki alanlarına (territoriyalara) yönelik bilgilerin toplanması, düzenlenmesi ve kullanılabilir güçlü enstrümanlara dönüştürülerek pratiğe geçirilmesi, coğrafyanın siber bağıntısını oluşturmakta ve bu ilişkiselliğin üretimi olarak siber coğrafya alanı ortaya çıkmaktadır.

Siber coğrafya, mekâna ilişkin fiziki altyapının ötesinde birçok pratiği içerimleyen ve gündelik yaşama ilişkin sayısız yansımaları üreten sanal gerçekliğin neden ve sonuç ilişkisini incelemektedir. Dolayısıyla siber coğrafyayı dikotomik bir yapı ve bu yapıya içkin yaşamsal pratiklerin, diyalektik üretimleri olarak düşünmek gerekir. Bu diyalektik üretimde, “siber

saldırıların karmaşıklığı, etkinliği ve kapasitesi, savunma yeteneklerinden daha hızlı büyümektedir” (Lehto, Limnell, 2017:180). Bu bağlamda, siber coğrafya bireysel-toplumsal, askeri, siyasal, ulusal ve uluslararası ölçekte hem olumlu hem olumsuz üretimlerin birlikteliği üzerinden anlamlandırıldığı için dikotomik bir yapı olarak düşünülebilir. Fakat bu, olumlu ve olumsuz durumların birbirlerini tetiklediği ve yeni mekânsal üretimlere alan açtığı için de karşılıklı bağıntı ve etkileşime zemin oluşturduğu ve dolayısıyla diyalektik bir yapının tezahürünü teşkil ettiği de düşünülmelidir. Ancak tüm bu müspet özelliklerinin yanı sıra, insan yaşamını alt üst edecek türden olumsuzluklara da neden olabilmektedir. Bu tür olumsuzluklar daha dikkat çekici boyutta olduğu için, hem bilimsel araştırmalarda hem de gündelik yaşam pratiklerinde daha çok yer bulmakta ve çeşitli değerlendirmelere konu olmaktadır. Bu konuların başında ise, siber saldırılar gelmektedir. Bireysel banka hesabımızdan, e-posta, resmi bilgi ve belge yazışmalarına kadar, gündelik yaşama dair tüm beşeri, sosyal, siyasal ve iktisadi işlemlerimiz siber ortamdaki hesaplarımız üzerinden gerçekleştirdiğimiz işlemlerle yapılmaktadır. Dolayısıyla tüm bu işlemler, hem bireysel hem de toplumsal ve ulusal ölçekli verilerin-bilgilerin güvenliği büyük bir önem arz etmektedir.

Beşeri coğrafyada, siber mekâna yönelik tanımlamalara ilişkin çok boyutlu tematik kapsam ve ifadeler bulunmaktadır. Bu bağlamda siber coğrafya; çevresel, ekonomik, sosyal, davranışsal, güvenlik, iletişim, spor, eğlence, birey, kimlik, aidiyet ve gelişimini içermeyen çeşitli bilişsel, duyuşsal ve kinetiksel pratiklerin farklı tematik alan ve örüntüsel bağıntılarla sorgulanmasıdır. Başka bir ifadeyle, siber coğrafya; insanın çevreye/ortama ilişkin bilişsel, duyuşsal ve kinetiksel pratiklerinin bilgisayar, bilgi teknolojileri ve siber gerçeklikler üzerinden üretilen çok boyutlu etki ve anlamlar manzumesini ifade eder.

Siber Tehdit- Siber Coğrafya ve İlişkisel Mekânlar

Siber tehditlere ilişkin güncel gelişmelerden biri, 16 Eylül 2018’de, İngiltere’nin Bristol Havalimanı’nda, uçakların kalkış ve varış bilgilerini gösteren bilgisayarların yazılımına müdahalede bulunan korsanların sistemi bloke etmesiyle, hava yollarına ait uçuş bilgilerini gösteren ekranların çevrimdışı kalması örnek verilebilir. Siber saldırıda hava limanı yetkilileri, bir yanda sistemi düzeltmeye çalışırken diğer tarafta ise, uçuş bilgilerini yolculara sunmaya devam edebilmek için yazı tahtaları ve kâğıt afişleri kullanmaları, siber saldırının örnek olumsuzluklarından (Şekil 2). Meydana gelen bu tür zarar ve ziyanların çeşitli boyutsal örüntüleri bağlamında incelenmesi, siber coğrafyanın kapsam ve ilgi alanlarından. Siber mekânların ve dolayısıyla siber coğrafyaların ürettiği olumlu yansımalar veya sunduğu fırsatlar, en az olumsuzluk yaratan tehditler kadar yaşamsal fonksiyonları etkileyebilmektedir. Genel olarak siber mekâna içkin müspet kazanımlar üç temel başlıkta sıralanabilir:

- ❖ Fiziksel yapı ve çevreye ilişkin edinimler/ kazanımlar
- ❖ Askeri ve sosyopolitik eksenli uygulamalar

Sosyal ve ekonomik (bireysel ve özel amaçlar dâhil) edinim ve kazanımlar Siber mekânın fiziksel yapı ve çevresel koşullarla ilgili geliştirilen ve toplumun çeşitli ihtiyaçlarına cevap verecek türden bilgi akışını sağlayan teknik ve tasarımsal üretimler vardır. Günlük hava durumu ve atmosfer koşullarından yol güvenliği ve trafik yoğunluğuna dair bilgilendirmeyi

içeren çok boyutlu bir yapıyı içermektedir. Kısacası, fiziksel çevre ve doğa olaylarına ilişkin bilgi ve teknik desteklerin hızlı ve en verimli şekilde temin edilmesi, kullanılması ve çeşitli yaşamsal zorluklarla baş etmek gibi sayısız katkılar içermektedir. *Söz konusu özellikler şöyle sıralanabilir:*

- Seyahat ve turizm organizasyonlarının planlamalarına ilişkin olası gelişmelerin gözetim ve kontrolü
- Eğlence, müzik, spor vb. yayınların küresel ölçekte izleyiciye ulaştırılması
- Tsunami, sel ve taşkınlar gibi doğal afetlerle ilgili kamuoyunun önceden bilgilendirilmesi
- Depreme maruz kalan yerleşim birimlerinde, arama- kurtarma faaliyetlerinin hızlandırılması
- Kayıp ve kazazedeleri arama- kurtarma operasyonlarındaki teknik destek ve yardımlar vb.

Şekil 2: Siber saldırı sonucu hizmet dışı kalan uçuş ekranları yerine yazı tahtasına yazan bir görevli.

Kaynak: Bristol Havalimanı'nda uçuşların iptal edildiğini gösteren tablo. <https://www.itv.com/news/westcountry/blank-screens-at-bristol-airport-after-cyber-attack/> adresinden (18.9.2018) alındı.

Siber coğrafyanın askeri, siyasal, sosyal ve ekonomik etkileri de azımsanmayacak niteliktedir. Özellikle uluslararası ilişkilerde, çeşitli siyaset doktrinlerinin hayata geçirilmesinde, bireysel veya kolektif unsurların gözetlenmesi, toplumsal norm ve geleneklerin yaygınlaştırılması ya da kısıtlanmasını içeren sanal ortama içkin yansımaların gerçek yaşama etkisini içermektedir. Ayrıca çeşitli tarım ve sanayi ürünlerinin üretim alanlarından, lojistik, depolama ve tüm ilgili pazarlama süreçlerine kadar tüm ticari boyutların kontrol-denetim altında tutulması ve etkileşimde bulunduğu tüm bileşenlerin ürettiği bir mekân vardır ki buna siber coğrafya adı verilmektedir. *Bu bağlamda, askeri ve siyasal etkileri açısından siber coğrafyanın yansımaları şöyle sıralanabilir:*

- Toplumsal gözetleme ve kontrol mekanizması olarak siber coğrafyanın ürettiği varyantlar. Bu varyantları da dikotomik bir örüntü bağlamında düşünmek gerekir. Çeşitli adli

ve yargı konularıyla bağıntılı kişisel veya tüzel yapıya ilişkin gelişmelerin gözlem ve gözetim altında tutulması örnek verilebilir.

- Toplumsal örgütlenme ve birlikteliğin hızla hayata geçirilmesi (2013 yılı Arap baharı ve özellikle Mısır örneği). Hem muhalif hem de iktidar yanlısı grupların sanal ortamda buluşmaları, örgütlenmeleri ve çeşitli direktiflerle yönlendirilmeleri tipik örneklerdendir.

- Küresel ölçekte gözetleme ve kontrol etme mekanizmalarının geliştirilmesi (İHA: İnsansız hava araçları, SİHA: Silahlı- insansız hava araçları, radarlar, kıtalararası balistik füzeler ve güdümlü füze ve diğer savaş aygıtları gibi)

- Dijital haritaların, gözle görülebilir nitelikte (büyük ölçekte) askeri ve stratejik amaçlar için kullanılması. Örneğin, Hava Kuvvetleri, küresel entegre istihbarat, gözetleme ve keşif konusundaki temel misyonunu siber alanda yürütmektedir. Bu yeni alan, tüm ortak askeri operasyonlar için hayati önem taşıyan sürekli bir istihbarat veri kaynağıdır (ISR and Cyberspace. 2017).

- Hava, Kara ve Deniz araçlarının teknik aygıtlarla donatılması, yer belirleme ve çevreyi gözetleme becerisine sahip olacak şekilde dizayn edilmesi. Yeni nesil F-35 savaş uçakları, savaş gemileri (donanmalar) ve denizaltı filoları gibi.

- Askeri ve siyasi konularla ilgili gizli bilgi ve belgelerin (ülkelerin kozmik bilgilerinin ve ajandalarının) sızdırılması.

Örneğin, Edward Joseph Snowden adlı ABD'li bilgisayar uzmanı, Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) ve Ulusal Güvenlik Dairesi (NSA) eski çalışanı olarak Gizli NSA belgelerini basına ifşa ederek NSA tarafından yürütülen küresel izleme araçlarının işlem detaylarını başlatmış, ülke genelinde (politik) ve ABD'nin dış dünyayla yapılan tüm görüşmelerin datalarını toplayarak dünyaya duyurması tipik örneklerdendir. ABD'nin ulusal bilgi ve verilerini çalmak ve casusluk yaptığı gerekçesiyle tutuklanma kararı çıkarılmış olsa da, Snowden Rusya'ya sığınmış geçici ikamet izni almıştır (www.mynet.com, 2018).

Benzer şekilde, WikiLeaks (2006) adlı internet sitesinin kurucuları arasında yer alan Julian Assange da, bilginin gizli-saklı kalmaması ve insanların tüm gerçeklikleri bilmesi gerektiğini düşünerek bu amaçla; Amerika'nın Afganistan ve İran'a yaptığı saldırıların arka planında yer alan bilgileri Wikileaks aracılığıyla afişe etti. Son olarak Kasım 2010'da, Türkiye'nin de yer aldığı bir dizi ülkedeki Amerikan diplomatlarının yazışmalarını ifşa ederek uluslararası arenada büyük bir etki yarattı.

- Seçim süreçlerinde yürütülen propagandalarda çeşitli algı operasyonlarının devreye sokulması ve kamuoyunun farklı duygu ve düşüncelere yönlendirilmesi amaçlanarak önemli sonuçlara zemin hazırlanabilmektedir. Bu anlamda 2016 ABD Başkanlık Seçimleri, en çok tartışılan konulardan biri oldu.

Rusya Federasyonu'nun Ana İstihbarat Direktörlüğü (GRU) bünyesinde görevli kişiler tarafından siber ortamda ABD seçimlerini manipüle ettikleri, e-posta, seçim tanıtım ve PR (Public Relations) gibi konularda kamuoyunu yönlendirdikleri tespit edildi. Özellikle spearphishing (hedef odaklı oltalama) tekniğini kullanarak bilgisayar ağına girerek zararlı yazılım yüklediklerini, bu sayede kullanıcıları izledikleri, klavyede basılanları kaydettikleri, ekran görüntüsü aldıkları ve bu bilgisayarlardan veri sildikleri veya kaçırdıkları iddiasında bulundu. Kremlin'e bağlı iki grubun biri FSB casusluk ajansından, diğeri Rus askeri istihbaratından yapılan müdahaleler olarak kaydedilmiş (The Guardian, 2016).

Siber coğrafya, küresel ölçekte başta ekonomik olmak üzere, *askeri, politik, güvenlik ve sosyokültürel* etkileşimlerin gelişmesinde öncü roller oynamaktadır. Gates ve Hemingway'in ifadesiyle, 1990'lı yıllarda olgunluk dönemine erişen '*elektronik çağı*' yerini, *yeni medya, dijital ağlar ve yeni teknolojilerin* ürün ve üretim süreçlerinde temel bir role sahip olduğu '*yeni ekonomi*' aşamasına bırakmıştır (1999:61). Aile hayatından, bireylerin eğitim, kültür, spor, eğlence ve kısacası davranış formlarının gelişmesinde önemli ve etkili dönüşümlere neden olmaktadır. Televizyonda veya sinemada izlediğimiz bir filmin tematik, içerik ve koreografisinden moda, giyim ve daha birçok yeni kültürel formlara kadar birçok yaşamsal doku siber ortamlar aracılığıyla, siber coğrafya araştırmalarına konu olabilmektedir.

Siber coğrafya, küresel ölçekte mesafe kavramını ortadan kaldıran, anlık etki ve dönüşümlere alan açan, yeni örüntü ve pratiklerle yaşamın yeniden organize edilmesidir. Bu bağlamda uzun vadeli deneysel ve yaşamsal uygulamaları hızla geri bırakan, kısa ve hızlı değişimlerle tüketim hazzını bir gereklilik hatta bir zorunluluk olarak tasarlayan ve topluma sunan yaşamsal formları ve örüntüsel bağıntılarını ifade eder.

Siber coğrafyanın sosyokültürel ve ekonomik eksenli mekânsal yansımaları da aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Sanal mekânların özellikle toplumsal değerler ve geleneklerin bölgesel, ulusal ve kıtasal ölçekli sınırları aşması, küresel boyutta ve hızla değişimi özendirilmesi, popüler kültürün dinamiklerini ve tüketim pazarının artmasına alan açması
- Toplumsal gelenek ve göreneklerin etkileşime açık hale gelmesi, sorgulanması, dikotomik üretimlerin boylanmasına alan açması. Doğru Afrika'da yaşayan Maasai halkının kültürel formunu oluşturan Şuka desenli kültürel görsellerinin/giyimlerinin, lüks moda markaları tarafından kullanılması ve oldukça yüksek meblağlarla piyasaya sunulması (Young, 2017) tipik örneklerdendir (Foto 1 ve 2).
- Sanal mekânların bir yansıması olarak, bireylerin, özellikle genç kuşakların önemli ölçüde değişime öncülük ettikleri (tüketim alışkanlıkları, oyun ve eğlence kültürü gibi) üretimler ve yeni yönelimlerin, küresel ticaret hacmi oldukça önemlidir.
- Sanal ortamlar aracılığıyla, küresel ölçekte, farklı ve uzak lokasyonlara ait ürünlere ulaşılabilirliğin olması, ticaret hacminin alansal gelişimi ve buna içkin tüketim kültürünün yaygınlık göstermesi, yeni mekânsal üretimlerin gelişmesine zemin oluşturmaktadır.
- Siber ortam, çeşitli sosyalleşme ağları ve arkadaşlık sitelerinin ürettiği ekonomik değerlerin yanı sıra, birey ve toplum açısından yeni bir iletişim ve etkileşim formu olarak da dikkat çekmektedir. Tanışma, sohbet etmek, arkadaşlık ve evlilik sitelerinin yanı sıra, tüm bu bağıntıların zemin oluşturduğu pratikler, siber mekânda farklı bilişsel ve duyuşsal yansımalara da alan açmaktadır.
- Güçler arası mücadelelerde gelişkin teknolojik araçlarla gerçekleştirilebilen uygulamalar (bankacılık, basın-yayın, askeri ve güvenlik birimleriyle ilgili bilgiler, ticaret ve yatırım verileri, uluslararası ilişkilerle ilgili önemli ve gizli bilgi, veriler vb) devletlerin çeşitli işletim sistemlerine müdahale etmek ve sistemlerin çökertilmesine kadar, çok ciddi etkileri bulunmaktadır. Bu güç savaşı, teknolojik aparatlar üzerinden boylandığı ve tüm yer küreyi

kolaylıkla etkilediği için, uluslararası etki ve yansımaları da oldukça yüksektir (Özgen, 2016: 246). ABD, Rusya ve Çin'in küresel ölçekte mücadele ettikleri, siber saldırılarla karşılıklı zarar ve etkide bulunarak, üstünlük kurmaya çalıştıkları ve bu konuya ilişkin tüm uluslararası basına yansıyan gelişmeler örnek verilebilir (Son Haber, 22 Kasım 2016):

Siber saldırının ABD'ye maliyeti: 7 milyar dolar (\$). Rusya ve Çin kaynaklı DDoS yani Distributed Denial of Service (DDoS/Hizmet Dağıtımının Engellenmesi) saldırısı nedeniyle Amerika'nın yüzde 78'i internetsiz kalırken zararın ise 7 milyar doları (\$) bulunduğu belirtildi. Amerika Birleşik Devletleri tarihin en büyük siber saldırısı ile karşı karşıya kaldı. 21 Ekim Cuma (2016) günü başlayan saldırı Rus ve Çinli hackerlar tarafından ABD hedef alınarak 14 milyondan fazla IP üzerinden gerçekleştirildi.

Foto 1: Maasai Kabilesinden bir enstane. <https://tr.depositphotos.com/61753455/stock-photo-kenyan-maasai-men-with-tourists.html> (11.10.2018).

Foto 2: *Louis Vuitton's Maasai fashion, 2012.* <https://www.nation.co.ke/lifestyle/1190-1189354navj5oz/index.html> adresinden (11.10.2018) alındı.

• Yaratıcılığın ve özel fikirlerin daha kolay bir şekilde ortaya çıkması ve ulaşılabilir olması. Büyük firmaların yanı sıra küçük ve mütevazı yerel atölyelerde üretilen ve maddi yetersizlikten dolayı seri üretim ve pazar(lama) imkânı bulunmayan müteşebbisler için önemli bir tanıtım ve pazarlama alanı oluşturmaktadır. Sanal ortamda ürününü satma imkânı bulan ve ekonomik kazanç sağlamak amaçlı çeşitli firma ve özel müteşebbislerin girişimi de sanal pazarlama yoluyla küresel ölçekli bir tanınırlığa ulaşabilmektedir.

• Sanal gerçeklik, sanal uzam, sanal çalışma, sanal örgüt, sanal takım ve sanal işgören gibi kavramlar, günümüzde yüksek teknolojiye ofis ve çalışma trendiyle birlikte giderek yaygınlık ve önem kazanmaktadır. Pek çok örgüt küçülmekte ve yatay örgüt yapılarını uygulamaktadırlar. Endüstri sonrası çağda endüstri toplumundan farklı olarak işin yeniden ev ortamında yapılması şeklinde bir eğilim söz konusu ve gittikçe artan sayıda iş gören, tele çalışma alternatifini bir çalışma biçimi olarak seçmektedir (Demirbilek, 2007:69).

• Siber ortamın sosyoekonomik ve kültürel formunun alan açtığı yaşamsal koşullardan biri de çalışma koşulları ve sürelerine ilişkin düzenlenme ihtiyacının doğmasıdır. Örneğin The Dieringer Resarch Group tarafından yapılan bir ankete (15 ağustos- 1 Eylül 2005) göre, ABD'deki işgücünün önemli bir bölümü evden ya da klasik çalışma ofislerinin dışında çalışmaktadır. Ankete göre ABD'de çalışanların:

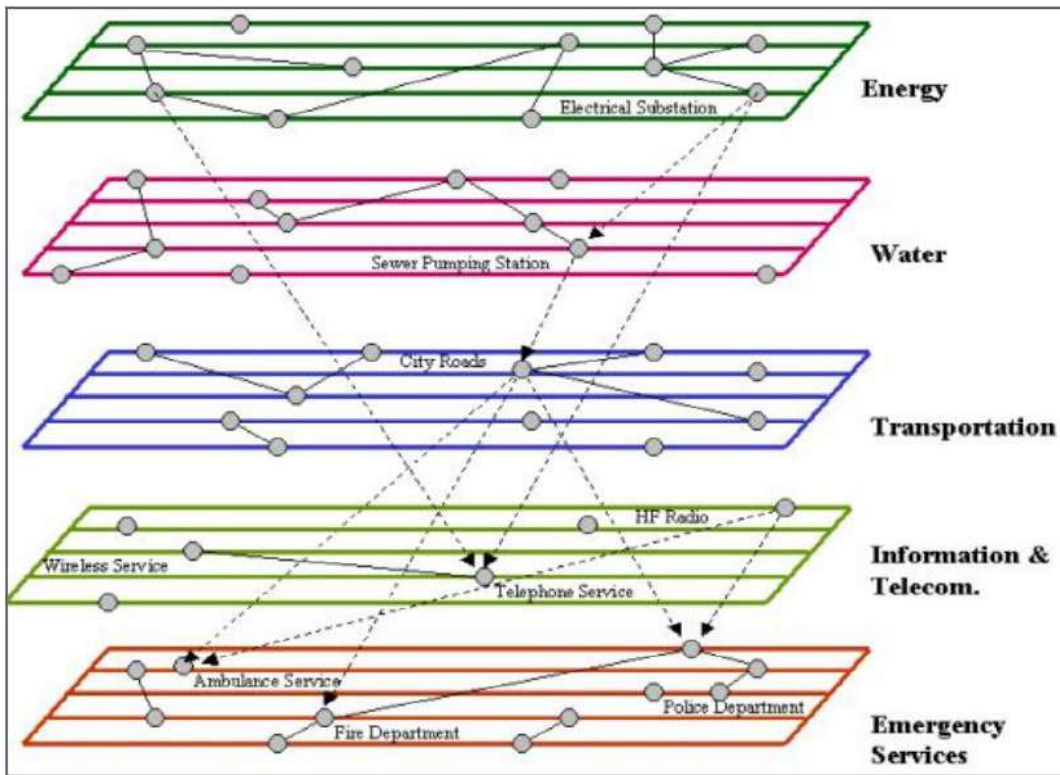
- 45.1 milyonu evden çalıştığı,
- 24,3 milyonu müşterinin iş yerinde çalıştığı,
- 20,6 milyonu arabalarında çalıştığı
- 16,3 milyonu tatildeyken çalıştığı
- 15,1 milyonu parkta veya açık havada çalıştığı belirtilmiştir.

• Eğitim hizmetleri, sağlık, spor, sanat, eğlence ve diğer çeşitli toplumsal ihtiyaçların hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi (görmek, okumak, izlemek ve öğrenmek gibi) açısından siber ortam önemli bir işleve sahiptir. Günümüzde başta eğitim, sağlık ve sanat etkinlikleri olmak üzere birçok alanla ilgili bilgi akışı sanal ortamda gerçekleştirilerek eğitim-öğretim ve ticareti yapılabilmektedir. Uzaktan eğitim bunun tipik örneklerindedir. Toplumsal yaşamın vazgeçilmez gerekliliklerinden olan bu tür pratiklerin sabote edilmesi (veri kayıtlarının çalınması vb.), önemli mali kayıplara ve sosyal kaoslara neden olabilmektedir. Örneğin 27 Ocak 2017 tarihinde İngiltere'nin özellikle kuzey kesimindeki hastaneleri etkileyen ve sistemin bloke edilerek, hastalara ait randevu ve tedavi bilgilerinin devre dışı bırakılması (The New York Times, 2017) sağlık alanıyla ilgili siber saldırı örneklerindedir.

• Günümüzde neredeyse tüm yaşamsal hizmetler sanal ortamda yürütülmektedir. Bu işlemler, bilgisayar ekranlarında çeşitli komutlarla yazı ve görsel sanal gerçekliğe ilişkin işlemlerle sürdürülmektedir. Kentsel enerji hatlarının kontrolünden, su dağıtım şebekelerine, hava yolu hizmetlerinden, metro ve kent trafik akışına, 112 Hızır Acil servis hizmeti, 110 yangın ihbar hattı ve 155 polis imdat servisine kadar gündelik yaşama ilişkin hemen her şey sanal ortamın bir bağıntı ve çıktısı üzerinden hayat bulmaktadır (Şekil 3).

• Kimlik ve aidiyet kavramlarının daha hızlı bir şekilde değişim ve dönüşüm geçirmesi. Amerika Birleşik Devletleri bu tanımlamaya örnek verilebilir. Örneğin Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya veya Anadolu’da daha çok dinsel- mezhepsel ve etnik temelli bir aidiyet ve kimlik üzerinden yapılan tanımlama, Birleşik Devletlerinde genellikle bireysel bir tanımlama formuna dönüş(türül)mektedir. Bu aslında ülkelerin yürüttükleri siyasal sistem ve rejimlerin yanı sıra sahip oldukları ekonomik durumlarıyla da yakından ilgilidir. Sanal ortamın geliştiği müreffeh toplumlarda genellikle bireysel aidiyet ve tanımlamalar öne çıkarken, kapalı toplumlarda ise, sıklıkla tarihe yapılan göndermeler ve tanımlamalarla, geleneksellik zırhına vurgu yapılmaktadır.

• İktidarların siyasal ve ideolojik yaptırımlarına karşı, muhalif seslerin üretim alanı olarak geliştirilebilen sanal ortamın farklı yansımaları da siber coğrafyanın kapsamı içinde yer almaktadır. Bu bağlamda, kitlelerin örgütlenme ve birlikte hareket etme pratiklerine ilişkin planlamaları örnek verilebilir. Örneğin son on yılda Kuzey Afrika ve Arap yarımadasını kapsayan, daha sonra Suriye iç savaşıyla devam eden çok boyutlu (askeri, siyasi, kültürel, ekonomik vb) toplumsal çalkantılarda, sanal ortama ilişkin pratiklerin ve dolayısıyla PR (public relations) çalışmalarının büyük etkisi olmuştur.

Şekil 3: Çeşitli aygıtlar olarak bağımlılığı modelleme. Şekilde, bireysel altyapılar tek bir düzlemde temsil edilir, paralel çizgiler bir alt yapının alt kümelerini temsil eder, düğümler temel altyapı bileşenlerini temsil eder ve noktalı çizgiler *bağımlılıkları* gösterir (Conti, Cross, Raymond, 2015).

Tüm bu açıklamalar bağlamında, siber kavramının coğrafya ile bağıntısı, mekâna içkin bilgi ve verinin aygıtsal kaynaklarıyla birlikte kontrol altına alınması, yönetilmesi ve buna ilişkin bağıntılarla ortaya çıkan yansımaları kapsamaktadır. Özellikle bilgi ve veri kaynaklarının niteliği mekâna ilişkin denetim ve yapısal üretiminin etkileri coğrafya disiplinine geniş bir ilgi alanı yaratmaktadır. Diğer bir ifadeyle siber coğrafya; mahallî/ yerel,

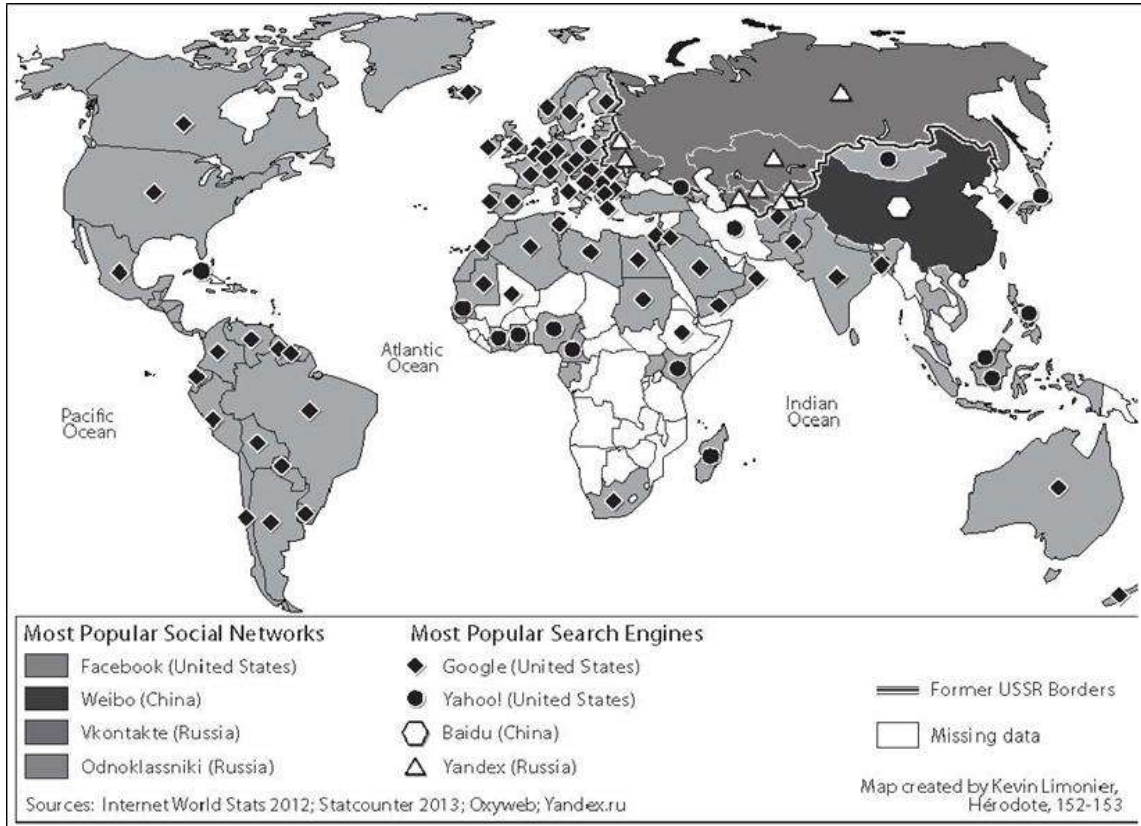
bölgesel veya küresel ölçekli insan- mekân ilişkiselliğinin üretimine ilişkin her türlü veri, bilgi ve bunlarla bağıntılı teknik araçların kullanımı, denetimi ve yaşamsal pratiklere dair yansımalarıdır. Bu uygulamaları içeren teknik araç ve örüntülü-tümleşik ağ sistemi (dijitalleşme ve veri aktarımı hizmetleri) aynı zamanda dikotomik eksenli gelişmelerin yapısal özelliklerini de içermektedir (Özgen, 2016: 243). Dolayısıyla siber coğrafya; mekânsal özelliklerin ağlar (network) vasıtasıyla tanınması, resmedilmesi, konumlandırılması, planlan(dırıl)ması ve çeşitli amaçlar için kullanılması (Özgen, 2010).

SONUÇ

Siber coğrafya; bilgisayar, bilgi teknolojileri ve internet aygıtlarından oluşan siber ortama ilişkin bireysel ve toplumsal eksenli farklı mekânsal üretimlerin yansımalarını ifade eder. Bu mekânsal üretimler, yaşama yeni anlamlar yüklemekte, bir dizi hem teknik hem de tasarımsal formlara zemin oluşturmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde internet ve bilgisayar başta olmak üzere teknolojik araç ve gereçlerin gelişmesi, siber coğrafya ve iletişim coğrafyası arasındaki yaklaşımları harekete geçirmiştir. Öncelikle lokal alanlardaki bilgi akışı ve tanımlanmasının somut etkilerini soyut görünümünden yönetilebilir duruma getirmiştir (Paradiso, 2003:167). Dolayısıyla internet ve kullanımındaki ilerlemeler bilgi erişimini, paylaşımını kolaylaştırmış böylece mekânlar ve özelliklerinin durumları daha kolay öğrenilebilir hale gelmiştir (Ölgen, 2001:3). Bilgi akışına ilişkin bu kolay ulaşılabilirlik ve öğrenilebilirlik durumu, iktidarların yapısal form ve planlamalarını temsil etmektedir. Çünkü iktidar ve bilgi karşılıklı olarak birbirlerini içerimler; karşılığında bir bilgi alanı olmayan ve oluşturmayan iktidar ilişkisi olmadığı gibi, iktidar ilişkileri varsaymayan ve oluşturmayan bilgi de yoktur. Bu bilgi alanının ve hakikatlerinin oluşturduğu söylemin “üretimi, birikimi, dolaşımı ve işleyişi olmadan iktidar ilişkileri ne yerleştirilebilir ne güçlendirilebilir ne de yürütülebilir” (Foucault, 2011: 14). Bu bağlamda bilgi, iktidarın denetimi altında bulunan en etkin güçtür. Küresel ölçekte kullanılan çeşitli popüler arama motorları ve sosyal networkler bunun tipik örneklerindedir. ABD menşeli Facebook gibi popüler sosyal ağlar ya da Google ve Yahoo gibi arama motorları etkin şekilde yararlanılan aygıtlar olarak dikkat çekmektedir. Buna karşın, Rusya ve Çin’in kullandıkları ve daha az yaygınlık gösteren Weibo, Baidu (Çin), Vkontakte, Odnoklassniki ve Yandex (Rusya) gibi sosyal network ve popüler arama motorlarının küresel kullanım alanları, aynı zamanda iktidar alanlarını da belirlemektedir (Şekil 4). Bu küresel bilgi aygıtlarını geliştiren ve kontrol eden iktidarlar, aynı zamanda üretilen, yayılan, paylaşılan (filtreden geçirilerek paylaşılan veya kısıtlanan) bilginin üretimini de kontrol eden güçlerdir. İktidarın denetimi dışında ya da iktidara rağmen üretilen bilginin bu aygıtlar aracılığıyla paylaşılması ve pazarlanması olanaklı değildir. Çünkü iktidarlar, internet aracılığıyla bilgiyi paylaşan, yayılmasına olanak tanıyan, çeşitli yasa ve teknik uygulamalarda bulunarak zaman zaman kısıtlayıcı pratiklere başvurabilmektedir. İktidarlar, bu tür uygulamaları kendi ideolojik süreklilikleri için bir gereklilik olarak görürler.

Küresel güçlerin kendi *arama motorlarını* (Google, Yandex, Baidu) geliştirmeleri ya da sosyal ağlarını kullanmaları bunun tipik örneklerindedir. Tüm bu yapılar üzerinden toplumu yönlendiren, kitleleri ideolojik, sosyal, kültürel ya da çeşitli bilişsel ve duyuşsal özelliklerle özenle biçimlendiren ve yeni eğilimler üreten (modadan spora, müzikten

sinemaya, eğitimden sağlığa, çeşitli yaşamsal örüntülere kadar) güçlü bir aygıt olarak internet, çeşitli motivasyonlarla yeni mekânlar üreterek, siber coğrafyalara alan açmaktadır.

Şekil 4: Küresel ölçekte internetin durumu (Limonier, 2014).

Siber coğrafya; sanal mekânlar üzerinden bireysel, toplumsal, ulusal ve son kerte küresel ölçekte gündelik yaşamın pratiklerine ilişkin üretim ve tüketim biçimlerinden, sosyokültürel ve siyasal tercihlerine kadar çok boyutlu bir bilişsel ve duyuşsal üretim alanını (mekânsal tasarımın üretimini) tarif eder. Örneğin, ABD ordusu kaos ve çatışmaları sona erdirmek adına, Ortadoğu yada başka bir çatışma bölgesine intikal etmeden önce tüm piar (PR/ public relations) çalışmaları özenle sahneye konulur ve ilgili birimler tarafından pazarlanır. Böylelikle ABD ordusunun söz konusu bölgelere sevk ediliş nedeni özenle ve soft gerekçelerle dünya kamuoyuna aktarılır. Bu aktarımlar özellikle sanal ortamlar aracılığıyla etkili bir şekilde ve ABD'yi haklı gösterecek türden bir motivasyonla gerçekleştirilir. Öyle ki ABD ordusunun müdahalede bulunduğu topraklarda, yerli halkın tepkiden çok kendilerine müspet yaklaşım davranmalarını da sağlayabilmektedir. Çünkü kamuoyuna sunulan ve dizayn edilen piarlı bir zeminle bu türden yönelimler, çoğunlukla sanal ortamlar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Çocuk oyunlarından, savaş ve sinema filmlerine, sosyal medya ve iletişim aygıtlarından gelişmiş haber sitelerinin paylaşımlarına kadar hemen tüm aygıtsal üretimlerde, ABD'nin güçlü, haklı ve adaletli olma imajı özenle pazarlanmakta ve bu türden bir bilincin inşasını sağlamaktadır. Bu tür piar çalışmaları, özellikle siyasal ve jeopolitik uygulamalar ekseninde vücut bulmaktadır. Hiç şüphesiz sosyal, ekonomik ve kültürel formlarını da ilmek ilmek dokuyarak, aynı zamanda psikososyal yansımaları da kaçınılmaz kılmaktadır.

Günümüzde ABD ya da Batı iktidarlarının jeopolitik oyunlarını ve stratejik hamlelerinin önemli bir kısmı sanal ortamlarda pazarlanan ve kitleleri adeta teslim alan psikososyal üretime dayanmaktadır. Özellikle güç ve iktidar oyunlarının üretim ve palazlanma formundan bihaber olan kitleler ve özellikle çocuklar, bu siyasal güçler için adeta “*tutunacak dal*” olmaktadır. Örneğin çocuklar sanal ortamda izledikleri ve oynadıkları oyunlarla yeni bir ben ve kimlik psikolojine bürünebilmekte ve dolayısıyla sanal ortamın çeşitli pratikleri çocukların algı, tutum ve davranışlarına yansiyabilmektedirler. Bu tür yansımaların bazı olumsuz etkileri; toplumsallaşmayı ve ortaklaşmayı sekteye uğratarak çeşitli problemlere alan açabilmektedir. Çocuklarda ve gençlerde bağımlılık yaratacak düzeyde etkili olan çeşitli sanal oyunların bireylerin psikolojik, sosyal, ekonomik ve en önemlisi de bilişsel ve duyuşsal ölçekli yansımalar da bu türden örneklerdendir.

Gençler, sanal ortamlarda moda ve yeniliklere dair motivasyonlarla yeni kültürel form ve dönüşümlere yönelebilmekte, farklı tasavvurlarla yaşamı okuyabilmektedirler. Örneğin muhafazakâr bir toplumda bu tür dönüşümlerin yarattığı (*örneğin muhafazakâr bir gelenekten farklı olarak hip hop, rock and rol türü bir yaşam ve müzik geleneğinin dünyaya yayılması ve muhafazakâr gençlerin yaşamını etkilemesi veya tam tersi de mümkün*) bilişsel ve duyuşsal eksenli örüntüler en etkin temalardandır. Giyim, kuşam, eğlence, spor, müzik ve mutfak kültüründen bireylerin davranış biçimlerine kadar bağıntının ortaya çıkması siber ortamı, bu bağıntısal örüntülerin metodolojik analizle incelenmesi ise, siber coğrafyayı oluşturmaktadır.

Toplumsal kimlik ve aidiyetler, sanal ortamlar aracılığıyla yeniden üretilebilmekte, farklı ideolojik üretimlerin amacına uygun bir şekilde, etkili birer aparata dönüştürülebilmektedirler. Özellikle dinsel mezhepler üzerinden inşa edilen ve sanal propaganda aracılığıyla çeşitli yönlendirme ve piarların yapılması, toplumsal bellek ve hafızanın yeniden üretilmesi ya da tam aksi pratikler de hayata geçirilebilmektedir. Bu tür gelişmelerle birlikte, siber coğrafyalar (*sanal mekânlar ile insan etkileşimi*) farklı yapısal eksen ve iz düşümlere konu olabilmektedir.

Jeopolitik hamlelerle, uluslararası ilişkilerde, güç ve denge mekanizmaları farklı sanal mekânlar üzerinden, çeşitli bilişsel ve duyuşsal yönlendirmelerle algı operasyonlarının birer eylem alanı olarak devreye sokulabilmektedir. Suriye iç savaşında kullanılan ve ABD ile Rusya arasında gerginliğe neden olan “*kimyasal silah kullanımına*” ilişkin propagandaların sanal ortamda pazarlanması ve neden olduğu mekânsal üretimler de (dünya kamuoyunu farklı küresel arama motorları veya sosyal ağlar vasıtasıyla verilmesi), siber coğrafyanın kapsamına ilişkin tipik örneklerdendir. Hiç şüphesiz Rusya daha çok Yandex üzerinden dünya kamuoyunu bilgilendirirken, ABD ise Google aracılığıyla dünya kamuoyuna gerekli bilgilerin aktarılmasında etkin rol oynamaktadır. Bunun anlamı, iktidarların bilgi üretimi ve denetimini kendi iktidar aygıtları olarak kullanma pratikleridir.

Sanal ortama ilişkin bir diğer popüler alan ise, sosyal networkler/ ağlardır. Küresel ölçekte ve çeşitli arama motorları aracılığıyla internet kullanan her bireyin rahatlıkla ulaşabildiği birçok sosyal arkadaşlık ve evlilik siteleri mevcuttur. Sanal ortamlarda, çeşitli niteliklere sahip mekânlar üzerinden iletişim kuran, görüşen bireylerin aile yaşamları, çalışma performansları, toplumsal gelenek ve göreneklere ilişkin düşüncelerinin değişimi gibi

alanlarda ne tür farklılıklara zemin oluşturduğu türden soruların cevapları da siber coğrafyanın ilgi alanını oluşturan temalardandır.

Uluslararası dijital para biriminden (Bitcoin), küresel ölçekli e-ticaret hacimlerine (sanal ticaret yaygınlığına) kadar hızla artan etkileşimler (sosyoekonomik, kültürel veya siyasal pozisyonlar), küresel ölçekte, önemli değişimlere zemin oluşturmaktadır. Sanal ortamda gelişen bu tür pratikler, aynı zamanda farklı tematik alanlarda, siber coğrafyaların doğmasına da zemin oluşturmaktadır. Örneğin, dünyanın en büyük internet tabanlı perakende şirketi olan Amazon'un (*elektronik ticaret* ve bulut bilişim firmasının), 2017 yılı verilerine göre toplam cirosu *178 milyar* (\$)’dır. Türkiye’nin toplam perakende *e-ticaret* pazarı ise *5 milyar* (\$) civarındadır (Webrazzi, 2018). Bu karşılaştırma şu açıdan dikkat çekicidir. Bir dünya devi olan Amazon *e-ticaret* şirketi, Türkiye’den otuz beş (35) kat daha fazla *e-ticaret* hacmine sahiptir. Bu şirketin ürettiği veya pazarladığı mamulün dünyanın dört bir tarafına yayılması, aynı zamanda bir sosyal ve kültürel yaşam formunu da beraberinde taşımakta, küresel ölçekli bir yaşamsal dokunun üretilmesine kaynaklık etmektedir. İşte tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak, siber mekânlar ve dolayısıyla siber coğrafyalar üzerinden dokunan mekânsal üretimler ortaya çıkmaktadır. Çünkü Amazon şirketi *e-ticaret* aracılığıyla dünyanın dört bir tarafına yayılan bir nesneden (kitap, giyim, kap-kacak, elektronik eşya, oyun, spor, bakım setleri ya da eğitim ve sağlık destek ürünleri vb.) çok daha fazlasını kapsamaktadır. Bu *e-ticaret* faaliyetlerinin yarattığı düşünsel veya duyuşsal formlar ve gündelik yaşama ilişkin yansımalar, doğrudan veya dolaylı yeni bilişsel, duyuşsal ve kinetikselsel mekânların üretimine başka bir ifadeyle siber coğrafyaların doğmasına ve gelişimine zemin oluşturmaktadır. Böylelikle farklı kültür ya da düşünce ve ürün desenleri üzerinden gerçekleşen etkileşimler, yeni toplumsal ihtiyaç ve tüketim alışkanlarına bağlı yeni davranış formları ve toplumsal bağıntılar ortaya çıkmaktadır ki tüm bu bileşmelerin metodolojik eksenli tanımını da siber coğrafyayı ifade etmektedir.

Siber coğrafya, iktidarların amaçladığı hedeflere ulaşmak adına kullandıkları sanal ortamların, bireyleri/kitleleri etkilemek, bilişsel, duyuşsal ve kinetikselsel yaşam formlarını farklı zihinsel ve mekânsal kodlarla yeniden üretmek ve farklı yönelimlerle etki altına almaktır. Bu bağlamda, Tweeter’da okuduğumuz her mesaj, Facebook (ABD), Weibo (Çin), V Kontakte veya Odnoklassniki’de (Rusya) gördüğümüz her resim, Instagram’da izlediğimiz her video ya da Google, Yahoo, Baidu, Yandex gibi küresel arama motorlarından edindiğimiz her bilgi bizi farklı bilişsel ve duyuşsal ölçekli bir eğilime yönlendirir ve konuya ilişkin motivasyonumuzu etkiler. Bu sanal ortamın ürettiği verilerin/bilgilerin inşası, bireysel veya toplumsal ölçekli yansımaları, coğrafi mekân olarak, siber coğrafyayı oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, mekâna ilişkin bilgi ve verinin aygıtsal kaynaklarıyla birlikte kontrol altına alınması, yönetilmesi ve mekânın örüntüsel formları siber coğrafyanın kapsamını oluşturmaktadır. Özellikle bilgi ve veri kaynaklarının niteliği, mekâna yönelik ilişkisellik formunun denetimi ve yaşama dair envay çeşit yansımaları, mekan bilim olarak coğrafya disiplinine geniş bir ilgi alanı yaratmaktadır. Böylelikle siber coğrafya; mahallî/ yerel, bölgesel veya küresel ölçekli insan- mekân ilişkiselliğinin üretimine ilişkin her türlü veri, bilgi ve araçların kullanımı, kontrol edilmesi ve değerlendirilmeye yönelik uygulamalara

katkı sağlayan teknik araç ve tümleşik ağ sisteminin (dijitalleşme, veri hizmetleri, depolama), mekânsal örüntü ve yansımalarını içermektedir (Özgen, 2016: 243). Kısacası, siber mekânlar aracılığıyla bireysel, toplumsal veya çevresel ölçekli insan- mekân ilişkiselliğinin ürettiği değişimlerin veya yansımaların bilimsel (*metodolojik*) yaklaşımlarla analiz edilmesi, siber coğrafyanın tematik kapsam ve araştırma alanlarını içermektedir.

KAYNAKÇA

- Arquilla, J., David, R. (1993). "Cyberwar is Coming!" *Comparative Strategy*-2. 2, 141-165.
- Aybastı, M. K. (Yönetmen). (2013). *RED!* (Sinema Filmi). Red Belgeseli. <http://www.bagimsizsinema.org/portfolio/red/> adresinden (12.10.2018) alındı.
- Betz, D., Stevens, T. (2011). *Cyberspace and the State: Toward a Strategy for Cyberpower*. London: Routledge
- Breton, P. (2000). *Le Culte de l'Internet: Une menace pour le lien social?* Paris: La Découverte
- Cavelty, M.D. (2008). *Cyber-Security and Threat Politics: US Efforts to Secure the Information Age*. Abingdon: Routledge.
- Cyberspace Operations, I-3, (2013). Siber mekân katmanları. <https://www.airuniversity.af.edu/CyberCollege/Portal/Article/Article/1238539/isr-and-cyberspace/> adresinden (11.10.2018) alındı.
- Demirbilek, S. (2007). Sanal Çalışma Ekseninde Sanal İşgören. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 7 (13), 69-90
- Desforges, A. (2014). Les représentations du cyberspace: Un outil géopolitique, *Hérodote* 2014/1 (No 152-153), P: 67-81. DOI 10.3917/her.152.0067
- Foucault, M. (2011). *Özne ve İktidar* (Çev. I. Ergüden, O. Akınhay), Ankara: Ayrıntı
- Flichy, P. (2001). *L'Imaginaire d'Internet*. Paris: La Découverte
- French White Paper On Defence and National Security, (2013). <http://www.defense.gouv.fr/english/content/download/206186/2393586/file/White%20paper%20on%20defense%202013.pdf>
- Gates, B., Hemingway, C. (1999); *Dijital Sınır Sistemiyle Düşünce Hızında Çalışmak*, (Çev.: Ali Cevat Akkoyunlu), İstanbul: Doğan Kitap
- Gregory, C. G., Cross, T., Raymond, D. (2015). *Pen Testing a City*. <https://www.blackhat.com/docs/us-15/materials/us-15-Conti-Pen-Testing-A-City-wp.pdf> adresinden (12.10.2018) alındı.
- Harknett, R. J., et al. (2010). "Leaving Deterrence Behind: War-Fighting and National Cybersecurity." *Journal of Homeland Security & Emergency Management*, Vol. 7, No 1
- <https://www.mynet.com> (2018) Edward Snowden kimdir? <https://www.mynet.com/edward-snowden-haber-listesi> adresinden (15.11.2018) alındı
- ISR and Cyberspace. 2017. Defining ISR in Cyberspace. <https://www.airuniversity.af.edu/CyberCollege/Portal/Article/Article/1238539/isr-and-cyberspace/> adresinden (10.10.2018) alındı.
- Kara, M. 2013. *Siber Saldırıları - Siber Savaşlar Ve Etkileri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Kaufmann, M. (2013). Emergent self-organization in emergencies: Resilience rationales in interconnected societies. *Resilience: International policies, practices and discourses* 1(1),53- 68.
- Kempf, O. (2012). *Introduction à la cyberstratégie*. Paris: Économica.
- Lehto, M. & Linnéll, J. (2017). Kybersodankäynnin kehityksestä ja tulevaisuudesta. *Tiede ja ase*. 75-179-212. <https://journal.fi/ta/article/view/67730> adresinden (08.04.2018) ulaşıldı.
- Lemieux, F. (2015,Ed). *Current and Emerging Trends in Cyber Operations*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

- Libicki, M. (2012). "Cyberspace Is Not a Warfighting Domain." *I/S: A Journal of Law and Policy for the Information Society*. Vol. 8, No 2, 325-40.
- Libicki, M. C. (2007). *Conquest in Cyberspace: National Security and Information Warfare*. New York: Cambridge University Press.
- Limonier, K. 2014. *La Russie dans le cyberspace: représentations et enjeux* », *Hérodote* 2014/1 (No 152-153), p. 140-160. DOI 10.3917/her.152.0140
- Meddah, H. (2014). "Au FIC, le Drian soigne sa cyberdéfense." *L'Usine digitale* (January).
- Musso, P. (2003). *Critique des réseaux*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Nye, J. S. (2010). *Cyber Power*. Belfer Center for Science and International Affairs. Harvard Kennedy School. <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/cyber-power.pdf> adresinden (03.10.2018) alındı.
- Ölgen, M. K. (2001). "Sibercografya: Yeni Bir Coğrafi Yaklaşım" *Ege Coğrafya Dergisi*. 12, 51-58
- Özgen, N. (2016). *Neo-Klasik Paradigmalar ve Coğrafya Bilimine Etkileri*. (Ed. N. Özgen), *Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntem ve Teknikler* (ss:199-266). Ankara: Pegem Yayıncılık
- Özgen, N. 2010). *Bilim olarak coğrafya ve evrimsel paradigmatları*. *Ege Coğrafya Dergisi*. 19(2),1-25
- Paradiso, M. (2003). "Geography of the information society: A new culture of hybrid spaces?" presented at the cultural turn in Geography Conference, University of Trieste. <http://etabeta.univ.trieste.it/dspace/bitstream/10077/847/1/c1paradi.pdf> adresinden (11.10.2018) alındı.
- RedHack, (2018). *Redhack Eylemleri*. <http://tr.wikipedia.org/wiki/RedHack> (Erişim 11.10.2018).
- Robine, J., Salamatian, K. (2014). "Peut-on penser une cybergéographie?", *Hérodote* 2014/1, No 152-153 (pp: 123-139). DOI 10.3917/her.152.0123
- Son Haber, (2016). *Siber saldırının ABD'ye maliyeti: 7 milyar dolar*. <http://www.ensonhaber.com/siber-saldirinin-abdye-maliyeti-7-milyar-dolar-2016-10-22.html> (Erişim: 01.12.2016).
- T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, (2013). *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı*, Ocak 2013. <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/2-1-strateji-eylem-planı-2013-2014-5a3412cf8f45a.pdf> adresinden (12. 10. 2018) alındı.
- The Dieringer Resarch Group. (2005). *Annual Survey Shows Americans Are Working from Many Different Locations Outside Their Employer's Office; Results Presented by ITAC from The Dieringer Research Group's 2004-2005 American Interactive Consumer Survey*. <https://www.businesswire.com/mnews/home/20051005005235/en/Annual-Survey-Shows-Americans-Working-Locations-Employers> adresinden (11.10.2018) alındı.
- The Guardian, (2016). *What we know about Russia's interference in the US election*. <https://www.theguardian.com/us-news/2016/dec/16/qa-russian-hackers-vladimir-putin-donald-trump-us-presidential-election> adresinden (11.02.2018).
- The New York Times, (2017). <https://www.nytimes.com/2017/10/27/world/europe/uk-ransomware-hack-north-korea.html> adresinden (11.10.2018) alındı.
- US Army, (2010). *Cyberspace Operations Concept Capability Plan 2016-2028*. Tradoc Pamphlet 525-7.8. <https://fas.org/irp/doddir/army/pam525-7-8.pdf> adresinden (08.04.2018) ulaşıldı.
- Young, S. (2017). *Maasai people of East Africa fighting against cultural appropriation by luxury fashion labels*. <https://www.independent.co.uk/life-style/fashion/maasai-people-cultural-appropriation-luxury-fashion-retailers-louis-vuitton-east-africa-intellectual-a7553701.html> (11.10.2018).
- Webrazzi, 2018. *E-ticaret firmaları Amazon'la nasıl rekabet edebilir?* <https://webrazzi.com/2018/09/16/e-ticaret-firmalari-amazonla-nasil-rekabet-edebilir/> adresinden (11.10.2018) alındı.

ŞEYH GÂLİB DİVANI'NDA MANZUM HİKÂYELER

Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, bulent_25_24@hotmail.com**Özet**

Günümüzdeki hikâye ve romanın aslı Klasik edebiyattaki mesnevilere dayanmaktadır. Çünkü hikâye ve romanlarda yer alan üç hâl kanunu yani zaman, mekân ve şahıs kadrosu mesnevilerde de aynen manzum olarak yer alır. Divan edebiyatında çok eski gelenekten kaynaklanan bir husus nazımın nesirden daha ön planda olduğudur. Bundan dolayı bütün edebi türler, fıkıh, tıp, tefsir gibi eserlerde bile nesirle değil, nazımla anlatım yolu genellikle tercih edilmiştir. Dolayısıyla dönemin hikâye ihtiyacı da çoğu zaman nesirle değil, nazımla karşılanmıştır. Bunun için kafiye bulma kolaylığından dolayı ve konuyu ihata etmede en uygun nazım şekli mesnevi olmuştur. Şiir dışına çıkmak istemeyen ama hikâye anlatmak isteyen kişiler çözüm yolu olarak mesneviye başvurmuşlardır. Mesneviler uzun anlatımlara imkan veren ve müstakil eserler yazılmasını mümkün kılan bir nazım şekli olarak divan şairleri tarafından tercih edilmiştir. Divan şairleri mesnevi nazım şekliyle müstakil eser yazmalarının yanı sıra divanlarında da bazı anlatılar için mesnevi nazım şekline başvurmuşlardır. Özellikle yukarıda belirtildiği üzere divanlarında hikâye anlatma noktasında ve konu gereği beyit sayısı daha az olan mesneviler kaleme almışlardır. Bunları kısa manzum hikâyeler olarak adlandırmak mümkündür. “Külliyât-ı Hikâyât” veya “Hikâyât”, “Rivâyât” gibi genel adlandırmaların kullanıldığı eserlerin dışında Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr adlı mesnevisi ve onun yapısında yazılan mesnevilerde de hikâye örnekleri bulunmaktadır. Yine Nedîm'in divanında yer alan bazı kasideleri manzum hikâye olarak değerlendirilmiştir. Manzum hikâyeciliğin diğer bir örneği olarak Nâbî'nin divanında mesneviler bölümünde yer alan iki hikâyeyi verebiliriz. Hüsn ü Aşk isimli tasavvufî ve alegorik bir eser yazan Şeyh Gâlib de divanında mesnevi nazım şekliyle manzum hikâyeler kaleme almıştır. Hikâyelerinde nasihat verme tavrını da sergileyen Şeyh Gâlib sekiz tane manzum hikâye kaleme almıştır. Hikâye-hikâyet başlıklarıyla da manzum hikâye yazdığını haber vermiştir. Bu tebliğde manzum hikâye geleneği hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Şeyh Gâlib Divanı'nda yer alan sekiz manzum hikâye, şekil ve muhteva bakımından değerlendirilecektir. Hikâyelerde geçen beyitlerin bazıları günümüz Türkçesi'ne aktararak verilmek istenen nasihat ya da ana fikir ifade edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Gâlib, Divan, manzum hikâyeler

Giriş:

Divan edebiyatında çok eski gelenekten kaynaklanan bir husus nazımın nesirden daha ön planda olduğudur. Bundan dolayı bütün edebi türler, fıkıh, tıp, tefsir gibi eserlerde bile nesirle değil, nazımla anlatılmıştır. “Romanslar, mesneviler, hikâyeler, tragedyalar, hattâ tarih, felsefe gibi alanların eserleri, nazmı yegâne ifade tarzı olarak seçerler. Yazana da

okuyana da sanki manzum olmayanın yaşamak ve geleceğe kalmak şansı yok gibi gelir.”¹ Dolayısıyla dönemin hikâye ihtiyacı da çoğu zaman nesirle değil, nazımla karşılanmıştır. Bu nedenle mesneviler “yüzyıllarca hikâye geleneğimizin en temel formu olmuştur. Kaleme alınırken günümüz algısında olduğu gibi şiir ve hikâye ayrımının düşünülmediği bu biçimsel yapıda şiir ve hikâyenin ilginç birlikteliği sergilenmiştir. Hiç şüphesiz mesneviler, manzum hikâyelerdir ve günümüz modern öyküsünün pek çok özelliğini bünyelerinde taşır.”² Her beytin kendi arasında kafiyeli oluşu, şairlerin uzun ve hacimli manzum eserler yazarken başvurdukları bir nazım şekli olmuştur. Böylece mesnevi, “anlatılması sayfalar tutacak uzun hikâyelerin, öğretici konuların işlendiği, kafiyesine yüzlerce, binlerce eş kelime bulmayı kaldıramayacak geniş çaplı eserler için müracaat edilebilecek tek nazım şeklidir, uzun maceraların hikâye edildiği eserlerde devamlı kullanılışı neticesindedir ki mesnevi bir nazım şekli olmaktan çıkıp mâna genişlemesiyle edebî bir nevi belirten bir ad olmuştur.”³ Bu bakımdan mesneviler bir nazım şekli olmakla birlikte dönemin hikâye anlatma görevini de üstlenmiştir.

Klasik Türk edebiyatında hikâyelerin yer aldığı eserlerin ilki hikâye külliyatlarıdır. Cinânî'nin *Bedâiyü'l-Âsâr*'ı, Veysî'nin *Hâb-nâme*'si, Nergisî'nin *Nihâlistân*'ı bu tarzda içerisinde çeşitli küçük hikâyeleri barındırmaktadır. Bu eserlerin yanı sıra “bazı araştırmacıların halk hikâyesi olarak kabul ettiği, ancak klasik hikâyelerin bütün vasıflarını bünyesinde taşıyan, mekân, dil, vak'a özellikleriyle İstanbul'u yansıtan gerçekçi ve orijinal hikâye kitapları da vardır. Sultan IV. Murad devrine ait olduğu bilinen, müellifleri meçhul bu hikâyeler Hançerli Hanım, Binbirdirek Batakhânesi, Letâifnâme, Hikâye-i Cevrî Çelebi, Tıflî ile İki Birader Hikâyesi, Kanlı Bektaş, Sansar Mustafa, Safiye ile Yûsufşah Hikâyesi, Hikâye-i Tayyazâde, Hikâye-i Sipâhî-i Şâdân, Hikâye-i Hüseyin Çelebi, Câfer Paşa Hikâyesi, Hikâye-i Sipâhî-i Kastamonî adlarını taşır.”⁴ Bu şekilde kaleme alınan hikâye ve hikâye külliyatları dışında mesnevilerde de hikâyelere rastlanmaktadır. Bazı mesnevilerde (Ferîdüddîn Attâr: *Esrârname* ve *Mantıku't-Tayr*, Sadî-i Şirâzî: *Bostân* ve *Gülistân*, Firdevsî: *Şahnâme*, Mevlânâ: *Mesnevî*) pek çok küçük hikâye bulunurken bazı mesneviler ise (Fuzûlî: *Leylâ vü Mecnûn*, Cem Sultân: *Cemşid* ile *Hurşid*, Taşlıcalı Yahyâ: *Yûsuf* u *Züleyhâ*, Şeyh Gâlib: *Hüsn ü Aşk* gibi bu türden mesnevileri çoğaltmak mümkündür) uzun ve tek bir hikâyeden oluşmuştur. Hikâye külliyatları ve mesnevilerde bulunan kısa ve uzun hikâyelerin yanı sıra şairler divanlarında da manzum hikâyeler kaleme almışlardır. Manzum hikâye yazarken yine öncelikli olarak mesnevi⁵ nazım şekline başvurulmakla birlikte kaside,⁶ gazel,⁷ nazım şekliyle de yazılan bazı şiirleri de manzum hikâye olarak değerlendirmek mümkündür.

¹ M. Kayahan Özgül, *Kandille İskandil*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 59.

² Necip Tosun, *Doğu'nun Hikâye Kuramı*, Büyüyen Ay Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 113.

³ Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, İSAM Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 84.

⁴ Hasan Kavruk, İskender Pala, “Hikâye”, *DİA*, C. 17, s. 492.

⁵ Osman Ünlü, “Nâbî Divânı'ndaki Manzum Hikâyeler”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 25, S. 2, 2016, s. 167-184.

⁶ Bu konu için bk.: Tunca Kortantamer, “Nedim'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler,” *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 337-390; “Nedim'in Küçük Manzum Hikâyeleri,” s. 391-412.

⁷ Bu konu için bk.: Saadet Karaköse, “Divan Şiiri Gazellerinde Tasvir ve Tahkiye” *İlmî Araştırmalar*, S. 18, 2004, s. 45-59.

18. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biri sayılan Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk isimli tasavvufî mesnevisinin yanı sıra divanında da mesnevi nazım şekliyle küçük hikâyeler kaleme almıştır. Bu tebliğde Şeyh Gâlib'in Divanı'nda yer alan manzum hikâyeler, şekil ve muhteva yönünden değerlendirilecektir. Hikâyelerden bazı beyit alıntıları yapılacaktır.

Şeyh Gâlib Divanı'ndaki Manzum Hikâyeler

Divanda⁸ sekiz hikâye bulunmaktadır. Hikâyelerin tamamı mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Hikâyelerin tamamında aruzun hezec bahrinin “mefâ'îlün/mefâ'îlün/fe'ûlün” kalıbı tercih edilmiştir. Şeyh Gâlib, manzumelerin başına “hikâye” ya da “hikâyet” başlığı atarak okuyucuya tahkiye anlatım biçimiyle manzume yazacağını duyurmaya çalışmıştır. Divanda yer alan hikâyeler şunlardır: Hikâyet-i Bülbül ü Ta'rîz-i Kaz (47 beyit), Hikâyet-i Mahmûd-ı Gaznevî (29 beyit), Hikâyet-i Leylâ vü Mecnûn (18 beyit), Hikâyet-i Hazret-i Mevlânâ Bâ-Mu'inü'd-dîn Pervâne (19 beyit), Hikâyet-i Hazret-i Mevlânâ Bâ-Mürîd (20 beyit), Hikâyet-i Bû Hafz-ı Haddâd Bâ Şibli Rahmetu'llâhi Aleyhi'l- Bârî (25 beyit), Hikâyet-i Seyyâh-ı Meşhûr Bâ-Attâr Rahimehu'llâh (55 beyit), Hikâyet-i Bâ-yezîd-i Bistâmî (18 beyit).

1. Hikâyet-i Bülbül ü Ta'rîz-i Kaz⁹

Divan edebiyatında gül ü bülbül konusu çokça işlenmiş ve bu ismi taşıyan mesneviler yazılmıştır. Gül, sevgiliyi; bülbül ise âşığı karşılayacak şekilde mazmun olarak kullanılmıştır. Şeyh Gâlib de Klasik edebiyatta çok işlenen bu konuyu kırk yedi beyitlik manzumesiyle ele almıştır. Hikâye, bülbülün gülün rengiyle kırmızıya boyandığının, gülün etrafında dönüp durduğunun ve gül için ötüp durduğunun tasviriyle başlar.

Olup gülşende bülbül bir seher teng
Cemâl-i gülden almış şu'le âheng

Yakıp cânın şarâb-ı bî-gış-ı gül
Tenin hâkister etmiş âteş-i gül

Olup her mûyu gül âheng-i gülden
Kabâ-yı şu'le geymiş reng-i gülden (1-3)

Ciger kanyla etmiş câmesin al
Boyanmış gül gül olmuş hep per ü bâl

Edip minkârını fevvâre-i hûn
Figânı etmiş âfâkı şafak-gûn

⁸ Şeyh Gâlib, *Divan*, Hz.: Muhsin Kalkışım, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2013.

⁹ Kalkışım, age., s. 212-216.

Görünce âteş-i gülden alâmet
Koparmışdı kızılca bir kıyâmet (9-11)

Bülbülün figanını işiten kötü avazlı kaz, bülbülü bu hâle düşüren gülün yaprağından birkaç yaprak ısırır ve bülbülün bu acı yaprak için bu kadar ah u vah etmesine bir anlam veremez.

İşitmiş anı bir kaz-ı bed-âvâz
Kenâr-ı bâğda olmuş dehen-bâz

Edip tavsîf-i bülbül tâkatin tâk
Isırmış berg-i gülden birkaç evrâk

Demiş değmez bu rütbe âh u vâha
Acıdır benzemez sâ'ir giyâha (12-14)

Hikâyenin bu kısmında kazın idrak edemediği bu olaya vakıf ehl-i hikmet biri söze girer. Gülün sırlarını anlatmaya başlar, o kazı cahil ve ahmak olarak nitelendirir. Hikmet ehli kişi, gülün özelliklerini sıralayarak gül yağının hastalıklara deva olduğunu o nedenle bülbülün kendi dertlerine deva olsun diye gül yaprağından tattığını dile getirir. Bülbülün nağmeler icra etmesinin sebebini yine gül yaprağındaki bir özelliğe bağlar.

Olur vâkıf meğer bu mâ-cerâya
Bir ehl-i hikmet-i Bukrat-mâye

Olup kânûn-ı hikmetden sühan-sâz
Gülün esrârın etmiş şerhe âgâz

Edip ol kazı çok techîl ü tahmîk
Buyurmuş ol makâmı böyle tahkîk

Ki gül gâyet mukavvîdir dimâğı
Kuvâyı hıfz eder z-cümle yağı

Murattibdir latîf u cân-fezâdır
Müferrih hem müfettih bir devâdır (15-19)

Gülün hâsıyyetin sor bir tâbibe
Tehî ta'n [itme] hâl-i andelîbe

Ne bildin belki anın derdi vardır
Anınçün derde âh-ı serdi vardır

Maraz şiddetlidir muhtâc ilâca
Şarâb-ı gülle tartîb-i mizâca (21-23)

Şeyh Gâlib, ehl-i hikmetin ağzıyla bülbülün musiki icra etmesini birtakım musiki terimleriyle ilişkilendirerek tasavvufi bir anlatım sergiler. Kazın zahire bakıp karar verdiğini, öze inemediğini belirtir. Bu tasavvufi açıklamalar ışığında kaz, gerçeği idrak ettiğini ifade ederek bu öğütü kulağına küpe yapar ve artık bu gerçek karşısında bütün vahşi hayvanların susmaları gerektiğini haykırır.

Anın elhânı keyfiyyât dandır
Dakı îkâ'ı kemmiyyât dandır

Olur etvâr-ı ûd üzre mürtesim
Mesânî vü mesâlis zîr ile bemm (31,32)

İkiye münkasımdır devr-i tab'ı
Biri kışrîdir anın biri vaz'î

Şerî'atda bulam dersin işâret
Terennüm-rîz imiş eşcâr-ı Cennet

Yakîn belki bu esvât u usûlât
Verir elbet nüfûsa infi'âlât

Safâ vü kabz u bast u hüzn ü hayret
Sahâ vü meskenet dehşet şecâ'at

Niçedir bülbülün bu hâl ü kâlî
Değildir menfa'atdan şemme hâlî

Görüp tedkîk u tevfikın anın kaz
Demiş hakkâ ve sıdkâ etmiş âvâz

Bu pendî bend edip kendisi gûşa
Edip iskât sus sus der vuhûşa (34-40)

Hikâyenin sonunda Şeyh Gâlib, gül ü bülbül konusunun çok işlendiğini, bu konuda çok söz israf edildiğini belirtir. “Ne bülbül musikiye âşinâdır ne de gül, bülbülün derdine devadır. Bütün bunlar İlâhi aşkı inkar edenleri susturmak içindir. Bu durumu anlayanlar divane kişilerdir. Bu konuda dedi kodu yapanlar ise İlâhi aşka bî-gâne kişilerdir.” şeklinde bir mesajla Şeyh Gâlib, manzumesini tamamlar.

Hakikatda bu sözler lâfdır hep
Nefes gencînesin isrâfdır hep

Ne bülbül mûsikîden âşinâdır
Ne gül emrâzına anın devâdır

Ederler Gâlib erbâb-ı dirâyet
Cedelle münkirân-ı aşkı iskât

Bilen ol hâleti dîvânelerdir
Edenler güft ü gû bî-gânelerdir (43-46)

Şeyh Gâlib, bu hikâyesi ile kâl ehli ile hâl ehli arasında bir karşılaştırma yaparak aşkın hâl ile ancak anlaşılabilceğine vurgu yapar.

2. Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî¹⁰

Manzume yirmi dokuz beyitten oluşmaktadır. Şiir, Gaznevî Sultan Mahmud'un¹¹ altın ve incilerle işlemeli kasrından halkın neler yaptığını gözlemlemesinin tasviriyle başlar.

Ki şâh-ı Gaznevî Sultân Mahmûd
Ederken mülk-i dehri garka-ı cûd

Çıkıp bir kasr-ı zerrîn-tâka her rûz
Olurmuş mihr-i subha tal'at-âmûz

Ne kasr ammâ ki Arş-ı Câvidânî
Ayağ altına almış âsumânî

Felek mînâsı ammâ cevher-âgîn
Zemîninden nümâyân Çîn ü Mâçîn

Eğer medd-i basardan olsa is'âf
Görünmek muhtemel eslâf u ahlâf

O bâlâ tâkdan ol şâh-ı a'zam

¹⁰ Kalkışım, age., s. 216-218

¹¹ "Sultan Mahmud-ı Gaznevî M. 970 yılında doğmuştur. Gazneli Devleti'nin kurucusu ve büyük hükümdarıdır. Devrinde şiire ve şairlere büyük saygı göstermiştir. Fars Edebiyatı onun buyruğuyla Firdevsî'nin kaleminden Şeh-nâme'yi kazanmıştır. Sultan Mahmud divan şiir ve nesrinde cömertliği, dindarlığı, sözünde durması, yardımseverliği, iyilikseverliği, adaleti vb. özellikleri ile anılmıştır." Ayrıntılı bilgi için bk.: Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 464-466.

Olurmuş nâzır-ı ahvâl-i âlem (2-7)

Her gün hoş-endam bir pirin çöplüğe gelip birkaç akçe bulup gittiğini görür. Pirin bu davranışı fakirlikten mi yoksa denaetten mi yaptığını belirlemesi için Ayaz'ı¹² görevlendirir.

Görür her gün ki bir pîr-i hoş-endâm
Gelir süpründülükde eyler ârâm (8)

Ayâz-ı hâssa anı gösterip şâh
Demiş olsak şunun hâlinden âgâh

Denâ'etden mi eyler böyle kârı
Yâhûd fakrın mı olmuş zahm-hârı (10,11)

Bunu tespit için de Sultan Mahmud, bir inci vererek Ayaz'ın bunu çöplük yerde saklanmasını ister. Eğer fakirlikten ise bu inciyi bulduğu takdirde bir daha gelip o kötü işi işlemeyeceğini düşünür. Pir inciyi bulur lakin ertesi gün yine o çöplüğe gelerek toprağı elemeye devam eder.

Verip dest-i Ayâza bir dür-i pâk
Demiş var eyle pinhân-gerde-i hâk

Gelip buldukda ferdâ anı ol pîr
Olur bu vâkı'a hakk üzre ta'bir

Ki fakrındansa bir dahı edip âr
Bu kâr-ı şûma çekmez renci her bâr (13-15)

Bulur vaktâ gelip ol dürrü ol pîr
Eder izhâr yüz bin şevk u teşvîr (17)
Bakarlar rûz-ı ferdâ gelmiş ol pîr
Yine ol hâki eyler vaz'-ı galbîr (20)

Sultan bu durumu görünce gazaba gelerek piri huzuruna getirtir. Pirden her seher bu işi niye yaptığını sorar. Fakirlikten dolayı mı böyle bir davranış sergilediğini öğrenmeye çalışır. Pir ise cihanda kendisinden daha zengin birinin olmadığını söyleyerek kendisinin tek mutlu olduğu yerin toprak olduğunu o nedenle bir türlü topraktan uzaklaşamadığını belirtir.

¹² “Gazneli Sultan Mahmud’un has gulamlarındandır. Akıl, feraset, bilgi, sadakatte mümtaz olduğu için padişah tarafından çok sevilmiş ve itimad edilmiştir. Ayâz, divan şiir ve nesrinde saçı ve Sultan Mahmud’a olan sadakatiyle anılır.” Ayrıntılı bilgi için bk.: Zavotçu, age., s. 89, 90.

Gazab gelmiş cenâb-ı pâdişâha
Getirtmiş pîri ol dem bârgâha

Demiş fakrın mıdır bâ'is ki ey pîr
Olursun böyle topraklarda dil-gîr

Demiş ol pîr ey şâh-ı keremver
Cihânda azduru benden tûvânger (21-23)

Demiş pîr unduğum yerdir efendim
Sever lâ-büdd bu cân-ı müstemendim

Gınâ kesb etmişim bu hâkdan ben
Olur gördükçe gönlüm şâd u rûşen

Değildir ihtiyacımdan bu hizmet
Ferâmuş etmeğe koymaz mürüvvet (26-28)

Şeyh Gâlib bu hikâye ile okuyucuya insanın kendini en çok mutlu hissettiği şeyden bir türlü vazgeçemeyeceği mesajını vermeye çalışmıştır. Toprağın insanlar için çok önemli bir unsur olduğuna değinerek asıl zenginliğin topraktan geldiği ana fikrini aşılamaaya gayret göstermiştir. Tahkiye yönteminde kahramanlar arasındaki diyaloglarla anlatımı akıcı bir hâle getirmiştir.

3. Hikâye-i Leylâ vü Mecnûn¹³

İslam milletlerinin ortak edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn hikâyesi önemli bir yer tutmuştur. Fars edebiyatında Nizâmî ve Molla Câmî başta olmak üzere Türk edebiyatında Ali Şir Nevâî, Şâhidî, Hamdullah Hamdi, Şeyyad Hamza, Fuzûlî, Taşlıcalı Yahya vb. birçok şair tarafından bu konu ele alınıp eserler ortaya koyulmuştur. Hüsn ü Aşk mesnevisini yazan Şeyh Gâlib de Türk edebiyatında bu kadar çok sevilen ve işlenen bir konuya kayıtsız kalmamak adına kısa da olsa bu manzum hikâyesiyle kervana dahil olmuştur. On sekiz beyitten oluşan hikâye, Mecnûn'un nasıl bir hâlet-i ruhiyede olduğunun tasviri yapılarak başlamaktadır. Mecnûn'un Leylâ'nın aşkıyla perişan bir hâlde olduğu, onun aşkıyla yanıp tutuştuğu, acı ve ızdırab çektiği aşığıdaki beyitlerle ifade edilmiştir.

Siyeh-mest-i şarâb-ı hayret olmuş
Kararmış gözleri Leylîyle dolmuş

Dolaşdırmış perişân seyri râha
Tutulmuş kendisi çün dâm-ı mâha (2,3)

¹³ Kalkışım, age., s. 218-220.

Düşüp çün mûy-ı zengi pîç ü tâba
Büzülmüş künc-i târ-ı ıztırâba (5)

Şair, Mecnûn'un ruh hâlinde bir anda değişiklik yaparak kendi hâlinde memnun olan ve Leylâ'dan şikâyet etmeyen bir tavra büründüğünü belirtir. Mecnûn'daki ruh hâlinin ve davranış değişikliğinin sebebini mecazi aşktan İlahi aşka geçişi olarak yorumlayabiliriz. Mecnûn, artık Allah aşkıyla yanıp tutuştuğu için Leylâ'nın aşk ateşi onun yanında sönük kalmaktadır.

Olup hoşnûd kendi âteşinden
Şikâyet etmez olmuş meh-veşinden

Cefâdan ney gibi zâr etmez olmuş
Varıp Leylâyı bîzâr etmez olmuş

Olup fâriğ dil-i dîvânesinden
Usanmış vaz'-ı küstâhânesinden (7-9)

Hikâye, bu durumu öğrenen Leylâ'nın gazaba gelip Mecnûn'a taş atmasıyla devam eder. Leylâ, Mecnûn'un kendisine olan ilgisizliğinden yakınarak ona sitem eder. Hâlbuki Leylâ sadece Mecnûn için süslendiğini vurgular.

Duyup ol berk-ı sâ mân ya'nî Leylî
Gazabnâk eylemiş Kaysa tecellî (10)

Perîşân olmanı edip tahayyül
Seninçün şânelenmiştir bu kâkül

Bu sûretler seninçün rû-nümâdır
Nazar âyîneye sanma sanadır (12,13)

Hikâye, Gâlib'in söze girerek İlahi aşkı tasavvufi açıdan yorumlaması ile biter. Gâlib, âşğın İlahi aşka geçebilmesi için beşeri aşkı tatması gerektiğini ifade ederek, İlahi aşk yolunda âşıkta bir nişan olmasını belirtir. Âşğın nişanı da hakiki aşk yolunda sıkıntı çekmesidir. Şeyh Gâlib, âşıkların böyle bir yolda işinin zor olduğunu söyleyerek bir mürşidin yardımının olması gerekliliğine de vurgu yapar. Çünkü Allah'a ulaşmak isteyen salikin daima masivaya bulaşma tehlikesi mevcuttur. Ancak bu tehlikeden mürşidinin yardımıyla kurtulabilir.

Hemân yan ağla Mevlâyı seversen
Koma feryâdı Leylâyı seversen (14)

Olur ma'şûk dâğ u zahma tâlib
Nişân lâzımdır âşıklarda Gâlib

Mülevvedir hemîşe kâr-ı uşşâk
Meğer imdâd ede hünkâr-ı uşşâk (16,17)

4. Hikâyet-i Hazret-i Mevlânâ Bâ-Mu'inü'd-dîn Pervâne¹⁴

On dokuz beyitten müteşekkil hikâyede Mevlânâ ile Mu'inü'd-dîn Pervâne¹⁵ arasında geçen bir olay anlatılmıştır. Hikâye, Mevlânâ ve Mu'inü'd-dîn Pervâne'nin tasvirleri yapılarak başlar. Mevlânâ, Mevlevîlerin sığınağı, Mesnevi'nin yazarı, Şems'in dostu olarak nitelendirilirken Mu'inü'd-dîn Pervâne ise Selçuklu Devleti'nin veziri ve Mevlânâ'nın sohbetlerine iştirak eden bir kişi olarak ifade edilmiştir.

Kitâb-ı Mesnevî'nin âsumânı
Münevver maşrık-ı Şems-i ma'ânî

Ser-efrâzı şehân-ı ma'nevînin
Penâhı âşıkân-ı Mevlevînin

O devletde vezâret birle muhtass
Mu'inü'd-dîn imiş Pervâne mahlas

Olup hattâ ki nûrundan sebak-gîr
Komuş Pervâne nâmın Hazret-i Pîr

Mevlânâ, Mu'inü'd-dîn Pervâne'nin sadık âşıklardan biri olduğunu anlamış ve kendisini ondan uzak tutmamıştır. Ama Mu'inü'd-dîn Pervâne devlet idaresi noktasında gurura kapılmış olduğu iftiralari atılmıştır. Mevlânâ işlerin yoğunluğundan Mu'inü'd-dîn Pervâne'den uzaklaşmak mecburiyetinde kalmıştır. Mu'inü'd-dîn Pervâne, Mevlânâ'nın kendisinden uzaklaşmasını kendisinin gurura kapılması olayına bağlamıştır.

Olup ol âşıkın sıdkından âgâh
Mübârek pâyını çekmezmiş ol şâh

Meğer bir gün ki da'vâ-yı riyâset
Mu'inü'd-dîne vermiş idi nahvet

¹⁴ Kalkışım, age., s. 220,221.

¹⁵ Anadolu Selçukluları tarihinde bir döneme adını veren devlet adamıdır. Mevlânâ'nın yakın dostu ve mürididir. Mevlânâ ile olan yakınlığı üzerine çeşitli menkıbeler ortaya koyulmuştur. Hayatı ve Mevlânâ ile olan yakınlığı hakkında geniş bilgi için bk.: Muharrem Kesik "Mu'inü'd-dîn Süleymân Pervâne", *DİA*, TDV Yayınları, C. 31, s. 91-93, Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Farsçadan Çeviren Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 766-768, Derviş Küçükıldırım, *Mevlâna'nın Pervâne Mu'inü'd-dîn Süleyman İle İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi, Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2015. s. XII+127.

Getirmiş gönlüne bir hâtır-ı şûm
Görüp çekmiş ayağın Mürşid-i Rûm (9-11)

Bir olay sonucunda Mevlânâ ve Mu'înü'd-dîn Pervâne bir araya gelirler. Birbirleri hakkında yanlış düşüncelere daldıklarını itiraf ederler. Mevlânâ, Mu'înü'd-dîn Pervâne'nin ondan uzaklaşma konusunda sû'-i zanna düştüğünü ifade eder. Mu'înü'd-dîn Pervâne de Mevlânâ'nın yanında değeri ve itibarı varken gurura kapıldığını zannetmesinin yanlış olduğuna dikkat çeker.

Buyurmuş Hazret-i Monlâ vezîre
Ne lâzım sû'-i zann etmek fakîre

Bu bâbın seddine meşgûl idim ben
Ayak çekdikde fûrce buldu düşmen

Nümâyânken katında kâr u bârım
Sanırsın kibr ola hâşâ şikârım (15-17)

Şeyh Gâlib, hikâyenin sonunda kendi durumuna konuyu getirerek kendi müritleri ile olan ilişkilerinde iftiralara kulak asmamak ve sû'-i zanna düşmemek gerektiğine dikkat çeker. Böyle bir durumda hâl ehlini kendinden uzaklaştırabileceği noktasında öz eleştiri yapar.

Kıyâs-ı nefis edip sen etme pinhân
Değildir serserî tavr-ı azîzân

Gubâr erdirme rûy-ı ibtihâle
Ayak çekdirme Gâlib ehl-i hâle (18, 19)

5. Hikâyet-i Hazret-i Mevlânâ Bâ-Mürîd¹⁶

Mevlevî şeyhi olan Şeyh Gâlib, Mevlânâ üzerine yazdığı her şiirinde olduğu gibi bu manzumesinde de Mevlânâ'ya olan bağlılığını ve Mevlânâ'nın şan ve şöhretinin her tarafa yayıldığını dile getirdiği beyitleriyle hikâyeye giriş yapar. Yirmi beyitten müteşekkil hikâye Mevlânâ ve bir mürid arasında geçmektedir. Malını, itibarını bir kenara bırakıp derviş olmak isteyen bir kişi vardır. Şair, mahlas-ı hâm ve dervîş-i nâ-kâm kelimeleriyle en başından bu kişinin derviş olma yolunda henüz olgunlaşmadığını okuyucuya haber verir.

Celâle'd-dîn-i Rûmî ya'nî pîrim
Efendim pâdişâhım dest-gîrim

¹⁶ Kalkışım, age., s. 221-223.

Salıp şûr-ı kıyâmet kâ'inâta
Erişdi bâng-ı kûsu şeş cihâta (1,2)

Meğer ol haylden bir mahlas-ı hâm
Dilermiş olmağa dervîş-i nâ-kâm

Bırakmış esb ü mâl ü i'tibârı
Düşüp bu kayda terk etmiş karârı (4,5)

Şeytan vesvese vererek hâm dervişi yolundan saptırmak ister ve başarılı olur. Dervişin zihninde hoş olmayan mânalar oluşur. “Kendimi bu yolda harap ettim, malımı, itibarımı kaybettim, dervişlik yolunda ne işim var” şeklinde bir dervişe yakışmayan cümleler ağzından dökülür.

O günlerde edip Vesvâs iğvâ
Tolaşmış gönlüne bu hâm ma'nâ

Ki vardı hayli kâr u bâr u mâlım
Neden düşdüm bu kâra n'oldu hâlim

Edip itlâf ol emlâk-i pâki
Harâb etdim bu cism-i derdnâki

Neden düşdü yolum dervîşler ile
Ne kaydım var benim bu işler ile (7-10)

Mevlânâ, bu durumu öğrenince bir tedbir düşünür. Bir at ve bin altını o kişiye göndertir. “Bu at ve altını alarak eski işine ve itibarına geri dönsün” der. Evliyâyâ bu şekilde minnet etmemesi gerektiği konusunda uyarır. Çünkü bu yol nasipsizlerin yoludur. Ancak Hakkın rızasını kazanmak için bu yolda gidilir. Bu uyarılar karşısında mürid pişman olup dünya meşgalelerini yeniden def etmesiyle hikâye tamamlanır.

Bu cânibden Cenâb-ı Hazret-i Pîr
Duyup ol fikri etmiş böyle tedbîr (12)

Binip bu ebreşe kârında olsun
Alıp altunu bâzârında olsun

Bıraksın imtinânı evliyâyâ
Tolaşsın gelmesin semt-i safâyâ (15,16)

Fakırdır bî-nevâlar kârıdır bu

Dönersen dön rızâ bâzârıdır bu (18)

Olup bu hâle nâdim merd-i dervîş
Gelip etmiş yeniden def'-i teşvîş (20)

Şeyh Gâlib bir bakıma bu hikâyesiyle çevresindeki müridlerini de uyarmıştır. Allah yolunda yürümek isteyen kişinin dünyadan vazgeçmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Mal ve itibarın insanları bu yoldan çevirebileceğine dikkat çekerek böyle bir hataya düşüldüğü takdirde pişmanlık duyulmasını tavsiye etmiştir.

6. Hikâye-i Bû Hafz-ı Haddâd Bâ-Şiblî Rahmetu'llâhi Aleyhi'l-Bârî¹⁷

Nasihat tavrının hakim olduğu ve tarikat adaplarından birinin ne olduğuna dair anlatımın sergilendiği hikâyenin ana kahramanları Hafz-ı Haddâd¹⁸ ile Şiblî¹⁹dir. İkisinin arasında geçen bir olay konu edilmiştir.²⁰ Şeyh Gâlib, bu hikâyesi ile misafir ağırlamanın nasıl olması noktasında bir uyarıda bulunmuştur. Yirmi beş beyitten oluşan hikâye, Hafz-ı Haddâd'ın Şiblî'ye misafir olmasıyla başlar. Dört ay boyunca Şiblî, Hafz-ı Haddâd'ı çeşitli nimetlerle çok güzel ağırlar. Ama Hafz-ı Haddâd bu durumdan memnun değildir. Çünkü ona göre misafire öyle davranılmalıdır ki geldiği için üzerine bir ağırlık çökmemeli, gidince de hafiflik hissetmemelidir. Hafz-ı Haddâd, bu durumdan Şiblî'yi haberdar etmek için de yolu düşerse onu misafir etmek istediğini söyler.

Rivâyetdir bu kim Bû Hafz-ı Haddâd
Ziyâret-güne etmiş azm-i Bağdâd

Cüneyd ile edip çok sohbet-i cân
Olurmuş hâne-i Şiblîde mihmân

Beher şeb ana ol şeyh-i büzürgîn
Edermiş puhte bir helvâ-yı şîrîn (1-3)

Demiş Şiblîye kim kârında hayr et
Nişâbüra gelip ikrâmı seyr et

Tarîkatde odur kim mîzbânî
Giderken gitmesin senden girânî

Hafîf olsun tekellüfsüzce tavrın

¹⁷ Kalkışım, age., s. 223-225.

¹⁸ Kaynaklarda Ebû Hafs el-Haddâd olarak geçmektedir. Melâmet ve fütüvvete dair fikirleriyle tanınan Nişâburlu bir sûfidir. Geniş bilgi için bk.: Tahsin Yazıcı "Ebû Hafs el-Haddâd" *DİA*, TDV Yayınları, C. 10, s. 127,128.

¹⁹ Ebû Bekr Dülef b. Cahder (Ca'fer b. Yûnus) eş-Şiblî (ö. 334/946) ilk sûfilerdendir. Tasavvufun bütün konu ve kavramları üzerinde fikir beyan etmiş ve onun bir ilim dalı olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunmuş bir kişidir. Geniş bilgi için bk.: Dilaver Gürer, "Şiblî, Ebû Bekir", *DİA*, TDV Yayınları, C. 39, s. 125, 126.

²⁰ Bu olay Tezkiretü'l-Evliyâ'da da yer almaktadır. Bk.: Feridüddin Attar, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Tercüme: Süleyman Uludağ, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013, s. 494.

Berâber tut ki gitsin yâ otursun

Budur mihmâna ikrâm-ı tarîkat
Bilirler anı erbâb-ı hakikat (5-8)

Şiblî kırk dostuyla birlikte Hafz-ı Haddâd'a misafir olur. Hafz, kırk bir mum yakar. Şiblî bu durumu görünce şaşırarak Hafz'a dönerek "misafirlikte tekellüf olmayacağını" dediğini ona hatırlatır. Hafz bu söze karşılık Şiblî'den mumları söndürmesini ister. Şiblî üfler ama birisi hariç hiçbirisini söndüremez.

O şeb Haddâd eder kırk şem' ihzâr
Eder her birisin pür-neşr-i envâr

Edip kendi dahı pür-nûr çerâğın
Çerâğân eyler ol Firdevs bâğın

Demiş Şiblî ki ey şeyh-i tasavvuf
Değidir işte bu tarh-ı tekellüf

Buyurmuş ana Haddâdî cüvânmerd
Söyündür cümlesin edip dem-i serd

Çalışmış sönmemiş birisi aslâ
Meğer şeyhin çerâğ-ı hassı ferdâ (11-15)

Hafz-ı Haddâd, Şiblî'ye bu olayın hikmetini açıklar. Yaktığı kırk mum gelen misafirler içindir. Yani Allah'ın rızasını kazanmak için yakmıştır. Diğer bir mumu ise kendi için yakmıştır. Haddâd, Şiblî'ye dönerek "Kendim için yaktığın mumu söndürdün ama Allah rızasını gözeterek yaktığım mumları söndüremedin. Senin Bağdad'da yaptıkların benim içindi. Allah rızası için değildi" şeklinde hitap ederek tarikat ehlinin bundan ders almasını ister.

Demiş gördün mü esrâr-ı hulûsu
İnandın mı işârât-ı nusûsu

Benim mum yakdığım Allâh içindir
Ne Şiblî vü ne şâhenşâh içindir

Hulûsum vermedi Allâh bâda
Fakat çerâğımmış ziyâde (16-18)

Sen ammâ eyledin Haddâda ikrâm
Tarîkat bu değildir hâmsın hâm (20)

Şeyh Gâlib, birçok hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyesinde de sözü kendine getirerek tarikat ehli olmanın yolunun tarikat adabını bilmekten geçtiğini belirtir ve kendisini Allah misafirlerinin hizmetkârı olarak nitelendirir.

Senin kârın değilken mihmânlık
Ne haddin Gâlib etmek mîzbânlık

Gelirsen hânedân-ı evliyâyâ
Tufeyl ol mihmânân-ı Hudâyâ

Eğer teşrîf ederlerse sarâyın
Çıkıp derbânlık et hâlî ko câyn

Kolay bir iş değil adâb-ı sohbet
Hemân da'vâyı ko halvet selâmet (22-25)

7. Hikâyet-i Seyyâh-ı Meşhûr Bâ-Attâr Rahimehu'llâh²¹

Şeyh Gâlib'in kaleme aldığı hikâyeler içerisinde en hacimli olan hikâyedir. Elli beş beyitten müteşekkil hikâye bir seyyahın başından geçen olayları konu etmiştir. Hikâyeye seyyahın tasviriyle başlar. Seyyah, bir yerde mukim olmadan derviş gibi gezip durmaktadır.

Ki vardı bir zamân bir merd-i seyyâh
Gezer âlemleri mânend-i ervâh

Nemed-ber-dûş u peşmîn-pûş u medhûş
Döner pervâne-veş pür-sûz u hâmûş

Karâr etmezdi bir menzilde câvîd
Başın alır gider mânend-i hûrşîd

Meh-i nev-veş olup keçkûl-ı gerdân
Eder âfâkı pür-envâr-ı irfân

Başında maş'al-âsâ şu'leden tâc
Mukîm-i sûr idi hem-râh-ı huccâc

Bürehne-pâ vü huşk-endâm u sad-çâk
Tamarlardan mürekkeb hem-çü misvâk (3-8)

²¹ Kalkışım, age., s. 225-229.

Dolaşmış Çîn ü Mâçîn ü Hıtâyı
Bütün gözden geçirmiş mâ-verâyı

Düşüp sahrâlara mânend-i Mecnûn
Komamış gezmedik bir deşt ü hâmûn (11, 12)

Seyyah hem gezmiş hem de her gezdiği yerden bir şey öğrenip renkten renge, bir hâlden başka bir hâle bürünmüştür. En sonunda velilerin tavrını beğenerek pirlerin eteğini tutmuştur.

Çıkıp kürsîye etmiş emr-i ma'rûf
Yalan şâhidliği etmiş giyip sûf

Harâbât içre etmiş çok ibâdât
Cevâmi'de hem envâ'-ı fesâdât

Bakıp her rengden bir evreng almış
Televvünde işi Allâha kalmış

Tamâm etmiş fûnûn-ı mâ-sivâyı
Beğenmiş tavr-ı merdân-ı Hudâyı

Edip tahsîl her ilmi unutmuş
Gönülde dâmen-i pîrânı tutmuş (18-22)

Seyyah bu şekilde gezerken yolu bir gün korku dolu bir vadiye düşer. Öyle bir vadidir ki devler, gulyabaniler ve kan döken gaddar kişilerle doludur. Şeyh Gâlib'in buradaki tasvirleri Hüsn ü Aşk mesnevisindeki tasvirleri hatırlatmaktadır.

Gezerken bir gün ol âşüfte-sâmân
Olur bir vâdî-i pür-hevle mihmân

Ne vâdî Kerbelâ-yı vahşet-engîz
Zemîn-i mürdegân hâk-i belâ-hîz (23, 24)

Mukîmi dîv ü gûl ü düzd-i hûn-hâr
Birikmiş bir bölük mekkâr u gaddâr

Yapılmış her taraf maktûl u maslûb
Tağılmış tağlara feryâd u âşûb (26, 27)

Yolda seyyah, bir kadına denk gelir. Kadın böyle bir yere düştüğü için adama acır ve ona bir dilim ekmek uzatır. Adam korku içinde de olsa ekmeği yer. Tam o anda ejder gibi gözleri par par yanan, cellad yüzlü ve kan dökücü bir hırsız çıkagelir. Böyle acımasız görünümüne karşın hırsız, seyyaha karşı çok iyi davranır ve onu misafir eder.

Bakıp dervîşe bir zen demiş eyvâh
Neden düşdü yoluna böyle bir câh

Meğer ömrün bulup pâyân u encâm
Gelip bî-çâre kıldın bunda ârâm (29, 30)

Eline sundu ol dem bir dilim nân
Dedi dur şunda ber-âyîn-i mihmân (32)

Göründü nâ-gehân bir merd-i hûn-hâr
Elinde harbesi Merrîh-âsâr

Gözü par par yanar mânend-i ejder
Derinde şîr-i ner cellâd-peyker

Görüp dervîşi indi edheminden
Göründü âşinâlık âleminden

Alıp destin öpüp ikrâmlar ile
Yetirdi haymeye ibrâmlar ile

Ziyâfetler edip hânlar getirdi
Ta'âm u şerbet ü nânlar getirdi (35-39)

Bu duruma şaşırان seyyah, hırsızın niçin böyle davrandığını sorar. Seyyahın bu sorusuna karşılık hırsız “Sen bizim ekmeğimizi yediğin için artık bizim dostumuz oldun. Her ne kadar hırsız da olsak misafir severiz” şeklinde cevap verir.

Dedi dervîş var senden su'âlim
Perîşân oldu bu hâlinde hâlim

Değilken meşrebin mâ'il vefâya
Neden bu şefkatin ben mübtelâya (42, 43)

Cevâbında dedi ol düzd-i hûn-hâr
Yediğin nânadır bu lutf u îsâr (45)

Eğerçi düzd-i bî-müzd ü namâzız
Mürüvvetsiz değil mihmân-nevâzız (48)

Şeyh Gâlib, diğer hikâyelerinde olduğu gibi sözü kendine getirerek yolunu kaybetmiş bir hırsızın bile nimet yiyen kişiye riayet ettiğini ifade eder. Bu durum ile kendi durumu arasında mukayese yapar. Kendisinin velilerin kölesi olduğunu, bağış yapmaya alışkın olduğunu belirtip Hazret-i Seyyid Ali'den kendisi için himmet edip noksanlarını bağışlamasını talep ederek hikâyeyi sonlandırır.

8. Hikâyet-i Bâ-yezîd-i Bistâmî²²

Durum hikâyesi olarak nitelendirebileceğimiz on sekiz beyitlik bu hikâyede Bâyezîd-i Bistâmî²³'nin tabiatı temaşa edip hayrete düşerek Allah'a münacat edişi tasvir edilmiştir. Kendisini bu derece hayrete düşüren bu sırrın hikmetinin ne olduğunu öğrenmek ister. Allah'tan gelen cevap ile bu sırrı anlamış olur.

Karanlık, mehtab tufanıyla aydınlığa dönüşmüş, çimenlikteki çiçekler de bu parıltıya eşlik ederek çimenlik cennete dönüşmüştür. Bu kadar güzel ve aydınlık bir yerde insanlar ise uyku hâlidir. Bu yer, kendi maksudlarına ulaşmayı isteyen kişilerden hâlidir. Bistâmî'yi hayrete düşüren durum da budur.

Meğer bir şeb ki meh-tâb oldu cûşân
Tenevvür-mâhdan nûr etdi tûfân

Beyâz-ı subha döndü şâm-ı deycûr
Safâdan oldu kûh-ı seng kâfûr (1, 2)

Çerâğân-ı çemen döndü Behişte
Semenler hûr-ı kâfûrî sirişte (5)

O rütbe bahr-ı meh-tâb oldu cûşân
Çemende mürğ ü mâhî oldu yek-sân

Eder ebr-i sefid-i nûr bârân
Müşa'sa' her taraf elmâs-rîzân

Müheyyâ herkese her gûne maksûd
Cihân pür-hâb u ber-bîdâr-ı nâ-bûd (8-10)

²² Kalkışım, age., s. 229,230.

²³ Ebû Yezîd Tayfûr b. İsâ b. Sürûşân (ö. 234/848 [?]), ilk büyük mutasavvıflardandır. Horasan eyaletinde bulunan Bistâm kasabasında doğmuştur. Hemen bütün tasavvuf ve tabakat kitaplarında Bâyezîd-i Bistâmî'den bahsedilirse de bu bilgiler genellikle onun menkıbeleri, sözleri ve şatihyelerine dair olup bunlar arasında hayatıyla ilgili pek az bilgi bulunmaktadır. Geniş bilgi için bk.: Süleyman Uludağ, "Bâyezîd-i Bistâmî", *DİA*, TDV Yayınları, C. 5, s. 238-241.

Bistâmî bu durum karşısında Allah'a yalvararak bu sır nedir diye öğrenmek ister. Gökyüzü bu kadar parlak ve aşikar iken niçin talep eden kişilerden boş olduğunun hikmetini sorar.

Tutup yüz ol münevver bârgâha
Münâcât etdi Bâkî pâdişâha

Dedi yâ Rabb nedir bu sırr-ı pinhân
Ki yok bu bârgehde derdmendân

Bu gûne âşikâren tâk-ı âlî
Talebkârandan olmak niçe hâlî (12-14)

Allah'tan ilhamla cevap gelir. Bu yere herkesin gelemeyeceğini, evliyâ dergâhına gelenlerin davetli kişiler olduğunu anlar. Kendisinin zannettiği gibi kimsenin gelmediğini düşünmesi yanlıştır. Gelebilmeleri için izin verilmeleri gereklidir.

Gelip semt-i semâdan peyk-i ilhâm
Cevâbın verdi anı kıldı ilzâm

Ki serhengân-ı izz-i kibriyâyî
Komazlar bu sarâyâ her gedâyı

Gelenler âsitân-ı evliyâyâ
Bütün da'vetlidir Gâlib safâyâ

Sakın sûretde kalma aldanırsın
Komazlar yohsa gelmezler sanırsın (15-18)

Şeyh Gâlib, bu hikâyesi ile bir bakıma eyliyâ makamına herkesin nail olamayacağını Allah'ın izin verdiği kullarının ancak bu makama ulaşabildiği mesajını verir.

Sonuç:

Manzum hikâye geleneğini sürdürme gayesiyle Şeyh Gâlib, divanında sekiz tane manzum kısa hikâye kaleme almıştır. Anlatımı kolay sürdürmek maksadıyla da hikâyelerinde mesnevi nazım şeklini tercih etmiştir. Hikâyelerine bakıldığında bazı hikâyelerini (Hikâyet-i Bülbül ü Ta'rîz-i Kaz, Hikâye-i Leylâ vü Mecnûn) Klasik edebiyatta çok işlenen konulara kayıtsız kalmamak adına kaleme aldığı tahmin edilmektedir. Yine bazı hikâyelerini (Hikâyet-i Hazret-i Mevlânâ Bâ-Mu'înü'd-dîn Pervâne, Hikâyet-i Hazret-i Mevlânâ Bâ-Mürîd) piri olarak nitelendirdiği Mevlânâ'yı temel noktaya koyarak yazmış ve bu hikâyelerden alınması gereken dersleri okuyucuya aktarmıştır. Şeyh Gâlib, bu hikâyelerde Mevlânâ'nın devrinde

müritleriyle olan bazı olumsuz ilişkileri ile (Mevlânâ'nın devlet erkânıyla çok içli dışlı olması, Şems ile olan münasebeti) kendi devrinde müritleriyle olan olumsuz ilişkiler (Şeyh Gâlib'in sarayla olan yakın ilişki, padişahın kız kardeş Beyhan Sultan'a aşık olduğu dedikodusu) arasında bazı münasebetler kurmuştur. Bazı hikâyelerini ise (Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, Hikâye-i Bû- Hafz-ı Haddâd Bâ-Şiblî Rahmetu'llâhi Aleyhi'l-Bârî, Hikâyet-i Seyyâh-ı Meşhûr Bâ-Attâr Rahimehu'llâh, Hikâyet-i Bâ-yezîd-i Bistâmî) evliyâ menkıbelerine dayandırarak ve okuduğu eserlerden faydalanarak ortaya koymuştur. Hikâyelerin birçoğu tasavvufidir ve nasihat içeriklidir. Hikâyelerine tasvirle başlayıp hikâyelerin sonunda Şeyh Gâlib sözü kendine getirerek kendi devrindeki olaylarla ilişki kurmuştur.

Bu çalışma ile mesnevi nazım şekli ile günümüzün roman ve hikâyesini karşılayan müstakil eserler yazmalarının yanı sıra divanlarında da bazı manzum hikâyelere yer verildiği ifade edilmiştir. Manzum hikâye yazma geleneğine katkı sağlayan Şeyh Gâlib'in manzum hikâyeleri şekil ve muhteva bakımından ilim dünyasına tanıtımı yapılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Farsçadan Çeviren Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011.

AKÜN, Ömer Faruk, *Divan Edebiyatı*, İSAM Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014.

Feridüddin Attar, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Tercüme: Süleyman Uludağ, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013.

GÜRER, Dilaver, “Şiblî, Ebû Bekir”, *DİA*, TDV Yayınları, C. 39, s. 125, 126.

KARAKÖSE, Saadet, “Divan Şiiri Gazellerinde Tasvir ve Tahkiye” *İlmî Araştırmalar*, S. 18, 2004, s. 45-59.

KAVRUK, Hasan, PALA, İskender, “Hikâye”, *DİA*, C. 17, s. 491-493.

KESİK, Muharrem, “Mu'inü'd-dîn Süleymân Pervâne”, *DİA*, TDV Yayınları, C. 31, s. 91-93.

KORTANTAMER, Tunca, “Nedim'in Küçük Manzum Hikâyeleri” *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 391-412.

KORTANTAMER, Tunca, “Nedim'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler,” *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 337-390.

KÜÇÜKYILDIRIM, Derviş, *Mevlâna'nın Pervâne Mu'inü'd-dîn Süleyman İle İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi, Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2015. s. XII+127.

ÖZGÜL, M. Kayahan, *Kandille İskandil*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013.

Şeyh Gâlib, *Divan*, Hz.: Muhsin Kalkışım, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2013.

TOSUN, Necip, *Doğu'nun Hikâye Kuramı*, Büyüyen Ay Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017.

ULUDAĞ, Süleyman, “Bâyezîd-i Bistâmî”, *DİA*, TDV Yayınları, C. 5, s. 238-241.

ÜNLÜ, Osman, “Nâbî Divânı'ndaki Manzum Hikâyeler”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 25, S. 2, 2016, s. 167-184.

YAZICI, Tahsin “Ebû Hafs el-Haddâd” *DİA*, TDV Yayınları, C. 10, s. 127,128.

ZAVOTÇU, Gencay, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

MİLLİ DEVLETİN KÜRESELLEŞME İLE İMTİHANI**Prof. Dr. Refik BALAY**

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, refikbalay@hotmail.com

Özet

Eğitimden ulaşım, üretimden ticarete kadar dünyayı etkileyen süreç bilim adamları tarafından küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Küreselleşmenin içinde bulunduğumuz çağda insan ve toplumlar üzerinde farklı yönde etkileri olduğu görülmektedir. Bu çalışmada küreselleşmenin insan ve toplumlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durulmuş, olumsuz etkilerinin olumlu olanlardan çok daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Geline nokta küreselleşmenin en olumsuz etkisi kötülüğü küresel çapta yaygınlaştırması ve bunu meşru hale getirmesidir. Şiddet, vahşet, cinayet ve terörü küreselleştiren yıkıcı bir anlayışa, adaleti içselleştiren-iyiliği küreselleştiren rahmani bir anlayışla cevap verilmelidir. Milli devlet ve toplum yapımız bu insani/vicdani koda bağlı olarak yeniden yapılandırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Milli Devlet, İnsan, Toplum.**Abstract**

The process, which affects the world from education to transportation, from production to commercial, is called globalization by the scientists. In the present era, it is seen that globalization has different effects on people and societies. In this study, the positive and negative effects of globalization on people and societies are investigated and it is concluded that the negative affects are much more than positive ones. At this point, the most negative impact of globalization is that it spreads the evil on a global scale and makes it legitimate. A devastating understanding that globalizes violence, brutality, murder, and terrorism should be answered with a compassionate understanding that internalizes justice-globalizes the goodness. Our national state and society structure should be reconstituted in accordance with this human/conscientious code of understanding.

Key Words: Globalization, National State, Human, Society.

MİLLİ DEVLETİN KÜRESELLEŞME İLE İMTİHANI

Giriş

İnsan ve toplumların yeryüzünde olup bitenlerden giderek daha çok haberdar olmaları, birbirlerinin eylem ve deneyimlerinden etkilenmeleri, bunları paylaşmaları ve yaymaları ile ortaya çıkan süreç bilim adamları tarafından *Küreselleşme* olarak adlandırılmaktadır. Globalleşmenin Türkçe karşılığı olarak kullanılan Küreselleşme, ekonomik içerikli bir kavram olarak ortaya çıkmış olsa da (Tezcan, 1996) çıktığı günden bu yana bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve hızlı bilgi akışı sayesinde insan-insan ve insan-toplum ilişkilerini derinden etkilemiş; seyahatten iletişime, eğitimden ticarete, spordan müziğe kadar ülkelerin sınırlarını aşan yeni yaşam biçimlerinin doğmasına yol açmıştır. Küreselleşmenin, insanları ve toplumları birbirine daha çok yakınlattığı; zaman, mekân ve mesafe algılarımızı değiştirdiği; ulus-devlet sınırlarını aşan yeni ilişki ve etkileşim biçimlerini ortaya çıkardığı ve küresel ölçekte yeni değerlerin oluşumuna zemin hazırladığı söylenebilir (Yurdabakan, 2002; Balay, 2004).

Ulusal Sınırların Aşımı Bağlamında Küreselleşme

İnsanlar ve toplumlar gittikçe üst üste binişen hatta ülkelerin sınırlarını bile aşan faaliyetlere girmiştir. Seyahat, iletişim, finansman, ticaret, spor müsabakaları, meslekler ve hatta popüler müzik artık tek bir ülkenin sınırları içine hasredilemez olmuştur. Buna benzer birçok ilişki ve faaliyet, uluslararası bir niteliğe kavuşmuştur. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin, tarihsel bir olgu ve süreç olarak, insan ve toplumlar arasındaki ilişkileri daha çok zenginleştirdiği söylenebilir. Değişik ülkelerden insanlar bir araya gelmekte, mal, hizmet ve fikir alışverişinde bulunmakta ve birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmaktadırlar. Bütün bu yaşananlar, insanların, ulusal düzeydeki düşünce ve ilişki biçimlerinden, uluslararası ölçekte yeni bir ilişki ve düşünme biçimlerine geçtiklerini göstermektedir. Buna göre küreselleşme, dünya ölçeğinde ekonomik, siyasal ve kültürel bütünleşme, fikirlerin, görüşlerin, pratiklerin, teknolojilerin küresel düzeyde kullanılması, sermaye dolaşımının evrenselleşmesi, ulus-devlet sınırlarını aşan yeni ilişki ve etkileşim biçimlerinin ortaya çıkması, mekânların yakınlaşması, dünyanın küçülmesi, sınırsız rekabet, serbest dolaşım, pazarın dünya ölçeğinde büyümesi ve ulusal sınırların dışına çıkması, kısaca dünyanın tek pazar haline gelmesidir (Toulmin,1999; Kaçmazoğlu, 2002).

Küreselleşmeye İlişkin Olumlu ve Olumsuz Yaklaşımlar

Kurul Tural (2004), küreselleşmeyi farklı boyutlarda olumlayan ve olumsuzlayan görüşlerin olduğu gerçeğini aktarmaktadır. Olumlu söylemlerden ilkinde göre toplumdaki eşitsizliklerin kaynağı yapısal değil, bireyseldir. Bireyin işsizliğinden ekonomik süreçler değil, değişime uyum sağlayamayan birey sorumludur. İkinci olumlu söylem, dikkati adalet kavramına yöneltmektedir. Buna göre küreselleşen dünyaya uyum sağlayamayan bireylerin gerçekte hak etmedikleri “refah hakları” savunulduğu sürece, ekonomik girişimcilik engellenir. Bu durum sorunlu adalet kavramının sürekli biçimde beslenmesine neden olur. Üçüncü olumlu söylem, dikkati daha çok devletin toplumsal ve ekonomik yaşamı düzenleme işlevine yöneltmektedir. Bu söyleme göre devlet, toplumsal ve ekonomik yaşamı düzenleme işlevini ne ölçüde aza indirip, bunu büyük ölçüde bireysel fırsat eşitliğine dayalı ahlak ilkesi çerçevesinde değerlendirirse o ölçüde demokratik olabilir. Böylece demokratik devlet, daha çok “bireycilik” ve özgürlük anlayışı ile daha az devlet müdahalesinin gerektirdiği özelliklere sahip olarak, bireyler için daha fazla yararlar sağlayabilir.

Diğer yandan küreselleşmeyi olumsuzlayan söylemler de vardır. Küreselleşmeyi olumsuzlayan birinci söylem, onu “ideolojik bir kurgu” olarak değerlendirmektedir. Bu söyleme göre küreselleşme, küresel sermayenin ve serbest pazarın dünya üzerindeki

egemenliğini pekiştirmeye yarayan ideolojik bir araçtır. Bu haliyle küreselleşme karşı konulması gereken bir süreç olarak öne çıkmaktadır. İkinci olumsuz söylem, küreselleşmenin kültürel boyutuna vurgu yapmaktadır. Buna göre küreselleşme, Batı değer ve yaşam biçimlerinin hakim olduğu tek bir dünya yaratarak, dünya ölçeğinde kültürel birörnekliliği niteleyen bir süreç olması nedeniyle olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Küreselleşmeye ilişkin üçüncü olumsuz söylem ise, onun, kendine özgü işleyiş yasaları olan, bağımsız ekonomik bir süreç olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu söyleme göre küreselleşmeyi “kaçınılmaz ve karşı konulmaz bir süreç” olarak görmek demek, küresel sermaye hareketlerine direnmeyi ve minimal devlet anlayışının yanında yer almayı ifade eder. Küreselleşmeye ilişkin olumlu ve olumsuz söylemler, söz konusu sürecin yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler bağlamında daha yakından ele alınabilir. Zira her değişim ve dönüşümün olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkileri de vardır. Küreselleşmeye ilişkin olumlu ve olumsuz etkiler şöyle özetlenebilir (Bilhan,1996; Tezcan, 1996):

Olumlu Etkiler

- Küreselleşme ile zaman ve mekan sınırları yüzyıllar boyunca adım adım genişleyerek günümüze kadar gelmiş, dünyada olup biten her şey bütün insanlığa mal edilmeye başlanmıştır.
- İnsanlığın ortak değerleri oluşmaya başlamış, insan ve onun eserleri, yani kültür ve uygarlık yeni baştan anlamlandırılmıştır.
- İnsan hakları, özgürlük, adalet ve eşitlik gibi kavramlar yaygınlaştıkça, insanlar yeni bir kişilik kazanmaya, kendine inanmaya ve güven duymaya başlamıştır. Kendini tanıyan ve giderek kendine güvenen insan, kendi değerini keşfetmiş, hiç bir kimseye ve kuruma kul köle olmaması gerektiğini anlamıştır.
- Her ülkenin sadece seçkin bir kesimini eğitmenin çıkar yol olmadığı, kalkınma için halkın tabanına kadar ulaşan bir eğitim sistemiyle kitlesel olarak yetişmiş nitelikli nüfusa ihtiyaç olduğu gerçeği kavranılmıştır.
- Sağlık alanında bir çok hastalık ülkelerin işbirliği ile yenilmiş, bebek ve çocuk ölümleri azalmış, insanların yaşam süreleri uzamış, sağlıklı yaşam olanakları genişlemiştir.
- Ülkeler arasında çeşitlenmiş işgücünün serbest dolaşımı sağlanmış, üretim ve tüketimde rekabet artmış, dünyanın neresinde olursa olsun insanlar birbirlerinin üretiminden faydalanmaya ve birbirlerinin ürünlerini tüketmeye başlamıştır.
- İnsanlar arasında yeni ve ortak yaşam biçimleri belirmeye başlamış, ortak eğitim politikaları yoluyla ülke vatandaşları arasında ortak kavrayış ve anlayışlar gelişmiştir.

Olumsuz Etkiler

- Küreselleşme toplumları birbirinden farklı ve hatta zıt olan iki yöne doğru çekmeye başlamıştır. Birinci yönde toplumlar daha da yakınlaşıp bütünleşirken, öteki yönde ulusalcılık, etnik ulusalcılık ile parçalanma sürecine sokulmuştur. Birbirine zıt bu iki durum, üye ülkeler için bir yandan küreselleşme sürecinin dışında kalmamak, öte yandan ulusal bütünlüğü korumak gibi bir ikilem yaratmıştır.
- Dünyadaki ülkelerin üretim gücü ve tüketim olanakları aynı değildir. Bu yönden sanayileşmesini tamamlamış ülkeler daha üstün durumdadır. Küreselleşme zenginleşmenin ve refahın dağılımı kadar, fakirlik ve sefaletin dağılımını da hızlandırmıştır.
- Dünyada eğitim sürecine katılan insanların sayısı giderek artmaktadır. Her kademedeki eğitim kurumları teknolojik imkânları kullanarak insanların bilgi ve beceri

düzeylerini yükseltmektedir. Buna karşılık eğitimden yararlanmayanların sayısında bir azalma değil, artma olduğu ileri sürülmüştür. Görüldüğü gibi küreselleşmenin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alandaki olumlu ve olumsuz yönleri bir arada bulunmaktadır. Küreselleşmenin olumlu etkilerinden biri, yoğun bilgi birikimine girilen bir süreci başlatmış olmasıdır. Bu yoğunluk, bilgi çeşitliliğini ve zenginliğini hayatın her alanına yaymış, kazanılan bilgiler insanlığın istifadesine sunuldukça gözle görülür bir rahatlama ortaya çıkmıştır. İnsanlar, dünyanın başka bir ucundaki insanlarla anında görüşüp, onlarla her türlü bilgiyi paylaşmayı, ürünlerinden haberdar olmayı ve ticaret yapabilmeyi öğrenirken, bu süreçte gelişimini tamamlamış zengin ülkelerin, zayıf ülkeleri daha da zayıflatacağı endişesini de gün yüzüne çıkarmaktadır.

Küreselleşme bir yandan var olan iş alanlarının bir kısmını ortadan kaldırıp istihdamı olumsuz etkilerken, diğer yandan insanlara yeni iş fırsatları yaratmakta, işlerin farklı tarzda yapılma usullerini öğretmektedir.

İnsan, kendisi dışındaki dünyaları keşfettikçe, başka insanlar ve toplumlar hakkında daha çok bilgi sahibi olmakta, onların bilgi ve birikimlerini kullandıkça hem kendini, hem de yaşadığı toplumu yeniden yapılandırmaktadır. Bu durum, başka insan ve toplumların öğrenme ve deneyimlerinden yararlanma şansını artırırken, diğer yandan onları dış etkilere daha açık hale getirmektedir. Yukarıdaki özet bilgilerden de anlaşılacağı üzere küreselleşme, olumlu ve olumsuz bir çok etkiyi bir arada tutmaktadır. İnsanlar ve toplumlar, bir yandan bu sürecin olumlu yönlerini pekiştirip yaygın hale getirirken, diğer yandan olumsuz etkilerini en aza indirerek en yüksek faydayı sağlamaya çalışmalıdır. Burada düzenleyici bir kurum olan eğitime çok iş düşmektedir. Eğitim, halen devam etmekte olan bu sürece, insanları yeniden eğiterek, birey ve toplumları yeni koşullara uyumlu hale getirerek önemli katkılar sağlayabilir.

Küreselleşme, İnsan, Toplum

Küreselleşme, halen dünyayı etkilemeye devam eden bir süreçtir. Bu sürecin insan ve toplumlar üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerini bir arada görüp analiz ettiğimizde olumsuz etkilerinin olumlu olanlardan aşağı kalmadığı görülür. Küreselleşme zaman ve mekân sınırlarını genişletirken, idrak ve anlayış sınırlarını daraltmış; aklın bilgi üretme kapasitesini artırırken, gönlün hissetme kapasitesini köreltmış; insanlık için yeni ortak değerler oluştururken, eski köklü değerleri unutturmuş; dünya ölçeğinde yeni ve tek tip bir kültür inşa ederken, yerli ve milli kültürleri boğmaya çalışmış; insanın her türlü iş ve eylemini insanlığa mal ederken, insanlığına uymayan her türlü iş ve eylemi en yakınına getirmiş; insan hakları, özgürlük, adalet ve eşitlik gibi kavramları parlattıkça, insan ve toplumlara her geçen gün daha az insan hakları, daha az özgürlük, daha az adalet ve daha az eşitlik sunmuştur.

Küreselleşme ile insanlar kabuk bilgisine eriştikçe öz bilgidен uzaklaşmış; yeni naylon kimlikler kazandıkça orijinal kimliğinden olmuş; kendini merkeze koydukça, merkezi uç görmeye başlamış; parçayı bütünden kopardıkça, parçayı bütün görmeye başlamış; uzakları yakın gördükçe, yakını irak etmiştir. Küreselleşme neticesinde insan kendini keşfettikçe çevresine yabancılaşmış; başka insanlar ve toplumlar hakkında daha çok bilgi sahibi oldukça, kendi yakın çevresindeki dünyadan uzaklaşmış; hiçbir kimseye ve kuruma kul köle olmaması gerektiğini öğrendikçe, kendi heva ve hevesine kul köle olmuştur. Küreselleşme ile öğretim yaygınlaşırken, eğitim ve terbiye zayıflamış; insanın maddi sağlığı gelişirken, ruh ve mana sağlığı bozulmuş; fiziki ömrü uzarken, manevi ömrü kısalmıştır. Küreselleşme varsılların varlık alanını genişletirken, yoksulların varlık alanını daraltmış; zenginlerin üretim gücünü artırırken, fakirlerin tüketim gücünü azdırmış; refahın dağılımını artırırken, fakirlik ve sefaletin dağılımını hızlandırmış; bireylerin teknolojiyi kullanma kapasitelerini yükseltirken, ahlaki davranma kapasitelerini sınırlandırmış; insanlar arasında yeni ve ortak yaşam biçimleri oluşturdukça, yeni vahşet, şiddet ve sömürü biçimlerini de dünyanın dört bir yanına ihraç ederek meşrulaştırmıştır.

Küreselleşme ve Milli Devlet

Diğer yandan küreselleşme, “rekabet edebilirlik” kavramı ile de yakından ilişkilidir. Küreselleşme ile ortaya çıkan bu kavram, bir ülkenin, “ulusal politikasını” küresel pazarın gereklerini, rakiplerine göre daha etkili karşılayabilme yeteneğinde olacak şekilde sürdürebilmesini ifade etmektedir. Küreselleşme, ulusal hükümetlerin ekonomik rollerini azaltmış, küresel rekabetin ülkelerden çok, uluslararası şirketler arasında olmasına yol açan bir süreci hızlandırmıştır. Artık küresel rekabet, İngiltere ile Almanya, Japonya ile ABD veya Avrupa ile ABD arasında olmaktan çok, Fuji ile Kodak, Boeing ile Airbus, Compaq ve Toshiba arasında olmaktadır. Bu süreç aynı zamanda iş dünyası ile milli devletler arasında giderek artan bir amaç çakışmasının varlığını da haber vermektedir. Uluslararası şirketlerin en ucuz emeği, en düşük vergileri ve en az çevre koruma yasalarını talep etmeleri, bu sürecin yoğun bir çıkar ve amaç çatışması doğuracağını göstermektedir (Toulmin, 1999).

Küreselleşme, küresel güçlerin lehinde işleyen bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Küreselleşen dünyada sanayileşmiş güçlü devletlerle bütünleşmek zorunda kalan milli devletler ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan büyük devletlerin açık etkisine maruz kalmıştır. Bunun sonucunda bir tür bağımlılık durumu oluşmuş, ulusal sınırlar yok sayılmış, milli egemenlik ve bağımsızlık gibi kavramların içi boşaltılmış, emperyalist amaçlar küreselleşme adı altında meşrulaştırılmaya çalışılmıştır (Balay, 2004).

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere küreselleşme modern zamanlarda, modern insanın yeni imtihan aracıdır. Ne var ki küreselleşmeye maruz kalan insan ve toplumlar geçmişe oranla daha iyi değil, daha kötü hale gelmektedir. Kur'an'ın ifadesiyle “*İnsan kaybetmektedir*” (Asr, 2). Çünkü her geçen gün “*daha az inanmakta, daha az iyi davranmakta, daha az Hakk'ı tavsiye etmekte ve daha az sabır önermektedir*”. Arif Nihat Asya'nın, Peygamber Efendimize Naat'ında dile getirdiği aşağıdaki sözleri, belki de insan ve toplumların içinden geçtiği küreselleşme devrini anlatmaktadır:

*“Yeryüzünde, riya, inkar, hıyanet
Altın devrini yaşıyor..
Diller, sayfalar, satırlar
"Ebu Leheb öldü" diyorlar:
Ebu Leheb ölmedi, ya MUHAMMED;
Ebu Cehil, kıtalar dolaşıyor!”*

Batılı yazarlardan biri olan Jung'a göre “*günümüz insanı ilkel ve antik çağ insanından daha fazla kötülük yapma kapasitesine sahip değildir. Sadece kötülük eğilimini harekete geçirmek için eskiyle kıyaslanmayacak kadar güçlü araçlara sahiptir. Çağdaş insanın zihinsel yetileri ne kadar gelişmişse ahlaki yapısı da o denli geri kalmıştır. Oysa ki akıl tek başına yeterli değildir*” (Koç, 2016). Bugün küresel dünyanın ana sorunu budur. Küresel dünyanın temel sorunu karşı karşıya kaldığı insanlık krizidir. Sosyal medyada paylaşılan bir karikatürdeki çocuk ve ayı arasındaki diyalog ne demek istediğimizi adeta özetler niteliktedir. Adı geçen karikatürde kendisinden korkan çocuğa yakınlaşan ayı ona: “*Korkma ben insan değilim*” diye hitap etmektedir. Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi İzdiham'ın 2018 Haziran/Temmuz sayısının dış kapak yazısı da bir o kadar manidardır: “*İnsanlık aranıyor... Ölü ya da diri...*”.

Yukarıda özetlenen insanı, hayatı ve dünyayı Batı icat etti. Son 300 yıldan beri dünyaya Batı çeki düzen veriyor. Batı'nın hakimiyeti küresel oldu. Hakimiyet küresel olunca bütün dünya Batılı kavramlarla ve kurumlarla istila edildi. Batı dünyanın tüm medeniyetlerini talan etti, kültürlerini tarumar etti. Sonunda bizzat Batılı tarihçilerin deyişiyle gelinen noktada insanlığın en kanlı, en karanlık yüzyılımı üretti. Tarihte hiçbir medeniyetin yapamadığı kadar dünyayı cehenneme çevirdi, tabiatı delik deşik etti. Tanrı fikrini, hakikat düşüncesini, vicdan ve ahlak bilincini yok ederek insanlığı ontolojik bir felaketin eşiğine sürükledi. O yüzden

sadece vahşet üretiyor, sadece barbarlık, terör, şiddet, katliam, kan ve gözyaşı üretip dünyanın dört bir yanına ihraç ediyor (Kaplan, 2018).

Yukarıdaki endişe ve korkuları haklılaştıran acıklı olaylara bir süredir Türkiye’de ve Dünyada çokça şahit oluyoruz. 17 Haziran 2018 tarihli bir haberde Sakarya’da bir ormanda dört bacağı kesik halde bulunan ve kısa bir süre sonra da ölen minik köpeğin cansız bedeni televizyon ekranlarında seyredildiğinde; ardından 27 Haziran 2018 tarihli bir haberde Ağrı Doğubeyazıt’da 24 Haziran seçimlerinde rakip bir partiye oy verdikleri için PKK teröristleri tarafından hunharca öldürülüp biri elektrik direğine bağlanan, diğeri mutfakta asılı bulunan iki vatandaşın görüntüsü tüm Türkiye’yi yasa boğduğunda; 21 Haziran 2018 tarihli bir haberde bayramda Ağrı’daki dedesinin yanına gelen 4 yaşındaki Leyla’nın cansız bedeni günlerce aç bırakılmış vaziyette bir dere yatağının kenarında bulunduğu; 29 Haziran 2018 tarihli bir haberde yine bayram gününde Ankara Polatlı’da kaçırılarak bir elektrik direğinin yanında gömülü olarak bulunan 8 yaşındaki Eylül’ün cansız bedenine günler sonra ulaşıldığında kötülüğün küreselleştigi, vahşet ve şiddetin hayvandan aşağı insanlar üzerinden dört bir yana kök saldığına şahit oluyoruz. Sadece bir ay içinde ve sadece medya haberlerine konu olan bu şiddet ve cinayet haberleri bile kötülüğün her yanda kol gezdiğini gözler önüne sermektedir. 1400 yıl önceki Cahiliye devrinde toprağa diri diri gömülen kız çocukları, 2018 yılı Türkiye’inde aynı muameleye maruz kalıyorsa; Suriye İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün verilerine göre 2011 yılından bu yana Esed rejimi tarafından öldürülen çocuk sayısı yarım milyonu geçmişse; Filistin’de, Arakan’da körpe fidanlarından kopartılan annelerin feryatları yeri göğü inletmeye devam ediyorsa, “*Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna, hangi günah sebebiyle öldürüldüğü sorulduğunda*” (Tekvir, 8-9) verecek doğru dürüst bir cevabımız yoksa imtihanımız çetin olacak demektir.

Adaleti İçselleştiren, İyiliği Küreselleştiren Milli Devlet

Modern Türkiye zamanda/mekanda, eğitimde/ticarette, bilgide/teknikte, üretimde/tüketimde küreselleşirken daha iyiye gitmiyorsa, küresel güçlerin küresel kurumları, küresel terör örgütleri, küresel ekonomileri, küresel medyaları istiklal ve istikbalimiz için yıkıcı hale gelmişse, dahili ve harici bedbahtlar sabah akşam her türlü algı operasyonu ile en yakınımızdaki insanların bile kalbine kuşku düşürebiliyorsa; evlerimiz, sokaklarımız, şehirlerimiz çocuklarımız için her geçen gün daha az güvenli hale gelmişse; öğrenci sınıfta öğretmenine bıçak çekiyorsa, öğretmen öğrencisinden korkar hale gelmişse, uyuşturucu belası çocuklarımızı sokak sokak, köşe köşe teslim almaya başlamışsa; eğitimden, diyanete, askeriyeden, emniyete kadar devletin bir çok kurumları ehliyetsiz, liyakatsiz, muhteris, kifayetsiz, hedonist, müfsit insanlarla dolup taşmışsa; devlet ve milletin sırtından kazandıkları bin, devlete ve millete kazandırdıkları bir bile olmayan verimsiz, üretimsiz memur ve yönetici takımı devletin kadrolarını bir ömür boyu işgal ediyorsa devlet ve toplum sistemimizde sorun var demektir? Küresel doyumsuz sistem ve onların içimizdeki uzantıları, daha yiyici, daha israfçı, daha eyyamcı, daha çalıcı, daha sinsî, daha münafık ve hepsinden önemlisi Türkiye düşmanlarıyla daha mutabık hale gelmişse bunları bertaraf edecek mekanizmayı oluşturmadan yolumuza güvenle devam etmemiz mümkün değildir.

Küreselleşme denilen illetin, diziler, internet ve sosyal medya üzerinden her gün topluma pompaladığı sayısız suç, şiddet, cinayet ve ahlaksız ilişki biçimlerine karşı koymak sadece devletin tek başına başarabileceği bir mevzu değildir. Bizi içerden çökertmek isteyen, İstiklal ve istikbalimizi hedef alan bu zararlı faaliyetleri durdurmak milli bir devletin öncelikleri arasında olmalıdır. Devlet bu hayati görevini yerine getirirken, aileden, eğitim kurumlarından, dinin toplumu ikna etme gücünden ve sivil toplum örgütlerinin imkanlarından azami derecede yararlanmalı, proaktif bir anlayışla bozuluşa giden yolları erken uyarı sistemleri ile çok önceden bertaraf etmeli, polise, emniyet teşkilatına ve adalet sistemine binecek yükleri azaltmanın yol ve yöntemlerini bulmalıdır.

Türkiye “*Dünya beşten büyüktür*” diyerek bugün dünya sahnesinde küreselleşen kötülüğün ve adaletsizliğin hesabını sormaktadır. Mazlumun yanındaki duruşu, dünya tekellerine karşı koyuşu ve adaletsizliği bir kader olarak gösteren küresel sistemi sorgulaması ülkemizi ve milletimizi ekonomik ve siyasi saldırılarla karşı karşıya getirmiştir. Yüzyıllardan bu yana küresel güçler ve onların işbirlikçileri tarafından sömürülen, suni bir şekilde icat edilen savaşlar ve iç çatışmalarla topraklarını, nüfuslarını, kimliklerini kaybeden halklar artık uyanmış, Türkiye’nin liderliğinde büyük bir medeniyetin ve ihtişamlı bir tarihin geri dönüşünü beklemektedir. Millet olarak bu sorumluluğu yerine getirecek yerli ve milli insan tipini eğitim üzerinden vakit geçirmeden yetiştirmek durumundayız (Saraç, 2018).

Batılılar Türkiye’nin yalnızca adalet, yalnızca hakkaniyet, yalnızca merhamet ilkesiyle hareket eden hakikat medeniyetinin çocukları olduğumuzu çok iyi biliyor (Kaplan, 2018). Bundan dolayı rahatsız, bundan dolayı huzursuz. Sorun bizim onların korktuğu kadar adalet, onların korktuğu kadar hakkaniyet, onların korktuğu kadar yerli ve milli olamayışımızdır. O halde Batı’nın uykularını kaçırın bu yerli ve milli insanı tez zamanda yetiştirip, bilgi ve ahlakla donatıp Türkiye’nin, İslam Aleminin ve insanlığın istifadesine sunmamız gerekir. Yerli ve milli insan hassasiyeti yanında, milli devlet refleksiyle kötülüğün küreselleşmesine müsaade etmemeli; evimizden, caddemizden, şehirlerimizden başlayarak adaleti içselleştiren, iyiliği küreselleştiren bir toplum yapısına tez elden kavuşmalıyız. İnsanımız, insanı yücelten değerleri kendi içinde içselleştirmedikçe, iyi davranmayı sürekli ve kesintisiz biçimde bir yaşam tarzı haline getirmedikçe; milli devlet yapımız kadim kültür ve medeniyet değerlerimiz ekseninde güçlü ve sağlam temeller üzerinde yükseltilmedikçe, eğitim sistemimiz, doğruluğu, adaleti, sadakati, cesareti, sevgiyi, saygıyı, hoşgörüyü, kanaatkârlığı, diğerkâmlığı ve zarafeti akla ve kalbe işleyen nesilleri acilen yetiştirmedikçe, kısaca kötülüğün küreselleşmesi karşısında, iyiliği küreselleştiren bir yapı ve süreci başlatıp insanlığın istifadesine sunmadıkça hem insani hem de İslam’i görevimizi yapmış sayılmayız.

“*Böylece, Peygamber size örnek, siz de insanlığa örnek olursunuz diye sizi dengeli/ölçülü bir ümmet yaptık*” (Bakara, 143) ayeti vizyon ve misyonumuzu bu kadar net tarif ettiği halde evlerimiz, okullarımız, sokaklarımız, şehirlerimiz, beldelerimiz güvensiz hale gelmişse sil baştan nereden başlamak gerektiği hakkında yeniden düşünmeli, kurtuluşa götürececek çareleri İnsani ve İslam’i hassasiyetler etrafında yeniden gözden geçirmeliyiz. “*Aranızda hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten vazgeçiren bir topluluk bulunsun*” (Ali İmran, 104) ilahi emri, bugünden yarına vakit geçirilmeden hayata geçirilmesi gereken bir emir hükmündedir. Bu emir gereğince hareket etmeyen bir anne-baba, öğretmen, imam, yargıç, polis, akademisyen veya devlet başkanı sadece 80 milyonun değil, dünyadaki tüm inanların da vebalini taşıyor demektir. Ağrı’daki minik Leyla, Ankara Polatlı’daki küçük Eylül için güvelik ve adalet tesis edemeyen bir devlet sistemi, Filistin, Arakan, Suriye ve dünyanın başka yerlerindeki mazlumlar için ne kadar güvenlik ve adalet sunabilir? Suç işleyenin yanına kâr kaldığı, ırza geçenin canına okunmadığı, hırsızlık yapanın arsızca ortalıkta dolaştığı, cinayet işleyenin hapislerde sabah, öğlen, akşam üç öğün beslenip şişmanlatıldığı, terör estirenin Millet Meclisi’nde maaşa bağlandığı bir sistem vicdanları yaralayan, gönülleri kanatan bir sistemdir. Bu sistemi tez zamanda daha insani, daha İslam’i bir kalıba koymak zorundayız. Maddi şartları büyük ölçüde tedarik edilmiş bir sistemin manevi iklim şartlarını da acilen tesis etmek durumundayız. Çinli filozof Konfüçyüs, “*Bir devletin ne zaman daha iyi yönetilmiş olabileceği*” sorusuna, “*yakındakiler sevinir, uzaktakiler de yakınlaşırsa*” cevabını veriyor (Can, 2013). Yani bir yönetim, toplumu yönetirken kendi taraftarlarını memnun edecek uygulamaları yapıyor, karşıtların da takdirlerini kazanıp yanına çekebiliyorsa doğru işler yapıyor demektir. Bunun manası; bir devlet adaleti içselleştiriyor, iyiliği küreselleştiriyorsa doğru yolda gidiyor demektir. Abdurrahim Karakoç’un “*İncitme*” şiirindeki nasihatleri en yukarıdan en aşağıya kadar devleti yönetmeye talip olanların asla unutmaması gereken altın öğütler içeriyor:

“Toz konmasın sakın sana
Hakkı geçer halkın sana,
Gücenmesin yakın sana
Uzak senden incinmesin”.

Kaynakça

- Balay, R. (2004) Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (2), 61-82.
- Bilhan, S. (1996). Küreselleşme ve Ulusal Değerler. Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi (23-26 Ekim). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 177-185.
- Can, H. (2013). *İdeal Siyaset İdeal Devlet*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2002). Doğu-Batı Çatışması Açısından Globalleşme. *Eğitim Araştırmaları* 6: 44-55.
- Kaplan, Y. (2018). Yanlış’a “Yanlış” Diyemeyen Doğru’nun Kıymetini Bilemez. (www.yenisafak.com. 7 Ekim 2018).
- Koç, A. (2016). Eğitim, Çok Bilgili Kişilerin Değil, İnsanı Tanıyan Bilgelerin İşidir. *Felsefeden Tecrübeye Etkili Öğretmenlik*. (Ed. T. Taştekin), 6. Baskı. İstanbul: EBSAD, 84-99.
- Kurul Tural, N. (2004). *Küreselleşme ve Üniversiteler*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Saraç, Y. (2018). YÖK Başkanı Prof. Dr. M. Yekta Saraç’ın Açılış Konuşması. 2018-2019 Yükseköğretim Akademik Yılı Açılış Töreni. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi. 3 Ekim 2018.
- Tezcan, M. (1996). Küreselleşmenin Eğitimsel Boyutu. Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi (23-26 Ekim). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 187-195.
- Toulmin, S. (1999). The ambiguities of globalization. *Futures*, 31, 905-912.
- Yurdabakan, İ. (2002). Küreselleşme Konusundaki Yaklaşımlar ve Eğitim. *Eğitim Araştırmaları*, 6: 61-64.

FERİT EDGÜ'NÜN DO SESİ ADLI ÖYKÜ KİTABINDAN SÖZ DİZİMSEL DEĞERLENDİRMELER

Betül EĞİ

Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi
(prof.btl.yns@gmail.com)

Prof. Dr. İsmail ULUTAŞ

Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
(ismailulutas@yahoo.com)

Özet

Bu bildiri modern öykücülerimizden Ferit Edgü'nün öykülerinde, dil ve üslubunu söz dizimi bakımından incelemeyi ve sonuç olarak yazarın dili hakkında değerlendirmelerde bulunmayı amaçlamaktadır. Kendine özgü bir dili ve üslubu olan ve kendi sanatında özgün biçimi ile yeni bir anlayış oluşturan Edgü'nün öykülerinin incelenmesi Türkçenin sözdizimi işleyişinin betimlemesine katkı sağlayacaktır. Çalışmanın kapsamını Sel yayıncılıktan çıkan Edgü'nün 1953-2002 yılları arasında yazdığı öykülerini içeren Leş başlıklı toplu öyküler kitabından Do Sesi adlı öykü kitabı oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda belge inceleme ve fişleme yöntemi ile kelime gruplarının sınıflandırılıp adlandırılması, cümlede yüklem, özne, nesne, zarf tümleci ve yer tamlayıcısı öğelerini belirleyen kıstasların neler olduğunun tespiti üzerinde durulmuştur. Cümleler yapısına, yüklemine, anlamına, unsurlarının sıralanışına göre gruplara ayrılıp öğelerine göre değerlendirildikten sonra kelime grupları kendi içerisinde tasnif edilip cümle içerisindeki kullanışları dikkate alınarak incelemelerde bulunulmuştur. Eserlerindeki dil bilimsel yapıların Ferit Edgü'nün üslubunu nasıl oluşturduğu konusunda çıkarım ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuç olarak, Ferit Edgü'nün, gelecekteki insanın kaygılarına yer verirken biçimsel ve dilsel olarak zengin bir anlatım tekniğinden yararlandığı görülmüştür. Yapıtlarında ses, biçim, anlatım, kurgu, biçimsel ve dilsel kaygıların kendine has olması, olay ve durumları anlatırken gereksiz sözcükler kullanmaması ve yapmacılıktan uzak durması Edgü'nün dil ve üslubunu öne çıkan biçimsel özelliklerindedir.

Anahtar Kelimeler: Ferit Edgü, söz dizimi, dil ve üslup, minimal öyküler

Giriş

Bu çalışmada şiir, öykü, roman, deneme ve inceleme yazıları gibi farklı türlerde eserler kaleme alan ve çağdaş Türk edebiyatının önemli yazarlarından Ferit Edgü'nün Do Sesi öykü kitabında yer alan öyküler söz dizimi açısından incelenmiştir. Varoluşçuluk, gerçeküstücülük ve minimalizm akımlarının etkisinde kalan Edgü, kendine has bir dile ve üslup ile ve özgün bir anlayışla öyküler kaleme almıştır. Bu öyküler ise daha sonra Sel yayıncılık tarafından 2010 yılında *LEŞ* toplu öyküler adlı kitapta toplanmıştır. Ülkemizin kıymetli bir değeri olan yazarımızın toplu öykülerinden oluşan bu eserden sayfa 13 ve 87 arasında bulunan Do Sesi adlı öykü kitabı seçilmiş ve incelenmiştir. Bu çalışma, Edgü'nün öykülerinde kullandığı dil ve üslup hakkında bize fikir vermesi ve Türk diline bu anlamda katkılar sunması amaçlanmıştır.

Ferit Edgü'nün Do Sesi adlı öykü kitabı sözdizimi açısından Leyla Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* eseri örnek alınarak incelenmiştir. Kelime grupları bölümünde, kelime gruplarının kısaca tanımları yapılmış bazı araştırmacıların görüşlerine yer verilmiştir. Kelime gruplarının hangi yapıda oldukları ve cümlede hangi görevlerde kullanıldıkları belirtilmiştir. Karahan, kelime gruplarını; *isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grubu* olarak 14 gruba ayırmıştır. Çalışmamızda kelime gruplarını biz de 14 gruba ayırıp öykülerden seçtiğimiz örnek cümleler üzerinde incelemelerde bulunulmuştur.

Cümle bölümünde ise cümle ile ilgili tanımlamalar yapılmış bazı araştırmacılarımızın görüşlerine yer verilmiştir. Karahan, *yüklem, özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf başlıklarını* ele alıp cümleyi; *cümlenin bağlanma şekilleri, yüklem türüne göre cümleler, yüklem yerine göre cümleler, cümlenin anlam özellikleri* başlıkları altında incelemiştir. Bu başlıklara çalışmamızda yer verilmiş, Edgü'nün öykülerinden seçtiğimiz örnek cümlelerle desteklenerek Edgü'nün dili ve üslubu hakkında tespitlere varılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda kelime gruplarını, cümleyi bunların özelliklerini toplam 1118 cümle üzerinden incelemiş, bu incelemelerle Edgü'nün öykülerinde kullandığı dilin özellikleri hakkında çıkarımda bulunmak hedeflenmiştir. Aşağıda Do Sesi adlı öykü kitabında kullanılan cümlelerin kelime grupları açısından genel dağılımı tablo üzerinden verilmiştir.

Do Sesi ve Ferit EDGÜ

Sözdizimi incelemesi yoluyla elde edilen bulguların tartışılması öncesinde, Edgü'nün öykülerinde öne çıkan dil ve üslup özellikleri hakkında değerlendirmelerde bulunmak daha derin bir bakış açısı kazandıracaktır.

Ferit Edgü 24 Şubat 1936'da İstanbul'da doğmuş ve halen yaşamaktadır. Devlet tarafından açılan sınavda başarılı olarak Paris'e eğitim yolcuğuna gider ve sonrasında, 1964'te, Türkiye'ye tekrar döner. Askerlik görevini Hakkâri'nin Pirkanis köyünde öğretmenlik yaparak yerine getirir. Burada yaşadıkları onun hayatına ve yazılarına büyük izler bırakacaktır. Edgü, edebiyat serüvenine Sait Faik'in *Şahmeran* isimli yapıtı ile başladığını söyler ve çocukluğuyla beraber okumaya ve yazmaya her zaman ilgi duymuştur.

Edgü'nün, hem dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşamış olması hem de Anadolu'da, Hakkâri'nin bir köyünde öğretmenlik görevi sebebiyle zaman geçirmiş olması ve aynı zamanda bir ressam olması onun kimliğine, diline ve dünyasına büyük bir zenginlik katmıştır.

Edebiyat dünyamızda özgün ve öncü bir yazar olarak Edgü, daha çok minimal öyküleriyle ön plana çıkmıştır. Bu küçürek öykülerde detaylı bir betimlemeye, mecaz veya

süslemelere çok yer vermez. Öykülerinin çoğunda olayların nerede başladığı ve nerede bittiği belli değildir. Bu yolla, okuyucu üzerinde net bir etki bıraktığını ve okuyucuya düşünmek için açık kapılar bıraktığı söylenebilir. Öykülerinde, kişilere öğüt vermek gibi bir amaç gütmeyeceği görülmektedir.

“Beni öldürmeye ant içmiş.

Ben de onu öldürmemeye ant içmişim.

Gözlerim iyi görmediği için ben de tutup tabancayı seçmişim.

İşe bakın ki ölen gene ol oluyor.

Ama, kimin kurşunuyla, bunu ne ben anımsıyorum, ne de düellonun tanıkları.

Uyanmışım.” (Do Sesi / Düş, s. 22)

“Kent düşecek, dedi kadın.

Kent düşmek üzere, dedi erkek.

Kent düşüyor, dedi, -bir başka-kadın.

Ağzından yel alsın, dedi, -bir başka- erkek.

Ağzımdan yel almadı, dedi -aynı- kadın.

Kent çoktan düştü bile.

Nerden çıkarıyorsun, şom ağızlı, dedi -aynı- erkek.

Senin burda olmandan. Bir de kulağıma gelen uğultulardan, dedi kadın.” (Do Sesi /

Düşüş, s. 27)

Öykülerde geçen olaylara bakıldığında, yazarın günlük hayatta başımıza gelebilecek ancak belki de dikkatimizi çekmeyecek olan olayları aktardığını söylemek mümkündür. Bu küçürek öykülerde anlatılan vakalar, okuyucu gözünde bir an donmuş bir film sahnesi gibi canlanabilir.

“Hatırlıyor musun onu ilk kez gördüğümüzde çok acımiştik.

Acınmayacak gibi değil ki.

Dayanamayıp evimize getirdik.

Başka ne yapabiliirdik?

Bilmiyorum. Belki köprüniün üzerinden ırmağa atabilirdik.

Ne değişirdi ki? Köpekler yüzme bilir.

Ama o zaman, bizi izleyemez, Kapımızdan içeri süzülemez ve geldiğinin haftasında, durup dururken topuğundan ısırılmazdı seni. Ama şimdi, seni yalanlamak için, dizlerimin dibine çöreklenmiş, ellerimi yanlıyor.

Sizler adam olmazsınız, dedim. Tüm köpekler gibi.” (Do Sesi / Köpek, s. 40)

Edgü'nün kısa ancak fotoğraf karesi niteliğindeki bu betimlemeleri ile onun ressamlık yönü ile açıklamak yanlış olmayacaktır. Ressam, hislerini veya gördüklerini renkler ve şekiller yoluyla açığa vurur. Edgü'nün de öykülerinde kelimelerini, renkler ve şekiller niteliğinde kullanarak yine bir ressam gibi çalıştığını ifade edebiliriz. Aynı şekilde, ressam resmettiği bir enstantanenin öncesini ve sonrasını seyirciye bıraktığı gibi, Edgü'de özellikle küçürek öykülerinde olayların öncesi ve sonrasına değinmeden anlık bir etki oluşturma çabasındadır.

“Saatine bakmayı unutma, dedim.

Ama bunun ne gibi bir yararı olabilir ki, dedi son soluğunu verirken.” (Do Sesi / Sonumsu, s.24)

“Anahtarlar nerde?

Bilmiyorum.

Nasıl bilebilirsin ki hangi kapıyı açacağını

Bilemediğin anahtarların nerde olduğunu...” (Do Sesi / Kilit, s. 58)

Ne diyorduk?

Hiçbir şey.

Ah!Demek başladığımız yere döndük.

Hiçbir şeyden mi başlamıştık?

Evet. Sanırım.

Öyleyse, yeniden başlayabiliriz.

Niçin olmasın? Önce sen başla.

Ne diyorduk?

Hiçbir şey.” (Do Sesi / Hiç, s. 68)

Eşyaları ve kişileri niteleyen betimlemelerden ziyade, Edgü'nün anlatımının ana amacının bir görüntüyü okuyucuya kelimeler vasıtasıyla göstermek olduğunu söyleyebiliriz.

“O an tetiği çekseydim eğer-

Biliyorum, şu anda hayatta olmayacaktım.

Ben de.” (Do Sesi / İkili, s. 73)

Edgü'nün küçürek öykülerinde herhangi bir olay neredeyse yoktur. Yazarın küçürek öykülerinin en ön plana çıkan özellikleri arasında, nasıl başladığı ve bittiği net olmayan ve

bazen parça parça aktarılan olay veya durumlar, tamamlanmamış cümleler, ucu açık söylemler vardır. Fakat her ne kadar eksilteli cümleler ve parçalar halinde verilen durum ve olaylar olsa da, bütün bunlar bir üst kurgu çatısı altında toparlanmış izlenimi vermektedir ki bu da yazarın ustalığının bir göstergesidir.

“Dönüp dolaşıp geldiğim yer burası. Kendiliğinden.

Bu kör nokta. Ekmek zeytin yiyip düşüncelere daldığım nokta. Ah!

bir baş soğanım olsaydı, dediğim nokta. Kendiliğinden.

Kant ve Spinoza ile tartıştığım nokta. Ölesiye. Kendiliğinden. (Do Sesi / Kendiliğinden, s. 41)

“İnanırcı olmak gerekmiyor mu?

Yazarken mi?

Evet. Özellikle yazarken.

Özellikle yazarken hiçbir şey gerekmiyor.

İnanırcı olmak ise, özellikle gerekmiyor.

Peki ne gerekiyor?

Sözcüklerin sesini dinlemek. Kalemin sesini dinlemek.

Ve (tabii) kendi iç sesini dinlemek.

Tümü bu kadar mı?

Hayır. Ama bu kadarı da yeter.” (Do Sesi / Özellikle, s. 65)

Edgü'nün öykülerinde anlatılan olay kadar anlatım tarzı da göze çarpmaktadır. Yazar küçürek öykülerinde büyük bir ustalıkla kelimelerini seçer ve sayı bakımından az olan kelimeleri anlamca zengin ifadeler haline getirir. Onun kelimeleri seçişindeki ve dizisindeki bu titizlik ve az kelimeye yüklediği çok anlam, kullandığı dil olan Türkçe'ye olağanüstü hâkimiyetinin bir göstergesidir. Yazarın bu amaca ulaşmak için olsa gerek zaman zaman yeni kelimeler türettiği zaman zaman da hazırda bulunana karşı gelerek dilbilgisi kurallarını ihlal ettiği de görülmektedir.

“Ormanda tüfeğini doğrulttuğunda, karşısında bir hayvan değil de, bir insanoğlu gördüğüne şaşırıldı: Sen de nerden çıktın? diye sordu, tüfeğini indirirken.

İşte burdan, deyip bıçağını yüreğine sapladı çalılıkların arasından çıkan insankardeşi.” (Do Sesi / İnsanoğlu, s. 29)

Hiçbir zaman silahım olmadı, dedi ona.

Peki, öyleyse bunca zaman neyle savaştın? diye sordu.

Sonra: Yalvarırım, bana sözcüklerle savaştığını söyleme, dedi.

Hayır, dedim. Sözcükleri silah olarak kullanmadım.

Ama onların ne mene bir tilsimi var, bilemem.

Tüm ateşli silahlardan korudular beni.

Benim bildiğim tam tersi olur, dedi. Sözcükler, onları doğru ve dürüst kullanmayı bilenlere doğru bir mıknatıs gibi çekerler tehlikeyi.

Ben şerbetli olmalıyım, dedim.

Şerbetli mi? Silahlara karşı mı, yoksa sözcüklere karşı mı? (Do Sesi / Şerbetli, s. 56)

SONUMSU

Saatine bakmayı unutma, dedim.

Ama bunun ne gibi bir yararı olabilir ki, dedi son soluğunu verirken. (Do Sesi / Sonumsu, s. 24)

“Her yürüyen bir yere mi gider ki! her burnun doğrultusunda ilerleyen

sencileyin bir duvara mı toslar? (Do Sesi / Yürüyen, s. 26)

Yazar yine bu amaca ulaşmak için devrik ve eksilteli cümlelerle okuyucunun düş dünyasına açılan kapılar yaratır. Sadece söyledikleri ile değil, tamamlamadıkları ile de ,yazar okuyucuyu sayısız yoruma sürükler.

“Yaşlı adam, şimdi, eliyle gitmesini işaretliyor kadına. Sonra ince dudaklarında, ölümcül bir gülümseme, yeniden yumuyor gözlerini.

Kadın, geldiği gibi, ayaklarının ucuna basa basa dönüp ardına bakmadan çıkıyor odadan.

.Gülümsüyor. Ölümü gördüm işte, diyor. Sonra bir kahkaha atıyor koridoru çınlatan: Ama nasıl da kaçtı Do sesinden. Bir daha semtine uğramaz artık.

Avluyu geçip sokağa çıkıyor.

Hiç kimseler yok sokakta. Yalnızca küçük bir kız çocuğu, elinde bir demet gelincik, gözlerinin içi gülerek, koşar adım yaklaşıyor ona.” (Do Sesi / Do Sesi, s. 14)

“Ormanda tüfeğini doğrulttuğunda, karşısında bir hayvan değil de, bir insanoğlu gördüğüne şaşırıldı: Sen de nerden çıktın? diye sordu, tüfeğini indirirken.

İşte burdan, deyip bıçağını yüreğine sapladı çalılıkların arasından çıkan insankardeşi.” (Do Sesi / İnsanoğlu, s. 29)

“Gözlerini yumuyor. Yemyeşil bir çayırda şimdi. Ardında koşan o...o..., adını unuttuğu ilk sevgilisi, bir dut ağacının gölgesinde erişiyor ona, göğsü kalkıp iniyor, kendine çekiyor sevgilisi onu, dut ağacından güç almak ister gibi sırtını ağacın gölgesine veriyor, ama yakışıklı delikanlının elleri büyük ustalıklarla bedenine dolanıyor, derin bir iç çekişi.” (Do Sesi / Do Sesi, s. 14)

Edgü'nün dili ve üslubunun zenginliğinin diğer öne çıkan özellikleri arasında ayrı yazılması gerekirken bitişik yazılan, cümle içerisinde büyük harfle verilen sözcükler, alışlagelmişin aksine oluşturulan kelime grupları vardır.

“Elimdeki zarfın üstüne “KAYIP” damgasını vurdum, bitti.” (Do Sesi / Kayıp, s. 21)
“Yağmur dam-dam-damlası.” (Do Sesi / Yeterli, s. 44)

*“Nasıl bu kadar acımasız olabiliyorsunuz? dedi.
 Belleğin öcü bu, dedim. Sana hiç söylemediler mi, kitaplarda olsun okumadın mı belleğin öcü bu.” (Do Sesi / Acımasız, s. 19)*

“Seni gidi talihli köftehor.” (Do Sesi / Şanslı, s. 37)

“Aranıza ne mene kişiler olduğunu görmek için katılmışım ben.” (Do Sesi / Aykırı, s. 39)

“Ama şimdi, seni yalanlamak için, dizlerimin dibine çöreklenmiş, ellerimi yalıyor.” (Do Sesi / Köpek, s. 40)

“Kör olası kör nokta.” (Do Sesi / Kendiliğinden, s.41)

Bütün bu dil ve üslup özellikleri yazarın anlatımını birden fazla anlamlı, çok yönlü ve uyumlu bir aktarıma dönüştürür. Dil ve üslup konusunda değinilmesi gereken bir diğer husus ise yazarın tezatlardan faydalanmasıdır. Yazar, roman dilinin yanında yer yer argo ifadelerle yer vermiş, bazı zamanlar noktalama işaretlerini kullanmaktan kaçınmıştır.

Bu tezatlar bir öykü içerisinde değil, öyküler tezatlar içerisinde kendini gösterir. Yazarın sürekli sorular sorması, ne olacağını tam öğrenecekken öykülerin bitmesi, gidermesi zor olan şüpheler yaratması bu üslup ve dil özelliğinin ürünleri olarak görülebilir.

“Nereye gidiyorsun böyle?

Bilmem. Bir yere gider gibi miyim?

Burnunun doğrultusunda yürüyorsun her zamanki gibi.” (Do Sesi / Yürüyen, s. 26)

“Hayat soğudu.

Hava soğudu mu dedin?

Hayır, soğuyan hayat.

Yaraların mı sızlıyor?

Yaralarım, evet.

Dayanılr gibi değil, öyle mi?

Evet, aynen.

Zavallı insan.

Bunun insanlıkla ne ilgisi var?

Peki neyle ilgisi var?

Yaralarım. Yalnızca o kapanmak bilmeyen, gövdemi kemiren yaralarım. ” (Do Sesi / Konuşma, s. 50)

“Hiçbir zaman silahım olmadı, dedim ona.

Peki öyleyse bunca zaman neyle savaştın? diye sordu.

Sonra yalvarırım, bana sözcüklerle savaştığını söyleme, dedi.

Hayır, dedim. Sözcükleri silah olarak kullanmadım.

Ama onların ne mene bir tılsımı var bilemem.

Tüm ateşli silahlardan korudular beni.

Benim bildiği tam tersi olur, dedi. Sözcükler onları doğru ve dürüst kullanmayı bilenlere doğru bir mıknaş gibi çekerler tehlikeyi.

Ben şerbetli olmalıyım dedim.

Şerbetli mi? Silahlara karşı mı, yoksa sözcüklere karşı mı?” (Do Sesi / Şerbetli, s.56)

“Ne diyorduk?

Hiçbir şey.

Ah! Demek başladığımız yere döndük.

Hiçbir şeyden mi başlamıştık?

Evet. Sanırım.

Öyleyse, yeniden başlayabiliriz.

Niçin olmasın? Önce sen başla.

Ne diyorduk?

Hiçbir şey.”(Do Sesi / Hiçbir şey, s. 68)

Koridorun ucundaki ışığı görüyor musun?

Tabii görüyorum.

Öyleyse niçin yazmıyorsun? (Do Sesi / Işık, s. 71)

Edgü'nün dil ve üslubu ile ilgili bir diğer özellik ise zengin anlatım tekniklerinden istifade etmesidir. Bunun bir alt başlığı, öykülerindeki kişilerin genellikle isimlerinin ne olduğunun bilinmemesidir. İsimleri çoğu zaman bilinmeyen bu kahramanlar öykülerde genellikle anlatıcı rolündedirler. Bu özellik, kahramanlara toplumun bir yansıması ve her yönden okuyucuya çok benzeyen kişiler olduğu izlenimini uyandırdığını söylemek mümkündür. Bunun yanında yazar zaman zaman, “ben” , “sen”, “o”, “biz” gibi farklı bakış açıları ile de olayları anlatır. Bu bakış açıları ile oluşan öykülerde kimi zaman monolog, kimi zaman diyalog anlatım tekniklerini kullanılır. Bunların yanın da yer yer bilinçaltından gelen veya öznel monologlara da yer verir. Diyaloglarda göze çarpan unsur, bu diyalogların bazen öykü kahramanının kendi kendine, bazen bir başkasıyla ve bazen de okuyucunun bizzat kendisi ile yapılmış olmasıdır.

“Hatırlıyor musun onu ilk kez gördüğümüzde çok acımiştik.

Acınmayacak gibi değil ki.

Dayanamayıp evimize getirdik.

Başka ne yapabiliirdik?

Bilmiyorum. Belki köprünün üzerinden ırmağa atabilirdik.

Ne değişirdi ki? Köpekler yüzme bilir.

Ama o zaman, bizi izleyemez, Kapımızdan içeri süzülemez ve geldiğinin haftasında, durup dururken topuğundan ısırılmazdı seni. Ama şimdi, seni yalanlamak için, dizlerimin dibine çöreklenmiş, ellerimi yanlıyor.

Sizler adam olmazsınız, dedim. Tüm köpekler gibi.” (Do Sesi / Köpek, s. 40)

“Kent düşecek, dedi kadın.

Kent düşmek üzere, dedi erkek.

Kent düşüyor, dedi, -bir başka-kadın.

Ağzından yel alsın, dedi, -bir başka- erkek.

Ağzımdan yel almadı, dedi -aynı- kadın.

Kent çoktan düştü bile.

Nerden çıkarıyorsun, şom ağızlı, dedi -aynı- erkek.

Do Sesi adlı öykü kitabında incelediğimiz 60 öyküden 12 tanesinde yazarın üçüncü kişili anlatım kullandığı ve 48 tane öyküsünde ise birinci kişili anlatım kullandığı görülür. Öykülerinde üçüncü kişili anlatımlarında bir gözlemci konumundayken karakterleri; *hastane odasında son soluğunu vermekte olan yaşlı bir adam ve görkemli bir yontuya benzeyip arkasını dönüp giden bir kadın*, (Do Sesi/ Do Sesi, s. 13), *bedenini suya atılmış bir çiçek misali sulara bırakan bir kadın ve ölüme giden bir kadının arkasından bakakalan bir çocuk* (Do Sesi / Son Yüzücü, s. 23), *çalılıkların arasından insankardeşini bıçaklayan bir insanoğlu* (Do Sesi / İnsanoğlu, s. 29), *sessizliğinde boğulan bir adam ve isyan eden bir kadın* (Do Sesi / Sessizlik, s. 48), *çekip giden bir babanın çocuğu ile vedalaşması* (Do Sesi / Ayrılış, s. 61), gibi adam, kadın ve çocuktur. Birinci kişili anlatımlarında ise olayların içinde yer alan yazarın öyküleri modern ve küçük insanın hayat üçgeninde tutulan kısa günlükleri gibidir. Bu günlükler sıradan günlerin içinde dikkate değer ancak geçirtilen çözüme kavuşamayan sorunlar izlenimindedir. Ben anlatıcı (yazar), *hasta döşeginde ölümlle pençelesen annesiyle konuşması* (Do Sesi / Beklenti, s. 15), *insanlardan çok kuşlarla ilgilenen bir babasının ona anlamını bilmediği adlar bırakması* (Do Sesi / Adlar, s. 17), *denizde boğulan bir kadını kurtarması ve hemen ardından kışına tekme basıp tekrar denize yuvarlaması* (Do Sesi / İmdat, s. 18), *idamını isteyen savcıyla tüm insanların masum olduğunu haykırması* (Do Sesi / Masum, s. 30), *kırk yıllık dostunun aldatıldım ve aldattım sözlerine bunun tam tersinin de doğru olduğunu söylemesi* (Do Sesi / Özet, s. 36) gibi hayatın içinde kendine yabancılaşan benin ve dünyadaki insanın profiline, düşünce biçimine, ruhu ve kafası arasında sıkışan insanın doğal yaşamındaki kopukluğuna ben bakış açısıyla öykülerinin içinde bizzat yerini alır.

Do Sesi'nde yer alan 60 öyküde, öykülerin içerikleri ve isimleri arasında çeşitli bağlantılar ve anlamsal ortaklıklar vardır. 36 öyküde yazar öykünün ismini direk öykünün içinde geçen can alıcı kelimelerden seçerken, 24 öyküde ise başı ve sonu belirsiz bir anlatımdan çıkarılabilecek en anlamlı isim seçilmiştir. Öykülerden 53 tanesinin ismi tek kelimden oluşurken iki kelimden oluşan 6, üç kelimedenden oluşan 1 tane öykü vardır. Öykülerinde görülen kelimelerde tasarruf ve sadeleşme anlayışı, kısa bir şekilde kurgulanan ve anlatılmak istenilenin kısa cümlelerle anlatma isteği yazarın öykü isimlerini seçimine de yansımıştır.

GARİP AİLE

“ Buraya nereden geldiğimi bilmiyorum.

Onlar da bilmiyor.

Benim nereden geldiğimi değil, kendilerinin nereden geldiğini.

Ayrıca, onlarla aynı dili de konuşmuyorum.

Ayrıca, onlar da, kendi aralarında aynı dili konuşmuyor.

Böylece, (garip aile!) bir arada yaşayıp gidiveriyoruz işte.” (Do Sesi / Garip Aile, s. 45)

İZ

“ O günlerde sürekli izleniyordum.

Bıktım.

Ben de beni izleyenleri

izlemeye başladım.

Böylece onlarla aramda bir eşitlik doğdu:

Onlar da, ben de

hem izleyen, hem izlenen olduk.” (Do Sesi / İz, s. 55)

KİLİT

“Anahtarlar nerde?

Bilmiyorum.

Nasıl bilebilirsin ki hangi kapıyı açacağını

bilemediğin anahtarların nerde olduğunu..” (Do Sesi / Kilit, s. 58)

IŞIK

“Koridorun ucundaki ışığı görüyor musun?

Tabii görüyorum.

Öyleyse niçin yazmıyorsun?” (Do Sesi / Işık, s. 71)

Şiirsel düz yazı görünümde olan öyküler, az kelime ile çok şey söyleme iddiasındadır. Her kelime özenle seçilmiş, yoğun ve sıkıştırılmış yapısıyla ani uyarımlar yaparken hayal ve gerçek çatışmasını verir. Do Sesi’nde en kısa öyküsü 5 kelimeden oluşan *Çaresiz* adlı öyküdür; “Sonunda bir köpeği evlat edindi.” (Do Sesi / Çaresiz, s. 77). En uzun öyküsü ise Do Sesi kitabının sonunda yer alan daha çok durum öykücülüğü özelliği gösteren *Geçişler* öyküsü sayılmazsa 443 kelimedenden oluşan *Do Sesi* öyküsü gösterilebilir. Genelde “100 sözcüğü geçmeyecek anlatıları ancak küçürek öykü diye adlandırabiliriz” (Korkmaz, 2003: 26) çünkü küçürek öykü dediğimiz bu tarz öyküler karakter yaratıp geliştirmez, öğütte bulunmaz sadece

ani uyarımlar yapıp hakikate kapılar açar. Bu açıdan bakıldığında 60 öyküden 6 öyküsü 100 kelimenin üstü iken, 54 öykü ise 100 kelimenin altında bir kurgu ile yazılmıştır.

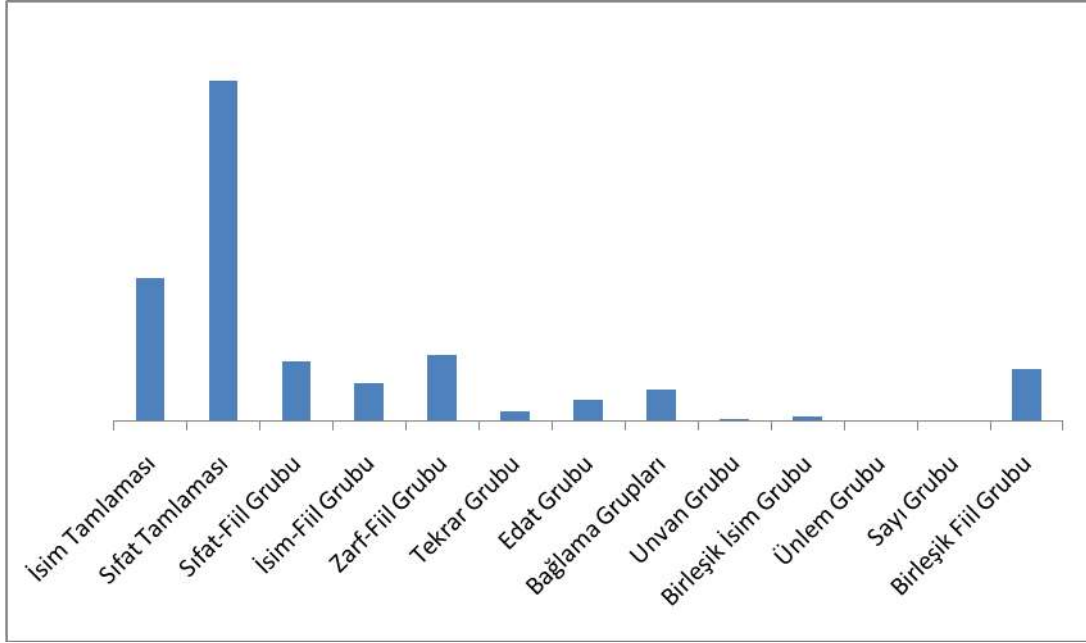
Kelime Gruplarının İncelenmesi

Kelime grupları söz diziminin ana teması olan cümleyi oluşturan yapılardır. Bu sebeple kelime gruplarının söz dizimi incelemelerinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada ve söz konusu öykü kitabının incelenmesinde Karahan'ın Türkçede Söz Dizimi çalışmasına başvurulduğundan ilk olarak kelime grupları ele alınmıştır. Leyla Karahan, *Türkçenin Söz Dizimi* adlı eserinde kelime gruplarını “Bir varlığı, bir kavramı bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitелеmek üzere belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.” (2016: 39) ifadeleriyle tanımlamıştır. Sayısal verilerin sunumunda da Karahan'ın sunmuş olduğu kategoriden faydalanılmıştır.

Bu kapsamda, eserden seçmiş olduğumuz Do sesi adlı öyküde, kelime grubu kapsamında değerlendirilebilecek toplam 931 adet öge tespit edilmiştir. Metindeki kelime grupları ile ilgili sayısal veriler 1 numaralı tabloda verilmiş ve bu ögelerin görsel dağılımı 1 numaralı grafikte sunulmuştur. Bu veriler ışığında dikkat çeken noktalar üzerinde durulmuştur.

Tablo 1. Kelime Grubu Unsurlarına İlişkin Sayısal Veriler

Kelime Grupları	Sayısı	Oran
İsim Tamlaması	165	17,7
Sıfat Tamlaması	392	42,1
Sıfat-Fiil Grubu	69	7,4
İsim-Fiil Grubu	44	4,7
Zarf-Fiil Grubu	76	9,1
Tekrar Grubu	11	1,1
Edat Grubu	25	2,6
Bağlama Grupları	37	3,9
Unvan Grubu	2	0,2
Birleşik İsim Grubu	5	0,5
Ünlem Grubu	1	0,1
Sayı Grubu	1	0,1
Birleşik Fiil Grubu	60	6,4
Kısaltma Grubu	43	4,6
TOPLAM	931	100

Şekil 1. Kelime Grupları Unsurlarının Dağılımı

Eserdeki kelime gruplarının neredeyse yarısı (%42,1) sıfat tamlamalarından oluşmaktadır. Sıfat tamlamalarının bu denli yoğun kullanılmış olması Edgü'nün tasvire büyük yer verdiğini göstermektedir. Yazarın, Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nde dört yıl öğrenim görmüş olması ve hayatının muhtelif dönemlerinde resimle olan bağını koparmaması (Kahraman, 1995) bu durumu açıklar niteliktedir. Nitekim Ecevit (1992) Edgü'nün yazarlığının, resim sanatından birçok izler barındırmakta olduğunu ve yapıtlarında biçim açısından ulaşmak istediği noktaya varabilmek için bu sanattan ilhamlar aldığını belirtmiştir.

Örneklerden de görüldüğü gibi Edgü, zamansızlığın ürünü olarak önümüze serdiği öykülerinde sıfat tamlamalarına bolca yer vermiştir. Sıfat tamlamasından sonra en yoğun kullanılan kelime grubu ise isim tamlamalarıdır (%17,7). Dilin doğal kullanımından doğan bu grup ise yazarın anlatımına zenginlik katmaktadır. Anlatımında birleşik isim grubuna unvan grubuna ve sayı grubuna neredeyse hiç yer vermediği görülür. Anlatıları toplumun bir panoraması olduğundan neredeyse hiçbir şahsa isim düşünmemiştir, dolayısıyla birleşik isim grubunu ve unvan grubunu da kullanmayı gerek duymamıştır.

Cümle İncelemesi

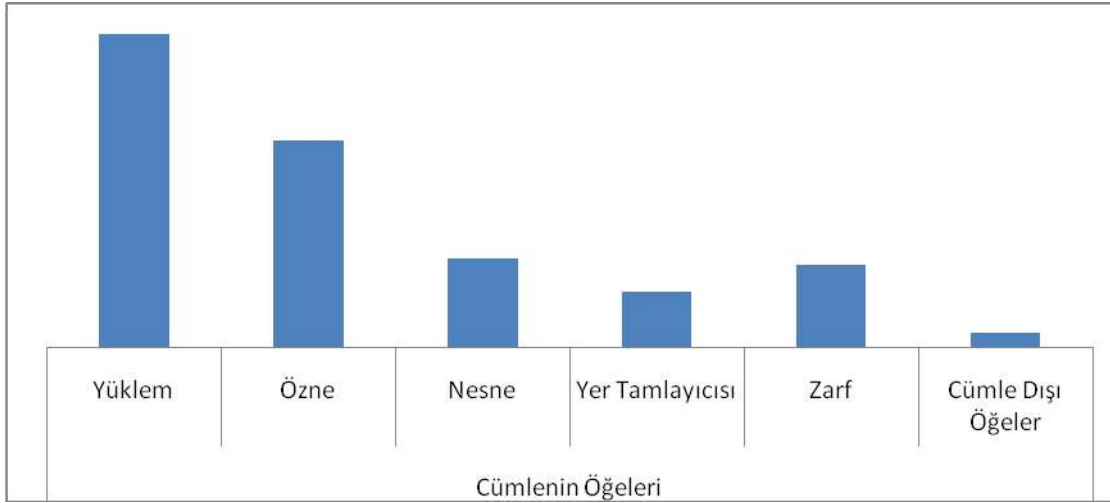
Do sesli adlı öykü kitabına ilişkin sayısal verilerin analizine cümle başlığı altında devam edilmiştir. Leyla Karahan, cümleyi "Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi olarak tanımlamaktadır. Dilin en küçük anlatım biçimi olan cümle (Karahan, 2016: 9), bu kısımda önce öğelerine göre, daha sonra ise yüklemine yerine, yüklemine türüne ve anlamına göre incelenmiştir. Bu kapsamda toplam 1118

cümle incelenmiştir. Öğelerine göre incelenen cümlelere ilişkin sayısal veriler Tablo 2’de, ilişkili unsurların görsel dağılımı ise Şekil 2’de verilmiştir

Tablo 2. Cümlenin Öğelerine İlişkin Sayısal Veriler

	Cümle	Sayısı	Oranı (%)
Cümlenin Öğeleri	Yüklem	1118	41,0
	Özne	737	27,0
	Nesne	316	11,6
	Yer Tamlayıcısı	201	7,3
	Zarf	297	10,9
	Cümle Dışı Öğeler	54	1,9
	TOPLAM	2723	100

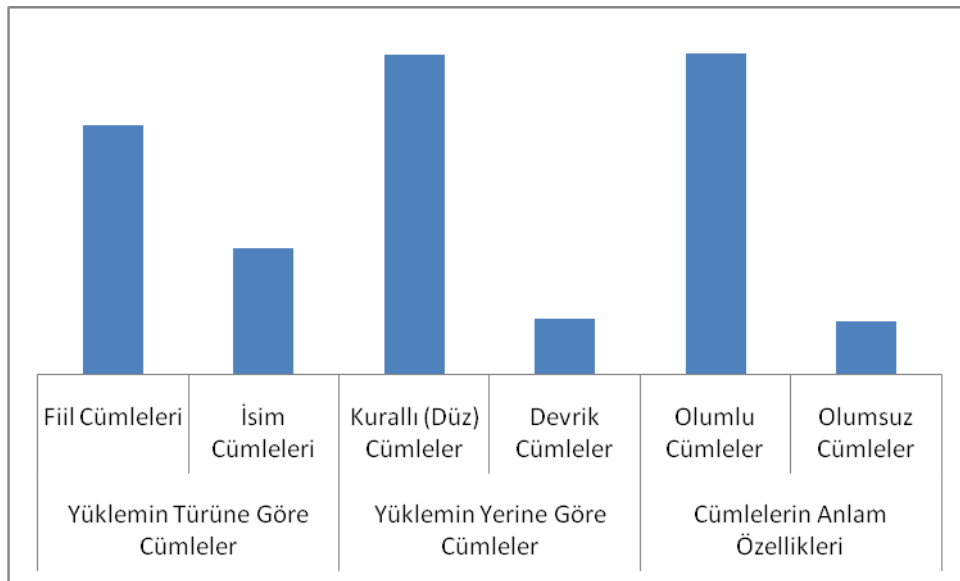
Yüklemin Türüne Göre Cümleler	Fiil Cümleleri	743	66,4
	İsim Cümleleri	375	33,6
	TOPLAM	1118	100
Yüklemin Yerine Göre Cümleler	Kurallı (Düz) Cümleler	959	85,2
	Devrik Cümleler	165	14,8
Cümlelerin Anlam Özellikleri	Olumlu Cümleler	959	85,7
	Olumsuz Cümleler	159	14,3
	TOPLAM	1118	100

Şekil 2. Cümlelerin Öğelerinin Dağılımı

İncelenen 1118 cümle yüklemine göre, yüklem türüne ve anlamına göre incelenmiştir; Tablo 3 'te istatistiksel bilgiler verilmiştir. Şekil 3'te ise ilişkili verilen görsel dağılımı sunulmuştur.

Tablo 3. Cümle Türlerine İlişkin Sayısal Veriler

Şekil 3. Cümle Türlerine Göre Dağılım

Eserde, Türkçenin doğal yapısına paralel bir şekilde fiil cümlelerinin isim cümlelerine oranla daha fazla olduğu (%66,4) görülmektedir. Yine de, isim cümlelerinin oranının da az olduğu söylenemez (%33,6).

Yüklemine göre cümleler incelendiğinde, devrik cümlelerinin sayısının az olduğu görülmektedir. Küçürek öyküler genellikle konuşma havasında geçtiği için, yazar bir aktaran durumundadır. Olaylara üçüncü kişi olarak ve birinci kişi anlatıcı rolüyle dâhil olur.

Son olarak, anlamına göre cümleler ile ilgili verilere bakıldığında, olumlu cümlelerin oranının (%85,7) olumsuz cümlelere göre (%14,3) oldukça fazla olduğu görülmüştür. Dilin doğal kullanımı göz önüne alındığında olumlu cümlelerin, fiil cümlelerinin ve kuralları cümlelerin varlığı Türkçenin kendine özgü biçimsel ve yapısal formlarından kaynaklanır.

Sonuç

Ferit Edgü'nün öykülerinde az söz il çok şey anlatmıştır. Onun ressamlık yönü okuyucularıyla arasındaki dil göndermelerini etkilemiş, minimalist yönü ise öykülerinde iç ve dış sesin bir çığlık boyutunda kalıp ani ve etkileşimli uyarılarıyla okuyucunun düşsel boyutunda tamamlanmışlık hissi uyandırmıştır.

Şiirsel formlarda yazdığı öykülerinde her sesin her kelimenin yeri özenle seçilmiş, yeni biçim ve formları denemiş, Türk öykücülüğüne yeni bir pencere açmaktan kaçınmamıştır.

Edgü'nün öykülerinde metin içi ve metin dışı uyarılara baktığımızda toplumsal değişim karşısında yalnızlaşan küçük insanın hayat karşısında, hikâyesi ilk okunduğunda anlaşılamayan ancak ikinci okunduğunda vurucu etkisi hissedilen modern anlatılarını Türk öykücülüğüne kazandırmıştır.

Türkçenin doğal kullanımlarına aykırılığı en aza indirmiş, kelime ve cümle boyutuna baktığımızda Türkçenin yapısına uygun tercihlere gittiği görülür.

Kaynakça

Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: TDK Yayınları.

Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Karahan, L. (2016). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Korkmaz, Z. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN EKONOMİYE KATKILARI**Dr. Öğretim Üyesi SELMİNAZ ADIGÜZEL**

Harran Üniversitesi Siverek Uygulamalı Bilimler Fakültesi sadiguzel@haran.edu.tr

Özet

Sivil toplum örgütleri, toplum gönüllüsü bir grup oyuncudur. Bugün insanlığın sırf insan oldukları için sahip oldukları ekonomik ve sosyal haklar, sivil toplum örgütlerinde yer alan bu oyuncuların mücadelesi sonucu elde edilmiştir. Fakir ülkelerde yardım şirketleri olarak çalışan hükümet dışı bu kuruluşlar, toplum yararına faaliyet gösteren örgütsel topluluk olarak sıklıkla idealize edilirler Dernekler, sendikalar, platformlar, sivil toplum örgütleri olarak kabul edilen örgüt biçimidir. Toplumsal hayatın her unsurunda kurulan dernekler, sendikalar, platformlar, dünyada davranış ve düşünce değişikliğinin bir aracı olarak görülürler. Her alanda olduğu gibi lojistik alanında da katkıda bulunan bu kuruluşlar, özel projelerde, bölgesel kalkınmada, sürdürülebilir ekonomide itici güce sahiptirler. Bu araştırmanın amacı, ülkemizdeki sivil toplum örgütlerinin ekonomiye katkılarını değerlendirmektir. Araştırmada sivil toplum tanımı yapılmış sivil toplum örgütleriyle ilgili araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin işlevi ve sivil toplum örgütlerinin lojistik alanında ekonomiye katkısı araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum örgütleri, küreselleşme, sendika, dernek, gelişme.

THE CONTRIBUTIONS OF NGO’S TO ECONOMY**Abstract**

Civil society organizations are a group of community volunteers. The economic and social rights of mankind because they are human are obtained by the struggle of these players in non-governmental organizations. These non-governmental organizations, which are working as aid companies in poor countries, are often idealized as an organizational community operating for the benefit of society. Associations, trade unions, platforms established in every aspect of social life are seen as a means of change in behavior and thought in the world. These organizations, which contribute in the field of logistics as well as in every field, have a driving force in sustainable development in special projects, regional development. The purpose of this research is to assess the economic contribution of civil

society organizations in our country the research based on the results of research on civil society definition made NGO functions of civil society organizations in Turkey and civil society to contribute to the economy in the logistics sector organizations were investigated.

Key Word: Non-governmental organizations (NGOs), globalisation, union, associations, development.

1.Sivil Toplum Kavramı

Küreselleşme, ulusal kültürlerin ekonomilerin sınırların ortadan kaldırıldığı yeryüzünün küresel bir köy haline geldiği dönüşüm evresi olarak değerlendirilmektedir. Ekonominin küreselleşmesi de bu dönüşümün sonucu olarak rekabetin ortadan kaldırıldığı ekonomik başarı modeli olarak ele alınan ideal bir tiptir. Hızlı gelişen teknoloji sayesinde bir ulusun ekonomiye, bilime, eğitime katkıları hızla yayılmakta, hukuki yaptırımlar,küresel aktörler tarafından belirlenmekte, ulus devletler, yaptırıma zorlanmaktadır. Küresel hukuk, ulus devletleri değişime zorlarken, sivil toplum kuruluşları hem küresel hukukun aktörü olarak, hem de küresel hukukun itici gücü olarak sahnede yer almaktadır. Bu çalışmada sivil toplumun ekonomiye ivme kazandıran lojistik sektörüne katkıları ele alınmıştır. Sivil toplumun varlığı, devletin varlığını gerektirdiğine göre, bilinen en eski devletlerde de bu kavramın bir şekilde varlığını kabul etmek gerekir¹

1960’larda Avrupa’da sosyal gruplar bazında patlak veren toplumsal farklılaşmayı ifade etmek için kullanılan sivil toplum kavramı, devletle toplum arasında yer alan, aracı topluluk, olarak ifade edilir.Demokratik yönetim anlayışının bir gereği olarak oluşturulan sivil toplum grupları, politiktoplumlara devletin dışında kalan toplumsal gruplara verilen isimdir. “Latince “civilis”in bir türevi olan “sivil” kelimesinin ilk akla gelen anlamı yurttaş, hayatına ve haklarına ilişkindir. Halk arasında ise sivil kelimesinin akla gelen ilk çağrışımı ise “asker olmayan” dır. Yine Fransızca- Latince kökenliolarak “civil” kelimesinin görgü kurallarını iyi bilen, medeni, nazik ve kibar anlamları da vardır²

Sivil toplum kavramı, birçok yazar tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Gordon White’a göre de sivil toplum, devletten ayrı ancak devletle ilişkili, devlet-aile arasında, özerk bir yapısı bulunan birlik alanıdır.

¹Zincir, Uğur Osman, Hukuki Denetim Aracı Olarak STK’lar, <http://muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIII/135.pdf>(Erişim Tarihi 15.02.2017).

²Bayram Yavuz, Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum ve Kamuoyu, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Mustafa Erdoğan'a göre sivil toplum devlet ile toplum ilişkilerinin karşılıklı görüldüğü analitik bir kavramdır. Devlet, toplumdan ayrı olduğunu toplum açısından kendine özgü gelişimi, dinamiği olan devletten bağımsız toplumsal alanın var olma imkanını gelişme dinamiği veya ilkesi, yerleşik karar alma³ ve çözme yöntemleri anlamında kurumlaşmış⁴ yapıların bulunduğunu belirtmektedir.

Sivil toplum örgütü, [politik](#), [sosyal](#), [kültürel](#), [hukuki](#) ve [çevresel](#) amaçları gerçekleştirmek için resmi kurumlardan bağımsız, gönüllülük usulüyle çalışan, kâr amacı gütmeyen, üyelik aidatı ve bağışlardan gelirini karşılayan kuruluşlardır⁵. Sivil toplum örgütleri, özgür düşünce ve özgür teşebbüsle beslenir. Bu yapılardan dolayı sivil bir gücü temsil etmekte ve üçüncü sektör olarak isimlendirilmektedir. Birinci sektör; yasa, yönetmelik ve mevzuatla yönetim ve faaliyet içinde bulunan devlet sektörüdür. İkinci sektör ise kazancını maksimum kılacak anlayış içinde çalışan sermaye sahipleri, şirketler ve çalışanlardır. Üçüncü sektör ise her iki ortamda bulunan ve bulunmayan insanlardan oluşan, gönüllülerin bulunduğu sektördür. Bu sektör, sivil kuruluşlardır. Bunlar üçüncü sektör olarak isimlendirilmektedir⁶

Uluslararası literatürde bu tür gruplar, hakkında çok değişik tanımlara isimlere rastlansa da “sıklıkla NonGovernmentalOrganizations”, hükümet dışı kuruluşlar, sivil toplum örgütü isimleri kullanılmaktadır.

Türkiye’de ise NonGovernmentalOrganizations ‘Sivil Toplum Kuruluşları’ (STK), kar gütmeyen kuruluşlar(non-profitorganizations), kâr amacı gütmeyen sektör(non-profit-sector), gönüllükuruluşlar (voluntaryorganizations), kâr için olmayan kuruluşlar (not profitfororganizations), sivil toplum kuruluşları (civilsocietyorganizations), hükümet dışı kuruluşlar (non-governmentalorganizations-NGO), bağımsız sektör(independentsector), hayırsever yardım kuruluşları (charitable organizations), vergiden muaf kuruluşlar (tax-exemptorganizations)⁷, sosyal hareketler (socialmovements) gibi adlarla adlandırılırlar

STÖ terimi üniversite, kilise, politik partiler, sendikalar, araştırma ve geliştirme merkezleri,⁸ sportif kuruluşlar, dinsel cemiyetler ve hayır kurumları, lions kulüpleri, rotary vs. gibi birçok oluşuma gönderme yaparken kullanılmaktadır. Dünya Bankası, sivil toplum

³ Akıncı Selçuk, Sivil Toplum Kuruluşları ve Sivil Toplum Kuramcıları, Gümüşhane Üniversitesi 11.Eylül 2014,

⁴ www.comu.edu.tr. (Erişim Tarihi 11.10.2018).

⁵ Abdullah Karataş , Toplumda Çevre Bilincinin Aşılmasında Sivil Toplum Örgütleri nin Rolü Türkiye Örneği ,Erzincan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 2014

⁶ Msxlabs.org. (Erişim Tarihi 11.10.2018).

⁷ www.iibf.kilis.edu.tr

⁸ Gündüz, Ali Yılmaz, Kaya, Mehmet, Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerini Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi , Yıl 6 - Sayı 10 – Mayıs 2014

örgütlerini sosyal barış,sosyal refahı arttırmak için çalışan yoksulluğa dikkat çeken çevreyi koruyan, temel sosyal hizmetleri ve temelde sosyal gelişmeyi sağlamayı amaçlayan özel organizasyonlardır⁹

1.1.Sivil Toplum Kuruluşlarının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Dünya Bankası, çeşitli ülkelerde yapmış olduğu araştırmalar sunucunda sivil toplum kuruluşlarının güçlü ve zayıf yönlerini belirlemiştir. Bu araştırmaya göre;

Sivil toplum kuruluşlarının güçlü yönleri şöyledir:

- Güçlü bağlara sahiptirler.
- Alan temellidirler.
- Yenilikçidirler ve destekleme yeteneğine sahiptirler.
- Kalkınmayı destekleyici politikalar savunurlar.
- Katılımcı yöntemler ve araçlar kullanırlar.
- Uzun vadeli ve sürdürülebilir kalkınma söz konusudur.
- Maliyet etkenliği vardır.
- Kalkınmaya süreç- kökenli yaklaşım söz konusudur.

1.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Zayıf yönleri

Sivil toplum kuruluşlarının zayıf yönleri ise şöyle sıralanabilir:

- Sınırlı finansal ve yönetsel deneyime sahiptirler.
- Sınırlı bir kurumsal kapasiteleri vardır.
- Düşük düzeyli bir kendine yeterlilikleri söz konusudur.
- Siyasal ve ekonomik açıdan anlayış eksikliği yaşarlar.

Organizasyonlar arasındaki iletişim ve koordinasyonları yetersizdir¹⁰

Yenilikçi, destekleyici, katılımcılığa özendirici karakteristiği olan sivil toplum örgütlerinin ulusal ve uluslararası alanda tüm taşıma modlarıyla ekonomiye katkıları bulunmaktadır.

1.3.Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevi

⁹Zincir, s 25.

¹⁰Yiğit, Mehmet “Küresel Eşitsizliği Gidermede Ulusal ve Uluslararası Sivil Toplum, 2005, s.31. www.belgeler.com.(Erişim Tarihi 05.01.2016).

Bugün Dünya Bankası, BM, Uluslararası Çalışma Örgütü, IMF, AB gibi uluslararası kuruluşlar, toplum adına hazırladıkları projelerle sürdürülebilir kalkınma amaçlı çalışmalar yapan sivil toplum örgütleri ile birlikte hareket etmektedirler.

Dünya Bankası Küresel Lojistik Performans Endeksi projesi ile çeşitli kuruluşlarla ortaklaşa olarak lojistiğin 2020 vizyonunu belirlemeye çalışmakta çeşitli anket çalışmaları ile bilimsel bakış açısıyla geleceğe yönelik lojistik hizmet sağlayıcıları ve akademisyenler için önemli roller üstlenmekte, ülkeleri kıyaslayarak lojistik performanslarını arttırmalarına katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin dış ticaret lojistiğinin performansını ve rekabet gücünü arttırmak için 2023 Türkiye İhracat Stratejisinin Lojistik Hedefleri", "2023 Ulaşım ve İletişim Stratejisi" hedefleri ve 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018) kapsamındaki lojistik hedefler tanımlanmış, bu çerçevede, Türkiye'nin dış ticaret lojistiğinin performansının ve rekabet gücünün artırılması için yapılan ve yapılması gereken çalışmalar tanımlanmış, Dünya Bankası Küresel Lojistik Performans Endeksi kriterleri kabul edilmiştir¹¹

AB Çerçeve Programları, Ulaştırma alanını da kapsamaktadır. İlki 1984'te başlayan bu sivil araştırma programı üniversite-sanayi işbirliğini dış ticareti teşvik konularını ele alan sivil araştırma programı olarak gösterilmektedir. Bu program çerçevesinde ulaştırma konusu da ele alınmaktadır. AB üyesi ülkeler: Türkiye Uluslararası İşbirliği Hedef Ülkeleri (ICPC): Afrika, Karayipler, Asya, Pasifik, Doğu Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika, Akdeniz Ortaklığı Ülkeleri, Batı Balkan Ülkeleri¹²Sivil Toplum Kuruluşları/ Uluslararası Organizasyonlar / Bireysel Araştırmacıları bu program kapsamında görev alabilmektedir.

2. Türkiye'de Sivil Toplum

Örgütlenme özgürlüğü, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 20. maddesinde, Türkiye'nin taraf olduğu Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 22. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. maddesinde koruma altına alınmıştır. Türkiye örgütlenme özgürlüğüne yer veren tüm bu belgeleri imzalamış ve usulüne uygun bir şekilde onaylamıştır. Anayasa'nın 90. maddesi doğrultusunda bu belgeler Türkiye hukukunun bir parçası haline gelmiştir.

TÜSEV ve CIVICUS ortaklığında yürütülen, 1999'dan günümüze sivil toplumun gelişimini ve eğilimlerini belirleyen araştırmaya göre Türkiye'de sivil toplum hızla gelişmekte, sivil toplum kuruluşları çoğunlukla dernek veya vakıf olarak tüzel kişilik

¹¹ <https://www.und.org.tr/tr/15504/dunya-bankasi-lojistik-performans-endeksi-projesinde-turkiye-pilot-ulke> Erişim Tarihi 10.11.2018).

¹² http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/content_files/iletisim/uidb-baski.pdf (Erişim Tarihi 11.10.2018).

kazanmakta, her 100.000 vatandaşa, sadece 108 dernek ve 4,5 vakıf düşmektedir. Az sayıdaki bu kurumlara katılım da oldukça düşüktür: bireylerin %18'i bağış yapmakta, %7,8'inin bir derneğe üyeliği bulunmakta ve %1,5'i aktif olarak gönüllülük yapmaktadır¹³Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi: Verilerle Sivil Toplum Kuruluşları isimli projenin araştırmasına göre 2014'te Türkiye'de 130 bin STK'nın, yaklaşık 110 bin kadarı derneklerden oluşmaktadır¹⁴ 2015 yılında Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşları İçin Fon Rehberi¹⁵. nde ekonomik kalkınma amaçlı sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmayı planlayan kuruluşların projeleri tanıtılmıştır. Bu kuruluşlar bazen proje ile baen hibe verme yolu ile bazen de ortaklık kurma yolu ile destek sağlakta, sivil toplum örgütlerinin kaynak sorununu çözmektedirler.Örneğin Clinton Vakfı (ABD) tarafından ekonomik gelişmeye yönelik proje ortaklığı için STK'lılara çağrı yapılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı - United Nations Development Programı, Türkiye'de Stk'lara Yönelik Kamu Kurumlarının Destek Programları T.C. Kalkınma Bakanlığı Kalkınma Ajansları, Dünya Bankası, (UNDP)da tüm sivil toplum örgütlerini ekonomi öncelikli proje hazırlamaları için çağrıda bulunmuştur.

TÜBİTAK bir kamu kuruluşu olarak Karadeniz Ekonomi ve İşbirliği Örgütü'nün Türkiye temsilcisi olarak yer almaktadır.

Türkiye'de de Kalkınma Bakanlığı önderliğinde TÜBİTAK, KOSGEP, İŞKUR gibi devlet kuruluşları sivil toplum örgütleri ile işbirliği içerisinde uluslararası ticareti destekleyen dış ticaret teşvikleridış ticaret projeleri ile sivil toplum örgütlerini desteklemekte; toplumsal kalkınmaya hız kazandırmaktadırlar

2006 yılında pilot uygulama olarak kurulan Kalkınma ajanslarına 2006 yılında “pilot” uygulama olarak kurulan İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajanslarından sonra, Bakanlar Kurulu'nun 22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 2008/14306 sayılı “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar”ı ile 8 bölgede daha Kalkınma Ajansı kurulması kararlaştırılmıştı¹⁶Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak,

¹³Kaynar, Mehmet Nuri, www.besam.org.tr. (Erişim Tarihi 05.01.2017).

¹⁴Asan,Engin Türk ve Yabancı Eğitim Sendikalarının Eğitim Politikaları ve İnsan Yetiştirme Anlayışına Etkilerinin Karşılaştırmalı Analizi Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İşletme Anabilim Dalı Türkçe İşletme Yüksek Lisans Programı İstanbul, Şubat 2014. (Erişim Tarihi 10.11.2018).

¹⁵ http://www.daka.org.tr/panel/files/files/TuRKiYE_DEKI_STK_LAR_iciN_FON_REHBERi.pdf Erişim Tarihi 10.11.2018).

¹⁶ <https://www.karacadag.gov.tr/kurumsal/> (Erişim Tarihi 11.11.2018).

sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usûlleri düzenlemek¹⁷ amacıyla kurulmuştur. Kalkınma Ajansları Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 'na bağlı çalışan kamu kuruluşudur. Dünya Bankası'nın AB'nin sunmuş olduğu hibeler sivil toplum örgütlerinin hazırladığı projelerle toplumsal platformda halkın hizmetine sunulmaktadır.Örneğin Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) tarafından, Sivil Toplum Diyalogu Programı kapsamında yürütülen “Ölçülebilir Kalkınma” projesi ile STK'ların uluslararası bilgi ağlarını geliştirmek hedeflenmiştir. İtalya ve Türkiye'den toplamda 11 farklı STK ile temaslar kurulmuştur. 100'ün üzerinde sivil toplum kuruluşu temsilcisiyle, bölge kalkınmasına ticaretine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde kurulan Karacadağ Kalkınma ajansı, uluslararası ticarete, bölgesel kalkınmaya, istihdama odaklı projeleri ile ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde bulunan kuruluştur.

2.1.Türkiye'de Lojistikle İlgili Sivil Toplum Örgütleri

10/10/2013 tarihli ve 2013/47 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi ile daha önce Emniyet Genel Müdürlüğü ve emniyet müdürlükleri tarafından yürütülen sendikalara ait iş ve işlemler, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü merkez ve taşra birimlerince yürütülmeye başlanmıştır. Kısa adı “SENBİS” olan “Sendikalar Bilgi Sistemi” kurumsal yazılımı 10/02/2015 tarihi itibariyle 81 ilin kullanıma açılmıştır. Sayıları yüzlerce olduğundan ve bu araştırmanın konusu lojistik alanı olduğundan “taşımacılık” alanında kurulan bazı sivil toplum örgütlerini ele aldık.“Sendikalar Bilgi Sisteminde SND koduyla verilen bu sivil toplum örgütlerinin isimleri:şöyledir: Personel ve Öğrenci Taşıma Ulaşım Çalışanları Sendikası, Kara Nakliyecileri Nakliye Komisyoncuları ve Nakliye Müteahhitleri İşverenler Sendikası ,Servis İşverenleri Sendikası, Toplu Taşıma İşverenleri Sendikası, Tüm Ulaştırma ve Servis İşverenleri Sendikası, Toplu Taşıma İşverenler Sendikası, Hatay Şubesi Toplu Taşıma İşverenleri Sendikası, Mardin Şubesi Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, Gemi Yapımı ve Deniz Taşımacılığı, Ardiye ve Antrepoculuk Türk Armatörleri İşverenler Sendikası, Öz Hava , Kara ve Demiryolu Taşıma İş Sendikası, Türkiye Demir Yolu İşçileri Sendikası, Taşımacılık ve Kargo Sanayi İşçileri Sendikası, Türkiye Devrimci Kara, Hava ve Demiryolu İşçileri Sendikası, Türkiye Taşıma İşçileri Sendikası, Tüm Taşıma İşçileri Sendikası, Türkiye Sivil Havacılık Sendikası, Motorlu Kurye İşçileri Sendikası, Havayolu

¹⁷<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm> (Erişim Tarihi 11.11.2018).

Çalışanları Sendikası, Gemi Yapımı ve Deniz Taşımacılığı, Ardiye Türkiye Denizciler Sendikası Depo Antrepo Gemi Yapımı ve Deniz Taşımacılığı İşçileri Sendikası, Gemi Yapım ve Deniz Taşımacılığı, Ardiyecilikve Antrepoculuk İşçileri Sendikası Türkiye Liman, Dok ve Gemi Sanayi İşçileri Sendikası vs.

Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde 03.08.2002 tarih 471 sayılı Kanunun 3. maddesi ile 2908 sayılı Dernekler Kanunu 46. Maddesi değiştirilerek İç İşleri Bakanlığı bünyesinde Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın kurulması ve aynı Kanun'un 73. maddesinde yapılan değişiklikle de; İçişleri Bakanlığı'nca, derneklere ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, hizmetleri görmek üzere illerde valilikler, ilçelerde de kaymakamlıklar bünyesinde derneklerle ilgili bir birim oluşturulması hükmü getirilmiştir¹⁸.

Türkiye'de 2018'de mevcut dernek sayısı 114.344'tür. Dernek ve sendikaların sayısının çok olması, demokrasinin gelişimi adına önemli bir gelişmedir. Araştırmamıda lojistikle ilgili birçok dernek sendika vakıf, birlik vs olmasına rağmen random olarak seçtiğimiz dernek ve birliklere yer verilmiş ve bu sivil toplum örgütlerinin lojistik alanındaki çalışmaları ve ekonomiye katkıları konusunda bilgi verilmiştir.

Türkiye'de **TÜSİAD**, **MUSİAD**, **USİAD** gibi öncü girişimciler iş dünyası ve yöneticilerini biraraya getirerek üniversitelerle işbirliği yaparak lojistik sektörüne katkılar sunmaktadır. Kamu yararına çalışan TÜSİAD bünyesinde kurulan Ulaştırma ve Lojistik Çalışma Grubu sektörel bazda akademik çalışmalara ışık tutacak raporlar hazırlamakta, lojistik sektörünün ekosistemini ve altyapısını geliştirecek çalışmalar yapmaktadır. Kombine, intermodal taşımacılık alanlarında tüm taşımamodlarını ilgilendiren politikalarla çalışma grubu oluşturarak sivil toplum kuruluşları ile koordineli çalışmalar yapmaktadır. Türkiye'de Kombine Taşımacılığın Fırsatları Çalışması (2014), Gümrük Birliği'nde Yeni Dönem ve İş Dünyası(2015) vb çalışmalar **TUSİAD**'ın lojistik sektörü araştırma raporlarıdır.

Uluslararası Nakliyeciler Derneği, UND, karayolu taşımacılığı sektöründe çalışan nakliyecilerin uluslararası platformda sorunlarını çözmeye çalışan bir sivil toplum kuruluşudur. 1974 yılında kurulan bu dernek, hem Türk ekonomisini hem de kara nakliyesinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Kamu ile işbirliği yaparak gerçekleştirdiği projelerde uluslararası nakliyede ülkemizi temsil etmektedir. Örneğin Gürpınar Sınır Kapısını yap işlet devret sistemi ile UND tarafından yeniden işletilmeye başlanmıştır. Uluslararası ikili görüşmeleri sayesinde de resmi heyetlerle görüşmelerde bulunmakta ve sektör temsilcisi STK'lıolarak IRU (Uluslararası Karayolu Taşımacılar Birliği'nde) teknik komitelerde Türkiye'yi temsil etmektedir. Ayrıca AB 'nin sektörel birlikleri ile işbirliği yaparak

¹⁸<https://www.dernekle.gov.tr/tr/Teskilat/tanitim.aspx> (Erişim Tarihi 10.11.2018).

taşımacılık ve ulaştırma alanlarında ve Güneydoğu Avrupa İşbirliği Platformu SECI'de ulaştırma sektöründe Türkiye'yi yine UND temsil etmektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) 'ni oluşturan ülkelerin UND gib STK 'larını bir çatıda toplanmasını sağlayarak BSEC URTA adıyla bir örgütün kurulmasına öncülük etmiştir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği mesleki oda olarak ticaret, sanayi, ekonomik işbirliği konularında hizmet veren meslek kuruluşudur. Dış ticaret, deniz ticareti ve ticaret borsasının üst kuruluşudur. TOBB 81 il 160 ilçeye yayılmış 365 oda ve borsanın (Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odası ve Ticaret Borsası) üst kuruluşudur. Kamu ve Özel sektöre ekonomi politikaları konusunda görüş bildirir. Ticaret ile uğraşan adi şirket dışındaki şirketlerin Sicil Gazetesini çıkarır. Sermaye piyasası yatırım teşviklerinin yönlendirilmesi, ithalat ve ihracat rejimi kararları, haksız rekabetin ticarete önüne geçilmesi, Küçük ve orta ölçekli işletmeleri pazarlama finansman araştırma, geliştirme konularında harekete geçirmek, gerekli raporlama işlemlerini hazırlama, organize sanayi bölgesi, lojistik köy kurulması, ulusal ve uluslararası ticari uyumsuzluklarda tahkim konusunda şartları oluşturmak, e-ticareti geliştirici çalışmalar yapmak, işsizliği azaltıcı, sektörün istediği nitelikte insan gücünü yetiştirebilmek için üniversite- sanayi işbirliği yapmak görevleri arasındadır.

Sivil toplum örgütleri, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecini desteklemek üzere uluslararası siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişki, iletişim, temsil ve iş birliği ağlarının geliştirilmesi için çalışmalar yapmaktadır. STK'lar, uluslararası ticarete entegrasyon sağlayabilmek için bölgesel, ulusal projeler geliştirir. AB'nin tanımına göre, bütün ekonomik, toplumsal ve mesleki kuruluşlar bu kapsama girmektedir. Bunun bir sonucu olarak Aralık 2002'de kabul ettiği bir dizi prensip kararı ile Avrupa Komisyonu" açıklık, katılımcılık, sorumluluk, şeffaflık, etkin olmak ve tutarlılık" gibi kavramları sivil toplum kuruluşlarının olmazsa olmaz özellikleri olarak kabul etmektedir¹⁹.

1986 yılında Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği; ismiyle kurulan **UTİKAD**, **FIATA** ve **Clecat** üyesi olması dışında Türk taşımacılık ve lojistik sektörünü temsil eden STK'dır. UTİKAD, Türkiye'de lojistik alanı ile ilgili Ulaştırma ve Alt Yapı Bakanlığı'nda Demiryolu Düzenleme Genel Müdürlüğü, Deniz ve İşçular Düzenleme Genel Müdürlüğü'nde Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü'nde Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nde Deniz Hava Meydanları İşletmesi vs. lojistik alanı ile ilgili kamu yönetiminin her alanında sektör temsilcisi olarak yurt içi ve yurt dışında temsilci olarak

¹⁹Gündüz, Ali Yılmaz, Kaya, Mehmet, Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerini Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Yıl 6 - Sayı 10 - Mayıs 2014, 28).

yer almaktadır. TTK'da taşıma işleri komisyonunda yer alan bu STK, yüzlerce üyesi ile taşıma modlarında global olarak faaliyetlerde bulunmaktadır. Akademisyenler tarafından hazırlanan kitaplar, sektöre bilimsel bir bakış açısı kazandırmıştır. Clecat Avrupa Birliği nezdinde kurulmuş bulunan küçük bir FIATA'dır. UTIKAD'da Clecat'ın halen oy vermeyen bir üyesidir.

Türkiye'de İçişleri Bakanlığı resmi web sayfasında isimleri geçen lojistikle ilgili derneklerden bazıları şunlardır:

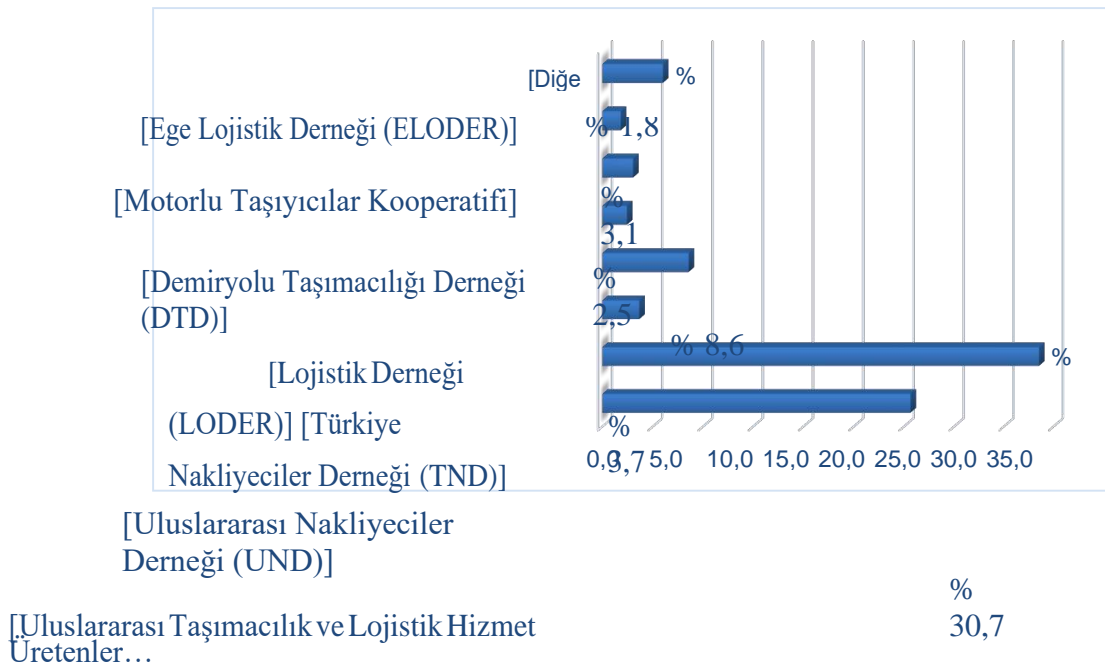
- Vapur Donatanları ve Acenteleri Derneği
- DTD Demiryolu Taşımacıları Derneği
- OSD Otomotiv Sanayi Derneği
- UNKODER Uluslararası Nakliye ve Organizatörler Derneği
- LODER Lojistik Derneği
- ADANA Nakliyeciler Derneği
- ANKARA Ambar İşletmecileri Derneği
- ANKARA Nakliyeciler Derneği
- BOYKOP Derneği
- BURSA Nakliye Komisyoncuları Derneği
- GAZİANTEP Komple Nakliyeciler Derneği
- GAZİANTEP Nakliyeciler Odası
- İKNADER (İSTANBUL Kocaeli Nakliyeciler ve Nakliye Komisyoncuları Derneği)
- İZMİR Kara Nakliyeciler Sitesi
- İZMİR Nakliyeciler Kooperatifi
- KAYSERİ Nakliyeciler Derneği
- MERSİN Nakliyeciler Derneği
- PAYAS Nakliyeciler Derneği
- TÜM-NAK (Tüm Nakliyeciler Derneği)
- UTODER (Uluslararası Taşıma Organizatörleri Derneği²⁰) .Sivil toplum kuruluşları eğitim ve uluslararası alanda sektörde sözsahibi olmuşlardır.

UNDUluslararası Nakliyeciler Derneği IRU ve FIATA üyesi olan UND,'den ayrılanlar Roder'i kurmuşlardır. Yugoslavya'da savaş olduğunda Yugoslavya'daki Balkan savaşında yolların tehlikeli hal alıp ulaşımın aksaması karşısında bir araya gelen RO--Ro tipi gemilerle kamyonlarınAvrupa'ya ulaşımı bu STKların çalışmaları sayesinde olmuştur.

²⁰<http://lojistikkulubu.ist/uluslararasi-nakliye-sektorundeki-dernekler/> (Erişim Tarihi 11.10.2018).

2004 yılında kurulan Uluslararası Taşımacılık Örgütleri, ticareti kolaylaştırma tedbirlerinin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi'nin düzenlediği Ulaştırma ve Lojistik Ulusal Kongresi'nde lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmelere 26 soruluk anket uygulanmıştır. Anket sorularının içerisinde lojistik şirketleri temsilcilerinin meslekleri ile ilgili sivil toplum örgütlerine üye olup olmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların lojistikle ilgili derneklere üye olma oranı aşağıdaki grafikte verilmiştir:

Kaynak 2018 Ulaştırma ve Lojistik Sektör Raporu²¹

Uluslararası Nakliyeciler Derneği'ne %43,6; Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenler Derneği'ne %30,7; [Türkiye Nakliyeciler Derneği'ne %3,7; Loder'e %8,6; Demiryolu Taşımacılığı Derneği (DTD)'e; %2,5; Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi]'e 3,1; Ege Lojistik Derneği (ELODER 'e 1,8, Diğer derneklere üye olanların oranı ise %6'dır. Araştırmaya 109 farklı lojistik işletmesi katılmıştır. Büyük çoğunluğun Uluslararası Nakliyeciler Derneği'ne (%43,6); Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenler Derneği'ne (%30,7) olması bu derneklerin Lojistik firmaların sorunları ile ilgili devletle işbirliği yapması ve lojistik şirketlerinin birçok sorununa çözüm getirmesinin sonucu olduğu söylenebilir.

²¹<http://www.ulk.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2018/05/Ula%C5%9Ft%C4%B1rma-ve-Lojistik-Sekt%C3%B6r-Raporu-2018.pdf> (Erişim Tarihi 11.10.2018).

Türkiye’de Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği (STGM), 2005 yılında bir grup akademisyen ve araştırmacı tarafından kurulan Yaşama Dair Vakıf YADA vakfı, ara dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Tarih Vakfı da STK’ olarak araştırmaları ve insan hakları, sendikal eğitim ve atolye çalışmaları ile sivil toplum kuruluşlarının olumlu katkıları görülerek Türkiye’de üniversiteler (İstanbul Bilgi Üniversitesi– Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi (STÇM), Marmara Üniversitesi - Sivil Toplum Kuruluşları Araştırma ve Uygulama Merkezi (STKAM) kurmuştur.

3.Sivil Toplum Örgütlerinin İstihdama Katkısı

Sivil toplum kuruluşlarına gayr-i safi milli hâsıla içindeki payları açısından bakıldığında ABD %6,3, İngiltere ve Fransa %4,8 ve Japonya’da %3,5 düzeylerinde gerçekleşmektedir. 1980’den 2000’e kadar bu ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının gayr-i safi milli hâsıla içindeki payları ABD’de %12,7, İngiltere ve Fransa’da yaklaşık %15, Almanya’da %11 ve Japonya’da %8 oranında artmıştır. Bu veriler, sivil toplum kuruluşlarının büyümekte olduğunu önem düzeylerinin de arttığını göstermektedir. Ancak Türkiye’de Sivil toplum örgütlerinin ekonomik yönden katkılarını ölçen bir araştırma, yaptığımız literatür taramasında bulunamamıştır. Gayr-i safi milli hasıla içindeki paylarını ölçen bir araştırma da bulunmamaktadır.

ABD’de, yaklaşık 7 milyon kişi, sivil toplum kuruluşlarında tam zamanlı olarak istihdam edilmektedir. Bu oran ABD’deki toplam istihdamın %6,8’ini, hizmet sektöründe istihdam edilenlerin ise %15,4’ünü oluşturmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde örneğin Almanya (1 milyon), Fransa (0,8 milyon) ve İngiltere’de sivil toplum kuruluşlarının genel istihdamdaki payı %4, hizmet sektörü açısından 79 AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası, bakıldığında ise %10. Japonya’da ise 1,4 milyon kişi sivil toplum kuruluşlarında istihdam edilmektedir.

6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Gereğince,işkollarındaki işçi sayilari ve sendikaların üye sayilarina ilişkin 2018 temmuz ayı istatistiklerine gore, taşımacılık alanında 732.647 işçi çalışmaktadır177.756 işçi deniz taşımacılığı sendikasına üye olmuştur. Türkiye’de genel olarak değişik iş kollarında tüm sendikalara üye olan işçi sayısı 1.802.155’tir. Taşımacılık alanında sendikaya üye olan işçi sayısı 910. 403’tür. Lojistik alanında çalışan sendikaya üye olan işçi sayısının tüm meslek kollarında arına oranı %50,51’dir²². Lojistik alanında çalışan işçi ve işçi temsilcilerinin sivil toplum örgütüne üye

²²https://www.lebiblyalkin.com.tr/mevzuat/images/dokuman/2018/07/TEMP_6283.pdf 8Erişim tarihi 11.10.2018).

olmada genel bir temayül içerisinde olduğu, demokratikleşme, birlik oluşturma, baskı grubu oluşturma isteğinde oldukları görülmektedir. Bu durum uluslararası ticarete yaşadıkları ekonomik sıkıntılar, mesleki alanda yaşanan güçlükler, gümrük işlemlerinde yaşanan zorluklar, kotalar, akaryakıtta getirilen zamlar konusunda siyasi politik otoritelere birlikte güç oluşturarak baskı yapma yolunda önemli bir adım çoğunluk olduklarını göstermektedir.

Türkiye'nin toplam nüfusu: 80,810,525 tir. Derneklere üye olan kadın üye sayısı 2.308, 834 tür, erkek üye 8.802.868 'dir. Derneklere üye ayısı nın az olması derneklerin bi çoğunun cami ve ibadethanelere yardım amacıyla açılmasından kaynaklanmaktadır. 41.655 kişi maaşlı çalışırken 18334 kişi gönüllü olarak derneklere çalışmaktadır.

ABD ve Avrupa'daki sivil toplum kuruluşlarının toplam istihdam sayısı 11,8 milyon iken, bu ülkelerdeki 6 büyük şirketin (Daimler-Benz, General Motors,Hitachi, Fiat, Alcatel Alsthom ve Unilever) toplam istihdamları yaklaşık 2 milyon düzeyinde gerçekleşmektedir.

Ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının genel istihdam içindeki payları ile ilgili olarak yapılmış bir araştırma ya da statiksel çalışma bulunmamaktadır. Ancak derneklere çalışan gönüllü ve ücretli personel sayısı İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün web sayfasında verilmiştir. 2017 verilerine göre derneklere tam zamanlı çalışan kişi sayısı 43581, yarım zamanlı çalışan kişi sayısı 5434 kişi, projelerde çalışan kişi sayısı 10.974 tür. 41.655 kişi maaş karşılığı çalışmıştır.²³

TÜSEV ve CIVICUS ortaklığında yürütülmüş olan ve 1999'dan günümüze sivil toplumun gelişimini ve eğilimlerini belirleyen araştırmadan önemli sonuçlar çıkmıştır. Raporla göre; Türkiye'de sivil toplum hızla gelişmekte, ancak yaygınlık ve derinlik açısından sınırlı kalmaktadır. Ülkede sivil toplum kuruluşları ağırlıklı olarak dernek veya vakıf olarak tüzel kişilik kazanmakta, ancak her 100.000 vatandaşa, sadece 108 dernek ve 4,5 vakıf düşmektedir. Az sayıdaki bu kurumlara katılım da oldukça düşüktür: bireylerin %18'i bağış yapmakta, %7,8'inin bir derneğe üyeliği bulunmakta ve %1,5'i aktif olarak gönüllülük yapmaktadır.

Türkiye'de Sivil ToplumUluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 98 sayılı Sözleşme ve 158 sayılı Sözleşmesini imzalayan Türkiye, uluslararası bazı sendikal hakları onaylamışve bu haklara Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 51 maddesinde yer vermiştir. Türkiye'de1963-1983 yıllarında çalışanlara grev ve toplu sözleşme hakkı verilmiştir. 2821

²³Ali Yılmaz Gündüz, Mehmet Kaya, Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerini Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi / Journal of Academic Researches and Studies Yıl 6 - Sayı 10 – Mayıs 2014 / Volume 6 - Number 10 – May 2014, s.17.

sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu kabul edilmiştir.12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halk oylaması sonucunda Anayasanın 53. maddesine yapılan ek fıkra ile memurlar ve diğer kamu görevlileri, toplu sözleşme yapma hakkına sahip olmuşlardır (5982 sayılı K. md. 6).

5253 Sayılı Dernekler Kanunu, dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşların Türkiye'deki şube veya temsilciliklerinin yasak ve izne tâbi faaliyetlerini, yükümlülüklerini, denetimlerini ve uygulanacak cezalar ile derneklere ilişkin diğer hususları düzenlemektedir. Dernekler sivil toplum alanının çok yaygın bir örgütlenme biçimidir. Derneklerin kurulma kolaylıkları ve etki alanlarının geniş olması tercih edilme nedenleri arasındadır. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın 2017 verilerine göre Türkiye'de 109.818 dernek bulunmaktadır. Bu bağlamda toplumsal yaşamın her alanında kurulan dernekler, Türkiye'de özellikle eğitim alanında artarak çoğalmaktadır²⁴.

Kalkınma Bakanlığı, STK'larla işbirliği yaparak yürüttüğü projelerde lojistik performans İndeksinde Türkiye'nin lojistik performansını geliştirmeye çalışmaktadır. Hazırladığı eylem planı ile Türkiye'nin itracatta büyümesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması, lojistiğin büyümeye etkisinin artırılması Lojistik Performans İndeksinde ilk 15 ülke arasında girebilmesini amaçlamaktadır. 10. Kalkınma Planında (2014-2018) Taşımacılıktan Lojistiğe Dönüşüm Programı Eylem Planından Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları sorumludur.

Kalkınma Bakanlığı, 10. Kalkınma Planı'nda STK çalışmalarına yer vermiştir²⁵. SODES – Sosyal Destek Programı, Kalkınma Ajansları ve Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı yer almaktadır.²⁶. Dünyada uluslararası hukukun, insan haklarının, uluslararası ticaretin gelişimine çok önemli katkısı olan, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, tarafından desteklenmekte, sivil toplum örgütleri, uluslararası örgütlerin etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Uluslararası ticarete ödeme şekli olan akreditif, International Chamber of Commerce (Uluslararası Ticaret Odası) tarafından yayınlanmaktadır. , uluslararası alanda taşınan eşyanın taşınması, teslimi ve navlunun ödenmesi ile ilgili taraflar

²⁴Eraslan Levent, Seydi Battal Bertlek, Türkiye'de Eğitim Derneklerinin Sorun Alanlarının Değerlendirilmesi , Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (http://sbe.gantep.edu.tr) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423881349.pdf> (Erişim Tarihi 10.03.2017).

²⁵http://odop.kalkinma.gov.tr/dokumanlar/18Tasimacilikdan_Lojistige_Donusum_Programi.pdf Erişim Tarihi 05.01.2018).

²⁶<http://www.ab-ilan.com/t-c-basbakanlik-yurtdisi-turkler-ve-akraba-topluluklar-baskanligi-sivil-toplum-destekleri/>(Erişim Tarihi 03.01.2017).

arasında sorumlulukların paylaşılması konularında düzenlemeleri içermektedir. Dernek, sendika, meslek kuruluşu, oda, birlik olarak açılan sivil toplum kuruluşları uluslararası ticarete katkıda bulunmaktadır.

4. Dünyada Lojistik Örgütleri

AB kurucu anlaşmada belirtilen amaçlarına ulaşmak için STK'larla hibe projelerle ortaklık kurarak destek vermektedir. STK'lar ile ortak olarak AB Eğitim ve Gençlik Programları, bünyesinde Grundtvig Leonardo da Vinci projeleri ile gençlik ve mesleki eğitimde öğrenci ve öğretmen hareketliliği projelerinde sivil toplum kuruluşlarını ortak olarak seçmektedir.

European Logistics Association (ELA), Avrupa'da yaklaşık 30 ülkeyi kapsayan federasyondur. ELA, ağ oluşturma, lojistik ve tedarik zinciri mesleğinin geliştirilmesi ve geliştirilmesi için uluslararası bir forum sunmayı amaçlamaktadır. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu'ndaki farklı Genel Müdürlüklerle etkileşim sağlamak için ELA ortak etkinlikler ve toplantılar düzenlemektedir.

Avrupa Sertifikasyon Kurulu (ECBL), Lojistik için Yetkinlik Standartlarını paylaşmayı gönüllü olarak kabul eden ve ortak kalite güvence prosedürlerine bağlı olan üye ülkelerden oluşan bağımsız bir kurumdur. ELA Standartlarının sorumlusu ve gerektiğinde ELA Standartlarını güncellemekten sorumludur. Avrupa'da endüstriyel, ticari sektörlere lojistik destek veren sivil toplum örgütüdür. STK'lar günümüzde toplum yararına çalışan, demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan, kâr amacı gütmeyen, devletten ayrı hareket edebilen, bireylerin ortak amaç ve hedeflerine bakıldığında ise; siyasal iradeyi ve yönetimi kamuoyu oluşturmak suretiyle etkileyebilen bir örgütlenme türüdür diye tanımlamak mümkündür²⁷.

FIATA, dünyada nakliyeciler için uluslararası belgeler düzenlemektedir. Uluslararası Taşımacılar Birliği), yük taşımacılığı sektörünü temsil eden, 40000 nakliye ve lojistik firmasından oluşan 150 ülkede temsilcisi, 8 - 10 milyon çalışanı olan bir sivil toplum kuruluşudur. Bu sivil toplum örgütü, aşağıdaki belgeleri düzenleyerek uluslararası ticaret ve lojistiğe katkıda bulunmaktadır:

²⁷Türk., Eylem **Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplumun Önemi ve Tüsiad 'ın Rolü**, Yüksek Lisans Tezi Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2008.

Nakliyeciler Nakliye Belgesi

FIATA Depo Makbuzu

FIATA Multimodal Taşıma Taslağı

FIATA Multimodal Taşımacılık İrsaliyesi

Tehlikeli Maddelerin Taşınması için Taşıtanlar Bildirgesi

Göndericiler Intermodal Ağırlık Sertifikası

FIATA Yönlendirme Talimatları

FIATA, dünya çapında nakliyeciler tarafından kullanılmak üzere standart belgeler ve bunların elektronik eşdeğerlerini oluşturmuştur:

Devletlerarası bir antlaşmayla kurulan uluslararası ve bölgesel kuruluşların yanı sıra, devletlerden bağımsız bireyler, bireylerin oluşturduğu uluslararası gruplar ve nihayet uluslararası STÖ'ler de, günümüzde uluslararası hukukun ikincil özneleri olarak kabul edilmektedir²⁸

Küresel sivil toplum örgütleri küresel bir kamuoyu oluşturarak proje, toplantı, gösteri, konferans, reklam, sosyal etkinlikler yolu ile küresel kamuoyu oluşturur. Çeşitli medya organları yoluyla kamuoyu oluşturmaktadır. Bilgisayar teknolojisindeki yeniliklere ek olarak internetin yaygın kullanımını bu yapıyı değiştirmiştir denilebilir²⁹

Sivil toplum örgütü niteliğini taşıyan sendikalar, örgütlerde, yöneticiler ile çalışanları arasındaki ilişkileri düzenler. Yöneticiler, çalışma, koşulları, ücretler ve çalışma saatleri konusunda karar verecekleri zaman sendikanın seçilmiş temsilcileri ile görüşürler. Bu kararlardan memnun olmadıklarında grev ve daha başka yollarla beklentilerini gerçekleştirmek için baskı yaparlar. Çağdaş yönetim anlayışında sendikalar sadece kendi üyelerinin haklarını savunmakla kalmaz, aynı zamanda örgütün etkili işleyişine de yardım ederler. Örgütler büyüdükçe örgütte çalışan bireylerin sayıları da önemli derecede artmaktadır. Buna bağlı olarak çalışanların işverenle ilişkileri ortadan kaybolmaktadır. İşte sendikaların ortaya çıkış nedenlerinden birisi de budur.

²⁸Malanzcuk, Peter, Akehurst's Modern Introduction to International Law, 7th rev 2000 .

²⁹Gözen, 2004

Fransa, Almanya gibi pek çok Avrupa ülkesinde sendikaların' ayrı eğitim kurumları vardır. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun (ETUC), Avrupa Sendika Koleji, (ETUCO) özellikle Avrupa. Birliğine üye ülkeler düzeyinde işçikonfederasyonları için eğitim faaliyetleri düzenlemektedir.ETUCO işçilerin yeni teknolojilere uyum sağlamasına yönelik sektörel kursların yanısıra, üye konfederasyonların çeşitli birimlerindeki sendika yöneticileri ve uzmanları için liderlik seminerleri ve mesleki kursları düzenlemektedir. Konfederasyon Avrupa düzeyinde sendikal eğitim perspektifi oluşturmak amacıyla eğitim materyali oluşturmak, bu çerçevede sendikalar arasında işbirliğini geliştirmek doğrultusunda yayın faaliyeti sürdürmektedir. ETUC Kadın Komitesi de kadın çalışanların eğitimi ve kadın komitelerinin ortak bir sendikal strateji geliştirmelerine yönelik eğitim ve yayın faaliyeti sürdürmektedir. ETUC üyesi olan TÜRK-İŞ ve DİSK yönetici ve uzman düzeyinde ETVK'un eğitim seminerlerine katılmaktadırlar³⁰

Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği IATA, sivil toplum örgütü olarak hava trafiğinin havayolu sektörünü temsil eder 240 ülkenin oluşturduğu bir birliktir. Çeşitli, mevzuat düzenlemeleri ile kargo, tehlikeli madde taşımacılığı, Canlı Hayvan Taşıma Yönetmeliğini Nesli Tehlike Altındaki Türlerin Uluslararası Ticareti Konvansiyonu (CITES), Canlı Bitki Örneklerin Taşınması ile ilgili çalışmaları vardırCITES, canlı bitki örneklerinin hazırlanması ve taşınması ile ilgilenen tüm tarafların PCR talimatlarını takip etmelerini sağlayıcı standartlar hazırlar.

IATA, hava taşımacılığı için bozulabilecek maddelerin ambalajlanması ve taşınmasında yer alan tüm taraflar için bir referans kılavuz hazırlamıştır (PRC).

Uluslararası Taşımacılık Dairesi ve Uluslararası Denizcilik Federasyonu (ISF), uluslararası ticaret birliği ve ticari gemi işletmecileri için tüm sektörleri ve ticareti temsil eden ve dünya ticaret filosunun yaklaşık% 80'ini temsil eden işveren kuruluşudur. Deniz Güvenliği, Gemi İnşaat Standartları, Kargo Sorumluluğu, Nakliye politikası ve serbest ticaret ilgilendiği konulardır.

Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Birliği (IRU), karayoluyla insanların ve malların taşınması amaçlı dünyada karayolu taşımacılığını kolaylaştırmayı amaçlayan bir kuruluştur.

³⁰ Toksöz.Gülay Fevziye Sayılan, Sendikaların Eğitim Programları ve Kadın Çalışanlar, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 53. Ocak-Aralık, 1998., <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/479/5558.pdf> (ErişimTarihi 05.01.2016).

Uluslararası Demiryolları Birliği UIC, demiryolu taşımacılığı konusunda kurulan bir STK kuruluşudur. Demiryolu ekipmanları, vagonları, istasyon ve sektörün standartlarını belirleyip yayınlayan bir STK'dır. demiryolu sektörünü temsil eden bir sivil toplum kuruluşudur. UIC, vagonlar, demiryolu ekipmanları ve demiryolu istasyonları gibi demiryolu sektörleri için standartlar belirlemekte ve standartlar yayınlamaktadır.

UIC, demiryolu sevkiyatının (CIM) sorumluluğunu üstlenmiştir. UIC, demiryolu şirketleri ve demiryolu altyapısı operatörleri arasında TSI (Birlikte Çalışabilirlik için Teknik Özellikler) adı verilen bilgi alışverişi için standartlar geliştirmiştir.

IMO Uluslararası Denizcilik Örgütü gemilerin deniz ve atmosfer kirliliğinin önlenmesi ve deniz taşımacılığının güvenliğini ve güvenliğini sağlama sorumluluğunu taşıyan Birleşmiş Milletler ihtisas ajansıdır. Birleşmiş Milletler'in uzman bir kuruluşu olan IMO, uluslararası taşımacılığın güvenliği ve çevresel performans için küresel standart belirleme otoritesidir. Ana görevi taşımacılık sektöründe evrensel bir düzenleyici çerçeve oluşturmaktır. Gemi işletmecilerinin mali konuları, gemi taşımacılığı, inşaat, ekipman, inovasyon verimliliği, yönetmelikler ve standartlar uluslararası nakliye ile ilgilidir. Birleşmiş Milletler ailesinin bir parçası olarak IMO, 2030 sürdürülebilir Kalkınma ve ilgili aktif olarak çalışmaktadır. IMO'nun Teknik İşbirliği Komitesi, örgütün teknik konuları üzerinde çalışır. Enerji verimliliği, yeni teknoloji ve yenilikçilik, denizcilik eğitimi ve eğitimi, deniz güvenliği, deniz trafiği yönetimi ve deniz altyapısının geliştirilmesi: IMO aracılığıyla bu ve diğer konuları kapsayan küresel standartların geliştirilmesi ve uygulanması, IMO, yeşil ve sürdürülebilir bir küresel deniz ulaştırma sistemi için gerekli kurumsal çerçeve hazırlar.

SMDG, konteyner terminalleri, okyanus taşıyıcıları ve ilgili şirketler, tarafından işletilen kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütüdür. Grup dünya çapında çok sayıda toplantı yaparak gemicilik sektörü ile ilgili standartlar geliştirmeye çalışmaktadır. Electronic Data Interchange'in (EDI) avantajlarının BAPLIE uygulaması tarafından altı çizildiğini ve grubun, istifleme talimatları (MOVINS), Konteyner Mesajları ve terminal performans raporlaması (TPFREP) için dünya çapında kullanılmaktadır. Genel SMDG toplantılarına normalde birçok farklı şirket ve kuruluşu temsil eden 30-40 kişi katılır. Toplantılarda ele alınan konular arasında, EDI mesajları, şebeke hizmetleri ve maliyetleri, değişim anlaşmaları, denizcilik işindeki mesajlar ve süreçler üzerindeki geliştirme çalışmaları yer almaktadır. Yeni konular arasında Denizcilik Endüstrisinde yeni teknolojinin uygulanması ile ilgili RFID, elektronik mühürler ve konteyner etiketleri, otomatik kapı sistemleri, web servisleri, blok zinciri, süreç yönetimi, vb.

SMDG ayrıca tüm Denizcilik endüstrisi için bir işbirliği ve hizmet platformudur. Tedarik zinciri profesyonellerini ve teknoloji uzmanlarını bir araya getirerek standartları oluşturmak, endüstrinin denizcilik lojistik zincirinde daha yüksek bir verimlilik düzeyine getirilmesi için en iyi uygulamaları ve ortak şirketler arası iletişim ve iş süreçlerini geliştirmektedir. SMDG dokümanları, SMDG web sitesinden, ilgili herhangi bir tarafça 'ücretsiz' olarak indirilebilir. Üyeler için konferans ücreti yoktur.

UNECE Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) 1947'de ECOSOC tarafından kurulmuştur. UNECE'nin başlıca amacı pan-Avrupa ekonomik entegrasyonunu teşvik etmektir. UNECE, Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya'da 56 üye devleti içermektedir. UNECE faaliyetlerinde 70'in üzerinde uluslararası profesyonel kuruluş ve diğer sivil toplum örgütleri yer almaktadır. Ülkelerin hazırladığı projelerle uluslararası taşımacılık, yeşil lojistik konularında çalışmalar yapar. Ayrıca, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Gümrük Örgütü (WCO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) gibi diğer uluslararası kuruluşlarla çalışmalarını koordine ederek Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), özellikle Ulaştırma ve Ticaret için Küresel Kolaylaştırma Ortaklığı Anlaşmasının bir Mutabakatı kapsamında; uluslararası, hükümetler arası ve sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere diğer ilgili taraflarla işbirliği yaparak standartların ve tavsiyelerin geliştirilmesinde Özellikle, BM / CEFAC Standartları için, Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO), Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (IEC), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) ve seçilmiş sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ile işbirliği yaparak küresel ticaretin desteklenmesi çalışmalarını yürüten bir kuruluştur. Projelerini sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde yaparak ulusal ve uluslararası ticarete katkıda bulunmaktadır.

BM, lojistik alanında faaliyet gösteren birçok özel kurum, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını desteklemektedir. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu Intermodel Taşımacılık ve Lojistik Çalışma Grubu sivil toplum işbirliği ile taşımacılık alanında çalışmalar yapmaktadır. Dünya Bankası (The World Bank) İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (Swedish International Development Cooperation Agency-SIDA) Avustralya Büyükelçiliği, Doğrudan Yardım Programı (DAP) kapsamında Avustralya Hollanda, İngiltere, Japonya, Kanada Büyükelçiliği STK'lara finansal destekler sağlamaktadır.

SONUÇ

Araştırmamızda dünyadaki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin, genel olarak kalkınma- ve yardım amaçlı olduğu görülmüştür. Sanayi odaları, ticaret odaları, meslek kuruluşları, esnaf odaları bu tip sivil kuruluşlara örnektir. Kalkınma Bakanlığı'nın 10. Kalkınma raporunda belirtilen Türkiye'nin lojistikte bölgesel üs olma hedefini gerçekleştirebilmesi için rekabet gücünün geliştirilmesi, lojistik maliyetlerinin düşürülmesi taşıma modlarının alt yapı çalışmalarının tamamlanması dış ticarete siyasi politik baskıların yapılarak kotaların kaldırılması belgelerde yaşanan sıkıntıların giderilmesi gerekmektedir. Taşıma ve ulaşımda yaşanan sıkıntıların giderilmesinde devletin yapması gereken çalışmaların yanı sıra özel sektörün, vakıfların, sivil toplum kuruluşlarının lojistik maliyetin düşürülmesinde kamuya destek olması önem arz etmektedir. Demiryolları alt yapısının 12.000 km de olduğu günümüzde en ekonomik taşıma modunun alt yapısının geliştirilmesinde sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaşması, sanayi ve teknolojideki yeniliklerin lojistik sektöründe artması yeşil lojistik gibi çevreyle dost olan lojistik araçlarının yaygın olarak kullanılması gelecek neslin enerjisini tüketmeden vizyoner bakış açısıyla lojistik hizmetlerinin yönetimi dış ticareti etkilediği gibi ekonominin gelişimine de katkı da bulunacaktır. Dünyada lojistik alanında rekabet gücüne sahip olabilmek için sivil toplum örgütlerinin kamu yararına yapacakları projelere, çalışmalara ihtiyaç vardır. Ancak bu çalışmaların nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesi, sivil toplum örgütlerinin siyasi yönden arınarak, evrensel değerlere sahip, olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ASAN. Engin (2014.) Türk ve Yabancı Eğitim Sendikalarının Eğitim Politikaları ve İnsan Yetiştirme Anlayışına Etkilerinin Karşılaştırmalı Analizi Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İşletme Anabilim Dalı Türkçe İşletme Yüksek Lisans Programı İstanbul, Şubat

BAYRAM Yavuz, (2006). Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum ve Kamuoyu, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

ERASLAN Levent, Seydi Battal Bertlek, Türkiye'de Eğitim Derneklerinin Sorun Alanlarının Değerlendirilmesi , Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

(<http://sbe.gantep.edu.tr>) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423881349.pdf> (Erişim Tarihi 10.03.2017).

GEMİCİ, Yusuf (2008).Eğitimde Sendika-Yönetim İlişkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Deneticiliği Programı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir,

GÜNDÜZ, Ali Yılmaz, Kaya, (2014) Mehmet, Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerini Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi , Yıl 6 - Sayı 10 – Mayıs

GÖZEN. Ramazan (2004.).Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül, Alfa Basım Yayın, 1. Basım, İstanbul, Temmuz

Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4688.pdf>, (Erişim Tarihi 10.02.2017).<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423881349.pdf>(Erişim Tarihi 10.02.2017).

KARAKURT Elif Tosun (2007). Paradoks, Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi Temmuz–.

KAYIKÇI, (2013)..Kemal Türkiye’de Kamu ve Eğitim Alanında Sendikalaşma ve Öğretmen ile Okul Yöneticilerinin Sendikalardan Beklentileri, Türkiye Amme İdaresi Dergisi, Cilt 46, Sayı 1, Mart

KAYNAR Mehmet Nuri,Ülkemizin Geleceğinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisifile:///C:/Users/HP/Desktop/sivil%20toplum%20org%C3%BCtleri/%C3%9Cİlk emizin%20Gelece%C4%9Finde%20Sivil%20Toplum%20Kurulu%C5%9Flar%C4%B1n%C4%B1n%20Etkisi%20-20Bilgi%20E%C4%9Fitim%20ve%20Sosyal%20Ara%C5%9Ft%C4%Bİrmalar%20Merkezi.html (Erişim Tarihi 05.01.2017).

ÖZAN Mukadder Boydak, Hakan Polat, Gönül Şener, Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C 25, S1, Elazığ-2015.

Sivil Toplum Kuruluşları İçin İyi Yönetişim ve Öz Düzenleme Modelleri Sivil Toplumda Hesap Verebilirlik, Şeffaflık ve Kalite Yönetimi Modelleri Araştırma Raporu, 2013,

TOKSÖZ.Gülay Fevziye Sayılan, Sendikaların Eğitim Programları ve Kadın Çalışanlar, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 53. Ocak-Aralık, 1998.

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/479/5558.pdf>

(ErişimTarihi 05.01.2016).

TÜRK, Eylem **Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplumun Önemi ve Tüsiad 'ın Rolü**, Yüksek Lisans Tezi Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2008.

YILDIRIM, Ahmet (2001) .Sosyal Bütünleşme Açısından Sivil Toplum Örgütleri, -Isparta Uygulaması,Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ,SosyolojiAnabilim Dalı, Isparta -

YİĞİT,Mehmet “**Küresel Eşitsizliği Gidermede Ulusal ve Uluslararası Sivil Toplum**, 2005, s.31. www.belgeler.com.(Erişim Tarihi 05.01.2016).

http://www.todaie.gov.tr/resimler/ekler/81a0759b0faa591_ek.pdf?dergi=Amme%20%Dİdaresi%20Dergisi, (Erişim Tarihi 05.01.2016).

ZİNCİR,Uğur Osman, Hukuki Denetim Aracı Olarak STK'lar, <http://muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIII/135.pdf>(Erişim Tarihi 15.02.2017).

Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi, Verilerle Sivil Toplum Kuruluşları <http://en.yada.org.tr/pdf/c9b3f2a6d1595bde1124f6df6e830903.pdf>,

Yaşama Dair Vakıf Yada Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Verileriyle Sivil Toplum Yaşama Dair Vakıf Kuruluşları

Avrupa Birliği Bakanlığı Sivil Toplum Diyalogu Programı Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB)/(Erişim Tarihi 03.01.2017).

<http://Www.Ab.Gov.Tr/Index.Php?P=48092&L=1> (Erişim Tarihi 03.01.2017).

<http://www.cfcu.gov.tr/tr/node/1453/>(Erişim Tarihi 03.01.2017).

https://www.ytb.gov.tr/proje_destek.php/(Erişim Tarihi 03.01.2017).

<s://www.ab-ilan.com/t-c-basbakanlik-yurtdisi-turkler-ve-akraba-topluluklar-baskanligi-sivil-toplum-destekleri/>(Erişim Tarihi 03.01.2017).

AB Komisyonu'nun AB ile Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyaloguna ilişkin Bildirimi,

<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> (Erişim Tarihi 02.1.2017).

<http://lojistikkulubu.ist/uluslararasi-nakliye-sektorundeki-dernekler/> (Erişim Tarihi 11.10.2018).

<http://lojistikkulubu.ist/uluslararasi-nakliye-sektorundeki-dernekler/> (Erişim Tarihi 11.10.2018).

<http://www.ulk.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2018/05/Ula%C5%9Ft%C4%B1rma-ve-Lojistik-Sekt%C3%B6r-Raporu-2018.pdf>(Erişim Tarihi 11.10.2018).

VÂHİDÎ VE SAÂDET-NÂME'Sİ

Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, bulent_25_24@hotmail.com**Özet**

Divan şairleri divan, mesnevi dışında farklı edebi türlere ait ve (-name) kelimesiyle birleşik kelime yapılan (gazâvet-name, fetih-nâme, sâkî-nâme gibi) eserler de kaleme almışlardır. Bu eserler manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık tarzda yazılmışlardır. Divan edebiyatında didaktik olarak yazılan ve okuyucular tarafından çok rağbet gören en önemli edebi türlerden biri de öğüt verici konuları içeren eserlerdir. Bu şekilde yazılan eserlere pend-nâme ya da nasihat-nâme adı verilmiştir. İslamî açıdan iyi bir insan olma ve yaşamda başarılı olmanın yollarını gösteren türde yazılan eserlere nasihat-nâme ya da pend-nâme denilmektedir. Doğrudan pend-nâme veya nasihat-nâme adını alan eserler dışında doğrudan bu adı almamış olsalar bile, içeriği insanı doğru yola sevk etme, ahlaklı yaşama dair hikayeler vasıtasıyla ibretli anlatımlara yer veren manzum ve mensur eserler de bu türün örnekleri olarak değerlendirilmektedir. İran edebiyatında Feridü'd-din Attar'ın Pend-nâme'si başta olmak üzere Türk edebiyatında da Yûsuf Hâs Hâcib (Kutadgu Bilig), Yunus Emre (Risâletü'n-Nushiyye), Güvâhî (Pend-nâme), Nâbî (Hayriyye), Sünbülzâde Vehbî (Lütfiyye) bu edebi türe uygun bir anlatım sergilemişlerdir. On altıncı yüzyıl şairlerinden biri olan ama dikkatlerden kaçmış Vâhidî'nin de Kitâb-ı Cinânü'l-Cenân, Şifâü's-Sadr, Dürc-i Lugat, Tecâribü'l-İnsân, Menâkıb-ı Hâce-i Cihân Netice-i Cân isimli eserlerinin yanı sıra çeşitli dinî hikayeleri, menkibeleri ihtiva eden Saâdet-nâme isimli bir eseri daha vardır. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa koleksiyonunda bulunan eser isminden de anlaşılacağı üzere mutluluk veren bilgileri barındıran bir kitaptır. Bu açıdan pend-nâme türüne uygun bir eser olduğu görülmektedir. Eser mensur tarzda yazılmasına rağmen hikayelerin sonuna metnin monotonluğunu gidermek veya konunun ana fikrinin akılda kalmasını sağlamak için beyitler de ilave edilmiştir. Böylece manzum-mensur karışık bir eser görünümüne bürünmektedir. Vâhidî, manzum mesnevilerde görülen tertibi mensur tarzda yazdığı bu eserinde başarılı bir şekilde tatbik etmiştir. Saâdet-nâme isimli eserini mensur mesnevi olarak değerlendirmek mümkündür. Bu tebliğde Vâhidî'nin hayatı ve eserleri hakkında tespit edilebilen bilgiler verildikten sonra Saâdet-nâme isimli eseri şekil ve muhteva bakımından değerlendirilecektir. Yakın bir zaman içerisinde tarafımızdan ayrıntılı bir şekilde ilmi neşri yapılacak olan eserin bu tebliğ vasıtasıyla ilim dünyasına tanıtımının yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vâhidî, Saâdet-nâme, pend-nâme

VÂHİDÎ

16. yy. Osmanlı sahası şairlerinden biri olan Vâhidî'nin hayatı hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Osmanlı edebiyatında beş tane Vâhidî mahlaslı şair yetişmiştir. Bunlardan üçü

16. yy. şairlerindendir.¹ Bizim ele aldığımız Vâhidî hakkında 16. yy. kaynaklarında sadece Kınalızâde Hasan Çelebi (953/1546-1012/1604) tezkiresinde bilgi bulunmaktadır: “Nâmu Abdulvâhid olmağla mahlas-ı mezbûrî ihtiyâr itmişdür. Merhûm Kara Dâvûd Efendinün oğlu Süleymân Çelebinün ferzendidir. Gül-berg-i ruhsârî reşk-i gül-i gül-zâr iken rûzgâr-ı zûrgâr-ı evrâk-ı vücûdın bâd-ı helâk ve bevârla târumâr itmişdür. Tarîk-i ilmde dânişmend iken tevbe vü inâbet idüp meşâyih-ı aliyye-i Zeyniyyeye irâdet getürdükden sonra âlem-i ukbâya rihlet itmişdür. Bu matla’ zâde-i tab’-ı dürerbârındandır:

“İtdirür handelerin lu’lu’-i lâlâ seyrin
Gösterür la’l-i lebün sâgar-ı sahbâ seyrin”²

Vâhidî’nin hayatı hakkında bilgi bulabildiğimiz diğer kaynak kişi son devir Osmanlı edebî kaynak mensuplarından Bursalı Mehmed Tâhir’dir. Bursalı Mehmed Tâhir, Vâhidî hakkında “Terceme-i hâli ulemâ faslında mezkûr Kara Dâvûd Efendinin torunudur. Tarîk-i ilmi de epeyce kat’-ı merâtib etdikden sonra tarîkat-ı Zeyniyyeye sâlik olarak ihtiyâr-ı uzlet eyledi. Sultân Süleymân-ı Kânûnî devri şu’arâsının mütemeyyizlerindendir. Hakîmoğlu Ali Paşa Kütübhanesinde *Sa’âdetnâme* isminde mensûr, ahlâkî ve tasavvufî bir eseriyle *Şifâ’ü’s-Sadr* nâmında diğer bir eseri vardır.”³ şeklinde bilgi verir. Mehmed Süreyyâ ise Vâhidî hakkında şu çok kısa bilgiyi verir: “Vâhidî Abdulvâhid Çelebi (Kara Dâvûdzâde) Süleymân Çelebi’nin oğludur. Sultân Süleymân asrı şu’arâsındandır.”⁴ Bu bilgiler ışığında Vâhidî, Kanuni Sultan Süleyman devri şairlerindendir. Asıl adı Abdulvâhid olup Kara Davudzâde Süleyman Çelebi’nin torunudur. Önce ilmiye mesleğine intisap ettiği halde daha sonra tasavvuf yolunu seçmiştir.

Eserleri:

Vâhidî’nin olduğu ileri sürülen eserleri şunlardır:

Kitâb-ı Cinânü’l-Cenân: Mesnevi tarzında aruzun Remel Bahri Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün /Fâ’i lün kalıbıyla yazılmış 2055 beyitli manzum bir eserdir. Eser vezin bakımından kusurludur. İmalerle doludur. Muhteva bakımından bazı hadis-i şeriflerin ve daha ziyade eserde çokca yer alan Hazret- i Ali’nin sözleri sekizer beyitlik parçalar halinde şerh edilmiştir. Bu parçaların üst tarafına hadis-i şerifler ve Hazret-i Ali’nin sözleri Arapça asılları verildikten sonra onların şerhine geçilmiştir. Eser dil açısından Eski Anadolu Türkçesinden, Klasik Osmanlı Türkçesi geçiş dönemi mahsulü olarak görülmektedir. Bu eser üzerinde Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri bölümü öğretim üyesi Süleyman Efendioğlu tarafından bilimsel bir dil çalışması yapılmıştır: “Vâhidî, Cinânü’l-Cenân, (Giriş-

¹ Ayrıntılı bilgi için bk.: Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân İnceleme Tenkitli Metin*, Yayına Hazırlayanlar: Turgut Karabey, Bülent Şığva, Yusuf Babür, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 1-3.

² Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, Hzl.: Aysun Sungurhan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015, s. 887, 888.

³ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul Matba’a-i Âmire, 1333 Hicriyye, c. 2, s. 475.

⁴ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî yâhûd Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, Yayına Hazırlayanlar: Yrd. Doç. Dr. Orhan Hülâgü-Yrd. Doç. Dr. Mustafa Ekincikli, Sebil Yayınevi, İstanbul 1998, c. VI/11, s. 196.

Dil İncelemesi-Metin-Dizinler), Haz: Dr. Süleyman Efendioğlu, Fenomen Yay., Erzurum 2013, XV+941 s.”

Şifâ'üs-Sadr: Yine Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde Vâhidî'nin böyle bir eseri olduğunu bildirir. Bu eser, henüz ele geçmemiştir.

Dürç-i Lügat: Eser Arapça'dan Farça'ya bir sözlük özelliği taşımaktadır. Eserin düzeltme çalışması 1531 yılında yapıldığına göre, 1531 yılından önce yazıldığı tahmin edilmektedir. Eserin bir yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Tecâribü'l-İnsân: Bu eserde yaşlı ve tecrübeli 40 farklı insandan derlenmiş çeşitli vecizeler yer almıştır. Bu vecizeler, şiirsel olarak tek tek açıklanır. Eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde yazma nüshaları bulunmaktadır.

Menâkıb-ı Hâce-i Cihân Neftce-i Cân: Hâce-i Cihân XVI. yüzyıldaki derviş zümreleri ve tasavvuf hayatı hakkında gözlemlere dayalı gerçek bilgiler ihtiva eden sembolik bir hikâyedir. Vâhidî, bu eserinde, Hâce-i Cihân'ın ağzından kendi tasavvufî görüşlerini anlatır. Eser, XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman devrinde kaleme alınmış manzum ve mensur karışık realist bir roman niteliklerini taşımaktadır. Yazar, bu eserinde derviş topluluklarının tasvirini canlı ve renkli şekilde dile getirmiş, düşünce dünyalarını bize başarılı bir şekilde aktarmıştır. Eserde İslâm dünyasında ortaya çıkan ve bazı hususlarda İslâm'ın doğru yolundan sapan, İslâm'ı terk eden tarikat ve toplulukların İslâm'ın temel kaynakları olan kitap ve sünnet ışığında, tasviri ve tenkidi yapılmaktadır. Eser, fasih ve belîğ bir Osmanlı Türkçesiyle sanatkârâne bir şekilde kaleme alınmıştır. Dil, üslup ve kurgu bakımından Osmanlı Edebiyatı içinde önemli bir yere sahiptir.⁵

SAÂDET-NÂME

Eserin tespit edilebilen tek nüshası⁶ vardır ve 244 varaktan oluşmaktadır. Yazma nüshanın fevayid kaydında başka bir kişi tarafından eserin ismi “Pend-nâme-i Vâhidî”, “Saâdet-nâme” olarak yazılmış ve Gelibolulu Vâhidî'nin asarındandır diye ibare düşülmüştür. Yukarıdaki hayatı ile ilgili verilen bilgiler ışığında eserin müellifinin Gelibolulu Vâhidî olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kaydın yanlış olduğu âşikârdır.

Çeşitli dinî hikâyeleri, menkıbeleri ihtiva eden Saâdet-nâme isimli eser isminden de anlaşılacağı üzere mutluluk veren bilgileri barındıran bir kitaptır. Bu açıdan pend-nâme türüne uygun bir eser olduğu görülmektedir. Pend-nâme ya da nasihat-nâme edebiyatta bir türün ismi olmuş aynı zamanda bu isimleri ihtiva eden eserler kaleme alınmıştır. Bu türden eserlerde şair ya da nasirler, okuyucusuna İslâmî açıdan iyi bir insan olma ve yaşamda başarılı olmanın yollarını gösterme amacını gütmüşlerdir. Bu amaca ulaşabilmek için de eserlerinde peygamber kıssalarından, sahabelerin hayat hikâyelerinden, evliyâ menkıbelerinden alıntılar yapmışlardır. Bu bakımdan pend-nâmeler didaktik yönü ağır basan eserlerdir. Vâhidî de bu eserinde aynı yolu izlemiş çeşitli hikâyeler vasıtasıyla insana iki dünyada mutlu olabilmenin yollarını göstermiştir. Vâhidî eserini mensur tarzda yazmıştır. Ama hikâyelerin sonunda o

⁵ Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Neftce-i Cân İnceleme Tenkitli Metin*, Yayına Hazırlayanlar: Turgut Karabey, Bülent Şığva, Yusuf Babür, s. 23-29.

⁶ Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa koleksiyonu 442 numarada kayıtlıdır.

hikâyede vermek istediği ana fikri özetleyen birkaç beyit kaleme alarak eserini, manzum-mensur karışık bir eser görünümüne büründürmüştür.

Hacimli eserlerin yazımında şairlerin tercih ettiği nazım şekli mesnevidir. Mesneviler genellikle manzum yazılmakla birlikte mensur tarzda yazılan mesneviler de bulunmaktadır. Hattâ beş tane mensur mesnevisi olan Nergisî mensur hamse sahibi kişi olarak Türk edebiyatında isminden söz ettirmiştir. Manzum mesnevilerde görülen giriş, âgâz-ı destan ve hatime bölümleri genel olarak mensur mesnevilerde de görülmektedir. Zaten mensur mesnevi denilmesinin altında yatan sebep, mesnevi tertip özelliğinin bu tarz eserlerde de uygulanmasıdır. Vâhidî de eserinde manzum mesnevilerin giriş kısmında gördüğümüz kısımlara ait anlatımlar sergilemiştir. Şairler genellikle mesnevilerine hamdele ya da tevhid türüne ait bir manzumeyle başlarlar. Vâhidî de bu kurala uyarak Allah'a hamd ederek eserine başlamıştır:

Hamd u sipâs-ı bî-hadd u bî-her nefes-i ez-lisân-ı pâk-ünâs ve her dem ez-cân-ı merdân-ı Hakk-şinâs ol Hudâ-yı bî-çûna ki zât[ı] bî-misâl [ü] ebedîdür ve sıfâtı bî-bedel [ü] sermedîdür. Zât-ı yektâsı müberrâdur her addan ve sıfât-ı bî-hemtâsı mu'arrâdur çün ü çerâdan. Bir İlâh-i bâ-iktidâdur ki uluhiyyetine zemîn ü âsmân iki güvâh-ı istivâdur. Bir vâhiddür ki vahdâniyyetine cemî'-i eşyâ şâhiddür. (1b)

Vâhidî, bu hamdeleden sonra Allah'ın birçok ismini tek tek zikrederek, Allah'ın kendi güç ve kudretini göstermek için kâinatı bir düzen içerisinde yarattığına, yarattığı her şeye bir görev verdiğiğine, kulları için hem çok merhametli hem de kahhar ismiyle kahr edici, kâinattaki her canlıya rızık verici, her şeyi bilen bir yaratıcı olduğuna dair uzun bir tevhidle eserine devam etmiştir. Allah'ın isimlerinin anlamını ihtiva eden mensur anlatımın hemen devamında anlattıklarını özetleyen beyit ya da beyitler yazmıştır. Ayetlerden alıntılar yaparak da vermek istediği mesajı delillendirme yoluna gitmiştir.

Bir ahaddür ki ahadiyyetine kamu efrâd-ı âferîde delâyildür. Bir sameddür ki samediyetine dükeli kalb-ı kâlib-i zî-rûh kâyildür. Bir sâni'dür ki cemî'-i cihâniyân anun masnû'âtıdır. Cemâl-ı kudreti görünmek için dükeli mevcûdât mir'âtdur. Bir kâdirdür ki arşa bünyâd urdı mâ üzre ve ferşe karâr virdi hevâ üzre tokuz feleki birbiri üzre çâder-i kevn-i mu'allak-ı ser-nigûn-ı bî-mîh u tînâb u sûtûn turgurdi. Ve yedi arzı birbiri üzre tahta misâl mutabbık döşedi. Eflâkı medâr u devvâr eyledi. (1b)

Bir ma'bûd-ı bî-zevâl ü lâ-yezâldür ki cemî'-i ibâdetün ibâdâtından müstagnîdür. Ammâ kendiye ibâdet ideni sever ve rahmet eylemege iver. Ol cihetden Qur'ân-ı kadîminde ve furkân-ı azîminde buyurmuşdur: وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون “Ve mâ halaktu'l-cinne

ve'l-inse illâ li-ya'budûn"⁷ Ya'nî ben cinni ve insi yaratmadum illâ bana ibâdet eylesünler için yaratdum. (2b)

Bir kakhârdur ki kahrî gilâfından hısmî şemşîrin uryân itse kamu mahlûkât vehmlerinden girîbân-ı cübbe-i ademe başların çekeler. Ve bir müntakimdir ki intikâmî kemânından gazabî tîrin bârân eylese cemî'-i mevcûdât meydân-ı âlemde nişâne olub göz yaşların dökeler. (3b)

Bir rahmân ü rahîmdir ki rahmetî ummânından bir katre on sekiz bin cihâni gark-âb itmişdür. Bir sultân-ı kerîmdir ki keremî kânından bir zerre cümle-i cânı pür-tâb eylemişdür.

Beyt

*Gark-âb-ı bahr-ı rahmet olubdur cemî'-i cân
Pür-tâb-ı pertev-i meh-i vahdetdurur cihân (4a)*

Vâhidî, Allah'ın varlığını ve birliğini ifade eden böyle uzun bir mensur tevhitin sonrasında Allah'ın vasfını yazmakta aciz ve yetersiz kaldığına vurgu yapan hem mensur hem de manzum bir anlatımla eserine devam etmiştir.

Eger yiryüzinde olan cemî'-i eşcâr kalem olsa ve kamu evrâk-ı eşcâr ü yirler ve gökler kâged olsa ve dükeli deryâlar mürekkeb olsa ve cümle-i mevcûdât kâtib olsa dünyânun ibtidâsından intihâsına varınca ol kadîm-i bî-niyâzun ve ol kerîm-i kâr-sâzun vasfın yazsalar evsâfî kitâbindan bir harf yazmayalar. Âhirü'l-emr kalem gibi kazâ-yı kâged zemînde ser-nigûn ü ser-gerdân olub dilleri yarılıb âciz [ü] zebûn ve hayrân kalalar ve gözlerinden katrân şeklinde cigerleri kanların akıdub nâlân olalar ve bu ebyât-ı niyâz-âmîzi ve bu kelimât-ı özr-engîzi hâllerine münâsib görüb yazalar ve okıyub derdlerine dermân bulalar.

Nazm

*Îlâhî âciz [ü] der-mândeyüz biz
Egerçi rûz [u] şeb der-mândeyüz biz*

*Velî sahrâ-yı vasfun içre hayrân
Yürürüz cümle ser-gerdân ü hayrân*

⁷ “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım” Zariyat suresi 51/56.

*Ne söz kim söylesek andan sen evlâ
Münezzehsin müberrâsın mu'allâ*

*Sana lâyük senâ vü hamdimüz yok
Egerçi zu'mumuzca sözümüz çok (5a-5b)*

Vâhidî, eserine “Der-Na't-ı Seyyidü'l-Mürselîn ve Habîb-i Rabbü'l-Âlemîn Muhammed-i Mustafâ Aleyhi's-Salâtu ve's-Selâm” başlığı ile Hz. Muhammed'in övgüsüne dair hem manzum hem mensur bir anlatım sergilemiştir. Medhiyye ağırlıklı bu kısımda ayetlerden ve kelam-ı kibarlardan fazla sayıda iktibas yapmıştır. Yine sonlara doğru peygamberin övgüsünde de aciz kaldığını dile getirmiş ve peygamberden şefaât istemiştir.

Eser, dört halifenin her birisi için ayrı ayrı na't ile devam etmiştir. Her halife üstün olduğu yön bakımından övülmüştür.

Klasik mesnevi tertibinde genellikle münacat, tevhitte sonra gelir. Vâhidî bu konuda değişiklik yaparak na't ve dört halife övgüsünden sonra münacat kaleme almıştır. Aciz, günahkâr, kimsesiz bir kul olduğunu belirtip çok da günah işlemiş olsa bile Allah'ın merhametinin daha fazla olduğuna vurgu yaparak Allah'tan bağışlanma ister. Bu kısmı da, Vâhidî epey uzun tutmuştur. Hattâ araya bir hikâye yerleştirerek anlatımını daha çekici hale getirmiştir.

“Der Beyân-ı Sebeb-i Te'lif-i Kitâb ve Der Ahvâl-i Benî Âdem” başlığını atarak Vâhidî, dünyadaki insanların kiminin zühd ve itaat ehli olduğunu, kiminin günah denizinde boğulduğunu, kiminin cami, zaviye bina ettiğini, kiminin kitap yazdığını söyleyip böyle bir eser kaleme almaya iten sebebi belirtir:

Kimi imâret ü kimi zâviye ve kimi câmi' binâ itdi vü kimi köpri ve kimi çeşme vü kimi yol döşedi ve kimi kitâb didi. Dahı bunlarun emsâli bende-i kemter efkende-i ahkar dahı egerçi ulemâdan ve fuzâladan degülüz ammâ bu âsâr-ı şerîfi görüb ve bu ahbâr-ı selefi işidüb anlara göre iş idüb bu silke sâlik olmagı tâlib ve bu mülke mâlik olmagı râgıb olub gönlüme eyitdüm. İy yâr-ı vefâ-dârum ve iy gam-güsâr-ı rûzgârum sen ki bu dem hem-dem cânsın ü hem-ser-i cânânsın ve arş-ı rahmânsın ü makbûl-i Yezdânsın ve bülbül-i Yezdânsın, sarây-ı ins-i sübhânîsin ü tâvûs-ı sahn-ı sahrâ-yı kuds-i rabbânîsin bu şeş-gûşe ü çâr-dîvârdur kârvân-serâda senün ile bu gice mihmân olduk. Müsâfirlerüz, mücâvir degülüz. Bu mukadderdür ki yarın bu kârvân-serâdan rihlet idüb sefer ivedüz mâbeynimüze firkat düşer tâ rûz-ı mahşer. İmdi biz dahı hayrlu iş idelim. Bu sarâydan andan gidelim tâ ki bu illerde eserimiz olub dillerde hayrımız kala. Ola ki ol eserimiz ile bizi yâd idüb du'â-yı hayr ile rûhumuzı şâd ideler. (19b-20a)

Yukarıda yapılan alıntıdan anlaşıldığı gibi Vâhidî, “Herkes bir şey yapıp bu dünyadan gitmektedir. O ki dünya bir misafirhanedir. Bu misafirhaneden gitmeden önce hayırlı bir iş

yapalım ki o eserimiz ile insanlar bizi hatırlasınlar ve hayırlı dua etsinler.” düşüncesi ile bu eseri yazdığını ifade eder.

Devamında her gün Kur’an-ı Kerim’den bir varak, hadislerden birkaç tane ya da eskilerin hikâyelerinden okunmadığı takdirde kişinin kalbinin Allah’tan uzaklaşacağı düşüncesini kulağına küpe yaptığını bildiren Vâhidî, Allah’a yakarır, peygamberlerden şefaât diler. Onların hürmetine Allah’tan kendi diline böyle bir eser yazması feyz olunduğunu dile getirir. Aynı zamanda eserin isminin okuyanların saâdet ehli zümresinden olmaları, günahkârlar topluluğundan halas olmaları maksadıyla Saâdet-nâme konulduğunu vurgular.

Her kim ki hergün bir nice varak-ı kitâb-ı Hakdan veyâ ehâdis-i nebevîden veyâ kelimât-ı meşâyihden veyâ hikâyât-ı selefdan okı[ma]sa veyâ dinlemese anun gönli seng-i hârâ gibi siyâh u saht ola, kendi bed-baht ola. (22b)

.....

*Çün gönlümden bu ahbâr-ı reh-nümâyı ve bu âsâr-ı cân-fezâyı gûş itdüm. Hemân-dem gûş-ı hûşa mengûş eyledüm ve kâr-ı âlemi ferâmûş idüb cûş u huruş kıldum. Ve yüzümi gabrâya koyub özümü dergâh-ı Hudâya tutub ol kâdı’l-hâcâta münâcât idüb arz-ı hâcât eyledüm ve cemî’-i enbiyâ vü evliyâyı şefî’ getürdüm. Ba’d-ez-ân yüzüm yirden götürdüm. Anların ervâh-ı mukaddeseleri hürmetine hemân-dem ol feyyâzdan bu bende-i kemterün ve bu efgende-i ahkarun diline feyz oldı ve bu kitâb-ı şerîf ve hitâb-ı latîf te’lîf olındı. Hem nâmi **Sa’âdet-nâme** konıldı tâ ki okıyan âşıklarun ve dinleyen sâdikların kalbi gürûh-ı şekâvetden halâs bulalar ve zümre-i ehl-i sa’âdetde hâssü’l-hâss olalar. (22b-23a)*

Böyle bir kitabı yazmaya iten sebebi ve esere niçin Saâdet-nâme ismini verdiğini açıklayan Vâhidî, yazdığı kitabın Allah katındaki faziletini anlatan 56 beyitlik bir mesnevi kaleme almıştır. Bu manzumeden sonra her bir bölüme bâb adını vererek eserinin içerisinde yer alan bölümleri sıralamıştır. Eser içerisinde 24 bâb bulunmaktadır ve bâbların başlıkları, mesnevilerde başlıkları Farsça yazma geleneğine uyularak Farsça yazılmıştır. Eserin bâbları şunlardır:

Bâbü’l-Evvel: Der Kelimât-ı Enbiyâ vü Asfiyâ Aleyhimü’s-selâm

Bâbü’s-Sânî: Der Vesây-yı Hükemâ vü Uzemâ

Bâbü’s-Sâlis: Der Letâyif-i Merdân-Tabakât

Bâbü’r-Râbi’: Der Âdâb-ı Hükemâ ve Nevâdir-i Îşân.

Bâbü’l-Hâmis: Der Helâl Horden ve Nigâh Dâşten-i Kût-i H’îş Ez-Şübhetâ.

Bâbü’s-Sâdis: Der Riyâzet-i Nefs ve Kahr Kerden Nefs Râ

Bâbü’s-Sâbi’: Der Renc Borden ve Cehd Kerden Ender İbâdât-ı Hak Te’âlâ.

Bâbü’s-Sâmin: Der Tersîden Ez-Hak Te’âlâ Girîsten Ber-Günâh-ı H’îş.

Bâbü’t-Tâsi’: Der Nigâh Dâşten-i Zebân ve Niyâz Zeden-i [Dil]-i Selemâtân

Bâbü’l-Âşir: Der Hikâyât-ı Tâ’ibân ve Sebeb-i Tevbe-i Îşân

Bâbü'l-Hâdiye Aşere: Der Kerâmât-ı Evliyâ Rahimehumu'llâh.

Bâbü's-Sâniye Aşere: Der Du'âhâ Ki Kerdeend ve Der Vakt-i İcâbet-Âmede.

Bâbü's-Sâliye Aşere: Der Sıdk-ı [Kerâmet]-i Evliyâ ve Haber Dâden Ez-Zamîr-i Yek Dîger.

Bâbü'r-Râbi'a Aşere: Der Tevekkül Kerden Ber-Hudâ-vend Ez-Dûn-i Vey Nâ-Tersîden.

Bâbü'l-Hâmise Aşere: Der Hikâyât-ı Cevân-Merdân ve Sahâvet-i İşân ve Dervîşân-ı Bâ-Sıdk Kerden.

Bâbü's-Sâdisye Aşere: Der Hikâyât-ı Emîrân ve Zühd-i İşân.

Bâbü's-Sâbi'a Aşere: Der Hikâyât-ı Zenân ve Kerâmât-ı İşân ve Zühd-i İşân.

Bâbü's-Sâmine Aşere: Der Hikâyât-ı Kûdegân ve Kerâmât-ı İşân.

Bâbü't-Tâsi'a Aşere: Der Hikâyât-ı Bendegân ve Kerâmât-ı İşân.

[**Bâbü'l-İşrûne:** Der Hikâyât-ı Dervîşân ve Kerâmât-ı İşân]

Bâbü'l-Hâdi ve'l-İşrûne: Der Hikâyât-ı Dermândegân ve Feryâd Resîden-i Hak Te'âlâ İşân Râ

Bâbü's-Sânî ve'l-İşrûne: Der Evkât-ı Evliyâ ve Kerâmât-ı İşân Be-Vakt-i Merg.

Bâbü's-Sâlis ve'l-İşrûne: Der H'âbhâ ki Dîdeend Ber-Büzürgân Ezîş Merg

Bâbü'r-Râbi' ve'l-İşrûne: Der Hikâyât-ı Perâkende Ez-Her Nev'i (24b-25a)

Vâhidî, bâbların isimlerini sıraladıktan sonra sırasıyla her bir bâbı ele almıştır. Bâblardaki konulara uygun olacak hikâyeler yazmıştır. Peygamber kıssalarından, evliyâ menkıbelerinden seçtiği hikâyelerle vermek istediği mesajı delillendirmiştir. Hattâ hikâyelerin devamında bundan çıkarılması gereken ders ya da alınması gerek nasihat doğrudan ifade edilmiştir. Yukarıdaki kısımlarda olduğu gibi bu bâblarda yer alan hikâyelerin sonlarında da o olayı kısaca özetleyen beyit ya da beyitler yazılmıştır. Hikâyelere bakıldığı zaman Vâhidî'nin Mevlânâ, Sâdî ve Feridüddin Attar'ın eserlerinden etkilendiği hattâ aynı hikâyelere yer verdiği görülmektedir. Eser içerisinde peygamber, sahabe, evliyâ ve bazı Yunan felsefecilerin isimleri olmak üzere çok fazla sayıda özel isim geçmektedir.

Vâhidî, her bir bâba 8 ila 20 varak ayırarak düzenli bir şekilde konuları ele almıştır. Hatta bâbların içerisinde dikkat çekmek istediği noktalarda alt başlıklar atmıştır. Başlıkları kırmızı mürekkeple de yazarak okuyucunun nazar-ı dikkatini celb etmiştir.

Eserin hatime kısmında dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman Han için övgüde bulunarak saltanatının ebedi olması için dualar etmiştir. Mesnevilerin hatime kısımları eserin ne zaman yazıldığına dair bilgileri barındıran kısımdır. Bu durum bu eserde de görülmektedir. Vâhidî, Süleyman Han'ın övgüsünden sonra eserini H. 927 M. 1521 senesinde yazdığını belirtmiştir:

Pâdişâhımız ol sâye-i İlâhımız ol târîhde ki tokuz yüz yigirmi yedinci senesinin Ramazânı ayında Belgrad Kal'asını feth itdi. Bu kitâb-ı Sa'âdet-nâme dahı be-gâyet vehhâb ve be-himmet-i ashâb itmâma yetişdi. (243a)

Eser, Vâhidî'nin böyle bir eser yazarken hatalara düşülebileceğini söyleyip okuyucudan kusurlarının özrünü istemesi ve kendisi için hayır dualarda bulunmaları temennisi ile tamamlanır.

Manzum eserlerde ahenk kafiye ve redifle sağlanır. Mensur eserlerde bu durum seciler yoluyla temin edilir. Aşağıdaki örnek kısımdan hareketle Vâhidî, eserinde seciyi başarılı bir şekilde kullanarak ahenkli bir anlatım sergilemiştir.

*Bir rahmân ü rahîmdür ki rahmetî ummânından bir katre on sekiz bin
cihânü gark-âb itmîşdür. Bir sultân-ı kerîmdür ki keremî kânından bir
zerre cümle-i cânı pür-tâb eylemişdür. (4a)*

Eserde dikkati çeken bir noktada müstensihi bilinmeyen Vâhidî'nin hacimli bu eserinde aşağıda alınan örneklerde de görüldüğü üzere bazı yazım yanlışlarına ve anlatım bozukluğuna yol açan kelime eksikliklerine düşülmüştür. Bu gibi durumlarda tespit edilebilen kısımlar metin tamiri yöntemiyle düzeltilmeye çalışıldı. Aynı şekilde manzumelerde de vezin bozukluğu olan mısra ya da beyitler kelime ekleme ya da kelime takdim-tehir yöntemiyle vezne uygun hale getirildi. Eklenen kısımlar [] içinde gösterildi.

*İster isen işlerün hayr ile bula intihâ
Ol Hudâyı yâd kılub eyle[yesin] ibtidâ*

*Ve bu vasiyyetleri dil ü cân ile yirine getür ki milket-i dil ü cânâ
pâdişâh olub genc-i bî-pâyâ[na] yol bulasın.*

.....
*Sen ulularun vasiyyetin tut
[Kim] tâ ola cümle müşkil[ün] hall*

*Âsân ola cümle kâr-ı düşvâr
Dervîş sana sözümi tut gel (39a)*

Sonuç

16. yy. Kanuni Sultan Süleyman dönemi şairlerinden Vâhidî tarafından kaleme alınmış Saâdet-nâme isimli eser mensur mesnevi olarak hacimli eserlerden biridir. Vâhidî, manzum mesnevilerde görülen tertip özelliğini (giriş-âğâz-ı destan-hatime) bu eserinde başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bâb adını verdiği ve 24 bölümden oluşan asıl metin kısmında hikâyeler yoluyla nasihat etme tavrını sergilemiştir. Bu şekilde insanlara İslamî olarak iyi bir insan olmalarının yolları gösterilmiştir. Nesrin aralarına serpiştirilen beyitler vasıtasıyla da akıcılık sağlayarak biteviyelikten kurtarılmıştır.

Bu çalışma ile tarafımızdan yakın bir zamanda ilmî neşri yapılacak Vâhidî'nin Saâdet-nâme isimli eserinin ilim dünyasına duyurulması amaçlanmıştır.

Kaynakça

Vâhidi, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân İnceleme Tenkitli Metin*, Yayına Hazırlayanlar: Turgut Karabey, Bülent Şığva, Yusuf Babür, Akçağ Yayınları, Ankara 2015.

Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Hzl.: Aysun Sungurhan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul Matba'a-i Âmire, 1333 Hicriyye.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî yâhûd Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, Yayına Hazırlayanlar: Yrd. Doç. Dr. Orhan Hülâgü-Yrd. Doç. Dr. Mustafa Ekincikli, Sebil Yayınevi, İstanbul 1998.

LOJİSTİK ŞİRKETLERİNİN KONKORDATO NEDENLERİ**Dr. Öğretim Üyesi Selminaz ADIGÜZEL**

Harran Üniversitesi Siverek Uygulamalı Bilimler Fakültesi sadiguzel@haran.edu.tr

ÖZET

Son ekonomik kriz nedeniyle ödeme gücünü kaybeden lojistik firmaları konkordato ile İcra Tetkik Merci Hakimliğine başvuruda bulunarak borçlarını ödeme beyanında bulunmaktadır. Lojistik şirketlerinin konkordato ilanının altında yatan örgütsel sebeplerin araştırılması amacıyla yaptığımız bu çalışmada batık şirketlerin borcunu nasıl ödediği, ve konkordato sebepleri üzerinde durulmuştur. Borç ve alacakların yeniden yapılandırılması ile kurulan konkordato müessesesi ile uygulamada ne gibi zorluklarla karşılaşıldığı yönündeki bir çalışmada konkordato süreci ve ekonomik sonuçları ele alınmış ticari işletmelere kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konkordato, Ekonomi, İcra, İflas Uluslararası ticaret, lojistik

The Reasons For The Concordance Of Logistics Companies**ABSTRACT**

The logistic firms that lost their power to pay due to the last economic crisis, declare their debts by applying to the Executive Inspector Court with the concordat. In this study, we aimed to investigate the organizational reasons underlying the conciliation of the logistic companies and how the companies pay their debt, and the reasons for the concordat. The aim of this study is to determine the difficulties encountered in the application of the concordat system established by restructuring of debts and receivables and the source of concordat process and economic results.

Keywords: Konkordato, Economy, Enforcement, Bankruptcy International trade, logistics

GİRİŞ

Türkiye’de ihracatın az olması, ithalatın fazla olması, ülkeye giren döviz miktarının az olması, dış borçlanmanın artışı, faiz ve kredi oranlarının yükselmesi vs. gibi sebeplerle gelir dağılımında dengesizlik görülmektedir.

Gelir dağılımındaki dengesizlik şirketlerin, kişilerin tüzel ve gerçek kişi olarak ayakta kalmasına engel olmaktadır. Gelir dengesini ölçen Gini yoğunluk katsayısına göre Türkiye, gelir dağılımı eşitsizliği en yüksek ülkeler arasındadır. Ünlü İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından ortaya konulan Gini katsayısı, gelir dağılımı eşitsizliğini ölçer. %0 mükemmel bir gelir eşitliğini ifade ederken % 100 tam gelir eşitsizliğidir TÜİK verilerine toplumdaki en yüksek gelir %20 gelir ve en düşük gelir % 20 lik kesim oranı P80/P 20 oranı bize Gini yoğunluk katsayısını verir. Gelir dağılımını incelemek için geliştirilen yaklaşımlardan biri, toplumdaki en yüksek gelire ve en düşük gelire sahip grupların toplam gelirden aldıkları payların karşılaştırmasıdır. Bu karşılaştırmada toplumun en zengin %20’lik kesiminin geliri ile en yoksul %20’lik kesiminin gelirleri oranlanır ve P80/P20 oranı olarak adlandırılır. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de P80/P20 oranı 7,5 olmuş; yani en zengin %20’lik kesimin toplam gelirden aldığı pay, en yoksul %20’lik kesimin aldığı paydan 7,7 kat daha fazla olmuştur. Gelir dağılımındaki bu eşitsizlikler, bireylerin sınırsız ihtiyaçlarını sınırlı kaynaklarla karşılamak zorunda olmaları nedeniyle, bireylerin borç yükü altına girmelerine sebep olmaktadır¹. Kimi zaman şahıslar, kimi zaman şirketler, borçlarını belli taksitlerle ödemek amacıyla konkordato talebinde bulunmakta kimi zaman da iflas ilan etmektedirler.

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye’de konkordato ilan eden şirketlerin konkordato ilan etme nedenlerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada, konkordato uygulamaları konusunda gerçekçi bir bakış açısı yakalayıp kurulan ve kurulması planlanan şirketlere iflası önleme konusunda öneriler sunulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın evreni, Türkiye’de kurulan şirketlerdir. Bu araştırmanın konusu, son beş yıl konkordato ilan eden şirketlerin konkordato nedenleridir. Araştırmada, çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden, ölçüte dayalı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubundaki katılımcılar, konkordato ilan eden şirketlerin çalışanlarıdır. Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

¹www.dogrulukpayi.com. (Erişim Tarihi .11.10.2018).

1.İcra ve İflas Kanunu'nda Konkordato

Ekonomi ve hukuk alanlarında kullanılan konkordato kelimesinin anlamı,²1. Anlaşmalı iflas. İngilizce karşılığı bankrupt's certificate'dir.. İtalyanca :concordato) batık durumdaki şirketlerin borçlarını karşılayabilecekleri koşullar dahilinde, İflas anlaşmasıdır.Konkordato, İcra İflas Kanunu ("İİK") finansal yapısı önemli ölçüde bozulan iyi niyetli ve dürüst borçlu işletmeleri ve kooperatifleri korunmayı amaçlayan bir sistemdir. Burada, borçlunun talebinin bulunması gerekmektedir. Borçlunun talebi üzerine, konkordato müessesesi işlemeye başlar. Konkordato³ ile borçlu, borçlarını konkordato projesinde kabul edilen şekilde ödeyerek borçlarının tamamından kurtulur. Özbey'e göre, konkordato, genel olarak dürüst borçlunun alacaklılarının kanunda öngörülen çoğunluğu ile yaptığı ve Asliye Ticaret Mahkemesi!'nin tasdiki ile hüküm ifade eden bir cebri anlaşmadır⁴.

Konkordato; «bir borçlunun, alacaklılarının belli bir çoğunluğu ile yaptığı ve ticaret mahkemesinin tasdiki ile hüküm ifade eden bir cebri anlaşma olup⁵, bununla alacaklılar, borçluya karşı alacaklarının bir kısmından feragat ederler ve/veya borçluya borcunu ödeme konusunda belli bir süre verirler, borçlunun bu süre içinde, borcunun kabul edilen kısmını ödemekle borçlarının tamamından kurtulmasını sağlayan bir hukuki müessese»dir⁶.İtalyan hukukunda mahkeme, gelirlerin dağıtımı için bir zaman çizelgesi oluşturduğunda, borçlu, alacaklılara, iflas dağıtımı kapsamında sağlanandan daha büyük veya daha hızlı bir iyileşme sağlayan bir çözüm sunmayı seçebilir. Bu durumda, borçlu teklifini mahkemeye sunmalıdır.Mahkeme, uzlaşma teklifinin alacaklıların çıkarları doğrultusunda olduğuna karar verirse, teklifin tüm alacaklılara bildirilmesini yönlendiren bir emir yayınlar.Çözümün etkili olabilmesi için teminatsız alacaklıların çoğunluğu, taleplerinin toplam miktarının en az üçte ikisini temsil etmelidir.Mahkeme daha sonra, uzlaşma teklifinde oy kullanacakları alacaklıların toplantısı için bir tarih belirler. Daha sonra alacaklılar oylarını hakem tarafından belirlenen süre içerisinde mahkemeye veya şahsen ya da vekâleten ibraz ederek yazılı olarak gönderebilirler.Oy kullanamayan alacaklılar, uzlaşma teklifini kabul etmiş sayılırlar.

Konkordatonun uygulanabilmesi için, alacaklıların yarısı konkordatoyu kabul etmelidir; ancak bu kişilerin alacakları toplamı da tüm alacak tutarının üçte ikisinden fazla olmalıdır⁷. Konkordatoda borçluya mühlet verilebilmesinin şartları: konkordatonun başarılı olma ihtimalinin bulunması ve borçlunun alacaklılarına zarar verme kastı taşımamasıdır.Geçici

²[http://www.turkiyehukuk.org/konkordato-ne-demek/\(Erişim](http://www.turkiyehukuk.org/konkordato-ne-demek/(Erişim) Tarihi 11.10.2018).

³www.globalbilgiler.com Erişim Tarihi 11.10.2018).

⁴ Mehmet Özbeyi,(2014). .İcra ve İflas Hukuku, Savaş Yay, s.274.

⁵www.alitizik.av.tr Erişim Tarihi 11.10.2018).

⁶<http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/2460> (Erişim Tarihi 10.10.2018).

⁷WWW.ERDEM-ERDEM.AV.TR Erişim Tarihi 11.10.2018).

mühlet içinde iken borçlunun önceden başlayan icra takipleri durur, ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararı uygulanmaz. Ancak borçlu bu mühleti iyi değerlendirmez, borçlu olduğu kişilere verdiği sözleri yerine getirmese mahkeme mühleti kaldırır.⁸ Mahkeme mühleti kaldırma kararı verirse, mühletin kaldırılma ilanından on gün içinde alacaklılardan her biri borçlu iflasa tabi kişilerden olmasa bile iflasını isteyebilir. Borçlunun başarılı olma ihtimalinin bulunması ve alacaklılara zarar verme kastının olmaması gerekir. Rehinli mal varsa, rehinin paraya çevrilmesi için takip başlatılabilir. Rehinli mal, satılamaz, teminat da istenemez. SGK, vergi borcu vs. her türlü kamu alacaklarına tedbir konur. konkordato borçlu, borçlarını ödeyebilmek için alacaklılardan indirim isteyebilir alacaklılardan zaman isteyebilir veya hem indirim hem de zaman isteğinde bulunabilir. Konkordato ilan edilirse, haciz ve ihtiyati tedbirler durdurulur. İcra takibi yapılmaz, rehinli bir malı varsa rehin paraya çevrilerek takibi yapılır SGK, vergi borcu tedbiri varsa uygulanmaz. Teminat mektupları ile işlem yapılmışsa paraya çevrilmesi önlenir. Leasingli malların iadeleri durdurulur. Borçlu şirketin aleyhine sözleşmeler yapılmışsa fesh edilmesi mümkündür.

Mahkemece bir şirkete yönetim ya da denetim kayyumu atanmasının başlıca dört sebebi vardır: İflasın ertelenmesi davası açılması, şirket içi menfaat ihtilaflarına ait davalarda şirket varlığının korunması, organ eksikliği sebebiyle canlandırma, ceza hukuku alanında tedbir olarak kayyuma devir⁹.

Konkordato komiseri borçlunun tüm faaliyetlerinde Kanunun belirttiği görevleri icra etmek üzere yanında bulunur. Mahkeme hangi konularda rapor istemişse o konularda rapor verir. Alacaklılar kuruluna konkordato konusunda bilgilendirir. Alacaklılar kurulu da komiserle birlikte işbirliği içinde çalışır, komisere bilgi verir. Görüş bildirir Komiseri yeterli bulmadıkları takdirde mahkemenin komiseri değiştirmesini gerekçeli raporla talep edebilir. Komiserin raporu iflasa veya konkordato talebinin uygulanmasını sağlamaktadır.

09/6/1932 tarih ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu¹⁰, 7101 sayılı İcra ve İflâs Kanunu¹¹ ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile (28.02.2018 tarihli) bazı maddelerde değişikliğe uğramıştır. Konkordato ile ilgili olarak 2004 sayılı kanunun 285. maddesi şu şekilde değiştirilmiştir¹²: Borçlarını, vadesi geldiği hâlde ödeyemeyen veya vadesinde ödeyememe tehlikesi altında bulunan herhangi bir borçlu, vade verilmek veya tenzilat yapılmak suretiyle borçlarını ödeyebilmek veya muhtemel bir iflâstan kurtulmak

⁸ www.kokordato.com.tr (Erişim Tarihi 11.10.2018).

⁹ Ahmet Battal, Kayyum Denetimindeki Anonim Şirketin Yönetimi Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, ISSN: 2149-4576, Ankara, 25.

¹⁰ www.icrada.com.tr <http://app.e-uyar.com/blog/index/a3e31824-040e-44b0-9966-a8eac64eae08>

¹¹ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2004.pdf> Erişim Tarihi 11.10.2018).

¹² <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180315-28.htm> (Erişim Tarihi 11.10.2018).

içinkonkordatotallep edebilir¹³.Mahkemenin izni TTK Madde 412- (1) Pay sahiplerinin çağrı veya gündeme madde konulmasına ilişkin istemleri yönetim kurulu tarafından reddedildiği veya isteme yedi iş günü içinde olumlu cevap verilmediği takdirde, aynı pay sahiplerinin başvurusu üzerine, genel kurulun toplantıya çağrılmasına şirket merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesi karar verebilir. Mahkeme toplantıya gerek görürse, gündemi düzenlemek ve Kanun hükümleri uyarınca çağrıyı yapmak üzere bir kayyım atar. Kararında, kayyımın, görevlerini ve toplantı için gerekli belgeleri hazırlamaya ilişkin yetkilerini gösterir

. Zorunluluk olmadıkça mahkeme dosya üzerinde inceleme yaparak karar verir. Karar kesindir. Buna karşılık şirket içi menfaat ihtilaflarının halli için açılan davalarda dava aşamasında bir tedbir olarak şirketin yönetiminin yönetim kayyumuna devredildiği ya da yöneticinin kararlarının denetim kayyumunun onayına bağlandığı hallerde kayyumun görev ve yetkileri ile ilgili olarak kanunda bir özel düzenleme bulunmadığından kayyumun yetkileri kararda açıklanacaktır. Uygulamada bu atama ve görev kararı ile ilgili olarak da çeşitli tereddütler yaşanmaktadır¹⁴.

Alacaklı alacağını alamayacağı endişesiyle borçlu hakkında iflâs talebinde bulunabilir ve bir dilekçe vererek borçlu hakkında konkordato işlemlerinin başlatılmasını isteyebilir.Konkordato talebinde bulunan taraf, konkordato avansını ödemekle mükelleftir. Vadesi gelen borçlu, vadesinde borcunu ödeyemezse, vade veya tenzilat istemek suretiyle iflastan kendisini ve şirketini koruyabilir. Borçlarını, vadesi geldiği hâlde ödeyemeyen veya vadesinde ödeyememe tehlikesi altında bulunan herhangi bir borçlu, vade verilmek veya tenzilat yapılmak suretiyle borçlarını ödeyebilmek veya muhtemel bir iflâstan kurtulmak için konkordato talep ederek ticari itibarını koruyacaktır.

Konkordato, borcun ifası sırasında karşılaşılabileceği tüm maddi kayıplar karşısında çalışanlarının ve alacaklıların haklarının ifa etmede borçlu için can simidi niteliğindedir. Borçlu veya alacaklı, iflastan sonra başvurmuşsa icra dairesine, iflastan önce başvuruda bulunmuşsa ticaret mahkemesinin vereceği karara göre tenzilat, vade yapılır.İşletmenin merkezi yurt dışında ise merkezin Türkiye'deki şubesinin bulunduğu yerin icra dairesi yetkili mercidir. Birden fazla şubesi var ise, merkez şube nerede ise bulunduğu yerin icra dairesidir.

Konkordato ile bazen borçluya borçlarını ödemek üzere belirli bir vade de tanınabilir. Bu tür konkordatoya “vade konkordatosu” denilmektedir. Bazen borçluya vade tanıyan bu gibi konkordatolarda, borçların vadesinde tam olarak ödeneceği, fakat konkordato tarihinden itibaren faiz ödenmeyeceği de kararlaştırılabilir. Bazen de alacaklılar hem alacağının belirli

¹³ www.tbmm.gov.tr Erişim Tarihi 11.10.2018).

¹⁴ Battal, s.26.

bir kısmından feragat ederler ve hem de borcun ödenmesi belirli bir vadeye bağlanabilir¹⁵. Bu yöntemlere göre; “konkordato çeşitleri şöyledir:

- 1-Adi Konkordato,
- 2- İflastan Sonra Konkordato,
3. Yüzde (tenzilat) konkordatosu¹⁶,”
- 4.Vade konkordatosu”,
- 5.Malvarlığının terki suretiyle konkordato”,
- 6.İflas dışı konkordato”,
- 7.İflas içi konkordato”.¹⁷

Yapılış zamanına göre, iflas dışı (iflastan önce) ve iflas içi (iflastan sonra konkordato ayrımı yapılmaktadır.¹⁸Taraf iradesine dayalı olan özel konkordato (mahkeme dışı konkordato-muslihane konkordatosu) konkordatoyu kabul etmeyen alacaklıları bağlamaz sadece anlaşmada yazılı hükümleri ihtiva eder. Bu tip konkordatoda mahkeme tasdikine ihtiyaç yoktur.

Özel konkordato tamamen borçlar hukuku kurallarına tabi olup meydana getirdiği hükümler, yalnız, özel konkordato sözleşmesinde yazılı olan hükümlerdir. Adi konkordato, iflasa tabi olmayan herhangi bir borçlunun yapmış olduğu konkordatodur. Burada borçlu ya da alacaklı konkordato teklif edebilir. İflasa tabi borçlu, henüz iflas etmeden önce konkordato teklif eder. Konkordato teklifi kabul ve tasdik edilirse iflas etmekten kurtulur. Adi konkordatoya iflas öncesi konkordato da denir¹⁹. İflas sonrası konkordato da borçlu iflas etmiş olup iflastan kurtulmak için konkordato teklif etmektedir. Konkordato kabul veya tasdik edilirse borçlu hakkındaki iflas, bütün hüküm ve sonuçlarıyla kaldırılır. Mal varlığının terki şeklindeki konkordatoda adi konkordatonun aksine, borçlunun işletmesinin kurtarılması değil, tasfiyesi söz konusudur.²⁰

Konkordato şirketi iflas gibi tamamen şirketin kapanması durumundan kurtarma yoludur. Şirkete zaman kazandırır iflası önleyen ferdi icradır. İcra takibinin borçlunun ve

¹⁵www.aso.org.tr Erişim Tarihi 11.10.2018).

¹⁶ www.globalbilgiler.com Erişim Tarihi 11.10.2018).

¹⁷ Muhip Şeyda Işıқтаç, (2018). Konkordato, İstanbul Barosu Dergisi • Cilt: 92 • Sayı: 3.

¹⁸ Özbeyi, s 274.

¹⁹ www.vergidünyası.com. Erişim Tarihi 11.10.2018).

²⁰Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, Yetkin Yay. 22. B. Ankara, 2008, S 628-629.

diğer ortakların sermayesine, malvarlığına yönelmesini önleyerek ödemeyi taksitlendirmekle külli icraya engel olacaktır.

İflas öncesi konkordato ile borç yapılandırılarak şirket maddi açıdan rahatlar. İflas öncesi konkordatoda ile borçlu ve alacaklı arasında uyuşmazlığın halli söz konusudur. Mahkeme kararıyla bir plan dâhilinde borç ödenir. Vade konkordatosunda borçluya belli bir vade verilir, borç bu vadede ödenirken konkordato tarihinden itibaren faiz ödenmeyeceği kararlaştırılabilir. Bazen alacaklı ile anlaşarak alacağının bir kısmından feragat etmesi istenir bir kısmının da vadeli olarak ödenmesi istenebilir buna yüzde (tenzilat) konkordatosu denilir.

Yapılış amacına göre borçların tasfiyesine yönelik olan malvarlığının terki suretiyle yapılan konkordato ayrımı yapılabilir.²¹ Konkordato talebine eklenecek belgeler: borçlunun borçlarını hangi oranda veya vadede ödeyeceğini, bu kapsamda alacaklıların alacaklarından hangi oranda vazgeçmiş olacaklarını, ödemelerin yapılması için borçlunun mevcut mallarını satıp satmayacağını, borçlunun faaliyetine devam edebilmesi ve alacaklılara ödemelerini yapabilmesi için gerekli malî kaynağın sermaye artırımı veya kredi temini yoluyla yahut başka bir yöntem kullanılarak sağlanacağını gösteren konkordato ön projesi gibi belgelerin hazırlanması gerekir²². Konkordatoda istenen belgeler ise şunlardır:

a) Borçlunun malvarlığının durumunu gösterir belgeler: Borçlu defter tutmaya mecbur kişilerden ise Türk Ticaret Kanunu'na göre hazırlanan son bilanço, gelir tablosu, nakit akım tablosu, hem işletmenin devamlılığı esasına göre hem de aktiflerin muhtemel satış fiyatları üzerinden hazırlanan ara bilançolar, ticari defterlerin açılış ve kapanış tasdikleri ile elektronik ortamda oluşturulan defterlere ilişkin e-defter

b) Berat bilgileri, borçlunun malî durumunu açıklayıcı diğer bilgi ve belgeler, maddi ve maddi olmayan duran varlıklara ait olup defter değerlerini içeren listeler, tüm alacak ve borçları vadeleri ile birlikte gösteren liste ve belgeler.

c) Alacaklıları, alacak miktarlarını ve alacaklıların imtiyaz durumunu gösteren liste.

d) Konkordato ön projesinde yer alan teklife göre alacaklıların eline geçmesi öngörülen miktar ile borçlunun iflâsı hâlinde alacaklıların eline geçebilecek muhtemel miktarı karşılaştırmalı olarak gösteren tablo.

e) Sermaye Piyasası Kurulu veya Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yetkilendirilen bağımsız denetim kuruluşu tarafından hazırlanan ve konkordato

²¹ İflas Hukuku, s. 274.

²² www.alomaliye.com Erişim Tarihi 11.10.2018).

ön projesinde yer alan teklifin gerçekleşmesinin kuvvetle muhtemel olduğunu gösteren finansal analiz raporları ile dayanakları²³.

Borçlu, konkordato sürecinde mahkeme veya komiser tarafından istenebilecek diğer belge ve kayıtları da ibraz etmek zorundadır²⁴.”

Mahkemece geçici mühlet kararı, ticaret sicili gazetesinde ve Basın-İlan Kurumu'nun resmî ilân portalında ilân olunur ve derhâl tapu müdürlüğüne, ticaret sicili müdürlüğüne, vergi dairesine, gümrük ve posta idarelerine, Türkiye Bankalar Birliğine, Türkiye Katılım Bankaları Birliği'ne, mahallî ticaret odalarına, sanayi odalarına, taşınır kıymet borsalarına, Sermaye Piyasası Kuruluna ve diğer lazım gelen yerlere bildirilir. İlanda ayrıca alacaklıların, ilândan itibaren yedi günlük kesin süre içinde dilekçeyle itiraz ederek konkordato mühleti verilmesini gerektiren bir hâl bulunmadığını delilleriyle birlikte ileri sürebilecekleri ve bu çerçevede mahkemeden konkordato talebinin reddini isteyebilecekleri belirtilir. Konkordatonun başarıya ulaşmasının mümkün olduğunun anlaşılması hâlinde borçluya bir yıllık kesin mühlet verilir. Bu kararla birlikte mahkeme, yeni bir görevlendirme yapılmasını gerektiren bir durum olmadığı takdirde geçici komiser veya komiserlerin görevine devam etmesine karar verir ve dosyayı komisere tevdi eder.²⁵

Komiser, borçlunun faaliyetlerine nezaret eder ve verilen görevleri yapar. Ayrıca icra dairesinin talebi halinde araraporlar verir²⁶.

Konkordato komiserinin vereceği rapora göre ve talep üzerine mahkeme kararına göre konkordato süresi altı aya kadar çıkarılabilir. Alacaklılar kurulunun vereceği karara göre mahkeme konkordato mühletini uzatabilir. Mahkeme projeyi uygun bulmazsa konkordato projesinin uzatılmasını isteyebilir. Alacaklı ne kadar alacağından vazgeçti hangi tarihte ödeme yapılacak konkordato kararında belirtilir. Konkordato hakkında verilen karara karşı borçlu veya konkordato talep eden alacaklı, kararın tebliğinden; itiraz diğer alacaklılar ise tasdik kararının ilânından itibaren on gün içinde istinaf yoluna başvurabilir. Bölge adliye mahkeme kararına karşı on gün içinde temyize gidilebilir²⁷.

Konkordato ilan edildiğinde alacak davası sonuçlanmış olsa bile icra işlemi yapılamaz. İşçi ve nafaka alacakları konkordato kapsamı dışında tutulmuştur. İflas sonrasında konkordato ilan edilirse, iflas kararı kaldırılarak konkordato ilan edilir. Ancak borçlunun başarılı olacağına bilinmesi ve alacaklılara zarar verme durumunun olmaması şartıyla İflas masasının açılması ile paraların kesin dağıtımı arasındaki dönemde, konkordato teklifinde bulunulabilir.

²³ www.muhassebebedr.com Erişim Tarihi 11.10.2018).

²⁴ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180315-28.htm> (Erişim Tarihi 20.10.2018).

²⁵ <http://www.iflaserteleme.com/konkordato-kesin-muhlet-karari/> (Erişim Tarihi 12.10.2018).

²⁶ Yavuz Süphandağ, İcra ve İflas Hukukunda Uygulamalar, Bilge yay, 5. B, 2009, s.819..

²⁷ www.ap.uyar.com (Erişim Tarihi 11.10.2018).

İflastan sonra konkordato geçici mühlet yoktur. Komiser tayin edilmez, iflas tasfiyesi varsa iflas tasfiyesi ikinci alacaklılar toplantısına kadar devam eder. Kısaca konkordato İcra ve İflas Kanunu'nun 285 – 309.maddeleri arasında düzenlenmiş olup, 28.02.2018 tarihinde TBMM'de kabul edilip 15.03.2018 tarihli, 30361 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 7101 sayılı değişiklik ile bünyesinde pek çok sorunu barındıran iflasın ertelenmesi yürürlükten kaldırılmış olup, konkordato kurumu yeni bir yapıya dönüştürülmüştür. Yasanın gerekçesinde²⁸; “ülkemizde 2003 yılından bu yana uygulanan iflasın ertelenmesi kurumu, ihdas amacının gerçekleştirilmesi konusunda isteneni verememiştir²⁹. İsviçre Hukuku örnek alınarak konkordato kurumuna yeniden işlerlik kazandırılmak istenmiştir.

2.Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın problemi son beş yıl içinde konkordato ilan eden şirketlerin konkordato nedenleri nelerdir sorusu bu araştırmanın problemidir. 31/03/2009 tarihinde yapılan IV. İstatistik Konseyi'nde alınan karar gereğince, TÜİK tarafından açıklanan şirket, kooperatif ve gerçek kişilere ait işletmeler ile ilgili Kurulan/Kapanan Şirket İstatistiklerinin 5429 sayılı kanun uyarınca Resmi İstatistik kapsamında yayımlanma sorumluluğu 2010 yılı başından itibaren Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne devredilmiştir³⁰.

Türkiye'de konkordato ilan eden, açılan, kapanan şirketlerin istatistiki verileri Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından tutulduğundan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne yazdığımız resmi yazıda konkordato ilan eden şirketlerin son beş yıl içinde istatistiki verileri istenmiştir. TOBB'nin verdiği bilgiye göre Türkiye'de konkordato ilan eden şirketlerin istatistiki verilerinin tutulmadığı ancak kapanan şirketlerin istatistiğinin verildiği belirtilmiştir. İstanbul Ticaret Odası'nın verdiği bilgiye göre son bir yıl içinde İstanbul'da 100, Türkiye'de 500 şirket konkordato talebinde bulunmuştur. Resmi kaynakların verdiği bilgiler esas alındığından diğer veriler bu araştırma kapsamına alınmamıştır. TOBB, kapanan şirketlerin son beş yıllık grafiğini web sayfasında yayınlamıştır. Türkiye'de şirketlerin son beş yıl içinde kapanmasının ekonomik sıkıntının derecesini göstermesi açısından önemlidir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin web sayfasında yayınlanan istatistiki bilgilere göre. 2013 yılı Aralık ayında kapanan şirket sayısı, 2012 yılının aralık ayını ayına göre %10,40 artarken, kapanan kooperatif sayısı % 9,48 ve kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı %42,13 azalmıştır.

²⁸ Aslanoğlu1, Ayşe Duygu Özalp2 , Ali Rıza Özalp, Bir Yeniden Yapılandırma Kurumu Olarak Konkordato Başvurusu, Geçici Mühlet ve Gerekçeleri Suphi, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/477171s>. 4.

²⁹ M. Ş. Işıktaç İstanbul Barosu Dergisi • Cilt: 92 • Sayı: 3 • Yıl: 2018

³⁰ www.tokattb.org.tr. Erişim Tarihi 11.10.2018).

2013 Aralık ayında kurulan şirketlerin sermayelerinin toplamı, bir önceki aya göre %29,64 oranında azalmıştır. Aralık ayında kapanan gerçek kişi ticari işletmelerinin 964'ü toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı, 272'si inşaat, 165'i imalat sektöründedir.

2014 Aralık ayında kapanan şirket sayısı, geçen yılın aynı ayına göre %3,58 azalmıştır. 2014 yılı Aralık ayında kapanan şirket sayısı, 2013 yılının Aralık ayına göre %3,58 azalırken, kapanan kooperatif sayısı %17,62 ve kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı %111,16 artmıştır. Kapanan şirket sayısında geçen yılın Aralık ayına göre %20,96 azalış olmuştur.

2015 yılı Aralık ayında, 2014 yılı Aralık ayına göre kurulan şirket sayısında %15,11 ve kooperatif sayısında %36,62 artış olurken, kurulan gerçek kişi ticari işletme sayısında %9,67 azalış olmuştur.

2015 yılı Aralık ayında kapanan şirket sayısı, 2014 yılının aynı ayına göre %20,96, kapanan kooperatif sayısı %14,98 ve kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı %54,93 azalmıştır.

Kapanan gerçek kişi ticari işletmesi sayısı, yapılan tebligatlarla ticari faaliyeti bulunmadığı tespit edilen gerçek kişi ticari işletmesinin kayıtlarının ilgili Ticaret Sicil Müdürlükleri tarafından Ticaret Sicil Yönetmeliği'nin 51. maddesine istinaden re'sen silinen işletmelerini kapsamamaktadır.

2017 yılı Aralık ayında 924, Ocak-Aralık döneminde 10.192 2017 yılı sonunda 18.005 e ulaşmıştır. 18.005 Gerçek kişi ticari işletmesi re'sen kapatılmıştır³¹.

Tablo 1 2012-2018 Yılı Kapanan Şirket Sayı ve Yüzdeleri

İLAN TÜRÜ	ŞİRKE T TÜRÜ	OCaK ARALI K (12 AYLIK)							
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	D eğişimi
					5	6	7	8	

³¹ www.tobb.org.trErişim Tarihi 11.10.2018).

									m (%)
Kapanan **	Şirket	14.1 68	15.538	14.00 2	12.1 14	11.0 38	13.5 17	8.30 5	9, 67
	Kooperatif	1.89 5	1.862	1.820	1.58 7	1.29 0	1.18 4	755	- 1,74
	Gerçek .Kişi Tic.İşl.	31.9 15	19.873	23.22 9	19.0 61	19.6 00	18.0 05	14.5 36	- 37,73

<https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> (12.10.2018).

Grafik 1. 2014-2018 Yıllarında Kapanan Şirket Sayıları

Kaynak

<https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> (12.10.2018).

2018 yılı Eylül ayında 149, Ocak-Eylül döneminde 4.186 gerçek kişi ticari işletmesi re'sen kapatılmıştır. Eylül ayında kapanan şirket ve kooperatiflerin; 360'ı toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı, 171'i inşaat, 90'ı ulaştırma sektöründedir. 127'si mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetlerdir.

3.Verilerin Analizi

Araştırmamızda açık uçlu sorulardan oluşan ankete katılan katılımcılardan 21 kişinin 10'u kadın, 11'i erkektir. Kıdem değişkenine göre katılımcı sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2 Katılımcı Sayısı

Toplam	k1	K2	k3	k4
Cinsiyet	KADIN	KADIN	ERKEK	ERKEK
Yaş	30-40	41-50	45-50	51-55
Kıdem	0-10 YIL	0-20 YIL	0--15 YIL	10- 20 YIL
21 KİŞİ	6	4	5	6

Verilerin toplanmasında katılımcılara rahat bir görüşme imkanı hazırlanarak konuşmacıların istedikleri saatlerde görüşme yapılmıştır. Her bir katılımcıya aynı ses tonu ile aynı sorular sorulmuş not alma tekniği kullanılmıştır. Veriler analiz edilirken, kavramsal çerçeve içerisinde veriler analiz edilmiştir. Konkordato ilan eden şirketlerin çalışanları ile görüşme yapılarak frekans ve yüzdeleri değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Konkordato İlan Eden Şirketlerin Konkordato İlan Etme Sebepleri

Konkordato Sebebi	f
Alacaklılara ödemeyi zamanında yapamama	21
Şirketin ve şahsın prestijini korumak amacıyla konkordato talep etme	21
Bankanın çekilen krediyi geri istemesi	4
Artan Kira Ücreti	2
Döviz kurundaki dalgalanma	15
Müşterilerin ödemelerini zamanında yapmaması	13
Hisse senetlerinin düşmesi	1
Türk lirasındaki değer kaybı	21
Satışlarda azalma	21
İthal mal almanın kur farkı nedeniyle zorlaşması	11

Yapılan nitel araştırmada görüşme tekniği kullanılmış ve katılımcılara konkordato nedeni sorulduğunda 21 kişi Şirketin ve şahsın prestijini korumak amacıyla konkordato talep ettiklerini, Alacaklılara ödemeyi zamanında yapamama nedeniyle konkordato talep edildiği cevabını vermiştir (%100 frekans) 21 Kişi Türk lirasındaki değer kaybının konkordato sebebi olduğunu, 11 kişi İthal mal almanın kur farkı nedeniyle zorlaşması sebebinin önemli bir etken olduğunu, 15 kişi döviz kurlarındaki dalgalanma sebebiyle, 4 kişi bankanın çektikleri krediyi geri istemesi nedeniyle, 2 kişi, artan kira gelirlerini ödeyemediklerinden 13 kişi müşterilerinin ödemelerini zamanında yapmaması nedeniyle 21 kişi de satışlarda ki azalma nedeniyle konkordato ilan edildiğini belirtmişlerdir.

4.Lojistik Sektörü ve Konkordato

Türkiye’de son yıllarda yaşanan kur dalgalanmasından en çok etkilenen sektörlerden bir tanesi de lojistik sektörüdür. 1982 yılında Trabzon’da kurulan ve otomotiv devlerine lojistik destek sağlayan KSN Lojistik A.Ş, Gebze Asliye Ticaret Mahkemesi’ne başvurarak konkordato ilan etmiştir. Şirketin Konkordato ilan etme sebebi müşterilerinden kaynaklanmaktadır. Yapılan görüşmede müşterilerinin şirkete borcunu ödememesi sebebiyle artan nakit ihtiyacı nedeniyle şirket konkordato ilan etmiştir.

Yine lojistik alanında prestijli bir firma olan Günaydın Group konkordato ilan etmiştir. Konkordato nedeni bankaların bazı kredilerini geri çağırmasıdır. Bankalar müşterilerine verdiği krediyi istediği zaman geri çekme hakkına sahip olduğundan firmadan çekilen krediler geri istenince konkordato ilan etmek zorunda kaldığı belirtilmiştir.

Gaziantep merkezli uluslararası bir lojistik firması, konkordato başvurusunda bulunmuş ve borçlu Asliye Ticaret Mahkemesi’nden 24/07/2018 tarihinden başlamak üzere 3 ay geçici mühlet almıştır. Mahkeme,şirketin 3 ay icra takip işlerini durdurmuştur

Görüşmeye katılanlardan biri şirketin kredilerine kişisel mal varlığı ile kefil olduğu için bankaların bu yönde girişimlerde bulunduğunu söylemiştir. Mallarının satılmasını önlemek için konkordato isteğinde bulduklarını belirtmiştir. Bir başka katılımcı, bankaların yaşanan ekonomik sıkıntıları fırsata çevirmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

Araştırma sonucuna göre son dönemde, Türkiye’de yaşanan; yüksek faizlerin uzun vadeli yatırımlara imkan vermemesi, TL’de yaşanan değer kaybı, satışların giderek azalması, ithal girdilerin kurdaki dalgalanmalardan etkilenmesi, olumsuz ekonomik gelişme, kısa vadeli ödemelerde yaşanan güçlükler, ticari faaliyetlerikoruma, müşterilerin, tedarikçilerin, bayilerin ve diğer iş ortaklarının olumsuz etkilenmesini önlemek amacı konkordato başvurusu yapma kararı aldıklarını ifade etmişlerdir.

Şirketlerin ticari prestijlerini korumayı, ithalat ve ihracatı teşvik etmeyi ve ticarete yaşanan iflas durumunu en aza indirmeyi amaçlayan konkordatonun sağladığı bu imkanları fırsata çevirmeyi düşünen sahte yollarla konkordato ilan eden şirketlerin hukuksal ve mali olarak sıkı takip edilmesi gerekmektedir. Bu konuda en önemli yetki, mahkemeler ve icra dairelerindedir. Mahkemelerin konkordato ilan edilmeden detaylı inceleme yapması faydalı olacaktır. Çünkü konkordato ilan eden şirketler, buna aylar önceden hazırlanarak şirketi boşaltmakta, sahte faturalar düzenleyerek borçlarını ve faizlerini ödemek istememektedirler.

Bazı şirketler, konkordato ilan ederken başka bir isimle ya yurt dışında ya da yurt içinde başka bir şirket açarken bazıları da alacaklıları mağdur durumda bırakmaktadırlar. Sahte yollarla konkordato ilan eden bu şirketin hukuksal ve mali olarak sıkı takip edilmesi Mahkemeler konkordato komiserleri tarafından şirketin faturalarının banka hesaplarının detaylı incelenmesi gerekmektedir. Kısaca konkordato ilan edilmeden önce uzman görüşü alınarak konkordato için başvuran firmaların daha iyi incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de 2018 yılında bireysel kredi kartı borcunu ödeyemeyen gerçek kişi sayısı 2018 Haziran ayında 77 bin iken, 2018 Temmuz ayında bu sayı 81 bine ulaşmıştır. Bireysel kredilerini ödeyemeyen gerçek kişi sayısı 2018 Haziran ayında 85 bin iken 2018 Temmuz ayında bu sayı 102 bine ulaşmıştır. Temmuz 2017’den Temmuz 2018’e kadar protesto olan senet sayısı 985 bin adet. Protesto olan bu senetlerin parasal karşılığı 16 milyon 122 bin lira iken protesto olan senetlerin parasal karşılığı 2018 Temmuz ayında neredeyse iki misli artarak 2 milyon 543 bin liraya ulaşmıştır. 7. Temmuz 2017’den Temmuz 2018’e kadar karşılıksız çıktığı için bankalarca işlem yapılan (arkası yazılan) çeklerin parasal karşılığı 20 milyar Türk lirasıdır. 2018 Haziran ayında karşılıksız çıkan çeklerin tutarı 1.4 milyar TL iken 2018 Temmuz ayında iki miseden fazla artarak bu rakam 2.7 milyar TL olmuştur³². Bütün bu veriler Türkiye’de 2018 yılı içerisinde ekonomik yönden gerçek kişilerin ve şirketlerinsıkıntıda olduğunu borçlarını ödemede zorlandıklarını göstermektedir. 2018 yılında TL’nin dolar karşısında % 40 oranında değer kaybetmesi dolar ve euro cinsinden borcu olan kişilerin borcunun katlanmasına neden olmuştur. Türk Lirası’ndaki düşüş, en çok dolar ve euro cinsinden borcu bulunan özel sektörü etkileyerek şirketlerin konkordato ilan etmelerine sebep olmuştur. Bankaların krizleri fırsata çevirmek gayretiyle konkordato gerektirmeyen firmaların banka mevduat faizlerinden istifade etmek, bankaların borçlarını yeniden yapılandırmak isteyen borçlular üzerinden kar elde etmek istedikleri görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye’de son yıllarda döviz kurundaki dalgalanma, gelir düzeyindeki istikrarsızlık sebebiyle ekonomik yönden zorluklar yaşayan şirketle bulunmaktadır. Kapanan şirketlerin sayısı artarken, kapanmak üzere olan şirketlerin de konkordato ilan ederek şirket veya şahıs prestijinin korunmaya çalışıldığı görülmektedir. Döviz kuru ve kredi faizlerindeki artış nedeniyle ödeme sıkıntısı yaşayan birçok şirket konkordato ilan etmektedir. Bankaların şahısların yaşadığı ekonomik sıkıntıyı fırsata çevirerek kredilerini geri çevirdikleri, faiz oranlarını arttırdıkları görüldüğünden ekonomik krizin zenginleri daha zengin, fakirleri daha

³²<https://tr.scribd.com/document/139528243/TEPAV-Turkiye-Yatirim-Ortami-v2> (Erişim Tarihi 11.10.2018).

fakir yaptığı belirtilmektedir. Bazı şirketler konkordatoyu gizli olarak talep ederken konkordato ilan eden şirketlere mal veya hizmet veren şirketlerin mal veya hizmetlerinin bedeli olan alacaklarını alamadıkları, şirketlerin konkordatoyu suiistimal ettikleri görülmektedir. Bu suiistimallerin önüne geçilmesi için ön incelemenin son derece titiz yapılması, banka hesaplarının faturaların incelenmesi bir şirket kapatılarak ikinci bir şirket açılmasının önüne geçilmesi uzman görüşü alınması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Ayşe Aslanoğlu, Duygu Özalp, Ali Rıza Özalp, Bir Yeniden Yapılandırma Kurumu Olarak Konkordato Başvurusu, Geçici Mühlet ve Gerekçeleri <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/477171s>. 4.

Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz (2008), İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, Yetkin Yay. 22. B. Ankara, s.628-629.

Baki KuruHaluk Konuralp, (2008). Bankacılar İçin İcra İflas Hukuku, Banka ve Ticaret Enstitüsü, Türkiye İş Bankası, Hukuk Fakültesi Vakfı, Ankara

Ahmet Battal ,Kayyum Denetimindeki Anonim Şirketin Yönetimi, Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, ISSN: 2149-4576, Ankara.

Hakan Pekcanitez, Muhammed Özekes, (2009), İcra ve İflas Hukuku, Pratik Çalışmalar, Yetkin Hukuk Yay.B, Ankara.

Kamil Yıldırım, İcra İflas Hukukunda İptal Davaları, MÜ Hukuk Fakültesi , Alfa Yay. 2009.

Mehmet Özbeyi,(2014). .İcra ve İflas Hukuku, Savaş Yay.

Muhip Şeyda Işıқтаç, (2018), Konkordato,, İstanbul Barosu Dergisi • Cilt: 92 • Sayı: 3 •

Rıza Ayhan, Ticari İşletme Hukuku, Hukuk Fakültesi Yay. 2007.

Yavuz Süphandağ, İcra ve İflas Hukukunda Uygulamalar, Bilge yay, 5. B, 2009.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180315-28.htm> (Erişim Tarihi 20.10.2018).

<http://www.iflaserteleme.com/konkordato-kesin-muhlet-karari/> (Erişim Tarihi 12.10.2018).

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/477171>

<http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/2460> (Erişim Tarihi 10.10.2018).

<https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php>

<https://tr.scribd.com/document/139528243/TEPAV-Turkiye-Yatirim-Ortami-v2> (Erişim Tarihi 11.10.2018).

<http://www.turkiyehukuk.org/konkordato-ne-demek/>(Erişim Tarihi 11.10.2018).

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2004.pdf> Erişim Tarihi 11.10.2018).

HATAY VE DOĞU AKDENİZ'DE ALTERNATİF ULAŞIM YÖNTEMLERİ**Öğr. Gör Ali BİRVURAL**Mustafa Kemal Üniversitesi, a.birvural@gmail.com**Öğr. Gör Mehmet TAMER**Mustafa Kemal Üniversitesi, tamermehmet@hotmail.com.tr**ÖZET**

Nüfusu 1.600.000'e yaklaşan Hatay İli'nde büyükşehir yapılanması ile birlikte nüfus artışı ve kentleşme düzeyi yükselmeye başlamıştır. Tüm bölge ve Hatay'da tarım, ticaret, sanayi, turizm faaliyetleri bir arada yapılmaktadır. Hatay'da tarifeli sefer yapılan 1 adet havaalanı, Adana'da bir adet havaalanı, Kahramanmaraş Havaalanı ve Gaziantep Havalimanları da yine bölgeye yakın havalimanlarıdır. Denizyolları açısından ise Mersin Limanı ile birlikte yalnızca ticari olarak kullanılan İskenderun limanı bulunmaktadır. Bölge olarak düşünürsek ise nüfus 10.000.000'u aşmaktadır. Bunun dışında mevcut iskeleler yine ticaret ve sanayi amaçlıdır. E-5 karayolu ile İstanbul ve Ankara'dan Hatay'a ulaşılmaktadır. Türkiye'deki elektrikli raylı sisteme entegre olan hat İskenderun'da son bulmaktadır. Bu sistemin limana da demiryolu ulaşımı vardır. Toprak Kale İskenderun otoyolu da projesi yarım kalmış bir şekilde Belen Sarımaçı mevkiinde son bulmaktadır. Her ne kadar fiilen bu kadar alternatif ulaşım altyapısına sahip olsa da il genelinde yalnızca karayolu ulaşımı ile toplu taşımacılık yapılmaktadır. En büyük yerleşimler olan İskenderun, Antakya, Dört Yol, Kırıkhan, Samandağ gibi ilçelerin kendi dolmuş sistemleri olmakla birlikte ilçeler arası ulaşım da özel ulaşım kooperatifleri tarafından sağlanmaktadır. Belirli bir fiyat ve hizmet standardından uzak sağlanan bu hizmetle ilgili mevcut Büyükşehir Belediyesi tarafından çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulaşım, Demiryolu, Denizyolu, Hatay

GİRİŞ

Hatay ile yakın iller arasında ulaşım yalnızca küçük ulaşım şirketleri ve otobüs firmaları tarafından sağlanmaktadır. Demiryolu taşımacılığı ise günde yalnızca 2 adet sefer yapan İskenderun- Adana trenine bağlıdır. Bu trenlerde oldukça yavaş, eski teknoloji ve kalkış-varış saatleri belirsiz olduğundan atıl durumdadır. Bu nedenle bölgedeki nakliye sektörü de karayoluna bağımlıdır. Hatay Suriye Savaşı öncesi Türkiye'nin ikinci büyük tır filosuna sahip iken bugün durum belirsizliğini korumaktadır. Hatay, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş, Mersin, Kilis ve Gaziantep birbirlerine 300 km çaptan yakın ve toplamda 10.000.000'u aşan bir nüfusa sahip olduğundan başta demiryolu hatlarının geliştirilmesi Hatay, Mersin, Adana, Kuzey Kıbrıs ve diğer bölge ülkelere denizyolu ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi, yarım kalan otoyolun tamamlanması bölgede yer alan Büyükşehir Belediyelerinin ve merkezi hükümetin birlikte çalışmalar yapması, ortak çözümler üretmeleri sürdürülebilir bir ulaşım sistemi için elzemdir.

Bölgeye yapılan yatırımlara bakıldığında, karayolları açısından otoyollar ve çift yönlü olarak hizmete açılan devlet yollarının önemli bir bölümü bitirilmiş olsa da, otoyolun yarım kalan Antakya bağlantısı bitirilmemiş olmasına rağmen bölgede hedeflenen projelerdeki Amanos Tüneli Hassa-Dörtyol geçişi ile Gaziantep- İskenderun Limanı yolunu kısaltacaktır. Ancak Antakya ve bölgesi yine Belen Geçidi'ne mahkum konumda görünmektedir. Antakya yönüne doğru Belen'den yapılacak otoyol geçişine ilişkin, herhangi bir fiili ihale faaliyeti v.s görünmemektedir.

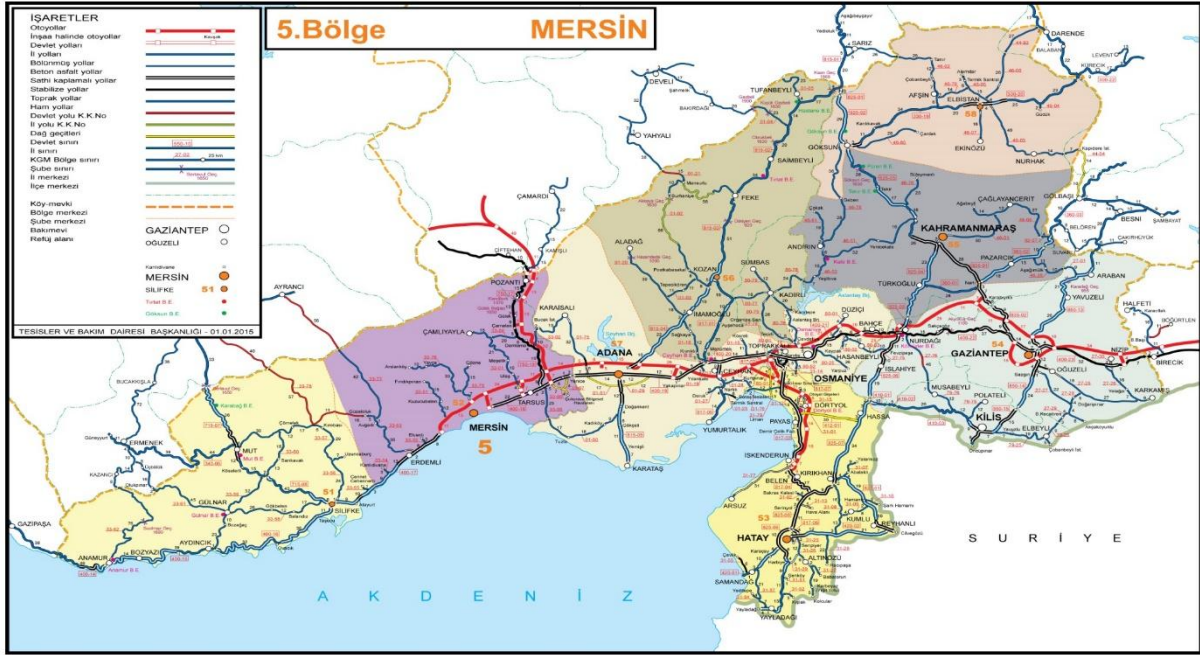
Denizyolları açısından bakıldığında da bölgede sadece yük gemileri aktif olarak çalışmaktadır. Yalnızca Taşucu-Girne arası pek de verimli olmayan yolcu taşıyan deniz araçları bulunmaktadır.

1.KARAYOLLARI

Hatay, Türkiye'de uluslararası yük taşımacılığı yapan taşıtların yaklaşık % 11'ini bünyesinde barındırmaktadır. Kayıtlı 9.978 adet araçla İstanbul'dan sonra 2. büyük nakliye filosuna sahiptir.Hatay ili Ortadoğu'ya açılan Cilvegözü ve Yayladağı Kapılarına sahiptir. Hatay doğu-batı otoban hattında yer almaktadır. Ceyhan uluslararası enerji nakil hatlarına komşudur.

Hatay'da bulunan Otoyol 53, Ceyhan ile İskenderun ilçelerini birbirine bağlayan otoyolun adıdır. İskenderun Toprakkale otoyolu olarak adlandırılır. Gaziantep yönünden ve Adana yönünden İskenderun yönüne iki ayrı dönüş verilmiştir. İskenderun dönüşünden sonra sırası ile Erzin, Dörtyol ve Payas ilçelerine otoyoldan çıkış ve giriş mevcuttur.Son olarak İskenderun girişinde Denizciler beldesinde bulunan ücret toplama istasyonundan sonra otoyol Belen ve Arsuz ilçesine kadar ücretsiz olarak devam etmekte ve Çevreyolu olarak kullanılmaktadır.Otoyol 53, İskenderun Limanı'nı Türkiye'nin otoyol ağına bağladığından dolayı önem taşımaktadır.

Otoyol 52 ise, Mersin, Adana, Osmaniye, Gaziantep ve Şanlıurfa şehirlerini birbirine bağlayan otoyolun adıdır. Bu otoyol çift yönlü olup üçer şeritten altı şeride sahiptir. 365 kilometrelik bu otoyolun Adana bölümünde O51'e direkt geçiş vardır. Şanlıurfa'dan Habur Sınır Kapısı istikametine devam eden otoyoldan geçiş ücrete tabiidir. (Akkaya,. “19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Mersin Ekonomisi, 19)

Şekil 1:Karayolları 5. Bölge Müdürlüğü

<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Bolgeler/5Bolge/Harita.aspx> (Erişim Tarihi:10.08.2018)

2. DENİZYOLLARI ve ENERJİ

Doğu Akdeniz'in önemi artarak sürmektedir. Bu önem ulaştırma ve enerji boyutlarında zemin bulmaktadır. Akdeniz'de yılda ortalama 220.000'den fazla gemi seyir halinde bulunmakta, dünya denizlerinin sadece % 1'ini kapsayan bir deniz alanı olmasına rağmen dünya deniz trafiğinin 1/3'ü Akdeniz'de gerçekleşmektedir.(Kaya, Uluslararası Deniz Hukuku, 8.)

Söz konusu hareketliliğin yaklaşık %32'si Doğu Akdeniz limanları üzerinden gerçekleşmiştir. (Deniz Taşıtları ve Denizyolu Taşıma İstatistikleri) Tüm bu veriler; Doğu Akdeniz'in, daha önce de belirtildiği üzere Cebelitarık, Süveyş ve Karadeniz üzerinden işleyen deniz ticaretini kontrol edebilen önemli bir coğrafya olduğunu ve üzerinde yer alan deniz trafik hatlarının dünya ticareti için hayati önemi haiz olduğunu açıkça teyit etmektedir.

Enerji açısından ele alındığında bu bölge, Ortadoğu ve Hazar Bölgesi enerji merkezleri ile buralardaki boru hatlarını da kontrolünde bulundurmaktadır. 13 Temmuz 2006 tarihinde Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattının devreye girmesi ile beraber, Hazar Denizi'nin doğusundaki ülkeler için önemli bir ithalat ve ihracat kapısı durumuna gelmiş olan İskenderun Körfezi, Doğu Akdeniz'i tamamıyla etkisine almıştır. BTC ve Kerkük-Yumurtalık hattına Samsun-Ceyhan hattı da ilave edildiğinde, Doğu Akdeniz Bölgesi'ne Türkiye çıkışlı petrol miktarı 170 milyon tona başka bir ifade ile dünyanın 2010 yılında tüketmiş olduğu petrolün % 7'sine ulaşacaktır. Bu veriler de dikkate alınırsa Doğu Akdeniz, gerek bu coğrafyaya ve gerekse bu coğrafyadan Batı'ya yönelik hem enerji hem de ticari emtianın ithalat ve ihracatının geçiş ve ulaşım güzergâhının önemli bir parçasını teşkil etmektedir.(Öztürk, Kıbrıs Annan Belgeleri, 7)

Akdeniz'in en doğusunda doğal bir liman olan İskenderun Limanı Hatay'da yer almaktadır. Hatay İlinde toplam 10 adet liman bulunmaktadır. İskenderun Limanı, Akdeniz'in kuzeydoğusunda konuşlanmakta olup, Ortadoğu ülkelerine olan aktarma trafiğine olduğu kadar, Güney ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine de hizmet vermektedir. Bu bakımdan, aktarma limanı olarak önemli bir role sahiptir. Liman, 1400 m. uzunluğunda bir mendireğe sahip olup, kuzey ve güney rüzgârlarından korunmaktadır. Liman girişinde derinlik 12 metredir. Demiryolu ve karayolu şebekesi ile bağlantılı genel amaçlı bir liman olup, dökme, Ro-Ro ve karışık eşyaya hizmet vermektedir. Limana giren ve çıkan gemiler için kılavuz almak zorunlu olup, 2000 GT'ye kadar olan gemiler için römorkör alma mecburiyeti yoktur. Hizmet, 24 saat boyunca, Liman tarafından verilmektedir. 90 ton kapasiteli bir yüzer vinç, bir kılavuz botu, 4 römorkör, 2 palamar ve bir servis botu mevcuttur. Ortadoğu ve Avrupa'nın pek çok açıdan çekim merkezi olan Kıbrıs'a yakın bir konumdadır. Ağustos 2012 tarihinden itibaren İskenderun Limanından Mısır, İsrail ve Lübnan'a Ropax seferleri başlamıştır. Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından HADO adı altında çevre illere ve Kıbrıs ile Lübnan'a deniz otobüsü seferleri başlatılması gündemdedir.

Mersin Uluslararası Limanı; ise coğrafi konumu, kapasitesi ve geniş hinterlandının yanı sıra yurtiçi ve yurtdışına olan çok modlu bağlantı kolaylığının sağladığı avantajlarla, yalnız Türkiye'nin değil aynı zamanda Doğu Akdeniz'in de lider limanlarından biridir. Mersin Uluslararası Limanı ; serbest bölgesi, 69 km. mesafedeki Adana Şakirpaşa Havalimanı, demiryolu ulaşımı, bölgedeki güçlü tır filosuyla intermodal taşımacılığın gerektirdiği tüm imkânlarla sahiptir. İç Anadolu, Akdeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin ithalat ve ihracat kapısı olan Mersin Uluslararası Limanı, Orta Doğu Ülkeleri için de transit merkezi konumundadır. Mersin Serbest Bölgesi, Mersin Uluslararası Limanı'yla bitişik konumda olup; liman içerisinde "koridor" adı verilen bir karayoluyla bağlantılıdır. (Ünlü, Bir İşkeleden Liman Kentine Doğu Akdeniz'in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Mersin'de Mekansal Gelişim, 6)

3.DEMİRYOLLARI

Şekil 2: TCDD Demiryolları Ağı <http://www.tcdd.gov.tr/files/sebekebildirimi/haritalar.pdf>
(Erişim Tarihi:03.08.2018)

Doğu Akdeniz TCDD 6.Bölge Müdürlüğü kapsamında Pozantı'dan ve Kahramanmaraş üzerinden ulusal demiryolu ağına bağlanmaktadır. Doğu'ya giden bir hat Suriye sınırını çizerken ayrıca şu an çalışmayan bir hat Meydan-1 Ekbez üzerinden Suriye'ye yönelmektedir.

Hatay Bölgesi açısından bakarsak Demiryolu 1911'de İskenderun'a kadar getirilmiş olup Osmanlılar hat güzergahında herhangi bir uzatılma veya genişletilme yapılmamıştır. Günde yalnızca 2 adet yolcu treni ile Mersin ve Adana'ya seferler vardır. Bunun haricinde yük trenleri sefer yapmaktadır.

Yatırım planlarına bakıldığında ise Karaman Mersin arası hızlı tren projeleri ile Adana-Osmaniye arası bazı modernizasyon projelerinden başka bir proje görülmemektedir. (TCDD Remi Web Sitesi <http://www.tcdd.gov.tr/uploads/upmenu/yp14.pdf>)

Adana kentinde hizmet veren hafif raylı sistem de diğer ağlardan bağımsız 13,6 km uzunluğunda olarak 2010 yılında hizmete açılmıştır. (Adana Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sitesi <http://www.adana.bel.tr/anasayfa.html>)

SONUÇ

Her ne kadar fiilen bu kadar alternatif ulaşım altyapısına sahip olsa da il genelinde ve bölgede yalnızca karayolu ulaşımı ile toplu taşımacılık ağırlıklı olarak yapılmaktadır. Hatay açısından bakarsak en büyük yerleşimler olan İskenderun, Antakya, Dört Yol, Kırıkhan, Samandağ gibi ilçelerin kendi dolmuş sistemleri olmakla birlikte ilçeler arası ulaşım da özel ulaşım kooperatifleri tarafından sağlanmaktadır. Belirli bir fiyat ve hizmet standardından uzak sağlanan bu hizmetle ilgili mevcut Büyükşehir Belediyesi tarafından çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Yakın iller arası da ulaşım yalnızca benzer küçük ulaşım şirketleri ve otobüs firmaları tarafından sağlanmaktadır.

Demiryolu taşımacılığı ise günde yalnızca 2 adet sefer yapan İskenderun- Adana trenine bağlıdır. Bu trenlerde oldukça yavaş, eski teknoloji ve kalkış-varış saatleri belirsiz olduğundan atıl durumdadır. Bu nedenle bölgedeki nakliye sektörü de karayoluna bağımlıdır. Hatay Suriye Savaşı öncesi Türkiye'nin ikinci büyük tır filosuna sahip iliyken bugün durum belirsizliğini korumaktadır. Bölgede yapılan projelerdeki Amanos Tünelleri Gaziantep-İskenderun Limanı yolunu kısaltacaktır. Adana-Mersin arası ise demiryolu hatları verimli çalışmaktadır. Bunun dışında Ceyhan yönüne de diğer bölgesel trenlerin katkısıyla ulaşım sağlanmaktadır.

Ancak Antakya ve bölgesi yine Belen Geçidi'ne mahkum konumda görünmektedir. Bu yol aşırı yoğun ve coğrafi sebeplerle olumsuz hava koşullarından çok etkilendiğinden, sürekli kazalar ve tıkanıklıklar yaşanmaktadır.

Karayolları açısından bakıldığında yapılması gerekenler, merkezi yönetimin de katkısıyla otoyol projelerinin tamamlanması bağlantı kavşaklarının çoğaltılması şeklinde özetlenebilir.

Demiryolları açısından da yerel yönetimler metro, tramvay hatları gibi unsurlar yaparken merkezi olarak TCDD'nin de banliyö trenleri ve artan yolcu ve yük trenleri seferleriyle bu unsuru desteklemesi ve hiç olmazsa Antakya merkeze kadar raylı sistemlerin ulaştırılması acilen gerekmektedir.

Bölgede genel olarak havayolları etkin olarak kullanılsa da, havalimanlarına ulaşım unsurları yüksek maliyetli ve etkinsizdir. Bu nedenle de yerel yönetimlere görev düşmektedir. Bölge coğrafi olarak sık yerleşimli ve başta kıyı bölgelerinde sık nüfuslu olduğundan yerel yönetimler arası ulaştırma birlikleri de kurulması gerekmektedir. Bu unsurlar arasında koordinasyon sağlanarak halkın mağduriyeti en aza indirilmelidir.

KAYNAKÇA

Adana Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sitesi (Erişim Tarihi 04.09.2018)
<http://www.adana.bel.tr/anasayfa.html>

Akkaya, Y. "19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Mersin Ekonomisi", Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin, Hazırlayan: Filiz Özdem, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004

Deniz Taşıtları ve Denizyolu Taşıma İstatistikleri," Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Erişim Tarihi: 11.09.2018, http://www.denizcilik.gov.tr/tr/istatistik_-_dosyalar/brosur/default.htm

Kaya, Şenay. "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları." Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.

Kuran, Selami. Uluslararası Deniz Hukuku. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2009.

Kurumahmut, Ali. Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.

Kutluk, Deniz. Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları, Çevresel Tehdit Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayın No.16. İstanbul: TÜDAV Yayınları, 2003.

Öztürk, Osman Metin. Kıbrıs Annan Belgeleri I, II, III Üzerine Değerlendirmeler. Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.

TCDD Demiryolları Ağı <http://www.tcdd.gov.tr/files/sebekebildirimi/haritalar.pdf> (Erişim Tarihi:03.08.2018)

TCDD Projeler Sayfası <http://www.tcdd.gov.tr/uploads/upmenu/yp14.pdf> (Erişim Tarihi: 12.09.2018)

Tekeli, İlhan. "Türkiye'deki Kent Tarihi Yazımı Üzerine Düşünceler", Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek, Dost Kitabevi, Ankara, 1998

Türkeş, M.Sümer Dünyada ve Türkiye'de İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme, II. Ulusal Toprak ve Su Kaynakları Kongresi Bildiri Kitabı, Ankara, 2011

Ünlü Taner Servi Bir İskeleden Liman Kentine Doğu Akdeniz'in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Mersin'de Mekansal Gelişim, , 2008

Yıldız, Dursun. Akdeniz'in Doğusu Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından. İstanbul: Bizim Yayınlar Kitapevi, 2008.

Yıldız, Dursun. Doğu Akdeniz'de Isınan Sular. İstanbul: Bizim Kitaplar Yayınevi, 2009.

GÖÇÜN ŞEHİR EKONOMİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör Mehmet TAMER

Mustafa Kemal Üniversitesi, tamermehmet@hotmail.com.tr

Öğr. Gör Ali BİRVRAL

Mustafa Kemal Üniversitesi, a.birvural@gmail.com

Göç, insanlık hayatının hemen hemen her bölümünde yer alan sosyolojik bir olaydır. Bu olayın meydana gelmesinde her dönem birtakım nedenler kendini göstermiştir. Bu nedenler eğitim, sağlık, siyasal, ekonomik veya sosyo-kültür olmuştur. Göç, gönüllü ya da zorunlu olarak yaşanmaktadır. Bu olayı incelemek ve üzerinde derin bir analiz etmek için zaman içerisinde ciddi teoriler ve kuramlar ortaya konulmuş, derinlemesine ele alınmak istenmiştir. Göç, bir yerden başka bir yere hareketlilik olarak da ifade edilmektedir. Bu hareketlilik ister gönüllü ister zorunlu olsun gittikleri bölgede ve bölgenin insanında birtakım etkilerinin ortaya çıktığı bir gerçektir. İnsanoğlu için en sıkıntılı ve sancılı süreci yaşatan zorunlu göçtür. Özellikle son yüzyılda yaşanan siyasal nedenler ve çekişmeler bu türün en önemli nedenidir.

Orta Doğu denilen coğrafya son on yılda çok ciddi olaylarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum o bölgenin insanın zorunlu olarak doğup, büyüdüğü coğrafyayı terk etmesine sebep olmakta ve büyük bir göç dalgasını da beraberinde getirmektedir. Özellikle Suriye’de yaşanan olaylar iç karışıklık komşu ülkeleri en başta da Türkiye’ye ciddi bir şekilde etkilemiş ve milyonlarca insan Türkiye’ye göç etmiştir. Bu olaylarla Türkiye, ekonomik, eğitim, sağlık, güvenlik vb. alanlarda sorunlar yaşamaya başlamıştır. Sağlık, ekonomik ve güvenlik en önemli sorunlar arasındadır.

Bu çalışmada göç süreci ile beraber yaşanan ekonomik etki üzerinde durulmuştur. Kavramsal çerçeveye yer verilmiş, ekonomisine etkinin neler olacağı belirtilmiş, genel bir değerlendirme ile çalışma son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Ekonomi, Göçün Nedenleri

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç Kavramı

Göç tarihin hemen hemen her döneminde meydana gelen sosyolojik bir olaydır. Birtakım nedenlerle insanlar bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmek veya ettirilmektedir. Bu nedenler bazen ekonomik, sağlık, eğitim olurken bazen de siyasal nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç, kısacası ekonomik, siyasal ve toplumsal sebeplerle insanların bireysel ve toplumsal olarak bir yerden başka bir yere yer değiştirme hareketi olarak adlandırılabilir (Şahin, 2014: 59). Başka bir ifadeyle ise insanın daha iyi bir yaşam koşulları için bulunduğu toprakları terke etmesidir (Aksoy, 2012: 293). Bireylerin göç etmedeki asıl düşüncesi ve dürtüsü, daha iyi yaşam şartlarına sahip olacağı düşüncesidir (Yılmaz, 2014: 1687). Daha farklı bir şekilde, göç; üretim faktörü olan emeğin, coğrafi olarak, bir yerden başka bir yere hareketidir (Çelik, 2005: 167).

Kaynak: Ntv.

1.2. Göç Nedenleri

Göç olayının meydana gelmesinin bazı nedenleri mevcuttur. Oluşan bu nedenler beraberinde kişiler göç sürecini başlatmaktadırlar.

1.2.1. Ekonomik Nedenler

Göç sürecinin en önemli nedenleri arasında ekonomik kaygı bulunmaktadır. Daha iyi ekonomik şartlara sahip olmak ve işsizlik göçün temel nedenleridir (Şen, 2014: 239). Çok az bir ekonomik gelire sahip olan kırsal kesimdeki gençlik, sosyo-ekonomik yönden de gelişme imkânına sahip değildir ve bu nedenlerden dolayı kentlere göç eden gençlerin çoğunluğunu daha çok ekonomik sebepleri ön plana koymaktadır (Murat, 1996: 319). Yamak'a göre de (1999: 23-24) insanların büyük çoğunluğu ekonomik sebeplerden dolayı göç etmektedir.

1.2.2. Siyasal Nedenler ve Terör

Göç hareketlerinde ekonomik nedenlerin yanında ve politik krizler ev terör nedeni ile yaşanan çatışmaların etkisi önemli etkisi olduğu söylenebilir. Bir bölgede yaşayan insanların, siyasal kriz ve sorunlarla karşı karşıya kalması ve o bölgedeki terör olayları yöre insanını olumsuz etkilemekte ve göç yapmaya tetiklemektedir (Şen, 2014: 240). Öner'e göre ise (1997: 375), bir bölgedeki insanlar can ve mal güvenliğini tehlikede gördükleri zaman yaşadıkları toprakları terk etme ve farklı bölgelere gitme eğiliminde olmaktadır.

1.2.3. Sosyal ve Kültürel Nedenler

Sosyal ve kültürel dediğimiz nedenler arasında eğitim, sağlık ve teknoloji gibi sebepler yer almaktadır. İnsanoğlu daha iyi bir eğitim almak, sağlık açısından ileri teknolojide çalışan sağlık kuruluşlarında tedavi olmak amacıyla göç etme eğiliminde olabilmektedirler.

1.3. Ekonomi

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde **ekonomi**; insanların yaşayabilmek adına üretme ve ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu eylemlerinden doğan ilişkilerin tümünü inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmıştır.

Alfred Marshall Neoklasik iktisadın kurucusu ekonomiyi; “ekonomi, sonsuz olan, insan ihtiyaçlarını var olan kıt kaynaklarla karşılmasına ilişkin konuları kapsar” şeklinde tanımlarken, **Knut Wicksell** ekonomiyi, “insan ihtiyaçlarının tatmini yönünden yapılan düzenli bir çalışma ve faaliyetler” olarak tanımlamaktadır. **Lionel Robbins**, ekonomi amaçlarla alternatif kullanım olanakları olan sınırlı kaynaklar arasındaki ilişkiler yönünden insanların davranışlarını incelen bir bilimdir, şeklinde tanımlama yapmaktadır. **Hermann Heinrich Gossen**'e göre ekonomi bilimi, birey ve topluma en az uğraşla en çok doyumunu sağlamayı gösteren yöntemler kuramıdır. **Paul Samuelson** ise Ekonomiyi, insanların çeşitli mallar üretmek ve bunları tüketilmek üzere toplumun çeşitli üyelerine dağıtmak amacıyla kıt

ve sınırlı üretim kaynaklarını ne şekilde kullandıklarını inceleyen bir dalı olarak ifade ediyor (www.konupara.com).

İKİNCİ BÖLÜM GÖÇÜN ŞEHİR EKONOMİLERİNE ETKİSİ

Göç süreci ile beraber kentler birçok konuda olumlu ve olumsuz etkilerle karşı karşıya kalmaktadır. Kültürel çatışma bu etkilenmenin başında gelmektedir. Bununla beraber kentlerin yapısı ve dokusu da önemli ölçüde etkilenmektedir. Konut ve gecekondulaşma, kayıt dışı istihdam, ucuz iş gücü gibi bazı nedenler de göç sonucu yaşanan etkilerdir.

Göç sorunu siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamla iç içe girmiş bir olgudur. Aynı zamanda hem ulusal hem de uluslararası çeşitli sorunların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Uluslararası göçün, birden fazla devleti etkilemesi sebebiyle oluşturmuş olduğu etkinin kapsamı son yıllarda daha fazla büyümektedir (Arslan ve vd., 2017: 130). Ekonomik sebeplere dayanan iç göçler, göç alınan yerler, göç eden bireyler ve aileleri üzerinde çeşitli etkiler yapmaktadır. Bu etkiler göç alan yerler için iş gücü piyasasında, göç edenler için işgücü yapısında ve göç eden ailelerin bireyleri için ise, çocuk ve kadınların çalışma hayatına katılmasına etki ederek kendisini göstermektedir (Başel, 2006: 305).

Göç sorununa ekonomik perspektiften bakıldığında ise, çift taraflı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli sığınmacılara yapılan nakit ve mali yardımlar ile piyasaların üzerinden Türkiye ekonomisinin olumsuz etkilendiği bir görüşe sahip olmakla birlikte ülke ekonomisine yaptığı olumlu etkilere bakmak gerekmektedir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Suriyelilerin birçok yönden Türkiye ekonomisine katkı yaptığı da gözlenmektedir. Her gün sayıları artan Suriyelilerin açtıkları küçük çaplı firmalar ile yerel ekonomiye olumlu katkı sağladıkları gözlenmektedir. Ancak Suriyelilerin daha düşük ücretlerle çalışmak istemeleri, piyasada ücretlerin düşmesine yol açmaktadır (Arslan ve vd., 2017: 131).

Göç alan yerlerde ekonomik açıdan daha derinlemesine bir analiz yapıldığında o yerin ekonomisine olumlu ve olumsuz bazı etkileriyle karşılaşmak mümkündür. Bu etkileri şu temel başlıklar ile analiz edebiliriz.

İşgücü: Göç alan kentlerde göç ile kişiler hayatlarını devam ettirme amacıyla cinsiyet ayrımı olmaksızın belirli alanlarda çalışmak isteyeceklerdir. Bu çerçevede tarım ve sanayi başta olmak üzere birçok sahada bu kişilerin çalıştırılması mümkündür. Ancak burada ortaya çıkan sorun ucuz işgücü bir problemin ortaya çıkması olacaktır. Temel hedefin yaşamını sürdürme kaygısı olan göçmenler çok ucuz ücretlerle çalışacaktır. Bu durum da diğer çalışanlar üzerinde olumsuz bir sonuç doğurabilecektir.

Harcamalar: Göç ile gelen kişilere, gerek kamplarda gerekse şehir merkezlerinde olsun nakdi bir yardım yapılması ve bu ödemelerin nüfusu bağlı olarak fazla miktarlarda olması ülke ekonomisi için uzun vadede sorunlar ortaya çıkarabilecektir.

Temel Hizmetlerin Ücretsiz Olması: Göç ile gelen kişilerin başta sağlık olmak üzere bazı alanlarda devletlerden aldığı hizmetlere ücret ödememesi önemli sorunlar ortaya çıkarabilir. Özellikle sağlık sektöründe doğum başta olmak üzere tedavi ve ameliyat için herhangi bir ücret ödememesi ve hizmetlerin sosyal güvenlik kurumuna ciddi bir yük olması ekonomik açıdan bir sorun teşkil edebilmektedir.

Konut: Kamplar yerine şehir merkezlerinde yaşamayı tercih eden göçmenler, bazen birkaç aile birleşerek bir konut kiralaması ve bu konuta yüksek bir meblağ ücret ödemesi ciddi bir ekonomik sorun ortaya çıkarmaktadır. Konutların aylık ve yıllık ücretlerinin hemen hemen iki katına çıkması gibi durum ortaya çıkarmakta ve göç ettikleri yerdeki kirada oturan ailelere olumsuz etkileri söz konusu olmaktadır.

Tarım Ürünlerine Etkisi: Tarım ürünlerine hem ücret hem de ulaşılabilirlik gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bazı ürünlerin kg fiyatları ciddi derece artarken, bazı ürünlerde tükenme veya yetmeme gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Göç olayı ülkeleri ve dolayısıyla kentleri ciddi derece etkilemektedir. Bu etkilenmede en önemlisi hiç kuşkusuz ekonomidir. Çünkü ekonomiye bağlı olarak birçok alanda çalışma yapılmakta ve politikalar belirlenmektedir. Göç kentlerin ekonomisini; işgücü, ekonomik yardımlar, alınan temel hizmetlerin ücretsiz olması, konut ve tarım alanı gibi hassas alanlara etkisi olduğu görülmektedir. Bu ekonomik etkiyi en aza indirmek amacıyla yönetimler şu kararları alıp hayata geçirebilir:

1. Mültecilere harcanan paralara dikkat edilmeli, uzun vadede ülke ekonomisi için bir sorun çıkmasının önüne geçilmelidir,
2. Konut kiralalarının nedensiz bir şekilde artmasını neden olan bu sürecinin daha iyi yönetilmesi gerekmektedir,
3. Ucuz işgücü işletmeler ve sanayi kuruluşları arasında ciddi problemler ortaya çıkarabilir, bu nedenle ucuz işçi çalıştıran veya fırsatçılık yapan işletmeler üzerinde denetim güçlü yapılmalıdır,
4. Tarım ürünlerinin dalgalanması ve piyasada olumsuz bir tablonun oluşmaması için uzun vadede tedbirler alınmalıdır,
5. Göç ile gelen kişilerin özellikle sağlık sektöründe ücretsiz hizmet alması, diğer vatandaşlarla bir sorun teşkil edebilir, bunun önüne geçmek için birtakım düzenlemelere ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(20), 292-303.

Arslan, İ., Bozgeyik, Y., & ALANCIOĞLU, E. (2017). Göçün Ekonomik Ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği. İlahiyat Akademi Dergisi (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), 3(4), 129-148.

Başel, H. (2006). İÇ GÖÇÜN SONUÇLARI VE İŞGÜCÜNE ETKİLERİ. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (51), 287-321.

Çelik, F. (2005). İç göçler: Teorik bir analiz. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2).

MURAT, Sedat (1996). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo–Demografik, istihdam ve Eğitim Özellikleri", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C.46, S.38, s.317–340.

Öner, S., & Kaçmazoğlu, H. B. (1997). Göç Olgusu ve Doğu Anadolu. Bildiri]. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22.

Şahin, C. (2014). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(2).

Şen, M. (2014). Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. Çalışma ve Toplum, 40(1).

Yamak, R. ve Yamak, N.(1999). Türkiye'de Gelir Dağılımı ve İç Göç. Dokuz Eylül Üniversitesi. SBE Dergisi, 1(1), 26-39.

Yılmaz, A. (2014). ULUSLARARASI GÖÇ: ÇEŞİTLERİ, NEDENLERİ VE ETKİLERİ. Electronic Turkish Studies, 9(2).

VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN HUKUKİ KİMLİĞİ**Prof. Dr. Aynur Aydın**

İstanbul Üniversitesi

Orman Fakültesi Çevre ve Orman Hukuku Anabilim Dalı Bahçeköy İstanbul

aynur.aydin@istanbul.edu.tr

ÖZET

1982 Anayasasının 130. Maddesi uyarınca, kanunla kurulan ve kamu tüzel kişisi sıfatını haiz Vakıf Üniversiteleri, genel bir söylem ancak hatalı bir tanımlama ile özel üniversite olarak ifade edilmektedirler. Bir vakıf tarafından kurulmuş olmaları, söz konusu yükseköğretim kurumlarının hukuki statüsünü kuruluş ve işleyiş süreçlerini, Devletin denetim ve gözetiminde olmaları açılarından bir devlet üniversitesinden pek de pek de farklı kılmamaktadır.

Zaman zaman yapılacak bir anayasa değişikliği ile özel üniversitelerin kurulmasının önünü açan düzenleme tasarımları gündeme gelmekte ise de mevcut durumda 1982 Anayasası üniversitelerin sadece devlet ve vakıflar tarafından kurulmasına cevaz vermektedir. Buna göre, Ülkemizde üniversiteler, Devlet ve Vakıf Üniversiteleri olarak 2 biçimde kurulabilirler. Bir 3. usul şimdilik bulunmamaktadır. Vakıf üniversitelerinden bir bölümünün ciddi anlamda özel üniversite gibi çalıştığı ve eğer bu konuda bir yasal düzenleme yapılırsa tercihlerinin özel üniversite statüsüne geçmek olabileceği tartışma konusu da olmaktadır.

Özel Üniversite kurulması konusu başlı başına bir tartışma konusudur. Zira hâlihazırdaki vakıf üniversitesi sisteminin toplumun vicdani yönü ile bağlantılı, dayanışma duygusunu ön planda taşıyan kurumsal yapı anlamına gelen vakıf mantığı ile kimi zaman örtüşmediği de ortadadır.

Bu çalışmada, vakıf üniversitelerinin Anayasadan başlamak üzere hukuki temelleri, kuruluş usul ve esasları ve işleyiş sistemi açıklanacaktır. Farklı ve detay bir çalışma gerektirmekle birlikte devlet ve vakıf üniversiteleri dışında özel üniversite kurulması konusunda yapılabilecek bir düzenleme konusunda da görüş ve kanaat belirtilecektir.

I.GİRİŞ

Ülkemizde yükseköğretim konusundaki eğitim ve öğretim faaliyetleri, üniversiteler ve bağımsız meslek yüksekokulları tarafından bir kamu hizmeti olarak sürdürülmektedir. Son 35 yılda, devlet eliyle yürütülen bu kamu hizmetinin pek çok sebeple bir başka aktör tarafından da üstlenilmesi ortaya çıkmıştır. Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları doğmuş ve sayıları giderek artmıştır. Halen Ülke genelinde 116 devlet üniversitesi, 73 vakıf üniversitesi ve 5 bağımsız meslek yüksekokulu olmak üzere 194 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır¹. Görüleceği üzere vakıf üniversitesi ve meslek yüksekokullarının oranı toplam içerisinde %40'a ulaşmıştır. Son günlerde 2 si vakıf üniversitesi olmak üzere 15 yeni üniversite kurulması konusunda kanun tasarısı da gündemdedir.

Çoğunlukla “özel” üniversite olarak adlandırılan bu üniversitelerin ileride de yükseköğretim sektörünün önemli aktörleri olacakları düşünülmektedir².

Ülkemizde Vakıf Üniversiteleri, belki devlet tarafından kurulmamış olmalarından, belki ücret ile bu kamu hizmetini veriyor oluşlarından ve belki de vakıf mantığının kavranamamış ya da bu kurumların vakıf mantığından biraz uzak biçimde algılanıyor olmalarından dolayı sıklıkla ve yanlış biçimde “özel üniversite” olarak telaffuz edilmektedir.

Doktrinde de bu ifade tarzına rastlanmaktadır. Devlet tarafından kurulmamış olmakla birlikte aslında Türkiye’de gerçek anlamıyla bir “vakıf “ ve “özel” üniversitesi bulunmadığı ve tüm üniversitelerin esasında birer “devlet üniversitesi” statüsünde bulunduğu³, vakıf üniversitelerinin “özel üniversite” olarak anılamayacakları⁴söylenmekle birlikte, vakıf üniversitelerini “özel üniversite” şeklinde adlandıran ancak Anayasa’nın 130/2 fıkrası düzenlemesine göre herhangi bir özel gerçek ya da tüzelkişi tarafından değil, sadece vakıflar tarafından kurulması ve bunların da bir tacir gibi kar ve kazanç amacı gözetmemesi gerektiğini, dile getiren⁵ görüşler de bulunmaktadır.

Toplum içerinden söyleniş farkları olmakla birlikte, gerçekten vakıf üniversiteleri son 35 yılda yüksek öğretimin vazgeçilmez unsurlarından birisi olmuştur. Vakıf Üniversiteleri, bu geçen süre içerisinde nitelik olarak da güçlenmiş, akademik ve idari personel sayıları artmış,

¹ Veriler, Yükseköğretim Kurumu istatistik sayfasından alınmış olup 2018 yılına aittir.

² Hopoğlu, S. 2012.

³ Gözler, K. 2009

⁴ Giritli, Bilgen, Akgüner ve Berk, 2013

⁵ Günday, M. 2011

dünya sıralamalarında akademik başarıları ile yer edinecek noktalara gelmeye başlamışlardır. Bu hızlı gelişim sürecinde, vakıf üniversitelerinin yapısından kaynaklanan hukuki sorunların ortaya çıkması da kaçınılmaz olmuştur. Hukuki rejim anlamında karma bir rejime sahip olan vakıf üniversitelerinin idari teşkilat içerisindeki konumu ve hangi konularda devlet üniversitelerinden farklı bir rejime tâbi olduğu konusu tartışmalı olagelmış ilgili mevzuatta da zaman zaman değişiklikler yapılmıştır⁶.

Vakıf üniversitenin kuruluş usul ve esaslarından başlamak üzere akademik ve idari işleyişine ve denetim süreçlerine kadar uzanan süreçte yargıya da intikal eden bir takım sorunlar yaşanmıştır, yaşanmaya da devam edecektir. Bu nedenle, vakıf üniversitelerinin hukuki kimliğinin tam olarak ortaya konulması gerekmektedir. Tanımlanmış bir hukuki yapı, ortaya çıkan sorunların çözümünü hiç şüphesiz kolaylaştıracaktır.

II. VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN TÜZEL KİŞİLİĞİ

Yükseköğretim kurumu olarak vakıf üniversitelerinin tabi olduğu hukuki rejimin belirlenmesi açısından öncelikle hukuki kimliğinin belirlenmesi, tüzel kişiliğe sahip olup olmadığı, türü ve bu yapının anayasal ve yasal dayanaklarının ortaya konulması gereklidir. Zira yapılan bu tanımlama ile vakıf üniversitelerinin kuruluş ve işleyiş usul ve esaslarının şekillenmesinin dayanakları da belli olacaktır.

II.1. Tüzel Kişilik Kavramı

Hukukî anlamda kişi, hukukî ilişkilere taraf olabilen, hak sahibi ve yükümlü olabilen hukuk öznesidir⁷. Bir başka ifade ile “açıklamış olduğu iradenin hukuk alanında bir sonuç doğurduğu kabul edilenlere, kişi denilir⁸”.

Hukuksal yönden kişiler, gerçek kişi ve tüzelkişi olarak ikiye ayrılırlar. Gerçek kişi, insandır. Günümüzün modern hukuk düzenleri; cinsiyet, ırk, din, dil, vs. gibi farklar gözetmeksizin bütün insanları birer kişi olarak kabul etmektedirler. İnsanların hak sahipliği sağ doğmak kaydıyla ana rahminde başlar, doğumla kişilik sahibi olurlar. Diğer canlılar ve bitkiler kişi değildirler⁹. Bununla birlikte, kendisini oluşturan kişilerden bağımsız, ortak bir amacın gerçekleşmesini sağlayacak biçimde örgütlenmiş kişi ve mal toplulukları ise, “tüzelkişiler”

⁶ Sever,C., 2016.

⁷Serozan,R., 1994.

⁸Özay,İ. 2002,

⁹ Çağlayan, R. 2016

diye adlandırılmaktadır¹⁰. Bir başka ifade ile tüzel kişiler, toplumsal yaşayışta bireylerin dağınık güçlerini bir araya toplayan, onları koruyan, faaliyet alanlarını genişleten ve insanların tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri bireyüstü amaçları gerçekleştiren amaç birlikleridir¹¹.

Tüzel kişiler de “Kamu Hukuku Tüzel kişileri” ve “Özel Hukuk Tüzel kişileri” olarak ikiye ayrılırlar. Doktrinde, Oğuzman¹² kamu tüzel kişiliğini, “kamu tüzel kişileri, kamu otoritesine sahip, kamu görevi yapan tüzel kişiler” olarak tanımlarken; Özsunay¹³ ise “kamu hukuku tüzel kişileri, görevleri bakımından kamu otoritesini temsil eden tüzel kişiler” olarak tanımlanmıştır. Anayasa 123. Maddesi ile kamu tüzel kişiliklerinin kurulmasının kanunla gerçekleştirilmesi yanında, kanun tarafından tanınan açık bir yetkilendirmeye kurulabileceğini düzenlemektedir.

Özel hukuk tüzel kişiliği ise, Türk Medeni Kanununun 47. Maddesine göre, “ *bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları*”, olarak tanımlanmakta ve kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanacakları ifade edilmektedir. Bu tür tüzel kişiler kamu hukuku tüzel kişilerinden farklı olarak, kanunla değil, kişilerin iradeleri ile kurulur ve aynı biçimde ortadan kaldırılabirler. Özel hukukta tüzel kişiler; kazanç paylaşma amacı güden “şirketler” ile kazanç paylaşma amacı gütmeyen tüzel kişiler “dernek” ve “vakıf” olarak ikiye ayrılırken, kazanç paylaşımı amacı güdenler ise anonim ortaklık, limited ortaklık, komandit ortaklık, kolektif ortaklık, adi ortaklık ve kooperatifler olarak bilinir.

II.2. Vakıf Üniversitelerin Tüzel Kişiliği

Vakıf üniversitelerinin kuruluşunu, özel hukuk tüzel kişisi olan bir “vakıf” gerçekleştirmektedir. Bu yüzden öğretilde, vakıf üniversitelerinin özel hukuk tüzel kişisi sayılmasını;

“ vakıf üniversiteleri birer özel hukuk tüzel kişisi olan vakıflar tarafından kurulduklarına göre “devlet tarafından kurulma” şartını gerçekleştiremediklerinden bir kamu tüzel kişisi olma şartını taşımadıklarını; bu nedenler bunların özel hukuk tüzel kişisi sayılmaları gerektiğini;

¹⁰ Dural, M. 1977.

¹¹ Özsunay, E. 1982.

¹² Oğuzman, K., Seliçi, Ö., Özdemir, S. 2015.

¹³ Özsunay, 1982.

vakıf üniversitelerinin birtakım kamu gücü ayrıcalık ve yükümlülükleriyle donatılmış olmalarının kamu tüzelkişisi oldukları anlamına gelmeyeceği”¹⁴.

“ vakıf üniversitesi bir kamu tüzelkişisi sayıldığına göre personeli ile olan ilişkilerinde de idari yargı denetimine tabi olacağını, öte yandan kamu hukuku ilişkisi kurulsa bile, vakıf üniversitelerinin idari ve mali sistemine hakim özel hukuk yaklaşımının üniversitenin bütün faaliyetlerini etkileyeceğini, vakıf yükseköğretim kurumlarının özel hukuk tüzelkişisi kabul edilmeleri gerektiğini ifade etmektedir”¹⁵.

biçiminde savunanlar olmuştur.

Ancak, Anayasa Mahkemesi, üniversitelerin kanunla kurulmasını açıkça ifade eden 130. madde amir hükmü karşısında, vakıf üniversitelerinin kamu tüzel kişisi olduğu açıkça karara bağlamıştır. Anayasa Mahkemesi, 1990 tarihli kararında¹⁶,

“...Anayasa'nın 130. maddesiyle üniversiteleri bir Anayasa kuruluşu olarak kabul etmiş ve bu maddenin birinci fıkrasında, üniversitelerle ilgili başlıca kuralları belirtmiş, üniversitelerin, “kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip” olmaları ve “Devlet tarafından yasa ile kurulmaları öngörülmüştür. Anayasa'nın 130. maddesinin birinci fıkrasında, üniversitelerin Devlet tarafından yasayla kurulacağı ilkesi bir ayrıklık tanınmaksızın kesin ve açık olarak belirlenmiş, ...üniversitelerin Devlet eliyle kurulacağına bir ayrıklık getirilmekle birlikte yasayla kurulma ilkesine böyle bir ayrıklık getirilmemiştir...

Bu kurallar birlikte ele alındığında, 2547 sayılı Yasa'nın, vakıf üniversiteleri yönünden “kanunla kurulma”ya bir ayrıklık getirilmediği anlaşılmaktadır. Kurucusu Devlet ya da vakıf olsun, tüm üniversiteler, birlikte ya da ayrı ayrı, yasayla kurulacaktır. Yasayla kurulma ilkesi hem devlet üniversiteleri, hem de vakıf üniversiteleri için geçerlidir...”¹⁷

Yayla¹⁸, *vakıf üniversitelerinin kuruluşunun kanun koyucunun yasama işlemine dayanması durumunu ve ayrıca konu hakkında verilen Anayasa Mahkemesi kararlarına göndermede bulunarak yaptığı değerlendirmede, vakıflar tarafından kurulan üniversitelere kanunla kamu tüzelkişiliği verildiğine göre artık bu kuruluşların bu niteliği tartışılmamak gerekir. Şüphesiz kanun koyucunun tutumu ve Anayasa Mahkemesi'nin kararı eleştirilebilir. Bu üniversitelerin kamu tüzelkişisi sayılmaması gerektiği de söylenebilir. Ama hukuki gerekçe bugün ‘bu’ değildir”* saptamasını yapmaktadır.

¹⁴ Gözler, K.2009. İdare Hukuku, C.1, İkinci Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2009.

¹⁵ Akıllıoğlu, T. 1991.

¹⁶ Anayasa Mahkemesi, E.1990/2, K.1990/19, T.30.5.1990.

¹⁷ Çağatay, R. 2016.

¹⁸ Yayla, Y., 2010

Giritli vd. göre ise¹⁹ “Anayasa ve kanunlar özel hukuk kişisi statüsünde üniversite kurulmasına olanak vermektedir. Üniversiteler ancak “Devlet eliyle ve kanunla” kurulabilirler. Vakıf üniversiteleri kendilerini kuran vakıflardan ayrı bir tüzelkişiliğe sahiptir ve bu tüzelkişiliğin türü “kamu tüzelkişiliğidir”.

Hem Anayasa Mahkemesinin konuya açıklık getiren kararı hem de doktrindeki değerlendirmeler ele alındığında vakıf üniversitelerinin bir kamu tüzel kişisi olduğu, kamu tüzel kişiliği ile idari yapı içerisinde yapılandırıldığı konusunda tereddüt etmemek gereklidir. Nitekim, Anayasa’da hüküm bulan ve aşağıda detaylı olarak açıklanan bu değerlendirmenin 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve ilgili mevzuatın ilgili hükümlerine de yansıdığı görülecektir.

III. VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN HUKUKİ ALTYAPISI

III.1. 1982 Anayasası

1982 Anayasası’nın “Yükseköğretim kurumları” kenar başlıklı 130. maddesinde de, üniversiteler; “devlet tarafından kanunla kurulan, çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan, kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip kurum” olarak nitelendirilmiştir.

Aynı maddenin 2.fıkrasında “Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumları kurulabilir” biçiminde bir düzenleme yaparak, Türk yükseköğretim yapısı içine Devlet üniversitelerinin yanında vakıf üniversitelerini de dahil etmiştir. 130. maddenin son fıkrasında da “Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, malî ve idarî konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir.” hükmü yer almaktadır. Bu madde düzenlemesi ile vakıf üniversitesinin mali ve idari konular dışında, hukuki nitelik yönünden Devlet üniversiteleriyle eşit statüde olduğu açıkça ifade edilmiştir.

¹⁹ Giritli, Bilgen, Akgüner ve Berk, 2013

Bu eşitlik, Anayasa Mahkemesi'nin 23.11.1989 günlü, 3589 sayılı "2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun"un 3. maddesinin, Anayasa'nın 6, 123 ve 130. maddelerine aykırılığı iddiasıyla gerçekleştirilen iptal başvurusu üzerine verdiği kararda²⁰ da açıkça karara bağlanmıştır.

"Kurucu iktidarın üniversiteleri anayasal kuruluşlar özelliğine sahip bilimsel özerklik esasına bağı olarak kurulan, kamu tüzel kişiliği sıfatıyla idari yapı içinde konumlandırmış olduğunu hatırlatmış ve yasa ile kurulma şartına dikkat çekmiştir. Bu esaslar dikkate alındığında Anayasa, gerçek kişiler eliyle üniversite kurulmasına onay vermemektedir. Devlet dışında kalan tüzelkişilerden ise sadece vakıfların üniversite kurabilmelerine istisnai olarak izin verilmiş, bunun için kanun ile kurulma ve kazanç elde etme amacının güdülmemesi şartı konulmuştur. Bundan başka AYM vakıf üniversitelerinin devletin gözetim ve denetimine bağı olarak işlev görmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Bu durumun doğal sonucu da vakıflar tarafından kurulmuş olan yükseköğretim kurumlarının parasal ve yönetime ilişkin konular dışına kalan akademik çalışma, öğretim üyelerin atanma ve yükseltilmesi ve güvenliğin sağlanması gibi konularda Devlet tarafından bizzat kurulmuş olan üniversitelerle aynı Anayasal hükümlere tabi olmasıdır. Öte yandan bu durum kurucu vakıf ile onun kurmuş olduğu yükseköğretim kurumunun sahip olduğu malvarlığı üzerindeki sahiplik veya bunlar üzerinde sahip olduğu tasarrufla bulunma hakkını da ortadan kaldırmaz. Çünkü 130. Maddenin son fıkrası, Devletin gözetim ve denetim yetkisinin "mali ve idari konular" dışındaki hususlarda bulunduğunu düzenlemektedir."

Nitekim bu eşitlik hali, kuruluş aşamasında da kendisini göstermektedir. Zira hem Devlet üniversiteleri hem de vakıf üniversitelerinin bir yasayla kurulması zorunludur. Anayasanın İdarenin bütünlüğü ve kamu tüzelkişiliği başlığı altında yer alan 123. Madde amir hükmü açıktır. Buna göre, " İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir. İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. Kamu tüzelkişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur." Anayasa'nın 123. maddesinde ifade edildiği üzere kamu tüzelkişiliğinin kurulması ya "kanun" ile ya da "kanunun verdiği açık yetkiye dayanılarak" olacaktır.

²⁰ Anayasa Mahkemesi, T. 30.5.1990 E.1990/2, K.1990/10.
AYMK t. 30.5.1990, E. 1990/2, K. 1990/10, RG 9.2.1991, 20781.

Anayasa, kamu tüzelkişiliğini ve bilimsel özerkliği haiz üniversitelerin devlet tarafından ve kanunla kurulabileceğini belirtmiştir. Devlet eliyle kurulmaya bir istisna olarak 130. Maddenin 2. fıkrasında vakıflar tarafından da kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla üniversite kurulabileceği hükme bağlanmıştır. Devlet eliyle kurulmaya istisna olarak vakıf üniversiteleri öngörülmekle birlikte, vakıf üniversiteleri yasayla kurulmanın istisnasını oluşturmamaktadır. Kanunla kurulma ilkesi hem devlet üniversiteleri hem vakıf üniversiteleri için geçerlidir²¹.

III.2. 2547 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelikler

2547 sayılı Kanun'un²² ilk şeklinde yalnızca devlet eliyle kurulacak üniversitelere ilişkin düzenleme getirilmiş; Kanunda vakıf üniversitelerine ilişkin bir hüküm yer almamıştır.

Vakıf üniversitelerinin kurulma biçimleri, organları ve tabi olacakları esaslar 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na 7.8.1983 tarihli ve 2880 sayılı Kanun²³ ile eklenen maddelerde yer almaktadır.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 3/d maddesinde de üniversite kavramı tanımlanmıştır. Buna göre üniversite, “bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur.”

2547 sayılı Kanun ek madde 2'ye göre; “Vakıflar; kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla ve mali ve idari hususlar dışında, akademik çalışmalar, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden bu Kanunda gösterilen esas ve usullere uymak kaydıyla,üniversite veya meslek yüksekokulu kurabilir. **Bu meslek yüksekokulu, kamu tüzel kişiliğini haiz olup, Yükseköğretim Kurulunun görüşü alınarak Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur.**”

Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 1.maddesi uyarınca “vakıf üniversitesi, gelirlerini sadece kendi üniversitelerini ve mülkiyeti üniversitelere ait kurum ve kuruluşları geliştirmek amacıyla harcamak kaydıyla, **vakıflar tarafından kanunla kurulmuş bulunan kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde araştırma, eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan, fakülte, enstitü, yüksekokul, meslek yüksekokul, destek, hazırlık okulu veya birimleri, benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur**”.

²¹ Arıkan, İ.2011.

²² Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 6/11/1981 Sayı : 17506

²³ RG 19.8.1983, 18140.

Görüleceği üzere, yasayla kurulma durumunun istisnası 2547 sayılı Kanunun Ek 2 maddesinde görülmektedir. Buna göre, vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokulu, kamu tüzel kişiliğini sahip biçimde, Yükseköğretim Kurulunun görüşü alınarak Bakanlar Kurulu kararı ile kurulabilmektedir.

2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanununun vakıf üniversitelerini kuran ve ek madde 33 ile başlayan maddelerinde, kurulacak vakıf üniversitesinin adı, kurucu vakfı ismi ve kurulan üniversitenin kamu tüzel kişiliğe sahip olduğu açıkça ifade edilmektedir. Böylece her bir vakıf yükseköğretim kurumunun kuruluş kanununda kamu tüzel kişiliği hukuki statüsü açıkça belirtilmiştir²⁴.

Üniversitelerin bir yasayla kurulması yönteminin yanında özel hukuki düzenlemelerle de üniversitelerin kurulduğu görülmektedir²⁵.

IV. VAKIF ÜNİVERSİTESİ KURULUŞ ESASLARI İDARİ VE AKADEMİK ORGANLARI

Buraya kadar anlatılan kısımda devlet üniversiteleri ve vakıf üniversitelerinin hukuki statü ve kuruluş esasları açısından temel bir benzerlik gösterdiğini, her ikisinin de kamu tüzel kişisi olarak idari yapılanmanın bir parçası olduğunu, kanunla kurulduğunu ve devlet denetiminde olduğu açıklanmıştır.

Mevcut benzerlikler çalışmanın bu bölümünde yerini farklı kuruluş biçimine, devlet üniversitelerinde rastlanmayan yönetim organlarına bırakacaktır.

IV.1. Kuruluş Esasları

Yasa ile kurulan, bir kamu tüzel kişisi olan ve devlet denetimine tabi olan vakıf üniversitelerinin kuruluşuna dair iş ve işlem süreçleri devlet üniversitelerinden ayrılmaktadır. 2017 yılında Yükseköğretim Genel Kurulu toplantısında²⁶ Vakıf Yükseköğretim Kurumları Kuruluş ve İşleyişine Dair Usul ve Esaslar yeniden düzenlenmiştir.

Vakıf üniversitelerini kurmak için öncelikle şu şekilde belirlenmiştir.

özel hukuk tüzel kişisi olan bir “vakfın veya vakıfların” bulunması gereklidir. Kurucu vakfın müracaatlarının değerlendirmeye alınabilmesi için, müracaat eden vakfın belli bir mal varlığı

²⁴ Uz., A.2013.

²⁵ Galatasaray Üniversitesi bu konuda örneklerde birisidir. Üniversite, 6 Haziran 1994 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 3993 sayılı Kanunla, 14 Nisan 1992 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanıp Bakanlar Kurulu’nun 4 Mayıs 1992 tarih ve 92/2991 sayılı kararıyla onaylanarak yürürlüğe girmiş olan bir anlaşmaya önce Galatasaray Eğitim ve Öğretim Kurumu şeklindeki yapılanma sonradan Galatasaray Üniversitesi haline dönüştürülmüştür.

²⁶ Vakıf Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluş ve İşleyişine Dair Usul ve Esaslar, Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.02.2017 tarihli toplantısında ekteki şekli ile yeniden düzenlenmiştir.

büyüklüğüne erişmiş olması gereklidir. Bu mal varlığının ise mülkiyetinde bulunan taşınmazlar ile nakdî mal varlığı olması gereklidir.

Vakfın mal varlığının büyüklüğü, kurulması planlanan bölge ve kurulacak yükseköğretim kurumunun niteliğine bağlıdır.

Bölge kavramı Esaslar içerisinde 3 e ayrılmıştır.

A Grubu Vakıf Yükseköğretim Bölgesi, İstanbul'dur ve burada kurulacak üniversiteler için vakıf mal varlığı değeri toplamının en az yüz elli milyon; meslek yüksekokulu için en az yetmiş beş milyon Türk Lirası olması,

B Grubu Vakıf Yükseköğretim Bölgesi, İstanbul dışındaki büyükşehirlerdir ve bu bölgede kurulacak üniversiteler için vakıf mal varlığı değeri toplamının en az yüz milyon; meslek yüksekokulu için en az elli milyon Türk Lirası olması,

C Grubu Vakıf Yükseköğretim Bölgesi, büyükşehirler dışındaki il ve ilçelerdir ve bu bölgede kurulacak üniversiteler için vakıf mal varlığı değeri toplamının en az yetmiş beş milyon; meslek yüksekokulu için en az yirmi beş milyon Türk Lirası olması, gereklidir.

Bu mal varlığının tamamının nakit olması gereklidir değildir. Vakıf asgari mal varlığının en az yüzde yirmi, en fazla ise yüzde ellisinin nakdi mal varlığı olması gerekir kalanının vakıf mülkiyetinde bulunan değerler olması gereklidir.

Bu malvarlığının yeminli mali müşavir onaylı bilançolarında gösterilmesi zorunludur. Mal varlığının nakit paradan oluşan kısmı banka hesap bilgileri ile taşınmazlardan oluşan mal varlıklarının değeri ise Sermaye Piyasası Kurulu lisanslı gayrimenkul değerlendirme kuruluşları uzmanlarınca hazırlanmış ekspertiz raporları ile belgelendirilmek zorundadır.

Vakfın bu malvarlığı dışında, kurulacak yükseköğretim kurumuna tahsis edecekleri taşınmazları da taahhüt etmesi gereklidir. Bu taşınmazın yükseköğretim kurumları ile aynı il sınırları içerisinde bulunması ve yükseköğretim kurumunun amacına uygun olması, eğitim öğretim alanı olarak kullanılabilecek veya gelir getirici mahiyette olması²⁷ yükseköğretim kurumunun kuruluşuna müteakip bu mal varlığını ve üçüncü maddede belirtilen asgari mal varlığının asgari yüzde yirmisini nakit olarak ilgili yükseköğretim kurumuna aktarılmasının taahhüt edilmesi gereklidir²⁸.

²⁷ İrat getirici diğer taşınmazlar, yükseköğretim kurumunun kurulacağı il dışında olabilir.

²⁸ Kurulması planlanan yükseköğretim kurumunun eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüreceği taşınmazlara ilişkin kuruluş aşamasında verilecek taahhütlerde, taşınmazın kiralık olmaması, yükseköğretim kurumunun lehine mülkiyet devri veya bedelsiz ve süresiz intifa ya da irtifak hakkı devrinin taahhüt edilmesi gerekir.

Kuruluştaki vakfın malvarlığına dair hükümler başvuru şartları içinde öncelikle değerlendirilecek olanlardır. Bunun yanı sıra Yükseköğretim Kuruluna sunulacak dosyanın içeriğinde de akademik birimlerden başlayarak, öğretim elemanı sayıları, öğrenci sayıları, burs ve indirim oranları, bütçe, öğretim elemanı ve idari personel giderleri, öğrenci gelirleri, diğer gelir ve giderler ile ilgili mali durum bilgileri, açık ve kapalı alanların toplamı, eğitim-öğretim alanları, kütüphane ve sosyal tesisler

ile ilgili mekân bilgileri, araştırma ve geliştirme konularında izlenecek esaslar 5 yıllık bir planlama ile yer alır. Bunun yanı sıra her vakıf üniversitesine bir garantör üniversite ataması da yapılır.

Buraya kadar olan uzun ve zor süreç, eğitim öğretime başlayabilmek için gereken iş ve işlemler ile devam etmektedir.

IV.2. İdari ve Akademik Yapılanma

Vakıf üniversitelerinin idari yapılanması içerisinde devlet üniversitesinden tamamen farklı bir yönetim ögesi göze çarpmaktadır. 2547 sayılı Kanunun ek 5. Maddesinde²⁹ yer alan Mütevelli Heyet, devlet üniversitelerinde yer almayan ve vakıf yükseköğretim kurumunun tüzelkişiliğini temsil eden yönetim organıdır. 2547 sayılı Kanun ile çizilen genel çerçevede Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği³⁰ ile de detaylandırılmıştır.

Mütevelli Heyet Seçimi

Vakıf yükseköğretim kurumlarında, en az yedi kişiden oluşan ve yükseköğretim kurumunu temsil yeteneği bir mütevelli heyeti bulunur. Bu heyet, kurucu vakıf yönetim organı dışındadır ancak vakıf tarafından seçilmektedir. Bu nedenle kurucu vakfın mütevelli heyeti ile karıştırılmamalıdır.

Vakıf üniversitesinin mütevelli heyet üyeleri, vakıf yönetim organı tarafından dört yıl için, yaş sınırlaması hariç Devlet memuru olma niteliklerine sahip bulunan kişilerden seçilmektedir. Heyet üyelerinin en az üçte ikisinin lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olması gereklidir. 4 yılın sonunda süresi biten heyet üyesinin yeniden seçilmesine bir engel bulunmamaktadır.

Mütevelli heyet üyeleri kendi aralarından bir başkan seçer.

Konunun detayları Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliğinde yer almaktadır.

Kurucu vakıf yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile bunların birinci derece kan ve sıhrî hısımları ile eşlerinden mütevelli heyete görev alacakların sayısı ikiyi geçemez.

²⁹ Ek :17/8/1983 -2880/32 md. Değişik: 28/12/1999 - 4498/1 md

³⁰ Resmi Gazete Tarihi: 31.12.2005 Resmi Gazete Sayısı: 26040

Vakıf üniversitesi/yüksek teknoloji enstitüsünde Rektör, vakıf meslek yüksekokulunda Müdür dışındaki üniversite mensupları mütevelli heyette görev alamaz.

Devlet üniversitelerinde görev yapan öğretim elemanları üniversitesinden gerekli iznin alınmış olması kaydı ile vakıf yükseköğretim kurumları mütevelli heyetinde görev alabilirler. Mütevelli heyet üyelerinin isimleri mütevelli heyet başkanlığınca Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Mütevelli Heyet üyeliği fahridir. Ancak; Kurucu Vakıf Yönetim Kurulu kararı ile Mütevelli Heyet üyelerine toplantıya katılma yol ve huzur hakkı verilebilir. Verilecek miktar bir yılda onikiyi geçmemek üzere katılacakları her toplantı için 2547 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinde Yükseköğretim Genel Kurulu üyeleri için öngörülen ücreti aşamaz. Mütevelli heyet başkan ve üyelerine bunun dışında herhangi bir suretle başkaca bir ödeme yapılamaz.

Mütevelli Heyet Görev ve Yetkileri

Vakıf yükseköğretim kurumlarının yöneticileri Yükseköğretim Kurulunun olumlu görüşü alınarak mütevelli heyet tarafından atanır. Mütevelli heyet; vakıf yüksek öğretim kurumu yöneticilerine uygun gördüğü ölçüde yetkilerini devredebilir. Yükseköğretim kurumunda görevlendirilecek yöneticiler ve öğretim elemanları ile diğer personelin sözleşmelerini yapar, atamalarını ve görevden alınmalarını onaylar, yükseköğretim kurumunun bütçesini onaylar ve uygulamaları izler, ayrıca vakıfça hazırlanan yönetmelik hükümlerine göre diğer görevleri yürütür.

Akademik Organlar

Vakıf yükseköğretim kurumlarındaki akademik organlar, Devlet yükseköğretim kurumlarındaki akademik organlar gibi düzenlenir ve onların görevlerini yerine getirir³¹.

Öğretim elemanlarının nitelikleri Devlet yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarının niteliklerinin aynıdır.

Devlet yükseköğretim kurumlarında çalışmaları yasaklanmış veya disiplin yoluyla bu kurumlardan çıkarılmış kişiler, vakıf yükseköğretim kurumlarında görev alamazlar.

Vakıf tarafından kurulacak yükseköğretim kurumunda akademik kurul, senatoların; yönetim kurulu, üniversite yönetim kurulunun; en yüksek düzeyindeki yönetici, rektörlerin yetkisini kullanır ve görevlerini yapar³².

³¹ Ek Madde 8 – (Ek: 17/8/1983 - 2880/32 md.)

³² Ek madde 12

Vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumlarındaki akademik organlar, devlet yükseköğretim kurumlarındaki akademik organlar gibi düzenlenir ve onların görevlerini yerine getirir. Bu konuda mütevelli heyetin yetkileri saklıdır.

Vakıf üniversiteleri ve yüksek teknoloji enstitülerinin yöneticisi rektör, vakıf meslek yüksekokulunun yöneticisi müdürdür. Rektör ve senatonun dört yıl için seçeceği bir profesör, Üniversitelerarası Kurulun üyeleridir.

Rektör- Müdür

Vakıf üniversitesi yöneticileri olan rektörler Yükseköğretim Kurulunun olumlu görüşü alındıktan sonra mütevelli heyeti tarafından dört yıl süre ile atanır. Rektörlerinin yaş haddi 67 olup, 67 yaştan önce atanmış olanlar görev süreleri bitinceye kadar rektörlük görevini sürdürebilirler.

Vakıf yükseköğretim kurumlarının rektörleri 2547 sayılı Kanunun vakıf yükseköğretim kurumları ile ilgili ek maddeleri ile mütevelli heyet tarafından verilen ve Devlet üniversitesi rektörlerinin 2547 sayılı Kanunun vakıf yükseköğretim kurumları ile ilgili ek maddelerine aykırı olmayan görev ve yetkileri kullanırlar.

Rektörler ve bağımsız vakıf meslek yüksekokul müdürleri Mütevelli Heyetin kabul ettiği bütçe sınırları içinde vakıf yükseköğretim kurumunun harcama yetkilisidir. Rektörler harcama (ita amirliği) yetkisini, mütevelli heyetin oluru ile uygun göreceği ölçüde dekan, enstitü müdürü ve yüksekokul müdürlerine devredebilir. Üniversite Yönetim Kurulunca belirlenecek miktarların üzerindeki cari harcamalar harcama yetkilisi (ita amiri) veya harcama yetkilisi (ita amiri) vekillerine tahakkuk amirleri tarafından önerilir. Tahakkuk amirleri Rektör tarafından tayin edilir.

Vakıf meslek yüksekokulunun, yöneticileri olan okul müdürleri vakıf meslek yüksekokulu mütevelli heyeti tarafından Yükseköğretim Kurulunun olumlu görüşü alınmak suretiyle üç yıl süreyle atanır.

SONUÇ VE KANAAT

Yükseköğretimde eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdüren üniversiteler, devlet veya vakıf üniversitesi ayrımı yapılmaksızın bir tür kamu hizmeti sunmaktadırlar. Bu kamu hizmeti veren kurumlar olarak da, başlangıçta yargıya da taşınan farklı görüşler olmakla birlikte

bugün gelinen noktada yargı kararları sonucunda gelinen noktada kamu tüzel kişilikleri konusunda tartışma bulunmamaktadır.

Ayrıca, vakıf üniversitelerinin anayasa hükümleri ve ilgili mevzuat doğrultusunda devlet üniversiteleriyle aynı hukuki statüde olduğu da tartışmasızdır.

KAYNAKLAR

- Akıllıoğlu, T. .1991. Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve İdare Mahkemesi Kararlarından Seçmeler , Anayasa Mahkemesi Yorumu Üzerine Düşünceler- , Amme İdaresi Dergisi, C. 24, Y. 1991, S. 1, s. 170 Anayasa Mahkemesi, E.1990/2, K.1990/19, T.30.5.1990.
- Arıkan, İ.2011. Türk Anayasa Hukukunda Yükseköğretim, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezine atfen, İZGİ, Ömer, GÖREN, Zafer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, C. II, TBMM Basımevi, Ankara, 2002, s. 1159.
- Çağlayan, R. 2016.Hukukumuzda Tüzel Kişi Kavramı, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, s 7.
- Dural, M.1977. Türk Hukukunda Gerçek Kişiler. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Gözler, K. Kaplan, G. 2012.İdare Hukuku Dersleri. 12. Bursa: Ekin,
- Günday, M..2011. İdare Hukuku. 10. Ankara: İmaj Yayınları..
- Gözler, K.2007. İdare Hukuku Dersleri. Ekin Yayınları, Bursa.
- Gözler, K.2009. İdare Hukuku, C.1, İkinci Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Giritli, İ., Bilgen, P. Akgüner, T., Berk, K. 2013. İdare Hukuku. 6.. İstanbul: Der Yayınları,
- Hopoğlu, S.. Vakıf Üniversiteleri ve TRB1 Bölgesinde Vakıf Üniversitelerinin Kurulabilirliği, Fırat Kalkınma Ajansı Yayını, Malatya, 2012.
- http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/FKA_ARASTIRMA_RAPORLARI/VAKIF%20UNIVERSİTELERİ.pdf
- Özsunay, E.1982. Medeni Hukukumuzda Tüzelkişiler. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Oğuzman K. Seliçi, Ö. Oktay, S.2015. Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler) 15. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özay, İ. 2002, Günışığında Yönetim, İstanbul
- Serozan, R. 1994. Tüzel Kişiler, İstanbul
- Sever, C.. 2016. Bir Kamu Kurumu Olarak Vakıf Üniversiteleri ve Bu Üniversitelerde Çalışan Akademisyenlerin Hukuki Statüsü , LHD, Mart 2016, s. 1175-1216
- Uz., A.2013. Sehven mi, Kasten mi?: Kanun Koyucu Ya Açıkça Anayasaya Aykırı Bir Düzenleme Yapmış Ya da Zimnen Vakıf Yükseköğretim Kurumlarının Kamu Tüzel Kişiliğini Sona Erdirmiştir. Tbb dergisi. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-108-1306>
- Yayla, Y. İdare hukuku. 2. Basım (İstanbul: Beta, 2010) 229.

ORMAN YAKMA SUÇU**Doç. Dr. Osman Devrim ELVAN**

İ.Ü.C. Orman Fakültesi, Çevre ve Orman Hukuku ABD.

elvan40@istanbul.edu.tr

ÖZET

Türkiye başta Akdeniz ve Ege bölgesi olmak üzere, bulunduğu iklim kuşağı ve orman vejetasyon yapısı nedeniyle orman yangınına çok duyarlı bölgeleri bulunmaktadır. Her yıl ortalama 2000 yangının çıktığı Türkiye’de, son 10 yılın yangın sebepleri incelendiğinde %48’nin insan kaynaklı olduğu, faili bilinmeyen yangınların oranı eşit dağıtıldığında ise bu oranın %71’e ulaştığı görülmektedir. Orman yangınları konusunda mevzuat incelendiğinde yaptırımların caydırıcı olduğunu belirtmek mümkündür. Ancak sorunun toplum bilinci ve idarenin bu konudaki tedbirlerinin yetersiz olduğu tespiti yapmak mümkündür. Türkiye’deki orman mevzuatı ve idari tedbirler yangın sonrası temelinde yoğunlaşmakla birlikte, planlama ve kaynakların bu amaçlar doğrultusunda harcandığı ifade edilebilir. Çalışmada orman yakma suçu ceza hukuku prensipleri açısından ele alınarak suçun unsurları, nitelikli halleri, içtiması, faili, mağduru, yaptırımları ve hukuka uygunluk halleri incelenmiştir.

1.GİRİŞ

Orman suçları Türk hukuk mevzuatında özellikli suçlardandır. Bu durum 1982 tarihli Türk Anayasası ve 1956 yılında yürürlüğe girmiş olan mevcut 6831 Sayılı Orman Kanununda da görülmektedir. Anayasanın 169/3. Maddesi, özel olarak her tip orman suçları için genel ve özel af çıkarılamayacağını, ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçların ise genel ve özel af kapsamına alınamayacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte 6831 Sayılı Orman Kanunu 83. maddesinin son fıkrasında, orman suçlarına ait davaların mahkemelerce acele işlerden sayılacağını belirtmiştir. Bu özelliği gereğince de orman suçlarına ilişkin davalar adli tatillerde de görülür; yasal müddetler adli tatilde de işler; adli tatil süresi içinde yapılan tebligatlar geçerli sayılır. Cumhuriyet savcıları suç saptama tutanağı içeriğine göre hemen iddianame düzenleyerek kamu davası açmak zorunadır (Gunay, 2001).

Toplam 21.678.134 Hektar orman varlığı olan Türkiye ormanlarının %61’i ibrelili türlerden oluşmaktadır. Özellikle yaz aylarında ve rüzgarlı günlerde ibrelili türlerin bulunduğu bölgelerde yangın riski daha çok artmaktadır (Avcı, Boz, 2017). (Kavgacı ve ark., 2010). (Bazı yıllarda mevsim sıcaklığı ve ters rüzgar hızı çok büyük yangınlara sebep olmaktadır). 2008 yılında Antalya Serik bölgesinde çıkan orman yangını hem rüzgarın kuvveti hem de kızılçam ormanında olması nedeniyle günlerce kontrol altına alınamamış Türkiye’deki en büyük orman yangınına konu olmuştur, yangında 15.795 Ha orman alanı yanmıştır (Çoban, Eker, 2010). (Kavgacı ve ark., 2016).

Orman yangınları birçok ülke için yaşam koşullarını etkileyen önemli tehditlerden biri haline gelmiştir (Tedim ve ark. 2014). (Covington, Moore, 1994). (Hessburg ve ark., 2005). (Wotawa, Trainer, 2000). Yanan bu alanların önemli bir kısmının insan kaynaklı sebeplerden yandığı bilinmektedir (Karki, 2002; Montiel-Molina, 2013). (Stephens, 2005) (Jaiswal ve ark., 2002). (Martinez ve ark., 2009). Hatta Hindistan da olduğu gibi değişik kültürlerde orman yangını sonrası yakacak odun başta olmak üzere yangından sonra ortaya çıkan vejetasyonu kendine geçim kaynağı yapan anlayışın olduğu da bilinmektedir (Schmerbeck ve ark. 2015).

2. TÜRKİYE'DE ORMAN YANGINLARI

Türkiye yüzölçümünün %27,6'sı orman alanıdır. Bu ormanların % 99,897'si devlet ormanı, %0,086'sı özel mülkiyette bulunan ormanlar ve %0,017'si kamu tüzel kişiliklerine ait ormanlardır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 169. Maddesine göre de bütün ormanların gözetimi ve korunması devlete aittir. Yine anayasanın 169. Maddesine göre yanan ormanlar derhal ağaçlandırılır bu yerlerde tarım ve hayvancılık yapılamaz hükmündedir. Türkiye ormanlarının %60' yangına hassas türlerdir ve mutlaka önemli tedbirlerin alınması gerekli sahalardır (Küçükosmanoğlu ve ark., 2013).

Türkiye'de orman yangın sayıları ve yanan alanların son yıllardaki verileri incelendiğinde yıllık ortalama 2000 yangının çıktığı ve bazı yıllar bu sayıların hızla arttığı hatta 2013 ve 2016 yıllarında olduğu bir önceki yıla nazaran yaklaşık 2 katına çıktığı görülmektedir (OGM,2018). Yangın çıkış sebepleri konusunda ise, son 10 yılın verileri incelendiğinde insan kaynaklı orman yangın çıkış sebeplerinin %48 olduğu görülmektedir. Faili meçhul nedenler yangın çıkış sebeplerine eşit dağıtıldığında insan kaynaklı yangınların %71 olduğu görülmektedir (OGM, 2018). Bu artış içerisinde en fazla payı faili meçhul yangınların aldığı görülmektedir. Bu durumun temel sebeplerinden birinin orman suçlarının geneli için de yapılabilecek bir tespitle, Orman Kanununda ve ormanları ilgilendiren kanunlarda özellikle mülkiyet, vasıf ve ormanlardan yararlanmayı konu edinen kanun değişikliklerinin gündeme gelmesi ve gerçekleşmesi olduğu düşünülebilir (Elvan, 2009). Örneğin 2012 yılında yürürlüğe giren ve 2/B sahalarının satışını öngören kanunun yürürlüğe girmesi ile 2013 yılındaki yangın sayısı artışı arasında bir paralellik kurulması mümkündür. Çünkü kişilerde orman sahasının açılması ve neticede orman vasfını yitirilebileceğinin öngörülmesi buna bağlı olarak da sahaların ileride işgalcilerine satılabileceği beklentisinin oluşması söz konusudur. Bununla beraber 2012 yılında 6831 Sayılı Kanunda yapılan değişiklikler ile orman içinde kaçak olarak yaylacılık faaliyetlerinin yasal hale gelmesi ve kullanıcılarına kiralanması da benzer beklentinin oluşmasına neden olmuştur. Keza 2016 yılında 6292 Sayılı Kanunda yapılan değişiklik ile 2/B sahalarının satışında başvuru süre uzatımına gidilmesinin yine benzer nedenlerden dolayı artışa etkisi olduğunu ifade etmek mümkündür. Özetle söz konusu kanun değişiklikleri ve benzerlerinin yürürlüğe girmesi ile orman suçlarında bir artışın gerçekleştiği görülmekte ve toplumda kanuna olan güven ve inancın bu bağlamda zayıflayacak olmasının da göz ardı edilmemesi gerektiği ifade edilebilir.

3. Türk Hukukunda Orman Yangınlarını Konu Eden Yasal Kaynaklar

Bilindiği üzere insan kaynaklı zarar doğurucu davranışların engellenmesinin ya da sayılarının azaltılmasında eğitim ve bilinçlendirme en etkili yoldur (Aguilar and Montiel 2011, Ayberk 2000). Ancak bunların yanısıra diğer en önemli yollarından birisi yasa gücüdür. Başka bir ifade ile devletin elindeki yasama gücüyle ortaya koyduğu kısıtlamalar, yasaklar ve yaptırımlar insan davranışlarında önemli değişikliklere neden olmaktadır Ülkelerin orman yangınları mevzuatını uluslararası sözleşmelere ve kabul görmüş prensiplere uygun olarak güncelleme yapmasının orman yangınları ile mücadelede olumlu sonuçlar doğurduğu ifade edilmektedir (Simorangkir, Sumantri, 2002); Öngören, 2004; FAO, 2006; Rosenbaum, 2007; Bununla birlikte sadece mevzuatın değil güncel teknik ve yönetim anlayışının da geliştirilmesi gerekmektedir (Ganz ve ark, 2003, Mert 2011). Çünkü güncel bilgi ve teknolojiden uzak yöntemlerin ve yerel adetlerin ormanların korunmasına katkı sağlamadığı belirtilmektedir (Ganz ve arkadaşları 2003, Lampin-Maillet ve ark., 2009).

Orman yangınlarına ilişkin Türk mevzuatı incelendiğinde öncelikle 1982 Anayasasının 169. Maddesi ile başlamak gerekmektedir. Anayasanın 169. Maddesinin birinci fıkrası Devletin ormanları koruma ve geliştirilmesi konusunda gerekli kanunları düzenleme ve tedbirleri alma yükümlülüğünün olduğunu belirtmiş aynı maddenin devamında “yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz” hükmünü koyarak yanmış orman sahalarını anayasal güvence altına almıştır. Anayasanın 169. Maddesinin 3. Fıkrasının son cümlesi “ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamını almaz” hükmü ile de ormanların özellikle yanan ormanların korunması konusundaki hassasiyetini ortaya koymuştur. Orman yangınlarına ilişkin anayasadaki bu hükümlerin aynısı önceki Anayasada (1961 Anayasası Md 131) da yer almıştır. Orman yangınları konusunda kanuni düzenlemeler incelendiğinde ise bu konudaki en kapsamlı hükümlerin 1956 yılında yürürlüğe girmiş olan ve halen yürürlükte bulunan 6831 Sayılı Orman Kanununda düzenlendiği görülmektedir. Kanunun 68. Maddesinden 76. Maddesine kadar (76 dahil) orman yangınlarının söndürülmesi ve yasak fiiller yer almaktadır. Söz konusu maddeler; yangının ihbar edilmesi ile yangın esnasındaki iletişim ve ulaşım için getirilen kolaylıklar, yangında görev almak isteyen gönüllülerin katılmasına dair düzenlemeler, yangında ölen ve yaralananlar için kendilerine veya yakınlarına ödenecek tazminatlar, yangın önleme için gözetleme kuleleri yapılmasını düzenleyen hükümler, yangın tehlikesine karşı ormanlara girişlerin engellenmesine ilişkin düzenlemeler ile ormanda ateş ve benzeri yangıcı maddelerin yakılmasını yasaklayan hükümlerdir.

6831 Sayılı Orman Kanunu orman yangınları konusundaki yaptırım hükümleri ise kanunun 105, 106, 107 ve 110. Maddelerinde idari ve adli cezalar olarak düzenlenmiştir. Orman yangınını gördüğü halde ihbar etmeyenler ile ormana yangıcı madde atanlar ile ormanı dikkatsizlik veya kasten yakanlar hapis ve adli para cezalarına çarptırılırken, yangını ihbar etmeyenler, yangın esnasında iletişimi ve ulaşımı aksatanlar ya da engelleyenler, yangında

görev alıp verilen talimatları yerine getirmeyenler ise idari para cezasına çarptırılmaktadırlar.

Diğer taraftan orman yangınları konusunda; 2004 tarihli Orman Yangınlarını Söndürme Çalışmaları Esnasında Ölenlere ve Sakatlananlara Ödenecek Tazminata İlişkin Yönetmelik ve 1976 tarihli Orman Yangınlarının Önlenmesi Ve Söndürülmesinde Görevlilerin Görecekları İşler Hakkında Yönetmelik yürürlükte.

Yukarıda belirtilen mevzuata ek olarak “285 Sayılı Orman Yangınlarının Önlenmesi ve Söndürülmesinde Uygulama Esasları” başlıklı bir tebliğ bulunmakta ve orman idaresinin orman yangınları konusundaki iş ve işlemleri bu tebliğ çerçevesinde yapmaktadır. Tebliği, ağırlıklı olarak orman yangınlarının söndürülmesinde organizasyon, hareket planı ve yönetim şekli üzerinde durmaktadır.

Kısaca ifade edilen mevzuat hükümlerinde de anlaşılacağı üzere orman yangınları konusunda Türk orman mevzuatı, orman yangını sonrası iş ve işlemlere dair düzenlemelerin ağırlıkta olduğu, önleyici hükümlerin detaylandırılmadığı ve yetersiz olduğu bir mevzuat düzenlemesidir.

4. TÜRK HUKUKUNDA ORMAN YAKMA SUÇU

Bilindiği üzere bir fiilin orman yakma suçu olabilmesi için öncelikle suç yerinin “orman” olması yani yasal olarak orman sınırlandırılmasının yapılmış yerde gerçekleşmesi gerekmektedir. Ormanın devlet, özel ya da kamu tüzel kişiliğine ait orman olması önemli değildir, her mülkiyetteki orman varlığı için orman yakma suçu hükümleri aynen uygulanmaktadır.

Orman yangını tanımına ilişkin mevzuat irdelendiğinde bu tanımın 285 sayılı tebliğde yer aldığı görülmektedir. Buna göre; orman yangını; serbest yayılma eğiliminde olan ve ormanda yaşama birliği içinde bulunan canlı ve cansız bütün varlıkları yakarak yok eden ateştir. Dolayısıyla orman yakma fiili bu tanıma konu olan ateşi yakmak ya da yanmasına neden olmak olarak tanımlanabilir.

Yukarıda verilen bilgiler neticesinde Türk Hukukunda orman yakma fiilinin kanundaki düzenlenmesi irdelendiğinde kanun koyucunun bu yasak fiili “kabahat” değil “suç” olarak düzenlediği görülmektedir. Bu bağlamda orman yakma suçunun unsurları ve suça ilişkin fail, mağdur, içtima hükümleri, hukuka uygunluk sebepleri, yargılama usulü ve yaptırımlar ele ile diğer başlıklar aşağıdaki gibi ele alınmıştır.

4.1.Orman Yakma Suçunun unsurları

6831 Sayılı Orman Kanununda ormanların yanmasına sebep olunan fiiller sayılmıştır. Orman yakma suçu, suçun unsurları bakımından ele alındığında kanuni, maddi ve manevi unsurları bakımından aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

4.1.1.Kanuni Unsuru

Orman yakma suçu, suçun kanuni unsuru bakımından ele alındığında, hukuka aykırı fiillerin 6831 sayılı Orman kanununun 76. ve 110. Maddelerinde tanımlandığı ve yaptırım hükümlerinin düzenlendiği görülmektedir. 76. Madde sadece yasak hükümleri düzenlemiştir 110. Madde ise yasak hükümlerin yanı sıra yaptırım hükümlerini de içermektedir. Türk hukukunda orman yakma suçuna ilişkin düzenlemeler sadece 1956 yılında yürürlüğe girmiş olan 6831 Sayılı Orman Kanununda yer almaktadır.

4.1.2.Maddi unsur

Orman yakma suçunun maddi unsuru bir başka ifadeyle hareket şekilleri 6831 Sayılı Orman Kanununun 76. Maddesinin (b),(c) ve (d) bentleri ile 110. Maddesinde düzenlemiştir. Orman yakma suçu hareket şekilleri bakımından hem serbest hareketli suç hem de bağlı hareketli suç olarak düzenlenmiştir. Kanunun 76. Maddesinin (b),(c) ve (d) bentleri ile 110/5. Fıkrası bağlı hareketli suçlar, 110. Maddesinin 3 ve 4. fıkraları ise serbest hareketli suçlar şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre kanunun belirttiği şekle göre hareketlerin yapıldığı, bağlı hareketli suçlar aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

- Ormanlarda izin verilen ve ocak yeri olarak belirlenen yerler dışında ateş yakmak (76/b)
- Ormanlarda izin verilen yerlerde ateşi söndürmeden mahalli terketmek (76/b)
- Ormanlara sönmemiş sigara atmak (76/c)
- Ormanlarda yangına dolaylı olarak yol açabilecek madde atmak (76/c)
- Ormanlara dört kilometre mesafede anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak (76/d)
- Mülki hudutları içinde verimli Devlet ormanı bulunan köylerde anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak (76/d)
- Mülki hudutları içinde verimsiz devlet ormanı bulunan köylerde anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak (76/d)
- Devletin güvenliğine karşı suç işlemek amacıyla kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde devlet ormanlarını yakmak (110/5)

Kanunun 110. Maddesi ise herhangi bir hareketi yapmanın suçun oluşması için yeterli olduğu, serbest hareketli suçlara yer vermiştir buna göre;

- Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak orman yangınına sebebiyet vermek (110/3)
- Kasten orman yakmak (110/4)

Yukarıda yazılı hareket şekillerini ayrıca değerlendirmek gerekirse;

Ormanlarda izin verilen ve ocak yeri olarak belirlenen yerler dışında ateş yakmak fiilinin gerçekleşebilmesi için, bu fiilin ocak açmak kastıyla yapılması gerekir. Ocak¹; kireç, odun kömürü, terebentin, katran, sakız ve benzeri gibi işletilmesinde ağaç kullanılan ocaklardır. Kanun burada bu işletme sahiplerinin izinsiz olarak ocak işletmek amacıyla ateş yakmalarını engellemek istemiştir. Yürürlükteki yönetmeliğe² göre ocak izin talepleri Orman Genel Müdürlükçe izine bağlanmaktadır.

Ormanlarda izin verilen yerlerde ateşi söndürmeden mahalli terk etmek fiilini ise, ateşli piknik yapmak için izin verilen orman içi mesire yerleri/tabiat parklarında veya ocak yerlerinde ateşi söndürmeden ayrılmak olarak anlamak mümkündür. Bu sahalarda yakılan ateşi olay yerinden söndürmeden terk etmek bu fiilin gerçekleşmesi için yeterlidir. Burada mahalli terk etmek olay yerine dönme iradesi olmamayı tarif etmektedir.

Ormanlara sönmemiş sigara atmak fiili, yakılmış sigaranın söndürülmeden orman alanına bırakılmasıdır. Bu fiilin gerçekleşebilmesi için sigaranın mutlaka orman içine atılmış olması gerekmektedir. Suçun tamamlanması için yanan sigaranın ormana atılması ile suç tamamlanmış olur. Orman yangınının çıkması halinde suç özelliğine göre taksirli orman yakma ya da kasten orman yakma suçuna dönüşecektir.

Ormanlarda yangına dolaylı olarak yol açabilecek madde atmak, bu fiilin tanımı ve ölçüsü geniş yorumlanabilir. Çünkü bu fiil için orman yangınına neden olabilecek ateşi meydana getirebilecek her türlü madde atılması yeterlidir. Buradan maddenin tanımı ile yorumlama yapılacak olursa TDK'ya göre madde, “duyularla algılanabilen nesne” olarak tarif edilmiştir. Yani maddenin kendisinin patlayıcı ya da yanıcı olması gerekmez, ormanda yangına sebep olabilecek her türlü özellikte duyularla algılanabilen nesne olması yeterlidir. Buna göre bu bir cam parçası olabileceği gibi içinde su dolu olan pet şişe de olabilmektedir. Kaldı ki bu konuda orman idaresi yetkilisinin basına verdiği demeçlerden³ orman yangınlarına en fazla neden olan nesnelerin başında içinde su kalmış olan cam veya pet şişelerin olduğu belirtilmiştir. Çünkü bu durumun mercek görevi gördüğü ve güneş ışınlarının yansınmasıyla tutuşmaya neden olduğu ifade edilmiştir. Özetle ormanda yangına neden olacak her türlü maddenin atılması bu fiilin gerçekleşmesine neden olmaktadır. Burada tartışılması gereken bir diğer durum ise orman alanlarında izin verilen çöplük alanlarında meydana gelen yangınlardır. Örneğin 2003 yılında İstanbul Burgazada'da çöplük alanında çıkan yangında hektarlarca orman alanı yanmıştır. Çöplük yangınları, çöp sahalarında çürümeye bağlı olarak bakteriyel yollarla metan gazının meydana gelmesi ve bu gazın çeşitli sebeplerle patlaması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Yani orman alanlarına ayrıştırılması yapılmadan çöp bırakılması da ormana yanıcı madde atılması

¹Orman Sayılan Alanlarda Verilecek İzinler Hakkında Yönetmelik (mülga)

² 18.04.2014 Resmi Gazete Sayısı: 28976 Orman Kanununun 17/3 Ve 18 inci Maddelerinin Uygulama Yönetmeliği (Madde 7)

³ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ici-su-dolu-sise-en-onemli-orman-yangini-sebebi-11834892>

fiilini oluşturduğunu iddia etmek mümkündür.

Ormanlara dört kilometre mesafede anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak. Söz konusu hareket şeklinde orman sınırı dışından itibaren 4 km mesafeye kadar olan yerlerde anız ve benzeri bitki örtüsünü yakmak yasaklanmıştır. Burada önemli olan orman sınırındadır ve bu sınırda mutlaka orman ağacı veya örtüsü olmak zorunda değildir, orman sınırından itibaren dört km mesafe içinde anız ve benzeri bitki örtüsü yakma fiilinin gerçekleşmesi halinde suç tamamlanmış olmaktadır. Yine madde metninden de anlaşılacağı üzere yangına konu olan unsur mutlaka bitki olmak zorundadır.

Mülki hudutları içinde verimli ya da verimsiz Devlet ormanı bulunan köylerde, anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak. Söz konusu fiil, dört yönden ormanla çevrili köylerde yani orman içi köylerde gerçekleşebilen fiildir. Buna göre herhangi bir mesafe şartı getirilmeksizin bu köylerde anız veya bitki örtüsü yakılması yasaklanmıştır. Yine yukarıda da ifade edildiği üzere bu fiilin tamam olabilmesi için yanan unsurun bitki olması gerekmektedir.

Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak orman yangınına sebebiyet vermek. Bu suç yukarıda da açıklandığı üzere serbest bağlı hareketli suçlardandır. Bu nedenle orman yangınına taksirli bir şekilde sebep olan her türlü fiil ile bu suç tamamlanmış olacaktır. Burada söz konusu orman; devlet, kamu ya da özel orman olabilir. Fiilin tamam olabilmesi için orman vejetasyonunun yanmaya başlamış olması gerekir.

Kasten orman yakmak ise, yine serbest hareketli bir suç olup bilerek ve isteyerek ormanın yanmasına dair her türlü fiilin gerçekleştirilmesidir. Yine bu suç devlet, kamu ya da özel ormanlarda işlenebilir. Fiilin tamam olabilmesi için orman vejetasyonunun yanmaya başlaması ve failin fiilin sonuçlarını öngörme iradesinde olması gerekir.

4.1.2.Manevi Unsur

Orman yakma suçu 6831 Sayılı Orman Kanun kapsamında hem taksiren hem de kasten işlenebilen tek orman suçudur. Daha açık bir ifade ile orman suçları arasında taksiren orman suçunun yaptırımı bağlandığı tek suç orman yakma suçudur. Diğer orman suçlarının hepsinde manevi unsur kastır.

4.1.2.1Suçun dikkatsizlik ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak işlenmesi

6831 Sayılı Orman Kanununu 110. Maddesini üçüncü fıkrası orman yakma suçunun taksiren işlenebileceğini hüküm altına almıştır. Bilindiği üzere bir suçun taksiren işlendiğini kabul etmek için Türk Ceza Kanununun 22/1. Maddesi gereği o suçun taksiren işlenebildiğinin

kanunda açıkça yazmış olması gerekmektedir (Zafer, 2010).

Failin taksirinden söz edebilmek için hareketin iradi olması gerekir yani bilinerek ve istenerek yapılmış bir hareketin mevcudiyeti şarttır. Başka bir ifade ile ortada iradi bir hareket yoksa o takdirde kaza veya tesadüf hallerinden söz edilebileceği için, sorumluluk söz konusu olmayacaktır (Çiftçioglu, 2013)

Orman yakma suçunda orman yangının çıkmış olması ve orman vejetasyonun ateş alması yani tutuşması iradi bir davranış neticesinde meydana geldiyse ve failin bu neticeyi istememiş olması onu sorumluluktan kurtarmayacaktır. Örneğin ateşli piknik sonucu ateşi söndürmeden ayrılmak suçu eğer bu fiil sonucu orman yangını meydana gelmişse suç orman yangınına dikkatsizlik ve özen yükümlüğüne aykırı davranma yani taksirli suça dönüşecektir. Bununla birlikte enerji nakil hatlarının kopması ve orman yangınına neden olunması durumunda, eğer mücbir sebep yoksa enerji nakil hatlarının bakımını yapmayan sorumluların bu suçu taksiren işledikleri belirtilebilir.

Suçun tanımında “dikkat” ve “özen yükümlülüğüne” aykırı davranmak olarak ifade edilen insan davranışının, suç ortak hayat tecrübelerine göre failin kendisinden beklenen özen ve dikkati göstermemesi olarak gerekmektedir. Tedbirsizlik, meslek ve sanatta acemilik, kural ve emirlere uymamakta bu kapsam içinde değerlendirilmelidir. Orman idaresinin resmi kayıtlarında tutulan suç örneklerinde de görüleceği üzere piknik ateşinin söndürülmemesi, sigara atılması ve avcılıktan kaynaklanan orman yangınları için dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılıktan bahsetmek mümkünken, çoban ateşi, çöplük yangınları, orman alanlarında kurulan enerji hatları ve tesislerinden kaynaklanan (ağırlıklı olarak enerji nakil hatlarının kopması, nadiren rüzgar enerji santrali ya da hidroelektrik santrallerinin kuruluşu ya da faaliyeti esnasında oluşan) yangınlar için ise tedbirsizlik, meslek ve sanatta acemilik ile emirlere uymamaktan kaynaklanan davranışlar olduğunu belirtmek mümkündür. Trafikten kaynaklanan orman yangınları için; kaza nedeniyle ormana girerek yangına neden olunan hallerde, trafik kurallarına uymayan ve kazada kusurlu olanlar ile araç bakımlarının yapılmaması nedeniyle egzozdan alev çıkmasından kaynaklı orman yangınına sebep olanlar için suçun taksiren oluştuğundan söz edilebilir.

4.1.2.2.Kasten orman yakma suçu

Kusurun tipik şekli, kasttır. Kural olarak suçlar kasten işlenildiği takdirde cezalandırılır ve dolayısıyla suç tiplerinde ayrıca kasttan bahsetmeye gerek yoktur. Bu bakımdan bir suç tipinde kasten ifadesine yer verilmişse, bu durum, o suç tipinin taksirli şeklinin de bulunduğunu gösterir (Gökpınar, 2008). Orman yakma suçu da bu açıdan ele alındığında kanunda suçun kasten orman yakan kişi olarak ifade edildiği görülmektedir. Ayrıca yukarıda da açıklandığı üzere suçun taksirli hali de kanunda düzenlenmiştir.

Kasten orman yakma suçunun nitelikli hali ise Devletin güvenliğine karşı suç işlemek amacıyla

kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde devlet ormanlarının yakılmasıdır. Burada yine suç yeri olarak devlet ormanları ifade edilmiştir. Yani bu suçun kamu ve özel ormanlarda işlenmesi mümkün olmayacaktır. Ancak bu suçun faili herkes olmamakta sadece İçişleri Bakanlığının ilan ettiği listede yer alan terör örgütlerine üye kişiler olabilmektedir.

Türk Ceza Kanunumuzun 21. Maddesinde kastın tanımı yapılmıştır ve suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve isteyerek yapılması olarak ifade edilmiştir. Maddenin 2. Fıkrasında suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğinin öngörülmesine rağmen fiilin işlenmesi durumu ise “olası kast” olarak tarif edilmiştir. Bu noktada temel cezanın üçte birinden yarı oranına kadar indirim yapılacağı belirtilmiştir. Orman idaresinin resmi verilerine göre orman yakma suçunun açma, kundaklama ve terör gibi fiiller şeklinde işlenmesi hali doğrudan kast (Dolus Directus) olarak resmi istatistiklere girmiştir, olası kasta ilişkin bir değerlendirme yapılmamıştır. Fakat burada üzerinde durulması gereken konu taksire konu bazı fiillerin olası kast olarak değerlendirilmesinin mümkün olabileceğidir. Örneğin sönmemiş sigaranın yaz aylarında, tutuşmanın en yüksek olduğu dönemlerde, ibrelili türlerin hakim ve kuru ibreler ile kuru alt örtü tabaksının olduğu sahalara atılması neticesinde çıkan orman yangını için taksirden söz edilemez. Burada açık bir şekilde olası kast ile orman yangınına sebebiyet verildiğini iddia etmek mümkündür. Çünkü genel hayat tecrübesi, verilen bu örnekteki fiil neticesinde yangının çıkabileceğini öngörmektedir. Fail bu şartlar altında ihtimal dahilindeki neticenin meydana geleceğini öngörmekte ve kabullenmektedir. Söz konusu örnekte sigarayı söndürmek için üzerine basması ancak sigaranın tam olarak sönmemiş olması neticesinde yangın çıkmışsa bu halde taksirden bahsetmek mümkündür.

5.SUÇLARIN İÇTİMAI

Suçların içtiması 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu sisteminde üç başlıkta toplanmıştır. Bunlar bileşik suç, fikri içtima ve zincirleme suçtur. Orman yakma suçu içtima hükümlerine göre aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

5.1.Bileşik suç

TCK'nın bileşik suç başlıklı 42. Maddesine göre, iki suçtan oluşan bileşik suçta, bunlardan biri diğerinin unsuru ya da ağırlaştırıcı nedeni ise, ortada bileşik suç vardır. Böyle durumlarda faili yalnızca daha ağır olan suçun cezası verilir (Öztürk ve Erdem, 2005). Orman yakma suçunda, terör amacıyla orman yakma suçunun bileşik suçta konu olduğunu belirtmek mümkündür. Çünkü terör saikiyle orman yakma hali suçun ağırlaştırıcı halidir. Bu durumda sadece terör amacıyla orman yakmaktan dolayı ceza verilebilecektir

5.2.Fikri içtima

Ceza hukukunun temel kurallarından birisi “kaç tane fiil varsa o kadar suç, kaç tane suç varsa o

kadar ceza vardır” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu kuralın istisnaları ise suçların içtimaı bölümünün konusudur. Bu istisnalar dışında işlenen her bir suç için ayrı ayrı cezaya hükmedilmektedir (Noyan, 2005).

Orman yakma suçunda fikri içtimadan söz etmek mümkündür. Örneğin izin alamadan ocak yeri açarak ateş yakan failin bu eyleminin orman yangınına dönmesi halinde cezası ağır olan taksirle orman yakma suçunun cezası uygulanacaktır. Yine ateşi söndürmeden olay mahallinden ayrılmak, sönmemiş sigarayı ormana atmak ya da anız ve bitki örtüsü yakmak fiillerinin orman yangınına dönüşmesi halinde fikri içtimanın varlığından söz etmek mümkündür.

5.3.Zincirleme Suç

Türk Ceza Kanununda zincirleme suç (md.43) olarak tarif edilen içtima şeklinde; bir suç işleme kararının icrası kapsamında bir kişiye karşı aynı suçun birden fazla işlenmesi durumunda bir cezaya hükmedilir ve cezada artırım yapılmaktadır. Mağdurun belli bir kişi olmadığı hallerde yine aynı hükmün uygulanacağı belirtilmiştir. İçtimanın bu halinin orman yakma suçları için değerlendirmek gerekirse suçun mağdurunun toplum olduğu göz önüne alındığında, mağduru belli olmayan hallerde aynı hüküm uygulanacağı için, orman yakma suçlarında da zincirleme suçun mümkün olduğunu belirtmek mümkündür. Bu nedenle failin orman yangını çıkarmak için aynı orman bölmesi içinde aynı ormanın farklı yerlerinde ateş yakması ve ormanda yangın çıkarması fiilleri zincirleme suç olarak değerlendirilmelidir.

6.FAİL

Suç devletin, ülkesinde yaşayanlara yüklediği bir emrin ihlali olduğuna göre, insan tarafından işlenmeyen bir suç düşünülemez. Ceza hukuku anlamında hukuka aykırı fiili işleyen kimse suçun failidir (Toroslu, 1988). Orman yakma suçunda suçun faili herkes olabilir. İstisnası ise Devletin güvenliğine karşı suç işlemek amacıyla kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde devlet ormanlarının yakılmasıdır. Burada suçun faili herkes olmamakta sadece İçişleri Bakanlığının ilan ettiği listede yer alan terör örgütlerine üye kişiler olabilmektedir. Bununla birlikte 76. Maddenin (d) bendinde failin orman içi köylüsünün olması gerektiği anlaşılabilirse da buna dair açık bir tanımlama yoktur. Orman içi köy sınırları içinde orman köylüsü olsun olmasın herkes bu suçun faili olabilir.

7.MAĞDUR

Mağdur, hukuk düzenince korunan, hakkı ihlal edilen tabii veya hukuki kişidir. Mağdur, mutlaka bir insan olmak zorunda değil; insan grupları da (azınlıklar, milletler, tüm olarak halk) mağdur olabilir (Açıkgözoğlu, 2000). Ayrıca, her suç dolaylı da olsa devlete ait genel bir kamusal menfaatin ihlali olduğu için, devletin her suçun devamlı mağduru olacağı doğaldır (Toroslu, 1988). Orman yakma suçlarında devlet ormanı suça konu yer olması halinde devlet

hem genel hem de özel mağdurdur. Çünkü söz konusu suç devletin tasarrufu altında bulunan ormanlarda işlenmektedir. Özel ormanlarda ise suçun mağduru özel mülk sahibidir. Burada suçun özel mağduru da mülk sahipleridir.

Kamu tüzel kişilerine ait ormanlarda mağdur, orman sahibi tüzel kişiliktir. Dolayısıyla tüzel kişiler suç faili sıfatına sahip olmamalarına rağmen, suçun genel mağduru olarak ortaya çıkabilmektedirler (Güneş, 2001).

Ancak şunu belirtmekte fayda vardır ki, suç ister devlet ormanında ister özel mülk üzerinde işlensin ormanların fonksiyonları düşünüldüğünde suçun mağdurunun toplum ya da toplumlar olduğunu söyleyebilir.

8.SUÇUN AĞIRLAŞTIRICI VE HAFİFLETİCİ HALLERİ

Orman yakma suçuna dair 6831 sayılı Orman Kanununda suçun ağırlaştırılmış ve hafifletilmiş hali düzenlenmiştir.

8.1.Suçun Hafifletici halleri

6831 Sayılı Orman Kanununun 110. Maddesinin 3. fıkrasında yer almaktadır. Söz konusu hafifletici haller ise şunlardır.

- Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak orman yangınına sebebiyet veren failin yangının söndürülmesine ve etkilerinin azaltılmasına yönelik çabaları
- Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak orman yangınında meydana gelen zararın azlığı

Kanun koyucu failin yangının söndürülmesinde ve etkisinin azaltılmasına yönelik çabaları için bir kıstas koymamıştır. Bu durum her olayın özelinde ayrıca hakim tarafından takdir edilebilecektir. Ancak bu konuda failin çabasından bahsedildiği için failin bir fiil içerisinde olması gerekmektedir. Kendisinin yangını söndürmek için fiilen katılması ve etkisinin azaltılmasında aktif olarak yer alması gerekir. Bununla birlikte fail yangının çıktığını fark edip ulaşma imkanı bulamamışsa, hemen resmi kurumlara haber verip yangının en kısa sürede söndürülmesine yardımcı olmuş ise bunu da bu kapsamda değerlendirmek gerektiği ifade edilebilir.

Yangında meydana gelen zararın azlığı ise kanunda tanımlanmıştır. Buna göre zararın belirlenmesinde; yangın sonucu tamamen yanan ağaç ve ağaççıkların değeri, kısmen yanan ağaç ve ağaççıkların değerinde meydana gelen azalma, alt tabaka orman örtüsünün yanması nedeniyle oluşan zarar ve toprağın humuslu tabakasının yanması nedeniyle meydana gelen verim kaybı dikkate alınır.

Yargıtay 3. Ceza Dairesi 2010/795 E. ,2011/12647 sayılı kararında Kanun'un 110/3. maddesinde yazılı yangın sonucu doğan zararın orman alanına ait olup gerçek zararı ifade etmesine, bu zararın hesabında yangın sonucu tamamen yanan ağaçlar, kısmen yanan ağaç ve ağaççıkların değerinde meydana gelen azalma, süceyrat, tohumlar, bitki örtüsü, alt tabaka orman örtüsünün yanması nedeniyle oluşan zarar, yanan alandaki organik maddeler, mikroorganizmalar ve minerallerdeki yok olma, toprağın humuslu tabakasının yanması nedeniyle meydana gelen verim gücündeki azalma ve canlı varlıkların yok olmasına bağlı

zararların dikkate alınması gerekmesine, mahallinde yapılan keşif sonucu düzenlenen bilirkişi raporunda yangın sonucu sahadaki ekonomik değeri bulunmayan orman emvalinin zarar görüp maddi tazminat hesabı yapılmayacağına belirtilmesine karşılık fiili duruma uygun olmayan şekilde yapılan hesaplama sonucu belirlenen zararın dikkate alınması suretiyle hüküm tesisi kurulmasını bozmuştur.

8.2.Suçun Ağırлатıcı hali

6831 Sayılı Orman Kanununun 110. Maddesinde orman yangınlarına dair bir ağırlaştırıcı hal olmamasına rağmen kanununun 111. Maddesinde yazılı hükme göre, bu kanunun 3 üncü maddesiyle orman rejimi altına alınan yerlerde ve 23, 24, 25 inci maddeler gereğince muhafaza ormanı ve milli park olarak ayrılmış ormanlarda, ormanlara mütaallik suçları işleyenlerin müstahak olacakları cezanın iki misli olarak hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu nedenle orman yakma suçlarının kanunun bu maddesinde yazılı yerlerde işlenmesi halinde cezanın iki misli uygulanacağını ifade etmek mümkündür.

9.GÖREVLİ MAHKEME VE YAPTIRIM HÜKÜMLERİ

Orman yakma suçlarında görevli mahkemeler ve yaptırımları aşağıdaki gibidir.

- Ormanlarda izin verilen ve ocak yeri olarak belirlenen yerler dışında ateş yakmak fiili için kanunun 110. Maddesinin ikinci fıkrasında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu suç için görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir.
- Ormanlarda izin verilen yerlerde ateşi söndürmeden mahalli terketmek fiili için kanunun 110. Maddesinin ikinci fıkrasında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu suç için görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir
- Ormanlara sönmemiş sigara atmak fiili için kanunun 110. Maddesinin ikinci fıkrasında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu suç için görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir
- Ormanlarda yangına dolaylı olarak yol açabilecek madde atmak fiili için kanunun 110. Maddesinin ikinci fıkrasında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu suç için görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir
- Ormanlara dört kilometre mesafede anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak fiili için kanunun 110. Maddesinin ikinci fıkrasında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu suç için görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir
- Mülki hudutları içinde verimli Devlet ormanı bulunan köylerde anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak fiili için kanunun 110. Maddesinin ikinci fıkrasında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu suç için görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir
- Mülki hudutları içinde verimsiz devlet ormanı bulunan köylerde anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak fiili için kanunun 110. Maddesinin ikinci fıkrasında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu suç için görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir
- Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak orman yangınına sebebiyet vermek fiili için kanunun 110. Maddesinin üçüncü fıkrasında iki yıldan yedi yıla kadar hapis

cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu fiil için adli para cezasına hükmedileceği düzenlenmemiştir. Bu suç için görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir

- Kasten orman yakmak fiili için kanunun 110. Maddesinin dördüncü fıkrasında on yıldan az olmamak üzere hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmiştir. Bu suç için görevli mahkeme Ağır Ceza Mahkemesidir.
- Devletin güvenliğine karşı suç işlemek amacıyla kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde devlet ormanlarını yakmak fiili, kanunun 110. Maddesinin beşinci fıkrasında müebbet hapis ve yirmibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacağı şeklinde düzenlenmiştir. Bu suç için görevli mahkeme de yine Ağır Ceza Mahkemesidir.
- Ayrıca 110. Maddenin son fıkrasında maddede yazılı suçların işlenmesi sebebiyle, ölüm veya yaralanmanın meydana gelmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı cezaya hükmolunacağı da ayrıca ifade edilmiştir.

Yukarıda yapılan açıklamalara ek olarak belirtilmesinde yarar görülecek başka bir ayrıntı ise 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu madde 100'de katalog suçlar olarak tanımlan, sanık ve şüpheliler hakkında tutuklama kararı verilebilecek nedenlerin sayıldığı hükümler arasında 3. Bent (f) alt bendinde 31.8.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 110 uncu maddesinin dört ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları da sayılmıştır. Yani kasten orman yakma suçu ile terör saiki ile orman yakma suçunun soruşturma ve kovuşturma aşamalarının tutuklu yapılması söz konusudur.

10.TAZMİNAT

6831 sayılı Orman Kanununun 112 ve 114. Maddeleri gereğince orman idaresi hukuk mahkemesinde meydana gelen zarar ve ağaçlandırma tazminatı talebinde bulunabilir. 112. Maddesi gereği meydana gelen gerçek zarar üzerinden tazminat talebinde bulunabilir. Tazminat yanan ağaçların o yıl ki satış değeri üzerinden hesaplanır, değeri para ile ölçülebilen diğer zararlar ise ağaç değerine kıyasen hesaplanmaktadır. Bunun yanı sıra gerçek zarar tazminatına ek olarak yanan orman alanlarının 114. Madde uyarınca tekrar ağaçlandırılması için yapılacak masrafların da tazmini talep edilebilmektedir. Orman yangınlarında tazminat hesabı sadece odunsu bitkilere ilişkin olup, orman ekosisteminde yer alan hayvansal zararları kapsamamaktadır. Bunun da önemli bir eksiklik olduğu ifade edilebilir.

11.ORMAN YAKMA SUÇLARINDA TEHLİKE SUÇU

Modern ceza hukukunda suçun, toplumsal açıdan değer taşıyan bir hukuksal yararın ihlali olarak kabul edilmesi; hukuksal yararı sadece zarara uğratan değil, tehlikeye sokan fiillerin de cezalandırılmasını gerektirdiği ifade edilmiştir. Bunun sonucunda kanun koyucu, önemli gördüğü bazı etkin değerleri korumak amacıyla, bunları ihlâl eden davranış dolayısıyla failin cezalandırılabilmesi için, suçun konusunda herhangi bir zararın gerçekleşmesini gerek görmemiş; zarar tehlikesinin oluşmasını yahut zarar tehlikesini yaratabilme ihtimâlinin varlığını yani yalnızca belirli bir hareketin yapılmış olmasını, suç tipinin işlenmiş sayılması için yeterli kabul etmiştir. (Koca ve Üzülmöz, 2010). Zira tehlike suçlarında suç tipinin ihlâlinin cezalandırılabilmesi için, hareketin yönelik olduğu konunun zarara uğramış olması şart değildir.

Böylece de cezalandırılabilirliğin alanı genişletilmiştir.

Tehlike suçunda failin hareketinin belirli bir suçun konusunu tehlikeye sokmuş olması gerekmez. Ancak suçun bir tehlike suçu olduğu da unutulmamalıdır; yani tehlikenin potansiyel olarak varlığı başka bir ifadeyle tehlikeye neden olmaya elverişli olması yeterlidir; ancak tehlikenin ortaya çıkmış olması aranmaz (Doğan, 2014).

Zarar suçu, korunan hukuki değer ve suçun konusunun zarara uğratıldığı, eylemden etkilendiği, zararın bir netice olarak suçun objektif unsurlarına dahil olduğu suçlardır (Doğan, 2014).

Yukarıdaki tanımlar ışığında ormanın yanması tehlikesine neden olan fiillerin tehlike suçuna konu olduğunu belirtmek mümkündür. Aşağıda yazılı ve 6831 SK'nun 76. Maddesinde düzenlenmiş fiillerin ormanın yanması konusunda tehlike yarattığı ve bu nedenle kanun koyucunun bu fiilleri cezalandırdığını ifade etmek mümkündür.

- Ormanlarda izin verilen ve ocak yeri olarak belirlenen yerler dışında ateş yakmak
- Ormanlarda izin verilen yerlerde ateşi söndürmeden mahalli terketmek
- Ormanlara sönmemiş sigara atmak
- Ormanlarda yangına dolaylı olarak yol açabilecek madde atmak
- Ormanlara dört kilometre mesafede anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak
- Mülki hudutları içinde verimli ve verimsiz Devlet ormanı bulunan köylerde anız veya benzeri bitki örtüsü yakmak

Yukarıda sayılı hallerden de anlaşılacağı üzere, suçun konusunda yani ormanın yanmasına dair bir zararın gerçekleşmesini gerek görmemiş; zarar tehlikesinin oluşması ihtimâlinin ve belirli bir hareketin yapılmış olmasını, yeterli kabul etmiştir.

12..HUKUKA UYGUNLUK HALİ

Orman yangınlarında hukuka uygunluk hali irdelenecek olursa, bu konuya örnek olarak verilebilecek bir örnek bulunmaktadır. Bu da orman yangınlarının söndürülmesinde karşı ateş yakılmasıdır. Bu söndürme tekniği Türk orman mevzuatında sadece 285 sayılı tebliğde düzenlenmiştir. Buna göre, karşı ateş, ancak yangın amiri veya onun görevlendirileceği bir teknik eleman tarafından uygulanacaktır. Karşı ateşin amacı hızla ilerleyen yangının önündeki yanıcı maddeleri azaltarak veya tamamen yok ederek yangının büyümeden kontrol altına alınmasını sağlamaktır. Basit ve kademeli karşı ateş olarak iki şekilde uygulanabilmektedir. Bu uygulamada orman alanında mevcut yangın emniyet yol ve şeritleri, orman yolları, tabii engeller ve açılacak yangın söndürme şeritlerinden istifade edilir. Karşı ateş yangının ilerlediği yamacın arka yüzünde eğimin % 20'den fazla olduğu durumlarda uygulanmamaktadır. Söz konusu teknik hukuka uygunluk hallerinden yetkili merciin emrini icra olarak yorumlamak mümkündür. Ancak hukuken de tartışılabilir olan bu tekniğin kanunla düzenlenmesi hem orman varlığı açısından hem de idarecilerin sorumluluğu açısından yerinde bir düzenleme olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Orman yangınlarına ilişkin Türk mevzuatı incelendiğinde başta Anayasa olmak üzere orman yangınları konusunda etkili düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Başta Anayasanın yanan alanların ağaçlandırılmasını emretmesi, orman yakma suçundan dolayı hüküm giymiş olanların genel ve özel affa konu edilmeyeceklerinin düzenlenmiş olması bu konuda vurgulanması gereken öncelikli yasal düzenlemelerdir. Durum, Orman Kanunu açısından ele alındığında orman yakanlara karşı caydırıcı yaptırımların olduğunu belirtmek mümkündür. Ayrıca suçun taksirle işlenebileceğinin düzenlenmesi de bunun bir başka göstergesidir. Diğer taraftan orman yakma suçu sanıklarının yargılamasının tutuklu yapılması ise mevzuatın bu konudaki sert tutumunun anlaşılması için bir başka örnektir. Diğer taraftan orman yakma suçları tehlike suçları arasında da gösterilebilecek suçlardandır. 6831 SK'nun 76/ (b,c,d). ve 110. maddelerinde orman yangınına sebep olmayan ateş yakılması hatta ateş yakılması şartını dahi aranmadan (76/c) sadece yangın çıkma tehlikesinin oluşması, suçun tamamlanması için yeterli görülmüştür.

Orman yakma suçunun unsurları ve yaptırım hükümleri konusunda ise, öncelikle suçun manevi unsuru ile ilgili olarak bazı fiillerin olası kast olarak değerlendirilebileceğidir. Sönmemiş sigaranın, tutuşmanın en yüksek olduğu yaz aylarında, ibrelili türlerin hakim olduğu sahalara atılması neticesinde çıkan orman yangınında taksirden söz edilemeyeceğini belirtmek mümkündür. Söz konusu bu fiilin olası kast ile orman yangınına sebebiyet verdiğini iddia etmek mümkündür.

Orman yangınlarında hukuka uygunluk hali konusunda ise, orman yangınlarının söndürülmesinde karşı ateş yakılması tekniğinin kanunla düzenlenmesi hem orman varlığı açısından hem de idarecilerin sorumluluğu açısından yerinde bir düzenleme olacaktır.

Orman yakma suçunun kanunda hem seçimlik hem de bağlı hareketli suçlar olarak düzenlendiği ifade edilmiştir. Söz konusu fiiller irdelendiğinde, ormanlarda izinsiz ateş yakma fiilinin yaptırımının olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda bir tehlike suçu da olan bu fiilin özellikle bağlı hareketli suçlar arasında yer alması gerektiği vurgulanabilir. Diğer taraftan ormanlara gece girilmesini yasaklayan bir hükmün de olmaması faili meçhul orman yangınları sayısını artıran bir başka sebeptir. Dolayısıyla ormanlara, izin verilen yerler dışında izinsiz girişlere dair yasal düzenlemelerin yapılması bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Orman yangınlarında tazminatlara ilişkin ise, yangın sonrasında 6831 SK'nun 112 ve 114. Maddeleri gereğince sadece yanan orman emvali ile ağaçlandırma tazminatına dair hesaplamalar yapılmakta ve bunlar talep edilmektedir. Ancak orman varlığı içinde yer alan yaban hayvanları ve sahipsiz hayvanların zarar görmesi halinde bunların tazmini yoluna gidilmemektedir. Bu konuda hem açık bir hüküm eklenmeli hem de uygulamada bu konuda da tazminat talebi yapılmalıdır.

Yangın çıkış sebepleri konusunda ise, son 10 yılın verileri incelendiğinde insan kaynaklı orman yangın çıkış sebeplerinin %48 olduğu görülmektedir. Faili meçhul nedenler yangın çıkış sebeplerine eşit dağıtıldığında insan kaynaklı yangınların %71 olduğu görülmektedir. Bu veriler ışığında, mevzuat ne kadar caydırıcı olursa olsun, toplum bilinci ve idari tedbirler konusundaki eksiklikler orman yangınları ile mücadeleyi başarısız kılmaktadır. Orman idaresinin orman yangınları ile mücadelede kullandığı bütçenin tamamına yakını yangın sonrası söndürme

faaliyetleri ile orman yangınlarının takibi için kullanılmaktadır. Bu nedenle Devletin ormanların korunması ve orman yangınlarının önlenmesi konusunda her türlü iletişim ve eğitim araçlarını kullanması gerekmektedir. İdarenin ormanlarda verdiği başta enerji ve çöplük izinleri olmak üzere bu izinler yerinde sıklıkla denetlemeli, izni alan kuruluşların sorumluluklarının yerine getirip getirmediğini kontrol etmelidir. Özellikle son yıllarda orman alanlarından enerji nakil hatlarından kaynaklı yangın sayısındaki artışın, bu denetim eksikliklerinden kaynaklandığının anlaşılması gerekmektedir.

Kaynaklar

Açıkgözoğlu, M., 2000. Ceza Hukuku Açısından Teori ve Uygulamada Mağdur Kavramı, Adil Yayınevi, Ankara, 975-674-906-7.

Aguilar, S., Montiel, C., 2011. The challenge of applying governance and sustainable development to wildland fire management in Southern Europe. *Journal of Forestry Research*, 22(4), 627-639.

Avcı, M., Boz, K., 2017. Mersin-Gülner ormanlarında yangın sorunu, yangınların dağılımı ve büyük yangınların değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Forestry*, 18(2), 160-170.

AYBERK, H., 2000. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde orman yangınları sorunu ve alınması gerekli önlemler. İÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

Covington, W. W., Moore, M. M., 1994. Southwestern ponderosa forest structure: changes since Euro-American settlement. *Journal of Forestry*, 92(1), 39-47.

Çiftcioğlu, C. T., 2013. Türk Ceza Kanunu'nda Taksir. *Ankara Barosu Dergisi*.

Çoban, H. O., Eker, M., 2010. Analysis of forest road network conditions before and after forest fire. In *FORMEC 2010, Forest Engineering: Meeting the Needs of the Society and the Environment* (pp. 11-14).

Doğan, K., 2014. TEHLİKE SUÇU İLE ZARAR SUÇU ARASINDAKİ SUÇLARIN İÇTİMAİ SORUNU, *TAAD*, Yıl: 5, Sayı: 16.

Elvan, O.D., 2009. Orman İşgal ve Faydalanma Eylemi Üzerinde İncelemeler. Doktora Tezi,

İstanbul Üniv., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 251 s.

FAO, 2006. Fire Management Voluntary Guidelines – Principles and Strategic Actions, Fire Management Working Paper FM17E, Rome.

Ganz, D., Moore, P., Reeb, D., Ganz, D., Hall, W., Moore, P., Reeb, D., 2003. Community-based fire management case studies from China, The Gambia, Honduras, India, Lao People's Democratic Republic and Turkey. Community-based fire management.

Gökpınar, M., 2008. Ceza Sorumluluğunun Temeli: “Kast”. TBB Dergisi, Sayı 79, 2008

Günay, E. 2001. Orman Ceza Davaları Usul ve Esasları, Seçkin Yayıncılık, Ankara. ISBN 975 347 371 0.

Güneş, Y. 2001. Orman Suçlarının Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Doktora Tezi, İstanbul.

Hessburg, P. F., Agee, J. K., Franklin, J. F., 2005. Dry forests and wildland fires of the inland Northwest USA: contrasting the landscape ecology of the pre-settlement and modern eras. Forest Ecology and Management, 211(1-2), 117-139.

Jaiswal, R. K., Mukherjee, S., Raju, K. D., Saxena, R., 2002. Forest fire risk zone mapping from satellite imagery and GIS. International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation, 4(1), 1-10).

Karki, S., 2002. Community involvement in and management of forest fires in South East Asia. Project FireFight South East Asia. Montiel-Molina, C., 2013. Comparative assessment of wildland fire legislation and policies in the European Union: Towards a Fire Framework Directive.

Kavgacı, A., Carni, A., Başaran, S., Başaran, M. A., Koşir, P., Marinšek, A., Šilc, U. , 2010. Long-term post-fire succession of Pinus brutia forest in the east Mediterranean. International Journal of Wildland Fire, 19(5), 599-605.

Kavgacı, A., Örtel, E., Torres, I., Safford, H., 2016. Early postfire vegetation recovery of Pinus brutia forests: effects of fire severity, prefire stand age, and aspect. Turkish Journal of Agriculture and Forestry, 40(5), 723-736.

Koca, M., Üzülmez, İ., 2010. Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, Seçkin, 2010.

Küçükosmanoğlu, A., Ayberk, H., Küçükosmanoğlu, M. A., 2013. Yangına hassas yerlerde, özellikle yerleşim alanları çevresinde alınabilecek yangın koruma önlemleri. Yangın ve Güvenlik Dergisi, 162, 68-76.

Lampin-Maillet, C., Jappiot, M., Long, M., Morge, D., Ferrier, J. P., 2009. Characterization and mapping of dwelling types for forest fire prevention. Computers, Environment and Urban Systems, 33(3), 224-232.

Martínez, J., Vega-García, C., Chuvieco, E., 2009. Human-caused wildfire risk rating for prevention planning in Spain. Journal of Environmental Management, 90(2), 1241-1252.

Mert, B., 2011. International Cooperation On Airborne Forest Firefighting: Opportunities For Turkey And Greece.

Noyan, E., 2005. Ceza Mevzuatı Atıflı ve Notlu, Adil Yayınevi, Ankara, 975-9041-00-6.

Orman Genel Müdürlüğü, 2018.

<https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Istatistikler/Forms/AllItems.aspx>

Erişim Tarihi:01.05.2018

Öngören, G., 2004. Orman Yangınlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Nedenleri ile Muğla örneği.

Öztürk, B., Erdem, M. R., 2005. Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, Yeni TCK'ya Göre Yenilenmiş 8. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Rosenbaum, K. L., 2007. Legislative drafting guide: a practitioner's view. FAO Legal Paper (on-line), 64.

Schmerbeck, J., Kohli, A., Seeland, K., 2015. Ecosystem services and forest fires in India context and policy implications from a case study in Andhra Pradesh. Forest policy and economics, 50, 337-346.

Simorangkir, D., Sumantri, 2002. A Review of Legal, Regulatory and Institutional Aspects of Forest and Land Fires in Indonesia. Jakarta, Indonesia: Project Firefight South East Asia

Stephens, S. L., 2005. Forest fire causes and extent on United States Forest Service lands. International Journal of Wildland Fire, 14(3), 213-222.

Tedim, F., Xanthopoulos, G., Leone, V., 2014. Forest Fires in Europe: Facts and Challenges. Wildfire Hazards, Risks, and Disasters, 77.

Toroslu, N., 1988. Ceza Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

Wotawa, G., Trainer, M., 2000. The influence of Canadian forest fires on pollutant concentrations in the United States. Science, 288(5464), 324-328.

Zafer, H., 2010. Ceza Hukuku Genel Hükümler. İstanbul: Beta Yayınla

AARHUS SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE**Dr. Öğretim Üyesi Y. Özhan TÜRKER**

İstanbul Şişli Meslek Yüksekokulu

ozhan.turker@sisli.edu.tr

Prof. Dr. Aynur AYDIN

İstanbul Üniversitesi

aynur.aydin@istanbul.edu.tr**ÖZET**

Çevre sorunları, nedenleri ve sonuçları açısından insan ve onun kurduğu sistem ile doğrudan ilintilidir. Bu nedenle sorunların giderilmesinde bireylerden hareket etmek ve çözümü onlarda aramak doğru bir yaklaşımdır. Bireyi başlangıç olarak çevre sorunlarının üstesinden gelebilmek için tüm vatandaşların konuya uygun düzeyde katılımlarının sağlanması gereklidir. Vatandaşların toplum geleceğini yükümlü altına sokan kararlara katılabilmeleri için belli haklara sahip olması gereklidir. Bu katılım için de öncelikle vatandaşların konuyla ilgili bilgi ve belgelere erişebilmeleri ve bilgi sahibi olmaları gereklidir. Çevrenin korunmasında çevre hakkının kabulü ve uygulamaya konulması büyük önem taşır. Usule ilişkin haklar olarak tanımlanan bilgi edinme, katılım ve başvuru hakkı gibi usule ilişkin haklar, çevre hakkını gerçekleştirmek için gerekli araçlardır.

Çevre haklarına bağlı bu usule ilişkin haklar, bağlayıcı uluslararası anlaşmalar aracılığıyla uygulanabilir politikalara dönüşmektedir. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Konseyi tarafından 25 Haziran 1998 tarihinde imzaya açılan ve 30 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren Aarhus Sözleşmesi, çevresel konularda bilgi ve belge edinme, karar vermede halkın katılımı ve yargıya erişimi konularını ele alan ilk uluslararası sözleşmedir.

Türkiye, sözleşmeden doğan yükümlülükleri teknik ve hukuki yetersizlikler nedeniyle yerine getirememeye kaygısı, vatandaşlık, sınır aşan sular, mili güvenliğimizin tehdit gibi nedenlerle çeşitli çekinceler ileri sürerek Aarhus Sözleşmesi'ne henüz taraf olmamıştır.

Bu çalışmada Aarhus Sözleşmesi'nin çevresel bilgilere erişim, çevre ile ilgili kararlara halkın katılımı ve çevre ile ilgili konularda yargıya erişim konularındaki hükümleri incelenecek, Türk hukukunda yer alan düzenlemelerin sözleşme hükümleri ile uyumluluk analizi yapılacaktır.

I. Aarhus Sözleşmesi

Avrupa Ekonomik Komisyonu Çevre Politikası Komitesi Dördüncü Bakanlar Konferansı, "Avrupa için Çevre" başlığıyla toplanmış ve Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Vermede Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi'ni imzaya açmıştır (Güldoğan, 2007; Güneş, 2013). Sözleşmeyi imzaya açan toplantı Danimarka'nın Aarhus kentinde yapıldığı için söz konusu sözleşme de kısaca Aarhus Sözleşmesi olarak anılmaktadır. Aarhus

Sözleşmesi 22 madde, bir ek ve tahkim kısmından oluşmaktadır. Sözleşmenin ilk maddesinde sözleşmenin amacı açıklanmıştır. Buna göre sözleşmenin tarafları, çevresel konularda halkın bilgiye erişimini sağlamak, yine çevresel konularda karar alma süreçlerine halkın katılımının sağlanması ve çevresel konularda yargıya başvuru hakkının garanti altına alınması olarak belirlenmiştir.

Aarhus Sözleşmesi kökenini Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun "Avrupa için Çevre" süreci dahilindeki çalışmalardan almaktadır. 1990'da hazırlanan daha sonra da yürürlüğünden vazgeçilen "Çevresel Hak ve Yükümlülükler Taslak Şartı" içerik açısından Aarhus Sözleşmesine benzemektedir. Üçüncü Avrupa için Çevre Bakanlar Konferansı, 1995 yılında çevresel konularda bilgi edinme ve katılım haklarına ilişkin olarak hem "Sofya Rehberi"ni Kabul etmiş hem de bir sözleşmenin hazırlanması gereğine karar vermiştir. Sofya Rehberi doğrultusunda hazırlanan taslak, Aarhus Sözleşmesinin temelini oluşturmuştur (Güldoğan, 2007; Uz, 2008; Rauschmayer vd., 2009; Akyıldız ve Demir, 2011; Erdoğan, 2016). Aarhus Sözleşmesi, şimdiki ve gelecek kuşakların sağlıklı ve iyi bir çevrede yaşam haklarının korunmasına katkı sağlamak amacıyla çevresel konularda bilgi ve belge edinme hakkı, karar vermede halkın katılımı ve yargıya erişim konularını ele alan ilk sözleşmedir (Güneş, 2013). Avrupa ve Orta Asya'da kırktan fazla ülke tarafından Kabul edilen Aarhus Sözleşmesi bilgi edinme hakkı, halkın katılımı¹ ve yargıya erişim konularında asgari standartları belirlemektedir.

Özellikle, Rio Deklarasyonu'nda kabul edilen katılımcı haklar 1998 tarihli Bilgi Edinme Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Karar Almada Halkın Katılımı ve Çevresel Konularda Adalet Erişim'in (Aarhus Sözleşmesi) müzakerelerini çerçevelemiştir. Avrupa ve Orta Asya ve Avrupa Birliği'nde 40'tan fazla ülkeye uygulanabilen Aarhus Sözleşmesi, çevresel konularda halkın katılımı için asgari standartları belirlemektedir.

Çevre hakkının tam olarak kullanılabilmesi için yönetime katılım hakkı da sağlanmalıdır. Bunun için çevreyle ilgili alınacak kararlara daha geniş bir katılımın sağlanması da önemlidir. Bunun için de çevreyle ilgili belgelere ulaşımın sağlanması, halkın karar verme süreçlerine katılımının sağlanması ve yargısal süreçlere ulaşımın kolaylaştırılması gerekmektedir. Bu yolla çevre konusunda geniş bir katılım sağlanarak çevrenin korunmasında etkinliği artırmak amaçlanmış olacaktır (Abdulahakimoğulları vd., 2011). Zaten Aarhus Sözleşmesinin de temel amacı budur. Buna göre resmi makamlar, çevre konusunda her hangi bir menfaat sağlamadan 3. kişilere sözleşme kapsamında talep edilen çevresel bilgileri sunmak zorundadırlar. Sözleşme söz konusu çevresel bilginin oldukça geniş bir kapsamda ele alındığı görülmektedir. Aarhus Sözleşmesi'nin bir diğer önemi kuşkusuz yargısal başvurudur. Yargıya başvuru çevresel bilgiye erişim ve halkın çevresel kararlara katılım için bir teminat olduğu gibi, aynı zamanda ulusal çevre hukukunda yaşanacak ihlallerin önlenmesi için de bir güvence olarak düşünülmüştür (Güneş, 2010; Kılıç, 2012).

¹ Ebbesson, 2011

I.I. Bilgiye Erişim Hakkı

Çevre hakkının düzgün bir şekilde işleyebilmesi için paydaşların çevresel konularda bilgiye kolayca erişebilmesinin sağlanması gereklidir. Çevresel konularda halkın katılım hakkı ile birlikte; yargısal başvuru ve bilgiye erişim hakkına güvence sağlayan en önemli uluslararası belge Aarhus Sözleşmesi'dir (Coşkun, 2002). Aarhus Sözleşmesinin düzenlediği en önemli alanlardan ilki çevresel konularda bilgiye erişim hakkıdır.

Bilgi edinme hakkı, idarenin şeffaflığı prensibine dayanır. Bu da bir hukuk devletinin vazgeçilmez unsurudur. Bu hak özünde bireylerin çevreye ilişkin konularda aktif rol oynamasını sağlamaya yöneliktir. Hakkın içeriğine bilgiyi edinmenin yanı sıra bu bilgileri içeren belgelere erişim hakkını da içermektedir (Olgun ve Işık, 2017).

Aarhus Sözleşmesinin ilk ayağı bilgiye erişim ilkesidir. Bunun gerekçesi olarak çevresel eğitim ve farkındalığın geliştirilmesi de dahil olmak üzere pek çok alanda etki yapabilecek bir ilke olması olarak belirlenmiştir (Toth, 2010).

Taraflar, kamu otoritelerinin, talep edildiğinde, ulusal mevzuat çerçevesinde, çevresel bilgileri içeren gerçek belgelerin kopyaları dahil olmak üzere, çevresel bilgi talebine yanıt olarak, bu gibi bilgilerin verilmesini garanti edeceklerdir². Ancak kamu otoritelerinin bu bilgi verme zorunluluğu mutlak değildir. Kamu otoritesi talep edilen bilgiye sahip değilse, elbette bu talebi reddedecektir³. Bunun yanında, kamu otoriteleri için gizlilik öngörülmüşse, uluslararası ilişkiler veya çıkarlar zarar görecektse, kişilerin adil yargılanma hakları tehlikeye düşecekse, ticari veya endüstriyel bilgiler tehlikeye düşecekse, fikri haklar olumsuz etkilenecekse, üreme alanları, nadir türler tehlikeye düşecekse yine bilgi verilmeyebilir⁴. Ancak kamu otoriteleri bu reddetme hallerini, kamu yararını göz önünde bulundurarak kısıtlayıcı şekilde yorumlayabilirler (Coşkun, 2002).

I.II. Halkın Katılım Hakkı

Çevre sorunları tüm toplumu ilgilendirmektedir. Bu yüzden çevreyle ilgili alınacak kararlar herkesi doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla çevre sorunları ile mücadelede halkın da buna katılması zorunlu hale gelmektedir (Olgun ve Işık, 2017).

Aarhus Sözleşmesi halkın katılımını üç aşamada değerlendirmiştir. Bunlardan ilki "Belirli Faaliyetler Hakkında Kararlara Halkın Katılımı"⁵dır. Sözleşmenin Ek-I kısmında gösterilen faaliyetlere izin verip vermeme hakkındaki kararlara halkın katılımı uygulanacaktır. Bunun yanından Ek-I'de listelenmemiş olmakla birlikte ülkelerin ulusal mevzuatlarına göre çevre

² Aarhus Sözleşmesi md. 4/1

³ Aarhus Sözleşmesi md. 4/3.

⁴ Aarhus Sözleşmesi md. 4/4.

⁵ Aarhus Sözleşmesi Art. 6

için önem arz eden faaliyetler de yine bu madde kapsamında değerlendirilmiştir. İlgili kamu, bu faaliyetlerle ilgili karar alma aşamasının erken dönemlerinde bu toplantıyı gerçekleştirecektir. Kamunun bu toplantının etkin bir şekilde yürütülmesi konusunda da sorumluluğu bulunmaktadır.

İkinci aşama “Çevre İle İlgili Plan, Program ve Politikalara Halkın Katılımı”dır⁶. Bu maddeyle hedeflenen çevreyle ilgili faaliyetlerin bir üst aşaması olan plan, program ve politikalar oluşturulurken de halkın bunlarla ilgili görüşlerini almak ve gerektiğinde plan, program ve politikaları halkın bu görüşleri doğrultusunda şekillendirmektir.

Üçüncü aşama ise “Yürütmeye Yönelik Düzenlemeler ve Yasal Olarak Bağlayıcı Normatif Araçların Hazırlanmasına Halkın Katılımı”dır. Burada kastedilen çevreyle ilgili kanun, tüzük ve yönetmeliklerin çıkarılmasında da halkın görüşlerini alarak söz konusu düzenlemeyi bu yönde şekillendirmektir. Aarhus sözleşmesinin bu maddesi bir anlamda Stratejik Çevresel Değerlendirme’nin de alt yapısını oluşturmaktadır.

Aarhus Sözleşmesinde bu üç aşamalı bir yapıyla halkın katılımına yer verilmesi ayrıca önemlidir. Çünkü yalnızca kendi yaşadıkları bölgedeki faaliyetlerde görüş bildirebilmeleri halkın katılımının sağlanması amacıyla tam olarak gerçekleştirmeye yetmeyecektir. Çevreyle ilgili gerek yasal düzenlemelerin yapılmasında, gerek politikaların oluşturulmasında halkın görüşünün alınması, tüm ülkenin çevreyle ilgili bakışını etkileyebilecek öneme sahip olacaktır. Ayrıca bu tarz bir düzenleme katılımcı demokrasi hedefinin gerçekleşmesi açısından da çok önemlidir.

Çevreye zarar verebilecek faaliyetler gerçekleştirilmeden önce planlanan faaliyetlere izin verip vermemek hakkındaki kararlara ilişkin olarak ilgili kamu otoritesi halkın katılımı toplantısı yapacaktır. Ancak bu toplantıların yalnızca yapıp halkın orada görüşlerini belirtmesi, ilkenin ruhunu tam olarak yansıtmamaktadır. Bu nedenle Aarhus Sözleşmesi, halkın katılımı toplantıları sonucunda oluşan görüşlerin karar vermeye etki etmesini de tarafların garanti etmesini öngörmüştür⁷. Bunun için etkin bir katılımı sağlamaya yönelik zaman çerçeveleri belirlenmelidir. Ayrıca taslak kurallar yayımlanmalı ya da başka bir şekilde halk tarafından bu kurallar erişilebilir/ öğrenilebilir kılınmalıdır. Halkın özellikle kanunların ya da politikaların belirlenmesinde görüşlerini her zaman doğrudan açıklaması beklenmemelidir. Aarhus Sözleşmesi halkın katılımını daha etkin kılabilmesi için, halkın görüşlerini danışman kuruluşlar aracılığıyla da yansıtılmasına olanak sağlamıştır.

I.III. Yargıya Erişim

Yargıya erişim bir çok kaynakta başvuru hakkı veya yargıya başvuru hakkı gibi ifadelerle anılmaktadır. Genel olarak bu hak; fertlerin ya da toplulukların, çevresel zararları önlemek

⁶ Aarhus Sözleşmesi Art. 7

⁷ Aarhus Sözleşmesi Art.6/8

için idari ve yargısal yollara başvurabilmelerini içerir (Olgun ve Işık, 2017). Bu hak idari makamlara başvuruyu ve anayasa yargısı, idari yargı ve adli yargı olmak üzere yargısal başvuruları düzenlemektedir (Kaboğlu, 1996; Olgun ve Işık, 2017).

Aarhus Sözleşmesi'nde yargıya erişim özellikle bilgiye erişim hakkı yeterli bir şekilde işlemediğinde kullanılacak bir nevi kontrol mekanizması olarak öngörülmüştür.

Aarhus Sözleşmesi, taraflar, yargıya başvuru hakkının kullanımını kolaylaştıracak her türlü tedbiri alacaklarını öngörmüştür. Bu tedbirler ise hem yargıyı mali yönden daha ulaşılabilir kılmak hem de yargıya başvurunun nasıl sağlanacağı konusunda paydaşlara teknik destek vermek şeklinde olacaktır. Burada yalnızca devlet mahkemeleri değil, kanunla kurulmuş diğer bağımsız kuruluşlara başvuru da düzenlenmiştir⁸. Tarafların, özellikle yargıya ulaşımın, başvuruları engelleyecek oranda pahalı olmasından da kaçınmaları gerektiğine yer verilmiştir⁹.

Aarhus Sözleşmesi, yargıya başvurunun ön şartı olarak bir menfaat ya da hak kaybı olmasını aramaktadır¹⁰. Bir menfaatin olması, hukuk usul kurallarına göre dava şartı olarak kabul edilmektedir. Menfaatin ne olduğunu ise tarafların ulusal hukukları belirleyecektir. Taraflar bu belirlerken, sözleşmenin kapsamı çerçevesinde hareket edecekler ve yargıya geniş bir başvuru hakkı sağlayacak şekilde belirleyeceklerdir.¹¹

Çevreyle ilgili kararların alınmasında, çevreye zarar verecek faaliyetlerin yapılmasında, çevreyle ilgili yasal ve idari düzenlemelerin yapımında kimlerin menfaatinin etkilendiği veya etkilenebileceği üzerinde önemle durulması gereken bir konudur (Akıllıoğlu, 1987; Yayla, 1987;Kaboğlu, 1996; Topçuoğlu, 1998; Turgut, 1998). Ancak günümüzdeki genel kabul çevre ile ilgili konuların tüm yurttaşları hatta tüm dünya vatandaşlarını ilgilendirdiği yönündedir (Coşkun, 2002).

II. Türkiye'de Bilgiye Erişim, Halkın Katılımı ve Çevresel Konularda Yargıya Erişim

Türkiye Aarhus Sözleşmesine, uzun zamandan beri gündemde olmasına rağmen taraf olmamıştır. Ancak taraf olmamasına rağmen gerek Anayasa'da gerekse ilgili mevzuatta Aarhus Sözleşmesiyle güvence altına alınan haklara yer verildiği görülmektedir.

Anayasa'da bilgi edinme hakkına yer verilmiş¹² ve ayrıca konuyla ilgili kanun çıkarılmıştır¹³. Hem Anayasanın ilgili maddesi hem de kanun yalnızca çevre ilgili konulara yönelik değil, tüm konuları içeren bir düzenlemedir.

⁸ Aarhus Sözleşmesi Art.9

⁹ Aarhus Sözleşmesi Art.9/4-5

¹⁰ Aarhus Sözleşmesi Art. 9/2

¹¹ Aarhus Sözleşmesi Art. 9

¹² 1982 Anayasası md. 74/4

¹³ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu 09.10.2003 yılında çıkarılmıştır.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na göre bilgi istenen kurum ve kuruluşlar süratle istenen bilgiye cevap verecek tedbirleri alacaklardır. Keyfi olarak cevap vermekten kaçınmaları mümkün değildir¹⁴. Elbette ki kamu kurum ve kuruluşları istenen her bilgiye olumlu dönüş yapmak zorunda değildirler. Kanun bunun sınırlarını da çizmiştir. Örneğin istenen bilgi, kurumun özel araştırma ve analiz yapmasını gerektiriyorsa, o kurumun sırf bu yüzden araştırma yapması beklenemeyeceğinden dolayısıyla istenen bilgiye olumsuz yanıt vermesi mümkündür¹⁵.

Bunun yanında gerek kamu kurumları gerekse özel kuruluşlar bu kanun çevresinde verecekleri bilgiler ticari sır, fikri haklar vb. içeriyorsa da olumsuz yanıt verebilirler. Ayrıca belgelerde gizli bilgiler bulunuyorsa, bunları çıkararak bilgi vermeleri de mümkündür.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, cevap süresini de düzenlemiştir. Aarhus Sözleşmesinde bir ay içinde cevap verilmesi öngörülürken, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nda bu süre 15 gündür¹⁶.

Aarhus Sözleşmesinin bir diğer ayağı olan halkın katılımı toplantısına zorunluluğuna ise çevreyle ilgili birçok düzenlemede yer verilmiştir. Örneğin Çevre Kanunu'nun ilkeler kısmında katılıma yer verilmiştir¹⁷.

Halkın katılımıyla ilgili geniş düzenlemeye Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde (ÇED Yönetmeliği) yer verilmiştir¹⁸. Ancak bağlayıcılığı ile ilgili bir düzenleme yoktur (Coşkun, 2002). ÇED yönetmeliğinde halkın katılımı toplantısının faaliyetten ne kadar zaman önce yapılacağı, nasıl yapılacağı açıkça belirlenmiştir. Çevresel etki değerlendirme süreci uygulanacak bir projede halkın katılımı toplantısı yapılması zorunlu bir aşamadır. Ancak yönetmelikte yalnızca bu toplantının zorunluluk olduğu belirtilmiş ancak burada ortaya çıkan görüşlerin ne ölçüde dikkate alınacağına yer verilmemiştir.

Çevresel konularda adalete erişim hakkında ise mevzuatta herhangi bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Yalnızca Anayasa'da hak arama hürriyetine¹⁹ ve yargı yoluna²⁰ yer verilmiştir. Bu maddelerde herkesin hak arama hürriyetine sahip olduğu ve idarenin her türlü işlemine karşı yargı yolunun açık olduğu belirtilmiştir.

2010-2014 yılı Adalet Bakanlığı'nın Stratejik Planında da adalete erişim hakkı ele alınmıştır. Bu planda alınması gereken önlemler şu şekilde belirlenmiştir;

¹⁴ Bilgi Edinme Hakkı Kanunu md. 5

¹⁵ Bilgi Edinme Hakkı Kanunu md. 7/2

¹⁶ Bilgi Edinme Hakkı Kanunu md. 11

¹⁷ Çevre Kanunu md. 2

¹⁸ Çevre Kanunu md. 9

¹⁹ 1982 Anayasası md. 36- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir

²⁰ 1982 Anayasası md. 125- İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.

- Yargı mensuplarının ve adalet aktörlerinin görüşlerinin bilimsel yöntemler (anket, mülakat, çalıştay, seminer vb.) kullanılarak tespit edilmesi,
- Uygulamacılar ve akademisyenlerle işbirliği halinde adli yardım usulünü tanıtan açık, anlaşılır ve yol gösterici dokümanların (broşür, el kitapçığı vb.) hazırlanması ve yararlanıcılara kolayca ulaştırılmasının sağlanması,
- Bakanlık ve adliyelerin internet sitelerine adli yardım usulünü anlatan pratik bilgilerin konulmasıdır (Elvan ve Türker, 2015).

Bunun dışında özel olarak Aarhus Sözleşmesinin tanımladığı anlamda yargıya ulaşımı kolaylaştıracak bir düzenleme bulunmamaktadır.

III. Değerlendirme ve Sonuç

Aarhus Sözleşmesinin yürürlüğe girmesi tüm dünyada adalete erişimi özellikle Çevresel Etki Değerlendirmesi alanında hızlandırmıştır (Darpö, 2014). Bu gelişim Türkiye’de de yankısını bulmuştur. Türkiye Aarhus Sözleşmesini imzalamasa da sözleşmenin gereklerini yerine getirme çabaları göstermiştir. Bu anlamda tüm alanları ilgilendiren Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nu çıkarmıştır. Çevreyle ilgili mevzuatta halkın katılımı toplantılarına yer verilmiş ancak Aarhus Sözleşmesinin aradığı anlamda bu toplantıların etkilerini güçlendirecek düzenlemelere yer vermemiştir. Ayrıca Aarhus Sözleşmesi yalnızca faaliyetlerin yapımında değil politikaların oluşturulmasında, yasal düzenlemelerin hazırlanmasında da halkın katılımını öngörürken, Türk Çevre Kanunu halkın katılımını Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Stratejik Çevresel Değerlendirme süreçlerinde yer vermiştir. Çevresel etki değerlendirme süreci faaliyetlere yönelikken, stratejik çevresel değerlendirme ise planlamaya yöneliktir. Ancak bunların boyutu politika belirleme veya yasal düzenlemeye kadar varmamaktadır.

Türkiye’de yargıya başvuruyu kolaylaştırmayla ilgili etkin bir düzenleme yapılmamıştır. Aslında yukarıda da belirtildiği gibi genel olarak yargıya erişimi kolaylaştırmakla ilgili adımlar atılmaya çalışılmış ancak doğrudan çevreyle ilgili konularda bir düzenleme olmayışının etkisi görülmektedir.

Kaynaklar

Abdulahkimoğulları, E., Sezer, Ö. ve Akpınar, M., 2011, Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2011/2, S.14, ss.61-88.

Akıllıoğlu, T., 1987, İdare Hukuku Açısından Çevre Kanunu, Çevre Kanununun Uygulanması, T.C.S.V. Yayınları, Ankara, ss. 71-93.

Akyıldız, F. ve Demir, F., 2011, Beşinci Yılında Bilgi Edinme Hakkı: Uşak İli Örneği, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Fr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 588-612.

Coşkun, A.A., 2002, Aarhus Sözleşmesinin İdare Hukuku Açısından İrdelenmesi, İnsan Hakları Yıllığı, 23-24, (2001-2002), ss.147-160.

Darpö, J., 2014, Article 9.2 of the Aarhus Convention and EU Law, Journal for European Environmental & Planning Law, 11, ss. 367-391.

Ebbesson, J., 2011, Public Participation and Privatisation in Environmental Matters: An Assessment of the Aarhus Convention, Erasmus Law Review, Volume 4, Issue 2, ss. 71-89.

Elvan, O. D., & Turker, Y. O. (2015). Access to justice in environmental matters in Turkey: A case study from the ancient city of Allianoi. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 43(4), 424-438.

Güldoğan, E., 2007, Çevrenin Korunması için Vatandaşın Güçlendirilmesi: Aarhus Sözleşmesi, Avrupa Birliği Uygulamaları ve Türkiye, Ulusal Çevre Sempozyumu, 18-21 Nisan 2007, Mersin.

Güneş, A.M., 2010, Aarhus Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XIV, S.1, s.299-333.

Güneş, A.M., 2013, Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 17-18, Sayı: 26-27-28-29, Yıl: 2012-2013.

Kaboğlu, İ.Ö., (1996), Çevre Hakkı, İmge Yayınları, İstanbul. [1]

Kılıç, S., 2012, Çevre Hakkının Gelişim Sürecinde İnsan Haklarının Rolü, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt:30, s.21-39.

Olgun, H. ve Işık, V., 2017, Bir “İnsan Hakkı” Olarak “Çevre Hakkı” ve Türk Hukukundaki Yeri, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 33-52.

Rauschmayer, F., Paavola, J. ve Wittmar, H., 2009, European Governance of Natural Resources Participation in a Multi-Level Context, Environmental Policy and Governance, 19/3, ss. 1-15.

Topçuoğlu, M., 1998, Çevre Hakkı ve Yargı, T.Ç.V.Y., Önder Matbaası, Ankara.

Toth, B., 2010, Public Participation and Democracy in Practice- Aarhus Convention Principles as Democratic Institution Building in the Developing World, Journal of Land Resources & Environmental Law, Vol. 30, No: 2, ss. 295-330.

Turgut, N., 1998, Çevre Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara.

Uz, A., 2008, Türkiye’de Çevre Hakkının Mülkiyet Hakkı ve Özel Teşebbüs Hürriyeti Üzerindeki Etkileri, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 41, Sayı. 3, ss. 99-124.

Yayla, Y., 1987, Çevre Sorunlarından Kaynaklanan Bazı İdare Hukuku Sorunları, Kentleşmenin Getirdiği Çevre Sorunları Sempozyumu, Ankara, ss. 136-142.

ORMANLARDA YENİLENEBİLİR ENERJİ TESİS İZİNLERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Nimet VELİOĞLU

Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi,

Çevre ve Orman Hukuku Anabilim Dalı, nimet@istanbul.edu.tr

Ormanlar sağladıkları toplumsal yararlar nedeniyle toplumun müşterek malı sayılırlar ve bu nedenle devletin gözetim ve denetimi altına alınmışlardır. Yani ormanlar kamu malıdır ve kamu malları arasında özel bir konuma sahiptir. Kamu mallarından yararlanma özel usul ve esaslara tabidir. Bu yararlanma esas ve usulleri anonim(doğrudan genel ve ortak) yararlanma ve özel ve özel istisnai yararlanma olarak ayrılmaktadır. Mevzuatta, ormanlardan anonim ve özel yararlanma usullerine göre farklı uygulamalar mevcuttur. Orman Kanunu 16, 17 ve 18. madde izinleri kamu mallarından özel istisnai yararlanmalara örnek teşkil etmektedir. Orman Kanunu 16. madde devlet ormanlarında maden ocakları açılması ve işletilmesini düzenler. Orman Kanunu, 17. madde ise savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, mezarlıkların, devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde gerçek ve tüzel kişilere izin verilebileceğini belirtmektedir. Orman Kanunu 18. Madde ise ormanlarda fabrika, hızar ve şerit tesisi izni kurulmasını düzenlemektedir.

Enerji kaynaklarını yenilenebilir ve yenilenemez enerji olarak ayırmak mümkündür. Yenilenebilir enerji; doğadaki kaynaklardan elde edilebilen ve doğa tarafından daimi olarak takviye edilebilen enerji olarak tanımlanmaktadır. Bu kaynaklar güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, dalga enerjisi, jeotermal enerji, hidrolik enerjisi, biyokütle enerjisi olarak sıralanmaktadır. 6831 Sayılı Kanununun 17. Maddesi 3. Fıkrası ormanlarda herhangi bir ayırma tabi tutmadan enerji tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın Devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasını kamu yararı ve zaruret koşulu ile Orman ve Su İşleri Bakanlığının iznine tabi kılmıştır. Orman İdaresi; koşul işleme; yararlanma talebinde bulunan kişiye izin tesis etmektedir.

Kamu malından özel yararlanma usullerinden birisi de izindir. İzin, kamu mallarından yararlanma ve kullanma için idarenin tek yanlı ve icrai bir işlemidir. İdare, özel yararlanma için bir izin talebinde bulunduğu anda, bu yararlanmanın kamunun yararlanmasıyla nasıl bir uyum teşkil edeceği, anonim yararlanmayı engelleyip engellemeyeceğini araştırmak ve buna göre izin bedelini belirlemek zorundadır. İdare, yararlanma izni vermek ya da talebi reddetmek konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir. İdarenin bu yetkisi yargı denetimine de tabiidir. Bu nedenle iznin reddi ya da kabulü konusundaki hukuki gerekçeler büyük bir öneme sahiptir.

Çalışmada öncelikle izin kavramının hukuki tanımlaması yapılacak daha sonra ormanlardaki izin kavramı ile enerji tesislerinden yenilenebilir enerjiye tabii olanlarının 6831 sayılı Orman Kanunu 17. madde kapsamında izinlerinin işleyişi incelenerek yarar ve sakıncaları irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orman, Enerji, İzin

1-Giriş

Ormanlar sağladıkları toplumsal yararlar nedeniyle toplumun müşterek malı sayılırlar ve bu nedenle devletin gözetim ve denetimi altına alınmışlardır. Yani ormanlar kamu malıdır ve kamu malları arasında özel bir konuma sahiptir. Kamu mallarından yararlanma özel usul ve esaslara tabidir. Bu yararlanma esas ve usulleri anonim(doğrudan genel ve ortak) yararlanma ve özel ve özel istisnai yararlanma olarak ayrılmaktadır.

Mevzuatta, ormanlardan anonim ve özel yararlanma usullerine göre farklı uygulamalar mevcuttur. Orman Kanunu 16, 17 ve 18. madde izinleri kamu mallarından özel istisnai yararlanmalara²¹ örnek teşkil etmektedir. Orman Kanunu 16. madde devlet ormanlarında maden ocakları açılması ve işletilmesini düzenler. Orman Kanunu, 17. madde ise savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, mezarlıkların, devlete ait sağı, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde gerçek ve tüzel kişilere izin verilebileceğini belirtmektedir. 18. madde de ise orman ürünleri işleyecek her çeşit fabrika kurulması, devlet ormanları sınırları içinde veya bu orman sınırlarına bir kilometreye kadar olan taş, kum ve toprak, dört kilometreye kadar olan yerlerde ise hızar, şerit kurulması ve kireç, kömür, terebentin, katran, sakız ve benzeri gibi işletilmesinde ağaç kullanılan ocakların açılması ve balık üretmek üzere tesis kurulması yer almaktadır. Çalışmanın konusunu ise 17. maddede yer alan izlerden yenilenebilir enerji tesis izinleri oluşturmaktadır.

2- Orman Kanununun 17. Maddesine İstinaden Verilen İzinlerinin Yasal Dayanağı

6831 sayılı Orman Kanununun 17. maddesi ile “Orman Sayılan Alanlarda Verilecek İzinler Hakkında Yönetmeliğin” 20 ile 23. maddeleridir.

3. İzin Kavramının Hukuki Nitelemesi

Kamu malından özel yararlanma usullerinden birisi de izindir. İzin, kamu mallarından yararlanma ve kullanma için idarenin tek yanlı ve icrai bir işlemidir (Gölan,1999). İdare, özel yararlanma için bir izin talebinde bulunulduğunda, bu yararlanmanın kamunun yararlanmasıyla nasıl bir uyum teşkil edeceği, anonim yararlanmayı engelleyip

²¹ Özel İstisnai Yararlanma: Yetkili idare tarafından tek yanlı bir işlem ya da sözleşme aracılığıyla bir kamu malından, mal ve üzerindeki tahsisin amacını tehlikeye düşürmeyecek şekilde tahsile bağdaşır, geçici süreli fakat tekeli bir yararlanma hakkının tanınmasıdır. Özel istisnai yararlanma, hiçbir zaman kamu malının tahsis cihetine aykırı olamaz.

engellemeyeceğini araştırmak ve buna göre izin bedelini belirlemek zorundadır (Akıllıoğlu, 1988).

İdare, yararlanma izni vermek ya da talebi reddetmek konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir. İdarenin bu yetkisi yargı denetimine de tabiidir(Özay, 1996). Bu nedenle iznin reddi ya da kabulü konusundaki hukuki gerekçeler büyük bir öneme sahiptir. İdare, kamu malına veya üzerine tahsise tehlike oluşturacak yararlanma taleplerini reddetmek zorunda olduğu gibi üçüncü kişilerin haklarını ihlal eden izinler de veremez (Duran, 1982).

İdare, özel yararlanma talebini tüm boyutları ile inceledikten; belgeler ve diğer koşulların da eksiksiz olduğunu saptadıktan sonra tek taraflı işlemle izin tesis eder. İdare bu şekilde yararlanma süresi, yararlanmanın hak ve yükümlükleri, yararlanmaya karşı alınacak bedel gibi iznin içeriğine ilişkin konuları talep edenin katılımı olmadan tesis etmektedir (Gözler, 2018).

Kamu mallarında verilecek izinlerin bir diğer şekli de, yararlanacak kişiye belli ve geçici bir süreyle, bazı şartlarla ve bir ücret karşılığında kamu malının bir kısmının tevdi edilmesidir (Düren, 1975). Diğer bir deyişle; izin talep eden ve yetkili idare arasında imzalanacak bir sözleşme sonucunda yararlanma hakkının elde edilmesidir. Burada yapılan sözleşme idari bir sözleşmedir. Sözleşme sonucunda, birey yetkili idare makamıyla anlaşarak kamu malından belli süreyle, belli bir şekilde ve sadece kendi çıkarı için bir yararlanma sağlamaktadır. Burada bir sözleşmenin varlığı akla özel hukuk işlemlerini getirmemelidir. Sözleşmeye bu tür isimlerin verilmiş olması da mahiyetini değiştirmeyecektir (Gülan, 1999) . Yapılan işlemin niteliği sözleşme olmasa da tıpkı idarenin tek taraflı işlemiyle tesis edilen izinde olduğu gibi, çeşitli gerekçelerle kamu malının tahsis amaçlarının gereği olarak izin daima geri alınabilir. İdare yapılan bu sözleşmeyle yararlanana karşı hiçbir borç altına girmemiştir. Sadece yararlanmaya izin vermesi söz konusudur. İdare, kişi karşısında her zaman üstün durumdadır.

Sonuç olarak; idare izni tek taraflı birel koşul işlemle tesis edebileceği gibi, yararlanma hakkını alan tarafla karşılıklı bir idare sözleşmeyle de kurabilir (Aydın, 1998). Kamu mallarına verilecek izinler geçici bir süreyle tesis edilmekte bu süre içinde yararlanma hakkını elinde tutan kişiye kesintisiz ve tekelci bir hak sağlamaktadır. İzin sürdükçe o izin hakkından sadece izin hakkı sahibinin yararlanması mümkündür. İzin sahibi olanlar üçüncü şahısların müdahalelerine karşı zilyetlikten kaynaklanan tüm haklarını kullanabilirler (Giritli ve Akgüner, 1987).

Kamu mallarından özel yararlanma hangi tür işlemle yapılırsa yapılsın bir karşılık ödenmesi şartına bağlanmıştır. Kimi zaman özel yararlanma kamu yararının gerçekleşmesine katkıda bulunuyorsa sembolik bir karşılık alınması ya da hiç alınmaması mümkün olabilmektedir.

Kamu mallarından yararlanma izinleri belli bir süre için geçerli olurlar ve bu sürenin dolmasıyla izinler de sona erer. Verilen sürenin sona ermesiyle tekrar uzatma talepleri gündeme gelir. İdare, iznin uzatılması başvurusunu tıpkı iznin verilmesi aşamasında olduğu gibi tüm şartlarıyla incelemek zorundadır. (Gözübüyük ve Tan, 2006)

İdarenin süresinden önce izni iptal etmesi halinde kişinin beklemek hakkının haiz olduğu mahrumiyetin karşılığı olarak tazminat isteyebileceği kabul edilmektedir. Fakat idare kamu malının korunması bakımından sakınca doğurduğu anlaşılan izinlere bir tazminat ödenmeksizin son vermek yetkisine haizdir (Onar, 1960).

İzin süresi sona erdiğinde kendisine bu hak tanınan kişi kamu malını teslim aldığı haliyle geri vermek zorundadır. Bu olmadığı takdirde masrafları izin sahibinden karşılanmak koşuluyla idare tarafından yerine getirilir.

İzin kavramı, ormanların kamu malı olması dolayısıyla, onlardan yararlanma hallerinde de karşımıza çıkmaktadır. Ormanlarda madencilik faaliyetleri (16. madde), bina ve tesisi yapımı (17. madde) ve orman ürünleri işleyecek fabrika, hızar ve şerit kuruluşları (18. madde) için izin verilebilmektedir.

Orman idaresi birel koşul işlemle yararlanma talebinde bulunan kişiye izin tesis etmektedir. Bu işlemde idarenin tek yetkili olması bazı sakıncalar doğurur. Bu yetkinin kötüye kullanılması halinde ormanlar ağır tahribata uğrayacaktır. Böyle bir yetki ihlali halinde orman kanununda herhangi bir yaptırım yoktur (Coşkun, 1998).

Politik nedenlerle idarenin yetkiyi kötüye kullanması da kolaylaşmaktadır. Bu tür ihlallerde denetim mekanizması yavaş çalışmakta ya da hiç çalışmamaktadır. Herhangi bir yetki aşımı ve ya yetki ihlali durumlarında izin kavramı hızlı ve denetimsiz bir yararlanma yolu olduğundan ihlale açıktır ve bu noktada da iznin önemli bir sakıncası ortaya çıkmaktadır. Orman idaresinin izin hakkı verilen kişi karşısında özel hukuku aşan bazı yetkileri bulunur. İdare kişi karşısında üstün durumdadır ve çeşitli yetkilerle donatılmıştır. Kamu malının korunması açısından bu durum olumludur. İdare bu üstün yetkilerini yasalar çerçevesinde kullandığı ve yetkiyi kötüye kullanmadığı sürece izin ormanları koruyucu nitelikte olacaktır. Bu durumun tam tersi düşünüldüğünde ise ormanlarda telafi edilemeyen tahribatlar meydana gelecektir (Coşkun, 1998).

İzin geçici bir süreyle verilebilmektedir. Orman idaresi verdiği izni kamu malının tahsis amacının gereği olarak daima geri alabilecektir. Ancak iznin geri alınma sebeplerinin net olarak karşı tarafa bildirilmesi gerekir. Kamu malının korunması ve tahsisin gerçekleşmesi açısından sakıncalı durumlar yoksa idare tazminat ödemek zorunda kalmaktadır. Bu nedenle izin tesis edildikten sonra da idarenin izne tesis edilen yerleri denetlemesi gerekmektedir. Ancak bu iznin sadece fabrika, hızar ve şerit tesisleri için tahsis edilen sahalarda düşünmemek gerekir orman kanunu hükümlerine göre verilen izinlerin büyük sahaları kapsadığı dikkate alınırsa denetimin bu alanlarda yapılabilmesi büyük zaman, harcama ve emek gerektirecektir. Bu süreçte takip edilemeyen veya edilmeyen izinlerin varlığı orman aleyhine gelişen olumsuz durumlar meydana getirecektir. İzin işlemlerinin sakıncalarını ortadan kaldırmak için bir takım önlemler almak mümkündür. Orman kanununa yaptırımlarla ilgili hükümler getirilmesi, Türk Ceza Kanununa atıf yapılarak suçluların Türk Ceza Kanununa göre yargılanmaları akla gelen ilk önlemler olmaktadır.

4- Ormanlarda Verilen Yenilebilir Enerji Tesis İzinleri

Orman Mevzuatında enerji tesisi ile ilgili tanım yapılmamış olup enerji nakil hattı, trafo binası, enerji üretim santralleri, ölçüm ve gözlem istasyonları gibi enerji tesislerine diyerek sayma yoluna gidilmiştir. (www.ogm.gov.tr/mevzuat)

Enerji santralleri 8 bölümde incelenmektedir;

Nükleer enerji santralleri

Kombine çevrim santralleri

Doğalgaz santralleri

Jeotermal enerji santralleri

Rüzgar enerji santralleri

Hidroelektrik enerji santralleri

Güneş enerjisi santralleri

Termik enerji santralleri

Enerji tesisleri ;

Tüklenen enerji kaynakları,

Kömür,

Petrol,

Doğalgaz,

Nükleer

Yenilenebilir enerji kaynakları,

Güneş enerjisi,

Rüzgar enerjisi,

Hidrolik enerjisi,

Jeotermal enerji,

Dalga enerjisi,

Biyokütle enerjisi.

5- Ormanlarda İzne Tabii Yenilenebilir Enerji Tesisleri Kurulmasının Uygulama Usul ve Esasları

Orman İdaresi; birel koşul işleme; yararlanma talebinde bulunan kişiye izin tesis etmektedir.

1) Ormanlık alanlarda talep sahibi, talep yazılarına,

a) 1/25000 ölçekli harita veya krokisini,

b) Meşcere haritasını,

c) 1/1000 veya uygun ölçekli vaziyet planını,

ç) Koordinat özet çizelgesini,

d) Orman kadastro haritasını,

e) Su izinlerinde yeraltı suyu arama belgesini, kullanma belgesini, ruhsatını veya kira sözleşmesini, enerji izinlerinde önlisans veya lisansını, petrol-doğalgaz izinlerinde ruhsatını, liman geri hizmet alanı izinlerinde deniz yüzeyinin kiralandığına ilişkin sözleşmesini, define arama izinlerinde define arama ruhsatını,

f) Balık üretim tesisi taleplerinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca onaylanmış fizibilite raporunu,

g) 1/1000 veya uygun ölçekli ağaç röleve planını,

ğ) Okul, hastane, sağlık ocağı gibi bina izinlerinde, hidroelektrik santral tesislerinde santral binası, rüzgar enerji santrallerinde türbin alanları, termik, doğal gaz çevrim, nükleer güç santrallerinde, katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesisi, atık su arıtma, sokak hayvanları bakımevi, su arıtma, liman geri hizmet alanı, havaalanı, spor tesisi ve balık üretme tesisi izinlerinde; 1/1000 ölçekli mevzi imar planını veya ilgili idareden alınacak imar planı gerektiren yapı ve tesislerden olmadığına dair yazıyı,

h) Katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesisleri ile kazı fazlası malzeme alanı izin taleplerinde depolama öncesi ve depolama sonrası nihai kodları gösterir çevresindeki topografik yapı ile uyumlu ve orman idaresinin kabul edeceği kademeli kapatma planını,

ı) ÇED belgesini,

i) Bedelli izinlerde talep edilen sahada yapılacak tesislerin, metraj cetveli ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ilgili Devlet idareleri veya kamu kurum ve kuruluşlarınca belirlenecek cari yıl birim fiyatlarına veya proforma faturalarına göre hazırlanmış keşif özetlerini,

dört takım ekleyerek kesin izin için veya (a), (b), (c), (ç), (d) ve (e) bentlerinde belirtilen belgeleri ekleyerek ön izin için Bölge Müdürlüğüne müracaatta bulunurlar.

(2) Orman sınırları dışındaki izin taleplerinde ise talep sahibi talep yazısına kira kontratı veya mülkiyet belgesini ekleyerek izin için Bölge Müdürlüğüne müracaatta bulunur.

(3) İzin verilen alanın diğer kanunlar uyarınca izin, görüş, muvafakat alınması gereken yerlerden olması halinde izin sahibince gerekli izin, muvafakat ve görüşler alınarak çalışma yapılır.

(4) Orman idaresi mevzuat gereği alınması gereken ilgili kurum görüş yazılarını talep sahibinden isteyebilir.

(5) İzin talebine ait tüm bilgi ve belgeler dijital ortamda Bölge Müdürlüğüne verilir. (www.ogm.govtr/mevzuat)

Ormanlık alandaki taleplerde Bölge Müdürlüğü yapılan müracaatı öncelikle evrak üzerinde inceler, eksiklikler varsa on işgünü içinde müracaat sahibine bildirir. Eksiklikler tamamlanıncaya kadar talep değerlendirmeye alınmaz. Evrakın tam olması halinde heyet tarafından arazi üzerinde gerekli incelemeler yapılarak, talebin Devlet ormanlarına isabet eden kısımları için ön izin veya kesin izin raporu düzenlenir. (www.ogm.govtr/mevzuat)

Ormanlık alandan verilen izin, müracaat sahibine tebliğ edilir. Tebligat tarihinden itibaren en geç üç ay içerisinde izin sahibinden teminat, bedeller ve onaylı taahhüt senedi alınır. Tebligat tarihinden itibaren üç ay içerisinde bedellerin yatırılmaması, teminatın veya onaylı taahhüt senedinin verilmemesi halinde ise saha teslimi yapılmaz, her hangi bir bildirim gerek kalmaksızın izin iptal edilir. İptal işlemi ilgiliye bildirilir. Aynı yerle ilgili yeniden izin talep edilmesi yeni izin talebi olarak değerlendirilir. (www.ogm.govtr/mevzuat)

İzin başlangıç tarihi, izin olurunda ayrıca izin başlangıç tarihi belirtilmemiş ise izin olurunun verildiği tarihtir. İzin uzatıldığı durumlarda izin başlangıç tarihi ilk iznin verildiği tarihtir. (www.ogm.govtr/mevzuat)

6- Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Özetle; İzin, idarenin tek yanlı ve icrai bir işlemidir. Orman idaresi bu işlemle ormanlarda bina ve tesis yapımı için gelen talepleri değerlendirmektedir. İdarenin bu yönde gelen taleplerde takdir yetkisi mevcuttur. Orman idaresinde ormanlarda bina ve tesis için izin talebinde bulunduğu idare bu iznin kamunun yararlanması ile nasıl bir uyum teşkil edeceğini, anonim yararlanmayı engelleyip engellemeyeceğini araştırmakla yükümlüdür. Orman idaresi, izin vermek ya da talebi reddetmek konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir. Orman idaresinin izni kabul etme veya etmeme konularında dayandığı hukuki gerekçelerin tamamında “ kamu yararı” kökeni bulunmalıdır. Orman idaresi, talebi tüm boyutlarıyla inceledikten belgeler ve diğer koşulların da eksiksiz olduğunu saptadıktan sonra birel koşul işlemle talepte bulunan kişiye izin tesis etmektedir.

Orman mevzuatında geçmişten günümüze izin, irtifak, intifa kavramlarının farklı mahiyette kullanılmış olması, bu kavramlarla birlikte özel hukuk ilişkilerini de çağrıştıran farklı kavramların da kullanılması ormanlarda yapılaşma sürecini güçleştirebilmektedir. Orman mevzuatında bu kavramların bu tip yararlanmalarda ne anlam ifade ettiği tam anlamıyla açıklanmalı ve netliğe kavuşturulmalıdır. Orman Kanunu ve ilgili yönetmeliklerde açıklayıcı ifadeler yer almalıdır. Bu ifadeler yer alırken, ormanlarda inşa edilecek yenilebilir enerji tesislerinin, kesinlikle başka bir taşınmazda yapılamıyor olması, sağlayacak yararın ormanın varlığını sürdürmesinde oluşacak yarardan daha “üstün” olması durumunun da göz önünde bulundurulması şarttır.

Orman idaresi, bina ve tesis yapımı için izin verilen kişi karşısında üstün durumdadır ve çeşitli yetkilerle donatılmıştır. Orman idaresi bu üstün yetkilerini yasalar çerçevesinde

kullandığı, subjektif uygulamalarda bulunmadığı, yetkisini kötüye kullanmadığı sürece izin tesisi konusunda sorunlar en aza indirgenmiş olur. Ancak, bu durumun aksi düşünüldüğünde ormanlarda telafi edilemez zararlar meydana gelebilir. Bu nedenle; denetim mekanizması izin sürecinde sıkı bir şekilde çalıştırılmalıdır.

Doktrinde devlet ormanları üzerindeki bina ve tesis kurulmasında asıl kural olan “kamu yararı ve zaruret” kavramları belli bir esasa oturtulmadığı için uygulamalarda çeşitli aksaklıklar gözlenmektedir. Kamu yararı kavramının ormancılık uygulamaları açısından tam olarak tanımlanması yapılmalı, esnetilmeyecek bir kamu yararı kavramı bulunmalıdır. Buradaki kriter, tesis ve bina yapımındaki kamu yararının orman varlığını sürdürülmesi ile oluşan kamu yararından “üstün” olması gerekliliğidir. Ancak, “üstün kamu yararı” varsa ormanlarda bina ve tesis yapımına izin verilmeli eğer yoksa bu yapıların orman dışındaki bir taşınmazda kurulması mümkünse o taşınmazlara yönelinmelidir.

Orman İdaresi verdiği izni, kamu malının tahsis amacının gereği olarak daima geri alabilecektir. Ancak, iznin geri alınma sebeplerinin net olarak karşı tarafa bildirilmesi gereklidir. Aksi halde, kamu malının korunması ve tahsisin gerçekleşmesi açısından sakıncalı durumlar yoksa İdare tazminat ödemek zorunda kalacaktır. Çözüm; izin tesis edildikten sonra da, İdarenin izne konu alan üzerinde denetimini sürdürmesi kamu malının korunmasını sağlamasıdır. İdare, olası bir ihlalde duruma el koyarak izni geri almalıdır.

Orman idaresi, enerji tesis izinlerinde, izin verilen kişi karşısında üstün durumdadır ve çeşitli yetkilerle donatılmıştır. Orman idaresi bu üstün yetkilerini yasalar çerçevesinde kullandığı, subjektif uygulamalarda bulunmadığı, yetkisini kötüye kullanmadığı sürece izin tesisi konusunda sorunlar en aza indirgenmiş olur.

Kaynaklar

1-Akılhoğlu, A.,1988. Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Sayfa 11, İstanbul

2-Anonim; 2008, Orman genel Müdürlüğü web sayfası, www.ogm.gov.tr/bilgi_edinme/mevzuat/imi/yonetmelik/220307.htm - 209k -

3- Anonim; 2018, Orman genel Müdürlüğü web sayfası, <https://www.ogm.gov.tr/Baskanliklar/Silvikultur/Sayfalar/Mevzuat.aspx>

4-Duran, L.,1982. İdare Hukuku Ders Notları, İ.Ü.H.F.Y.s.2, İstanbul

5-Aras, C.,2002. Açıklamalı İçtihatlı Orman Kanunu, Ankara

6-Coşkun, A.A., 1998. Türkiye’de Ormanlardan Yararlanmanın Yasal Esasları, 1998

7-Düren, A.,1975. İdare Malları, Ankara

8-Giritli, İ., Akgüner,T.(1987). İdare Hukuku Dersleri, İstanbul

9- Gözler, K., 2018 İdare Hukukuna Giriş, Bursa

10-Gözübüyük, Ş. ve Tan,T., 2006, İdare Hukuku, Cilt 1, Ankara

11-Gölan, A., 1999. Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tabii Olduğu Hukuki Rejim, İstanbul

12-Mestav,A.,2002 Açıklamalı İçtihatlı Orman Kanunu, Ankara

13-Onar, S.S, 1960. İdare Hukuku cilt 1-2, s.13-38-1335-1337, İstanbul
<https://www.ogm.gov.tr/Baskanliklar/Silvikultur/Sayfalar/Mevzuat.aspx>

14-Özay, İ. 1996. Gün Işığında Yönetim. S.231-632-661-663 vd., İstanbul

ORMANLARDA AĞAÇ, AĞAÇCIK KESME VE ZARAR VERME SUÇU İLE KABAHATİNİN HUKUKİ OLARAK İNCELENMESİ

Doç. Dr. Osman Devrim ELVAN

İ.Ü.C Orman Fakültesi Çevre ve Orman Hukuku ABD

elvan40@istanbul.edu.tr

Özet

Ormanlarda ağaç ve ağaççık kesme suçu orman mevzuatında düzenlenmiş ve bu konuda yaptırımlar belirlenmiştir. Kanunda ağaç kesme suçunun bağlı hareketli suç olarak düzenlendiği görülmüş ancak serbest hareketli suç olarak düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Diğer taraftan kanunda ağaçlara yönelik düzenleme olmakla birlikte, ağaççıkların kesilmesine dair açık bir hüküm konmamış hatta kabahat olarak dahi düzenlenememiştir. Bu nedenle orman varlığının önemli bir parçası olan ağaççıkların yasa gücüyle korunması gerektiği ve bu konudaki eksikliğin giderilmesi gerekmektedir. Çalışmada ağaç ve ağaççıkların kesilmesi, zarar görmesi konusunda suçun unsurları, faili, mağduru, içtimaı, yaptırım hükümleri ve hukuka uygunluk halleri konusunda ceza hukuk prensibi çerçevesinde tespitler yapılarak sonuç ve öneriler sunulmuştur.

1.GENEL BİLGİLER

Osmanlı döneminde özellikle arazi kanunundan önceki dönemde devletin ormanlarla ilgilenmesi öncelikle Tophane ve Tersane ihtiyaçlarını karşılamak ve bazı ormanlar hakkında koruyucu nitelikte bir takım önlemler alınması ile başlamıştır (Özdenmez ve ark, 1996). Tersane ve tophane ormanları esas itibariyle mülkiyeti devlete ait bulunan ormanlardı. Gemi kerestesi ve toplara ait ahşap malzeme bidayeten miriye merbut olan ormanlardan temin edilmiştir (Toygar, 1964). Tersane organizasyonunda, ormanlar “hasa gemilere yarar kerestenin” bulunduğu yerler olarak görülmekte ve ormanların korunması ise yine aynı mantık çerçevesinde yapılmıştır. Bu tür ormanlardan yararlanmayı alışkanlık haline getirenlere ise, cinayete teşebbüs, hırsızlık, dolandırıcılık, iftira ve sahtekarlık gibi suçlara verilen kürek cezası verilmiştir (Osmanlı Ormancılığı Tarihi Vesikalar, 1999)

Ormanlar üzerinde gerçekleştirilen eylemlere karşı öngörülen ilk ceza 1524 yılında çıkarılan “Kanunı Şunei Sultaniye Ki Mısrı Atik Est “ adlı kanunname ile öngörülen “ tedip” cezasıdır. Gemilere gönder ağacı kesilmesini yasaklayan bu kanuna göre, tenbih edilmesine rağmen yine de ağaç kesip getirenlere tedip cezası verileceği ifade edilmiştir (Güneş, 2001).

1733 senesinde, İstanbul’a gelen suyun başlarında bulunan ve kemerler adı verilen yerde ağaç kesenlerin arabaları ve arabaları çekmekte kullandıkları hayvanlarına el konulmasına ve kendilerinin de taş gemisine müebbet kürek cezasına çarptırılmalarına ilişkin ferman bu konudaki hassasiyetin gösterilmesi açısından iyi bir örnektir (Özdönmez,1961)

1858 Arazi Kanunnamesi’nde ormanların gelişimini etkileyen ilgili hükümler incelendiğinde ormanların yok olmasının önemli sebeplerinden birini oluşturan 19. madde; kanunnamenin yayımı tarihinden itibaren büyük bir orman kıyımının başlanmasına neden olmuş, tapu sahibi olan olmayan herkes bu hükmü emsal göstererek ormanları baltayla açmaya başlamıştır.(Osmanlı Ormancılığı Tarihi Vesikalar, 1999)

1869 yılında yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi incelendiğinde, ormanlar üzerinde herkesin keyfi faydalanmasına müsaade edilmesinin, ormanların mahvına yol açtığı belirtilmiş ve bu Nizamname ile ormanların korunmaya alınacağı belirtilmiştir (Güneş, 2001).

Orman Nizamnamesi ormanları 4 gruba ayırmıştır

- 1-Doğrudan doğruya devlete ait miri ormanlar
- 2-Vakıflara ait ormanlar
- 3-Kasaba ve köylere ayrılmış baltalıklar
- 4-Şahıslara ait ormanlar

Orman nizamnamesinde devletin ağırlıklı olarak miri ve vakıf ormanlarıyla, kısmen köy ve kasaba ormanlarıyla meşgul görülmektedir (Uslu, 1951). 1869 tarihli Orman Nizamnamesi'nde kanundışı ağaç kesme eylemine yönelik hükümleri ve cezalar şu şekildedir:

Miri ormanlardan ruhsatsız ağaç kesmek ve ihraç etmek yasaklanmıştır. Bu suçlar için para cezalarına hükmedilmiştir. Tayin edilen cezalar ise;

- Ağacın çevresi bir ziradan¹ fazla ise her bir binek hayvanı yüküne karşılık dört beşlik
- Herbir demet ve yahut adam yükü itibariyle iki beşlik ve bir ziradan iki ziraya kadar olduğu takdirde sekiz beşlik
- İki ziradan üç ziraya kadar ise on beşlik
- Üç ziradan yukarı olduğu takdirde yirmi beşlik
- Ruhsatsız kesilen ağaç eğer meşe ağacı ise cezası iki kat artırılacağı şeklinde hüküm altına alınmıştır (madde 33).

Kesimine izin verilmiş olan miktardan fazla kesim yapanlar hakkında ağaç kesimi için belirlenmiş cezaların iki katına hükmolunacağı 39. maddede belirtilmiştir.

Ağaçların kabuklarını soymak veya diğer bir şekilde sakatlamak suç kabul edilmiştir, bu suç işleyenler hakkında izinsiz ağaç kesme suçu için tespit edilen cezaların tatbik dileceği kabul edilmiştir (Özdenmez, 1965). Yasa koyucununun 34. maddede ağacın kabuğunu soyarak sakatlamasından ağacın hayatiyetini kaybetmesi anlaşılmıştır. Bu görüş bugünkü orman hukukumuzda da aynı doğrultudadır.

Nizamnamenin 38. ve 39. maddelerinde izinsiz ağaç kesilmesi suçunu işleyenlerin yakalanmaması durumunda ormanın imtiyaz sahibi yada müteahhidi hakkında aynı cezanın icra edileceği hükme bağlanarak orman sahiplerinin de bir bakıma ormanların korunmasında aktif bir şekilde yer almaları sağlanmıştır.

3 Haziran 1914 tarihinde damgasız kesilen ağaçların faili ele geçmemesi nedeniyle mültezimin mesul olacağına dair bir temyiz kararı bu konuda örnek olarak verilebilir (Kutluk, 1945).

2.AĞAÇ VE AĞAÇCIK KESME SUÇU VE KABAHAHATİNE İLİŞKİN ORMAN KANUN UYGULAMALARI

Ağaç ve ağaççık Kesme Suçu ve Kabahatine ilişkin cumhuriyetin ilanında sonra 1937 yılında 3116 sayılı ilk orman kanunu ve yürürlükte olan 1956 yılında 6831 sayılı Orman Kanunu

¹ Zira; Dirsekten orta parmak uzunluğuna kadar olan uzunluk, 75-90 cm arasında değişmektedir (Özön, 1952)

yürürlüğe girmiştir. Çalışmada sadece ormanlarda ağaç ve ağaçlık kesme suçuna ilişkin değerlendirme yapılmıştır. Ormanların haricinde ağaç kesme suçu için TCK 152/c ve konusu uyarınca sit alanında kalması ya da kültür varlığı olması halinde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu hükümleri uygulanmaktadır.

2.1. 3116 Sayılı Orman Kanunu Uygulaması

1937 yılında yürürlüğe giren ve 136 maddeden oluşan 3116 sayılı Orman Kanunu'nun ceza hükümleri başlıklı faslının 103., 105., 107., ve 112. maddeleri ağaç kesme suçuna ilişkin hükümleri içermektedir.

3116 sayılı kanun ağaç kesme suçu için verilecek cezalarda öncelikle iki hususa dikkat etmiştir. Birincisi kanunun ilk maddesinde yapılan orman tanımına uyan sahalarda ağaç kesme suçu işlenmiş ise 105. madde hükümlerine göre ceza öngörülmüş, orman tanımına uyan sahalar dışında ağaç kesme suçu işlenmiş ise yasanın 103. maddesi ile cezalandırılmıştır.

Kanunun 105. maddesi ormanlardaki yaş ağaçların;

- Ruhsatsız kesilmesini
- Kabuklarının soyulmasını
- Boğulmasını
- Yaralanmasını
- Tepelerinin veya tek mil dallarının koparılmasını yada kesilmesini, yasaklamıştır.

Kanun maddesi ayrıca; orman örtüsünün kaldırılmasını, çıra ve yalamuk çıkarılmasını, orman toprağını kuvvetlendirmek için dikilen her çeşit nebatın zedelenmesini veya koparılmasını yasaklayarak, yapılan zararın önemi neticesinde bir haftadan 6 aya kadar hapis ayrıca beş liradan beş yüz liraya kadar para cezası ile cezalandırmıştır. Ağaç kesmenin dışındaki hallerde zararın çok hafif olması halinde sadece para cezasına hükmedileceği ve suça konu ağaç ve mahsullerin müsaderesine karar verileceği de belirtilmiştir (md 105).

Kanunun 107. maddesi ormanlardaki dikili kuru ağaçların;

- Kesilmesini
- Köklerinin sökülmesini, yasaklamıştır.

Kanun; kuru ağaçlardan kabuk ve çıra alınmasını, salep, yer mantarı, kitre, soğan, kocayemiş, alıç gibi toprak mahsulatı ile meyvelerin, kuru yaprakların toplanıp götürülmesini, her çeşit atık ve yerde yatık devrilmiş kuru ağaç, toprak, kum, çakıltaşı, ve taş çıkarılmasını ve mazı kozalak ve sair orman tohumlarının toplanmasını da yasaklamıştır (md 23). Bu fiilleri gerçekleştirenler için bir aya kadar hafif hapis ve 30 lira para cezasına hükmedileceği yazılmıştır.

Kanunun 103. maddesi; 3116 sayılı kanunun birinci maddesinde tanımlanan orman niteliği taşımayan sahalarda idareden izin almadan ağaçların;

- Kesilmesini
- Sökülmesini
- Kurumasını icap ettirir işler yapılmasını Türk Ceza Kanunu'na atıf yaparak cezalandırmayı öngörmüştür.

Buna göre bu fiilleri gerçekleştirenler için mülga TCK madde 516 uyarınca bir seneye kadar hapis ve yirmi liradan elli liraya kadar ağır para cezası verilebilmektedir. Eğer bu fiilleri ağaç sahipleri kendileri yapar ise bir yıla kadar hapis veya 20 liradan 100 liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılacakları hükme bağlanmıştır.

Kanunun 112. maddesinde; devlet çekici ile damgalanan ağaçların kesilmesi esnasında aşağıdaki hususları cezalandırmıştır:

- Damganın dip kütükte bırakılmaması
- Yüksek kesilmesi.

2.2. 6831 Sayılı Orman Kanunu Uygulaması

3116 Sayılı kanunun yürürlükten kalkmasından sonra 1956 yılında 6831 Sayılı Orman Kanunu yürürlüğe konmuştur. Günümüzde halen bu kanun yürürlüktedir. Kanun uygulamasına geçmeden önce suçun ve kabahatin konusu olan ağaç ve ağaççıkların tanımının yapılması gerektiği düşünülmüştür.

20.11.2012 tarih ve 28473 Sayılı Orman Kadastro ve 2/B Uygulama Yönetmeliği'nin 14. Maddesinde; en az sekiz metre ve daha yukarı boy yapabilen kökü, gövdesi, tepesi olan, odunsu bitkiler, yaşı, çapı ne olursa olsun ağaç olarak tanımlanmakta, yan dallarının çoğalması ve fazlaca gelişmesi neticesinde tepesi yayvanlaşan, genel olarak genişliğine bir büyüme şekli gösteren, boyu sekiz metreyi bulmayan, uzun ömürlü odunsu bitkiler ise çapı ve yaşı ne olursa olsun ağaççık olarak tanımlanmaktadır.

Orman ağaç ve ağaççıkları konusunda yer yer tereddüte düşülmesi neticesinde Yargıtay'ın da referans aldığı 1964 yılında Orman Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan bir tebliğ yayınlanmıştır. 138 nolu tebliğde başlıca orman ağaç ve ağaççıklarının listesine yer verilmiştir. Bu tebliği günümüzde hala başvuru bir kaynaktır (Ormancılık Terimleri, 1964).

Buna göre;

Memleketimizde bulunan başlıca ağaç cinsleri şunlardır;

İbrelilerden; Çam (Pinus), Gökmar (Abies), Ladin (Picea), Sedir (Cedrus), Ardıç (Juniperus), Porsuk (taxus)

Yapraklılardan; Meşe (Quercus), Kayın (Fagus), Gürge (Carpinus), Ihlamur (Tilia), Dişbudak ((Fraxinus), Karaağaç (Ulmus), Kızılağaç (Ulmus), Akçaağaç (Acer), Kestane (Castanea), Kavak (Populus), Söğüt (Salix), Çınar (Platanus)

Ormanlarımızda bulunan ağaççıklar ise;

Yapraklılardan; Taflan (Evonymus), Kurtbağrı (Ligustrum-vulgare), Lazyemişiveya Karayemiş (Prunus laurocerasus), Mürver (Sambucus), Leylak (Syringa), Şimşir (Buxus), Orman asma (Clematis), Kızılcık (Cornus), Fındık (Coryllus), Dağ Muşmulası (Cotoneaster), Muşmula (Mespilus), Aliç (Cretaegus), Hanımeli (Lonicera), Cehri (Rhamnus), Orman Güllü (Rhododendron), Frenk üzümü (Ribes), Sandal (Arbutus Andrachne),

Kocayemiş (*Arbutus Unedo*), Akçakesme (*Phillyrea media*), İğde (*Eleaeagnus orientalis*), Çobanpüskülü, Işılğan (*Ilex aquifolium*), Salkım (*Laburnum*), Defne (*Laurus nobilis*), Gül (*Rosa*), Üvez (*Sorbus*).

İbrelilerden ; Bodur adi ardıç (*juniperus communis*)

Maki formasyonunda bulunan ağaççıklar ; *myrtus communis* (mersin), *Laurus nobilis* (defne), *Olea oleaster* (yabani zeytin = delice), *arbutus andeachnea* (sandal), *Spartium junceum* (katır tırnağı), *Ouercus ilex* (pırnal meşesi), *Ouercus coccifera* (kermes meşesi), *Phillyrea media* (Akçakesme), *Calycatome villosa* (keçi boynuzu), *Erica arborea* (funda), *erica verticillata* (süpürge çalısı), *Cotinus coggyria* (çitlengiz), *Cercis siliquastrum* (erguvan), *Styrax officinalis* (tesbih), *Paliurus aculeatus* (karaçalı), *Ligustrum vulgare* (kurt bağı), *Ruscus aculeatus* (herdemtaze), *Ceratonia siliqua* (keçi boynuzu), *Adenocarpus pervifolius*, *Cistus villosus*, *Cistus Salviaefolius* (beyaz çiçekli laden), *Juniperus oxycedrus* (katran ardıcı), şeklinde belirtilmiştir.

Yargıtay kararları² incelendiğinde ilgili dairenin ve Ceza Genel Kurulu'nun 1964 yıl 138 sayılı tebliğde yapılan tanımları esas alarak ağaççıkların ağaç olmadığı görüşü ile 91/5. fıkradan cezalandırmaları onadığı görülmüştür. Çünkü ağaççık türlerinden bazıları (alıç, şimşir vs) ikinci sınıf tomruk olarak kullanılabilirdiği gibi büyük bir kısmı ise ısı enerjisinden faydalanılabilen yakacak vasıflı emval vermektedir. 6831 Sayılı Kanun'un amacına uygun olmayan bu uygulamanın, ülke ormanlarının önemli bir kısmını oluşturan ağaççıklara yönelik yasal olmayan fiilleri engelleme konusunda yetersiz olduğunu ifade etmek mümkündür.

3.SUÇUN UNSURLARI

Ağaç Kesme suçunun unsurlarını ceza hukuku prensipleri uyarınca maddi, manevi ve hukuki olarak ele alınmıştır. Kabahatin unsurları da yine hukuk prensibi gereği maddi, manevi ve kanuni olarak ele alınmaktadır. Çalışmada ağırlıklı olarak suçun unsurları üzerinde durulacaktır.

3.1.Kanuni Unsur

Ağaç kesme suçunu yasaklayan ve cezalandıran hükümler 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 14 ve 91. maddeleridir. Kanun ormanların muhafazası başlıklı 14. maddesinde ağaç kesme eylemini yasaklamış, ceza hükümleri başlıklı bölümünün 91. maddesinde de 14. madde ile yasaklanan fiillerin cezaları yazmıştır.

Ağaç kesme fiili kanunun 14. maddesinin (A) ve (B) bentlerinde düzenlenmiştir.

² Orman sayılmayan yerlerde arazi sahiplerinin orman idaresinden gerekli izin almadan ağaççıkları kesme eylemini 6831 Sayılı Kanunun 116/B delaletiyle 109. maddedeki suç oluşturur (YCGK., 02.06.1998, 1998/3-138 E., 1998/201 K.)

Ormandan ağaççık vasfında pırnal meşesi kesilmesi 91/5. madde kapsamında kalır (Y.3.CD., 06.11.1995, 95/11245-12368)

Ormandan ağaççık niteliğinde mazı meşesi kesilmesi 91/5. madde kapsamında kalır (Y.3CD., 06.12.1994, 94/9190-12076)

Ormandan ahlal ve alıç kesimi 91/5. madde kapsamında kalır (Y.3.CD., 09.11.1994, 94/7211-10546)

Orman gülü kesmek eylemi 91/5. maddedeki suç oluşturur (Y.3.CD., T., E. 98/8533, K. 98/9874)

Suç konusu emval şimşir tabir edilen tabir edilen ağaççık türünden bir bitkidir. Bu nevi emvali kesmek, Orman kanununun 91/5. maddesindeki suç oluşturur (Y.3.CD., 06.02.1992, E. 1991/14914, K. 1992/1920)

Buna göre (A) bendinde düzenlenen yasak fiiller,

- Yaş ağaçları boğmak, yaralamak, tepelerini veya dallarını kesmek veya koparmak
- Ağaçlardan yalamuk, pedavra, hartama çıkarmak

B) Bendinde,

- Dikili yaş ve kuru ağaçları kesmek
- Dikili yaş ve kuru ağaçları kökünden sökmek
- Dikili yaş ve kuru ağaçlardan kabuk, çıra, katran veya sakız çıkarmak
- Yatık veya devrik ağaçları kesmek, yasaklanmıştır.
- Bu fiillerden kanunun 91. maddesi hükmünce bazıları suç bazıları ise kabahattir

Kanunun ilgili maddesinde geçen bazı terimlerin tanımları ise aşağıdaki gibidir.

Boğmak; Ağaç gövdesinde çepeçevre kabuk ve kambiyum tabakasının, diri odun tabakasına kadar soyulması neticesinde, ağacın gıdasız bırakılmak suretiyle ölüme mahkum edilmesi fiiline “boğmak” ve bu olaya ağacın boğulması denir

Yalamuk (Soymuk): İbrelili ağaçlarda bilhassa çam ve göknarların gençlerinde, kabuk ile haşep arasında bulunan ve ağacın hayatini sağlayan kambiyum tabakasının, kısmen veya tamamen kabuk ile birlikte çıkarılmasına denir

Pedavra (Hartama): Ağaçlardan, bilhassa tahra ve bıçak gibi aletlerle elyaf istikametinden yarılarak elde edilen muhtelif ebat da yarım tahtalardır. Bazı bölgelerde hartama ismi ile de anılmaktadır

Çıra; ibrelili ağaçlarda, ağacın odun tabakalarının derinliklerine nüfus eden yaralamalar dolayısıyla, odun hücre zararlılarının reçine ile birleşmesi ile hasıl olan yağlı ve yanıcı hale gelmiş olan kısmıdır.

Katran; Odunun kuru olarak damıtımı sonucu elde edilen yağ kıvamında bir orman mahsulüdür

Sakız; bazı ağaç türlerinden herhangi bir yaralama neticesinde dışarıya akan ve ihtiva ettiği uçucu maddelerini zamanla kısmen kaybeden yumuşak elastiki bir orman mahsulüdür

3.2. Maddi Unsur

Ağaç kesme suçunda hareketin önemli bir yeri vardır. Çünkü ağaç kesme suçunun gerçekleşmesi failin aktif olarak suç normunda belirlenen hareketleri yapmasına bağlıdır. Bu nedenle, ağaç kesme suçu icrai hareketle işlenen bir suçtur

Hareket çeşitleri bakımından suçun bağlı hareketli suç olduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü suçun hangi hareket şekliyle işlenebileceği hüküm altına alınmıştır. Buna göre ağaç kesme suçunun tamam olabilmesi için aşağıdaki hareket şekillerini tüketmiş olması gerekmektedir.

Yaş Ağaçları Kesmek: Dikili kuru halde olmayan yaş ağaçları kesici bir aletle hayatını sona erdirecek şekilde gövdesini ayırmaktır.

Yaş Ağaçları Boğmak: Ağaç gövdesinde çepeçevre kabuk ve kambiyum tabakasının, diri odun tabakasına kadar soyulması ve ağacın gıdasız kalarak ölmesine neden olmaktadır.

Yaş Ağaçları Kökünden Sökmek: Kökünden sökmek fiili ise, ağacın kökleriyle birlikte toprakla irtibatının sona erdirilmesidir.

Kuru Ağaçları Kesmek: Dikili vaziyetteki kuru ağacın parçalara ayrılması neticesinde dikili vaziyetinin ortadan kalkmasıdır.

Kuru Ağaçları Kökünden Sökmek: Ağacın kökleriyle birlikte toprakla irtibatının sona erdirilmesi tanımı burada da geçerlidir ancak kökünden sökülen ağaç canlı olmaması nedeniyle yaş ağaçlarda belirtilen görüşler kuru ağaçlar için geçerli değildir.

3.3. Manevi Unsur

Ağaç kesme suçunun manevi unsuru kasttır. Ağaç kesme suçunda fail tipe uygun hareketi önceden düşünüp öngörmektedir. Fail suçun gerçekleşmesi için hangi hareketi yapacağını ve neticeyi bilir ayrıca bunu isteyerek yapar.

Ağaç kesme suçunda kast genellikle kesim işçilerinin damgasız ağaçları kesmesi durumlarında tartışılmaktadır. Ayrıca kast ağaç kesmenin müteselsil suça konu olduğu durumlarda da incelenen bir husustur.

Kesim işçilerinin damgasız ağaç kesmeleri fiilinde kastın olmadığına dair Yargıtay kararları incelendiğinde, suçta kastının olmadığına kabulü için aşağıda yazılı şartların arandığı sonucu çıkmıştır.

- İşçinin tecrübesinin az olması
- Kesilen ağaçların, kesime ayrılan saha içinde olması ayrıca damgalı ağaçlara yakın bulunması
- Kesilen damgasız ağaçların miktarının az olması (bir iki ağaç)
- Maddi bir amacın güdülmemesi

Ağaç kesme suçu taksiren düzenlenmediği için bu suçta taksirden sözedilemeyecektir.

4.AĞAÇ KESME SUÇUNA ETKİ EDEN HALLER

Ağaç kesme suçunda suça etki eden haller suçun ağırlaştırılmış ve hafifletilmiş hali olarak ele alınmıştır.

4.1.Suçun ağırlatıcı halleri

Suçun konusunun fidan olması halinde verilecek ceza bir kat artırılır. Fidandan kasıt ortaçağı 8 cm'den küçük çaplı ağaç ve ağaççıkların fidelik safhalarıdır.

Ağaç kesme ve sökme fiillerinin işlenmesinde motorlu araç ve gereçler kullanılması halinde verilecek ceza bir kat artırılır. Ancak, fidanlar hakkında bu hüküm uygulanmaz.

Fidan ekim sahasını bozan kişi ise bir yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılacağına dair hüküm ise suçun ağırlatıcı hali olmayıp, bunun ayrık bir suç olduğu ifade edilebilir.

Bir diğer ağırlatıcı hal ise bütün orman suçları için geçerli olan kanunun 111. Maddesinde yazılı hükme göre, bu kanunun 3 üncü maddesiyle orman rejimi altına alınan yerlerde ve 23, 24, 25 inci maddeler gereğince muhafaza ormanı ve milli park olarak ayrılmış ormanlarda, ormanlara mütaallik suçları işleyenlerin müstahak olacakları cezanın iki misli olarak hükmolunacağı düzenlenmiştir. Bu nedenle orman yakma suçlarının kanunun bu maddesinde yazılı yerlerde işlenmesi halinde cezanın iki misli uygulanacağını ifade etmek mümkündür.

4.2.Suçun Hafifletici hali

Suçun konusunun münhasıran yakacak nitelikte emval veren ağaç olması halinde, verilecek ceza yarı oranında indirilir. Yakacak ağaçtan baltalık işletmesine ait ağaçlar olduğunu ifade etmek mümkündür.

Yakacak emval veren ağaç tanımı konusunda mevzuatta açık bir tanımlama olmamakla birlikte 91. Maddenin 27.09.1983 tarihinde 6831 sayılı Orman Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapan 2896 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Kanun değişikliğinden önce "kerestelik ağaç ve kerestelik olmayan ağaç" olarak ayırım yapılmıştır. Kanun değişikliğinden sonra sadece "yakacak odun" kavramı kullanılmış, tersinin ise yapacak odun olarak yorumlamak mümkündür. Yakacak odundan, kerestelik olmayan ağacın anlaşılması gerektiği ifade edilebilir. Ancak bu konuda mevzuat içinde bir açıklama yapılması gerekmektedir. Uygulamada bilirkişiler vasıtasıyla bu tespitler yapılmaktadır.

5.SUÇUN FAİLİ VE MAĞDURU

6831 Sayılı Orman Kanunu'nda Ağaç kesenler, kökünden sökenler veya hayatini sona erdirecek şekilde boğanlar, hükmü ile genel bir ifade kullanarak failde herhangi bir nitelik arandığını belirtmemiştir. Bu nedenle ağaç kesme suçunun faili, kanunda istisnaları bulunanların dışında suç işleme kabiliyeti olan herkes olabilir. Bu suçlar 14 (A) ve (B) bentlerinde yazılı olduğu üzere devlet ormanlarında işlenebilecektir. Kanunun 14 üncü maddesinin (A) ve (B) bentlerine muhalif hareket edenlerin orman sahipleri olması halinde iki seneye kadar hapis ve adli para cezasıyla cezalandırılır. Ancak kendi arazisi üzerinde tohum ekmek veya fidan dikmek suretiyle yetiştirilecek ormanların sahipleri yukarıdaki fıkra hükmüne tabi değildir. Buradan anlaşılacağı üzere özel ve kamu tüzel kişiliklerine ait ormanlarda suçun nitelikli hali söz konusudur. Ayrıca bu suçun işlenebilmesi için failin orman sahibi olması gerekmektedir. Kamu tüzel kişiliklerinde orman sahibi olarak tüzel kişilik adına sorumluluk ve yetkilerini kullanan kişi ya da kişiler anlaşılmalıdır.

Mağdur, suçu oluşturan fiilden doğrudan tecavüze uğrayan kimse veya kimselerdir. Bir başka deyişle, ceza normu tarafından korunan ve suç tarafından ihlal edilen yani suçun hukuki konusunu oluşturan hukuki varlık veya menfaatin sahibidir

6.SUÇUN İŞLENDİĞİ YER

Ağaç kesme suçu 14. Madde uyarınca devlet ormanlarında işlenebilen bir suç olarak kanunda ifade edilse de, 6831 sayılı Kanunun 49 ve 56. Maddelerinde, 14. Madde de yazılı suçların

kamu tüzel kişiliklerine ait ormanlarla özel ormanları kapsadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle ağaç kesme suçu ve kabahati tüm ormanlarda işlenebilmektedir.

7.SUÇLARIN İÇTİMASI

Suçların içtımısı 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu sisteminde üç başlıkta toplanmıştır. Bunlar bileşik suç, fikri içtima ve zincirleme suçtur. Orman yakma suçu içtima hükümlerine göre aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

7.1.Bileşik suç

TCK'nın bileşik suç başlıklı 42. Maddesine göre, iki suçtan oluşan bileşik suçta, bunlardan biri diğerinin unsuru ya da ağırlaştırıcı nedeni ise, ortada bileşik suç vardır. Böyle durumlarda faile yalnızca daha ağır olan suçun cezası verilir (Öztürk ve Erdem, 2005). Ağaç kesme suçunda failin fidanı ve ağacı aynı anda kesmesi halinde sadece suçun ağırlatıcı hali olan fidan kesmeden ceza verilir.

7.2.Fikri içtima

Ceza hukukunun temel kurallarından birisi “kaç tane fiil varsa o kadar suç, kaç tane suç varsa o kadar ceza vardır” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu kuralın istisnaları ise suçların içtımı bölümünün konusudur. Bu istisnalar dışında işlenen her bir suç için ayrı ayrı cezaya hükmedilmektedir (Noyan, 2005).

Ağaç kesme suçunda fikri içtimadan söz etmek mümkündür. Örneğin kesilmiş ağaçları kamyonu yükleyip kaçak nakil suçu işleyen kimsenin bu işi ticari amaçla yaptığı anlaşılırsa 108. Madde gereğince kaçak nakil suçundan hüküm giymesi gerekmektedir.

7.3.Zincirleme Suç

Türk Ceza Kanununda zincirleme suç (md.43) olarak tarif edilen içtima şeklinde; bir suç işleme kararının icrası kapsamında bir kişiye karşı aynı suçun birden fazla işlenmesi durumunda bir cezaya hükmedilir ve cezada artırım yapılmaktadır. Mağdurun belli bir kişi olmadığı hallerde yine aynı hükmün uygulanacağı belirtilmiştir. İçtımının bu halinin orman ağaç kesme suçları için değerlendirmek gerekirse failin aynı bölme kısa sürede birden fazla ağaç kesilmesi halinde 1 ağaç kesme cezası uygulanır. Ancak farklı bölmelerde ya da farklı tarihler bu fiilin işlenmesi halinde iki ayrı suçtan dava açılması gerekmektedir.

8.YAPTIRIM VE GÖREVLİ MAHKEMELER

6831 Sayılı Orman Kanununun 91. maddesinde yasak edilen fiileirn yaptırımları düzenlenmiştir. Buna göre;

- Yaş ağaçları hayatiyetini sona erdirecek şekilde boğmak,
- Ağaçlardan yalamuk, pedavra, hartama çıkarmak
- Dikili yaş ve kuru ağaçları kesmek
- Dikili yaş ve kuru ağaçları kökünden sökmek

Üç aydan beş yıla kadar hapis ve bin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılmaktadır.

Görevli mahkeme asliye ceza mahkemesidir

Kabahat nevinden fiillerine ilişkin yaptırımlar ise,

- Yaş ağaçları yaralamak, tepelerini veya dallarını kesmek veya koparmak
- Dikili yaş ve kuru ağaçlardan kabuk, çıra, katran veya sakız çıkarmak
- Yatık veya devrik ağaçları kesmek, için 2018 yılı itibari ile belirlenen idari para cezası 422 TL'dir. idari para cezası kesme yetkisi orman işletme şefindedir.

Ağaççıkların kesilmesi ya da 14 ve 91. Maddede yer alan yasak fiillerin ağaççıklar hakkında gerçekleşmesi konusunda bir düzenleme yoktur. Daha da açıkca ifade etmek gerekirse 14 ve 91. Maddeler ağaçlara ilişkin düzenlemeler olmakla birlikte özellikle 91/5'de yer alan "14 üncü maddenin (A) ve (B) bentleriyle yasak edilen ve yukarıdaki fıkralarda yazılı bulunmayan fiilleri işleyenlere, ikiyüzelli Türk Lirasından ikibin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir" hükmünün de ağaççıklarla bir ilgisi yoktur. 6831 sayılı kanun başta 1. Maddesi olmak üzere birçok yerinde ağaççıklardan bahsedilmiş (md 1, 36, 110, 116) ancak ağaççıkların kesilmesi ve zarar verilmesine dair bir hükmü düzenlememiştir. Bu durum mevzuat açısından büyük bir eksiklik olarak ifade edilmelidir.

Bir yaptırım türü olan tazminat konusunda ise; 6831 sayılı orman kanunu 113. maddesi sadece dikiliden ağaç kesenler için düzenlemiş ve ayrıca 114. maddeye göre de ağaçlandırma tazminatına hükümlenabilmektedir. Burada yine ağaççıklara dair bir düzenleme ilgili maddelerde yer almamaktadır. Ancak kanunun 112. Maddesi dikiliden kesilen ağaçlar hariç ekonomik değeri olan orman emvalleri için tazminata hükmedilebileceğini düzenlemiştir. Bu bağlamda ağaççıklar için 112. Maddeye istinaden tazminat talebinde bulunulabilir.

9.HUKUKA UYGUNLUK HALİ

Ormanlarda ağaç kesme suçunda kusurluluğu ortadan kaldıran hal devlet ormanından yasal olarak dikili ağaçların kesilmesi, özel ve tüzel kişilere ait ormanlarda Orman İdaresinden izin alınarak kesim yapılmasıdır.

Devlet ormanlarından yasal kesim yapma yetkisi Orman Genel Müdürlüğü'ne bağlı Orman İşletme Müdürlüklerinin kontrolünde yapılmaktadır. Orman İşletmelerinde bir ağacın kesilip kayıtlara geçmesi esnasında yapılan işlemler şu sırayı takip etmektedir;

- Damgalama işleri,
- İstihsal işleri,
- Taşıma işleri,
- İstif işleri,
- Ayrım (Tefrik) İşleri,
- Stok ve Devir Teslim İşleri

10.SONUÇ VE ÖNERİLER

Orman kanunu kapsamında ağaç ve ağaçcı tanımının mutlaka yapılması gerekmektedir. Ağaçıkların kesilmesi halinde bir yaptırım hükümünün olmaması büyük bir eksikliklerdir. Bu nedenle acilen bu konuda yasal bir düzenleme yapılmalıdır.

Uygulamada kutur hesabı çoğunlukla yanlış yapılmaktadır bu nedenle, orman kuturu kavramı konusunda bir standart belirlenmelidir.

Ağaç kesme suçu “serbest hareketli suç” olarak düşünölmeli ve kanunda ağacın ölmesine neden olan her türlü hareketin suç sayılması gerektiği belirtilmelidir. Çünkü amaç ağaçları ve ormanları korumak ve oluşabilecek zararları önlemektir.

Yaş ve kuru ağaçların kesilmesine ilişkin cezanın aynı olması hakkaniyet ölçüsü gereği kurumuş ve ölü ağaçlar için cezada indirim hali düzenlenmesi önerilebilir.

Yakacak orman yapacak orman tanımı yapılmalı ya da bu ayırım ortadan kaldırılmalıdır. Çünkü kanunda yakacak ağaçtan bahsedilmekle birlikte bunu neyi kapsadığı yer almamaktadır.

Tazminat hesaplamalarında ağaç türlerine ilişkin orman idaresinde bir cetvel bulunmakla birlikte ağaçıkların zarara uğratılmasında bu türlerin ekonomik değerine ilişkin bir değerlendirme yapılmamıştır.

KAYNAKLAR

ÖZDÖNMEZ, M., İSTANBULLU, T., AKESEN, A., EKİZOĞLU, A. 1996. Ormancılık Politikası, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını, İstanbul. ISBN 975-404-429-5.

TOYGAR, S. 1964. Eski ve Yeni Hükümlere Göre Orman Anlamı ve Ormanların Mülkiyet Bakımından Bölünüşü, Güven Basımevi, İstanbul.

Osmanlı Ormancılığı Tarihi Vesikalar. 1999. Orman Bakanlığı Yayını, Yayın No: 094, ISBN 975-8273-20-5, Ankara.

ÖZDÖNMEZ, M. 1965. Türkiye’ de Orman Suçları Nevileri, Sebepleri, Önlenmesi Çareleri Üzerinde Araştırmalar, 1. Baskı, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, Düzerkonca Matbaası, İstanbul.

GÜNEŞ, Y. 2001. Orman Suçlarının Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Doktora Tezi, İstanbul.

USLU, M. 1951. Türkiye’de Orman Tahrip Faktörleri, Tesir Dereceleri, Her Faktör İçin Bu güne Kadar Alınmış Bulunan Kanuni ve Teknik Tedbirlerle Sonuçları, Doğuş Matbaası, Orman Genel Müdürlüğü Yayını, Yayın No:98 seri No:10, Ankara.

KUTLUK, H. 1945. Türkiye Ormancılığı İle İlgili Tarihi Vesikalar, .Cilt I. Osmanbey Matbaası, İstanbul.

ÖZÖN M, Osmanlıca Türkçe Sözlük, 1952, İnkılap Yayınevi, İstanbul)

Ormancılık Terimleri. 1964. TC. Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Yayını, No: 1950-138, Ankara.

ÖZTÜRK, B., ERDEM, M. R., 2005. Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, Yeni TCK'ya Göre Yenilenmiş 8. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

NOYAN, E., 2005. Ceza Mevzuatı Atıflı ve Notlu, Adil Yayınevi, Ankara, 975-9041-00-6.